DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

I. DİN ŞÛRASI

TEBLİĞ VE MÜZAKERELERİ

(1-5 Kasım 1993)

(I)

ANKARA - 1995

Bu kitap, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 06.11.1995 tarih ve 1356 sayılı kararı ile basımı uygun görülmüştür.

SUNUŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı, 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur. "İslam Dininin İnançları, İbadet ve Ahlâk Esasları ile ilgili İşleri Yürütmek, Din Konusunda Toplumu Aydınlatmak" görevi, ilgili kanunla kendisine verilmiştir. Bu nedenle o tarihten beri gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışındaki vatandışlarımıza ve soydaşlarımıza din hizmetini sunmaya devam etmektedir.

Özellikle, her yeni güne, süratli değişikliklerle girilen zamanımızda artan yeni hizmet alanları, bu hizmetlerin sunulmasında yeni stratejileri tesbit etmeyi ve geliştirmeyi zaruri kılmaktadır.

İşte bu sebeple, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla, bilimsel yeterlikleri ve dinî hizmetleri ile tanınmış yurtiçi ve yurtdışından katılan üye, temsilci ve davetlilerden oluşan 200 civarında bilim ve din adamının katılımıyla 30/04/1993 tarih ve 21567 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Din Şûrası Tüzüğü gereği Cumhuriyet tarihinde ülkemizde ilk defa 1-5 Kasım 1993 tarihleri arasında 1. Din Şûrası düzenlenmiştir.

Çeşitli bilim adamlarının kıymetli görüşlerinin sergilendiği bu Şûra, beklenenin üzerinde ilgi görmüş ve faydalı sonuçlar ortaya koymuştur.

Şûra sonunda istişari mahiyette 37 adet karar alınmıştır. Alınan bu kararların Başkanlığımızın hizmetlerine ışık tutacağına ve rehberlik edeceğine inanıyorum.

Şûra'da Üye, Temsilci ve Davetliler tarafından sunulan tebliğlerin ve bu tebliğler üzerinde yapılan müzakerelerin, okuyucularımızın istifadesine sunulmak üzere bir kitap haline getirilmesi, ilgi duyanlara ulaşmasını da sağlayacaktır.

Bu nedenle, söz konusu çalışmalarımızın gerçekleştirilmesinde emeği geçen tüm Şûra personeline, Şûra'ya gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışından katılan, tebliğ sunan değerli bilim adamlarına teşekkür ediyor, istişareye önem veren yüce dinimizin, beğenip yapmamızı istediği bu tür organizasyonların ileride daha geniş kapsamlı ve daha çeşitli konular ihtiva edecek şekilde düzenlenerek devam etmesini diliyorum.

Bu güzel çalışmanın organizesinden, basımına kadar emeği geçen tüm görevli personeli tebrik eder, çalışmaların hayırlı hizmetlere vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan dilerim.

Mehmet Nuri YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanı

TAKDİM

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi konusunda bilimsel yeterlikleri ve dini hizmetleriyle tanınmış olan bilim ve din adamlarının görüşlerini almak üzere, Cumhuriyet tarihinde ilk defa yurtiçinden 172, yurtdışından 32 olmak üzere toplam 204 kişinin katıldığı I. Din Şûrası, 01-05 Kasım 1993 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir.

Düzenlenen bu Şûraya, üye, temsilci ve davetliler tarafından 72 adet tebliğ sunulmuş olup, bu tebliğler, tüzük gereği oluşturulan 3 komisyonda ele alınmıştır.

Yukarıda zikredilen tarihlerde, dini konularda toplumu aydınlatma, din hizmetlerini geliştirme ve dini yayınlar komisyonlarında gündem gereği gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda 37 adet istişarî mahiyette karar alınmıştır. Alınan bu kararların, Din Şûrası Genel Sekreterliğince Türkçe, Arapça ve İngilizce olarak basımı ve dağıtımı yapılmıştır.

Birinci Din Şûrası, gerek yurtiçinde, gerekse yurtdışında büyük yankı uyandırmış, ilk defa olmasına rağmen başarıyla sonuçlandırılarak, teşkilatımızın itibarını yükseltmiştir.

Şûra'ya sunulan tebliğler ve bunlar üzerinde yapılan müzakerelerin taşıdığı fikirler, ilgili ilim adamlarına ait olup, bunlara asla müdahale edilmemiştir. Ancak, Başkanlığımız, gerekli gördüğü bazı yerlerde kendi görüşünü dipnotlar halinde kısaca belirtmiştir.

Bu bakımdan; bu Şûra'nın gerçekleşmesinde ve başarı ile sonuçlandırılmasında çok büyük emeği geçen başta Diyanet İşleri Başkanımız Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'a, Başkan Yardımcılarına, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan ve Üyelerine, Genel Sekreter Yardımcılarına, Şûra'da görev alan diğer üst düzey yöneticilerine ve tüm personele, İslâm Ülkelerinden gelen davetlilerin yurdumuza intikalinden dönüşlerine kadar her türlü konaklama ve ziyaretlerde ilgilerini esirgemeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarına, Kültür Bakanlığı'na, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne, Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne, PTT Genel Müdürlüğü'ne, Ankara Emniyet Müdürlüğü ile İl Sağlık Müdürlüğü'ne, Şûra'ya katılan davetlilerin tarihî ve turistik ziyaretlerinde yol emniyetini sağlayan Bolu ve Sakarya İl Emniyet Müdürlerine, ayrıca bu ziyaret ve ge-

zilerde yardımlarını esirgemeyen İstanbul Valisi Sayın Hayri KOZAKÇIOĞLU'na, TRT'ye, Basın ve Yayın Organlarına ve Ankara Sheraton Oteli mensuplarına ve Şûraya sunulan tebliğlerin kitap haline getirilmesinde emeği geçenlere teşekkürlerimi sunar, Şûra'nın ülkemiz ve bütün İslâm âlemi için hayırlara vesile olmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ederim.

Prof.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN

I. Din Şurası Genel Sekreteri

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TARİHÇESİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN KURULUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ

Osmanlı Devletinde ŞEYHÜLİSLÂM eliyle yürütülen ve yönetilen DİN İŞLERİ; 1920, 1923 tarihleri arasında T.B.M.M. Hükûmetleri döneminde, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti tarafından yürütülmüştür. Cumhuriyet Hükûmetinde yerini koruyan Şer'iye ve Evkaf Vekâleti, 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı "ŞER'İYE ve EVKAF ve ERKAN-I HARBİYE-İ UMUMİYE VEKALETLERİNİN İLGASINA DAİR KANUN"la kaldırılmıştır. Kanunun gerekçesinde "DİN VE ORDUNUN SİYASET CEREYANLARI İLE ALAKADAR OLMASI BİRÇOK MEHAZİRİ DAİRDİR. BU HAKİKAT BÜTÜN MEDENİ MİLLETLER VE HÜKÛMETLER TARAFINDAN BİR DÜSTURU ESASÎ OLARAK KABUL EDİLMİŞTİR" denilmiştir. 429 sayılı sözkonusu Kanunla, Din İşlerine ilişkin yasama ve yürütme yetkisi, T.B.M.M.'ne ve onun oluşturduğu hükûmete bırakılmış; İslâm Dininin inanç ve ibadetlerine ilişkin hüküm ve işlerinin görülmesi ve dini kuruluşların yönetilmesi için bir "DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ" makamı kurulmuştur.

Bu Kanuna göre; Diyanet İşleri Reisi, Başvekil'in inhası üzerine Reisi Cumhur tarafından atanır. Diyanet İşleri Reisliği, Başvekalete bağlıdır. Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesi Başvekalet Bütçesi içinde yer alır. Türkiye Cumhuriyeti ülkesi içindeki bütün cami ve mescitlerin yönetimine; imam, hatip, vaiz, müezzin kayyımların ve diğer görevlilerin atanma ve görevden alınmalarına Diyanet İşleri Reisi yetkilidir. Vilayet ve kazalarda bulunan müftülerin "Mercii" Diyanet İşleri Reisliğidir.

Aynı Kanunla Vakıf işleri de ayrı bir kuruluş eliyle yürütülmek üzere DİN İŞLERİ'nden ayrılmıştır.

Böylelikle, DİN İŞLERİ, Başbakanlığa bağlı ve devlet teşkilatı içinde yer alan bir devlet kuruluşu olan Diyanet İşleri Reisliğine bırakılmıştır.

1961 Anayasası, 154. maddesiyle, Diyanet İşleri Başkanlığını bir ANAYASA KURUMU olarak düzenlemiş, "GENEL İDARE" içinde yer vermiş ve kurumun özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür.

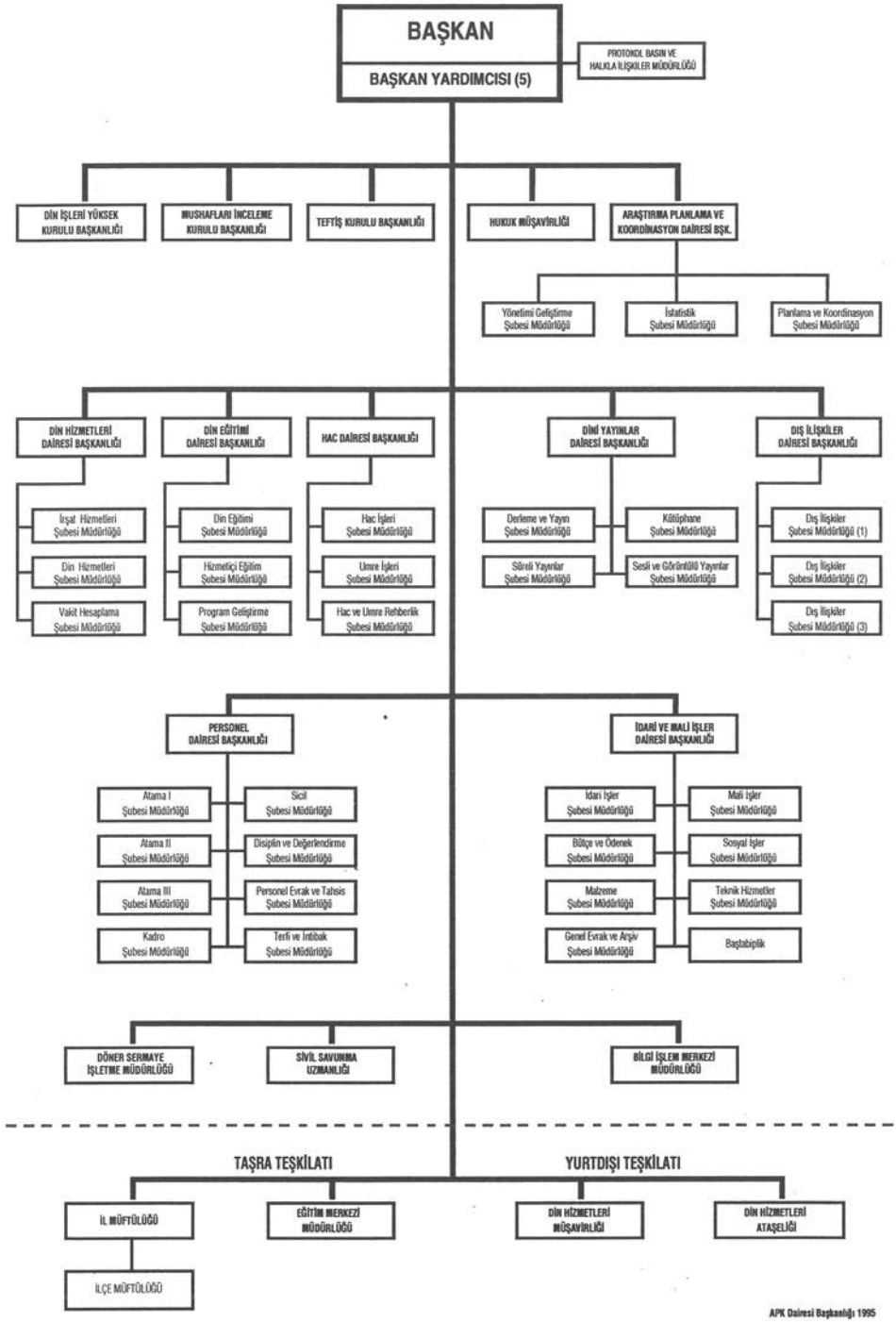
Zaman içinde, Diyanet İşleri Reisliğinin yapısında ve işleyişinde yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen, 429 sayılı kanunun Diyanet İşleri Reisliği ile ilgili hükümleri 1965 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

1961 Anayasasının öngördüğü doğrultuda 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"la Başkanlık yeni bir düzenlemeye kavuşturulmuştur. Bu kanunla, Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Diyanet İşleri Başkanlığının görevi "İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" olarak belirlenmiştir.

633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun"da 1979 yılında yürürlüğe giren 1982 sayılı Kanunla geniş çapta değişiklik yapılmış ve Diyanet İşleri Başkanlığının yurtdışında da teşkilatlanması sağlanmıştır. Ancak 1982 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesinin 18.2.1979 tarih ve E.1979/25, K.1979/46 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu iptal sonucu, 633 sayılı Kanunun 1982 sayılı kanunla değiştirilen maddeleri yürürlükten kalkmıştır. Ayrıca, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnameler 633 sayılı kanunun bazı maddelerini hükümsüz kılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat kanununun yürürlükte kalan maddeleri ise, gerek Başkanlığın bugünkü teşkilat yapısına ve gerekse yürüttüğü hizmetlere cevap veremez durumdadır. Bu sebeple, Diyanet İşleri Başkanlığı müteferrik kanunlar ve yönetmeliklerle idare etmeye çalışmaktadır.

1982 Anayasası da 136.maddesi ile genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, "Laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek" özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmesi ilkesini getirmiştir.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TEŞKİLAT ŞEMASI

BAŞKAN
BAŞKAN YARDIMCISI (5)
PROTOKOL BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRLÜĞÜ
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI
MUSHAFLARI İNCELEME KURULU BAŞKANLIĞI
TEFTİŞ KURULU BAŞKANLIĞI
HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ
ARAŞTIRMA PLANLAMA VE KOORDİNASYON DAİRESİ BŞK.
Yönetimi Geliştirme Şubesi Müdürlüğü
İstatistik Şubesi Müdürlüğü
Planlama ve Koordinasyon Şubesi Müdürlüğü
DİN HİZMETLERİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI
İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü
Din Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü
Vakit Hesaplama Şubesi Müdürlüğü
DİN EĞİTİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Din Eğitimi Şubesi Müdürlüğü
Hizmetiçi Eğitim Şubesi Müdürlüğü
Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü
HAC DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Hac İşleri Şubesi Müdürlüğü
Umre İşleri Şubesi Müdürlüğü
Hac ve Umre Rehberlik Şubesi Müdürlüğü
DİNİ YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Derleme ve Yayın Şubesi Müdürlüğü
Süreli Yayınlar Şubesi Müdürlüğü
Kütüphane Şubesi Müdürlüğü
Sesli ve Görüntülü Yayınlar Şubesi Müdürlüğü
DIŞ İLİŞKİLER DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Dış İlişkiler Şubesi Müdürlüğü (1)
Dış İlişkiler Şubesi Müdürlüğü (2)
Dış İlişkiler Şubesi Müdürlüğü (3)
PERSONEL DAİRESİ BAŞKANLIĞI
Atama I Şubesi Müdürlüğü
Atama II Şubesi Müdürlüğü
Atama III Şubesi Müdürlüğü
Kadro Şubesi Müdürlüğü
Sicil Şubesi Müdürlüğü
Disiplin ve Değerlendirme Şubesi Müdürlüğü
Personel Evrak ve Tahsis Şubesi Müdürlüğü
Terfi ve İntibak Şubesi Müdürlüğü
İDARİ VE MALİ İŞLER DAİRESİ BAŞKANLIĞI
İdari İşler Şubesi Müdürlüğü
Bütçe ve Ödenek Şubesi Müdürlüğü
Malzeme Şubesi Müdürlüğü
Genel Evrak ve Arşiv Şubesi Müdürlüğü
Mali İşler Şubesi Müdürlüğü
Sosyal İşler Şubesi Müdürlüğü
Teknik Hizmetler Şubesi Müdürlüğü
Başbabiplik
DÖNER SERMAYE İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ
SİVİL SAVUNMA UZMANLIĞI
BİLGİ İŞLEM MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ
TAŞRA TEŞKİLATI
YURTDIŞI TEŞKİLATI
İL MÜFTÜLÜĞÜ
İLÇE MÜFTÜLÜĞÜ
EĞİTİM MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ
DİN HİZMETLERİ MÜŞAVİRLİĞİ
DİN HİZMETLERİ ATAŞELİĞİ
APK Dairesi Başkanlığı 1995

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ V
TAKDİM VII
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TARİHÇESİ IX
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN KURULUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ XI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TEŞKİLAT ŞEMASI XIII
AÇILIŞ KONUŞMALARI 1
Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri YILMAZ'ın Konuşması 3
Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman DEMİREL'in Açış Konuşması 9
Başbakan Sayın Prof. Dr. Tansu ÇİLLER'in Açış Konuşması 13
Anap Genel Başkanı Sayın Mesud YILMAZ'ın Açış Konuşması 15
RP Temsilcisi Sayın Lütfi DOĞAN'ın Açış Konuşması 16
MHP Genel Başkanı Sayın Alparslan TÜRKEŞ'in Açış Konuşması 17
Büyük Değişim Partisi Adına Sayın Ali BATMAN'ın Açış Konuşması 18
Devlet Bakanı Sayın Necmettin CEVHERİ'nin Açış Konuşması 21
Suudi Arabistan Hac Bakanı Sayın Dr. Mahmud Muhammed Sefer'in Açış Konuşması 24
ŞÛRA TÜZÜĞÜ 27
T.C. Resmî Gazete 29
(BİRİNCİ BÖLÜM) Din Şûrası Tüzüğü 30
(İKİNCİ BÖLÜM) Toplantı ve Çalışma Esasları 31
(ÜÇÜNCÜ BÖLÜM) Son Hükümler 32
ŞÛRA ONAYLARI 33
ŞÛRA PROĞRAMI 39
ŞÛRA TEBLİĞ KONULARI 51
ŞÛRA ÇALIŞMALARI 55
ŞÛRA BİLGİ KONUŞMALARI 57
DİNÎ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA İLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞLERİ 59
1. İRŞADIN ÖNEMİ 61
2. İRŞAD GÖREVİNİ YAPANLAR VE NİTELİKLERİ 61
3. BAŞKANLIK İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YÜRÜTMEKTEDİR 62
A- YURTİÇİ 62
a) Başkanlık 62

b) Müftülükler 62
c) Vaizler 62
d) Kur'an Kursu Öğreticileri 63
Cami Görevlileri 63
4. İRŞAD HİZMETİ YAPILAN YERLER 63
a) Camide Va'z ve İrşad 63
b) Eğitim Merkezlerinde ve Kur'an Kurslarında İrşad 63
c) Hastahane, Cezaevi ve Çocuk Islahevlerinde Va'z ve İrşad 63
d) İşyerlerinde Va'z ve İrşad 63
e) Ailede Va'z ve İrşad 64
f) Çocukları İrşad 64
5. İRŞAD HİZMETLERİNDE YARARLANILAN VASITALAR 64
a) Sözlü Va'z ve İrşad 64
b) Yazılı Va'z ve İrşad 64
c) Sesli ve Görüntülü Va'z ve İrşad 65
d) Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu 65
e) Vaizlik Mesleğinin Cazip Hale Getirilmesi 65
f) Din Görevlilerinin Günün Şartlarına Göre Yetiştirilmesi 65
EĞİTİM HİZMETLERİ 65
1. CAMİLERDE YÜRÜTÜLEN YAYGIN EĞİTİM 66
2. KUR'AN KURSLARINDA YÜRÜTÜLEN EĞİTİM-ÖĞRETİM 66
3. DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÜRÜTÜLEN HİZMET ÖNCESİ VE HİZMET İÇİ EĞİTİM KURSLARI 66
Teklifler 67
B- YURTDIŞI 67
VİZE PROBLEMİ 69
DİNÎ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA İLE İLGİLİ TEBLİĞLER 71
İRŞAD GÖREVLİSİNİN HALKLA DİYALOGU/ Ahmet KABAKLI 73
UZLAŞMA POLİTİKASI 75
DİNİ SAVUNMADA VE ŞÜPHELERİ GİDERMEDE DİN GÖREVLİLERİNE DÜŞEN GÖREV (Dr. Abdurrezzak Abdurrahman es-SÂDI) 81
1. İSLÂMIN MESAJI 81
2. İSLÂMIN DÜŞMANLARI 82
3. İSLÂM DÜŞMANLARININ İFTİRALARI 83
4. İSLÂM'IN DÜŞMANLARINA KARŞI DİNE ÇAĞIRANLARIN (DÂİLERİN) GÖREVLERİ 83
5. İSLÂM DÜŞMANLARINI İSLÂM NİZAMI İLE CEVAPLANDIRMAK 85
Ahlâk Nizamı 85
İslâm'ın Siyasî Nizamı 85

Tevhid 85
Mesaj 86
Halifelik 86
İslâm'ın Sosyal Nizamı 86
İslâm'ın Ekonomik Nizamı 86
İslâm'ın Ruhanî Nizamı 87
6. İSLÂM DÜŞMANLARININ HEDEFLERİNDEN BİRİ DE ÇOK EVLİLİĞE CEVAZ VERMESİNDEN DOLAYI İSLÂM'I KÜÇÜK DÜŞÜRMEKTİR 87
1. İSLAM'DAN ÖNCE ÇOK EVLİLİK 88
2. ÇOK EVLİLİKTEKİ HİKMET 88
3. İSLAM'DA ÇOK EVLİLİK ŞARTA BAĞLIDIR 89
4. TEK EŞ VE ÇOK EVLİLİK 89
7. İSLAM DÜŞMANLARININ PEK ÇOK İFTİRALARI 90
8. ÖNERİ VE TAVSİYELER 91
VA'Z METODU VE VAİZDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR (Dr. Muhammed Bakır el-HUCCETİ) 93
Davette ve Öğütte Kur'an Metodu 95
DAVET VE VA'Z İLE VE VAİZ VE DİNE DAVET EDENDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR 96
DİNE ÇAĞIRMADA VE ÖĞÜT VERMEDE SALDIRI 97
Davet ve Öğüt Vermede Sabır ve Müsamahanın Gereği 97
VAİZ GEVŞEKLİK GÖSTERMEMELİDİR 98
Vaizin Kötülük ve Münker'den Sakındırmadaki Metodu 98
VAİZLERİN VA'ZLARINDA OLUMSUZ TAVIRLARDAN KAÇINMALARININ GEREĞİ 99
İRŞAD VE ALLAH YOLUNA ÇAĞRI / M. el-Muhtar es-SELÂMİ 102
1. Bilgi, İletişim ve Halkalar Arasında Sürekliliğin Olması 103
2. Alimin Allah Yoluna Çağrıda Bulunması 104
HİTABET VE İRŞAD 106
Hatip ve Mürşidin Özellikleri 106
VAİZ VE HATİBİN YETERLİ BİLGİYLE MÜCEHHEZ OLMALARI 107
KAYNAKLAR 108
YAŞAYIŞ 109
İRŞAD METODU 109
DAVET / Ali Salih al-DOWİSAN 112
Davetin Anlamı 112
Davet Çeşitleri 112
Allah'a Davetin Hükmü 113
Davetin Önemi 113

Allah'a Davet Etmenin Şartları ve Adabı 114
Şartlar : 114
DAVETÇİNİN (VAİZİN) SIFATLARI 115
1. Vücudu ile ilgili Sıfatları 116
2. İtikat ile İlgili Sıfatları 116
3. Ahlâkî Vasıfları 117
4. Sosyal Vasıfları 119
BAZI DAVETÇİLERDE GÖRÜLEN OLUMSUZ HAREKETLER 120
KUVEYT'TE İSLÂMİYETLE İLGİLİ GELİŞMELER 122
RESMİ KURUMLAR 122
A- CAMİLER İDARESİ 123
B- KÜLTÜR İDARESİ 123
C- İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR İDARESİ 124
İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR BÖLÜMÜ
KUR'AN-I KERİM EVİ 124
VAİZELER BÖLÜMÜ 125
İSLÂMÎ DIŞ İLİŞKİLER İDARESİ 125
YARI RESMİ KURULUŞLARDAN OLAN ZEKAT EVİ 125
DİNE DAVETTE HALK KURULUŞLARININ GAYRETİ 125
FERTLERİN KATKISI 126
İRŞAD HİZMETLERİNDE İNANÇ TABAKALAŞMASI VE KONUNUN HARİTALANMASININ ÖNEMİ/ Dr. Y. Kaya KALAFAT 127
GİRİŞ 127
METİN 127
SONUÇ 130
GÜNÜMÜZDE VAİZ VE METODU (DAHA ETKİN İRŞAD İÇİN NE YAPILMALIDIR?) (Dr. M. Amin ABDULLAH/ ENDONEZYA) 131
GİRİŞ 131
İrşad, Çok yönlü Bir Diyalog Aktivitesi 131
İRŞADDA ETKİNLİK 132
İrşadın Objesi ve Sujesi 133
Çağımızda İrşad Stratejisi Geliştirmek için Fikir ve Teklifler 134
İRŞAD GÖREVİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER Mürsel ŞAHİNBAŞ 135
İRŞADIN TANIMI 135
İRŞAD HİZMETİNİN ŞER'Î DAYANAĞI 135
İRŞAD HİZMETİNİN YASAL DAYANAĞI 136
İRŞADIN KONUSU VE AMACI 136
İRŞADIN ÖNEMİ 137

İRŞADIN MAHİYETİ 138
İRŞAD HİZMETİNİN GEREKLİ KILDIĞI NİTELİKLER 138
İRŞAD EHLİNİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ 140
İRŞADDA UZMANLIK EĞİTİMİ 140
İRŞAD BİRİMLERİ 141
OLGUN VE ÖRNEK KİŞİLİK 141
ÖTEKİ NİTELİKLER 142
ÜCRET MESELESİ 143
İRŞAD VASITASI OLARAK HUTBE / Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL 145
HUTBENİN ÖNEMİ 145
Hz. PEYGAMBER'İN HUTBELERİ 146
TOPLUMUMUZDA HUTBELER VE HATİPLERİMİZ 149
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN HUTBE POLİTİKASI 149
TEKLİFLER 152
İRŞADDA METOD (KUR'AN VE HADİSTE İRŞAD METODU)
Halim KARAKAYA 154
İRŞAD'DA METOD VE ÖNEMİ 156
KUR'AN-I KERİM'DE İRŞAD 157
HADİS'TE İRŞAD 160
YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNE NASIL BİR İRŞAD HİZMETİ GÖTÜRÜLEBİLİR? /Nevzat YÜKSEL 163
1- GİRİŞ 163
2- YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNDE GENEL DURUM 163
a) İşgalci Rus İmajı 163
b) Komünist Sistemin Parolası: Herşey Rejim İçin 164
c) Rejimin Ruslaştırma Faaliyetleri 164
d) Türk Cumhuriyetlerinin Ortak Değerleri 165
e) Dinî Durum 165
f) Ahlâkî Durum 167
3- YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNDE İRŞAD HİZMETLERİ 167
A- İRŞADIN BUGÜNKÜ HEDEFLERİ 167
a) Kardeşlik Çağrısı 167
b) Pan-Türkizm, Pan-İslamizm ve Fundamantalizm Fobisine Açık Yorum 167
c) İslâm ve İman Gerçeklerinin Tanıtımı 168
B- İRŞADÇININ GÖREV VE SORUMLULUKLARI 168
C- İRŞADIN VASITALARI 169
a) Yayın Hizmetleri 169
b) Eğitim Hizmetleri 169
c) İbadethane Hizmetleri 170
d) Sağlık Hizmetleri 170

e) Maddî Değerler 170
İRŞAD'DA EVRENSEL SORUMLULUK/ Prof. Dr. Beyza BİLGİN 171
İRŞAD 171
İSLÂMÎ DÜNYA GÖRÜŞÜ 172
ALLAH İNSANA GÜVENMİŞTİR 172
KUR'AN AHLÂKINA ULAŞILDI MI? 174
OKUNACAK İKİ KİTAP 175
ÇOĞULCULUĞA SAYGI 175
BARIŞA KATKI 176
SONUÇ 178
İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER/
Necmettin NURSAÇAN 179
Konunun Tanımı ve Önemi 179
Tebliğin Dindeki Yeri 179
Tebliğcide Bulunması Gereken Özellikler 180
Pratik Hayattan Örnekler 187
Tebliğ Görevini Yapanın Mükafaatı 188
Tebliğ Görevini Yapmamanın Durumu 189
Sonuç 189
Bibliyografya 190
GÜNÜMÜZDE İRŞAD GÖREVİ YAPACAKLARIN EĞİTİMİ/
Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK 191
A- İRŞADIN ÖNEMİ 191
B- İDEAL MÜRŞİD HZ. PEYGAMBER (s.a.s.) 195
C- ZORLAMA YOK 196
D- AÇIKLIK VE GERÇEKLİK 197
E- BARIŞA DAVET 198
F- ENGELLER KARŞISINDA SABIR 198
G- GÜNÜMÜZ TEBLİĞCİSİNİ YETİŞTİRMEDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR 198
İRŞAD HİZMETİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER/
M. Zeki KARAKAYA 201
GİRİŞ 201
a) İnsan 201
b) İrşad Hizmetinin Gayesi 202
c) İrşadın Usûlü 204
d) İrşad Hizmetinin İfâsı 205
İRŞAD HİZMETİ YAPACAKLARDA ARANACAK VASIFLAR 206
SONUÇ 210
İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER/
Mehmet ÖZLEN 211

MÜRŞİDDE ARANAN NİTELİKLER 212
I- İTİKADI (İMANI) SAĞLAM OLMAK 212
KONUMUZLA İLGİLİ MİSALLER 212
II- BİLGİLİ VE ETRAFINDA OLUP BİTENLERDEN HABERDAR OLMAK 213
ÖYLEYSE İRŞAD GÖREVİNİ YAPACAK OLAN KİMSE 213
a) Dinî İlimlerde 213
b) Beşerî İlimlerde 213
c) Politika ve Devlet İdaresi gibi İlimlerde 213
d) Güzel San'atlarda 214
e) Dil (Lisan) Konusunda 214
f) Tarihi Bilgilerde 214
Bu Kütüphanede 214
ZİHNİYET VE AHLÂKÎ VASIFLARI İTİBARİYLE 215
III- İLMİ İLE AMEL ETMEK 215
IV- DOĞRU VE DOSDOĞRU OLMAK 215
ÖRNEKLER 215
V- SABIRLI VE TAHAMMÜL SAHİBİ OLMAK 216
KONUYLA İLGİLİ ÖRNEKLER 216
VI- MERHAMETLİ OLMAK 216
VII-ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMAK 217
VIII- FERAGAT ETMEK, MADDE VE MENFAAT KAYGISINDAN UZAK OLMAK 218
IX- HİTABET VE LİSANIYLA ETKİLİ OLMAK 218
X- DUA ETMEK 218
XI- DAVETİ ALLAH İÇİN YAPMAK 219
XII- GÜZEL ÖRNEK OLMAK 219
XIII- YUKARIDA ZİKREDİLEN HUSUSLARA İLAVETEN DAVETÇİ İÇİN 219
BU KONUDA KİTAP YAZAN BAZI İLİM ADAMLARI DAVETÇİDE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLERİ AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE SIRALAMIŞLARDIR 220
DAVETÇİNİN ÖZELLİKLERİ 221
NETİCE 222
GÜNÜMÜZDE İRŞAD KİMLER TARAFINDAN VE NASIL YAPILMAKTADIR? DAHA ETKİLİ BİR İRŞAD İÇİN NELER YAPILMALIDIR?/ Mustafa COŞKUN 223
A- İRŞAD GÖREVİNİ YÜRÜTEN KİŞİ VE KURULUŞLAR 223
B- BU KURULUŞLAR İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YAPMAKTADIRLAR:
Basın ve Yayın, Radyo ve Televizyon 223

Okullara, Eğitim Kurumlarına Gelince 224
1- Kanunî Garanti 226
2- Zamana Uygun Misâller 226
3- İrşad Görevlilerinin Eğitimi 227
SONUÇ 229
TEBLİĞ İÇİN "ARAŞTIRMA" İHTİYACI VE DİNÎ İSTATİSTİKLER/ M. Çetin BAYDAR 230
1.1. KİTLE İLETİŞİMİNDE OKUYUCU, DİNLEYİCİ, SEYİRCİ ARAŞTIRMALARI 230
1.2. İLK PROBLEM: DİNÎ İSTATİSTİKLER 231
1.3. İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR 231
1.4. UYGULAMALI İSLÂMÎ ARAŞTIRMALARA NEREDEN BAŞLAMALI? 232
1.5. DİNÎ İSTATİSTİKLER İÇİN BİR PROTOTİP 233
DİNÎ ALTYAPI İSTATİSTİKLERİ 233
1. Dinî Mekânlar 233
2. Dinî Kurum ve Kuruluşlar 236
KAYNAKLAR 248
HİTABET VE İRŞAD AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE SÖZ ÇEŞİTLERİ/ Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN 249
Giriş 249
Gerekçe 250
Netice 255
Teklifler 256
HALKA DOĞRU BİLGİLER VERECEK ESERLER VE DİN ADAMLARIMIZ KONUSU/ Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY 257
KUR'AN VE HADİS'DE İRŞAD METODU/ Feyyaz YAŞAR 262
İSLÂM'DA SORUMLULUK 263
İRŞAD METODU 265
1- NASİHATTE İRŞAD METODU 267
2- TEŞVİK VE CAYDIRMA METODU 268
3- YAŞAYARAK, YAŞATARAK İRŞAD METODU 269
YAPAYARAK, YAŞATARAK İRŞAD ŞEKİLLERİ 270
4- TAKRİR VE TELKİN METODU 270
5- SORU-CEVAP (DİYALOG) METODU 273
6- TEMSİL VE ÖRNEK METODU 273
7- TARTIŞMA METODU 273
8- TEDRİC (GRADUALLY) METODU 274
9- KISSADAN HİSSE ALMAK SURETİYLE İRŞAD METODU 274
10- ÖRNEKLERLE İRŞAD METODU 274

İRŞAD GÖREVİ ÜSTLENECEKLERDE ARANILAN NİTELİKLER/
Yrd. Doç. Dr. Halil ÇİÇEK 276
GİRİŞ 276
A- KUR'AN'DA İRŞAD METODU 277
1- Kur'an İrşadı Burhanîdir 277
2- Kur'an'ın İrşadı İknâîdir 279
3- Kur'an İrşadı Müşfikânedir 280
4- Kur'an İrşadında Tergib ve Terhib Dengelidir 280
5- Kur'an İrşadı Umumî ve Şumullüdür 281
B- SÜNNETTE İRŞAD METODU 281
SONUÇ 286
İSLÂM'I ANLAMA VE ANLATMA METODU AKIL (İlim Kaynağı)/
Prof. Dr. Hüseyin ATAY 287
İRADE 287
AKIL-VAHİY 287
HZ. MUHAMMED'İN İKİ BİLGİ KAYNAĞI 288
KUR'AN'IN MEVSUKİYETİ 288
AKIL-VAHİY ELELE 288
SÜNNET HAKEM 289
AKIL-VAHİY-SÜNNET 289
İCTİHATLAR NASS OLUYOR 289
TARİHİ İKİ TESBİT 290
MEZHEPÇİLİK-İHTİLAF 290
MEZHEPÇİLERİN İMAMLARINA MUHALEFETİ 291
DÜŞÜNCEDE DURAKLAMA 291
TAKLİT 291
İCTİHAD FARZDIR 292
FAKÎH 292
DÜŞÜNCEDE GERİLEME 293
FİKRÎ VE BEDENÎ TEMBELLİĞİN SEBEBİ 293
SİYASETİN İLME HÜKMETMESİ 293
İLİMDE-DİNDE-SİYASETTE ÇÖKÜŞ 293
MEDRESENİN YIKILIŞ SEBEPLERİ 294
ÇÖKÜŞÜN TEK SEBEBİ DİNÎ ZİHNİYET 295
ÇIKIŞ YOLU 296
KUR'AN VE HADİSTE İRŞAD ESASLARI/ Lütfi DOĞAN 303
İRŞAD BİR EĞİTİM VE ÖĞRETİMDİR 305
İRŞAD VEYA EL-İRŞAD 305
İRŞAD GÖREVİNİ YERİNE GETİRECEKLERDE BULUNMASI
ZARURÎ OLAN HASLETLER 309

İRŞADIN YERİNE GETİRİLMESİNDE, İNSANLARA SUNULMASINDA UYULMASI ZARURÎ OLAN ESASLAR 310
İRŞAD ESASLARINA ÖRNEK BİR KAÇ HADİS 311
ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜ VE DİN/ Mehmet KUTLULAR 315
ÜLKE GÜVENLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DİNÎ YÖNDEN TOPLUMUN AYDINLATILMASININ ÖNEMİ /Halil GÖNENÇ 319
VAİZLİĞİN DÜNÜ-BUGÜNÜ VE YARINI /Prof. Dr. İbrahim CANAN 323
1- İRŞADDA METOD 324
2- GEÇMİŞLE GÜNÜMÜZ ARASINDAKİ MÜHİM FARK 324
BİRİNCİ FARK 324
İKİNCİ FARK 326
ÜÇÜNCÜ FARK 326
3- VAİZLERİN GEÇMİŞTE DÜŞTÜĞÜ BİRKAÇ MÜHİM HATA 328
4- GÜNÜMÜZDE VAİZLER NELERE DİKKAT ETMELİ 330
1- Çağdaş İnsanda Aklî Tecessüs Galebe Çalmaktadır 331
2- İnsanlar Mütecânis Değiller 331
3- Yeni Telâkkiler-Yeni Teknikler 332
4- Vaizin Fiiliyle Örnek Olması 333
SONUÇ 333
İRŞAD VE İRŞADDA METOD/ Celal YILDIRIM 335
İRŞAD 335
İRŞAD'DA METOD 335
Hitap Edilen Toplumu Çok İyi Tanımak 337
İRŞADIN DÜNÜ-BUGÜNÜ-YARINI 339
İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENENLERDE ARANAN NİTELİKLER 341
İRŞAD YOLLARI 343
İRŞAD GÖREVLİSİNİN HALKLA DİYALOGU 343
HALKLA İLİŞKİ NE ÖLÇÜDE OLMALIDIR? 344
ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN TOPLUMU AYDINLATMA 345
GÜNÜMÜZDE TOPLUMUN DİNÎ YÖNDEN AYDINLATILMASI NASIL OLMALIDIR? 346
İRŞADIN HEDEFİ 347
AZINLIK HALİNDE YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLUMA İSLÂMI TEBLİĞ METODU/ Hamdi MERT 349
I- KONUNUN İZAHI 349
II- MEVCUT DURUM VE SORUNLAR 349
A- MEVCUT DURUM 349
1- Azınlık Psikolojisi 350
2- Azınlık Şartları 350
B- AZINLIK TOPLUMUN PROBLEMLERİ 352

1- MİLLÎ KİMLİĞİN MUHAFAZASI 352
2- AZINLIK MÜSLÜMAN TOPLUMUN KENDİ İÇİNDE BİRLİK VE BÜTÜNLÜĞÜNÜN SAĞLANMASI KONUSU 352
3- AZINLIK TOPLUMUN EV SAHİBİ TOPLUMA UYUM SORUNU 353
4- AZINLIK TOPLUMUN EĞİTİM SORUNU 353
III- AZINLIK TOPLUMA İSLÂMI TEBLİĞ METODU NASIL OLMALIDIR? 354
A- HEDEF TOPLUMUN/KİŞİNİN BİLİNMESİ 354
1- HEDEF KİŞİ/TOPLUM KENDİ KÜLTÜR DEĞERLERİNİN ÖĞRETİLMESİ 354
2- HAKİM KÜLTÜR VE TOPLUM ŞARTLARININ TANINMASI 354
B- AZINLIK TOPLUMA KAZANDIRILMASI GEREKLİ AKSİYONLAR 355
1- MİLLÎ-DİNÎ KİMLİĞİN MUHAFAZASI 355
2- AZINLIĞIN KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜĞÜ KONUSU 355
3- ÇOK KÜLTÜRLÜ TOPLUMDA KÜLTÜRLER ARASI UYUM 355
4- AZINLIK TOPLUMUN EĞİTİM METODUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ 355
C- AZINLIK TOPLUMA TEBLİĞ HİZMETİ SUNACAK KİŞİLER İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME 356
TOPLUMUN DİNÎ YÖNDEN AYDINLATILMASI/ Ahmet GÜL 358
MESLEKÎ DİN EĞİTİMİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ 360
TEVHİD-İ TEDRİSAT ve SONRASI 361
GÜNÜMÜZDE İSLÂM'IN KARŞILAŞTIĞI MESELELERE YENİ YAKLAŞIM İHTİYACI / Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU 367
İRŞAD GÖREVİNİN ÖNEMİ VE BUNU YAPACAK OLANLARDA ARANILACAK ÖZELLİKLER/ Prof. Dr. Ahmet UĞUR 370
İRŞADIN DAHA ETKİLİ OLMASI İÇİN NE YAPILABİLİR? VAİZLER VE KULLANDIKLARI METODLAR/ İbrahim ŞERİF 374
YURTDIŞI İRŞAD HİZMETLERİ HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER/ Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU 378
I- Avrupa'da Din Hizmetleri Yapan Bazı Kuruluşlar 379
II- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Faaliyetleri 379
1- Yetişkin Erkekler 379
2- Yetişkin Kadınlar 380
3- Gençler 380
4- Çocuklar 381
III- Din Görevlileri 381
Sonuç ve Bazı Teklifler 381

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI İRŞAD FAALİYETLERİ VE BAZI MÜŞAHEDELER /Prof. Dr. Servet ARMAĞAN 385
1- İrşad Hizmetleri Hazırlıksız Sunulmaktadır 385
2- İrşad Hizmetleri Kavl-i Leyyin ile Değil, Haşin Bir Eda ile veya Bağırarak Yapılan bir Konuşma Şeklindedir 386
3- İrşad Hizmetlerinde, Ele Alınan ve Açıklanan Esaslar Hem Doğru Olmalı, Hem de Doğru Şekilde Anlatılmalıdır 386
4- İrşad Hizmetlerinde Kullanılan Türkçe İyi Değildir 387
5- Konuşmacı, Konuya Hakim Değil ve Zamanı İyi Ayarlıyamıyor 387
6- Konular İyi Seçilse Bile, Anlatılırken Konuşmacının İhtisas Alanı Dışındaki Sahalara Kaydırılmaktadır 388
7- Camilerde Yardım Toplama Gayretinden Vazgeçilmelidir 388
8- İrşad Hizmetleri Maalesef Kamu Davası Açılmasına Sebep Olmaktadır 388
9- İrşad Hizmetleri Çoğu Defa Bir Kelâm İsrafı Halinde Yapılmaktadır 389
NETİCE 389
YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNE NASIL DİNÎ HİZMET GÖTÜRÜLEBİLİR?/ Prof. Dr. İ. Agâh ÇUBUKÇU 390
TOPLUMU DİN KONUSUNDA AYDINLATMA AÇISINDAN CAMİ VE MESCİDLERİN ÖNEMİ/ Recep AKAKUŞ 394
DİN VE İNSAN 394
İNSAN VE MABED 394
KÂBE VE MESCİDLER 395
MESCİD'DEN FITRATA 397
MİHRAP'TAN KÂBE'YE 398
HİRA-NUR DAĞI'NDAN MESCİD-İ HARAMA 399
MESCİD MERKEZLİ TEBLİĞ 399
CAMİ VE MESCİDLERDE İRŞAD 400
MEŞİHATTAN DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİNE 402
İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER/ Prof. Dr. Cihat TUNÇ 406
İRŞAD'DA METOD (KUR'AN VE HADİSTE İRŞAD METODU)/ Halil GENÇOĞLU 412
Kur'an-ı Kerim'le İrşad 415
Muhatabı Tanımak 416
Kolaylaştırma 416
İyi Muamele, Hoşgörü, Değer Vermek 417
Sert Muamele 417
Yakınlaşma Tesisi ve Müşterek Noktada Birleşme 417
Tekrar 418

Yer ve Zaman Seçimi 418
ÜLKE GÜVENLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DİNÎ YÖNDEN TOPLUMUN AYDINLATILMASININ ÖNEMİ/ Dr. Faruk ERMEMİŞ 420
GÜNÜMÜZDE İRŞAD HİZMETİNDE GÖRÜLEN BAZI YANLIŞLIKLAR/ Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN 426
1- Dilden Kaynaklanan Problemler 428
2- Mantık Hataları 428
3- Bilgi Hataları 429
4- Takdim Hataları 430
TOPLUMUN DİNSEL YÖNDEN AYDINLATILMASINDA FELSEFENİN ROLÜ/ Prof. Dr. Niyazi ÖKTEM 433
FELSEFE-KÜLTÜR VE DİN 434
FELSEFE VE UYGARLIKLAR 435
FELSEFE VE DİN-MEZHEP ÇATIŞMALARI 437
FELSEFE VE YORUM 439
İSLÂM RÖNESANSI 441
SONUÇ 442
İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERLE İLGİLİ GEREKLİ DÜZENLEMELERİN YAPILMASI / Prof. Dr. Ali ŞAFAK 443
YÜRÜRLÜKTEKİ MEVZÛÂTA BİR BAKIŞ 444
TÜRKİYE'DE İRŞAD İŞİ NEDEN BU SEVİYEDEDİR? 445
DİYANET'LE İLGİLİ BAZI RAKAMLAR VE BUNLARIN İRŞADLA BAĞLANTISI NEDİR? 447
ULUSLARARASI HUKUK METİNLERİNDE DİN VE DİNÎ İRŞAD KONUSU 449
SONUÇ-TARTIŞMA-ÖNERİLER 451
DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU MÜZAKERELERİ 453
İRŞAD GÖREVİ YAPANLAR VE NİTELİKLERİ 456
BAŞKANLIK İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YÜRÜTMEKTEDİR? 457
A- YURTİÇİ 457
İRŞAD HİZMETİ YAPILAN YERLER 458
İRŞAD HİZMETLERİNDE YARARLANILAN VASITALAR 459
EĞİTİM HİZMETLERİ 460
CAMİLERDE YÜRÜTÜLEN YAYGIN EĞİTİM 461
KUR'AN KURSLARINDA YÜRÜTÜLEN EĞİTİM-ÖĞRETİM 461
DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÜRÜTÜLEN HİZMET ÖNCESİ VE HİZMETİÇİ EĞİTİM KURSLAR 461
B- YURTDIŞI 462
Vize Problemi 464

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU RAPORU 697
DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE, TEMSİLCİ VE DAVETLİLER 703

AÇILIŞ KONUŞMALARI

SUNUCU:
Mehmet ALKAŞ

Şûranın açılışını yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanı Sayın **Mehmet Nuri YILMAZ**'ı kürsüye davet ediyorum.

Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkanı

Sayın Cumhurbaşkanım;

والذين استجابوا لربهم واقاموا الصلوة وامرهم شورى بينهم ومما رزقناهم ينفقون

Birinci Din Şûrası'nı, "(Onlar ki) **Rablerinin çağrısına gelirler, namazı kılarlar, işleri aralarında müşavere iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan** (hayır için) **harcarlar"** âyet-i celilesinin bereketinden hissedar olmamız niyazı ile açıyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım;

Sayın Başbakanım ve Hükûmetimizin Değerli Bakanları;

Yurt içinden ve yurt dışından gelerek Şûra'mızı şereflendiren Kıymetli Misafirlerimiz; Değerli Basın Mensupları;

Birinci Din Şûrası'nın Muhterem Üyeleri;

Özü, bir barış ve esenlik mesajı olan ve Âlemlerin Rabbi tarafından insanlığa gönderilen "İslâm Dini"; sadece sayısı bir milyara yaklaşan büyük Müslüman kitlesi için değil; barışı, şefkat ve merhameti; adalet ve ihsanı; hakkı ve hakikatı arayan tarih ve insanlık önünde de, bir ümit ve kurtuluş kapısı olarak durmaktadır. Göz kamaştırıcı teknolojik buluşların birbirini takip ettiği, buna karşılık sevgisizlik ve bencillik üzerine kurulu bir insanlık anlayışının hakim olduğu, 20. yüzyılı geride bırakıyoruz. İnsanlığın yaşadığı bu son asrın muhasebesini Müslümanlar da yapmak zorundadır.

İnsanoğlu, yeni bir yüzyılın eşiğindedir. Günahı ve sevabıyla, 20. Yüzyıl'ın mimarı olan Batı Medeniyeti şimdi insanlığa, "Küreselleşen Bir Dünya"yı teklif ediyor.

Batı medeniyetinin temel değerleri üzerinde şekillenen bu yeni dünyanın 20.yüzyılın uzantısı olacağından hiç şüphe yoktur.

Ancak burada hemen hatırlamak gerekir ki, Batı değerlerinin bir bölümünü oluşturan Hristiyanlık ve Musevîlik, 20.yüzyılın oldukça geri planda kalan hazırlayıcılarıdır. Bu dönemde sosyal ilimlere hakim olan materyalist anlayış, dinin dışlanmasına sebep olmuş, teknoloji gelişirken insanlık anlayışı gerilemiştir.

Tabiatın pek çok sırrının çözüldüğü, teknolojik devrimlerin birbirini izlediği 20.yüzyıl ne yazık ki, aynı zamanda dinleri, insan ve toplum hayatından uzak tutma çabalarının da doruk noktasına ulaştığı bir çağ olarak tarihe geçecektir.

Özellikle Asya'da ve dünyanın geri kalmış bölgelerinde kurulan diktatörlükler, toplumları din düşmanlığı esasına göre uzun yıllar yönetmiş, Müslüman, Hristiyan ve Musevî'ler başta olmak üzere, Allah'a inanan insanların büyük acılar çekmesine sebep olmuştur.

Demokrasi ile yönetilen ülkeler dahi, 20. yüzyılın özellikle ilk yarısını kasıp kavuran ateizm fırtınasından nasibini almış, ancak, fikir ve inanç özgürlüğüne olan temel inancın korunduğu ülkelerde ateizmin saldırgan tutumlarından milyonlarca insan korunabilmiştir.

Allah'a şükürler olsun ki, "Ateizm"i devlet ideolojisi haline getiren siyasi rejimler, 20.yüzyıl tamamlanmadan birer birer çöktü. Dinin değil, inkarcı ideolojilerin birer afyon olduğu anlaşıldı. İnsanlar dini hürriyetlerini yeniden elde ettiler.

Müslümanlar cami ve cemaatlerine, Hristiyanlar kiliselerine, Mûsevîler havralarına kavuştu. Birinci Din Şûra'mızın davetlileri arasında Allah'ı ve dini inkârın karanlık dönemini yaşamış din adamlarının da bulunması, bu toplantımıza ayrı bir mana kazandırmaktadır.

Şunu da ifade edeyim ki, ateizm, siyasî rejim olarak çökmüştür ama, bireyler düzeyinde, yeni aşamalardan geçerek ve daha çok nihilizme kayarak hâlâ taraftarları bulunan bir idelolojidir. Lâiklik prensibini "dine düşmanlık" olarak yorumlamaya çalışanlar da bu düşünce çerçevesinde kümelenenlerden çıkmaktadır.

Bu ideoloji, ilim ve dinin birbiri ile bağdaşamayacağı varsayımından güç almaktadır.

Çok değerli misafirler;

Birinci Din Şûrası'nın Muhterem Üyeleri;

İlim ve dinin, özellikle İslâm dini ile ilmî düşüncenin ilişkisi, üzerinde ısrarla durulması gereken bir husustur.

Allah'ın (c.c.) hakkını Allah'a, Kayser'in hakkını Kayser'e verir gibi, bilimi de "dünyevî" ve "uhrevî" diye ikiye ayırmak,yaradılışı kavrama çabamızın önüne kurulan en büyük tuzaktır.

Bu tuzağa, İslâmiyete yabancı olan insanların yanısıra, kendisini samimi bir Müslüman olarak niteleyen kardeşlerimiz de zaman zaman düşmektedir.

İslâmiyetin günümüzdeki durumuna göz atacak olursak, bu konunun önemi daha iyi anlaşılır.

Günümüz Müslümanları, yüce kitap Kur'an-ı Kerim'e, ebedî risalet sahibi Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'e ve karşılarında okunmak üzere bekleyen kâinat kitabına rağmen farklı anlayışlara sahiptir.

Bu farklılık, İslâmî düşünce tarihindeki amelî ve itikadî mezhepleri doğuran ictihadî bir ayrılık olmaktan ziyade, kültürel, siyasî, ekonomik ve etnik nitelikteki İslâm dışı sebeplerle ortaya çıkmaktadır.

Kanaatimiz odur ki, İslâmî vahdeti tehdit eden sebeplerin kaynağında "günümüze hitap edecek İslâmî bilgi"ye, Müslümanların yeterince sahip olmayışı yatmaktadır.

Bilgi çağını yaşayan günümüz dünyasında büyük bir "İslâmî bilgi açığı"ndan sözetmek mümkündür.

Bu bilgi açığını, ya geride bıraktığımız asırlardaki Müslüman bilginlerin bilgileri-

ne sığınarak ya da, Batılı bilim adamları,yani oryantalistlerin görüşlerine başvurarak kapatmak istiyoruz.

Oryantalizm, dine şüphe, hatta zaman zaman düşmanca bakan aydın hareketini beslemekte, bütün İslâm ülkelerinde görülen halk-aydın çatışmasını körüklemektedir. Laisizmi din düşmanlığı ile bir tutan çarpık yorumların neşet ettiği alan da işte buradadır.

İslâm'ın geçmiş asırlarında öğretilen bilgilerle, günümüzdeki İslâmî bilgi açığını doldurmaya çalışanlarımız ise, bugüne kadar olumlu bir mesafe kaydedemedikleri gibi, bir yığın problemin de ortaya çıkmasına sebep oldular. Bu gruptaki Müslümanların bir bölümü, çizmiş olduğu görünümlerle İslâm'ı sevimsizleştirirken, Müslümanları da haksız saldırıların hedefi haline getirdiler.

İslâm, barışın ve esenliğin dinidir. O, Rahman ve Rahim olan Yüce Rabbimizin inanmış kulları için seçtiği bir yoldur. İslâm, bu yola girmesi için ne kimseyi zorlamakta, ne de diğer dinlere ve bu dinlerin mensuplarına karşı bir düşmanlık gütmektedir.

Kutsal kitabımızın Hz. Peygamberin şahsında bütün Müslümanlara vermiş olduğu vazife, sadece âşikâr bir biçimde İslâm'ı tebliğdir.

İslâm'ı uzlaşılmayan, sadece şiddeti temsil eden bir din olarak görmek ve göstermek isteyenler bulunabilir. Ama Müslümanlar böyle düşünenleri haklı kılacak durumlara asla düşmemelidir. Yüce dinimiz İslâm'da ruhban sınıfı yoktur. Ama ulema vardır. Dini konuların uzman alimler tarafından tartışılarak, "alimlerin çoğunluğu" anlamına gelen "cumhur-i ulema"nın mutabakatı ile varılacak sonuçlar esas alınmaktadır. Bu nedenle, insanların ihtisas sahaları dışındaki konularda hüküm vermeye kalkışmamaları gerekir. Bu durumu Yüce Allah, "haddi aşmak" olarak nitelendirmekte ve "haddini aşanları sevmediğini" bildirmektedir.

Maalesef, bizler İslâm'ı lâyıkı vechile bir hayat düsturu olarak günümüze uyarlayamadık.

Bu günkü donuk, âciz, geri kalmış hâlimizin İslâmî bilgi ve kavrayışlarımızdaki noksanlıklardan kaynaklandığını anlayamadık.

Müslüman olmayanlar yerküreyi ve uzayı didik didik edip kâinat kitabının sırlarını çözmeye çalışırken biz Müslümanlar, bu vazife sanki bizlere ait değilmişcesine değişen dünyaya gözlerimizi kapadık. Şimdi kâinat hakkında insanlığın elinde pek çok bilgi var. Ancak bu bilgiler İslâmî yoruma muhtaç.

Yüce Allah Necm Sûresi'nin 28. âyetinde;

وما لهم به من علم ان يتبعون الا الظن وان الظن لا يغنى من الحق شيئاً

"Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez" buyurmaktadır.

Zann ile gerçeğe ulaşılamıyacağını söyleyen bir dinin mensupları olarak İslâmî bilgi açığını kapatacak ilmî metodlara biran önce sarılmamız gerekiyor. Bu peşinde koşacağımız bilgi, "dünya" ve "ukba" diye bölünmemiş tevhidi bir bilgi olacaktır.

Dünyayı bildiğini iddia edip, öte dünya hakkında bir dizi zan ile amel etmeye çalışanlarla, öte âlem hakkındaki bildiklerine güvenip bu dünya hakkında derin bir bilgisizliğe gömülenleri kurtaracak olan da işte bu "tevhidi bilgi"dir.

Biz inanıyoruz ki, bu yolda çalışmalar başlayınca; ilmi, İslâm vahyinin nurundan ayırmaya çalışan İslâm karşıtı komplolar ile; İslâm'ı, ilimden ayırmaya çabalayan gafil tutumlar son bulacak, kâinat kitabının sırlarını çözecek ilmin doğuşu er-geç tahakkuk edecektir.

I. Din Şûrası'nın Aziz Misafirleri,

Değerli Şûra Üyeleri;

21.yüzyılın eşiğindeki insanlık âlemi, teknolojinin birbirinden cazip buluşları ile renklendirilmiş bir dünya hayatı ile avutulmasına rağmen yine de muzdariptir.

Özellikle maddî doyuma ulaşmış bulunan batı cemiyetleri için dinî ve mistik arayışlar çığ gibi büyümektedir.

İslâm âlemi, bir yanda sahibi olduğu coğrafya ve kültür mirası üzerinde var olma mücadelesi verirken, öte yanda yitirdiği eski değerlerini ve müesseselerini yenilemeye çalışıyor. Bu kolay bir iş değildir.

Günümüzde, bir milyara ulaşan Müslüman nüfus, dünyanın dört bucağında, bağımsız veya otonom topluluklar yahut azınlık olarak yaşıyor.

Müslüman devletlerin siyasî, ekonomik, kültürel, dinî-ilmî dayanışmasını sağlayan birçok uluslararası İslâmî teşkilât var. Bütün bunlara rağmen, kutsal kitabımızın öğütlediği İslâm kardeşliğinin, İslâmî yardımlaşma ve dayanışmanın ideal ölçülerinden henüz uzaktayız.

Hepimiz biliyoruz ki teknolojik gelişmeler, insanları birbirine yaklaştırdı, dünyamız adeta büyükçe bir köy halini aldı. Evet, insanlık tarihi boyunca oluşmuş bütün insani değerler birbirine yaklaşıyor. Bir başka deyişle insanlık küreselleşiyor.

Ancak hemen ifade edeyim ki, İslâm'ın evrensel değerlerini bünyesinde taşımayan hiç bir küreselleşme gayreti insanlığı kucaklayamaz ve başarılı olamaz.

Bu itibarla İslâm âlemi, insanlığın bu yeni döneminde yer kürede işgal edeceği yeri ve misyonu başkalarının takdirine bırakarak değil, kendi elleri ile hazırlamalıdır.

Irklar, kültürler, dinler birbirine yaklaşırken, birer inanç kardeşi olan Müslümanların ortak proğram ve projelerle birbirine yardımcı olmaları elbette yadırganamaz.

Bu şûramızın önemli meyvelerinden birinin İslâm kardeşliğini ele almak, geleceğe dönük ortak programlar üretmek olduğuna inanıyorum. Evet, yüce dinimiz İslâm, insanlığa dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için gönderilmiştir. Bu ışıktan tüm insanlık yararlanabilir. Müslümanlar, dünyada süper güç iken, gayr-i müslimlere gösterdikleri bu insanî davranış biçimlerinin aynısını Bosna-Hersek, Karabağ, Keşmir, Filistin ve daha pek çok yerlerde yaşayanlara da gösterilmesini haklı olarak istemekte ve beklemektedirler. Ama uygar dünya bu sınavı maalesef kaybetmek üzeredir.

Millî sınırlarımız dışında yaşayan Müslüman soydaşlarımızın konumu ise daha farklıdır. Onlar, 70 yıllık bir inkâr döneminin karanlığından henüz kurtulmuşlardır. Dini

önderleri öldürülmüş, öldürülmeyenleri sindirilmiş, dinî müesseseleri ortadan kaldırılmıştır.

Türk-İslâm medeniyetinin beşiği olan Orta Asya Müslümanlığı yeniden doğuşa hazırlanırken "I. Din Şûramız"ın da toplanması mutlu bir tevafuk olmuştur.

Değerli Dinleyenlerim,

I. Din Şûrası, gündemindeki meseleleri görüşürken, konular ne kadar çeşitli olursa olsun, temelde İslâm'ın ve Müslümanların günümüzdeki meseleleri etrafında cereyan edecektir.

Demek oluyor ki beş gün boyunca Şûramız, büyük bir bilgi ve fikir alışverişine sahne olmaya adaydır. Bu tür toplantıların geniş İslâm coğrafyasında az sayıda da olsa yapıldığını bilmekteyiz. İslâmî bilginin ortaya konması kadar, bu bilgilerin kitlelere taşınması, onların da istifadelerine sunulmaları önemlidir.

İslâmî bilginin Müslümanlara ulaştırıldığı en önemli merkez olan cami ve mescitlerimize, çağın teknik buluşları yeni bilgi merkezleri ilâve etmiştir.

Milyonlarca insana bir anda hitabedebilme imkânı veren Radyo-Televizyon haberleşmesini biz Müslümanlar çok dikkatli bir biçimde değerlendirmek zorundayız.

Ma'ruf'u emredip Münker'den sakındıracak olan tebliğ ve irşad teşkilatlarımızın, artık, sahibi olacakları radyo ve televizyonlar aracılığı ile Hakk'ın mesajını ve İslâmî bilgiyi insanlığa ulaştırmaya başlamalıdır.

İslâmî tebliğ ve irşad için kullanılacak Radyo-Televizyonların İslâm dünyasının birbirinden haberdar olmasına, İslâmî sosyal dayanışmaya, İslâmî bilginin mübadelesine hizmet edeceği, bunlardan da önemlisi, İ'lâ-i Kelimetullah aşkına kullanılacak en etkili bir tebliğ vasıtası olacağı hiç hatırdan çıkarılmamalıdır.

İslâmî bilgiyi, ilmî seviyede dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Müslümanlara ulaştıracak "İslâmî Bilgi Ağı"nı (İslamic Network System) kurmak da, çağımız Müslümanlarının önündeki önemli bir görevdir.

Hiç şüphe yok ki, İslâmî bilgi açığını kapatacak çalışmaları Müslüman ilim adamları ve onların vücut vereceği İslâmî araştırma kurumları gerçekleştirecektir. Uzun bir fasıladan sonra yeniden bir "İslâmî İlim" geleneğini tesis etmenin zorluğu bizleri umutsuzluğa düşürmemelidir.

Çok Değerli Misafirlerimiz,

Şûramızın Seçkin Üyeleri;

I. Din Şûrası, nüfusunun yüzde 99'u Müslüman olan Türkiye'de yapılıyor.

Hicrî üçüncü asırdan itibaren İslâm'ın bayraktarlığını yapan bir milletin, İslâm üzerine konuşacak, müzakere ve müşaverede bulunacak pek çok meselesinin olması tabiidir.

Şûra'ya yurt içinden ve yurt dışından katılan çok kıymetli bilim adamlarının iştiraki, bu toplantıya bağlanan ümitleri daha da artırmıştır.

Bu mukaddes beraberlik sonucu yapılacak ilmî müzakerelerin milletimize, İslâm alemine ve insanlığa hayırlar getirmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum.

Temennim odur ki, bu Şûra çalışmaları sonucunda Âlemlerin Rabbinin indirdiği, Muhammed Mustafa (s.a.s.)'in tebliğ ettiği din-i mübin'e ulaşacak etkili metodlar geliştirilir; ve yine temenni ediyorum ki yeryüzünün dört bucağına dağılmış ve büyük kısmı da dini ve dünyevi problemlerle karşı karşıya olan Müslüman toplulukların hayatına bir ışık tutar.

Yüce yaratan bizleri muvaffak kılsın.

Muhterem Heyetinizi saygı ile selamlıyorum.

Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman DEMİREL'in Açış Konuşması

I.Din Şûrası'nın değerli üyelerini, değerli misafirlerimizi, basınımızın değerli mensuplarını sevgiyle selâmlıyorum.

5 milyar insanın yaşadığı dünya huzur arıyor, daha doğrusu huzursuzluktan fevkalade şikayetçidir. Dünya kurulduğundan beri insanlar zaman zaman huzursuz olmuşlardır. Hep huzuru arayagelmişlerdir. Toplum, zaman zaman öylesine bozulmuştur ki; Alemlerin Rabbi Cenab-ı Allah, insanlara Semavi Kitaplar ve Peygamberler göndermiştir. Bugün dünyadaki 5 milyar insanın, çeşitli dinlerin saliki olduğunu biliyoruz ve dinsizlik teorilerini yürüten rejimlerin de günümüzde çöktüğü, bir varlık ispatlayamadıkları, ortadan kalktığı da yine herkesin malumudur. Öyle bir noktada bulunuyoruz. İnsanlık bir yere gelmiştir ki, burada manevî değerler, moral değerler, millî ve ahlâkî değerler olmadıkça, materyal değerlerle ayakta durmak mümkün değildir. Maddi zenginlik yetmiyor. Hatta maddi zenginlik tek başına huzursuzluğun kaynağı bile olabiliyor. Manevî zenginliği terkeden toplumlar büyük sıkıntılar ve ızdıraplar içerisine sürükleniyorlar. Hep öyle de olagelmiştir. 1 milyardan fazla mensubu bulunan İslâm Dininin 5 kıtada yayılmış taraftarları yani Müslümanlar, daha çok dayanışma içerisinde olmalıdırlar. Birbirlerini daha çok bilmelidirler, tanımalıdırlar ve Müslümanlığı daha iyi öğrenmelidirler. Daha çok uygulamalıdırlar. Bu ihtiyaç, bugün dünyanın geldiği bu noktada, bütün Müslümanların da geldiği yerdir.

Türkiye'de böyle bir toplantının tertiplenmiş olmasını takdirle karşılıyorum ve Diyanet İşleri Teşkilâtımızı başta Sayın Başkan olmak üzere tebrik ediyorum. Dış ülkelerden bu toplantıya zahmet edip gelen kardeşlerimize de hoşgeldiniz diyorum. Türkiye'nin din bilginlerinin de bu toplantıda dışarıdan gelen din alimleri ile beraber değerli katkılarda bulunacağını, bu toplantıdan iyi neticeler çıkmasını sağlayacağına inanıyorum.

Bizim ülkemizde 60 milyon nüfusun %99 u Müslümandır ve milletimiz Müslümanlığı kabul ettiğinden beri İslâm'a çok büyük hizmetlerde bulunmuştur. 55.000 camide 5 vakit ezan okunur. Müslümanlığın eğitimi ve irşad görevlerinin yapılması, ibadetlerin tanzimi, dini vazifelerin görülmesi, fevkalade düzgün bir şekilde yürütülmektedir. T.C. Devleti laik bir devlet olmakla birlikte, dine hizmeti Anayasa ve Kanunlarla tanzim etmiştir. Diyanet hizmetleri ülkemizde devletin desteği ile yürütülmektedir ve laisizm, dinsizlik olarak anlaşılmamış, aksine, dinin şemsiyesi olarak anlaşılmıştır. Din ve vicdan hürriyeti dediğimiz olay, herkesin kendisiyle, vicdanıyla Allah arasındaki münasebetlerin kendisinin tanzim etmesine amildir. Gayet tabii ki, Diyanet hizmetlerinin iyi bir şekilde yürütülmesi, devletin kurulduğu günden beri baş görevlerinden biri olmuştur. Burada devletin din hizmetlerine, dine karışması değil olay, hizmetlerin iyi ve

düzgün yürütülmesidir. Hizmetlerin iyi ve düzgün yürütülmesi, bilgili din adamı yetiştirilmesini gerekli kılmıştır. **"Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?"** âyet-i celilesi ile ***"İlim, Müslümanın yitiğidir", "Eğer ilim Çin'de ise Çin'e kadar gidin"*** diyen Hadis-i Şerifler, eğer iyi dikkate alınırsa, bilenin arandığı ve bilenin bilmeyenden daha çok lazım olduğu, daha doğrusu bilenin lazım olduğu, bilmeyenin lazım olmadığı açıkça ortaya çıkar.

Bizim dinimiz; Müslüman dini, barış, esenlik, kardeşlik, sevgi, adalet demektir. Kur'an-ı Kerimin çeşitli âyetlerinde; "İnsanlar arasında adaletle hükmediniz, eğer insanlar arasında adaletle hükmetmezseniz, gazabıma uğrarsınız" sözleri fevkalâde veciz bir şekilde Allah'ın kelâmı olarak yer almıştır. "Size verilen emaneti ehline teslim ediniz." yani yine insanlar arasında yapılacak her şeyin iyi yapılması lazım geldiğine dair olan fevkalade önemli, her zaman için Cenab-ı Allah'ın insanlara gönderdiği, hep değerini muhafaza edecek olan Kelâm'ın kudretine hep beraber şahit olagelmişizdir. Ve nihayet, "Zalime yaklaşmayınız, zalimi alkışlamayınız, zalime meyletmeyiniz" ayet-i kerimesini de Cenab-ı Allah şayet **"Zalime yaklaşırsanız, meylederseniz, nara, ateşe yaklaşırsınız, cehennemlik olursunuz"** şeklindeki buyruğu ile insanların adalete vermesi lazım gelen değeri ortaya koymuştur.

Din ve vicdan hürriyeti, bütün insanlığın en çok değer vermesi lazım gelen dört temel hürriyetten birisidir. Düşünce hürriyeti, kelâm hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti, korkusuz yaşama hürriyetidir. Bunlar, bugün çağdaş dünyanın temel hürriyetler olarak kabul ettiği ve üzerinde titrediği hususlardır.

Türkiye'de Anayasa'mızın 24.maddesi din ve vicdan hürriyetine olan değeri fevkalâde iyi tanzim etmiştir. Ayrıca din eğitimi, din kültürü ve ahlâk eğitimini de ilk ve ortaokullarda zorunlu kılmıştır. Binaenaleyh, T.C. Devletinin lâik bir devlet olarak dine ne kadar önem verdiğini ve dine verilen önemin laisizm ile karıştırılmaması lazım geldiği gayet açıklıkla ortaya çıkar.

Diyanet İşleri Teşkilatımız, Cumhuriyetin kurulduğundan beri, 1924 tarihli yasasından beri ve nihayet 1965 tarihli yasasında da yer aldığı şekilde, din hizmetlerinin iyi bir şekilde görülmesi için vardır. Yoksa, devletin camilere girip, devletin vicdanları üzerinde tesir hasıl edip bir takım siyasi neticeler elde etmek için var değildir. Ve bunun altını çizerek söylüyorum. Bu zamana kadar da T.C. Devleti geçen 10 sene zarfında siyasetle dini birbirine karıştırmamak için azamî gayreti göstermiştir. Türkiye'de barışın, huzurun ve Türkiye'deki rahatlığın en önemli sebeplerinden birisi, vatandaşın bu ülkede dinini istediği gibi öğrenebilmesi ve ibadetini istediği gibi yapabilmesi ve bir vicdan rahatlığı içerisinde olmasıdır. Binaenaleyh, T.C. Devleti bunu koruyacaktır. Böylece bir kardeşlik ve rahmet dini olan İslâmın, kişilere, topluluğa, milletimize ve insanlığa yararlı olması sağlanacaktır.

T. C. Devleti, İslâmın daha iyi anlaşılması ve irşadın daha iyi yapılmasında pek çok yararlar gördüğü için bunun zeminlerini hep açık tutmuştur. Bu Din Şûrası da aslında Diyanet İşleri Reisliğimizin Türkiye'deki hizmetlerini daha iyi yapabilmesi için Türkiye'nin içindeki din âlimlerimizden, Türkiye'nin dışındaki Müslüman âlimlerden düşüncelerini, fikirlerini öğrenmek için hazırlanmıştır. Daha iyiyi arıyoruz. Çünkü Hz. Peygamberimiz, "Bir günü diğerinin aynı olan zarardadır" buyuruyor. Ve Hz. Peygamberimiz bize, daima ilerlemeyi, daima gelişmeyi emrediyor. İlerlemenin ve gelişmenin

istikameti şanlı Kur'an içerisinde mevcuttur. **"Emri bil ma'ruf, nehy-i anil münker" (İyiliği emret, kötülükten men et.)** İnsanların aradığı doğruyu bulmaktır. Yanlışlıktan kaçmaktır. Cenab-ı Allah'ın kelâmı içerisinde mevcuttur. Hz. Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerinde ve İslâm ulemasının içtihatları içerisinde de mevcuttur. Binaenaleyh, Müslümanın elinde çok büyük bir hazine vardır. Aslında dostluk, kardeşlik dini olan Müslümanlığın daha iyi öğrenilmesi ve Müslümanların her anlamda daha iyi işbirliği içerisinde olması, kimseyi rahatsız eden bir durum değildir. Çünkü herkes Müslümanlar gibi hareket ederse, dünyada barış daha güçlü bir şekilde olur.

Bu toplantıyı çok değerli sayıyoruz. Ve bu toplantıdan çıkacak neticelerin mutlaka İslâma hizmet edeceği kanaatindeyiz. Değerli ilim adamları! Türkiye'nin içinden ve dışından irşadlarınızı serbestçe yapınız. Bunlardan, Türkiye'de devlet hizmetlerini götürenlerin yararlanacağından emin olmanızı rica ediyorum.

Başarılar diliyorum. Cenab-ı Allah, Âlem-i İslâm'a ve bütün insanlığa hayırlar ihsan etsin. Bu kadar sıkıntılı bir dünyada Cenab-ı Allah'ın gerçekten dualarımızı kabul etmesini tekrar tekrar niyaz ediyorum.

Hepinize sevgiler sunuyorum.

Başbakan Sayın Prof. Dr. Tansu ÇİLLER'in Açış Konuşması

Değerli davetliler;

Ülkemizde ilk defa toplanan I.Din Şûrası'nın açılış töreni vesilesiyle biraraya gelen değerli topluluğunuzu en derin saygı ve sevgilerle selamlıyorum.

Böyle anlamlı ve büyük değer taşıyan bir toplantının icraatımız döneminde gerçekleşiyor olmasından duyduğum mutluluğu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Bu vesile ile Yüce Allah'tan İslâm âlemi ve tüm insanlık için huzur, barış, birlik, kardeşlik, bolluk, bereket, refah ve iki cihanda saadet diliyorum.

Kıymetli misafirler;

Ne mutlu ki bizlere, Allah'ın kendi katında kabul görecek tek din olduğunu beyan ettiği bir dinin sahipleriyiz.

O din ki, getirdiği tevhid akidesi ile insan oğlunun birlik ve beraberliğini, vicdanî hürriyetini, toplumsal adalet ve huzurunu başlangıçtan beri temin etmiş ve bugün de bunu temin etme gücünü muhafaza etmektedir.

O din ki, insanlara, merhameti sınırsız ve sadece Müslümanların değil, "Alemlerin Rabbi olan bir tek ilâha, Yüce Allah'a kulluk etmelerini emretmiştir. Bunun içindir ki biz, **"sizin dininiz size, benimki bana"** ilâhî düsturu gereğince, değişik dinlere mensup her sınıf ve cinsten, her renk ve ırktan insanı Allah'ın yarattığı bir varlık olarak saygı ile karşılamış, vicdanlara ve imanlara saygısızlık ve müdahaleyi kendi imanımıza hakaret olarak görmüşüzdür. Aynı anlayış ile sevgi, adalet, merhamet ve insafı ibadet ölçüsünde aziz tutmuşuzdur.

İnanmakla şeref duyduğumuz İslâm, tesis ettiği medeniyeti tek Allah inancı, hak, hukuk, ilim, irfan, yardımlaşma, dayanışma, adalet, merhamet, sevgi, barış, hoşgörü gibi manevî değerlerin ve evrensel umdelerin üzerine bina etmiştir.

İslâm'a inananlar, bu evrensel değerleri sözde değil, özde benimseyerek gerçek huzurun, barış ve adaletin sembolleri olmuşlardır. Üç kıtada geniş bir coğrafi alanda alabildiğine yayılış göstermişlerdir.

Böyle bir yayılış sadece askerî üstünlükle elde edilemezdi. Öyle olsaydı İslâm'ın, çeşitli geniş çaplı istila hadiselerinde olduğu gibi kısa sürede öteki dinlerin arasında eriyip, yok olması gerekirdi. Oysa İslâmiyet, tarih boyunca bulunduğu bölgelerde diğer büyük dinlerin aleyhine kalıcı ve haşmetli bir yayılış göstermiştir. Bu yayılışta İslâm'ın hamleci dinamizminin oynamış olduğu rolü inkâr etmemiz de mümkün olmayacaktır.

Sahip olduğumuz bu hasletler, dünyanın değişik bölgelerinde zulüm gören, çile çeken, baskı ve kıyıma maruz kalan kardeşlerimiz için de aynı tavrın sergilenmesini

istemek ve beklemek hakkını da bizlere vermektedir. Hür dünyaya sesleniyor ve gerçek barış için bize düşen görevi yapmaya hazır olduğumuzu bir kere daha ilân ediyorum.

Günümüzde, bilimsel ve teknolojik gelişmeler başdöndürücü bir hızla birbirini takip etmekte, ekonomik endişe ve menfaatler manevî değerleri gittikçe zayıflatmaktadır. Dünya savaşları, yerini psikolojik, siyasî ve ekonomik savaşlara bırakmış, yeni yeni siyasî ve ekonomik güç odakları teşekkül sürecine girmişlerdir. Böyle durmadan ve hızla değişen günümüz dünyasında, farklı islâmî anlayışlara bir son vererek, birlik ve beraberlik içinde hareket etmek durumundayız. Bu hepimizce kutsal bir görev telâkkî edilmelidir.

Türkiye, tarihte olduğu gibi bugün de İslâmî mirasa vargücü ile sahip çıkma gayreti içerisindedir. Bu gayretin, en güzel örneğini de bir devlet organı olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sunmuş olduğu din hizmetlerinin eksi ve artı yönlerini değerlendirmek amacıyla toplanan bu şûra meydana getirmektedir.

Türkiye Müslüman bir ülkedir ve öyle kalacaktır. Biz, lâikliği dinsizlik olarak yorumlayan anlayışların hep karşısında olmuşuzdur. Bizim lâiklik anlayışımız İslâm'da var olan ve doruk noktasına ulaşan mutlak din ve vicdan hürriyeti şeklinde değerlendirilmeli ve yorumlanmalıdır. Bu çerçevede, vatandaşlarımızı dinî konularda aydınlatma ve onların dinî ihtiyaçlarını karşılama görevinin bizatihî devletin kutsal ve yüce bir görevi olduğu kanaatini taşımaktayız.

Bu sebeple; I. Din Şûrası'nda ortaya çıkacak görüşler ve alınacak kararlar, bu görevi en iyi şekilde yerine getirmemizde bizlere yol gösterecek ve ışık tutacaktır.

Bu duygular içerisinde, I.Din Şûrası'nda tüm emeği geçenleri yürekten kutluyorum. **"Allah'ın rahmetinden asla ümidinizi kesmeyiniz"** ilâhî hitabıyla sözlerimi bitiri-yor, hepinize saygı ve sevgilerimizi sunuyorum.

Anap Genel Başkanı Sayın Mesut YILMAZ'ın
Açış Konuşması

Tarih boyunca insanlar her devirde din ve maneviyat gücüne muhtaç olmuşlardır. Bu ihtiyaç özellikle günümüz insanının karmaşık hayatında vazgeçilmez bir zorunluluk olmuştur. İslâm dini bin yılı aşan bir zamandan beri Türk kimliğinin en önemli unsurlarından birisini, hatta birincisini teşkil etmiştir. Türk kimliği içinde din bağı temel ve belirli çok önemli bir unsurdur. Tarih boyunca Türklerin İslâmiyeti kavrayışları ve yaşayışları diğer kavimlerden farklı olmuştur. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen Türk dini kültürü aynı tarihî seyrini takip etmiştir.

Bugün Türkiye'de ve dünyada din konusu ve kimlik meselesi daha da önemli hale gelmiştir. Yetmiş yıllık ömrü bulunan T.C. Devleti, din konusunu, toplumumuzun Müslüman Türk kimliğini bir toplum gerçeği kabul etmiş ve temel hukuki yapısını oluşturan Anayasasında din konusunun yerini açık şekilde belirlemiştir. Türk devleti demokratik ve laik bir devlettir. Demokratik devletin İslâm dini ilkeleri ile çatışmadığı bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Laik devlet, dinsiz devlet, dine karşı olan devlet değildir. Aksine vatandaşlarına din ve vicdan hürriyetini tanıyan bir devlettir.

İslâm dini ferdin ve toplumun manevî ihtiyaçlarını üst düzeyde karşılayabilecek ilke ve değerlere sahiptir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'e Yüce Yaratan'ın ilk mesajının **"Oku"** emriyle başlamış olması, okumanın yöntemi olarak ilmin öngörülmüş olması, ilmin kadın-erkek her Müslümana farz kılınmış olması, beşikten mezara kadar ilim öğrenmenin istenmesi, çağımızın ulaştığı medeniyeti gerçekleştiren rönesansa İslâm medeniyetinin ışık tutmuş olması, İslâm dininin sevgi, adalet, insan kişiliğine saygı, geniş bir hoşgörü dini olması ve buna benzer diğer ilke ve değerlere sahip olmasını hatırlamak bunu anlamak için yeterlidir... Bu Şûra'nın 28 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen, ancak bugün toplanmış olmasını büyük bir eksiklik olarak görmekteyiz. Şûra'nın geç olarak da olsa toplanmış olmasını genelde memnunlukla karşılıyoruz.

Bu Şûra'da, ülkemizin birlik ve bütünlüğünün korunmasına yardımcı olabilecek kararlar alınmasını bekliyoruz.

I. Din Şûrası'nın çağımız insanının dinî ve manevî problemlerine İslâm dini açısından gerekli mesajların verilebilmesi için hayırlı kararlara ulaşılmasını temenni ediyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

RP Temsilcisi Sayın Lütfi DOĞAN'ın
Açış Konuşması

Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın, Türkiye'mizde icra ettiği I. Din Şûrası'nı yapmaktan mutluluk duyuyoruz. 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilâtı Kanunu'nun en önemli özelliklerinden birisi de, Din Şûrası'nın her iki yılda bir toplanması idi. Ancak bazı sebeplerden dolayı Din Şûrası'nın toplanması ancak 28 yıl sonra bugün gerçekleşebilmiştir. Bu Şûra'nın toplanmasında emeği geçen herkesi tebrik ediyorum. İslâm Dini, insanlık için bir kurtarıcıdır. Adem (a.s.)'dan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)'e gelinceye kadar, bütün peygamberler birer yıldız mesabesinde idiler. Onlar bulun-dukları çevreyi, muhitleri aydınlatıyorlardı. Fakat güneş doğunca güneşin ziyası karşısında nasıl yıldızların ışıkları olduğu yerde kaldı, güneşin nuru âlemi aydınlatmaya yetti, bugün de İslâm güneşi öyledir. İslâm güneşi insanın maddî yönünü de manevî yönünü de aydınlatmıştır. İslâm Dininin insanlık için sunduğu prensipleri bırakıp, onun dışında başka prensipler aramaya kalkışmak, güneşi ziyasına terkedip yıldızların ışığından faydalanmaya benzer. İslâmın büyüklüğünü bugün her ilim sahibi takdir etmektedir. İslâm, insanlara dünya ve ahirette ebediyen mutlu olma yollarını gösterir, tercihi de kendilerine bırakır. İslâmiyette en önemli nokta, insana hak ve hakikatı telkin etmektir. Bu konuda Peygamberimiz her insana örnektir. İslâmiyet özet olarak Allah'ın buyruklarına tazim, Allah'ın yarattıklarına şefkatli ve merhametli davranmaktır. Eğer İslâm şerefine eren bizler, bu gerçekleri en güzel bir şekilde sunabilirsek, öyle zannediyorum ki batı medeniyeti saplandığı felâketlerden kurtulacak, batı insanının da yüzü gülecektir.

Şûra'nın milletimize, İslâm âlemine ve bütün insanlığa en hayırlı hizmetleri sunmasını temenni ediyorum.

MHP Genel Başkanı Sayın Alparslan TÜRKEŞ'in Açış Konuşması

Böyle bir Şûra'nın toplanmasını hayırlı bir adım olarak gördüğümü belirterek sözlerime başlıyorum.

Parlak Avrupa medeniyetinin büyük ölçüde İslâm medeniyetinden yararlandığını, canlandığını, geliştiğini, tarih bize gösteriyor.

İnsanların mutlu yaşayabilmeleri için köle olmamaları ve bilgili olmaları gerekir. Bir toplumu, ülkeyi yönetenlerin en önemli görevleri başta o toplumu mutlu olarak yaşamaya ulaştırmaktır. Toplumda en önemli sosyal kurum olan "din"i dikkate alarak insanların vicdanına, gönlüne Allah sevgisini yerleştirmek gereklidir. Bunu yapmadan insanları mutluluğa eriştirmek mümkün değildir. İşte İslâmiyet de toplu yaşayış esaslarını en güzel şekilde insanlığa sunmuştur.

"Devlet adamlarının hayırlısı, ilim adamlarının kapısında bulunur" sözü, yolumuzu aydınlatan düsturdur. İnşaallah I. Din Şûrası da bu çizgide aydınlıklara vesile olacak, Müslüman âlemine ışık tutacaktır. Düşünce aşamasından, tatbikine kadar emeği geçenlere Sayın Başkan Mehmet Nuri YILMAZ'ın şahsında şükranlarımı sunuyorum.

Büyük Değişim Partisi Adına Sayın Ali BATMAN'ın Açış Konuşması

Saygıdeğer Bakanımız, değerli devlet adamlarımız, kıymetli Diyanet İşleri Başkanımız Sn. M.Nuri YILMAZ beyefendi, I. Din Şûra'sının Türkiye'den ve Türkiye dışından katılmış çok muhterem üyeleri.

Tertiplenen bu Din Şûrası'nın önce tek tek neslimize, milletimize, ümmetimize ve insanlığa hayırlar getirmesini Allah'tan niyaz ediyorum. Bugün ülkemizde böyle bir Şûra'nın toplanmış olması bizim için bir iftihar kaynağıdır. Şüphesiz ki bir başlangıç olarak başlayan bu Şûra, anlaşılmaktadır ki bundan sonra İslâm ülkelerinin, milletlerin arasında kopmuş iman bağlarını yeniden kuvvetlendirmede şüphesiz ki büyük rol oynayacağı için bundan bir Müslüman olarak sevinç duymamak mümkün değildir. Bu sebeple geçtiğimiz zaman içerisinde Müslüman milletler arasında değişik adlar altında çeşitli kuruluşlar teşkil edilmiş, zaman zaman Müslüman ülkelerin temsilcileri biraraya gelmek suretiyle ümmet bünyesinde bazı organizasyonlara gitmeye çalışmışlardır. Ancak bu tam bir İslâm kardeşliğinin gerektirdiği şekilde ideal irtibatlar olarak adlandırmak mümkün olmayan bu organizasyonların "Müslümanlar ancak kardeştirler" ilâhî hükmüne uygun olarak bu kavramların içinin en güzel şekilde İslâmın ruhaniyesine uygun bir şekilde doldurularak gerçekleştirilmesinde büyük bir ihtimalle bu I. Din Şûrası çok önemli bir adım olabilir. Bütün devlet büyüklerimizin yaptığı konuşmalardan büyük memnuniyet duyduk. Özellikle ülkemizin devlet erkanının bu derece İslâma sadece kendi milletimize ait değerlerden birşey olarak değil, ümmet planında bir değer olarak atıflarda bulunup, bütün bir İslâm dini mensuplarını gaye alan konularda görüşler belirtmiş olmaları da Türkiyemiz için ve İslâm ümmeti için, ayrıca sevindirecek bir konudur. Çünkü Müslümanlar, sadece dünyadaki siyasî odaklaşma, kutuplaşmalara göre, başkalarına göre kendisini endeksliyerek aralarında birçok beraberlikler meydana getiriyorlardı. Amma hakiki İslâm kardeşliğinin üzerine oturan bir beraberliği bir türlü göremek bu ümmetin bir evladı olarak bizim de bağrımızı yakan meselelerdendi. Son yıllardaki yakınlaşmaya paralel böyle bir Din Şûrası'nın da tertiplenmiş olması inşaallah ümit ediyor ve inanıyoruz ki, ümmet fertleri arasındaki olması, gereken hakiki İslâm kardeşliğinin üzerine kurulmuş beraberliklerin bu Şûra önemli bir kapısı olacaktır. Açılan bir kapı olarak görmek istiyoruz. Bu Şûra başta olmak üzere İslâm ümmetinin hiç bir meselesi tartışma konularımızın dışında bırakılmaksızın problemlerimizin üstü örtülmez. Problemlerimiz ne kadar acı da olsa bunun en iyi şekliyle tesbit edilip çareler aramak zorundayız.

Bir ülkenin sınırları üzerinde yaşayan aynı millete mensup insanların bile çok değişik İslâm anlayışları taşımaları yüzünden, bunu bir görüş farkı olarak görmek yerine, adeta farklı farklı dinlere mensub insanlarmışcasına aralarında müsamahasızlık hakim olursa bu bir ümmeti meydana getiren milletlerin arasında kardeşlik bağlarını

kuvvetlendirecek çarelerden uzak kalırsak, biz elele verildiğinde 1 milyarı aşkındır diye ifade ettiğimiz ümmetin gücünü ne kendi aramızda, ne de ihtiyaç duyduğumuzda insanlık alemi arasında hiçbir zaman bu gücü göremiyoruz, görememekteyiz.Bizden önceki konuşmacılar Türkiye'deki lâiklik anlayışını ortaya koydular. Hemen hemen hepside zaten İslâmın laik bir anlayış olduğunu ifade ettiler. Bu doğrudur amma on yıllardır bu laiklik müessesesinin değişik tarif edilip, yorumlanmasından dolayı bu millet çok ızdıraplar çekmiştir. Şu halde başka dinden olanlara, gerçekten kendine has müsamaha anlayışı olan inanmayanlara, inanmaya zorlamak gibi bir ilkesi asla olmayan, böyle bir dinin asırlar boyu farklı din, ırk ve kültürden olan milletleri bir arada yaşatan bu lâiklik anlayışını kendine has bir tarifle şu halde gündemimize getirmeli. Eğer anayasamıza bir laik anlayış yerleştirmek lâzım geliyorsa şu kürsülerde ifade edilen İslâm, kendinde varolan lâik anlayıştan hareketle lâik anlayışımızı yeniden gözden geçirmeli, belkide böyle bir Şûra'nın herhangi bir komisyonunun yapması gereken çalışmalardan birisi de bu olması lazım gelir. Söylenenler sosyal, hukuk ve siyaset hayatımıza yansımadığı sürece pek fazla kıymet ifade etmiyeceğini özellikle bir ilim adamları topluluğu olan şu Şûra'nın erbabı çok iyi bilir. Bu sebeple, değil İslâmın kendi lâik anlayışı, bugün Türkiye'de uygulanan şekliyle batıdan ithal edilmiş, lâiklik anlayışının bile, alındıkları batı ülkelerindeki kadar uygulanmadığını hem ilim adamlarımız, hem siyaset adamlarımız çok iyi bilmektedirler. Bugün batı toplumlarında ilkokullardan çok daha yaygın olan anaokullarının %70'i kiliselere bağlı ve bu anaokullarının müfredat programlarının gaye maddesinde bu anaokullarında verilen eğitimden maksat çocukları hayata iyi bir hıristiyan olarak hazırlamaktır diye anayasadan aldığı ilhamla yazılabiliyorsa, yazılmışsa biz oralardan ithal ettiğimiz laiklik müessesesini ne kadar aslına sadık olarak uygulayıp uygulamadığımızı gözden geçirmek zorundayız. Bir Almanya, bir Fransa, bir Hollanda da herhangi bir Müslüman aile gidip bir Alman mahkemesine müracaat ettiğinde kız öğrencinin başı örtülü olarak Alman okullarına gidebileceğine dair, Alman mahkemelerinden bu İslâm'ın emri ve gereğidir diye bir hüküm çıkarabiliyorsa, bir Müslüman ülke olan Türkiye'nin hâlâ başı örtülüdür diye kız öğrencilerini üniversite kapılarında bekletiyorsak, batıdan aldığımız şekliyle bile lâiklik anlayışımızın sağlıklı bir şekilde uygulanmadığını itiraf etmek, dilimizden çıkanla kalbimizden geçirdiklerimizi karşılaştırarak bu manada samimî, ihlaslı olmak zorundayız.

Ben, muhterem heyetinizin kıymetli vakitlerini uzunca almak istemiyorum. Ama burada sadece Türkiye'den değil, ümmetimize mensub diğer milliyetlerden Müslüman kardeşlerimiz de vardır. Elbetteki Türkler öğrendiğimiz kadarıyla 900'lü yıllardan itibaren toplu halde bu dine mensup oldular. İslâmiyet ise 7.yüzyıldan itibaren çıktı ve yayıldı. Bu iki-üçyüz yıllık devrede şüphesiz İslâma en büyük hizmette bulunanlar, İslâmın bağrından doğduğu Arap milleti idi. İslâm ümmetinin Arap milletine mensup milletleriydi. Daha sonra da bu hizmet bayrağını özellikle Türk milleti eline aldı. Bundan sonra ise, Allah'ın dinine hizmet bir yarış şeklinde devam edecektir. Allah indinde hiç kimsenin bir ötekine üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır. Kim ki Allah'tan korkma, onun emirlerini yerine getirmede gerçek ve samimi bir şekilde hareket edecekse bundan sonra da Allah dinine en büyük hizmet etme şerefi ferd olarak da millet olarak da ona ait olacaktır. Doğuştan Müslüman olmamız daima Allah'ın dinine hizmet eden, etmiş olan insanlar olarak kalmamıza yetmeyecektir. Dünya var oldukça milyarlarca insanlıkta yeryüzünde vardır. Allah bu hizmet şerefini birimizden alıp öteki-

ne verdiği gibi geçmişte, bundan sonra da verebilir. Başkalarına vermek istemeyip te bu şerefi elimizde tutmak istiyorsak İslâm'a sarılırken samimi olalım, ihlâsla sarılalım. Siyaset adamlarının ilim adamlarına yön verdiği değil, ilim adamlarının uzmanlıklarının verilerine göre siyaset adamlarının halkın işlerini yönettiği günlere kavuştuğumuz gün ise asıl bir ülkede ve ümmet planında ilim ve devlet adamı kucaklaşmasının gerçekleşeceğine inanıyor, şu Şûralar yoluyla meclisimizdeki siyaset erbabının kazandırıldığı dokunulmazlık gibi, Allah'ın emrettiklerini hakikatine uygun bir şekilde ilim adamlarının düşüncelerini dile getirebilecekleri özgür bir ortamın ger çekleştirileceği herhangi bir tarihte gerçekleşebilecek öylesine bir kuruluşun da ülkemizde gerçekleştiğini görmeyi Allah'tan nasib etmesini niyaz ediyor, hepinizi saygı ve hürmetlerimle selâmlıyorum.

Devlet Bakanı Sayın Necmettin CEVHERİ'nin
Açış Konuşması

Saygıdeğer davetliler,

Çok değerli bilim adamları,

Kardeş ülkelerin çok kıymetli misafirleri,

Diyanet İşleri Başkanlığı'mızca yürütülmekte olan hizmetlerin daha ileriye götürülmesi, niteliğinin artırılması konusunda çok değerli görüş, fikir ve düşünceler ortaya koymak için biraraya gelen mümtaz topluluğunuzu en derin saygı ve sevgilerimle selamlıyorum. Böyle önemli bir toplantıda aranızda bulunmaktan, bu kadar mütehassıs huzurunda konuşmaktan çok büyük zevk ve mutluluk duyduğumu ifade etmek istiyorum.

Kıymetli ilim adamları;

İnsanlık tarihi incelendiği zaman; din fikrinin insanla beraber olduğu, tarihin her çağına damgasını vuran büyük dinlerin ve onların öndeğerlerinin olduğu, dinsiz bir cemiyet ve dini yok sayan bir devletin yaşayamadığı açıkça görülür. Çünkü, inanmak, insanın fıtratında mevcuttur ve onu yok sayanların başarıya ulaşması ve varlığını idame ettirmesi mümkün değildir. Her medeniyetin temelinde bir iman parlaması vardır. İman heyecanı devam ettiği sürece kalkınma hamleleri, huzur, saadet, düzen ve intizam devam eder.

Günümüzde de dinle çatışarak, dini yok sayarak yeryüzü cenneti vaad eden ideolojilerin insanlığa mutluluk getirmediğine, iflas ettiğine, yok olduğuna hep birlikte şahit olmaktayız. Çünkü insanın yaratılışına ters düşen hiçbir sistemin ayakta durması mümkün değildir. Demek ki din, toplumların bekasında, huzurunda, birlik ve beraberliğinde vazgeçilmez bir yer işgal etmektedir.

Tarihin dinler bölümü, İslâm'a ulaşır ve orada biter. İslâm'dan önce ve sonra tüm insanlığı kucaklayan evrensel bir din gelmemiş ve gelmeyecektir. Dinlerin en sonuncusu ama kıyamete kadar hükmü devam edecek ilâhî mesajların bir bütünü olan İslâm; madde ve manada dünyanın gidişatını ve çehresini değiştiren bir dindir. Çünkü İslâm; insanın bilimsel araştırmasına set çekmemiş, ferdin ve toplumun yararına olan hiçbir şeyi engellememiş, bilakis teşvik etmiştir. Zaten İslâm'ın gönderiliş gayesi insanlığın mutluluğunu temindir.

Bütün İslâm âlemi için olduğu gibi, milletimiz için de İslâm; tarih boyunca güç kaynağı olmuş, Müslümanlar bu kaynaktan faydalanarak insanlığa gerçek adaleti, fazileti, ilmi, tekniği öğretmişler ve muazzam bir medeniyet vücuda getirmişlerdir. Matema-

tikten tıbba, fizikten astronomiye, hukuktan sosyolojiye... çeşitli alanlarda Müslümanların medeniyete yaptığı katkılar, müslim ve gayri müslim pek çok araştırmacı tarafından muhtelif çalışmalarda ortaya konmuştur.

Yüce dinimiz İslâmiyet, tarih boyunca birleştirici ve bütünleştirici olmuştur. İslâm âlemini geçmişte ve gelecekte bir arada tutan ve tutacak olan en kuvvetli bağ İslâm dinidir. Bizim gururumuz, varlık sebebimiz ve kimliğimiz olan İslâm'ın, tarih boyunca gerçekleştirdiği birliğe, beraberliğe bugün daha çok muhtaç olduğumuz âşikârdır. Bu ilâhî mesajın, Akif'in deyimiyle bizzat Kur'an'dan ilham alınarak ehliyetli ilim adamlarımız tarafından; günümüz ihtiyaçları ve şartları doğrultusunda insanlığa anlatılması, İslâm dünyasına yönelen fitne ve nifak teşebbüslerinin bu mesajla etkisiz hale getirilmesi şarttır. Bu, hem dinimizin emri, hem de günümüzün icabıdır. Bu yapıldığı takdirde İslâm âlemi, üzerine çökmüş olan tembelliği, geri kalmışlığı, bölünmüşlüğü aşabilir. Bu hedefe hizmet etmesi açısından ülkemizde ilk defa toplanan I. Din Şûra'sının ehemmiyeti elbette çok büyüktür.

Değerli misafirler,

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla birbirini takip ettiği, ekonomik endişe ve menfaatlerin ön plana çıkmasıyla manevî ve ahlâkî değerlerin aşınmaya yüz tuttuğu, bunun tabii sonucu olarak çıkar çatışmalarının ve acımasız savaş ve katliamların olduğu bir devirde yaşamaktayız. İşte böyle bir dünyada yaşayan ve bunalan insanlık âleminde hızla bir dine dönüş hareketi görülmektedir. Bu yönüyle meseleye baktığımızda Müslümanlar, geçtiğimiz asra göre daha müsait şartlar içinde bulunmaktadırlar. Böyle bir ortamda ve zamanda toplanan I. Din Şûrası'na katılan değerli ilim adamlarımızın bu durumu gözönünde bulundurarak, değerli görüş, düşünce ve fikirlerini ortaya koymaları; sunulmakta olan din hizmetlerinin niteliğinin artırılması, kapsamının geliştirilmesi, İslâm'ın ölümsüz mesajının halkımıza ve tüm insanlığa daha etkili bir yaklaşımla anlatılma imkanlarını araştırmaları son derece yararlı ve isabetli olacaktır.

Din değişmez; ama insanların onu idraki, anlaması zaman ve mekan şartlarına göre bazı değişimlere uğrar. Mecellenin; "Zamanların değişmesiyle hükümlerin değişeceği inkar edilemez" kaidesi, bu gerçeği ifade etmektedir. İşte bu gerçekten hareketle, dünyadaki hızlı değişim sürecinde tefrikaya düşmeden; sevgi, saygı ve barış dini olan İslâm'ın ölmez prensiplerinden şaşmadan yeni bir ufukla, yeni bir anlayış ve yaklaşımla, çağımızın modern, teknik ve metodlarından da yararlanarak, bid'at ve hurafelerden arınmış olarak dinimizi anlatmak ve insanlığa yeniden sunmak, İslâm'a olan ilgiyi daha da artıracaktır.

Dinin ve dinî tefekkürün cami duvarları ile sınırlı olduğunu düşünmek oldukça yanlıştır. artık cami duvarlarını aşmalı ve İslâm'ın, tarihte olduğu gibi, günümüzde de insanlığı aydınlatmasının yollarını ve çarelerini aramalıyız.

İşte toplanan bu Şûra ve Şûra'ya iştirak eden siz değerli ilim adamlarımızın ortaya koyacakları düşünce, fikir ve tavsiyelerle bu maksadın gerçekleşmesine katkıda bulunulacağına, ilim ve kültür hayatımıza canlılık kazandırılacağına, İslâm inancına yeni fikir hamleleri, şevk ve heyecan geleceğine yürekten inanıyorum. Bu Şûra gibi hayırlı teşebbüs ve hamlelerin bütün İslâm dünyasında yoğunlaşarak devam etmesini temenni ediyorum.

Bu duygu ve düşüncelerimle, halkımızın yakın alaka ve desteğini alarak yıllardır dinimiz ve milletimiz için son derece hayırlı hizmetler ve çalışmalarda bulunan, ülkemizde ilk defa böyle bir Din Şûrası'nın toplanmasını sağlayan başta Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ olmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütün ilgili ve yetkili personelini candan tebrik ediyor, huzurlarınızda kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum. Hükümet olarak her konuda olduğu gibi bu konuda da her türlü yardım ve desteğe hazır olduğumuzu ifade etmek istiyorum.

Sözlerimi burada bitirirken I. Din Şûrası'nın amacına ulaşmasını, değerli ilim ve fikir adamlarımızın sunacakları tebliğlerin, yapacakları konuşmaların, serdedecekleri kıymetli düşünce ve fikirlerinin yüce dinimizin daha iyi anlaşılmasına, din hizmetlerinin daha iyiye götürülmesine vesile olmasını niyaz ediyor, hepinize selâm, saygı ve muhabbetlerimi sunuyorum.

Suudi Arabistan Hac Bakanı Sayın Dr. Mahmud Muhammed SEFER'in Açış Konuşması

Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'a hamd olsun. Salat ve Selam Allah'ın Rasûlüne, âline, ashabına ve ona uyanlara olsun.

Sayın Diyanet İşleri Başkanı, Sayın Parti Liderleri, Sayın Bakanlar, Saygıdeğer dinleyiciler. Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

Sözlerime başlarken, Sayın Cumhurbaşkanına, Sayın Başbakana ve Kardeş Türk halkına, Hadimül-Haremeyn eş-Şerifeyn Melik Fahd b. Abdülaziz'in saygılarını ve bu toplantının mübarek olması temennilerini iletmek isterim. Kendi adıma ve Suudi Arabistan heyeti adına bu toplantıya katılmamız konusundaki davetinizden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Toplantının hayırlı ve bereketli bir buluşma olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederiz. Yine bu toplantıyı düzenleyenlere ve bu toplantıya katılanlara, İslâm'a ve Müslümanlara hizmet konusundaki yüce gayelerini ve hedeflerini gerçekleştirmeleri için Allah'ın yardımını dileriz. Ayrıca böyle bir toplantıyı temin etmek için sıkı bir çalışmaya giren hükümetinize saygı ve minnetlerimizi sunarız.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Sayın Diyanet İşleri Başkanı, tarihin belirli bir kesiminde Türkiye'nin mukaddes bölgelerdeki hizmeti konusundaki İslâm tarihinin parlak bir sayfasını anlattı. Bugün biz Müslümanlar olarak Türkiye'nin o zaman sunduğu bu hizmeti takdir ve şükranla anıyoruz. Toprakları üzerinde Harem-i Şeriflerin bulunması şerefine sahip olan Suudi Arabistan Krallığı ve Yüce Allah'ın izniyle İslâm'ın mukaddes değerlerini koruma görevini yüklenen lideri Fahd b. Abdülaziz, her zaman olduğu gibi, İslâm ümmetini yüceltme gayretlerine yönelik bir konuyu kardeş Müslüman devletlerle samimiyetle görüşüp, üzerine düşeni yapmaya gayret etmektedir. Suudi Arabistan Krallığı ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bulunan samimi ve kardeşçe ilişkiler de bu konuda en güzel bir belge ve doğru bir örnektir.

Şüphesiz siz de bilirsiniz ki Suudi Arabistan Krallığı, Harem-i Şerifleri ve kutsal mescid ve mekanları genişletmek için bütün gayretini sarfetmiştir ve etmektedir. Bu konuda hizmetleri en güzel şekilde yürütebilmek ve Allah'ın misafirleri durumunda olan, Kâbe'nin ve Hz. Peygamber (S.A.S.)'in mescidinin ziyaretçilerinin rahat hareket edebilmeleri, sağlık, güvenlik, huzur ve emniyet içinde ibadetlerini yerine getirebilmelerini temin için milyarlarca riyal harcamış ve harcamaktadır.

Size ve öncelikle kardeş Türk halkına ve bu güzel toplantıya katılmak üzere ülkenize gelen bütün Müslüman heyetlere bildirmek isterim ki, Harem-i Şeriflerin Hâdimi Fahd b. Abdülaziz, hükümeti tarafından bu işlerin gerçekleştirilmesi için yapılan bütün çalışmaları bizzat takip etmektedir. Dünyanın bütün bölgelerinde yaşayan Müslümanlar

ve takdirle karşılamışlardır. Şüphesiz ki, bu saygı ve takdir, aynı zamanda Kâbe-i Muazzama'yı ziyaret eden hacılar ve umreciler ile orada hizmet veren görevlilerin gayretlerini de kat kat artıracaktır. Yüce Allah'tan O'nun dinine hizmet konusundaki bu çalışmaları başarıyla sonuçlandırmasını, kardeş Müslüman Türk halkına hizmete yönelik sizin ve hükümetinizin gayretlerini mübarek kılmasını dilerim. Şüphesiz Allah, her türlü iyi niyetli gayretin destekçisi ve yardımcısıdır.

ŞÛRA TÜZÜĞÜ

T.C.
Resmi Gazete

Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğünce Yayımlanır		
Kuruluşu: 7 Ekim 1920	30 Nisan 1993 CUMA	Sayı: 21567

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Tüzükler

Karar Sayısı: 93/4257

Ekli "Din Şûrası Tüzüğü'nün yürürlüğe konulması; 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 19 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 16/2/1993 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Hüsamettin CİNDORUK
CUMHURBAŞKANI V.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

E.İNÖNÜ Devlet Bakanı ve Başb. Yrd.	**C.ÇAĞLAR** Devlet Bakanı	**T.ÇİLLER** Devlet Bakanı	**E.CEYHUN** Devlet Bakanı
İ.TEZ Devlet Bakanı	**A.GÖNEN** Devlet Bakanı	**T.AKYOL** Devlet Bakanı	**G.ERKENEKON** Devlet Bakanı
O.KİLERCİOĞLU Devlet Bakanı	**M.KAHRAMAN** Devlet Bakanı	**M.BATALLI** Devlet Bakanı V.	**M.A.YILMAZ** Devlet Bakanı
E. ŞAHİN Devlet Bakanı	**E.CEYHUN** Devlet Bakanı V.	**M.BATALLI** Devlet Bakanı	**M.S.OKTAY** Adalet Bakanı
N.AYAZ Milli Savunma Bakanı	**İ.SEZGİN** İçişleri Bakanı	**H.ÇETİN** Dışişleri Bakanı	**S.ORAL** Maliye ve Gümrük Bakanı
K.TOPTAN Milli Eğitim Bakanı	**O.KUMBARACIBAŞI** Bay. ve İskan Bakanı		**Y.AKTUNA** Sağlık Bakanı
Y.TOPÇU Ulaştırma Bakanı	**N.CEVHERİ** Tarım ve Köyişleri Bakanı		**M.MOĞULTAY** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı
M.T.KÖSE San.ve Tic. Bakanı	**E.FARALYALI** Enerji ve Tab.Kay.Bakanı		**D.F.SAĞLAR** Kültür Bakanı
A.ATEŞ Turizm Bakanı	**V.TANIR** Orman Bakanı		**B.D.AKYÜREK** Çevre Bakanı

Din Şûrası Tüzüğü
BİRİNCİ BÖLÜM
Amaç, Kapsam ve Kuruluş

Amaç:

Madde 1- Din Şûrasının amacı, Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen hizmetlerin geliştirilmesi konusunda bilimsel yeterlikleri ve dini hizmetleriyle tanınmış olan bilim ve din adamlarının görüşlerini almaktır.

Kapsam:

Madde 2- Din Şûrasının kuruluş, toplantı ve çalışma esasları bu Tüzükle düzenlenmiştir.

Kuruluş:

Madde 3- Din Şûrası, Diyanet İşleri Başkanının başkanlığında aşağıda belirtilen üyelerle bakanlık ve kuruluş temsilcileri ve Diyanet İşleri Başkanı tarafından davet edilen bilim ve din adamlarından oluşur.

A) Üyeler:

a) Diyanet İşleri eski başkanları ve Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleriyle görevde bulunan Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri, başkan yardımcıları, Diyanet İşleri Başkanınca belirlenecek beş birim başkanı ve üç din hizmetleri müşaviri,

b) Din İşleri Yüksek Kurulunca seçilecek en çok onbeş bilim ve din adamı,

c) Din İşleri Yüksek Kurulunca seçilecek on müftü ve beş vaiz,

ç) Yüksek Öğretim Kurulunun kendi üyeleri arasından seçeceği akademik ünvana sahip bir üye,

d) İlahiyat fakültesinin her birinden fakülte kurullarınca seçilecek üçer öğretim üyesi,

e) Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunca kendi üyeleri arasından seçilecek bir üyeyle, Din Öğretimi Genel Müdürü,

f) İmam-hatip liseleri meslek dersleriyle ilköğretim okullarında görev yapan din kültürü ve ahlâk bilgisi öğretmenleri arasından Milli Eğitim Bakanlığınca seçilecek on öğretmen,

g) Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı,

B) Temsilciler:

İçişleri, Dışişleri, Sağlık ve Kültür Bakanlıklarıyla Genel Kurmay Başkanlığı, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğünden birer temsilci,

C) Davetliler:

Diyanet İşleri Başkanınca Yurtiçi ve dışından davet edilen bilim ve din adamları,

Temsilciler ve davetliler Şûrada tebliğ sunabilecekleri gibi toplantılara

İKİNCİ BÖLÜM
Toplantı ve Çalışma Esasları

Gündem:

Madde 4- Gündem ve Şûraya sunulacak Başkanlık görüşü, Din İşleri Yüksek Kurulunca hazırlanır.

Toplanma:

Madde 5- Şûra, Diyanet İşleri Başkanının kararlaştıracağı tarih ve yerde beş yılda bir toplanır. Gerektiğinde beş yıldan önce de toplanabilir.

Şûrada kararlar, toplantıya katılan üyelerin oy çokluğuyla alınır. Oylarda eşitlik halinde Başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

Açılış:

Madde 6- Şûranın açılışını Diyanet İşleri Başkanı yapar.

Başkanlık Divanı:

Madde 7- Başkanlık Divanı, Diyanet İşleri Başkanının başkanlığında Şûra üyeleri arasından seçilecek iki başkan yardımcısıyla dört sekreterden oluşur.

Komisyonlar:

Madde 8- Şûra, çalışmalarını oluşturacağı aşağıdaki komisyonlarla yürütür.

a) Dinî konularda toplumu aydınlatma komisyonu,

b) Din hizmetleri geliştirme komisyonu,

c) Dini Yayınlar komisyonu,

Gerektiğinde, Diyanet İşleri Başkanının veya Şûraya katılan üyelerin dörtte birinin yazılı önerisi ve şûranın kararıyla başka komisyonlar da kurulabilir.

Komisyonların Çalışma Esasları:

Madde 9- Komisyonlar çalışmalarını aşağıdaki esaslara göre yürütür.

a) İlk toplantılarında kendi üyeleri arasından bir başkan, bir yardımcısı ve iki raportör seçerler.

b) Çalışmalar bir plan dahilinde yürütülür. Hazırlanan raporlar komisyon üyelerince imzalanır.

c) Kararlar oy çokluğuyla alınır. Oylarda eşitlik halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılır.

d) Raporlar komisyon başkanlarınca veya seçilen bir sözcü tarafından Şûraya sunulur.

Kararlar:

Madde 10- Şûra, komisyon raporlarını inceler, görüşür ve karara bağlar. Din Şûrası kararları istişarî niteliktedir.

Sekreterya:

Madde 11- Şûranın sekreterya işleri, Din İşleri Yüksek Kurulunun kendi üyeleri arasından seçeceği bir Genel Sekreter tarafından yürütülür. Genel Sekreter ve seçeceği üç yardımcısı, Diyanet İşleri Başkanının onayıyla göreve başlar.

Genel Sekreterin Görevleri:

Madde 12- Genel Sekreterin Görevleri Şunlardır:

a) Şûra'nın toplanması için gerekli hazırlık çalışmalarını yapmak,

b) Din Şûra'sının gündemiyle toplantı yeri ve tarihini en az üç ay önce ilgili kuruluşlara ve üyelere duyurmak,

c) Şûra gündemindeki konulara ilişkin bilgi ve belgeleri ilgililere göndermek,

d) Şûra'nın düzenli ve verimli çalışmasını sağlamak için gerekli önlemleri almak,

e) Şûra'da alınan kararları kitap haline getirmek, yayın ve dağıtımını sağlamak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Son Hükümler

Yürürlükten Kaldırılan Tüzük:

Madde 13- 30/12/1970 tarihli ve 7/1789 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulmuş olan Din Şûrası Tüzüğü yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük:

Madde 14- 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun 19 uncu maddesine göre hazırlanmış ve Danıştayca incelenmiş olan bu Tüzük hükümleri Resmi Gazete'de yayımı gününde yürürlüğe girer.

Yürütme:

Madde 15- Bu Tüzük hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

ŞÛRA ONAYLARI

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

Din İşl. Yük. Krl. Başk.

SAYI : B.02.1. DİB.

KONU: 18.06.93* 0987

BAŞKANLIK MAKAMINA

İLGİ: 30.4.1993 tarih ve 21567 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Din Şûrası Tüzüğü".

I. Din Şûrası'nın 31 Ekim-6 Kasım 1993 tarihleri arasında yapılmasının planlandığı malumlarıdır.

İlgi tüzüğün 11.maddesi uyarınca Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan Vekili Doç.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN Şûra Genel Sekreterliğine seçilmiştir.

Din Şûrası Genel Sekreterliğine seçilen Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan Vekili Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN ile, yine ilgi tüzük gereği Genel Sekreter tarafından yardımcı olarak seçilen APK Dairesi Başkan Vekili İsmail İŞİ, Dini Yayınlar Dairesi Başkanı Abdullah CEYHAN ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanı Arif SOYTÜRK'ün görevlerine başlatılmalarını tensiplerine arzederim.

(İmza)
İsmail ÖNER
Din İşleri Yüksek Kurulu
Başkanı

O L U R
18/6/1993
(İmza)
Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkanı

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
I. DİN ŞÛRASI GENEL SEKRETERLİĞİ

SAYI : B.02.1.DİB.0.05.00.01/070/ 29.06.93* 1
KONU: Din Şûrası

BAŞKANLIK MAKAMINA

İLGİ: 18.6.1993 gün ve B.02.1.DİB/0987 sayılı Başkanlık Onayı.

Diyanet İşleri Başkanlığınca 31 Ekim-6 Kasım 1993 tarihleri arasında yapılacak olan I. Din Şûrası toplantısı hazırlıkları ilgi onayla kurulan Din Şûrası Genel Sekreterliği bünyesinde çalışmalarına başlamıştır.

Bu sebeple;

1. Şûra çalışmalarının yürütülebilmesi için Türkiye Diyanet Vakfından geniş bir odanın çalışma yeri olarak tahsis edilmesini,

2. Ek-1 listede adı, soyadı, unvanı, görev yerleri belirtilen personelin onay tarihinden itibaren görevlendirilmelerini,

3. Ek-2 listede belirtilen malzemelerin temin edilmesini,

4. 06 FDD 37 plakalı Başkanlık otosunun yapılacak olan bu çalışmalarda görevlendirilmesini,

Tasviplerine arzederim.

Ek-1. Görevli Personel Listesi

(İmza)
Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
Genel Sekreter

28 HAZ 93 Din İşl. Y.Krl.Bşk. : İ. ÖNER
28 HAZ 93 APK D. Bşk. V. : İ.İŞİ
28 HAZ 93 Din Hz. D. Bşk. : A. KAHYAOĞLU
28 HAZ 93 Din Eğt.D.Bşk. : Ş.ÖZTÜRK
28 HAZ 93 Hac D.Bşk. : M.Z.ARSLAN
28 HAZ 93 Dini Yay.D.Bşk. : A.CEYHAN
28 HAZ 93 Dış İlş.D.Bşk. : A.SOYTÜRK
28 HAZ 93 İd.Ml.İşl.D.Bşk. : K.BOZLU

O L U R
28/6/1993
(İmza)
Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkanı

DAĞITIM :
1. İlgili Birimlere
2. Türkiye Diyanet Vakfı Genel Müdürlüğüne

I- BÜRO GÖREVLİLERİ

Adı Soyadı	Ünvanı	Görev Yeri
1. Mustafa SÖNMEZ	APK Uzmanı	APK Dairesi Başkanlığı
2. Kemal Hakkı KILIÇ	Şef	Din Hizmetleri D.Bşk.lığı
3. Şaban ÇETİNTAŞ	Daktilograf	Hac Dairesi Başkanlığı
4. İsmail SATILMIŞ	Daktilograf	İdari ve Ml. İşl. D. Bşk.lığı

II- TEKNİK KOMİTE GÖREVLİLERİ

1. Ahmet Hamdi FERLİGÜL	Uzman	Din Eğitimi D. Bşk.lığı
2. İlhan AVCI	Şef	APK Dairesi Başkanlığı
3. Hasan Hüseyin EKİZ	Şef	İdari ve Ml. İşl. D. Bşk.lığı

III- İDARİ PROTOKOL VE BASIN KOMİTE GÖREVLİLERİ

1. Osman Zeki ŞENER	Şef	Din Hizmetleri D. Bşk.lığı
2. Battal Gazi LEYLEK	Şef	Din İşl. Yük.Krl. Bşk.lığı
3. Mehmet DEMİRDAĞ	Şef	Dış İlişkiler D. Bşk.lığı

IV- YAYIN VE TANITMA KOMİTESİ GÖREVLİLERİ

1. Alişen BAŞGÖNÜL	Uzman	Dini Yayınlar D. Bşk.lığı
2. Abdulbaki İŞCAN	Memur	Dini Yayınlar D. Bşk.lığı
3. Hasan KARAKUŞ	Tekniker	İdari ve Ml. İşl. D. Bşk.lığı

V- ŞOFÖR VE HİZMETLİLER

1. Mehmet ÇEVLİK	Şoför	İdari ve Ml. İşl. D. Bşk.lığı
2. Mustafa ÖZDEMİR	Hizmetli	İdari ve Ml. İşl. D. Bşk.lığı

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
I. DİN ŞÛRASI GENEL SEKRETERLİĞİ

SAYI: B.02.1.DİB.0.05.00.01/070-3 6 Temmuz 1993

KONU: I. Din Şûrası

BAŞKANLIK MAKAMINA

31 Ekim 6 Kasım 1993 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenecek olan I. Din Şûrası organizasyonu için Hilton, Büyük Ankara, Sheraton, Dedeman ve Bilkent otellerinde gerek konaklama, gerekse toplantı salonları ve çalışma odalarının uygunluğu yönünden sekreterliğimizce incelemeler ve yetkililerle görüşmeler yapılmıştır.

Şûra'nın uluslararası düzeyde olması ve katılımın 200 kişi civarında bulunması, ayrıca açılış, şûra müzakereleri, kapanış oturumları ile dört ayrı komisyonun çalışma yapabileceği uygun salonlar yanında ofis odaları, PTT ile Basım Merkezi için gerekli yerlerin bulunup bulunmadığı açısından anılan otellerde yapılan incelemeler sonucunda Ankara Sheraton Oteli'nin Şûra için en uygun yer olduğu kanaatine varılmıştır.

Makamlarınca da uygun görüldüğü takdirde I. Din Şûrasının Ankara Sheraton Otelinde yapılmasını tensip ve takdirlerine arzederim.

(İmza)
Doç.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
Genel Sekreter

TEM 93 Gn. Skr. Yrd: İ. İŞİ

O L U R
/ /1993
(İmza)
Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkanı

DAĞITIM :

Gereği :

İd.ve Mali İşl.D. Bşk.

ŞÛRA PROĞRAMI

PROĞRAM

I. GÜN- 1 KASIM 1993 PAZARTESİ

10.00 **AÇILIŞ**

-Kur'an-ı Kerim

-İstiklâl Marşı

-Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'ın Açış Konuşmaları

-Devlet Bakanı Sayın Necmettin CEVHERİ'nin Konuşmaları

-Sayın Başbakan Tansu ÇİLLER'in Konuşmaları

-Sayın Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL'in Konuşmaları

11.30-11.45 **ARA**

11.45-12.30 **I. GENEL OTURUM**

-Başkanlık Divanının Seçimi

-Şûra Çalışmaları Hakkında Bilgi Sunulması

(Şûra Genel Sekreteri Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN)

13.00-14.00 ÖĞLE YEMEĞİ

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU

YER: BALO SALONU

14.00-14.30 Komisyon Başkanı, Yardımcısı ve Raportörlerin Seçimi

TEBLİĞLER

14.30-15.30 1-"İrşadın dünü, bugünü, yarını"

-Prof. Dr. İbrahim CANAN

2-"Diyanet İşleri Başkanlığının İrşad Hizmetleri ve Müşahadeler"

-Prof. Dr. Servet ARMAĞAN

3-"İrşadda Metod (Kur'an'da ve Hadis'te İrşad Metodu)

-Lütfi DOĞAN

-Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK

-Halil GENÇOĞLU

-Halim KARAKAYA

-Feyyaz YAŞAR
-Celal YILDIRIM
-Mohammed Mokhtar SELLAMİ (Tunus)

15.30-16.00 ARA

16.00-16.30 TARTIŞMA

16.30-17.00 "İslâmı Anlama ve Anlatma Metodu"
-Prof. Dr. Hüseyin ATAY
TARTIŞMA

17.00-17.30 "Günümüzde İslâm'ın Karşılaştığı Meselelere Yeni Yaklaşım İhtiyacı"
-Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU
TARTIŞMA

19.00-20.00 AKŞAM YEMEĞİ

2. GÜN- 2 KASIM 1993 SALI

09.00-10.00 "İrşad Görevini Üstleneceklerde Aranan Nitelikler"
-Prof. Dr. Cihat TUNÇ
-Yrd. Doç. Dr. M. Halil ÇİÇEK
-Necmettin NURSAÇAN
-Mehmet ÖZLEN
-Mürsel ŞAHİNBAŞ
-M. Zeki KARAKAYA
-Dr. Mohammed Bâkır HUCCETİ (İran)
TARTIŞMA

10.00-11.00 1-"Toplumun Din Konusunda Aydınlatılmasında Caminin Önemi"
-Recep AKAKUŞ
2-"İrşad Vasıtası Olarak Hutbe"
-Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL
3-"İrşad Açısından Kur'an-ı Kerim'de Söz Çeşitleri"
-Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
TARTIŞMA

11.00-11.30 ARA

11.30-12.30	1-"Başkanlığın İrşad Görevini Üstlenen Kimselerdeki Eksiklikler Nelerdir? Nasıl Olmalıdır?"
	-Prof. Dr. Ahmet UĞUR
	2-"Günümüzde İrşad Kimler Tarafından ve Nasıl Yapılmaktadır? Daha Etkili Bir İrşad için Neler Yapılmalıdır?"
	-Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY
	-Mustafa COŞKUN
	-İbrahim ŞERİF
	3-"Günümüzde Başkanlığın İrşad Hizmetlerinin Durumu"
	-Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN
	TARTIŞMA
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ
14.00-15.00	"Başkanlığın Yurtiçi ve Yurtdışı Hizmetleri Yeterli midir? Nasıl Olmalı? Neler Yapılmalı?"
	-Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU
	-Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI
	TARTIŞMA
15.00-15.30	"Yeni Türk Cumhuriyetlerine Nasıl Bir İrşad Hizmeti Götürülebilir?"
	-Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU
	-Nevzat YÜKSEL
	TARTIŞMA
15.30-16.00	ARA
16.00-16.45	"Günümüzde Toplumun Dini Yönden Aydınlatılması Nasıl Olmalı? İrşad Görevi Yapacakların Eğitimi."
	-Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK
	-Selahattin KAYA
	TARTIŞMA
16.45-17.30	1-"İrşad Görevlisinin Halkla Diyaloğu"
	-Ahmet KABAKLI
	2-"Azınlık Halinde Yaşayan Müslüman Topluma İslamı Tebliğ Metodu"
	-Hamdi MERT
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

3. GÜN- 3 KASIM 1993 ÇARŞAMBA

09.00-11.00 1-"İrşadda Evrensel Sorumluluk"

-Prof. Dr. Beyza BİLGİN

2-"İrşadda Alt Yapı"

-Yard. Doç. Dr. Mustafa TURAN

3-" The Preacher and the method at present, what should be done for a more effective irshad?"

-Dr. M. Amin ABDULLAH (Endonezya)

4-"Toplumun Dini Yönden Aydınlatılması ve Felsefenin Rolü"

-Prof.Dr. Niyazi ÖKTEM

5-"İrşad Hizmetlerinde İnanç Tabakalaşması ve Konunun Haritalanmasının Önemi"

-Dr. Yaşar KALAFAT

TARTIŞMA

11.00-11.30 ARA

11.30-12.30 1-"İrşadda Türkçeye Hakimiyetin, Diksiyonun ve Telkin Kabiliyetinin Önemi"

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

2-"İslâma Davet Edenlerin Müslümanlığı Savunmada ve Şüphe ile Vehimleri Ortadan Kaldırmada Görevleri"

-Dr. Abdurrezzak Abdurrahman AL-SAADİ (Irak)

3-"Tebliğ ve İrşad İçin Araştırma İhtiyacı ve Dini İstatistikler"

-M. Çetin BAYDAR

TARTIŞMA

12.30-14.00 ÖĞLE YEMEĞİ

14.00-15.30 1-"Dini İrşad Görevinin Hukuki Dayanakları ve Mürşidlerin Eğitimi Hürriyeti"

-Prof. Dr. Salih TUĞ

2-"İrşad Görevini Üstleneceklerle İlgili Gerekli Düzenlemelerin Yapılması"

-Prof. Dr. Ali ŞAFAK

TARTIŞMA

15.30-16.00 ARA

16.00-17.00	"Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dini Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi."
	-Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
	-Dr. Faruk ERMEMİŞ
	-Ahmet VANLIOĞLU
	-Halil GÖNENÇ
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ
21.00	TÜRK TASAVVUF MUSIKİSİ KONSERİ

DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU
1.GÜN- 1 KASIM 1993 PAZARTESİ

YER: **BEGONYA SALONU**

TEBLİĞLER

14.00-14.30	Komisyon Başkanı, Yardımcısı ve Raportörlerin Seçimi
14.30-15.30	1-"Hac Hizmetinin Tek Elden Yürütülmesinin Faydaları, Mahzurları"
	-Kemal GÜRAN
	TARTIŞMA
	2-"Hacıların Hac Öncesinde ve Hac Sırasında Eğitiminin Önemi"
	-Doç.Dr. A.K.M. Şamsu'l-ALAM (Bangledeş)
	TARTIŞMA
15.30-16.00	ARA
16.00-17.00	"Hac Organizasyonununda Meydana Gelen Aksaklıklar ve Bunların Giderilmesi"
	-Prof.Dr. Ahmet UĞUR
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

2. GÜN-2 KASIM 1993 SALI

09.00-11.00	"Diyanet İşleri Başkanlığının Varlığı, Yapısı ve Genel Hizmet Politikası"
	-Dr. Abdulbaki KESKİN
	TARTIŞMA
11.00-11.30	ARA
11.30-12.30	"Bilgi ve Düşüncelerin Gelişimi"
	-Dr. Lütfi DOĞAN
	TARTIŞMA
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ
14.00-15.30	"Din Hizmetleri, Din Eğitimi ve Din Bilimleri Araştırmalarının Koordinesi"
	-Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN
	TARTIŞMA
15.30-16.00	ARA
16.00-17.00	"Hz. Peygamberin Sünnetine Göre Cemaatle Kılınan Namazlarda Uyulması Gereken Hususlar"
	-Yrd. Doç.Dr. Akif KÖTEN
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

3.GÜN-3 KASIM 1993 ÇARŞAMBA

09.00-11.00	"Din Görevlisi Yetiştirmeye Yönelik Yüksek Öğretim Proğramlarının Önemi ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları Hakkında Bir Değerlendirme"
	-Prof. Dr. İbrahim Kâfi DÖNMEZ
	TARTIŞMA
11.00-11.30	ARA
11.30-12.30	"Din Adamlarının Yetiştirilmesinde Bu Okullardaki Lisan Eğitimi Genişletilmeli midir?"
	-Prof. Dr. İlber ORTAYLI
	TARTIŞMA

12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ
14.00-15.00	"Eski Sovyetler Birliği'nde ve Azerbaycan'da Dini Hayat ve Günümüzde Sunulabilecek Din Hizmetleri"
	-Abdulkadir SEZGİN
	TARTIŞMA
15.00-15.30	1-"Türkmenistan'da Dini Hayat"
	-Nasrullah Bin Abdullah (Türkmenistan)
	2-"Pakistan'da Dini Hayat"
	-Prof. Dr. İmtiaz Ahmed SAEED (Pakistan)
	TARTIŞMA
15.30-16.00	ARA
16.00-16.45	1."Bulgaristan'da Dini Hayat"
	-Fikri Salih HASAN (Bulgaristan)
	2-"Arnavutluk'ta Dini Hayat"
	-Hafız Sabri KOÇİ (Arnavutluk)
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ
	TÜRK TASAVVUF MUSİKİSİ KONSERİ

DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU
1.GÜN-1 KASIM 1993 PAZARTESİ

YER: **FREZYA SALONU**

TEBLİĞLER

14.00-14.30	Komisyon Başkanı, Yardımcısı ve Raportörlerin Seçimi
14.30-15.30	"Günümüzde Hazırlanacak İdeal Anlamda Bir Meal ve Tefsirin Metod ve Muhteva Açısından Nitelikleri Neler Olmalıdır?"
	-Prof. Dr. Süleyman ATEŞ
	-Prof. Dr. Abdulkadir KARAHAN
	-Prof. Dr. Sadık KILIÇ
	-Prof. Dr. İsmail YAKIT

	-Doç. Dr. Şahin UÇAR
15.30-16.00	ARA
16.00-17.30	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

2.GÜN-2 KASIM 1993 SALI

09.00-10.00	"Dini Yayınlar ve Toplumun Dini Eğitimi"
	-Dr. Asaf DEMİRBAŞ
	TARTIŞMA
10.00-11.00	"Dini Yayınların Başkanlıkça Denetimi"
	-Dr. İbrahim ATEŞ
	TARTIŞMA
11.00-11.30	ARA
11.30-12.30	"Diyanet Televizyonu"
	-Mustafa İSKURT
	-Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ
	TARTIŞMA
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ
14.00-15.30	"Yurtdışına Yönelik Dini Yayınlar"
	-Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ
	TARTIŞMA
15.30-16.00	ARA
16.00-17.30	"Menfi Yayınlara Cevaplar"
	-Doç. Dr. M. Kazım YILMAZ
	TARTIŞMA
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

3.GÜN-3 KASIM 1993 ÇARŞAMBA

09.00-11.00	"Gayri Müslimlere İslâmı Tanıtacak Yayınlar Nasıl Olmalıdır?"
	-Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ
	-Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN
	-Prof. Dr. İsmail YAKIT
11.00-11.30	ARA
11.30-12.30	TARTIŞMA
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ
14.00-15.30	"Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?"
	-Prof. Dr. Mehmet AYDIN
	-Prof. Dr. Zahit AKSU
15.30-17.30	ARA
16.00-17.30	"Gelişen İletişim Araçları ve Dini Yayın ve Küreselleşen Kültürün Ahlâk Normları Üzerindeki Etkileri"
	-Dr. Abdulbaki KESKİN
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ
21.00	TÜRK TASAVVUF MUSİKİSİ KONSERİ

4.GÜN- 4 KASIM 1993 PERŞEMBE

II. GENEL OTURUM

09.00-09.30	"Dini Konularda Toplumu Aydınlatma Komisyonu" Tarafından Hazırlanan Raporun Şûra Genel Kurulu'na Sunulması.
09.30-12.30	Rapor Hakkında Genel Görüşme ve Raporun Karara Bağlanması.
12.30-14.00	ÖĞLE YEMEĞİ

III. GENEL OTURUM

14.00-14.30	"Dini Yayınlar Komisyonu" Tarafından Hazırlanan Raporun Şûra Genel Kurulu'na Sunulması.
14.30-15.30	Rapor Hakkında Genel Görüşme ve Raporun Karara Bağlanması.
15.30-16.00	ARA

IV. GENEL OTURUM

16.00-16.30	"Din Hizmetleri Geliştirme Komisyonu" Tarafından Hazırlanan Raporun Şûra Genel Kurulu'na Sunulması.
16.30-17.30	Rapor Hakkında Genel Görüşme ve Raporun Karara Bağlanması.
19.00-20.00	AKŞAM YEMEĞİ

5. GÜN- 5 KASIM 1993 CUMA

V.GENEL OTURUM

09.30-10.30	Şûra ile İlgili Değerlendirme Konuşmaları.
10.30	Diyanet İşleri Başkanı Sayın Mehmet Nuri YILMAZ'ın Kapanış Konuşması
11.00	KAPANIŞ
13.30-14.30	ÖĞLE YEMEĞİ
15.30	Yabancı Konukların Bursa'ya Hareketleri

06-07 Kasım 1993	Yabancı Konukların Bursa-İstanbul Gezileri
08 Kasım 1993	Yabancı Konukların Ülkelerine Uğurlanmaları.

ŞÛRA TEBLİĞ KONULARI

I- DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU

Tebliğ Konuları:

1- İrşadda Metod (Kur'an ve Hadiste İrşad Metodu)

2- İrşadın Dünü, Bugünü, Yarını

3- Günümüzde İrşad Kimler Tarafından ve Nasıl Yapılmaktadır? Daha Etkili Bir İrşad İçin Neler Yapılmalıdır?

4- İrşad Görevini Üstleneceklerde Aranan Nitelikler.

5- Başkanlığın İrşad Görevini Üstlenen Kimselerdeki Eksiklikler Nelerdir? Nasıl Olmalıdır?

6- Başkanlığın Yurtiçi ve Yurtdışı İrşad Hizmetleri Yeterli midir? Nasıl Olmalı? Neler Yapılmalı?

7- Yeni Türk Cumhuriyetlerine Nasıl Bir İrşad Hizmeti Götürülebilir?

8- Günümüzde Başkanlığın İrşad Hizmetlerinin Durumu

9- İrşad Yolları, Vasıfları, Resmî, Gayr-i Resmî İrşad Kurumları

10- İrşad Görevlisinin Halkla Diyaloğu

11- Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi.

12- Günümüzde Toplumun Dinî Yönden Aydınlatılması Nasıl Olmalı? İrşad Görevi Yapacakların Eğitimi

13- İrşadın Hedefi Ne Olmalıdır?

14- İrşad Görevini Üstleneceklerle İlgili Gerekli Düzenlemelerin Yapılması

II- DİN HİZMETLERİ GELİŞTİRME KOMİSYONU

Tebliğ Konuları:

1- Hac Hizmetinin Tek Elden Yürütülmesinin Faydaları, Mahzurları

2- Hac Öncesi ve Hac Esnasında Hacı Adaylarının Eğitiminin Önemi

3- Hac Organizasyonunda Meydana Gelen Aksaklıklar ve Bunların Giderilmesi

III- DİNİ YAYINLAR KOMİSYONU

Tebliğ Konuları:

1- Diyanet Yayınlarının Dünü, Bugünü, Yarını

2- Dini Yayınların Başkanlıkça Denetimi

3- Menfî Yayınlara Cevaplar

4- Diyanet Televizyonu (Özel TV ya da Özel bir Saat)

5- Dini Yayınlar ve Toplumun Dinî Eğitimi

6- Dini Yayınlar ve Halkın Eğiliminin Tesbiti

7- Yurtdışına Yönelik Dini Yayınlar

8- Yurtdışındaki Dini Yayınların Temini

9- Dini Yayınlara Din Görevlilerinin Katkıları Nasıl Olmalı?

10- Dini Yayınların Kritiğe Tabi Tutulması

11- Günümüzde Hazırlanacak İdeal Anlamda Bir Meâl ve Tefsirin Metod ve Muhteva Açısından Nitelikleri Neler Olmalıdır?

12- Gayr-i Müslimlere İslâmı Tanıtacak Yayınlar Nasıl Olmalıdır?

13- Misyonerlik Faaliyetlerine Karşı Alınabilecek Tedbirler Neler Olmalıdır?

ŞÛRA ÇALIŞMALARI

ŞÛRA BİLGİ KONUŞMALARI

Mehmet Nuri YILMAZ (Diyanet İşleri Başkanı):

Yurtiçinden ve yurtdışından Şûra'mızı şereflendiren değerli konuklar, tekrar hepinize hoşgeldiniz diyor, saygılar sunuyorum.

Şimdi, tüzüğümüz gereği 2 Divan Başkan Yardımcısı ve 2 Raportör seçilecektir. Bir teklif var.

Prof.Dr. Necati ÖNER, 4 Raportör. Evet, başkan yardımcılığına Prof.Dr.Necati ÖNER, Prof.Dr.A.Kadir ŞENER beyler teklif ediliyor, kabul edenler, evet, kabul edilmiştir. Raportörlükler için M.Halil ÇİÇEK ve Mustafa TURAN beyler teklif ediliyor, kabul edenler, evet edilmiştir, teşekkür ederim. Şimdi, yemek ve namazdan sonra komisyonlarımız çalışmaya başlayacaktır. Saat 14.30 iyi mi, İbrahim bey? Veya 15.00 diyelim. 14.30. yeterli mi? Kısa bir bilgi ver o zaman. Şimdi, 15.00 de toplanacağız. Yalnız bu, Genel Sekreterimiz kısa bir bilgi sunacaklar. Buyurun İbrahim bey.

Doç.Dr.İbrahim ÇALIŞKAN (Genel Sekreter): - Sayın Bakanım, Sayın Başkanım, Şûramızın değerli üye ve temsilcileri, kıymetli davetliler.

Sözlerime başlarken, 1965 yılında yürürlüğe giren "633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun"a dayanılarak hazırlanan "Din Şûrası Tüzüğü" nün hazırlık safhasından yürürlüğe girmesine kadar geçen sürede göstermiş oldukları ilgi, gayret ve yakın takipleri sebebiyle sayın Başkanıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca buraya teşrif ederek ve tebliğ göndererek, Şûramıza gereken ilgiyi gösteren siz muhterem katılımcılarımıza da tek tek teşekkür ediyorum. Tatilinizi, tebliğ hazırlayarak bize ayırdınız, size şükran borçluyuz.

Sayın delegeler, Şûra'nın oluşumu, gündemi, kararların niteliği hakkında bazı hususları arzetmekte fayda var. Şûramız, tüzük gereği, tüzükte belirtilen esaslar çerçevesinde Din İşleri Yüksek Kurulu'muzca seçilecek belli vasıftaki üye niteliğindeki kişiler, tüzükte belirtilen eski Diyanet İşleri Başkanlarımız, eski Din İşleri Yüksek Kurulu Üyelerimiz, halen görevde bulunan Din İşleri Yüksek Kurulu Üyelerimiz, Başkan Yardımcılarımız, Diyanet İşleri Başkanınca seçilecek beş (5) birim başkanı, yurtdışından davet edilecek üç (3) Din Hizmetleri Müşavirimiz ve yine tüzükte belirtilen belli sayıdaki kişilerden oluşmaktadır. Üyelerin vasfı, komisyonlarda ve Genel Kurulda oy hakkına sahip olmalarıdır. Ayrıca yine tüzüğümüz gereği, sekiz (8) temsilcimiz ve Diyanet İşleri Başkanımızın yetkisi dahilinde yurtiçinden ve yurtdışından davet edecekleri davetlilerden oluşmaktadır.

Tebliğlerin sunulmasına geçilmeden önce saat 14.00 de tebliğlerle ilgili komisyon çalışmaları, saat 15.00 de, komisyon çalışmalarına başlamak üzere üç (3) ayrı komisyonumuz oluşacak. Bu komisyonlar, çalışmalarına başlamadan önce Başkanını, Başkan yardımcısını ve iki (2) tane raportörünü seçecekler. Tebliğlerin sunulmasına geçilmeden

önce Başkanlık görüşleri, ilgili komisyonlara sunulacak. Tebliğlerin ikibuçuk günlük müzakerelerinden sonra, komisyonlarca alınacak kararlar, 4 Kasım 1993 Perşembe günü üç (3) ayrı oturumda Genel Kurulumuzda tartışılıp karara bağlanacaktır. Şûramız, 5 Kasım 1993 Cuma günü yapılacak genel değerlendirme konuşmalarından sonra, sayın Diyanet İşleri Başkanımızın basın açıklamasıyla son bulacaktır.

Organizasyonda gördüğünüz eksikliklerimizi bize söyleyin. Söyleyin ki bu eksikliklerin daha sonraki Şûralarda tamamlayabilelim. Noksanlarımızı hoş görün. Hoş görün ki, şevkimiz kırılmasın. Güzel gördüklerinizi söyleyin. Söyleyin ki, daha sonraki Şûra'lar için bize gayret, heyecan olsun. Şûra Sekreterliğinde görev alan tüm arkadaşlarım adına, Şûra'ya gösterdiğiniz yakın ilgiden ve böyle bir düşünceye sahip çıkmanızdan dolayı sizlere şükranlarımı sunarım. Şûra'da alınacak kararların-ki bu kararlar istişârî niteliktedir, bağlayıcı bir niteliği yoktur-memleketimiz, milletimiz ve İslâm Âlemi için hayırlı, uğurlu olmasını ve gelecek Şûra'lara ışık tutmasını Cenab-ı Hakk'tan niyaz eder, hepinizi saygıyla selâmlarım, teşekkür ederim.

Başkan:

Evet, saat 15.00 te toplanmak üzere hepinize saygılarımı sunuyorum.

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA İLE İLGİLİ BAŞKANLIK GÖRÜŞÜ

1. İRŞADIN ÖNEMİ:

Yüce dinimizin gayesi, insanlığı dünya ve ahirette saadete ulaştırmaktır. Bunun için insanlardan istenen şey iman, güzel ahlâk ve iyi ameldir.

İnsanlara nasihat etmek, onlara bilmedikleri dinî konuları öğretmek, iyiliği emredip kötülüklerden sakındırmak önemli konulardan biridir.

Kur'an-ı Kerim'e göre bütün peygamberler, Allah'ın emirlerini, yasaklarını topluma tebliğ ve irşad eden örnek şahsiyetlerdir. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) ise, cihanşümul bir peygamber olup, daveti evrenseldir ve kendisinden sonra da peygamber gelmeyecektir.

Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ebediyete intikalinden sonra tebliğ, va'z ve irşad görevi İslâm alimlerine intikal etmiştir.

Onlar da toplumda insanları; iyiliğe çağırıp, kötülüklerden uzak tutmaya çalışarak irşad görevini yürütmektedir.

Bu itibarla; Başkanlığımızın aslî ve yasal görevi olan va'z ve irşad büyük bir önem taşımaktadır.

2. İRŞAD GÖREVİNİ YAPANLAR VE NİTELİKLERİ:

Plan ve metod, modern ilmin temelidir. Bunun için va'z ve irşad görevi yapanların metod bilgisine sahip olmaları gerekir. Va'z ve irşad hizmeti yapılırken;

a) İşlenecek va'z konularını en isabetli şekilde tesbit edebilmek için; çevrenin dini yapısı ve sosyal yapısı doğru olarak tesbit edilmelidir.

b) Yapılacak gözlemlerle olayların gerçek sebeplerine inilmelidir.

c) Gözlem ve müşahedeler sonucunda elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi için yapılan gözlem ve araştırmalar birleştirilmelidir.

d) Vaiz ve hatip; bulunduğu mahallin gelenek ve göreneklerini de iyi bilerek ona göre va'z ve hutbe konularını tesbit etmelidir. Konu seçiminde, millî ve dinî günler ile günlük hayatı etkileyen tabii, ictimaî olaylar açısından zamanlamayı iyi yapmalıdır.

Va'z ve irşad hizmetlerini yaparken; vaiz veya hatibin kullandığı malzeme önemlidir. Bu konuda en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerdir. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli zamanlarda yapılmış tefsirleri, Peygamberimizin sünnetini günümüze taşıyan sahih hadis kitapları, din ilimlerini ihtiva eden her türlü dinî neşriyat ile gelişen değişik ilim dallarına ait kitaplar va'z ve irşad hizmetinde kullanılacak temel malzemeleri oluşturmaktadır.

3. BAŞKANLIK İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YÜRÜTMEKTEDİR?

A. YURTİÇİ

a) Başkanlık

Toplumumuzu din konusunda aydınlatmak, İslâm dininin çeşitli konularla ilgili hükümlerini ve diğer dini bilgileri aslî kaynaklara, ilmî ölçülere ve dinin özüne uygun olarak sunmak, Başkanlığımızın aslî görevlerindendir.

Bu hizmetler çerçevesinde; Başkanlık merkezinden yurdumuzun çeşitli yörelerinde, va'z ve irşad hizmetinde bulunmak, halka açık konferanslar vermek ve görevlilerimizle din hizmetlerinin verimliliğini sağlamak amacıyla toplantılar tertip etmek üzere Merkez İrşad Ekipleri düzenlenmektedir.

Konferans salonlarında, ülkemizin önde gelen ilim ve fikir adamları tarafından verilmek üzere halka açık konferanslar düzenlenmektedir. Bu konferansların daha da yaygınlaştırılması düşüncesiyle, konferanslar video ve teyp bantlarına kaydedilmekte ve bunlardan bir kısmı kaset ve kitapçık haline getirilmektedir.

Radyo ve TV yoluyla halkımızı dini konularda aydınlatmak üzere TRT Kurumu ile işbirliği yapılarak, Kandil gecelerinde; gecenin mana ve önemini belirten dini konuşmalar, Kur'an-ı Kerim, Mevlid-i Şerif, Dua ve İlâhîler ihtiva eden proğramlar hazırlanarak TRT'den yayını sağlanmaktadır.

Ramazan ayı içerisinde TV'de "İftara Doğru" ve "Sahur", Ankara Radyosunda "Din ve Ahlâk" proğramlarında yayınlanmak üzere Başkanlığımız görevlilerince TRT ile işbirliği içerisinde dini konularda konuşmalar yapılmaktadır.

Günümüzün gelişen araç ve gereçlerinden de istifade edilerek; daha çok vatandaşımıza din hizmeti ulaştırmak gayesiyle; Başkanlığımızca çeşitli konularda camilerde yapılan va'zlar; video ve teyp kasetlerine çekilmekte ve çoğaltılarak halkımızın istifadesine sunulmaktadır.

b) Müftülükler

Her il ve ilçede mülkî amirin onayı ile müftünün başkanlığında en az üç, en çok beş üyeden teşekkül eden bir "Va'z ve İrşad Kurulu" oluşturulmaktadır.

İl ve ilçelerde kurulan va'z ve irşad kurullarınca üçer aylık dönemler halinde irşad proğramları hazırlanmaktadır. Bu proğramlarda kasaba ve köylere de yer verilmektedir.

Her yıl Ramazan ayında, dini gün ve gecelerde özel irşad proğramları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

İl müftülükleri bünyesinde Vali onayı ile vaizlerin tümünün görevlendirildiği azami 20'şer gün süreli 2'şer dönemli "İl İrşad Ekipleri" oluşturulmaktadır.

c) Vaizler

Başkanlığımız kadrolarında vaiz olarak görev yapan elemanlar; müftülüklerce hazırlanan irşad proğramlarına bağlı olarak; haftada en az 4 defa va'zetmekte, ilgili

Cumhuriyet Savcılığı'nca gösterilecek ihtiyaca göre, gerektiğinde ceza ve tutukevleri ile çocuk ıslahevlerinde (E tipi cezaevleri dahil) va'zetmekte, davet halinde öğrenci yurtları, hastahaneler, huzurevleri, toplu işyerleri ve benzeri yerlerde müftülüklerin bilgisi dahilinde konferanslar vermekte, Kur'an kurslarında ders okutmakta, va'z ve hutbe çalışmaları yapmaktadır.

d) Kur'an Kursu Öğreticileri

Kur'an kursunda görevli öğreticilerimizden va'zetme ehliyet ve niteliğini haiz olanlar müftülüklerimizin bilgisi dahilinde va'z ve irşad hizmetlerine katılmaktadırlar.

Cami Görevlileri

Cemaatle hergün içiçe olan bu görevlilerin Cuma günleri okudukları hutbeler, çocuklara ve yetişkinlere öğretmeye çalıştıkları Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler halkımızın manevî eğitiminde büyük önem arzetmektedir.

Va'zetme ehliyet ve niteliğini haiz cami görevlilerimiz ise müftülüklerce hazırlanan irşad proğramlarında görev almaktadırlar.

4. İRŞAD HİZMETİ YAPILAN YERLER

a) Camide Va'z ve İrşad;

Tarih boyunca camiler, insanlarımızın kaynaşmasında, irşad ve tebliğ hizmetinde önemli görevler ifa etmiş ve birer mektep gibi çalışmışlardır. Günümüzde 65 bin dolaylarındaki kadrolu camilerimizde bu hizmet belirli proğramlar çerçevesinde yürütülmektedir.

b) Eğitim Merkezlerinde ve Kur'an Kurslarında İrşad;

Başkanlığımıza bağlı Eğitim Merkezlerinde Hizmetiçi Eğitim Kursuna alınan görevlilerimizle sayıları 5000'lere ulaşan Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrencilerimiz irşad hizmetleri açısından önemli bir potansiyeli oluşturur.

c) Hastahane, Cezaevi ve Çocuk Islah Evlerinde Va'z ve İrşad;

Hastahaneler, irşad ve tebliğe çok müsait ortamlar olup, insanların en çok morale muhtaç bulundukları yerlerdir.

Cezaevleri ve Çocuk Islah Evleri ise, çeşitli suçlardan tutuklu ve hükümlü insanlarla çocukların bulunduğu bu mahaller irşad için düşünülebilecek sahalar arasındadır.

d) İşyerlerinde Va'z ve İrşad;

Fabrika, atölye, şantiye gibi yüzlerce insanın çalıştığı işyerleri de irşad ve tebliğ proğramlarına alınmaktadır.

e) Ailede Va'z ve İrşad;

Fert ve cemiyet hayatı bakımından aile, temel bir yapıdır.

İslâm'da tebliğin ilk başladığı yer ailedir. Rasûlullah Efendimizin irşad hareketi önce yakınlarını ve akrabalarını uyarmakla başlamıştır. Bu itibarla aileye büyük önem vermek gerekmektedir.

f) Çocukları İrşad;

Çocukları irşad konusu ile ilgili olarak;

1. Ana okullarında çocukların Allah'ı tanıma, Peygamberimizi sevme, çevresindeki insanları ve tabiatı severek hoşgörü sahibi birer insan olarak eğitilmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

2. Eğlendirerek öğretme metodu ile hazırlanacak bazı resimli oyun kitapçıkları, tiyatro ve piyeslerle İslâm dininin yüce prensiplerinin çocuklara öğretilmesi daha etkili olacaktır.

3. Çocuklara yönelik olarak yazılı, basılı, sesli ve görüntülü dergiler ve TV proğramları hazırlanmalıdır. Bu konuda Başkanlığımız Aylık Çocuk Dergisi çıkarılmaktadır. Ayrıca TV'de yayınlanmak üzere çizgi filimler hazırlanmıştır.

5. İRŞAD HİZMETLERİNDE YARARLANILAN VASITALAR:

a) Sözlü va'z ve irşad;

Camilerde dini bir konuyu, âyet, hadis ve kıssalarla anlatmak suretiyle veya cami dışında çeşitli mahallerde sorulu-cevaplı dini sohbet şeklinde, dinî ve ahlâkî konferans tarzında yapılmaktadır. Arefe, Cuma ve Bayram günleri ile mübarek gecelerin irşad ve tebliğ yönünden büyük önemi vardır. Müslümanlar bu gün ve gecelere özel bir alâka göstermektedir.

Sözlü va'z ve irşadın önemli bir bölümü de hiç şüphesiz ki Cuma hutbeleridir. Bu konuda Başkanlığın hazırladığı örnek hutbelerden de yararlanılmaktadır.

Hatipler, hutbeleriyle cemaati dinî konularda aydınlatırlar.

b) Yazılı Va'z ve İrşad;

İrşad ve tebliğin en önemli yollarından birisi de yazılı basın ve yayındır. Yazılı irşad faaliyetini aşağıdaki şekillerde özetlemek mümkündür:

1. Kitap, 2. Risale, broşür, 3. Gazete, 4. Dergi, 5. Mektup, 6. Tebrik, 7. Roman, Hikaye ve Piyes, 8. Çocuk Kitapları, 9. Takvim, 10. Yazılı Levha.

Bütün bunlar göze ve kulağa hitap ettiği cihetle önem arzetmektedir.

c) Sesli ve Görüntülü Va'z İrşadı;

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması, irşad ve tebliğ vazifesini geniş kitlelere ulaştırmada büyük imkânlar sağlamaktadır. Bu itibarla; gerek günlük yayın yapan televizyonlarda gerekse teyp ve video kasetleriyle irşad ve tebliğ yapmak mümkün hale gelmiştir.

İrşadda ev sohbetlerinin önemli bir yeri vardır. Televizyonun en güçlü bir araç olması cihetiyle bu kanaldan istifade edilerek dini hizmetlerin daha verimli bir şekle getirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ile, Televizyon Kurumları arasında işbirliği yapılması hususunda gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmasının faydalı olacağı gayet açıktır.

d) Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu;

Anayasanın emredici hükmüne rağmen, Başkanlığımızın Teşkilât Kanunu bugüne kadar çıkarılmamıştır. Bu durum, hizmetin etkili ve verimli yürütülmesine en büyük engeli oluşturmaktadır. 80.000'lere varan personeli, yurtiçinde en ücra köye kadar uzanan görevlileri ile her il ve ilçedeki teşkilâtı, yurtdışında ise Amerika'dan Avustralya'ya, Avrupa'dan yeni Türk Cumhuriyetlerine kadar geniş bir coğrafyada hizmet götüren yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşelikleriyle Başkanlığımız yoğun bir hizmet içerisinde bulunmaktadır. Teşkilât Kanunu'nun henüz çıkarılmamış olması hizmetlerin yapılmasını güçleştirmektedir. Sözkonusu Kanunun bir an evvel çıkarılmasında zaruret bulunmaktadır.

e) Vaizlik Mesleğinin Cazip Hale Getirilmesi;

Vaizlik yeni bir statüye kavuşturularak, cazip ve yararlı hale getirilmelidir.

f) Din Görevlilerinin Günün Şartlarına Göre Yetiştirilmesi;

Bilindiği gibi İmam-Hatip Liseleri, hem mesleğe hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı proğramlar uygulayan orta öğrenim kurumlarıdır.

Bu itibarla; gerek İmam-Hatip Liseleri gerekse İlâhiyat Fakülteleri'nde uygulanan proğramların yeniden gözden geçirilerek ihtiyaca cevap verir hale getirilmesi gerekir.

Başkanlığımız, kendi bünyesinde bulunan Hizmetiçi Eğitim Merkezlerinde görevlilerimizin meslekî eksikliklerini gidermek üzere devamlı surette seminerler düzenlemekte fakat bu yeterli olmamaktadır.

EĞİTİM HİZMETLERİ

Ülkemizde de, mensup olduğumuz dinin fonksiyonlarını icra edebilmesini sağlamak üzere, kurulmuş olan müessese "DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI"dır. Toplumun ihtiyaç duyduğu ve hassasiyetle üzerinde durduğu din hizmetlerinin ifasında, milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasında, manevî ve ahlâkî değerlerin korunup

yaşamasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın büyük ve birleştirici rolü inkâr edilemez. Bu cümleden olarak eğitim hizmetlerinin önemli bir yeri vardır.

Halka açık konferanslar, okul çocukları için yaz kursları, basılı, sesli ve görüntülü yayın faaliyetleri, halk tarafından sorulan dini soruların cevaplandırılması, ceza ve tutukevlerindeki irşad hizmetleri gibi Başkanlığın sunduğu yaygın din eğitimi faaliyetleri dışında yoğun din eğitimi faaliyetleri aşağıdaki çerçevede ifade edilebilir:

1. CAMİLERDE YÜRÜTÜLEN YAYGIN EĞİTİM

Camiler, ibadet yeri olma özelliği yanında, din eğitiminin temel konuları olan; iman, ibadet, ahlâk gibi insanın ruhen ve bedenen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplumu eğitim merkezlerinin başında gelmektedir. Toplumun dini ihtiyaçlarının karşılanmasında, birlik ve beraberliğin pekiştirilmesinde ve insanların birbirleriyle kaynaşmasında camiler müstesna bir fonksiyon icra etmektedir. Bilindiği gibi ülkemizin bütün yerleşim birimlerine yayılan ve topluma etkin din hizmeti vermek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet alanlarının tamamına yakınını camiler oluşturmaktadır.

Bugün camilerimiz; cuma ve bayram hutbeleri, va'zlar, Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretimi ile toplum için yaygın din eğitimi kurumlarının başında gelmektedir. Toplumumuzun içinde bulunduğu ruhi, manevî, ahlâkî bunalımlar ortamında hutbe ve va'zların önemi günden güne artmaktadır.

Zira hutbeler ve va'zlarla kitleler uyarılmakta, insanların kalp ve kafa gözleri açılmakta, inanç dünyasına açılan pencereleri aralanmaktadır. İnançlı kişilerin, hayra, iyiye, doğruya, güzele, fazilete, karşılıklı sevgi-saygı ve güven ortamına sevkedilmeleri, hutbe ve va'zların manevî etkinliği ile kolayca sağlanabilmektedir. Bu nedenlerle camilere ve camilerde verilen din hizmetlerine gereken önemin verilmesinin zarureti aşikardır.

2. KUR'AN KURSLARINDA YÜRÜTÜLEN EĞİTİM-ÖĞRETİM

Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma vermekte olduğu hizmet halkasında camilerden hemen sonra yer alır. Bu kurumlar, inananların, Allah kelâmı Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenme ve hıfzetme ihtiyacından doğmuş, toplum hayatımızdaki önemli fonksiyonlarını sürdüregelmiş dinî eğitim ve öğretim kurumlarıdır.

3. DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÜRÜTÜLEN HİZMET ÖNCESİ VE HİZMETİÇİ EĞİTİM KURSLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilatı ile yurtdışı kuruluşlarında görev yapan her kademedeki personeli, mevcut 8 Eğitim Merkezi'nde düzenlenen hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitimden geçirilmektedir. Hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim kurslarının amacı, mesleğe yeni başlayan ve mevcut personelin, günün değişen ve

gelişen şartlarına göre kendilerini taze bilgilerle yenileyerek daha etkili ve verimli hizmetler üretebilmelerini sağlamaktır. Başkanlığın mevcut personeline göre Eğitim Merkezleri sayı ve kapasite açısından yeterli değildir. Ayrıca, tahsis edilen ödeneğin yeterli ölçüde olmayışı ve zamanında kullanılabilir hale gelmemesi de mevcut kapasitenin kullanılmasına imkân vermemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ifa etmekte olduğu bütün bu eğitim hizmetlerinin, arzu edilen hedeflere yönelik ve maksatlara uygun etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, iyi bir planlama ve organizasyon yanında, Başkanlığa sağlanan imkanlara ve mevcut elemanlarının nitelik ve nicelik yönünden elverişli ve yeterli olmasına bağlıdır.

Teklifler

a) Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretimin, günümüzün gelişen ve değişen şartları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

b) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tüm hizmet alanlarında görev alacak ve halen görev ifa etmekte olan personelin, hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim kursları yoluyla nitelik yönünden daha verimli ve faydalı hizmetler verecek hale getirilmesi gerekmektedir.

B- YURTDIŞI

Yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da camilerde va'z, hutbe, Kur'an-ı Kerim eğitimi, konferans ve halkımızın dini konularda sorularını cevaplandırmak şeklinde çalışmalar yapılmakta, vatandaşlarımızı aydınlatmak maksadıyla yazılı, sesli ve görüntülü yayınlar gönderilmekte, bu hizmetler vatandaşlarımızın dini hayatları üzerine müsbet bir tesir bırakmakta, onların birlik ve bütünlük içinde Vatan ve Devlete olan bağlılıklarını artırmaktadır.

Başkanlığımızca yurtdışına götürülen din hizmetlerinin daha verimli ve düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilatı kurulmuştur.

Çeşitli ülkelerde kurulmuş bulunan Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşeliklerinde halen 15 Müşavir, 14 Ataşe, 6 Ataşe Yardımcısı ve 3 Sosyal Yardımcı görev yapmaktadır.

Öte yandan Amerika'daki Türk Varlığı ile Sovyet Rusya'da komünizmin çöküşü neticesinde bağımsızlığını ilan eden Türk Devletlerindeki Türk Camiası, Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanlara da dini bakımdan yardımcı olmak önem arzetmektedir.

Bu itibarla; yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı'nca din hizmetleri sunulmaya çalışılmaktadır.

Halen din görevlisi olarak yurtdışında görevlendirilen personelin 1.9.1993 tarihi itibariyle ülkelerine göre dağılımı şöyledir:

Almanya	371
ABD	4
Avusturalya	13
Avusturya	25
Belçika	44
Danimarka	13
Fransa	49
Hollanda	80
İsveç	6
İsviçre	16
Kanada	1
Norveç	3

olmak üzere toplam 625'dir.

13.2.1993 tarihinde Başkanlığımıza tahsis edilen 75 adet din görevlisi kontenjanı daha verilmiştir. Diğer kontenjanlarla birlikte toplam 795 geçici süreli din görevlisinin yurtdışında istihdamı sağlanmaktadır.

Belçika'da ücretleri Belçika Hükümeti'nce karşılanan 51 öğretmen din görevlisi maaşsız izinli statüde okullarda ve gerekli hallerde camilerde dini görev ifa etmektedirler.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de halen 52 din görevlisi soydaşlarımıza din hizmeti sunmaktadır.

Ayrıca Ramazan ayında, yılbaşı ve bayramlarda bir çok ülkeye geçici olarak görevli gönderilmektedir.

Asimilasyon deyimi ile bir kitlenin topluma uyum sağlayabilmesi için özbenliğini kaybederek intibakı ifade edilirken, entegre deyimiyle de kişinin özbenliğine dokunulmayarak topluma uyum sağlanması ifade edilir.

Bugün sayıları 3 milyona yaklaşan Türk vatandaşları hem bulunduğu ülke insanları ile uyum içinde yaşamak, hem de kendi özbenliğini ve manevi değerlerini korumak durumundadır.

Bunun tabii bir sonucu olarak, yabancı bir toplum içinde yaşamanın getirdiği bazı zorluklar vardır. Bu cümleden olarak;

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın kurban kesimiyle ilgili uyguladıkları yöntemler içerisinde en uygun olanı, mahalli idarelerden bayram günlerinde bu iş için izin alınarak kurbanların sağlıklı bir biçimde mezbahalarda kesilmesi veya vekalet suretiyle kurbanların Türkiye'de kesilmesidir. Bu konuda Başkanlık kendilerine yardımcı olmaktadır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımıza hac konusunda yardımcı olmak maksadıyle hac organizasyonları düzenlenmektedir.

Vatandaşlarımız cenazelerinin ülkelerine gömülmesini tercih etmektedir. Bu da fertlerin tek başına yüklenemeyeceği maddi külfetleri gerektirmektedir. Bunun için Din Hizmetleri Müşavirliklerimizin bulunduğu yerlerde vakıflarca "Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonları" kurularak cenazelerin ülkemize nakledilmesi sağlanmaktadır.

Vatandaşlarımızın yaşadığı çeşitli Avrupa ülkelerinde dini gün ve bayramların belirlenmesi konusu ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncülük ettiği devletlerarası ortak çabalara rağmen bütün Müslümanların üzerinde birleştiği bir tesbitin yapılmamış olması üzücüdür.

İslâm ülkelerinde dini gün ve bayramların tesbiti ile ilgili İstanbul'da düzenlenen "Ru'yet-i Hilâl" konferansı ile namaz vakitlerinin tesbiti ile ilgili düzenlenen Brüksel toplantısında alınan kararlara bazı İslâm ülkelerinin uymaması sebebiyle değişik tarihlerde dini gün ve bayramların ilanı ve farklı namaz vakitleri takvimlerinin çıkarılması vatandaşlarımız için huzursuzluğa yol açmaktadır.

Avrupa Konseyinin "Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin Karar" çerçevesinde başta Almanya olmak üzere Avusturya, İsviçre, Fransa, Belçika ve İngiltere'de bulunan Türk işçi çocuklarına Türkçe ve Türk Kültür Dersleri verilmektedir. Türk Kültür Dersleri ve bu çerçeveden olmak üzere Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği öğretmenlerce verilmektedir. •

Ayrıca, Devletimiz tarafından Almanya'da görevlendirilen din görevlileri haftanın beş gününde 2'şer saat olmak üzere 10 saat Dini Bilgiler dersi ile haftada bir gün Milli Kültür Dersi vermektedir.

VİZE PROBLEMİ

Bazı Avrupa ülkeleri din görevlileri için uygulanan vize konusunda sıkıntı çıkarmakta, yakın gelecekte diğer Avrupa ülkelerinin de bu konuda aynı yolu takip edeceklerinden endişe edilmektedir. Ayrıca, bazı Türk Cumhuriyetleri ve soydaşlarımızın yaşadığı ülkelerde de aynı problemle karşılaşılmaktadır. Bu konuda gerekli tedbirlerin alınması ehemmiyet arzetmektedir.

Öte yandan, Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan soydaşlarımıza yönelik Başkanlığımızca hedeflenen hizmetler maddeler halinde aşağıda belirtilmektedir:

1. Müslüman soydaşlarımızın kısa vadede din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtdışı ücretleri Dışişleri Bakanlığı'nın "Türk Kültür Varlığını Koruma ve Tanıtma Projesi"nden karşılanmak üzere 50 din görevlisi, masrafları Türkiye Diyanet Vakfı'nca karşılanmak üzere 40 din görevlisi Türk Cumhuriyetlerine gönderilecektir.

2. Türk Cumhuriyetlerinin başkentlerinde; Cami, kütüphane, Kur'an Kursu, misafirhaneden oluşan birer kültür merkezi inşaasına çalışılmaktadır.

3. Müslüman soydaşlarımızın uzun vadede din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla Türk Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ile Balkan, Baltık ve Kafkas ülkelerinden gelen öğrenciler Başkanlığımıza bağlı Kur'an Kurslarında okutulmaktadır.

4. Soydaşlarımıza din hizmeti verecek din adamlarının yerinde sürekli ve daha az

masrafla yetiştirilebilmesi amacıyla soydaşlarımızın yaşadığı bölgelerdeki büyük yerleşim merkezlerinde birer Kur'an Kursu açılması için çalışmalar sürdürülmektedir.

5. Soydaşlarımızın dinî yayın ihtiyacını karşılamak amacıyla Başkanlığımızca bastırılan 25.000 adet Kur'an-ı Kerim ile değişik lehçelerde bastırılan 200.000 adet Kur'an Okumaya Giriş ve 50.000 adet Resimlerle Namaz adlı kitapların, soydaşlarımızın bulunduğu bölgelere gönderilmesi çalışmaları en kısa zamanda tamamlanacaktır. 1994 yılından itibaren Kur'an-ı Kerim ve değişik lehçelerde muhtelif dinî yayın bastırılarak soydaşlarımıza ulaştırılmasına çalışılmaktadır.

6. Ülkemizdeki dinî yaşayış ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teşkilatı hakkında bilgilendirilmek amacıyla periyodik olarak Dinî, İdarî Yetkilileri ile bu ülkelerde görev yapan din adamlarından oluşacak gruplar ülkemize davet edilmektedir.

7. Başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere vatandaş ve soydaşlarımızın bulunduğu ülkelerde görev yapacak din görevlilerinin meslekî bilgi ve kültürlerini artırmak amacıyla gruplar halinde Başkanlığımız Eğitim Merkezleri'nde kurs görmeleri için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA İLE İLGİLİ TEBLİĞLER

İRŞAD GÖREVLİSİNİN HALKLA DİYALOĞU

Ahmet KABAKLI
Gazeteci-Yazar

İrşâd'ın, irşâdı öğüt ve hitabet yoluyla yapmanın, halkla temas ederek irşâdın, kullanılacak irşâd kültürünün sonsuz biçimleri, usulleri vardır. İrşâda ait usullerle metodların yine hatibin kişiliğiyle ilgili, asla bir kurala sokulmayacak özellikleri vardır. Başka bir deyişle: İrşâd bir sanattır. Her sanat gibi onun da sırrı ustasındadır, sanatkarındadır. Arıya bal yapmayı, çiçeğe renk sunmayı veya koku saçmayı, dâhi'ye hüner üstünlüğünü öğretmeyi ise, bugüne kadar hiçkimse aklından geçirmemiştir. Onlar, Allah'ın nasip ettiği öğretmeyle ele geçmeyecek yeteneklerle doğmuşlardır.

Ancak, (dâhilerin dışında) insanlar, yeteneklerini sade doğuştan getirmezler, zaman içinde okurlar, dinlerler, öğrenirler. Onları, mevcut durumlarından daha iyiye ve faydalıya götürecek eski örnekler, araçlar, üstadlar vardır. İşte biz, bu tebliğde, başta iki cihan serveri güzel peygamberimiz olmak üzere, irşâd görevlisi genç din adamlarımıza bazı üstün yaratılmışların yüce hünerlerindeki düsturları, usulleri söylemeye çalışacağız.

Öncelikle Peygamber Efendimizin en yakınlarından olan Hz. Ali'ye bir kaç irşâdını, Hz. Ali'nin ağzından ve Muhyiddin-i Arabî'den naklen arzedelim:

(Bu Peygamber sözlerinde, sırayla bir mü'minde, derece derece her insanda ve nihayet öncelikle bir mürşidde olması gereken yüce hallerin öğütlendiğini görmekteyiz.)

"Hz. Ali der ki: Rasûlullah Efendimiz bana vasiyetler etti ve "Ya Ali, bunları hıfzet, hayır görürsün", buyurdu.

Ya Ali; Cahillikten daha beter fakirlik yok. Akıldan daha güzel mal yok. Kendini beğenmekten daha korkunç yalnızlık yok. Müşavereden daha kuvvetli yardımcı yok. Yakın (sağlam bilgi) gibi iman yok. Fenalıkları bırakmak gibi koruyucu yok. Güzel huylar gibi soy sop yok. Tefekkür (düşünmek) gibi ibadet yok.

Ya Ali; Her şeyin bir âfeti vardır. Sözün âfeti yalan, ilmin âfeti unutmak, ibâdetin âfeti riya, zekâtın âfeti övünmek, şecâatin âfeti zulüm, cömertliğin âfeti başa kakmak, güzelliğin âfeti kendini beğenmek, asâletin âfeti kasılmak, hayatın âfeti meşru olan vazifelerini yapmaktan utanmak, halin âfeti yenilik, ibâdetin âfeti usanmaktır.

Ya Ali; birisi seni yüzüne karşı methederse, Allah'ım beni onların dediğinden hayırlı eyle, bilmedikleri şeylerde beni af eyle, onların sözü ile beni sorguya çekme de, onların sözlerinden salim kalırsın.

Ya Ali;Güzel huylu ol. Böyle olursan, oruç tutanların, namaz kılanların derecesine ulaşırsın.

Ya Ali; Öfkelenme. Öfkeli insana şeytan istediği şeyi yaptırır.

Ya Ali; Allah'ın affedici olduğunu unutma.Daima Allah'tan mağfiret iste. Allah, meleklerine buyurur ki: Kulum benden başka kimsenin günahları mağfiret edemez olduğunu bildi. Şahid olun. Ben kulumu affettim.

...

Ya Ali; Doğru, yalan ne olursa olsun, Allah'a yemin etme. Ağzını yemine alıştırma. (Yeminlerinize Allah'ı siper yapmayın) Allah, yalan yere yemin edenleri temizlemez. Ve onlara merhamet etmez.

Ya Ali; Dört şey var ki şeytandandır: Ağlamayan göz, katı kalb, uzun emel, dünya sevgisi.

Ya Ali; Dişlerini temizle. Aralarında yemek parçaları kalmasın. Melekler sevmezler". (Muhyiddin-i Arabî Hz.lerinin Müslümanlara Nasihatları. Önder Matbaası-1978. Ankara.)

Şimdi de gelmiş gelecek insanların en üstünü, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'in, bazı irşâdlarını hatırlayalım. Aslında bunlar saymakla bitmez. Başta, kendisine vahyolunan Kitab ve o kitabı yaşamaktan ibaret olan hayatı, akıl almaz bir destandır. Onun her jesti, her hareketi, her sözü ve sükutu birer hadis, birer düstur ve irşâd'dır. Ona mahsus her şey, hicretlerinden, vefatından bugüne kadar da anlatılmış, yorumlanmış, derin düşüncelere, duygu erginliklerine mazhar olmuş fakat yine de tükenmemiştir. Onun yalnız adını anmakla bile insanlar şifa ve çözüm bulacaklardır. Bizde, perdenin en önüne çıkan Mevlâna'lar, Yunus'lar, Süleyman Çelebi'ler, Akif'ler, Batı'da bile Goethe'ler, Nicolson'lar, Carlayl'lar, yalnız O'nu yazdılar, O'nu terennüm ettiler. Kendi zamanında ve kendisinden sonra ne kadar insan, şu yeryüzüne geldi ise, hepsinin ayrı ayrı bir Hz. Muhammed tasavvurları oldu. Hepsinin de O'nun hakkında düşünce, hayal ve imajları başka başkadır, ama mutlaka vardır.

O halde, onun hangi şânını örnek tutacağız? Hangi bir üstünlüğünü hayranlıkla takib edeceğiz? Onun güzel söz, ibret ve hasletlerinden hangi birini gençlere sağlık vereceğiz? Bunlar elbette ki ayırdedilemez, seçilemez. Tek cümle olarak belki; O'nun yolunda olmak için çalışmak, bu yolda ömürler harcamak gerektiği söylenebilir. O'nu taklit yolu dahi zordur ve çetindir. Olsa olsa, karıncanın Hz. Süleyman'la boy ölçüşen hikmetini hatırlatır:

Karıncaya sormuşlar: "Dersaadet'ten çıkmışsın, ya nereye gitmektesin?

Hicaz'a gidiyorum. Hacca niyet ettim, demiş.

-A, kara karınca; Sen, çölleri, badiyeleri geçip Kâbetullah'a nasıl varacaksın?

-Canım, varamayacağımı ben de biliyorum ama, hiç olmazsa O'nun yolunda ölürüm ya... demiş.

İşte o hikmetten hareketle biz de her dem Mi'raç üzere olan o Peygamberimizin irşâdlarından birkaç hadiseyi nakletmeye çalışalım.

Bizce O'nun en büyük irşâdlarından birisi de hayatının ve getirdiği Kitab'ın Muhabbet'ten oluşmasıdır.

Nitekim demişlerdir:

"Muhabbet'ten Muhammed oldu hâsıl
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl?"

Her irşâd ve her imar O'nun bu muhabbetinden olmaktadır. O, "Allah'ın sevgilisidir". İnsanları koruyan efendisidir. Ümmetinin, kendi devrinde ve daha sonra yaşamış ve yaşayacak her ferdini aşk ile, şefkat ile veya acıyarak kayırmaktadır.

"Kıyamet gününün hâyi-hûyunda, Nebî'ler dahi Nefsî...Nefsî (Ah Nefsim) diyecekler. Yalnız Hz. Muhammed'dir ki "Ümmetim... Ümmetim... diyecektir. Burada görülüyor ki irşâdın tartışılmaz şartı ortaya çıkmıştır. O da, kendini yenmek, her şart altında kendisinden başkalarını düşünebilmektir. Kendisi ve yakınları kadar başkaları içinde kaygılanmayan kişi başkasını nasıl irşâd edebilir?

İman, sebat ve sabır. Bunlar da irşâdın vazgeçilmez şartları olup hepsinde misal, Peygamberimizin hayatıdır. Bu konuda Dr. M. Said Ramazan el-Bûti'nin "Fıkhu's-Siyre"sinden (sh.116-118) bir yaprak sunalım:

UZLAŞMA POLİTİKASI

İbn-i Hişâm'ın İbn-i İshâk'tan rivayetinde şöyle denilmektedir:

Utbe bin Rebia; kavmi arasında düşünce ve basiret sahibi bir liderdi. Kureyş'in bir toplantısında: "Ey Kureyş topluluğu! Kalkıp, Muhammed'in yanına gitsem, onunla bir konuşsam ve ona birtakım işler teklif etsem olmaz mı? Olur ki bazılarını kabul eder de, istediklerini ona veririrz. O da bizimle uğraşmaktan vazgeçer" dedi. Onlar da: "Çok iyi olur, ey Velid'in babası! Hemen kalk, git O'nunla bir konuş" dediler. Bunun üzerine Utbe gidip, Allah Rasûlü'nün yanına oturdu. Söze şöyle başladı: "Ey kardeşimin oğlu! Sen de biliyorsun ki, Kureyş içinde soyca-sopca, şeref ve itibarca bizden üstünsün! Fakat sen kavminin başına büyük bir iş, bir gaile getirdin. Bununla onların topluluklarını dağıttın. Akıllarını akılsızlık saydın... Beni dinle! Sana birşeyler teklif edeceğim! Bak, bunlardan bazısını kabul etmek işine gelir..." dedi. Rasûlullah (s.a.s.) da ona: ***"Haydi, söyle ey Velid'in babası, seni dinliyorum"*** buyurdu. Utbe de:

"-Ey kardeşimin oğlu! Senin şu getirdiğin ve üzerinde direnip durduğun işle, eğer mal ve servet sağlamak istiyorsan; sana bizimkilerden daha çok malın oluncaya kadar mallarımızdan mal toplayıp verelim. Eğer bununla, aramızda, daha büyük şan ve şeref kazanmak istiyorsan, seni kendimize büyük ve ulu tanıyalım. Senden başkası ile bütün ilgimizi keselim. Eğer bununla hükümdar olmak istiyorsan, seni kendimize hükümdar yapalım.

Şayet, bu sana gelen, görüp de üzerinden atmaya güç yetiremediğin bir evham, cinlerden perilerden gelme bir hastalık ve büyü ise, doktor getirelim, tedavi ettirelim. Seni ondan kurtarıncaya kadar mallarımızı bu yolda saçarcasına harcayalım" dedi. Utbe sözlerini bitirdikten sonra, Peygamberimiz (s.a.s.): ***"Şimdi sen de beni dinle"*** dedi ve Fussilet sûresinin başından okumaya başladı:

"Hâ-Mim! Bu kitab, bilen ve anlayan bir kavm için âyetleri ayrı ayrı açıklanmış, gereğince hareket edenleri, Cennetle müjdeleyici, aykırı davrananları uğrayacakları azabla korkutucu, Arapça bir Kur'an olmak üzere, Rahman ve Rahîm olan Allah tarafından indirilmiştir. Öyle iken onların çoğu, bundan yüz çe-

virmiştir. Artık onlar dinlemezler. Onlar: "Bizi da'vet edip durduğun şeye karşı kalblerimiz kapalıdır, kulaklarımızda bir ağırlık, bizimle senin aranda da bir engel vardır. Sen istediğini yap, biz de yapacağız" dediler.

Onlara de ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. Yalnız bana vahy olunuyor ki, Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. Artık O'na yönelin, O'ndan bağışlanma dileyin. O'na eş, ortak koşanların vay başlarına geleceklere..." (Fussilet sûresi, âyet:1-7)

Rasûlullah böylece okumaya devam ederken, Utbe de dikkatlice dinliyordu. Rasûlullah aynı sûrenin: **"Onlar yine bir olan Allah'a iman etmekten yüz çevirir, putlara tapmakta direnirlerse, onlara de ki: Ad ve Semûd kavimlerinin köklerini kazıyan kasırgaya benzer bir azab ile sizin de kökünüzün kazınabileceğini hatırlatırım"** (Fussilet; 13) âyetini okuyunca; Utbe, Peygamberimizin ağzını tuttu, Ad ve Semûd kavmini yakalayan azabın neredeyse kendisini de hemen oracıkta yakalayıvereceğini sandı. Peygamberimizin okumaktan vazgeçmesi için akrabalık adına yemin verdirdi.

Sonra Utbe, arkadaşlarının yanına dönüp, aralarında oturduğu zaman, arkadaşları: "Ey Velid'in babası, arkanda neler bıraktın?", "Neler görüp geçirdin" dediler. Utbe: "Arkamdaki mi? Öyle bir söz dinledim ki, vallahi ben onun bir benzerini daha hiç dinlemiş değilim. Yemin ederim ki, o ne şiirdir, ne sihirdir, ne de kehânettir. Ey Kureyş topluluğu! Beni dinlerseniz, siz bu adamı davası ile başbaşa bırakın, siz aradan çıkın. Ondan ayrılın. Vallahi benim ondan dinlediğim söz büyük bir haberdir. Siz, onu dışınızda kalan Arap kabilelerine bırakacak, araya girmeyecek olursanız, iyi edersiniz. Onlar ona kâfi gelirler, engel olurlar. Eğer o, Araplara galebe çalarsa, onun hakimiyeti sizin hakimiyetiniz, onun şerefi sizin şerefiniz demektir..." dedi. Arkadaşları, Utbe'ye: "Ey Velid'in babası. Vallahi o, diliyle seni de büyülemiş" dediler. Utbe de: "Bu benim, onun hakkındaki kanaatim. Siz kendi görüşünüze göre dilediğinizi yaparsınız" dedi.

Taberi, İbn-i Kesir ve başkaları şunu rivayet ettiler:

Aralarında Velid bin el-Mugire, As bin Vail olmak üzere müşriklerden bir grup, Rasûlullah'ın yanına gelip ona en zenginleri olacak kadar mal vermeyi, kızlarının en güzeli ile evlendirmeyi, bunlara karşılık onun, putlarına dil uzatmaktan ve âdetlerini akılsızlıkla suçlamaktan vazgeçmesini teklif ettiler. Rasûlullah getirdiği hak nizama da'vetten vazgeçmeyince; bu sefer müşrikler: "Bir gün sen bizim putlarımıza taparsın, bir gün de biz senin ilahına taparız" dediler. Rasûlullah (s.a.s.) bunu da kabul etmedi. Bunu açıklar mahiyette, Kâfirun sûresi nazil oldu: **"De ki, ey Kâfirler! Tapmam o taptıklarınıza, Siz de tapanlardan değilsiniz benim mabuduma. Hem ben tapıcı değilim sizin taptıklarınıza. Hem de siz tapıcılardan değilsiniz benim mabuduma. Sizin dininiz size, benim dinim bana..."**

Peygamber Efendimizin irşâdına belki milyonlarca olay zikredilebilir. Ulu Tanrı'nın en büyük adlarından birisi Rab'dır. Yani Allah, Hz. Adem'den kıyamete kadar, kullarını "terbiye eden"dir. O'nun sevgili Peygamberi yüce Mahbub'un emriyle MUALLİM (Öğretmen)dir. Nitekim bir hadisinde: ***"Ben ancak muallim olarak görevlendirildim"*** buyurmaktadır. Görülüyor ki genç-yaşlı bütün irşâd sahipleri de Peygamberi izleyerek başka insanları aydınlatmak, onlara birşeyler öğretmek, cemaati olgunlaştırmakla yükümlüdürler. Ancak, yapacağımız irşâd'ın tarzı da Hz. Muhammed (s.a.s.)'in usûl ve tarzına uymalıdır. İçinde bir zerre kibir, ukalâlık, çatık kaşlılık,

karşımızdakini küçümseme, aldatma niyeti, riya, yüze gülücülük ve bunlara dayalı propaganda bulunmamalıdır. Mürşid, kuru öğütten, nutukçuluktan kaçmalı, sevimli ve güvenilir olmalıdır. Muhammedü'l-emin gibi. Yani ard-niyetli, kasıtlı, hırslı, kendi çıkarı için aldatıcı olmamalıdır.

Mürşid merttir. Ondaki Allah korkusu, diğer bütün korkuları yoketmiştir. Yukarıda görüldüğü gibi, dünya malını hiçe saymalıdır. Ama haşin ve sert de olmamalı; gençleri, cemaati, aile fertlerini, yanında çalışanları, sınıfta kendisini dinleyenleri korkutmaktan, terslemekten sakınmalıdır. Mürşidin, bir konuda tarafgir davrandığı sezilirse, ilâhî olan davasını hemen kaybeder. Şu halde: Vaiz, kendisi için değil, millet için, insaniyet için konuşmakta olduğunun şuurunu sürekli taze tutmalıdır.

Bütün insanlara, hatta tekmil kainata yapılan ebedî irşâd'ın en büyük numunesi ise Rasûl-i Ekrem'in Veda Haccı hutbesidir. İslâm ve dünya aydınlarınca ezbere bilinmesi gereken bu irşâd şaheseri hutbe'den birkaç bölümü hatırlatayım:

"Ey insanlar! Bu günleriniz nasıl kutsal bir gün, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay, bu şehriniz Mekke nasıl mukaddes bir şehir ise, canlarınız, mallarınız da öylece mukaddestir, her türlü tecavüzden masundur.

Dikkat edin, Cahiliye döneminin bütün kötü adetlerinin hepsi ayağımın altındadır...

Ey insanlar! Bugün şeytan, şu ülkemizde, kendisine uyulmaktan ebediyyen ümidini kesmiştir... Zaman döndü dolaştı Allah'ın yeri göğü yarattığı noktaya vardı...

Kadınlar hususunda Allah'tan korkun. Zira siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Allah adına söz vererek, onların namus ve ismetlerini helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde olduğu kadar, onların da sizin üzerinizde hakları vardır.

Aklınızı çalıştırın insanlar! Çünkü ben tebliğ ettim ve size öyle iki şey bıraktım ki; onlara tutunursanız sapmazsınız: Allah'ın Kitabı ve Resulullah'ın sünneti...

Ey nâs! Sözümü iyi dinleyip anlayın: Müslüman müslümanın kardeşidir. Böylece bütün müslümanlar kardeştir. O halde gönül hoşluğu ile kendisi vermedikçe, bir kişiye kardeşinin malı helâl olmaz.

Yarın Rabbinizin huzuruna çıkacaksınız. Sakın bundan sonra geri dönüp birbirinizin boynunu vurmaya tekrar başlamayın...

Dikkat edin, burada bulunanlar, bulunmayanlara duyursunlar...

-Ey İnsanlar! Size, beni sorarlarsa ne diyeceksiniz?

-Ya Rasûlallah! Şahidiz ki sen bize tebliğ ve vazifeni ifâ ettin ve bize güzel öğüt verdin...

(Sonra Efendimiz, şehadet parmağı yukarıda şöyle buyurdu:)

-Şahid ol Yâ Rab! Şahid ol Yâ Rab! Şahid ol Yâ Rab!

Bu mucize hutbe, beşeri ve İslâmî manası ile beraber, hitabet sanatının bütün kural ve inceliklerini de taşımaktadır. Başta iman, dünyada görevini hakkıyle yapmış ve tamamlamış tek insan olmanın huzuru, hakiki cihan Peygamberi zevkiyle şahsını hiç düşünmemesi... Ayrıca getirdiği din'in istikbaline olan güveniyle Veda Hutbesi bir irşâd harikasıdır.

Hz. Ali (k.v.) Rasûlullah (s.a.s.)'a "Sünnetiniz nedir?" diye sordu. Peygamberimiz şöyle buyurdular:

"Marifetullah sermayem,
Akıl, dinimin aslı,
Muhabbetullah esası,
Şevketullah binitim,
Zikrullah hemdemim,
Allah'a itimat, hazinem,
Hüzün, refikim,
İlim, silâhım,
Sabır, libasım,
Mukadderata rıza, ganimetim,
Rabbime karşı aczimle müftehirim,
Dünyaya meyletmemek sanatım,
Allah'ı yakıyn ilmiyle bilmek, azığım,
Hakk'a taat, bana kâfi,
Cihad, ahlâkım,
Namaz, gözümün nurudur,
Ve iştiyakım da Allah-u Tealâyadır."

(Diyanet Dergisi, cild 25, sayı 4, sh. 246)

Peygamberimizin irşâdlarına baktığımızda Kadı Iyad'ın Şufa-ı Şerif'inde naklettiği şu hikmetlere uyan yöntemlerini görüyoruz. Hz. Peygamber güler yüzlü, merhametli, güzeli seven, cemaatinin arasında dolaşan, her şeyden hikmet ve her hikmetten ümit ile iyimserlik çıkaran, çocukları, ümmîleri, hatta asileri bile dinleyen... Hz. Ebubekir ve diğer dostları, ashabı gibi çocuklara ve çöl adamlarına da Allah'ın emirlerini aynı pürüzsüz kolaylıkla anlatan, yani aynı imanı herkese, aynı kudretle aşılayan yüce Peygamberdir. O'nun hangi tavır ve durumunu, hangi şakasını veya sükûtunu nakletsek, kıyamete kadar bizim irşâd örneğidir. Meselâ; Peygamberimiz bir gün, Medine civarında ashabı ile dolaşırken, müthiş kerih bir koku ile karşılaştılar. Bir beygir ölmüş, günlerden beri güneş altında kalan cesedi kokmuş hem de lime lime olmuştu. Efendimizin dostları, birer birer, burunlarını tutarak bu çirkin manzaradan uzaklaşırlarken, Hz. Muhammed, onların ellerinden tuttu. Beygir leşine yaklaştılar. Onlara: ***"Bakın ama, dişleri ne kadar beyaz, ne kadar güzel!"*** diyerek, çirkinlikler arasında güzellik, zulmet içinde nûr, şerler içinde hayır bulunacağını fi'len öğretti. Bu tarz, vak'a üzerinde öğretme yöntemi, şüphesiz ki irşâdın, en etkili çeşididir.

Yine, nükte ve şakanın, irşâd, ikna ve telkinde ne büyük değerli olduğunu Hz. Muhammed, bize, birçok hadisi ile göstermiştir.

Bir gün, bir kocakarı, Hz. Muhammed'e:

-Benim gibi çok yaşlı kadınlar da cennete girecek mi? diye sordu. Efendimiz buna ***"hayır girmeyecek"*** cevabını verince, ihtiyar çok mahzun oldu. Amacı, zaten ona hem takılmak hem de irşâd etmek olan Efendimiz:

-Hayır, cennete kocakarı olarak girmeyeceksin, genç-kız halinde gireceksin, buyurdu.

Aşağıdaki hadis ise, Peygamberimizin çocukları ne kadar ciddiye aldığına, onların üstüne olan şefkat ve sevgisine, çocukların şahsında geleceği gördüğüne dairdir. İrşâd'ın en bereketlisi ise, ancak çocuklar, öğrenciler üzerinde olanıdır. "Çocuk" diye cahillerin horladıkları, birşey anlamaz saydıkları, kolayca aldatmaya kalktıkları, yanlarında türlü yanlışlıklar yaptıkları yavruların ileride zekâları, mevkileri, varlıkları ile söz sahibi olacaklarını düşünemeyen kimseler, Rasûl-ü Ekremin, çocukları, yetimleri, köleleri, bedevileri her zaman, birer hikmet kaynağı imiş gibi ciddiye alan tutumundan ders almalıdırlar.

Rafi İbnu Amri'l Gıfari anlatıyor:

Henüz çocuk iken bir hurma ağacını taşlamıştım. Beni Rasûlullah (s.a.v)'a götürdüler. Buyurdu ki: ***"Yavrucuğum, hurmayı niçin taşladın?"*** Ben;

-Karnım açtı, yemek için... deyince, Rasûlullah;

-Yavrum! Bir daha acıkırsan hurmayı taşlama, altına düşenleri ye, buyurdu. Sonra başımı okşadı; ***"Allah'ım bu yavrunun karnını doyur!*** diye dua etti." (Diyanet Dergisi, cilt 24, sayı 4, sh.177)

Yumuşaklık, çocuğa ve geleceğe saygı, zayıfa dua ve bağışlama gibi öğretmenlere, irşâdçılara gerekli olan bütün tavırlar, bu hadiste mevcuttur.

İşte o ulu peygamberin ilhamına mazhar olup Süleymaniye, Selimiye gibi İslâm dininin mimarî ifadelerini inşa eden Mimar Sinan'a da tıpkı bunun gibi bir "kıssa" yakıştırılmaktadır:

Sinan, Süleymaniye'yi yapıp bitirmiş, dört minaresini yerli yerine koymuş, bir namaz üzeri köşede kahvesini içerken sekiz-on yaşlarında bir çocuk çıkagelir.

-Nasıl buldun oğlum? Beğendin mi Padişahımızın camisini?

-Çok güzel olmuş Sinan usta, ama şu minareyi biraz eğri yapmışsın. Bir fırtına çıkarsa yıkılabilir...

-Ya, öyle mi yavrum? Hangi minare? Ne yana doğru eğri?

Sinan usta çocuğun, eğri dediği tarafın üzerine, kalın halatlar gerdirir. On kadar güçlü kuvvetli işçiyi çağırıp, karşı yöne doğru çektirir. Bu iş bittikten sonra, çocuğa "Git bak bakalım, düzeldi mi?" diye sorar. Çocuk dikkatle bakar, gelir... "Evet düzeldi ustam!" der.

Koca Sinan, çocuğun bir de yanağını okşar, dikkatini beğenmiş gibi onu takdir eder, ona şeker verip, selametler. Bu tavrının sebebini soranlara Koca Sinan, şu büyük terbiye dersini verecektir.

Yarın bu oğlan büyür... Allah saklasın, bir zelzelede, minaremiz hasar görebilir. İşte o zaman bu çocuk: "Ben Mimar Sinan'a minaresinin eğri olduğunu söylemiştim. O zaman düzeltse idi minâre yıkılmayacaktı" deyiverir. Bizim şanımız mühim değil ya, Padişahın mimarlarına artık kimse itimad etmez olur...

Bugünün bazı irşâdcıları yazık ki camide, iş yerinde çocuklarımızın geleceğe hükmeden bu ciddiyetini kavramamışlardır. Toplumca da çocuklara katlanamaz olmuşuzdur. Peygamberimizin yetimler, dullar, kimsesizler için yanan yüreği çoğumuzda yoktur. Oysa Hz. Muhammed'in suçlulara, kötülere bile şefaat eden "şefi'ül müznibîn" yüreği, irşâd yolundaki herkese ışık tutmalıdır.

Peygamberimiz bir hadisinde meâlen; ***"Her kim ayıp örterse, gömülerek öldürülmüş bir genç kızı diriltmiş gibi olur"*** buyuruyor. Yani irşâd görevlisi, halkla diyaloğunda, ayıp gören, ayıplayan değil, "ayıp örten" gizleyen olmalıdır. O bir kusuru sahibine ve hiç kimseye duyurmadığı ölçüde güvenilen, rağbet gören adam olur. İrşâd görevlisi hakkın savunucu ve koruyucusu olmakla kalmayacak, haksızlığın da davacısı olacaktır. Bunun için kendisine gerekli olan cesaret, Allah'ın teminatı altında ve halkımızca da övülmüştür.

Din görevlisi, akıllar kadar vicdanlara ve kanunlara da başvurarak sonuç almaya, "Hakk'ı tutup kaldırmaya" çalışmalıdır.

İrşâd görevlisi Peygamberimiz gibi güzeli, güzelliği, güzel sesi, güzel şiiri sevmek ve sevdirmek suretiyle de üstün değer kazanır. Çirkinlikten, galiz ve kaba söz ve davranışlardan sakınmak, Peygamberimizin yolunda olmaktır:

"Birisi, Ya Rasûlallah, ayakkabılarımın ve elbisemin güzel olması hoşuma gider" dedi de Peygamberimiz; ***"Allah Cemil'dir, güzelleri sever"*** buyurdu...

Allah'a karşı süslü bulunmak en güzel haslettir.

Cebrail, çok zaman, en güzel insan Hz. Dihye suretine bürünür de Rasûlullah'a öyle gelirdi... Bunu bilmeyen ve nefsine uygulamayan çok kimse birçok faziletlerden mahrum kalır. Allah'ın hususi muhabbetine eremez. Elverir ki süslenmede kibir, gösteriş ve şımarıklık olmasın..." (Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri, s.:24)

Bu hikmetlere ve hadislere binaen, irşâd görevlisi asla kirli, dış görünüşü de ihmalkâr, zevksiz ve rahatsız edici olmayacaktır. Tabii asıl marifet ve fazilet ise gönüldeki temizlik, güzellik ve olgunluktadır. Galiz ve çirkin sözleri, küfürleri, çirkin tasvirleri şeytan için dahi kullanmamak, dinimizin mümin ve mürşidlere emridir. Esasen kibar, zarif, yüce üslûbun en mükemmelini, Kur'an ve hadislerin lisanında görmekteyiz. Mevlânâ **"El ve dil ne iş işler ki gönül ondan haberdar olmasın"** diyor. O halde, mürşidin ifadesinde, gönüle, vicdana ağır gelmeyen lisan bulunmalı, bu lisan doğru, düzgün, şiirli, etkili kullanılmalıdır. Yunus Emre'nin: **"Sözü pişirip diyenin, yüzünü ağ ede bir söz"** gibi benzersiz deyişlerini, irşâd görevlisi akıldan çıkarmamalıdır.

DİNİ SAVUNMADA VE ŞÜPHELERİ GİDERMEDE DİN GÖREVLİLERİNE DÜŞEN GÖREV

Dr. Abdurrezzak Abdurrahman Es-SÂDİ
Al-Adab Al-İslâmiyye Derneği Başkanı
Irak Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığına bağlı İmam-Hatip Yetiştirme ve Yüksek İslâm Enstitüsünde Öğretim Üyesi.

Çev: Ali SERTER

Kur'an-ı Kerim'i inzal buyuran Yüce Allah'a hamd, kapsamlı ve kesin sözler sahibi Efendimiz Hz. Muhammed'e ve temiz neseb sahibi Âline ve Yüce Ashabına salât-ü selâm olsun.

1. İSLÂM'IN MESAJI

İslâm'ın mesajı bütün insanlaradır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: **"Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndermişizdir. Fakat insanların çoğu bilmez"** (Sebe Sûresi, 28) diye buyurmuştur.

Aynı zamanda o, semavi dinlerin de en sonuncusudur. Bu konuda Yüce Allah, **"Allah katında din şüphesiz İslâmiyettir"** (Âl-i İmrân; 19) diye buyurmuştur. Başka bir âyet-i kerimede: **"Kim İslâmiyetten başka bir dine yönelirse onun ki kabul edilmeyecektir. O ahirette de kaybedenlerdendir"** (Âl-i İmrân; 85) diye buyurmuştur.

Şu halde İslâm dini, her renge, tüm dillere ve bütün ırk ve sınıflara hitap eden bir dindir. İslâm Peygamberi olan Hz. Muhammed de bütün peygamber ve nebilerin sonuncusudur. Yüce Allah, **"Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değil, O, Allah'ın Rasûlü ve Peygamberlerin sonuncusudur, Allah herşeyi bilendir"** (Ahzab sûresi; 40) diye buyurmuştur.

İslâmiyet, Peygamber ve nebilerin değişik aralıklarla getirdiği bir din olarak gelmiştir. Vahyin bir müddet ınkıtaa uğraması ve ilâhî mesajların inmemesi heva ve hevesin kökleşmesi, insanların bölük pörçük olmasına, değişik fikirlerin yaygınlaşmasına ve yeryüzünde kargaşanın çoğalmasına yol açmıştır. Bu da sapıklık ve tecavüzün çıkmasına ve insanların birbirlerini köleleştirip fesad çıkarmasına neden olmuştur.

Bütün bunlar, İslâm güneşinin doğup karanlıktaki insanları aydınlatmasını ve yolunu şaşıranları doğru yola iletmesini gerektirmiştir. Böylece İslâmiyet, insanların canlarını, mallarını, din ve namuslarını güven içine alan bir çare ve kurtuluş olmuştur.

İslâmiyetin getirdiği adalet ve hikmet karşısında, diktatörlerin köşkleri yıkılmış, zalimlerin zulmüne ve bozguncuların bozgununa sed çekilmiştir. İslâm dini, şer ve küfür halkına yaptığı çağrıda, kötü düşünce ve amelleri bırakarak dünya ve ahiretlerinde kendileri için yararlı olana davet etmiştir. Çünkü, İslâmiyet, insanların ibadet şekilleri ve davranış biçimlerini düzenlediği gibi; sosyal, ekonomik ve politik hayatlarını ilgilendiren tüm konularda insanların tanıdığı en iyi çözümler getirmiştir.

2. İSLÂM'IN DÜŞMANLARI

Adalet ve eşitliğe çağıran İslâm'a karşı insanlar arasında düşmanlıklar belirmesi gerekirdi. İslâm'a karşı beliren bu düşmanlıklara yol açan sebep ve etkenler arasında makam korkusu, mal hırsı ve mal biriktirmesi, insanları bölmek suretiyle onlara tepeden bakma arzusu, şehevî ve hayvanî meyiller ve tüm bunları alt-üst edip hayra çeviren bu dinin yüce prensiplerine buğzetmek gibi hususlar başta gelir.

Böylece, İslâm davetine ve İslâm Peygamberine düşmanlık, daha ilk günlerde başlamış ve bu düşmanlığı başlatanlar, daha başta çelişkilere düşmüşlerdir. Zira, Mekke halkı, Muhammed'e sözü ve özü doğru "el-emin" diye hitap ederken, O'nun İslâm'a çağrıda bulunması üzerine ağız değiştirip kendisini delilikle, kehanet ve şiir uydurmakla itham edip cefa ve eza vermişlerdir. Buna Yüce Allah şu âyet-i kerime ile işaret buyurmaktadır:

"Kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek 'O delidir' dediler". (Kamer sûresi; 9)

Aynı şekilde Yahudi ve Hristiyanların ileri gelenlerinden de çıkmaza düşenler olmuştur. Onlar da daha önce bu peygamberin sıfatları ile gelişi ve kendisine inanıp uyma konusunda ellerinde İncil ve Tevrat'ta bulunan bilgileri tahrif edmişlerdir. Onların kitaplarındaki bilgi, Hz. Muhammed'in Peygamber olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Yüce Allah, **"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu** (o kitaptaki peygamberi) **öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen onlardan bir grup, bile bile gerçeği gizler"** (Bakara sûresi, 146) diye buyurmuştur.

Bu ortamda gelişen İslâm dini, yirmi üç yılda tamamlanmıştır. Bunun 13 yılı Mekke'de, 10 yılı da Medine'de geçmiştir. Medine'de geçen süre içerisinde ahkam âyetleri nazil olmuş, cüzî ve ayrıntılı prensipler tesbit edilmiştir. Daha sonra Yüce Allah'ın şu ayet-i kerimesi nazil olmuştur.**"Bu gün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim".** (Maide sûresi, 3)

Daha sonra, İslâm Peygamberi, yüce dostuna kavuşur ve kendinden sonra gelen en hayırlı insanlar başta sahabesi ve onların ardından gelen tabiin ve tebei tabiin olmak üzere erkek ve kadınlar, O'nun davetini günümüze dek ve kıyamete kadar Allah'ın: **"Sizden, hayıra çağıran, iyiliği emredip, kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir"** (Al-i İmran, 104) şeklindeki emri gereğince omuzlarında taşıma görevinde bulunurlar.

İslâm davetinin yapıldığı bütün çağlarda, bu husumet kendini göstermiş ve İslâm düşmanları, elleri, dilleri veya kalemleriyle İslâm'ın hükümleri ve yasaları hakkında zihinlerde şüphe uyandırmaya çalışmışlardır. Ancak Cenab-ı Allah, bu dini ve bu kitabı

hıfzedip koruması sayesinde onların tüm çabaları hüsranla neticelenmiştir. **"zikri** (Kur'an-ı Kerim'i) **indiren biziz ve onu biz muhafaza edeceğiz".**

3. İSLAM DÜŞMANLARININ İFTİRALARI

Bazı İslâm düşmanlarının dün ve bugün İslâm'a yönelik hücum ve ithamlarında; İslâm dininin, hürriyetleri kısıtlayan, gelişme ve ilerlemeye karşı tutucu bir din olduğu, insanları arzu ve tercihleri hilafına zora soktuğu, kadına kıymet vermeyerek çok evliliğe müsaade ettiği, boşanmayı tecviz ettiği gibi iftiralarla saldırıda bulunduklarını görmekteyiz.

Bazı İslâm düşmanları ise daha ileri giderek Müslümanların kötü örnek olmaları ve son çağlardaki bazı Müslümanların geri kalmışlıkları ve fertlerinden bazılarının sapıklıklarını ileri sürmekle kalmayıp ithamlarını İslâm'ın inanç, yasa, ibadet, siyaset ve davranış biçimiyle bizzat kendisine yöneltmişler ve Müslümanların dinlerini yaşadıkları parlak medeniyet dönemlerini görmemezlikten gelerek geri kalmışlıklarının sebebinin onların İslâm dinini benimsediklerinden kaynaklandığını sanmışlardır.

İslâm düşmanlarının görmemezlikten geldikleri başka bir husus da Müslümanların düştükleri geri kalmışlık, bölünmüşlük ve felaketlerin ardında, onların, peygamberin diliyle Allah tarafından gönderilen doğru yoldan sapmalarının bir sonucu olduğudur. Bu sebepledir ki, ülkeleri düşmanları tarafından paylaşılmış, servetleri ellerinden alınmış, ihtilal, himaye ve mandacılık gibi isimler altında kaderleriyle oynanmıştır.

İslâm düşmanlarının, Müslümanları şüpheye düşürücü ve yabancı fikirlerle zihinlerini bulandırıcı çalışmaları, onların İslâm'ın Müslümanlar için en büyük kuvvet ve şeref olduğunu bildiklerinin bir delilidir. Böylece Müslümanların kendilerine ve dinlerine olan güvenlerini sarsmak için İslâm'ı içten yıkmaya çalışmışlardır.

Bugün biz, İslâm düşmanlarının Müslüman gençleri dinlerinden çevirip zihinlerine şüphe yerleştirmek için bilimsel tartışma, özgür araştırma ve tarafsız kritik adı altında yöntemlerle İslâm ve onun peygamberine ve dava adamlarına yönelik iftira dolu bir çok kitapların yazılıp dünya literatürüne sunulduğunu görmekteyiz.

Dr. Ahmet el-Hûfi "İslâm'ın Toleransı" adlı kitabında şöyle demektedir: "Çok çalıştılar, çok çabaladılar ve uzun zaman çalışıp didindiler, fakat gayelerine bir türlü erişemediler. Kullandıkları tüm yöntemleri işe yaramadı. Bütün çalışmalarına rağmen, İslâm bütün haşmetiyle dağlardan daha köklü, dimdik ayakta, toplu düşmana meydan okumaktadır. Bir koç, kayalıkları boynuzu ile hiç delebilir mi? Çok çok boynuzunu kırar ve başını yaralar.

4. İSLÂM'IN DÜŞMANLARINA KARŞI DİNE ÇAĞIRANLARIN (DÂİLERİN) GÖREVLERİ

Her Müslüman erkek ve kadın İslâm dinini yaymak ve düşmanlarına karşı koymak için İslâm'a davet etme sorumluluğunu yüklenme mecburiyetindedir. Bu da, düşmanın yaptığı gibi sövüp iftira etmekle değil, bilgiyle, öğrenmekle, öğretmekle, ders vermekle, kültürle ve tarafsız araştırma ile olur.

Aklî ve naklî delillerle gerçekleri ortaya koyup, batılın üzerindeki perdeyi yırtarak çok ince mukayeselerde bulunmak suretiyle hakikatleri ortaya koymak, gerçeğin geçerliliğini ve batılın da geçersizliğini ispat edecektir.

Müslümanlara öncülük yapan, imam-hatip ve mürşid olarak kendilerini göreve adayanlar, İslâm'ın bazı meziyetlerini anlatırken onun her zaman ve her yerde ihtiyaçlara cevap verecek niteliğini hikmetli biçimde anlatmaları gerekir ki, Müslümanların dinlerine bağlılıkları artsın, mensup oldukları dini yasalarıyla iftihar edecek seviyede bilinçlenerek dinlerine yönelebilecek yalan ve iftiraları çürütebilsinler.

Bakın bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Mü'minlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onlardan her topluluktan bir grup dinde geniş bilgi elde etmek ve kavimleri döndüklerinde korkutmak için geride kalmalıdır. Umulur ki, dikkatli olurlar". (Tevbe, 122) Bu dine davet eden her kişinin, İslâm dinini çok iyi bilmesi, tüm ayrıntılarıyla onu kavraması, hükümlerini kitap ve sünnetteki delilleriyle birlikte bilmesi, alim ve fakihlerin o konudaki görüşleri ve meselelere çözüm önerileriyle de mücehhez hale gelmiş olması gerekir ki, iftirada bulunanların iftiralarına karşı kendini daha güçlü hissedebilsin.

Ayrıca dine davet eden kişinin İslâm hakkında yazılan ve yayınlanan şeyleri takip ederek Allah ve Rasûlünün görüşüne uyanı kadirşinaslıkla teyid etsin; aykırı olana da bu yüce dinin muzafferiyeti uğruna ilmî metodlarla karşı çıkarak reddedebilsin.

Müslüman lider ve bilim adamları, Müslüman nesilleri dinlerine yönlendirip dinin hükümleri hakkında gerekli bilgiyi vermedikleri için sorumludurlar. Bu sorumluluk İslâm ülkeleri açısından yerden yere değişir. Kâfir olan ülkelere mücavir olup, dalâlet ve sapıklığa daha yakın olan yerlerde bu sorumluluk daha da artar. Zira Müslümanları düşük hareketlerden, bid'atlerden ve küfür gerektiren akımlardan korumak için kalelerin çok muhkem olması lazımdır.

Müslüman lider ve yöneticilerle dine davet edenlerin, Müslüman gençleri, oyunbozanların hilelerinden koruması gerekir. Bu da maddî, manevî ve kültürel destekle ve Allah'ın yoluna iyi öğütle çağırmakla mümkündür. Ayrıca dine davet edenin, insanların seviyelerine göre hitap etmesi ve insanlarla kaynaşması gerekir. Sadece gelenlerle biraraya gelip toplumun diğer kesimleriyle iletişim kuramayan bir kule tutsağı durumuna düşmemelidir. Erkek-kadın, genç-ihtiyar, çoluk-çocuk tüm insanlarla haşr-neşr olmalıdır.

Prof. Ebul Ala El-Mevdudi; "Çağdaş Sorunlar Karşısında İslâm" adlı kitabında şöyle demektedir: "Bugün Müslümanların dûçar olduğu en büyük musibet, aralarında tam anlamıyla dini bilen, onu düşünen, kitap ve sünneti kavrayan kimselerin bulunmamasıdır. İşte onların inançlarını sarsan, davranışlarını yozlaştıran, benliklerini bozan, gayretlerini boşa çıkaran ve hayatlarını başı-boşluğa sürükleyen budur."

Şüphesiz aralarında İslâm'a aşık olan pek çok insan vardır. Ancak onlardan İslâm'ı anlayabilen azdan daha azdır. Onlardan Kur'an'a ve Muhammet (s.a.s.)'e ruhlarını feda edecek insan pek azdır. Ayrıca Kur'an'ın ve Muhammed (s.a.s.)'in getirdiği şeriatı tam bilen, bir elin parmak sayısını geçmez.

Bu bilgisizliğin sonucu olarak İslâm'a davet edenler ve kendilerini Müslüman

sayanlar arasında bile şirk ve çeşitli hurafeleri yapanlar vardır... Gözleri yaşartan ve gönülleri yaralayan durum ise onların yaşadığı ahlâkî çöküntülerdir. Bu batı medeniyetindeki kötü örnekleri geride bırakan birtakım âdet ve göreneklerde en feci biçimde kendini göstermektedir.

5. İSLAM DÜŞMANLARINI İSLAM NİZAMI İLE CEVAPLANDIRMAK

İslâm'a kin duyanlar, onun hayat işleri ile ilgilenmeyen ve dünyada olup bitenlere eğilmeyen, sırf dini âyin ve ibadetlerden ibaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iddialarıyla da müfteri durumuna düşmüşlerdir. Zira, İslâm dini bu hayatta, ahlâk nizamı, siyasî nizamı, sosyal nizamı ekonomik ve manevî nizamı da getirmiştir.

AHLÂK NİZAMI:

İslâm, koyduğu ahlâk nizamı ile ferdin söz, davranış ve hareketleri arasında bir denge sağlamıştır.

Zira İslâm, eşyayı sırf aklın nisbî değerlendirmesini değil, âlemlerin sahibi Allah'ın değerlendirmesini esas almaktadır.

Evrensel ahlâk kurallarını ele aldığımızda bunların, ahlâkta iyi ve kötünün tesbitinde kullanılan yöntemlerin değişikliğine ve iyi ile kötünün birbirinden ayırt edilmesinde kullanılan bilimsel yöntemlerin değişikliğine göre değişmekte olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, belli bir sistemin tercih edilmesinde etkili olan temayüllerin değişikliği de aynı şekilde evrensel ahlâk sistemlerinin değişmekte olduğuna başka bir örnektir.

İslâm ise kabul etmiştir ki, bu kâinatın tek bir tanrısı vardır. O'da Allah'tır. Bu kâinatı yaratmış ve içindeki tüm varlıkları var etmiştir. Mutlak tasarruf sahibidir. Tasarrufunda hiç bir şeriki yoktur. Emreden de, yasaklayan da O'dur. Yer ve gök ile içindekilerin sahibidir. Hiç bir kimse kendi kendine bir ubûdiyet sistemi tayin etme yetkisine sahip değildir. Ubudiyet sistemi tayin etmek yetkisi, insanı kul olarak yaratan ve insanın hidayeti için Peygamberler gönderen Allah'a aittir.

İnsanoğlu sahip olduğu tüm davranışları ile Allah'ı düşünmeli ve O'nun rızasını kazanmayı dilemelidir. İslâm'ın ahlâk nizamına göre insanın davranışlarına ölçü olan budur. Her şey buna göre iyi veya kötüdür. Bu suretle insan, hayatında, denizdeki tekne gibi sağa sola yalpalamadan, kötülük değil daima iyilik üzere yapıcı bir rol oynamaktadır.

İSLÂM'IN SİYASİ NİZAMI:

İslâm, siyasî nizamı için üç temel umde belirlemiştir. Bunların birincisi tevhit, ikincisi mesaj, üçüncüsü de halifeliktir.

İslâm'ın bu üç temel umdesi gerçek boyutları ile anlaşıldığı zaman insan, İslâm'ın büyüklüğünü ve siyasî nizamının yüceliğini anlayacaktır.

TEVHİD; Yaratıcı Tanrının tekliğini, dolayısıyla mutlak sultasını ifade etmekte-

dir. Emir ve yasak sahibi olan Allah birdir ve tekdir. Beşer bir ölçüde bilgi sahibi olduğu için beşerin hükümranlığı yetersizdir.

MESAJ; Yaratıcının yasa ve emirlerini bize ulaştıran vasıtadır. Bu, ya Kur'an-ı Kerim'dir, yahut sünnet-i seniyye... Bununla, inanç ve davranış güvencesini sağlamış olur. Allah'ın vahyinden ibaret olan mesaj ile insanların hangi inanç ve davranış biçiminin doğru olduğunu anlarız.

HALİFELİK; İnsanın yeryüzünde Allah'ın halifesi ve mülkünde naibi olduğu anlamını ifade eder. İnsan, yeryüzünde halifelik görevinin gerektirdiği biçimde hareket edip, tasarrufta bulunmalıdır. İslâm halifelikle hiçbir ferdi veya aileyi veya sınıfı yetkili kılmamış, onunla, tevhid ve mesajdaki temel prensipleri kavrayan ve halifelik sözcüğünün içerdiği manayı gerçekleştirmeye kendini ehil ve hazır gören toplumun tüm fertlerini yetkili kılmıştır. Bu suretle kargaşaya son verilmekte ve orman hayatı son bularak, yerini, düzen ve güven almaktadır.

İSLÂM'IN SOSYAL NİZAMI:

Bu alanda İslâm, yeryüzünde yaşayan tüm insanların aynı soydan geldiklerini kabul etmektedir. Bu soy birliği, tek nefisten, önce eşinin yaratılması, daha sonra da her ikisinden bugün gördüğümüz tüm insanların gelmiş olduğu şeklinde tevazuh etmektedir. Bu iki çiftten süzüle gelen insan nesilleri, Allah'ın koyduğu doğal farklılıklar olan değişik dilleri, yaşama yöntemleri ve renkleri olan değişik millet, kavim ve kabilelere bölünmüştür.

Milletler, ilişkilerini, bu farklılıklar üzerinde kurup sürdürürken, İslâm bu farklılıkların varlığını kabul edip işbirliği için gerekli görmekle birlikte, bunların bir değerlendirme ölçüsü olamayacağını kararlaştırmakta ve bu farklılıkların doğurduğu her türlü taassubu reddetmektedir.Zira, İslâm'da Allah'ın erkek ve dişi olarak yarattığı insanlar arasında üstünlük takva iledir.

Bu ölçü ile insanlar kendileri için kayda değer iyi bir iş yapma yarışına girer, renk, dil, toplum veya toprak üstüne yarışa girmezler. Zira, bu kendilerine bir üstünlük sağlamaz.

İslâm Dininin, sosyal nizamında ilk tesis ettiği en önemli kurum, aile müessesesidir. Bir yuva niteliğindeki aile müessesesi, karı-kocayı bir araya getirmek ve yakın akrabaların birbirleriyle ilişki kurmasını sağladığı gibi konu-komşu, eş-dost ilişkilerini de düzene sokmak ve herkese bir takım haklar ve vecibeler öngörmektedir.

İSLÂM'IN EKONOMİK NİZAMI:

Bu alanda İslâm'ın koyduğu esaslar, insanların ekonomik ilişkilerinde hakkaniyet, doğruluk, güven ve adaleti ölçü almıştır. Her insan, kendini dünyada bulduğu andan itibaren önünde serilmiş bulunan ilâhî sofra mesabesindeki yeryüzünde rızık ve geçimini temin etme hakkına sahiptir.

İslâm şeriatı, hiçbir ferdi veya aileyi veya zümreyi geçimini sağlama teşebbüsünden alıkoymaz, hiçbir meslek kapısını yüzlerine kapamaz.

İslâm yönetimleri, fertlerin yasal haklarına saygı gösterip toplum kurallarına göre bunları korumakla görevlidir.

Yüce Allah, insanların bedenî ve aklî güçleri ile kabiliyetlerinin değişikliği sebebi ve hikmeti gereğince kendilerini nimet taksimatında eşit biçimde değil, farklı konumda birbirinden üstün kılmıştır. Cenab-ı Allah, değişik kabiliyetlerle farklı yapıda yarattığı tüm insanların geçimlerini sağlamada gayret göstermelerini öngörmüştür.

İSLÂM'IN RUHANİ NİZAMI:

İslâm'ın koyduğu ruhanî nizam, kul ile Rabbi arasında iyi ilişki kurmayı hedeflemiştir. İslâm'ın koyduğu ruhanî nizam, dünyadaki diğer dinî ve felsefî nizamlardan farklıdır. Zira, bu nizamlardaki yaygın düşünce, ruh ile bedenin birbiriyle birleşmeleri mümkün olmayan iki zıd kutup şeklindedir. İkisinin aynı anda gelişmesi mümkün değildir. Bu düşünceye göre, beden ve maddî alem, ruh için bir hapis mesabesindedir. Bir takım lezzet ve arzulardan oluşan dünya ilişkileri de insanın ruhuna vurulan bir gem gibidir. Böyle bir düşüncenin sonucunda ruhun yolu ile bedenin yolu birbirinden ayrılmıştır. Maddeyi seçip dünya zevklerine düşenler, ruhi terbiyeden uzaklaşarak maddeye kul olma pozisyonuna düşmüşler, medeniyet, politika ve tüm hayatlarıyla ruhtan tamamen uzaklaşmışlardır. Bunun mukabili olarak, ruhu tercih edenler, dünya hayatına karşı bağlantısız bir hale gelmişlerdir. Zira, kafalarında, ruhi yükselişin dünya hayatı ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bu, beden için icat ettikleri çok zor eğitim metodları ile insan ve nefsini öldürüp bedeni şuursuz bir cüsse haline getirmişlerdir. Neticede, ruh eğitimi için en uygun mekanların çöl ve mağaraya sığınmak olduğunu düşünmüşlerdir.

İslâm'ın görüşü ise, beşer ruhu, Allah'ın yeryüzünde kendisine halife olarak seçtiği ve birtakım görev, sorumluluk ve iyi tasarruflarda bulunma yetkileri ile donatıp bu görevleri yerine getirmesi için şekil ve nitelik itibariyle en iyi bedenle taltif ettiği bir nesnedir. İslâm'a göre beden, ruh için bir hapishane değil, bir faaliyet alanıdır. Dolayısıyla ruh, gelişip yüceldikçe, beden de gelişip yücelir.

Bu itibarla İslâm, ruhun işlevi ile bedenin işlevini birbirinden ayırmamış belki, çalışıp düşünmek, didinip icad etmek gibi emek gerektiren işlerde birlikte hareket etme noktasında her ikisini birleştirmiştir. Yüce Allah, bu dünyayı, hayatın çalkantılı ve problemli sahnesi ile insan için bir imtihan yeri olarak görmüştür.

İslâm dini ruhbaniyet ve dünyayı imar etmekten yüz çevirmeyi red etmiştir. Bunun yanında çalışanlara büyük sevab va'dederken cehdu gayrette bulunmayıp tembellik göstermeyi yermiştir. Tebmelliği, ruhun ve bedenin çöküşü olarak değerlendirmiştir.

6. İSLÂM DÜŞMANLARININ HEDEFLERİNDEN BİRİ DE ÇOK EVLİLİĞE CEVAZ VERMESİNDEN DOLAYI İSLÂM'I KÜÇÜK DÜŞÜRMEKTİR.

İslâm düşmanlarının daha orta çağlarda ileri sürdükleri iddia, çok evliliğin, erkekleri dine çekmek için başka sistemlerde olmayıp ilk defa İslâm'ın getirdiği bir sistem olduğu şeklindedir. İslâm'ın yüceliğine gölge düşürmeyi amaçlayan bu iddiaya aşağıdaki bilgilerle cevap vermekle yetiniyoruz:

1- İSLÂM'DAN ÖNCE ÇOK EVLİLİK

Çok evlilik, İslâm'dan önce de vardı. Nitekim İsrailliler çok evliliği tecviz edip birkaç kadınla evlenirlerdi. Musa Peygamber geldiğinde onları bundan vazgeçirmemiş, bilâkis, kardeşin, çocuğu olmayan kardeşi öldüğünde, dul kalan karısıyla evlenmesini mecbûrî kılmıştır. Velevki evli de olsa İsrailoğullarının Peygamberlerinden Davud, Süleyman, İbrahim ve Yakup çok evliliği bizzat yaşamışlardır.

Tevrat, çok evliliği sarâhatan tecviz etmiştir. Talmut'ta çok evlilik konusunda belli bir sayı belirlemiştir. Bunlardan İslâm ülkelerinde çok evliliği halâ sürdürenler vardır.

Yahûdîlerden kendilerini dine adayanlar ise, çok evliliği dört ile sınırlı kılmışlardırlar. Zerdüşün öğretileri, İranlılara birkaç kadınla evlenmeyi ve metres edinmeyi tecviz etmektedir. Romalılar çok evliliğin, beş kadınla evlenme olarak anlamışlardır. Yunanlılar da birden fazla evliliği tecviz etmişlerdir.

Hristiyanlığa gelince, ilk başta çok evlilik konusunda herhangi bir yasak bulunmamaktadır. İlk çağlardaki yaşayan Hristiyanlar, çok evliliğin dinlerinde yasak olduğuna dair herhangi bir fikirleri yoktur. Kutsal Aughstin bunun caiz olduğunu ileri sürmüştür. Sonraları ise, din adamlarının daraltmasıyla çok evliliğe sınırlama getirilmiştir. Bunlar, ruhbaniyet hayatına katlanamayan din adamının tek evlilikle yetinmesi lazım geldiğini ileri sürmüşlerdir.

Zira kanaatlerine göre kadın, mutlak bir şer olduğu için en azı ile yetinmek lazım gelir.

Bununla birlikte çok evlilik, halkın bazı ileri gelenleri arasında mevcut olduğu bir gerçektir. Halkın çoğunluğu çok evliliği dine uygun biçimde veya uygun olmayan biçimi ile bizzat uygulamaktadır. Kilisenin itirafı ile taaddüd-i zevcât, 17.çağa kadar devam etmiştir. Buna dair pek çok örnek vardır.

Çok evlilik, Mısırlılarda olduğu gibi daha pek çok milletlerde de görülmüştür. Hindularda, Lidyalılarda, Babillilerde ve Asûrîlerde olduğu gibi.

Araplarda da İslâm öncesinde çok evlilik mevcuttu. İslâm gelince, şartlar gereği çok evliliği tecviz etmiştir. Bu itibarla, çok evlilik çocuk oyuncağı değil, zorunluluktan kaynaklanan bir olaydır.

2. ÇOK EVLİLİKTEKİ HİKMET

İslâm dini, çok evliliği bazı hikmetlerden dolayı tecviz etmiştir. Bize göre bu hikmetlerin bazıları şunlardır:

a) Kadın, evinin işlerini göremeyecek, kocasına karşı görevlerini yapamayacak derecede iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalığa tutulur. Ailesi olmayıp fakir olduğu için de kocası tarafından boşandığı zaman nafaka temininde güçlük çeker. Bu durumda, kocasının himayesinde kalıp ikinci bir eşin ihtiyaçları karşılaması uygun değil midir?

b) Kadının çocuk doğuramaması halinde aile yuvasının çocuksuz kalması mı daha iyi? Yoksa ikinci eşin yanında şeref ve haysiyeti ile kalması mı daha iyi?

c) Kadın sayısı bazen erkek sayısının çok üstüne çıkabilir. Savaşlar çoğalıp, fela-

ket ve fabrikalarda meydana gelen olaylardan sonra kadın sayısı daha da artabilir. Bu durumda bir erkeğin tek zevce ile yetinmesi, evlenmeyen ve dul kalan kadınların hem erkeklere ve hem de kadınlara karşı tepki ve nefretleri kaçınılmazdır. Bu durumda olan kadınlardan bazısı, her türlü iffet sınırlarını çiğneyerek hiç de hoş karşılanmayacak sonuçlara sebebiyet verebilirler. Bu hoş olmayan sonuçlarda, kadınlar kadar erkeklerin de payı vardır. Zira, bu bahtsız kadınlar, erkeklerle gizli biçimde temas kurarlar.

d) Sabit olmuştur ki; erkek altmış yaşa kadar çocuk yapabilir. Oysa kadının kırkbeş yaşından sonra çocuk yapması çok nadirdir. Erkeğin çok geç evlenmesi halinde veya fazla çocuk yapmak istemesi durumunda ikinci bir eşle evlenmesini engellemek, onun iradesini müsadere etmek demektir.

e) Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: **"Eğer** (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) **yetimlerin haklarına riayet etmemekten korkarsanız, beğendiğiniz** (veya size helâl olan) **kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın..."** (Nisa;3) diye buyurmuştur. Çok evlilik konusunda, başka bir illete işaret eden bu ayet-i kerimede, vesayeti altındaki yetimlerin hakkına tecavüz ihtimaline karşı vâsilere uyarıda bulunularak vesayet altındaki yetimlerin hakkı olan mehri kendilerine tam olarak ödememeleri ihtimalinden ötürü kendileriyle evlenmesini menederek başka kadınlarla evlenmelerini yeğlemiştir ki, bunun maksimum sınırı dörde kadardır. Bu Taberî'nin, Hz. Aişe (r.a.)'den naklettiği bir rivayettir. Burada güven duyulan rivayet, diğerlerinin rivayet ettikleridir. Buna göre, yetimlerin hakkı olan mehrin eksiksiz olarak kendilerine ödenmesi halinde, vâsinin vesayeti altındaki yetimlerle çok evlilik yapabilecektir ki, bunun maksimum sınırı dörde kadardır.

3. İSLÂM'DA ÇOK EVLİLİK ŞARTA BAĞLIDIR

İslâm dini mecbûrî zaruretlere itibar ederek çok evliliğe müsade etmekle birlikte bunu zevceler arasında bulunması çok güç olan adalet şartı ile bağımlı kılmıştır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın".** (Nisa; 3)

Çok evlilikte, adalet sağlama çok önemli bir husustur. Adalet sağlamak, nafakada gerektiği gibi, gecelemede de gerekir. Bu suretle, eşlerin hakları çiğnenerek haysiyetleri zedelenmez. Sevgi ve kalbin meyletmesi gibi insanın elinde olmayan konuda ise, adalet gerekmez. Ancak, böyle bir durumda diğer eşler bunun farkına varmamalıdır. Bir Hadis-i Şerif'te Peygamberimiz (s.a.s.): ***"İki eşi olan kimse bir eşinden diğer bir eşine farklı biçimde yaklaşan kıyamet gününde bir yüzü mail olarak haşrolacaktır"*** diye buyurmuştur.

Kocası tarafından haksızlığa uğrayan kadının, kadıya başvurma yetkisi vardır. Kadı, aralarını iyilikle bulabilirse ne alâ, yoksa birbirinden kendilerini ayırabilir.

4. TEK EŞ VE ÇOK EVLİLİK

Tek eşle evlilik, şüphesiz en ideal ve en istikrarlı evliliktir. Bu güzel evlilik biçimi insanların bazı durumlarında ve zorunlu hallerinde yetersiz kalabilir.

Tüm yasalarında insan fıtratı ile uyumlu olan İslâmiyet, daima gerçekleri dikkate almış ve yasalarında hiçbir zaman hayal ve fantazilere itibar etmemiştir. İslâmiyet, yasalarında ihtiyaç ve gerçekleri dikkate aldığı için beşerî yasalardan kaçış olduğu gibi, onun emirlerine karşı hileye başvurulmamaktadır.

Müslümanlarda meşru olan çok evlilik, ekonomik, nesil ve sağlık konusunda problemlere yol açan gizli evlilikten şüphesiz daha iyidir.

Ayrıca, evlilik hayatı için İslâm'ın teşvik ettiği, imkân bulunsa dahi ideal olanı tek evliliktir. Gücü müsait olduğu halde tek evliliği tercih etmekle, tek evliliği mecburen benimsemek arasında fark vardır. Birisinde kanaat ve isar sonucu kişi serbest iradesiyle tek evliliği tercih etmekte, ötekinde mecburiyet karşısında kalındığı için tek evliliği kabullenmek mevzu bahistir.

Biz biliyoruz ki, kilise görevlileri, çok evliliği yasakladıkları gibi, boşamayı da mahzurlu görmüşlerdir. Aynı şekilde, insanları pek çok münkerden alıkoymaya çalışırken, kilise mensuplarından pek çoğu, münkerleri gizli olarak yapmaktadırlar. Bu durumda, insan şeref ve haysiyeti için ve insan neslinin selameti için hangisi daha doğrudur? Toplum içinde alenen yapılan ve toplumun bazı problemlerine çözüm teşkil eden evlilik mi daha iyi? Yoksa kapalı kapılar ardında probleme problem katan yasak aldatma ile yapılan bir beraberlik mi daha iyi? Şeref ve aile itibarı ve çocukların geleceği için İslâm'ın tecviz ettiği çok evlilik mi doğru? Yoksa tüm dinlerin yasak kıldığı gayri meşru bir münasebet mi? Doğru olan, işte İslâm'ın meşru kıldığı çok evlilikte aile mutluluğu, insan şerefinin korunması ve nesebin temiz kalması öngönülmektedir. İslâm böyle bir şeyi yasaklamış olsa dahi, toplumun bunda ne çıkarı vardır?

7- İSLÂM DÜŞMANLARININ PEK ÇOK İFTİRALARI

İslâm düşmanlarının yaydıkları iftiraların tümünü burada belirtmek araştırma sayfalarını aşar. Zira bu, ileri sürülen iddianın iç yüzü ile belirtilmesini gerektirdiği gibi, cevabının da mantıkî delilleriyle birlikte ortaya konmasını icab ettirir. Bu da birkaç sayfada değil, ciltler dolusu yazılara ihtiyaç gösterir. Dolayısıyla biz burada sadece İslâm düşmanlarının zulüm ve iftira ile sürdüğü yalanlarının ana başlıklarına işaret etmekle yetineceğiz. Bir örümcek ağının inceliğinden daha cılız kalan bu iftiraları zikretmedeki amacımız, dine davet edenlere bunları hatırlatarak ileride bu iftiralara çürütücü fikirleriyle bazı zayıf kimselerin zihinlerine takılan yanlışları düzeltebilsinler. Bu iftiralardan bazıları aşağıda gösterilmektedir:

1. Boşama ve karı-koca hakları
2. Gayri müslimlerle münasebetler ve İslâm'ın Toleransı
3. Zekât, cizye, haraç ve öşr gibi İslâm adaletinden görüntüler.
4. İslâm'da savaşın yasallaşması ve savaş kanunları.
5. Kölelik sorunu ve bu konunun İslâm'daki yeri.
6. Kadın ve İslâm hukukundaki yeri, hak ve görevleri.
7. İslâm'da cinayet işleyenlere verilen cezalar, recm, dayak ve kısas gibi
8. İnsanî düşünce özgürlüğü ve insanın İslâmiyetteki özelliği.

9. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın peygamberimize mucizesi.

10. İslâm ve bilimsel gelişmeler.

8. ÖNERİ VE TAVSİYELER

İslâm dünyası, son çağlarda geçirdiği fikrî, siyasî ve ekonomik bunalımlardan sonra âlim, ıslahatçı ve dava adamları kıtlığı çekildi. Bunlardan ortaya çıkanların ilmî seviyesi düştü. Bu durum, İslâm'a ve Müslümanlara itibarlarını kazandıracak Müslümanların dinlerinde bilgili olmalarını sağlayacak İslâmî bir uyanışın meydana gelmesini zorunlu kıldı. İşte günümüzde belirtilerini görmeye başladığımız aydınlık, bu uyanışın bir göstergesidir. Bu bildiriyi sunma şerefini elde ettiğim bu toplantı da sanırım bunun başka bir örneğini teşkil etmektedir. Bu açıdan aşağıdaki öneri ve tavsiyeleri arzediyorum.

1. Dine davet edenler (Din Görevlileri) için, "Din Görevlileri Birliği" ve İslâmî istişare kurulu adı ile bir birliğin kurulması. Bu birliğin veya heyetin merkezî herhangi bir İslâm ülkesi olmalıdır. Bu konferansta bunun yerinin, dava adamlarının ilk toplantısına ev sahipliği yapan Türkiye olmasına dair bir karar çıkması uygun olur. Arap ve İslâm ülkelerinde şubesi olabilir. Bu birliğin görevlilerinin büyüklüğü oranında bütçesi olmalıdır. Bütçesine herhangi bir ülkenin güdümüne girmemek şartıyla tüm Arap ve İslâm ülkeleri katkıda bulunabilir. Yönetimi, ilim ve ahlâk sahibi oldukları bilinen, herhangi bir mezhebe taassubu olmayan, tarafsız bilim ve fıkıh adamları tarafından yürütülmelidir. Bu birliğe üye olan, görevini engelleyecek bir engelle karşılaşmadan tüm ülkelerde serbest dolaşma hakkına sahip olmalıdır.

Birlik, İslâm mesajına, Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerin öğretilmesine ihtiyaç hisseden yerlere din adamlarından oluşan heyetler göndererek İslâm'ı savunmalıdır. Ayrıca birlik, belli devletlerin güdümünde hizmet veren, hatta o devletlerin birer propaganda merkezi durumunda olan merkezler yerine, İslâm'ı o ülkelerde daha tarafsızca temsil edebilmek için yeni merkezler kurmalıdır.

Bu birliğin kurulması için işe burada başlanmasını ve kurucu üyelerinin seçilmesini bu toplantınıza arz ve teklif ediyorum.

2. Dine davet eden (din görevli)leri çok iyi yetiştirmek için eğitim enstitüleri açılması. Bu tür enstitülerin açılması, daha çok bu tarz çalışmaların yapılmadığı ve İslâmî eğitim kurumlarının bulunmadığı ülkelerde gerçekleşmelidir.

3. Hayat sahnesinde, sosyal, ekonomik ve başka konular olmak üzere pek çok yeni durumlar görülmektedir. Hepsi de dini açıdan çözüm beklemektedir. Bunların bazıları hakkında değişik dini fetvalar çıkarılmış olabilir. Bu fetvalarda amaç ve delil bakımından çok farklılıkta olabilir. Dolayısıyla, İslâm ve Arap dünyasından fakihlerden oluşacak devletlerarası bir fetva komisyonu kurularak bunlara çözümler bulmalıdır. Bu komisyonun fetvaları, tüm Müslümanlar için bağlayıcı nitelikte olmalıdır.

4. Dine davet edenlerin, (din adamlarının) değerli konferansınızda belirlenecek en uygun yöntemlerle -heyetler oluşturulması, telgraflar çekilmesi ve kararlarınızda bunlara yer verilmesi gibi-yeryüzünde zulme uğrayan Müslümanların haklarını istemek için ivedi olarak harekete geçmelerini teklif ediyorum.

Zira Filistin'de, Bosna-Hersek'te, Somali'de, Azerbaycan'da, Sudan'da, Libya'da ve Irak'ta Müslümanların ne çektiğini ancak Allah biliyor. Bunların çektiği acı, gıda, ilaç, kültür ve giyeceklerine konan ambargo kendilerini güçsüz bırakmakta ve ölümlerle sayılarını azaltmaktadır.

Buna ses çıkarmamak, Allah katında bir vebaldır. Bu vebal, yöneticiler için, din adamları için ve yetkililer için sözkonusudur. Devletlerarası platformda duyulabilecek bir sözünüz, acı çekenlere bir ferahlık getirebilir. Sizden de ahiret vebalini kaldırabili
En son sözümüz, Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdetmektir.

VA'Z METODU VE VÂİZDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR

Dr. Muhammed Bakır HUCCETİ
Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi ve Öğrenim İşl.Yard.

Çev: Ali SERTER

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a, Salât-ü Selâm Rasûlü Hz. Muhammed'e, temiz âli ve güzin ashabına olsun.

Konuya girmeden evvel Ragıb al-Asbahanî'nin sözleriyle örnek vermek istiyoruz.

Vaizin nasıl olması gerektiği konusunda Asbahanî şöyle diyor:

Vaiz, önce kendi nefsinde va'zını tatbik etmeli, sonra başkasına va'z etmelidir.

Vaiz, önce kendi basiretini açmalı, sonra başkasına (hakikatları) göstermeli.

O, önce hidayete ermeli, sonra başkasının hidayete ermesine çalışmalı.

Başkasına yarar sağlarken, kendisine yararı olmayan bir kitaba benzememeli.

Keskinleştirip kesemeyen bileme taşı olmamalı.

Aya aydınlık verirken, kendini daha çok aydınlatan güneş gibi olmalı.

Kızdırırken kızgınlığını muhafaza eden ateş gibi olmalı.

Vaizin sözleri, davranışları birbirini tekzib etmemeli, davranışları ile sözleri birbirini tutmayanları Yüce Allah şöyle vasıflandırmaktadır: **"Dünya hayatına dair konuşması senin hoşuna giden pek azılı düşman iken, kalbinde olan'a Allah'ı şahid tutan, işbaşına geçince yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeğe çabalayan insanlar vardır. Allah, bozgunculuğu sevmez"**. (Bakara; 204-205)

Sözü ile davranışları birbirine uymayan kimseler hakkında Hz. Ali şöyle demektedir:

"Belimi iki sınıf insan kırmaktadır. Fazla ibadet görüntüsü içinde olan cahil ile dini sınırları çiğneyen âlim. Zira cahil bu haliyle insanları baştan çıkarırken, alim de sınır tanımaz haliyle insanları dinden nefret ettirir."

Sözlerini davranışlarıyla teyid ettirmeyen vaizden yeterince yararlanmak mümkün değildir. Zira, davranışlar ancak gözle görülebilir. İnsanların çoğunluğu da basiret ehli

olmayıp gözleriyle görebilen kimselerdir. Dolayısıyla, basiretle idrak edilebilen değil, çoğunluğun görebildiği davranışlarını sergilemek suretiyle va'z etmeye çalışmalıdır.

Vaiz ile va'z dinleyenin durumu, tedavi gören ile tedavi ettiren gibidir. Bir doktor; insanlara şu şeyi yemeyin, zira zehirlidir, deyip daha sonra da onu kendisi yer ise; o, insanların gözünde hangi duruma düşerse vaiz de, yapmayın dediğini yaparsa aynı duruma düşer.

Onun içindir ki; "Ey doktor önce kendini tedavi ettir" denmiştir.

Yüce Allah'ta bu hususta şöyle buyurmuştur:

"Ey insanlar, yapmadığınız şeyi niçin yaptığınızı söylersiniz? yapmadığınız şeyi yaptık demeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur". (Saf sûresi, 2-3)

Bu konuda pek çok ayet-i kerime vardır.

Keza, vaizin dinleyici ile ilişkisi doğal ilişkiler mesabesindedir. Aynı şekilde vaizin nefsinde var olmayan bir hususu, dinleyiciye zikretmesi de mümkün değildir. Vaiz, eğer söylediğini yapmıyor ise, dinleyici ondan davranış değil sadece laf alır.

Vaizin insanlara karşı durumu bir şeyin gölgesi gibi, gölge bir yansıtmadır. Yansıyan ile yansıtan birbirinden farklı görünüm arz etmez. Vaiz ile dinleyicinin durumu da böyledir. Vaiz, eğer doğru bir istikamet çiziyor ise, dinleyenin eğri görüntü sergilemesi mümkün değildir.

Her şeyin kendine has bir özü vardır. Gücü oranında ister irade ederek, ister iradesiz olarak başkasını kendi özüne dönüştürmeye çalışır. Suyun başka nesneleri kendi içinde eritip kendine dönüştürdüğü gibi. Aynı durum, ateş, toprak ve hava için de sözkonusudur.

Vaiz, eğer taşkın ise, bu taşkınlığı ile başkalarını kendine çeker. Bunun içindir ki, Yüce Allah, kafirler hakkında şöyle haber vermektedir: **"Rabbimiz, işte bunlar bizim azdırdığımız kimselerdir. Kendimizi azdırdığımız gibi onları da azdırdık."** (Al-Kasas sûresi, 63)

Başka bir ayet-i celilede de Yüce Allah, yine onların şöyle söylediklerini haber verir:

"Sizi biz azdırmıştık, çünkü kendimiz azgındık." (Saffat sûresi, 32)

Va'z verme makamına gelen kimse eğer kötü bir davranışla başkasına da örnek olursa hem kendi günahını hem de onların günahını yüklenmiş olur.

Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Kim kötü bir adet ihdas ederse, onun günahı ile onu işleyenlerin günahı üzerinedir."

Yüce Allah; **"Allah'a kavuşmayı yalanlayanlar doğrusu kaybedenlerdir ki, kıyamet saati onlara ansızın gelince ağırlıklarını arkalarına yüklenerek, "Dünyada işlediğimiz büyük kusurlardan ötürü yazıklar olsun bize" derler. Dikkat edin, yüklendikleri şeyler ne kötüdür."** (En'am sûresi, 31) diye buyurmuştur.

Başka bir ayet-i kerimede de yüce Allah;

"Onlar kendi ağırlıklarını, kendi ağırlıkları yanında daha nice ağırlıkları yüklenecekler ve uydurup durdukları şeylerden kıyamet günü sorguya çekileceklerdir." (Ankebut sûresi, 13) diye buyurmuştur.

Davet ve öğütte Kur'an Metodu:

Bu Kur'an-ı vahyeden, insanı yaratılış özellikleri ve çeşitli karakter yapısı ile bilen, bu insanın yaratıcısıdır. Allah'a çağıranlar, önce Allah'ın uluhiyet, rububiyet ve mutlak hakimiyetini kabul etmekle başlayan ilâhî metodu takip etmek zorundadırlar. Aynı şekilde Allah'a çağıranların insanlara hak olan Rablerini tanıtma, dünyevi ve uhrevi çıkarları konusunda kendilerini aydınlatmada bu Kur'an'ın metodu ile, kalblere nüfuz etmeleri gerekir. Bu suretle kalpler, yalnız Allah'a kul olma ve eşsiz rububiyeti ile hükümranlığını itiraf etme (emir ve yasaklarına uyma) sonucuna varacaktır.

Kur'an metodu, inancı bir "nazariye" şeklinde incelemeye sunmaz. Bu şekilde bir inanç, ne gönül aleminde ve ne de hayatta fazla bir etki bırakmayan kuru bilimden ibarettir. Böyle kup kuru bir bilimin, insanı heva ve hevesten koruması, şehvetlerin baskısından muhafaza etmesi ve şeytana engel teşkil etmesi sözkonusu değildir. Tersine, böyle kuru bir bilgi şeytanın yolunu açar, işini kolaylaştırır.

Ayrıca, Kur'an metodu, bu dini "İslâm Nizamı"nda, "İslâm Fıkhı"nda, "İslâm Ekonomisi"nde, "Müsbet İlimler"de, "Psikoloji Bilimi"nde ve bilimin diğer bölümlerinde bir etüd olarak ta sunmaz.

Kur'an metodu, bu dini, bir inanç ve itici gücü olan, canlandırıp, uyandıran, yükseltip üstün kılan bir sistem olarak takdim eder. Kalblerde ve akıllarda yerleştikten sonra pratik muhtevası ile hayatta fonksiyon icra eden bir nizam olarak sunar.

Bu sayede ölü kalblerde canlanma, hareketlilik ve geleceğe ümitle bakma başlayacak, kalblerin, fıtratla yeniden kucaklaşıp Allah'ın ilk ahdine rücû etmesi sağlanacaktır. Böylece, uğraşı ve amaçların seviyesi yükselecek, yerçekiminin cazibesi altında kalıp dünyaya ebedî bağlılık fikrine katlanılmayacaktır.

Kur'an, bu dini, düşünce ve ibret alma metodu olarak sunmaktadır. Onun diğer beşerî metodlardan apayrı bir özellik arzetmesi, insanların şehevî ve bedenî arzularının ve şeytanın iğvası ile doğruluğunu yitiren beşerî metodların kusurundan insanları kurtarmak için gelmiş olmasındandır.

Kur'an, bu dini, "hakkın ölçüsü" diye de sunmaktadır. Onunla, insanların akılları ve idrakleri düzelir. Yöneliş ve davranışları ile tasavvurları onunla ölçülüp tartılır. Onun kabul ettiği doğrudur, yapılması lâzım; reddettiği ise yanlıştır, terkedilmeli.

Kur'an, bu dini, ilerleyip kendi değer yargılarına göre zirveye çıkışta insanların hareket tarzının bir metodu olarak ta sunmaktadır. Yaşanan hayatta, insanlar için yasama temelleri, ekonomik kurallar, sosyal ve siyasal düzenlemeleri vaz'etmektedir.

Daha sonra, insanlar, bu dinin etkisindeki akılları ile fıkhî ve kanunî düzenlemelerini ortaya koyar, müsbet ve psikolojik bilimleri hayatlarında ihtiyaç duydukları her alanda gerekli düzenlemeleri yaparlar. Bu düzenlemeleri yaparken de her zaman bu inancın hararetini içlerinde duyarlar.

İşte müslüman nefisleri yetiştiren ve İslâmî hayatı belirleyen Kur'an metodu budur. Oysa, sadece incelemeden ibaret olan nazarî bir bilgi, insanı, yeryüzü hadiseleri karşısında koruyamayan, nefis ve şeytanın tuzaklarından uzaklaştıramayan ve insan hayatı için yarar sağlamayan bilgidir.

DAVET VE VA'Z İLE VÂİZ VE DİNE DAVET EDENDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR:

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey Muhammed, Rabbinin yoluna, hikmet ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir. Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın ayniyle mukabele edin. Sabrederseniz and olsun ki bu sabredenler için daha iyidir. Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır; onlara üzülme, kurdukları düzenlerden de endişe etme, Allah şüphesiz sakınanlarla ve iyilik yapanlarla beraberdir". (Nahl sûresi; 125-128)

Kur'an-ı Kerim davet ve öğütte bulunma prensiplerini bu esaslar üzerinde kurarak Rasûl-ü Ekreme ve ondan sonra dine davet edecek olanlara bu metodun ana hatlarını çizmiştir. Biz burada Allah'ın Kur'an-ı Kerim'inde işaret buyurduğu Allah'ın yoluna davetin esası üzerinde durmak istiyoruz.

Davet, herhangi bir şahsa veya kendi kavmine çağrı değil, Allah yoluna çağrıdır. En iyi biçimde yerine getirilmesinden sonra davet edenin kendine pay çıkarmaması gerekir. Ne yaptığı hizmet için, ne de hidayetlerine vesile olduğu kimseler için. Çünkü sonunda mükâfaatını Cenab-ı Allah verecektir.

Hikmetle çağırma, önce hitap edilenlerin durum ve şartlarına bakmayı gerektirir. Kendilerine her söyleşide neler söyleneceği çok iyi tesbit edilmelidir ki, nefisler söyleneni kabule hazır hale getirilmeden güçlük çıkarılmasın. Ayrıca hitap yöntemi ve duruma göre bu yöntemin değişikliğine dikkat edilmelidir. Dine çağıranın dini gayreti ve hamaseti diniyesi coşup hikmet sınırlarını aşmamalıdır.

İyi öğüt, kalblere şefkat ve merhametle girmeyi gerektirir. Gereksiz yere azarlamada bulunmak veya hataları-ister iyi niyetle olsun, ister kötü niyetle olsun-ifşa etmek iyi öğütle bağdaşmaz. Zira, şefkatle yaklaşım, kaçkın kalblerin hidayete ermesi ve şaşkın gönüllerin uzlaştırılması konusunda, azarlama ve kötülemekten daha etkili ve daha yararlı olmaktadır.

En güzel şekilde tartışma, karşı tarafa fazla yüklenmemeyi ve onu mahcup etmemeyi gerektirir. Bu suretle, dine çağıranın hedefinin tartışmada galip gelmek değil, ikna etmek ve hakikatı bulmak olduğu anlaşılmış olur.

Zira, insan nefsinin kibir ve inadı vardır. Savunduğu görüşden kolay kolay va'zgeçmesi sözkonusu değildir. İyilikle yaklaşım nefsi, mağlubiyet hissine kaptırmadan bu inadından va'zgeçirebilir. Kişinin görüşü nefis açısından olduğu gibi, toplum nazarında da ayrı bir kıymet ifade eder. Dolayısıyla kişi kendi görüşünden sarfı nazar etmesi, toplum nazarındaki itibarını zedeler diye düşünür.

İyilikle tartışma, kişideki bu hassasiyeti gidermekte ve tartışmacıların şahıslarına

karşı itibar düşürücü bir düşüncenin sözkonusu olmadığı fikrini karşı tarafa vermekte ve dine davet edenin kendi görüşü uğruna değil, Allah rızası için sırf gerçeği açığa çıkarıp hidayete erdirme dışında bir amacı olmadığını ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim, dine davet edenin heyecanını teskin etmek için âyet nassı ile kimin hidayette, kimin delalette olduğunu en iyi bilenin Allah olduğunu, fazla tartışmaya gerek bulunmadığını, önemli olanın tebliğ olduğunu, bundan sonrasının ise tümü ile Allah'a kaldığını ifade etmiştir.

DİNE ÇAĞIRMADA VE ÖĞÜT VERMEDE SALDIRI:

Dine davet, dil ve iyilikle tartışma çizgisinde yapıldığı sürece, izlenecek metod bellidir. Dine davet edenlere saldırı yapıldığında durum değişir. Saldırı, maddi bir eylem olduğu için, hakkın şerefini çiğnememek ve batıla galebe imkanı vermemek üzere misliyle mukabelede bulunulur. Ancak, saldırıya saldırı ile mukabelede bulunulurken işkenceye varan ölçüde sınır aşılmamalıdır. Zira İslâm adalet ve itidal dini, barış ve sulh dinidir. Kendi ve müntesiplerine vaki zulmü def ederken, kendisi zulmetmez.

"Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukabele edin..." (Nahl sûresi; 126)

Dine davet etmenin bir gereği olan bu husus, dinin bizatihi bölünmez bir cüz'üdür. Zira, dine davetin savunulması, dinin sınırları içinde yapıldığı zaman gözlerde küçük düşmez, yüceliği korunur. Küçük görülen dava ise başkaları tarafından kabul görmez. Allah'ın davetine güven duyulmaz. Cenab-ı Allah, davasını, kendini savunamaz halde bırakarak ihanete maruz bırakmaz. Allah'a inananlar, Allah yolunun davetçileri olarak zulme rıza göstermezler. İzzet, tümü ile Allah'a aittir. Ayrıca, mü'minler, yeryüzünde insanlar arasında hak ve adaleti gerçekleştirmek ve insanlığı doğru yola iletmenin en güvenli memurlarıdır. Böyle bir yükümlülük ve sorumluluğu olan kimseler, nasıl tecavüzü karşılıksız bırakırlar?

Davet ve Öğüt Vermede Sabır ve Müsamahanın Gereği:

Karşılıklı mukabelede bulunmak demek olan kısas kuralının esas kabul edilmesine rağmen Kur'an-ı Kerim, Müslümanların saldırıya karşı koyma gücüne sahip bulundukları halde dahi irşad için daha yararlı ve etkili olduğuna kani oldukları durumlarda affetmek ve sabırla davranmaya çağırmaktadır. İrşad için affetmek ve sabırla davranmak yararlı görülüyorsa dine çağıran kimsenin şahsı önemli değildir.

Yok eğer affedip sabretmek davaya zarar veriyor ise, o zaman önceki kurala göre hareket etmek daha uygundur.

Zira sabır, nefis ve hislere direnmeyi ve karakterleri baskı altına almayı gerektirir. Kur'an ise, Allah'a bağlılığı ve sonunu hayırlı kılar. **"... Sabrederseniz and olsun ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret, senin sabrın ancak Allah'ın yardımıyladır".** (Nahl sûresi, 126-127) Sabretme ve nefse hakim olma, Allah'ın yardımı ile tahakkuk eder. Kendine gönül verenleri, tatmin edip düşmana misli ile mukabelede bulunarak ve ayni ile cezalandırmak konusunda yardımcı olur.

VAİZ GEVŞEKLİK GÖSTERMEMELİDİR

Kur'an-ı Kerim, Peygamberine insanların hidayetten yüz çevirdikleri zaman gevşeklik göstermemesi için tavsiyede bulunmuştur. Bu tavsiye Peygamberden sonra gelen bütün davetçiler için de geçerlidir. Dine davet görevi bir duyurudur. Hidayete erip ermeme Allah'ın elindedir. Nefislerin kabiliyet ve yönelişlerine göre, hidayeti seçip seçmeme konusu Sünnetullah'ın kapsamı içindedir. Dolayısıyla, dine davet edenin, hilekarların yaptıklarıyla gönlünü daraltmamalı. Allah için kendini adadığı davadan dolayı sahipsiz olmadığını bilmeli. O, davasında ihlasla hareket edip onunla herhangi bir çıkar gözetlemediği sürece daima Allah'tan yardım göreceğini bilmelidir.

Din davetçisi sabrının derecesinin ölçülmesi için zaman zaman eziyet görebilecektir. Allah'a bağlılık derecesinin ölçülmesi için başarısı da gecikebilir. Ancak, beklenen sonuç bellidir. "Allah, takva sahipleri ve iyi olanlarla beraberdir".

Böyle olunca da, kim ne hile düşünürse düşünsün, kim ne tuzak kurarsa kursun, önemli değil.

İşte, Allah yoluna davet etmenin usûlü, Peygamber Efendimizin çizdiği şekliyle budur. Başarı ancak bu yolu izlemekle mümkündür. Allah'ın vâdi de bunu gerektirir. Allah'tan daha doğru söz söyleyen yoktur.

Vaizin Kötülük ve Münkerden Sakındırmadaki Metodu:

Kur'an-ı Kerim, Müslümanlara içki ve kumar hükmünü bildirmektedir. Bu her iki zevk, uğruna gayret gösterecekleri yüce bir idealleri olmadığı günlerde içine düştükleri en yaygın zevkleri idi.

Dediğimiz gibi Kur'an-ı Kerim bize Araplarda en yaygın zevk olan içki ve kumarın hükmünü bildirmektedir.

Yüce Allah bu konuda:

"Sana içki ve kumarı sorarlar, de ki, ikisi de hem büyük günah ve hem insanlara bazı faydalar vardır. Günahları, faydasından daha büyüktür." (Bakara sûresi; 219) diye buyurmuştur.

O zamana kadar içki ve kumarın yasaklandığına dair henüz bir emir olmadığı gibi, helâl olduğuna dair de Kur'an'da bir işaret yoktur.

Ancak yüce Allah, yeni doğmakta olan bir cemaatın elinden tutarak dilediği istikamette ilerleyip kendilerini uygun gördüğü rolü üstlenmeye hazırlamaktadır. Böyle bir rolü üstlenecek bir cemaatın içki ve kumarda harcayacağı vakti olmadığı gibi, pozisyonları da, nefislerinin zebûnu olmuş veya kendilerini boşlukta gören veya nefislerinden kaçanların oyalanmak ve zaman öldürmek için cahiliyet dönemlerinde (dün, bugün, yarın) de yaşayanların yaptığı gibi içki içmeye ve kumar oynamaya müsaade etmez.

İslâm'ın nefisleri terbiye etmedeki metodu, kolaylık ve teenni ile hareket etmeyi gerektirir.

İşte okumakta olduğunuz nass, yasaklamada ilk adımı teşkil etmektedir. Davranış ve nesneler mutlak manada kötülüğü temsil etmeyebilirler. Bu dünyada iyilik bazen kö-

tülükle, kötülükte iyilikle karışabilir. Ancak, helâl veya haramın belirlenmesi, iyilik ve kötülüğün baskın gelmesine bağlıdır. İçki ve kumarda eğer günah baskın ise harama sebep tahakkuk etmiş olur. Burada haram ve yasak açıkça zikredilmemiş olsa da bu husus varittir.

Biz burada İslâm'ın ilâhî Kur'an metodu içindeki bir kaideden söz ederken İslâm nizamındaki diğer pek çok yasaklarında, emirlerinde ve prensiplerinde de aynı özelliğe rastlamaktayız.

İslâm tasavvuru yani itikadı ile ilgili bir emir veya yasak ortaya çıktığında, İslâm tutumunu anında ortaya koymaktadır.

Oysa, konu, herhangi bir gelenekle veya karmaşık bir sosyal sorunla ilgili ise, İslâm dini, daha teenni ve tedrici biçimde meseleye yaklaşmakta ve işi kolaylaştıracak ortamın hazır hale gelmesi için gerekli şartların oluşmasına çalışmaktadır.

Konu, eğer Allah'ın birliği ve Allah'a şirk koşmakla ilgili ise bu defa tutumu, en ufak bir tereddüte ve tavize meydan bırakmayacak bir şekilde kesin ve kat'idir. Zira, bu konu, inancın temeli ile ilgilidir. Mesele, İslâm'ın ve imanın var olup-olmaması ile ilgilidir.

İçki ve kumar, bir âdet, alışkanlık meselesidir. Âdet ise tedavi edilmesi lazım gelen bir husustur. Bu itibarla, İslâm, içki ve kumarı yasaklarken önce Müslümanların vicdanlarına seslenmiş ve onlardaki zararın, yararından çok olduğuna işaret etmiştir. Bu da terk edilmesinin doğru olacağına bir işarettir. Daha sonra, ikinci aşamaya gelinmiştir. Bu aşamada nazil olan âyet-i kerimede:

"Ey insanlar, sarhoşken ne dediğinizi bilene kadar, cünüpken (yolcu olan müstesna) gusledene kadar namaza yaklaşmayın" (Nisa sûresi; 43) diye buyurmuştur. Namaz beş vakitte yerine getirilmiş olması nedeniyle belli zamanlara bağlı olarak teati edilen içki içmeye bir ölçüde engeldir. Zira bilindiği üzere, alışkanlığı olan kimse, zamanı geldiği vakit ihtiyaç duymaktadır. Bu zaman aşıldıkça alışkanlığın şiddeti kırılmaktadır ki bu, alışkanlığın yenilmesini mümkün hale getirmektedir. Bu iki aşamadan sonra içki ve kumarın kesinlikle yasaklanma emri gelmiştir. **"Ey inananlar. İçki, kumar ve putlar, fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki saadete eresiniz."** (Maide sûresi, 90)

VAİZLERİN VA'ZLARINDA OLUMSUZ TAVIRLARDAN KAÇINMALARININ GEREĞİ:

Müslüman toplumlarda pek çok olumsuzluklar, bazı Müslüman fertlerin veya müslüman grupların işlediği sapıklıklardan meydana gelmektedir. Bazı vacipleri terk edip bazı yasakları işleyerek hayata bakışlarında İslâm'ın görüşünden farklı bir görüş sergiledikleri için bu sapık görüşleri inceleyen araştırmacılar, hayatımızın adeta bir "dış görüntüsünü" andıran, onların bu hareketlerini değerlendirirken bazı Batı bilim adamlarının söylediği gibi "İslâm ayrı şey, Müslümanların yaşayışı ayrı şeydir" zehabına kapıldılar. Bu, din ile mensubları arasındaki büyük uçurumdan kaynaklanmaktadır.

Vaiz ve hatipler de bu görüntüyü, va'zlarında ve hutbelerinde işlerken yaşanan duruma tepkilerini göstermek ve halka yönelttikleri tenkitlerinde kendilerini haklı

çıkarmak için bu hususu dramatik biçimde işleyip Müslümanı İslâm'ından çıkaracak kadar hamaset gösterisi sergilerler. Bu da yetmiyormuş gibi konuyu daha da ileri götürerek bu defa çağa levmederek geçmişte, insanların Allah'a nasıl itaat ettiklerini, buyruklarını nasıl yerine getirip yasaklarından kaçındıklarını dile getirirler. Bu şekilde sürdürdükleri konuşmaları ile insanları yaptıklarından pişman ettirerek yeise düşmelerine sebep olurlar. Neticede İslâm'ın hiç bir konuda geçerli olamayacağı sonucu karşımıza çıkar.

Biz burada, va'zda böyle bir yöntemin kullanılmasına tamamen karşıyız. Zira biz, bazı olumsuzlukların yanında pek çok iyiliklerin varlığına da inanıyoruz. Bazı Müslümanlar, bazı vecibeleri ihmal edip bazı yasakları işlerken aynı zamanda bazı vecibeleri işlemekte ve bazı yasaklardan da kaçınmaktadırlar. Bazen iyi halleri kötü hallerinden daha fazla, bazen de kötü halleri iyi hallerinden daha fazladır. Bazen de iyi halleri ile kötü halleri eşit durumdadır.

Toplumun çoğunluğu, kötü görüntü sergilemiş olsa dahi gerek ibadet, gerek davranış ve gerekse mali, bedeni ve şeref, haysiyet gibi genel ilişkiler konusunda azınlığın İslâm'a uyduğu bir gerçektir. Bu konuda görünen canlı örnekler, saf ve temiz imanın, yeryüzünde hiçbir zaman aldatıcı zevkin ve baskının önünde boyun eğmediğini aldatıcı zevke, Allah korkusu ile; baskıya da Allah'ın inayetiyle mukavemet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Zira, taklit ve işitme ile değil, meşakkat ve benimseme ile elde edilen iman, özle bütünleşerek, ruhundan gelen bir his olarak yankı uyandırmaktadır. Etrafa baktığın zaman imanla mücadele yapılan her mücadele ortamında buna benzer örnekleri görebilirsin. Bunlar hayatta her çeşit sapıklığın yeryüzüne ekildiği, toplumlarda insanın iman çizgisinde, insanlığının olumlu yönleri ile hareket edebileceğini kanıtlamaktadır. Tarih kitaplarını okuduğunuzda, çağdaş örneklerin geçmişteki örnekleri çok geride bıraktığını görebilirsiniz. Zira geçmişteki insanların , çağdaş insanın karşılaştığı şehvet, arzular ve sapıklıklarla karşılaşmamıştır. Vaiz ve hatiplerin geçmiş çağları dinî bakımdan altın devirler, bu çağı ise karanlık dönem diye nitelendiren mukayesesi ise her yönü ile doğru olduğu kanatinde değiliz. Bu mukayese, ibadet gibi hususlarda doğru gösterilebilir ise de, insan ilişkileri açısından gerek idare eden ve idare edilenle, gerekse insanların birbirleriyle ilişkiler bakımından tamamen doğru olduğunu kabul etmemiz mümkün değildir.

Bizim için toplumun iyi bir geçim sağlaması uğruna insanın ölümü pahasına verdiği uğraşıya değinmek önemlidir. Bu alanla ilgili tasavvur ve davranışlarda görülen sapıklık bu konudaki mukayesemizde bizi yanıltmamalıdır. Zira prensibin mahiyyeti ile ilgili temel kavram genel olarak geçerliliğini muhafaza etmektedir.

Çağdaş insanımızın yaşayışındaki olumsuzluklara rağmen hayatında bu olumlu hususların var olması, bizim bakışımızda ve hüküm vermemizde denge sağlamakta, dolayısıyla tutumumuzda dengeli olmamızı gerektirmektedir. Binaenaleyh, va'z ederken ve insanları yönlendirirken dengeli olmamızı da icab ettirmektedir.

Bu noktadan hareketle, sözkonusu metodu aşağıdaki noktaların ışığı altında değerlendirmek istiyoruz:

1. Yukarıda belirtilen görüşün çok tehlikeli olduğunu bir daha belirtmek isteriz. Zira, bu görüş bunca olumsuzluklar karşısında çağdaş hayatta İslâmın tatbik edilmesinin

mümkün olmadığı intibaını vermektedir. Ayrıca, bazı dini mezheplerin yaptığı gibi geçmişteki bir çok insanı tekfir etmek suretiyle olumsuz bir yaklaşımla tarihi incelemek son derece yanlıştır. Zira, yaşanan hayatta hiçbir çözüm şekli getiremeyen bir sistemin geçerliliğine nasıl güven duyulabilir?

2. Böyle bir görüşe göre, insanın doğruya yönelişte kendini hazırlamasına güveni de kalmaz. Zira, birçok yönleriyle karanlık olan bir şeyin insanın, söz ve davranışlarına yön verebileceğine insan kendini nasıl inandırabilir?

3. Sistemin bir yönünü nakledip başka bir yönünü tam anlamıyla karanlıkta bırakmak insanların nazarında gerçeği değiştirir. Böylece kapkaranlık bir tablo ortaya çıkar. İnsanı hayrete düşürür. Gerçeğe yanlış bakmakla yanlış karara sevk eder.

Bu görüş aynı zamanda Kur'an üslûbuna da terstir. Zira Kur'an, gerçeği olduğu gibi yansıtır. Karanlık bir hal zuhur ettiğinde insanı aydınlığa çıkarır. Hava bulutlarla kararagain zaman yeni bir açık havanın doğması muhakkaktır. Bu ruhla insan daima aydınlık arayışı içinde imanın iyimserliğini yaşar.

Kur'an-ı Kerim, iyilikle kötülüğün, Allah sevgisiyle başkalarına sevginin ve imanla küfür ve nifakın aynı anda yer aldığı değişik durumları sergilemektedir ki, insanın yaşanan hayatta hakikat prensiplerine bağlılığı artsın, yaşadığı halde geleceğe güveni olsun. Batıl karşısında psikolojik olarak hezimet duymasın. Zira hayatta hakim olan sadece batıl değildir. Batılın yanında hakkın da hayatta hayatı kapsayarak onunla birlikte yaşama hakkı vardır.

Kur'an-ı Kerim'in bu üslûbu ile mücadele alanından başkalarının tahrikiyle kaçmak değil, ebedî istikamete doğru ilerleme vardır.

Bu itibarla, dine çağıranların, irşadda bulunanların ve vaizlerin İslâm noktasında, realitenin gerek fert, gerek toplum olarak tam kapsamı ile olumlu ve olumsuzluklarını tanıyabilmek için çok geniş ve derin araştırma ile yola çıkmaları gerekir. Bununla iki amacı birlikte gerçekleştirmiş olurlar;

a- Tebliğ ve İrşad görevlerinde bir yöntem olarak kullanılan olumlu ve olumsuzlukların karşılaştırılması, istenen gerekli bilgilerin elde edilmesini sağlar.

b- İslâm'ın insanların yaşayış alanında tatbik edilmesiyle ilgili sahip olduğu gücün ne ölçüde olduğunu görüp, yerinde yapılacak tesbite göre hangi alanda gayret göstermemizin mümkün olduğunu, hangi alanda buna imkân olmadığını tanımak. Hali hazır şartlara göre yapılacak böyle bir tesbitle, geçici de olsa çabanın boşuna harcanması engellenmiş olur.

İRŞAD VE ALLAH YOLUNA ÇAĞRI

Muhammed El-Muhtar Es-SELÂMİ
Tunus Cumhuriyeti Müftüsü

Çev: Ali SERTER

Aynı anda fert ve toplumun ıslahı esasına dayalı olarak yapılan irşad ve Allah yoluna çağrı, ferdî alanda, inançlar ve düşüncelerde düzeltme yapmak ve birtakım ibadet ve ruhî faaliyetler va'zetmek suretiyle fertle ilgilenmeyi gerektirirken sosyal alanda, İslâm'ın koyduğu ölçüye bağlı olarak kişinin kardeşleriyle ilişkilerinde sorumluluk duymasını icabettirmektedir. Bu ilişkiler, en belirgin şekliyle emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker de görülmektedir.

Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.)'in en büyük üstünlüğü, Peygamber oluşu ve Rabbi tarafından kendisine vahyedilen şeriatı, üzerine indirilen Kur'an-ı ve kesin olarak kendisine bildirilen emirleri, eksiksiz olarak tebliğ etmek suretiyle alemleri hidayete erdirme emanetinin gereğini yapmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun".** (Maide sûresi; 67)

Peygamber Efendimizin tebliği, sözlü beyan ve davranış örnekleriyle yapıldığı gibi, tatbikatı kontrol etmede sahabesine görevi hatırlatmak, sapıklığa dikkat çekmek ve Allah'ın çizdiği sınırları aşanlara ve rızasına muğayir davrananlara engel olmak suretiyle de yapılmıştır. Böylece, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) görevi, iki önemli unsuru içermiştir: Birincisi, tanıtım ve ikna etmekten ibaret olan oluşum unsurudur. Tanıtımdan maksat, Allah'ın rızasını gerektiren kullarının inançları, ibadetleri ve davranışları ile ilgili İslâm nizamı hakkında insanlara ayrıntılı bilgi vermektir. İkna etmekten maksat ise, insanların mutluluklarının ancak buna uymakla mümkün olabileceği konusunda kendilerini inandırmaktır.

İkincisi, koruyucu unsurdur ki, bundan maksat, her şeyi mübah sayan fikirlerin saldırısından Müslümanları korumak ve bu nizama bağlı kalarak yaşama azmini yitirmelerini engellemektir. Yüce Allah, Peygamberini bu vasıflarla temayüz ettirmiş ve daha önce gelmiş olan Peygamberlere ve zürriyetlerine bu zatı müjdelerken onun özelliğini şu âyet-i kerimesiyle ifade buyurmuştur:.. **"Rahmetim herşeyi kaplamıştır. Bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara, zekât verenlere, âyetlerimize inanıp yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları okuyup yazması olmayan Peygamber Muhammed'e uyanlara yazacağız. O Peygamber, onlara uygun olanı emreder ve fenalıktan meneder. Temiz şeyleri helâl, murdar şeyleri haram kılar..."** (A'raf; 156-157)

Allah yoluna çağrı, İslâm teşrii yöntemlerinden birini teşkil etmektedir. Yani şeriatın şahıs ve zamanlarla ilgili genel esasları içinde bir yöntemi oluşturmaktadır.

Yüce Allah bu dini, tüm insanlık için ebediyete kadar baki kalmasını dilemiştir. **"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi Allah'ın elçisiyim..."** (A'raf; 158) Aynı zamanda onun, alemlere son hidayet rehberi olmasını da irade etmiştir: **"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Rasûlü ve Peygamberlerin sonuncusudur..."** (Ahzab; 40) Bu da dine çağıranın her zaman ve her yerde kesintisiz olarak yapılması ile mümkündür.

Her ıslah hareketi, bozguncu ve orjinalitesini sarsıcı iki akımın etkisinde kalmaktadır.

Bunun sonucunda, ilk şeklinden uzaklaşarak temel özelliklerini kaybeden bu ıslah hareketi, çok karışık bir hal alması ve donuk bir görüntü sergilemesiyle fert ve toplumun ıslahına yönelik gayesi kaybolmaktadır. Bu iki akımdan biri, uzun zaman aşımıdır. Zira, zaman aşımı ile iradelerde gevşeme başlamakta ve canlılık yok olmaktadır. İkincisi ise, enaniyet ve şehvettir. Bu ikisi birlikte insana musallat olmakla insanın basiretini körletmekte ve insanın yok olmasına yol açmaktadır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Şimdi (düşünün bakalım), yüzüstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?"**.(Mülk; 22)

Nisyan faktörü, vahyin zamanından uzaklığı oranında arttığı gibi, şehvetin gücü bu nisyanın da etkisi ile daha da artar. Semavi dinler bu suretle Peygamberlerin tebliğ ettiği şekillerinden değiştirilerek iman ve gereklerine giren gerçek hüviyetinden uzak, kuru ayinlere dönüşmüştür. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."** (Yusuf; 106) Başka bir âyet-i kerimede de: **"İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberlerden, Adem'in soyundan, Nuh ile birlikte gemide taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Yakup)'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı. Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler."** (Meryem; 58-59)

Bu, Allah'ın yeryüzü ve kâinattaki nizamıdır. Allah'ın nizamı değişmez. Allah'ü Tealâ, İslâm şeriatını en son şeriat olmasını dilediği için onu, değiştirmekten ve tahrifattan koruma görevini bu ümmete vermiştir. Ona bu görevi verirken de bunu nasıl başaracağını göstermiştir.

1. Bilgi, iletişim ve halkalar arasında sürekliliğin olması:

İlk öğretici olarak Rasûl-i Ekrem, bilgisini Rabbinden almıştır. Ondan da bilgiyi sahabesi almıştır. Daha sonra, bu bilgi alışverişi sonraki nesiller arasında devam etmiştir. Her nesil bir öncekinden şer'î bilimleri ve hayatı düzenleyen bilgileri almıştır. Bütün ümmete de, Allah'ın dinini açıklayacak ve rivayet ettikleri vahyi tebliğ edecek güçte ilim adamlarını çıkarma sorumluluğunu yüklemiştir. Böylece ümmet, üzerine kifai vacip olan dini ilimlerde ihtiyacı kapatacak nitelikte uzman bilim adamı yetişmiştir. Bu vasıftaki bilim adamını çıkaramayan ümmet, bütünü ile günahkâr olur. Zira, ümmetin bu konudaki ihmali, Allah'ın kendisine tevdi ettiği emanete hıyanet kabul edilmiştir. Böyle bir vebalden kurtulabilmesi de ancak öğrenme ile mümkün kılınmıştır. İmam Buharî Sahihinde; Peygamber Efendimizin; ***"Allah birine iyilik dilediği zaman onu dinde***

bilgin kılar, bilgi, öğrenme ile kabildir" diye buyurduğunu rivayet etmiştir. (Fethu'l-Bâri C,1, s.270) Bu hadisten de anlaşılacağı üzere, bir insanın din biliminde nasibini alması, dindarlığın bir gereğidir. Bilginler, Allah'ın hükmünü soranlara olumlu cevap vermek mecburiyetindedirler. Din bilginleri, bir alimin, gerek bilgisi, gerekse konunun özel durumu itibariyle başvurulacak tek makam haline gelmesi durumunda, sorulduğu konu hakkında bildiğini açıklaması farzı ayn olur.

Oysa, aynı konuda bilgisine başvurulabilecek başka kimselerin de bulunması halinde açıklaması farzı kifayedir. Bu durumda ise, sorulan konu hakkında Allah'ın hükmünü bildirmemelerinden dolayı tüm alimler, günahkâr olur.

2. Alimin Allah yoluna çağrıda bulunması:

Cahilin bilmediği konuda bilgiye ihtiyaç duyması periyodik değildir. Realite de bize insanların kendi eksikliklerini görmediklerini ve doğru bildikleri davranışlarının gerçekte yanlış olduğunun farkına varmadıklarını göstermektedir. Nefis faktörü, bazen gerçekleri ters çevirerek kendine göre yorumlamaktadır. Başka bir hususta, gerçek hakkında bilgi sahibi olanlar, iç âlemlerin de bildikleri ile sevdikleri arasındaki çekişmede çoğu zaman yenik düşmekte ve karşı koyma güçlerini kaybetmektedir. İnsanlığın karşılaştığı en büyük problem de budur. Yani bilgi ile davranış arasındaki çelişki.

Bilgiye ihtiyaç duymamak ve nefsin baskın çıkması olan bu iki unsur, insandan hiç bir zaman ayrı düşmemektedir. Rahmeti her şeyi kapsayan Yüce Allah'ın insanlara bir lütfu ve merhameti olarak hidayetleri için inzal buyurduğu şeriatı, tabiatla uyuşmuş ve insanların farkına varsalar da varmasalar da ihtiyacına cevap vermiştir. Böylece, bir yandan dinin öğretim ve hatırlatma ile irtibatını sağlarken, öte yandan dinin ikinci temeli olan namazı da dini ibadetlerden ibaret saymamak üzere-ilişkisini kurmuştur. Böylece ibadet, belli şekliyle günde beş vakit namazı ifade ederken, öğretimi hatırlatmayı ve olayları İslâm'ın ölçüsü ile değerlendirip tahlil etmeyi de ifade etmiştir. Bu üç husus aşağıda ayrı ayrı belirtilmiştir:

a) Öğretim: İnanç esasları ve İslâm'ın temel şartları ve insanların ekonomik ve sosyal ilişkilerinde neyin helâl ve neyin haram olduğunun açıklanmasından ibarettir. Peygamber Efendimiz hutbelerinde, İslâm ahkâmını açıklamaya ve mü'minleri bunlara inandırmaya özen gösterirken dünya ve ahiret hayatları için uygun görülen hususlarla, mahzurları görülen hususları birbirlerine bağlı olarak açıklamışlardır.

b) Hatırlatma: Peygamber Efendimizin bir görevidir. Rabbi kendisine; **"Ey Muhammed! Sen öğüt ver! Esasen sen sadece bir öğütcüsün"** (Gaşiye sûresi; 21) diye hitap etmiştir. Başka bir âyet-i kerimesinde de; **"Öğüt ver; doğrusu öğüt inananlara fayda verir"** (Zariyat sûresi;55) diye hitap etmiştir. Hatırlatma ve hatırlatmanın önemi, vahyin başından sonuna kadar her safhasında tevali etmiştir. Hatırlatma, insanlardan sadece dalalete düşenlere veya yolunu şaşırıp Rablerini unutanlara yöneltilmemiş, aynı zamanda bizatihi hidayete erenlere yöneltilmiştir. Peygamber Efendimiz; Ümmetinin fazilet ve dürüstlükte en mümtaz simaları olan sahabesine hatırlatmada bulunmuştur. Yüce Allah, Peygamberine hitaben; **"Ta Ha. Ey Muhammed! Kur'an'ı sana sıkıntıya düşesin diye değil, ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olarak indirdik"**. (Ta-Ha sûresi; 1-2-3)

İnsanın yaratılışındaki, madde ile ruh ikilemi gereği olarak Hallâk-ı Âlemin insana hayatta başarması için verdiği vazifeyi, ancak insanın maddi gücü ile ruhi gücü arasında yek diğerine taşkınlık yapmayacak şekilde denge kurması ile yerine getirebilir. Allah'ın insanda tatbik ettiği kanunu olan bu denge, insanın ve insan toplumunun başarısı için ilk temel unsurdur. Ancak, çoğu zaman bu denge bozulmakta ve bunda da daha çok maddî güç ruhî güç üzerinde baskın gelmektedir. Bu suretle şer gücü, hayır gücüne karşı çıkmakta ve ahlâkî çöküntüye yol açmaktadır. Bu sebeple, ruhu pasından arındırıp maddenin tozundan, toprağın ve şehvetin karanlığından kurtarmak suretiyle insanı yeniden dengesine kavuşturmak, hatırlatmanın amacını oluşturmuştur. Bunun içindir ki, İmam-ı Gazalî, İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn adlı eserinde: "Kurtarıcılar ve felakete sürükleyiciler" bölümlerinin dörtte birini buna ayırmıştır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Kişiye ve onu şekillendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun ki; kendini arıtan saadete ermiştir. Kendini fenalıklara gömen kimse de ziyana uğramıştır"** (Şems sûresi; 7-10)

Maddenin ruha hakimiyeti aynı mertebede değildir. Bazı ruhlar, tamamen madde ve şehvetlerin güdümüne girerken, bazısı şeytanın vesvesesine uğrar, akabinde Allah'ı anarak derhal kendine gelir. Hepsinin hatırlatmaya olan ihtiyacı kuşkusuzdur. İmam-ı Müslim sahihinde, Hz. Hanzala'dan rivayet ettiği bir hadiste şöyle demektedir: ***Hanzala; biz, birgün Peygamber (s.a.s.)'in yanında idik, bize va'zda bulunarak ateşten bahsetti. Sonra eve dönüp çocuklarla gülüşüp hanımla oynadım, daha sonra evden çıkıp Ebû Bekir'e gittim ve bu yaptığımı kendisine naklettim. Ebû Bekir, ben de bu söylediklerini yaptım, dedi. Daha sonra Rasûlullahla karşılaştık. Ben, ya Rasûlallah, Hanzala, nifakta bulundu. Rasûlullah sus dedi. Konuyu arzettim. Ebû Bekir ben de Hanzala'nın yaptığını yaptım, dedi. Bunun üzerine Rasûlallah, Ya Hanzala, bir saat (öyle) bir saat böyle. Eğer kalbleriniz Allah'ı anma anında olduğu gibi kalsa, melekler sizinle musafaha eder, yollarda sizinle selamlaşırdı, buyurdu.*** (İkmâlü'l-İkmal, 7, s.157)

Realitenin tahlili: Yüce Peygamber, insanların yaşantısında meydana gelen çalkantıları, ilgisini çeken konuları ve toplumlarını ilgilendiren meseleleri çok iyi takip eder, sosyal olayları ve bu olayların yol açtığı sorunları çok yakından izliyordu. Hadis kitaplarında yer alan Peygamberimizin hutbelerinde, Rasûlullah (s.a.s.), realiteyi çok iyi tahlil etmiş ve Müslümanları Allah'ın rızasını kazandıran yolda yürümelerini sağlamaya çalışmıştır. Malikîlerden Burayra'nın şartlarında yer aldığı gibi. Bazı sapık hareketlerin görülmesi ve genel afetler neticesinde sarsıntılar yaşanması veya toplumu normal yaşantısından çıkarıp özellik arzeden duruma getiren savaş gibi hallerde, Peygamber (s.a.s.) inananlarla sıkı bir diyalog içine girmiş, bu durumlarla ilgili yaptığı incelemelerde ve yol göstermede son derece temkinli davranmıştır. Bunu da hutbelerinde ortaya koymuştur.

Bunun içindir ki, Peygamberimiz (s.a.v.), Cuma hutbelerini bizzat kendisi irad buyururlardı. Cuma günlerinde kendisi toplumdan uzakta olacağı zaman, yerine hutbe irad edecek birini bizzat seçerken de ehliyet ve dirayeti olanı seçerdi. Siyer kitapları, Peygamber (s.a.s.)'in Medine'den hicret etmeden evvel veya bir savaşa çıkacağı zaman yerine bırakmak istediği veya Müslümanlara dinlerini öğretmek maksadıyla seçtiği kimselerin isimlerini nakletmiştir.

Ebû Bekir İbnu'l-Arabî, Cenab-ı Allah'ın; **"Ey Davud. Biz seni yer yüzünde**

halife kıldık" âyetini yorumlarken, namazda birini naib seçmesi, namaz için asıl olmakla birlikte yönetim için de dolaylı bir seçimdir, demiştir. Nitekim Peygamber (s.a.s.) birini emir olarak bir yere tayin ettiği zaman, namaz kıldırma görevi de kendisine tevdi edilirdi. Durum, bozulup, (Emir tayin edilenlerin) imamlık için halleri uygun olmayınca ellerindeki güçle emirlik görevlerini devam ettirmişler, fakat halkın tepkisine yol açmamak için imamlığa ehil olanları getirmişlerdir. Ümeyye oğulları (Emevîler), hilafetleri döneminde halka imamlık yaptıklarında, fazilet ehli kimseler, arkalarında namaz kılmaktan çekinmişler ve cami kapılarından kaçmayı tercih etmişlerdir. Bunun üzerine halkın camilerden iyice soğumasına yol açan kaba (dövme) hareketlerine maruz kalmışlardır. Aslında uygun olan, bunların arkalarında namaz kılmamak değil, kılmaktır. O takdirde namazın iade edilip edilmemesi konusu, ulemanın üzerinde ihtilaf ettiği bir husustur. Bunun ayrıntıları fıkıh kitaplarında belirtilmiştir. (Ahkâmu'l-Kur'ân, c. 4, s. 1632)

Buna Maverdi şu sözleriyle değinmiştir: "Sultanın yönetiminde bulunan, cemaatı bol olan camilerde ancak imamın seçip tayin ettiği kimseler imamlık yapabilir". (El-Ahkâmu's-Sultaniye, s.100)

HİTABET VE İRŞAD

Peygamber Efendimizin sünneti ile kendisinden sonra gelen halifelerinin takip ettikleri yolun incelenmesinde, bize genel toplantı yerlerinde Müslümanlara yöneltilen konuşmaların, devlet tarafından yerine getirildiğini göstermektedir. Zira, insanları daha doğru olana yönlendirme görevinde bulunacak, ehliyetli ve doğru yola çağırma sorumluğunu taşıyacak vasıftaki insanları tayin görevi devletin bir işidir. (El-Ahkâm Al-Sultaniyye, s.100)

Hatip ve Mürşidin Özellikleri:

Hatip ve mürşidin asıl görevi dinleyenleri etkilemek ve akılları nüfuzu altına alıp harekete geçirmek, duygularına sızıp yön vermek ve ruhlarının pasını silip atma gücüne sahip olmaktır. Böylece o, ferdin şahsiyet bulması üzerinde rol oynamakta, dengesini sağlamaya çalışmakta ve toplum hareketlerinde körü körüne çıkışları önlemede önemli bir vazife görmektedir. Bu itibarla, toplumun bir ihtiyacı ve temel taşlarından biri olarak imam ve vaizlerin yetiştirilmesi ile ilgilenmek devletin görevleri arasındadır. Devlet, subayların yetiştirilmesi, idareci, hakim ve eğitimcilerin yetiştirilmesi ile ilgilendiği gibi bu imam ve vaizlerin yetiştirilmesi ile de tam anlamı ile ilgilenmelidir.

Dinleyenler üzerinde etki yapmak, görevin ifasında temel teşkil ettiğinden ben bu konuşmamda özellikle özet olarak etkilemenin unsurları üzerinde durmak istiyorum:

1. Şahsiyet gücü: Hatip ve mürşidin şahsiyeti, başarı sağlamada önemli bir rol oynar.

a) Nefse güven: Nefsin önemli vasıflarından biri güvenmek ve tereddüt etmektir. Vaiz, sebat ve güvenini yitirip iç âleminde zaafa düştüğü zaman, konuşması bunun tesiri ile gerçekleri ortaya koymaktan uzaklaşır. Nefse güven, Allah'ın bir lütfudur. Güvenin meydana geliş safhasında eğitimin büyük bir rolü vardır.

b) Hatip ve mürşidin yaratılış itibari ile kusurlu bulunmaması icap eder. Gerçi fıkıh bilginleri genel olarak bunu bir şart saymayıp asgari düzeyde namaz esaslarını yapacak güçte olmasını yeterli bulmuşlardır. Bununla da etki yapmak konusunda değil, namazın sıhhati için ileri sürmüşlerdir. Şüphe yok ki, vaizin bedenen kusurlu olması, muhataplarıyla hemhal olmasını güçleştirir. Böylece onun kusuru, her hâlükârda menfi bir sebep oluşturmaktadır. Bununla da güzelliği kastetmiyorum. Ayrıca, bazı yaratılış noksanlığı, insana zekâ kazandırmakta, açıklama kolaylığı sağlamaktadır. Buna örnek olarak bazı görme kusurluların dini konuşmalardaki başarılarını gösterebiliriz.

c) Hatip ve mürşidin ifade bakımından fesahat sahibi olmaları, nutuklarında harfleri yanlış telaffuz etmemeleri ve bir harfi diğer bir harfle karıştırmamaları icap eder. Vaizin ses tonunu ayarlamasında büyük yarar vardır. Zira ses tonunun ayarlanmasının muhatap üzerinde büyük etkisi vardır. Ahlâkî bakımdan minimum düzeyde de olsa, ahlâkî bakımdan olgun olan kimse için konuşmasının pratikle olgunlaşması, nutuk sanatı açısından mümkündür.

d) Hatip ve mürşidin dış görünüşü ile ilgilenmesi gerekir. Bu da, beden ve elbise temizliğini, endam ve elbisesini düzene sokmasını, tavır ve hareketlerini kontrol etmesini kapsar. Vaiz ve mürşidin yürüyüşündeki hareketleri, oturuş biçimleri, iltifatları ve soru soranı dinlemeleri gibi hususların tümü, onların eğitiminde dikkate alınması gereken hususlardır. Bunların görevlerini yerine getirmelerinde bu hususlar etkili olduğu gibi, toplumlarında da saygınlıklarını artırır.

VAİZ VE HATİBİN YETERLİ BİLGİYLE MÜCEHHEZ OLMALARI

Etki yapmanın temel amacı, fertlerin ve toplumların Allah'la ilişkilerini kuvvetlendirmek, iç huzurlarını korumak, aralarındaki sosyal bağları kuvvetlendirip pekiştirmek ve hayatta istikameti sağlamaktır. Bu yüce gaye, dine davet edenin, kendi ihtisas alanında ve daima muhtaç olduğu kaynaklarda yeterli bilgi ile techiz edilmesi ile ilgili gerekli ihtimamın gösterilmesini icap ettirmektedir.

İhtisasın temeli olan dini bilgiler, tümü ile Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti üzerine mebnidir. Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti temel, diğer bilgiler ise genellikle bu iki temele dayanır. Kur'an-ı Kerimle ilgilenmek; öncelikle dine davet edecek kimsenin, Kur'an'ı iyi tilâvet etmesini ifade eder. Zira, Kur'an-ı Kerim'in tilâveti, herhangi bir edebî metne benzemez. Allah'ın kitabı ile haşir-neşir olmayan bir dilin, Kur'an-ı Kerim'i iyi tilâvet etmesi çok güçtür. Kur'an-ı Kerim'i tilâvet kaideleri olan terkik, tadhim, medd, teshil, ğunne, kalkala gibi usullerle okuyamayan görevli, görevinde başarılı olamaz.

İkinci bir husus da, dine davet edenin Kur'an'ı anlamasını kolaylaştıran vasıtalara sahip olmasını sağlamak ve tefsir kitaplarından nasıl yararlanabileceği ve Kur'an nassına en yakın manayı bulabilmesi konusunda eğitimini temin etmektir.

Sünnet ise, yazılı kitapların naklettiği Peygamber Efendimizin sözlerinden, fiillerinden ve kabul buyurduğu hususlardan ibarettir. Sünnetin kendine has ıstılahları olduğu için, dine davet edene bu ıstılahların öğretilmesi gerekir. Ayrıca, hadis kitaplarının dere-

celeri hakkında bilgilendirilmesi de icab eder ki, bunlardan hangisine, mutlak surette itimad edilebileceği, hangisi hakkında hemen karar vermeyip, zayıf veya yalan hadisle delil gösterme yanılgısına düşmemek için, sahih olup olmaması ile ilgili olarak hadis bilginlerine başvurulması gerektiği konusunda gerekli bilgiye sahip olabilsin. Öte yandan, hadisi anlamak ve hadisten hüküm çıkarabilmek, bu konuda eser vermiş bilginlerin işidir. Dolayısıyla, bu eserlerin kapısını açan anahtar bilgileri elde etmesi gerekir ki, bu eserlerden istifade edebilsin.

Dine davet eden siyer kitaplarının naklettiği zengin servetten de mahrum kalmamalıdır. Zira, Peygamber Efendimizin pratik günlük hayatı ile ilgili bilgiler bu kitaplarda yer almaktadır.

Kitap ve sünnetle ortaya konan İslâm düşüncesinin gelişmesi neticesinde, fıkıh serveti doğmuştur. Nasslara dayalı olan bu servet, İslâm teşriinin pratik hayattaki ürününü oluşturmuştur. Bir dâî, bu zengin bilgi hazinesinden kendini yoksun bırakmamalıdır. Bu, ister hatip olsun, ister mürşid olsun her din davetçisinin, Müslümanların ibadetleri, ekonomik faaliyetleri ve aile hayatları konusunda baş vurması gereken bir mercidir. Sordukları fetvanın cevabını aldıkları, Allah'ın hükmüne uygun olarak hareket ettikleri zaman, psikolojik rahatlama, huzur ve sükün duyacaklardır. Öte yandan dâî, bu konuda yeterli bilgiye sahip değil ise, güven yitireceği gibi, Allah'ın gazabına da uğrayabilir. İmam Buhari, "El-İ'tisam" bölümünde kendi senedi ile Abdullah bin Amr'dan rivayet ettiği bir hadiste, ben Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum: **"Yüce Allah, size ilmi bahşettikten sonra onu geri çekip almaz. Belki, onu, alimleri, ilimleri ile birlikte kabzetmekle geri alır. Böylece toplumda cahil kimseler kalır. Soruldukları zaman, kendi görüşleri ile fetva verip, hem saptırır, hem saparlar."** (Fethu'l-Barî, C. 17. s, 46-47)

İşte dâî, görevinde daha güçlü olabilmek için bu üç kaynaktan yararlanmalıdır. Bunlar; Kitap, Sünnet ve fıkıh eserleridir.

KAYNAKLAR

Dâî, (Dine çağıran) topluma hitap ederken aynı zamanda çağdaşı olduğu toplumun gelenek, görenek ve kafasında oluşan bilgisini de yaşar. Görevi, beraber olduğu kimseleri, yaşayışlarında Allah'la irtibatlarını sağlamak için etkilemektir. Başarılı olabilmesi için, ilmî gelişmeleri ve toplumu etkileyen akımları yakından takip ederek, toplumun görüş ve tefekkürü üzerinde nazım rol oynamalıdır.

Siyer kitaplarının rivayet ettiğine göre, Peygamber Efendimiz, kabile heyetlerine hitaplarında, onların lehçeleri ile konuşur, topluluklarında olup biten olayları örnek alarak, davanın esaslarını ortaya kordu. Bu itibarla, dine davet edenlerin yaşadıkları insanlarla yakınlıklarını temin edecek, dolayısıyla da bu insanlar üzerinde etki sağlayacak müsbet bilimler konusunda da bir nebze bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bunlarla, İslâm inancının sıhhatine ve İslâm yasasının kemaline dair bir takım örnek ve canlı deliller elde edilmiş olur. Yüce Allah: **"İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki, O'nun (Kur'an'ın) gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun."** (Fussilet sûresi, 53) buyurmaktadır.

YAŞAYIŞ

Kesin olarak söyleyebilirim ki, dine davet edenle, cemaat arasındaki bağ, güven üzerine kurulur. Bu güven, dine davet edenin şahsi vasıfları ile bilgi gücü, zekâsı ve kültürünün bir sonucudur. En önemlisi de, davetçinin Allah'la sıdk içinde olmasıdır. Esasen davetçi, halka hitab eden sivil hatip ve öğreticilerden tamamen farklıdır. Davetçinin kendilerine seslendiği kimseler, başka hatiplerin konuşmaları ile yüzeysel düzeyde kalan duygularla değil, bambaşka duygular içinde infial duyarlar. Davetçinin dinine sadakati, Allah'ın şeriatını tatbikteki samimiyeti, iç temizliği ve davranışlarındaki istikameti oranında, kalbler üzerinde etkisi ortaya çıkar. Dinleyenlerini daha iyi itaata getirir. Sözleriyle davranışları arasında farklı çizgi çizenler, Allah tarafından yerilmiştir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler, yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır."** (Saf sûresi; 2-3)

Bu itibarla, davetçilerin yetiştirilmesinde dinin yüce prensipleri esas alınarak, eğitimleri yapılmalı ve davranışları bu üstün prensiplere uymalıdır.

İRŞAD METODU

Davetçilerin irşadı için Yüce Allah'ın: **"Rasûlüm, sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."** (Nahl sûresi; 125) şeklindeki ifadesi kadar daha cami ve açık bir nass'a rastlamadım. Bu âyet-i kerîme, dine davet metodunu belirlemekte en makbul yolları sergilemekte ve dine çağırmanın esaslarını va'zetmektedir. Bu âyet-i kerîme, İslâm'ın davet düsturunu oluşturmaktadır. Yüce Allah, Rasûlüne hitaben buyurduğu bu ilâhî fermanı, her zaman ve her yerde Müslüman davetçilerin izleyeceği yolu göstermektedir. Bu çizginin dışına çıktıkları zaman, amaçlarından ve Allah'ın dinine yardım etmekten uzaklaşacaklardır. O zaman dinin yeryüzünde hükümran olmasının büyük ölçüde imkansız hale gelmesine yol açmış olurlar.

1. Davetçi kendini iyice inandırmalıdır ki, çağrıda bulunduğu davadan dolayı herhangi bir nasibi sözkonusu değildir. Zira, yaptığı çağrı, ne kendisi içindir, ne kavmi içindir ve ne de partisi içindir. Bu davet, tamamen Allah içindir ve çok açıktır ki, Allah kelâmının yücelmesi için yapılan böyle bir çağrının sonunda Allah rızası vardır. Nefis, bu görevi kendi çıkarlarından ve şahsî arzularından uzaklaşarak yerine getirdiği zaman, Allah'tan yardım ve destek görecektir.

Biraz evvel okunan âyet-i kerîmede, dine çağırma görevi, öncelikle Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed'e aittir. Tek gayesi, tek yönü ve bir tek yolu vardır. O da, Allah yoludur.

Bu davetin metodu da üçe ayrılmıştır: Hikmet, iyilikle öğüt ve en iyi biçimde tartışmak.

İmam-ı Razi: "Yüce Allah bu üç metodu birbirine atfederek belirttiği için birbirinden farklı olması gerekir" diyor. (Mefatihu'l-Gayb, C.20, s.138)

Birinci metod; hikmet metodudur. Bu demektir ki, İslâmiyete çağrı, hikmetle iç içe olmalıdır. Hikmet ise, aklın kendi mantık ve delilleriyle hitap etme yöntemidir.

Aklın, mantık ölçüleri içinde kalarak başka hiç bir şey tanımayan kimselere çağrıda bulunulduğu zaman izlenecek yol budur. Böylece çağrı, muhatab alınan kimselerin durumları dikkate alınarak yapılmış olur. Zira, bilgin ve düşünürlerin daveti ile sıradan kimselerin daveti aynı olamaz. Akıl, mantığı tek nitelik arzettiği için, yüce Allah onu iyilik veya kemalle vasıflandırmamıştır. Zira, bunun başka şekli yoktur. İnancın kaide ve esaslarını tesbite çalışırken Kur'an-ı Kerim'i inceleyen kimse, bu metodun bir çok âyet-i kerîmelerde yer aldığını görecektir. Aklı tatmin ve ikna etmekten ibaret olan bu metod, mukayeselerde bulunur, kâinata dikkat çeker, akıl sahiplerini dışa aldanmamaya çağırır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan bu metodla, bir çok eski ve yeni düşünür, İslâm'ın hidayetine ve Allah'ın lütfuna ermiştir.

İkinci metod; öğüttür. Öğütle, kalblere girildiği zaman, kalbleri oynatır. Duygulara inildiğinde, duyguları harekete geçirir ve nefsin isteklerine hitab edildiğinde, hızını keser. Öğüt, iyilikle yapılır. Öğüdün iyilikle vasıflandırılmasında, davetçiler için uyarı vardır. Bu uyarı, iyilikle yapılmayan öğüdün, İslâmî bir metod olamayacağıdır. Bu itibarla, vaiz, ne insanları sıkacak katılıkta bulunmalı ve ne de tavizkâr olmalıdır. Belki, Kur'an'ın yolu olan orta yolu izlemelidir. Kur'an-ı Kerim'in bir yerinde ümit kapılarını aralayan duygulara şefkatle ve kalblere yumuşaklıkla yaklaşan âyetler okurken,başka bir yerinde batıla karşı mutlak kudret sahibi Allah'ın gücünü gösteren ve nefisleri günahların pisliğinden arındıran azab âyetlerini görürüz.

Vaiz, kendilerine va'zettiği kimseler üzerinde üstünlük taslamamalı ve hataya düşenleri teşhire kalkışmamalıdır. İnsanları yaratan, fıtratlarında kendilerini savunma içgüdüsü vermiştir. Başka birinin savunma alanına giren konuyu teşhir etmesini reddetmiştir. İleri geri konuşup, başkasını kötüleyen, ayıp ve kusurlarını yaymaya çalışan davetçi, kötülük davetçisi, başarısız davetçi ve doğruyu değil, otoritesini ön plana alan, Allah yolunda değil, nefsi için gayret gösteren davetçidir. Birçok hadis-i şeriflerde belirtildiği üzere Peygamberimiz (s.a.s.): Bir kimsenin hoşlanmadığı şeyi yüzüne vurmamıştır. Keza, başkası hakkında, hoşlanmayacağı bir şeyi nakledildiğinde o kimseyi ismen değil, kinaye yolu ile, şu işleri yapanlar veya şunları yapmayanlar diye ifade etmiştir. Zira, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), her zaman mü'minlere karşı sevgi duymuştur. Bu şefkati ile katı kalbler yumuşamış ve nefret içindeki nefisler, koşarak hidayete ermişlerdir.

Öğüt, sadece sıradaki insanlara ve akılları, duygularının esiri olanlara değil, zeki, âlim ve hakimler içinde yararlı bir şeydir. Kalblerden ve duygulardan fışkıran samimi dileklerin, fikrî ve ilmî seviyesi ne olursa olsun, her insanın davranışı üzerinde etkisi vardır.

Üçüncü metod; tartışma. Tartışma, muhalifin düşünce tarzını, delillerini ve üzerinde inşa ettiği hüküm ve mukayeselerini çürütmektir. Netice olarak, inandığı şeyin yanlış olduğunu ortaya koymaktır. Seyyid Kutub bu konuda şöyle demektedir:

"En güzel şekilde tartışmaktan maksat, muhalife fazla yüklenmeden, onu aşağılamadan ve takbih etmeden tartışmaktır. Bu suretle, davetçiye güven duyup amacının galebe çalmak olmadığını anlamış olacaktır. Tartışmanın esas amacı, ikna etmek ve gerçeği bulmaktır. İnsan nefsi, kibir ve gurur sahibidir. Kolay kolay savunduğu görüşten vazgeçmez. Ona, yenilgiye düştüğü zehabına kapılmadan görüşünden vazgeçirebilmek için, nezaket ve yakınlık göstermek lazımdır. Ayrıca, nefsin kendi

değeri hakkındaki düşüncesi, toplumun bakışı karşısında değişmektedir. Dolayısıyla, cemaat içinde yapılan tartışmada, muhalif görüşteki kimsenin görüşünden vazgeçmesini bir hakaret ve saygısızlık telakki edebilmektedir. Oysa, iyilikle tartışma bu hassasiyeti kırmakta ve kişinin zatî değerinin bir kaybı sözkonusu olmadığını ortaya koymaktadır.

Görülmektedir ki, davetçinin bundan amacı, kendi şahsı veya başkasının görüşünü çürütüp kendi görüşünü üstün çıkarmak değil, sırf Allah için gerçeği bulmak ve gerçeğe ermektir.

Konuşmamı bitirmeden evvel, bütün İslâm ülkelerini sarsıntılardan kurtaracağına ve kendilerine ekonomik ve sosyal bir kalkınma sağlayacağına, dolayısıyla dini kalkınmalarını da temin edeceğine inandığım bir gerçeği vurgulamak istiyorum. Bu, şiddete başvurulmadan millete itibar kazandırma, ibahiliğe ve kargaşaya düşmeden kalkınma sağlama, fertler arasında irtibat temin etme ve başarı ile başarısızlık problemlerinin nasıl karşılanması gerektiğini gösterme hamlesidir. Bununla kasdım, iyi imam ve mürşid yetiştirmekle ilgilenmektir. Bu da ortaöğretimle başlayıp, yüksek öğretimi bitirene kadar yatılı okullarda, İslâmî esaslar üzerinde kendilerini eğitip, ferdi ve sosyal alanda gelişmelerini sağlayıcı eğitimlerinde bulunmaktır. Ayrıca güzelliği anlayacak ölçüde duygularını yüceltmeli ve yapacağı mukayese ve mülahazalarda dış görüntülerin ardındaki sırları anlayabilmek için idrâklerinin ufkunu açmak ve Allah'a karşı derin haşyet duymalarını sağlamak için kalblerindeki iman ile ilgilenmek önem arzeder.

Doğru yola ileten Allah'tır. O, bize yeter ve en iyi yardımcıdır.

Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.

DAVET

Ali Salih El-DOWİSAN
Kuveyt İslami Bilimler Uzmanı

Çev: Ali SERTER

Davetin Anlamı:

Sonu yuvarlak te ile biten ve de'â fiilinin mastarı olan davet kelimesi, Arapça'da çok manalara gelmektedir. Davet kelimesi seslenmek, ünlemek anlamına gelir. "Mahmudu çağırdım," cümlesindeki çağırmak fiilinin ünlemek, nida etmek anlamına gelmesi gibi. Davet kelimesi, ister hak olsun isterse batıl olsun din veya mezhep anlamlarında da kullanılmaktadır. Din veya mezhep sahiplerinin kendi inançlarına davet etmeleri sebebiyle bunlara davet ismi verilmiştir. Allah'u Tealâ'nın: **"O'nun için hak bir da'vet vardır"**, (Ra'd (13)/14) kelâmındaki da'vet bu manadadır. Bazan şer'i örf de Allah'ın birliğine şahadet etmek manasına da kullanılır. Zeccac; tefsirde, hak davetin "Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik etmektir", şeklinde açıklandığını, zira inkârcı milletlerin buna davet edildiğini söylemektedir. Peygamber (s.a.s.)'in Heraklüs'e yazdığı mektupta da; ***"Seni İslâm Dinine, davasına*** (دعاية) "di'aye", başka bir rivayette de (داعية =da'iye) ***çağırıyorum"***ifadesi yeralmaktadır.İbn Manzur ise buradaki di'aye veya da'iye kelimesinin din anlamına gelen davet demek olduğunu söylemiştir. Şer'i örf de Allah'ın birliğine şahadet manasında kullanıldığı gibi, yalancı peygamberlerin, ehl-i bid'at fasit mezhep erbabının iddiaları ve batınî iddiaları gibi iddialar gözönünde bulundurularak davet kelimesi batıl mezhepler ve bozulmuş dinler için de kullanılmıştır.

Fakihlere göre da'vet; fıkıh kitaplarının cihad bölümlerinde geçen "İslâm daveti kendilerine ulaşmayanla savaşmak helâl olmaz" tabirindeki gibi İslâmî da'vettir. Da'vet alimlerine göre da'vet ise, insanları, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmeleri için hayra ve doğruya teşvik etmek, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamaktır.

Da'vet Çeşitleri:

1. Müslümanların Müslüman olmayanları İslâm'a çağırmalarıdır. Bu daveti, âlimler, davetçiler (vaizler) ve fakihler yapar. Allahu Tealâ; **"Onlar, kendilerine yeryüzünde bir imkân verseydik namazı kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlardı. İşlerin sonucu ancak Allah'a aittir"** buyurur. (Hacc; 41)

2. Müslümanların bir kısmının diğerini hayra davet etmesidir. Bu vazife dinin hükümlerini ve davet hukukunu bilen alimlerce yürütülür. Allahu Tealâ; **"Yanlış hareket-**

lerden sakınanlardan olmaları için, her topluluktan bir grubun dini iyice öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak amacıyla geri kalmaları gerekmez mi?.. (Tevbe; 122) buyurmaktadır.

3. Fertlerin bir kısmının diğerlerini davet etmeleri; bu tür davet seçkin, yetişmiş fertlerce de bunun dışındaki halk tarafından da yapılabilir. İyiliği yapmak ve kötülüğü terk etmeye teşvik etmek suretiyle olur. Yüce Allah; **"Asra and olsun ki, inanan, yararlı iş işleyen, hakkı ve sabrı tavsiye edenler dışında insanlar ziyandadır."** (Asr; 1-3) buyurmaktadır.

Şeriat âlimlerinin da'vet kelimesine verdikleri mana, lugatçilerin verdiği manadan daha özeldir (hastır), da'vet kelimesi bir şeyle kayıtlanmaksızın söylendiğinde: **"Ben Allah'a teslim olanlardanım diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır..."**(Fussilet; 33) âyet-i kerimesinden hareketle Allah'a davet manasına gelir. Allah'a davet etmekten ise, İslâm'a davet etmek kasdedilmiştir. Zira Allah-u Tealâ; **"Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır"** (Âl-i İmrân; 19) buyurmuşlardır. İslâm dinine davet eden ilk davetçi Rasûlullah (s.a.s.)'dir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de; **"Ey Peygamber! Biz seni, şahid, müjdeci, uyarıcı; Allah'ın izniyle O'na çağıran ve nurlandırıcı bir ışık olarak gönderdik"** (Ahzab; 45) buyurmuştur. Davetin manası geneldir. Allah'a davet, siyah, beyaz bütün insanlara daveti içine alır. Peygamber (s.a.s.) ve ondan sonra gelenler davete önem vermişlerdir. Allah-u Tealâ; **"Ey Muhammed. De ki; 'Bu benim yolumdur, ben ve bana uyanlar bilerek insanları Allah'a çağırırız. Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ederim, ben müşriklerden değilim"** (Yusuf, 108) buyurur.

Allah'a Da'vetin Hükmü:

Da'vet, müslümanların üzerine kifai vaciptir. Allahu Tealâ: **"Sizden iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenalıktan meneden bir cemaat olsun. İşte felaha erenler onlardır"** (Âl-i İmrân;104) buyurdu. Hz. Mustafa (s.a.s.) bir hadisinde: ***"Benden bir âyet de olsa tebliğ ediniz"*** (Buhari, İbn-i Ömer'den naklediliyor) demektedir. Da'vet, Allah'ın kelimesi (dini)'ni yüceltmek, İslâm'ı yaymakla memur olduklarından, idareciler, hakimler ve âlimlerin üzerine vacip olması gibi bazen de aynî vacip olur. Cihad da Allah'a davetin bir çeşididir. Yüce Allah: **"Andolsun ki, Allah'a yardım edenlere O'da yardım eder. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, güçlüdür. Onlar, yeryüzünde kendilerine bir imkân verseydik namazı kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder, kötülüğü yasaklarlardı. İşlerin sonucu ancak Allah'a aittir"** (Hac; 40-41) buyurmaktadır. İmam İbn-i Teymiye (Allah rahmet etsin) şöyle demektedir: "İdareci, iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak için atanmıştır. Bu da idareciliğin maksadıdır. İyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak ise Alah'a davet etmek ve şirki yasaklamaktır." (Fıkıh Ansiklopedisi, 20/329)

Davetin Önemi:

Davetçinin (vaizin) görevi yücedir. Davet vazifesini yürüten şereflenir, yüksek makamları elde eder. Bunun en güzel göstergesi hakka ve doğru yola daveti bizzat

Allah'ın üstlenerek bu önemli işi yapmak üzere Peygamberler göndermesi ve mahlûkat içerisinde insanı Allah'a iman ve onu kulluğa yöneltecek şeyler yaratmasıdır. Yüce Allah, ayet-i kerimede: **"Allah kurtuluş yurdu olan Cennete çağırır ve dilediğini doğru yola eriştirir"** (Yunus; 25) demektedir. Kur'an-ı Kerim'de Allah, Peygamberlerin bu önemli vazifesini şöyle açıklıyor: **"And olsun ki, her millete "Allah'a kulluk edin, putlardan uzak durun" diyen Peygamberler gönderdik".** (Nahl; 36) İslâm ümmeti, saygınlığa, yüksek değere sırf iyiliğe davet etmesi ve kötülükten uzak durması sebebiyle hak kazanmıştır. Zira Allah-u Tealâ: **"Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış, iyiliği emreden, kötülüğü yasaklayan ve Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz"** (Âl-i İmrân; 110) buyurmuştur. Allah'a davet önemli, yüce bir iştir. İster erkek olsun, ister kadın, bu vazifeyi yapanı Allah şereflendirir, onu dünyada korur, gözetimini kendi üstlenir, derecesini yükseltir ve onu güzel bir dereceye, rütbeye erdirir.

Allah'a Davet Etmenin Şartları ve Adabı:

Allah'a davet etmenin ürününü, semeresini ancak mü'min olan, hidayet üzere bulunan, davet üslûbunu ve davetin yüksek gayelerini bilen, davet ettikleri kişilerin durumlarını idrak eden ve onları ikna etme yollarını bilen,hak kalıpları içerisine çekebilen batıl ve mensuplarını reddeden davetçiler elde ederler. Bunun için, ister kâfir ve müşrikleri İslâm'a davet eden, isterse Müslüman olduğu halde Allah'a kullukta gaflet içerisinde bulunanları ikaz eden olsun, davetçilerde bulunması gereken şartları ve adâbı genişçe açıklamak faydalı olacaktır.

Bu sıfat ve adâbın davetçide bulunması gereken şartlar ve davetin sıfat ve adâbı olmak üzere ikiye ayrılması mümkündür. Ayrıca davetin sıfat ve adâbı da;

a) Davetçinin bedeni ile ilgili sıfatlar,

b) İnanç ile ilgili sıfatlar,

c) Ahlâkla ilgili sıfatlar,

d) Sosyal yapı ile ilgili sıfatlar, şeklinde bir taksime tabi tutulabilir.

Şartlar:

1. Allah'dan tebliğ eden davetçinin Müslüman olması, itikadı sağlam, İslâm hükümlerine vakıf olması gerekir. Kâfir, İslâm hakkında konuştuğu veya yazdığında bala zehir karıştıracağından davetçi olamaz. Allah-u Tealâ; **"Yahudi ve Hristiyanlar, kendi dinlerine tabi olmadıkça senden razı olmaz"** (Bakara; 120) buyurmaktadır.

2. Davetçinin akıllı ve büluğ çağına erişmiş olması gerekir. Zira şer'i hükümlerle mükellef olmak, akıl ve büluğa bağlanmıştır. Esasen, davet, aklı karışan veya görüşü, anlayışı zayıf olanı irşad etmektir. Bunun için Allah'a davet edenin akıllı ve büluğ çağına erişmiş, kendisinde hafiflik, taşkınlık ve benzerî akıl kusurlarının bulunmaması gerekir.

3. Davetçinin davet ettiği şeye kendinin inanması, davasının hak ve doğru olduğunu savunması, kesin kararlı olması gerekir. Allahu Tealâ; **"O Peygamberler ki,**

Allah'ın gönderdiklerini tebliğ eder, sadece O'ndan korkar. O'ndan başka kimseden korkmazlar, hesap görücü olarak Allah yeter" (Ahzab (33)/39) buyurur.

4. Davetçinin İslâm'ı ve hükümlerini bilen ve salih olarak bilinen bir kişi olması gerekir.

5. Allah'a davetin hedeflerini idrak etmiş ve meşru kılınışındaki hikmetleri bilmesi gerekir. O da insanların hak dine, fazilete ulaşmaları, aşağılık şeylerden uzaklaşmaları, fertler ve toplum arasında hayrın yayılması ve onları yok olmaktan muhafaza etmesidir. Allahu Teala; **"Ey Muhammed! Bu, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan nura çıkarman, Aziz ve övülmeye layık olan Allah'ın yoluna ulaştırman için sana indirdiğimiz kitaptır"** (İbrahim; 1) buyurur.

Başka bir âyette de Yüce Allah; **"Ey İnananlar! Allah ve Peygamber, sizi hayat verecek şeye çağırdığı zaman icabet edin. Allah'ın kişi ile kalbi arasına girdiğini ve sonunda O'nun katında toplanacağınızı bilin. Sizden sadece zalimlere isabet etmekle kalmayacak fitneden sakının. Bilmiş olun ki, Allah'ın azabı şiddetlidir"** (Enfal; 24-25) buyurmuştur.

6. Davetçinin, davet vasıtasını ve yollarını bilmesi ve davetin hedefini gerçekleştirmek için davetinde bunları kullanması gerekir. Bu vasıtaların en önemlileri şunlardır:

a) Sözle tebliğ, asıldır. Bu da hitabet, konferans, öğüt, cami ve toplantı yerlerinde yapılan toplantılarla olur. Bunlar da ya direk temas şeklinde veya radyo, televizyon gibi göze ve kulağa hitab eden genel yayın organları ile olur.

b) Yazıyla tebliğ: Rasûlullah (s.a.s.)'ın, Rum İmparatoru Heraklius, İran Kralı Kisra, Mısır Kralı Mukavkıs ve Habeşistan Kralı Necaşî gibi zamanının hakim ve kral-larına gönderdiği mektuplar gibi, müşrik ve mülhidlere kendi dillerinde veya yazılarında mütercim bulunanlar için kendi dilleri dışında mektupları göndermek suretiyle tebliğde bulunmak.

c) Cihad: Can ile, mal ile ve dinin korunmasını sağlayan, kafir ve Allah'ın yolundan alıkoymaya çalışanlarla mücadele edebilmek için her türlü yolla olur. Rasûlullah (s.a.s.): ***"Müşriklerle, malınızla, canınızla ve dilinizle cihad ediniz"*** buyurmuştur. Allahu Tealâ'da; **"Fitne kalmayıncaya ve din Allah'ın oluncaya** (yalnız Allah'ın dini kalıncaya) **kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse, onları bırakın onlara sataşmayın. Zira zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur"** (Bakara; 193) buyurmaktadır. Bu da, silahla ve askerî eğitimle düşmana karşı koymak için hazırlıklı bulunmayı gerektirir. Bunun amacı ise, Müslümanların dinde fitneye düşmemelerini, canlarını ve namuslarını düşman saldırılarından korumayı ve yer yüzünde zayıfların yardımına koşmayı amaçlar.

DAVETÇİNİN (VAİZİN) SIFATLARI

Davetçinin davetinde başarılı olması, kendisinde önemli bazı sıfatların bulunmasına bağlıdır. Bu sıfatların en önemlileri şunlardır:

1. Vücudu ile İlgili Sıfatları:

a) Davetçinin duyularının sağlam olması, en güzel bir şekilde davet yapabilmesi için tatlı dilli, açık ve anlaşılır bir şekilde konuşur olması gerekir. Zira davetçinin vazifesi hükümleri açıklamak, insanlara dinlerini duyurmak ve Müslüman olmayanları Allah'ın dinine girmeye davet etmektir. Bunları gerçekleştirebilmek için bahsedilen en büyük nimet de açık, anlaşılır ve fasih bir şekilde konuşmaktır. Allahu Teâla; **"Rahman** (Allah) **Kur'an'ı öğretti, insanı yarattı ve ona konuşmayı öğretti"** (Rahman; 1-4) demektedir.

b) Temizlikte ve görünüşte örnek alınan bir kişi olması gerekir. İnsan tabiatiyle güzel görüntüyü sevecek, görünüşü güzel ve şekli düzgün olana meyledecek şekilde yaratılmıştır. Bunun içindir ki, Allah (c.c.): **"Ey Ademoğulları! Her mescide gittiğinizde güzel elbiselerinizi giyin"** (A'raf; 31) buyurmuştur. İmamın,saçını, sakalını taraması, elbisesinin temiz olması, ayakkabısının güzel (boyalı) olması, kokusunun güzel olması, insanların kendisinden kaçmaması için güzel koku sürünmesi, ağzının güzel kokması için misvak kullanması (dişini fırçalaması) gerekir. Bunun içindir ki, Allah'ın Rasûlü: ***"Ümmetime zor gelmeyeceğini bilseydim her namazda misvak kullanmalarını emrederdim"*** (Bütün sahih kitapları rivayet etmiştir) demiştir.

2. İtikat ile İlgili Sıfatları:

İman ile ilgili sıfatlarla bezenmek başarılı davetçinin sıfatlarındandır.

a) İhlas: Davetçinin ihlaslı olması lazım. Kendisini gösteriş (riya), maddî çıkar gibi dünyalık gayelerden sıyırmalıdır. Allah-u Tealâ; **"Ey Muhammed, şüphesiz Kur'an'ı sana hak olarak indirdik. O halde, dini Allah'a has kılarak O'na kulluk et"** (Zümer; 2) buyurur. Hz. Ömer'den Rasûlullah (s.a.s.): ***"Ameller ancak niyetlere göredir ve herkese niyetinin sonucu ulaşır. Kim Allah ve Rasûlünün rızasını umarak hicret ederse hicreti Allah'a ve Rasûlünedir. Kim de dünyalık elde etmek veya bir kadınla evlenmek niyetiyle hicret ederse, hicreti*** (ibadet sevabından mahrum olarak) ***bu kasdettiği şeyleredir***" derken işittim dediği rivayet edilmiştir. (Muttefekun Aleyh-Bütün hadis kitaplarında rivayet edilmiştir) Ebu Ümametül Bahili de şöyle anlatmaktadır: "Bir adam Rasûlullaha gelerek: ***"Bir kişi hem dünyalık ücret hem de Allah'ın zikrini kastederek cihat (savaş) ederse, mükafaatı ne olur?"*** diye sorduğunda Rasûlullah ona: ***"Onun hiçbir mükafaatı yoktur"*** demiş, sonra da: ***"Şüphesiz Yüce Allah ancak kendi rızası umularak ihlasla yapılan amelleri kabul eder"*** buyurmuşlardır. (Nesai) İhlas, amellerin kabul edilmesinin temelini teşkil eder, bu sebeple davetin başarılı olmasının yolu da ihlastan geçer.

b) Allah'a İtaat: Davetçinin Allah'a ve Rasûlüne davamlı olarak itaat etmesi, kendisinin davet ettiği hayırlı, güzel işleri ve amelleri yapan örnek bir insan olması gerekir ki, insanlar onun güzel ve faydalı işlerini gördükleri için sözüne itibar etsinler, davetiyle doğru yolu bulsunlar, Allahu Tealâ; **"Ey iman edenler! Allah'a, Rasûlüne ve sizden olan idarecilere itaat edin"** (Nisa; 59) buyurmaktadır. Aksine hareket eden ve kendisi örnek olmayan davetçileri ise, Kur'an kınamaktadır; **"Kur'an-ı Kerimî okuyup durduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Hiç düşünmüyor musunuz?"** (Bakara; 44) Şair de bu konuda:

"Kendin yaparken, başkasına (kötü) bir huyu yasaklama
O kötü huyu senin yapman, senin için büyük bir ayıptır" demektedir.

c) Dünyaya Meyletmemek: Davetçi, kendisini dinleyenlerin maneviyatını canlandırır ve onları Rablerine yöneltir. Halbuki şehvet ve maddi duygularının esiri olmuş bir davetçi, insanların kalbine ulaşamaz. Zira, kendisinde başkasının kalbine ulaşacak kalp temizliği bulunmamaktadır. Bunun içindir ki, Hz. Peygamber (s.a.s.): Zenginlerle ve dünyadan nasibini alanlarla sık sık bir araya gelmeyi yasaklamıştır. Allahu Tealâ da ayette; ***"Kendilerini sınamak için, dünya hayatının süsü olarak bol bol geçimlik verdiğimiz kimselere sakın göz dikme. Rabbinin rızkı daha iyi ve daha kalıcıdır"*** (Ta-Ha; 131) buyurmuştur. Hakim bin Hizam'dan Hz. Peygamberin şöyle dediği rivayet edilir: ***"Veren el, alan elden daha hayırlıdır. Vermeye, geçimini sağladığın, aile halkınla başla. Sadakaların en hayırlısı zenginlerden alınan sadakadır. Kim kendine yetecek kadarla yetinir, kendine yetecek kadar isterse, Allah da ona kimseye muhtaç etmeyecek kadar verir, kim de zenginlik isterse Allah onu zengin kılar."*** (Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.) Davetçinin çok kanaatkar olması gerekir. Zira kanaat, davetçinin bezenmesi gereken zorunlu bir süstür, etrafını çeviren kişiler ancak onların elindekilerden uzak durduğu, onlardan bir şey beklemediği, istemediği zaman hürmet ederler. İmam Nevevi öğretmenin edebi konusunda "Dünyayı küçümseyip vazgeçmek, dünyalığın elden kaçmasıyla üzülmemek ve kötü kazançtan uzak durmak" demiştir. (Dersu'l-Mescid Beyne'l-İmamı ve Cumhurihi; Dr. Muhammed Mahmud Mütevelli, s.98)

3. Ahlâkî Vasıflar

a) Davetçinin onurunu koruması ve düşük hareketlerden uzak durması. İlim sahibinin onuru, ilme verilen bir değerin ifadesidir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"Kudret isteyen kimse, bilsin ki kudret, bütünüyle Allah'ındır. Güzel sözler O'na yükselir. O sözleri de yararlı iş yükseltir."** (Fatır; 10) Bilginlerin zengin ve devlet adamlarına boyun eğip dalkavukluk yapmaları, bu devlet adamı ve zenginlerin geçici bir dünya metaı ile kendilerini satın alabilecekleri kanaatına sahip kılar. Tarih, alimlerin onurunu gösteren bir çok örneğe şahit olmuştur ki, İmam Malik, Sait bin Cubayr, Ata bin Rabah ve I'zz bin Selâm gibi alimler, ilmin şeref ve haysiyetini korudukları için Allah'ta kendilerinin şeref ve haysiyetini muhafaza edip, devlet adamları nezdinde itibarlarını ve halk nazarında saygınlıklarını korudu. Onlar, insanların elindekine tenezzül etmeyip ilim ve ulemanın şerefini korumakla böyle bir itibara layık görüldüler.

Hz. Enes rivayet ettiği bir hadiste, Rasulûllah (s.a.s.)'ın; ***"Âlim, ilmi ile Allah'ın rızasını dilerse herşey kendisinden haşyet duyar. İlmi ile hazine elde etmeyi dilerse herşeyden kendisi korkar"*** dediğini duydum, diye haber vermektedir. (Ebû Davud, İbn-i Mâce ve İbn-i Hıbban rivayet etmiştir.)

b) Cesaret: Âlimde bulunması gereken vasıfların en önemlisi cesaret ve hakkı açıklamaktır. Yüce Allah, **"Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir."** (Hicr; 94) Davetçinin görevi, halkı hakka çağırmak ve batıldan uzak kalmaktır. Hak ancak savunma, fedakârlık ve davette cesaret göstermekle yükselir. İslâm tarihi, önde gelen imamların cesaret örnekleriyle doludur. Bunlardan biri olan Hasan'ül-Basri, Yezid bin Abdulmelik döneminde Horasan Valisi olan İbn-i Hübeyre'ye seslenerek: "Ey

İbn-i Hübeyre, Yezid'den dolayı Allah'dan kork. Çünkü Yezid, Allah'dan korkmayan biridir. Allah, seni Yezid'den korur. Yezid ise Allah'dan gelecek gazaptan seni koruyamaz. Ola ki Allah sana bir hükümdar göndererek onunla hükümranlığına son verir, seni geniş sarayından çıkarıp dar kabre yolladıktan sonra kurtuluşuna vesile olacak yalnızca amelindir. (İbn Hallikan,Vefayat'ul Ayân.) Bu itibarla, ümmetin Allah'dan başkasından korkmayan, dedikodulara iltifat etmeyen ve hakkı açıklayacak cesarette dava adamlarına ihtiyacı vardır.

c) Emanet: Âlim, Allah'ın vahyettiğinin ve dinin bir emiridir. Allah'dan öğrendiğini gizlemez ve alimlerden subutü gerçekleşenin dışında hiçbir şey nakletmez. Ayrıca sahih senetle sabit olmayan bir şeyi de hadis diye rivayet etmez. Böylece bir söz söylerken hangi kaynaktan aldığını çok iyi bilir. Yüce Allah (c.c.): ***"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygambere hainlik etmeyin;*** (sonra) ***bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz"*** (Enfal; 27) diye buyurmuştur.

Peygamber (s.a.s.) de: ***"Bizden birşey işitip de onu işittiği gibi duyuranın Allah yüzünü ak etsin. Bazen tebliği alan işitenden daha iyi kavrar."*** buyurmuştur. (Tirmizi ve İbn-i Mace) Bu nedenle davet edenin tebliğ ettiği ilim konusunda çok dakik olması gerekir. Aksi takdirde hain ve yalancı durumuna düşer. Allah hainlerin hilelerini başarıya ulaştırmaz.

d) Sabır: Davetçinin arkasına sığınacağı silahlardan biri de sabırdır. Sabırla başarısızlıkdan korunur, başarısızlık ve Allah'ın gazabından korunarak davasında nusret ve başarıya ulaşır. Davetçi bilmiş olmalıdır ki, iyilik yolunda başarısını engelleyecek bir çok güçlük ve engellerle karşılaşacaktır. Bu güçlük ve engellerin arkasında batıl mezheplerin ve muharref dinlerin mensupları vardır. O nedenle, davetçinin davasında başarıya ulaşabilmesi için sebat, sabır ve metanetle mücehhez olması lazımdır. Acelecilik ve ümitsizlikten kaçınmalıdır. Zira acelecilik ve ümitsizlik mezellete sürükler. Yüce Allah (c.c.): **"Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen, gözlerimizin önündesin. Kalktığın zaman da Rabbini hamd ile tesbih et"** (Tur; 48) diye buyurmuştur. Başka bir âyet-i kerimede de Yüce Allah (c.c.) **"Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle, Balık Sahibi (Yunus) gibi olma, hani o dertli dertli Rabbine niyaz etmişti. Şayet Rabbinden ona bir nimet yetişmemiş olsaydı o, mutlaka, kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı. Fakat ardından Rabbi onu seçti (vahy verdi) ve onu salihlerden kıldı"** (Kalem; 48-50) diye buyurmuştur. Peygamber (s.a.s.) ise, İmam Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste; ***"Sabır aydınlıktır."*** Başka bir hadiste de Rasûl-i Ekrem: ***"Sabır dileyene Allah sabır verir."*** buyurmuştur.

e) Rıfk: Dava üslûplarından biri de sözde yumuşaklık, kolaylığa çağırmak, şiddet ve kabalıktan kaçınmaktır. Zira şiddet ve kabalık insanları davetçiden uzaklaştırıp söylediklerine kulak asmamalarına neden olur. Yüce Allah (c.c.) Firavun'u dine davet konusunda Peygamber Musa ve Harun'a şu nasihatta bulunmuştur: **"Ona yumuşak söz söyleyin, belki o aklını başına alır veya korkar."** Yüce Allah (c.c.) Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.)'e şöyle seslenmiştir: ***"O vakit Allah'dan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet, bağışlanmaları için dua et ve iş konusunda onlarla istişare et."*** (Âl-i İmrân; 159) Hz. Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Ebu Hureyre diyor ki: Bir bedevi mescide doğru yönelerek bevletti, bunu gören insanlar

ona dilleriyle saldırınca Peygamberimiz (s.a.s.): ***"Bırakın onu, bevlinin üzerine bir miktar veya bir kova su dökün"*** dedikten sonra, ***"sizler zorlaştırmak için değil, kolaylaştırmak için gönderildiniz"*** buyurdu. (Sahih-i Buhari) Bu itibarla davetçi, nasihatında katılıktan ve İslâmı bilmeyen günahkarlara sövmek ve onları teşhir etmekten kaçınır. Kendi görüşü hilafına görüş belirten alimlere de dil uzatmayın. Hikmet ve iyi öğütle Allah'ın yoluna davet edin. Eğer davetçi bu yumuşak metod dışında bir yol izlerse iyilik ve kurtuluştan yoksun kalır. Peygamber (s.a.s.): ***"Yumuşaklıktan yoksun kalan hayırdan mahrumdur"*** buyurdu. (Hadisi Müslim rivayet etmiştir).

4. Sosyal Vasıflar

Davetçinin halktan sempati görmesi, sözlerinin tutulması ve yasakladığı şeylerden de halkın kaçınabilmesi için İslâma aykırı olmayan davranış, düşünce ve beklentilerinde halkla beraber olması icabeder. Bu suretle bir sosyal davetçi adını alacak kadar sosyal meselelerle ilgilenmiş olur.

Bu da aşağıdaki hususlarla mümkündür:

1. Davetçinin halkın meseleleri ile ilgilenmesi, onlara yarar sağlaması veya kendilerine zarâr getirebilecek hareketleri önlemesi suretiyle insanların şer yolundan dönüp hidayet yoluna girmelerine bir vesile olur. Peygamberimiz (s.a.s.) İslâm'dan önce Hilfu'l-Fudul toplantısına katılmıştır. Peygamber olmadan, bisetinden önce de kabilesiyle birlikte Ficar savaşına katılmıştır. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: **"Allah sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah (c.c.) adaletli olanları sever."** (Mumtahine; 8) Davetçi, Müslümanların günahkârlarıyla da bu tutumunu göstermelidir. Zira bu tutum onları nasuh bir tevbe ile yola gelmelerini teşvik edebilecektir. İmam Ebu Hanife, günahkâr komşusuna kulisde şefaat etmesi üzerine serbest bırakılan bu şahıs, nasuh bir tevbe ile yola gelmiştir.

2. Davetçi, kendilerini doğru yola çağırdığı kimselerin genel ve özel işleriyle ilgilenmeli, kötülük ve düşmanlık konusunda kendileri ile yardımlaşmamalıdır. Bu işbirliğiyle İslâm dini ve prensiplerine karşı canlı bir istek meydana getirecek ve İslâm'ın gölgesi altında yaşamı sağlayacaktır.

3. Davetçi, davet ettiği kimselerle genç olsun-çocuk olsun toplantılar düzenleyerek İslâm'ın yüceliğinden, prensiplerinden, üstünlüğünden ve insan üzerindeki güzel etkilerinden bahsetmelidir. Bu toplantılar, adı ne olursa olsun haram işlenmedikçe, seyahat ve oyunlar gibi vesilelerle bir araya gelmek suretiyle düzenlenebilir.

4. Davetçi, insanlardan uzak kalmamalı, onlarla teşriki mesai ederek kendilerine bizzat gitmelidir. Zira günah içinde olanlar davetçiye gelmeyi düşünmezler. Hele ilhad ve küfrü savunanlar davetçiyi hiç kaale almazlar. Bu itibarla; davetçi uzlete çekilip insanlarla bir araya gelmezse dava akim kalmaya mahkûmdur. Bu sebeple bir imam, Rasûli Ekrem (s.a.s.) gibi önce kendi yakın akrabalarına, kabile ve soyuna İslâm'ı anlattıktan sonra başka kesimlere İslâm'ı sunmaya çalışmalıdır. Peygamberimizin bu şekildeki daveti sayesinde İslâm her tarafa yayılmıştır.

5. İslâm'a çağrı faaliyetini güçlendiren yöntemlerden biri de davetçinin gayri müs-

limlerle ziyaret teatisinde bulunmasıdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) hastalığında Yahudi komşusunun ziyaretinde bulunmuş ve bir Yahudi bayanın yemek davetine icabet etmiştir. Bu davranışlarla davetçinin tek amacı, İslâm'ı yaymak ve iyiliğe çağırmak olmalıdır. Ayrıca İslâm, gayrimüslimlerin kalplerini İslâm'a ısındırmak ve İslâma davetlerini hafifletmek amacıyla kendilerine bağış ve hediyeler vermede bir beis görmemektedir. Bu suretle İslâm'a karşı sempati duymaları mümkün olabilecektir.

BAZI DAVETÇİLERDE GÖRÜLEN OLUMSUZ HAREKETLER

Bazı davetçilerde (din görevlileri) görülen bazı olumsuzluklar sebebiyle, görevlerinde başarıya ulaşmamalarına yol açmıştır. Bu olumsuzlukların bazıları aşağıda belirtilmiştir:

1. Dine davet konusunda modern yöntemlerden istifade etmemek. Birçok din görevlisi sadece camide görev yapmak, ders vermek ve hutbe okumak gibi görevlerle yetinmektedir. Oysa camiye gelen zaten kalbi imanla meşbu olan kimselerdir.

Öte yandan modern yöntemlerden istifade etmeyi haram sayan ve bu yöntemleri din adamları için tecviz etmeyen görevliler maalesef bulunmaktadır. Bunların gerekçeleri de bu yöntemlerin bazen batıl olan konularda da kullanılmasıdır. Buna basın, radyo ve tv. araçlarını gösterebiliriz. Onun içinde yalnız camilerde görev yapmakla yetinirler. Şunu demek istiyoruz; bugün sözü edilen araçlardan istifade eden büyük bir çoğunluk camiye gelmeyenlerdendir. Dolayısıyla bu yöntemlerden istifade etmemiz daha uygun olmaz mı? Basından genel anlamda yararlanmak ve özel bölümleri İslâmî prensiplerini ve amaçlarını anlatmak için birer köşe ayırmak daha uygun olmaz mı? Mesela Haber Gazetesi olan "El İman" gazetesinin Cuma günkü sayısında bir din köşesi ayırmak ve İslâm'ı anlatmak ve hacılara hac menasikini öğretmek için videoyu kullanmak gibi.

2. Bazı din adamlarının dinsiz ve İslâm düşmanları olan hıristiyan ve diğer milletlerden olan misyonerlerin yazdıklarından habersiz olmaları ve bu batıl davalarında kullandıkları metod ve vasıtaları bilmemeleri onları okumamaları büyük bir eksikliktir.

3. Din görevlilerinin bazı yabancı ülke dillerini bilememeleri, dine daveti olumsuz yönde etkilemektedir ki bu çoğu zaman mütercimden yararlanırken bu mütercimlerin din görevlisinin söylediğini tam aktaramamaktadırlar. Bu sebeple İslâm dünyasında yaygın olan dillerin ve Müslüman azınlıkların ülke dillerinin öğretilmesi için din görevlilerine kurslar düzenlenmesini teklif ediyorum. Bazı Arap ülkeleri İslâm Dinini yaymak için dıyarıya göndereceği din görevlilerine yabancı dil kursları düzenlemektedir.

4. İmam ve hatiplerden oluşan bazı davetçiler zaman zaman meydana gelen olayları takip edememekte ve İslâm dünyasında olup bitenler hakkında bilgisiz kalmaktadırlar. Hatta bunların bir kısmı coğrafya ve siyasi kültürden yoksun oldukları ve tanıtım organlarını takip edemedikleri bazı İslâm ülkelerinin yerini dahi bilememektedirler. Bu itibarla, din görevlilerinden sorumlu olan yetkililerin çıkaracağı aylık ve haftalık yayın organlarıyla din görevlilerini aydınlatmaları ve kendilerine dünyada olup bitenler hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir. Bu görevlilere çeşitli yayın organları vasıtasıyla veya bizzat kendileriyle temas sağlanarak bilinçlendirilmeleri de önem arzet-

mektedir. Ayrıca çeşitli ülkelerde bulunan din görevlileri arasında ilişki kurmak ve Müslümanların durumları hakkında bilgi temin etmek maksadıyla devletlerarası düzeyde konferanslar düzenlemek de yetkililere düşen ayrı bir sorumluluktur.

5. Beşerî Bilimler Fakültelerinde (Eğitim Fakültesinde olduğu gibi) öğrencilerin bizzat tatbikat gördüğü gibi, da've (İlahiyat Fakültesi) öğrencisinin ders verme ve hutbe okuma konusunda camilerde eğitim görmemesi başka bir eksikliktir.

Bu nedenle İslâm Fakültelerinde öğrencinin öğretim esnasında uygulamalı eğitim görmesi ve ders vermek, konuşma yapmak ve hutbe irad etmek gibi konularda yetiştirilmesi ve bizzat camilerde tatbikat yaptırılması başarılı bir din görevlisinin yetiştirilmesinde garanti sağlayacaktır.

6. Bazı din görevlileri kendi aralarında ihtisas görmemektedirler ve dolayısıyla dine davette akademik metodu bilememektedirler. Bunun sonucu olarak bazı temel İslâmî bilimlerde yeterli bilgiyi alamamaktadırlar. Hadis Usulü ve Tecvid Bilgisi gibi. Bu seviyeleriyle derslerinde ve hutbelerinde birtakım zayıf hadisler ve İsrailiyatla ilgili örnekler vermekte bir beis görmemektedirler.

Bunlar, tecvid konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları için Kur'an-ı Kerimi de düzgün okuyamamaktadırlar. Bunun için din görevlisi yetiştiren dava fakültelerinde öğrenciye İslâm bilimleri konusunda eğitim yaptırılmasının gereğini vurgulamak istiyorum.

7. Bazı din görevlilerinin harfleri telaffuz etmede yeterli olmadıkları görülmekte ve bunların başka bir harf yerine ikame ettikleri görülmektedir. Bu nedenle öğrencilerin bu fakültelere alınırken ve dine davet yapmak için görevlendirilirken tıbbi muayeneden geçirilmeleri gerekli görülmektedir.

8. Bazen bilimsel ehliyet ve belgelerle techiz edilmeyen kimselerin davet konusuyla ilgilendiklerini görmekteyiz. Büyük alimlerden ders görmeyen ve daha çok kitaplardan nakletmek suretiyle bu alana kendilerini veren bu kişilerin dayandığı kitaplarda bazen İsrailiyat, yalan haberler ve uydurma hadislerde yer almaktadır. Abdullah Bin Amr Bin As'dan rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu duydum demektedir: ***"Allah (c.c.) ilmi kullardan alıp kaldırmaz. Onu ulemaların kalmamasıyla ortadan kaldırır. Ta ki insanlar cahil kimseleri başlarına getirirler ve kendilerinden bilgi sorduklarında onlar da bilgisiz olarak fetva verirler. Böylece sapar ve saptırırlar."*** (Muttefekun Aleyh)

Bu itibarla, din görevlilerinden sorumlu yetkili makamlar, bu zor görevin sorumluluklarına katlanabilecek ehliyette mümtaz elemanlar seçmeli, bu işi, sorumsuz, hadis-i şerifleri konuşmaktan aciz ve dini hükmü ve delilini bilmeyen kimselere terk etmemelidir.

9. Dine davet edenlerin düştüğü hatalardan biri de, Kur'an-ı Kerim ve subûtu tahakkuk etmiş olan hadislere dayandırılmayan kendi görüşüne veya herhangi bir mezhep görüşüne taassub göstermesidir. Böyle bir taassubun nedeni, ya cehalettir, ya nefsini beğenmektir ya da görüş ve mezhebi taklittir.

İslâm dini, Müslümanı ictihad yapmaya, hikmeti ve gerçeği bulmaya ve diğer görüşlere de saygılı olmaya teşvik etmiştir. Nitekim fıkıh mezheplerinin ileri gelenleri

Kur'an ve sahih hadislere aykırı olmadıkça yek diğerlerinin görüşüne saygı göstermişlerdir. Bu hususiaki delilleri de Peygamber Efendimizin şu sözü olmuştur: ***"Hakim, ictihad edip te görüşünde isabet ederse iki ecir alır. İctihad edip te ictihadında hata ederse bir ecir alır."*** Ayrıca, İslâm dini taassubu red etmiştir. Zira, taassub ümmeti bölünme ve yok olmaya sürükler. Bu da dine davet edenlerin basın gibi çeşitli yayın organlarında birbirlerine sövüp birbirlerini cehaletle itham etmek suretiyle ortaya koydukları ihtilafa yol açar.

Bu bilgiler ışığı altında acaba dine davet edenler, Sahabe-i Kiram ve güçlü bilgilere uyabilecekler mi? Rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer'in hilafeti esnasında Hz. Ali ile bir meselesi olan biri ile karşılaşan Ömer, ne oldu o konu diye sorar. O kişi, "Ali konu hakkında şöyle karar verdi, der. Hz. Ömer ben olsam o konuda şöyle karar verirdim demesi üzerine o kişinin, o halde kararını ver, yetki sahibi sensin demesi üzerine Ömer, hayır mesele eğer Allah'ın kitabı veya Peygamberin sünneti ile hükmetmek olsa dediğini yapardım. Ancak mesele görüşten ibaret olunca, seni bir görüşten başka bir görüşe icbar etmem doğru değildir. Zira, hangi görüşün Allah katında daha doğru olduğunu bilemem.

Netice olarak din görevlileri üzerinde tesbit ettiğim bu görüş ve olumsuzlukları sizlere aktarmış bulunmaktayım. Ayrıca, bu eksiklikleri ve olumsuzlukları gidereceğini düşündüğüm önerilerimi de arzetmiş bulunuyorum.

Yüce Allah, iyilik ve doğruya iletendir.

KUVEYT'TE İSLAMİYETLE İLGİLİ GELİŞMELER

Kuveyt'te İslâmi gelişmeler 70'li yıllarda başlayıp 80'li yıllarda daha da gelişerek Kuveyt'in samimi evlatlarından oluşan resmi ve gayri resmi fert ve cemaatlerin katılımıyla İslâm dünyası ve diğer ülkeleri kapsayan bir faaliyet haline gelmiştir. Gençlerle güçlenen bu faaliyetler devamlı surette gelişme göstermiştir. Kuveyt'teki bu İslâmî faaliyetlerin alan ve kaynaklarını aşağıda göstermek istiyorum:

1. Hükümet düzeyinde yürütülen gayretler ki bunların başında da Kuveyt dahilinde olsun, dışarıda olsun çeşitli alanlarda dine daveti üstlenen Evkaf ve İslâm İşleri Bakanlığı gelmektedir.

2. Halk düzeyinde yürütülen gayretler daha çok devletlerarası İslâm ve Hayır İşleri Kurulu, İslah Cemiyeti ve Din Kültürünü İhya Cemiyeti gibi hayri ve İslâmî derneklerin faaliyetlerinden oluşmaktadır.

3. Gerek Kuveyt'in içinde gerekse dışında bazı Müslüman fertlerin yaptığı gayretler bunlara kısa olarak aşağıda değinmek istiyorum:

RESMÎ KURUMLAR

İslâm davetini yaymayı, mahiyeti ve amacı hakkında bilgi vermeyi görev edinen kurumların başında Evkaf ve İslâm İşleri Bakanlığı gelmektedir. Bu bakanlığın değerli gayretlerini aşağıdaki alanlarda özetlemek mümkündür:

A- CAMİLER İDARESİ

1. Bu idare, camilere imam ve hatipleri temin etmek ve yüce dinin mesajını üstlenebilmelerini sağlamak amacıyla psikolojik ve ilmî açıdan kendilerini yetiştirmektedir. Kuveytin sağladığı imkânlarla camilere temin ettiği imam, müezzin ve hatiplerin sayısı 1992 yılında 150'yi bulmuştur. Oysa 1989 yılında bu sayı ancak %3 ünü oluşturmaktaydı. Bu sayı 1993 yılında %56 ya ulaşmıştır.

2. İdare, halka bazı yayınlar ve özellikle dini münasebetlerde iki ciltten oluşan Zadü'l-Meâd, Kurtuluş ve Tamir Yılı Dolayısıyla Minberden Hutbeler, Oruçlunun Fetvaları ve Menasiki Hac gibi kitapları dağıtmıştır.

3. Cuma dolayısıyla seçilen imamlar tarafından hazırlanan haftalık hutbe hazırlanmaktadır.

4. Ayrıca bu idare, hutbede bulunması icap eden ana konuları ve bazı örnek hutbeleri ihtiva eden bir kitabı baskıya vermek üzeredir.

5. İdare, ilmî gelişmeden istifade etmek üzere ihtiyaç anında başvurulmak üzere her hutbeyi komputüre kaydetmektedir.

6. İdare, sosyal işler bünyesinde kurulmuş bulunan Sosyal Esirgeme Kurumu ve İçişleri Bakanlığına bağlı Merkez Hapishanesi v.s. yerlere hatipler göndermektedir.

7. Ayrıca Bakanlıklara, halk kuruluşlarına kitaplar ve minber hutbelerini yollamakta ve kendilerine imam ve hatipler göndermektedir.

8. Arap ülkelerine ve başka yerlere din görevlileri göndermekte, hac kafilelerine rehber din görevlilerini görevlendirmektedir.

B- KÜLTÜR İDARESİ

Bu idarenin yaptığı işlerin başlıcaları şunlardır:

1. Yayınladığı bir aylık bülteni camilere ve Kuveyt'teki Bakanlık ve halk kuruluşlarına göndererek bu bültende halkı dine davet, meşhur din görevlileri ve İslâm inançları konusunda aydınlatmaktadır.

2. Dergiler yayınlamaktadır. Bunlardan en önemlisi aylık çıkartılan Kuveyt ve dışarda dağıtımı yapılan "El Va'y El İslâmî" dergisidir.

3. Duvar Dergisi; her ay çıkartılan bu dergi camilerde, kliniklerde resmi ve gayri resmi yerlere asılmaktadır.

4. Kuveytte çıkarılan yayınlar kontrol edilerek İslâm'a münafî olan yayınların çıkışına izin verilmemekte, uygun olanların ise basımına müsaade edilmektedir.

5. Bir dizi İslâmî kitapların basımı yapılmaktadır. Bunlardan şimdiye kadar basımı yapılan 7 kitap neşredilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Kişiler ve Metodlar (4 imam), Ortak Söze Doğru, Halk ve İmam Arasında ve Cami Dersleri.

6. Arapça olmayan kitapların tercüme edilmesi veya Arapça'dan başka dillere tercüme edilerek Kuveyt ve dışardaki Müslümanlar için neşredilmesi.

7. Fıkıh Ansiklopedisinin çıkarılması: Şimdiye kadar bu ansiklopediden çıkarılan cüz sayısı 28'i bulmuştur. Bu ansiklopedi alfabetik olarak düzenlenmekte, eksikliğe meydan vermeyecek biçimde özet bilgi ve yeknesaklık gözönüne alınmaktadır. Son cüz'ü fakih ve musahhihlere ayrılan bu ansiklopedinin hazırlanması fıkıh ve hadis üzerinde tetebbuatı olan seçkin uzmanlar tarafından yapılmaktadır. Bu ansiklopedi Kuveyt dahilinde ve haricinde yayınlanmaktadır.

C- İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR İDARESİ

Bu idare şu iki bölümden oluşmaktadır:

a) İslâmî araştırmalar Bölümü

b) Vaizeler Bölümü.

İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR BÖLÜMÜ;

"KUR'AN-I KERİM EVİ"

1. Arapça konuşan Müslüman, Kur'an evi'nde öğretim görmektedir. Burada daha önce 6 yıl olan öğretim süresi 4 yıla indirilmiştir. Her yıl iki bölümde eğitim sürdürülmektedir. Bu eğitim süresi içinde dini bilgiler ve Arapça okutulmaktadır. Her bölümde ayrı bir program uygulanmaktadır. Bu bölümlerde okutulan başlıca dersler; Fıkıh, Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Tefsir, Hadis, Nahiv gibi konulardan ibarettir. Burada ders verenler, öğretmenler ve imamlardır.

2. Okur-yazar bayanlar için açılan gelişmiş bir "Kur'an Evi" bölümünde dini ve Arapça bilimler okutulmaktadır. Burada ayrıca okur-yazar olmayan bayanlar için de bir bölüm açılmıştır. Burada, okur-yazar olmayan bayanlar, okumayı ve yazmayı öğrenmekte ve her yıl Kur'an-ı Kerim'den az bir miktar ezberlemektedirler. Ayrıca bu bölümde fıkıh, tefsir ve siyer konusunda kısa bilgiler verilmektedir.

"Kur'an-ı Kerim Evi" denen bu merkezde, Kuveyt'te ikamet edip hidayete eren ve Arapça bilmeyen yabancılar için de bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde de öğrenci, Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler ve Arapça dersleri görmektedir. Bu kısımda ders verenler, Arap ve Arap olmayan din görevlileri ve imamlardır. Buradan mezun olanlar olmuştur.

İSLÂMÎ ARAŞTIRMALAR BÖLÜMÜ

Kur'an evinden mezun olan erkek ve bayanlar, dört yıl süreli İslâmî araştırmalar kısmına geçmektedir. İslâmî araştırmalar üç bölümden oluşmaktadır:

a) Kur'an araştırmaları bölümü, b) Şer'i araştırmalar bölümü, c) İslâm'a davet bölümü.

Birinci bölümde, erkek veya bayan öğrenci Kur'an-ı Kerimi ve Kur'an bilimleri olan tecvid, Kur'an tarihi, tefsir ve müfessirlerin metodlarını öğrenmektedir. Şer'i araştırmalar bölümünde ise, başta fıkıh, usulû fıkıh ve İslâm teşri tarihi olmak üzere çeşitli dini bilgiler okutulmaktadır. İslâm'a davet bölümünde ise, siyer, davet ve konuşma gibi şer'i bilimler okutulmaktadır.

3. Ayrıca, camilerde çocuklara yıl boyunca Kur'an-ı Kerim hıfz ettirilmektedir. Camilerdeki dersler, bazı cami imamları tarafından verilmektedir.

VAİZELER BÖLÜMÜ

Vaizeler bölümünde, Şeriat Fakültelerinden mezun olmuş seçkin bayanlar görev yapmaktadır. Bunlar, dine davet alanında, kız okullarında, camilerde ve üniversitelerde konferanslar vermekte, kız öğrencilere ve bayanlara Kur'an-ı Kerim'i hıfzettirmektedirler.

İSLÂMÎ DIŞ İLİŞKİLER İDARESİ

1. Bu idare, dünyadaki Müslümanların durumlarını incelemekte, kendilerine maddi manevi destek sağlamaktadır.

2. Müslüman ülkelere ve Müslüman azınlıklara Kur'an-ı Kerim ve dini yayınlar göndermektedir.

3. Çeşitli ülkelere, din görevlileri göndermektedir. Özellikle Bahreyn'e bazı vesilelerle din görevlileri göndermektedir.

Bakanlığın bünyesinde kurulmuş bulunan başka idareler de vardır. Bunlardan biri olan "Hayrî Vakıf" idaresi, vakıf mallarını çalıştırmakta ve bundan sağladığı geliri hayır işlerinde, İslâm'a davet konusunda ve İslâm okulları ve merkezleri açmak ve camiler inşa etmek gibi hayır işlerinde harcamaktadır.

YARI RESMİ KURULUŞLARDAN OLAN ZEKAT EVİ:

Bu kurum, resmî ve bağımsız bir kurum olarak Evkaf Bakanlığına tabidir. Dine davet konusunda önemli faaliyetleri vardır. Fakir ülkelerde cami inşaatı, İslâm merkezleri ve dinî okul ve üniversiteler kurmak gibi faaliyetler icra etmektedir. Ayrıca, fakir öğrencilere yardım etmek-Kuveyt dahilinde olsun haricinde olsun-fakirlere zekât dağıtmak ve zekât konusunda insanları bilgilendirmek gibi işler yapmaktadır. Bu kurumun rolü zekâtla da münhasıran bağlı değildir. Çeşitli sadakaları da toplayıp Müslümanların yararına harcamaktadır.

DİNE DAVETTE HALK KURULUŞLARININ GAYRETLERİ

Kuveyt'te dinî uyanış hareketinin gelişmesiyle birlikte çeşitli halk kuruluşları oluşmuştur. Bunların başında, Uluslararası İslâmî Hayır Kurumu gelmektedir. Bu kurum İslâm ülkeleri temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu kurumun görevi, Müslümanları, misyonerlerin, mülhitlerin ve müşriklerin şerrinden korumak ve İslâm'ı kuvvetlendirmektir. Ayrıca, bu kurum, İslâm ülkelerinden öğrencilere burslar vermekte, kendilerine yardım sağlamakta ve âfetzede Müslümanlara yardım etmektedir. Okulların ve İslâm Merkezlerinin açılmasında da katkıda bulunmaktadır. Bu kurumun ayda bir çıkardığı bir de dergisi bulunmaktadır. Bu derginin yayımında Sosyal Islah Cemiyeti gibi diğer hayır kurum-

ları da kendisine destek vermektedir. Sosyal Islah Cemiyeti; İslâm ve Prensiplerini çocuklara öğretmek, küçük broşürler yayınlamak ve fakirlere yardım etmek gibi faaliyetlerde bulunur. Kendisine bağlı "El-Müctema" dergisi haftalık olarak çıkarılmaktadır. İslâm Medeniyeti Derneği adıyla faaliyet gösteren dernek ise, yönetim ve faaliyet itibariyle İslah Cemiyetine benzemektedir. Bu derneğin de "Furkan" diye anılan bir dergisi vardır.

Bu derneklere bağlı olarak oluşturulan çeşitli komiteler de hayri konularda faaliyet gösterirler. İslâm Alemi Komitesi, Asya Müslümanları Komitesi ve Afrika Komitesi gibi. Bu komiteler de İslâm dünyasında İslâmî hayri projeler kurup gerçekleştirirler. Tümünün amacı, hayır işlemek ve Allah yoluna davet etmektir.

Bunlardan da anlaşılacağı üzere, İslâmî uyanış, Kuveyt'te tek İslâm Bankacılığını temsil eden zekât evi ve Kuveyt Finans Kurumu gibi müesseseleri inşa etmekle semeresini vermiştir. İslâm Şeriatını tatbik etmede kaydedilen gelişme ise, İslâm şeriatını tekemmül ettirmek amacıyla bir istişare heyetinin kurulması ile ilgili emirlik kararnamesinin çıkmış olmasıdır. Tüm bu gelişmeler, hayrı müjdelemektedir.

FERTLERİN KATKISI

İslâm ve Müslümanlara hizmet etmek, halkı, hakkın ibadetine çağırmak konusunda fertlerin katkısı büyük olmuştur. Bir çok kimse ülkeden ayrılarak başka ülkelerde İslâm'ın zaferi için savaşanlarla birlikte savaşmıştır. Afganistan ve Bosna-Hersek'te olduğu gibi. Ayrıca, fakir ve yoksullara ve ilim talebinde bulunanlara maddi yardımda bulunmuşlardır. Kitap basıp neşretmek, cami ve İslâm merkezleri inşa ettirmek gibi faaliyetleri, kendi şahsî imkânları ile gerçekleştirmişlerdir. İslâmiyet ve vatan uğruna büyük fedakârlıklar göstererek ülke toprakları için ve yakın akrabaları ve malları için kahramanlık örnekleri vermişlerdir. Bunun sonucu olarak bazıları esir düşmüştür. Allah'tan kendilerine ülkeye dönüş ve şehitlere rahmet niyaz ediyorum. Söyleyeceklerim bundan ibarettir.

Allah, Kuveyti ve halkını her kötülükten korusun.

İRŞAD HİZMETLERİNDE İNANÇ TABAKALAŞMASI VE KONUNUN HARİTALANMASININ ÖNEMİ

Dr. Yaşar Kaya KALAFAT

GİRİŞ:

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu gibi çok dinli ve çeşitli inançların yaşandığı bir devletin bünyesinden çıkmış, onun topraklarından bir kısmı üzerinde kurulmuştur. Bunun tabii bir sonucu olarak, ülkemizde çeşitli inançlar vardır. Bu realiteye rağmen, günümüzde farklı din ve mezheplerin, başlangıcından beri üniter olan devletlerde sık görüldüğünü de biliyoruz.

İstatiskikî bilgilerin haritalar üzerinde gösterilmesi, meteorolojiden tutunuz da toprak karakterine, maden havzalarına kadar her alanda uygulama imkânı bulabilmekte, böylece, bölgeler ve yöreler arasında ayrılıklar gösterilebilmektedir. Mevcut yapıyı haritasında görebilen ilgili, öncelikleri ve hassasiyetleri önemlerine göre sıralayabilmek imkânı bulmaktadır.

Türkiye'de, dinler dağılımında halkın %99'u Müslüman olmakla beraber, gayri müslim halkın bölgeleri de net olarak bilinmemektedir. Bizim İsevî ve Musevî inançlı vatandaşlarımızı, mezheplerine göre gösteren haritalara ihtiyacımız var iken, İslâmî mezhep ve İslâmî diğer dinî kesimlerin yörelerine dair de sağlıklı bilgimiz yoktur. Bunların haritalanmaları ile yetinilmeyip, semavî kabul edilmeyen inançların da haritalara yansımasında yarar görüyorum. 1993 Türkiye'sinde 1,5 milyon Yezidî inançlı vatandaşımızın olduğunu yazan ve bunların inançlarını saklı tuttuklarını belirten yayınlar (1) var ise, realiteyi sağlıklı açıklayabilecek merciler de olabilmelidir.

METİN:

Biz, tebliğimizin metnini örnekleme metoduyla irdeleyerek açıklayacağız. Türkiye'de bilinen gayri müslim nüfusun hilafına, miktarları gizli tutulmuş azınlık dinlerinin mevcudiyeti bir gerçektir. 1988 yılında, Malatya'da 1000 kadar Ermeni'nin mevcut olduğunu halktan ve resmi kaynaklardan öğrenmiş, sonra Ermeni vatandaşlardan teyit etmiştik. Ancak uzun zamandır kullanılmadığı belirtilen Malatya'daki Ermeni

(1) Erol Sever, Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni, İstanbul, 1993.

mezarlığını gezdiğimizde, o yıl defnedilmiş 21 Ermeni mezarını, mezar taşındaki ölüm tarihinden öğrenebilmiştik.

1983 yılında katıldığı bir Doğu Anadolu tetkik gezisinde, Van Orduevi'nde bir Tuğgeneralimizi dinlemiştim. Bana, "Bölgeye Ermeni turistler dinî eserleri gösteren haritalarla geliyorlar. Hangi dağın hangi yamacında Ermeni Kilisesi olduğunu biz onların haritalarından öğreniyoruz. Her yıl bu haritalara göre gezdikleri yörelerde, dinî yapılarının son durumlarını resimlerle tespit edip, yıllara göre resimli haritalarını yeniliyorlar. Van Gölü'nün sadece Akdamar adası'nda kilise olduğu bilinir. Daha nice kiliseli adaların olduğunu biz maalesef onlardan öğrenebildik". demiştir.

Esasen, Hıristiyan âleminin Anadolu'daki dinî envanterini haritalayışı yeni değildir. M.S. San'ın eserinden, özellikle Muş yöresindeki Hıristiyan asarının haritalandığını biliyoruz. (2) Bu tespit sadece Muş ilimiz için değil, diğer yörelerimiz için de geçerlidir. Amerikan Misyoner okullarının Anadolu'da yayılış alanlarını gösteren haritalar hatırlıyorum.

Türkiye'deki Hıristiyan vatandaşlarımızdan, hangi mezhepliler Lozan kapsamına girmektedir. Hangileri Vatikan'a bağlıdır. Doğu Anadolu'daki Katolik ve Ortodoks olmayan Hıristiyanların yerleri ve miktarlarını biliyor muyuz? Bu bilgilerden yeterince haberdar olmayışımız, Türkiye'de yapılan ve Hıristiyanlar adına yapıldığı görünümü veren, her türlü faaliyeti hayali iltisaklamamıza yol açıyor, böylece, gerçekçi olmayan abartılara saplanıyoruz. Bazan da bilgisizlik, misyonerlik faaliyetleri arasında kurulması gerekli, gerçekçi iltisakı kuramamamıza yol açabiliyor.

Madalyonun diğer yüzü de önemlidir. Buna göre, Türklerin İslâmiyete girmeden evvel Anadolu'da bir süre Musevî ve İsevî inançlı halk olarak yaşamış olduğumuz gerçeğinin bilinmesi gerekir. Anadolu'da İslâmiyetten evvel de (3) yaşayan Türkler, İslâmiyetten evvel var olduğu ve bu topraklarda yaşadığı da bilinen dinlerin mensubu oldular. Bu doğaldır ve realitedir. Bu realiteden kaçmak taassup ve Amentüye aykırı bir tutum olur. Bu tür bir tutum, Anadolu'nun Müslüman Türklerine, Hıristiyan baskısını getiriyor. Anadolu'da birçok kilise, Kadim Türk Sanatının karakteristik izlerini taşımaktadır. Yani biz Anadolu'da Musevî Türkler ve Bilhassa İsevî Türkler olarak da, o dönemdeki dinlerimizin mimarisine de katkıda bulunduk. Bu gerçek bizim şimdi halis Müslümanlar olmamıza gölge düşürmez. Ancak bu gerçeği gözardı etmek, Dünya Kiliseler Birliği, Anadolu'da çok eski kilise kalıntılarına sahip çıkarken, bizim ilgisiz kalmamız halinde bizi bu organizasyonla karşı karşıya getirir. Hıristiyan Türkler'in yaptığı kiliseleri Kiliseler Birliği'ne onartmayalım mı?

Ayrıca, ülkemizde dinî kimlik ile etnik kimlikte çok kere karıştırılmaktadır. Bilindiği gibi Gregoryanlık bir Hıristiyan mezhebi iken, Gregoryan cemaati arasında Türk, Ermeni, Fars, Arap, Kürt, Zaza da olabilir. Gregoryan mezhebinden hareketle, Ermeni milliyeti 1700'lü yıllarda Batı emperyalizminin gayreti ile olmuştur. Gregoryan Kilise Kültürü önemlidir, ve bu kültürün sahibi çeşitli etnik kesimlerden cemaata mensup sayılan bütün toplumlardır. (4)

(2) M.S.San, Doğu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Ankara, 1982.

(3) A. Güzel, Ş. Kaya Seferoğlu, İslâmiyete Anadolu'da Giren Türkler.

(4) Dr. Y.Kaya KALAFAT; "Doğu Anadolu'da Gregoryan Türklerin Kültürel İzleri", GAP ve DAP projeleri çerçevesinde Van Gölü Havzasının Yeri Sempozyumu, 23.8.1993, Ahlat.

1986 yılında, Mersin'de tanıştığım bir Gregoryan, bana kiliselerinin toplam 500 cemaatının olduğunu söyleyince ve Ermenice bilmediğini de belirtince hayret etmiştim. Daha sonra Gregoryan cemaatlarının Arap, Türk ve Kürt'lerden meydana geldiğini, cemaatlerinde, 5 adet de Ermenileri'nin olduğunu öğrendim.

Benzerî bir olayı da bir yıl sonra Mardin Dey-el Zaferan Manastırı'nda yaşadım. Süryani Piskoposu İbrahim Türker, vaazlarını Türkçe, Süryanice ve Kürtçe verdiğini söylüyordu. (5) Zira Süryani Hıristıyanlığı cemaatında farklı etnik kesimlerden insanlar vardı. Bu renkliliğin haritalara yansımasının önemi açıktır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün, inançlar konusundaki tespitlerini inceledik. Orada Türkiye'deki Hıristiyanları, Yahudileri, Süryanileri, Nasturileri, Keldanileri, Asurileri, Yezidileri gösteren bilgiye rastlamadık. (6) Halbuki biz bununla yetinmeyip Ortodoks, Katolik, Protestan, Gregoryan Hıristiyanları, Karaim ve Kırımcak Musevi inançlıları bilmek ve haritalamak istiyoruz. Yezidi inançlı vatandaşlarımızdan, ne miktar Kırmanç, Zaza, Türkmen ve Arap'ın olduğunu, nerelerde yaşadıklarını tespit etmeye muhtacız.

Şüphesiz bu bilgileri içeren haritalar vardır. Veya bunların haritaya dökülmeleri zor değildir. Benim irdelemem konunun genel yapısından ziyade özel ciheti ile ilgilidir.

Günümüz Türkiyesi için bizim bilip haritalamamıza rağmen, Türkiye'nin etnik ve dinî yapısını gösteren haritalar Avrupa'da hazırlanıp yayınlanabilmekte ve ilgililerin hizmetine sunulabilmektedir. (7) Bunlardan yararlanarak, Doğu Anadolu'da ne kadar Zaza var, bunların ne kadarı Alevi veya Sünnidir? Sünnilerin ne miktarı Şafii veya Hanefidir. Görebilirsiniz. Bu tür bilgiyi Kurmançlar ve diğerleri için de bulabilirsiniz.

1983 yılında, Antalya'da yapılan Tahtacılar Sempozyumu'nda, Türk aydını Alevî, Bektaşî, Çepni, Tahtacı, Manav ve benzerî heterodoks İslâmî kesimi, aynı payda altında toplarken; bu kesimlerin bazılarından, Sempozyuma katılan halk, yapılan tasnife, belirtilen miktarlara ve açıklanan yerleşim yerlerine, bilgilerin sağlıksız olduğundan hareketle, karşı çıkmıştı. (8)

Anadolu Aleviliğinin genel ve özel karakteristiklerine göre, haritalanması yapılmadan, miktarlarına göre yerleşim yerleri belirlenmeden, bu vatandaşlara hakları olan hizmet götürülemez. Aynı zamanda bu insanlarımızın iç ve dış istismar merkezlerinin istismarlarından kurtarılmaları mümkün olmaz.

Anadolu Aleviliği'nin, İran Caferiliği ve Arap Nuseyriliği ile potansiyel ve mahiyet itibariyle farklılıkları tespit edilip haritalanmadan, millî politikalar üretilebileceği kanaati taşımıyoruz.

Son Anayasa'mızın, halk oyuna sunulması sonucu, bazı illerde sürpriz sonuçlar alınmıştı. Muhtelif faktörler üzerinde durulurken, Türkiye'de Ehl-i Hak ve Al-i Allahî'lerin miktarları ve yerleşim yerlerinin bilinmesi gerekti. Diyanet İşleri Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı veya İlahiyat Fakültelerinde bu konuda envanter bulamadık.

(5) Prof. Dr. M.A. KAŞGARLI, Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler, Kayseri, 1991.
(6) Türkiye İstatistik Yıllığı, 1991. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1993.
(7) Peter Alford Andrews, Türkiye'de Etnik Gruplar, İstanbul, 1992.
(8) Tahtacılar Sempozyumu; Antalya, 1983.

SONUÇ:

Halkının inanç yapısının, hangi yüzde ile İslâm olduğu, İslâm'ın hangi mezhebine mensup bulunduğu veya İslâm'ı ve onun mezheplerini hangi inanç normları ile algıladığı, bilinmediği takdirde, irşad hizmetlerinin yürütülebileceğine inanamıyoruz. İrşad hizmetlerinizi cami kanalı ile veya sözlü ve yazılı iletişim vasıtalarıyla yürütecek de olsanız, muhatabınızı miktar ve yerleşim yeri itibarı ile de bilmek zorundasınız. Bunu bilmek sizin göreviniz, bunun bilinmesini bizden beklemek de vatandaşın hakkıdır.

İrşad hizmetlerinde, vatandaşa almak istemediği dinî bilgiyi zorla veremeyiz. Bu tür bir uygulama, yetkiyi aşmak, vatandaşın vicdan hürriyetine müdahale olur. Bu haksızlığın ve yanılgının önlenilmesi daha demokratik davranılabilinmesi, inanç haritalarının çizimi ile mümkün olur. Böylece, gerekli kesime gerekli usullerle ve gereken irşad götürülebilmiş olunur.

İrşad hizmetlerinde, demografik envanterin inançlara göre haritalanması, koruyucu irşad hizmetleri itibariyle de çok önemlidir. İslâm adına tarafımızdan yapılacak irşad faaliyeti, diğer dinlerin kendi adlarına yapacakları irşad faaliyeti itibariyle, alan çakışmasına yol açabilecektir ve açmaktadır da. İslâm irşad zemini, meselâ Hıristiyanlık misyoner faaliyetleri bakımından, aynı coğrafyayı ve aynı insan kesimini hedef almış olabilir. Bu noktada, her iki veya üç dinin irşad ekipleri aynı kitle üzerinde çalışmak durumunda kalabileceklerdir. Hizmetin sağlıklı yürütülmesinde, inanç haritalarının çıkarılması bu bakımdan da önemlidir.

İnanç haritalarının çıkarılmasında , dinsel tabakalaşma, her halukârda önemlidir. İsevi'liğin irdelenilerek, Musevi izlerinin aranılması her zaman rastlanılagelen bir tutumdur. Son Hak dini olan İslâmiyetin ise, hakim olduğu coğrafyada, bilhassa Anadolu'da, dinler tarihi itibariyle irdelenip, geçmiş inançlara pay çıkarılmak istenilmesi mümkündür ve örnekleri vardır. Nitekim son dönemlerde, Doğu Anadolu'daki bölücü hareket, Zerdüsizm ve Yezidi'liğin bu bakımdan üzerinde durmaktadır. Bu bölgedeki dinî tabakalaşmayı bilmeyen, ve gerektiğinde dinler tarihi itibariyle irdelemeyecek irşad görevlisi, beklenilen hizmeti vermede zorlanabileceği inancındayız.

GÜNÜMÜZDE VAİZ VE METODU
(DAHA ETKİN İRŞAD İÇİN NE YAPILMALIDIR?)

Dr. M. Amin ABDULLAH
Dini İşler Departmanı
ENDONEZYA

GİRİŞ:

İrşad ya da davet (vaaz) samimi Müslüman olmanın gerçekleştirilmesi demektir. Bu, risalet (İslâmî dinî mesaj) görevine benzer, yani, o, İslâmî "hayat biçimini" gerçekleştirmeye, inanmaya, anlamaya ve bilmeye bir kişiyi yöneltmek ya da bir toplumu şartlandırmak için ciddi ve sürekli bir gayrettir. Başka bir ifade ile irşad ya da davet, mevcut durumu, Kur'an'ın temel ya da İslâm'ın temel görüşüne uygun olarak daha iyisine değiştirmek için sarfedilen ciddi bir gayrettir. Bu açıdan irşad, muhatablarının iç motivasyonunu harekete geçirerek, günlük hayatlarında pozitif değişiklere sahip olmalarını amaçlar. Bu değişimi etkin ve yararlı yapmak için, irşadın, çözme problemine ve amaçlarının gerek ve taleblerini icra fonksiyonuna da sahip olması gerekir. Bu üç parça yani: a) Amacı oluşturma ameliyesi, b) İç motivasyonu harekete geçiren değişim, c) Amaçların gerçek arzını icra veya çözme problemi. Bunlar, günümüz vaizinin, irşadın tabiatını iyi anlaması, problemleri, müdaheleleri ve irşadın günümüzde sahip olduğu fırsatları analiz edebilmesi için dikkate alması gereken prensiplerdir.

İrşad, Çok Yönlü Bir Diyalog Aktivitesi:

Yukarıda üç parçayı zikrettikten sonra, irşad ya da davet, bir sosyal değişim ve komünikasyon ameliyesi olarak kabul edilebilir. İrşad, birey bazında, bir komünikasyon ameliyesi olarak adlandırılabilir. Bir iletişim kurma aktivitesinden başka bir şey değildir, yani, bir vaizden (tebliğci, propagandacı) irşadın muhatabına özel bir medya ya da metod kullanarak dini bir mesajın iletilmesidir. Bu iletişim, muhatabın bilgi, anlayış, davranış ve fiiliyatında etkili olmayı ve pozitif değişiklikler doğurmayı amaçlar, İslâmî bakış açısından. Bu değişikliklerin itikat, ibadet, ahlâk ve muamelatta belirtilmiş olması gerekir. Bu tümel değişimlerin muhatabın değişimiyle orantılı olarak yaşaması mümkün olabilir.

İrşad ya da davetin, bireysel ve sosyal bazda kendini gösteren değerlerin değişmesinden dolayı, sosyal değişim ameliyesiyle de güçlü bir ilişkisi vardır. İşte burada bireyler arasındaki yoğun sosyal etkileşim, toplumdaki irşadın hedefi olabilir.

İrşadın bir komünikasyon ve sosyal değişim ameliyesi olduğunu vurgulama sadedinde; sözlü diyalog (Davet bi'l-Lisan) şeklindeki klasik anlamıyla irşad ya da davet, genellikle her yerde uygulanmaktadır. Artık yeterli değildir. Kişi ve toplumda bu tür pozitif değişimlerin olabilmesi için, sözlü diyaloğun yanısıra (geleneksel ve klasik anlamıyla

uygulandığı şekliyle), davranışlarda, sanatta, entellektüel ve felsefî düzeyde, kültürde diyalog gereklidir. Özellikle, global ve kültürel çoğulculuğun olduğu şu çağda.

İrşadda Etkinlik

Yukarıda belirtildiği üzere, irşad ya da davet aktivitesi, gerçekten de, kendi özel ve has alanında bir iletişim hareketidir. O, misyonunda, (İslâmî öğreti ve doktrinleri tanıtmada) vaiz ve iletişimcilerinde (dai ve vaiz), muhatabında (dinleyiciler ya da irşadın nesnesi), hedefinde (daha çok İslâmî olan sosyal bireysel hayat) özeldir, kendine hastır. İrşadın etkin ve başarılı olması tamamen ondaki bu uzun komünikasyon ameliyesinin ne kadar çok etkin ve yetkin sürdürülebildiğine bağlıdır.

Komünikasyon işlemi, onun değerli misyonu muhatap tarafından, ne kadar iyi anlaşılırsa o kadar etkin olacaktır. Böylece onun davranış ve tavırlarında pozitif değişimler olabilir. Muhatapdaki değişimler, onların bilgi, davranış ve eyleminde görülmelidir. Öyle ki, artık iletişim işlemindeki amaca yaklaşmış olurlar.

İrşad perspektifinden görülen odur ki, bu etkiler onun, onların akide (İslâm'ın temel inançları), ahlâk (moral), ibadet ve muamelesi (günlük sosyal aktivite) üzerindeki pozitif değişimlerdeki başarısında bulunabilir. Sosyal bazda ise, etkinlik şimdi, mesele hangi faktör ve şartların etkin bir iletişim oluşturmak için öncelikle icra edileceğindedir. En azından, iletişim işleminde etkinliğe ulaşmak için en az iki şeyin değerlendirilmesi gerekir: a) İletişimci tarafından verilen mesaj yerli yerine ulaşıyor mu? b) Ve eğer iletişilene bu dini mesajlar verildiyse, bu İslâmî mesaj muhatabını etkileyip onların yaşantılarında pozitif değişimler yaptı mı?

Bu kısa izahtan uzun iletişim ameliyesini etkileyen irşadda kullanılan faktör ve şartların iletişimin etkinliğini kararlaştıracağı bilinecek ve anlaşılacaktır. İletişimin etkinliğini büyük ölçüde kararlaştıracak olan bu faktör ve şartlar, çoğunlukla stratejiyle ilintilidirler. Bu strateji; iletişim modellerini, diyaloğun maddesini, metodoloji, medya ve saireyi içerecektir. Bu faktör ve şartlar dini mesajın etkinliğiyle ilintili olduğundan, genellikle dini mesajın muhteva ve onun kalitesiyle ilgilidir.

Bir iletişim işlemi vuku bulunca, strateji meselesi tamamen iletişimlenenin nesnel şartları ve onların milleti tarafından kontrol edilir. Ve belirlenir. Benzer bir durum yine irşad için de geçerlidir. İrşad da onun muhatabının nesnel durumları ve etrafındaki millet tarafından belirlenir. Yani, irşad stratejisi de bu iki faktör tarafından belirlenir. Dini mesajın muhteva ve maddesi onun dini muhteva ve iletişimlerinin subjektif durumu arasındaki ilişkisiyle belirlenecektir, yani, onların temel ihtiyaç ya da gerçek problem ve zorlukları, irşad meselesinden olarak vaizin, muhatabın problem ve isteklerini çok iyi bilmesi gerekir.

İrşad mesajı muhatabın ihtiyaç ve problemlerini çözmeyi ne kadar üstlenebilir ve imkân sağlar? Muhteva ve irşad ile muhatabın ihtiyacı arasındaki içiçelik yeterince değerlendirilmelidir. Amaca ulaşmak için, Kur'an ve Hadiste irşad mesajını dikkatli bir şekilde yeniden yorumlamaya, yeniden kaleme almaya bir çeşit ihtiyaç vardır. Bu kaçınılmaz ve tehir edilemez şeylerdendir.

Fikrime göre, o halde, çağımızda dini mesajın çağdaş modellerini belirleyen en az üç faktörü şöyle sıralayabiliriz:

1. İrşadın nesnesi üzerindeki objektif durum.
2. Onun ihtiyaç ve problemi üzerine subjektif durum.
3. İrşadın nesnesini çevreleyen toplum.

İrşadın Objesi ve Sujesi:

İrşadın nesnelerini iki ana kategoride sınıflandırmak mümkündür: İrşadın halkı (ümmet) gayri müslim toplum ve icabet halkı (ümmeti icabe); İslâm'ı henüz kucaklayan toplum. Birinci gruba yönelik, irşad hareketi, onlara İslâm'ı tanıtmayı amaçlar. Çeşitli teknik ve diyaloglarla onları cezbedip, tüm şuurlarıyla İslâm'ı kucaklaştırır. İkinci gruba yönelik irşad hareketi ise daha da yükseltmeyi amaçlar.

Uygulamada, iki grup için de geçerli olacak yaygın ve kamu irşadını hususi irşaddan ayırmamız gerekir. İrşadın kamusal muhatabları toplumdaki normal halktır. Özel muhatab ise ekonomik, ırksal, bürokratik, biyolojik ya da coğrafik belirli sosyal statüsü olan insanlardır.

İrşad stratejisini zenginleştirip geliştirmek ve onun proğramının kalitesini artırıp etkin kılmayı amaçlamak için ise bu iki sınıf insanların nesnel durumlarının ana karakterlerini belirlemek çok önemlidir.Bunların durumlarının (onların objektif ve subjektif yanları) çok farklı ve birbirine uymaz olduğunu anladıktan sonra, irşad hareketine, çalışma ve araştırma yapmanın önemini şartsız ve tabii bir şekilde vurgulamamız gerekir. Sağlam bilgi ve tam portreyi anlayıp bunlara sahip olmak, objektif ve subjektif durumlar irşadın başarı veya başarısızlığını belirleyecektir. Bu durumda, Müslümanlar kendi toplumları için irşad sahasında araştırma ve geliştirme çalışmalarını acilen yapmalıdırlar. Araştırmalarda irşadın objesinin psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel durumların keşfedilmesine öncelik verilmesi gerekir. Aynı zamanda, onların demografik, çevresel, sosyal, politik vesaire tüm durumlarının da tespit edilmesi gerekir.

İrşad hareketinin kendisinde, açık bir şekilde tespit edilip sınıflandırılması gereken en az üç şey vardır. Bunlar aşağı-yukarı şunlardır:

1. Vaizler
2. Planlama
3. Yönetim

Müslüman dünyada genellikle birinci madde; vaiz, ana önceliği alır. İkinci ve üçüncüsü önemli sayılmamaktadır. Bu son iki madde her zaman ihmal edilmiş ve hatta unutulmuştur. Davet ya da irşad, çağımızda, bunlar önemli meseleler olarak da dikkate alınmalıdır.

Gerçekten irşadda planlama ve yönetimin stratejik önemi vardır. Çünkü, onlar vaizin kendisinden daha önemli oldukları açıktır. Vaizin, gerçekten, dini mesajı iletmede büyük katkısı vardır. Fakat işin gerçeği, planlama ve yönetim, bunun birinciden daha büyük katkısı vardır. Bir kıyas yapacak olursak, vaaz ya da irşad, bir film çekimindeki duruma benzer. Orada vaiz; bir aktör, planlama; bir senaryo yazarı ve yönetim de; yönetmendir. Şüphesiz bu benzetme her yönüyle doğru olmayabilir. Fakat o, bu üç maddenin irşaddaki katkısının ayrılmazlığını anlatmaya yeterli bir fotograf olabilir.

Yukarıda zikredilen mutalaaya dayanarak, irşadda planlama ve yönetime öncelik verilmesi gerekir. Bu özellikle, çağımızda daha önemlidir. Çünkü günümüzde irşad metodunun karşılaştığı fırsat ve müdahaleler, şimdiye kadarkilerden çok çok farklıdır.

Çağımızda İrşad Stratejisi Geliştirmek için Fikir ve Teklifler:

1. Çağımızda, irşad metodolojisinin yeniden oluşturulması ve yeniden yönlendirilmesi meselesi herşeyden önce düşünülmelidir. İrşad teolojik olduğu kadar, dikkatler, irşadın teolojik konular olduğu kadar, pratik problemleri çözmeye de yönlendirilmesi üzerinde de toplanmalıdır. Dahası, o, insanî ve dünyevî meselelerle uğraşmaya yönlendirilmelidir.

2. Onun klasik, konvansiyonel irşad metodundan çok boyutlu irşada dönüştürülmesi gerekir. (Yani, aksiyon, sanat, entellektüel, felsefik ve kültürel diyalog)

3. Davet ve icabet halkı için yapılan irşadda planlama ve yönetimde kullanılan metodolojik değişik yaklaşımın açıkça çizilmesi gerekir.

4. Araştırma ve Geliştirme (A,G) Modern irşad hareketinde inkar edilemez bir şekilde ve acilen gereklidir. Bu A, G şu iki meseleyi sınıflandırmak ve değerlendirme işlemi için tamamlanmalıdır:

a) İrşadın dinleyicilerinin problem ve özellikleri (Onun objektif ve subjektif durum ve şartları)

b) İrşadın objesini çevreleyen millet; yani, A,G'nin neticesi ne olursa olsun, irşad stratejisinin değişik mahal ve müdahalelerde etkinliğini zenginleştirmek ve geliştirmede daha faydalı olacaktır.

5. İrşadın profesyonel yönetim ve mekanizmasının üzerinde durulmalıdır. İrşadın Vaizler, Planlama ve Yönetim arasında berrak düzenlemeler gereklidir.

6. Çağdaş irşadın problem, müdahale ve fırsatlarına bilimsel yaklaşımın altının acilen çizilmesi lazımdır. İrşadın dinleyicilerinin objektif ve subjektif durumlarının dikatli çalışma ve ampirik araştırma, doğmatik değil de yaratıcı olarak İslâm'ı yorumlamak tek alternatiftir.

7. Felsefeden İslâmî çalışmalar geliştirmek, laiklik ve benzerlerinde temayüz eden modernizmin müdahalelerini tartışıp çözmek için başka alternatiflerdir. Manevi ihtiyacı ve yabancılaşmış modern toplumun barışçı hayatını tatmin için İslâm'ın manevî boyutlarını acilen geliştirmek gerekir.

8. Her Müslüman ülkede bir irşad enstitüsü kurulmaya değer. Burada farklı irşad hareketleri organize edilebilir. Daha geniş sahada irşad stratejisi planlanabilir, değerlendirilebilir, analiz edilebilir ve çalışılabilir. Bu amaç için, İrşad laboratuvarlarının her Müslüman ülkede kurulmasının tam zamanıdır. Böylece Müslümanlar arasında karşılıklı iletişim ve yardımlaşma organize edilebilir.

Doğruyu Allah bilir.

İRŞAD GÖREVİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER

Mürsel ŞAHİNBAŞ
Çorum Merkez Vaizi

İRŞADIN TANIMI

Din hizmetlerinin en önemlisi İrşaddır. İslâmî davet ve tebliğin en yaygın adıdır. İrşad, yapılışı ve uygulanan yöntem bakımından bazı bölümlere ayrılır. Ancak ulaşılmak istenen sonuç hepsinde aynıdır. İnsanların irşad edilmesidir.

İrşad, Arabça rüşd mastarından türeme bir kelimedir. Rüşd: "Doğru yolu bulup bağlanmak, Hak yolunda sağlam, güçlü kemâlli bir şekilde dosdoğru yüremek, istikâmet üzere olmak, doğru düşünmek, kişinin aklı ve idraki" gibi anlamlar ihtiva etmektedir. (bak. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat sayfa 830 Türdav Yayını İst. 1990)

İrşad kelimesi ise: "Doğru yolu göstermek, aklı ve kalbi ikna edici söz ve eserlerle gafletten uyarmak, hidâyet yolunu göstermek, İslâm esaslarını ve din hükümlerini tanıtıp tarif etmek, hakkı ve gerçekleri öğretmek" gibi çok zengin ve ihatalı bir anlama sahiptir. (bk.a.g.e. sayfa 462)

Fert ve topluma hayırlı, hak, doğru ve faydalı yolları göstermek ve onlara tebliğ ve davette bulunmak irşad'dır. Bu işi usûlüne uygun şekilde yapan kimselere de "Mürşid" ismi verilmiştir. Bir başka ifade şekliyle "İrşad" mürşidin insanlara dini tebliğ etmesi ve onları hidâyete çağırmasıdır.

Asrı saadetten beri İrşad faaliyetlerinin en yaygın şekli, "va'z" ve "Mev'iza" denen usul olmuştur. Vaaz ve meviza genellikle ibadethanelerde cemaata hitaben yapılmaktadır. Vaaz ve meviza, nasihat, ders, ibret ve öğüt anlamları taşımaktadır. Din terminolojisinde vaaz ve meviza, korkutmak yoluyla kötülükten menetmektir. İmamı Halil, vaaz, kalbi inceltecek şeyler söyleyerek iyiliği hatırlatmaktır, demiştir. (bak. Müfredat-ı Ragıb sayfa 827.)

Derli, toplu bir tarifle vaaz ve meviza, doğabilecek tehlikeyi haber vererek uyarıda bulunmak, kalbi yumuşatacak ve ikna edecek şeyler söyleyerek ders vermek, nasihatte bulunmak işlemidir. Bu hizmeti usulüne uygun şekilde yapan ve gerekli formasyona sahip olan kimselere de "Vaiz" denmektedir.

İRŞAD HİZMETİNİN ŞER'Î DAYANAĞI

Dinin tebliğ edilmesi, insanların uyarılıp hidâyete davet edilmesi Kur'ân'ın kesin bir dil ile emir buyurduğu yükümlülüklerin başında gelmektedir.

İrşad işleminin Kur'ân ve Sünnette yaygın bir şekilde geçen bir ismi de "El Emru bil' Ma'ruf, ve'n-nehyü ani'l-Münker"dir. Yani, iyiliği emretmek, kötülükten menetmektir. Bu işlem, her mümin için farzı kifaye'dir. Bu sebepten ötürü "Ehliyetli" ve "Liyakatlı" İrşad ehlini yetiştirip dinin ve milletin hizmetine vermek sorumluluğu tüm Müslümanların ortak zimmetindedir.

İrşadın meşruiyeti Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir. İrşadın farziyetini bildirir, pek çok nass mevcuttur. Onların hepsini burada anmaya gerek yoktur. O Naslardan birinde Allah Tealâ şöyle buyurmuktadır: **"İçinizden hayra** (iyiye ve iyiliğe) **çağıran, doğruları emreden, kötülükten meneden bir cemaat bulunsun. İşte başarıya ulaşanlar yalnız onlardır"** (Âl-i İmrân Sûresi, Âyet, 104)

Yüce Peygamberimiz Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) İrşad hakkında irad buyurmuş olduğu yüzlerce Hadisi şerifi hatırlamayı bir tarafa bırakalım, Onun mubârek hayatı İrşad ve tebliğ ile geçmiştir. Aslında Onun peygamber olarak insanlığa gönderiliş hikmeti de tebliğ ve İrşaddır.

Her devirde tüm İslâm âlimleri irşadın lüzumu ve meşruiyeti üzerinde görüş birliği içinde olmuşlardır. Hiç kimse irşadın gereksizliğini söylememiştir.

İRŞAD HİZMETİNİN YASAL DAYANAĞI

Ülkemizde dînî İrşad, Diyanet İşleri Başkanlığının görevleri cümlesindendir. Diyanet İşleri Başkanlığı ülkemizde Cumhuriyet'in ilânı ile kurulmuş bir Anayasa müessesesidir. Cumhuriyet döneminde kabul edilmiş Anayasa'ların hepsinde Diyanet İşleri Başkanlığı genel idare içine alınmıştır. Halen mer'î Anayasa'nın 136. Maddesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nı genel idare içinde tescil etmiştir. 633 sayılı Diyanet Teşkilat Kanunu, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 36. Maddesi, Anayasanın iradesi istikametinde çıkartılmış Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Din Hizmetleri sınıfının görev ve haklarını belirleyen yasalardır. Ayrıca Din Hizmetlerinin yürütülüş şeklini ve uyulacak esasları tesbit eden bir çok mevzuat kabul edilmiştir. Açılan bir iptal davasını Red eden Anayasa Mahkemesi'nin verdiği gerekçeli bir karar da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmekte olduğu tüm hizmetlerin hukukî dayanağını teyit etmektedir. (bak. Resmî Gazete 15 Haziran 1972 gün ve 14216 sayılı nüshada Anayasa Mahkemesi E. 1953, K.1971/76 nolu karar)

İRŞADIN KONUSU VE AMACI

İrşadın konusu doğrudan insandır. Amacı, insanın iman, ibadet, ahlâk ve fazilet bakımından yüce ve mükemmel hale gelmesi, yüksek ve güçlü bir sorumluluk duygusuna sahip kılınmasıdır.

İnsanı erdemlerle donatmadan, onu kâmil ve mükemmel kılmadan toplumda insanla ilgili hiç bir iş düzeltmek, yararlı ve ideal hale getirmek mümkün değildir. İnsanları çeşitli konularda eğitir, onlara üstün bilgi ve beceriler kazandırabilirsiniz; ama, onlara irşadın sağladığı erdemleri veremezseniz kendilerinden olumlu ve verimli, kâmil sonuçlar alamazsınız. İşte bu bağlamda irşad'ın bir amacı da insanlardan dünya ve ahiret işlerinde tam ve mükemmel sonuçlar almaktır. İşleri yoluna koymaktır. Gerçek anlamda

İrşad edilmiş insan her bakımdan yararlı ve mükemmel insandır. İnsan oğlunun eğitilmesinde ve olgunlaşmasında irşadın yerini alabilecek başka bir yöntem bulunmamaktadır.

İRŞADIN ÖNEMİ

İrşadın önemi, konusunun insan olmasından ileri gelmektedir. İrşadın doğru, genel ve yeterli şekillerde sürekli yapılması fert ve toplum hayatında çok olumlu ve yararlı gelişmelere sebep olur. Beşerî münasebetler düzelir. İnsanlar arasına barış, dostluk ve kardeşlik düşüncesi hakim olur. Karşılıklı sevgi, saygı ve dayanışma duygusu gönülleri sarar. İnsanlar hem cinslerine karşı hayırhah ve diğergam duygularla muamele yapmak isterler.

Vatandaşlar erdemlerle bezendiklerinde yasalar güçlenir. Devlet çarkı hızlı ve verimli döner. Amir, memur münasebetleri yasaların ve genel ahlâkın öngördüğü şekilde düzelir, verimlilik ve ahenk kazanır. Herkes yetki ve sorumluluk çizgisinde görevini ifa eder. Devleti ve yasaları güçlü kılan idarî dayanışma ve bütünleşme hasıl olur. Devlet halka daha mükemmel ve daha verimli hizmetler sunma imkânı yakalar. Devlet, vatandaş ilişkileri güç ve kuvvet kazanır.

İrşad hizmetleri güçlü ve verimli şekilde yürüdüğü zaman toplumda suçlar, dolayısıyla suçlular büyük ölçüde azalır. Kötülükleri ve kötü insanları izleme ve onların kötlüklerini kontrol altında tutma şansı artar. Mahkemelerin işleri azalır. Adalet dağıtımı kolaylaşır. Davalara rü'yet hızlanır. Mahkemeler tez sonuçlanır, adalette görülen gecikmeler ortadan kalkar. Güçlü ve hızlı adalet, fert ve toplum hayatına güvence olurken, suç işleme eğiliminde olan kimseler için de caydırıcı bir fonksiyon icra eder. Böylece adalet mülke temel teşkil eder. Halk arasında ve devlet bünyesinde ortaya atılan her türlü suiistimal iddiaları duyulmaz olur. Hiç kimse devlet, millet malına göz koymak, el uzatmak istemez. böyle yanlış ve çirkin işlerin arkasına düşenler çıkarsa onlar hızlı ve dikkatli bir şekilde incelenir, yasaların öngördüğü cezalar verilir. Hiç kimse suçluyu koruma yanlışlığını işlemez.

İrşadın etkin ve yaygın yapılması halinde devlet ve millet hayatından israf büyük ölçüde ortadan kalkar, yerini tasarruf alır. Tasarrufla elde edilen imkân ve paralar zarurî masraflara harcanır, gelir getirici iş alanlarına yatırılır. Yapılacak dikkatli ve gayretli çalışmalarla yurt kalkınması hızlanır ve zenginlik artar. Adil gelir dağılımı sebebiyle millî gelirden herkes nasibini alır. İşsizlik ve fukaralık ortadan kalkar. Kısaca İrşad, ekonomik faaliyetlerin düzelmesinde, ülkenin kalkınmasında ve refahın artıp yaygınlaşmasında çok önemli bir role sahiptir.

İrşad, herkeste vatana bağlılık, devlete sadakat duygu ve düşüncesini geliştirir. Vatandaşlar arasında karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü, birlik, dirlik ve dayanışmanın doğmasını sağlar. Onları yüksek ideallerle birbirine bağlar. İç bünyede sağlanan barış ve dayanışma devleti ve milleti dışa karşı güçlü ve itibarlı kılar. Dış düşmanlıklara karşı caydırıcı rol oynar.

Kısaca, konusu insan olan İrşad; sosyal, siyasal, askerî, kültürel ve ekonomik alanların hepsinde çok olumlu ve yararlı sonuçların sebebi olur. İrşad işleminin

sağladığı olumlu ve verimli sonucu başka yollardan sağlama imkânı da yoktur. İnsanlar ancak İrşad yoluyla kâmil olabilirler. Son derece eğitilmiş uzman kişilerin dahi irşada ihtiyaçları vardır.

İRŞADIN MAHİYETİ

İrşad çok yönlü ve girift bir eğitimdir. Tüm eğitimlerden farklı, fakat onların hepsinin yararlandığı bir eğitim şeklidir.

İrşad, akla ve gönüle hitap etmektir. İnandırmak ve ikna etmektir. Allah'a ulaşan akıl ve gönül yollarını açmaktır. İnsanların gönlünde ve kafasında yücelik ve erdem kapılarını aralamaktır. Bir başka ifadeyle İrşad, tek tek veya toplu halde insanları Allah Tealanın yüceliği ve sonsuz rahmetiyle buluşturmak, inandırmak, isteyerek ve gönül hoşluğu ile onları iyiliğe yönlendirmektir. Onların sevgiyle dolmasına, erdemlerle bezenmesine ve içlerinin hidayet ışığı ile aydınlanmasına yardımcı olmaktır. İnsanları Allah ve insan sevgisiyle doldurmak, anlayış ve hoşgörü sahibi kılmaktır. "Yaradılanı hoş gör, Yaradandan ötürü" diyebilme makamına ulaştırmaktır. Kısaca İrşad, insanı yaratılış hikmetine uygun kemal ve niteliğe kavuşturmaktır. Allah'ın en yüce ve mükemmel eseri olduğunu ona tanıtmaktır.

İrşad tam anlamıyla bir uzmanlık hizmetidir. Bu uzmanlık pek çok niteliğin bir araya gelmesiyle vücut bulmaktadır. Toplumda İrşad hizmetlerinin aksaması, insan hayatıyla ilgili pek çok aksaklığın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

İRŞAD HİZMETİNİN GEREKLİ KILDIĞI NİTELİKLER

İrşad hizmetinin temeli bilgidir. İrşad görevi üstlenecek kimselerde bulunması lazım ilk nitelik, onların çok bilgili olmalarıdır. Bilgi çağındayız. Halkın eğitim ve öğretim seviyesi gün geçtikce yükselmektedir. Gün geçtikce gelişen ve yaygınlaşan kitle iletişim ve haberleşme vasıtaları insanların bilgilerini arttırmakta, onlara yeni görüş ve bakış açıları kazandırmaktadır.

Toplumun her kesimine hitap edecek, tebliğde bulunacak, onlara bilgi ve nasihat sunacak İrşad ehlinin söz söylediği insanların hepsinden bilgili ve doyurucu, genel kültüre sahip olması esastır. Eksik bilgi, yetersiz bir kültürle bilgili, yüksek kültüre sahip insanlara davet yapmak, onları inandırıp ikna etmek mümkün değildir.

İmparatorluğun çöküş sürecine girdiği dönemden başlamak şartıyla Cumhuriyet dönemi de dahil iki yüz yıllık bir zaman kesidi içinde din hizmetlerine , özellikle İrşad faaliyetlerine gerekli dikkat ve itina gösterilmedi. Özellikle köy, kasaba ve küçük yerleşim merkezlerinde İrşad ya hiç yapılamadı veya ehil olmayan kimselerin tuluatına terkedildi.

İmparatorluğun son dönemlerinde İstanbul'da bir kaç vaaz ve İrşad ehli yetiştiren müessesenin açılmış olduğunu biliyoruz. Onların fazla uzun ömürlü olamadıklarını ve yeterli miktarlarda mezuniyet veremediklerini de hatırlıyoruz. İmparatorluk döneminde açılmış bu müesseseler, Cumhuriyetin ilânı ile kapatılmıştır. İki asrı aşan bir süre milletin İrşad hizmeti kendi haline bırakılmış veya bu çok önemli hizmet, kasap bıçağı

ile beyin ameliyatı yapan ehliyetsiz cerrahların ehliyetine (!) havale edilmiştir. Bu ifadelerimizden İrşad hizmetini vukufla ve ehliyetle ifa eden hocalarımızın alınmayacaklarını biliyoruz. Onlara dinimiz ve milletimiz adına şükran borcumuz vardır.

Cumhuriyet döneminde bilinen sebeblerden ötürü din, bazı, çevrelerce "Potansiyel tehlike" olarak görüldü ve öyle değerlendirildi. Bu sebebten din hizmetleri, özellikle vaaz ve İrşad faaliyetleri çok sıkı denetim ve kontrol altına alındı. Din hizmetlisi yetiştiren müesseseler kapatıldı. Yenileri de açılmadı. Ülke çapında aksak, topal yapılabilen vaaz ve İrşadda kalite düştükce düştü, yapılmasa daha iyi olacak hal aldı. İrşad'da ilmin, irfanın ve hikmetin yerini gazete malumatı ve tuluat aldı. Ülkemizde ikiyüz yıldır devam eden bu yanlış ve zararlı İrşad (!) süreci düzelmedi.

Diyanet Teşkilat Kanunu 633 sayılı yasa çıkalı tam 28 yıl oldu. Ülkemizde şu an 15-16 yüksek din eğitim ve öğretimi yapan Yüksek Okul ve Fakülte bulunmaktadır. Bu okullardan diploma almış 20 binden fazla din konusunda eğitilmiş eleman bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının vaaz ve İrşad faaliyetlerinde kullanmakta olduğu kadronun hepsi 1500 kadardır. Bilgilerimiz bizi yanıltmıyorsa bu kadroların üçte ikisi münhaldir. Her nedense, sebebini bilmiyoruz; Başkanlık vaaz ve İrşad hizmetlerine gerçekci ve akılcı çözümler getireceği yerde,açık vaiz kadrolarını emekli olmuş veya çeşitli mülahazalarla Diyanet kadrolarından uzaklaştırılmış kimselerle doldurma yolunu yeğlemiştir. Başkanlığımızın topladığı bu İrşad şûrası'nın çok gecikmiş, ülke ve millet aleyhine vahamet arzeden İrşad hizmetlerinin düzeltilmesi ve idealize edilmesi konusunda çok önemli bir adım olduğuna inanıyoruz.

Vaaz ve İrşad hizmetlerinin bu güne kadar ele alınmayışını ödenek yokluğuna ve eleman bulunmamasına bağlamak mümkün değildir. Bu işin düzeltilmesi ve çözümlenmesi konusunda gerekli irade ve isteğin bulunmadığı kanaatındayız. Devletin bazı birimlerinde din hizmetlerine karşı bir isteksizlik ve çekince sürmektedir. Oysa bu çekince ve ilgisizlik millî bünyemizde kolay sarılmayacak, sosyal, siyasal ve kültürel yaraların açılmasına sebep olmaktadır. Dinin ve irşadın olumlu etkileri yok oldukca herkesin bildiği ve yaşadığı sıkıntılar ortaya çıkmaktadır.

Vaaz ve İrşad hizmetlerinin iyiliştirilmesi, Diyanet Teşkilat Yasası çıktığı günlerde ele alınabilmiş olsaydı ve her sene 40-50 kişilik bir kadro eğitilip İrşad hizmetlerine verilebilseydi, vaaz ve irşadda karşı karşıya gelinen bu günkü durum doğmazdı. Vaaz ve İrşad konusunda karşılaşılan bu günkü durum ülke, devlet ve millet yararına değildir. Tam tersine zararınadır. Bir süre daha iş askıda bırakılır vaaz ve İrşad konusunda gerekli düzeltme yapılmazsa daha sonra alınacak tedbirler çare olmayacaktır. Doğu ve güneydoğu illerimizde yaşanan sıkıntı, uzun yıllar oralarda gerçek anlamda ve yeterli şekilde irşadın yapılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Hizmetin gerçek elemanları oralara varmayınca mahallî imkânlar doğan boşluğu rahatça doldurdular.

İki asırdır içine girilmiş, ülkeye, millete ve devlete verdiği zararlar kesinkes görülmüş, yanlış yaklaşım ve değerlendirmelerden sür'atle sıyrılınmalıdır. Vaaz ve İrşad hizmetleri konusunda gerekli düzeltme ve verim mutlaka sağlanmalıdır. Yapılacak işlem herkes tarafından çok iyi bilinmektedir. Bir Üniversite öğretim üyeliği kadar ilim ve ihtisas isteyen bir hizmeti "Hayrat Hademeleri" olarak nitelenen kimselere verilen ücretlerle sağlamak mümkün değlidir. Din hizmetlerinin en ağırı ve en çok çalışma

isteyeni, vaaz ve İrşad görevidir. Bu hizmeti küçümsemek ve gerekli önemi vermemek doğru ve isabetli bir değerlendirme değildir.

İRŞAD EHLİNİN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

İrşadın bir tebliğ ve davet işlemi olduğunu gördük. İrşad hizmeti üstlenecek kimseler, din esaslarını gerekli ölçüler içinde ve usulüne uygun şekilde açıklayan, insanları o esaslara davet eden görevlilerdir. Bu sebebten ötürü onların, açıklayacağı ve davet yapacağı esasları çok iyi ve mükemmel bir şekilde öğrenmiş olmaları lazımdır. Hazmedilmiş, ihatalı bir din bilgisiyle bütünleşmiş güçlü bir genel kültür olmadan sonuç getirici irşadı sağlamak olası değildir. Bu bakımdan İrşad hizmeti üstlenecek kimselerin önceden tesbiti, onların eğitim ve öğretimiyle özel meşgul olunması büyük önem taşır.

Mümkünse Diyanet İşleri Başkanlığı İmam-Hatip Okulları yönetimleriyle temasa geçmeli, derslerinde çok başarılı, üstün zekaya sahip, ahlâkı ve karakteri İrşad hizmetine elverişli çocukları belirlemeli, onların eğitim ve öğretimleriyle yakından ilgilenmelidir. Gerekirse onlar karşılıksız burs ve benzeri maddî imkânlarla desteklenmeli, eğitim ve öğretimlerinin mükemmel olması sağlanmalıdır. Aynı ilgi ve destek yüksek öğrenimde de sürdürülmeli, yurt içinde ve yurt dışında yüksek öğrenimleri mükemmel bir şekilde tamamlattırılmalıdır. Mezuniyet sonrası lisans ve doktora çalışmaları mutlaka yaptırılmalıdır. Metinleri rahatlıkla çözebilecek, gerektiğinde kitap ve risale yazabilecek kadar güçlü bir Arabca öğrenilmiş olmalıdır. Ayrıca dünyada yapılan bilimsel çalışmaları izliyebilmek için Batı dillerinden en az birini çok iyi öğrenmek lazımdır. Elemanın iyi yetişmiş, kalifiye olması hizmetin bizatihi özünde yatmaktadır. İrşad ehli her bakımdan bilgili ve aydınlanmış olmalı ki, başkalarına ışık versin ve onları aydınlatabilsin.

İRŞADDA UZMANLIK EĞİTİMİ

Ülke içinde ve yurt dışında süren güçlü eğitim ve öğretimi tamamladıktan sonra kendilerine İrşad görevi verilecek kimseler iki yıldan az olmamak şartıyla bir stajyerlik devresi mutlaka geçirmelidirler. Bu süre içinde hizmet verimi ve mesleğe uyumu inceden inceye kontrol edilir. İrşad görevlisinden meslekî konuda ilmî makaleler veya risaleler istenmeli, böylece hem adayın çalışması sağlanmalı, hem de fikrî kapasitesi ölçülmelidir. Parlak sonuçlar sergileyen adayların stajyerliği kaldırılmalı, göreve asaleten atanmalıdırlar. Durumu ve meslekî formasyonu istenilen seviyede olmayan adaylar, Başkanlığın diğer hizmetlerinde kullanılmak üzere İrşad hizmetinden çekilmelidirler.

Asaletleri onaylanan İrşad elemanları meslek boyu devam eden ilmî ve akedemik bir çalışma ve araştırma süreci içine alınmalıdır. Bu sürec, İrşad görevlilerinde hem ilmen ve fikren yenilenmeyi sağlayacaktır, hem de dini meselelere yeni çözümler getirecektir. Bu gün müftülerimiz günlük büro işleri arasında kaybolmuş vaziyettedirler. Okuyacak, araştırma yapacak imkân ve zaman bulamamaktadırlar. Vaaz ve İrşadla görevli elemanlar müftülüklerimizin bu eksiğini tamamlayacaklardır. Uzun süre devam edecek bu çalışmalar din bilgilerinde öngörülen "Rusuh"u (ilimde en yüksek payeyi)

sağlamış olacaktır. Karşılaşılan bir çok ilmi ve dini problem böylece çözüme kavuşmuş olacaktır.

İRŞAD BİRİMLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir İrşad daire başkanlığı birimi oluşturulmalıdır. Bu daire Başkanlığı, biri Büro, diğeri İrşad faaliyetleriyle ilgilenen iki birime ayrılmalıdır. İrşad biriminin işi ve meşguliyet alanı sırf İrşad işlerinin düzenlenmesi ve çözümler üretmesi ve ülke çapında yürütülen İrşad faaliyetlerinin en yüksek merci'i olması lazımdır. Ayrıca tüm İl merkezlerinde, ilin İrşad işleriyle görevli elemanlarından oluşan bir İrşad birimi oluşturulmalıdır. İlçelerde görev yapacak İrşad görevlileri bu birimin üyesi ve o birime bağlı olmalıdır. Bilgi ve meslekî tecrübesi fazla olan bir üye il İrşad birimi başkanlığına atanmalıdır. İl İrşad birimi il müftülüklerine karşı sorumlu olmalı, gerek gördüğünde il müftüsü bu heyetin çalışmalarına katılmalıdır. İl İrşad birimlerinde görevlendirilecek elemanlar arasında bilgi ve meslekî tecrübenin esas alınacağı bir derecelenme ve hiyerarşi oluşmalıdır. Yapılacak derecelendirme mesleki yükselmeyi, bilgi ve başarının arttırımını esas almalı, bir dereceden ötekine geçilmesi ilmî ve mesleki bir tezin veya kitabın hazırlanmasına ve onların kabulüne bağlanmalıdır. Uzmanlıkta eşit şartları haiz elemanlar arasında da meslekî kıdem göz önünde bulundurulmalı, meslekî birliktelikte bu durum takip edilmelidir. İllerde oluşacak irşad birimleri, İrşad birimler başkanlığına bağlı olmalı, İrşadla ilgili işlerin başvuru yeri o merkez birimi olmalıdır.

İl İrşad birimleri halkın ihtiyaçlarını ve çevre şartlarını esas alarak ve ön araştırmalar yaparak kısa vadeli ve uzun süreli İrşad plan ve programları hazırlamalı, onları uygulamaya koymalıdır. Uzun süre devam edecek bir İrşad programının niçin gerekli olduğu ve stratejisi hakkında hazırlanacak ayrıntılı rapor, İrşad merkez birimine sunulmalı ve onay alınmalıdır. İdarî, ilmî ve meslekî koordine sağlanmalıdır. Yapılan İrşad çalışmalarının sonuçları vukufla izlenmelidir.

OLGUN VE ÖRNEK KİŞİLİK

İrşadın başarılı olmasında bilginin ve kullanılacak elverişli metodun önemi çok büyüktür. Doğru, sağlıklı, yeterli ve güvenilir bir bilgi, o bilgiyi sonuç getirici bir şekilde kullanma, İrşad için vaz geçilmez şarttır. Ancak başlı başına yeterli değildir. İrşadda yararlanılan bilgi ve metodun arkasında faziletlerle örülmüş olgun ve örnek kişiliğin mevcudiyeti, onun başkalarına söz söyleyebilme haklılığını sağlar ve sözlerini etkili kılar. Allah Teala amelsiz tebliğ yapılması hakkında: **"Kitab'ı okuyup durduğunuz halde kendinizi unutur da başkalarına mı iyilikle emredersiniz? Düşünüp akletmiyor musunuz?"** buyuruyor. Okunan kitabın ilk muhatabının okuyan olduğunu ortaya koymaktadır. (Bakara Suresi, ayet 14) İrşad ehlinin sahip olacağı kamil ve örnek kişilik, yaptığı davetin hak ve zorunlu olduğunu gösterir en etkili kanıttır. Bu kanıt, söylenilen sözleri teyit eder. Muhatabın gönlünü yumuşatır, kafasını çalıştırır, düşünceye sevkeder. Mürşidin sözlerine ilgi, kişiliğine saygı duymaya başlar. İrşad için gerekli etkileşim meydana gelir.

İrşad ehli için gerekli kişiliğin meydana gelmesi "İlim, iman ve amel" sentezinin oluşmasına bağlıdır. Merhum Gazalî İslâm'ı kasaca ifadelendirdiği bir cümlede, İslâm: İlim, amel, hal'dir, diyor. Biz bu cümleden esinlenerek kâmil ve sonuç getirici İrşad: Bilgi, iman ve ameldir, diyebiliriz. Bu üç unsurdan biri bulunmadığında İrşad işlemi gerçekleşemez veya istenilen sonuca ulaşamaz. İrşad ehlinin gerek eğitim sürecinde ve gerekse hizmet döneminde örnek kişiliğin oluşmasına ve korunmasına son derece dikkat edilmelidir.

İrşad görevi üslenecek kimse, halkı davet edeceği iman esaslarına öncelikle kendisi, güçlü bir şekilde inanıyor olacaktır. Zira iman, İrşad işleminin özünü oluşturmaktadır. İmanın sağladığı manevî güç, İrşad için sarfedilen sözleri etkili ve inandırıcı kılar. Büyük ve başarılı mürşidlerin sözlerindeki etkinlik ve çekicilik her şeyden önce onların güçlü inançlarından ileri gelmektedir. İmansız bir kimsenin yapacağı tebliğ ve davet gönüllere ulaşmaz ve beyinleri çalıştırmaz.

İrşad hizmeti üstlenecek kimselerin ilim ve iman hasletlerinden sonra sahip olacakları bir başka nitelik de "Amel" dir. Amel kelimesi iyi ve yararlı işlerle güzel ahlâkı ifade eder. Halkı iyiye, doğru ve yararlı işlere davet eden İrşad ehli, söylediklerine önce kendisi uyacak, mürşidin söylediklerıyle yaşantısı arasında en ufak bir çelişki bulunmayacaktır. Gazalî merhum: "Bildikleriyle amel etmeyen alim kadar dine zarar veren başka bir kimse yoktur" buyurmuştur. Mürşidin sözüyle yaşantısı onu başarılı kılacağı gibi, davetle hayat arasındaki çelişki ve tutarsızlık başarısızlığa sebep olur. Söylenen sözün ve yapılan davetin geçerliliği ortadan kalkar. Bu sebebten gerçek ve başarılı İslâm alimleri ilim, iman ve amel üçlüsüne büyük önem vermişlerdir. Asılda inanmak, öğrenmek ve bildikleriyle amel etmek her Müslümanın, hatta her insanın üzerine farzdır.

ÖTEKİ NİTELİKLER

İrşad hizmetiyle görevlenecek kimseler üst seviyede halk eğitimi yapacaklardır. Bu sebebten ötürü onlar, modern terbiye ilkelerini ve metotlarını da bilmek zorundadırlar. İrşad görevi üstlenecek elemanlar, eğitilmeleri esnasında pedagojik dersler almalı ve pedagog formasyonu kazanmalıdırlar.

Ayrıca onların, İrşad hizmeti vereceği kimselerin ruhî hallerini, yöneliş ve davranışlarına etki eden saikleri anlayıp tanımalarına da zaruret vardır. Kişiyi ve kitleleri tanımadan onlara nasıl yaklaşılacağını tayin etmek olası değildir. Psikolojik sebep ve saikler bilindiği zaman hizmet kolaylaşır. İrşad ehlinde psikolojik nitelik de bulunmalıdır.

İrşadın konusu insandır. İrşad işlemi sosyal çevre içinde başlar, o ortamda devam eder. Bu nedenle mürşidin sosyal çevreyi, beşerî münasebetlere etkili olan faktörleri çok iyi bilmesi lazımdır. O, sosyal olayların analizini yapabilecek, sağlam ve doğru sonuçlara ulaşabilecek kadar sosyal bilimlerden nasiplenmiş olmalıdır.

İrşad görevi üstlenecek kimseler işlek, güzel ve kolay anlaşılır bir aksana sahip olmalıdırlar. Türkçeyi doğru, güzel ve akıcı bir şekilde kullanmalıdırlar. Onların ses tonlarının düzgün ve mikrofonik olması hem anlatım, hem de dinleyenler için büyük bir

kolaylıktır. Böyle bir ses tonu ve anlatım, hatip, dinleyici bütünleşmesini sağlar. Söylenen sözleri etkili kılar. İrşad ehli için ses ahengi ve diksiyon büyük önem taşır.

ÜCRET MESELESİ

İrşad hizmeti her bakımdan üstün nitelikler isteyen bir uzmanlık konusudur. Bu uzmanlık çeşitli nitelik ve ehliyetin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. öyle bir hizmete intisap etmek ömür boyu çok boyutlu çalışmayı, son derece dikkatli ve itinalı, örnek bir yaşayışı gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Sürekli halk arasında kalacak, orada hizmet verecek İrşad ehline insanların saygısı ve itibarı, hizmetlilerin göstereceği istiğna ve sergileyeceği erdeme oranlıdır. Halkın eline bakan, onlardan yardım ve maddî menfaat gözetir olan bir irşadcı halk katında sadece kendi saygınlığını kaybetmekle kalmaz, yürütmekte olduğu hizmetin de kıymetini ve önemini ortadan kaldırır. İrşad ehli, hizmet verdiği fert ve toplumdan yardım bekler olmayı bir tarafa bırakınız, kendisi gereken kimselere yardımda bulunmak zorundadır. Bu yaklaşım halkı hayra davet etmenin en çarpıcı önkoşuludur.

Ayrıca halk katında bir görevlinin değeri ve itibarı o görevlinin devlet nezdindeki yetki ve itibarıyla doğru orantılıdır. Devletin bir görevliye verdiği önem ve itibarı, ona tanıdığı statü ve ödediği ücret ifade eder. Ülkemizde din hizmetleri hep "Hayrat Hademeleri" ölçüsü içinde ele alındı. Ödenen ücretler de ona göre ayarlandı. Ülkemizde halen yürütülen, büyük ölçüde ideal nitelikten uzak, keyfiyet ve kemiyet bakımından son derece cılız ve yetersiz İrşad faaliyetlerinin bu hale gelmesinde en önemli faktör, devletin ve yetkililerin bu hizmete bakış açılarının doğru olmaması, bir çekinti içinde bulunmalarıdır. Oysa din adına devlete yönelebilecek tehlikenin antikoru, iyi yeştişmiş, devlet, millet sadakatıyla dolmuş din hizmetlileri ve İrşad ehlidir. Toplam nüfusun hemen hepsi Müslüman olan ülkemizde din hizmetlerini ihmal etmek, o hizmetleri resmiyetin dışında sorumsuz kimselere ve kuruluşlara bırakmak sonucu verir ki, duyulan endişe işte o zaman ortaya çıkar. Din hizmetleri, özellikle İrşad görevleri dinin ve millî menfaatlerin gereklerine uygun şekilde yapıldığında, halkımızda mevcut kardeşlik duyguları güçlenip pekişir, millî birlik ve beraberlik düşüncesi tüm kafa ve gönülleri sarar. Devletimizin devamı ve milletimizin bekası, din hizmetlerinin en üst seviyede, mükemmel bir şekilde yürütülmesiyle doğru orantılıdır. Din hizmetini ve dini gelişmeyi devlet kontrolu dışına itmek, onu sorumsuz ve kontrolü imkânsız gayretlere bırakmak olur ki, o zaman devlet ve millet içinden çıkılamaz badirelere sürüklenir. Bugün doğu ve güneydoğu illerimizde yaşanan terörün büyük ölçüde sömürdüğü konulardan biri dindir, din hizmetlerindeki yetersizliktir. Din hizmetlerinde bilinen kifayetsizlik, dini hizmet insiyatifini büyük ölçüde Diyanet'in dışında kalan kimselere kaptırmıştır.

Vaaz ve İrşad hizmetinin bu günkü çizgiye gelip dayanmış olması, bu hizmetin "Hayrat Hademesi" stütüsü içinde ele alınmış, ona göre bir ücrete bağlanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Hali hazır ücret baremi gerçek hizmet ehlini İrşad kadrolarından uzaklaştırmıştır. Hademe ücretiyle uzman İrşad hizmeti beklemek olası değildir.

İrşad ehline takdir edilen ücretin azlığından, son derece kifayetsiz olduğundan devlet ve yetkililer haberdardır. Yaklaşık on yıldır altı aylık periyotlar halinde memur

maaşlarına yapılan zamlarda, memurları aldıkları ücrete razı etmek üzere yüksek eğitim ve öğretim görmüş bir vaize verilen ücret gösterilmekte, halinize şükredin, sizden çok aşağı ücrete çalışanlar var, denmektedir. Bu onur ve şevk kırıcı tutum ve işlem on yıldır devam edip gitmektedir.Örneğin; 15 Temmuzda belirlenen zam oranlarının açıklanmasında aynı yanlış ve çirkin yönteme başvuruldu. Yüksek tahsil yapmış bir vaizin alacağı ilk ücret 2 milyon 900 bin lira olarak tesbit edildiği gösterilirken, onun hemen yanında orta öğretimli bir hemşirenin ilk maaşı 4 milyon 150 bin lira olarak bildirildi. Bu durumu benimseyip yayınlayan yönetimlerin farkına varmadıkları veya varmak istemedikleri mesaj, ülke insanının büyük ölçülerde sevdiği ve saydığı İrşad ehlini gereken şekilde sevmediklerinin ve onları önemli saymadıklarının ifade edilmesidir. Bu durum, yönetimler hakkında halkın değer hükmünü belirlemektedir. Halktan toplanan vergilerden oluşan ücret adaletini din hizmetlileri aleyhine bozmak Müslüman halkımızda kırıklıklara ve kızgınlıklara sebep olmaktadır. Yerin ve nezaketin elvermemesi sebebiyle hatırlatılması uygun olmayan yerlere trilyonlarca lira bir çırpıda bulunup verilebildiği halde, din ve İrşad hizmetini hiç tanımayan bazı maliyecilerin, vaizleri kastederek: "Bu adamlar ne yapıyor, üretime ne katıyor" gibi vukufsuz ve şevk kırıcı laflar ettikleri zaman zaman duyulmaktadır. Gerekirse açıklanabilir; bu memlekette bir kısım maliyeciler de dahil, pek çok, hak etmediği ücreti, fazla fazla alan kimseler vardır. İrşad ehli ülke insanının devlete sadakatına ve vergilerini ödemelerine yardımcı olmaktadır.

İrşad hizmetinin idealize edilmesi için devletin ve yetkililerin bu hizmete bakış açıları düzelmelidir. Din hizmetlilerine, özellikle İrşad görevi üstlenmiş kimselere üniversite öğretim elemanlarına denk ücret ve statü mutlaka sağlanmalıdır.

Hepinize saygılar sunarız!..

İRŞAD VASITASI OLARAK HUTBE

Doç.Dr.Ahmet ÖNKAL
Selçuk Ü.İlâhiyat Fak.
Öğretim Üyesi

HUTBENİN ÖNEMİ

Hepimizin mâlumu olduğu gibi cuma namazı, şartlarını taşıyan Müslümanlara kıyamete kadar farz kılınmış önemli bir ibadettir. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz bu gerçeği ifade etmiş ve cumayı hafife alarak terkeden kimseyi lânetlemiştir. O, şöyle buyurur: ***"Bilmiş olasınız ki Allah, bulunduğum şu makamda, şu günde, şu ayda ve şu yılda kıyamete kadar geçerli olmak üzere cuma namazını farz kılmıştır. Benim hayatımda veya ölümümden sonra her kim, âdil veya zâlim bir idarecisi olduğu halde cumayı hafife alarak veya inkâr ederek terkederse Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin, onun işlerini mübarek kılmasın. Dikkât edin, bu adamın namazı yoktur, zekâtı yoktur, haccı yoktur, orucu yoktur, iyiliği yoktur. Tâ tevbe edinceye kadar... Kim tevbe ederse elbette Allah tevbeleri kabul eder."*** (1) ***Hz. Peygamber, küçümseyerek üç cumayı terkeden kişinin kalbinin Allah tarafından mühürleneceğini de belirtir.*** (2)

Kuşku yok ki cumaya bu önemi kazandıran ve diğer namazlardan farklı bir konuma sahip kılan en esaslı unsur, hutbedir. Kanaatimizce Hz.Peygamber'in lâneti de namazdan daha çok, hutbeyi terk ile alâkalı bir hususdur. Esasen İslâm fıkhına göre de hutbe, cumanın şartlarından biridir; hutbesiz cuma olmaz.(3) Müslümanlara cumayı farz kılan: **"Ey iman edenler, cuma günü namaz için nida olunduğu zaman hemen Allah'ın zikrine koşun; alım-satımı bırakın. Bilseniz, bu sizin için daha iyidir."** (4)âyetinde geçen "Allah'ın zikri" lâfzını müfessirler, "hutbe" olarak tefsir etmişlerdir. (5) Esasen Peygamber Efendimiz de: ***"İmam (minbere) çıktığı zaman melekler gelip zikr'i dinlerler."***(6) buyururken hutbeye temas etmektedir. Dolayısıyla cumaya anlam kazandıran hususun hutbe olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu özelliğiyle orantılı olarak hutbeler, tarih boyunca toplumların yönlendirilmesinde önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Günümüzde de hutbe, irşadın en önemli

1. İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 78.
2. Ebû Dâvûd, Salât 210; Tirmizî, Salât 359.
3. Abdurrahmân el-Cezîrî, Kitâbü'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbe'a, Beyrut 1972, I, 380, 381, 383, 384; es-Seyyid Sâbık, Fıkhu's-Sünne, Beyrut 1969, I, 308.
4. Cum'a (62): 9.
5. Bkz. Nesefî, Tefsîr, Beyrut, tsz., IV, 256.
6. Buhârî, Cum'a 31; Müslim, Cum'a 10.

vasıtalarından biridir; hatta en başta gelenidir. Çünkü ülkemizde 26 milyon civarındaki erkek nüfusun yaklaşık 15-18 milyonu cuma namazı kılmakta, hutbe dinlemektedir. Oysa ki ne va'zlarla, ne özel sohbetlerle ve hatta ne de kandil günlerinde yapılan programlarla bu kadar nüfusa birden aynı anda din hizmeti verme imkânı mevcut değildir. Va'z, sohbet ve özel programlara iştirak, halkın isteğine bırakılmış hususlar olduğundan katılım az olmakta, ayrıca zaten bu konularda az çok bilgisi ve ilgisi olan kimseler gelmektedir. Oysa ki, cuma namazına gelip, hutbe dinleyenlerin azımsanmayacak bir bölümü sadece cumadan cumaya camiye gelmekte ve namaz kılmaktadır.

Bu açıdan hutbe, günümüzde irşad açısından değerlendirilmesi gerekli büyük bir imkân ve önemli bir vasıtadır.

HZ.PEYGAMBER'İN HUTBELERİ

Hutbenin sahip olduğu bu büyük önem dolayısıyla öncelikle bize her yönüyle örnek teşkil eden Peygamber Efendimiz'in hutbelerinin temel özelliklerini iyi bir şekilde tespit etmemiz gerekmektedir. Bu tebliğ çerçevesinde üzerinde durmayı plânladığımız hususlar açısından Hz. Peygamber'in hutbelerini iki yönden inceleyebiliriz: 1. Şekil yönünden, 2. Muhteva yönünden.

Şekil yönünden konuya baktığımız zaman hemen belirtelim ki, Peygamber Efendimiz'in hutbeleri ne bıkkınlık verecek derecede uzundur, ne de bir ma'nâ taşımayacak ve maksat hâsıl etmeyecek kadar kısadır; Rasûl-ü Ekrem, ikisinin arasında mûtedil bir zamanlama yapmıştır.(7) Elbette ihtiyaçların ve şartların gerekli kıldığı durumlarda vaziyete göre bazan hutbesini kısa tutmuş, bazan da uzatmıştır. Genel olarak söylemek gerekirse cuma hutbeleri, ortaya çıkan zaruretler dolayısıyla diğer zamanlarda îrâd ettiği hutbelerinden daha kısadır. (8) Peygamber Efendimiz ashâbına da dinleyicilere usanç vermemeleri için hutbeyi kısa tutmalarını tavsiye etmiştir. (9) Hitabet tarihi incelendiği zaman görülecektir ki, Hz.Peygamber'in bu tavsiyesi dolayısıyla ilk dönem hutbeleri genel olarak kısadır; lüzum olmadıkça uzun hutbe tercih edilmemiştir. (10)

Peygamber Efendimiz'in hutbeleri, kullandığı üslup ve uyguladığı jest ve mimikleri itibariyle son derece canlı ve dikkat çekicidir. İmam Müslim'in naklettiği bir hadise göre hutbe sırasında Rasûl-ü Ekrem Efendimiz'in gözleri kızarır, sesi yükselir, hatta bir orduyu inzâr ediyormuş gibi gazabı şiddetlenirdi. (11)

Hz.Peygamber hutbe îrâd ederken cemaatına hâkimdi. Kendisinin dikkâtle dinlenmesini ister, dinleyenlerin başka bir şeyle meşgul olmalarına izin vermezdi. O'na göre imam hutbe okurken cemaatten konuşan birini îkaz için yanında oturan kimsenin "sus!" demesi bile uygun değildi.(12) Übeyy b. Ka'b'tan nakledildiğine göre, bir cuma hutbesi

7. Müslim, Cum'a 41, 42; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 85.

8. İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-Me'âd, thk. Şuayb el-Arnavut-Abdülkâdir el-Arnavut, 23. baskı, Beyrut 1989, I, 191.

9. Müslim, Cum'a 47.

10. Muhammed Ebû Zehra, el-Hatâbe, 2. baskı, Kahire 1980, s. 273.

11. Müslim, Cum'a 43-45.

12. Buhârî, Cum'a 36; Müslim, Cum'a 11.

sırasında Hz.Peygamber, Tebârake Sûresi'ni okumuş ve öğütlerde bulunmuştu. Bu sırada Ebü'd-Derdâ' veya Ebû Zer, yanında bulunan Übeyy'i dürterek: "Bu Sûre ne zaman nâzil oldu? Şu ana kadar ben duymamıştım?!" diye sordu. Übeyy, konuşmaksızın sadece "Sus!" diye işaret etti. Camiden çıktıktan sonra bu sahâbî, Übeyy'e: "Sana Tebârake Sûresi'nin ne zaman nâzil olduğunu sormuştum. Ama cevap vermedin!" dedi. Übeyy şu cevabı verdi: "Bugün kıldığın namaza karşılık boş sözden başka bir şey kazanmadın!" Bunun üzerine o sahâbî Hz.Peygamber'e giderek cereyan eden hâdiseleri ve Übeyy'in sözünü anlattı. Peygamber Efendimiz: "***Übeyy doğru söylemiş!***" buyurdu. (13)

Rasûl-ü Ekrem, cemaati tamamen kendi hâline bırakıp kendisi sadece konuşmayı tasarladığı şeyleri söylemekle iktifâ etmiyor, hutbe esnasında bile cemaat arasında müdâhale edilmesi gerekli bir husus olursa konuşmasını bırakıp hemen müdâhale ediyordu. Meselâ; bir defasında Allah Rasûlü hutbeye çıktıktan ve konuşmaya başladıktan sonra camiye Süleyk el-Gatafânî adlı bir sahâbî gelmiş ve sünnet namazını kılmadan hemen oturmuştu. Peygamber Efendimiz ona seslendi ve: ***"Kalk, kısa sûrelerle iki rekat namaz kıl, ondan sonra otur!"*** buyurdu (14)

Hz.Peygamber'in gerekli durumlarda cemaate müdâhale uygulamasını bilen Hz.Ömer; halifeliği sırasında bir gün hutbe okumaya başladıktan sonra ashâbtan bir zât gelmiş ve oturmuştu. Hz.Ömer ona seslendi: "Bu hangi saat böyle?!.." Sahâbî cevap verdi: "Çarşıdan dönmüştüm. Ezanı işitince hemen abdest alıp geldim!" Bunun üzerine Hz. Ömer: "Üstelik bir de sadece abdest öyle mi?!.. Oysa ki sen, Hz.Peygamber'in cuma günleri guslü emrettiğini biliyorsun!" diyerek onu îkaz etti. (15)

Peygamber Efendimiz hutbelerine canlılık kazandıran bir husus olmak üzere hutbe sırasında ashâbının soru sormalarına izin veriyor ve soruları cevaplandırıyordu. Meselâ; İbn Ömer'in naklettiğine göre Hz.Peygamber hutbe okurken bir zât kalkmış ve gece namazının nasıl kılınacağını sormuştu. Peygamber Efendimiz: "İkişer rekat hâlinde kılarsın. Sabah yaklaşırken de vitri eklersin." demişti. (16)

Bu hususla ilgili olarak Ebû Hüreyre (R.A.) bir başka olay aktarır: Hz.Peygamber hutbe îrâd ederken bir zât kalktı ve dedi ki: "Ya Rasûlallah, ne dersin, sabrederek, ecrini Allah'tan bekleyerek, firar etmeden düşman üzerine yürüyüp Allah yolunda çarpışsam, Allah önceki günahlarımı bağışlar mı acaba?" Peygamber Efendimiz: "Evet!" dedi; sonra bir süre sustu. Arkasından: "Az önce soru soran nerede?" dedi. O sahâbî: "Buradayım, ya Rasûlallah!" diye cevap verdi. Hz. Peygamber: "Ne demiştin?" diye sordu. Bu zât sorusunu tekrarladı. Peygamber Efendimiz: "Evet! Yalnız borç hâriç... Bunu az önce Cibrîl bana bildirdi." buyurdu. (17)

Bu tür sorulara muhâtap olduğunda Rasûl-ü Ekrem durum gerektiriyorsa hutbesini yarım bırakıp iniyor, soruyu soran kişiyle özel ilgileniyor, bilâhare hutebesine devam

13. İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 86.
14. Buhârî, Cum'a 32, 33,; Müslim, Cum'a 54-59.
15. Buhârî, Cum'a 2; Müslim, Cum'a 3.
16. Buhârî, Salât 84.
17. Nesâî, Cihâd 32.

ediyordu. Nesâî'nin naklettiğine göre Ebû Rifâ'a adlı bir sahâbî, Hz.Peygamber hutbe okurken Mescid-i Nebevî'ye gelmiş ve: "Ya Rasûlallah, (kendini kasdederek) garip bir adam geldi. Dinini bilmiyor ve öğrenmek istiyor!" demişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz hutbeyi yarıda bıkarak bu zâtın yanına geldi. Hz.Peygamber'e ayakları demirden bir sandalye getirildi; bunun üzerine oturdu ve o zâta İslâm'ı öğretti. Sonra da çıkıp konuşmasına kaldığı yerden devam ederek hutbesini tamamladı. (18)

İşte bu tür müdâhaleler ve cemaatın durumuyla yakından ilgilenme cemaatın dikkâtlerini hatip üzerinde topluyordu.

Elbette Hz. Peygamber'in hutbede ele aldığı konular ve işlediği muhteva da konuşmasının ilgiyle takip edilmesini gerekli kılıyordu. Hemen belirtelim ki Peygamber Efendimiz hutbelerinde iman, amel, ahlâk konuları başta olmak üzere yerine göre eğitim ve iktisat meselelerine temas etmiş, yerine göre konuşmalarını idârî, siyasî, ictimaî, askerî, adlî hukukî konulara tahsis etmişti. Dinî ya da dünyevî, hayatın tüm alanlarını kapsamaktaydı, O'nun hutbeleri. Bu hususta gerek Hz.Peygamber'in, gerekse Râşid Halifelerin hutbelerinden sayısız örnekler vermek mümkündür.

Sahih hadis ve İslâm tarihi kaynaklarından öğreniyoruz ki, Peygamber Efendimiz hutbelerinde çoğu zaman Kur'ân âyetlerini okumakla yetiniyor ya da konuşmasının çoğunluğunu Kur'ân âyetleri oluşturuyordu. Nitekim Câbir b. Semura, Hz.Peygamber'in hutbelerinde Kur'ân okuduğu ve Allah'ı anıp insanlara öğüt verdiğinden bahseder. (19) Amre bint Abdurrahman'ın kızkardeşi veya Ümmü Hişâm bint Hârise b. en-Nu'mân der ki: "Ben Kâf Sûresi'ni bizzat Hz.Peygamber'in ağzından öğrendim. Çünkü Peygamber Efendimiz her cuma insanlara hutbe îrâd ederken minberde bu sureyi okur ve bu sure ile hutbe verirdi. (20) Meşhur muhaddis Dârimî, Sünen'inde "Cuma Günü Hutbede Kur'ân Okunması" başlığı altında Ebû Saîd el-Hudrî'den şu rivayete yer verir: ***"Hz.Peygamber bir gün bize hutbe îrâd etti ve Sâd Sûresi'ni okudu. Secde âyetine gelince minberden inip secde etti."***(21)

Bu rivayetleri değerlendiren İbn Kayyim el-Cevziyye, Hz. Peygamber'in çoğu zaman Kur'ân ile hutbe verdiği sonucuna varmıştır.(22)

Mâlumdur ki, Hz.Peygamber'in Medine'de îrâd ettiği 500 civarında hutbesi vardır. Ancak bunlardan bize çok azı intikal etmiştir. Hz.Peygamber'in en küçük davranışını, özel durumlarını ve sözlerini tespit ve nakletmede hassâsiyet gösteren ashâb-ı kirâm, acaba niçin Hz.Peygamber'in hutbelerini daha fazla nakletmemişlerdir? Bu, merak celbeden bir sorudur ve bazı araştırıcılar bu soruyu "Hz.Peygamber'in hutbelerinin bir çoğunu Kur'ân âyetlerine tahsis etmesi dolayısıyla ashâbın nakletme ihtiyacı duymadığı" şeklinde cevaplardırmaktadırlar ki bu cevap, az önce naklettiğimiz rivayetlere uygun düşmekte ve Hz.Peygamber tarafından hutbede Kur'ân'a verilen yere işaret etmektedir.

---

18. Nesâî, Zînet 122.

19. Müslim, Cum'a 34; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 85.

20. Müslim, Cum'a 50-52.

21. Dârimî, Salât 197.

22. İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., I, 187.

Elbette Hz.Peygamber çevrede cereyan eden olaylarla da ilgileniyor ve hutbesinde bu konuları dile getirerek ashâbının takınması gerekli tavrı belirliyordu.

TOPLUMUMUZDA HUTBELER VE HATİPLERİMİZ

Peygamber Efendimiz'in hutbelerinin özelliklerini böylece anahatlarıyla intikal ettirdikten sonra şimdi de toplumumuzda hutbeler ve hatiplerimizin durumuna bir göz atalım.

Elbette bu noktada tebrik ve takdirle anılacak hatiplerimiz olduğu gibi, bazı görevlilerimizin hutbelerinde tenkit edilebilecek hususlar, eksiklik ve aksaklıklar da vardır. Hepimizin zaman zaman, hatta esefle belirtmek zorundayız ki, sık sık müşahede ettiğimiz bu eksiklik ve aksaklıkları burada uzun uzadıya sayıp dökme lüzumunu hissetmiyorum. Genel bir ifadeyle zikretmek gerekirse tenkide hedef bu hususlar, irşad hizmeti yapan bazı görevlilerimizin ya yetersiz, ya yeteneksiz, ya gayretsiz veya usûlsüz olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu aksaklıklar meyânında bir husus var ki temas etmeden geçemeyeceğiz: Halk kitlesi yapı olarak hikaye, menkıbe ve efsanelere düşkündür; geleneksel olarak kendisine intikal eden kültüre, doğru yanlış demeden bağlıdır. Zaman zaman vâizlerimiz ve hatiplerimiz belki inanarak, belki de anlattıklarının farkında olmayarak konuşmalarında bu tür menkıbe ve efsanelere, İslâm'ın saf düşüncesiyle bağdaşmayan, ama kültürümüze yerleşmiş yalan - yanlış bilgilere ve hatta bid'at ve hurafelere yer vermektedir.

Bu vesile ile belirtelim ki, görevlilerimizin mutlaka ama mutlaka ilmî bir anlayışa sahip kılınması ve öncelikle bizzat kendi câmiamızın taassuptan kurtarılması gereklidir.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN HUTBE POLİTİKASI

"İrşad Vasıtası Olarak Hutbe" konusunu işlerken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hutbe politikasına da temas etmek istiyorum. Aynı câmianın elemanları olarak bu Şûra'da müşterek problemlerimizi ele alıyor, bir iç-kritik yapıyor ve daha iyi hizmet verebilmenin yollarını arıyoruz. Bu sebeple söz konusu edeceğim hususların mücerret bir tenkit olarak değerlendirilmeyeceği inancı içinde düşüncelerimi açık kalplilikle arzetmeye çalışacağım.

Elbette Diyanet İşleri Başkanlığı, irşadın önemli bir vasıtası olarak "hutbe" konusuyla yakından alâkalanmış, zaman zaman düzenleyici tedbirler almış, müftülüklerimize gönderilen tamimler ile hatiplerimizin uyacağı esasları belirlemiştir. Meselâ Din İşleri Yüksek Kurulu, 28.9.1978 günü hutbeler konusunu görüşmüş ve hatiplerin okuyacakları hutbeleri öncelikle Başkanlıkça yayınlanmış veya Başkanlığın tetkikinden geçmiş metinlerden seçmelerinin uygun olacağı kararına varmıştır. Aynı görüşmede irticâlen hutbe okunmasının yasaklanması da karar altına alınmıştır. Bu karar, 10 Ekim 1978 tarih ve 788 sayılı genelge ile müftülüklere duyurulmuştur. (23)

Başkanlık müteâkip dönemlerde de benzeri genelgeler yayınlamış, mesela Kasım

23. Bkz. Diyanet Gazetesi, sayı: 201, Ankara, Kasım 1978, s.1, 9.

1989'da yayınlanan bir tamim ile müftülükler "irticâlen hutbe okunmasına kesinlikle izin verilmemesi" ve "hutbelerin Başkanlıkça yayınlanan hutbelerden tercih edilmesi veya müftülükçe incelenecek metinlerden seçilmesi" konularında uyarılmıştır. (24)

Bilindiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı bu uygulamayı kolaylaştırmak üzere Diyanet Gazetesi'nin eki olarak her ay dört hutbe yayınlamaktadır. Ayrıca 1980'li yılların başlarında hatiplere okutulmak üzere "Örnek Metinler" adı altında bir de hutbe kitabı neşredilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, APK Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre hatiplerin % 47.2 gibi büyük bir kısmı her zaman, % 49.1'i ise zaman zaman bu hutbelerden faydalanmaktadır. (25)

Kabul ediyoruz ki Diyanet İşleri Başkanulığı'nın hatipler ve hutbelerle ilgili kısıtlayıcı bir takım kararlar almaya ve görevlilerin eline yazılı metinler tutuşturmaya zorlayan iç ve dış âmiller mevcuttur. Mevcut personelin niteliği, din ve vicdan hürriyetinden habire bahsediliyor olmasına rağmen dinî inanışlar ve görevliler üzerindeki baskılar, "Dini siyasete alet etmeyelim!" yaygarasını koparan bazılarının dini kendi kafalarına ve siyasetlerine göre yönlendirmeye kalkışmaları, Başkanlığı zorlayan problemlerdir.

Ancak gözardı edemiyeceğimiz bir gerçek vardır ki hutbelerle ilgili bu tedbirler sayesinde bazı mahzurlar bertaraf edilirken, öte taraftan belki de daha böyük sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Bu sakıncalar arasından önemli gördüğümüz ikisine temas edelim:

1. İrticâlen konuşması yasaklanan ve örnek metinlerden hutbe okuması şart koşulan hatip, tenbelliğe sevkedilmektedir. Hatip ancak minbere çıktığı zaman Dergi'deki hutbeyi eline almakta ve hiç bir ön hazırlık yapma lüzumu hissetmeden oradan okumaktadır. Kanaatimizce Dergi'deki hutbelerden istifade oranının yüksekliği de buna bağlıdır.

2. Hutbelerde aktüel konular göndeme gelmemektedir. Çünkü Başkanlıkça yayınlanan Diyanet Dergisi, ait olduğu aydan en az bir ay, en iyi ihtimalle 15 gün öncesinden yayına hazırlanmaktadır. Ayrıca çeşitli görevliler tarafından kaleme alınıp Başkanlığa gönderilen hutbelerin tetkiki ve "yayınlanabilir" onayını alabilmesi için belli merhalelerden geçmesi hususu da göz önüne alınırsa, diyelim ki, böyle bir hutbede aktüel bir konu yer alıyorsa bile yayınlanıncaya kadar artık tazeliğini kaybetmektedir.

Bu husus ise ne hutbenin esprisi ile, ne de Hz.Peygamber'in uygulaması ile bağdaşmaz. Aslında hatip, bir hafta boyunca dünyada, ülkesinde ve çevresinde gerek fertler, gerekse toplum bazında cerayan eden olayları takip edecek, cumada bu olayları İslâmî bir bakış açısıyla değerlendirecek, geçen haftanın muhâsebesi ile, görülen aksaklıkları ıslâh için dile getirecek ve ayrıca cematına gelecek bir haftanın programını verecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı APK Dairesi'nce 14 il ve ilçede değişik yaş, tahsil ve meslek gruplarından 2682 cami cemaatı arasında anket yöntemiyle yapılan bir

24. Bkz. Diyanet Gazetesi, sayı: 370, Ankara, Aralık 1989, s.1, 26.

25. Diyanet Gazetesi, sayı: 382, Ankara, Aralık 1990, s.9.

araştırmada cemaatın hutbe ile ilgili önerilerinin başında "Hutbelerin güncel olaylar hakkında cemaatı aydınlatıcı ve yönlendirici olması" hususu yer almaktadır. (26)

Aslında Başkanlık da bu zarureti bilmektedir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanan ve I. Din Şûrası'nda Dinî Konularda Toplumu Aydınlatma Komisyonu çalışmalarından önce okunan "İrşad Hizmetleriyle İlgili Başkanlık Görüşü"nde aynen şöyle denilmektedir: "Vaiz ve hatip, bulunduğu mahallin gelenek ve göreneklerini de iyi bilerek ona göre va'z ve hutbe konularını tespit etmelidir. Konu seçiminde millî ve dinî günler ile günlük hayatı etkileyen tabiî, ictimaî olaylar açısından zamanlamayı iyi yapmalıdır."

Ancak bu tespitin, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan hutbelerle tamamen mutâbık olduğunu söylemek güçtür. Gerçi neşredilen hutbeler içerisinde kandil geceleri ve millî günlerimiz önemli derecede yer tutmaktadır ve bu yönüyle konu seçiminde dinî ve millî günlerimiz göz önünde bulundurularak bir zamanlama yapılmıştır. Diyelim ki Berat Gecesi, Ramaz Bayramı ya da 30 Ağustos Zafer Bayramı ile ilgili bir hutbe her sene yayınlanmaktadır. Adı "örnek hutbe" olduğuna göre daha önceki yıllarda da olsa aslında bu konuyla ilgili hutbenin bir kez veya bir kaç kez yayınlanması yeterlidir ve kanaatimizce her sene tekrar tekrar neşredilmesine gerek yoktur. Hatip zamanı gelince gerekiyorsa daha önce yayınlanan bu hutbelerden de istifade ederek kendisi duruma uygun bir hutbe hazırlayabilmelidir.

Öte taraftan çeşitli haftalar dolayısıyla "Kanser", "Hayvanların Korunması", "Sağlığımızı Koruyalım", "Ormanlarımızı Koruyalım", "Trafik Kazaları" gibi konular, neşredilen hutbelerde sık sık işlenmiştir.(27) Hemen belirtelim ki bu konuların gayr-i İslâmî konular olduğunu söylemek istemiyoruz, burada... Elbette İslâm her hususla ilgilenir; cemaatı her konuda bilgilendirmek, şuurlandırmak ve yönlendirmek de hatibin görevidir.

Fakat Müslümanların içerisinde yaşadığı şartlar açısından bizim öncelikli ve ağırlıklı konularımız var; hutbelerde de bu konuların öncelikli ve ağırlıklı olarak ele alınması gerekir. Mesela çevremizdeki insanların inanç sorunları var; saf tevhid akidesi zedelenmiş, inanan bile neye, niçin inandığını bilmiyor. Müslümanların İslâm'ı yaşama ve yaşatma sorunları var. İnancının gereğini yerine getirmek isteyen Müslümünların önünde engeller var...

Bu problemler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın neşrettiği hutbelere ne ölçüde yansımıştır diye bakıyoruz ve üzelerek belirtelim ki, bir başörtüsü problemini göremiyoruz; yeni İmam-Hatip Liselerinin açılmaması gündeme hiç gelmiyor; İmam-Hatiplilerin orduya alınmamasında hatibimizin sesi çıkmıyor... Politika yapmama, siyasete karışmama adına hatibimiz çevrede cereyan eden olaylara karşı kör, sağır ve dilsiz bırakılıyor. Hatip, hakkı söyler ve her hâlukârda söylemelidir de... Ama elbette uygun bir lisanla ve basit siyaset hesaplarından uzak kalarak... Herkesin sık sık belirttiği gibi kuşkusuz din görevlisi, politikadan, basit politikadan uzak durmalıdır. İrşad hizmetini

26. Bkz. Diyanet Gazetesi, sayı: 372, Ankara, Şubat 1990, s.28.

27. Diyanet Gazetesi'nin eki olarak neşredilen hutbeler yıllara göre karşılaştırmalı bir şekilde incelendiği zaman sözünü ettiğimiz konuların bir çok kez tekrar edildiği ve hatta bir senenin hutbeleri içinde aynı konunun bir kaç defa ele alındığı görülecektir.

yerine getirenler, her partiden insanı kucaklayıcı olmaya mecburdur. Çünkü hepsinin dinî irşada ihtiyacı var. Din görevlisinin politik bir tavır içerisine girmesi, bir grubu sevindirirken diğerlerini ürkütür ve kaçırır. Bu yönüyle görevlilerimiz politikadan kaçınacaktır. Ama tekrar etmek gerekirse bu durum, olayları İslâm'a göre değerlendirip cemaatı bilgilendirmeye engel değildir ve olmamalıdır.

TEKLİFLER

Şimdi bu çerçevede hutbe konusuyla ilgili tekliflerimi maddeler hâlinde sunuyorum:

1. Hutbeler ne bıkkınlık verecek derecede uzun, ne de maksat hâsıl etmeyecek kadar kısa olmalıdır.

2. Öz ve anlaşılır bir ifade kullanılmalıdır.

3. Canlı ve dikkât çekici olmalıdır. Hatip, cemaatına hâkim olmalı, alışılanın zıddına gerekli durumlarda hutbeyi kesip müdâhale etmelidir.

4. Hutbe, muhteva olarak ilgi çekici olmalıdır. Bu hususun bir unsuru olarak hatip lüzum gördüğü her konu ve alanda, İslâm'ın esasları çerçevesinde fikir beyan edebilmelidir.

Bu vesile ile belirtelim ki Müslümanlar olarak "din" ve "dinî hizmet" anlayışlarımızı netleştirmeliyiz. Değil dine düşman olanlar, İslâm adına hareket ettiğini belirten gruplar bile din anlayışında, dinî hizmetin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunda dahi anlaşabilmiş değildir ve bugün bir vâkıa olarak karşımızda bulunan, mevcûdiyetini kabulden başka çaremizin olmadığı İslâmî gruplar arasında farklılaşmanın ve kutuplaşmanın temel âmilllerinden birisi, kanaatimizce din anlayışındaki belirsizlik ya da çarpıklıktır.

5. Hutbede Kur'ân'a bol yer verilmeli; Kur'ân anlaşılmalı ve Kur'ân anlatılmalıdır. Çağımızın ihtiyaçlarına, insanımızın problemlerine Kur'ân ile çözüm bulunmalı, Kur'ân bu gözle, yeniden hatiplerimiz tarafından gündeme getirilmelidir. Ne yazık ki Kur'ân, toplumumuzda yeterince anlaşılmış değildir.

6. Hatip, aktüel konulara hutbesinde yer vermeli, olayları İslâm'a göre değerlendirip cemaata rehber olmalıdır. Bu husus, bizim genellikle dualarla geçiştirdiğimiz ikinci hutbede yapılabilir. Nitekim bazı İslâm ülkelerinde bu uygulama görülmektedir.

7. Diyanet İşleri Başkanlığı, irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine mahallin ihtiyaçları ve şartlarına uygun bir irşad politikası izlemelidir.

8. Mümkünse ve muktedirse hatip mutlaka irticâlî konuşmalıdır. Bu husus, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yasaklanmak yerine teşvik edilmelidir. Ama elbette irticâlî konuşma demek, hazırlıksız ve plânsız bir şekilde aklına ve diline ne gelirse onu söylemek demek değildir. Aslında hatip, kâri' (okuyan) değil, hatip (konuşan) kimsedir.

9. Hatibe sahip olması gerekli vasıfları kazandırmak ve onu yeterli ilmî seviyeye çıkarmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, gerekli tedbirleri almalı; çeşitli kademelerde tesebbüslerde bulunmalı; ilgili tüm kuruluşlarla işbirliği cihetine gitmelidir.

Bu meyanda İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarının sayısı artırılmalı; İmam-Hatip Liseleri, İlâhiyat Fakülteleri ve İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarındaki programların daha iyi irşad hizmeti yapılmasına imkân verecek şekilde geliştirilmesi konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı, ilgili merciler nezdinde girişimlerde bulunmalıdır.

Ayrıca din görevlilerinin Açık Öğretim Fakültesi'nden daha fazla istifade etmesi konusunda teşebbüsler yapılmalı; görevliler sık sık hizmet içi eğitim kurs ve seminerlerine tâbi tutulmalı; bu kurslar sağlanacak imkânlarla cazip hâle getirilmelidir.

10. Hutbeleri menfî yönde etkileyen bir husus da cemaatten kaynaklanmaktadır. Cuma, tatil günü olmadığından cemaatten bir kısmı mesaiye yetişme endişesi taşımakta, bir kısmı ise gelecek müşteri hesabı yapmakta, bu sebeple de hutbe ile ilgisi az olmaktadır. Tâbir câizse "yasak savma" kabîlinden gelinen cumadan bir an evvel dönme düşüncesi zihinleri meşgul etmektedir. Ya da bedenî yorgunluklar etkili olabilmektedir. Cumanın sıhhatle kılınabilmesi ve hutbeden a'zamî istifadenin sağlanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, mesai saatlerinin düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapmalı; ayrıca vaizler ve hatipler, cemaatı eğiterek cumaya önceden hazırlanma şuuru ve cumaya gitme hazzını onlara kazandırmalıdır. Cemaat da yasak savma düşüncesiyle değil, önemli bir ibadeti yerine getirme ve değerli bilgiler edinme duygusu içerisinde, hazla cumaya gitmeli ve dikkâtle hutbeyi dinlemelidir.

Saygılarımla...

İRŞADDA METOD
(KUR'ÂN VE HADİSTE İRŞAD METODU)

Halim KARAKAYA
Tekirdağ Mrk. Anadolu
İ.H.L. Müdürü

Arapça kökenli bir kelime olarak irşad; - د - ش - ر - Fiilinden türetilmiş olan ve Rüşd, Reşad, Râşid mürşid şekilleriyle Kur'ân'da çeşitli ifadeler olarak yer almaktadır. Rüşd; insanlara menfaatlarını anlatmaktır, doğru iş ve doğru yola da rüşd denmektedir. Gerek fert gerekse toplum bakımından faydalı ve hayırlı yola rüşd, bu yolu gösterenlere râşid ve mürdşid denir. Rüşd'ün zıddı; dalâlet ve azgınlıktır (1). İrşâd'ın günlük dilde çok yaygın olan anlamı ise kısaca; doğru yolu göstermek ve insanları iyiliğe sevketmektir. (2) Dinî terminolojide olduğu kadar, dinî hayatımız da da yaygın bir şekilde kullanılan irşad; doğruya, iyiye, güzele ve hayra yöneltme ve tebliğ metodu ile varılan bir neticedir.

Bu anlamıyla söz konusu terim; kişinin kazanılması, yanlış yolda ise doğrunun gösterilmesi, doğru yolda ise daha yüksek kemâl derecelerine çıkarılması anlamlarını da içermektedir.

İrşad kelimesi, zikredilen bu terim anlamlarının yanında daha ziyade dinî kültür ile ilgili olarak daha özel anlamlar da taşımaktadır. Nitekim, bir dinsizi, İslâm dinine inanır duruma getirmek, din ve Allah hakkındaki düşüncelerini yumuşatmak, dalâlet ve bid'at mezhebi mensuplarının Kitap ve Sünnet çerçevesine girmelerine sebep olmak, nihayet amelsiz Müslümanı İslâmi amelleri işler duruma sokmak, ameli olanı ise daha iyi ameller yapar duruma getirmektir. Yüce İslâm dininin çok yoğun anlam yüklü bu teriminin Tefsir, Hadis gibi ana dinî ilim disiplinlerinde olduğu kadar, özellikle İslâmî eğitim ve öğretimde de çok özel bir yerinin olduğu bilinir. Ancak, İslâmî hayatımızda hemen müşahede edebildiğimiz gibi, irşad ve mürşid kavramlarının günümüzde, yukarda sözü edilen umumi anlamlarının yanında çok daha özelleştirilerek, hatta tahsis edilerek, bilim olarak tasavvufa ve tasavvufi hayata inhisar ettirildiğini görmekteyiz. Böyle bir yaklaşım, bir dereceye kadar doğru olmakla beraber, İslâm ümmetinin ilk mürşidinin Hz.Peygamber olduğu göz önüne alınırsa, İslâm'ı tebliğ ve ona davette irşâd ve mürşid terimlerinin umumi anlamları gözden kaçırılmış olur kanaatindeyiz.

1. Abdu'l-Kerim Zeydan -Usûlu'd-Dâve, et Tab'atu'l-Ûlâ, Bağdat, 1388/1968
2. Abdul Vahhab Hallaf, İslâm Teşrî Tarihi-Çev.Doç .Dr.Talat Koçyiğit,A.Ü.İlahiyat Fakültesi Yay.Ankara 1970, sh.

İrşâd ve mürşid terimlerine dinî anlamlarının dışına çıkılmadan öğretme-eğitme ve öğretici-eğitici manâlarını vermek kanaatimizce uygun düşmektedir. Bu bakımdan felsefi bir ifade ile insanın, eğiten ve eğitilebilen bir varlık olduğu göz önüne alınırsa, İslâmî anlayışımızca insan oğlunun ilk eğiticisi (mürşid) Hz.Adem'dir. O, soyundan gelenlere doğruyu göstermek için Cenab'ı Allah'tan telâkki ettiği bilgilerle neslini irşad etmiştir. Ancak, Kur'ânî ifadelerle Adem oğlunun zalûm, cehûl ve âsi gibi özellikleriyle bu irşada daima muhtaç olduğu da bir gerçektir (3). Bu sebeple Cenab-ı Hak, irşâdına vesile olacak peygamberleri Hâtemu'l-Enbiya'ya kadar uzanan nübüvvet halkaları halinde insanlığı irşâd için göndermiştir (4). Böyle bir durum, ister insanlığın değişip gelişmesi, ister sünnetu'llah'ın bir gereği olarak bakılsın, insan cinsi irşada, öğüt ve nasihata her zaman ve her yerde muhtaçtır. Zira, dinin doğrularının kendiliğinden bilinip kavranmasının ve insanlar arasında yayılmasının imkânsızlığı bilinir. Şayet aksi olsaydı, Peygamberlere irşad görevi yüklenmesinin ve onlardan sonra ümmetlerinin "Alimler, Peygamberlerin varisleridir. "(5) Veciz ifadesiyle bu görevle yükümlü tutulmasının mantığı bulunamazdı (6).

Dinî bir kavram olduğu kadar fikrî, zihnî, ruhî, kültürel ve sosyal değerlerin oluşmasında ve sürekli kılınmasında bir eğitim-öğretim diye de niteleyebileceğimiz irşadın, bir yönü ile ferdî, insanın ictimaî bir canlı olduğu gerçeği dikkate alındığında diğer yönü ile toplumsal cephelerinin bulunduğu ortadadır. Ferdî irşad, kişinin-ki burada bir Müslümanı kastediyoruz-bilgilenme, ruhî olgunluk kazanma, karakter sağlamlığı gibi insanî meziyetleri elde etme husûsunda kendisi için, temel İslâmî espriler ışığında ve Hz.Peygamberin yüce şahsiyetinde bulduğu örneklerle bezenmek için sarfettiği entellektüel gayrettir. Böyle bir çaba ile olgunlaşan kişilerden oluşacak İslâm cemaati ve genişleyerek İslâm ümmeti de sağlıklı bir toplum teşkil edecek, dolayısıyla Müslüman fertler ve toplum, eğitme-öğretme iletişimi ve etkileşimi diyebileceğimiz irşadla oluşacaktır. Bu kuşatıcı anlamı ile ele alındığında irşad, ferdin ve toplumun bütün yapıp-etmelerinde gerekliliğini gösterir.

Ancak biz, İslâmî çerçeveyi taşmamak için daha da özelleştirerek, Kur'an'ın getirmiş olduğu bütün esaslar ve Rasulûllah'ın yaşayışı ve sözlerini irşadın alanı olarak sınırlayacağız. Bunları geleneksel İslâmî anlayışa uygun olarak iman, ibadetler, muamelât ve ahlâkî prensiplerle ilgili irşad olarak belirlemek uygun olacaktır.

a) Dinde merkezî noktayı imanın, yani inanmanın teşkil ettiği dikkate alınırsa, davetin ve irşadın hareket noktası, kişinin inanmasını sağlamak, imanını geliştirmek, inancında var olabilecek bozuklukları, bid'at ve hurafeleri kaldırmaktır. Nitekim nübüvvet ve risalet geleneğini dikkatle izlediğimizde peygamberlerin herşeyden önce tevhide davet ettiklerini, peygamberimizin de davetinin başlangıcında şirk ile mücadele ettiğini görürüz.

b- Zihnî ve ruhî bir yöneliş ve Allah inancı etrafında, örülmüş olan dinî akîdeler,

3. Ahmet Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ, İstanbul Bedir Yayınevi 1392/1972
4. Ayasbeyoğlu, Nevzat, İslamiyetin Eğitimimize getirdiği değerler ve Kur'an-ı Kerimin Eğitim ile ilgili âyetlerinin Tahlili İstanbul Milli Eğitim Basımevi 1968
5. Aydın, Dr.Ali Aslan, İslâm İnançları ve Felsefesi, Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.1974
6. Ahmet bin Hanbel (V.241/855), Müsned I.VI Mısır, 1313

İslâm inanç nizamında spekülatif birer kavram olarak bırakılmamış, onların temellendirilip devamlılığı için ibadetlerle pekiştirilmesi emredilmiştir. Çünkü, müminin inandığı Rab'bi ile irtibatını sağlayan en önemli unsur, çeşitli şekilleriyle ibadetlerdir. Bu hususta peygamberimizin, iman-ibadet bütünlüğü husûsundaki davranışı mü'minler için yegâne örnektir.

c- İman, kulun Rabbi ile ilgili ferdi bir kabulû iken, ibadetlerin bir kısmı onun inandığı yüce varlığa şahsî yönelişinin ifadesi, bir kısmı da daha ziyade dünya hayatını ilgilendirmektedir. Dinde ayrıca dünya hayatının tanzimi için ümmetin umûruna dair hüküm ve hususlar bulunmaktadır ki, bunlar muamelât adı altında toplanmıştır. İşte, dünya işlerinin dinin ön gördüğü biçimde yürütülebilmesi için de irşadın büyük önemi vardır.

d- Bütün bunlarla beraber, dinî hayat bir ahlâk manzumesi oluşturur. Bir davranışlar tezahürü olarak karşımıza çıkan ahlâkî hayatın oluşup devam etmesinde de dinî kaynaklı prensiplerin fert ve toplum bazında kurulup devam ettirilmesi irşad, davet ve tebliğ ile olabilecektir.

İRŞAD'DA METOD VE ÖNEMİ

Metodoloji (usûl bilgisi), ilimlerin ve araştırmaların başlangıcıdır. Böyle olunca; insanın, zihin, ruh, davranış, karakter gibi birçok yönleriyle ilgili bulunan, ilaveten yaratıcısı ile insan arasındaki irtibatın sağlanmasında en mühim rolü oynayan irşadın da bir metodunun bulunması gerekli olacağı tabiidir.

Metod, kısaca; usûl, yol, hareket tarzı şeklinde ifade edilebir. Bu, belirli bir amaca ulaşmak için zaruri olarak başvurulan düzenli yol ve araştırmalardır veya bilinmeyen bir şeyi bulmak ya da bilinen bir şeyi başkasına anlatıp ıspatlamak için takip edilmesi gereken en mâ'kul ve kısa yoldur.

Tariflerden anlaşıldığına göre metodun en önemli özelliği, kullanıldığı konu ve alanın durumuna ve gereklerine göre değişkenlik göstermesidir. Bu durumu bütün mevcudatın yaratıcısı Yüce Rabbimiz'in biz kullarını eğitmek, irşad etmek için indirdiği kitaplarda açıkça gördüğümüz gibi O'nun Peygamberlerinin tebliğ görevini yaparken takibettiği bir yol olarak da görmekteyiz. Bu bakımdan irşadda metod; irşadın bir parçasıdır. Eğer metod yanlış ise, sadece davanın yüceliği yeterli olamaz. Mürşid amacına ulaşabilmek için sıhhatli ve doğru olan usul ve metodlara başvurmak zorundadır (7).

İslâm'da irşad ve önemi gibi bir konunun bir tebliğ sınırları içinde her yönü ile ele alınıp değerlendirilmesinin güçlüğü izahtan varestedir. Biz sadece İslâmi tebliğ metodunun en genel ilkelerine değinmekle yetineceğiz.

Bütün peygamberlere ve bizim peygamberimiz Hâtemü'l-Enbiya hazretlerine Cenab-ı Allah'ın verdiği görev, fertleri ve toplumu ıslah, huzur, barış ve mutluluğun bulunduğu bir ümmet ve dolayısıyla bir dünya kurmaktır. Bunun için İslâmi esasların tebliğinde Müslüman toplum içerisinde bir rahatsızlığın, bir münkerin veya bir fitnenin

7. Başgil Ali Fuad, Din ve Laiklik, İstanbul 1962

uyandırılmamasına son derece dikkat edilmelidir. Nitekim bu konuda Kur'an koyduğu **"emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker"** (8) ilkesiyle, iyi, güzel, doğru ve hayır olanın tavsiye edilip tanıtılmasına ve öğretilmesine öncelik vermiştir.

İslâm'ı tebliğin en dikkat çekici ilkelerinden biri de irşadda sevgi unsurunun korkudan önce yer almış olmasıdır. Bu sebeple sevme, sevdirme ve müjdeleme esas olup, korkma, korkutma belki sevilenin kaybedilme endişesinden kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilmelidir. "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz" ifadesi bu ilkenin veciz bir anlatımıdır.

İrşad, mürşid ile irşad edilen arasında bir iletişim, bir diyalog demek olduğuna göre, mürşidin irşad ettiği kişiden her yönüyle daha kemâl sahibi olmasının yanında, muhatabını çok iyi tanıması da gereklidir. Bunun için mürşid çağının psikoloji, sosyoloji, ve pedogoji bilgileri ile de mücehhez olmak durumundadır.

KUR'ÂN-I KERİM'DE İRŞAD

İrşad hususunda peygamberlerin olduğu gibi onların ümmetlerinin mürşidlerinin de takibedeceği usûlü, ilâhi vahyin belirleyip gösterdiği ortadadır. Bu bakımdan önce Kur'ân insanları nasıl ikna ederek onlara Allah'ın varlığını ve birliğini kabul ettirmeye çalışmıştır. Yine Allah kendi buyruklarını insanlara benimsetirken nasıl bir yol takibetmiştir? Bu sorulara âyetler ışığında verilecek cevaplar, bizzat Kur'ân'ın irşad metodunu ortaya koyacaktır.

"Ey Muhammed, Rabbinin yoluna insanları hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et"(9) meâlini sunduğumuz bu âyette fert veya toplum olsun, irşadın muhatabı olabilecek kimseler; âlimler, günümüzdeki anlamıyla kullanırsak aydınlar, geniş halk yığınları ve nihayet bunların içinden cahil, mücedeleci, inatçı hatta düşmanca tavır sergileyen kişiler olarak tasnif edilmektedir. Ayetten anlaşıldığına göre daha önce de değinildiği gibi irşad da başarılı olabilmek için mürşidin, muhatabının zihin ve kültür seviyesini, sosyal statüsünü, karakterini yakından tanımasının gerekliliği ortaya konmaktadır.

Yukarıda zikredilen âyet, Kur'ân'daki irşad ve irşad metodunu belirleme bakımından öz olduğu kadar en genel ilkeleri koyup çerçeve çizdiği için, tebliğimizin bu bölümünün esasını teşkil etmektedir. O sebeple âyette geçen kavramların biraz daha tanınmasını gerekli gördük.

Hikmet; ilim, adalet, peygamberlik, Kur'ân, sünnet, din, fıkıh, amel, özlü söz, gizli sebep, Kur'ân'ı bilmek ve anlamak, eşyanın hakikatini bilmek, düşünmek, vakar, felsefe ve akıl gibi birçok anlamlara gelir (10). Söz konusu anlamlar ışığında bu yolla yapılacak irşad ve tebliğin muhataplarının âlimler, aydınlar yani entellektüel kişiler olduğu görülüyor. Bu zümreye hitabederken ilmî ölçüler, kaynaklar, sağlam bir mantık silsilesi, konunun neden ve niçinleri, doğuracağı neticeler ve varsa mahzurlu taraflarını ortaya koyma zarureti vardır. Bu guruba bir gerçeği kabullendirmenin yolu, önce onları dinle-

8. Bilmen, Ömer Nasûhi, Tabakatu'l-Müfessirin, Ankara D.İşl.Bşk.Yay.1960-62
9. Binbaşıoğlu Cavit; Eğitim Psikolojisi, Ankara, Kardeş Mat.1969
10. Çakan, İsmail-Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları- 3 Bsm. İstanbul 1991

yip anlamaya bağlıdır. Hikmetle davet Kur'an ile davet demektir. Kur'an ortaya koyduğu çeşitli delillerle insanları aklî ve rûhî yönden tatmin etmekte ve onları yumuşatarak İslâma çekmek istemektedir. Önce, kâinattaki ibretli delillere insanın dikkati çekilerek, Allah'ın varlığı, birliği, kudreti ve iradesi üzerinde düşündürülmüştür. (11) Bu şekilde yüce yaratıcının sonsuz kudreti ibretli sahnelerle ortaya konulup, elverişli bir ortam temin edildikten sonra müşriklerin, Ehl'i-kitab'ın, münafıkların ve Müslümanların inanç durumlarına temas edilerek ikna edilmeye çalışılmıştır.

Kur'an'da yine hikmetle ilgili olmak üzere ve ilâhi irşadın birer numunesi olarak ebedî hayatta cennet nimetleriyle müjdeleyen, cehennem azabı ile korkutan âyetlerin sık sık zikredilmesiyle insanlar uyarılmakta ve ikna edilmektedir. (12) İbret verici pek çok kıssanın sergilenmesi, ortaya konulan esasların mesellerle, tekrarlar ve benzeri yollarla gönüllere yerleştirilecek biçimde sunulması hikmetle davetin en çarpıcı örneklerini oluşturur.

Yaygın halk kitlelerinin irşadında Kur'an güzel öğütle (mev'iza'i-hasene) bir yaklaşım sergiler. Taberi'ye göre güzel öğüt, Yüce Allah'ın varlığını ortaya koyan ve ona kulluğu sağlayan Kur'ân'daki meviza ve ibarelerdir.(13) Bir şeyin sevilmesi, güzelliği, faydalı, olumlu, uzlaştırıcı, hayra ve iyiliğe, doğruya yöneltici, kısaca tatminkâr olması ile doğru orantılıdır. Bu bakımdan daha çok kitleleri ilgilendiren vaazlar, hutbeler, sohbetler güzel öğüt kavramı içinde değerlendirilmelidir. Keza, Kur'an'da olmamakla beraber, dini kültürde birer eğitim -öğretim malzemesi durumunda bulunan masallar, hikayeler, atasözleri, vecizeler, şiir ve manzumeler de Kur'an'ın güzel öğüt kavramı içine katılabilirler.

İlâhi irşad metodunda üçüncü zümreyi teşkil eden ve kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele yapılıp irşad edilmesi istenen kimselere gelince;

Bunlarla en güzel mücadele devrin gereklerine göre yapılan mücadeledir. Âyetten ilk anda anlaşılacak olan husus, eskilerin ilm-i cedel dedikleri münakaşa ve münazara metodudur. Bu âyet bize göre her devrin getireceği tartışma usulündeki yeniliklere İslâm'ın kapısının açık olduğunu göstermektedir.

Kur'an'ın irşad metodunun şayan-ı dikkat bir prensibi de mürşidin, yaptığı işe muvafık bir kişiliğe sahip olması yani: **"Halka iyilik emrettiğiniz halde kendinizi unutu-yor musunuz?"**(14) **"Ey iman edenler, niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz"** (15) âyetlerinin de tenbih buyurduğu gibi tutarlı bir tavır takip etmesi gerekir. Keza **"Ey iman edenler! Bizzat kendinizi ve aile fertlerinizi cehennem ateşinden koruyun."** (16) **"En yakın olan kabileni inzar et"** (17) âyetleriyle de işaret buyurulduğu

11. Çantay, Hasan Basri (1969) Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim (I.III.9.Basım İst.1976)
12. Çelebi, Dr.Ahmet İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi, Çev.Ali Yardım. İst.Kuşak Mat. 1976)
13. David Krech Richard S.Crutchfield-Sosyal Psikoloji. Çev.Erol Güngör iki.B.İst.Edeb.Fak.Basımevi 1970
14. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul Eser, kitabevi (t.y)
15. Gazâlî-Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el Gazzâli (505/1111) İhyau Ulûmi'd-Din 1-V Mısır.
16. İbn Manzur-(bu'l-Fazl Cemalüddîn b. Mükerrem. Lisanü'l-Arab 1-XV Beyrut 1968
17. Asım Ebu'l-Kemâl es-Seyyid Ahmet, el-okyanusu'l-Basit fi Tercümeti'l-Kamusi'l Muhît İstanbul, el-Matbaatu'l-Osmaniyye 1305

gibi, mürşidin tebliğ ve irşadı kendi nefsinden başlamak üzere, en yakınlarından, giderek genişleyen halkalar halinde yapması yine ilâhi irşad metodunun bir ilkesini oluşturur.

İrşadda, irşad eden ve edilen diye iki tarafın bulunduğu göz önüne alındığında, Kur'ân'ın irşad eden olarak muhatabı olan insanları ikna hususunda, onları yakından tanımanın önemini de işaret buyurduğunu görüyoruz. Nitekim, sosyal psikolojinin de kabul ettiği gibi, inanç ve davranışların değiştirilmesinde önce muhatabın inanç yapısının ve o inancı besleyen temel faktörlerin iyi bilinmesi ve teşhis edilmesi gerekir. (18) O sebeple herkese seviyesine göre ve anlayabileceği bir tarzda hitabetmek gerekir ki, bu da ancak muhatabın durumunu önceden bilmekle mümkündür. (19) Keza, Kur'an irşadda muhatabı tanımaya öyle önem vermiştir ki, Mekke halkına hitaben âyet ve sûreler ile Medine'lilere hitabeden sûreler birbirinden farklılık arzeder. Meselâ müşrikleri ikna için kullandığı deliller ile ehl-i kitap için kullanmış olduğu deliller, her zümrenin inancındaki bozuklukları ortaya koyacak ve onları tevhide yönlendirecek biçimde farklı özellikler taşımaktadır. Yine, Kur'an müşriklerin putlarından, ehl'i-kitab'ın ve münafakların bozuk inançlarından tekrarla bahsederken, ateşe, ineğe ve diğer varlıklara tapanlar üzerinde durmaması, irşadda muhatabın tanınmasına verilen önemi gösterir.

İnsanın enaniyeti, nefreti, kini ve gururu gibi psikolojik özelliklerine göre irşadda bir tavır takınmak da Kur'an'î metotda gördüğümüz bir husustur. Nitekim, Kur'an muhatabın inancını tenkid etmeden, onun yukarda belirtilen psikolojik yönlerine dokunmadan, önce kendi tezini ortaya koymuş ve üstün tarafını sergilemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de yer yer tekrarlanan ve geçmiş kavimlerle ilgili bulunan kıssalar da Kur'an'î irşad metodu içinde değerlendirilmelidir. Bu kıssalardan amaç, insanların uyarılması, hadiselerin ibretli yönlerini gözler önünde yaşanıyormuş gibi çok canlı bir şekilde ortaya koyarak onları iknâ etmek ve geçmişten ibret almalarını sağlamaktır.

Kıssalardan farklı bir biçimde mesellerin de ilâhi irşad metodunda ayrı bir yeri bulunur. Kur'ân **"Bu misalleri insanlar düşünsünler diye anlatıyoruz."**(20) Beyanıyla akıl ile kavranabilecek manaları mesellerle bir takım canlı varlıklar ve hadiseler halinde ortaya koyarak, insanları düşünmeye yöneltmiş ve bu yolla ikaz etmiştir ki bu metod, duyular yoluyla elde edilen bilgilerin gönüllerde ve zihinlerde daha iyi yer etmesini sağlar. Nitekim günümüzde görüntülü basın-yayın vasıtalarının, sadece işitmeye bağlı olanlardan daha etkili olması da buna örnektir.

Eğitim psikolojisinde, pedegojide ve öğrenme psikolojisinde tekrarın, önemini biliyoruz. Zira, tekrarlar, fikir ve bilgilerin insan hafızasına yerleşmesinde mühim yer tutar, dolayısıyla unutmaya karşı da fikirlerin hatırlanmasını sağlar. (21) Günümüzde reklâm ve ilânlarda başvurulan tekrarlama olayının rolünü biliyoruz. Böyle bir tekrarlama hususu Kur'ân'ın irşad ve tebliğinde yer alır. Kur'ân'da tekrarlara bazan bir kelime, bazen bir cümle veya âyet bazan da bütün bir olayın tekrarı şeklinde rastlarız.

18. Buhârî-Muhammed b. İsmail, es-Sahîh, Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turâsi'l-Arabî (t.y)
19. er-Ragıp el-İsfahanî, Mu'cemu Müfredati Elfâzi'l-Kur'an Tahkik, Nedim Maraşlı, Mısır Daru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1392/1972
20. İbn Rüşd, Faslu'l-Mahâl (çev.Doç.Dr.Bekir Karlığa) İstanbul 1992
21. Râzî-, Fahrüddin Muhammed-Mefatihu'l-Gayb (et-Tab'atu'l-Ûlâ) İstanbul-el Matbaatu'l-Âmire 1308

İnsan zihninin kapasitesi ve sosyal olayların oluşumu dikkate alındığında, basitten karmaşığa doğru giderek tedriciliğin varlığını gözleriz. Bu gerçekler doğrultusunda Kur'ân da sunduğu ilâhi esasları tedrici bir tarzda benimsetmeyi bir metod edinmiştir. (22) Bu husus Kur'ân'ın topyekün nüzülünde gördüğümüz ilâhi bir metod olduğu gibi, cahiliye döneminden beri yaşanılagelen İslâm dışı alışkanlık ve kötülüklerin -ki içki yasağı bunun en güzel bir örneğidir-birden terkedilmesi veya İslâm'ın getirdiği sorumlulukların birden kabul edilmesi, belllidir ki, insan tabiatına güç gelen bir hususdur. İşte fertte ve toplumdaki olumlu değişmenin gerçekleşmesi, tedricilik esasına göre yavaş yavaş olur. (23) Kur'an'da bu hususu bizzat kendi ifadesiyle şöyle buluyoruz: **"Oysa biz onu böylece senin kalbine yerleştirmek için azar azar indirir ve ağır ağır okuruz."** (24) Nitekim, Kur'an'ın bir defada değil de yirmiüç yıl gibi uzun bir zaman diliminde nazil olması, onun hem kavrayıp anlaşılmasını hem de yaşanmasına tedricilik esasına göre kolaylaştırmıştı.

Esasında tedricilik kanunu ile kolaylık arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu durum eğitim-öğretimin de en genel prensiplerindendir. Onun için davet ve irşadda kolaydan zora doğru gidiş esastır. Nitekim İslâm'da hastalık, yaşlılık, unutkanlık ve benzeri hususlar dinî hükümlerin hafifletilmesini gerektiren özürlerden sayılmış, insan taşıyamayacağı bir yük altına sokulmamıştır. (25)

HADİSTE İRŞAD

Sahip olduğumuz hadis külliyatının, Kur'an'ın en geniş tefsiri olarak değerlendirilmesi mümkündür. Diğer yandan Peygamberimiz'in hayatının en küçük detaylarına varıncaya kadar bir bütün olarak sünneti ifade ettiği de bir gerçektir. İmdi, Kur'ân'ın kendisine inzâl buyrulduğu bir beşer olarak O'nun, vahiy istikametinde davranacağı ve İslâm'ı tebliğ ve insanları irşâd hususunda ilahi vahyi takibedeceği de tabiidir. Bu sebeple Hz. Peygamberin tebliğ metodunun genel prensipleri ve çerçevesi, Kur'ân'da irşad metodunu anlatırken de yeri geldikçe değindiğimiz gibi, bizzat Cenab'ı-Hak tarafından belirlenmiş olup, hadislerde görebileceğimiz gibi O'nun sadece günlük hayatında, insanlarla olan ilişkilerinde ortaya koyduğu tavırlar, hadiste irşad için bir malzeme teşkil edebileceği kanaatindeyiz. Onun için Hadiste irşad metodu konusunda dikkat çekici hususlara temasla yetineceğiz.

Mü'minler için yegâne mürşid olan Peygamberimiz'in irşad metodu çağdaş eğitim-öğretim sistemlerinin, pedegoji nazariyelerinin ve ahlâk tebliğciliğinin de vazgeçemiyeceği temel davranış örnekleri taşır. Nitekim, Peygamberimiz'in, muhataplarının psikolojik durumlarını dikkate alarak bıkkınlık vermesin diye ashabına vaaz ve irşadlarında onların istekli ve verilenleri kabule hazır anlarını seçtiğini biliyoruz. Hz.Peygamber'in

22. Et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an (et-Tab'atu'l Ûlâ) Mısır el-Matbaatu'l-Emiriyye 1323
23. İbn Kesir-Ebu'l-Fida İsmail-Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim, Beyrut, Daru İhyai't-Turâsi'l Arabi 1388/1969 (Mısır baskısından ofset)
24. Zerkeşi, Bedrüddin, Muhammet b. Abdullah el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an. Tah. Ebu'l Fazl İbrahim, Beyrut, Daru'l-Ma'rife 1391/1973
25. el-Kettânî-Abdulhayy, et-Teratibu'l-İdariyye (Nizamu'l-Hükümetin-Nebeviyye) 1.II. Beyrut 1346

kendisine sorulan sorulara, soranın kabiliyet ve durumlarına göre değişik cevaplar verdiğini görüyoruz. Hatta aynı soru için ihtiyaç ve şartlar doğrultusunda ondan değişik cevaplar alınabilmiştir. Meselâ, İslâm'ın faziletli ameli hakkında soru soran iki kişiden birine; yemek yedirmek ve selâmı yaymak, diğerine ise büyük ihtimalle onda gördüğü bir eksiklik sebebiyle, el ve dil selâmeti şeklinde cevap vermiştir. (26) Ayrıca Hz.Peygamber'in bu mesele ile ilgili olarak ashabına yol gösteren ve emirlerde bilinen bir çok hadisine sahip bulunuyoruz. Onun ***"herkese derecesine göre davranın"*** (27) düs-turu ashabını ve mü'minleri her hususta muhatabı tanımaya sevketmektedir.

Kur'an'da gördüğümüz tedricilik ve kolaylaştırma prensibine hadislerde de rastlıyoruz. Hz. Peygamber'in çeşitli bölgelere irşadla görevli olarak gönderdiği ashabına en önemli tavsiye ve talimat olarak ***"kolaylaştırmalarını, zorlaştırmamalarını, müjdelemelerini, nefret ettirmemelerini"***(28) emretmeleri çok önemlidir. Kendileri de iki husus arasında tercih durumunda kaldıklarında günah olmadığı sürece, kolay olanını yaparlardı.

Kur'ân'î emir ve direktifler doğrultusunda Hz.Peygamber kendi uygulamalarını davetçilerinden de talebediyordu. Nitekim Hz.Muaz'ı Yemen'e gönderirken ora halkını önce tevhid inancını kabule, ondan sonra beş vakit namaza ve nihayet zekât vermeye davet etmesini emretmişti.(29)

Günümüz eğitiminde üzerinde ısrarla durulan hüsnü muamele prensibi de Peygamberimiz'in irşad metodunda çok önemli yer tutar. Kendileri bir davetçi olarak daima güler yüzlü, yumuşak davranışlı, vakur ve tatlı dilli olduğu gibi, bunu ashabına da tavsiye ederlerdi. Nitekim bir gün Hz.Peygamber ashabıyla mescidde otururken bir bedevi geldi ve mescidin bir köşesine bevletmeye başladı. Ashap sert bir şekilde onu engellemek istediler. Peygamberimiz derhal müdahale ederek, bırakın onu dedi ve bevlin üzerine su dökülmesini emretti. Sonra bedeviyi çağırıp, buranın mescid olduğunu, yaptığı işin yanlış olduğunu anlattı.

Peygamberimiz'in irşad metodunun diğer bir özelliği de kötülük yapan kişiyi azarlamayıp, olaya ima yolu ile ve hatayı umumi bir ifade ile tashih etme şeklidir. Ancak, eğitim ve irşadda gerekli olduğu durumlarda işlenen suç ve kötülüklerin hüsnü muamele ile izalesi mümkün olamıyorsa, o zaman cezanın da irşad metodu içinde yer alması gerektiği bir vakıadır.

Peygamberimiz'in irşadında bulduğumuz diğer bazı temel prensipleri de şöyle özetleyebiliriz.

Muhatabın bizzat şahsına anlayabileceği şekilde değer vermek, iltifatta bulunmak.

Bu şekilde kendisine değer verilen kişi ile davetçi arasında bir ünsiyet meydana gelmektedir.

---

26. Ebu Davûd-Süleyman İbn'ul-Eş'as, es-Sicistânî (202-275) Sûnen, Daru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye (t.y)
27. Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (206-261), el-Cami'us-Sahih.Tah.Muhammed Fuâd Abdül Bâkî (et-Tab'atu'l-ûlâ) Mısır-Daru İhyai'l Kâtibi'l-Arabiyye 1374-1955
28. Saka Yrd.Doç.Dr.Şevki-Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu-(Doktora tezi) Ank.Ün.İ.Fakültesi Ankara 1979
29. Önkal Doç.Dr.Ahmet Rasulûllah'ın İslâma Davet Metodu. 7. Baskı 1992 Konya

Sonuç olarak; görüldüğü gibi Kur'an kendi metodunu yine kendisi açıklamış bulunmaktadır ve bunu uygulayıp kullara ve ümmete tanıtılması Hz.Peygamber'e bir görev olarak verilmiştir. Peygamberlerden sonra da aynı görevle ümmetin yetişkinleri, kısaca ulemâ irşad görevini yüklenmiştir. İrşadda müminlerin ilkeleri Kur'an'dan çıkarmaları ve yegâne mürşid örneği olarak Peygamberi benimsemeleri gerekir.

İslâm'da irşad, peygamberler silsilesi ile ilk peygamberden beri aynı çizgiyi takibetmekte olup, insanlık yaşadıkça da bu espri içinde kalacaktır. İslâmî irşadın en dikkate şayan özelliği, çağdaş eğitim anlayışının da kabullendiği prensipleri içermekte oluşudur ki, bunlar ilim ve uzmanlığın yer aldığı muhatabın bilgi, kültür ve eğitim seviyesiyle mütenasip bir uslup ve metodla davet ve irşadın gerçekleştirilmesi ilkeleridir.

YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNE NASIL BİR İRŞAD HİZMETİ GÖTÜRÜLEBİLİR?

Nevzat YÜKSEL
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Emekli Öğretmeni

1- GİRİŞ

Ata yurdunun bin yıllık İslâm mazisiyle bugünlere gelen milyonlarca kardeş insanlarına, yüzyılların hasretiyle dönüyor ve kırılan esaret zincirlerinin enkazı üzerinde, onların mahrumiyetten kavrulmuş gönüllerine kardeşlik ve İslâm suyu ile yöneliyoruz.

Bir zamanlar Adriyatik'ten Çin seddi'ne kadar, çil çil kubbeleriyle uzanan bir medeniyetin, yeniden hayata dönmeye başladığını görmek, çağımız Müslümanlarına Allah Teala'nın bir lütfu ve yirmibirinci yüzyılın öncelikli gündemidir.

Azerbaycan'da ve Bosna-Hersek'de akan gözyaşları ve şehit kanları, kim bilir, hangi dirilişin şafak işaretleri olacak ve çağları geride bırakan dalları budanmış çınarın köküne hayat verecek?

Volga-Ural bölgesinin Türkler'i Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar...

Kafkasya bölgesinin Türkler'i Azeriler...

Orta Asya (Batı Türkistan) bölgesinin Türkler'i Kazaklar, Türkmenler, Özbekler, Kırgızlar, Karakalpaklar...

Sibirya bölgesinin Türkler'i Yakutlar, Tuvalar, Altaylar...

Ve daha niceleri, bizim Atayurdu'muzun şimdiki sakinleridir.

Onları tanımak, onları bilmek, onlara uzanmak, onlarla kucaklaşmak, tarihi bir görev olarak şimdi bizim omuzlarımızda, Yusuf Hemedani'lerin, Ahmet Yesevî'lerin ve İmam Buhari'lerin torunlarına ödenecek borcumuz var. Bu borç listesinin birinci satırını da her halde, "İRŞAD HİZMETLERİ" oluşturmalıdır. Fakat, önce muhatabı tanımak gerekir. Muhatabın siyasi, sosyal, tarihi, dini, ahlâki ve kültürel yapısını bilmeden yapılacak bir irşad faaliyeti, soğuk demiri dövmeye çalışmaktan farksızdır. Muhatabı bunun için tanımalıyız.

2- YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNDE GENEL DURUM

a) İşgalci Rus İmajı

Rusya, ondördüncü yüzyıldan beri hep yayılmacı bir politika izleyerek, işgalci

olarak gelip geçmiştir. O yıllardan itibaren elliden fazla bağımsız ülkenin işgalinde adı vardır. Son olarak bu macerasını Macaristan, Çekeslovakya ve Afganistan işgaliyle de sürdürmüştür.

1552'de Kazan Hanlığı'nı işgaliyle başlayan Türk beldelerini işgal hareketi, 1884'de Türkmenistan'ı işgaliyle noktalandı ve böylece Doğu Türkistan dışında kalan, bölgenin bütün Türk ülkeleri Ruslar'ın eline geçti.

O yüzden Rusya, komşuları için güvenilir bir ülke olmaktan uzak kalmıştır. Bugün, Rusya Federasyonu sınırları içinde bulunan toplulukların hâlâ bağımsızlıktan söz edemeyişleri ve mesela Tataristan'ın bağımsızlık için yaptığı referandumun kanunsuz ilan edilmesi, iyiye işaret değildir.

b) Komünist Sistemin Parolası: Herşey Rejim için!

Komünist sistemde; eğitim, ilimler ve kültür, halkta komünizm bilincini oluşturmak için bir araçtır. Dolayısıyla, spordan sanat ve edebiyata kadar, eğitim kurumlarından siyaset merkezlerine kadar herşey, resmi ideolojinin hizmetinde olmak zorundadır.

Gençlerin yetiştirilmesi de, tamamen bu amaca göre düzenlenmiştir. Ülkede önemli bir yer tutan Komünist Gençlik Teşkilatı'na on yaşından itibaren üye olan çocuklar, 15-28 yaş arasındaki gençlik döneminde de, resmi ideoloji adına teşkilatın sürekli telkini altında kalır.

Ülkenin kaymağını sömüren Komünist Partisi'ne üye olmak isteyen bir genç, Gençlik Teşkilatı'ndan temiz sicil getirmek zorundadır. Temiz sicil getirmek demek, resmi ideolojinin ilkelerine tartışmasız teslimiyet göstermek demektir. Sonuçta iradesi elinden alınmış ve zevklerine kurban edilmiş insanlar yığını...

Öte yandan, kendisine uyum sağlayamayanlar için rejim, son derece acımasızdır. 1917 Komünist İhtilali'nden sonra, "Rejimi Korumak" adına idam edilen, ya da ömür boyu çalışma kamplarının acımasız ortamına mahkum edilen insanların sayısı, ancak milyonlarla ifade edilebilir.

c) Rejimin Ruslaştırma Faaliyetleri

Çarlık zamanında, özellikle Türkler'i zorla ya da misyoner faaliyetleriyle Hıristiyanlaştırma yöntemi izleniyordu. Ateizm'i ilke edinen Komünist yönetim, Türkler'i Rus Kültürü içinde eritme yolunu izledi. Bunun için ilk olarak, Rus dilinin öğrenilmesini sağlamakla işe başladı. Harf inkılabı ile getirilen Kril alfabesini kullanma zorunluluğu, Türkler'in geçmişle bağlarını büyük ölçüde kopardı. Zaman içinde, kendi kültür değerlerini horlayan, bir yabancı kültür konumundaki Rus kültürüne özlem duyan aydın kesimi türedi.

Öte yandan Komünist yönetim tarafından, özellikle Türkler'in yerli kültürle bağlarını zayıflatan baskıcı yöntemler uygulandı. Mesela; Rus olmayanların kendi dillerini kullanmaları yasaklandı, milli okulların çoğu kapatıldı, Rusça'yı öğrenmeyenlere üniversite şansı verilmedi, milli yayınlar sınırlandı, uyumsuz Kril Alfabe'si dayatıldı, "Komünist eğitime engel reaksiyon nesneler" diye örf ve adetlere yasaklar getirildi, milliyetçilik yapmakla suçlanan insanlar, çok acımasız bir şekilde cezalandırıldı.

d) Türk Cumhuriyetleri'nin Ortak Değerleri

Soy Birliği: Bugün; Azeri, Özbek, Kırgız, Türkmen, Tatar, Kazak gibi değişik adlarla anılmış olsalar bile, bu Türkler'in hepsinin bir soydan geldiği gerçeği, öncelikli olarak bilinmelidir.

Dil Birliği: Yeni Türk Cumhuriyetlerindeki Türkler'in aynı dili kullandığı söylenemez. Fakat, bunlar tamamen birbirinden ayrı diller de değildir. Mesela bugün; aynı Slav ırkından gelen bir Sırp'la bir Rus'un veya aynı Germen ırkından gelen bir Alman'la bir Hollandalı'nın anlaşması mümkün değildir. Fakat sözünü ettiğimiz Türkler için aynı şey söylenemez. Yani, Bakü'deki bir Azeri ile İstanbul'daki bir Türk veya Kazan'daki bir Tatar'la Taşkent'deki bir Özbek çok basit konularda rahatça anlaşabilirler.

Tarih Birliği: Yeni Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan insanlar, Hun ve Göktürk imparatorluğundan beri aynı tarihi paylaşıyorlar. Daha sonra; Batı Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenekler, Oğuzlar, Kıpçaklar, İdil ve Tuna Bulgarları, hep buralarda varlık gösterdiler. Altınordu Devleti de buralarda egemen oldu. 1552 Kazan Hanlığı'nın Ruslar tarafından işgaline kadar, böyle devam edip gitti. Bu tarihten sonra başlayan Rus işgallerinin ve nihayet Komünist diktatörlüğün getirdiği felaketleri de hep birlikte yaşadılar.

Din Birliği: Bu bölgelerde yaşayan Türkler'in çoğunluğu Müslümandır. Müslümanlık ise, bu insanların en önemli ortak özelliklerinden biridir. Nitekim İslâmiyet, Rus işgallerine karşı mücadelede ve milli benliğin bugüne kadar korunmasında en önemli faktör olmuştur.

70 yıldan beri, resmi ideolojinin sürdürdüğü ateizm ve dinsizlik propaganda ve baskıları, tahribat yapmış, fakat asla beklediği başarıyı elde edememiştir. Hem Stalin döneminde, hem de Kruşçov döneminde, İslâmiyete karşı yürütülen baskı politikasına rağmen, bu Türkler yine Müslümandır. Her şeye rağmen bu insanların Ortodoks Ruslar'la ilişkilerini, domuz etinden kaçışı, erkek çocukların sünnet ettirilmesini, dini bayramların kutlanmasını, ölülere yapılan işlemleri, yine de İslâmiyet belirlemiştir. Mesela, Özbekler'in % 87 sinin kendi milli yemeklerini tercih etmeleri, %80 inin evliliklerini dini nikahla tamamlamaları, % 92 sinin evliliklerini anne babaların rızasına dayandırmaları, ne de olsa, İslâmî hayatın bir ölçüde canlılığını ifade eder. Hatta, ateist olduğu kesin olarak bilinen Komünist Partisi üyelerinin bile, bu geleneklere katılmakta oldukları ilginçtir.

e) Dini Durum

Sovyet sistemi, "Din halkın afyonudur", diyen Marx'ın felsefesine dayanır. Böyle olduğu için, Sovyet sistemi, başından beri din ve dini değerlerle kavgalıdır. Ateizm, işte böyle bir anlayışın ifadesidir; Allah'ın inkâr edilmesi ve dinin reddedilmesi!

1917 İhtilal dönemindeki Rus yönetimi, Hıristiyanlığa karşı değildi. Fakat Türkler'e, İslâmîyet'e ve Müslümanlar'a karşı düşmanlığını her vesile ile göstermekten çekinmiyordu. İhtilalden sonra, çocuk yuvalarından üniversiteye kadar her kademe okullarda yoğun bir ateizm ve din düşmanlığı propogandası başladı.

İhtilalden önce Rusya Müslümanlarının 25 binden fazla camisi bulunuyordu. Yeni rejim, bu camilerin çoğunu depo, kulüp, ahır, işyeri yaparak veya yıkarak devredışı

bıraktı. Oysa İslâmîyet, cami ve mescidler olmadan da yaşayabilirdi. Komünist yönetim bunu da biliyordu. Bunun için, din adamlarını ve dini müesseseleri ortadan kaldırmak yetmedi. Yerli halkın içinden, ateist ve din düşmanı insanlar yetiştirdi.

Bütün bunlara rağmen, Komünist rejim, İslâmiyeti ortadan kaldıramadı, kaldıramazdı. Çünkü insanların inançsız ve dinsiz yaşamaları mümkün değildi. Birçok hesapları yanlış yapan komünist yönetim, bu hesabında da yanılmıştı.

Müslümanlığı ve Müslümanları tamamen ortadan kaldıramayacağını anlayan Sovyet yönetimi, Müslümanları kendi denetimlerinde tutabilmek için dört müftülük açtı. Bunlar:

Ufa'da, Avrupa Rusyası ve Sibirya Müslümanları Müftülüğü,

Mahaçkala'da, Kuzey Kafkasya ve Dağıstan Müslümanları Müftülüğü,

Bakü'de, Şiiler ve Kafkas Ötesi Sünnileri Müftülüğü,

Taşkent'te, Kazakistan ve Orta Asya Müslümanları Müftülüğü'dür.

Vicdan hürriyeti konusunda da Sovyet Anayasası'nın 52. maddesinde şöyle denilmektedir: "Sovyet vatandaşların bir dine inanmak veya inanmamak, dini kuralları yerine getirmek veya ateizm propagandası yapmakla ilgili vicdan hürriyeti mevcuttur."

Bu ifadeye göre, dindarlara sadece sözde ibadet hürriyeti tanınıyor, fakat ateistlere, ateizm propogandası yapma serbestliği veriliyor. Başka bir ifade ile ateizm propogandası Anayasa ile korunmakta, dini propaganda ise yasaklanmaktadır. Bunun sonucu, din eğitimi ve öğretimi ile dini yayınlar da yasaklanmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi, 1917 ihtilaliyle gelen Komünist rejimin, ateizme ve dinsizliğe dayanan politikasından İslâmiyet çok zarar gördü. 70 yıllık Sovyet rejimi döneminde, din düşmanlığına dayalı basılan kitapların sayısı binlerle ve her yıl verilen konferansların sayısı da onbinlerle ifade edilmektedir. Çocuk yuvalarından başlayarak üniversite sıralarına kadar yapılan yoğun ateizm propagandası, elbette dindarların sayısını azaltmıştır. Fakat çoğunluk, yine de kendisini Müslüman saymaktadır.

Azerbaycan, ateizm propağandasına en çok muhatap olan cumhuriyetlerden biridir. Kirovabad ve Nahcivan'da birer ateist üniversitesi bile vardı. Buna rağmen Azeriler, gayr-i resmi yöntemlerle dini hayatlarını bir ölçüde de olsa sürdürmüşlerdir.

Kazakistan'da Müslümanların çoğunluk olduğu yerlerde, İslâmî hayat ve örf-adetler canlı bir şekilde korunmaya devam etmektedir.

Özbekistan, dini hayatın yoğun olarak yaşandığı yerlerden biridir. Komünist yönetim döneminde de Taşkent ve Buhara birer din merkezi gibi kalmış, hatta Sovyetler Birliği'ni ziyaret eden Müslüman delegasyonlar, Taşkent Müftüsü tarafından karşılanır olmuştu. İslâmî toplantılar da genel olarak Taşkent, Buhara ve Semerkant'da düzenlenirdi.

Türkmenistan'da, Sovyet yönetimi, İslâmîyeti yıkmak için çok çalıştı ve son derece sert yöntemlerle İslâmî hayatı bastırmayı denedi. Sonuçta din özellikli resmi makamlar zayıfladı. Buna karşılık gayr-i resmi İslâmî hareketler güçlendi.

Türkmenistan'da dini duygunun devam etmesini Sovyet araştırmacılar şunlara

bağlamışlar: Tarikatların faaliyetleri, Müslümanlık ve Türkmenlik gibi dini ve milli değerlerin birbirinden ayrılmaz eşdeğer şeyler olduğu inancı, muhafazakar insanların çokluğu, Özbek davetçilerin devam eden etkisi.

Türkmenistan'da; sünnet ettirme, kurban, cenaze namazı kıldırma gibi dini törenler, dini hayatın bir parçası olarak bugün de son derece yaygındır.

Kırgızistan, ateizm propagandasına en çok muhatap olan yerlerden biri olmasına rağmen, İslâmî hayatın tamamen silinmesi mümkün olmamıştır.

Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde İslâmiyet'in yayılmasında ve ateist uygulamanın sert baskılarına rağmen İslâmî hayatın tamamen yok olmayışında yaygın tarikatların etkili olduğu da bir gerçektir.

f) Ahlâkî Durum

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, bu bölgelerde de İslâmî değerler zayıfladığı ölçüde, ahlâkî değerler de alabildiğine törpülenmiş ve hayattan uzaklaşmıştır.

Bugün, bütün dünyanın başına bela kesilen rüşvet, yolsuzluk, gasp, alkolizm ve fuhuş gibi gayr-i ahlâkî kötülükler, buralar için de bir tehlike oluşturmaktadır. Karadeniz Sınır Ticareti'yle başlayan ilişkiler, bunu açıkça göstermiştir.

Buraya kadar görüldüğü gibi, Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde verilecek irşad hizmetleri, böyle bir ortamda verilcektir. "Neler yapılabilir?" sorusunun cevabını şimdi arayabiliriz.

3- YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNDE İRŞAD HİZMETLERİ

A- İRŞADIN BUGÜNKÜ HEDEFLERİ

a) Kardeşlik Çağrısı

Sovyet politikasının bir sonucu olarak bu insanlar; Azeri, Kazak, Türkmen, Kırgız, Özbek, Tatar olduklarını bildiler. Fakat, Türk ve Müslüman olduklarını hatırlayacak ortamı yeterince bulamadıkları için "Birlik ve Kardeşlik" bilincinden mahrum kaldılar. Sonuçta, bölündükçe bölündüler ve yine bölündükçe yutulmaya elverişli hale geldiler.

Bugün, o insanlara verilecek irşad hizmetlerinin birinci hedefi, onlara Türk ve Müslüman olduklarını yeniden hatırlatmaktır. Her ne kadar bir ırka mensup olmak, Allah katında bir üstünlük sebebi değilse de, bir tanışma vesilesidir. Müslümanlık da, insanları kardeş yapar. O halde yeniden tanışalım ve kardeş olduğumuzu yeniden hatırlayıp hatırlatalım.

b) Pan-Türkizm, Pan-İslâmizm ve Fundamantalizm Fobisine Açık Yorum;

Türkiye Müslümanlarının, Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde şimdiye kadar verdiği ve bundan sonra vereceği irşad hizmetlerini, o insanların gözünde karalamak ve küçük düşürmek, dostça bir davranış olmaktan çok uzaktır. Pan-Türkizm, Pan-İslâmîzm ve Fundamantalizm suçlamaları, Batı kaynaklıdır ve Batı'nın fobisinden başka birşey değildir. Bu tür suçlamaları ciddiye almak, bizim insanlık ve kardeşlik adına vereceğimiz irşad hizmetlerimizi za'fa uğratır. Böyle asılsız ve olumsuz propagandaların

etkisini kırmak, Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın devlet teminatıyla vereceği hizmetlere ve yapacağı telkinlere bağlıdır.

c) İslâm ve İman Gerçeklerinin Tanıtımı

Son 70 yıldır uygulanan Materyalist eğitimin ürettiği Ateizm ve Darwinizm salgını, insanları İslâm'ın inanç temellerinden hayli uzaklaştırmıştır. Maddenin ezeli ve ebedi olduğu batıl inancı, Yüce Allah'ın sıfatlarını, O'ndan başkasına atfetmek olduğu için, yaratıcıyı inkâr, Ateizm'in temelini oluşturur.

Koyu bir materyalizme ve katı bir vehme dayanan Ateizm'in zorla dayatıldığı bir insan topluluğuna verilecek irşad hizmetinin, İslâm'ın iman gerçekleriyle insanları yüz-yüze getirmesi zorunludur. Bu yapılırken, ayrıntılarından ve mezhep tartışmalarından kesinlikle uzak durma gereği de açıktır.

İman ile materyalizm, birbirinden apayrı iki anlayış biçimidir. Materyalizm, ilmin değil, insan kuruntusunun bir ürünüdür. Materyalizm, ne geçmişte ne de şimdilerde, hiçbir bilimsel temele dayanma şansını elde etmedi. Aksine, daima çarpık düşüncelerin temsilcisi olarak varlığını sürdürdü.

Madde hakkında düşünce üreten insanı da, maddeyi de yaratan yüce bir kudrete inanması gereken insanın, madde putuna kulluk yapması, onun insanlık şerefi ile bağdaşmaz. İnsan, yalnızca alet yapan bir varlık değil, maddi ve manevi bütünlüğü ile tabiatta değerler oluşturan bir varlıktır. Bu nedenle, bütün güç ve kuvvetin, bütün izzet ve şerefin, bütün eğemenlik ve saltanatın yalnızca Allah'da olduğuna inanmak, Tevhid'in ruhunu oluşturur.

İşte, Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde yapılacak irşad hizmetinin temel felsefesi bunlar olmalıdır.

B-İRŞADÇININ GÖREV VE SORUMLULUKLARI

Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde irşad hizmeti yapacak elemanların seçimi, ayrı bir önem taşımaktadır. Kuzey Avrupa ülkelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik şartlarıyla hiçbir benzerliği olmayan Yeni Türk Cumhuriyetleri'n de irşad hizmeti yürütmek, ancak özellikli insanların yapabileceği bir iştir. Demokratik ve refah seviyesi yüksek Kuzey Avrupa ülkelerinde görev yapmak, çokları için cazip olabilir. Fakat, böyleleri için, Türk Cumhuriyetleri'nin hiçbir cazibesi yoktur.

Kendi başına karar verme ve iş yapma yeteneği devlet müdahalesiyle elinden alınmış, bütün dini ve ahlâki değerleri yıllarca aşağılanmış ve yine devlet müdahalesiyle yıllarca ekonomisi acımasız bir şekilde sömürülerek sefalete ve mahrumiyete mahkum edilmiş insan yığınlarının arasında yaşamak ve onlara irşad hizmeti götürmek, gerçek-ten kolay değildir.

Bu hizmeti sevimli yapan bir şey var: O da Allah Rızası!.. İhlas ve fedakârlık isteyen bu hizmetin karşılığını dünyâda görmek isteyenler, oralara gitmesinler. Yeterli ihlas ve fedakarlığa sahip olduğuna inananlar, Atayurdu'nun mahrum kalmış insan-larının gönüllerinde yakacakları iman meşalesiyle, ahiret saadetini umabilirler.

Türk Cmuhuriyetlerinde irşad hizmeti yapacak elemanların seçimi, işte bunun için önemlidir.

C-İRŞADIN VASITALARI

a) Yayın Hizmetleri

1940'dan beri uygulanan Kril Alfabesi'nin hazırlanış biçiminden kaynaklanan nedenlerle, bölgenin Türk toplulukları, birbirinin yazısını okuyamayacak duruma getirilmiştir. Cumhuriyetlerin içinden Arap Alfabesi'ne ve Latin Alfabesi'ne ilgi duyanlar vardır. Kabul edecekleri alfabe kullanılarak, irşadın hedeflerine hizmet eden yayın çalışmaları gereklidir. Bu yayınların ayrıntılara girmesinde hiçbir yarar yoktur.

Ayrıca, uzun vadede TV imkânları araştırılabilir. Kısa vadede ise video imkânları kullanılmalıdır.

b) Eğitim Hizmetleri

Devletçi düşüncenin yıkıldığı ve hür teşebbüsün başarılarının görüldüğü günümüzde, eğitimin de giderek özelleşmekte olduğuna şahit olmaktayız. Yeni Türk Cumhuriyetleri'nde, Rus okullarına rağbetin azaldığını da dikkate alırsak, verimli olabilecek bir irşad hizmetinin, kolej türü okullarla tamamlanabileceği bir gerçektir.

Türkiye kanadından gerçekleştirilen özel okulların varlığını ve çalışmalarını, rahmetli Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın, Cumhuriyetler'i gezisi sırasında basından izlemiştik. Bu okulların açılmasına ve işletilmesine vesile olanları minnetle anıyorum. Yine ailesinden ve Anavatanından ayrılarak, çok çeşitli mahrumiyetlere de katlanarak, bu okullarda hizmet veren öğretmenlerimizi şükranla ve takdirle anıyorum. Sayılarının artacağını umduğum bu okullara güven vermenin ve yöre halkının güvenini sağlamanın, Diyanet İşleri Başkanlığımızın yürüteceği irşad hizmetlerinin bir parçası olduğuna inanıyorum. Afrika'da Hıristiyanlığın hızla yayılmasının, böyle okullarla gerçekleştiğini ifade ederek, bu manevi desteğin gerekli olduğunu vurgulamak istiyorum.

Öte yandan, Türkiye'deki örneklerinden ilham alınarak, gündüz ve gece öğretim yapmak suretiyle, halkın acil din görevlisi ihtiyacını karşılayacak kısa süreli Kur'ân Kursları açmak, irşad hizmetinin önemli bir parçasıdır.

Cumhuriyetler'in yetkilileriyle konuyu tartışmak suretiyle okullara Din Bilgisi derslerinin konulması için çalışmalar başlatılmalıdır.

Bir başka konu da, dil konusudur. ABD üniversitelerinde Özbekçe, Kazakça v.b. dilleri öğreten kurslar yıllardan beri vardır. Bu bölgelerde kullanılan dil ve lehçeleri öğrenmek, bir başka yabancı dili öğrenmekten çok kolaydır. Çünkü dil, lehçe, şive ve gramerde pek çok müştereklerimiz vardır. İrşad hizmetlerinin başarısı için dil eğitiminin tartışılmaz olduğu da bir gerçektir.

Sözünü ettiğimiz Cumhuriyetlerde verilecek eğitim hizmetlerinin bir parçası da, uygun zamanlarda düzenlenecek kısa süreli öğrenci kamplarıdır. Bu kampların mekânı Türkiye olabileceği gibi, Cumhuriyetler de olabilir. Bu kampların amacı, karşılıklı sevgi ve kardeşlik bağlarını güçlendirmektir.

c) İbadethane Hizmetleri

70 yıllık komünist yönetim döneminde, ateist bir uygulama sonucu binlerce caminin yakılıp yıkıldığını, geri kalanların da amaçları dışında kullanıldığını biliyoruz.

Bugün, Türk Cumhuriyetlerinde, mevcut camilerin onarılması ve ihtiyaç duyulan yerlere yenilerinin yapılması, zorunlu hale gelmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncülüğünde başlatılacak bu kampanyanın, hayırsever Türkiye Müslümanları tarafından maddi olarak çok yoğun biçimde desteklenecği bir gerçektir. Bu potansiyelin, zaman kaybedilmeden kullanılmasında yarar vardır. Ayrıca bu camiler, irşad hizmetleri için ideal mekânlardır.

d) Sağlık Hizmetleri

"Sağlık Hizmetleri" deyince, ilk akla gelen kurum, Diyanet İşleri Başkanlığı olmayabilir. Fakat, işin birde yardımlaşma ve hayır yönü vardır.

Görgü şahitlerinden ve basından öğrendiğimiz kadarıyla, Türk Cumhuriyetleri'nde, çözüm bekleyen en acil problemlerin başında ilaç sıkıntısı gelmektedir. En basit ilaçların ve sağlık malzemelerinin bile bulunmadığı bu bölgelere gönderilmek üzere bir ilaç kampanyası başlatmak gereklidir. Bu ve başkaca yapılması gerekenlerin ayrıntıları uzmanlarınca tartışılmaldır.

e) Maddi Değerler

Kabul edilmelidir ki, Yeni Türk Cumhuriyetler'inde, manevî mahrumiyetlerin yanında bir de yaşanan maddi sefalet vardır. Genel anlamda maddi yardımlara öncülük etmek şüphesiz gereklidir. Bunun ötesinde yapılması gereken bir başka şey, özellikle çocukları, Türkiye'den hediye yağmuruna tutmaktır. Müslüman halkımızın severek katılacağı bu kampanyanın çocuk gönüllerine olumlu etkisi tartışılmaz.

Söz buradayken, 70 yıl dinsizlik baskısı altında kalmış bu kardeşlerimizin "Müellefe-i Kulûb" sayılıp sayılmayacağını, Yüksek Din Kurulu'muzun incelemesini diliyorum. Bununla anlatmak istediğim şey, İslâm Dünyası nezdinde, zekât kurumunun daha geniş boyutlarda buralara yansımasına kapıların aralanmasıdır.

Sözlerimi tamamlarken, bu Şûra'nın çalışmalarının, bütün İslâm dünyası için hayırlara vesile olmasını diler, saygılarımı arzederim.

İRŞADDA EVRENSEL SORUMLULUK

Prof.Dr.Beyza BİLGİN
Ankara Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

İRŞAD

Müminleri inandıkları din konusunda aydınlatıp onlara doğru yolu göstermeye irşad deniyor:

"İçinizden iyiliğe çağıran, doğruluğu emreden bir cemaat bulunsun. Başarıya erişenler yalnız onlar olacaktır." (Âl-i İmrân 3/104)

"Sizler, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder, kötülükten sakındırırsınız ve Allah'a inanırsınız". (Âl-i İmrân 3/110)

"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış. Doğrusu Rabbin kendi yolundan sapanları daha iyi bilir." (Nahl 16/125)

"Allah'ın rahmetinden dolayı sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır, giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmaların dile!" (Âl-i İmrân 3/159)

Allah insanları ortak bir yaratılışla (fıtrat) ve en güzel şekilde yaratmıştır. İnsanlara, içlerinden seçilmiş seçkin kişiler, peygamberler yolu ile bilgiler ve öğütler vermiştir. Bilgiler ve öğütler kutsal kitaplar halinde korunmuştur. Ayrıca bilgi ve öğüt verme işinin, irşadın, kurumlaştırılması istenmiştir. Bütün bunların sebebi nedir? İnsanlar nasıl oluyor da, sürekli olarak, yeniden yeniye aydınlatılmaya, iyiliğe ve doğruluğa çağrılmaya, doğru olanın gösterilmesine ihtiyaç duyuyorlar?

İnsanların yanılmasına, günah işlemesine izin verilmiş olmasının sebebi nedir? Cennetin iyilerle, cehennemin kötülerle doldurulmak istenmesinin hikmeti nedir?

Genel olarak eğitim ve Din eğitimi (irşad) aynı işle uğraşır, yani insana yardım ederek, onun tam ve iyi bir insan olmasını sağlar. Bunu başarabilmek için özel bir bakış açısı gereklidir. Buna dünya görüşü de diyoruz. Dünya görüşleri ve doğruluğuna inanılan değerler olmaksızın eğitim faaliyetleri temelsiz kalır, önemli ölçüde enerji, akacak doğru yolu bulana kadar, yanlış yollarda kaybedilir. Dünya görüşlerinde, doğruluğuna inanılan dinlerin çok önemli katkısı vardır.

İSLÂMÎ DÜNYA GÖRÜŞÜ

İslâmî dünya görüşü, evrensellik ve bütünlük üzerine kuruludur. Var olan her şeyi, yerleri ve gökleri, (göklerden kasıt, dünya ile birlikte uzayın bütünüdür) yerlerde ve göklerde bulunanları ve ikisinin arasında var olan diğer bütün şeyleri Allah yaratmıştır. Bunların hepsi Kur'an-ı Kerim'in deyişi ile tek bir kitap gibidir. Bu kitap "kâinat kitabı"dır, Allah tarafından "Ol!" emri ile açılmıştır, vakit dolduğunda yine Allah tarafından, bir kitabın kapatıldığı gibi kapatılacaktır (Enbiya 21/104).

Allah, kâinatın bütünlüğü içindeki dünyaya yerleştirdiği insana bütün diğer yaratıklardan farklı bir özellik ve bir şeref vermiştir. Bu özellik, varlıklar hakkında bilgi edinme ve bilgiyi bilim olarak düzenleyip üretebilme kabiliyetidir. Allah insanı kendisine vekil tutmuştur. Allah insana halifelik vermiştir (Bakara 2/30). Kâinat da, insan da Allah'ın yarattığıdır. Ancak insan, Allah'ın diğer yaratıklarının pek çoğundan üstündür. İnsan onları kullanabilir, onlar vasıtasıyle hayatını sürdürüp geliştirebilir, bunun içindir ki, onları kullanma biçiminden sorumludur.

Allah insanları, bir tek ve aynı özden, bir erkekle bir kadın, onlardan da bütün diğer erkek ve kadınlar olmak üzere yaratmıştır. İnsanların hepsi bir büyük ailenin fertleri gibidirler. Tıpkı aile fertlerinin ve akrabanın birbirlerini terketmemeleri gerektiği gibi, aralarındaki ilişkiyi herhangi bir şekilde korumak ve devam ettirmek durumundadırlar. Allah'ın iradesi, insanların ve bütün diğer varlıkların faaliyetleri yolu ile gerçekleşecektir.

Allah İnsana akıl ve irade vermiştir. İnsan hür yaratılmıştır, iyiyi veya kötüyü tercihte serbesttir. İşte bunun için, insanın iradesine bağlı hareketleri başıboşluğa bırakılamaz. Hür iradenin sebep olabileceği zararlı etkileri ayırdetmek gerekir. Hürriyet ve kabiliyetler, kişinin kendisini ve kendisinden başkalarını mahvetmesine değil, geliştirmesine kullanılacak şekilde yönlendirilecektir. Bunun dışında, Allah'ın insana, gelişmesi için verdiği kabiliyetler hiç bir şekilde sınırlandırılmayacaktır. İnsanın Allah ile ve varlığın bütünü ile ilişkisi onun kimliğini belirler. İnsan hem kendi başına bir dünyadır, hem dünyanın ve kâinatın bütünlüğü içinde ondan bir parçadır. İnsanın kendi başına bir dünya oluşu, onun özel kimliği, kâinatın bütünlüğü içinde bir parça oluşu da onun genel kimliğidir. İnsan her iki kimliğinin farkına vardırılmalıdır. Böylece o, özel kimliği ile hürriyetine sahip çıkarken, genel kimliği ile bağlılıklarının gereğini yerine getirecektir. Aile, devlet, dini kurumlar, eğitim kurumları, hepsi insana, gelişmesinde ve sorumluluğunu gerçekleştirmesinde yardım etmek içindir. İnsan bunların yardımı ile hür olur ve bunlara karşı sorumluluğunun bilincine varır.

İslâmî hayat görüşü, insanı Allah'a ve O'nun yaratıklarına yaklaştırır. İnsana, Yaratıcısı ile ve Yaratıcısının yaratmış olduğu bütün yaratıklarla birlikte anlamlı ve amaçlı bir bütün olduğunu hatırlatır. İnsana kendisini tanıtır, onu hürriyetinin ve sorumluluğunun bilincine vardırır.

ALLAH İNSANA GÜVENMİŞTİR

Kur'an'ın bize öğrettiğine göre, Allah sorumluluğu insandan başkalarına teklif

etmiştir de onlar sorumluluğu üstlenmekten kaçınmışlardır. İnsan ise sorumluluğu üstlenmiştir. Âyette bir açıklama ile şöyle uyarılmışızdır:

"Çünkü insan cahildir ve zalimdir" (Ahzab 33/72).

Cahiller cesur olur, zalimler ise sabırsızdır. Böyle kimseler kolayca sorumluluk alırlar, çünkü onlar sorumluluğu hafife alırlar ve öncelikle sorumluluğun getireceği yetkinin nimetlerinden yararlanabileceklerini düşünürler. Onlar acele davranırlar ve acele davrandıkları için kolaylıkla haksızlık ve adaletsizlik yapabilirler. Başkalarının hakkına tecavüz ederler de, bunda bir mahzur görmezler. En güzel şekilde yaratılmış olan insanın aşağıların aşağısına inebileceğidir bu.

Şu bir gerçektir ki, her şeye rağmen Allah insana son derecede güvenmiştir. Allah insana, annesinin babasının, eşinin, evladının, hocasının arkadaşının güvenmediği kadar güvenmiştir. Allah insanı, olumlu olumsuz bütün şartların ortasında, kendi kendisine teslim edivermiştir. İnsan Allah'a aittir ve Allah'tan sonra kendisine emanetttir.

Madem ki Allah insana güvenmiştir, türlü zaaflarına rağmen, onu hür olarak kendi kendisine emanet etmiştir, öyleyse eğitimci ve mürşid de eğittiği insanlara güvenecektir. O, onları bilgilendirecek, teşvik edecek, fakat onların hür olduklarını, Allah katında kendi kendilerinden sorumlu olduklarını unutmayacak, bunu onlara da unutturmayacaktır.

Eğitilene güvenilmezse, onun da kendisine güvenerek kendisini gerçekleştirmesine izin verilmezse, ne eğitim ne gelişme, gerçekten başarılı olabilir. Kur'ân'dan öğrendiğimize göre, hayat, iyi ile kötü, doğru ile yanlış, sevap ile günah arasında bir öğrenme süreci ile amaca ulaşmaya programlanmıştır. Eğitim ve irşad bunun farkında olmalı, kabiliyetleri koruyup geliştirme sorumluluğunu üstlenmeli, eğittiğini de bunun farkına vardırmaya, bu sorumlulukla hareket edecek şekilde yetiştirmeye çalışmalıdır.

Allah insanı, gücü kadar sorumlu tutmaktadır. İnsanın gücü ne kadardır? Mesele bu gücü izleme ve insana, kendi kendisine yardım edebilmesi için yardım etmededir. Bunun için insanı tanımak gereklidir.

Ülkemizde bir yandan çığ düşmesi, grizu patlaması, inşaatların en küçük sarsıntıda yıkılması ve trafik kazası dediğimiz, bir çeşit korsanca yaşama biçimi ile canların ve malların heba olması Allah'ın takdiri sayılmakta, diğer yandan, ölenlere şehitlik mertebesi verilmesi ile teselli olunup, ihmaller ve kasıtlar kolayca unutuluvermektedir. Ayrıca hak, adalet, doğruluk, ahlâk, helâl, haram, temizlik, tutumluluk, Allah sevgisi ve Allah korkusu açısından ne derecede irşada muhtaç olduğumuz ise ortadadır. Yoksa bütün bunlar bizim irşaddaki başarısızlığımız mıdır?

Gözardı etmekte olduğumuz gerçeklerden hareket etmedikçe, İslâm dininin, davranışlarımızla ilgili ilkelerini gerçekten anlamış ve onlara uyarak yaşamış olamayız: "Temizlik imandandır", "İnsana sevgi ve saygı olgun mümin olmanın şartıdır", "Din güzel ahlâktan ibaretttir.", "Ölçüyü ve tartıyı tam tutmak gereklidir", "Cimrilik de israf da haramdır", "Allah'ın hiç affetmeyeceği iki günahtan biri Allah'ı inkâr ve ona ortak koşmak, diğeri ise kul hakkı yemektir" v.s.

KUR'AN AHLÂKINA ULAŞILDI MI?

Müslümanlar henüz Kur'an ahlâkına ve onu davranışları ile yorumlayıp göstermiş olan İslâm Peygamberinin örnek ahlâkına ulaşmış değildirler.

Kadınlarla erkekler arasında kardeşçe davranış terbiyesi henüz gerçekleşmiş değildir. İyi Müslüman olmak için, karşı cinsle konuşmaktan veya yüzyüze bakmaktan bile kaçınılması gerektiği ifade edilebilmektedir. Eşit insanlar olarak, kardeşçe yardımlaşarak çalışma ile cinsellik ilişkisi birbirinden ayırt edilebilmeli ve böyle bir terbiye her iki cinse, küçük yaşlardan itibaren verilmeli değil midir?

Ebu Hanife'ye göre, kadın yalnız başına hacca gidemez. Şafiî'ye göre ise o, bir kadın topluluğu içinde gidebilir. Bu iki görüşün üzerine yeni bir görüş getirilememiştir. Oysa Peygamberimiz, Müslüman toplumun öyle bir seviyeye erişeceğini temenni etmiştir ki, en uzak yerlerden bir kadın, tek başına Mekke'ye gelecek, Kabe'yi tavaf edip dönecek ve o kadına hiç bir zarar gelmeyecektir. İslâm toplumu bu seviyeye ne zaman erişecektir?

Dindar insanın çevreye bakışı, Yüce Yaratıcı'nın kıymetli eserine bakış şeklinde olacaktır, yoksa kullanılıp kirletilecek madde yığınları imiş gibi değil! Yaratılmış olanın acımasızca tüketilmesi ve kötü kullanılmasından dolayı bozulmasının sorumlusu insandır. Dünyamız, medeni denilen, teknolojide gelişmiş ülkeler tarafından bir türlü, geri kalmış denilen ülkeler tarafından başka türlü kirletilmektedir. Farkına varılmaktadır ki, insanlar kendi hayatlarının temellerini baltalamaktadırlar. Bu farkına varış yaygınlaştırılmalıdır.

Bir sohbette, dindar olduğu izlenimini veren bir muhterem kişi din dersi kitaplarını eleştiriyordu. Tabiat Bilgisi kitabı gibi, diyordu, içinde ağaç, orman gibi şeyler var. O kişiye demiştim ki, -öyleyse siz Allah'ın kitabı Kur'an'ı da beğenmezsiniz! - Estağfirullah, nasıl olur, demişti. Şöyle cevap vermiştim: Kur'an-ı Kerim'de hep tabiattan, havadan, topraktan, yağmurdan rüzgârdan, salkımlı hurmalardan, hayvanlardan söz ediliyor. Sûrelerden bir çoğunun ismi hayvan isimleridir.

Müsbet bilimlerin gelişmesinden sonra dindarlar da sanki Allah ile taibat arasında yetki alanları paylaştırması yaptılar. Bazı şeyler Allah'a aitmiş de diğer bazıları tabiata aitmiş gibi. Tabiat nedir ki? İnsanın çevresinde, tabii olan her şey, inanan insan için.

Her şey Allah'a aittir. Tanıdığımız, tanımadığımız, kanunlarını bildiğimiz bilmediğimiz bütün alanlar Allah'a aittir. Bizler sadece onlar üzerinde araştırmalar yaparız, keşiflerde bulunuruz, buluşlarımızdan yararlanarak kendimizi geliştiririz. İnsanın herhangi bir şekilde kendi içine kapanması veya sınırlandırılması, insana verilmiş olan evrensel görevin sınırlandırılmasıdır.

İnsan her şeyi görecek göze sahip olacak, her şeyi görecek, her şeyde Allah'ı görecektir. İnsan her şeyi bilmeye çalışacak, bildiği her şeyde Allah'ı bilecektir. Derslerimizde, vaazlarımızda ve hutbelerimizde her şeyden söz edebiliriz. Yeter ki, onlardan söz ederek Allah inancına, Allah bilgisine ve Allah sevgisine giden yolu açabilelim, açık tutabilelim.

OKUNACAK İKİ KİTAP

Allah insana oku! emrini vermiştir. Okunacak iki kitap vardır. Biri "oku!" öğüdünü de içinde buluduran Kuran, diğeri kâinat kitabı, yani varlığın bütünüdür. Birincisini anlamak için ikincisi gereklidir. İkincisine saygı ile yönelmek için birincisi gereklidir. Birincisi ruhu etkiler, ikincisi, ruh ile birlikte bedene gereğini yaptırır.

Kur'an-ı Kerim'de sık sık tekrarlanır ki, âyetler bilenlere hitabetmektedir. (Ankebut 29/43) Ayetleri en iyi anlayanlar bilenlerdir, bilgi sahipleridir. Allah'tan en çok korkanlar da Allah'ı en çok sevenler de Allah'ı bilenlerdir. (Fatır 35/28) Bilgiye dayalı olmayan bir sevgi veya korku ile yapılan hareketler tesadüfen iyi olabilirler, fakat kötü ve yanlış da olabilirler. Allah, inancın ve inanca bağlı hareketlerin, bilgiye bağlı sevgi ve bilgiye bağlı korku ile yapılmasını veya yapılmamasını istemektedir. Yoksa ne için Allah, iyilik yapanları sevsin de zalimleri sevmesin! Hareketleri değerli kılan bilgiye bağlı iradedir, tesadüf değil!

İnsan beden ve ruhtan müteşekkildir. Eğitim ve Din eğitimi, hem bedeni hem ruhu dengede tutarak çalışmak durumundadır. Dünyamız, çevremiz ve bütün diğer gök cisimleri, hepsi bir tür ruhla Yaratıcılarına bağlıdırlar. Yoksa nasıl O'na itaat edebilirlerdi! İnsan Bütün bunlardaki görünen ve görünmeyen değerleri tanımakla, onları da koruyup geliştirmekle görevlidir.

Modern çağın yer yer bilimi ve mantığı dine alternatif olacak şekilde aşırı değerlendirmesinin yozlaşmalara sebep olabildiği görülmüştür. Günümüzde artık bilime ve mantığa karşı olmanın söz konusu olmaması gerekir. Fakat bilim de tek başına yeterli değildir. Bilim ve mantık, kullanışa göre alçalır da yücelir de, bunlar kutsallaştırılmamalıdır.

Dinin de kötüye kullanıldığı durumlar olmuştur ve olmaktadır. Zaten bilimin ve mantığın aşırı değerlendirilmesi, dini değerlerin kötüye kullanılmasının sonuçlarına karşı bir tepkiydi. Dini değerlerin kötüye kullanılmasının ve bu alandaki cahilliğe katlanılmasının sonuçlarından henüz tam anlamı ile kurtulmuş değiliz. Bir konferansımda, "dinler" çoğul kelimesini kullandığımda, orta yaşlı bir beyefendi beni şiddetle kınamıştı. "Dinler diye çoğul kullandığınızı görüyorum. Bu yanlıştır. Din tektir, o da İslâm'dır, başka din yoktur" demişti. Kendisine, her gün namazlarımızda okuduğumuz "Kâfirun" sûresini hatırlatmıştım. Allah kafirlere hitaben söylenecek sözlerde bile "Sizin dininiz size, benim dinim bana" diyerek din kelimesini kullandırtmıştır. Kur'ân kültüründeki incelik ve genişlik müminlere ulaştırılmalıdır.

İnsanların hepsi bilgiye önem vermez. Onlardan pek çoğu gerçeğin değil, gerçek gibi görünenin rehberliği ile hareket etmekle yetinirler. Oysa tek tek insanların gördüklerini algılamaları farklı olabilir. İnsanlar sadece kendi kişisel kültür, bilgi ve inançlarına göre değil, fakat bütün diğer insanların farklı kültür, bilgi ve davranışlarının dayandığı evrensel bilgiler, değerler ve deneylerle de ilgilenmek durumundadırlar.

ÇOĞULCULUĞA SAYGI

Haberleşme ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, insanları ve kültürleri birbirine yaklaştırmış ve açmıştır. İnsanlar bu durumdan korkmaktadırlar. Acaba değişik etkiler-

den, geleneklerden ve davranış biçimlerinden, karşılıklı olarak, bir zarara uğramadan, nasıl onlarla birarada yaşanabilir? Yoksa onlardan da bir şeyler öğrenerek kendi geleneklerini ve davranış biçimlerini daha iyi anlamaya hazırlanmak mümkün müdür?

Peygamberimiz, ümmetindeki fikir ayrılıklarına saygı göstermiş, onları rahmet, yani iyilik ve gelişme olarak değerlendirmiştir. Biz bugün buna çoğulculuk diyoruz. Çoğulculuk, aynı dinin değişik yorum ve uygulamalarından kaynaklandığı gibi, ayrı ayrı dinlerin mensuplarının birarada yaşamak durumunda olmalarından da kaynaklanabiliyor. Yurt içinde, Türk vatandaşları olarak, yurt dışında da vatandaşlarımızın göçmenler olarak gittikleri ülkelerde, çoğulcu hayatın yeni tecrübelerini kazanmaktayız.

İslâm dininden olanların çoğunluk olarak bulunduğu ülkelerde, özellikle Türkiye'de durumun problemleri yeterince hissedilmeyebilir. Fakat Müslümanların azınlık olarak bulundukları ülkelerde problemler yeterince hissedilmektedir. Ülkemizde yaşayan değişik dinden veya mezhepten vatandaşlarımız, birlik ve beraberliğimize zarar vermedikleri sürece, ülkemizin fikir zenginliği olarak değerlendirilmek durumundadırlar.

Din ve mezhep ayrılıkları, inananları açısından düşünülünce, dinden sapma değil, daha dindar olma, Allah'a yaklaşmada kendilerince en doğru yolu tutma davranışı, hatta yarışıdır. Gerçek tek olduğu halde, onu anlama ve ifade etme biçimleri değişik olabilmektedir. Böyle birleştirici bir bakış, irşadın alanı içindeki yerini almalı ve günümüzde hissedilen boşluğu doldurmalıdır.

Esas olan Allah'ın varlığı ve birliğidir. Bütün diğer ayrılıklar kültürlere göre farklılaşan doğmalardır, yorumlardır.

Dogmalarda ve yorumlarda anlaşma ve birlik düşünülemez. İnançlar ve ibadetler ayrıcalıklarını sürdüreceklerdir. Fakat ahlâk ve davranış alanlarında, dinler arasında pek çok ortak değer vardır. Dünyanın müminleri olarak, ortak değerler üzerinde ortak çalışmalara katılabiliriz. Katılmak ne kelime, böyle çalışmaları biz başlatmalıyız.

BARIŞA KATKI

İnsanların hepsi Allah vergisi bir değere sahiptirler ve bu değer Allah'ın koruması altındadır. Öyle ise, yanlış davranışlarla zedelenmiş, yolunu şaşırmış insanlar da bizim korumamıza, adaletle ve iyilikle davranmamıza layık olabilirler. İslâm Peygamberi Hz. Muhammed bize, bu türlü davranışların örneklerini vermiştir.

Allah adaletle davranılmasını ister. Fakat adalet duygusunun yanında iyilik ve sevgi duyguları da bulunacaktır. Eğitimin sadece bilgiyi değil, iyiliği ve sevgiyi de öğretmesi gerekir. Adalet, iyilik ve sevgi sınır tanımayışı, doğru, iyi ve güzel olmayanın da korunması için değildir. Allah'ın çoğulcu toplumu yaratmaktaki, hikmetini çözemediğimiz düzenine saygı duyduğumuz için, saygı duymamız gerektiği için böyle davranacağız. İnsan zayıftır, cahildir, zalimdir ama, bunları değiştirme güç ve kabiliyetine de sahiptir. Önemli olan bu zayıflıkların da farkında olunması ve onların da doğru hedeflere yöneltilmesidir.

Ülkemizde ve dünyadaki olumsuzluklar karşısında ben böyle bir eğitici davranışı

öneriyorum ve bundan ümitliyim. Hemen bütün dinlerde, özel olarak "Ehli Kitap"ta insanın yeri böyle şereflidir ve o, kendi içinde ve çevresinde, güvenden, barıştan ve adaletten sorumludur. Ancak erken çağda başlanacak bir eğitim olması şartı ile. Dini liderler böyle bir eğitim sorumluluğunu canlı tutmalı, onu besleyecek yolları teşvik etmelidirler.

Barış ve iyi niyet konusunda dünyaya inanılır mı? diyenler vardır. Büyük ve medeni devletlerin çifte standardına baksana! demektedirler. Fakat ben diyorum ki, orta boy ve küçük devletlere de bakalım! Onlar niye seslerini yükseltmiyorlar? Tek tek de olsa dindar insanlar niçin seslerini yükseltmiyorlar? Allah yalnız bazı insanları mı halife yapmıştır? Hayır, Allah "insanı" halife yapmıştır, "insan" olan herkesi. Kabiliyeti ölçüsünde herkes sorumludur hiç kimse görevden kaçamaz. Yoksa, "insan insanın kurdudur" deyip, kaderimizi kurt ahlâkının belirlemesine razı mı olacağız?

Bütün müminler şunu kabule mecburdurlar: Eğer düşmanca davranışımızı değiştirip dostça yardımlaşmazsak, dünyamız Kıyametten önceki bir kıyameti yaşayacaktır. Dünyamızı yaşanır halde tutacak bir evrensel görüşü hep birlikte benimseyip uygulamakta anlaşmalı ve bu doğrultuda çalışmalıyız.

Dini liderler şiddet ve nefretle vaaz etmemek konusunda prensip anlaşmaları yapabilirler. Türkiye böyle bir çağrıda bulunabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı mutlaka kültürlerarası ve dinlerarası düzeyde çalışmaları başlatmalıdır.

Somali'ye asker gönderme kararı meclisten çıktığı zaman, televizyonda bir açık oturum yapılmıştı. Bu açık oturumda konuşmacılardan biri şöyle söylemişti: "Somali de nereden çıktı? Türkiye'nin gündeminde Somali yoktu, Bosna-Hersek vardı. Bosna Hersek'e asker gönderilmezken, Somali'ye niçin gönderiliyor?" Ben işin siyasi yönünü eleştirecek değilim, burası onun yeri de değildir. Ancak şuna inanıyorum ki, Türkiye, evrensel dünya görüşüne sahip, Müslümanca düşünen müminler topluluğu olarak gündemlerin oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Türkiye'nin gündemi artık sadece siyasi olarak değil, kültürel olarak da muhteva kazanmalıdır.

Allah'ın kendisine vekil tuttuğu, halifelik şerefini verdiği insanlardan olarak Türkler ve Müslümanlar, aynı şerefe sahip olarak yaratıldıkları inancına sahip oldukları diğer insanlardan hangisi, nerede haksızlığa uğruyor, acı çekiyor, herhangi şekilde yardıma ihtiyaç duyuyorsa, onlarla bir şekilde ilgilenmelidirler. Asker göndermeden çok önce, onlarla ilgilenmeli, onlar için kafa yormalı, çareler üretmeli, diğer ülkelerle bilgi alışverişi yaparak yardımlaşmalıdırlar. Din görevlilerimiz böyle bir uyanıklığı övmeli, teşvik etmelidirler. İslâm Peygamberi bizi uyarıyor ki, savaş küçük mücadeledir. Asıl büyük mücadele savaşların olmadığı barış zamanlarını korumak için yapılması gereken mücadeledir.

Son zamanlarda siyasi olarak küreselleşmeden, dini olarak ekümenizmden söz edilmektedir. Ekümen, üzerinde yaşadığımız dünyanın bütünü demektir. Başlangıçta bu kelime, misyonerlik faaliyetini ifade ediyordu. İncil'in öğüdüne göre, Hristiyan din görevlileri, dünyanın her yanına dağılıp, Tanrı'nın mesajını bütün insanlara ulaştırmak durumundadırlar. Çünkü Hz. İsa'ya ve mesajına inanmayanlar için kurtuluş yoktur. Papalığın ikinci konsülünden beri (1962-1965) ise artık dinlerarası ekümenizmden söz edilmekdedir.

İkinci konsülün ilân ettiği öğreti, Allah'a inanan ve O'na yaklaşmak için içtenlikle ibadet eden diğer insanlara yaklaşılmasını, onların inançlarına saygı gösterilmesini, Allah'ın hikmetlerini anlamada onların öğretilerinden de yararlanılmasını teşvik etmektedir. Bu öğretiden önce Hristiyanlar için, bilimselliğin ötesinde, dinlerarası ilişkinin bir değeri yoktu. Çünkü diğer dinlerin bağlılarının da Allah katında bir değeri olabileceğini kabul etmiyorlardı.

Kur'ân'ın ezeli teklifi, dinler arasında bir güzel kelimenin etrafında bir araya gelmek ve iyiliklerde yardımlaşıp yarışmaktır. Bu güzel kelime tevhiddir, Allah'ın birliği cümlesidir, "Lâ ilâhe İllallah"tır. Ehli kitap'tan bir bölümü bugün buna "İbrahim'in dininde birleşme" deyimi ile geliyor ve dinlerasarı diyaloğdan söz ediyorlarsa, bizim için onlara uymaktan değil, ancak, asırlar önce yapılmış bir teklife nihayet cevap verildiğinden dolayı onları kabul etmekten söz edilebilir.

SONUÇ

İnsanlar baskıcı rejimlerle yönetilirlerken bile dinî kimliklerini koruyabildiklerini göstermişlerdir. Demokratikleşme yolunda ilerlemekte olan insanlar da dinî inanışlarını, davranışlarının temellerinden uzaklaştırmadan yaşamaktadırlar.

İnsanlar bugün artık daha fazla sabra ve tolaransa sahip olmak üzere eğitilmek zorundadırlar. Birbirimize tahammül ederek, birlikte yaşamak zorundayız . Allah bizleri bu dünyaya yerleştirmiştir. Başka dünyamız yoktur. Allah'ın çoğulculuğa izin vermekteki hikmeti ne ise hep birlikte onu gerçekleştireceğiz. Din görevlilerimizin bu konudaki irşadlarına her şeyden çok ihtiyacımız vardır.

Benim de katıldığım slogan şudur: "Dinler arası barış olmadan dünya barışı olamaz". Bizim, İslâm dininin bağlıları olarak başlangıçtan beri sahip olduğumuz evrensel değerler, ne yazık ki, yeni ihtiyaçlarla yeni şartlar ve imkânlar çerçevesinde yeniden ele alınıp dünyaya sunulur hale getirilmiş değildir.

Daha önce söylediğim sözleri başka bir şekilde tekrarlayacağım:

Dini liderler şiddet ve nefretle vaaz etmemek konusunda prensip anlaşması yapmalıdırlar. Türkiye böyle bir çağrıda bulunmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı mutlaka, kültürlerarası ve dinlerarası düzeyde çalışmaları başlatmalıdır. Çünkü öncelik bizimdir, dinimizindir.

İRŞÂD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER

Necmettin NURSAÇAN
Kayseri Müftüsü

Konunun Tanımı ve Önemi

İnsanların hidâyetine çok büyük önem veren İslâm, hayat nizamı olan bu yüce dine inananların sayısını arttırmak ve bunu diğer insan toplulukları arasında yaymak için Müslümanlara önemli görevler verir. Bu ulvi görevin adı tebliğ, bunu yapan Müslümanın ünvanı da tebliğcidir.

Farz-ı kifaye olan tebliğ etme işini üstlenen tebliğcinin çok üstün vasıflara sahip olması ve uzun süreli bir eğitimden geçmesi gerekir. Her yönden iyi yetişmiş bir tebliğci, görevini yerine getirirken karşılaşacağı türlü zorlukları daha kolay aşar ve muhatapları üzerinde daha etkili olur.

İslâm kültürünü yeni nesillere aktarmak ve onlara İslâmî bir yaşayışı benimsetmek tebliğcinin birinci görevidir. İkinci görevi ise İslâm'a yeni mensuplar kazandırmaktır.

Tebliğci, bu görevi tam anlamıyla başarmak istiyorsa gerekli nitelikleri kazanmak için çaba göstermelidir. Bunun için ilk önce yapılması gereken şey Allah Rasûlü (s.a.s.)'nü örnek almaktır. İslâm'ın gereği olarak bütün Müslümanlarda bulunması gereken özelliklerin yanında tebliğcide bulunması gereken başka şeyler de vardır.

Tebliğin Dindeki Yeri

Barış ve mutluluk nizamı olan İslâm'ı yayma işine tebliğ denir. Bundaki esas hedef mü'minleri ruhen ve fikren geliştirmek, dünyalarını bir cennet, ahiretlerini ayrı bir cennet etmektir; münkirleri hidâyete getirmeye çalışmak, onları zulümden, anarşiden ve vahşetten kurtarıp, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaktır.

Bu görevi, şu mesajlarıyla biz Müslümanlara Yüce Rabbimiz vermektedir:

كنتم خير امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون بالله

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, İyiliği tavsiye eder kötülükten sakındırırsınız ve Allah'a hakkıyla iman edersiniz." (1)

ولتكن منكم امة يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر واولئك هم المفلحون

"İçinizden öyle bir topluluk bulunsun ki, onlar insanları hayra çağırsın,

(1) Âl-i İmrân: 3/110

iyiliği tavsiye edip kötülükten sakındırsın. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (2)

Sevgili Peygamberimiz: (الدين النصيحة) ***"Din nasihattan ibarettir."***(3) diye buyururken Cenab-ı Hak: (وذكر فان الذكرى تنفع المؤمنين) **"Öğüt vermeye devam et. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir."**(4) diye buyurur.

Tebliğcide Bulunması Gereken Özellikler:

Tarih boyunca, Kur'ân ve Sünnetin tebliğ metoduna uygun bir şekilde tebliğ ve davette bulunan alimler, ferd ve toplumun huzur ve saadetini sağlamada, ayrılmış gönüllerin birleşmesinde fevkalade etkili olmuşlardır.

Davasına inanan ve inancına uygun yaşayan tebliğcinin kalbinden çıkanlar muhataplarının gönüllerine girmiştir. Kalplerden değil de dudaklardan çıkanlar kulaklara girmemiştir. (5)

Eskiden beri milletimiz halkı 'et'e, alimleri de 'tuz'a benzetirdi. Evet "et bozulursa tuz ekilir, tuz bozulursa ne yapılır?" Dün çok istifade ettiğimiz bu kaynaktan buğün de fevkalade yararlanabiliriz. Yeter ki fedakâr ve cefakar elemanlarımız bulunsun.

Tebliğcide bulunacak özellikler iki bölüme ayrılır. Bunlardan birincisi her bir Müslümanda bulunması gereken tüm özelliklerdir. İnanç yönünden, ibadet ve ahlâk bakımından tüm hayatı, sözleri ve yaşantısı İslâm'a uygun olmalıdır bir tebliğcinin. Bunun yanında tebliğcinin başarılı olması için bulunması gereken başka özellikler de vardır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Tebliğci muhataplarının derdini duymalıdır. Süleyman Çelebi'nin şu temennisine bir kulak verelim:

Sana layık kullar ile hem dem et

Ehl-i derdin sohbetine mahrem et

Onların, hayat kaynağı olan İslâm'dan uzak kalışları ve içinde bulundukları bunalım, tebliğciyi rahatsız etmelidir.

Merhum Akif de bu ızdırabı şöyle dile getirir:

Kanayan bir yara gördümmü yanar ta ciğerim

Onu dindirmek için kamçı yerim çifte yerim

'Adam, aldırma da geç git' diyemem, aldırırım;

Çiğnerim, çiğnenirim, Hakkı tutar kaldırırım.

(2) Âl-i İmrân: 3/104

(3) Müslim: İman 95, Tirmizî, Birr 17

(4) Zâriyat: 51/55

(5) İmam el-Cevzî, el-Kussâs ve'l-Müzekkirîn, s.182

Yüce Rabbimiz Sevgili Rasûlünün bu konudaki hassasiyetini şöyle anlatır:

(فلعلك باخع نفسك على آثارهم ان لم يؤمنوا بهذا الحديث اسفا) **"Onlar bu Kur'an'a inanmıyorlar diye arkalarından üzüntü duyup neredeyse kendini tüketeceksin."**(6) Bir âyetinde de Yüce Rabbimiz, Sevgili Rasûlünün insanlığa olan aşırı muhabbetini anlatırken kendi isimlerinden Raûf ve Rahîm (7) sıfatlarını Rasûlüne izafe etmektedir. Diğer bir âyette Allah Elçisinin bu ağırlık altında kalarak sırtının çatırdadığı ifade edilmektedir: (ووضعنا عنك وزرك الذى انقض ظهرك) **"Belini büken yükünü Sen'den alıp atmadık mı?"** (8) Nitekim bunun için Allah Rasûlü hasta bir Yahûdi delikanlısını ziyarete gitmiş ve tevhidi telkin buyurmuş; gencin hidayete ermesi O'nun şöyle hamdetmesine sebep olmuşutur: (الحمد لله الذى انقذه من النار) ***"Onu cehennem azabından kurtaran Allah'a hamdolsun"*** (9)

Taif'te kendisini taş yağmuruna tutanlara beddua etmemiş, bazan da birer adam kurtarmaya çalışmıştır. Ramazan ayında 15 gün kunut yapıp şöyle dua etmiştir: (اللهم انج الوليدابن الوليد ومسلمة ابن هشام وعياش ابن ربيعة والمستضعفين) ***"Ya Rabbi! Velid b. Velid'e, Seleme b. Hişam'a, Ayaş b. Rebia'ya ve Müslümanlardan ezilmişlere kurtuluş ver"*** (10)

2) Tebliğci insanlığın dert ve problemlerini bilmelidir. Geniş bir açıdan dünyaya baktığımızda insanlığın bunalımlar içinde bocaladığını, alkolün ve uyuşturucunun esiri olduğunu, cinsî kayıt dinlemeden yaşadığı için aile saadetinden mahrum olup AIDS paniğine kapıldığını, dünyanın bir tarafı açlık sebebiyle ölümle pençeleşirken diğer tarafın aşırı beslenmenin sebep olduğu rahatsızlıklardan kıvrandığını görmekteyiz.

Bakış açımızı daraltıp ülkemize baktığımızda yine bir hayli problem görmekteyiz: Anarşi ve enflasyon gündemin birinci sırasından hiç inmiyor. Trafik anarşisi yuvalar yıkmaya devam ediyor. Çevre kirliliği ciddi boyutlara ulaşmış durumda. Aile bunalımları ve alkol bağımlılığı hiç de küçümsenmeyecek seviyede. İşte bu ve benzeri bütün dertler tebliğcinin uykusunu kaçırmaktadır.

Sorumluluk duygusunun hangi noktaya kadar varması gerektiğini merhum Akif şöyle dile getir:

Kenar-ı dicle'de bir kurt kapsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu.
Bir ihtiyar karı bikes kalır, Ömer mes'ûl.
Yetimi girye-i hüsran alır, Ömer mes'ûl.

Bütün bu dertlerin ilacı, yaşayan mucize Kur'an'da ve Sevgili Peygamberimizin

(6) Kehf: 18/6
(7) Tevbe: 9/128
(8) İnşirah: 94/2-3
(9) Buhari; Cenâiz 80, Darimî; Cenâiz 2
(10) Buhari; Cihad 98

hayat bahşeden sünnetinde şüphesiz mevcuttur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulur: (يا ايها الناس قد جاءتكم موعظة من ربكم وشفاء لما فى الصدور وهدى ورحمة للمؤمنين) **"Ey İnsanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir."**(11)

3) Tebliğcinin gönlü şefkat ve merhametle dolu olmalıdır. Merhum Akif bir münacatında şöyle der:

Mü'minlere imdada yetiş merhametinle

Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle

Mevlanâ'ya: "Etrafında hep fâcir ve fâsık adamlar bulunuyor" diye sataşıldığında: "Onlar salih olsalardı ben onlara mürid olacaktım" der.

Konyalı merhum Hacı Veyis-zâde Beyşehir Gölü sahilinde bir yere imam olur. Bayram gelince eşi Muhsine Hanım:

-"Hoca Efendi, Bu insanların namazlarını kıldırıyor, va'z ediyorsun ve çocuklarını okutuyorsun. Bayramda Hocaefendinin eşine bir entarilik hediye etmeyi düşünmezler mi?" der. Bunun üzerine o şu cevabı verir:

-"Muhsine Hanım! Öyle bir söz söyledin ki, Beyşehir gölüne düşse bulandırırdı. Benim param olsa ben o insanlara vermek istiyorum. Hele ki gelip arkamda namaz kılıyor, va'zımı dinliyor ve çocuklarını bana teslim ediyorlar. Ben onlara minnettar ve müteşekkirim."

Yüzyıllar boyu coğrafyayı vatan yapmışsak, birlik ve ahenk içinde yaşamışsak, aziz yurdumuzu baştan başa Yaratan'a tazim, yaratılmışa şefkatin sembolü abidelerle süslemişsek, hayvanlar için vakfiyeler kurmuşsak, gayr-i müslimlere bile merhamet edip ülkemizde himaye etmişsek, mukaddes değerlerimiz bir saldırı karşısında kaldığında cansiperane korumuş, seferlerde zaferlere ulaşmışsak bütün bu başarıların temelinde milli kültürümüzün hamurları olan bu fedakar ve cefakar insanların büyük rolü olmuştur.

4) Tebliğci tebliğ etmek istediği konuları iyi bilmelidir. Atalarımızın dediği gibi "okumadan alim, yazmadan katip" olunmaz.

"Vusûlsüzlüğümüz usûlsüzlüğümüzdendir" prensibinde olduğu gibi İslâm'ı ve İslâm'ın tebliğ usulünü bilmeden ortaya çıkanlar çok defa yapayım derken yıkarlar; muhataplarını İslâm'dan soğuturlar. Halbuki buna hiç hakları yoktur. Kur'ân okumayı bilmezken ahkamdan bahsedenler, temel esaslardan haberi yokken önüne geleni tekfir edenler fayda yerine zarar verirler. Bunların durumunu şu beyit ne kadar güzel açıklıyor:

Gör zahidi kim sahib-i irşad olayım der,

Dün mektebe vardı, bugün üstad olayım der (12)

(11) Yunus: 10/57

(12) Tâhiru'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, C.I, s.49

5) Karşısındaki kitleyi etkileyecek kişinin genel olarak muhataplarından daha bilgili olması gerekir. Zamanımızda halkımızın bilgi ve kültür seviyesi artmıştır. Bilgi seviyesi düşük olan bir kişinin kendisinden daha ileri seviyede olan kişilere etki etmesi ve yönlendirmesi şüphesiz söz konusu olamaz.

Yüce Rabbimiz Sevgili Rasûlüne: (وقل رب زدنى علما) **"De ki: Ey Rabbim! İlmimi arttır" diye emir vermektedir."** (13)

Tıbbi gelişmelerden haberi olmayan doktorun, yeni teknolojiden haberi olmayan mühendisin başarılı olamayacağı gibi kendisini yenilemeyen, ilmi ve ruhi hazırlık yapmadan muhataplarının huzuruna çıkan tebliğci de etkili olamaz.

6) Tebliğcinin görevi tenkid değil tebliğ'dir. Kişileri tenkid etmek ve şahsiyet yapmak fayda yerine zarar getirir. Basit ve gündelik politikalar doğrultusunda yönlendirme ve tercihlerde bulunmak İslâm tebliğcisinin etkisini azaltır.

Cenab-ı Hak Sevgili Rasûlüne bu konuda yapılması gerekeni şöyle açıklamıştır: (وما على الرسول الا البلاغ المبين) **"Peygambere düşen apaçık bildirmekten ibarettir"** (14) (فذكر انما انت مذكر لست عليهم بمصيطر) **"Öğüt ver. Sen ancak bir öğüt vericisin. Onları doğru yola zorlayıcı değilsin."**(15)

7) Tebliğci muhataplarına karşı şefkatli ve nazik olmalıdır. Onları kendinden uzaklaştırmak için değil, kendine yaklaştırmak için çalışmalıdır. Her konuda olduğu gibi bu konuda da Sevgili Peygamberimiz ne güzel bir örnektir. Hiç kimseyi kötülememiştir. Cahil ve kaba davrananlara karşı sabırlı ve müsamahalı hareket etmiştir. Münafıkları bile huzurundan kovmamıştır.

Habîb-i Neccâr'ın Yâsîn sûresinde anlatılan va'zı da çok güzel bir örnektir. Hz.İsa'nın gönderdiği elçilerin davetine uymayan topluluğa onun yaptığı konuşma Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: (وجاء من اقصا المدينة رجل يسعى قال يا قوم اتبعوا المرسلين اتبعوا من لا يسئلكم اجرا وهم مهتدون) **"Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve 'Ey Kavmim! bu elçilere uyunuz' dedi. Sizden her hangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun, çünkü onlar hidayete ermiş kimselerdir."**(16)

Habib-i Neccar va'zına devamla şöyle der: (ومالى لااعبد الذى فطرنى واليه ترجعون) **"Bana ne olmuş ki beni yaratana ibadet etmiyecek mişim? Halbuki hepiniz O'na döndürüleceksiniz."** (17) (انى اذا لفى ضلال مبين) **"İşte o zaman ben apaçık bir sapıklığın içine gömülmüş olurum"**. (18) (انى امنت بربكم فاسمعون) **"Şüphesiz ben Rabbinize inandım; beni dinleyin"** (19)

(13) Tâ-Hâ: 20/114
(14) Nûr: 24/54, Ankebût: 29/18
(15) Gâşiye: 88/21-22
(16) Yâsin: 36/20-21
(17) Yâsin: 36/22
(18) Yâsin: 36/24
(19) Yâsin: 36/25

Bu sözü bile kendilerine hakaret sayan muhatapları üzerine saldırıp onu şehid ettiler. Şehid olur olmaz cennetlere alınan Habib-i Neccar şunları söylüyordu: (قيل ادخل الجنة قال ياليت قومى يعلمون بما غفرلى ربى وجعلنى من المكرمين) **"Gir cennete denildi. Keşke, dedi, Rabbimin beni bağışladığını ve ikrama mazhar olanlardan kıldığını kavmim bilseydi."** (20)

Bu va'zda kullanılan üslup oldukça dikkat çekicidir: "Siz nasıl Allah'a kulluk etmezsiniz?" değil de "Beni yoktan var eden ve hepinizin sonunda huzuruna sevk olunacağı Allah'a ben nasıl kulluk etmem" diyor. "Siz sapıksınız, dalalettesiniz" demiyor da "Eğer öyle olursa, Allah'a kulluk etmezsem işte o zaman apaçık bir sapıklığa düşmüş olurum" diyor. Öldürülüp cennetlere girince bile onları düşünüp "Keşke milletim, Rabbimin beni bağışlayıp ikramlarda bulunduğunu bilebilseydiler" diyor.

Mü'min sûresinde geçen olayda mü'min bir kişinin va'zı da güzel bir örnektir: (وقال الذى آمن ياقوم اتبعون اهدكم سبيل الرشاد ياقوم انما هذه الحيوة الدنيا متاع وان الآخرة هى دار القرار من عمل سيئة فلا يجزى الامثلها ومن عمل صالحا من ذكر او أنثى وهو مؤمن فأولئك يدخلون الجنة يرزقون فيها بغير حساب.) **"İman eden kimse 'Ey kavmim!' dedi, 'Bana uyun ki size doğru yolu göstereyim. Ey kavmim! Dünya hayatı gelip geçicidir. Ahiret hayatı ise asıl kalınacak yerdir.' Kim bir kötülük işlerse ancak onun misliyle ceza görür. Erkek olsun kadın olsun kim de mü'min olarak güzel bir iş yaparsa işte onlar cennete girerler ve orada hesapsız şekilde rızıklandırılırlar."**(21)

Bu örnekte muhatapları ikna etme prensibi esas alınmıştır. Burada kullanılan üslup da oldukça dikkat çekicidir. Tebliğciler muhataplarına **"Ey Milletim!"** diye hitap ediyorlar. Söze böyle başlayan insanın gönlü muhataplarına karşı sevgi doludur. Hz. Lokman oğluna öğüt verirken **"Oğulcuğum!"** diye hitap etmektedir. Hz. İbrahim babasını ikaz ederken söze **"Babacığım!"**(22) diye başlamaktadır.

Sevgili Peygamberimizin bu konudaki ahlâkını Kur'an-ı Kerim bize şöyle anlatmaktadır: (فبما رحمة من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لا نفضوا من حولك) **"Allah'tan bir rahmet eseridir ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer huysuz ve katı kalpli birisi olsaydın şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi."**(23)

Tebliğci söz söyleme sanatının tekniğine de riayet etmelidir. Nitekim Yunus'umuz şöyle der:

Söz ola kese savaşı,
Söz ola kestire başı,
Söz ola ağulu aşı,
Bal ile yağ ede bir söz.

(20) Yâsin: 36/26-27
(21) Mü'min: 40/38-39-40
(22) Meryem: 19/42
(23) Âl-i İmrân: 3/159

Kişi bile söz demini,
Demeye sözün kemini,
Yedi cihan cehennemini,
Sekiz uçmak ede bir söz.

Bu konuda Sevgili Peygamberimiz şöyle buyuruyor: (إن من البيان لسحراً) ***"Sözde büyü vardır."*** (24) Yüce Allah da Sevgili Rasûlüne bu konuda şu emri vermiştir: (وعظهم وقل لهم فى انفسهم قولا بليغًا) **"Onlara öğüt ver. Onlara kendileriyle ilgili çok tesirli açık-seçik söz söyle."** (25) Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tüm konuşmalarının ve davranışlarının bu emre uygun olduğunu görüyoruz.

el-İrbaz b. Sariye anlatıyor: "Hz.Peygamber bir sabah namazından sonra gözlerin yaşla dolduğu, kalplerin korkudan titrediği çok tesirli bir va'z etti. Dinleyenlerden birisi:

-Ya Rasûlallah! Bu konuşmanız sanki veda eden bir kişinin öğüdüdür.. Bize neleri tavsiye edersiniz dedi

Allah'ın Rasûlü bunun üzerine şöyle buyurdu:

- **"Allah'tan ittika etmeyi size tavsiye ediyorum. İçinizden yaşayanlar çok sayıda ihtilafa şahid olacaklardır. Bid'atlardan sakınınız. Çünkü onlar sapıklıktır. Kim bu bid'atlarla karşılaşırsa benim sünnetime ve Hulefa-i Raşidinin yoluna sımsıkı sarılsın."**(26)

Cabir b. Abdullah'ın rivayetine göre ***"Allah Rasûlü hitabederken bazen sesini yükseltir, ordu komutanı gibi hitabederdi"***(27) denilmektedir.

Cenab-ı Hak, Hz. Musa ve Harun'u azgınlaşan Firavn'a gönderirken (فقولا له قولا لينا لعله يتذكر أو يخشى) "**Ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki söz dinler yahut Allah'tan korkar."** (28) buyurmaktadır.

8) Tebliğci muhatabının psikolojik, sosyolojik ve ekonomik durumunu bilmeli ve sunduğu ilacın dozunu ayarlayabilmelidir. Nitekim Yüce Allah bu hususu şu âyetlerde açıklar: (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن) **"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel ölçü ve usûl ile mücadeleni sürdür."** (29) (ومن احسن قولا ممن دعا الى الله وعمل صالحا وقال اننى من المسلمين) **"Allah'a davet eden ve 'Ben Müslümanlardanım' diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır."**(30) Bu iki âyet-i kerime bile konumuzu özet olarak ifade etmektedir.

(24) Buhârî; Tıb 51, Müslim; Cuma 47
(25) Nisa: 4/63
(26) Tirmizî; İlim 16
(27) Müslim; 11/3
(28) Tâ-Hâ: 20/43-44
(29) Nahl: 16/125
(30) Fussilet: 41/33

Kimi insan makul ve müsbet delillerle, kimisi ikna edici tatlı öğütlerle, kimisi de doyurucu örneklerle irşad edilebilir. Tebliğci her yerde ve her zaman tebliğ hizmetinde bulunacak ve tebliğ ettiği şeylere uygun yaşayacak, Müslümanlar çoktur, ben de onlardan biriyim' diyecektir. Bu konuda Allah elçisi: ***"İnsanlara akıllarına göre konuşunuz"*** buyurmuştur.

Ahmed Yesevî hazretleri de şöyle demektedir:

Herkese bir söz söyle aklı miktarı

Azıcık itikadı var çürütme bari

9) Tebliğci, muhataplarına hitap ederken uygun zaman ve zemini kollamalıdır. Mevlanâ'nın "Hangi tohum toprağa düştü de yeşermedi?" dediği gibi... Söz bir tohum gibidir. Zamanı bulunup yeri gelince ekilirse yeşerir. Kur'an'ımızın buyurduğu gibi (يعجب الزراع) **"Ekenlerin pek hoşuna gider."** (31) Kupkuru vadi yemyeşil gülşen olur. Bizim işimiz tebliğdir. Sonuç ve hidâyet Allah'ın işidir.

Bir doktor aynı anda sadece bir kaç kişiyi tedavi edebilir ama bir tebliğci bir anda binlerce kişiyi tedavi edebilir.

Usûlüne uygun olarak bir irşad hizmeti milletin refahı ve ülkenin kalkınmasında fevkalade etkili olabilir. Zira İslâm hayat kaynağıdır; millet mozayiğimizin harcıdır. Yeter ki biz, İslâm'ı iyi sunmuş olalım ve ona aynadar olalım.

10) Tebliğci büyük bir sabır örneği olmalı ve usanıp bıkarak tebliğ görevini terketmemelidir. Bu konuda Kur'ân'ımızın sunduğu şu tablo ne kadar güzeldir: Cenab-ı Hak İsrailoğullarına Cumartesi günü balık avlamayı yasak eder. Bir grup insan bu yasağı anlatır. Bir diğer grup da bu nasihatları dinlemeyip isyana devam eder. Bunlara nasihat edenler de irşad ve nasihat hizmetinden usanıp vazgeçerler; isyancılara seyirci olurlar. Üçüncü bir grup ise irşad ve tebliğe devam eder. Önceki usanan grubun durumunu Kur'ân şöyle açıklıyor: (واذ قالت امة منهم لم تعظون قوما ن الله مهلكهم او معذبهم عذابا شديدا قالوا معذرة الى ربكم ولعلهم يتقون) (32) **"Allah'ın helâk etmeyi veya şiddetli bir azap vermeyi istediği bir kavme niçin öğüt verip duruyorsunuz? dedi. Onlar ise 'vazifemizi yerine getirip Rabbimizin huzurunda özür beyan etmeye yüzümüz olur, onlar da belki Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakınırlar' cevabını verirler."**

11) Tebliğci her fırsatı ve imkânı değerlendirmelidir. Peygamberlerin her zaman ve her yerde tebliğ görevlerini ifa ettiklerini görüyoruz.

Nuh (a.s)'un tebliğ faaliyetini şu âyetler anlatmaktadır: (قال رب انى دعوت قومى ليلا ونهارا) **"Nuh 'Ey Rabbim, Kavmimi gece gündüz imana çağırdım' dedi."** (33)

(31) Feth: 48/29
(32) A'raf: 7/164
(33) Nuh: 71/5

(ثم انى دعوتهم جهارا ثم انى اعلنت لهم وأسررت لهم اسرارا.) **"Sonra onları açıkça davet etttim. Sonra da hem açıkça hem de gizliden gizliye onları imana çağırdım."** (34)

Yusuf (a.s) cezaevinde bile irşad hizmetini ihmal etmiyor; hapishane arkadaşlarına şöyle sesleniyordu: (يا صاحبى السجنء ارباب متفرقون خير أم الله الواحد القهار) "Ey benim zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha hayırlıdır, yoksa bir olan ve kudreti her şeye yeten Allah mı?" (35)

Tebliğ kendisinde bir huy ve karakter gibi bulunan Sevgili Peygamberimiz Veda Hacc'ında ashabına: (ألاهل بلغت) ***"Ne dersiniz, tebliğ ettim mi?"*** diye soruyor; (فليبلغ الشاهد الغائب) ***"Bu söylediklerimi burada bulunan bulunmayana ulaştırsın"*** (36) emrini veriyordu.

Mekke'den Medine'ye hicret ederken başını almak için yola çıkanlardan biri olan Bureyde rastlayınca Allah Rasûlü telaşa kapılmadı. Canına kasdetmek için gelen kişiyi aşiretiyle birlikte İslâm'a davet etti. O da kabul etti.

Günümüzün yayın ve ulaşım vasıtaları tebliğ hizmetinin karasevdalısı olanlar için ne güzel imkândır. Sevgili Peygamberimiz (البركة فى نواصى الخيل) ***"Bereket atların perçemlerindedir"*** (37) buyurmuşlardır. Anadolumuz, Fas, Tunus, Cezayir, Irak, Suriye ve Balkanlar'da ömürleri at üzerinde geçmiş nice gazi türbeleriyle doludur. Dün at idi, bugün motorlu vasıtadır. Arabamızın eksozundan çıkanın bile mizanımıza konmasını istiyorsak tekerleklerini Allah yolunda döndürmeliyiz.

Pratik Hayattan Örnekler

Çevremizde sık sık rasladığımız binlerce örnekten sadece bir kaçını burada zikretmek istiyoruz:

1) Bir ceza evinde mahkumlara konuşma yapıyordum. Konum, "İslâm'da insanın yeri ve değeri" idi. Konuşmadan sonra iki adım ileri çıkan bir mahkum:

"Hocam iki adamın katili, -hırsızlık hariç-birçok suçun failiyim. Eğer sizin anlattıklarınızı daha önce bilseydim bu suçların faili olmazdım ve burada bulunmazdım. Bunları da duygulanıp söylediğimi sanmayınız." demişti.

2) Bu yıl yaşadığım başka bir hatıra yine bir ceza evi ile ilgili... Yeşilhisar Müftümüz cezaevinde konuşma yaparken mahkumlardan biri:

-"Hocam, ben konuşmalarınız üzerine tevbe etmeye karar verdim. Cevaevine düşmezden önce Kayseri Merkez Gülük Camiinde iki tane halı vardı. Onların tanesine

(34) Nuh: 71/8-9
(35) Yûsuf: 12/39
(36) Buhârî; İlim 30-37, Zekat 31, Hac 132
(37) Buhârî; Cihad 48, Müslim; Zekat 24

200 milyon TL veriyorlar. Buraya düşmesek alıp götürüp satacaktık. Ama ben buradan çıkmadan belki arkadaşlarım götürürler. Ne olur Kayseri Müftüsüne haber verseniz de tedbir alsa."

Yeşilhisar Müftüsü haberi ulaştırınca derhal gerekli tedbiri aldık.

3) Bir vaizimizi özel sektöre ait bir fabrikaya gönderdim. Fabrikanın sahibi randıman ve kalitede iyileşme olduğunu söyledi.

4) Yetiştirme yurduna gönderdiğim vaiz için yurt müdürü günlük 25 ekmek tasarrufları olduğunu ifade etti.

5) Yurtdışında bir vatandaşımız bir din görevlimiz hakkında şöyle dua ediyodu: "Allah hocaefendiden razı olsun. Hakim oldu, hekim oldu. Bana söylenmesi gerekeni bana söyledi, karşı tarafa söylenmesi gerekeni karşıya söyledi. Böylece büyük belaları önledi. Yoksa ya katildim ya maktul. Ya cezaevinde idim ya da mezarda.

Tebliğ Görevini Yapanın Mükafatı

Kur'an'ımız fiziki varlığı itibariyle (من قتل نفسا بغير نفس او فساد فى الارض فكأنما قتل الناس جميعا ومن أحياها فكأنما احيا الناس جميعا) **"Bir kimsenin ölümüne sebebiyet veren bütün insanları öldürmüş gibidir. Bir kimsenin yaşamasına sebep olan ise sanki bütün insanların yaşamasına sebep olmuş gibidir"** (38) buyurmaktadır. Allah'ın Sevgili Rasûlü Hz. Muhammed (s.a.s.) ise, bir kimsenin hidâyetine vesile olan kişi için Hz. Ali'ye şöyle der: (فوالله لأن يهدى الله بك رجلا واحدا خير لك من حمر النعم) ***"Allah'a yemin olsun ki, senin vasıtanla Allah'ın bir kişiyi hidâyete erdirmesi senin için sürülerce koyunu sadaka vermenden daha hayırlıdır."*** (39)

Bir diğer hadislerinde de şöyle buyurur: (من دعا الى الله هدى كان له من الاجر مثل اجور من تبعه لا ينقص ذالك من اجورهم شيأ) ***"Başkalarını doğruya çağıran kimseye kendisine uyanların sevabı gibi sevap verilir. Bununla beraber ona uyanların sevabından da hiçbir şey eksilmez."*** (40) Bu nebevi mesaj ashab-ı kiram ve sonraki nesillere enerji kaynağı olmuştur. Onun için îlây-i kelimetullah şevkiyle İslâm nurunu kısa zamanda üzerinde güneş batmayan yerlere hakim kılmışlardır.

Peygamber Efendimizi Arafat'ta dinleyen 124 bin sahabinin hepsinin kabirleri Mekke ve Medine'de değildir; dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış vaziyettedirler. İslâm doğduğunda iki süper devlet vardı: Sasani ve Bizans imparatorlukları. Hristiyanlık ve Mecusîlik bu devletlerin resmi dini idi. İslâm bütün bu ülkelerin ufuklarını aydınlatmıştı. Halbuki bugünkü nakil ve yayın vasıtaları da yoktu. Ancak tebliğ görevini yapan bu mübarek insanların oturmaları ve kalkmaları hep İslâm'dı. Halleriyle ve kâlleriyle İslâmı anlatıyorlardı.

(38) Mâide: 5/32

(39) Buharî; Cihad 102, Müslim; Fezâilu's-Sahâbe, 35

(40) Müslim; İlim 16, Ahmed b. Hanbel; 2/397, Ebû Davûd; Sünnet 6

Ebu Eyyub el-Ensârî ile birlikte 27 sahabiyi İstanbul'a getiren, Ukbe b. Nâfi'yi Kayravan'a, Amr b. el-As'ı Mısır'a, Halid b. Velid'i Suriye'ye gönderen şey bu ruhtur. Nitekim Allah'ın sevgili Rasûlü Hz.Muhammed (s.a.s.) bir hadislerinde de şöyle buyuruyordu: (لأن احرس ثلاث ليال مرابطا من وراء بيضه المسلمين احب إلى من أن تصيبنى ليلة القدر فى احد المسجدين المدينة أو بيت المقدس) ***"Müslümanların arka safında üç gece nöbet tutmam benim için Kadir Gecesini Mescid-i Nebevî veya Mescid-i Aksa'da geçirmemden daha sevgilidir."***(41)

Tebliğ Görevini Yapmamanın Durumu

Tebliğ hizmeti farz-ı kifâyedir. Terki haramdır. Nitekim Yüce Rabbimiz (ان الذين يكتمون ما انزلنا من البينات والهدى من بعد مابيناه للناس فى الكتاب أولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون) "**İndirdiğimiz açık delilleri kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder**" (42) buyururken Peygamberimiz de şöyle demektedir: (من كتم علما عن أهله الجم يوم القيامة بلجام من النار) ***"İlmi ehlinden saklayanın ağzına kıyamet günü ateşten bir gem vurulur."*** (43)

Bir hadislerinde de insanları gemi yolcularına benzetir. Geminin alt katındakilerin gemiyi delmesine yukarıdakiler seyirci kalmamalıdırlar. Yoksa gemiyi delen battığı gibi seyreden de batar.

Sonuç

Gönül huzurumuz, aile saadetimiz, milli dayanışma ve yardımlaşmamız, ülkemizin kalkınması, milletimizin refahı, yetişmiş, fedakar ve cefakar tebliğciler eliyle olacaktır.

Değişen ve gelişen dünya şartları da hesaba katılarak bu görevi halen yürütmekte olanları zaman zaman hizmet içi eğitim seminerlerinden geçirmeli, görgü ve bilgilerinin arttırılması sağlanmalı, fıtraten kabiliyetli olanlardan da geleceğimiz için elemanlar yetiştirilmelidir.

(41) Nesâî; Cihad 39
(42) Bakara: 2/159
(43) İbn Mâce; Mukaddime 24

BİBLİYOGRAFYA

AYTÜRK Nihat, Yönetim Sanatı, Ankara 1990, Emel Matbaacılık.

CANAN İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, Ankara 1980, Gaye Matbaacılık.

CARNEGIE Dale, Dost Kazanmak ve İnsanlar Üzerinde Tesir Yapmak Sanatı, İstanbul, Er-Tu Matbaası.

CARREL Alexis, Başarının Sırları, İstanbul 1991, Şefik Ofset.

ÇAKAN İ.Lütfi, Tebliğe Mani Olmak Lanet ve Beddua Sebebidir, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, Sayı 70 (Aralık 1991).

ÇAKAN İ. Lütfi, Öncelikli Tebliğ, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, Sayı 70 (Aralık 1991).

D.İ.B. İlmi Eserler Serisi, Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988), Ankara 1991, Sevinç Matbaası.

Ebu DAVUD, Sünen, Mısır 1952.

el-BUHARİ Muhammed B. İsmail, es-Sahîh, Mısır 1345.

el-BUTİ Said Ramazan, İslâm'a Davet Metodu, İstanbul 1987, Gümüş Matbaası.

ER İzzet, Türkiye Coğrafyasında Tebliğ, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, Sayı 70 (Aralık 1991).

GÜNDÜZ İrfan, Tebliğ ve Mübelliğ, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, sayı 70 (Aralık 1991).

HATİPOĞLU Nihat, Bir İslâm Davetçisi Olarak Din Görevlisi ve Özellikleri, Diyanet Üç Aylık İlmi Dergi, Cilt 28, Sayı 4 (Ekim-Kasım -Aralık 1992)

İbn HANBEL Ahmed, Müsned, Mısır 1313.

İbn MACE, Sünen, Mısır 1952.

KARAMAN Hayrettin, İslâm İnsanını Kim Yetiştirecek, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, Sayı 70 (Aralık 1991).

KAZANCI A.Lütfi, Peygamber Efendimizin Hitabeti, İstanbul 1980, Er-Tu Matbaası.

KÖYLÜ Mustafa, Din Görevlisinde Bulunması Gereken Nitelikler, Diyanet Üç aylık İlmi Dergi, Cilt 29, Sayı 3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1993)

MCORMACK Mark H., % 110 Çözüm, İstanbul 1993, Anka Ofset A.Ş.

MUSLİM b. Haccâc, el-Camiu's-Sahîh, Mısır, 1375/1955.

ÖNKAL Ahmet, Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu, Konya 1981, Doğuş Matbaası.

ÖZEK Ali başkanlığında bir komisyon, Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Ankara 1993

SEVİNÇ Abdullah, Din Görevlisinin Hizmet Rehberi, Ankara 1993, Lazer Ofset.

TAŞGETİREN Ahmet, Tebliğ Ortamı, Altınoluk Aylık Mecmua, Yıl 6, Sayı 70 (Aralık 1991).

TİRMİZİ, Sünen, Mısır 1965.

TOPALOĞLU Bekir, Dinî Sohbetler, İstanbul 1982, Er-Tu Matbaası.

ULUDAĞ Süleyman, İslâm'da Mürşid ve İrşad faaliyetleri, İstanbul 1975, İrfan Matbaası.

YEKEN Fethi, Çağdaş Davetin Problemleri, Konya 1979, Akın Basımevi.

ZEYDAN Abdulkerim, İslâm Davetçilerine, Ankara 1977, İkbal Matbaacılık.

GÜNÜMÜZDE İRŞAD GÖREVİ YAPACAKLARIN EĞİTİMİ

Doç.Dr.Abdullah ÖZBEK
Harran Üniversitesi
İlâhiyat Fak. Öğrt. Üyesi

Günümüzde irşad görevi yapacak kişiler nasıl yetiştirilmelidir? Tebliğimizde bu soruya cevap aramaya çalışacağız.

İrşad, insanları doğru yola götürme, fıtrî temayülleri iyi yöne kanalize ederek fizikî ve ahlâkî yönden kemâle erdirme ve neticede insanı bu yolla Allah'a mutî bir kul haline getirme faaliyetidir. Mürşid de bu faaliyeti yürüten kişidir.

En büyük mürşidimiz şüphesiz ki Hz.Peygamber (s.a.s.)'dir. Allah O'nu Kur'ân'la terbiye edip edep ve ahlâkını güzelleştirmiştir. O da ashabını Kur'an'la terbiye etti ve onları iyilikleri emreden, kötülükler karşısında direnen hayırlı bir toplum haline getirdi. Sonra aynı toplum, kısa zamanda Allah'ın adını cihanın dört bir tarafına yayma mücadelesine girişti.

Peki günümüz mürşidleri nasıl yetiştirilecek? Şüphesiz onlar da Kur'ân'la eğitileceklerdir. Ama, babasının M.İkbal'e, "Kur'anı sanki sana nazil oluyormuş gibi oku!" tavsiyesi, bu eğitimde işin başlangıç noktasını oluşturmalıdır. Akif'in deyişiyle Kur'an; ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için inmiştir. O insanın maddî ve manevî mutluluğunun sırlarını ihtiva eden bir hidâyet kitabıdır. Onun için irşad görevi yapacak mürşidlerin yetiştirilmesi ve nazarî plânda çatıyı oluşturmak üzere, aşağıdaki esasların göz önünde bulundurulması gerektiği kanaatindeyiz.

A. İRŞADIN ÖNEMİ

İrşadın önemini kavramak için insanın yaratılış kıssasına bir göz atmamız gerekecektir.

Allah insanı yaratmadan önce yeri, dağları, ağaçları, sevilen ve sevilmeyen şeyleri ve hayvanları yaratır. (1) Arkasından da meleklere şöyle bir açıklamada bulunur:

"Ben yer yüzünde bir halife yaratacağım."(2)

Allah bu sözüyle kendi adına faaliyet gösterecek, kâinatın hikmetini araştıracak ve onu İlâhî irade doğrultusunda kullanacak birisini yaratmak istemişti.

(1) Müslim; Münâfıkîn 27, Ahmed b. Hanbel; C.II/327

(2) Bakara: 2/30

Yalnız Allah'a itaat etmekle görevli olan melekler, gerek tecrübeleriyle ve gerekse tahmin yürüterek, kan döker, fesad çıkarır diye karşı çıkarlar. Ama Allah nihâî kararını açıklar;

"Sizin bilemeyeceğiniz şeyleri şüphesiz ki ben bilirim." (3)

Ve Allah Âdem'e bütün isimleri öğretir. Sonra onları meleklere göstererek **"Eğer** (halife yaratılmasının bozgunculuğa sebep olacağı konusunda) **doğru iseniz, bunları isimleriyle bana haber verin."** der.

İnsanın bu geniş bilgisi karşısında, kendi görev alanı (hava, bulut, su, vs.) bir şey bilmeyen melekler, **"Sen yücesin! Yalnız sen eksiklikten uzaksın. Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yok. Her şeyi hakkıyla bilen, hüküm ve hikmet sahibi olan şüphesiz ki Sen'sin"** diyerek acizliklerini itiraf ederler.

Allah, "Ey Âdem, onları adları ile kendilerine bildir." der. Âdem onların isimlerini meleklere haber verince Allah, **"Size göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ben bilirim demedim mi? Açıkladığınızı da, gizlediğinizi de elbette ben bilirim"** diyerek, hudutsuz ilim sahibi olduğunu vurgular.

Allah insana hayatı anlamak ve anlatmak için ifade gücü vermiştir. Çünkü insanın yer yüzünde yükleneceği görevler için buna ihtiyacı vardır. İşte melekler Âdem'e verilen bu değer karşısında bilgilerinin sınırlı olduğunu kabul ederler.

Allah, bu derece özen gösterdiği, bizzat kendi ruhundan üflediği (4) insanı topraktan yaratır, (5) ayrıca kendisini meleklerden üstün kılacak sırlar verip doğru yolu seçebilecek fıtrat ve hür irade ile de donatır.

Sonra Allah meleklerden, insan soyuna boyun eğme ve hizmet etmenin senbolik göstergesi olarak Âdem'e secde etmelerini ister. Daha önce acizliklerini itiraf eden melekler bu emre hemen uyar; fakat aralarında bulunan ve cinlerden olan İblis, gururlanıp reddeder. Böylece İblis tarafından temsil edilen şer ve kötülüklerle Allah'ın yer yüzündeki halifesi arasında ezelî mücadele başlar.

Adem'in halifelik görevini yerine getirebilecek seviyeye gelmesi için çetin bir imtihandan geçmesi gerekmektedir.

İblis kendisinin ateşten, Âdem'in ise topraktan yaratılmasıyla daha üstün olduğunu ileri sürmüştü. Halbuki bu kıyası mantık dışıydı. Çünkü daha önce kendisine "Ateş topraktan üstündür." şeklinde bir bilgi verilmemişti. Neticede saçma bir kıyas yüzünden İlâhî huzurdan kovulmuştu. Ama İblis Âdem oğullarından bunun acısını çıkarmak ister. Bunun için Allah'tan, kıyamete kadar kendisini yaşatmasını ve mühlet vermesini ister. Âdem oğlunun-pek azı müstesna-çoğunu kendisine bağlamak niyetindedir.

Ve bu izin kendisine verilir. Ama Allah, onun yolundan gidecekleri mutlaka cezalandıracağını bildirir.

(3) Bakara: 2/30-39

(4) Hicr: 15/29, Secde: 32/9

(5) Rûm: 30/20, Hacc: 22/5, Rahman: 55/14

İblis'in tek hedefi, kendisinden daha fazla değer verilen insanın buna layık olmadığını, onun nasıl nankör ve samimiyetsiz bir yaratık olduğunu ispat etmektir. Nasıl yapacaktı bunu? Elbette bir bildiği vardı... Ve kendisinin azdırılmasına karşılık, yemin ederek, insan oğluna şu kötülükleri yapmak ister:

1. Allah'ın doğru yoluna oturup pusu kurmak ve vesvese vermek.

2. İnsanlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokularak çoğu kimseleri şükürden uzaklaştırıp nankörleştirmek. (6)

3. Haya duygusunu zayıflatmak.

Sonunda İblis plânını gerçekleştirme peşine düşer:

Âdem ve eşi Havva cennete yerleştirilmişlerdi. Tek bir ağaç hariç, diledikleri meyveden yiyebileceklerdi.

Ne var ki, insanda yasaklara karşı büyük bir ilgi vardır. Aynı zamanda ebedî olma arzusu taşımaktadır. İblis bu zaafları yakından bilmektedir. Onun için saptırmak ve helâk etmek için dışardan malzeme getirmeye ihtiyaç duymaz. O bizzat insanın kendi malzemesini kullanarak yıkımı gerçekleştirir. Bu konuda insanda bir hayli malzeme mevcuttur. Başta ihtiyaç ve zaafları, İblis için iyi bir imkândır.

Burada İblis insanın "melekleşme" ve "ölümsüzleşme" zaafını kullanarak mahrem yerlerini açmak suretiyle haya duygularını zayıflatmak ister. (7) İnsana, kendisini yüceltmeye çalışan, iyilik sever bir tavırla, ebedîlik yollarını anlatan samimî bir dost gibi yaklaşır. Üstelik nasihatçı birisi olduğunu söyleyerek yemin de eder. Kesinlikle direkt olarak, kötü ve iğrenç olan bir harekete davetiye çıkarmaz.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta daha göze çarpmaktadır. İnsan daha üstün bir mevkiye yükselme ümidi taşıdığı için tuzağa düşürülmüştür. Yani melek olma ve ölümsüzleşme duygusu!..

"Deveyi yardan atan bir tutam ot." misâli, Âdem ile Havva, bu zaafları ve yücelme istekleri yüzünden yasak ağacın meyvesinden yerler ve ayıp yerleri birden açılır. Hemen cennet yapraklarından üst üste koyarak örtünmeğe başlarlar. Bu esnada Allah şöyle bir nidada bulunur:

"Ben ikinize de bu ağacı yasak etmedim mi? Şeytan size apaçık düşmandır demedim mi?"(8)

Allah'ın emrine karşı çıkışın neye mal olduğu, er geç suçun ortaya çıkarılacağı artık iyice anlaşılır.

Günahlar karşısında uyarılan Âdem ve Havva, inat edip gurura kapılmazlar, aksine haya ve üzüntü duyarak pişman olurlar. İtaat yoluna girerek Allah'tan af dilerler. Anlarlar ki doğru yol Şeytan'ın yolu değil, Allah'ın yoludur.

Şeytan'ın izinden gitmeme hususunda insan Allah tarafından sürekli uyarılır. Bu ikazlar kısaca şunlardır:

(6) A'raf: 7/12-27, İsra: 17/16-65, Ayrıca bak. Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yay. İst. 1986. C.II/18-21

(7) A'raf: 7/20, Ayrıca bak. Tâ-Hâ: 20/120

(8) A'raf: 7/22

1. Fakirlikle korkutarak cimriliği ve sadaka vermemeyi tavsiye eder. (9)
2. Uzun emel ve kuruntulara düşürür. (10)
3. İçki, kumar ve falcılıkla insanlar arasına kin ve düşmanlık sokar. (11)
4. Amellerini insanlara süslü gösterip doğru yoldan saptırır. (12)
5. Allah'ı hatırlamayı unutturur. (13)
6. İnsanları gurur ve israfa sevkeder. (14)
7. İffetsizlik ve gayr-i meşru işleri emreder. (15)
8. Şeytan vaad eder; fakat her seferinde insanı yalnız ve yardımsız bırakır. (16)

Şeytan'ın bu derece güçlü ve çeşitli tuzakları karşısında insanın morali bozulabilir. Fakat Allah onun hilesinin zayıf olduğunu, (17) insan üzerinde hakimiyet kuracak kadar güçlü olmadığını (18) açıkça haber vermektedir. Ne var ki insanın bu konuda sürekli ikaz edilmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Çünkü insanın, başta da söylediğimiz gibi, bir sürü zaaf yönleri ve duyguları vardır.

Bütün peygamberler, insanları uyarmak ve Şeytan'ın hilelerinden kurtarıp Allah'ın yoluna çağırmak için gönderilmiştir. (19)

İnanıyoruz ki bundan sonra bir daha peygamber gelmeyecektir. Fakat ebedî risalet, peygamberlerin varisleri olan Alimler ve mürşidler tarafından devam ettirilecektir. (20) Aslında bilen herkes bu bilgilerini başkalarına anlatmakla yükümlüdür. (21) Bununla birlikte bir muallim (mürşid) grubunun yetiştirilmesi, İlâhî bir emir olup (22) her türlü ihtiyaçtan önce gelir. Bu sebepten Müslümanlar içinde, sürekli irşad ve terbiye işiyle görevli hususî kişilerin bulunması gerekmektedir.(23)

Bu kişiler insanın günahkâr olmadığını, herkesin kendi amellerinden mes'ul olduğunu, hata edilmişse tevbe ile doğru yola dönüşün mümkün olduğunu bilerek Şeytan'ın tuzaklarına karşı insan oğlunu uyaracaklardır.

Yine bu kişiler, Kur'ân ve Sünnet'le birlikte, insanı ve içinde bulunduğu şartları yeterli ölçüde tanıyıp irşad metodunu geliştirmek zorundadır.

---

(9) Bakara: 2/268
(10) Nisa: 4/120
(11) Mâide: 5/90-91
(12) En'am: 6/43, Nahl: 16/27-64, Neml: 27/24
(13) Yusuf: 12/42
(14) İsrâ: 17/27
(15) Nûr: 24/21
(16) Furkan: 25/29
(17) Nisa: 4/76
(18) İbrahim: 14/22
(19) Nahl: 16/36
(20) Hafız Nuruddîn Ali b. Bekr el-Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 2. Baskı, Beyrut 1967, (1-10) C.I/127
(21) Ahmed b. Hanbel: C. IV/334
(22) Tevbe: 9/22
(23) Âl-i İmrân: 3/104

B. İDEAL MÜRŞİD HZ. PEYGAMBER (s.a.s.)

Kur'an'da Hz. Peygamber (s.a.s.) şâhit, müjdeleyici, uyarıcı ve izniyle, Allah'a davet eden bir davetci ve nur saçan bir kandil olarak tanıtılmaktadır. (24)

O, baş muallim ve mürşid olarak büyük bir ahlâkın mümessilidir. (25) Davet yolunda o kadar çok engelle karşılaşmasına rağmen, ebedî risâlet görevini eksiksizce yerine getirmiştir.

Bu yolda ne çilelere katlanmaz ki!... Ailesine baskı yapılır, alaya alınır, hakarete uğrar, taciz politikasıyla karşı karşıya kalır, konuşurken gürültü çıkarılır, boykot yapılır, iftiraya maruz kalır, sürekli takibe alınır, insanların gözünde küçük düşürme faaliyetleri yürütülür, delilikle itham edilir, hatta canına bile kasdedilir.

Bütün bunlara rağmen O, Allah'ın rahmetiyle onlara yumuşak davranır. Eğer katı kalpli olsaydı, etrafından çoktan dağılırlardı. (26)

Hz. Peygamber (s.a.s.) görevini yaparken çok çeşitli konumlarda karşımıza çıkar. Ordu komutanı, devlet başkanı, hâkim, antlaşma yapan lider, baba, komşu, sadık bir dost, aile reisi, tüccar, çoban vs...

Günümüz davetçisinde bu şartların hepsini birden bulmak elbette ki mümkün değildir.

Bütün peygamberlerin yaptığı gibi Hz. Peygamber (s.a.s.) de tebliğine, bir olan, eşi benzeri olmayan, hiç bir şeye ihtiyaç duymayan, ama bütün ihtiyaçları karşılayan Yüce Allah'ı ve buna dayalı inancın gereklerini tanıtmakla başlar. Aslında çok tanrıya inanan Arabistan halkı, kâinatın yaratıcısının Allah olduğunu inkâr etmiyordu. (27) Ama buna rağmen büyük bir çelişki içindeydi. Halbuki Allah'ın yüceliğini, yaratıcılığını, her şeye hakim olduğunu kabul eden kişilerin O'na karşı gelmemeleri, putları aracı olarak kullanmamaları, dualarında ve yakarışlarında sadece kendi salih amellerini vasıta yapabileceklerini anlamaları gerekiyordu. (28)

Ne kadar karşı çıkarlarsa çıksınlar, içinde yaşadığı toplum, O'nun hakemliğine, dostluğuna, komşuluğuna ve doğruluğuna güveniyorlardı. Üstelik O'nu kendi çocukları kadar tanıyorlardı. (29) Bununla birlikte körü körüne geçmişe bağlılıkları, atalarının izinde yürümede israr etmeleri, (30) politik liderlerin, hükümdarların, zenginlerin hakimiyetine girmeleri, (31) kibirlenip büyüklenmeleri, (32) insanları sosyal statülerine göre değerlendirmeleri, (33) sırf nefislerine köle olup kendi kafalarına göre yaşamak

(24) Ahzab: 33/45
(25) Kalem: 68/4
(26) Âl-i İmrân: 3/159
(27) Mü'minûn: 23/84-89
(28) Zümer: 39/3, Buharî: İcaze 12
(29) Bakara: 2/146, En'am: 6/20
(30) Lokman: 31/21
(31) Ahzab: 33/66-67, Fussilet: 41/29
(32) Nuh: 71/5-7, Müddessir: 74/18-25
(33) Şuarâ: 26/111, Seb'e: 34/34-35, Meryem: 19/73-74

istemeleri, (34) hak ve adâleti kabul etmeyip şımarıklık göstermeleri, (35) dinî hayatla dünya hayatının birlikte yürümeyeceğini sanmaları (36) sebebiyle karşı çıkıyorlardı.

O bütün bu şartlar altında Allah'ın yoluna hikmetle, güzel öğütle ve en güzel şekilde tartışarak davetini sürdürdü. (37) Onun için bir mürşid, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatını ayrıntılarıyla bilmeli ve davetini bu çerçeve içinde şekillendirmelidir.

C. ZORLAMA YOK

İslâmî davette kesinlikle zorlama yoktur. (38) Dileyen inanır, dileyen inanmaz. (39) Doğru yolu kabul etmek kişinin kendi menfaatinedir. Kabul etmeyip sapmak da zararınadır. (40)

Baskı altında verilen bir kararı İslâm asla kabul etmez. Bunun için tebliğ yapan kişinin, her türlü ikna metodunu kullandıktan sonra, muhatabını kendi haline bırakması gerekir.

Bir ara Hz.Peygamber (sav), hak yola çağırdığı insanların, apaçık gerçekler karşısındaki tutarsız davranışlarını görüp kendisini helak edercesine üzülmekteydi. İstiyordu ki bütün insanlar hidâyete gelsin, kıyamet günü ümmetinin çokluğu ile öğünsün, ilâhî huzurda hiç kimsenin yüzü kara çıkmasın!..

Halbuki Kur'ân'da, İslâm'a döndürenin sadece Allah olduğu bildiriliyordu. (41) Bu konuda zaman zaman Hz.Peygamber (S.A.V.)'in uyarıldığını görmekteyiz. (42) Çünkü O'nun görevi sadece duyurma ve uyarmadır. (43)

Allah insanı hakkı da batılı da kabul edebilecek bir fıtratla yaratmıştır. (44) Yani insan yaratılıştan iyi ve kötüyü ayırt edebilecek kabiliyette dünyaya gelmiştir. Bununla birlikte Allah insanlara, hayrı şerri, iyiyi kötüyü, hakkı ve batılı açıklayan peygamberler göndermiş, fiillerinin sonuçlarını açıklamıştır.

Şu da bir gerçektir ki, bir kimseyi hakka davet etmek, Müslümanların sayılarını çoğaltmak yüce bir görevdir. Bu sebepten Kur'an'da tebliğ görevini üstlenen insanlar hem övülür (45) hem de bu işi yerine getirirken izleyecekleri metod hakkında ayrıntılı

(34) A'raf: 7/175-179
(35) Mü'minûn: 40/75-76
(36) A'raf: 7/90
(37) Nahl: 16/125
(38) Bakara: 2/256
(39) Kehf: 18/29
(40) Zümer: 39/41
(41) Kasas: 28/56
(42) Yunus: 10/99
(43) Mâide: 5/99, Nahl: 16/35, Nûr: 24/54, Ankebût: 29/18, Yâsîn: 36/17
(44) Şems: 91/8-10
(45) Fussilet: 41/33

bilgi verilir. (46) Bütün bununla birlikte bir hususu tebliğcinin zihnine iyice yerleştirmek gerekir; "Bu davet görevinde Müslümanların sonucu garanti etmek gibi bir sorumlulukları yoktur." (47) Mesele sadece Allah'ın emrini tam olarak yerine getirmektir. (48)

D. AÇIKLIK VE GERÇEKLİK

İlk peygamberden son peygambere kadar hepsinin tebliğ ettikleri esasların temelde aynı ve son derece açık olduğunu görürüz. Fakat zamanla batıl akide ve amellerin karışmasıyla bu arı duru olan din (tevhid) tahrif olmuş, İlahi olma vasfını kaybetmiştir. Allah her defasında bir peygamber gönderip apaçık talimatını bildirmiş ve bu konuda kafalarını çalıştırmalarını istemiştir.

İslâmî tebliğde gizli ve kapalı hiç bir esas yoktur. İslâmî tebliğ bir nevî düşünmeye, tartışmaya, muhakemeye, delilsiz ve mesnetsiz hiç bir şeyi kabul etmemeye, tutarsızlıklarla mücadeleye ve objektifliğe davettir.

Bu davette akıl dışı safsatalar, sihir ya da duygusal etkilenmelere itibar edilmez. Çünkü bu davette şuurluluk ve tutarlılık esastır.

İşte bu sebepten dolayı İslâmî davet, temel esaslar değişmemek kaydıyla kendisini her zaman yeni delillere, yeni alternatiflere, bilim ve teknolojinin buluşlarına ve ortaya çıkacak olan ihtiyaçlara açık tutar. Hiç bir zaman aklî delillerin rehberliğine gözlerini kapamaz.

Bu özelliğiyle İslâmî davet, her türlü zamana, mekâna, coğrafyaya ve insan kitlesine çekinmeden takdim edilebilir. Çünkü sunulabilecek prensipler arı duru bir tevhid ve buna dayalı makul davranışlar ve temiz ibadetlerdir. Beşerî fıtrata uygun oluşu da en büyük nimettir.

Bir başka açıdan meseleye baktığımızda şu hakikatle karşılaşırız: İslâmî davetin gerek fikir ve gerekse davranış boyutunda sunduğu her meselenin bir hikmeti ve açıklaması vardır. Meselâ insan düşünüyorsa, uyuyorsa, kızıyorsa... Kısaca, ne yapıyorsa yapsın, bir sebebi vardır. Onun için Hz.Peygamber (s.a.s.) bu davete, ***"Gecesi gündüz gibi açık olan bir yol"*** demiştir. (49) Ve bu yol, Allah'ın rızasına uygun hareket edenleri selâmet yollarına ileten ve izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir yoldur. (50)

(46) Nahl: 16/125

(47) A. Fazlu'r-Rahmân, Sîret Ansiklopedisi, İnkılâb Yay. İst. 1992, C.III/79-90

(48) Şûra: 42/15

(49) İbn-i Mâce: Mukaddime, 6

(50) Mâide: 5/16

E. BARIŞA DAVET

Barış deyince çok kere savaşsız, kavgasız bir ortam ve dünya hayatı hatıra gelir. Bu açıdan bakıldığında İslâm'ın bir manasının da "barış" olduğunu görürüz. Ama İslâm sadece dış barışı sağlamakla kalmaz. O aynı zamanda insanın maddesi ile manasını, dünya ile ahiretini, kısaca insan fıtratında bulunan bütün meleke ve duygularını da barıştırmayı hedef almıştır.

İslâm'a göre insanın yaşama hakkı çok önemli bir haktır. Bir insan başkalarının bu hakkına değer verdiği takdirde, hiç kimseye onun hayatına son verme hakkı verilmez. (51)

Hayatın kutsal olması, onun ciddî bir şekilde korunmasını da gerektirir. İşte bu konuda İslâm bütün tedbirleri almıştır.

İster ferd, ister toplum düzeyinde olsun saldırganlıklar hiç bir zaman normal karşılanamaz. Baskı, zulüm, terör, korkutma ve tedirgin edici faaliyetlerde bulunmaya da müsade edilemez. Eğer bir toplumda bu ve benzeri kargaşa ve kaos ortamı meydana getirmeye çalışanlar olursa Müslümanların gerekli bütün tedbiri alması zarurîdir. Zaten böyle durumlarda kendilerini korumak ve müdafaa etmek için Yaratıcı'nın izni vardır. Çünkü Allah'ın bazı insanları, diğer bazılarıyla savunması, İlâhî bir kanundur. Böyle olmasaydı dünyanın düzeni bozulurdu. (52) Bu konuda elbette ki mücadele şarttır. Bu faaliyetin İslâm ıstılahındaki adı ise "cihad" dır. Ve cihad önemli bir tebliğ vasıtasıdır. Çünkü cihad, fitneyi ortadan kaldırıp Allah'ın dinini benimsetme ve hayata hakim kılma çabasıdır.

F. ENGELLER KARŞISINDA SABIR

Sabır, ıstılahî manada zorluklara göğüs germe, dayanma, hedefe ulaşma konusunda direnme ve istikrarlı olma anlamına gelir.

Aslında inanan insanların bütün hayatı sabırdır. Bir de insanları doğru yola davet eden mürşidler açısından düşünecek olursak, sabrın ne derece önemli olduğu açıkça anlaşılır.

Başta tebliğ görevini ifa edenlerin önünde sayısız engeller vardır. tebliğci her şeyden önce kendi iç dünyasındaki riya, nifak, kibir, kin, hased, cimrilik, kızgınlık, mal ve makam sevgisi vb. beşerî zaaflarla savaşmak zorundadır. Bu da yetmez. Cismini, ruhunu ve ahlâkını terbiye etmesi, usulüne uygun olarak her türlü şartlarda hakkı müdafaa etmesi gerekmektedir.

Tebliğci her türlü kötü gidiş karşısında kendini mes'ul hissederek yerine göre eliyle, olmazsa diliyle, bu da imkânsızsa kalbiyle karşı çıkmalıdır.

G. GÜNÜMÜZ TEBLİĞCİSİNİ YETİŞTİRMEDE DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

İslâmî açıdan insanların irşada ne kadar ihtiyaçları olduğunu, yaratılış kıssasını incelerken arzetmeye çalıştık.

(51) Furkân: 25/68

(52) Hacc: 22/ 39-40

İnsan, zaafları olan, bununla birlikte nötr olarak yaratılan, yani terbiye edildiği takdirde mükemmele ulaşabilen; kötülükleri seçtiğinde de hayvanları bile geride bırakan bir tabiata sahiptir. O halde irşadın sürekliliği kaçınılmazdır. Bu yüce görevin önemini kavradıktan sonra, günümüz şartlarındaki tebliğcinin şu program çerçevesinde yetişmesi kanaatindeyiz:

1. Kur'an, Sünnet ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kapsamlı bir şekilde öğretilmesi.

2. Tevhid ve buna dayalı amelî çerçevenin kavratılması.

3. Psikoloji ve eğitim biliminin daima göz önünde bulundurulması.

4. Müslüman ferd ve toplumun hususiyetlerinin tarihi seyir içinde değerlendirilmesi.

5. İslâm'ın hem dünya hem ahiret dini olarak ele alınması.

6. İslâm'a karşı olan cereyanların yakinen bilinmesi.

7. Muasır din ve mezheplerin insanlığa sunduğu mesajların iyi değerlendirilmesi, bilhassa gençlere yönelik yayınların takip edilmesi.

8. Kur'anı ve insanı tanımaya yarayan ilmî disiplinlerin verilerinden bir metod çerçevesinde istifade edilmesi.

Bu hedeflere ulaşmak için, pratikte, tebliğcinin aşağıdaki bilgi ve beceriyi kazanması gerekmektedir:

1. Kur'an ve sünnet hakkında ilim irfan sahibi olmalı ve bu çerçevede insanları birliğe davet etmeli.

2. Her işte Allah rızasını esas almalı ve yaptıklarını Allah için yapmalı, sevabını da yine Allah'tan beklemeli.

3. İnsanla ilgili bütün ilimleri (psikoloji, sosyoloji, tarih, coğrafya, antropoloji) yeterli ölçüde bilmeli ve tahliller yapabilmeli.

4. Dili iyi kullanmalı. Bununla birlikte meselesini hangi dille anlatıyorsa, o dilin fesahat ve belağatinden yararlanmalı.

5. İslâm kültürüyle haşir neşir olup dar görüşlülük ve kapalı zihinlilikten sakınmalı.

6. Vasıta ve gayeyi birbirine karıştırmamalı.

7. Meseleleri takdim ederken, kendisini ya da herhangi bir şahsı odak noktası haline getirmemelidir. Hak ve hakikat tanıtılırsa, hak ve hakikat ehli de tanıtılmış olur.

8. Selbî değil, daima icâbî olmalı. Hep kara tablo çizerek, ümitsizlik aşılayarak insanları doğru yola getirmek mümkün değildir. Diğer taraftan kötülükler üzerinde fazla izaha girişmek bazı insanların kafalarının karışmasına yol açar. Hatta bu kötülüklere karşı meyil bile uyandırabilir.

9. Bulunduğu çevreyi iyi tanıyıp her seviyedeki insanlarla makul bir çerçevede ilişki kurmalı ve ehil olanlarla istişare yapmalı. Bu ilişkilerini daima takdir duygusu içerisinde sürdürmeli, karşısındakilere değer vermeli.

10. Geçmiş ulemâyı kendi devirleri çerçevesinde iyi tanımalı, onlara karşı takdirkâr bir tavır takınmalı; fakat hatalı yönleri varsa, asla kabüllenip savunmamalı. Hele mübalağalı takdimlerden kesinlikle kaçınmalı. Çünkü bu metod temel meselelerden uzaklaştırır ve ulemâdan takım kurma hastalığına götürür. Neticede taassub, i'tidalsizlik ve bid'ata kapı açılmış olur.

11. Ehemmi mühimme tercih etmeyi bilmeli.

12. Cehaletle amansız bir mücadeleye girişmeli.

13. İyi gözlemci olmalı. Şüpheli şeylerden daima kaçınmalı.

14. Herkesle makul ölçüler içerisinde uzlaşabilecek bir karakter ve davranışa sahip olmalı.

15. Basiret ve feraset sahibi olmalı.

16. Daima güvenilen kişi olmalı.

17. Ne facir âlim ne de câhil âbid olmalı.

18. Gurur ve kibirden uzak bir hayat yaşamalı. Zarurettir deyip kesinlikle lüks ve israfa kaçmamalı. Ama önemli olan ve gerçekten zarurî olan şeylere de israf ve lüks gözüyle bakmamalı. İslâm'da helâl olmak kaydıyla herhangi bir şeye yasak ya da mutlak manada kötü olarak bakamayız. Önemli olan o şeyin yerli yerinde kullanılıp hakkının verilmesidir.

19. Muhatabın seviyesini dikkate almalı ve tedrice riayet etmeli.

Bunu yaparken kolaydan zora, basitten mürekkebe, bilinenden bilinmeyene, mücerredden müşahhasa (İman bahsi hariç) bir yol izlenmelidir. Bunları yaparken de fırsat kollamalıdır. Öyle ulu orta, vakitli vakitsiz her yerde tebliğ yapmaya kalkışmamalıdır.

20. Trafiği hep cennet ya da cehennem cihetine yönlendirmemelidir. Kur'an ve Hadis'de mesele, "İyilik ve sonuçları, kötülük ve sonuçları" şeklinde takdim edilir. Tebliğci de böyle yapmalıdır.

21. Tatlı dilli güler yüzlü olmalı, yerinde latîfe yapabilmeli. Hep yasaklayan değil, makul faaliyet alanları da ortaya koyan bir kimlik taşımalı. Her türlü vasatı, İslâmî tebliğe vasıta yapabilecek bir hünere sahip olmalı.

22. Tartışma yapacaksa, ilmin ve hakikatin araştırılması esas alınmalıdır. Bunun için alternatifli düşünmek, iyi dinleyebilmek, uygun bir usul, zaman ve zemin seçmek gerekir. Gurur ve kibirden uzak bir tavır sergilemeli. Uygun misâllerle müşterek noktalar araştırılmalı. Bilmediği konuları rahatlıkla söyleyebilmeli, hata etmişse özür dilemeli. Her makam ve mekâna uygun bir söz olabileceğini düşünerek ölçüsüz, insafsızca, meydan okuyarak, kızarak, karşısındakini küçük görerek, sesini yükselterek, "hep ben" diyerek insanlara hakikatin kavratılamayacağını iyi bilmeli.

Buraya kadar anlatmaya çalıştıklarımızı Âkif'in şu ceviz ifadesiyle te'yid etmek isteriz:

"Doğrudan doğruya Kur'ândan alıp ilhamı,

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı"

Bu vasıfları taşıyan tebliğciyi yetiştirmek elbette kolay değildir. Ama imkân ölçüsünde bütün imkânları seferber etmek gerekir. Bir taraftan mevcut tebliğciler hizmetiçi kurslarla eğitilirken, diğer taraftan sırf tebliğ hizmetinde bulunacak insanları yetiştirmek üzere ciddî özel okullar açılmalıdır. Bu konuda bütün imkânlar ortaya konmalı. Ayrıca İslâm kültürünü bir bütünlük içerisinde veren kitaplar hazırlatılarak yayınlanmalıdır.

İRŞAD HİZMETİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER

M.Zeki KARAKAYA
Bursa Müftüsü

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين

GİRİŞ

Bilindiği üzere "İrşâd Hizmeti"nin muhâtabı insandır. Gâyesi de ona hidâyet yolunu göstermek, hak ve hakîkatı anlatmaktır. Hidâyet yolu ise, "Tarîk-i Müstakîm" olan İslâmiyettir. İslâm Dîni'nin ana kaynağı, Kur'an ve sahîh Sünnettir. Bu hizmetin öncülüğünü yapan en büyük rehber, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'dir.

Buna göre, İrşâd hizmetindeki ana unsurlar, şunlardır:

a)- İnsan
b)- İrşâd hizmetinin gâyesi
c) - İrşâdın usûlü
d) - İrşâd hizmetinin ifâsı.

Şüphe yok ki yapılması istenen bir iş ve hizmetin, ana unsurlarını ve bunlardan nasıl yararlanılacağını bilmek gereklidir. Aksi takdirde, ne kadar hüsnüniyetli olunursa olunsun, o iş ve hizmette başarılı olunmaz. Konumuz olan İrşâd Hizmeti de böyledir.

O hâlde İrşâd hizmetine tâlip olanların, öncelikle bu hizmetin, ana unsunlarını öğrenmesi gerekir. Tâ ki, insanoğlunun dünya ve âhiret saâdetine vesîle olan irşâd hizmetini güzelce yerine getirebilsin de, kendi eksiklikleri yüzünden, başkasının hidâyetine engel olmasın.

Şimdi bu unsurlara, sırasıyle ve kısaca bir göz atmak, sanırım yerinde olacaktır.

a)- İnsan:

İrşâd hizmetinin en önemli unsuru, şüphesiz ki insandır. Zira, irşâda çalışan ve bu hizmete muhâtap olanların ikisi de insanın kendisidir. İnsan ise, âlemlerin Rabbi Yüce Allah'ın Kelâm'ı Kur'an'ın, bütün peygamberlerin ve özellikle Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in muhâtabıdır. O hâlde önce insan tanınmalıdır.

Bununla beraber görüyoruz ki insanoğlu, asırlardan beri kendisini tanımaya çalışmakta, yetiştirilen binlerce ilim erbâbı bunun üzerinde durmaktadır. Onun maddî ve mânevî cephesini incelemektedir. Bu gayretli bilginler, gerçekten takdîr ve tebrîke şâyan

güzel ilim dalları ortaya koymuşlardır. Bunlar, değişik açılardan insana bakmışlar ve insanı tanımlayan çeşitli târifler yapmışlardır.

Ancak bu uzun, geniş ve detaylı çalışmalara rağmen, kesin çizgileriyle insanı tanımlayan tam bir târîf yapılamamıştır. Bunun için "İnsan nedir?" sorusu, hâlâ zihinleri meşgûl etmektedir.

Zira, insanoğlunun bütün özellik ve güzelliklerini tamamiyle ihâta edebilmek, onun müsbet veya menfî yöndeki gelişmesinin boyutlarını belirleyebilmek, beşer için mümkün değildir. Çünkü Yüce Allah, insanoğlunu yetkili ve etkili bir halîfe kılarak, denemek için bu dünyaya göndermiştir. Bunun için, onun kâbiliyetlerinin önüne bir sınır koymamıştır. Buna mukâbil ona akıl, hürriyet ve seçme hakkı vermiştir (1).

İşte bu sebeple insanoğlu, istediği müsbet veya menfî yönde, serbestçe yürüyebilmektedir. İnsanlıkta terakkî veya tedennî etme yollarından birisini seçebilmektedir. Öyle ki, bir ucu A'lâ-yı İlliyyîn, öbür ucu da Esfel-i Sâfilîn olan uzunca, mânevî ve sayısız mertebeli insanlık merdiveninin her basamağında, insan bulunmaktadır.

İnkâr edilemez bir gerçektir ki, bir şeyi en iyi bilen, onu yapandır. Dolayısiyle insanoğlunun gerçek mâhiyetini, iç ve dış dünyasiyle ilgili bütün özellik ve güzelliklerini, onu yoktan yaratan Yüce Allah bilir. Öyle ise, "İnsan nedir?" sorusunun cevâbını, Yüce Allah'ın Kelâmında aramalıyız.

Kur'an, insanı şöyle tanıtıyor:

İnsan, yaratılmışların en güzeli, çok nezih gıdalarla beslenen, çeşitli nakil vasıtalarıyla karada ve denizde gezdirilen, kerâmetiyle birçok varlığı kendisine hizmet ettiren, hattâ göklerde ve yerde olanların hepsi emrine verilmiş olan, bir halifedir (2). Diğer yönüyle insan, bencil, sabırsız, menfaatine düşkün, sıkıntılara tahammülsüz, nimetlere karşı nankör, çabuk değişen bir ruh yapısına mübtelâ kılınmış bir varlıktır (3).

İnsanoğlunun yaratılışı esnasında geçirdiği merhaleleri beyân eden Mü'minûn sûresinin 14. âyetinin son cümlesinde, فتبارك الله احسن الخالقين diye buyurulmuştur. Bu kelâmı ile Yüce Allah, "Hâlikıyyet Yaratıcılık" sıfatının en âlî mertebedeki tecellisiyle yarattığını bildiriyor "mahlukıyyet yaratılmışlık" vasfını taşıyanların zirvesinde yer alan insanoğlunda görülen ve gözleri kamaştıran eşsiz icâd, kudret ve san'atının güzelliklerini de tebcîl ve tebrîk ediyor, "Bârekellah" diyor. Öyle ise, böyle bir kudret güzelinin ve san'at harikasının hakkıyle tanınması ve yapılacak herhangi bir târîfin çerçevesine sığdırılması, elbette mümkün değildir. Binâenaleyh, en iyisi insanı, adıyla şanıyla "insan" olarak nazar-ı itibâre almaktır.

b) - İrşâd hizmetinin gâyesi

İrşâd hizmetinin gâyesi, insanoğluna dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayan hidâyet yolunu göstermek ve sırf rıza-yı Bâri için ona hak ve hakîkatı öğretmektir.

(1) Mülk: 67/2, İnsan: 76/2-3

(2) İsra: 17/70, Mü'minûn: 23/14, Tîn: 95/4, Câsiye: 45/13, En'am: 6/165

(3) İbrahim: 14/34, Maâric: 70/19-21

Hidâyetin ölçüsü, hak olana ittibâ etmek ve hakkın ikâmesi için çalışmaktır. Hakk'ın ne olduğunu öğreten, Kur'an ve Sünnettir. Zaten İslâm Dîni'nin itikâd, ibadet ve ahlâka dair bütün esasları, vahye dayanmaktadır. Dolayısıyle İslâmî emir ve yasakların tamamı, Cenâb-ı Hak'dan gelen ve hakkın ikâmesinin bütün inceliklerini ihtivâ eden yüce hakîkatlerdir.

İrşâd hizmetini gâyesine ulaştırmak isteyen bir din âliminin, bir vâizin, bütün sözleri, hep bu ölçüler içerisinde kalacak bir tarzda seçilmeli ve kaynağını İslâm'dan almayan söz ve düşüncelere, gereğinden fazla yer verilmemelidir. Zira, hak olmayan söz ve düşünceler, bir kısım nefsânî arzuların hoşuna gitmiş olsa da, çok kısa bir zaman sonra çıkmaza girer ve çabuk sönüverirler. Böylece, bunlarla ilgilendirilmiş olan İslâmî hakîkatlerin de, görülmesine ve anlaşılmasına perde olurlar.

Halbuki tamamiyle hak olup Hak'dan gelen, hak olarak kalan ve üzerinde İlâhî vahyin i'câz mührünü taşıyan yüksek hakîkatler, sâdece Kur'ân ve Sünnette bulunur. İrşâdına çalışılan insanların akıl ve kalplerinde saklanılacak ve onların hidâyetine ışık tutacak kudsî hakîkatler de ancak bunlar olabilir. İrşâd hizmetini üstlenenin vazîfesi de bu gerçekleri, muhatabı olan insanlara güzelce aktarmak ve onların anlayabileceği bir dille akıllarının gözleri önüne sermektir. Çünkü asıl mürşid, Kelâmullah olan Kur'ân'dır. Kur'ân'ın yüksek irşâdına en canlı örnek ve rehber, Habibullah olan Hz.Muhammed (s.a.s.)'dir. İrşâd görevini üstlenenin vazîfesi de, muhataplarını, Kur'an ve Sünnet'e ulaştırmak ve tanıştırmaktır. Bunun ötesi ise, tamamiyle Allah'a ait bir tasarruftur.

Öyle ise bir âlimin, bir vâizin bütün güzel sözleri, verdiği en çarpıcı misalleri, naklettiği ibretli kıssa, hikâye ve menkıbelerin tamamı, bunları dinleyenlerin akıllarına ve kalplerine Kur'an'ın açtığı hidâyet yolunu ve bu yolun hayata geçirilmesinin her zaman ve zeminde en canlı örneği olan Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'i gösteren bir gözlük, bir dürbün veya fikirlerine ışık tutan bir pencere gibi olmalıdır. Nitekim Kur'an, şöyle buyuruyor:

"Elif, Lâm, Mîm. Bu, doğruluğu asla şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yol gösteren Kitap'tır."(4).

"Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir..."(5).

"Ey Muhammed! De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."(6).

Demek ki bir insan, ne kadar kemâl sahibi olursa olsun, iman ve ubûdiyyet yolunu en kestirmeden öğrenmek için, Kur'an ve Sünnetin önünde diz çökmek durumundadır. Öyle ise bir âlim, bir vâiz, kendi yüksek fikir, muhakeme, ilim ve irfânını, Kur'an ve Sünneti daha güzel anlamaya sarfetmeli ve anladıklarını, insanların irşâdına, hidâyeti bulmalarına vesîle olması niyetiyle, sırf Allah rızası için anlatmalıdır.

(4) Bakara: 2/1-2

(5) İsra: 17/9

(6) Âl-i İmrân: 3/31

c)- İrşâdın usûlü

İrşâd hizmetinde en önemli husus, bunu usûlüne göre yapmaktır. İrşâdın usûlü ise, insanoğlunun fıtratına, asıl yapısına riâyet etmektir. Zira, fıtrat bozulur, ama değişmez. Kur'ân, bu gerçeği bize şöyle anlatıyor:

"Ey Muhammed! Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılışta verdiği dine ver. Zirâ Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler." (7).

İrşâd hizmetine muhatap olan insanlar, fikir, his, zekâ bakımından bir değildirler. Ama hiç değişmeyen asıl yapıda, fıtratta birdirler. Dolayısiyle aynı va'zı dinleyen bu insanlar, söylenen sözleri farklı seviyelerde anlasalar bile, kendilerine düşen hisseyi, payı almış olurlar. Yeter ki yapılan tavsiyeler fıtratlarına uygun gelen tavsiyeler olsun.

İnsanların fıtratlarına uygun olan öğütler ve tavsiyeler ise, ancak Kur'an ve Sünnetin yüksek uslûbu içerisinde bulunur. Çünkü insanı, Rabbülâlemîn olan Allah, en güzel bir surette yaratmıştır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.s.)'i, peygamber olarak Allah seçmiştir. Kur'an ise, Allah'ın kelâmıdır. Hz. Muhammed'in peygamber olarak vazîfelendirilmesi, Kur'an'ın indirilmesi gibi bütün bu İlâhî tasarruflar, tamamen insanların irşâdına yöneliktir. Gerçek bir mürşid olan Kur'an'ın emirlerini ve yasaklarını hakkiyle anlayıp bereketli hadîsleri, fazîlet örneği işleri ve edepli ahvâliyle insanlara öğreten, Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'dir.

Açık bir hakikattır ki Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in bu fıtrata tam muvafık olan dâveti ile insanların tâ gönlüne nüfûz edilmiş ve milyonlarca insanın hidâyete ermesine vesile olunmuştur. Ashab-ı kirâm (r.a.)'ın, Tabiîn'in, Etba-ı Tâbiîn'in ve bu ümmetin bütün ulemâ ve evliyâsının tâkîp ettikleri yol, bu fıtrî olan Kur'ân ve Sünnet yolu olmuştur.

Aslında fıtrata muvafık olmayan tavsiyeler, meselâ insanlara: "Hiç günâh işlemeyin, melek gibi kusursuz olun." veya "içinizdeki mezmûm kıskançlık, düşmanlık, cimrilik... gibi fenâ duygularınızı kaldırıp atınız." demek, onları bir teklif-i malâyutâk ile veya fıtratlarını değiştirmeye zorlama ile karşı karşıya koymak olur. Böyle bir dâvet ve tavsiyede bulunmak, ancak maksadın aksiyle netîcelenir ve âdetâ İslâm Dîni'nin, insan fıtratına uymayan bir takım emir ve yasakları ihtiva ettiği zehâbına yol açar.

Halbuki insanoğlu, beşeriyeti cihetiyle kusurlu olmaktan hâli değildir. Onun her işinde noksanlık bulmak mümkündür. Zirâ, insanın bir makamda sâbit kalmayıp devamlı terakkî edebilmesi, bu hâline bağlıdır. İlâhî hikmet, böyle iktizâ etmiştir.

Öyle ise, insanoğlunun fıtrî yapısına uygun olan irşâd, Kur'ân ve Sünnetin hakîmâne uslûbu gibi, onun bu hâlini nazara almak ve Rabbânî hikmetin eliyle onun ruhuna ekilmiş olan duygularını müsbet yönde harekete geçirmektir. Tâ ki o, böylece kibir, inâd, ucup, riyâ... gibi mezmûm ve fenâ duygularını terbiye ederek, Allah'ın izni ile müsbet ve meşrû bir cihete yönlendirebilsin, imtihanda başarısızlığa düşmesin. Kur'ân şöyle buyuruyor:

"Verdikleriyle denemek için sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve kiminizi kimi-

(7) Rûm: 30/30

nize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbinin cezâlandırması sür'atlidir. Şüphesiz O bağışlar, merhamet eder." (8).

d)- İrşâd hizmetinin ifâsı

İrşâd hizmetinin ifâsı, gerçekten ihtisâs, tecrübe, bilgi ve sabır gibi meziyyetler isteyen bir konudur. Zira, bu hizmeti yapanın ve bu hizmete muhatap olanın her ikisi de insandır. İnsanlar ise, dış görünüşleri itibâriyle birbirlerine benzerler, ama birbirine karşı bencildirler. Ayrı ayrı alışkanlıkları, duyguları, düşünceleri, anlayışları, değer ölçüleri, gelenekleri ve görenekleri vardır. Daha bunlar gibi nice farklı özellikleri ve tutkuları bulunmaktadır.

İslâm Dîni adına yapılan irşâd hizmeti ise, insanoğlunun itikâd, ibâdet ve ahlâkla ilgili bütün duygu, düşünce ve davranışlarını, Kur'an ve Sünnetin çerçevelediği ölçünün içerisine alması için ona yol göstermektir. Ama, bir tarafta insanoğlunun bir nevi tiryâkisi olduğu alışkanlık, gelenek ve görenekleri, diğer tarafta ise, uyulması istenen İslâmî ölçüler bulunmaktadır. Alışkanlık ülfeti, ülfet gafleti, gaflet ise dalâleti doğurur. Bu yüzden onu, bu husûsi zevk ve ölçüleriyle kurduğu dünyasından ayrılmasına çağırmak, âdetâ onu ölümle burun buruna getirmek kadar zora koşmak demektir. Halbuki Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur:

"Dinde zorlama yoktur; artık hak ile bâtıl iyice ayrılmıştır."(9)

Öyle ise, insanoğlunun alışkanlık ve ülfet peydâ ettiği husûsi dünyasını nazara alarak ona hitâp etmek, irşâd hizmetinin özü olan hak ile bâtılı ona iyice anlatmak ve onun dünyasının kısa zamanda yıkılıp gideceğini, güzel örneklerle ona göstermek lâzımdır. Tâ ki onun yüce duygularının üzerini örtmüş olan alışkanlık, ülfet ve gaflet perdeleri açılsın veya hakîkatin tazyikiyle yırtılsın da, bu mânevi cihâdın sonunda Kur'ân'ın hayat dolu hak sözlerinin, onun aklına ve kalbine ulaşması için gerekli yollar fethedilmiş olsun. Nitekim Kur'an-ı Kerîm şöyle buyuruyor:

"Ey Muhammed! Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir."(10).

Kur'an'ın bu yüce irşâd metoduna uymak suretiyle anlatılan hakîkatler ve söylenilen hak sözler, bunların muhatabı olan insanların akıllarına ve gönüllerine hayat verip vermemesi, doğrudan Cenâb-ı Hakk'ın tasarrufundadır. Mürşidin, uyarıcının işi değildir. Yüce Allah, bunu bize şöyle bildiriyor:

"Ey Muhammed! Sen, sevdiğini doğru yola eriştiremezsin, ama Allah, dilediğini doğru yola eriştirir. Doğru yola girecekleri en iyi O bilir." (11)

Demek ki, irşâd hizmetini en güzel bir şekilde yerine getirmek, hakkı bâtıldan

(8) En'âm: 6/165
(9) Bakara: 2/256
(10) Nahl: 16/125
(11) Kasas: 28/56

iyice ayıracak bir derecede muhâtaba anlatmak, mürşidin görevidir. Bunun ötesi ise, Allah'a aittir. Zira O, bizim arzumuza göre değil, hikmetinin iktizâsına göre tasarruf eder.

İRŞAD HİZMETİ YAPACAKLARDA ARANACAK VASIFLAR

Buraya kadar sunmaya çalıştığımızdan anlaşılıyor ki, Allah'a dâvet etmek için peygamberler (a.s.) gönderilmesi, irşâd hizmetinin önemini, bütün peygamberlerin karşılaştıkları çok çeşitli ve şiddetli sıkıntılar ise, bu hizmeti ifâ etmenin ne derece güç olduğunu gösterir. Bu çok önemli hizmetin yürütülmesinde, başta Ashâb-ı Kirâm olmak üzere bütün İslâm büyükleri, âlimleri, velileri, hep o peygamberlerin, husûsen Efendimiz (s.a.s.)'in nâibi ve vârisi olmuşlardır. Zira bunlar, Allah'ın gönderdiği hak dini, ilimleriyle korumuşlar, hudûdullahın muhafızlığını yapmışlar, gerçek Tevhîd akîdesini, aklî ve naklî delilleriyle ortaya koymuşlar, Cenâb-ı Allah'ı noksan sıfatlardan tenzîh etmenin usûl ve esâslarını açıklamışlar ve hakkı bilen güvenilir şahsiyetler olarak tanınmışlardır. Müslümanların ve insanların irşâdına, gerçekten büyük bir fedâkarlık ve ferâgatla hizmet etmişler, ihtimâm göstermişlerdir.

Va'z ve irşâdın, nefisleri fenâlıklardan arındırmada ne derece etkili olduğunu anlatmak için sanırım, **"Ey Muhammed! Sen öğüt ver; doğrusu öğüt inananlara fayda verir.** "(12) meâlindeki âyet yeterlidir. Ancak, bu önemli hizmeti üstleneceklerde, başlangıçtan beri bazı niteliklerin bulunması, hep aranagelmiştir. Zira bu hizmet, insanoğlunun dünyevî ve uhrevi mutluluğuna yönelik bir hizmettir. Değil Müslümanlar, bütün insanlar dahi bu hizmete muhtaçtır. Dolayısiyle bu hizmet, her hidâyet ehli olanın değil, bu hizmete ehil olanların işidir.

"İrşâd Hizmetinin Ana Unsurları" diye nitelediğimiz ve bir nebze de olsa, açıklamaya çalıştığımız bu unsurların gözönünde bulundurulması kaydiyle, İrşâd hizmetine tâlip olanlarda şu sıfatların bulunmasına şiddetle ihtiyâç vardır:

1- İlim ehli olmak, özellikle Kur'an ve Sünneti bilmek, irşâd hizmetinde önce bu iki asıl kaynağa bakmak.

Zira, va'z ve irşâd için söylenecek sözlerin, verilecek misâllerin, anlatılacak kıssaların, beyân edilecek ahkâmın kaynağı ne kadar kudsî olursa, nefisler üzerindeki te'siri de o nisbette büyük olur.

2- İlmi ile âmil olmak.

Mâlûmdur ki avâm kısmı, vâizin nasîhatlerinden ziyâde, onun davranışlarını kendisine örnek alır. Sözü ile özü birbirine uymayan bir uyarıcının sözleri, bundan dolayı etkili olmaz.

3- Hilim sahibi olmak.

Çünkü katı tutumlu, asık suratlı olanlar, çoğunlukla kırıcı ve dağıtıcı olurlar. Toplayıcı olamazlar. Nitekim, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş bulunan Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.)'e hitâben, şöyle buyurulmuştur:

(12) Zariyât: 51/55

"Allah'ın rahmetinden dolayı, ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi Allah'a güven doğrusu Allah güvenenleri sever."(13)

4- Şecâat sahibi ve hakkı söylemekten çekinmeyen birisi olmak.

Şayet korkak, evhamlı, endişeli ve zayıf karakterli birisi olursa, o zaman irşâd hizmeti yapamaz. Yapsa da, hak ve hakîkatı tam olarak ortaya koyamaz ve dolayısiyle böyle bir irşâddan da fayda hasıl olmaz.

Bununla beraber bir vâiz, irşâd hizmetini yaparken, "Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek aşırı gidip Allah'a sövmesinler. Böylece her ümmete işini güzel gösterdik, sonra dönüşleri Rablerinedir. O, işlediklerini haber verir." (14) meâlindeki âyetin bu önemli düsturunu da unutmamalıdır.

5- Hizmetine İnsanlardan bir karşılık beklememek.

Sırf Allah rızası için yapılması gereken bir hizmete, insanlardan bir karşılık, bir ücret beklemek, bu hizmetin nefisler üzerinde bırakacağı te'sîri kırar ve uhrevî mükâfâtını da zâyi eder. İrşâd hizmetine tâlip olanlar, rehberleri bulunan peygamberler (a.s.) gibi, **"Bu hizmetime karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim ancak Alemlerin Rabbine âittir. Artık Allah'tan sakının ve bana itâat edin."** (15) demeli ve mükâfâtını, yalnız Allah'tan istemelidir.

6- Kanâatkâr olup dünya malına harîs olmamak.

Zirâ, dünya malına harîs olan, her işinde onu gözetir. Bu ihtirâsı yüzünden, dinini dünyaya satar. Büyük ve tâmiri mümkün olmayacak hatalar işler. İrşâd yerine, ifsada sapar. Neticede, -Allah korusun- İsrailoğulları gibi şu İlâhî tehditlere muhatap olur: **"Ey İsrâiloğulları! Elinizde bulunan Tevrât'ı tasdîk ederek indirdiğim Kur'ân'a inanın; onu ilk inkâr edenler siz olmayın, âyetlerimi hiçbir değere karşılık değiştirmeyin ve bile bile hakkı gizlemeyin."**(16)

7- Güzel konuşan bir hatip olmak.

Güzel konuşmanın insanlar üzerinde güzel etkiler bırakacağı açıktır. Nitekim, ***"Güzel konuşmada bir çekicilik, bir büyüleme vardır."*** diye hadîs olarak rivâyet edilmiştir. Hz.Mûsa (a.s.)'nın da, ***"Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü iyi anlasınlar."*** (17) diye duâ ettiğini, Kur'an-ı Kerîm bize anlatıyor.

8- Muhataplarının seviyesine inmek.

Alemlerin Rabbi Yüce Allah'ın mukaddes Kelâmı Kur'an'ı, bizim anlayacağımız bir üslûp ile Levh-i Mahfuz'dan indirdiğini nazara alırsak, bir vâizin de cemaatinin se-

(13) Âl-i İmrân: 3/159
(14) En'âm: 6/108
(15) Şuarâ: 26/109-110
(16) Bakara: 2/41
(17) Tâ-Hâ: 20/25-28

viyesine inmesinin ne kadar lüzumlu olduğu, kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Bir başka ifâde ile vâiz, cemaatinin karşısında kendi bilgisini anlatmasının yerine, cemaatin ihtiyacı olan dînî konuları, onların anlayabileceği bir dille, onlara anlatmaya çalışmalıdır.

9- İrşâd hizmetinin cemaatine etkili olacağına inanmak.

Bir insan, yaptığı işin faydasızlığına inanırsa, onun yaptığı bu işten bir fayda hâsıl olmaz. Bu insan, akıllara ve gönüllere hitap etmesi gereken bir vâiz olursa, bunun öğütlerinden hiçbir insan etkilenmez. Hattâ gönüllerde soğukluk uyandırır. Bu bakımdan bir vâiz, samîmi, inandırıcı ve getireceği aklî ve naklî delillerle iknâ edici olmalıdır. Aksi hâlde, bu hizmete tâlip olmamalıdır. Bir âyet-i kerîmede şöyle buyuruluyor:

"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz, o da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz. İnkâr edenlere gelince, onların hakkı yıkımdır. Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır."(18)

10- Mütevâzi olmak.

Vâiz, mütevazi olmalı, kendine ve ilmine değil, Allah'a güvenmelidir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de, **"Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."**(19) diye buyurulmuştur. Dolayısıyle vâizi, diğer insanlara nasîhat edip hak yolunu onlara gösterme kürsüsüne, bir lütuf olarak onu çıkaranın Allah olduğunu unutmamalıdır.

11- İlmini gizlememek ve esirgememek.

Allah'ın verdiği nimetleri, ihtiyâç duyulan yerlerden ve muhtaç olan insanlardan esirgeyip gizlemek, fenâ bir cimriliktir.

İlimde cimrilik etmek ise, daha fenâdır. Çünkü, insanların mutluluğu, ilimle elde edilir. İlmi gizlemek, onların mutluluğunun önüne geçmek demektir. Cimrilerin, vebâl bakımından en fenâsı da, dînî konulara ait doğru bilgilerini, diğer Müslümanlardan esirgeyip saklayan ve gizleyendir.

İlim, insanlık âleminin ortak malıdır. Dînî konular ise, yine bütün insanlara gönderilmiş olan saâdet kaynağı ve insanlık ölçüleridir. Öyle ise, bu ilimleri saklamak veya gizlemek, insanları dünya ve âhiret saâdetinden mahrûm bırakmak demektir.

İnsanların ve Müslümanların irşâdına gayret sarfeden aklı başında bir ilim adamının, böyle bir cinâyet işleyebileceğini düşünmek bile ürperticidir. Zirâ, böyle bir durum, zâlimce ve mel'ûnca işlenen büyük bir cinâyettir. Kur'an-ı Kerîm,bunun dehşet verici, ağır bir insanlık suçu olduğunu, şöyle açıklıyor:

"Gerçekten indirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitâb'da insanlara açıkladıktan sonra, gizleyen kimseler var ya, onlara hem Allah lânet eder, hem lânetçiler lânet eder."(20)

(18) Muhammed: 47/7-8

(19) Yusûf: 12/76

(20) Bakara: 2/159

12- Takvâ ehli olmak.

Haramlardan sakınan, ibâdetlerini ve diğer kulluk görevlerini yerine getiren bir din âliminin va'z ve nasîhatleri dinlenir ve tutulur. Cemâatine söylediklerini, ahvâliyle gösteren canlı bir örnek olur. Bu tutumuyla da, gerçek ilim ve hikmet erbâbına hakîki bir vâris olduğunu gösterir.

Takvâ'nın önemi, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılıyor:

"Ey inananlar! Allah'tan sakınır (takvâ üzere olur)' sanız, O size iyiyi kötüden ayırdedecek bir anlayış verir, kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir."(21).

13- Vakûr olmak

Ağır başlı, sâkin, az konuşan, çok dinleyen, aşırı söz ve davranışlardan sakınan, kırıcı konuşmayan, dikkatli, ciddî, ferâgat ve istiğnâ sahibi olan bir kişiliğe ermiş olmak, irşâd hizmeti yapacaklar için önemli bir niteliktir. Zira, insanlar arasında makbûl olanlar, adı meşhûr olup kişiliği itibariyle pek bilinmeyen insanlardır.

14- Yüce himmetli olmak

Bir insanın değeri, himmeti ile ölçülür. Bunun için, insan kendi nefsini düşünüp gözettiği ölçüde küçülür. Ammenin menfaatını, dünyevî ve uhrevî saâdetlerini düşünüp onlara hizmet ettiği ölçüde de büyür. Ufku genişler, dar görüş ve düşüncelerden yakasını kurtarır. Gün geçtikçe, toplum için daha faydalı bir insan olur.

İrşâd makamında bulunan bir insanın himmet ve maksadı, kendi nefsi olmamalıdır. Hidâyeti bulmalarına hizmet ettiği insanların ellerine değil, şefkat ve merhametle gözlerine bakmalı ve gönüllerine hitâp etmelidir. Bu hizmetin önderi ve rehberi olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in hakkında şöyle buyurulduğu unutulmamalıdır:

"Ey İnsanlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir." (22)

15- Sabırlı olmak

Sabır, tahammül ve sebât, nübüvvet ve irşâd makamında bulunan bütün peygamberlerin (a.s.), bunların vârisleri olan âlimlerin ve velîlerin sahip oldukları en belirgin vasıflarından biridir. O muhterem zâtlar, irşâd hizmetini yaparken, mâruz kaldıkları her sıkıntıyı, sabır ve sebâtla göğüslemişler ve başarıya ermenin sırrını bunda görmüşlerdir.

Aslında irşâd hizmeti, öyle sanıldığı kadar kolay bir iş değildir. Zira, insanları alışıp ülfet ettikleri kendi dünyalarından daha mes'ût, hayat dolu ve ömrünün her anı iman ve Kur'ân'la aydınlanmış yepyeni bir dünyaya çıkarmak, elbetde sabır ve sebât isteyen bir iştir. Böylesine ağır ve emânet bir yükü, kırmadan ve incitmeden omuzlayıp basamak basamak taşımak ve asıl maksadın merdiveninin başına kadar çıkarabilmek için, Yüce Allah'dan sabır, tahammül, sebât ve güç vermesini niyâz etmek gerektir. Yüce Rabbimiz'in tavsiyesi de budur; Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur:

"Ey Muhammed! Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen

(21) Enfâl: 8/29

(22) Tevbe: 9/128

de sabret; inkârcılar için acele etme; onlar, kendilerine söz verileni gördükleri gün, dünyâda sâdece gündüzün bir müddeti eğlendiklerini sanırlar. Bu bir bildiridir; yoldan çıkmış olanlardan başkası mı yok edilir?." (23)

SONUÇ

Konuyu toparlayacak olursak, karşımıza şöyle bir sonuç çıkar:

Yüce Allah, bütün âlemlerin Rabbi'dir. İnsanoğlunu, en güzel bir sûrette ve apayrı bir yapıda, O yaratmıştır. Denenmesi için insanoğlu, yine O'nun tarafından bu fâni dünyaya gönderilmiştir. İnsanların irşâdı için, onların arasından peygamberler seçen ve son olarak da Hz.Muhammed (s.a.s.)'i peygamber olarak gönderen, O'dur. Bütün peygamberlere gelen vahyin ve son olarak indirdiği Kur'an-ı Kerim'in sâhibi de O'dur.

Öyle ise, âlemlerin Rabbi olan Yüce Allah'ın kullarını, O'nun seçip gönderdiği peygamberlere ve özellikle Hz. Muhammed (s.a.s.)'e inzâl buyurduğu vahyin ve Kur'an-ı Kerim'in tesbit ve tâyîn ettiği ölçüler çerçevesinde irşâda çalışmaktır. İrşâd hizmetinde, Peygamber Efendimiz örnek alınmalıdır. O (s.a.s.)'nun yolundan yürüyerek, Kur'an'ın yüce âyetlerini, insanların akıllarının alabileceği bir dille ve muşahhas misâller vererek anlatmalıdır. İrşâd hizmetinin, kulağın işitmesine, gözün görmesine ve aklın anlamasına engel olan mânileri aradan kaldırmaya çalışmak, kendi irâdelerini serbestçe kullanıp seçimlerini yapabilmeleri için, insanların önüne kapılar açmak, ışık tutmak ve hidâyet yolunu göstermek olduğu, hiç unutulmamalıdır.

Bu önemli, sıkıntılı ve çok sevâplı hizmet, İslâmî ilimlere vâkıf, engin tecrübe, güzel ahlâk, güçlü bir hitâbet, vakar ve sükûnet, şefkat ve merhamet, sabır ve metânet, güler yüz ve tatlı dil gibi niteliklere sâhip olan âlimlerce ifâ edilmelidir. Hattâ, irşâd hizmetinde aranan bu niteliklerle birlikte, insanların hislerini okşayan, akıllarını ve gönüllerini etkileyen Kur'an ve Sünnetin yüksek ve hikmetli üslûbunu güzelce tâkîp etmek ve bu hizmetinde sırf Hakk'ın rızasını gözetmek de gerekir. Çünkü irşâd hizmeti, yalnız Allah rızası için yapılması gereken dînî bir vecîbe ve bir ibâdettir.

Ayrıca bir vâiz, zamanının gelişmelerini, gidişâtını, düşünce yapısını ve cemâatinin genel kültür seviyesini bilmeli ve çağının insanına hitâp etmelidir. Anlatmak istediği dînî mes'eleleri, aklî ve naklî delilleriyle isbâtlamalıdır. İslâm'ın emir ve yasaklarını açıklarken, mübâlağalı ifâdelerden ve isbâtsız iddiâlardan sakınmalıdır. Dînî bir emrin yapılmasını teşvîk veya bir yasağın yapılmamasını tenbîh ederken, bunlardan daha mühim olan diğer bir emir veya yasağın derecesini düşürücü ifâdelerden kaçınmalıdır. Farzı farz, vâcibi vâcip, sünneti sünnet, mekrûhu mekrûh ve haramı da haram kadar anlatmalı, övmeli veya yermelidir. Kendi şefkat ve merhametini, hiddet ve şiddetini, İslâmî ölçülerin daha ilerisine götürmemeli ve Yüce Allah'ın tayin buyurduğu hudûdu aşmamalıdır.

Bir uyarıcı ve hak yolun dâvetcisi olan bir vâiz, çağının ihtiyâçlarına, sosyal hayatın yaralarına, fertlerin dertlerine, Kur'an'dan çâreler, merhemler araştırıp bulmalı ve bunları çağının kültüründen de yararlanarak, muhtâç insanlara sunmalıdır. Bunu yaparken de, Kur'an ve Sünnetin hassâs ölçüleriyle tartmalıdır. Tâ ki İslâmî emir ve yasaklar arasındaki dengeyi bozmasın.

(23) Ahkâf: 46/35

İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER

Mehmet ÖZLEN
Diyarbakır Müftüsü

İrşad; "Doğru yolu gösterme ve uyarma" dır. (1)

Mürşid ise; "İrşad eden, doğru yolu gösteren, kılavuz" demektir. (2)

İnsan aklı ne ölçüde yüksek seviyede olursa olsun, gelecek hakkında bilgisi çok az olduğu gibi, eşyanın hakikatini bilme imkanına da sahip değildir. Bu bakımdan iyiyi kötüden bir ölçüde ayırsa bile aklın yolunu şaşırtacak çeşitli engeller vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; **"İhtimal ki, hoşlanmadığınız şey sizin iyiliğinizedir. Ve ihtimal ki, sevdiğiniz bir şey sizin kötülüğünüzedir. Siz bilmezsiniz, Allah bilir."** denilmektedir. (3)

İşte bunlar gösteriyor ki; akıl tek başına insanı hedefe ulaştıramamaktadır. Onun önünü aydınlatacak ve ona yol gösterecek kılavuzlara ihtiyaç vardır. Bunlar da ilahî kitaplar, peygamberler ve peygamberlerin mirasçıları olan âlimlerdir. (4)

İrşad hizmeti insanlık tarihi kadar eskidir. Dâvet görevi doğrudan doğruya peygamberlere tevdi edilmiştir. Onlar bu görevi ifâ ederken insanları, rahmetle müjdeleyip azapla korkutarak Allah'ın yoluna dâvet etmişler, ilahî emânetin gereğini her ne pahasına olursa olsun, büyük bir hassasiyet ve gayretle yerine getirmişlerdir. (5)

Peygamberlerden sonra bu görev Allah'ın emriyle Müslümanlara, özellikle DİN BİLGİNLERİNE verilmiştir.

Nitekim Yüce Mevlâmız Âl-î İmrân sûresinin 104. âyetinde **"Sizden, iyiye çağıran, doğruluğu emreden ve fenâlıktan meneden bir cemaat olsun, işte başarıya erişenler yalnız onlardır."** (6) buyurmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ise;

"Sizden bir kimse çirkin bir iş görürse onu eliyle değiştirsin *(düzeltsin).* ***Eğer buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin*** *(düzeltsin).* ***Buna da gücü yetmezse kalben nefret etsin*** *(buğzetsin).* ***Bu ise imanın en zayıf*** *(hali)* ***neticesidir."*** buyurmuşlardır. (7)

(1) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ferit Develioğlu

(2) Aynı Eser

(3) Bakara: 2/216

(4) Kur'an-ı Kerim'in Da'vet Metodu, s.27, Yrd. Doç. Dr. Şevki SAKA

(5) Aynı Eser, s.38

(6) Âl-i İmrân: 3/104

(7) Sahih-i Müslim: 1-69 (Kitabu'l-İman)

İşte bu önemli ve o nisbette zor olan İRŞAD GÖREVİNİ yapacak MÜRŞİD nasıl olmalıdır? Onda ne gibi nitelikler bulunmalıdır, şimdi bunun üzerinde duracağız.

MÜRŞİD'DE ARANAN NİTELİKLER

I- İTİKADI (İMANI) SAĞLAM OLMAK:

İslâm'da her şey imanla başlar. Başkalarını İMAN ETMEĞE VE İSLÂM'A ÇAĞIRAN kimsenin öncelikle kendisinin tam ve sağlam bir inanca sahip olması gerekir. Aksi takdirde bir kimsenin inanmadığı davaya başkalarını çağırması hem gülünçtür hem de hiç bir tesir ve fayda sağlamaz.

Mürşid görevini yaparken, bir takım çile ve zorluklarla karşı karşıya gelebilir. İşte böyle bir zamanda çile ve zorluklara katlanmak, ancak sağlam bir inanç sâyesinde mümkündür.(8)

İnancı, itikadı zayıf olan bir dâvaya gönülden bağlanmayan kimse, değil büyük ve riskli işlerde, küçücük basit işlerde bile başarılı ve muvaffak olamaz.

Oysa, itikadı sağlam olan kimseler, şartlar ne olursa olsun, başladıkları işte gevşeklik ve döneklik göstermez, işi sonuna kadar götürür.

Mürşid, insanları Allah'ın dinine çağırdığı müddetçe, Allah da ona yardım eder.

Nitekim K.Kerim'de Cenab-ı Hak; **"Andolsun ki, Allah'a yardım edenlere O (Allah) da yardım eder."** (9) buyurmuştur.

KONUMUZLA İLGİLİ MİSALLER:

1- Nemrut tarafından cezalandırılmak istenen Hz. İbrahim (a.s.)'i ateşten koruyan O'dur. **"Onlar** (Nemrud ve arkadaşları)... **şunu** (Hz.İbrahim'i) **yakın da tanrılarınıza yardım edin." dediler. Biz; "Ey ateş; İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol"** dedik. (10)

2- Hz.Musa (a.s.) ve arkadaşlarını Firavun ve askerlerinin şerrinden koruyan O'dur.(11)

3- Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz ile Hz.Ebubekir (r.a.)'i hicret esnasında Cebel-i Sevr'de (mağarada) koruyan O'dur.

Hz.Peygamberimizi (s.a.s.)'in Güzide Ashabından;

4- Bilal-i Habeşi (r.a.); akılalmaz işkencelere katlanıyor, imanından yine de vazgeçmiyor. İşkenceler altında "Allah birdir" diyordu.

5- Ammar bin Yâsir (r.a.)ve âilesi her türlü işkenceye karşı direnip, şehâdet mertebesine erişiyorlardı.

(8) Kur'an-ı Kerim'in Da'vet Metodu, s. 8, Yrd. Doç. Dr. Şevki SAKA

(9) Hacc: 22/40

(10) Enbiya: 21/68-69

(11) Şuarâ: 26/61-66

6- Yine Muhacirler, dinleri uğruna (Allah ve Rasûlü için) mal, mülk ve memleketlerini terkederek gerek Habeşistan'a, gerek Medine'ye hicret etmişlerdir.

Onlar (Ashab-ı Kiram) Hz. Peygamber'in etrafında bir avuç insandı. Sonra çoğaldılar, güçlendiler. Kısa bir zamanda dünyanın dört bir yanına dağıldılar.

Herbirinin hedefi, gittikleri yerde İslâm'ı insanlara duyurmak, tebliğ etmekti. Nitekim hedeflerine ulaştılar.

II. BİLGİLİ VE ETRAFINDA OLUP BİTENLERDEN HABERDAR OLMAK :

Mürşid, herşeyden önce sağlam bir bilgi ve geniş bir kültüre sahip olmalıdır.

Bilgi ve kültürden yoksun ve mahrum olan kimsenin irşad görevinde bulunması düşünülemez. Cahil bir kimsenin zararı faydasından, bozması düzeltmesinden daha çoktur. Atalarımız; "Cahil dostun olacağına, âlim düşmanın olsun" sözünü boşuna söylememişlerdir.

ÖYLEYSE, İRŞAD GÖREVİNİ YAPACAK OLAN KİMSE:

a) Dini İlimlerde:

İnsanları İslâm'a çağıracak olan kişi İslâm'ı çok iyi bilmelidir. Bunun için; Tefsir, Hadis, Kelâm, Fıkıh ilimlerini, Siyer ve Ahlâk konularını içine alan; iman, ibâdet, ahlâk ve muâmelatla ilgili esasları iyi bilmeden yapılan veya yapılacak dâvet, faydadan çok zarar getirir. Buna göre Mürşid için gerekli olan:

1- Kur'ân-ı Bilmek; Kur'ân'ın kıraati başta olmak üzere, Tefsir ilmini öğrenmelidir.

2- Sünnet-i Bilmek; Hz.Peygamberimizin (s.a.s.) sözlerini, fiillerini, takrirlerini ve hayatını öğrenmelidir.

3- Kelâm İlmini Bilmek

4- İslam Hukukunu (Fıkhı) Bilmek

5- Siyer ve Ahlâk hususunda bilgi sahibi olmaktır.

b) Beşeri İlimlerde:

Dâvetçi, aklî ve tecrübî ilimlerden; Matematik, Geometri, Astronomi, Biyoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Fizik ve Kimya konularında üst düzeyde olmasa da az çok bilgi sahibi olmalıdır.

c) Politika ve Devlet İdaresi gibi ilimlerde:

Dâvetçi Hukuk, Ekonomi, Politika ve Devlet İdaresi gibi ilimlere muttali olmalıdır. Etrafında olup bitenlerden, çeşitli görüş ve düşüncelerden haberdar olmalıdır.

Ancak din adamı, devlet idâresinde bulunan kimselerle gerektiğinde dini bir menfaat ve maslahat varsa görüşmeli, siyasilerle düşüp kalkmamalı ve politik hiziplerden birini desteklememeli.

d) Güzel Sanatlarda:

Edebiyat, Şiir, Musiki gibi bilgileri üst seviyede olmasa bile bir noktaya kadar öğrenmesinde yarar vardır.

e) Dil (Lisan) Konusunda:

İrşad görevini yapacak biri için;

1- Arapça; İslâmi ilimlerde ana kaynaklara inmek ve üst seviyede yararlanmak için mutlaka bilinmelidir.

2- Garp ve Şark dillerinden bir veya birkaçını bilmek, irşad hizmetini yaparken tesirli olur.

f) Tarihi bilgilerde;

Peygamberler Tarihi, Dinler Tarihi, İslâm Tarihi ve irşad için gidilecek ülkelerin tarihleri bilinmelidir.

Mürşid'in mütevazi de olsa bir kütüphanesi olmalıdır.

Bu Kütüphanede;

1-) Kur'ân-ı Kerim ve Fihristi,

2-) Tefsir'den en azından muteber bir tefsir kitabı bulunmalı,

3-) Hadis, Hem de Sahih-i Buhari başta olmak üzere Kütüb-ü sitte bulunsa faydalı olur .

4-) Akâid ve Kelâm Kitabı,

5-) Fıkıh Kitabı veya Kitapları,

6-) Tasavvuf ve İrşad kitapları,

7- Tarih ve Siyer kitapları

8-) Lügatlar,

9-) İslâm Ansiklopedisi ve diğer ansiklopediler,

10-) Edebiyat, şiir v.s. ile ilgili kitaplar bulunmalıdır.

Ancak; "Geniş kültürlü olacağım derken insan, bilmediği hususları biliyormuş gibi görünmemelidir." (12)

Bilmiyorum demek ayıp değildir. Kişi bilmediğini bilmelidir.

İrşad görevini yapacak kişi, dini ve dünyevi ilimleri bilen, yani; zül-cenaheyn olmalıdır.

Böylece din adamı, yani mürşid; meseleleri başkalarının yardımı ile değil, kendi çabası ve gücü ile çözmelidir. Mürşid, Akif'in;

"Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhamı

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" anlayışı içinde bunu ilmi kariyeri ile gerçekleştirmelidir.(13)

(12) İslâm'da İrşad, s. 145

(13) Aynı Eser, s. 145-147

ZİHNİYET VE AHLÂKÎ VASIFLARI İTİBARİYLE:

Zihniyet bakımından mürşid, alelâde bir kimse değildir. O her şeyden önce bir dâva ve mefküre sahibidir.

Bu açıdan;

- Geniş tasavvurlara,
- Daha ihatalı düşüncelere,
- Daha ileri görüşlere,
- Daha radikal bir anlayışa, sahip olmalıdır.

Din adanı (Mürşid); bir mâna ve ahlâk abidesidir.

III. İLMİ İLE AMEL ETMEK:

Mürşid'in yaptıkları, söylediklerini yalanlamamalıdır.

İçi başka dışı başka olmamalıdır. (içi dışına muhalefet etmemeli)

Bu konuda Yüce Mevlâmız; **"Halka iyilik emredip de kendinizi unuturmusunuz?** "(14) ve **"Ey iman edenler, niçin yapmadıklarınızı söylüyorsunuz"** (15) buyurmaktadır.

Kısaca; İnanç ile fiiliyat, bilgi ile amel arasında bir mutabakat olmalıdır.

IV. DOĞRU VE DOSDOĞRU OLMAK :

Dâvetle (irşadla) sorumlu olanlar, peygamber görevi yapmış olduklarından, doğru yolda olması gerekir.

ÖRNEKLER:

Yüce Rabbımız tarafından;

1- **"Ey Muhammed! Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."** (16)

2- **"Ey İnananlar! Allah'tan sakının. Doğru dürüst söz söyleyin."** (17) buyurulurken,

Hz.Peygamber (s.a.s.) de;

3- ***"Doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de Cennet'e götürür. İnsan doğru söyliye söyliye Allah nezdinde doğrulardan sayılır."*** (18) buyurmuşlardır.

Yukarıda zikredilen âyet ve hadisler gösteriyor ki; doğru sözlü olmak ve doğru hareket etmek insanı yücelten en büyük özelliklerden biridir.

Dâvetçi ise bu konuda daha da hassas olmalıdır. Çünkü o, her yönüyle örnek bir insandır. (19)

(14) Bakara: 2/44

(15) Saff: 61/2

(16) Hud: 11/112

(17) Ahzab: 33/70

(18) Sahih-i Buhârî, VIII (Kitabu'l-Edeb) s.30

(19) Kur'an-ı Kerim'in Da'vet Metodu, s. 54-55, Yrd. Doç. Dr. Şevki SAKA

V. SABIRLI VE TAHAMMÜL SAHİBİ OLMAK:

Sabır, Müslümanların en önemli meziyetlerinden biridir.

İrşad görevini ifâ eden kişi için sabrın değeri ve önemi daha da büyüktür. Hz.Peygamber (s.a.s.); ***"Sabır imanın yarısıdır."*** buyurmuştur.

Bu düşünceyle dâvetçi:

İbadette ve iyi işlere devamda,

Kötülüklerden uzak kalmakta,

Felâketlere, zorluklara katlanmada tahammül göstermeli ve sabırlı olmalıdır. (20)

KONUYLA İLGİLİ ÖRNEKLER:

Yüce Rabbımız (c.c);

1-) **"Ey Muhammed! Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret."** (21)

2-) **"Ey Muhammed! güzel güzel sabret."** (22) derken,

Hz.Peygamberimiz (s.a.s.) de;

3-) Mahzum oğulları, Ammar bin Yâsir ve âilesine akıl almaz işkenceler yaparlardı. Bu durumu gören Peygamber (s.a.s.) Efendimiz; ***"Ey Ammar! sabret, Allah bizimledir." ve "Sabredin ey Yâsir âilesi, yeriniz Cennet'tir."*** diyerek Yâsir âilesini teselli etmiştir. (23)

VI. MERHAMETLİ OLMAK:

Soğuk ve katı yürekli insanlardan hiç kimsenin hoşlanmadığı bir gerçektir. Herkes musamahakâr, güler yüzlü ve hoşgörülü insanların etrafında toplanır. Mütebessim bir çehrenin, tatlı bir çift sözün her insan üzerinde müsbet bir tesir bıraktığını kim inkâr edebilir? (24)

Uhud Harbinde:

Hz.Peygamber'in talimatına rağmen 50 okçudan çoğu yerinden ayrılmışlardı. Hz.Peygamber'in onlar hakkındaki tavrını Kur'an-ı Kerim; **"Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi."**(25) diye tasvir etmiştir.

Hz.Peygamber'de güler yüz, müsamaha ve merhamet o kadar engindi ki, hiç bir

(20) Aynı Eser, s. 56

(21) Ahkâf: 46/35

(22) Meâric: 70/5

(23) K. Kerim'in Da'vet Metodu, s. 62

(24) Aynı Eser, s. 63

(25) Âl-i İmrân: 3/159

kimseye bağırıp çağırdığı görülmemiştir. Enes İbni Malik (r.a.) bu konuda: ***Hz.Peygamber'e on sene hizmet ettim, bir kere bana karşı sıkılıp "öf" demedi. Yaptığım bir iş için "Niçin böyle yaptın veya şöyle yapsaydın da demedi."*** (26) demiştir.

İşte dâvetçinin muhataplarına karşı ne ölçüde müşfik ve merhametli olmasının gerekli olduğu bu örneklerle açıkça ortaya konulmaktadır.

VII. ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMAK :

Dâvetçinin örnek alacağı tek kişi Hz.Peygamber'dir. O; zengin, fakir, köle, hür herkese karşı büyük bir tevâzu içinde bulunur, hiç kimseyi hor ve hakir görmezdi. Herkesle ilgilenir ve herkese değer verirdi. Çünkü Yüce Rabbımız O'nu terbiye ederek insanlara örnek olarak göndermiştir.

O yüce insanda kibir, gurur, kendini beğenme ve başkalarını küçük görme gibi bir özellik sözkonusu değildi.

Kureyş'in ileri gelenleri kibir, gurur ve hasetlerinden dolayı Hz. Peygamber'in dâvetini kabul etmemişlerdi.

Hz.Peygamber'in etrafında ashaptan Suheyb, Ammar b. Yâsir, Habbab, Selman-ı Fârisi, Bilal-i Habeşi ve İbni Mes'ud (r.a.) gibi fakir kimseler bulunuyordu. (27)

Müşrikler onlarla bir arada oturup konuşmayı kendileri için bir şerefsizlik sayarak Hz.Peygamber'den çevresindeki bu fakir insanları kovmasını veya kendileri için ayrı bir toplantı yeri tahsis etmesini istemişlerdi. (28)

Cenab-ı Hak, En'am sûresinin 52. âyetinde; Peygamber Efendimize nasıl davranacağı hususunda; **"Sabah akşam Rablarının rızasını isteyerek O'na yalvaranları kovma"** (29) talimatını vermiştir.

Ayrıca Hz.Peygamber, Kureyş büyüklerinden Rebiâ'nın oğulları Utbe ve Şeybe, Hişam İbni Amr, Ebu Cehil, Ümeyye İbni Halef, Velid İbni Muğire ve Abbas b. Abdulmuttalib'i İslâm'a davet etmekle meşgul olduğu bir sırada İbnü Ümmi Mektum gelerek; "Ya Rasûlallah! Bana Kur'ân oku ve Allah'ın sana öğrettiklerinden bir şeyler öğret" der ve bu isteğini tekrarlar.

Hz.Peygamber (s.a.s.) meşgul iken bu şekilde sözünün kesilmesinden memnun olmayarak yüzünü çevirir. İşte tam bu sırada nazil olan âyetlerle (Abese, 1-10) Cenab-ı Hak, Rasûlünü ikaz etmiştir.

Böylece;

Tevazu ve ağırbaşlılık, dâvetçinin bütün hayatını kaplamalıdır. Konuşmasında, giyinmesinde, oturup kalkmasında, yiyip içmesinde dâima mütevazi olmalıdır. Hiç kimsenin haysiyet ve şerefini rencide edecek davranışlarda bulunmamalıdır. (30)

(26) K. Kerim'in Da'vet Metodu, s. 63-67

(27) Aynı Eser, s. 67-69

(28) En'âm: 6/52

(29) K. Kerim'in Da'vet Metodu, s. 67-70

(30) Tevbe: 9/111

VIII. FERAGAT ETMEK, MADDE VE MENFAAT KAYGISINDAN UZAK OLMAK :

Mürşidin, mukaddes bilinen dâva uğrunda en tabii haklarından bile seve seve vazgeçmesi ve ulvî maksatları için menfaatını hiçe sayması, feragat hissi ile mümkün olur.

Dava ve Din Adamı Gerektiğinde ;

-Ben sürüneyim, dâvam ayakta dursun der,

- Ben öleyim, dâvam yaşasın zihniyetine sahip olur.

- Mefküresi uğrunda icâbında seve seve canını feda eder,

Dâva uğruna başkoyanlar, diğer hususları hiç esirgemezler. Nitekim Kur'an'da; **"Allah, mü'min'lerden canlarını ve mallarını Cennet mukabilinde satın almıştır."** (31) denilmektedir.

Şu halde; dâva adamının ne malı, ne canı vardır. (32) O ciddiyetle dâvasını düşünür ve dâvasının peşinde koşar.

IX. HİTABET VE LİSANIYLA ETKİLİ OLMAK :

Mürşid'in hitabeti kuvvetli ve lisanı fasih olmalıdır. K.Kerim'de Hz.Musa (A.S.), Yüce Mevlâmıza niyazda bulunurken; **"Rabbım! göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki, sözümü iyi anlasınlar."** (33) diye niyazda bulunmuştur. Hitabette; Din adamı için güzel, anlaşılır, basit, açık seçik ve tesirli konuşmanın önemi büyüktür.

Bu nedenle dâvetçi, kelimeleri seçerek, tâne tâne, sesinin tonuna, zamana, mekâna, ortama ve şartlara uygun olarak konuşmalıdır.

X. DUA ETMEK :

Cenab-ı Hak ; **"Dua ediniz, kabul edeyim."** (34) buyurmaktadır.

Dâvetçi, hidâyet ve salahına çalıştığı kimselerin hidâyete ermeleri, hallerini düzeltmeleri için daima el-Mücîb ve el-Hâdi olan Allah'a niyazda bulunmalı, duasının tesirine inanmalıdır.

Dua ibâdetin iliği, taatın bel kemiğidir. Onun için dâvetçi, her fırsatta kendisi için, cemaatı için, toplum için hatta insanlığın hidâyeti için dûa etmelidir. Din adamı hem Müslümanların salahı, hem de kâfirlerin hidâyeti için dûa etmelidir. Mürşid, Akif gibi;

"Mü'min'lere imdada yetiş merhametinle,
Mülhidlere lâkin daha çok merhamet eyle" (35) diyebilmelidir.

---

(31) İslam'da İrşad, Dr. Süleyman Uludağ, s. 165

(32) Tâ-Hâ: 20/ 25-28

(33) Mü'min: 40/60

(34) İslam'da İrşad, Dr. Süleyman Uludağ, s. 128-130

(35) Sâd: 38/87, En'âm: 6/90, Hud: 11/29

XI. DAVETİ ALLAH İÇİN YAPMAK :

İrşad hizmetinde bulunan kişi, yapmış olduğu görevine karşılık, kimseden bir ücret beklememelidir. Peygamberler bu görev için kimseden bir ücret beklememiş, yalnız Allah rızasını gözetmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; **"Ey Muhammed! De ki; Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum."** (36) buyurulmaktadır.

Müşrikler, Hz.Peygamber'i dâvasından vazgeçirmek için O'na bazı teklifler götürdüler. Utbe b. Rabia, Hz.Peygamber'e; "Yeğenim, şu yaptığın şeylerle istediğin malmülk ise sana istediğin kadar mal toplarız, bizden daha çok malın olur. Eğer istediğin şan, şeref ise, seni başımıza geçiririz ve hepimiz emrine uyarız." teklifinde bulunmuşlardı.

Böylece onlar, Hz.Peygamber'in dâvetini mal, mülk ve şöhret için yaptığını düşünmüşlerdi. Oysa onların bu düşüncelerine karşı Kur'ân, dâvetin bir ücret karşılığı yapılamayacağı gerçeğini; **"De ki; Ben sizden bir ücret istersem, o sizin olsun. Benim ecrim Allah'a aittir. O her şeye şâhiddir."** (37) âyetiyle bildirmiştir.

XII. GÜZEL ÖRNEK OLMAK :

Dâvetçinin örnek alacağı tek kişi Hz. Peygamber'dir.

Nitekim, Yüce Mevlâmız Kur'an-ı Kerim'de;

"Ey İnananlar! Andolsun ki, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel örnektir." (38) buyurmaktadır.

Dâvetçi bu gerçeği bilerek hareket etmelidir. İrşad görevini yerine getirecek kimselerin hem bilgi, hem de davranışlar bakımından örnek olması şarttır. Bilgi ve amel itibariyle imrenilen ve izlenilen bir seviyede ve olgunlukta olması icabeder.

Mürşid, ibadetlerde, ahlâkî konularda ve yaşam biçiminde etrafındakilere daima örnek olmalıdır.

Dâvetçide bulunması gereken niteliklerin bir kısmını zikrettik. Aslında konu geniştir. Ancak biz konuyu belirli ve kısıtlı ölçülerde ele aldık.

Eğer zikredilen nitelikler ayrı ayrı ele alınırsa, ciltlerce kitap yazılabilir. Bu düşünceyle;

XIII. YUKARIDA ZİKREDİLEN HUSUSLARA İLAVETEN DAVETÇİ İÇİN ŞU ÖZELLİKLER DE SAYILABİLİR :

1- Kin ve Nefret ettirici değil, müjdeleyici olmak.

2- Ayırıcı değil, birleştirici olmak.

---

(36) Seb'e: 34/47

(37) Ahzab: 33/21

(38) Ahzab: 33/21, Ezher-i Şerîfin İhtisas Bölümü Hocası ve Hidayetü'l-Mürşidîn adlı kitabın yazarı, kitab; M. 1958-H. 1377, Altıncı baskı olup, el-Matbaatü'l-Osmaniyye el-Mısriyye-Kahire, s. 88-104

3- Fitneye vesile olacak söz ve davranışlardan kaçınmak.

4- İfrat ve tefritten uzak kalmak.

5- İslâmi Mezhepler ve görüşlere mensup kimseler arasında taraf tutmamak.

6- Toplumda çeşitli kesimlerle diyalog halinde olmak.

7- Dâvet yapılan toplumda en çok ihtiyaç duyulan konulara ağırlık vermek.

8- İçinde yaşadığı toplumun sorunlarını iyi bilmek ve onların çözümünde fiilen katkıda bulunmak.

BU KONUDA KİTAP YAZAN BAZI İLİM ADAMLARI DAVETÇİDE BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLERİ AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE SIRALAMIŞLARDIR :

A- Eş-Şeyh Ali Mahfuz (39)'a Göre :

Davetçinin Özellikleri:

1-) Kur'an ve Sünneti bilmek,

2-) İlmiyle amel etmek,

3-) Yumuşak huylu ve geniş kalpli olmak,

4-) Cesaret sahibi ve atılgan olmak,

5-) İffet ve istiğna sahibi olmak; yani, herhangi birinden çıkar beklentisinde olmamak,

6-) Kanaatkar olup, Allah'ın verdiği ile yetinmek,

7-) Hitabet gücüne sahip olmak ve dili iyi kullanmak.

8-) Aşağıdaki konularda bilgi sahibi olmak;

a- Dâvet ettiği insanların hal ve durumlarını, kabiliyet ve ahlâklarını, sosyal durumlarını, ülkelerinin özelliklerini bilmek

b- Genel tarih bilgisine sahip olmak.

c- Nefsin husûsiyet ve özelliklerinden bahseden psikoloji bilgisine sahip olmak.

d- Ülkelerin coğrafi yapısını bilmek.

e) İnsanların nasıl terbiye edileceğini ve kazanılacak meziyetlerin neler olduğunu anlatan ahlâk ilmine sahip olmak.

f- Muhtelif Din, Mezhep ve görüşler hakkında yeterli malumat sahibi olmak.

g- Dâvet yapacağı milletlerin dilini bilmek.

(39) (Medine, Camiatü'l-İslâmiyye'nin Külliyetü'd-Dâ'vâ ve Usûli'd-Dîn'de Müderris) öğrencilerine verdiği ders notlarından. (M. 1976-H. 1396) s. 78-104

h- Milletlerin medeniyet ve gelişmişlik durumunu, kuvvetli ve zayıf olmalarının sebeplerini araştıran Sosyoloji'yi bilmek .

9-) Allah'ın vâdine güvenmek ve yapılan dâvetin fayda sağlayacağına inanmak.

10-) Alçak gönüllü olmak, yaptığı ile öğünmemek.

11-) İyi bildiği şeyi talimden ve bilgisini anlatmaktan sakınmamak.

12-) Ağırbaşlı ve vakar sahibi olmak. (Dâvetçiyi küçük düşürecek davranış ve hallerden uzak durmak)

13-) Hedefi yolunda önüne takılan çekici şeylere takılmamak.

14-) Dâvet konusunda sabırlı olmak ve aceleci davranmamak.

15-) Haramlardan sakınarak, dâvet ettiği kimselere güven vermek.

B- Muhammed es-Seyyid el-Vekîl (40)'e Göre:

Dâvetçinin Özellikleri :

1-) Dâvetin lüzumuna ve gerekliliğine inanmak.

2-) Güzel örnek olmak.

3-) Dosdoğru olmak. (Ameli, Ahkâm-ı Şer'iyye'ye uygun olmak)

4-) Karşılaştığı eziyet ve sıkıntılara tahammül göstermek.

5-) Yumuşak huylu olmak.

6-) Alçak gönüllü olmak. (Çeşitli insanların seviyesine inebilmek)

7-) Madde ve menfaat kaygısından uzak olmak.

8-) İbadetlerde âzami çaba sarfetmek.

9-) Sadece Allah'ın rızasını gözetmek.

10-) Etrafında olup bitenlerden haberdar olmak.

C- Dr. Süleyman ULUDAĞ (41)'a Göre:

Dâvetçinin Özellikleri :

1-) İman (İtikad).

2-) Hareket ve faâliyet (Amel-Aksiyon).

3-) İlim (Geniş Kültür).

4-) Zihniyet ve Ahlâki vasıflar.

D- Yrd. Doç.Dr.Şevki SAKA (42)'ya Göre:

(40) İslâm'da İrşad Kitabı (Mârifet Yay. İst. 1984) s. 125-195

(41) Kur'an-ı Kerim'in Da'vet Metodu adlı eser, s. 46-72

(42) Kur'an-ı Kerim'in Da'vet Metodu,

Dâvetçinin Özellikleri :

1-) Sağlam inanç sahibi olmak.

2-) Bilgili olmak.

3-) Doğru olmak.

4-) Sabırlı olmak.

5-) Merhametli olmak.

6-) Mütevâzi olmak.

7-) Dâveti Allah için yapmaktır.

NETİCE :

İrşad görevinde metoddan önce, örnek dâvetçi yetiştirilmelidir. Metod ne kadar mükemmel olursa olsun, metodu uygulayan örnek bir dâvetçi olmazsa, iyi bir netice alınması güçtür.

Yüce Allah, önce Hz.Peygamber (s.a.s.)'i Kur'an ahlâkına göre terbiye etmiş ve örnek bir dâvetçi olarak ortaya koyduktan sonra, uygulayacağı metodu O'na bildirmiştir.

Saygılarımla.

GÜNÜMÜZDE İRŞAD KİMLER TARAFINDAN VE NASIL YAPILMAKTADIR?
DAHA ETKİLİ BİR İRŞAD İÇİN NELER YAPILMALIDIR?

Mustafa COŞKUN
Eskişehir İ.H. L. ve
Anadolu İ.H. L. Müdürü

Tebliğ mevzumuzu biraz açmak gerekirse, konuyu şu şekilde analize tabi tutabiliriz:

"Günümüzde irşad görevini yürüten kişi ve kuruluşların belirlenmesi" konunun BİRİNCİ AYAĞI'nı;

"İrşad görevini yürüten kişi ve kuruluşlar bu görevi nasıl ve hangi faaliyetlerle yürütmektedirler?" Bunun belirlenmesi konunun İKİNCİ AYAĞI'nı;

Daha etkili bir irşad için neler yapılmalıdır, nelerin değişmesi ve gelişmesi gerekir? Buna verilecek cevap da tebliğ konumuzun üçüncü ve en önemli unsurunu oluşturmaktadır.

A- İRŞAD GÖREVİNİ YÜRÜTEN KİŞİ VE KURULUŞLAR:

İrşad'ı; lügattaki anlamıyla "uyarma, iyi ve doğru yolu gösterme" şeklinde anlarsak bugün Türkiyemiz'de bu görevi, birçok kişi ve kuruluş yapmaktadır.

Bunlar; Basın-Yayın, Radyo-Televizyon, Okullarımız ve Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Kişi bazında ele aldığımızda, bu kuruluşlarda bu görevle uğraşan kişilerdir.

B- BU KURULUŞLAR İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YAPMAKTADIRLAR:

Basın ve Yayın, Radyo ve Televizyon:

En basit haberinden ve fotoğraflı görüntüsünden tutunuz da makale, inceleme ve araştırma, sohbet yazılarına varıncaya kadar bütün bu faaliyetlerin amacı, okuyucuyu irşad etmektir.

1- Bir trafik kazası haberi ve fotağrafı, hepimizi daha dikkatli olmaya teşvik etmiyor mu?

2- Bakkala ekmek almaya gidip bir haftadır eve dönmeyen çocuğun haberini yazan gazete, anne ve babaları uyarmıyor mu?

3- İdari, siyasi, ekonomik karar ve uygulamaları yorumlayan köşe yazarları, bu karar mercilerini ve vatandaşları irşad etmiyor mu?

4- Tarihin ibret sayfalarını geleceğe açan tarihçi, yaptığı bu görev ile yöneticileri ve gençliği uyarmıyor mu?

5- Mübarek gün ve gecelerde dînî programlar düzenleyerek gönüllere hitap eden radyo, televizyon irşad görevi yapmıyor mu?

Okullara, Eğitim Kurumlarına Gelince:

Eğitim kurumlarının gayesi eğitim ve öğretimdir. Öğretim ile kişilere, gençlere ve çocuklara ileride alacağı göreve yetiştirici bilgiler verilir.

Bilgili idareci, bilgili hukukçu, ekonomi uzmanı, isabetli kararlar verebilen icraatçı yönetici, ancak öğretim kurumlarında yetiştirilir.

Eğitimin hedefi ise irşaddır. Yani doğru ve güzel davranışı kazandırmaktır. Dürüst insan, hakka-hukuka saygılı kişi ancak eğitim ile yetişir. Bu ise bir irşaddır.

O halde; irşad müesseselerini daha geniş kuruluşlar manzumesi olarak ele aldığımızda bugün Türkiyemiz'de İrşad görevi pekçok kişi ve kuruluşlarca yapılmaktadır.

Radyo, Televizyon, Basın-Yayın ve okullarımız hep iyiyi, güzeli göstermeli; yanlışlar karşısında halkımızı irşad etmelidir. Bu temennimizdir, olması gerekendir,

İdealler, elbette kolay ulaşılamayan hedeflerdir. Milletin fertlerine, aynı ideali hedef olarak benimsetmek de kolay değildir. Böyle olunca; her radyo ve televizyondan ve her basın-yayın kuruluşundan bu görevi beklemek fazla iyimserlik olur.

Gaye; sadece para, şöhret olursa; hele hele çamur atma, değer kavramlarını tahrip etme olursa elbette yapılan iş; İYİYE İRŞAD olamaz. O halde iş, varıp eğitim ve öğretime dayanıyor. Aynı değer yargılarını benimsemek ve benimsetmek eğitim ile mümkündür. Bu da daha etkili bir İRŞAD'ı gündeme getirir.

İRŞAD'ı daha özel bir manada ele aldığımızda irşad: "Aklı ve kalbi tesirli söz ve eserlerle uyandırıp hidâyet yolunu göstermek, bu yolda selâmetle yürümesini devam ettirmek, Allah'a ibadet ve itaata kavuşturmaktır"

Bu manâ irşad'ın dinî ve tasavvufî manâsıdır. "Aklın ve kalbin uyandırılması; ona kurtuluş yolunun gösterilmesi ve bu yolun insana benimsetilmesi; aynı zamanda bu yolda devamlı yürümesinin temini; ibadet zevkinin verilebilmesi ve itaatın ancak Allah'a olması."

İrşadı bu şekilde daha özel bir mana perspektifi içerisinde ele aldığımızda bu görev, her kişi ve kuruluşun görevi olamaz.

Kişilerin kalbî ihtiyaçlarını tatmin edici bir irşad için kalbî ihtiyaçlarını gidermiş, kuralları ve hükümleri yaşayan kişilere ihtiyaç vardır.

Özellikle ilim ve teknolojinin zirveye ulaştığı; iletişimin akıllara durgunluk verecek seviyeye geldiği bu çağda bu gelişmeye paralel yetişmiş kişilere de ihtiyaç vardır.

İnsan oğlunun gökteki gezegenlere ve yıldızlara ulaşma çabasında olduğu ve hatta ulaştığı; buna rağmen insanca yaşama huzur ve mutluluğuna erişemediği; âdeta bir birinin canavarı kesildiği, kanını içtiği bu 20. asırın son yıllarında onu kendisine döndürecek ve insan olduğunu hatırlatacak İrşad Ehline ihtiyaç vardır.

Konumuz işte bu olunca; irşad daha özel bir anlam ve kuvvet kazanmaktadır.

Bu özel manada ele aldığımızda bugün Türkiye'mizde İrşad Görevi kimler tarafından yapılmaktadır?

1. Diyanet Teşkilatınca ve bu teşkilata eleman yetiştiren alt hizmet birimlerince, Dinî ve Millî Yayın yapan kuruluşlarca yapılmaktadır.

2. Nasıl yapılmaktadır?

Tebliğ konumuzun ikinci ayağı olarak belirttiğimiz bu soruya (irşad'ın daha özel manasını ölçü alarak) cevap verdiğimizde:

a) Radyo, Televizyon: Ramazan ayında ve haftanın muayyen günlerinde Kur'ân-ı Kerim okutup yorumunu vererek, dinî konuşmalar yaparak, mübarek gün ve gecelerde mevlid programları uygulayarak irşad görevini sürdürmektedir.

b) Kitap, Gazete ve Dergiler: Âyet ve hadislerin yorumunu yaparak, Allah sevgisi ve Allah rızasını hedef göstererek insanları sosyal alanda iyi insan olmalarını sağlayıcı sohbet yazıları, makaleler ve incelemeler sunmaktadırlar. Ayrıca dinin ibadet alanındaki hükümlerini öğretici mahiyette de birçok eserler yayımlanmış ve yayımlanmaktadır.

Bu hizmetler, irşad denilince akla gelen irşad hizmetleridir.

c) Diyanet Teşkilatı: İrşad görevi ile görevli esas Kuruluş Diyanet Taşkilatıdır. Bu teşkilâtın alt birimleri de İmam-Hatip Liseleri ve Kur'ân Kurslarıdır. Yan kuruluşu ise Diyanet Vakfıdır.

Diyenet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftüler, vaizler, İmamlar, İmam-Hatip Liseleri Öğretmenleri, Kur'ân öğreticileri ve zaman zaman müezzinler, irşad görevini yürüten elemanlardır.

İslâm Dini'nin iman, İbadet ve ahlâki hükümlerini, Müslümanlara kanunlar ölçüsünde, anlatmaktadırlar. Müslümanın dürüst olması, ahlâklı olması, daha dindar olması için özellikle Ashab'ın hayatından örnekler verilerek irşad görevi sürdürülmektedir.

Cuma hutbeleri, Cuma ve Bayram vaazları, Ramazan ayında ve Mübarek Kandil Gecelerinde verilen vaazlarda hemen hemen hep aynı konular-üslup değişikliği ileanlatılmaktadır. Misaller aynı, ibret alınması için verilen hadiseler aynı.

Hutbe ve Vaaz konusunu duyunca, az-çok hangi kişi ve olayların örnek olarak bu konuşmada geçeceği, tahmin edilebilmektedir. Bu ise irşaddan umulan tesiri azaltmaktadır.

3- O halde daha etkili bir irşad için neler yapılmalıdır?

Ben, irşadın daha etkili olabilmesi için aşağıda vereceğim üç noktaya dikkat edilmesini arzu ediyorum.

1) İrşad görevini sürdüren kişilerin kanunî garantisi olmalıdır.

2) Zamana uygun tarihi misallerle konuşmalar süslenmelidir.

3) İrşad vazifesini vereceğimiz gençlerin eğitimine önem verilmeli, onlar onurlandırılmalıdır.

1) Kanuni Garanti:

Bugün sadece İslâm'ın taharet, ibadet, iman ve ahlâkî alanları anlatılabilmektedir. Müslümanın dünya hayatını ve beşeri münasebetlerini düzenleyen muamelât bölümünü kürsülerde dile getirmek kanuni değildir. Dinin bir bütün olarak tanıtılması, ögretilmesi ve anlatılması kanunen mümkün değildir. Hukuken nazariyatta bazı hafiflemeler yapılmış olsa da pratikte hâlâ ambargo devam etmektedir. Vaizler, Hatipler konuşmalarında "aman kanuni bir engele çarpmayayım" diye kendisine adeta zihni bir firen uygulamaktadırlar.

Dini bir panelde, konunun özgür bir biçimde tartışılmasını bile içine sindiremeyenler bulunmaktadır. Bu durum ve şartlarda; irşad faaliyetlerinin başarı ile ve İslâm Dini'nin özüne uygun bir biçimde yürütülmesinin oldukça güçlük arz edeceği kanaatindeyim.

Bunun için diyorum ki, irşad görevini yapan görevli kendisini gayet rahat hissetmeli; kasıtlı olarak kötüleyici, tahkir edici konuşmalara girmediği müddetçe kanunların himayesi altında olduğunu bilmelidir.

Siyasi hava ve şartlara göre kanunların uygulamasının ve yorumunun yapılmayacağının rahatlığı içersinde olmalıdır.

Takdir edilirki, korku içerisinde yapılan irşad hizmeti, samimi değil, yapmacıktır. Vaiz bilmeli ki, bu; kanuni değil, vicdani ve dini bir görevdir. "Emr-i bi'l-ma'ruf ve Nehy-i ani'l-münker" onun insanlık ve kardeşlik görevidir. Maaş aldığı için bu görev yapılmaz. Yaşadığı dini hayatı; samimi ve içten gelen duygularla anlatmalı; kanun korkusu; onun gözü önünde şimşek gibi çakıp durmamalıdır.

2. Zamana Uygun Misaller:

Biraz evvel belirttiğim gibi Vaaz ve Hutbelerde örnek olarak verilen misaller hep aynı; ibret alınması için verilen hadiseler hep aynı. Özellikle de sahabe devrinden.

Rasûlüllah'ın ve sahabenin hayatı baştan başa bir örnektir. O devir her safhası ibret alınması gereken olaylarla doludur. Ancak bunların yanında İslâm tarihinden örnek ve ibret alınabilecek diğer kişi ve hadiseleri de bulmalıyız. Özellikle kendi tarihimizden alacağımız öyle misaller ve hadiseler var ki, bunları neden bulup çıkaramıyoruz?

Tabiat olayları, ilmi gelişmelere paralel olarak neden Allah'ın kudretinin yüceliğini anlatmakta kullanılmıyor?

İnsan kalbinin atışında, damarlarında kanının yürümesinde, gözünün üzerindeki kirpiğinde ve kaşlarında ve hatta tırnaklarında büyük ibretler gizlidir. Bunları neden ibret olarak vermiyor irşad ehli?

O halde vaaz ve hutbe kitaplarımız bu ilmi ve tarihi yeniliklerle yeniden yazılmalıdır. İlmi bir heyet bu görevi yapmalıdır. Yoksa dini irşad faaliyetleri gittikçe tesirini kaybedecektir.

3. İrşad Görevlilerinin Eğitimi:

İrşad görevini yürüten Diyanet Teşkilatının bugün için kaynağı İmam-Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakültesidir. Böyle olması ve kalması da gereklidir.

"İyiliği teşvik, kötülüğü önleme" esasına dayanan irşad görevini yürütecek kişilerin önce kendilerinin "iyi" olması gerekir. Görevini önce kendisi sevmeli ve gereğine inanmalıdır.

Onları öyle bir eğitim ile yetiştirmeliyiz ki, bu göreve isteyerek tâlip olmalıdırlar.

Bu ise devletin bu müesseselere bakış tarzına dayanır. Devlet politikası bu kuruluşları horlayıcı, hafife alıcı nitelikte olursa bugün olduğu gibi bu müesseselerin mensupları küskün bir tavır içerisinde olurlar.

İmam-Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakülteleri... İrşad Görevlilerinin Müesseseleri, Eğitim Camiamızın Üniteleri; kanunen böyle. Ferd ferd kişilerle konuştuğumuzda herkes bunu böyle kabul ediyor ve öneminin idraki içersinde olduğunu söylüyor.

İş bu müesseselerin tanıtımına ve öneminin kamu oyuna duyurulmasına veya bu kuruluşlara bazı kanuni hakların verilmesine gelince mevki sahiplerinden kimse, bunun cesareti içersinde olamıyor.

Milli Eğitim Camiamızın bir parçası olan diğer Meslek Liselerinin Endüstri ve Teknik Liselerinin önemi Devlet Radyo ve Televizyonlarından dakikalarca anlatılıp dururken 42 yıldan beri hiçbir yetkili çıkıp da Radyo ve Televizyondan İmam-Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakültelerinin öneminden bahsetmiş midir?

Hayır bahsetmemiştir. Bundan çekinilmiştir. Devlet kendi Kuruluşlarının hepsini aynı açıklık ve içtenlikle kucaklamamıştır. Bu kuruluşlara karşı yapılan devlet hizmetleri, açıktan sahip çıkılarak yapılamamıştır.

Ayıplanmaktan, horlanmaktan ve Lâiklik adına Lâik olmamaktan korkulmuştur. Cesaretle sahip çıkılamamış bu okullara.

Bu ise; öğrencinin İmam-Hatip Liselerine gönül rızası ile akışını önlemiştir. İlkokulu bitiren bir yavru isteyerek, koşarak bu okullara gidememiştir.

"İmam mı olacaksın? Cenaze mi yıkayacaksın?" gibi hafife alıcı telkin ve davranışlar, bu okulları tercihte menfi etken olmuştur.

İstikbâlin irşadını yapacak gençler, devlet büyüklerinden kendisini savunacak cesur sesler beklemiştir. Bu okulları açanlar, bu okullara lise hakkı verenler unutulmayacaktır. İmam-Hatip Liselerinin açılmasında, İlâhiyat Fakültelerinin sayılarının arttırılmasında emeği geçenleri, bu millet minnet ve şükranla anacaktır.

Diyanet Teşkilât Kanununu çıkaranları, Diyanet Vakfının kuruluşunda mesai harcayanları unutmak mümkün mü? I. Din Şûrasının toplanmasına kapı açanları unutmak mümkün mü?

Mümkün değil. Şunu tekrar edelim ki, en iyi ve faydalı irşad; devleti ve milleti ile sahip çıkılan müesseselerden yetişen elemanlarla sağlanır.

Bu elemanları yetiştiren kuruluşlar siyasi değildir, milletin malıdır. milli müesseselerdir. Bu müesseselere siyasetin girmesi, bu müesseselerden beklenilen irşadın değerini ve ağırlığını hafifletir. Bazı siyasi kuruluşların kaynağı gibi telâkki edilmesine sebep olur.

Ancak; devletinden veya hükümetlerinden üvey evlat muamelesi gören bu müessese mensuplarının kendilerine sahip çıkanlar tarafına meyletmesi tabiidir. O zaman "kabahat kimdedir?" diye sorulur. Kabahat kimdedir? Kabahat sahip çıkmayanlardadır.

1. İmam-Hatip Liselerinin orta kısmı, Ortaokul diploması verir. Talim ve Terbiye Kurulu böyle takdir etmiştir. Çünkü Ortaokul müfredatını bu okulların orta kısımları aynen okutur. Milli Eğitim Bakanlığı da Talim ve Terbiye Kurulunun bu kararını aynen uygular.

Ancak Talim ve Terbiye Kurulunun bu kararını, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığına uygulatamaz ve kabul ettiremez.

Hani adalet, hani eşitlik, hani devlet himayesi? Bu durumda kabahat kimdedir?

2. İmam-Hatip Okulu İdare yönetmeliğinin ilk 10 maddesinde bu okullar da dini vecibelerin yapılmasından, Türk-İslâm Ahlâkının yaşanmasından ve bu okullarda dini havanın esmesinden bahsedilir. Mübarek gün ve gecelerin bu okullarda ve bu okulların öncülüğünde çevrede kutlanmasının gereğinden bahsedilir.

Ama; dini vecibeleri uygulayan kız öğrenciye ibadete uygun kıyafete bürünme hakkı, kıyafet yönetmeliğinde verilmez.

Öğrencinin ilerde alabileceği mesleğe uygun bir eğitime, kıyafet yönetmeliği müsade etmez. İmam-Hatip Okullarının kendi yönetmeliği ile tenakuza düşen bir yönetmelik.

O halde kabahat kimdedir?

3. Türkiyemizde 2500 lisenin beşte birine yakını, İmam-Hatip Lisesidir. Yani İmam-Hatip Liseleri Milli Eğitim Bakanlığının büyük bir birimidir. Buna rağmen yedi müsteşar yardımcısından hiç olmazsa, biri İlâhiyat Kökenli olmalı değil midir?

O halde kabahat kimdedir?

4. Türkiyemizde ana ve babaların büyük bir çoğunluğu çocuğunu İmam-Hatip Liselerine göndermek ister. Her sene kayıt-kabul dönemlerinde İmam-Hatip Liselerinin önü, ana-baba günü olur. Kayıtlar başlar 200-300 öğrenci kapasitesine karşı 1000-1200 müracaat olur. Sonunda imtihan ile öğrenci alınır.

Bir çok çocuk gözü yaşlı, bir çok ana-baba üzgün evine döner.

Halbuki bu ana-babalar bunun çaresini bulmuş; kendi gayretleri ile okullarını yaptırmışlardır. Yüzelli'ye yakın okul binası, İmam-Hatip Lisesi olmayı bekler. Ama kadro veren yok. Millet çareyi ayrı ayrı mahallelerde ve hatta ilçelerde şube açmakta bulmuştur. Acaba bu çıkış yoluda mı, kapatılmak istenmektedir?

O halde kabahat kimdedir?

SONUÇ:

Tebliğ konumuzun üçüncü unsuru olan:

"Daha Etkili İrşad İçin Neler Yapılmalıdır?"

Sorusuna verilecek cevap kısaca şudur:

"Bu görevi yürütecek olan kişi ve kuruluşlara devlet ve millet olarak sahip çıkılmalıdır."

Bu müesseseler onurlandırılmalıdır. İrşad'ı yürüten kişiler kendilerini rahat ve özgür hissetmelidirler. Devlet politikası bu müesseseleri yüceltmelidir. Siyasetin girebileceği açıklar kapatılmalıdır. Bakanlık yetkililerince bu okullar televizyonlardan tanıtılmalı ve bunlara sahip çıkılmalıdır.

Milletin bu yöndeki istekleri karşılanmalı, böylece Devlet-millet bütünleşmesi sağlanmalıdır.

Tebliğim ilmi olmaktan ziyade uygulamaya yönelik aktüel tekliflerdir. Daha etkili irşad, ancak o zaman sağlanır. Yoksa bu tavırlar böyle devam ettiği müddetçe irşad görevi ruhsuz ve tesirsiz kalır. Bize İrşad memuru değil; seven ve sevdiren, hisseden ve hissettiren, yaşayan ve yaşatan ilim ve irfan sahibi mürşitler lazımdır.

Saygılarımla.....

TEBLİĞ İÇİN "ARAŞTIRMA" İHTİYACI VE DİNÎ İSTATİSTİKLER

Mustafa Çetin BAYDAR
Araştırmacı-Yazar

Kişi ve toplum olarak İslâmi kimliğimizin yanında bir dizi beşeri vasfı da üzerimizde taşıyoruz.

Bir Müslüman aynı zamanda; belli bir mesleği, yaşı, statüsü, tahsili, serveti, cinsiyeti, meşrep ve mezhebi, sosyal ve etnik tabakası, ideali ve benzeri sıfatları olan sosyal bir varlıktır.

Bütün toplumsal yapılar gibi İslâm'ın içtimai yapısı da bilimsel araştırmaların konusudur.

Bilindiği gibi sosyol araştırmaların önemli bir bölümü, bir takım hipotezleri hareket noktası almak suretiyle kurgulanmakta ulaşılan sonuçlar içtimai kanuniyetler olarak bilim çevrelerine sunulmaktadır.

Bu kanuniyetleri İslâm cemiyetleri açısından araştırmanın, Müslümanları hayatın içindeki rolleri ile ele alan ilmi çalışmalara başlamanın zamanı gelip geçmektedir.

Sosyal araştırma dendiği zaman Türkiye'nin sadece din sosyolojisi açısından değil, diğer toplum araştırmaları açısından da hayli kısır olduğu söylenebilir.

Milyonlarca insanın yaşadığı köylerimiz üzerine yapılan "Köy Monografileri"nin ulaşabildiği rakam bu alandaki araştırma açığının ne denli korkunç olduğunu gösterir.

Türkiye'de cami çevresinde merkezileşmiş milyonlarca Müslüman var. Köy monografilerinin azlığından haklı olarak şikayet eden bizler, cami ve cemaat araştırmalarının yok denecek seviyede olduğunu itiraf ederken elbette büyük üzüntü duymamız gerekiyor.

Din Hizmetleri konusunda Anayasal bir görevi yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı, "din hizmeti" denince, en somut görev alanı olarak karşısında "Cami ve Cemaati" buluyor. Bu kuruluşumuzun cami ve cemaat etüdü olarak hangi bilgilere sahip olduğunu öteden beri merak ederdim. Kaderin sevki ile bu kurumda çalışma fırsatı buldum ve merakımı mûcip olan soruların cevabını büyük üzüntüler duyarakta olsa öğrendim ve gördüm ki, bu kurumumuzun elinde ilmî muhtevası olan doğru dürüst veri bulunmuyor.

1. 1 KİTLE İLETİŞİMİNDE OKUYUCU, DİNLEYİCİ, SEYİRCİ ARAŞTIRMALARI

Büyük kitlelere bilgi aktarma, aktarılan bilgilerin kitleler üzerindeki etkilerini araştırma (feed back) işi günümüzde bir ilmi disiplin haline gelmek üzeredir.

Kitle haberleşme araçlarını (mass media) kullananlar bir yanda mesajlarını kodlayıp okuyucu dinleyici ve seyircilerine gönderirken öbür yanda ara vermeksizin okuyucu, dinleyici ve seyirci araştırmaları yapmaktadır. Monologdan kurtulmanın hedef kitle ile diyalog kurmanın yolu bu şekilde bulunmuştur.

İslâmi tebliğ ve irşadın aynı zamanda bir kitle haberleşmesi olduğunu hatırdan çıkarmamamız gerekiyor. İslâm Peygamberi'nin bir adı da nebi'dir. Yani ilâhî haberci.

1.2. İLK PROBLEM: DİNÎ İSTATİSTİKLER

Milyonlarca insana dini hizmet götüren bir kurumun önce rakamlarına sahip olması gerekir. Hizmet bir üretimdir. Her türlü üretimde olduğu gibi dini hizmetlerin üretiminde de "talep" esastır. Dini hizmetlerin taleplileri kimlerdir? Hangi yaş ve cinsiyet gruplarından, hangi meslek kümelerinden oluşmaktadır? Yine bu talep gruplarının tahsil seviyeleri, sosyal sınıfları, ülkeye dağılışları, cami ve cemaat içindeki nicel konumları, ölçülebilir nitelikteki tutum ve davranışları nelerdir?

Tebliğ ile başlayıp, irşad faaliyetiyle amel ve itikadi güç kazanan; emri bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker prensibi ile sürekli test edilen "Dinî muhtevalı bir toplum" çalışma alanımızdır. Bu alan bilimsel araştırmalarla aydınlatılmadığı için O'na hayatiyet verecek müesseseleri maalesef hep el yordamı ile kuruyoruz. Dinî projelerimizin ilmi bir dayanağı bulunmuyor. Meşhur bir deyimle söylemek gerekirse "karanlığa kurşun sıkıyoruz" Selatin bir cami ile bir köy camiinde ortalama kaç kişilik sabah namazı cemaati olduğunu bilmiyorsak; ülkede zekât, sadaka, fitre yoluyla zenginlerden yoksullara ne kadar kaynak aktarıldığından haberimiz yoksa, ne kadar insanın ülke düzeyinde cuma namazı vakti bir araya geldiğini tesbit edememişsek yaptığımızı iddia ettiğimiz dini hizmetin hesabını nesnel bir biçimde veremiyoruz demektir.

Dini hizmetlerin kalitesi ve etkinliğinin kontrolu açısından meseleye bakılacak olursa "dini istatistikler" bir manada İslâm toplumunun "dönem karnesi" olacaktır.

İslâma yönelişin ölçüsü, emr-i bi'l -maruf ve nehy-i ani'l-münker'dir. Bu ölçünün bir nicel (kemmi) bir de nitel(keyfi) yönü vardır.

İslâmî topluma mahsus kemiyetin, dini istatistik araştırmaları, keyfiyetin ise "Uygulamalı Dini Araştırmalar" la belirlenmesi gerekir.

İslâm toplumunda namaz kılanların, oruç tutanların, zekât verenlerin, hacca gidenlerin kurban kesenlerin sayıları hızla azalıyor; buna mukabil haram yiyenlerin, zina edenlerin, içki içip kumar oynayanların, aile ve yakınlarına karşı dini görevlerini yerine getirmeyenlerin sayıları hızla artıyorsa, din hizmeti üreten müesseseler için alarm zilleri çalıyor demektir. İşte biz diyoruz ki, eğer İslâmi toplumdaki kemmi (nicel) değerleri ifade eden dini istatistiklere sahip değilseniz, tehlike anında sizi haberdar edecek alarm sisteminden mahrum kalırsınız.

İslâm tebliğcileri bu eksikliği süratla ikmal etmek zorundadır.

1.3. İSLÂMİ ARAŞTIRMALAR

İslâmi Araştırma denince asırlardan beri alıştığımız tür, İslâmi bilgi kaynaklarının düzenlenmesi, yeniden tasnif olunması ve çeşitli açılardan yorumlanması süreçlerini içine alan **"Temel Araştırmalar"** oluyor.

"Uygulamalı Araştırma kavramı" ise çağımızın sıkça kullanılan bir bilimsel araştırma usûlüdür ve hemen ilave edelim ki, Batı'da vazgeçilmez bir bilimsel yöntem olarak itibarının doruk noktasındadır.

İnanıyoruz ki **"Uygulamalı Araştırmalar"**ın müsbet ilimlere kattığı hamle gücü, İslâmî araştırmacıların da gündemine er geç girecektir.

Uygulamalı araştırmalar istatistiki yöntemlerle ifade olunmaları ve **"Problem Çözücü"** olmaları itibarıyla temel araştırmalardan ayrılmaktadır.

Gerek Müslüman araştırmacılar ve gerekse **oryantalistler** başlangıçtan bugüne İslâmî temel araştırmalarla meşgul olmuşlardır.

Batının bilimsel araştırma metodlarını en büyük silah olarak kullanan oryantalistlerin bugüne kadar Uygulamalı İslâmî Araştırmalara yönelmemeleri hem bu araştırmalar için İslâmî toplumların içine yoğun bir biçimde girme olanağından mahrum olmaları, hem de İslâmî problemleri çözme gibi bir eylemi kendileri için yararlı görmemelerinden kaynaklanabilir.

Günümüzde bir problemler yumağı haline gelen İslâm Cemiyetleri **"Temel İslâmî Araştırmalar"** yanında **"Uygulamalı İslâmi Araştırmalar"**a da muhtaç.

Uygulamalı İslâmî Araştırma Kavramı neyi kapsamalıdır?

Bu kavramı açıklarken gelenek henüz teşekkül etmediğinden subjektif tanımlar yapılacağı tabiidir.

Bize göre, Uygulamalı İslâmi araştırmalarla "Allah'a halis kılınan din anlayışına, emr-i bi'l-mar'uf ve nehy-i ani'l-münker prensipleri ile hangi ölçülerde ulaşıldığı tesbite çalışılır."

Bir doktorun teşhis ve tedavi için klinik bulgulara ne denli ihtiyacı varsa, Uygulamalı İslâmî Araştırmalar da İslâm toplumlarının hastalıklardan arınması, tezkiye olunması yolunda çok önemli ip uçları verebilir.

Ne yazık ki, bu ip uçlarını araştıranlarımız pek az. Bunun sonucu olarak İSLÂM TOPLUMUNU tedavi için yazılan reçeteler, klinik bulgulardan mahrum olarak düzenleniyor.

İslâmî inanç ve amellerin toplum katmanlarında hangi ölçülerde yaşandığının tesbiti bir bakıma hangi ölçülerde yaşanması gerektiğinin tesbiti demek olduğundan, bu görevi yapmakta olan Uygulamalı İslâmî Araştırma sorumlusu, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker'in birinci sınıf uygulayıcısı olacaktır. Bu, aynı zamanda ilmin ibadetle eşdeğer bir konum kazanması demektir.

1.4. UYGULAMALI İSLÂMİ ARAŞTIRMALARA NEREDEN BAŞLAMALI?

Emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker ortamları "Uygulamalı İslâmî Araştırmalar'ın yöneleceği alanlardır.

Bir başka deyişle İslâm'ın olduğu ve olması gereken tüm sosyal ortamlar İslâm tebliğcileri için araştırma mahalleridir.

Allah'ın (c.c) kulları için seçip kemale erdirdiği din olan islâm ile onun müntesibleri olan Müslümanların karşılıklı ilişkisi bu araştırmaların odak noktasıdır. Ancak bu tür araştırmalara geçilebilmesi için araştırma altyapısının mevcudiyeti gerekir. Sözü edilen Dini Araştırma altyapılarının başında **"İslâmî İstatistik Çalışmaları"** gelmektedir.

1.5. DİNÎ İSTATİSTİKLER İÇİN BİR PROTOTİP

Dinî İstatistikler, İslâmi araştırmaların elifbasını teşkil eder. Elifbaların nasıl insan hançeresindeki bütün sesleri ifade edecek kapasitede olması beklenirse, dinî istatistiklerden de toplumların dini fenomenlerini (olgularını) ifâde etmesi istenir.

Diyanet İşleri Başkanlığı APK Dairesi Başkanlığı "Tanıtma, planlama yönetimini geliştirme, sağlıklı karar alma" amacıyla **"Diyanet İşleri Başkanlığı İstatistikleri"** namı altında bir çalışmayı yayınlamaktadır. Bir müessese envanteri niteliğinde olan bu çalışma dinî hayatı yansıtmaktan çok Başkanlığın bünyesi (Personel, Bütçe, Demirbaş v.b.) ile sınırlı bir çalışmadır. Dolayısıyla bu yazımıza konu olan **Dini İstatistikler** konusundaki talepleri karşılayacak durumda değildir.

Bu incelememizde deneme mahiyetinde olarak bir çerçeve sunmak istiyoruz. Bu çerçeve dinî istatistiklerin neler olabileceğini "başlık" ve "altbaşlık" larıyla vermeyi amaçlamaktadır.

Dinî İstatistikleri başlıca iki grup altında incelemek istiyoruz:

Birinci Grup-Dinî Altyapı İstatistikleri

İkinci Grup-Dinî Hayat İstatistikleri

DİNÎ ALTYAPI İSTATİSTİKLERİ

Bu istatistik kümesinde dinî hayatı ayakta tutan altyapılar söz konusudur. Başlıklarla vermek gerekirse:

1. Dinî Mekânlar

2. Dinî Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar

Şimdi bu kümeleri alt kümeleri ile detaylandıralım.

1. -Dinî Mekânlar

1.1.- İbadet Mekânları

1.1.1.-Camiler ve mescitler

1.1.1.1.-Sosyal Muhit Olarak

1.1.1.1.1.-Selâtin Camiler

1.1.1.1.2- Çarşı Camileri

1.1.1.1.3- Mahalle Camileri

1.1.1.1.4- Köy Camileri

1.1.1.1.5- Müessese Camileri

1.1.1.1.6- Sahra Camileri (Muvakkat Camiler)

1.1.1.1.7- Yurtdışındaki Türk Camileri
1.1.1.1.8- Pasaj Camileri
1.1.1.2- Cami Mülkiyeti olarak
1.1.1.2.1- Şahsi Mülkiyet
1.1.1.2.2- Vakıf ve Dernek
1.1.1.2.3- Diyanet
1.1.1.2.4- Belediye
1.1.1.2.5- Köy Tüzel Kişiliği
1.1.1.2.6- Müessese
1.1.1.3- Cemaat Kapasitesi ile Camiler
1.1.1.3.1- (50) kişi ve daha az kapasiteli Camiler
1.1.1.3.2- (50-100) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.3- (100-150) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.4- (150-250) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.5- (250-350) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.6- (350-500) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.7- (500-750) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.8- (750-1000) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.9- (1000-1500) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.10- (1500-2000) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.11- (2000-2500) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.3.12- (2500 den fazla) Cemaat Kapasiteli Camiler
1.1.1.4- Kullanış Maksatlarına Göre Camiler
1.1.1.4.1- Cuma Namazı Kılınan Camiler
1.1.1.4.2- Cenaze Namazı Kılınan (Musallası Olan) Camiler
1.1.1.4.3- Kadın Cemaat İçin Hususi Bölümleri Olan Camiler
1.1.1.4.4- Kütüphanesi Olan Camiler
1.1.1.4.5- Gasilhanesi Olan Camiler
1.1.1.4.6- Aşhanesi Olan Camiler
1.1.1.4.7- Akarı Olan Camiler
1.1.1.4.8- Medresesi Olan Camiler
1.1.1.5. İnşa Tarzlarına Göre Camiler
1.1.1.5.1 Yekpare Taş Camiler
1.1.1.5.2 Yekpare Ahşap Camiler
1.1.1.5.3 Kerpiç- Tuğla Camiler
1.1.1.5.4 Betonarme Camiler
1.1.1.5.5 Yapı Malzemesi ile Belli Bir Karakter Arzetmeyen Camiler
1.1.1.5.6 Kaloriferli Camiler
1.1.1.5.7 Kubbeli Camiler
1.1.1.5.8 Müstakil Mekâna sahip Olmayan Camiler (Pasaj v.b.)
1.1.1.6 İnşa Olunduğu Tarihlere Göre Camiler
1.1.1.6.1 Anadolu Selçukluları Öncesi Camiler

1.1.1.6.2 Anadolu Selçukluları Camileri
1.1.1.6.3 Osmanlı Devleti Öncesi Camileri
1.1.1.6.4 Osmanlı Devleti Dönemi Camileri
1.1.1.6.5 Cumhuriyet Dönemi Camileri
1.1.1.6.5.1-(1923-1950) Dönemi Camileri
1.1.1.6.5.2-(1950-1975) Dönemi Camileri
1.1.1.6.5.3- 1975'ten Sonra Yapılan Camiler
1.1.(AB)-AZINLIK DİNLERİ İBADET YERLERİ
1.1.A.1- HIRİSTİYAN DİNİ İBADET YERLERİ
1.1.A1.1 Mezheblere Göre
1.1.A.1.2 Cemaat Sayılarına Göre
1.1.A.1.3 Türkiye'deki Dağılışlarına Göre
1.1.A.1.4 Türlerine Göre
1.1.B.1- MUSEVİ CEMAATİ İBADET YERLERİ
1.1.B.1.1 Cemaat Sayılarına Göre
1.1.B.1.2 Türkiye'deki Dağılışlarına Göre
1.1.B.1.3. Türlerine Göre

1.2. DİNÎ ZİYARET MEKÂNLARI
1.2.1-Türbeler ve Yatırlar
1.2.1.1- Gönül Erlerine Ait Türbe ve Yatırlar
1.2.1.2- Bilginlere Ait Türbe ve Yatırlar
1.2.1.3- Şehitler, Gaziler ve İslâmî Toplum önderlerine Ait Türbe ve Yatırlar
1.2.2- Mezarlıklar
1.2.2.1- Donanımlarına göre
1.2.2.1.1-Açık Mezarlıklar
1.2.2.1.2- Çevresi İhata Edilmiş Mezarlıklar.
1.2.2.1.3- Müstakil Bekçisi (Bakıcısı) Olan Mezarlıklar
1.2.2.1.4- Sevk ve Yönetim Kadroları Olan Mezarlıklar
1.2.2.1.5- Gasilhanesi Olan Mezarlıklar
1.2.2.2- Büyüklüklerine Göre
1.2.2.2.1- Bir Dönümden Küçük Mezarlıklar
1.2.2.2.2-(1-5) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.3- (5-25) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.4- (25-50) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.5- (50-150) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.6- (150-300) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.7- (300-600) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.8- (600-1000) Dönüm Arasındaki Mezarlıklar
1.2.2.2.9- 1000 Dönümden Fazla Mezarlıklar
1.2.1 (AB) AZINLIK DİNLERİNE AİT ZİYARET MEKÂNLARI
1.2.1.A HIRİSTİYANLAR İÇİN KUTSAL MEKÂNLAR

1.2.1.A.1 Türlerine Göre
1.2.1.A.2 Türkiye'ye Dağılışlarına Göre
1.2.1.B MUSEVÎLERE AİT KUTSAL MEKÂNLAR
1.2.1.B.1 Türlerine Göre
1.2.1.B.2 Türkiye'ye Dağılışlarına Göre
1.2.2 (AB) AZINLIK DİNLERİNE AİT MEZARLIKLAR
1.2.2.A HRİSTİYANLAR
1.2.2.A.1 Mezheplerine Göre
1.2.2.A.2 Türkiye'de Dağılışlarına Göre
1.2.2.A.3 Büyüklüklerine Göre
1.2.2.B MUSEVÎLER
1.2.2.B.1 Türkiye'de Dağılışlarına Göre
1.2.2.B.2 Büyüklüklerine Göre
1.2.2.B.3 Türlerine Göre

2. DİNÎ KURUM VE KURULUŞLAR

2.1 Din Eğitimi veren Kurum ve Kuruluşlar
2.2 Din Hizmeti Veren Kurum ve Kuruluşlar
2.1 Dinî Eğitim Veren Kurum ve Kuruluşlar
2.1.1 Resmi Kuruluşlar
2.1.2 Gönüllü Kuruluşlar

2.1.1 Dinî Eğitim Veren Resmi Kuruluşlar

2.1.1.1 Örgün Eğitim Veren Resmi (Dinî) Kuruluşlar
2.1.1.2 Yaygın Eğitim Veren Resmi (Dinî) Kuruluşlar

2.1.1.1 Örgün Eğitim Veren Resmi Dinî Kuruluşlar

2.1.1.1.1 Seviye ve Ülkeye Dağılışları ile
2.1.1.1.2 Öğrenci ve Mezun ettiği Öğrenci, Cinsiyet Dağılımları ile
2.1.1.1.3 Öğretim Üyesi Öğretmen Sayısı ve İhtisasları ile
2.1.1.1.4 Okul Binalarının Mülkiyet Durumları ile
2.1.1.1.5 Eğitim Bütçeleri ile

2.1.1.1.6 Özel Örgün Din Eğitimi Veren D.İ.B. Eğitim Merkezleri

2.1.1.1.6.1 Dağılışları ve Öğretmen Sayıları
2.1.1.1.6.2 Verdiği Sertifikalar ve Mezun Ettiği Öğrenci Sayıları
2.1.1.1.6.3 İhtisas Konuları ve Kurs Süreleri
2.1.1.2 Yaygın Dinî Eğitim Veren Resmi Kuruluşlar

2.1.1.2.1 Diyanet İşleri Başkanlığı

2.1.1.2.1.1 Kur'an Eğitim ve Öğretimi
2.1.1.2.1.2 Kitle Eğitimi (Tebliğ ve İrşad)

2.1.1.2.1.1 Kur'an Eğitimi ve Öğretimi

2.1.1.2.1.1 Ülkeye Dağılışlarına Göre Kur'an Kursları
2.1.1.2.1.2 Öğrenci Sayılarına Göre Kur'an Kursları
2.1.1.2.1.3 Yaş ve Cinsiyete Göre Kur'an Kursları
2.1.1.2.1.4 Kurs Sürelerine Göre Kur'an Kursları

2.1.1.2.1.5 Öğretmen Sayı ve Niteliklerine Göre Kur'an Kursları
2.1.1.2.1.6 Kurs Mekânlarına Göre Kur'an Kursları
2.1.1.2.1.7 Destekleyicilerine Göre Kuran Kursları
2.1.1.2.1.2 Hafızlar
2.1.1.2.2.1 Yaş ve Cinsiyet Gruplarına Göre
2.1.1.2.2.2 Ülkeye Dağılışlarına Göre
2.1.1.2.2.3 Mesleklerine Göre
2.1.1.2.2.4 Yetiştiricilerine Göre
2.1.1.2.1.2 İslâmi Kitle Eğitimi (Diyanet İşleri Başkanlığı)
2.1.1.2.1.2.1 Kitle ile Vasıtasız(Yüzyüze) Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2 Kitle ile Vasıtalı (Yayınlar Yoluyla) Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.1 Kitle İle Vasıtasız(Yüzyüze) Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.1 Vaazlar
2.1.1.2.1.2.2 Hutbeler
2.1.1.2.1.2.3 Salon Toplantıları (Konferans, Açık Oturum v.b)
2.1.1.2.1.2.1. Vaazlar
2.1.1.2.1.2.1.1 Sıklıkları ve Sürelerine Göre
2.1.1.2.1.2.1.2 Cemaat Sayılarına Göre
2.1.1.2.1.2.1.3 Ülkeye Dağılışına Göre
2.1.1.2.1.2.1.4 Vakitlere Dağılışına Göre
2.1.1.2.1.2.1.5 Mevsimlere Dağılışına Göre
2.1.1.2.1.2.1.6 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.1.7 Vaizin Tahsil Seviyesine Göre
2.1.1.2.1.2.1.8 Cemaatin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre
2.1.1.2.1.2.1.9 Cemaatin Mesleki ve Sosyal durumuna Göre
2.1.1.2.1.2.2. Hutbeler
2.1.1.2.1.2.2.1 Sürelerine Göre
2.1.1.2.1.2.2.2 Hazırlayıcılarına Göre
2.1.1.2.1.2.2.3 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.2.4 Metin Tekrar Sayılarına Göre
2.1.1.2.1.2.3. Salon Toplantıları (Konferans, Açık Oturum v.b)
2.1.1.2.1.2.3.1 Türlerine Göre
2.1.1.2.1.2.3.2 Dinleyici Sayılarına ve Tertip Sayılarına Göre
2.1.1.2.1.2.3.3 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.3.4 Konuşmacıların Uzmanlıklarına Göre
2.1.1.2.1.2.3.5 Sürelerine Göre
2.1.1.2.1.2.2 Kitle ile Vasıtalı (Yayınlar Yoluyla) Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.1 Basılı Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.2 Görüntülü Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.3 Sesli Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.1 Basılı Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.1.1 Türlerine Göre (Gazete, Dergi, Kitap v.b)

2.1.1.2.1.2.2.1.2 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.2.1.3 Baskı Adedi ve Tirajlarına Göre
a) Toplam Dinî Mecmua Tirajı
b) Toplam Yıllık Dinî Kitap Baskı Adedi
c) Toplam Yıllık Kitap Sayısı
2.1.1.2.1.2.2.1.4 Tercüme ve Telif Oluşlarına Göre
2.1.1.2.1.2.2.1.5 Yazarlarının Uzmanlık Seviyesine Göre
2.1.1.2.1.2.2.1.6 Yöneldiği Okuyucularına Göre
a) Çocuklar için Dinî Kitaplar
b) Halk İçin Dinî Kitaplar
c) İlmî Nitelikli Dinî Kitaplar
2.1.1.2.1.2.2.2 Görüntülü Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.2.1 Türlerine Göre(Eğitim, Belgesel, Müzik, Drama v.b)
2.1.1.2.1.2.2.2.2 Sürelerine Göre
2.1.1.2.1.2.2.2.3 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.2.2.4 Yöneldiği Seyirciye ve Sayısına Göre
A-Seyirci Açısından
a) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Video Seyircisi
b) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Sinema Seyircisi
c) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Televizyon Seyircisi
B-Yayıncı Açısından
a) D.İ.B'na Ayırdıkları Sürelerle Ülke Televizyonları
2.1.1.2.1.2.2.2.5 Yapımcı ve Danışmanlarının Uzmanlık Seviyesine Göre
2.1.1.2.1.2.2.3 Sesli Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim
2.1.1.2.1.2.2.3.1 Türlerine Göre (Eğitim, Belgesel, Müzik, Drama v.b)
2.1.1.2.1.2.2.3.2 Sürelerine Göre
2.1.1.2.1.2.2.3.3 Konularına Göre
2.1.1.2.1.2.2.3.4 Yöneldiği Seyirciye ve Sayısına Göre
a) Sesli Dinî Yayınların Doğrudan Ulaştığı Dinleyici Sayısı
b) Sesli Dinî Yayınların Radyo Vasıtası ile Ulaştığı Dinleyici Sayısı
c) D.İ.B.'na Ayırdıkları Yayın Süreleri İle Ülke Radyoları
2.1.1.2.1.2.2.3.5 Yapımcı ve Danışmanlarının Uzmanlık Seviyesine Göre
2.1.2 DİNÎ EĞİTİM VEREN GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR
2.1.2.1 Kur'an Eğitim ve Öğretimi Veren Gönüllü Kuruluşlar
2.1.2.2 Kitle Eğtimi (Tebliğ ve İrşad) Veren Gönüllü Kuruluşlar
2.1.2.1 Kur'ân Eğitim ve Öğretimi Veren Gönüllü Kuruluşlar
2.1.2.1.1 Ülkeye Dağılışlarına Göre Kur'an Kursları
2.1.2.1.2 Öğrenci Sayılarına Göre Kur'an Kursları
2.1.2.1.3 Yaş ve Cinsiyete Göre Kur'an Kursları
2.1.2.1.4 Kurs Sürelerine Göre Kur'an Kursları
2.1.2.1.5 Öğretmen Sayı ve Niteliklerine Göre Kur'an Kursları
2.1.2.1.6 Kurs Mekânlarına Göre Kur'an Kursları

2.1.2.1.7 Destekleyicilerine Göre Kur'an Kursları

2.1.2.2 Kitle Eğitimi (Tebliğ ve İrşad) Veren Gönüllü Kuruluşlar

2.1.2.2.1 Kitle ile Vasıtasız (Yüzyüze) İlişki Kuran Gönüllü Kuruluşlar

2.1.2.2.2 Kitle İle Yayın Yoluyla İlişki Kuran Gönüllü Kuruluşlar

2.1.2.2.1 Kitle İle Vasıtasız(Yüzyüze) İlişki Kuran Gönüllü Kuruluşlar

2.1.2.2.1.1 Statülerine Göre (Vakıf. Dernek v.b.)

2.1.2.2.1.2 Faaliyet Alanlarına Göre

2.1.2.2.1.3 Yaptıkları Yaygın Eğitimin Süre ve Konularına Göre

2.1.2.2.1.4 Türkiye'ye Dağılışlarına Göre

2.1.2.2.1.5 Faaliyetlerini İzleyen Dinî Grupların Genişliğine Göre

2.1.2.2.2 Kitle İle Yayın Yoluyla İlişki Kuran Gönüllü Kuruluşlar

2.1.2.2.2.1 Basılı Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim

2.1.2.2.2.2 Görüntülü Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim

2.1.2.2.2.3 Sesli Yayınlarla Yapılan Dinî Eğitim

2.1.2.2.2.1 Gönüllü Kuruluşların Basılı Yayınlarla Yaptığı Dinî Eğitim

2.1.2.2.2.1.1 Ülkeye Dağılışlarına Göre Dinî Yayınevleri

2.1.2.2.2.1.2 Hedef Okuyucu ve Baskı Sayılarına Göre Dinî Y.Evleri

2.1.2.2.2.1.3 Telif, Tercüme ve Yeniden Basıma Göre Dinî Y.Evleri

2.1.2.2.2.1.4 Uzmanlık Alanlarına Göre Dinî Yayınevleri

2.1.2.2.2.1.5 Amaçlarına Göre (Ticari,Hayır v.b.) Dinî Yayınevleri

2.1.2.2.2.2 Gönüllü Kuruluşların Görüntülü Yayınlarla Yaptığı Dini Eğitim

2.1.2.2.2.2.1 Türlerine Göre (Eğitim,Belgesel, Müzik,Drama, v.b.)

2.1.2.2.2.2.2 Sürelerine Göre

2.1.2.2.2.2.3 Konularına Göre

2.1.2.2.2.2.4 Yöneldiği Seyirciye Göre

A-Seyirci Açısından

a) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Video Seyircisi

b) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Sinema Seyircisi

c) Görüntülü Dinî Yayınların Ulaştığı Televizyon Seyircisi

B-Yayıncı Açısından

a) Dinî Yayın Yapan Televizyonlar ve Yayın Süreleri

b) Dinî Yayınlara Aracılık Yapan Televizyonlar ve Yayın Süreleri

2.1.2.2.2.3 Sesli Yayınlarla Yapılan Dini Eğitim

2.1.2.2.2.3.1 Türlerine Göre (Eğitim, Belgesel, Müzik, Drama v.b.)

2.1.2.2.2.3.2 Sürelerine Göre

2.1.2.2.2.3.3 Konularına Göre

2.1.2.2.2.3.4 Yöneldiği Seyirciye Göre

A. Dinleyici Açısından

a) Sesli Dinî Yayınların Dağrudan Ulaştığı Dinleyici Sayısı

b) Sesli Dinî Yayınların Radyo Vasıtası ile Ulaştığı Dinleyici Sayısı

B-Yayıncı Açısından

a) Dinî Yayın Yapan Radyolar ve Yayın Süreleri

b) Dinî Yayınlara Aracılık Yapan Radyolar ve Yayın Süreleri

2.2 DİN HİZMETİ VEREN KURUM VE KURULUŞLAR

2.2.1 Dinî Hizmet Veren Resmi Kuruluşlar

2.2.2 Dinî Hizmet veren Gönüllü Kuruluşlar

2.2.1 Dinî Hizmet Veren Resmi Kuruluşlar (D.İ.B.)

2.2.1.1 Dinî Danışmanlık Hizmetleri

2.2.1.2 Camii ve Cemaat Hizmetleri

2.2.1.3 Hac Hizmetleri

2.2.1.4 İslâmî Sosyal Dayanışma Hizmetleri

2.2.1.1 Dinî Danışmanlık Hizmetleri

2.2.1.1.1 Konularına Göre Cevaplandırılmış Olan Fetvalar

2.2.1.1.2 Sayılarına ve Dağılışlarına Göre Cevaplandırılmış Fetvalar

2.2.1.1.3 Fetva Vermeye Ehil Kişilerin Sayısı ve Dağılışı

2.2.1.1.4 Fetva İsteyenlerin Sosyal, Ekonomik, Kültürel Kimlikleri

2.2.1.2 Cami ve Cemaat Hizmetleri

2.2.1.2.1 Cami Görevlileri

2.2.1.2.2 Cami İçi Cemaat Hizmetleri

2.2.1.2.3 Camii Dışı Cemaat Hizmetleri

2.2.1.2.1 Cami Görevlileri (Ülkeye Dağılış, Sayı, Eğitim Seviyesi, Yaş, Köy-Şehir, Asil-Vekil Durumu, Hizmet Süreleri, Özlük Haklarına (2) Göre)

2.2.1.2.1.1 Vaizler

2.2.1.2.1.2 İmam-Hatip

2.2.1.2.1.3 Müezzin-Kayyım

2.2.1.2.2 Cami İçi Cemaat Hizmetleri(Yılda)

2.2.1.2.2.1 Mevlid Sayısı

2.2.1.2.2.2 Hatim Sayısı

2.2.1.2.2.3 Hatim Duası Sayısı

2.2.1.2.2.4 Kıldırılan Cenaze Namazı

2.2.1.2.3 Cami Dışı Cemaat Hizmetleri

2.2.1.2.3.1 Dinî Nikah

2.2.1.2.3.2 Mevlid

2.2.1.3 Hac ve Umre Hizmetleri

2.2.1.3.1 Hac ve Umre Hizmetleri İçin Çalışan Personel

2.2.3.1.1.1 Uzmanlık Dallarına Göre

2.2.3.1.1.2 Yurt İçindeki Hac ve Umre Hazırlık Mesailerine Göre

2.2.3.1.1.3 Yurt Dışındaki Hac ve Umre Hizmetleri Mesaisine Göre

2.2.3.1.1.2 Hacılar'a Göre D.İ.B.'nın Yaptığı Hizmetler

2.2.3.1.1.2.1 D.İ.B. Organizasyonu İle Hacı Olanların Sayısı

2.2.3.1.1.2.2 D.İ.B. Organizasyonu İle Umre Yapanların Sayısı

2.2.1.4 İslâmi Sosyal Dayanışma Hizmetleri (D.İ.B)

2.2.1.4.1 Cami Çevresinde Toplanan Sadaka. Zekat.Fitre v.b. Yardımlar

2.2.1.4.2 Banka Hesabı ile Toplanan Sadaka. Zekât, Fitre v.b. Yardımlar.

(2) Yabancı Dil Tazminatı Alan, Konut Tahsisatından Yararlanan, Ceza ve Mükâfata Konu Olan, Master, Doktora Yapan, Sakat Olan v.b.

2.2.1.4.1 Cami Çevresinde Toplanan Sadaka, Zekat, Fitre v.b. Yardımlar (Cuma Cemaati, Bayram Cemaati, Vakit Namazı Cemaati'ne Göre)

2.2.1.4.1.1 Tek Cami İle Sınırlı Toplam Yardımlar

a) Cami Yöneticileri Tarafından Organize Edilen

b) Cami Yönetimi tarafından Organize Edilmeyen

2.2.1.4.2 İlçe Camileri İle Sınırlı Toplam Yardımlar

2.2.1.4.1.3 İl Camileri İle Sınırlı Toplam yardımlar

2.2.1.4.1.4 Bölgesel Düzeyde Cami Cemaati Yardımları

2.2.1.4.1.5 Ülke Düzeyinde Toplanan Yardımlar

2.2.1.4.2 Banka Hesabı ile Toplanan Her Türden Yardımlar

2.2.1.4.2.1 Yardım konularına Göre

2.2.1.4.2.2 Ülke ve Yurtdışına Dağılışlarına Göre

2.2.1.5 Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli (Genel)

2.2.1.5.1 Hizmet Sınıfına

2.2.1.5.2 Kadro Ünvanına

2.2.1.5.3 Öğretim Durumuna

2.2.1.5.4 Yurtiçi-Yurtdışı

2.2.1.5.5 Merkez-Taşra

2.2.1.5.6 Cinsiyet

2.2.1.5.7 Ülkeye Dağılış

2.2.2 Dinî Hizmet Veren Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.1 Dinî Altyapıya Katkı Sağlayanlar

2.2.2.2 Dinî Hizmet Personeline Katkı Sağlayanlar

2.2.2.3 Dinî Eğitim ve Kültüre Katkı Sağlayanlar

2.2.2.4 Dinî Muhtevalı Sosyol Dayanışmaya Katkı Sağlayanlar

2.2.2.1. Dinî Alt Yapıya Katkı Sağlayanlar (Yatırım Hacmine ve Ülkeye Dağılışlarına Göre)

2.2.2.1.1 Cami Yaptıran Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.1.2 Okul Yaptıran Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.1.3 Kur'ân Kursu Yaptıran Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.1.4 Öğrenci Yurdu Yaptıran Gönüllü Kuruluşlar.

2.2.2.2 Dinî Hizmet Personeline Katkı Sağlayanlar(İmam, Kurân Kursu Hocası, Vaiz v.b.)

2.2.2.2.1 Ülkeye Dağılışlarına Göre

2.2.2.2.2 İstihdam Ettiği Görevliye Göre

2.2.2.3 Dinî Eğitim ve Kültüre Katkı Sağlayanlar

2.2.2.3.1 Burs Veren Gönüllü kuruluşlar

2.2.2.3.2 Aynî ve Nakdî Yardımda Bulunan Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.3.3 Kurdukları Yayınevleri, Radyo ve Televizyon İstasyonları İle Yaygın Dinî Eğitime Katkıda Bulunan Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.4 Dinî muhtevalı Sosyal Dayanışmaya Katkı sağlayanlar

2.2.2.4.1 Aşevi Olan Dinî Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.4.2 Düşkünler Evi Olan Gönüllü Kuruluşlar

2.2.2.4.3 Diğer

İKİNCİ BÖLÜM:
DİNÎ HAYAT

3.1 Dinî Görevler

3.2 Mezhebler

3.3 Tarikatlar

3.1 Dinî Görevler

3.1.1 Namaz

3.1.1.1 Namaz ile Mükellef Müslüman Nüfus İle Bu Dinî Görevi Yapan Nüfus

3.1.1.2 Cemaata Devam ile Mükellef Müslüman Nüfus İle Bu Dinî Görevi Yerine Getiren Nüfus

3.1.1.1 Namaz ile Mükellef Müslüman Nüfus ile Bu Dinî Görevi Yapan Nüfusun:

3.1.1.1.1 Sayıları ve İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.1.2 Yaş ve Cinsiyet Grupları ile İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.1.3 Öğrenim Seviyeleri İle İl , İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.1.4 Meslek Grupları İle İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.1.5 Yerine Getirdiği İbadet Görevine Göre (Beş vakit, Cuma, Bayram Namazı) İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.2 Cemaata Devam İle Mükellef Nüfus İle Bu Dinî Görevi Yerine Getiren Nüfus'un

3.1.1.2.1 Sayıları ve İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.2.2 Yaş Grupları İle İl İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.2.3 Öğrenim Seviyeleri İle İl İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.2.4 Meslek Grupları İle İl İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.1.2.5 Yerine Getirdiği İbadet Görevine Göre (Sabah, Öğle, İkindi, Akşam, Yatsı Namazı) İl, İlçe Düzeyinde Dağılışları

3.1.2 Oruç

3.1.2.1 Farz İbadeti Olarak Oruç Tutanların Sayıları Ve Ülkeye Dağılışları

3.1.2.2 Kandil Ve Benzeri Kutsal Günleri Oruçlu Geçirenlerin Sayıları Ve Ülkeye Dağılışları

3.1.2.3 "Üç Aylar'ı " Oruçlu Geçirenler ve Ülkeye Dağılışları

3.1.3 Zekat

3.1.3.1Sayılarına Ve Ülkeye Dağılışlarına Göre Zekât İle Mükellef Nüfûs İle Fiilen Zekât Veren Nüfûsun **Konu Grupları**

3.1.3.2 Konu Gruplarına Ülkeye Dağılışlarına Göre Zekât İle Mükellef Nüfûs İle Fiilen Zekât Veren Nüfûsun **Nisab Grupları**

3.1.3.1 Sayılarına ve Ülkeye Dağılışlarına Göre Zekât İle Mükellef Nüfûs İle Fiilen Zekât Veren Nüfûsun **Konu Grupları**

3.1.3.1.1 Menkul Kıymet Sahipleri

3.1.3.1.2 Sanayi ve Ticaret Erbabı

3.1.3.1.3 Hayvan Yetiştiriciler

3.1.3.1.4 Bitkisel Üretim Yapanlar

3.1.3.1.5 Yer ve Su Altı Zenginliklerini Çıkaranlar

3.1.3.2 Konu Gruplarına, Ülkeye Dağılışlarına Göre Zekât ile Mükellef Nüfûs İle Fiilen Zekât Veren Nüfûsun **Nisab Grupları**

3.1.3.2.1 Zekât Nisabına Malik Olmayanlar

3.1.3.2.2 Zekât Nisabını Bir Kere Bulabilenler

3.1.3.2.3 Zekât Nisabını İki Kere Aşanlar

3.1.3.2.4 Zekât Nisabını 3-5 Kere Aşanlar

3.1.3.2.5 Zekât Nisabını 6-10 Kere Aşanlar

3.1.3.2.6 Zekât Nisabını 10-25 Kere Aşanlar

3.1.3.2.7 Zekât Nisabını 25-50 Kere Aşanlar

3.1.3.2.8 Zekât Nisabını 50-100 Kere Aşanlar

3.1.3.2.9 Zekât Nisabını 100 Kereden Fazla Aşanlar

3.1.3.3 Sadaka-i Fıtr

3.1.3.3.1 Sadaka-i Fıtr'la Mükellef Olanlar ile Fiilen Bu İbadeti Yerine Getirenlerin Sayıları ve Ülkeye Dağılışları **(Hangi Ürün Üzerinden Verildiğine Göre)**

3.1.3.3.1 Arpa

3.1.3.3.2 Buğday

3.1.3.3.3 Üzüm

3.1.3.3.4 Hurma

3.1.4 Hac

3.1.4.1 Hac İle Mükellef Olanlarla Fiilen Hac Görevini Yerine Getirenlerin Sayıları ve Ülkeye Dağılışları

3.1.4.2 Hem Hac Hem de Umre Yapanların Sayıları, Ülkeye Dağılışları

3.1.4.3 Umre Yapanların Sayıları Ülkeye Dağılışları

3.1.4.4 Yaş, Cinsiyet, Meslek, Tahsil Seviyeleri ve Gelir Gruplarına Göre Hacılar

3.1.5 Kurban

3.1.5.1 Kurban Kesmekle Mükellef Olanlarla, Bu Mükellefiyet Görevlerini Yerine Getirenlerin Sayıları ve Ülkeye Dağılışları

3.1.5.2 Hangi Hayvanları Kurban Ettiği

3.1.5.2.1 Sığır

3.1.5.2.2 Koyun-Keçi

3.1.5.2.3 Deve

Dinler, Mezhebler ve Tarikatlar

3.2.1 Ülkeye Dağılış ve Cemaat Sayılarına Göre Dinler

3.2.1.1 Müslümanlar

3.2.1.2 Hıristiyanlar

3.2.1.3 Mûseviler

3.2.1.4 Diğerleri

3.2.2 Ülkeye Dağılış Ve Cemaat Sayılarına Göre İslâm Mezhebleri

3.2.2.1 Hanefilik

3.2.2.2 Şafiilik

3.2.2.3 Malikilik

3.2.2.4 Hambelilik

3.2.2.5 Şiilik

3.2.3 Ülkeye Dağılış ve Cemaat Sayılarına Göre Tarikatlar

3.2.3.1 Nakşibendiler

3.2.3.2 Kadiriler

3.2.3.3 Mevleviler

3.2.3.4 Rufailer

3.2.3.5 Bektaşiler

3.2.3.6 Bayramiler

3.2.3.7 Diğerleri

3.2.4 Ülkeye Dağılış Ve Cemaatlarına Varsa, Etnik Kimliklerine Göre Hırıstiyan Mezhebler

3.2.4.1 Katolik

3.2.4.2 Ortadoks

3.2.4.3 Protestan

3.2.4.4 Diğer

1.6 İstatistiklerle İfâdesi Mümkün Olmayan "Dinî Yapısal Alanlar"

Dinî istatistikler, Dinî Yapısal Alanların nicel (sayısal) bilgilerini verir. Bu alanda ise daha çok inancın ve dinî eylemlerin "nitelik" açısından araştırması söz konusudur.

Tebliğ ve irşadın muhatabı olan kitleleri yapısal olarak kavramak, Hakk'kın sesini onlara en sağlıklı bir biçimde ulaştırma yolunda en etkili bir yöntemdir.

Dinî istatistikler'de olduğu gibi Uygulamalı Dinî Araştırmalar için de bir örnek vermek sûretiyle tebliğimizi tamamlayalım.

ÖRNEK

Uygulamalı Araştırmanın Adı: 2000'li Yılların Eşiğinde Türkiye'de Cami Cemaati ve İslâm

Araştırma Evreni: Türkiye Camileri ve Türkiye'deki Cami Cemaati Örneği:

6000 Cami Cemaati (Araştırma Evrenindeki Cemaat Sayısının 0,003'ü)

204 Cami (Araştırma Evrenindeki Cami Sayısının 0,003'ü)

Cemaat Grupları(Nicelik olarak)

Birinci Grup: Vakit Namazları Ortalaması Asgari (0) Azamî (50)

İkinci Grup: Vakit Namazları Ortalaması Asgari (10) Azamî (150)

Üçüncü Grup: Vakit Namazları Ortalaması Asgari (40) Azamî (250)

Dördüncü Grup: Vakit Namazları ortalaması Asgari (50) Azamî (250'den fazla)

Cemaat Grupları (Nitelik olarak)

1- Yaş Grupları : Genç (15-30) Orta (30-50) Yaşlı (50 ve sonrası)

2- Dinî Bilgi Grupları:

a) Dinî bilgilerini bir okul veya özel eğitimle edinenler
I. Dinî Liderlik Seviyesi
II. Uyarıcılık
III. Kendine Yeterlik
b) Dinî bilgilerini aile ve camii çevresinde edinenler
I. Güçlü Bir Aile Ve Cami Çevresinde Eğitilenler
II. Yeterli Bir Din Eğitimi Ortamı Bulamayanlar
3- Toplumdaki Mevkii ile Cami Cemaati
A) Gelir seviyesi olarak
B) Toplumda Geçerli Olan Meslekler İtibarı İle
4- Cami Cemaati Aile İlişkileri(Camiin İslâm'ın Yaygınlığındaki rolü)
a) Ailenin yegâne namaz kılan ferdi olarak cami cemaati grubu
b) Ailenin namaz kılan birkaç ferdinden biri olan cami cemaat grubu
c) Ailesinin tamamı (mükellef) namaz kılan cami cemaat grubu
5- Dinî Görevlerini Yerine Getirme Açısından Cami Cemaati
a) Hac ve Umre görevi yapan cami cemaati grubu
b) Zekât veren cami cemaati grubu
c) Sürekli gece namazı kılan cami cemaati grubu
d) Hatim indirmeye devam eden cami cemaati grubu
e) Kurban Kesen cami cemaati grubu
6- Münker Karşısındaki Tutumları İle Cami Cemaati
a) Şans oyunları oynuyor mu? (Piyango, toto, v.b.)
b) Banka ilişkileri (Faiz alıp verme)
c) Ailede anne babaya âsi evlat; içki, kumar, zina eğilimli fertler var mı?
7- İnanç Ve Amellerindeki Kötülükleri İle Cami Cemaati
a) Beş vakit namazı ne zamandan beri kılıyor?
b) Ailesinde dinî kitap telif eden kişi veya kişiler var mı?
c) Aile hayrat sahibi mi? Hayır işlerinde öncü roller yüklenilmiş mi?
d) İslâmî sanatların herhangi biriyle ilgileniyor mu?
Cemaat Cami İlişkileri
a) Evi camiye kaç metre mesafede?
b) Yıllık olarak camiye yaptığı toplam maddi katkı (TL)
c) Cami cemaatinden kaç kişi onu evinde (iş yerinde) ziyaret ediyor?
d) Namaz saatleri dışında cami ve çevresinde harcadığı saatler "Bir Yılda"
I. Vaaz dinleyerek
II. Mukabele okuyarak
III. Kur'an öğrenerek, ders okuyarak
IV. Hizmet yaparak
(Bu tür sorular daha artırılabilir)

2. Dinî İstatistik Çalışmalarını Kim, Nasıl Yapacak?

Başbakanlığa bağlı Devlet İstatistik Enstitüsü (D.İ.E.) ülkemizde yapılan ve yapılacak istatistik çalışmalarının tek yetkilisidir. Sonu (0) ile biten yıllarda nüfus sayımı, sonu (3) ile biten yıllarda sanayi ve işyerleri sayımı, sonu (1) ile biten yıllarda ise genel tarım sayımı yapmaktır.

D.İ.E'ye kuruluş kanununun verdiği bir diğer görev ihtiyaç duyulan konularda genel sayım yapmaktır.

Bütün mesele, dinî istatistik çalışmaları için D.İ.E'nin harekete geçirilmesidir. Bu görev tabii olarak D.İ.B'na düşmektedir. Kaldı ki D.İ.E Türkiyedeki istatistik çalışmalarında daha çok koordinasyon görevi yüklenmektedir. Nitekim Meteorolojik veriler için gerekli rasatları ve ölçümleri Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, tarımsal ürünlerle ilgili yıllık rekolteleri Tarım Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar'a ilişkin potansiyel ve kinetik ölçümleri adı geçen işlerle ilgili bakanlık yapmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı da birçok istatistiki veriyi bizzat toplayacaktır. Bu yolda takip edilecek sistem bellidir. O da istatistiki çalışma evrelerini uygulamaktır. Bu evreleri hatırlayacak olursak:

1- Üzerinde çalışılacak istatistik birimleri tanımlamak (mesela Türkiye'de beş vakit namaza başlama yaşı, Zekâtverenlerin gelir grupları, Tarikat ve mezhep üyelerinin demografyası v.b)

2-Verilerin toplanması (ölçme, örnekleme, anket yoluyla sorgulama v.s.)

3- Toplanan verilerin tasnif ve tasviri bir diğer deyişle tüm bilgiyi muhtevi tablo, eğri ve diyagramlarla veya **dağılmayı** (standart sapma, standart hata, moment) yahut **odaklaşmayı** (ortalama, medyan, mod v.s.) sergileme.

Bu evreler geçildikten sonra istatistiki analizlere sıra gelir.

Bunlardan biri, dinî istatistikler için de sıkça kullanılacağını sandığımız "Tahmin" dir.

Tahmin, bir nüfus (Populasyon-Evren) özelliğinin bilinmeyen bir değerini, örneklemeden hareketle ve belli bir hata payı ile bulmaktır. Nüfus özelliklerine ilişkin tahminler genellikle "standart hata"ları ile verilir. Bunun sebebi, nüfusun tamamını saymak yerine rastgele seçilen örneklemenin esas alınmasındandır.

Tebliğimizin içinde geniş bir listesini verdiğimiz Dinî İstatistiklerin çok büyük bir bölümü tümevarımcı bu tahmin metoduyla hayata geçirilebilir.

İstatistiksel analiz ve hüküm verme (çıkarsama) yönteminin ikinci alanı bir örneklemeğe bağlı olarak ortaya atılmış hipotezin test edilmesi (denenmesi)dir.

Bu metod, konumuz itibarıyla daha çok uygulamalı dinî araştırmalarda kullanılmaya müsaiddir.

2.1 İşe Nereden ve Nasıl Başlanmalı?

İslâmî tebliğ ve irşadın yasal teşkilatı olan Diyanet İşleri Başkanlığı bu tebliğimizde ele alınan "Dini Araştırmalar ve İstatistikler" konusunda çalışmalara

başlayabilmek için teşkilat yapısına bazı ilavelerde bulunmalıdır. Bu ilaveleri kısaca ve başlıklarıyla ifade etmek gerekirse:

Merkezde

Dinî Araştırmalar ve Dini İstatistikler Enstitüsü

Taşrada

Dinî İstatistik Şubeleri (Müftülükler bünyesinde)dir.

Dinî Araştırma ve Dinî İstatistikÇalışmalarında İlk Hedef

2.2 Cami Cemaati Kütükleri

Müftülüklerde kurulacak istatistik şubeleri bir bilgisayar ağı (Metwork)meydana getirecek şekilde düzenlenmeli, cami ve mahalle bazında cami çevresi iletişimine dahil bütün insanların ferdi ve toplumsal nitelikleri tesbite çalışılmalıdır.

Bu temel alt yapı kurulursa tebliğ ve irşadın hedef kitlesi bütün nitelikleri ile aydınlanmış olacaktır.

İster cami ve çevresinde yüzyüze dinî iletişim yapılsın ister radyo, televizyon, gazete, dergi, kitap aracılığı ile "muhatabın yüzünü görmeksizin uzaktan din iletişimi gerçekleşsin, dinî haberleşmenin tamamı artık bu bilgi ağının üzerinde temellendirilecektir. Haberleşmenin çağdaş ve ilmi olan boyutu budur.

Sonuç:

İslâmiyetin günümüzde karşı karşıya olduğu mes'eleleri; tesbit, tahlil ve çözüm teklifleri için toplanmış bulunan **1.Din Şûrası** hiç şüphe yok ki mesaisinin bir bölümünü de tebliğ ve irşad konusuna ayıracaktır.

Tebliğ ve irşad, bireyden bireye, bireyden topluma yahut toplumdan bireyc, toplumdan topluma bir iletişim hadisesidir.

Tebliğ ve irşadın günümüzdeki temsilcileri, insanlığın elindeki fert ve toplumla alakalı bilgi birikimini ve bu birikimi sağlayan ilmi araştırma metodlarını kullanmak zorundadır.

KAYNAKLAR

James L. BRUNİNG / B.L. KINTZ, İSTATİSTİK, Çeviren Ali DÖNMEZ, Gündoğan Yayınları 1993

Şaban KARATAŞ, İSTATİSTİK VE DENEME METODLARI, 1967- 68 Ders Notları, Atatürk Üniversitesi

Y.Ziya KAVAKÇI, İSLÂM ARAŞTIRMALARINDA USUL, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Ünsal Oskay KİTLE HABERLEŞME TEORİLERİNE GİRİŞ (Seçilmiş Parçalar) SBF Yayını No 281 Yıl 1973

John KEANE, MEDYA VE DEMOKRASİ, Çeviren Haluk ŞAHİN, Ayrıntı Yayınları 1992

Edvard SAİD, ORYANTALİZM, Çeviren Selahattin AYAZ, Pınar Yayınları 3. Baskı

Y.Nuri ÖZTÜRK İSLÂMİ KAVRAMLAR ANSİKLOPEDİSİ

D. Mehmet DOĞAN İLETİŞİM VEYA DEHŞET ÇAĞI Timaş Yayınları 1993

Nabi AVCI ENFORMATİK CEHALET, Rehber Yayınları 1990

M. Çetin BAYDAR BEYAZ CAM KÖLELİĞİN YENİ HAPİSHANESİ, Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı 1993

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI 1992 YILI İSTATİSTİKLERİ D.İ.B Yayını 1993

TÜRKİYE İSTATİSTİK YILLIKLARI D.İ.E Yayınları

HİTÂBET VE İRŞÂD AÇISINDAN KUR'ÂN-I KERİM'DE SÖZ ÇEŞİTLERİ

Prof.Dr.İsmail Lütfi ÇAKAN
Marmara Ün.İlâhiyat Fak.Öğr. Üyesi.

Allah'a hamd, Rasûlüne salâtü selam ile sözlerime başlarım

Giriş

Hidâyet rehberi olarak gönderilmiş bulunan peygamberler tebliğ ve beyân görevlerini konuşarak yerine getirmişlerdir. Dolayısıyla onlar kendi milletlerinin diliyle konuşmuşlardır. **"Hangi millete peygamber gönderdiysek, onu ancak milletinin diliyle gönderdik ki, her şeyi onlara apacık anlatsın"**(1) anlamındaki âyet bu gerçeği ifâde etmektedir. Hiç kuşkusuz Peygamber Efendimiz için de aynı kâide geçerlidir. Kur'an-ı Kerîm Arapça'dır ve Hz.Peygamber sürekli olarak Arapça konuşmuştur. Bunun gerekçesini de şu âyet-i kerîme ortaya koymaktadır: **"Biz Kur'an'ı yabancı bir dil ile göndermiş olsaydık, muhakkak derlerdi ki; onun âyetleri niçin açık beyân olunmadı? Bu ne? Dil yabancı, muhâtab Arab!"**(2) Bilindiği gibi anlaşılır olmanın temel şartı, hatîb veya mürşid ile muhâtab arasında ortak ana dildir.

Öte yandan Kur'an-ı Kerîm, Hz.Mûsa'dan başka, dilindeki rekâketten söz ederek; kendisine **"daha düzgün konuşan"** (3) bir yardımcı isteyen herhangi bir peygambere işâret etmemektedir.

Bu demektir ki, tebliğ ve irşâd için iyi kullanılan bir dil, düzgün bir konuşma önemlidir. Bundan daha önemlisi ise, görevin benimsenmesidir. Çünkü "gönülden gelen sözler, kulaktan izinsiz geçer, kalbi seçer". Samimiyetten uzak ve gönül'den yoksun konuşmalar, hitâbet tekniği açısından kusursuz bile olsalar, dinleyicileri ya hiç etkilemez ya da sadece konuşma olarak dikkat çeker fakat olumlu bir sonuç doğurmaz. "Güzel konuşma" bugün için bir san'attır. Ama onun asıl güzelliği ve kalitesi, taşıdığı özüdür yani konuşmanın samimiyetidir.

Bu temel tesbitin hemen yanıbaşında, kabul etmek gerekir ki, farklı muhâtablara

(1) İbrahim (14), 4. Bu âyet Hz.Peygamber'in peygamberliğinin ulusal bir peygamberlik olduğu anlamına gelmez. Onun nübüvvetinin evrenselliği başka âyetlerde açıkca belirtilmiş bulunmaktadır.

(2) Fussılet (41), 44.

(3) Tâ-hâ (20), 27-32; el-Kasas (28), 34.

değişik vasıf ve üslübta söz söylemek de yine bizzat tebliğ ve irşadın gereğidir. Her yerde ve herkese karşı aynı üslub kullanılamaz. Zira "her makâmın bir mekâli vardır". "Belâğat, muktezây-ı hâle göre ifâde-i merâmda bulunmaktır."

İrşadda üslûb farklılığı konusunda, "(Kavlun faslun) **hakkı bâtıldan ayıran söz**" (4) niteliğiyle yüce kitabımız bize en güzel örnektir. Kur'an'da, Zâriyât sûresi'nin (51), 8. âyeti hariç, bütün âyetlerde "kavl" kelimesi, yerine ve muhatablarına göre değişik kelimelerle vasıflandırılmakta ve dolayısıyla irşadda "farklı sözlerin kullanılması gereği"ne dikkat çekilmektedir.

Gerekçe

Söz çeşitlerini Kur'an-ı Kerîm'den tetkik etmek, özelde irşâd görevini yürütenlerin, genelde bütün Müslümanların sahip olmaları gereken ağızın genel karakter ve vasıflarını ortaya koymak bakımından büyük önem arzetmektedir. Zira Kur'an-ı Kerîm'de "mü'minlerin sözü"ne (5) ve münâfıkların konuşma üslublarından tanınabileceklerine (6) dikkat çekilmiş olması, Müslümanlara has bir ağız ve söz disiplininin ve hitâbet ve irşad eğitiminin bulunması gereğini hatırlatmaktadır.

Bu gerekçelerle ve fakat detaylı bir değerlendirmeye de gitmeden, konuyu özetle ortaya koymaya çalışacağım.

Mukaddes kitabımızda kavl kelimesinin, "ma'ruf", "sedîd", "belîğ", "leyyin", "kerîm", "meysûr" ve benzeri vasıflarla (7) nitelendirildiği görülmektedir. Şimdi sırasıyla bu âyetleri ve söz'ün yerine ve muhâtablarına göre hangi nitelik içinde bulunması gerektiğini tetkik edelim.

1. Kavl-i ma'rûf (قول معروف): [Güzel, meşru' söz]

لا تواعدوهن سرا الا أن تقولوا قولا معروفا

"Güzel (meşru) söz söylemeniz müstesna, sakın onlara gizlice buluşma sözü (randevû) vermeyin." (8)

ولا تؤتوا السفهاء اموالكم التى جعل الله لكم قياما وارزقوهم فيها واكسوهم وقولوا لهم قولا معروفا.

"Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin. O mallarla onları yedirin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin". (9)

(4) Bk.et-Târık(86), 13.

(5) en-Nûr (23), 51.

(6) Bk. el-Bakara (2), 204, el-Münafıkûn (63), 4

(7) Azîm, sâbit, zûr, muhtelif kelimeleriyle vasıflandırılmış kavl'ler de bulunmakta ise de bunlar doğrudan doğruya konumuzu ilgilendirmediği için burada söz konusu edilmemiştir.

(8) el-Bakara (2), 235.

(9) en-Nisa (4), 5.

يانساء النبى لستن كأحد من النساء إن اتقيتن فلا تخضعن بالقول فيطمع الذى فى قلبه مرض وقلن قولا معروفا.

"Ey Peygamber hanımları!... Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer (Allah'dan) **korkuyorsanız, sözü** (yabancı erkeklere karşı) **eğip bükerek söylemeyin ki, kalbinde hastalık bulunan kimse kötü ümide kapılmasın. Güzel** (meşru) **ve mûtad sözler söyleyin..."** (10)

واذا حضر القسمة أولوا القربى واليتامى والمساكين فارزقوهم منه وقولوا لهم قولا معروفا.

"(Miras payı olmayan) **yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunursa, ondan bunları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin"**.(11)

طاعة وقول معروف فاذا عزم الامر فلو صدقوا الله لكان خيرا لهم

"Onların vazifesi itaat ve güzel sözdür. İş ciddiye bindiği zaman Allah'a sadâkat gösterselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu." (12)

Görüldüğü gibi bu beş âyette kavl-i ma'rûf, meşru' söz anlamındadır. Böylesine meşru ve ma'ruf bir sözün değeri bir başka âyette oldukça çarpıcı bir şekilde beyân buyurulmaktadır:

قول معروف ومغفرة خير من صدقة يتبعها أذى

"Güzel (meşru) söz ve hoşgörü, peşinden başa kakılan, gönül kırılan sadakadan daha iyidir."(13)

Kur'an-ı Kerîm'de, emredilmesi veya tavsiye edilmesi gerekene ma'ruf; nehyi ve sakındırılması lâzım gelene de münker denilmektedir. Bu iki terim birbirinin tam zıddıdır. (14) Emr-i bi'l-ma'ruf, nehyi ani'l-münker bu gerçeğin formüle edilmiş şekli olmaktadır. وإنهم ليقولون منكرا منَ القول وزورا **"Gerçekten onlar, çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar"** (15) âyeti, ma'ruf sözün zıddının münker söz olduğunu kesinlikle belirlemektedir.

Meâllerini verdiğimiz âyetlerde güzel söz, kadın-erkek münâsebetlerinde yani beşerî ilişkilerde tavsiye edilmektedir. Bu noktada ma'ruf söz, bir anlamda da doğru, usûlüne uygun söylenen, me'lûf, mûtad, anlaşılır, kırıcı olmayan, net ve açık, kötü düşünce ve ümidlere kapı açmayan, meşru sözdür. Bütün bu anlamları Hz.Peygamber'in "Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya hayr söylesin ya da sükût eylesin" hadisindeki (16) "hayr" kelimesinde de görmek mümkündür.

1(0) el-Ahzâb (33), 32.

(11) en-Nisâ (4), 8.

(12) Muhammed (47), 21.

(13) el-Bakara (2), 263.

(14) Bk. el-A'raf (7), 157, et-Tevbe (9), 67, 71, 112, el-Hacc (22), 41.

(15) el-Mücâdele (58), 2.

(16) Buhârî, edeb 31, 85, rikak 23; Müslim, iman 74-75-77, lukata 14, Ebû Dâvûd, edeb 123, Tirmizî, birr 43, kıyâme 50; İbn Mâce, fiten 12; Dârimî, et'ime 11,; Ahmed b. Hanbel, V, 247, 412.

2. Kavl-i sedîd (قول سديد): [Doğru söz]

يا ايها الذين امنوا اتقوا الله وقولوا قولا سديدا

"Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin!" (17)

Doğru söz söylemekle yükümlü olanlar doğrudan Müslümanlardır. Yani Müslümanın sözünün doğru olması lâzımdır. "Aslı olan sözü söylemek" aslı olmayan ve yalan sözden kaçınmak hiç şüphesiz herkesten çok mü'minlere yakışmaktadır. Zira yalan ile iman bir arada barınamaz. Allah'dan korkup doğru söz söylenirse, sonucun ne olacağı bir sonraki âyette şöylece dile getirilmektedir:

يصلح لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يطع الله ورسوله فقد فاز فوزا عظيما

"... Böyle davranırsanız, Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Rasûlüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur" (18)

3. Kavl-i belîğ (قول بليغ): [Tesirli, dokunaklı söz]

اولئك الذين يعلم الله ما فى قلوبهم فاعرض عنهم وعظهم وقل لهم فى انفسهم قولا بليغا

"Münâfıklar, Allah'ın kendilerini bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli (beliğ) söz söyle!" (19)

Münâfıkların bir anlamda "söz ustası" olduklarına," وإن يقولوا تسمع لقولهم **"konuşurlarsa onları dinlersin"** (20) âyetinde işâret buyurulmaktadır. Onlara beliğ yani tesirli, hallerine uygun, ciddi tehdid unsurları taşıyan, neticeye ulaştırıcı söz söylenmesi tavsiye edilmektedir. Münâfıklara, başarılı oldukları konuda, "anladıkları dille" konuşmak, belki onları çevirdikleri nifak ve entrikalardan vaz geçirebilir. Müfessirler "beliğ söz"ü, "gerçek yüzlerini ortaya koymak, münâfık olduklarını açıklamakla tehdîd etmek" olarak yorumlamışlardır.

Demokrasi adına gerçekleştirilen kurum ve kurumlaşmanın, toplumda yoğunlaştırarak gündeme getirdiği özellikle dinî muhitlerdeki konuşmaları hoşa giden üst düzey yetkililer her halde kavl-i beliğ muhatablardır. En azından konuşmaları bu çerçevede değerlendirilecek kişilerdir. Dince mukaddes sayılan bir kaç terim ve ifadeyi kullanmakla, ya da daha ileri giderek ustaca hazırlatılmış metinleri dinî zeminlerde okumak suretiyle, dindar kesim nezdinde itibar kazanma girişimleri ve girişimcileri kendilerinin, konuşmalarından tanındıklarını bilmelidirler. Kitle iletişim ve haberleşme vasıtaları bu tür örnekleri hemen her gün sergilemektedir. Adeta, söylediği sözlerin bağlayıcılığını hissetmeyen, onların içinde gönlü bulunmayan çok konuşmacı artık "kavl-i beliğ" ile karşılanma durumundadır.

Hz.Peygamber'in şiir ve edebiyâtın en üst seviyede olduğu bir ortamda gelmiş olması, tebliğ ve irşad faaliyetlerinin en yoğun şekilde sözlü-görüntülü olarak ustalıkla sunulacak hizmetlerle ve vasıtalarla yürütüleceğinin delili olmaktadır.

---

(17) el-Ahzâb (33) 70.

(18) el-Ahzâb (33), 71.

(19) en-Nisâ (4), 63.

(20) Bk. el-Bakara (2), 204, el-Münâfıkûn (63), 4.

4. Kavl-i leyyin (قول لين) : [Yumuşak, tatlı söz]

إذهب انت وأخوك بایاتی ولا تنیا فی ذکری

"Sen ve kardeşin birlikte âyetlerimi Fir'avn'a götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin."(21)

إذهبا إلی فرعون إنه طغی فقولاله قولا لینا لعله یتذکر او یخشی

"Fir'avn'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı. Ona tatlı dille yumuşak konuşun. Belki aklını başına alır veya korkar." (22)

Kavl-i leyyin, kendisinde huşûnet katılık bulunmayan söz demektir (23). Yani yumuşaklık, muhatabı açıkca ve sert bir şekilde suçlamamak ve fakat gerçeği olduğu gibi söylemek demektir. Buna bir anlamda bugün için diplomasi dili ve üslubu, ya da "tebliğ ve irşad diplomasisi" de denilebilir.

Yüce kitabımız, Hz.Musa ile Fir'avn ve avanesi arasında geçen karşılıklı konuşmalardan örnekler vermektedir. Bu örnekler aynı zamanda kavl-i leyyin emrinin uygulamasının misallerini oluşturmaktadır. Şuâra sûresi'nin 23-28. âyetlerindeki diyaloğu hatırlayalım:

قال فرعون: وما رب العالمین

Fir'avn-(Hz.Musa'ya) âlemlerin rabbı dediğin nedir?

قال: رب السموات والارض وما بینهما ان کنتم موقنین

Musa -Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan herşeyin Rabbıdır. Eğer gerçeği yakinen bilmeye niyetli ve kabiliyetli kimselerseniz?

قال لمن حوله: ألا تستمعون

Fir'avn-(Etrafındakilere) **İşitiyor musunuz?** (istihza etmek istiyor).

قال: ربکم ورب ابائکم الاولین

Musa -(İstihza edilmesine aldırmadan) **O, sizin de evvelki atalarınızın da Rabbıdır.**

قال إن رسولکم الذی أرسل الیکم لمجنون

Fir'avn-(Etrafındakilere) **Herhalde gönderilmiş olan (bu) peygamberiniz mutlak delidir.** (hakâret ediyor)

قال: رب المشرق والمغرب وما بینهما ان کنتم تعقلون

Musa- (Yine aldırış etmeden) **O, meşrıkla mağribin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbıdır: Eğer aklınızı kullanırsanız..."**

(21) Bk. Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, I, 483. Ta-Hâ (20), 42

(22) Tâhâ (20), 43-44.

(23) Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, III, 366.

Görüldüğü gibi Hz. Musâ, "işitmiyor musunuz, neler saçmalıyor" anlamında hafife alınması ve istihza edilmesine, hatta "delirmiş" diye hakâret edilmesine bile aldırış etmeden davasıyla ilgili soruyu kesintisiz olarak ve yumuşak bir üslûb ile cevaplama gayretindedir. Burada Hz.Musa, sataşmalara takılmadan davasını yumuşak bir üslub ile anlatma (muhtevâ ve üslub) gibi tebliğ ve irşadda çok önemli iki hususun örneğini vermektedir.

Ancak hemen hatırlatalım ki, bu yumuşak ve tatlı uyarı emri ve uygulamasına rağmen, Fir'avn'ın aklını başına almadığı da bir gerçektir. O halde, "yumuşaklık mutlaka sonuca ulaştırır" gibi bir kanaatın doğru olmayacağı, fakat en fazla tesir etme ihtimali bulunan sözün "yumuşak bir üslûb ile söylenecek söz" olduğu anlaşılmaktadır.

Tebliğ ve irşadda olsun, cidâl ve münâzarada olsun, mürşidin yumuşak, sâkin ve tatlı bir üslub ile konuşması, sert ve kırıcı olmaması esastır. Sertlik ve şiddet gösterme nefret ve düşmanlık doğurur. Böyle olunca da hakkı kabul etmeye yatkın olanlar bile kırılır, hatalar bulmaya çalışır, muhâlefet etmeye kalkışır, inadlaşır ve kişilik isbâtı peşine düşer. Tabiatıyla böyle bir davet ve irşadın sonucu da koskocaman bir hiç olur.

Mü'minler arasında sedîd, munâfıklara karşı belîğ, kâfirlere karşı da leyyin sözlerin özellikle tavsiye edilmiş olması, tebliğ ve irşad açısından ayrıca üzerinde durulması gerekli ve dikkat çekici bir husustur. Zaman ve zeminin değişmesiyle bu temel tesbitlerin değişebileceği yanlışına düşülmemelidir. Zira insan özü değişmez. Yine buradan kâfir ve münafıklara doğru olmayan söz, mü'minlere karşı da yumuşak olmayan söz söylenebilir gibi ters bir anlam aslâ çıkarılamaz. Doğru-beliğ ve leyyin kelimelerinin üçü, bir bakıma irşad ve davette bulunması gerekli bilgi-üslûb ve gönül üçlüsünü düşündürmektedir.

Din hizmeti, gönül hizmeti olduğuna ve İslâm'da futûhu'l-kulûb'un fütûhu'l-büldân'dan önce geldiğine göre irşad ve tebliğin bilgi-üslub ve gönül'den oluşan karekteri kendiliğinden ortaya çıkmış olmaktadır.

Tebliğ ve davette lütuf. yumuşaklık, tatlı söz ve tahammül gibi konularda davetçi ve vâizlerin yegâne ve en güzel örneği Hz. Peygamber'dir. Zira bunları en yüksek seviyeden ve en başarılı şekilde Hz. Peygamber uygulamıştır.

5. Kavl-i kerîm (قول كريم) ve kavl-i meysûr (قول ميسور).

فلا تقل لهما أف ولا تنهر هما وقل لهما قولا كريما

"Onlara karşı öf bile deme, onları azarlama, her ikisine de hep tatlı söz söyle!" [24]

واما تعرضنّ عنهم ابتغاء رحمة من ربك ترجوها فقل لهم قولا ميسورا

"Rabbinden umduğun rahmeti elde etmek için hak sahiplerinden yüz çevirmek zorunda kalırsan, onlara hiç değilse, tatlı bir söz söyle" (25)

(24) el-İsrâ (17), 23.

(25) el-İsrâ (17), 28.

Tebliğ ve irşad açısından olmasa da Müslümanın ağzı ya da söz disiplini bakımından önemi büyük olan bu iki söz çeşidinin, özellikle anne-babaya karşı kullanılması tavsiye edilmektedir. Nâzik, saygılı, gönül alıcı, güzel şeyler vadedici, makul şekilde özür beyân edici, kolay hazmedilir. yumuşak, teselli oranı yüksek sözlere muhatab olmak herhalde herkesten önce anne ve babaların hakkıdır.

Bu söz türünün, herhalde hoca ve usta gibi kendisinden ilim ve san'at öğrenilen kimselere ve uzmanlardan oluşan gruplara karşı kullanılmasının isabeti ve gereği de dolayısıyla duyurulmuş olmaktadır.

6. Kavlu'l-mü'minîn (قول المؤمنين): [Mü'minlerin sözü]

إنما كان قول المؤمنين اذا دعوا الى الله ورسوله ليحكم بينهم أن يقولوا سمعنا وأطعنا واولئك هم المفلحون

"... Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasûlüne davet edildiklerinde "işittik ve itaat ettik" demek, sadece mü'minlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl kurtuluşa erenler bunlardır." (26) Çünkü mü'minler, وهدوا الى الطيب من القول وهدوا الى صراط الحميد **"dünyada sözün güzeline ve çok övülen Allah'ın yoluna iletilmişlerdir."** (27)

Hayatta olduğu gibi tebliğ ve irşadda da gerçeklere teslimiyet gösterip direnmemek, "inandık" demek, olumlu ve yapıcı davranmak, "itaat ettik" demek, mü'minlerden beklenen ve onlara yakışan üstün bir tavırdır.

Netice

Özelde tebliğ ve irşad ehlinin, genelde bütün mü'minlerin sürekli bir davet hayatı yaşadıkları, tek tek fertlerle görüşmelerinden topluluklarla olan münâsebetlerine kadar devamlı bir telkin halinde bulundukları dikkate alınınca, irşadın çeşitli kademelerinde, burada bahis mevzuu ettiğimiz söz çeşitlerinin, hepsine ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu sebeble önemli görerek sıraladığımız söz çeşitlerini, işaret edilen yerlerde kullanmakta gösterilecek dikkat ve gayret, gerek günlük hayatta gerekse tebliğ ve eğitim çalışmalarında başarılı ve müessir olmanın temel şartıdır. Zira konuşma üslûbunun inançla olan irtibatı açıktır. Nitekim bir âyette şöyle buyurulmuştur. **"Biz isteseydik münâfıkları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. Andolsun ki sen onları konuşma üslublarından tanırsın. Allah bütün yaptıklarınızı bilir."** (28)

ولو نشاء لأريناكهم فلعرفتهم بسيميهم ولتعرفنّهم فى لحن القول والله يعلم اعمالكم

Din görevlilerimizin, Müslümanın kendine özgü bir ağzının, bir konuşma üslûbunun, tebliğ ve irşad dilinin bulunması gereğini vurgulayan bu Kur'an nassları çerçevesinde hareket etmelerinden daha tabiî ve isâbetli ne olabilir? Zira

(26) en-Nûr (24), 51.

(27) el-Hacc (22), 24.

(28) Muhammed (47), 30.

"üslûb-ı beyân ayniyle insandır". Sanırım, irşad ve davette başarı ancak bu tabiîliği gösterebilme ve bu gereğe uyabilme oranıyla çok yakından ilgilidir.

Üslûb açısından memleketimizde yürütülen din hizmetleri ve irşad faaliyetlerine baktığımız zaman, çok olumlu şeyler söyleme imkânına malesef sahip olamamaktayız. Medya'dan tutunuz da mabedlerdeki tebliğ ve irşad konuşmalarına varıncaya kadar bütün sözlü faaliyetlerde, içerik, güzellik ve duruma uygunluk açılarından tenkid edilecek çok şeylerin bulunduğu inkar edilemez bir gerçektir.

Günün modasını, dinin gerektirdiği muhtevâ ve üslûbun üzerine çıkarmak, duyguların tatmini ya da ulaşılamayan düşmanlara laf ulaştırma hırçınlığı ve gayretleri, hatta aktif politika edebiyatı gibi ne muhtevâ ne de yaklaşım tarzı olarak irşad ve tebliğ niteliklerine sığmayan uygulamalar, İslâmî muhtevâdan yoksun dinî konuşmalar artık aslî sınırlara döndürülmeli, insanımıza İslâm'ı, İslâm'ın üslûbu ve yaklaşımıyla götürmeyi hedef almalıyız.Bir başka ifâde ile tebliğ ve irşad dilimizi İslâmîleştirmeliyiz..

Teklifler

Bunun için öncelikle;

1. Kur'an-ı Kerîm üzerinde hitâbet, tebliğ ve irşad metodolojisi açısından bilimsel araştırmalar yaptırılmalıdır. Bu noktada birer hidâyet elçisi olan Peygamberlerin tebliğ faaliyetleri üzerinde ısrarla durulmalıdır. Zira her peygamber, sanki günümüz toplumunda bulunan bir toplum kesiminde verilecek tebliğ ve irşad hizmetinin temsilcisi gibi bir rol üstlenmiş gözükmektedir. Meselâ ekonomi ve ticâretin ön planda olduğu toplumlar ya da kesimlerde verilecek tebliğ ve irşad hizmeti açısından "eblağu'l-enbiyâ diye bilinen" Hz.Şuayb örnek olarak alınabilir.

2. Her türlü şartta verilecek tebliğ ve irşad hizmetinin uygulama örneklerini ve işin etki-tepki boyutlarını kestirebilmek bakımından Hz.Peygamber'in hayatı tebliğ stratejisi açısından kapsamlı bilimsel araştırmalara konu edilmelidir.

3. Kendi devirlerinde ve toplumlarında başarılı olmuş fikir ve davet adamlarının hayat ve çalışma metodları üzerinde araştırmalar yaptırmalıdır.

4. Bir âyette belirtildiği gibi "Allah'a davet eden, güzel davranışlarda bulunan ve ben Müslümanlardanım diyen" (29) kişilik sahibi, işin ehli kadrolar yetiştirmeyi Diyânet İşleri Başkanlığı, din hizmetleri sorumluluğunun ilk ve en temel gereği olarak benimsemelidir. Bu konuda yurt içi ve yurt dışı imkânlarını sonuna kadar kullanmalıdır.

Saygılarımla...

(29) Fussılet (41), 33.

HALKA DOĞRU DİNÎ BİLGİLER VERECEK ESERLER VE DİN ADAMLARIMIZ KONUSU

Prof.Dr.Neşet ÇAĞATAY

Önce, Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşundan bugüne dek yetmiş yıla yakın bir süre geçtiği halde hiç yapılmayan "Din Şûrası"nı başlatan Diyanet İşleri Başkanı sayın Mehmet Nuri YILMAZ'ı candan kutlarım. Kendisinin, Radyodaki ve televizyonlardaki din konularında yaptığı konuşmaları ve açıklamaları memnuniyetle ve zevkle izliyorum.

Gerçekten, geç kalınmış böyle hayırlı bir girişim, halkımız ve memleketimiz için çok yararlı olacaktır. Burada sunulan bildiriler, alınacak kararlar, özellikle son zamanlarda hurafelere bölünerek asıl niteliğinin tanınmaz hale getirildiği İslâm hakkındaki bilgiler düzeltilecektir.

Aklî melekeleri sağlam ve yerinde yani âkil ve bâliğ olan kişinin bir inanca sahip olması gerekir. Bu durumdaki kişilere doğru ve gerçek dînî bilgileri verecek kişi, mürşid yani doğru yolu gösterecek irşadcı, vâiz, yani kişiye, onun kalbini yumuşatacak biçimde sevap ve ikaba dair sözler söyleyen zatın önemi çok büyüktür.

Bu nedenle ben, Şûrâ gündeminin "Günümüzde irşad kimler tarafından ve nasıl yapılmaktadır? Daha etkili irşad için neler yapılmalıdır?" şeklindeki üçüncü maddesindeki konunun "Halka doğru dînî bilgiler verecek eserler ve din adamlarımız konusu" şeklinde olması gerekirdi diye düşünüyorum; çünkü bu alanda en önemli konu, bugün bu işi kimlerin yaptığı değil, hangi nitelikteki kişilerce ve nasıl yapılacağıdır.

Yurt içindeki ve yurt dışındaki din görevlilerinin bu görevlerini nasıl yaptıklarını bizler değil, onlarla yakın ilişkide olan Diyanet İşleri Başkanlığı bilir. O iş de, burada bir ilgilice anlatılır, bizler de nasıl olduğunu anlamış oluruz.

Sadece camilerde, kutsal günlerde ve gerekli yerlerde, İmam–Hatip okullarında, Kur'ân kurslarında görev yapanların da, genel kültür bilgisi, geniş dünya görüşüne sahip, onurlu, iyi ahlaklı, tarihimizi iyi bilen kişiler olmaları gerekir.

Çünkü bugün Türkiyede seksen binin üstünde Kur'ân kursları, dörtyüzün üstünde İmam–Hatip okulu var. Buralarda öğretmenlik ya da kurs hocalığı yapanların, doğruluk, dürüstlük, ahlâklılık, objektiflik, bilgi ve kültür zenginliği ile, dünya görüşü ile, onur ve vakariyle çevresindekilere ve öğrencilerine örnek olmaları gerekir. Bu has-

letlerden birkaçı hatta biri eksik olan kişi çok şey kaybeder, güven sarsar. Elbette bunun da toplumumuzdaki yansıması hazin sonuçlar doğurur.

Hele bu görevli yan tutar, birtakım kişileri eleştirirse, gitgide toplum bireyleri birbirlerini dindar-dinsiz; solcu-sağcı; ilerici-gerici; çıkarcı, fırsatçı olarak damgalar sonuçta da halk, gençler, birbirlerine silah çeken, şiş sokan cephelere bölünür.

Biz Türkler, halkın cephelere, zıt guruplara bölünüp birbirlerine saldırıda bulunduklarını çok gördük.

Rönesans, reformasyon ve aydınlanma çağlarını yaşamış, bunların geliştirdiği hızlı ilerlemelerle, kültür ve uygarlık düzeylerini, ekonomilerini kalkındıran batılılar, teknik ve askerî alanlarda da dünyaya meydan okumaya başlayınca, eski gücünü, ününü yitirip hasta adam durumuna düşen ileri görüşlü Osmanlı aydınları, X1X. yüzyılın ilk yarısı sonlarında, bu ileri ülkelerin kimi alanlarda elde ettikleri çağdaş ve yararlı buluşlarını almaya başladılar.

En çok sıkıntı, adaletin haklı bir biçimde dağıtılamamasından çekiliyordu; çünkü mahkemeler tek hakimli idi, yargıtay gibi, bu tek hâkimin yanlış ya da haksız verdiği bir karara itiraz mercii yoktu. Hele idarî mahkemelerin yanı danıştayın anlamı bile bilinmiyordu. Savcılık müessesesi de olmadığından kamu davaları açılamıyordu.

Bir yolunu bulup görev ele geçirmiş kadıların çoğu, şehirlerde oturup, bugünkü idarî bölge değil, kadılık icra etme bölgeleri demek olan kazalara, naiblerini yani vekillerini yolluyorlardı. Bu vekillerin çoğu çok cahildi. Kâtip Çelebi (1609-1658), beşyüz yıl önce yazdığı"Mizan'ül-Hak fî İhtiyarîl-Ehak" adlı eserinde bunlardan acı acı şikâyet eder, verdikleri kararlardan çarpıcı örnekler sergiler. Bu konularda yakında Türk Tarih Kurumunca basılacak olan "Güncel Makaleler" başlıklı kitabımda örnekler vermekteyim.

1840 lı yıllardan başlıyarak bir yandan Avrupadan ceza ve hukuk muhakeme usulleri, savcılık müessesesi, ticaret ve borçlar hukuku, ceza hukuku yasaları alınırken, öte yandan, değerli bilgin, hukukçu Cevdet Paşa başkanlığında "Mecelle" denen kod yani yasa hazırlanmaya başlandı.

Şeriatın yani İslâm fıkhının sadece "hanefî" mezhebine göre düzenlenen bu İslâm hukuku kitabında yani "Mecelle"de, sadece borçlar hukuku, biraz da ticaret hukuku alanındaki hükümler vardır.

Bu eserde İslâm hukukunun en önemli bölümü olan "aile hukuku", "vakıf hukuku", "miras ve ceza hukukları" yoktur.

Bütün bu önemli eksikliklerine rağmen bu mecelle, hukuku fetvalarla düzenleme yerine, fıkhı yasalaştırma yolunda çok önemli bir adımın başlangıcıdır.

Osmanlı İmparatorluğunda bir çok büyük eksiklik de, devletin, yurttaşın eğitiminin kendi görevi olduğu düşüncesini benimseyememiş olmasıydı. İkinci Sultan Mahmud (saltanatı: 1808-1839) ve oğulları Abdülmecid (saltanatı: 1839-1861) ve Abdülaziz (saltanatı: 1861-1876) dönemlerinde, bu görev benimsendi, eğitimde büyük atılımlar yapıldı.

Zaten çok fakir olan Osmanlı bütçesinin elverdiği ölçüde, rüşdiye, idadiye,

sultaniye (yalnız Galatasaray sultanisi), sanat okulları açıldı. Öte yandan, mehter müziğinde olduğu gibi, Türk ordusunu coşturacak, marşlar öğretecek öğretmenleri yetiştirmek üzere askeri bando okulları, tıp okulu, mühendis okulu gibi okullara çeki düzen verildi.

Yeni gelişmeleri ve her alandaki tekniği öğrenmek üzere Avrupaya öğrenciler gönderildi. Böylece, Avrupadan gelen yenilik yanlısı öğrenciler İctihad dergisinde, Devlet okullarından yetişen milliyetçiler Türk yurdu dergisinde, medreseleri savunanlar, Sebilürreşat dergisinde, ılımlı görüşte olanlar Sırat-ı Müstakim, Mihrab gibi dergilerde yazı yazıp birbirlerine şiddetle çatıyorlardı. Kızların öğrenci ve öğretmen olamadığı, laboratuvarın, deneyimin bulunmadığı medreselerde düzeltilme, yenileştirme, hiç olmazsa öğretim dilinin Türkçe olması yolunda bir gayrete girişilmemişti.

Türk gençliğinin, aydınının birbirini suçladığı, birbirine saldırdığı bu sürtüşme, bu sağlıksız ortam, Balkan savaşlarında, Birinci Dünya savaşında, hatta ölüm-kalım savaşı olan kurtuluş savaşında, ülkemizin düşmanlar tarafından işgal altına alındığı bir sırada halkımıza felâketler getirdi, yenilgilere uğrattı.

Türkçe öğretim yapan devlet okulları, arapça eğitim yapan medreseler; devlet mahkemeleri, şeriat mahkemeleri gibi iki başlı kurumlar; yönetimde, adalet örgütünde, eğitimde, yabancı boyunduruğundaki ekonomide sürüp giden curcuna içinde bocalayan halk arasında birlik sağlanabilir mi?

Gerçekler böyle iken bugün bile, o yeniliğe, çağdaşlaşmaya geçişin hata olduğunu, kızları eğitimden dışlayan öğretim kurumu medreselerin ve öteki eskimiş, geçerliliğini, hayatiyetini yitirmiş kurum ve kuruluşları diriltme özlemini çekenler, o dönemleri başlatarak yurdumuzun fabrikalarla donanmasını sağlıyanları kâfir sayanlar, o ortamları geri getirmek için örgütler kurup vargüçleriyle çalışanlar var. Bunların çoğu, bilime, tekniğe ve yeniliğe ayak uyduramıyan, onların doğuracağı iyi sonuçları göremiyen ve anlıyamıyanlar, halk uyandığı için çıkarlarının sona erdiğinin yasını tutanlardır.

Eğer çağdaşlaşma ve yenilik atılımları, Avrupada olduğu gibi çok eskiden ya da hiç olmazsa onlardan bir ikiyüz yıl sonra yurdumuzda başlasaydı, okuyup yazmada devrim yapan matbaa, bulunuşundan üçyüz yıl sonra değilde yüzelli yıl sonra, ya da hemen o zaman yurda getirilseydi işler bambaşka olurdu. İstanbuldaki gayr-i müslimler matbaayı, icadından 20-30 yıl sonra İstanbula getirip yararlandılar bizi çok geçtiler. Biz de bunlar gibi erken davranıp bu en önemli uygarlık aracını yurda getirseydik biz de bilimde, teknikte, askerî ve tıbbî araç ve gereçlerde zengin ve ileri ülkelere el açmaz, avuç dolusu para harcamaz, haklarımızın korunmasında ve savunulmasında daha güçlü, daha etkili olurduk.

Son dönem tarihimizde geçirdiğimiz bu birsürü felaketlerden ders almamalı mı idik? Ne yazık ki almadık. Birinci Dünya savaşında her yanı düşmanlarımız, dahası Yunanistan gibi yüzlerce yıl uyruğumuz, buyruğumuz altında yaşamış olan Yunanlılar tarafından işgal edildiği bir sırada, Anadoluya geçip, yurdumuzu, ulusumuzu namusumuzu düşmanlardan kurtarmak için yaşamını tehlikelere atanlara çamur atıldı; idam fermanları çıkartıldı.

İşte o karanlık ve acı günlerdeki perişanlığı ve bunların asıl nedenlerini gören ulu önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ikili üçlü sistemleri birleştirme işine eğitimden

başladı. Türlü eğitim ve öğretim sistemleriyle yetişen türlü düşüncedeki Türk genç kuşakları birleştirmek için "Tevhid-i Tedrisat", eğitim birliği yani, bütün eğitim ve öğretim proğramlarının, ilgili bakanlıkların, sürtüşmeleri, gelişmeleri önleyecek biçimde düzenlemeyi sağlayacak bir yöntemi uygulamaya koydurdu. O haklı olarak, bir ulusun en önemli kurumunun eğitim kurumu olduğuna inandığı için, Yunan palikarya ordusunun, Polatlı yakınlarına geldiği, bunu önlemek için, durdurmak için girişilecek, yüz kilometrelik geniş cephede yirmi iki gün ve yirmi iki gece sürecek olan Sakarya Meydan savaşı'na üç hafta kala, kadınlı erkekli ikiyüz elli öğretmeni Ankara'da toplayarak ilk "Eğitim Şûrası"nı başlattı. O, bu toplantıda öğretmenlere "geleceğin Türk gençliğini sizler yetiştireceksiniz" demiştir ki gerçek te budur.

Bugün maalesef bu çok önemli eğitimin birleştirmesi yasasından eser kalmadı ve ülkemiz, o yasanın çıkmasından önceki duruma, belki de daha kötü duruma düştük.

Diyanet İşleri Başkanlığının burada bizleri toplamaktan amacı sanırım, bu, kuşaklar arasındaki sürtüşmeleri önlemek, kavga ve sürtüşmeler yerine, anlayış ve sevgi ortamı hazırlıyacak yolları ve araçları bulmaya çalışmaktır.

Bu iş de, halka dinî, ahlâkî bilgiler ve öğütler veren, gençlerin dinî eğitimleriyle görevli bulunan irşadcı, müfti, vâiz, imam, İmam–Hatip Okulu ve Kur'ân kursu öğretmeni gibi kişilerin, görevlerini çok iyi, güleryüzlü ve hoşgörülü olarak yapmalarıyla gerçekleştirilebilir.

Ben bu durumları ta 1972 yılında "Türkiyede Gerici Eylemler" başlığı altında yazdığım bir kitabımda dile getirmiştim. Beni bu kitabı yazmaya yönelten şey, 1968 yılında Türkiyede, bugün de aynı şeyleri yapan, belli dış ülkelerin kurdukları yıkıcı örgütlerle gençlerimizi, ilerici-gerici; dindar-dinsiz; ahlâklı-ahlâksız; sağcı-solcu gibi iftiralarla birbirlerine düşürüp, silahla bıçakla birbirlerine saldırttıklarında halkımızı uyarmak amacı idi.

İçinde bulunduğumuz 1993 yılı Eylül ayı ortalarında televizyonda, Ermeni'lerin, İran'ın, Irak'ın, Suudî Arabistan'ın, Suriye'nin, Yunanistan'ın ve Bulgaristan'ın, Türkiye'ye karşı duydukları düşmanlığın nedenlerini kısa kısa ve çok çarpıcı bir biçimde belirtilmişti.

Bunlardan müslüman devletler bizim, Atatürk devrimleri ve ilkeleri sayesinde ülkemizde gerçekleştirdiğimiz sosyal, ekonomik, teknik ilerlemelerimiz yüzünden duydukları kıskançlık, eziklik ve perişanlıktan dolayı böyle yapıyorlar. Aleyhimizde çalışan bu devletlerin hepsi de, yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğunun uyrukluğu altında bulunmuş olmanın ezikliğinin, aşağılık duygusunun utandırıcı etkisi de var. Bunlar elbette Türkiyenin ve Türk halkının mutluluğunu, ilerlemesini, yükselmesini istemezler; ama bu güzel yurdun sahibi, bu cennet vatanın nimetleriyle doyumlanan bizler, onların bu kıskançlıklarını bilen kişiler olarak, millî birliğimizi sağlamak ve korumak için, birbirimize sımsıkı sarılmalıyız. İşte ben, Tv. de dile getirilen kıskançlıkların nedenlerini daha ayrıntılarıyla bu eserimde yirmi iki yıl önce yazmış ve belirtmiştim.

O zamandan bugüne yirmibeş, otuz yıl geçtiği halde halkımız bugün, doğru, gerçek ve hurafelerden arınık bilgi almak konusunda ne ölçüde yararlandı, kendilerine bu konuda ne gibi yardımlar yapıldı bilemiyorum.

Radyo ve televizyonlardaki dinî-ahlâkî proğramlardaki konuşmalarda zaman zaman, bu konuşmaların amacını, yararını iyi bilen, geniş kültürlü, bilgili kişilerce çok olgun dolgun sohbetler yapılıyor. Ama, özellikle köy, kasaba ve şehir camilerindeki görevliler, vaazlarında, hutbelerinde maalesef genellikle, kişilerle ilgili suçlamalar, çarpık yargılar, kışkırtmalar ya da, yan tutarak politikadan söz ediyorlar. Bu bence çok yanlış bir davranıştır. Eğer bu hutbe okuyan, vaaz eden kişinin, o sözünü ettiği kişi ile kişisel bir derdi varsa onu cami dışında kendi çözümlesin. Ya da bir gazetede, dergide yazacağı yazı ile yanıtlasın. Bir kere, orada bulunmayan bir kişinin arkasından konuşmak gıybettir ki bu, dinimizde en kötü bir fiil olarak nitelenir. Öte yandan, cemaatın çoğu o kişiyi tanımaz, gerçek müslümanlar gıybetten hoşlanmaz. Konuşmacımızın, bütün bir cemaatı o kişiye düşman etmeye, düşmanca duygular beslemeye yöneltmeye hakkı yoktur... Bu tür dinî konuşmalarda anlatılacak, konu edilecek o kadar çok güzel, yararlı şeyler var ki onların hepsini değerlendirmeye zaman yetmez. Böyle gıyapta konuşan kişiler başka konu mu bulamıyorlar? Genel kültürleri, dünya görüşleri, bilgileri mi yetersiz? Herhalde ikisinin de etkisi var ki böyle bir yolu seçiyorlar.

Henüz içinde bulunduğumuz 1993 yılı yazında, Ayvalık çevresindeki bir yazlık mescidinde, bir cuma namazında imam, yine bu yaz Sivas ilimizde başgösteren üzücü olayı ele alıp, bu olay çok üzücü idi, olmaması için şöyle yapılmalıydı gibi olumlu bir konuşma yapacak yerde, ad belirleyerek Sivas olayındaki bir kişi hakkında dakikalarca süren kışkırtıcı bir konuşma yaptı. Namazdan çıktıktan sonra cemaattan epey kişi bu konuşmadan hoşlanmadı. Ayrıca olay adliyededir, yargı sürüyor. Sonra bu tür olaylar ve konular, dinî görev yapmakta olan bir kişinin hiç değinmeyeceği türden şeylerdir. İbadethanedeki, dinî tören yerindeki din adamı, mü'minler arasında düşmanlık değil, sevgi yaratmaya çalışmak durumundadırlar.

Bu tür, ibadetin ruhuna ve amacına ters düşen konuşmalar, davranışlar, yurdumuzda yıllardır olagelmiş ve şimdi de sürüp gitmektedir. O halde bu durumları önlemek için ne yapmalı?

Ben bunu, biraz önce burada sözünü ettiğim 1972 yılında yayınladığım kitapta "Diyanet İşleri Başkanlığı örgütü, özlenen duruma nasıl gelir" başlığı altında ele almıştım.

Ben o kitabımda şu önerilerde bulunmuştum:

Bütün lise ve dengi okullarından, dersleri, ailevî ve ahlâkî durumları, davranışları yönlerinden, okul yönetimleri ve öğretmenlerince tavsiye edilecek gençler arasından her yıl elli altmışı seçilmeli. Bunlar, politik çalkantılara, örgütlü ideolojik ve dinsel girdaplara karışmamış bir batı bir arap ülkesine yollanıp oralarda dörder beşer yıl bırakılıp yüksek öğrenimini ve doktoraları tamamlatılmalı. Onlar bu sürede oralarda hem bilgi, görgü ve iki gerekli yabancı dili iyice öğrenmiş, hem de oraların dinî, ahlâkî, sosyal ve ekonomik durumları üzerinde edinecekleri bilgilerle dünya görüşleri oluşup gelişecektir.

KUR'AN ve HADİS'DE İRŞAD METODU

Feyyaz YAŞAR
Malatya Müftüsü

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum.

Herşeyden önce, bizleri ve kâinatı yoktan vareden, ilâhî prensiplerini, Rasûlü vasıtasıyla ileten, bizleri İslâm nuruna kavuşturan Yüce Allah'a hamd, Rasûlüne, âline ve ashabına salât-ü selam olsun.

Şüphesiz din, önemli, vazgeçilmez sosyal bir olaydır. Bu şuur, insanla doğmuş ve insanla beraber devam edegelmiştir. "Yüce Allah şuuru," bireylerde onlarla birlikte gelişmiş ve devam etmiştir. Doğrusu, din mefhumu fıtrîdir. İnsan yaradılışında vardır. Hiçbir zaman fert, ondan soyutlanamaz. Ancak istisnalar, kaideyi bozmaz.

Bu şuur ve olgudan mahrum olanlar, şüphesiz, mutsuzdurlar. Bir arayış içinde olurlar. Çoğu zaman, ne aradıklarını bilmezler. Zaman zaman, teşhisi ve tesbiti zorlaşır. Başka şeylerde tatmin olmak isterler ve o ideallerin peşini, asla bırakmak istemezler. Daha da, ileriye giderek, dine sarıldığı gibi, buna sarılırlar; onunla mutlu olmaya çalışırlar.

İslâm dini, bütün semavi dinlerin en mütekâmili, alternatifi ve sonuncusu olduğu bilinen bir hakikatttir. Her yönüyle, insan yaradılışına uygun düşen, insan gelişmesini ve yükselmesini sağlayan, hayat ve saadet sunan, ilahi sistem olduğu bir gerçektir.

Bu yüce dinin, özünün ve sadeliğinin, fert ve toplumların hayat şartlarına uydurulması doğru olmadığı, belki; fertlerin ve toplumların yaşayış, davranış ve yükselme şartlarının, yüce özüne ve sadeliğine uygunluğu gerekir.

İslâm dininin özü, bütünü ile, ilâhî prensiplerin, emir ve yasakların tümünü teşkil eder. Prensip ve kaideler, esasta, Kitap ve kitab'a uyan Sünnet'te toplanır. İcma; kıyas ile, istihsan, istishab, istislah ve mesalihi mürsele gibi delillerin, geçerli olabilmesi için, Kur'an'a uygunluğu şarttır. Aslında bu delillerin tümü, sadece Kitabdan ve Kitab'a uyan Sünnet'den kaynaklanır. Şu halde, ana kaynak ve mikyas, Kitap ve Kitab'a aykırı olmamak kaydıyla, Sünnetdir.

İslâm Dininin ana kaynağı, bütün insanlara, önemli iki olguyu içeren güçlü bir mesaj getirmiştir.

1- Mâhluk olan insanı, hâlık olan Yüce Allah'a bağlamaya çalışmıştır. İnsan ile,

Allah arasında güçlü bir ilişki kurmuştur. Bu sağlam münasebet, kopmaz bağ, hakiki imandır. Böylece, fertler ve toplumlar, kudreti sonsuz, herşeye kadir, herşeyi veren ve alan Yüce Allah'a dayanmış ve rahat nefes almışlardır. Kuşkusuz; sonsuz ve tükenmez güce yaslanan, dayanıp bağlanan kişiler, hem daha güçlü, hem daha mutlu olurlar. Yüce Allah'ın, anılan bu ilâhî mesajı bu yönüyle, beşerin huzura ve saadete kavuşmasını sağlamıştır.

2- Fert ile çevresi arasında, güzel ve dengeli ilişkiler düzenlemiş ve yollarını göstermiştir. Önemli konularla ilgili bir kısım emir ve yasaklarla, kulunu disipline etmiştir. Böylece, kişinin, hürriyetinin, başkalarının hürriyetleri ile tahdid edildiğini göstermiştir. Bu metodla, fertleri ve toplumları iç-içe, yan-yana, huzur ve esenlik içinde yaşamalarını istemiştir. Kişinin, öz nefsinden başlamak üzere, ailesi, iş çevresi, köy ve ilçe halkı, milleti ve bütün Müslümanlar, mevcut insanlar, hava, toprak, su (atmosfer, litosfer, hidrosfer), ormanlar, dağlar, denizler, bütün canlılar, hûlasa evren ve kâinata kadar, herşey çevresi sayılmıştır. Yüce din, kişinin, yukarıda sayılan çevreye karşı olan görev ve davranışlarını belirtmiş ve düzenlemiştir. Bu düzenin ve proğramın dışına çıkan, yanlış haraket etmiş ve kusur işlemiştir.

İlâhi mesajın ikinci kısmında, beşeri münasebetlerin en güçlü husûsu yardımlaşmadır. (Kâinatta taavundur.) Genelde, yardımlaşma iki kısma ayrılır:

a) İyilik ve takvada yardımlaşma

b) Kötülük ve düşmanlıkta yardımlaşma.

İkincisi merdud ve yasaktır. Birincisi ise matlup ve istenilendir. İyilik ve takvanın birçok bölümleri vardır. En önemlisi Farz-ı ayn ve Farz-ı kifaye şeklinde yükümlülük gösteren kısımlardır. Bunların en başında (El-emr bi'l-mâ'ruf ve En-nehy-i ani'l münker) iyiyi emir, kötüyü yasaklama hizmeti gelmektedir. Hakka, doğruya, güzele ve saadete davet, İslâm'a davettir. Bu güzele çağrı, bizzat yardımlaşmadır. Davetde, mürşidin emsali varsa, irşad hizmeti Farz-ı kifaye'dir. Emsali yoksa, Farz-ı ayn'dır.

İslâm literatüründe, dine, iyiliğe ve güzele yapılan çağrıya davet denildiği gibi, irşad da denilmiştir. Tevdi edilen konunun adı ise (Kur'an ve Hadis'de irşad Metodu) dur.

İSLÂM'DA SORUMLULUK

İslâm'da, kişisel sorumluluk esastır. Her fert kendi nefsinden ve sorumlu bulunduğu küçük çocuklar ve çevresinden mes'uldur. Onlara vermekle mükellef olduğu hizmeti tam ve zamanında, kalitesine uygun bir şekilde vermediği takdirde görevini yapmamış olur. Bu şahsi kusurundan dolayı sorumlu olur. Yoksa başkasının yaptığı fena işlerle başkasının cezalandırılması prensibi yoktur. Zira İslâm'da, nisbi iradenin, iş ve eylemlerde rolü büyüktür. Bundan dolayı kişi, şahsi iradesine göre ve hak ettiği nisbette cezalandırılır veya mükafatlandırılır. Şu halde ferdi mesuliyet esastır. Bu konu ile ilgili sadece bir kaç nassa göz atalım:

1- **"Kim Hidâyet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; her kim de doğruluktan saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Hiç bir günahkâr**

başkasının günâhını üstlenmez. Biz, bir Peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."(4)

2-**"Ey iman edenler! Siz kenidinize bakın, siz doğru yolda olunca, sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'a dır. Artık O, size yaptıklarınızı bildirecektir."** (5)

3- **"De ki: Allah herşeyin Rabbi iken, ben ondan başka Rab mi arayacağım? Herkesin kazanacağı, yalnız kendisine aittir. Hiç bir suçlu başkasının suçunu yüklenemez."**(6)

4- **"Gerçekten hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenemez. Bilinsin ki, insan için, kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."** (7)

5- Kur'an-ı Kerim'de bunlara benzer bir çok ayet-i kerime mevcuttur. Bu kısa tebliğde değinmek gerekmez. Efendimizin şu Hadisi de konuyu teyid eder;

"Günah unutulmaz, iyilik çürümez, hesap soracak Yüce Allah ölmez, istediğin gibi davran. Sen nasıl hareket edersen, sana karşı öyle hareket edilecektir."(8)

Şahsi mesuliyet tamamen müdahelesizlik demek değildir. Kötü ve çirkin işleri yapanı gören mü'minin imkân dahilinde, nezaketi aşmayacak şekilde, müdahale etmesi, böylece Müslüman kardeşine yardımcı olması dinî görevlerinden biridir. Zira kendi şahsına verilmiş bir vazifedir. Gördüğü bir olayı, aynen dile getirerek adalet huzurunda şahitlik yapması nasıl özel bir görevi ise, kötülük yapanı ikaz ederek yardımcı olması da görevdir.

Nitekim Rasûlüllah, ***"Zalim olsun mazlum olsun kardeşine yardım et"***, buyurunca, Rasûlüllah'a, ***"Mazlum olduğu takdirde yardım edilir. Zalim olduğu halde nasıl yardım edilir?"*** diye sorulunca, ***"Elinden tutar, zulmünü engellemekle yardım edersin"***, diye cevap verir.

Bu kadarcık müdahale, anarşi durumuna sebep olmamak kaydıyla, toplumun kendi kendini kontrol etme, bağışıklık sağlamak prensibine dayanır. Bir vücudun faydalı bakteri ve mikroplarının, dıştan gelen hastalık etkeni diğer zararlı mikroplara müdahale ederek zararsız hale getirmesi lâzımdır. Aksi takdirde, vücut zayıf düşerek hastalanır. Şüphsiz toplumlar da, canlı beden gibidir. Toplumların içinde yaşayan âlim, fazıl, iyi insanlar, uyanık, canlı hareketli değillerse, kötü, cahil, fena insanların toplumdaki tahribatı, cemiyetin dağılmasına, zayıf düşerek ölmesine sebep olur.

İşte bu noktadan hareketle, İslâm dini, şahsî sorumluluk yanında kollektif mesuliyeti de getirmiştir. Bu da sadece iyiyi, güzeli duyurmak, göstermek ve tebliğ etmekten ibarettir. Yoksa sonu teröre veya anarşiye, haksızlığa varacak şekilde fertlerin

(4) İsra, 15 - Fatır, 18 - Zümer, 7

(5) Maide, 105

(6) En'am, 164 - Bakara, 286.

(7) Necm, 38 - 39.

(8) Acluni, Keşfü'l-Hafa, C.2, s.124.

ve toplumların, meşru devlet gücü dışında birbirine müdahale ederek zor ve şiddet kullanmak değildir. Nezaket kaideleri içinde müdahaleyi öngören bir kısım naslara yer verelim:

a) **"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."**(9)

b) **"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülüğü meneder ve Allah'a inanırsınız."** (10)

Muasır dinimiz, aydın ve bilgili insanlara bir kısım aydınlatma ve yol gösterme görevleri vermiştir. ***"Hepiniz çobansınız, güttüklerinizden sorumlusunuz."*** diye idarecilerin, görevlilerin ve aile reislerinin sorumluluğunu ortaya koymuştur. Hayra delâlet edenin, yani iyiliği benimsetenin, bizzat hayrı işleyen gibi, sevaba nail olacağı kaidesini vazetmiştir.

c) Allah'ın Rasûlü şöyle buyurur: ***"Kim iyi bir çığır açarsa açtığı çığırın sevabından başka, o çığırda, ta kıyamete kadar yürüyenlerin kazandıkları sevap kadar sevap alır. Kötü çığır açanların kazandıkları günah da, böyledir."***(11)

İRŞAD METODU

Bir irşad faaliyetine, ne için girişeceğiz, sorusu irşadın gayesini; ne yapacağız, sorusu irşadın konusunu; neleri söyleyeceğiz sorusu, irşadın müfredatını ve nasıl söyleyip nasıl yapacağız, sorusu da irşadın metodunu belirler. Herhangi bir faaliyetin, metodunun kuvvetli olması ve tam olarak tatbik edilmesi, amacının, tam ve mükemmel bir şekilde meydana gelmesiyle belli olur. Yolu bilen topal, bilmeyen koşucudan daha önce hedefe kavuşur. Metodlu az bilen, metodsuz çok bilenden daha çabuk maksada nail olur. Metodlu çalışmak insanı, gereksiz olarak zaman ve enerji harcamaktan korur. Az zamanda çok verim almasını sağlar.

İslâmiyet, her yaşta, her halde ve tarzda yaşayan, her evsafta bulunan ve hertürlü itikat ve inancı taşıyan bütün insanlara hitap ettiği için, Kur'an ve Hadisdeki İrşad Metodu da, ona göre genel ve şumullüdür. Geniş bir çevre içerisinde düşünmek zorunda olduğumuz Kur'an ve Hadis'te irşad metodunun özellikleri şunlardır:

1- Konunun ve irşad gayesinin, toplumun durumuna uygunluğu,

2- Konunun özelliği dikkate alınarak sevgi, samimiyet ve ihlasla sunulması,

3- Pisikoloji ve Pedagojinin prensiplerinden yararlanılması,

4- Her yerde uygulanma fırsatının imkân dahilinde bulunması,

5- Göze, kulağa hoş gelen estetik, güzellik ve görünüme dikkat edilmesi,

6- Mürşid ve muhtesibin, vaiz ve hatibin kabiliyeti oranında faydalı olunması,

7- Muhatabta istek ve hassasiyeti meydana getirmesi,

(9) Âl-i İmrân, 104.

(10) Âl-i İmrân, 110.

(11) Müslim, Kitabü'z Zekat s.20.

8- Muhatabta şahsiyet ve kemâli geliştirme arzusunu uyandırması,

9- Mantık ve müsbet ilime uygunluğu ve ondan ayrılmaması,

10- İstikbal, saadet ve huzur vaadeden bir niteliğe sahip olması.

Allah, Kur'an-ı Kerim'in Nahl Sûresinde, irşad usulünü şöyle açıklamıştır:

"Rasûlüm; Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. Ve o hidâyete erenleri de çok iyi bilir. Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misli ile ceza veriniz. Ama sabrederseniz, elbette o sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret! Senin sabrın da, ancak Allah'ın yardımıyladır. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma. Çünkü Allah, kötülükten sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir." (12)

Bu âyetler, kısmen irşad metodunu açıklamaktadır. Aynı zamanda irşadın şiddet, hiddet, öfke, vurma ve kırma ile olmayacağını da belirtmektedir.

Kur'an ve Hadisteki İrşad Metodunun Hedefleri :

1- İnsanın Hâlıkını bilmesi, Hâlıkının Rabliğini ve yaratılanın kulluğu esasına dayalı bir ilişkinin kurulması. Zaten bütün enbiya ve Resuller, ilk önce insanlara, bu düşünceyi ve ilişkiyi öğretmeyi hedef almışlardır. (13) İslâm irşadının en büyük hedefi; Allah'ı tanımaktır. Bu hedefin gerçekleşmesi için de, şu hususlar öngörülmektedir.

a-) İnsanın mahlukat arasındaki yerini ve hayattaki şahsi sorumluluğunu bilmesi,

b-) İnsanın yaratılış hikmetini idrak etmesi,

2- Kur'an ölçüleri içerisinde, ferdin hareketlerinin düzenlenmesi,

3- Kişiyi maddi ve manevi hayatında, mutlu edecek şekilde eğitmek,

4- Mütekâmil ve iyi insan yetiştirmek,

5- İnsanın aklını, ruhunu ve şuurunu eğitmek,

6- İnsanları, ifrattan, tefritten ve ayrılıktan korumak,

7- Düşünmeyi, mülahazayı, hayali ve tehayyülü geliştirmek,

8- Kulluk hissini uyardırmak, ibadet sevgisini ve duygusunu geliştirmek,

9- Adalet kavramını ve özünü hazmettirmek ve benimsetmek. (14)

10- Hikmeti, ilmi öğretmek, insanın lehine ve hayrına olan herşeye teşvik etmek,

11- Yüce Allah'ın yasaklarından sakınmayı, emirlerine sarılmayı yani takvayı yerleştirmek, ahlâki şahsiyeti geliştirmek. (15)

12- Kişinin, hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi de, ahiret için çalışmasını temin etmek, bu düşünceyi yerleştirmek,

---

(12) Nahl, 125-128.

(13) Enbiya, 21-25, Zariyat,51-56.

(14) Hadid, 25.

(15) Muvatta, Hüsn-ül Hulk, 8.

13- İlâhî prensiplerin tümünü yaşayacak ve yaşatacak düzenli, mutlu bir nesil hazırlamak, (16)

14- Bütün insanların eşitliğini belletmek, kardeşlik ve işbirliği duygularını yerleştirmek. (17)

Bütün bu amaçlar insanın yetiştirilmesi için gerekli olan hedeflerdir. Bu hedefler, Kur'an ve onun Tefsiri ve uygulaması olan sünnetin hedefleridir. İnsanları bu hedeflere yöneltmede, İslâm irşadının, canlı örneği ise, Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. O, büyük insan, ashap üzerine, bu ilâhi metod ve prensipleri uyguladı ve en yüce hedeflere vardı. Bilgili, faziletli, mutlu, saadet dağıtan, ahseni takvim üzere yaratılan, en güzel âhlâk sahibi, kamil insan yetiştirdi.

Yüce Allah'ın, hayırlı bir ümmet diye vasıflandırdığı şanslı topluluğun meydana getirilmesinde kullanılan metodları, şöyle sıralıyabiliriz:

A- İstifade edilecek kaynak yönünden irşad metodu ikiye ayrılır.

a) Rabbanî metod: Şâri'in vaz'eylediği emir ve kaidelerdir. Kur'an-ı Kerim ve Rasûlüllah'ın sünnetinde mevcuttur. Hatası ve yanılması mümkün değildir. Diğer bütün kaynaklara, ana kaynak olarak teşkil edilmektedir. (18)

b) Beşerî metod: Mürşidlerin, bilginlerin, ictihad ederek koydukları kaideler ve prensiplerdir. Hata ve sevabı ihtiva edebilir.

B- İrşad metodu konu itibariyle de bir çok kısımlara ayrılır; itikad, ibadet, sosyal, iktisat, askeri, siyasi, sağlık, spor, eğlence, ilmî ve diğer konular gibi...

Bu konuların tümü için, ayrı ayrı proğram, plan, müfredat, üslup ve yaklaşım şekilleri vardır.

C- Metod, irşadın tesir ettiği, yoğunlaştığı alan itibariyle üç kısma ayrılır.

a) Kalbe yönelik hissî, duygusal konuşmalar.

b) Akla yönelik mantıkî, müsbet, bilimsel konuşmalar.

c) Duyu organlarına yönelik yapılan, laboratuarlarda elde edilen deney gözlem sonunda meydana çıkan müsbet neticeler istikâmetinde verilen gerçekler. Bu kısımları, topluca "Kur'an ve hadisteki irşad metotları" kavramı içinde, sırayla arzetmeye çalışacağım.

1- NASİHATTE İRŞAD METODU

Nasihat; öğüt, hayrı hatırlatmak ve doğruya yöneltmektir. Aslında mev'ize ile eş anlamdadır. Sevgili Peygamberimizin irşadında, nasihatla irşadın önemi büyüktür. Çünkü insanın, kendisine söylenenden etkilenme kabiliyeti yoğundur. ***"Şüphesiz büyüleyen (etkileyen) sözler de vardır."*** (19)

(16) Âl-i İmran, 110.

(17) Mü'minun, 52.

(18) Maide, 48.

(19) M.Kutup (Menhecü-t Terbiyyeti'l İslâmiyye).

Nasihat veren kişinin, sevilen biri olması durumunda, etkisi daha yüksek olur. Özellikle de, bu nasihat sevgiden kaynaklanır, kalpten kalbe yol bulursa, bu etki çok daha fazla kendisini hissettirir. Hatta insanın, hayatının akışını değiştirebilir. Eğer bu öğüt samimi olmazsa, etkisi zayıf olur, bir süre sonra hiç tesiri kalmaz. Peygamberimizin ***"kişi dostunun dinî üzeredir, bu yüzden herbiriniz dost edindiği kişiye dikkat etsin"***, (20) buyurmuştur.

Hz. Muhammed, bir seferinde nasihat yaptıktan sonra uzakta bulunan kadınların duymadığını düşünerek Bilal ile birlikte saflarından çıkıp, kadınların yanına geldiler. Onlara va'z ederek, Tebûk harbi için yardımda bulunmalarını istedi. Bu söz, o kadar tesir etti ki, kadınlardan kimisi küpesini, kimisi de, yüzüğünü çıkarıp Ebu Hüreyre'nin eteğine attılar. (21)

Kur'an-ı Kerimde bu kadar çok öğüt bulunması, insanın nasihatten etkilenen bir psikolojiye sahip olduğunu göstermektedir. **"Ey Muhammed! De ki, ben bu yaptığım tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum..."** (22)

Aynı açıklamayı Hz. Nuh, Hz.Hud, Hz.Lut, Hz. Salih ve Hz. Şuayb Peygamberlerin de yaptığını görüyoruz. (23)

Rasûlüllah, halkı irşad ederken, son derece, nazik davranırdı. Çünkü, insanları kırmadan, gururlarını rencide etmeden, söylenen sözlerin psikolojik etkisi çoktur. Bunun için atalarımız "Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır." demişlerdir. Bilhassa, Yunus ve Mevlana gibi mutasavvıflar bu konuya çok önem vermişlerdir. Yunus'un şu dörtlüğü bu konuda ilk aklımıza gelen şaheserdir.

Söz ola, kese savaşı

Söz ola, kestire başı

Söz ola, ağulu aşı

Bal ile yağ ede bir söz.

Muaviye b. Hakem şöyle der;

"Ne Ondan (Hz.Muhammed) önce, ne de sonra, onun kadar güzel irşad yapan insanı görmedim. Beni hayatta ne azarladı, ne de, sözle incitti."(24)

2- TEŞVİK VE CAYDIRMA METODU

İnsan, yaradılışı itibariyle lezzet, nimet ve refaha düşkündür; sıkıntı ve acı veren şeylerden korkar. İslâm İrşadı, insanı, hayra sevketmekte bu temel özelliklerden yararlanır. Şüphesiz Hz.Muhammed'in irşadında ceza, ikap, elbetteki mürşidin aklına ilk gelen geçerli yol değildir. Eğer kişi, örnekle yola gelmiyorsa öğüt verilir, hayra davet edilir. Yola gelmesi ümit edilerek sabredilir. (25) Kur'an ve hadiste, terğib ve terhip ile ilgili bir çok naslar ve misâller vardır.

(20) Tirmizi, Zühd, 45; Ebu Davut, Edep, 16; Ahmed b. Hanbel C.2, s.303-334.

(21) Buhari, İlim, 32.

(22) Furkan, 25/57.

(23) Şuara, 26/109-180.

(24) Müslim, Mescid, 33; Ebu Davut, Salat, 171.

(25) M.Kutup (Menhecü-t Terbiyyeti'l-İslâmiyye) C.1, S.189-190.

Meselâ; **"Allah'a davet eden, iyi işler yapan ve ben Müslümanlardanım diyen kimseden, daha güzel sözlü kim olabilir!? Ne iyilik, ne de kötülük bir olur. Sen kötülüğü en güzel hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki yakın dostun olmuştur."** (26)

"İman edenlerin, Allah'ı anma ve ondan inen Kur'an sebebi ile, kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi!? Onlar, daha önce, kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinde uzun zaman geçti de, kalpleri katılaştı. Onların birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir." (27) Sevgili Peygamberimiz de, bu konuda bir çok hadisler buyurmuştur...

3- YAŞIYARAK, YAŞATARAK İRŞAD METODU

Bir Çin atasözü, bu metodun önemini çarpıcı bir şekilde anlatır: "İşitirsem unuturum, görürsem belki hatırlarım, yaparsam tam öğrenirim." Batı eğitiminde uygulamanın ve tecrübenin bir irşad metodu olarak kabul edilmesi, uzun zaman almıştır. Halbuki, Hz.Muhammed'in irşadı, (M.610) başlangıçtan itibaren uygulamalı bir eğitim-öğretim şeklidir. Çünkü tâlim ve taallümün en önemli metodu uygulamaktır. (28) Kaynaklardaki bütün bilgiler Sevgili Peygamber'imizin bu metodu etkin bir şekilde kullandığını göstermektedir. Kur'an-ı Kerim de, insanlardan Allah'ın razı olacağı iyi davranışlar istemektedir. (29) Nitekim bildiklerini uygulayamayan insan, akibeti en kötü insan olarak tanıtılmıştır.(30)

Uygulama ve alıştırma, Peygamberimizin başvurduğu en önemli irşad metodudur. (31)

Ebu Hureyrenin naklettiğine göre; ***bir gün Hz.Muhammed mescidin kenarında otururken, adamın biri mescide girer ve namaz kılar. Daha sonra gelir, Hz.Muhammed'e selâm verir ve yanında oturmak ister. Efendimiz, kendisine: "Dön namazını yeni baştan kıl; çünkü namaz kılmış olmadın" der. Adam namazı kılar, tekrar gelir... Üçüncü sefer adam, "bana öğret Ey Allah'ın Rasûlü" der. Hz.Muhammed, "Namaza kalktığın zaman tam bir abdest al, sonra kıbleye yönel tekbir al, sonra Kurân'dan bildiğini oku, sonra tam bir rukû yap, doğrul ve tam bir secde et, sonra otur ve bütün namazlarını da, böyle kıl. Bir eksiklik yaparsan namazın olmaz."***(32) der. Sahabiyi, yaptırarak irşad eder. Bu hadisin ihtiva ettiği irşad prensiplerini şöyle ele alabiliriz.

a) Öğrenmeye Teşvik:

Hz.Muhammed, hataları yapan kişinin bizzat kendisinin düzeltmesine fırsat

(26) Fussilet, 41/33.

(27) Hadid, 16.

(28) El Hindi-Kenzül Ummal, C.10, S.132, H.28661.

(29) Kehf, 18/110.

(30) Buhari, Fiten, 17; İbnül Mace, Zühd, 51.

(31) A.Mahlavi, Usulü-t Terbiye S.238.

(32) Buhari, Eyman, 15; Tirmizi, İstizan, 41.

e) Muhatabın seviyesine uygun konuşma:

Bilindiği gibi, insanlar farklı yeteneklerde yaratılmışlardır. İhtiyaçları ve ilgileri de, zaman içinde değişiklik arzeder. Bu nedenle, bir konunun anlatımında her pozisyon için, söylenecek sözler farklıdır. (44)

Hz.Muhammed, ayrı yaş ve bilgi seviyesinde olan belirli bir guruba anlatmıyordu. Genç-ihtiyar, kadın-erkek, inanan ve inanmayan kısaca her grup ve sınıftan olan insanlara anlatıyordu. İşte bu nedenle kendisine sorulan aynı manadaki sorulara, iyi anlaşılması için, farklı cevaplar veriyordu:

*(**Amellerin hangisi daha faziletlidir?**) sorusuna verilen şu cevaplar dikkat çekicidir.*

1- Az da olsa devamlı olandır.

2- Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir.

3- Oruca devam et, çünkü onun dengi yoktur.

4- Allah ve Rasûlü'ne imandır...(45)

f) Yaşarcasına anlatma ve konuşma.

g) Dolaylı anlatma.

h) Konuşma yerinin seçimi.

ı) Heyecanların kontrol altına alınması :

Şüphesiz Hz.Muhammed, bir insandı, elbette ki, O'nun da heyecanları, duyguları ve endişeleri vardı. Ancak endişeleri ve heyecanları hiçbir zaman zaaf derecesinde değildi. O'nun bütün endişesi insanların hidâyetten mahrum kalmaması düşüncesine dayanırdı. Çünkü bir tek insanın doğru yola getirilmesi, kırmızı develere sahip olmaktan daha hayırlıdır. (46)

i) İrşadda ve konuşmada samimiyyet :

Nahl suresinin sonundaki âyetlerde belirtildiği gibi, güzel öğüt, hikmetli sözlerle, samimiyyetle Allah yoluna, Hakk'a ve doğruya davet edilmek gerekir. İrşadda gurur ve kibire yer yoktur. Tatlı söz, güler yüz ve nezaketle yapılan telkinlere herkes kulak verir.

j) Protesto ve itirazlar karşısında sakin ve itidalli olmak:

Sevgili Peygamberimiz her fırsatta içinde bulunduğu topluma, gerçekleri anlatıyor ve onları İslâm'a davet ediyordu. Şüphesiz bütün konuşmaları, hüsnü kabul görmüş

(44) El-Acluni, Keş'fül Hafa, s. 238.

(45) Buhari, İman, 32.

(46) Buhari, Fedai'lil-Eshab, 9.

değildi. Böyle durumlarda O, hiçbir şey olmamış gibi konuşmasına devam ediyordu. Nitekim, Safa tepesinde yapmış olduğu konuşma, amcası Ebu Leheb tarafından protesto edilmişti ve kendileri hiçbirşey olmamış gibi mesajına devam etmişti. (47)

5- SORU-CEVAP (DİYALOG) METODU :

Bu metod hakiki düşünmeye, ferdi teşebbüs kaabiliyetinin gelişmesine, serbest konuşma ve tartışmaya imkan verir, fırsat hazırlar. Başta Kur'an-ı Kerim, **"Eğer bilmiyor iseniz ilim ehline sorun"** demek suretiyle, soru sormak şekliyle öğrenmeyi teşvik etmektedir ve Hz.Muhammed'e soru sorulduğunu açık bir şekilde beyan etmektedir. Bilhassa Hz.Ömer'in rivayetiyle anlatılan ve Müslim de yer alan Cibril Hadisinde geçen: ***"Ey Muhammed bana İslâmı, imanı, ihsanı anlat, bana kıyametden haber ver."*** gibi sorulan sorulara Peygamberimiz'in, ashap içinde verdiği cevaplar irşad medoduna en büyük kaynak teşkil etmiştir.

6- TEMSİL VE ÖRNEK METODU :

Temsil, birşeyin benzerini sunmak ya da tasvirini yapmaktır. Diğer taraftan fikirlerin, daha iyi anlatılması için, bazı kavram ve düşüncelerin misalle anlatılmasına temsil metodu denir. İrşad ve öğretimde temsilin ve örnek vermenin büyük faydaları vardır.

Kur'an'da; **"Görmedin mi? Allah sana nasıl bir temsil getirmiştir: Güzel bir kelime** (şehadet kelimesi) **kökü sabit ve dalları semada** (yukarıda) **olan bir ağaç gibidir..."** (48)

7- TARTIŞMA METODU :

Tartışmanın amacı bir konuya değişik açılardan bakabilme gücünün kazanılabilmesidir. Bu açıdan istişare de, bir tür tartışmadır. İlimlerde meleke sahibi olmak için en kolay metod müzakereler ve ilmî tartışmalardır. Tartışma metodu bizzat Kur'an'ın emridir. Yalnız mücadele yapılırken bilgili olunması gerektiğine dikkat çekilmiştir. (49) Kur'an-ı Kerim'de mevcut, bir çok örnekten, şu ikisiyle iktifa edelim.

a) **Ehli kitabdan düşmanlıkta ileri gidenler müstesna olmak üzere, en güzel şekilde tartışın.** (50)

b) **Ey Muhammed! Allah'ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et, onlarla en güzel şekilde tartış.** (51)

Hz.İbrahim ve Nemrut arasında geçen tartışma buna açık bir örnektir. (52)

(47) Müslim, İman, 355.

(48) İbrahim, 14/24-25.

(49) Ali İmran, 3/66-Hac, 22/3.

(50) Ankebut, 29/46.

(51) Nahl, 16/125.

(52) Bakara, 2/258.

8- TEDRİC (GRADUALLY) METODU :

Yeri geldikçe irşadda tedric metodunun kullanılması, çok faydalı olur. İlahi emirler dahi zaman içinde, peyderpey hazmettirilerek sunulduğu için iyi sonuçlar alınmıştır. Hatta İslâma karşı çıkıp direnenler ve inanmayanlar "Kur'an O'na toptan indirilseydi ya", diye, itirazda bulunmuşlardı. Halbuki Kur'an'ın âyet âyet indiriliş sebebi Hz.Muhammed'in kalbine iyice yerleştirmek içindi. (53) Büyük kitabımız Kur'an-ı Kerim'de tedric mantığı son derece açıktır. Örnek vermek gerekirse üç veya dört merhalede yasaklanmış içki konusu gibi...

Rasûlüllah, yeni tebliğ edeceği herşeyi bildiği halde istenen verim ve netice hasıl olmaz diye, bunları ısındıra ısındıra, söylemiştir.

Saçı- başı dağınık, sesi duyulup ne söylediği zor anlaşılan, Necid halkından gelen misafire verdiği cevaplarda tedric usulüne riayet etmiştir...

9- KISSADAN HİSSE ALMAK SURETİYLE İRŞAD METODU :

Kıssaların, insanlar ve çocukların üzerinde etkisi çok olduğu bilinen bir gerçektir. İşte bu psikolojik ve terbiyevi özelliğinden dolayı kıssa güçlü bir irşad vasıtasıdır. Başta bir irşad kitabı olan Kur'an-da birçok kıssa vardır. Özellikle İslâm'ın ilk yıllarında bu kıssalar İslâm İrşad ve eğitim dersleri niteliğindedir. Hz.Muhammed, Kur'an kıssalarını; tevhid inancını anlatmada, muhaliflerini ikna etmede, psikolojik bir silah olarak kullanmıştır.

Kur'an ve hadislerde, bu konu ile ilgili birçok kıssalar vardır. Hz.Musa'nın mucizelerle donatılıp Fıravun'a gönderilişini buna örnek olarak söyleyebiliriz. (54) Kur'an da geçen Habil, Kabil, Hz.Yusuf, Hz.Nuh v.s. kıssaları gibi. Hz.Muhammed'de birçok kıssalar anlatarak Ashabı ve ümmeti aydınlatmıştır. (55)

10- ÖRNEKLERLE İRŞAD METODU :

Her insanın bir örneği vardır; fakat onun nereden geldiğini bilmez. Bunun sebebi ise örneğin; insanın doğumundan hemen sonra oluşması ve insanla birlikte gelişmesidir. Evde büyüyen, babasını annesini örnek alan çocuklardan tutun da, bir çok insanların belirli şahsiyetleri örnek aldıkları gibi...

Mürşidin herşeyden önce söyleyeceği ve tatbik ettirmek istediği bütün güzellikleri, kendinde toplaması ve kendi yaşantısı ve davranışlarıyla çevresine yansıtması gerekir. Şüphesiz Hz. Muhammed aynen böyle bir örnek mürşid idi.

Görüldüğü gibi, ilk dönemde Hz.Muhammed'in bulunduğu toplumun hali yürekler acısı idi. Diğer bölgelerin de bundan iyi olduğunu söyleyemeyiz. Ne var ki, Arabistan'da bütün ahlâksızlıklar peşpeşe sıralanmıştı.

(53) Furkan, 25/32.

(54) Kasas, 28/26-49.

(55) Buhari, İcare, 12.

Bu toplum nasıl oldu da daha sonra, Kur'an'da öğülen hayırlı ümmet özelliğini kazandı. (56) Neyi model olarak aldılar da, bu hayat tarzları değişti. Şüphesiz büyük insan, en güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen büyük örnek ve önder Hz.Muhammed'i model olarak seçtiler ve tabi oldular.

Mürşidin gizli ve kapalı tarafının olmaması, kamil ve mükemmel olması, hayatın bütün yönlerine nüfuz etme kabiliyyetine sahip olması gerekir. Yaşamayan yaşatamaz, ölü adam, uyuyanı uyandıramaz. Hasta adam, sağlamı tedavi edemez.

(56) Ali İmran, 3/110.

İRŞAD GÖREVİ ÜSTLENECEKLERDE ARANILAN NİTELİKLER

Yrd. Doç. Dr. Halil ÇİÇEK
100. Yıl Üni. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

GİRİŞ

İrşadın Kur'an ve sünnetteki metoduna geçmeden önce konunun tamamen aydınlanması için "İrşad" kelimesinin etimolojisine ve örfte ifade ettiği manaya kısa bir şekilde göz atmamızda yarar vardır.

"İrşad" kelimesi رشد kökünden gelen mezid bir masdardır. Fiil olarak mazisi ارشد muzarii يرشد emri اَرْشِدْ gelir. "İrşad" Kur'an'da hiç geçmemektedir. Ancak bu kökten gelen şu kelimelerin Kur'an'da geçtiğini görmekteyiz. يرشدون bir defa, رشد altı defa masdar olan رَشَداً beş defa, رشاد iki defa, راشدون bir defa رشيد üç defa مرشد bir defa Kur'an'da geçtiğini görmekteyiz.

İrşad: Hidâyet etme ve yol gösterme anlamına gelir. (1)

İrşad İslâmi literatürde hak, hidâyet ve İslâmiyeti yaşama yolunu başkasına gösterme anlamına gelir. İrşad kelimesinin ülkemizdeki kullanımına bakıldığında onun munhasıran Müslümanların İslâmiyeti yaşamaları için icra edilen sözlü, fiili ve görüntülü faaliyetlere ıtlak olunduğunu görmekteyiz." İrşad'ın Kur'an ve sünnetteki müteradifi (eş anlamlısı) "Emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker" ifadesidir.

İnsanlığı İslâma çağrı ve hak yolu olan İslâmiyeti insanlara gösterme konusuyla alakalı olarak ayrıca şu ifadelerin de Kur'an'da geçtiğini görmekteyiz:

"Tezkir" Bu ifade İslâma çağrı anlamında emir sığasıyla kullanılmıştır. Toplam altı yerde geçmektedir.

"Da'vet" Hak yoluna çağrı manasında Kur'an'da 31 defa zikr olunmaktadır.

"Va'z" Hayır, hidâyet ve hakkaniyet hususunda öğüt verme anlamında gelen "Va'z" kelimesi Kur'an'da 25 defa geçmektedir.

"Emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker" Bu ifade Kur'an'da sekiz kere zikr olunmaktadır.

"İrşad" la ilgili Kur'an'da geçen literatür bu kelimelerden ibarettir.

"İrşad"ın veya emri bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münkerin tarihi sürec içerisinde "el-

(1) İbni Manzur Muhammed b. Mukarrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut-1988.c.5.s.219.

Hisbe" adı altında kurumlaştığını görmekteyiz. Günümüzde de "İrşad"ın-cılız olsa bile-kısmen kurumlaşmış olması hakikaten sevindiricidir.

A- KUR'ÂN'DA İRŞAD METODU

Beşeriyet, tarihinin karanlık girdaplarında zulm, sömürü, ahlâksızlık despotluk v.b. insanlık haysiyetine yaraşmayan şeylerle pençeleşirken ve bu gayri insani olayların ağır darbeleri altında çaresizlikle kıvranırken Allah tarafından insanlığı hidâyete ulaştıran bir nur geldi. Bu nur insanlığa asla demode olmayan insanî erdemleri, fazilet ilkelerini, hiç bir zaman eskimeyecek hukukî prensibleri ve kıyamete dek zinde kalacak hidâyet kurallarını beşeriyete sunmuştur. Bu Kur'an yıpranmaz, pörsümez ve zamanı geçmez siyasî, askerî, idarî, iktisadî, hukukî, içtimaî ve ahlâkî esasları beşeriyete takdim etmiştir. Bu Kitap kıyamete dek insanlığın huzurunu temin etme görevini yüklenmiştir. Bu Kur'an tarihin çeşitli dönemlerinde farklı sebeblerden ötürü ümmetin dejenere olmuş ahlâkını, kayıp olmuş faziletini ve yok olmuş huzurunu geri getirme ve ümmeti tekrar dirliğe ve istikamete kavuşturma ve islah etme vazifelerini deruhte etmiştir.

Bu itibarla Kur'an, irşad olayına hayli ağırlık vermiştir. İnsanları irşad etmek, onları hak ve hidâyete kavuşturmak için bir çok hitap yöntemini ve islah metodunu kullanmıştır. Beşerin ıslahı için ne gerekiyorsa onu zikretmiştir. Çeşitli ifade tarzlarını ve farklı üslupları kullanmıştır. Nitekim Kur'an'ın kendisi de bu konuda şöyle buyuruyor: **"Biz Kitapta hiç bir şey eksik bırakmadık..."** (2)

İnsanların irşad ve islahı için değişik yöntemler, gerekli görülen farklı metodlar ve insanlar açısından ihtiyaç duyulan mütenevvi tatmin edici hususlar Kur'an'da asla eksik olmamıştır.

Ne var ki, kullanılan bu yöntem ve metodlar Kur'an'ın tabii akışı içerisinde devam etmektedir. Zira Kur'an'ın ifadeleri bir takım kompleks ve muakkad ilmi ıstılahlardan ve karmaşık teknik ifadelerden azadedir. Çünkü hem o günkü toplumun hem de tarihi seyir içerisinde beşeriyetin büyük bir kesiminin kültürel ve sosyal yapısı bu gibi ilmi istilahları anlamaya müsait değildir. Ama bununla beraber tüm irfan ve ilim çevreleri aradığını onda bulabiliyor. Herkes ihtiyacını ondan karşılayabiliyor.

Kur'an'da yer alan islah yöntemlerini ve irşad metodlarını şöyle hülasa etmek mümkündür:

1- Kur'an İrşadı Burhânîdir

Kur'an insanları hayra davet ederken akıllarını tatmin edecek bir surette davet eder. Yani delilli davet eder. Kuru ve çıplak müddeaları ileri sürmez. Aksine müddealarını aklî ve mantikî delillerle teyid edip ispat eder. Gelişi güzel, mantıksız, mesnedsiz, ispatsız ve akla tahammülü mümkün olmayan hususlara yer vermez. Hele hurafe ve efsanevî şeyleri asla zikretmez.

Kur'an'ın insanları irşad ederken serdettiği deliller farklı ve çok çeşitli olmakla beraber, onları şu katagorilerde toplamak mümkündür:

(2) el-En'am, 38.

a- Enfusi Deliller:

Kur'an insanlara daha sağlıklı, huzurlu ve emniyetli bir hayatı bağışlamak üzere bir takım emirler, yasaklar ve ibadetler va'z etmiştir. Aynı zamanda bütün bunların temelini teşkil eden bir inanç sistemini de getirmiştir. Kur'an'ın getirmiş olduğu inanç sistemi saf, temiz ve berraktır. Her türlü şirkten, hurafeden azadedir. Bu inanç sistemi Allah'ın vahdaniyet temeli üzere kuruludur. Bu inanç sisteminde Allah mutlak kemâl ve güzelliğe sahip, her türlü ortaklık, eksiklik ve ayıptan mukaddestir.

Kur'an, Allah'ın bu mutlak kemâl ve güzelliğine yaraşır ve esasta ona dayalı mutlak iyilik, mutlak hayır ve mutlak temizliğe sahip bir ibadet tarzını ve mutlak insaniyet, mutlak adalet, mutlak hakkaniyet ve mahza ilericilik ve gelişmeyi emreden bir hayat nizamını tesis etmiştir. Bu ise o günkü insani cemaatların alışık olmadığı ve dolayısıyla çok garipsedikleri bir olaydı. Bunun için onlar Kur'an'ın tezlerini bir bir inkar ediyor imkan bulurlarsa iptal etmeye kalkışıyorlardı. İşte böyle çetin bir mücadele zemininde Kur'an zikir ettiği müddealarını delille teyid etme durumunda idi. Delil ile adeta onları kabule icbar ediyordu, tutunabilecekleri bir bahane bırakmıyordu. Kur'an bazen insanın kendi nefsinde mevcut olan bir kısım delilleri serd eder. Kur'an insan nefsinde mevcut olan ilahi sanatın çeşitli yönlerine dikkat çeker. Mesela Kur'an, takva, seher vaktı ibadeti ve fakirleri gözetmeyi teşvik ederken **"Nefislerinizde de** (âyetler) **vardır. Görmüyor musunuz?"**(3) buyurarak irşad ettiği hususları istidlal ile perçinleştirir.

Başka bir surede Hz. Peygamber (s.a.s.)'e uymayı ve Allah'a ibadet etmeyi teşvik ederken yine görüyoruz ki, Kur'an müddeasını enfüsî bir delille pekiştirmiştir: **"Bizden ücret istemeyip hidâyet üzere olan kimselere uyun. Bana ne oluyor ki, beni yaratan ve sizlerin de ona döneceğiniz Allah'a ibadet etmiyorum? "**(4)

b- Afakî Deliller:

Kur'an, bazen de bu kainatın çeşitli tablolarından demetler halinde deliller sunar. Bu tür deliller Kur'an'da çoğunluktadır. Kur'an kâinatın çeşitli manzara ve merkezlerini çiçek arayan bal arısı gibi arar gezer ve düşünebilen henüz kavrayış mekanizması iptal olmayan insanlar için deste deste delil buketlerini sunar ve akıl, kalp ve vicdanı istidlâlden fışkıran abı hakikatlara dayanır.

Bu cümleden olarak Kur'an, Lokman suresinde ibadet ve ahlaka dair bazı emir ve yasakları zikr edişinin peşisıra şu kevnî delilleri şöyle takdim eder: " Sizler Allah'ın göklerdekini ve yerdekini size musahhar kıldığını görmüyor musunuz? Açık ve gizli olarak nimetlerini sizlere bolca vermiştir."(5)

(3) ez-Zâriyat,21.

(4) Yâsîn, 21-22.

(5) Lokmân, 8-11.

Yine bu surede Kur'an iman ve salih ameli teşvik ederken hemen akabinde göklerin, dağların, hayvanların suyun ve bitkilerin yaratılışına dikkat çekmektedir. (6)

Başka bir surede de salih amel işleyenle günah işleyenin bir olmadığını vurguladıktan hemen sonra göklerin ve yerin yaratılışına dikkat çeker. (7)

Bu kabil misaller Kur'an'da oldukça çoktur. Biz bu kadarla iktifa edelim.

C-Psikolojik Deliller:

Bununla şunu kast ediyoruz: Kur'an, bazen zikrettiği müddealarına delil olarak, korku gibi insanın maruz kaldığı bir takım durumlarda kendisini koruyabilen birine sığınma ihtiyacını duymasını vahdaniyete delil olarak serd eder. Bu tür deliller diğerlerine nisbetle azdır.

Buna şu örneği verebeliriz:

Kur'an insanları tevhide davet ederken ve şirkten de sakındırırken zikrettiği bazı afakî delillerin yanısıra şu delile de yer verir. **"Dağlar gibi dalgalar onları kuşattığı zaman itaatı tamamen Allah'a halıs kılarak ona dua ederler."**(8)

Allah'u a'lem Kur'an burada şunu nazara verir: İnsanoğlu sıkıntıya ve dara düşünce haleti ruhiyesinin baskısıyla mutlaka birine iltica etmek, derdini ona arz etmek ve onun kapısına koşmak ister. İşte insanın mutlaka sığınma zaruretini hissettiği o zat Allah'tır. O halde dara düşmeden evvel ona yalvarmalı, ona ibadet etmeli ve onun emir ve yasaklarına dikkat etmeli.

2-Kur'an'ın İrşadı İknaîdir

Kur'an insanlara bazı şeyleri emreder, bazı şeylerden de sakındırırken zaman zaman ikna yolunu seçer. Bir takım hususları, olayları ve fiilleri dile getirmek suretiyle muhatabı ikna eder. Aklının kabul edeceği ve kalbinin de mutmain olacağı hususları zikrederek muhatabını teslim alır. Böylece de onun tepkisini ve karşı koyuşunu önlemiş olur. Buna bir kaç tane örnek verelim:

1- Kur'an, ana ve babaya güzel davranmayı tavsiye ederken annenin hamilelikten itibaren çocuk için çektiği sıkıntıları değişik üsluplarla dile getirir.(9) Böylece Kur'an evladı en güzel şekilde ikna ederek tavsiyesine uymasını bir nevi sağlama almıştır.

2- Kur'an, mümin erkek ve kadınların birbiriyle alay etmelerini yasaklarken, muhatabları şu şekilde ikna eder: **"Ey iman edenler (sizden) bir grup diğer bir grubla alay etmesin. Umulur ki, alay edilenler alay edenlerden daha iyi olurlar."** (10)

(6) el- Câsiye, 21-22.

(7) Mülk, 2-3

(8) Lokmân,32.

(9) Lokmân, 14-15; el-Ahkâf, 15.

(10) el-Hucurât, 11.

3- Kur'an, hak dinine uymayı emrederken, bazı kafirler, biz geçmiş atalarımızın dinine uyarız, deyip haktan kaçmaya çalışırlardı. Kur'an ise, onları ikna etmek için şöyle hitap ediyordu: **"Babaları hiç bir şey anlamadıkları ve hidâyet üzere olmadıkları halde mi uyarlar? "** (11)

Haddizatında Kur'an bu ifadesiyle hem onlara sitem ediyor, hem de onları hakka döndürmek için ikna ediyor. Yani bir şey bilmeyen, cahil ve sapık bir yolda olan biri, kişinin öz babası da olsa uyulmaya layık değildir. Çünkü o, kendi nefsine bir şey kazandıramamış ki, başkasına kazandırabilsin.

3- Kur'an İrşadı Müşfikânedir

Kur'an insanları hayra ve salaha davet ederken, Allah'ın insanlara olan şafkât ve merhametinin izleri davetin uslubundan belirgin bir şekilde görülmektedir. Kur'an'da varid olan ilahî emir ve yasakların kulların mahza faydası için olduğu, Allah'ın kullarını cezalandırmak değil bağışlamak istediği, davet uslubundan açık bir şekilde görülmektedir. Bu husus, hitâpların, emirlerin terkibinden, cümlelerin siyak ve dizilişinden anlaşılır. Buna bazı örnekler verelim:

1- **"De ki: Ey kendi nefislerine müsrif davranan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."**(12) Bu ilahi çağrıda " İbad" kelimesinin Allah'ın zamirine izafesi, mevsulun sıla cümlesi, nehy cümlesi, isti'naf cümlesi ve âyetin fezlekesi, bunlardan her biri ayrı ayrı şefkât ve merhamet ihsas ettirir.

2- **"Eğer siz Allah'a güzel bir şekilde ödünç verirseniz, Allah onu sizin için kat kat arttırır ve sizi bağışlar. Allah çok mükafat verendir, ceza vermekte acele etmeyendir."** (13)

Görülüyor ki, Kur'an bu âyette Allah yolunda harcamayı emrederken hem ikraz kelimesi hem muzaafa kelimesi, hem mağfiret cümlesi ve hem de âyetin son fezlekesi bunlardan herbiri Allah (c.c) ın kullarına olan merhamet ve şefkâtını bariz bir surette göstermektedir.

Ezcümle Kur'an hayra ve salaha davet ederken hitâplarından ve cümlelerin terkibinden Allah (c.c.)'ın kullarına olan şefkat ve merhameti açık bir şekilde görülmektedir ki, bu da emirlerin yerine getirilmesinde çok büyük bir etkiye sahiptir.

4- Kur'an'ın irşadında tergib ve terhib dengelidir.

Kur'an'ın genel bir hususiyeti şudur ki, tebşir ve inzarı muvazenelidir. Birisi öbüründen aşırı gitmez. Tabiatiyle bu denge muminin psikolojik muvazenesini sağlar. Ne tümden korkup Allah'tan ümit keser, ne de büsbütün güvenip de ihmali vazife eder. Mağrifeti ilahiyeye umut bağladığı gibi, onun azabından da korkar. Bu denge ile kendini büyük ölçüde şerlerden korumaya çalıştığı gibi hayır ve salihatı da yapmaya gayret eder.

(11) el-Bakara, 170; bkz. Lokmân, 21.

(12) ez-Zümer, 53.

(13) et Teğâbün, 17.

Tergib ve terhib arasında denge kıvamını tutturmak, murşid için çok önemli bir husustur. Bu dengeyi muhafaza edebildiği ölçüde muhataplar üzerindeki müessiriyeti artar kanaatındayız.

Buna birçok örnek arasında şu örneklere dikkatı çekmek isterim: Saffat sûresinin 41-68, Sad sûresinin 49-64, Mutaffifîn sûresinin 7-28 ve el-Gâşiye sûresinin 1-16 âyetleri.

Bu ve benzeri misallere bakıldığında tebşir ve inzarın Kur'an'da ne kadar muvazeneli olduğu açıkça görülür.

5- Kur'an İrşadı Umumi ve Şumullüdür.

Kur'an kıyamete kadar gelip geçecek ferd, aile, toplum ve devlet olarak tüm insanlığa hitap ettiği için onun irşadı:

a- Zaman itibarıyla umumîdir. Belli bir zaman kesitinde var olan insanlara değil, belki nüzülünden itibaren ruzi kıyamete dek bütün insanlığa hitâp eder.

b- Mekân itibarıyla umumidir. Sadece bir coğrafyada yer alanlara hitâp etmiyor. Yeryüzü coğrafyasının neresinde bir mükellef varsa ve Kur'an'ın mesajı ona yetişmişse o, Kur'an'ın irşadına muhataptır.

c- Muhataplar itibarıyla umumîdir. Çünkü gezegenin sırtında yaşayan her mükellef, ırk ve cinsiyeti ne olursa olsun Kur'an irşadına muhataptır.

d- Durum itibarıyla umumîdir. İnsanın teklif sahasına giren ferdi, ailevî, içtimaî, idarî, iktisadî, itikadî, hukukî, ahlâkî ve siyasî tüm davranış, tutum, fiil, olay ve eylemleri, Kur'an irşadına mahal teşkil eder. Teklif sınırına giren ferd ve toplumların hiç bir amel ve işleri Kur'an hitâbının dışında kalamaz.

Bu umumîliğin ifadesi olarak Kur'an'ın hitâpları genellikle يا ايها الذين آمنوا veya يا ايها الناس şeklindeki umumî hitâplardır. Ve yine bu şumullüğün ifadesi için birçok yerde kişinin tüm fiil ve davranışlarını kapsayan اطيعوا gibi umumî tabirler kullanılmıştır.

İrşad görevini üstlenenlerin dikkat etmeleri gereken hususların başında irşadda umumîlik prensibi gelir.

B- SÜNNETTE İRŞAD METODU

Kur'an'ın emirlerini, tevcihlerini, tüm prensib ve metodlarını ilk defa ve en güzel uygulayan hiç şüphesiz Hz. Peygamberdir. Said b. Hişam (r.a) diyor ki, ben bir gün Aişe (r.a.)nın yanına vardım. Rasûlüllah (s.a.s.) ın ahlakını sordum. Bana "Kur'an'ı okuyor musunuz? " diye sordu. Evet okuyorum dedim. "İşte Rasûlüllah (s.a.s.) ın ahlâkı Kur'an'dı " diye cevap verdi.(14)

Öyleyse Kur'an irşadında esas olan tüm prensib ve metodlar Hz. Peygamber

(14) Gazzali Muhammed, İhyau Ulumiddin, İstanbul-1985, c.1 ,s.352.

(s.a.s.) ın irşadında da esastır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) toplum içinde yaşayan, insanlara karışan ve onlara muhatab olan biri olduğundan onun irşadında ayrıca göze çarpan bazı hususlar sözkonusudur.

Bir tebliğ bazında yapılan bir araştırmanın muhtasar olmasının gereği olarak nebevî irşad metodunu incelerken fazla detaylara inmeyeceğiz. Sadece dikkatımızı çeken metodik noktaları arz edip konuyu müzakereye sunacağız.

Nebevî irşad metodunun unsurları şunlardır:

1-Hz. Peygamber (s.a.s.)'ın İrşadı Te'kididir.

Rasûlüllah (s.a.s.) hutbelerinde, sohbetlerinde ve sair irşadı ilgilendiren konuşmalarında te'kide önem verirdi. Bununla muhatapların daha ziyade kendilerini konuya vermeleri hedefleniyordu. Bu tekid birkaç tarzda yapılıyordu.

a- Arapçada muhatabın kelâma dikkatını daha ziyade çeken الا ve اما gibi edatlarla tekid etmek. Rasûlüllah (s.a.s.) ın birçok hadisinin الا ve اما ile başlaması bu kabildendir. Böylece muhatabın beninin hadiste ifade edilen hükme katılımı sağlanmış oluyor. (15)

Ör.1 الا احدثكم بما ان اخذتم به ادركتم من سبقكم ولم يدرككم احد بعدكم

Ör. 2 الا انبئكم باكبر الكبائر...

Muhatabın benini uyarmak ve hitâpta ifade edilen konuya aktif olarak katılımını sağlamak hitâbelerin tamamında ve özellikle irşadda çok önemli ve faydalı bir husustur. Tekniğine uygun yapılmak istenen hiç bir irşad v.b. hitâbe bundan bigane kalamaz.

b- Kasemle te'kid: Hz. Peygamber (s.a.s.) zaman zaman kelâmını ya mezkur veya mahzuf bir yeminle güçlendirirdi. Tabiatıyla kelâm kasemle te'kid edildiği zaman muhatabın telkin edilen kelâma olan güveni daha fazla pekişir. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) in kasemlerinde daha da ilgi çeken bir husus var şöyle ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) genellikle والذى نفسى بيده şeklinde yemin ederdi. Bu yemin ise, hem yemindir, hem de zımnen Allah'ın halikiyetine dikkat çektiği için bir delildir. (16)

والذى نفسى بيده لايؤمن احدكم حتى اكون احب اليه من والده و ولده

والذى نفسى بيده لقد هممت ان آمر بحطب فيحطب ثم آمر بالصلاة فيؤذن لها ثم آمر رجلا فيؤم الناس ثم اخالف الى رجال فاحرق عليهم بيوتهم. (17)

c- Tekrarla te'kid: Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah'ın dinini tebliğ ettiği için elbette onun konuşmaları diğer insanların konuşmalarından farklı olacaktır. Konuşmasının belli bir disipline tabi olması gerekir. Zira onun her sözü ümmeti için delildir, bir hüküm kaynağıdır. (17) Bu sebeple Hz. Peygamber konuşmalarına dikkat ederdi, konuşurken dinleyiciler tarafından iyi anlaşılabilmesi için ağır ağır ve tek tek konuşurdu. (18) Çoğu

(15) Zebidi Zeyneddin Ahmed, et-Tecridu's-Sarih, İstanbul-s.118.

(16) a.g.e.s.27.

(17) a.g.e.s.101.

(18) İbni Kayyim Muhammed b. Bekr el-Cevziyye, Zâdü'l-Maâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Ammân-Dâru'l-Furkân, c.1.s.46.

zaman da kelâmını üç defa tekrar ederdi. (19) Bazen de konunun ehemmiyetine binaen üçten fazla da tekrar ettiği olurdu. Nitekim Ebubekir (r.a) şöyle rivayet eder: Biz Rasûlullah'ın yanında idik, bize "Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi? diye üç defa sordu. ***"Allah'a şirk koşmak, anne babaya eziyet vermek, yalan yere şahitlik yapmak ve yalan söylemek"*** buyurdu. Bunu söylerken yaşlanmıştı, hemen doğruldu ve yalan şahitliği öylesine tekrarladı ki, biz keşke dursaydı dedik. (20)

d- Ses tonuyla te'kid: Hz. Peygamber (s.a.s.) va'z ederken diğer normal günlük konuşmalarından farklı konuşurdu. Muhatabları zinde tutmak ve anlatılan konunun ehemmiyetini ihsas ettirmek için yüksek sesle konuşurdu. Sahabe o tür konuşmasını şöyle tarif ederdi: "Sanki o, sabah veya akşam saldıracak bir orduyla korkutuyordu." (21)

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.) va'z verirken gözleri kızarıyor, öfkesi artıyordu. (22) Tabiatiyle bütün bunlar, Hz. peygamber (s.a.s.) ın kendini ne kadar irşada verdiğinin birer göstergeleridir.

2- Nebevî İrşad Tefhimi ve Takriri idi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmeti irşad ederken azami derecede muhatabın konuyu iyice kavramasına özen gösterirdi. Bunu gerçekleştirmek için bazı yöntemler kullanılıyordu:

a- Dil yöntemi Hz. peygamber (s.a.s.) hitâp ettiği ferd veya topluluğun dil ve lehçesini kullanırdı.

b- Soru cevap Yöntemi Bunu da iki şekilde icra ederdi.:

1- Kendisinin muhatablardan soru sorup cevap vermesi.

2- Muhatabların soru sormasını temin edecek şekilde kelâmını irad etmesi. Her iki durumda da muhatabın dikkatını çeken ve aktif olarak konuya iştirakını sağlayan bir durum vardır.

c- Sayısal yöntem: Verilen konunun hemen kavranmasını ve hafızaya yerleşmesini sağlamak için konu maddeleştirilip belli bir sayı ile veriliyordu. Hadis mecmualarına bakıldığında bu yöntemin çok kullanıldığı görülür. Günümüzde de modern öğretim müesseselerinde eğitimcilerin bu yöntemi sık sık kullandıkları görülmektedir.

d- Çizim yöntemi: Konuyu muşahhaslaştırmak için Hz. Peygamber (s.a.s.) bazen çizgiler yöntemine başvururdu. Kişinin ecelinin arzularına kavuşmadan kendisini yakaladığını anlatırken üç tane çizgi çizdiği hadisi çoğumuzun malumudur. (23)

3- Nebevî İrşad Temsili idi.

Bir olayın, konunun, yahut bir kavramın zihinde daha ziyade yerleşebilmesi veya-

(19) a.g.e.

(20) el-Münziri Muhammed Zekiyuddin, et-Terğib ve't-Terhib, Beyrut el-Mektebetu'l-Asrıyye,c.3,s.221.

(21) İbni Kayyim, Zâdu'l-Maâd, c. 1.s. 47

(22) a.g.e.

(23) Bkz.el-Münziri, et-Terğib, c.4,s.173.

hut bir mananın daha kolay anlaşılabilmesi için "benzetme" nin dillerde önemli bir misyonu vardır. Bu sebeble hatipler, edipler ve yazarlar konuşmalarında ve yazılarında benzetmeye sık sık yer verirler. Hz. Peygamber (s.a.s.) irşad görevini icra ederken peygamberliğin tabii yapısının gereği olarak çok değişik konulara ve muhtelif hususlara değinmek durumunda idi. Hitâp ettiği o toplumun alışık olmadığı veya kabullenmesinde yahut icrasında güçlük çektiği bir çok hususu dile getiriyordu. İşte bu gibi hususların daha kolay anlaşılabilmesi için Hz. peygamber (s.a.v) temsile (benzetme) yer vermek durumunda kalıyordu. Hadis mecmualarına baktığımızda temsilin çok kullanıldığını görürüz.

4- Nebevî İrşadda Tolerans ve Müsamaha Esastır.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Arap milleti gibi inanç, gelenek ve göreneklerine sıkı bağlı ve gayet mütaassıp bir topluluk içerisinde gönderilmiştir. Çölün sert tabiatına sahip, bedeviliğin kabalığına alışkın, riyaset ve mal tutkusuna meftun bir toplumdu Arap toplumu. Bu toplum uzun bir süreden beri ilahi öğretiden kopmuş, tamamen Arabistan mitolojisinin etkisinde kalmış, efsane ve hürafeler hayatının belirleyicisi olmuş bir toplum. Yeni empoze edilmek istenen İslâmın mesajına bir çok yönden ters düşen böyle bir toplumda irşad edicinin gayet metin, sabırlı azimli, şefkatkâr, hikmet sahibi ve müsamahakâr olması lazım.

Sahabe toplumu her ne kadar büyük ölçüde cahiliyenin kirlerinden arınmış iseler de ancak, yine de bir takım kalıntıların İslâm sonrasına dek devam etmesi muhakkaktı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunları geniş af ve müsamahasıyla karşıladı. Beşeri yapının gereği olarak sahabeden meydana gelen bir takım kusur ve hataları af etmekle beraber, zaman zaman da hata sahiblerini müsamahasının şefkâtlı kanadıyla himaye etti. Bunu Hatip b. Ebi Beltea olayında açıkça görmekteyiz.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu geniş af ve müsamahasının gereği olarak muayyen bazı kimselerde bir takım kusur ve hataları gördüğünde onları toplum içerisinde teşhir etmez, toplumdan dışlamazdı. Ancak işlenen hata bir günah ise, sahibini belirtmeden hatayı dile getirirdi. Ve genellikle ما بال اقوام ifadesini kullanarak toplumu uyarırdı.

5- Nebevi irşad muhatabın psikolojik, ekonomik, ahlâkî ve siyasî yapısı ve sosyal statüsü göz önünde bulundurularak icra ediliyordu.

Toplumu meydana getiren bireylerin, eğilimleri, duyguları, arzuları, ilgileri ve zaafları ayrı ayrı olduğundan herbirisine yönelik islah ve irşad faaliyeti ayrı ayrı olacaktır. Bazılarına göre terğib daha müessir iken, diğer bazılarına göre terhib daha tesirlidir. Bir kısım insanlar emir olundukları İslâmî hükümlerin bazılarını titizlikle yerine getirirken, bazılarını da ihmal ederler. Böyle bir yapı mozaiğine sahip toplumda başarılı bir irşad faaliyeti yürütülmek istendiğinde mutlaka fertlerin özel durumu veya fertlerden meydana gelen toplumun genel durumu göz önünde bulundurulmalıdır. İrşad esnasında telkin edilecek tebşir ve inzarın dozajı da buna göre ayarlanmalıdır. Yine bu duruma göre irşad faaliyeti boyunca bazı hususlar üzerinde fazla durulmalı, fazla ihtiyaç hissedilmeyen konulara da az zaman ayırmalı. Ve yine muhatabın neşatına göre bıktırıcı olmamasına özen göstermeli.

Muhatabın durumuna uygunluk noktasından "Nebevi İrşad"a bakıldığında onun zirvede olduğu görülür. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) kendi irfan zaviyesine çekilerek hiç

bir zaman irşad faaliyetinde bulunmamıştır. O sürekli muhatabı hareket noktası yapmış, muhatabların genel durumu ekseninde icrai vazifede bulunmuş. Bundan ötürü olacak ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı soruya muhatapların durumuna göre değişik cevaplar vermiştir. Mesela bir keresinde sahabeden biri, hangi amel daha efdaldır? diye sorunca, Hz. peygamber (s.a.s.) : ***"Allah'a tereddütsüz bir iman, hiyanetsiz bir cihad ve makbul bir hac"*** cevabını verdi. (24) Muaz b. Cebel'den yapılan bir rivayete göre de Hz. Peygamber (s.a.s.) le en son konuştuğum şu olmuştu: "Ey Allah'ın Rasûlü Allah katında en hayırlı amel hangisidir? Hz. Peygamber cevaben: ***"Dilin Allah'ın zikri ile hareketli olduğu halde ölmendir."*** buyurdu. (25) Bunun gibi pek çok örnek hadis mecmualarında mevcuttur.

6- Hz. Peygamber (s.a.s.) ın İrşadı Amelî idi.

Bir fikri, bir ideali, bir islah hareketini topluma sunan her hangi bir kimse, başarılı olabilmesinin en önemli şartı herkesten önce kendisinin söylediği şeyleri yaşaması ve hayatında realize etmesidir.

Söylediğini yaşama noktasından Hz. Peygamber (s.a.s.), bakıldığında onun insanlık tarihinde tek olduğu ve bu konuda kimsenin kendisiyle yaraşmayacağı görülmektedir. O günkü mütaassıp Arap kavmine karşı kısa bir zamanda maddî ve mânevî hakimiyet kurmasının, kalp ve vicdanları feth etmesinin sırlarından birisi bu olsa gerek.

Cenab-ı Peygamber (s.a.s.) beşerin saadetini tekeffül eden ve insanlığı sahili selâmete çıkaran erdemler ve faziletlere davet ediyordu. Bu cümleden olarak güzel ahlâk, zühd, tevekkül, takva, haya, haşyetullah, cihad, infak, iktisad, müsamaha, mücahede-i nefis v.b. kemâlata davet ediyordu. Davet ettiği bu güzel şeyleri en iyi yapan da oydu. Bu hususta ümmeti için güzel bir örnekti. Tebliğimizin dar çerçevesi içerisinde ancak iki örnek zikredebiliriz:

1- Buhârî'nin rivayetine göre el-Muğire b. Şu'be der ki, Rasûlullah (s.a.s.) gece kalkar ayakları şişinceye dek namaz kılardı. Kendisini neden bu kadar yorduğu sorulduğu zaman, ***"Ben Allah'a çokça şükür eden (ibadet) bir kul olmak istemez miyim?"*** cevabını verirdi.(26)

2- Yine Buharî'nin rivayetine göre Ebu Hureyre der ki, "Hz. Peygamber (s.a.s.) arpa ekmekten doymadan dünyadan ayrıldı." (27)

(24) el-Münziri, et-Targib, c.2,s.293.

(25) a.g.e.2,s.395.

(26) ez-Zebidi, et Tecrid,s.142.

(27) a.g.e., 444.

SONUÇ

Kitap ve Sünnette irşad büyük bir yere sahip ve büyük bir ehemmiyete haizdir. Mazide olduğu gibi şimdiki zamanda ve kıyamete dek de ümmet bu görevi sürdürmek zorundadır. Bu görev ne kadar ciddiyet, titizlik ve samimiyetle Kitap ve Sünnetin medotlarına uygun icra edilirse ümmetin manen istifadesi ve maddeten gelişmesi o kadar çok olur ve bir çok problemleri de bertaraf olur. Ümmetin alimleri bu ehemmiyetli görevde başarılı oldukları nisbette Müslümanlar geleceklerine güvenle bakabilirler. Bu vazifede görülen ihmal oranında da geleceğe karşı olan endişeler de çok olur.

İslâm ümmetinin bölük pörçük olduğu, İslâm dünyasının kan çanağı haline geldiği, İslâm evladının küfrün sümürü ve zulmü altında inim inim inlediği, İslâmî camianın hiç bir dönemde bu kadar zillete düçar olmadığı bu karanlık hengamede ümmeti birleştirecek, Müslümanları yüceltecek etraftaki bütün esaret zincirlerini kıracak ancak Kitap ve Sünnetten süzülen mukaddes irşad göreviyle mümkündür.

Başarılı bir irşad görevi yürütülmek isteniyorsa mutlaka Kitap ve Sünnetin metoduna azami derecede uygun olması lazım. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) : ***"Bu ümmetin sonu, ancak başının düzeldiği şeyle düzelir."*** buyurur.

Şu halde ümmetin irşad görevini üstlenecek olanların ilmen ve amelen Kitap ve Sünneti çok iyi özümlemiş olmaları ve mutlaka Kitap ve Sünnetin metodlarıyla irşadı icra etmeleri gerekir. Kitap ve Sünnetin metodlarını uygularkan de içinde yaşadığımız teknik dünyanın bir takım araç ve gereçlerinden istifade etmeyi ihmal etmemeleri lazım. Mazinin ücra köşelerine çekilerek icra edilen bir irşad faaliyeti günümüz insanını fazla tatmin edemez. Mürşit kişinin kendi asrının değişen ve gelişen şartlarını iyi bilmesi ve bu müvacehede hizmet vermesi zarureti aşikârdır.

KAYNAKLAR

1- Kur'an-ı Kerim

2- el- Münzirî Muhammed, et-Terğîb ve't- Terhîb, Beyrut.

3- el- Gazalî Muhammed, İhyaü Ulumiddin, İstanbul-1988

4- İbni Kayyim Muhammed b. Bekir, Zadü'l-Maâd fi Hedyi Hayri'l İbâd, Amman-Dâru'l-Fürkân.

5- İbni Manzûr Muhammed b. Mükarrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut- 1988

6- ez-Zebîdi Zeyneddin Ahmed, et-Tecrîdu's-Sarih, İstanbul-?

İSLÂM'I ANLAMA VE ANLATMA METODU
AKIL (İlim Kaynağı)

Prof.Dr. Hüseyin ATAY
Ank.Ün.İlahiyat Fak.
Emekli Öğretim Üyesi

Yüce Allah insanı yarattı ve ona bir bilgi kaynağı verdi. İnsan bu bilgi kaynağına göre bilgi elde edecek, bilmediğini onunla öğrenecek, bilgi üretecek ve sonra ona göre hareket edecek, iş görecek ve işlerini yürütecektir. Bu bilgi üretme kaynağı akıldır. Yalnız insan akıldan ibaret olmayıp birçok değişik güçlerden bileşik bir yapıya sahiptir. Akıl bütün bu güçlerin üstünde yönetici bir konuma sahiptır. Onlar akla izlenimler getirir, akıl onları ilme çevirir ve hüküm kaynağı yapar, insana faydalı ve zararlı şeyleri gösterir.

İRADE

Fakat, aklın yaptırım gücü yoktur. Yaptırım gücü iradeye aittir. İrade ise bir sürü gücün etkisi altındadır. Bundan dolayı diğer güçlerin etkisi altında olan irade, aklı doğru bildiğini ve hüküm verdiğini yapamaz ve zararlı gördüğü şeyden kaçamaz durumda bırakabilir. Aklın doğru düşünmesine karşılık, doğruyu yaptırmasına başka güçler irade vasıtasıyla engel olabilir. Bu hususta iradeyi etkisi altına alan, başkaları tarafından zihne gönderilen izlenimler ve bilgilerdir. Bunlar tarihten, çevreden, öğreticiden ve toplumdan gelmektedir. Bunlar o kadar etkili olurlar ki aklı bile bazan yanlış hükme varacak kadar şaşırtırlar. Aklın sağlam düşünebilmesi için, onu etki altına alan iradeyi bu izlenim ve bilgilerden kurtarıp kendi başına ve özüne göre hüküm vermesini, başka bir deyişle aklın saf ve arı olarak düşünmesini sağlamak lazımdır. Böyle düşünen akla aklı selim ve sağduyu denmektedir. Bu tür akıl, bütün insanlarda bulunur, insanı şaşırtmaz ve ona ancak doğruyu gösterir. Mesela, babasını öldüren katili, öldürmeyi akıl uygun bulmaz. Çünkü bilir ki kendisi katili öldürürse karşılığında kendisi de öldürülecektir. Sosyal tecrübe de budur. Ama yine sosyal ve diğer etkenler iradeyi bırakmaz mutlaka öldürmeye, karar vermeye zorlar. İrade de aklı hüküm vermeye icbar eder, akıl onun yanlış olduğunu söyleyerek çekilir. İrade o yanlışı yaptırır ve akıl işlem dışına itilmiş olur.

AKIL - VAHİY

Hz. Muhammed de 610 yılında kendisine Yüce Allahtan vahiy gelene kadar sağduyusu ve aklı selimine göre hareket etti, iş yaptı ve yaptırdı. Kendisine gelen vahiy bilgisi, aklı selim bilgisinin dışında yeni bir bilgi kaynağı getirmiş ve aklı selimin bilgisini de desteklemeyi amaçlamıştır. Böylece insan iki bilgi kaynağına sahip olmuş olur. Biri tabii bilgi kaynağı olan akıl, diğeri sözlü bilgi kaynağı olan vahiy. Akıl genel bilgi kaynağı, vahiy ise özel bilgi kaynağıdır. Akıl her insana doğrudan verilmiş, vahiy ise özel kişiler tarafından bildirilmiştir. Bu noktada akıl ile vahiy arasında sorumluluk

bakımından şu farklılık bulunmaktadır. İnsan doğuştan zorunlu olarak akla göre sorumludur. Vahye göre sorumlu olmak, doğuştan değil, irade hürriyetine bağlıdır. Buradaki sorumluluğu irade hürriyetini kullanmasına bağlıdır. Vahiy bilgisinin bütün gücü ve görevi aklı desteklemek ve aklı yan etkilerden kurtarıp saf, özüne göre hareket etmesini ve hüküm vermesini sağlamaya yöneltmektir. Vahiy saf aklın doğru dediğine doğru, yanlış dediğine de yanlış diyerek onu destekler. Böylece vahiy bir yandan aklın hükümlerinde sebat etmesini sağlar, diğer yandan da iradeyi yönlendirerek iman gücüyle eyleme geçmeye sevkeder. Vahiy, iradeyi yönlendirir ama ona baskı yapmaz.

HZ. MUHAMMED'İN İKİ BİLGİ KAYNAĞI

Hz.Muhammede vahiy gelmeye başladıktan sonra da akıl işlevini yitirmemiş, daha hür ve baskısız bir alanda eylemde bulunmaya başlamıştır. Çünkü vahiy, aklın önüne konan engelleri aşmasında ona yol ve yöntem göstermeye gelmiştir; yoksa onu insana yol göstermekten alıkoymamıştır. Vahiy gelince akıl iki iş yüklenmiştir. Biri vahyi anlamak ve diğeri de vahyin dışında kalan hususlarda yol bulmaya devam etmektir. Akıl nasıl ki beş duyu ile elde ettiği bilgilerden ve deneylerden istifade etmiş ise, vahiyden de üç şey kazanmıştır. Bilgi kaynağı olarak yeni bir bilgi, yöntem ve amaç. Kur'an, bilgi verirken onun amacını ve kullanım tarzını, yolunu da göstermektedir.

KUR'ÂN'IN MEVSUKİYETİ

Yüce Allah, tarih boyunca insanoğluna bu iki bilgi kaynağını esirgemeden vermiştir. Ne var ki, İnsanoğlu tarih boyunca kendisine verilen vahiy bilgisini olduğu gibi muhafaza ederek nesilden nesile aktarma imkanına sahip olamaması, gerçek vahyin kaybolmasına sebep olmuştur.

Yüce Allah insanoğlunun kendisine verilen bu ilâhi mesajı koruyamadığını insanın tarihî tecrübesiyle insanoğluna gösterdikten sonra, Hz. Muhammed'e indirdiği ve tüm tarihi vahyin özeti olan Kur'an'ı korumayı üzerine almıştır. Hz. Muhammed bundan dolayı son ilahi tebliğci ve Kur'an da Allahın yeryüzüne son mesajı olmuştur. Bilgi kaynağı olarak insanoğluna verilmesi gereken tabii vahiy olan akıl ve sözlü vahiy olan Kur'an insana yol, yordam göstermeye yeterli görülmüştür.

AKIL-VAHİY ELELE

Hz. Muhammed vahiy almaya başladıktan sonra, İslâm dini iki kaynağa:-akıl ve vahiy-dayanarak oluşmaya başlıyor.Bu, Hz. Muhammedin ölümüne kadar böyle ikili kaynak beraberce kolkola yardımlaşarak yürüyorlar. Bunlardan birisini diğerinden daha üstün ve daha kutsal tutmak, İslâm'ın temeline dinamit koymakla aynıdır. Ancak şu vardır ki birinin tıkandığı yerde öteki ona yardım etmiştir. Bunun için hiçbir zaman biri önder durumunda olmamış, biri sıkışınca ötekine başvurmuştur. Çünkü her ikisi de Allah vergisidir. Birbirlerini bütünlerler. Kurân'ın akla çok deger verdiğini yine akıl ortaya koyar ve anlar. Vahyin dışında Hz.Muhammedin bütün işleri ve hareketleri akıl tarafından tanzim edilmiştir. Demek ki, Hz. Peygamber zamanında (632 M.) İslâm dininin bilgi ve hüküm kaynağı akıl ve vahiydir. Hz. Peygamberin vefatından Hz. Alinin

ölümüne kadar (660 M.) olan süre içinde bilgi kaynağı akıl ve vahiy idi.(*) Akıl Kur'an'ı yorumluyor ve bu noktada Kurân'a bağlı kalıyor ve Kurân'ın amacına uygun olarak Kurân'ın hüküm vermeyip de boş bıraktığı alanları dolduruyordu. Hem Peygamber ve hem sahabe herşeyi genellikle Kurân'a dayandırıyor ve Kurân'ın dışında kalan hususlarda ictihad ediyor yani aklını kullanıyordu.

SÜNNET HAKEM

Muaviyenin iktidarından (30 H 660 M.) Ömer b. Abdülazizin sonuna kadar olan dönemde (101h./719 m.) bilgi ve hüküm kaynağı Kur'an ve Sünnet olmuş ise de Sünnet Kur'ana hakem durumuna yükselmiş, akıl bir kenara itilmiştir. Sünnet hakem olup Kur'andan da öteye geçince bu dönemde hadis revaçta olmuş, bu düşüncenin aşağı tabakalarda da kabul görmesiyle hadis uydurmalar başlamıştır. Bu durumun din için tehlikeli olduğunu gören ileri gelen düşünürlerden biri olan Ömer b. Abdülaziz, hadisin yazılmasına resmen emir çıkarmış, böylece uydurma hadisin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

AKIL - VAHİY - SÜNNET

Ömer b. Abdülaziz'in zamanından Ahmed b. Hanbel'in (241 H.855 M.) zamanına kadar geçen süre içinde büyük insanlar ve müctehitler yetişmiştir. Bunlar aklı, Hz.Peygamber zamanındaki mevkiine koymaya çalışmışlar ve bir dereceye kadar başarı göstermişlerdir. Bu dönemde bu müctehitlerin uyguladıkları metod aslında iki kaynağa dayanıyordu. Nas yani vahiy ve akıl ki ictihad anlamındadır. Böylece Hz.Peygamberin ve dört halifenin metoduna göre hareket etmiş ve içtihatlarını ortaya koymuşlardı. Hadisi, Kurân'ın temel hükümleri dışındaki feri hükümlerin açıklamasında kullanmışlar ancak hakem Kur'an ve akıl idi. Bu dönemde yetişen büyük müctehitlerin içtihatları ve fikirleri İslâmın ilke ve esaslarına göre ileri sürülmüş ve üretilmiş olduğu düşünürlerce genel kabul görmüştür. Bununla beraber, aralarında içtihat ve fikir ayrılıkları, hür düşüncenin ve aklın anlayışının doğal sonucudur. Buna göre de zıt fikir ve içtihatlardan birisinin yanlış olması mantikî düşünmenin gereği olduğu gibi ittifak ettikleri fikir ve içtihatlarda da yanlış yapmış olabileceklerini düşünmek ilmin ve düşünce ihtimalinin bir gereği olarak kabul edilmelidir.

İÇTİHATLAR NASS OLUYOR

Ahmed b. Hanbelin ölümü (241 H./855 M.) ile İbn Kemal Paşa'nın ölümü (941 H./ 1534 M.) arasındaki döneme tarihi, kültürel, ilmî ve düşünsel açılardan duraklama ve donuklaşma dönemi demek doğrudur. Aslında buna geleneksel deyimiyle taklit dönemi denmektedir. Bu dönemde imam müctehitlerin sözleri, içtihatları esas bilgi ve hüküm kabul edilmiş, Kur'an ve Hadise ancak bunları meşrulaştırmak ve desteklemek için gidilmiştir. Böylece Kur'an ve Hadis devreden, doğruluk kriteri olmaktan çıkmış ve akıl da

(*) **Diyanetin Notu:**"Vahyin dışında Hz. Muhammedin bütün işleri ve hareketleri akıl tarafından tanzim edilmiştir" ifadesindeki "vahiy terimi" yalnızca Kur'an-ı kapsar gibi görünmektedir. Bu takdirde, sünnetin vahy ile ilişkisi (vahy-ı gayri metluv) inkar edilmiş olmaktadır. Başkanlığımızın görüşünü yansıtmamaktadır.

sadece destek için alet olarak kullanılmıştır. İnsanlar bu mezhep imamlarının taraftarları tarafından sahiplenilerek bölünmüşler ve mezhepler aşılmaz çelik çitlerle çevrilmişlerdir. Halkın mezhep değiştirmesi resmî sicillerle yapılır hale gelmiştir.

TARİHİ İKİ TESBİT

Bu dönemde şunu tesbit etmiş bulunmaktayım. Bu dönemde Kur'an ve Hadis'e dönüp mezhep müctehitlerinin yanlış olan bir fikri düzeltilmemiştir. Dediğimiz gibi insanların sözleri ve hükümleri değişmez ve yanılmaz kabul edilmiştir. Kur'an ve hadis karşısında yanlış oldukları açıkça görülen ve sabit olan hükümler te'vil edilerek meşrulaştırılmıştır. Bize göre bir yanlışı te'vil etmek onun yanlışlığını kabul etmemek ve ona yanlış hükmünü vermekten kaçınmakdır.

İkinci tesbitim şudur: Mezhep alimleri de diğer mezhepleri de okumuş, öğrenmişlerse de hiçbiri kendi mezhebindeki yanlış bir hükmü diğer mezhepteki doğru bir hükümle düzeltme cihetine gitmemiştir. Eğer bu iki tesbitime aykırı olarak hüküm verenler olmuşsa onları istisna etmeye hazırım. Burada İbn Teymiyeyi dışarda tutmak istiyorum. İbn. Hazmda bazı fer'i meselelerde istisna edilebilir. Oysa bu dönemde daha geniş bilgi birikimlerini fikri bir üretime gitmeden kendi mezhepleri içinde tekrarlayıp durmuşlardır. Ayrıca mezhepler arasındaki ihtilaflar mezhepçilik gayretiyle birbirlerini yoldan çıkmak, sapmak, şaşkın olmak ve hatta cehennemlik olmakla itham etmekten çekinmemişlerdir.

MEZHEPÇİLİK-İHTİLAF

Mezhepçilik ile fikir ayrılığını birbirine karıştırmamalıdır. Mezhepçilik, başkasının fikrine onun fikri olduğu için sımsıkı sarılıp mücadele etmektir. Bu taklitçilikten başka bir şey değildir. Fikir sahibi olmak şahsiyet ifade eder ve şarttır, ama mezhepçilik yasaktır. Fikir sahibi kendi ilmi, anlayışı ile bir fikri elde etmesi ve şahsiyet sahibi olmasıdır. Bunda yanılması önemli değildir. Fikri kendisi ürettiği için yanlış olduğunu anlayabilir, buna bağlı olarak da onu düzeltme imkânına sahiptir. Çünkü fikrinin maliki kendisidir, mülkünde istediği gibi tasarruf hakkı vardır. Ama mukallit ve mezhepçi savunduğu fikrin sahibi değildir. Onun için onda tasarrufta bulunamaz ve onu düzeltmez, zamanımızda bile mezhepçilik o safhaya geldi ki "mezhepsizler dinsizliğin köprüsü" sloganı ile İslâm dünyası bir süre çalkalanıp durdu. Doğrusu mezhepçilik ve taklitçilik siyasi idarenin işine çok yaramaktadır. Bir mezhebe bağlı olmakla insanlar en iyi şekilde susturulur olmuşlardır. Mezhepçilik tutumu farklı boyutlarda oraya çıkmaktadır. Günümüzde bazı müftülerin mezhepçiliğe karşı çıkanları sapıklıkla suçlamaları ne kadar da ilginçtir. Bu tür dini öğütü verenlerin ve sözde dini irşadda bulunanların hakim zihniyeti temsil ettiğini gösterir. İslâm toplumlarının, zihni kölelikten kurtulamadıklarına tarih şahittir. Bunu şöyle bir deyim halinde ifade etmek yerinde olur: Müslüman toplumlar önce kendilerine köleliği beğendiler, sonra yabancılara köle olmaya yatkın hale geldiler. Yabancıların boyunduruğundan kurtulmak için önce kendi kendine vurduğu boyunduruktan kurtulması şarttır. İslâm tarihi göstermektedir ki mezheplerden önceki müslümanlık (ilk üç asır müslümanlığı) mezhepçilikten sonraki Müs-

lümanlıktan daha onurlu ve haysiyetlidir. Çünkü onlar hür fikirli idiler. Sonrakiler köle fikirli.

MEZHEPÇİLERİN İMAMLARINA MUHALEFETİ

Diğer ilmî bir müşahedem de şudur: Fıkıh kitaplarını gözden geçirdiğiniz zaman, özellikle Hanefilerin en meşhur kitabı olan el Hidaye'ye bakınca imamların sözleri tartışılır ve bir imamın ictihadı ötekinin lehine veya aleyhine delil getirilir. Bu temelinden İslâmın temeline, Kurân'a ve felsefesine aykırıdır. Kimse bunun farkında değildir, farkında olanlar da seslerini çıkarmamaktadırlar. Bu aynı zamanda imamların tutum ve yöntemlerine de aykırıdır. Bu aslında imamların sözlerini ve içtihatlarını Kur'an-Hadis seviyesine çıkarıp ve onlar gibi kutsal metin saymaktan başka bir şey değildir. Oysa doğru metod ve tutum insanların-müctehitlerin sözlerini değil, delillerini tartışmak olmalıdır. Ancak bazan delilleri de tartıştıkları davamızı red ve inkâra yetmez. Çünkü bunları imamların sözlerini desteklemek için yardımcı olarak zikretmektedirler.

DÜŞÜNCEDE DURAKLAMA

Bu döneme taklit, mezhepçilik ve duraklama dönemi denmektedir. Bu taklit kelimesine kısa da olsa bir açıklık getirmek gerekmektedir. Taklidin sözlük manası boyuna tasma takmak, hamail, gerdanlık takmak, birinin fiil ve hareketinin aynısını yapmaya, ona benzetmeye veya benzemeye çalışmaktır. (1) Bu kökten Kur'anda, mekâlid'(anahtarlar, hazîneler) ve "kalâid", (gerdanlıklar, tasmalar, takmalar) kullanılmıştır. (2) Türkçedeki kilit (aslında kılid olmalıdır) in bu kökten geldiğine kaniyiz. (3) Arapçada bu kökten türemiş bulunan iklîd (çoğulu ekâlîd, eklâd) anahtar, miftah anlamında yalnız kapalı şeyi açmak anlamında değil, açık kapıyı, hazineyi kilitlemek, kapamak, korumak anlamından gelmektedir. Türkçede baştaki (i) düşmüş ve kilid, olmuştur. (4)

Taklidin terim olarak İslâm Hukuk Felsefesi yani Usulu'l-Fıkıh ilmine göre anlamı şudur: Delilsiz olarak başkasının sözüne göre iş yapmaktır. Sözü delil olmadan delil sayılmayanın sözüne göre hareket etmektir; neye dayanarak söylediği bilinmeyenin sözünü kabul etmektir, hepsinden daha uygun görülen tanım ise; delile dayanmayanın sözünü kabul etmektir. (5)

TAKLİT

Bu tanıma göre müctehit imamların sözlerini Kurân'a ve hadise dayanmadan kabul etmek taklittir. Delilsiz mezhep imamlarının sözlerine uyana mukallit denir. Bu taklit

(1) El-Mu'cemü'l-Vasit 2/760; Râğıb İsfehânî, Müfredat; Kur'an 422, İbn Faris, Mu'cem-i Mekâyisi'l-lüga 5/17, Ş. Sami Kamus-i Türkî 427

(2) Maide 5/12; Zümer 39/63

(3) Muhammed Ali Şevkani, İrşâdü'l-Fühûl, 233

(4) Ş. Sami, bu kelimeyi (kâf) ile yazıp kilit olarak Yunanca'dan geldiğini söylemektedir. James W. Redhouse, Turkisc-Eng. Lex. (1569-70) de hem Türkçe, hem Yunanca demiştir.

(5) Muhammed Ali Şevkanî, İrşâdü'l-Fühûl, 233

kelimesinin sözlük anlamında olan şu manaya göre bu şu demek olur: Falan imamı taklit eden onun sözüne sırf onun sözü olduğu için uymak, dinde yasaklanmıştır. Böyle mukallid olduğunu iddia ve kabul eden kimse taklit ettiği imamın, müctehitin fikrini boynuna bir tasma gibi takmış anlamında mukallit olur. Şüphesiz buradaki tasma kurbanlık hayvanlara takılan maddi bir tasma olmayıp daha ağır ve kötü anlamda zihne vurulmuş bir bukağı ve takılan bir takıdır. Bir insan bunu nasıl kabul eder. Evet şaşılacak şey, ama onbir asırlık sürdürülen mezhepçilik bundan başka bir şey değildir.

İCTİHAT FARZDIR

İlim adamlarından bir cemaat fer'î (fıkhî) meselelerde bile taklidin asla caiz olmadığını söylemelerinden başka Karafî'de İmam Malik gibi alimlerin içtihadın farz, taklidin de batıl (saçma) olduğunu söylediklerini, naklediyor. İbn Hazm ise taklidin yasak olduğunda ittifak (icma) olduğunu ileri sürmüştür. Dört imam insanları hem kendilerini hem de başkalarını taklit etmekten menetmişlerdir.(6)

FAKÎH

Fıkıh kitaplarına bakıldığı zaman tabi oldukları mezhep imamlarından daha geniş kültüre ve ihatalı bilgiye sahip fıkıh yazarları görülmektedir. Şimdi bunlara fakîh denmeyeceğini usul ilmine sahip birinden öğrenmek, gerçekten durumu değerlendirmek ve geniş malumat sahibi bu zatlara ne sıfat verileceğini tayin etmek zor olmaktadır. Eğer bu zatlar kendilerine fakîh diyorlarsa müctehit olduklarını ve mukallit olmadıklarını söylemiş oluyorlar. Eğer kendilerini mukallit sayıyorlarsa o zaman onlara fakîh denmiyeceğini şöyle açıklamışlardır: Amelî Şerî hükümleri tafsilatlı delillerine göre emek verilen bir şekilde bilmeğe fıkıh, denir. "Tafsilatlı" sözü ile mukallidin fıkhî meseleleri bilmesine fıkıh denmeyip taklit deneceğini anlatmaktır. Çünkü fukaha fakîhin çoğulu olup fakîh, fıkıh kendisinde meleke halinde bulunana denir. Yoksa fıkıh kitaplarını anlayana fâkih (anlayan) denir. (7) Fıkhın şu tanımı esas kabul edilebilir: Ayrı ayrı delillerinden giderek elde edilen şerî ferî hükümleri bilmeye fıkıh, denir (8). Fakîh müctehit anlamında olarak hüküm üreten, istinbat eden, hüküm ortaya koyan kimsedir. Müctehit imamların dışında Kur'ana ve akla dayanarak içtihat eden kimselere de fakîh denmesi doğrudur. Bu iki kaynağa değil de imamların sözlerine dayanarak fikir ileri sürenlere fakîh denmemektedir. Çünkü imamların içtihatları şerî delil sayılmazlar. Maalesef fakîh olmayanlar tarafından delil sayılmaktadır ve bunun için şerî delil yerine konarak Kur'an ve hadisi arka plana itmişlerdir. Herhangi bir kimsenin müçtehit olmasına veya olmamasına başkası hüküm verme hakkına sahip değildir. Böyle bir hürriyet aslında bir tür içtihat sayılır. Bu noktadan bakılınca imamların dışında fukaha dediğimiz zatlara, kendi mezheplerinin imamlarının içtihatlarını başka imamların fikirlerine tercih etme hürriyetlerini kullanmalarında, onlara bir tür müçtehit denebilmesinin iki şartı olduğu kabul edil-

(6) Şevkanî, a.g.e. 236

(7) Cemalettin Ebû Muhammed Abdurrahîm Esnevî, et-Temhîd 50-51, Tahkik 984

(8) İbn Hacip, Muhtasarü'l-Münteha 4, İstanbul 1307 (Adud şerhi ile); Şevkanî, İrşâdü'l-Fühûl 3, Mısır 1347; Ebu'l-Bereket Nesefî, Keşfü'l-Esrâr Şerhü'l-Menâr 1/6 Mısır, 1306

mektedir. Biri, diğer imamların içtihatlarını iyi bilmek, kavramak, diğeri de, seçme hürriyetinde tarafgir olmamak, hakka ihlaslı olmaktır. Böyle olanlara mezhebin içinde ve mezhebin imamının fikirlerine açıklama getirme anlamında mezhepte müctehit değil, mezhepler arası müctehit denebilir. Ama böyle mezheplerden mezhep beğenene de pekaz rastlanabilir. Aslında bunu yapabilecek zat, ancak içtihatların kaynaklarına indiği zaman bu niteliği alır ki, o zaman da müctehit ünvanına hak kazanır.

DÜŞÜNCEDE GERİLEME

Yedi asır (241-934) süren bu mezhepçilik, taklit, duraklama döneminde yetişen alimler kendi imamlarının içtihatları ve başka imamların fikirlerini de anlamış, tartışmış ve yorumlamışlardır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi birbirlerinden istifade ederek kendi mezheplerindeki bir hükmü değiştirme yönüne gidememişlerdir. Mezhepçilik bu kadar sağlam aşılmaz surlarla ve kırılmaz çemberlerle çevrilmiştir.

Bugün hala bu dava sürdürülmekte ve müslümanlar bu kalelerin içinde sıkışıp kalmaktadır. Kalelere temiz hava alma delikleri açmak isteyenlere sanki düşmana aralıyor olarak düşmanca bakılmakta ve engellenmeye çalışılmaktadır.

FİKRÎ VE BEDENÎ TENBELLİĞİN SEBEBİ

Bu duraklama, taklit ve mezhepçilik döneminin bu kadar uzun sürmesinin bize göre iki sebebe dayandırılması mümkündür: Birinci sebep bu yedi asır içinde bütün dünya coğrafyasında İslâm milletlerinden daha güçlü veya onlarla boy ölçüşecek güçlü siyasi bir otoritenin olmamasıdır. Bu tarih süresi içinde Müslümanlar hem doğuya ve hem batıya hakim idiler. Kendi kendilerine yeter olmalarının yanında dış ve yabancı milletlere de hem teknik ve ilim, hem de idare bakımından üstün durumda bulunmaktaydılar. Yeni bir şey îcad etmeye ve üretmeye ihtiyaç duymuyorlardı. İcatlar ve keşifler ise bir ihtiyaçtan doğar. Daha ileri gitmede en büyük etken, üstün olma ihtiyacıdır.

SİYASETİN İLME HÜKMETMESİ

İkinci sebep, siyasetin ilme hükmetmesidir. Siyaset yeni bir fikrin ortaya atılmasına ve yeni sorunlara veya devam eden problemlere yeni bir çözüm getirmeye karşı çıkıyordu. Bugün de İslâm dünyasında siyasetin ilme tasallutu devam etmektedir. Aslında bu uzun mezhepçilik döneminde temelden değişmeye ve çözüme muhtaç olan kurallar mevcuttu. Onlar çözüm bekliyorlardı. Dediğimiz gibi siyasi otorite buna izin vermiyordu. Yeniden yapılanma fikrine sahip olanlar etkilerine göre cezaya çarptırılıyor, hapse atılıyor, kovuluyorlardı. Şimdi de olduğu gibi dört asır sonra aynı ve daha baskıcı zihniyetin sıkıntısını müslüman siyasetçi değil, Müslüman alimler çekiyor. Eskiler gibi şimdikiler dini de ilim adamını da istekleri doğrultusunda kullanıp istediklerini devre dışı bırakabiliyorlar.

İLİMDE-DİNDE-SİYASETTE ÇÖKÜŞ

İslâm dünyasının ilmen çöküş dönemi İbn Kemal Paşadan (941 H./1534 M.) başlar ve zamanımızda da (1993 M./1413 H.) devam eder. Burada bir noktaya açıklık getirmek

gerekmektedir. İbn Kemal Paşa zamanından 1774 yılına kadar ilim adamı medreselerde yetişti. Burada kastedilen yalnız din adamı değil, zamanında okutulan bütün ilimler medreselerde okutulduğu için 1774 yılına kadar ilim adamı denince her bilim dalına ait ilim adamını kapsar (İlâhiyatçı, hukukçu (fakîh), astronom, fizikçi vs.) İbn Kemal Paşadan sonra ilim çöküşe geçti, demekle medreselerdeki öğretimin gevşediğini, bozulduğunu, bilgi seviyesinin düştüğünü kastediyoruz. Bundan önceki döneme duraklama, taklit ve mezhepçilik diyoruz. Yani duraklama dönemi ile çöküş dönemi arasındaki fark duraklama döneminde yetişen alimler okuduklarını anlıyorlar ve bazan da ince eleştiriler ve cüzî yorumlar-kendi mezhepleri içinde ortaya koyabiliyorlardı. Çöküş döneminde ise okuduğunu anlamıyor daha öncekilerin sözlük manalarını aşamıyor, düşünce seviyesi düşüyor ve artık medreseden şikayetler gittikçe yoğunluk kazanıyordu.

MEDRESENİN YIKILIŞ SEBEBLERİ

a) Altı yaşındaki çocukları müderris (Profesör doktor) ünvanı ile tayin ederek maaşa geçiriyorlardı. Fen ve felsefe, kelam ilimleri medrese programlarından çıkarıldığı için 1774 yılında medresenin dışında Deniz Mühendis Okulu açılmıştı. Oysa bunu medrese kendi bünyesinde kendisinin açması gerekirdi. Çünkü yegâne öğretim kurumu medrese idi. Burada şuna dikkat çekmek istiyorum: Siyaset ilme tasallut ede ede ilmi yıktığı gibi sonunda kendini de yıkmıştır. Ama artık dünya siyaseti değişmeye başlamış ve Osmanlı İmparatorluğu tek güç olmaktan çıkmanın ötesinde yenilgiden yenilgiye uğramaya başlayınca dış düşmanların başarılarını teknik ilmine sahip olmalarına dayandığı ortaya çıkınca siyaset medreseyi ıslah edemiyeceğini bildiği için, medreseyi bir kenara iterek kendisi teknik eğitim yapmak üzere teknik okullar açmaya başlamıştır. Ondokuzuncu asırda medresenin dışında yeni ilimleri tahsil eden okullar çoğaldı. Medresenin bel kemiğini teşkil eden fıkıh öğretiminde de medrese yetersiz görüldüğünden hakimleri yetiştiren Nüvvâb ve Kudât (Kadılar) okulları sırayla açıldı. Medresedeki tahsil böylece geriledikçe geriledi, ilim ve din anlayışı bu gerilemeye paralel olarak geriledi. Medrese 1914'de kendini ıslah etmeye yöneldi ise de geç kalmıştı, kervana yetişemedi ve kaldırıldı.

b) Medrese 1774'den önce fen ve hikmet, felsefe ve kelam ilimlerini dışlayarak kendini yalnız fıkha vermiş ve fıkıh anlayışı da zayıflayarak geriledi. Medreselerin ıslah edilmesiyle (1914) ulaştırılmak istendiği noktaya ulaşamadan kapandığı için 1774'de medresenin ilim ve din anlayışı medrese varisleri tarafından olduğu gibi korunmaya alınmış ve hala bu ilim ve din zihniyeti daha kötü bir durumda olarak devam etmektedir. İslâm toplumlarındaki bu çökmüş geleneksel ilim ve din anlayışını yaşatmaya çalışan resmi ve gayr-i resmî kurumlar bulunmaktadır. Medreseli zihniyetin en çok direttiği fıkıh alanıdır. Tarihsel fıkhî mezhepçilik eski fıkıh anlayışının yerine yeni bir fıkıh anlayışı getirmenin şiddetli karşısındadır. Çünkü bunu yapacak müçtehidin yetişmesine ihtiyaç bulunmaktadır. İslâm toplumu o kadar cahil bırakılmıştır ki İslâmdan önceki dönemlerde olan din dışı akıl dışı, ilim dışı ve ahlâk dışı hurafeler toplumun alt ve yüksek sosyetesinde din olarak yayılmaktadır.

c) 1774'den bu yana yapılmakta olan teknik öğretim amacına ulaşamamıştır. O zamandan beri, resmen din ilimleri devreden çıkarılmış bulunmaktadır. Teknik ilimler sözde ve fiilen bunca emek ve servet akıtıldığı halde neden amacına ulaşamadığını kimse sorgulamıyor ve sorgulama cesaretini gösteremiyor. Biz sorguluyoruz.

ÇÖKÜŞÜN TEK SEBEBİ DİNÎ ZİHNİYET

İki asırdan beri teknikte ve modern ilimlerde kalkınamamızın sebeplerini din ve ilim diğer deyişle din ilmî zihniyetinde bulmak istiyorum. Onyedinci asırda çöküşe geçen din ve din ilmi zihniyeti hem dindar kesimde hem fikren dine karşı olan kesimde öyle etkili bir şekilde sürüyor ki sadece bu iki kutup insanın değil, bütün vatandaşların hareketlerinde, davranış ve fiillerinde açıkça ortaya çıkıyor.

Bu zihniyetin mahiyetini ve amacını iyi teşhis edip belirlemek bir zorunluluk olarak ortada durmaktadır. Bu hususta belirli nitelikleri tesbit etmeye çalışalım:

a) çok düşük seviyede taklitçidir. Taklitte bile maharet göstermeyi önemsemez. Doğu ve batı taklitcileri aynıdır.

b) İnsana değer vermez. İnsanı köle gibi kullanmaya çalışır. Onun, kendisinin yaşadığı hayat tarzının altında bir yaşam sürmesini ister. Ve her an kendisine muhtaç olmasına dikkat eder. Doğucular ve batıcılar arasında fark yoktur bu hususta.

c) Şahsiyet düşmanıdırlar, her sahada bilgiçlik taslarlar ve ukalalık ederler, başkalarının fazla bilmesine tahammül edemezler, şahsiyetleri incinir.

d) Muhaliflerine azılı düşman muamelesi yapar ve hayat hakkı tanımazlar.

e) Bildikleri şeyleri kaset gibi takrarlayıp dururlar. İlmi överler ama ilim adamına düşmanlık yaparlar.

f) Sözlerinde durmaz ve verdikleri sözleri yerine getirmezler. Sözleriyle işleri çelişiktir.

g) Menfaatlerine göre ahlâklarını, hareket ve davranışlarını ayarlarlar.

h) Kabahatleri hep başkalarına atarlar, beceriksizliklerini hep muhaliflerine yüklerler.

ı) Dinin, milletin, devletin menfaatlerini kendi menfeatleri içinde görürler, kendileri ne kadar çok şahsî fayda sağlayacaklarsa devlet işine o kadar önem verirler.

j) Bunların dindarlıklarına da dinsizliklerine de güvenilmez.

İşte toplumu idare eden zihniyet asırlar boyunca böyle olmuştur. Günümüzde vurgunculuk o kadar ileri gitmiştir ki, normal halkın zihni bile felç olmuş gibi, ne düşüneceğini bilmiyor. Aslında bu kadar olumsuzluklar, hedefsiz yokluğa, uçuruma (nihilizm) koşuş her sahada beceriksizliklerle hız almaktadır.

Biz bunların baş ve biricik sebebini dini anlayış ve zihniyette aramakla şunu ortaya koymak istiyoruz. Bütün bunlar ancak din ile düzelir ve yoluna girer. Ne var ki dört asır önce çöküşe geçen fukahanın dinine göre değil, Kur'anın getirdiği din eğitimine önem vermekle olacağına inancımız tamdır.

Fukahanın anlattığı ve onbir asır İslâm dünyasını yönettiği din ve ilim anlayışına İslâm milletleri hala sarılmakla günümüzün genç müslümanlarını tedirgin etmekte ve onları bunalıma sokmaktadırlar. Bu zihniyete teknikle karşı çıkılmak istenmiş ise de iki asırlık bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü bu yapılırken insanı ve onun ruhunu mutlu kılan din ihmal edilmiştir. Tekniğe teknik, felsefeye felsefe, ilme ilim ve dine din

ile karşı çıkılırsa ve ıslaha gidilirse gerçekliği ve geçerliliği ölçüsünde başarı sağlanabilir. Şimdi bu çöküşe geçen fukahanın din anlayışına alternatif gerçekçi ve geçerli bir din anlayışı ile karşı çıkılıp düzeltilirse, din, insanlara müsbet yönde hizmet etmeye devam eder ve insanları bu dünyada huzura kavuşturur. Biz burada fukahanın dininde günlük, haftalık, yıllık ve ömürlük meselelerden düzeltilmesinde acele edilmesini gerekli gördüğümüz ve bulduğumuz bir kaç meseleye temas etmeden önce usul hakkında bir iki kaideye yine usul yönünden dokunmak istiyorum.

ÇIKIŞ YOLU

1- Birinci usul kaidesi şu tutum olmalıdır: Mezhep imamlarının usul metod - kaideleri ve ilkeleri olduğu gibi kabul edilmeyip tekrar geçerlilikleri ve gerçeklilikleri gözden geçirilmelidir.

2- Hz.Peygamberin sünneti ve hadisleri tekrar sınıflanmalı ve hiç bir zaman Kur'ana ilave yapmak için ona eş tutulmamalıdır.

a) İmam-ı Şafiî'nin şu görüşü iyi incelenip anlaşılmalıdır: "Hz.Peygamberin her dediği şey ancak Kur'andan anladığıdır" (9).

b) Hz.Peygamberin siyasi ve idareci olarak, kadı olarak ve bir insan olarak söylediği sözler arasındaki değerlendirme yeniden ele alınmalıdır.

c) Hz.Peygamberin sözleri ve sünnetleri arasındaki ihtilaf ve tenakuzlara neshi sokmadan her birini bulunduğu şartlar içinde ayrı ayrı değerlendirmelidir ve her biri için topluma veya toplumun bir durumuna cevap vereceği düşünülmelidir.

d) Hz.Peygamberin sözleri ve sünnetleri bulundukları şartlar içinde değerlendirilip kendilerini aynen örnek almayıp amaçlarının tahkik edilerek benzer ihtimallere gitmeye cevaz verilmelidir.

e) Hz.Peygamberin sözleri ve sünnetlerine dayanarak imamların verdikleri hükümleri ve yaptıkları değerlendirmeleri yeniden degerlendirmeye almalı ve başka hükümleri çıkarmaya gayret etmeli ve fikir üretmelidir.

f) Hz.Peygamberin sözlerinde yanıldığını sahabe ortaya koymakla ne sahabe dinden çıkmış sayılmış ne de Hz.Peygamberin peygamberliğine bir eksiklik gelmiştir. Sahabenin döneminde yanlış olduğu ortaya konamamış olan bir hadisin sonradan yanlışlığının anlaşılması ile insanın dinden çıkması gerekmiyeceği gibi Hz.Peygamberin de peygamberliğine bir eksikliğin gelmesinin kabulüne gidilmemelidir.

3- Sahabenin sözlerinin hiç bir surette Hz.Peygamberin sözleriyle denk tutulması gerektiği gibi, bunu mutlaka peygamberden duymuş olabileceği gibi yanlış bir te'vile de asla gidilmemelidir.

4- Rivayetlerdeki ihtilafa önem vermeli ve ihtimal olan yerde istidlale gidilemiyeceği kaidesi yürütülerek hadisin doğruluğu ve sağlamlığı şüphe ile karşılanmalıdır.

5- Hadis alimlerinin ve fukahanın hadislere çok müsamahalı baktıklarını mevzu

(9) Mennau'l-Kattân, Ulûmu'l-Kur'an, 330

olan hadise çoğu kez zayıf demekle onu sahih olmaya yaklaştırıp ona bir nebze de olsa meşruluk tanıdıklarını göz önüne almalıdır.

6- Her ravinin ideolojisi, siyasi tutumu, anlayış ve tahsil durumu ve çevresi incelenerek ona göre rivayetini ele almalıdır. Her sahih denilen hadis sahih olmayabilir, kaidesini unutmamalıdır. İslâm en büyük sıkıntıyı hadisten çekti, hala da çekmektedir.

7- İmamların sözlerine değil, delillerine bakılmalı ve delilleri de ayrıca teraziye vurulmalıdır.

8- Yeni usul kaideleri koyma yönüne gidilmesi düşünülmeli ve buna iyi niyetle cesaret edilmelidir.

Şimdi değişmesi gereken bir kaç fıkhî meseleden örnekler verelim:

1-Günde beş vakit farzların önünde ve sonunda bulunan önceleri nafile sonraları da sünneti müekkede denilen artık, fazla namazların yerlerini değiştirmeli ve bunların nafile olduğu, nafilenin de zamanı, mekânı ve sayısı olmadığını ortaya koymalıdır. Nafile namazın hiçbir işi, gücü olmayan, yaşlı insanları meşgul etmek üzere meşru oldukları açık açık anlatılmalıdır. Vazifeye, derse, otobüse, dükkana, işe zamanında gitmenin farz namazdan daha çok farz olduğu, gecikildiği dakikaya tekabül eden haksız kazanç olduğu vurgulanmalıdır.

2- Cuma günleri iki ezandan biri ictihâdîdir ve artık gereksizdir, kaldırılmalıdır. Zuhru âhir diye uydurulan namaz kaldırılmalıdır. İbadetlerde içtihat olmaz, dendiği halde bu yanlış uygulamanın aklî ve naklî delili yoktur. Zamanımızda saniyenin bile bütün hayatı durdurduğu heran yaşanan bir durum olduğu için saniyeye bile değer verilerek şekli ve vakitli ibadetler ona göre ayarlanmalıdır.

3- Müslümanların hala haysiyet ve şerefi ile oynayan üçten dokuza yani bir sözle üç boşu verme hükmünün yanlışlığı açıkça anlatılmalıdır. Hâlâ yaygın bir boşama usulü olan bu yol Hz.Ömerin bir içtihadına dayanmaktadır, geçersizliği vurgulanmalıdır. Fukaha istediği zaman hadise ve ayete istediği manayı verip, te'vil getirdiği halde ondört asır, aileleri perişan eden bu tür boşamanın yanlış olduğu ve geçerli olmadığı, bütün benzer sonuçlarının İslâma aykırı olduğu anlatılmalı ve halkın şerefine önem verilmelidir. Bir içtihattan dolayı tarih boyunca ve günümüzde kentlerde bile bu gibi boşanmalara rastlanmakta, fıkıh kitapları mutlaka ayrılmayı öngörmekte ise de kafasızlar ve ahlâksızlar hülleyi çözüm yolu olarak göstermektedirler. Adamın hemen pişman olması da karısını boşamaya niyetli olmadığını göstermektedir. Bir ailenin yıkılmaması ve şerefinin bin içtihattan daha kıymetli olduğunu kabul etmeyenler, Kur'an'ın deyimiyle şerefin ve izzetin müslümanlara ait olduğunu anlamayan ancak münafıklardır (10) hükmüne girmektedirler.

4- Millet bu kadar geri kalmışken, fabrikası yok, silahı yok, savaş uçağı yok, yolu yok, okulu yok, okuyacak kitabı yok, yurdu yok, gece on ikiye veya sabaha kadar açık kütüphanesi yokken nafile olarak hacca ve umreye milyonlar harcanması yerine bu saydığımız şeyleri yapmanın ömrü boyunca hac ve umre yapmasından daha önemli, daha farz ve daha sevap olduğunu anlatmalı ve milletin bu servetini toplatıp bunları yap-

(10) Münafikûn, 63/8

maya özendirmeli ve halkı bu yönde irşad etmelidir. Bunu da kalpazanların, sahtekarların eline düşmekten de kurtaracak yöntemler düşünmelidir. Mesela her vilayetin hacılarının parası onların gözü önünde o vilayette dediğimiz kurumlardan en çok hangisine muhtaçsa ona aktarmalıdır.

5- Boşanmanın ancak iki şahidin yanında olacağı iyi anlatılmalıdır. (11)

İşte size büyük alimlerden İmam Cüveynî ve babası Ebû Muhammed Cüveynî (438 H. 1046 M.), Ebu İshak İbrahim b. Muhammed (418 H.1027 M.), Ebu Ali Senci (430 H.1038 M.), İmam Nevevî ve İbn Salah'ın fetvası şudur: Farzı kifaye yani toplumla ilgili farzlar, farzı ayn'dan daha önemli ve daha faziletlidir. Çünkü farzı kifayeyi yapan, bütün ümmeti günah işlemekten, kötü yola sapmaktan korumaktadır. Şüphe yoktur ki o bütün müslümanların yerine dinin en önemli işlevlerinden birini yerine getirmiştir. (12) Bazı kimseler, Hüseyin Atay fikirlerini çok cesurca söylüyor diye tenkit ediyorlar. Halbuki görüyoruz ki Hüseyin Atay bu cesaretini geçmiş büyük alimlerden alıyor, yine de bazan onlar kadar cesur sayılamaz.

Şimdi yukarıdaki fetvaya göre farz olan hac yerine, bulunduğu yerde müslümanların muhtaç olduğu bir şeyi yapmak daha farzdır. Namaz da farzı ayn'dır. Namaz kılma zamanında doktorun bir müslümanı ameliyat veya tedavi edip hayata kavuşturması daha önemlidir ve dinde daha büyük bir farzdır. (**) Çünkü Kur'anda bir insanı dirilten bütün insanları diriltmiş gibidir. Hacca ve umreye gidecek kimse parasıyla bir öğrenciye yardım etmesi, basılacak bir kitabı bastırması, kitaplardan kütüphanelere nüshalar alıp vermesi daha büyük bir farzdır. İşte bu gibi sosyal farzlara, kifaî farzlara yönelmelidir. İslâmda farzı ayınlar, insanı sosyal hizmetlere alıştırmak için bir eğitim vasıtasıdır.

6- Kur'anı Kerimin lafızlarını ve kelimelerini okumaya önem verildiği kadar, manasının öğrenilmesine de önem verilmeli ve ona göre iş yapmanın gerektiği açık açık anlatılmalıdır. Kur'anın lafzının öğretilmesinde ve öğrenilmesinde hiç bir şart olmadığı, abdest gusül ve kadınların başlarını kapamak gibi şartların bulunmadığı gibi iman da şart değildir. Yoksa putpereste Kur'an nasıl öğretilecektir. Abdest, gusül sadece namaz için şarttır. Kadınların başlarını örtmeleri İslâmın hükmüdür, ama hiçbir ibadetin şartı değildir.

İslâmda fuhşun ne kadar yasak olduğu ve lanetlendiği bilinmektedir. Fuhuş yapmakla onu yaymak, propagandasını yapmak arasındaki fark şudur: Fuhşu yapıp gizli kalıp tevbe ederse günahı affolur. Ama yayar, propagandasını yapan, ister bu işi yapan olsun isterse olmasın, azaba duçar olur. Daha da acısı, kendisi yapmadığı ve reklam da etmediği halde başkası tarafından yapılmasına gönülden razı ise ve Müslümanlar arasında yayılması hoşuna gidiyorsa, dünya ve ahirette can yakıcı bir azaba uğrayacağının anlatılması gerekmektedir.(13)

---

(11) Talak, 65/2

(12) İmamü'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî el-Cuveynî, El-Kıyâsî, 358, Katar, 1400; Cemaleddin Ebu Muhammed Abdurrahim Esnevî, et-Temhîd, 75-77

(**) **Diyanetin Notu:**"Namaz bir farz-ı ayındır. Namaz kılma zamanında doktorun bir Müslümanı ameliyat ve tedavi idip hayata kavuşturması daha önemlidir ve dinde müsaittir. Bir doktorun namazı erteleyerek hastayı tedavi etmesinin, ancak başka doktor bulunmaması ve hastanın hayatının söz konusu olması hallerinde gündeme geleceği açıkça belirtilmelidir.

(13) Nur, 24/19

8- Dinde kolaylık üzerinde durulmalıdır. Yüce Allah Kur'anda kolaylık dilemekte ve zorluk çıkarmamakta olduğunu, Hz. Peygamberin de aynı yolu tuttuğu bildirildiği halde, ayak takımı, din kültürü ve bilgisi çok sığ olanlar, dinde zorlaştırmayı en temel ilke haline getirmiş ve millete mal etmekte başarıya ulaşmışlardır. Aklı başında olduğu sanılan alimler de bu zorlamayı ellerinden geldiği kadar yapmaktadırlar. Hadise dayanmak en basit bir şey, Hz.Peygamberin ağzından bir hadis uydurmak gayet kolay, hemen herkes incelemeden, araştırmadan Kur'anla ve felsefesiyle uyuşup uyuşmadığına bakmadan hadisi alıp nakletmek, bilgiçlik taslamak en çıkar yol olmuştur. "İbadetlerin en faziletlisi en zor olanıdır." diye nakledilen hadisin aslı astarı olmadığını İbn el-Kayyım söylemiştir. Ama tutmuş Aliyyülkârî "Büyük Uydurmalar" el-Mevzû'âtü'l-Kubrâ, adlı kitabında manasının doğru olduğunu söylemesi akıl alacak bir savunma değildir.(14) İşte dinde zorluk açık ve seçik olarak reddedildiği halde böyle uydurma hadisler te'vil edilerek zorlaştırma esas ilke haline getirilmiştir. Dinde esas ve şaşmaz ilkeleri Kur'an'la, akılla ve sağlam hadisle ortaya koyup aykırı olanları düzeltme cihetine gitmek farzı kifayedir. Genç bir hanımın bana yazdığı bir mektuptaki şu ifadesini buraya almak istiyorum: Sizin kitabınızı okuyunca huzura, rahata kavuşuyorum ve pekçok şey yapabileceğimi öğreniyorum." İşte kolaylığın en veciz ifadesi, herkese daha çok Müslümanlık yaptırabilmektir. Bu da Müslümanları çoğaltacak ve daha bağlı olmalarını sağlayacaktır. Maşallah din görevlileri dinden nefret ettirme ordusu gibi yabancı misyonere gerek bırakmamaktadırlar.

9- İslâm'da, "her koyun kendi bacağından asılır" kaidesi hiçkimse başkasının yükünü çekmez, yani sorumluluğunu taşımaz, her insan yaptığına hakkı olur (15) âyetlerine dayandırılarak, başkasının yaptığının sorumluluğundan kaçmak yanlış anlaşılmaktadır. Bir insanın bir işle ilişkisi üç şekilde olur:

a) O işi kendisi yapar,

b) O işin yapılmasına sebep olur,

c) O işin yapılmasına sevinir, hoşuna gider.

Bu üç durumda da insan sorumlu olur. Burada önemli olan (c) bendidir. Başkası yaptığı halde ve kendisi sebep olmadığı halde yapılan kötü her işe, haksızlığa, zulme razı oluyorsa ve bunlar onu sevindiriyorsa, gönlünden onları alkışlıyorsa, en büyük sorumluluğu yükleniyor ve ateşe atılacağı, Allahtan başka onu kurtaranın olmayacağı Kurânın en sert uyarılarından olmak üzere (16) anlatılmaktadır. İslâm'da "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" deyimi temelinden reddedilmiştir. İslâmda vurdum duymazlık, bana ne! deyimleri geçersiz ve dahası günahtır. İşte zikrettiğimiz bu a, b, c bentleri İslâmın ana ilkeleri ve Kur'an âyetleridir

Millet zulümden, haksızlıktan açlıktan kırılıp dururken, bir müslümanın bunları yapmaması veya bunlara sebep olmaması yetmez onları yapanları lanetlemesi ve onlara öfke duyması, gönlünden buğzetmesi İslâmın esas hükümlerindendir. Buna kamu vicdanı denir. Kamu vicdanında lanetlenen ve öfke duyulan bir iş yapılamaz. Müslü-

(14) Bkz. Fahreddin Razî, el-Mahassal, el-Cüz'ûs-Sânî, el-Kısmü's-Salis, s. 10 (notta)

(15) Necm, 53/38-39

(16) Hud, 11/113

manlar bu vicdanı da kaybetmiş bir durumda; oh! ne güzel yapmış, aferin adama! gibi ifadeler kullanması cehennemlik olmasına ve Allahsız kalacağına delalettir. İslâmın bu sosyal temel ilkeleri, millete, açık yetenekli kişilerce anlatılmalıdır. Zulmün karşıtı ve nakizi olan adalete Kurânın ve peygamberin verdiği önemi de iyi anlatıp vurgalamak nasıl bir şey olduğunu olaylarla belgeleyerek anlatmak, dindeki değerini belirtmek farzdır. Bunların namaz farzından önce geldiğini bildirmek de farzdır. Çünkü içine helal ve haram girmektedir.

10- Ondört asırlık İslâm tarihinde ahlâk bir ilim haline getirilecek şekilde nazariye ve kural olarak ortaya konmamıştır. Bazı ahlâk kitapları yazılmışsa da ilmi bir disiplin haline getirilmemiştir. İslâm ilimleri terimi ile söylersek ciheti vahdeti olan bir ilim olarak yazılıp çizilmemiştir. Oysa İslâm ahlâktan ibarettir, denecek kadar ahlâk Kur'an'ın ilkelerini içine alır. Ahlâk, insan davranışlarının bütün kurallarını koyar. Bütün kanunî davranışlar, hareketler, insanın hareket ve hareketsizliği ahlâk kapsamına girer. Müslüman toplumların bir fıkıh sistemi, bir kelam sistemi, bir usulü'l-fıkh sistemi, bir tasavvuf sistemi olduğu halde bir ahlâk sistemi yoktur. Oysa ahlâk bütün bu sistemlerdeki davranış ve fiillere yön verecek bir sistemler ve felsefeler bütünüdür.

Zamanımızda bütün insan faaliyetleri hep kanunlara göre yürütülmeye ve düzenlenmeye çalışılıyor. Ama ahlâk, kanuni faaliyetleri de içine alacak şekilde görünürdeki ve görünmezdeki insan davranışlarına yön verir. Toplumda âmir ahlâkı, memur ahlâkı, patron ahlâkı, işçi ahlâkı öğrenci ahlâkı, öğretmen ahlâkı, ticaret ahlâkı olmadığı için toplum gayesiz bir nihilizme gitmektedir. İşte bütün bu ahlâk türlerini ele alacak, inceleyecek, ilmini yapacak İslâmın ahlâk görüşlerini toparlayacak olanlar İslâmın filozof ve alimleridir. Milletin, devletin en büyük görevi bunları yetiştirmesidir. Aksi takdirde nihilizm kaçınılmaz bir son olur.

11- İlme önem verme zorunluluğu vardır. İslâmda ilim imandan önce gelir. İlimsiz iman saçmalık ve hayaldir. İman sözlük anlamında tasdik ve benimseme olduğuna göre önce bilinecek sonra tasdik edilecek ve benimsenecektir. İlk üç asır müslümanları birbirlerini ilimle tanımlıyor ve tanıyorlardı. Böylece ilme en üstün değeri vermişlerdi. Sonrakiler ve şimdikiler birbirlerini hep imanla tanımlıyor ve tanıyorlar. Falanca imanlıdır, parolası geçerlidir. İlk Müslümanlar, falanca imanlıdır, diye değil, filanca alimdir parolasına önem verdikleri için İslâm medeniyetini kurdular Onküsür asırdır imanlı (!) müslümanlar hep hazır yiyorlar, artık her şeyi bitirdiler, yiyecek bir şeyleri kalmayınca, düşmanlarından dayak, tokat yiyorlar, gene de akılları başlarına gelmiyor, ne iştir, bilinmez.

İlim öğrenmenin yolu elbette kitap okumakla başlar. Ama sırf kitaptakini ezberlemek, hep öğrenmede kalmak olur, böyle kitaba bağlı kalan alim olamaz. Kitabın dışına çıkmak lazımdır. Kitabın dışına çıkmak ancak ilim yapmakla olur. İlim okumak ve öğrenmek ile ilim yapmayı birbirinden ayırmak lazımdır. Mukallidler hep ilim okudular ama ilim yapmadılar. Kitapda böyledir, demek ilim değildir, ilim kitaptaki yanlıştır, diyebilmektir. Kitaptakinin yanlış olduğunu diyecek kadar ilme sahip olmayan kimse, sahip olan kimseyle tartışma hakkına da sahip değildir. Kitabı aşana kitap delil getirilemez. Kitaba bağlı kalan ve onun dışına çıkamayan kimseye Külliyetü'şerîiadaki hocanın ifadesi ile, Kitaba mahkum, yani kitap kendisine hakim olan kimse denir. Yine aynı hocanın ifadesiyle kitaba hakim olana âlim denir. Kitabı okuyup anlamak, insanı malumat sahibi yapar, alim yapmaz, ama kitabı okuyup kitapta olmayanı anlayan alim

olur, alim ünvanını alır. Kitaptakileri bilene malumat sahibi, kitapta olmayanları bilene alim denir. Malumat sahibi bilineni öğrenir alim ise bilinmeyeni bilir, bilinenden bilinmeyeni öğrenir. İşte onbir asırdır taklitçi zihniyet hep bilinenle meşgul olmuş, bilinmeyeni bilmeye çalışmamıştır. Zamanımızda bilineni de bilmeyenler allame, bilgiç kesilmektedirler. İslâmın belini doğrultamamasının sebebi bu bilmediklerini bilmeyenler, yani mürekkep cahiller yüzündendir. Onlar millete de, devlete de, siyasete de hakimdir. Biz ilim dediğimiz zaman ilim yapan, kitaplara hakim olan alimin ilmini kastediyoruz. İslâm dünyasında herkes ilmi över, ama âlime düşman olunur. Bunun için de âlim yetişmez, millet de şahsiyetini koruyamaz, şamar oğlanına döner. Halkı ilim adamını sevmeye, ona yardım etmeye, hertürlü imkânı sağlamaya çağırma, teşvik etme dindarların dini görevidir. Hükümete iş bırakılırsa olacağı budur.

12- İslâmda tebliğ ve irşad nazariyesi: Kur'anı Kerim insana şu üç şeyi getirmiştir: Neyi, niçin, nasıl yapacağını öğretmek.

a) İnsan ne yapacak. Dürüst olacak, adil olacak ve adalet dağıtacak, insanları, tek bir ailenin fertleri, Allahın kulları kabul edip onlara yardım edecek, onlarla yardımlaşacak, kimsenin hakkına saldırmayacak ve başkasının kendi hakkına saldırmasına fırsat vermeyecek, kimsenin sırtından geçinmeyecek, çalışkan, işinde maharet sahibi, ahlâklı yani, nezaketli ve disiplinli olacak. İşte Kur'an tarafından insanın yapması istenen şeyler bunlardır.

b) İnsan bunları niçin yapacaktır ? İnsan ilerisini düşünen ve geleceğini en üstün şekilde teminat altına almak isteyen bir varlıktır. Bunları yapmakla insanlığın üst derecelerine çıkacak ve böylece mutluluğu elde edecektir. İnsanın en büyük amacı en mutlu olmaktır. Bu dünyada mutlu olmaya, bunları yaparak ulaşacağı gibi, bunları elinden geldiği kadar en iyi yaptığı takdirde ölümden sonraki hayatta da mutlu olacaktır. Bu mutluluklara, ulaşabilmek, bu mutlulukları verecek Allaha kendini beğendirecektir. İşte en büyük mutluluk insanın kendisini Allaha beğendirmesinde yatmaktadır.

c) Şimdi buna insan nasıl ulaşacaktır? İşte Kurânın asıl amacı; insana bu yolu, yöntemi ve nasılı anlatmak ve göstermektir. Ama Kur'an insanın ney'i, niçini ve nasıl'ı yapabilmesinin ilimle mümkün olacağını bildiği için, önce insana okumayı tavsiye etmiştir. İnsan okumakla ilim öğrenecek ve bu ilimle bu üç meseleyi halledip mutluluğa ulaşacaktır. İlim öğrenmesine Kur'an çok titizlik gösterir ve bilmediği şeyi bilenden öğrenmesini emretmektedir. Kur'an öğrenmeyi ve okumayı insanın arzusuna, keyfine bırakmaz, onu dini bir vecibe ve en önemli bir görev olarak insana yükler. İlim öğrenecek bilmediğini bilene sorduğu zaman, bilen de bildiğini öğretmekten kaçınmayacak, işte bunu Kur'an âyetiyle bir hüküm olarak ortaya koymuştur. yani bilen ilmini saklamayacaktır (17). Kur'an öğrenme ve öğretmeyi isteğe bağlı kılmamıştır. İnsan mutlaka öğrenecek ve öğretmeni de bildiğini söylemekle sorumlu tutmuştur. Kur'an, insanı öğrenmeye teşvik ederken, önündeki engelleri de kaldırmakta ve öğrenme şartlarını hazırlamaktadır.

Ayrıca Kur'an, insanları irşad etmek, onlara yol ve yordam göstermek için herkese şamil olmak üzere emir çıkarmaktadır. Ne var ki bu emrin nasıl yapılacağından hareket edilerek, bu irşad ve iletişimi yapacakların nitelikleri ortaya çıkıyor. Kur'an, herkesin

(17) Bkz. Alak, 96/1-5; Enbiya 21/7; Bakara 2/174

değil, ama ilim sahibi, hikmet sahibi, konuşması etkili olan ve nezaket ve terbiye ehli insanlara, Allahın yoluna davet etmelerini emretmektedir. Kur'an hikmetle çağır, demekle hikmeti bilmeye de emir veriyor. (18) Hikmet kelimesi çok güzel seçilmiş bir kelimedir. İçinde iyi düşünme, faydalı ve ölçülü davranma, ilim ve iyi ahlâk anlamları bulunmaktadır. Bunları bilmeyenin irşatla görevlendirilmesi cinayet ve Kur'ana muhalif değil midir? İslâm dünyası bu muhalefeti sürdürmektedir. Bunlar, akıllı kimseleri, düşünmek isteyenleri dinden uzaklaştırmakta başarıya yürümekte ve kabahati de düşünenlere atmakta mahirdirler. Ama cehaletlerini bilmiyorlar ve kendileri dini görevi kötüye kullanıyor ve kullandırıyorlar. Kur'ana zıt olan yol, yöntem ve yanlış bilgi ile Kur'ana ve İslâma hizmet edilmez. Samimi müslüman ne yapacağını öğrenir, düşünür, yapar. Kur'an, "bir güzel öğütle çağır" diyor. Öyle ise güzelin ne olduğunu, öğütün ne olduğunu ve bunu ne zaman, nerede ve nasıl kullanacağını bilmeyen beceriksiz, cahil, kekeme, tutuk ve sakat kimselerin Osmanlı döneminde 1914 yılında açılan vaizlik medreresine (Medresetü'l-İrşâd) bile alınmadığına (19) dikkat ederek, güzel öğüt verecek insanları yetiştirmeye gitmek gerekmektedir. En güzel şekilde tartışabilmek için mantığı, felsefeyi ve düşünme yollarını, tartışma yöntemlerini bilmekten başka çare yoktur. En güzel şekilde tartışmak için cedel ve belağati, hitabeti ve adab-ı münazara ilmini iyi bilmek gerekmektedir.

İslâm dünyası -İslâm dinini yabancılara, ilerlemiş milletlere anlatması bir yana, vatandaşına anlatmaktan aciz kalmıştır. Bunun sebebi siyasiler ve idarecilerdir. Bu idarecelerin içinde Diyanet Teşkilatındaki idareceleri öncelikle zikretmek ve sorumlu tutmak dindar ve samimi müslümanın görevidir ve bunu düzeltmek için gerek siyasilere ve gerekse idarecilere bunu anlatması ve ıslahını ısrarla istemesi emr-i bi'l-ma'rufun içine girdiğini bilmesi lazımdır.

Sonuç olarak, geleneksel din, yani fukahanın anladığı din ile Kur'anın anlattığı din arasında fark olduğunu din ile din kültürünü, diğer bir deyimle fıkıh ile şeriatı ayırarak dini çalışmaların ve araştırmaların yapılmasına maddî imkân ve manevî hürriyet tanımak ve ona göre çalışmalara iyi niyetle hız vermelidir. Hz.Peygamberin içtihatları da dahil hiç bir içtihat din değil, din kültürü yani alternatifi düşünebilecek bir fikir kabul edilmeli, dini nas sadece vahiy olup onun doğru anlaşılmasına bakılmalı, yegâne ölçü akıl ve vahiy (Kur'an) alınmalıdır.

Son olarak burada şu beş cümleyi tescil ederek okuyculara iletmek ve üzerinde düşünmelerini önermek istiyorum:

a) Fıkıh hayattan çekilmiş, bütün olarak tarihe geçmiş ve tarih olmuştur,

b) Kur'an yaşıyor ve insanları irşada devam ediyor,

c) Fukaha ölmüştür ve bize büyük bir din kültürü serveti bırakmıştır. Allah mekânlarını cennet etsin,

d) Allah hayyun lâ yemût'tur. Ezeli ve ebedi hayata sahiptir. Kainatı yönetiyor ve insanları koruyor, aydınlatıyor.

e) Yeni fukahaya ihtiyaç vardır. Allah yetişmelerine ve çoğalmalarına yardım etsin.

---

(18) Nahl, 16/125

(19) Bkz. Hüseyin ATAY, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi 308, İst. 1983

KUR'ÂN VE HADİSTE İRŞAD ESASLARI

Lütfi DOĞAN
Diyanet İşleri Eski Başkan V.

Bismillahirrahmanirrahim

Kur'ân ve hadiste irşad esaslarına girmezden önce insan ve onun meziyetleri ile ilgili bazı hususları hatırlatmak yerinde olacaktır. Zikredilecek olan bu hususlar, bir bakıma konuya giriş mahiyeti arz edecektir.

İnsan, üstün meziyetlere sahip ve mükerrem bir varlıktır. Onun bu meziyetleri doğuştandır. Fıtri olarak kendisine bahşedilmiştir. İnsanda mevcut bu meziyetler, onu diğer canlılardan ayırır. Bu meziyetler, öyle yükseltici vasıflardır ki, bunlara iyiden iyiye sahip olmak, insanı diğer insanlardan bile ayırır ve onu en şerefli mevkilere yükseltir. Çünkü yüce yaratıcı insanı kudret eliyle yaratmış, ona nezdi ilahisinden bir ruh vermekle onu şereflendirmiş ve kemal vasfı diyebileceğimiz ilim, irade, konuşmak, kudret ve benzeri hususiyetleri ile onu mümtaz (seçkin) kılmıştır.

Ebü'l-Fedel- Büsti: "Ey insan, ruhuna, kendi benliğine yönel, onu faziletleri ile, olgunlukları ile tamamla. Zira senin gerçek insaniyetin (insanlığın) cisminle değil, ruhunladır." derken, bu gerçeklere işaret etmek istemiştir.

İnsanın haiz bulunduğu hususiyetlerini, iyilik vasıflarını 3 kısma ayırabiliriz:

1. İlim, irade, iffet, gerçek yiğitlik, adalet ve benzeri ruhi hasletler.

2. Güçlü kuvvetli olmak, sağlık ve afiyet içinde temiz ve uzun ömürlü bir hayat yaşamak ve benzeri bedeni güzellikler.

3. Şerefli bir aileye mensubiyet, temiz aile fertlerine sahip bulunmak. İyi insanların teşkil ettiği güzel bir çevre edinmek, kimseye yük olmayacak şekilde helalinden geçimliğini kazanmak ve yine helalinden meşru bir servete sahip bulunmak gibi insanın dışında olan harici güzelliklerdir.

Bütün bu özelliklerin en üstünü birincisidir. Bedeni güzellikler ikinci ve diğeri 3. dereceden insanın hususiyetleridir.

İnsanın en üstün meziyetleri hiç şüphe yok ki ona şahsiyetini kazandıran ruhi yüksek vasıflarıdır. İnsanın ruhi en üstün meziyetleri de şu iki esasta hulasa edilebilir:

1. Yakine dayanan faydalı bilgisi.

2. Salih amel adı verilen güzel işleri.

İnsanın kemal derecesi, bu iki esası-yakine dayanan bilgiler ile güzel amellerini-pratikte (ameli olarak) birleştirmesi iledir. Yakini bilgilerin en üstünü varlık aleminin sa-

hibi olan Allah tealayı bilmek ve ona yakinen iman etmiş olmaktır. İnsan için bu irfandan daha üstün bir bilgi ve meziyet söz konusu değildir ve olamaz.

Güzel işlerin en başta geleni ise kişinin müstakim olması-özünde sözünde ve bütün işlerinde-ifrat ve tefritten (aşırılıklardan ve geri seviyede kalmaktan) uzak bulunmasıdır. Bu üstün vasıflara Kur'ân dilinde "İstikamet" adı verildiği görülmektedir. Sıratı müstakim dosdoğru yolda olan da işte budur.

Şahsiyetlerinde bu iki esası birleştiren insan ve toplumlar hiçbir zaman ve hiçbir yerde ziyan etmezler ve etmiyeceklerdir. Onların felahı, ebedî kurtuluşu ilahi teminat altında olduğu bilinmelidir ve yine bilinmelidir ki bu mertebe insanlar için bir kemal mertebesidir. Kişi insanı yükselten bütün bu erdemleri kazanarak faziletlerin zirvesine erişebilir ve kamil insanlardan olma bahtiyarlığına erer. Diğer taraftan bu kadar olgun insanların haiz bulunduğu dereceden daha mükemmel olan bir mertebe ise erdem sahibi kamil insanların bu duruma yükselememiş insanları irşad etmeleri onları terbiye edip kemale erdirmeye çalışmalarıdır, bu ise ekmel, daha mükemmel olan bir mertebe, peygamberler ve onların ve gerçek mirasçılarının yüksek dereceleridir. ***"İnsanların en hayırlısı onlara en ziyade yararlı olanıdır"*** düsturu da bu gerçeği hatırlatıyor.

Yukarıda işaret edildiği üzere gerçek bilgi ile iyi ameli birleştiren ve böylece "salih, kamil insan" olma mertebesine ulaşmış olan insanlar Kur'ân-ı Kerim'de: **"O kimseler ki Rabbimiz Allah'dır dediler ve sonrada-söylediklerine uygun olarak-dosdoğru oldular. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar asla mahzun edilmeyeceklerdir."** mealindeki âyeti celile ile işaret buyrulmuş ve bu mümtaz insanlar övülmüşlerdir.

Kamil insanlar yaradılışlarında mevcut nezaheti, bilgi, irfan ve tevhid nuru ile koruyan; ruhunu her çeşit manevi lekelerden arındıran; özünde söz ve işlerinde müstakim olan kimseler, müstakim olan kimselerdir ve onlar ebedi kurtuluşa ermişlerdir. Bu insanların, diğerlerini-insani faziletleri kazanamamış durumda olanları-irşad etmeleri, onları bilgilendirip terbiye etmeleri kemale erdirmeye çalışmaları mertebesi olan en üstün, ekmel mertebeye de yine Kur'ân-ı Kerim'de: **"Ben tevhid ehlinden, müslümanlardanım deyip güzel amellerde bulunan ve insanları Allah yoluna-Hak Dine-çağıran kimsenin sözünden daha güzel sözlü kim olabilir."** mealindeki ayeti celile ile de en mükemmel dereceye işaret edilmiştir.

İleri de beyan edileceği üzere insanları irşad etmek gibi mukaddes bir görevle şereflenen kimselerin verimli olmaları ve hedef alınan başarıya erişebilmeleri için ayeti kerimede bildirilen üç esası kendi şahsiyetlerinde birleştirmiş olmaları elzemdir ve yine görüldüğü üzere insanın gerçek insaniyeti hakikatları aydınlatan faydalı bilgisi ve güzel amelleri ile ve bir de başka insanları bu iki temel esasta kemale erdirmeye çalışması iledir. Bu ise ancak insanın ilmi kudretini sağlam bir iman ile kemale erdirmesi ve bütün işlerini de iyi ameller mertebesine yükseltmesi iledir. Ayrıca başkalarına bu gerçeği öğretmesi ve bu hususta en güzel sabır ve sebatı göstermesi iledir.

Özetle insanların kurtuluşu ve umduklarına erişmeleri de ancak iman edip güzel ameller işlemeleri ile ve bir de bu iki hakikati başkalarına öğretmeleri ve bu hususta karşılaşılan zorluklara katlanmaları ile mümkün olmaktadır. Aksi halde insan için ziyan etmek kaçınılmaz olur.

İRŞAD BİR EĞİTİM VE ÖĞRETİMDİR

Talim ve terbiye insan için zorunlu bir ihtiyaçtır. Fikri yapıları ve coğrafi bölgeleri ne olursa olsun bütün beşeriyetin bu zorunlu ihtiyaç konusunda söz birliği içinde oldukları görülür. Bütün toplumların kendi kabullerine göre insanın eğitimi ve öğretimi konusunda yoğun ve sürekli çaba gösterdikleri; vakitlerini, ömürlerini maddi manevi bütün imkânlârını bu uğurda sarfetmekte oldukları da her an müşahade edilmektedir.

Bunun gibi vaaz ve irşadda insan ve toplumların salahı için hayati bir zarurettir. Bir bakıma vaaz ve irşad olumlu talim ve terbiyenin özü hulasası demektir. Zira vaaz ve irşad insanı ve toplumları iyiliğe, insani olgunluklara yöneltmek; onlara hak ve hakikatı ve en doğru olan yolu ve imkân ölçüsünde bütün gerçekleri göstermek onları bu hakikatlara yöneltmektir. Olumlu bir eğitim ve öğretimin, hedefi ve ana gayesi de bu değil midir?

Eğitim ve öğretimde hedef alınan ana gayeye ulaşmak ve olumlu sonuç elde etmek için eğitim ve öğretimin gerekli kıldığı bir kısım usul ve esaslara uyulmak mecburiyeti olduğu açıktır. Bu usul ve esasların belirlediği ölçüler çerçevesinde bilgi aktarmak ve eğitim vermek zorunludur. Aksi halde bütün emekler zayi edilmiş olur. Bunun gibi vaaz ve irşad'da arzu edilen olumlu neticelere erişmek için değişmez bir takım temel kaidelere ve esaslara sürekli olarak uyulması bir zarurettir. Böyle olmadığı takdirde hedef alınan gayeye erişmek ve istenilen sonuçları elde etmek mümkün olmaz. Zaten rüşt veya reşat doğru olan yolu bulmak, istikamet, aklı selim, hak ve adalet prensipleri üzere olmak demektir. İrşad'da başkalarını hak ve hakikata, öz-söz doğruluğuna, aklı selime adalet ve iyiliğe yöneltmektir. Saadet unsuru bu temel esasları vazgeçilmez ve yaşanılacak temiz hayat düsturlarına getirmek ve bu hususlarda en yararlı bilgi ve eğitimi insanlara ve toplumlara kazandırmaktır. En verimli ve başarılı olan irşad ise böyle olan irşad'dır. Şimdi dil bakımında bu konu üzerinde durulmalıdır.

"İRŞAD VEYA EL-İRŞAD"

İrşad insanlara doğru olan yolu göstermektir. "Allah onu irşad etti, o kimseyi hidâyete, hak olan yola erdirdi" denilir. Bu kelime Arapçadan alınmadır. Rüşt, reşet, reşat, kökünden gelir. Rüşt, reşet, reşat doğru yolu bulup o yolda gitmek manasını ifade eder. Bir kimse hak olan yolu bulup onda selabet ve sebatla devam edip gittiğinde: "Reşede fülanün" denilir. Bir farklı anlamı ise rüşt "hak olan yolda, sebatla devam etmek, müstakim olmaktır. "Fülanün ala'er-rüşdi= فلان على الرشد =filan şahıs istikamet üzeredir. Sağlam bir şekilde hak yoldadır" denilir. Şer'i bakımdan bu manada kullanılır. Rüşt ile reşet kelimeleri hakkında ince bir fark olluğunu beyan edenler de vardır. "Rüşt" Dünyevî ve uhrevi umurda kullanıldığı halde, "Reşet" kelimesi sadece uhrevî umurda kullanılır diyenler de vardır. "Raşit, reşid" kelimeleri ise hem dünyevî işler hem uhrevî işler için kullanılır.

"er-Reşît" kelimesi Esma -Hüsna'dan, Allah teala'nın en güzel adlarından biridir. "Mürşid, hadi" manasınadır. Doğru yolu gösteren, hidâyete erdiren, takdiri güzel olan demektir. "Allah, doğru yola erdiren, hidâyet veren, takdiri güzel olan Zat-ı Kibriya'dır. denilir.

Sonuç olarak irşad, insanlara doğru olan yolu göstermek, onların hak yolda istikamet üzere sebatla devamlarını sağlamağa çalışmaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de insanları hak olan yola iletmek hususunda irşad kelimesinden başka kelimeler de kullanılmaktadır.

1. "el-Va'z" kelimesi insanları kendileri için zararlı olacak şeylerden men etmek, zararlı olan şeylerin sonucunu beyan ederek onları bu zararlardan korumaya çalışmak, kalbi yumuşatacak sözlerle iyilikleri hatırlatmak demektir.

2. "en-Nush" kelimesi de öğüt vermek, muhatabın iyiliği için güzel öğütler vermek manasınadır. En nasiha kelimesi bu kökten isimdir. Her şeyin saf ve halis olanına da "nasih" denilir. Süzülmüş saf bal için "nasihul-asel" tabiri kullanılır. Bir şeyin tertemiz, pak hale gelmesidir. Hulus manasında tevbeyi nasuh'da bu manadadır.

Sonuç olarak en-nush muhatabına en güzel sözlerle, onun iyiliği için öğüt vermektir. "Din güzel nasihattan ibarettir" Hasis-i şerifi de bunu göstermektedir.

3. "ed Dua" yahut da "davet" kelimesi, bir şeye terğib, teşvik etmek, çağırmaktır. "Allah insanları selâmet yurduna cennete davet eder" denilir. Davet şer'i istilah olarak insanları iyiliğe, hidâyete çağırmak, onları iki cihanda mes'ut kılacak hususlara teşvik etmek, davette bulunmaktır. Dua bir şeyi istemek, talep etmektir. Şer olan şeylere de davet edildiği olur. Diaye kelimesi de bugün çok kullanılmaktadır. Günümüzde görüldüğü üzere iyi veya zararlı her hangi bir hususa yöneltmek anlamına gelir.

4. "Zikir" kelimesi. Övmek, sena etmek üzere anmak, şeref manasını da ifade eder. Bu kökten "et-tezkir", unutulan şeyleri hatırlatmak, güzel bir uslub ile bir şeyi andırmak; muhataba güzel mev'ize ve öğütlerde bulunmaktır. **"Rasulüm sen hatırlat, şüphesiz ki hatırlatmak müminlere yarar sağlar."** (Tûr, 52/55)

5. "Et-Tebliğ" yetiştirmek, ulaştırmak, bildirmek, beyan etmek gibi dini öğütlerin, esasların, dinin, davetin muhatablarına ulaştırılmasıdır.

Bu güzel kelimelerin hepsinin Kur'ân ve Hadis'te çokca beyan edildiği malumdur.

İyiden iyiye öğrenildiği ve idrak edildiği takdirde görülürki Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin bütün kelime ve cümleleri ders olmasını bilenler için en güzel öğütler ve insanlara hak yolu aydınlatan ışıklardır. Onlarda mevcut, derin ve mana dolu kelimelerin güzelliği ve onların uslubundaki hikmet ve icazkâr tesirleri ise insanları etkiler, gönüllerin ve ruhların derinliklerine nüfuz eder. Her ikisinin de bu etkileri harikulâdedir.

Kur'ân zaten mucizül beyan'dır. Onun açıklamaları karşısında beşeriyet acz içinde kalmıştır.

Ve yine Kur'ân ve Hadise ait ilimlerle meşgul olan her şahıs bu iki kaynağın gönüllere, ruhlara huzur ve sükunet verdiğini heran müşahede edebilir. İnsanlara en güzel öğütleri, en sağlam bilgileri ve değişmez eğitim esaslarını daima temin edecek en emin merci değişmez düstürlar olan Kur'ân ve hadislerdir. Resul-ü Ekrem Efendimiz: **"Size iki şey bırakmış bulunuyorum. Siz onlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe artık benden sonra sapıklığa düşmezsiniz. Birincisi Allah Tealanın kitabı Kur'ân-ı Kerim, ikincisi onun Rasûlü'nun Sünnetidir"** buyurmuştur. Umumi olan Sünnet tabirine hadisler de dahildir. Şimdi biz iki nur kaynakta mevcut irşad esaslarına özetle işaret etmiş olacağız, dikkate alınması gerekli iki husus:

1. Biz insanlar fizik alemde mevcut varlıkları görebilmemiz için yüce yaratıcı bizlere görme hassemizi bahşetmiş; bilinen güneşin ziyası ile de bu varlıkları aydınlatmıştır. Eğer alemde ziya olmasaydı görme hassemizin mevcut olmasına rağmen varlıkları rahatça ve oldukları biçimleriyle görüp kavramamız çok çetin, belki de imkânsız olurdu.

Bunun gibi Cenab-ı Hak biz insanlara iç alemimizde (kalp gözü diyebileceğimiz) basiret ve aklı selim ihsan etmiştir. Biz bu basiret ve aklı selim ile varlıklardan haberdar oluruz, bilgiler tahsil ederiz, gerçekleri kavrarız, onlar hakkında hükümler veririz. Kendimiz ve başkalarının fiil ve davranışları hakkında değerlendirmeler yaparız....

Cenab-ı Hakkın biz insanlara ikram ettiği bunca nimetler arasında görme hassemiz, basiret ve aklı selimimizde yaradılışta (fıtri olarak) bizlere ihsan edilmiş baha biçilmez nimetlerdir. Zaten bizler yüce yaratıcının biz insanlara sunduğu nimetleri saymak istesek bunları saymağa güç yetiremeyiz çünki bu nimetler hesap ölçülerinin üstündedir.

Evrende mevcut varlıkları güneş ziyasının yardımıyla rahatça görüp, onlardan en güzel bir biçimde yararlandığımız gibi, benliğimizde mevcud basiret ve aklı selimimiz de bütün karar ve hükümlerinde doğru rahat ve isabetli sonuçlara varabilmesi için de yolunu aydınlatan manevi bir ziyaya ihtiyaç vardır. İç alemimizin aklı selimimizin manevi ışığı ise ilahi vahyın nurudur.

Beşeri bilgi ve tecrübelerimizin tarihi ve fiziki gerçeklerin üstünde bu manevi ışığın, insanlığın, geçmişini, hali ve geleceğini aydınlatmasına zaruret vardır. Ve öyle de olmuştur. Bu gerçek, gözardı edildiği zaman ve mekânlarda ise beşeri bilgiler, teknik imkânlar, hasıl edilmiş bunca birikim ve tecrübeler, yine beşeri ihtirasların, öfkelerin, hukuk ve adalet tanımaz şuursuz kuvvetlerin, aleti olmaktadır. İnsanlığın kurtuluşu yerine ızdırabını, felaketini artırmakta, izmihlaline zemin hazırladığı heran müşahede edilmektedir.

Halbuki yüce yaratıcı, arzda ve alemde mevcud, bilinen ve bilinmeyen, keşfedilmiş ve edilecek bütün varlıkları insan için var etmiştir. Basiretli aklı selim sahibi her insan tarafından da bilinen bu gerçeğin Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyetlerde beyan edildiği görülmektedir.

"Allah, o zatı kibriyadır arzda mevcut olanların hepsini sizin için yarıttı" Göklerde ve yerde olanların hepsini onun nezdinden bir lütuf olmak üzere sizin istifadenize vermiştir.

İyiden iyiye düşünenler için bunlarda dersler vardır. Cenab-ı Hak, Kullarına çok lüfufkârdır. Onun rahmeti her şeyi kucaklamıştır. O, bu maddi alemin biz insanların, rahatımıza, huzur içinde yaşamımıza ve bütün ihtiyaçlarımızı karşılayacak bir aheng ve güzellikte varettiği gibi insanı da fıtratan dindar olarak yaratmıştır. İnsanın bu vasfı aslıdır, yaradılışında mevcutdur. **"Allah'ın yaratmasında bir değişme yoktur. Lakin insanların çoğu bilemiyorlar."**

2. Her zaman olduğu gibi içinde bulunduğumuz çağda da beşeriyet, kendisine huzur ve güvenin yolunu aydınlatan manevi bir ziyaya çok muhtaç olduğu görülmektedir. Bu manevi ışıktan yoksun kalmak, insanlığı ızdıraba, ruhu bunalıma maruz bıraktığı müşahede edilmektedir. Bu manevi ışık ise Kur'an'ın nurudur.

Kur'an-ı Kerim Cenab-ı Hak tarafından bütün alemlere bir öğüttür. Onun daveti feyz ve bereketi bütün insanlığı kucaklar. Hakikat bu olduğu halde İslâm toplumlarının günümüzde durumları dikkat nazarına alındığında şu iki gerçek açık olarak görülür:

1. Bu topluluklar, tarihi coğrafî bakımdan olduğu gibi maddi manevi yönden de büyük zenginliklere ve eşsiz imkanlara sahip bulunuyorlar. Bu imkanları müslüman toplulukları tarafından sağlıklı bir biçimde idrak edilip ehli İslamın ve hatta bütün insanlığın iyiliğine olacak şekilde değerlendirildiği takdirde İslâmiyetin beşeriyet için hedef aldığı yüksek gayeye yaklaşılmış olur. Böylece insanlık özlediği huzura gerçekten yönelme imkânına kavuşur.

2. İkinci olarak yine şu hususlar müşahede edilmektedir. İslâm toplumları bu kadar geniş ve zengin imkanlara sahip bulunmalarına rağmen madden ve manen ızdıraplara, sıkıntılara maruz bulunuyorlar. Bu çelişkili durumu görüpte İslâmiyet ve insaniyet adına muzdarip olmamak mümkün değildir.

- Bir taraftan İslâma yabancı (hatta düşman) olanlar tarafından İslâm toplumlarının zillete düşürülmelerinin hedeflenmiş olması ve dünyada cereyan eden olayların bu gerçekleri (reddedilemez bir biçimde) ortaya koyması.

- İslâm toplumları arasında bulunması elzem olan yardımlaşma ve dayanışma duygularının zâfa uğradığının müşahede edilmesi.

- Zengin ve geniş imkânlarına rağmen çeşitli sebeplerle, pek çok İslâm toplulukların fakirlik, yoksulluk içinde muzdarip olmaları.

-Birbirlerine karşı mevcud olması elzem ve zaruri olan güvenin sarsılmış bulunması.

Bütün bunlar ve daha bir çok sıkıntıların nelerden kaynaklandığı üzerinde önemle durulması bilgi, aklı selim ile yapıcı ve iyileştirici bir düşünce ile bunların giderilmesi gereken hususlardır.

Başlangıcında olduğu gibi müslüman ferd ve toplumlar, eğer Kur'ân ve Sünnetin irşad esaslarına uygun olarak eğitilmiş olsalardı, hepimize elem veren bu çelişkili durumlar ortadan kalkmış olurdu.

İrşad görevinin Kur'ân ve Sünnet esaslarına uygun olarak icra edilmesi o kadar önemlidir ki, ferdlerin, ailelerin, toplumun ve toplumların maddeten, manen yükselmeleri, şahsiyetlerini korumaları sahip bulundukları değerlerinin önemi ve üstünlüğünü kavramaları, bu görevlerin kemaliyle yerine getirilmelerine bağlıdır.İslâm toplumları en çetin şartlar içerisinde bile kendilerini ilim ve irfan yönünden aydınlatacak, hak ve adalet üzerinde sebatlarını göstermelerini sağlayacak, çözülmelerini ve za'fa uğramalarını önleyecek; dinin aslı ve ferdi bütün hükümlerini en güzel şekilde kavrayan alimleri yetiştirmekle yükümlüdür.

Savaş durumu bile olsa yinede İslâm toplumları, birer grup insanlarını dini ve dinin hükümlerini en iyi ve isabetli bir şekilde kavramaları ve toplumun diğer ferdlerini irşad etmeleri için bu ilimlerin eğitim ve öğretimini kesintisiz olarak sürdürmekle mükellef tutulmuşlardır.

İslâm alemi kendisinin sahip bulunduğu yüksek değerlerinden yeterince yararlan-

mayı başarabilirse maruz kaldığı açmazlardan kolaylıkla kurtulur, gıbta edilecek bir huzura kavuşabilir. Tarihinde olduğu gibi dünya toplumları arasında insan haklarının gerçek hürriyet ve adaletin içtimai faziletin mihveri, örneği durumuna yükselebilir.

Bugün sadece müslüman olan toplumlar değil, arz üzerinde mevcut bütün toplumların bu hususlara ihtiyacı vardır. Zira İslâm toplumlarının çöküşü sebebiyle dünya büyük zararlara uğradı, çetin ıztıraplara maruz kaldı. Birinci ve ikinci dünya savaşından sonra bir üçüncüsüne hazırlandığı seziliyor. Maddeciliğe dayanan Batı medeniyeti her iki kanadı ve bu medeniyetin etki alanına aldığı bütün toplumlara, insanın yüksek şahsiyetine, ıztırap içinde mahveden ve nihilist bir yaşam tarzı getirilerek huzur ve güveni yok etti. Erdemi, üstün ahlâkı bir hiç mesabesine indirdi, insanları hayvanat derecesinden daha müthiş bir dereceye indirdi.

Batı medeniyetinin, tarihi boyunca insanlığa reva gördüğü acı tecrübelerin hatırlanması bir yana, içinde bulunduğumuz acı gerçeklere bir atfı nazar yeterlidir. Zira batının insanlık anlayışı "Bosna-Hersek ve Azerbaycan'da cereyan eden durumlarda apaçık olarak görülmüştür. Bu hususun tevil edilecek hiçbir durumu yoktur.

Batı medeniyetini en berrak, bir şekilde anlamak için Bosna-Hersek ve bu bölgede cereyan eden hadiseleri gözönüne almak veya hatırlamak kafidir. Bu ve benzeri acı müşahedeler, Batı medeniyetinin ve bu medeniyetin insanlık anlayışını bedihi olarak ortaya koymuştur.

Bunun için arz üzerinde mevcud bütün toplumların, insanı ve insan toplumlarını layık olduğu en üstün mevkie yükselten, Kur'ân ve Sünnetin irşadına bütün beşeriyetin ihtiyacı vardır.

İRŞAD GÖREVİNİ YERİNE GETİRECEKLERDE BULUNMASI ZARURİ OLAN HASLETLER

Kur'ân ve hadisteki irşad esaslarını özet olarak iki noktada toplamak gerekiyor.

1'ncisi irşad görevini yerine getirecek insanlarda bulunması gerekli olan hasletlerdir.

2'ncisi irşadın yerine getirilmesinde, insanlara sunulmasında uyulması zaruri olan esaslar, prensiplerdir.

İnsanları Allah yoluna davet etmek, onlara tariki müstakimi göstermek peygamberlerin amelleri, vazifeleridir. Bu büyük vazifede bilginler, peygamberlerin mirasçıları, vekilleri mesabesindedirler. Bilginler dinin muhafızları, insanlara Cenab-ı Hakk'ın dini öğreten ve bu hususta insanları eğiten emin kimselerdir. Bilginler kendilerine güvenilen hak yolda delil, hüccet kabul edilen mümtaz kişilerdir. Özellikle onların şu üç fazileti, hasleti kendi şahsiyetlerinde cem etmiş olmaları zaruridir.

1. Tevhid ehli olmak.

Kur'ân ve Sünnetin bildirdiği ve Rasulü Ekrem Efendimizin ashabına ve bütün insanlığa telkin buyurduğu İslâm itikadına sahip bulunmak. Çünkü her iyilik, her fazilet bu esas üzerine bina edilir. Ancak bu itikad üzere olan ilim, irfan sahibi kimseler çevrelerine fazilet nuru neşredebilirler.

2. Salih amellere sahip olmak.

Diğer ifadeyle iyiliği bilip takati ölçüsünde iyilikleri yapmak, işlemektir. "İnsanın kemali, hakkı bilip ona iman etmesi; iyiliği bilip takatı ölçüsünde onu yaşaması ve yaygın hale getirmesi iledir." gerçeği bu hususları beyan etmektedir. Zira, insan bu iki temel esasda ne ölçüde derinleşir ilerlerse kemali de o ölçüde artmış ve yükselmiş olur.

3. İnsanları hak olan dine, Allah Teala'nın yoluna davet etmek; böylece onları dünyevî ve uhrevî zararlardan korumağa çalışmaktır.

Daha önce de işaret edildiği üzere Kur'an-ı Kerim'de : **"İnsanları Allah Teala'nın yoluna, hak dine davet eden; güzel olan amelleri işleyen ve ben müslümanlardanım diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?"** meâlindeki âyeti celilede bu esaslar beyan edilmiştir. Bu 3 esası kendi şahsiyetinde cem eden her insan âyette övülmüş mes'ut insanlardan olur.

Gerçekte "insanları Allah Teala'nın tevhidine" Bir olduğuna iman etmeye; sözleri, işleri ve yaşayışı ile ona itaatlı olmaya çağıran; iyi işleri (salih amelleri) yapan ve İslâm dinine bağlı olduğunu bildiren kimsenin sözünden daha güzel sözlü hiçbir kimse olamaz. Mahmut Zemahşerinin "Bu 3 esası cem eden yani İslâm dinine itikad eden, bütün amellerinde iyilikleri işleyen ve insanları da bu hak yola davet eden her insan, bu âyetin kapsamına girer. Bunlar da ancak ilmiyle amil olan mümtaz kimselerdir." sözleri de bu gerçeği bildirmektedir.

İRŞADIN YERİNE GETİRİLMESİNDE, İNSANLARA SUNULMASINDA UYULMASI ZARURİ OLAN ESASLAR

İrşad görevinin yerine getirilmesi hususunda şu üç ana esas iyiden iyiye bilinip bu esaslara uyulması gereklidir. Allah Teala Kur'ân'ında Rasûlü Ekrem Efendimize bu esaslara uyarak insanları O'nun yoluna, İslâm dinine davet etmesini buyurmuştur. En doğru, en bereketli ve en güzel olan budur. Bu esaslara uymayan her hangi bir davet ve irşaddan verimli bir netice almak mümkün değildir.

İrşadda uyulması gerekli olan bu üç esastan:

1'ncisi, hikmet ile irşad etmek. Yani emin ve sağlam bilgi, güzel söz, hak ve hakikatı bildiren, şüpheleri gideren kesin deliller ile insanlara hak olan yolu göstermektir. Bu bakımdan vaaz ve irşadda bulunan kimse bütün sözlerinde, davranış ve irşadlarında en yararlı ve sağlam bilgi; hakikatı gösteren, tereddütleri gideren deliller ile insanları aydınlatmalıdır.

2'nci esas, "El mev'izatül hasene" en güzel sözler, en güzel öğütler ve kalpleri yumuşatacak en güzel nasihatlar ile insanları hak yola irşad etmektir.

3'ncü esas, tartışma yollarının en güzeli ile; Rıfk ve mülayemetle, en tatlı ve kolay anlaşılır açık ifadeler, en güzel düşünceler ile irşad etmek, inatçılık gösterenlere karşı tartışmada bulunmak. Bu suretle insanları tenvir edip onlara hak olan yolu göstermektir. Gerçeklerin belirmesi için en güzel tartışma yolu budur.

Gerçekte insanlardan bir kısmı tartışmaya mütemayil olur. Bu takdirde tartışma en

güzel bir biçimde güzel ve yumuşak sözlerle en yararlı, makul hitap tarzıyla olmalı; söz ve davranışlarında kusur etmiş olanlara müsamaha gösterilmeli, kötülüğe en güzel olan ile mukabele edilmeli; tartışmaktan maksat hak ve hakikata erişmek olmalıdır. Zira Cenab-ı Hak, Rasûlü Ekrem Efendimize en güzel bir uslup ve lütufkâr bir tavır içinde mücadelede bulunmasını emir buyurmuştur. Nitekim Allah Teala Musa Peygambere de **"kardeşi Harun ile birlikte firavuna gitmelerini ve firavuna karşı güzel ve tatlı ifadeler ile onu Allah yoluna davet etmelerini"** emir buyurmuştur.

İnsanları hidâyete erdirmek Cenab-ı Hakk'ın irade ve tasarrufundadır. İrşad görevini ifa edenin vazifesi ise gerçekleri en güzel bir biçimde ortaya koymak, insanlara duyurmaktır. Tartışmadan maksatta hakkın zuhur etmesi ve geçersiz olan şeylerin yok olmasıdır. Bu ise Hakk'a dayanmakla, güzel ve yumuşak davranmakla ve müsamahalı olmakla mümkün olur.

Bu irşad esaslarını beyan eden âyeti Kerime meal olarak şöyledir: **"Rasûlüm, insanları Rabbının dinine (İslâma) hikmet ile, güzel öğütlerle davet et ve onlarla en güzel olan bir üslup ile tartışmada bulun. Muhakkak ki Rabbın, kendi yolundan sapanı bildiği gibi, hidâyete ermiş olanları da en iyi bilen O'dur."**

Ve yine Kur'an-ı Kerim'in müminlere emri şudur. **"İnsanlara en güzel sözlerle konuşunuz."**

İrşad'da en emin ve en bereketli sonuca ulaşmanın yolu Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği irşad esaslarına; talim ve terbiye prensiplerine uymaktır.

İRŞAD ESASLARINA ÖRNEK BİR KAÇ HADİS

Hadisi Şeriflerde mevcut irşad esaslarına işaret etmeden önce bir hususun hatırlanması yerinde olur. O da şudur:

İnsanları irşad etmek hususunda en metin esas ve en güzel örnek Rasûlü Ekrem Efendimizin temiz hayatıdır. O'nun temiz ve örnek yaşayışındaki bütün davranışlarını gözönüne aldığımızda, kendilerinin mübarek sözleri davranışları ve uygulamalarının Kur'ân'da beyan edilen bütün hükümlerin ve öğütlerin tatbikatını gösteren en güzel örnekler; her mümin için uyulması zaruri esaslar olduğu görülür. Bununla birlikte burada birkaç hadisi şerifi misal olarak zikredeceğiz. Verilen bu örneklerle hadislerdeki irşad esaslarını özet ola.ak müşahade imkânı hasıl olacaktır.

Hemen şunu belirtelim ki biz, insanları iki geniş grubta mütalaa edebiliriz. 1'nci grup ilim sahibi insanlardır. 2'nci grup ise bilgiden nasibini alamamış olanlardır. Her iki grupta düşünülen insanların hepsininde manevi yönden sorumlulukları vardır. Bilgi sahibi olan insanlar bilgilerine uygun, temiz ve güzel bir yaşam tarzı içinde olmakla beraber imkânları ölçüleri dahilinde bilgilerini yaymaları ve bilgiden yoksun insanları bilgilendirmeleri ve aydınlatmaları onlar için insani ve dini bir vecibedir.

İlim en üstün bir zenginliktir. Bu manevi zenginliğin zekatı ise bir karşılık beklemeden başka insanlara aktarmaktır. Bilginler manevi yönden böyle bir görevi yerine getirmekle yükümlüdürler. Onlar bildikleri gerçekleri her fırsatta insanlara açıklayacaklarına dair kendilerinden en sağlam söz alınmıştır. Belirli bir hastalıktan muzdarip bir kimseye o alanda ihtisası olan bir tabib ilgi göstermez ve bu yüzden hasta

hayatını kaybederse tabib en azından vicdanen muazzaf olur. Halbuki bilgisizlik hastalığı bedeni hastalıklardan çok daha zararlıdır.

Diğer taraftan bilgisiz kimseler cehalet illetini gidermekle yükümlü kılınmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de **"Bilmediklerinizi bilgi sahibi kimselerden sorup öğreniniz..."** mealindeki âyet-i celile bu hususta beşeriyete ışık tutmuştur. Ayrıca hadisi şerif'te: **"Kamil insanlar 2 gruptur. Birincisi bilen alimlerdir. İkincisi ise bilmediklerini alimlerden öğrenen kimselerdir. Her ikisinin dışında bulunanlar ise hemen değerini zayi etmiş"** dir, buyurulmuştur. Mutlak kemaline masruf olduğu için hadisi şerif kamil insanlar diye tercüme edilmiştir.

İrşad esaslarına misal teşkil edecek mahiyette bir kaç hadisi şerifi meal olarak veriyoruz.

1. "Doğan her çocuk fıtrat (fıtri iman) üzere doğar...

Bu hadisi şeriften anladığımız bir gerçek de şudur. Her insan fıtratan mümin ve günahsız olarak dünyaya gelir. Bu esas beşer hayatında ne kadar önemli bir prensiptir. Masum insanları günahkâr sayma kabullerini ortadan kaldıran ve insanın talim ve terbiyesi için en emin yolu gösteren bir prensiptir.

2. Sizden herbiriniz görüp gözeten bir yönetici durumundasınız, her biriniz görüp gözettiği şeylerden sorumludur. Devlet reisi yönetimi altında olanlardan, aile reisi evinin halkından; hanım eşinin, çocuklarından ve malından, işçi iş sahibinin emanet ettiği işten sorumludur. Hasılı her biriniz birer yönetici durumundadır ve yönetimi altında bulunanlardan sorumludur.

3. **"Kardeşin mazlumda olsa haksız da olsa ona yardım et" denildi ki ya Rasûlallah haksızlığa maruz kalan kimseye yardım edelim. Lakin haksızlığı yapan kimseye nasıl yardım ederiz? Cevaben, "haksızlığın kötülüğünü zararlarını beyan ederek o kimseyi haksızlık yapmaktan vazgeçirmeniz ona yardımdır."** buyurdular.

4. **"Din güzel öğütlerden, nasihatlardan ibarettir."** Biz dedik ki ya Rasûlallah bu güzel nasihatlar kimler içindir? Buyurdular ki:

a. Allah Teala için nasihat

b. O'nun kitabı hakkında nasihat

c. O'nun resulü hakkında nasihat

d. Müminlerin imamları yöneticileri hakkında nasihat

e. Bütün müminler hakkında nasihattan ibarettir.

Burada beyan buyrulan hususların her biri gereği gibi bilinip insanlara öğretilmesi ve hadiste beyan buyrulanların hukukuna en güzel bir biçimde saygının temin edilmesi öğretilmiştir.

İyiliği emredip kötülükten vazgeçiren kimse, emrettiği şeylerde güzel ve rıfk ile davranan kimse olsun ve yine men ettiği kötülüklerden de rıfk ile men eden kimse olsun; öğrettiği, emrettiği hususlarda ilim ile davransın, men ettiği şeylerde de yine ilim ile ağırbaşlılıkla men etsin. Emrettiği hususlarda bildirdiklerinin alimi fakihi olsun. Men ettiği hususlarda da yine onların alimi fakihi olsun buyrulmuştur.

"İthafü Sadeti'l-Müttekîn" müellifi, meali verilen bu hadisi şerifi cilt 7, s. 149 da bu ibare ile zikretmiştir.

İrşad görevi ihmal edilirse ailelerin, toplumların durumları ne olur?

Bu sorunun cevabına geçmezden önce iki terim üzerinde bir hatırlatma yapılmasını gerekli görüyoruz. Şöyle ki, Kur'ân ve Sünnette yerini almış olan bu iki kelime fert, aile ve toplumlarca gözardı edilmediği sürece toplumlar felah bulur. Aile de sağlam ve güçlü olur. Fertler temiz bir hayat yaşamanın huzuruna erer.

Bu iki kelimeden birincisi "maruf" adı verilen kelimedir. İyilik anlamını ifade eder. Bu kelime bütün iyilikleri kapsadığı için iyiliğin Kur'ân ve Sünnette bir adı da "maruf"dur.

"Maruf" bilinen, tanınan şeydir. Her insan bilgi ve aklı selim ile düşündüğünde marufun iyilik olduğunu kavrar. Onu güzel bulur ve vicdanen ona meyleder. Aslında bu konuda bütün beşer söz birliği halindedir denildiğinde bir gerçek ifade edilmiş olur. Mesela güzel konuşmak, insanın doğru sözlü olması, iyiliğe karşı iyilik ile mukabelede bulunması, bilgi sahibi olması, sözleşmelerine vefalı olması, yararlı çalışmalarda bulunması, toplumun iyiliğini düşünmesi, güzel düşünce ve olumlu çalışmalarıyla elinden geldiği ölçüde başkalarına yararlı olmasıdır. Keza insanların, toplumların mal, can, namus, ve şereflerine saygılı olmak, kendi hakkı olmayan bir şeye asla tenezzül etmemek, hasılı aklı selimin, Kur'ân ve Sünnetin güzel saydığı herşey maruftur. Yaratılışında bozulma olmayan her insan ve toplum, bu gerçekleri fıtri olarak kavrar, az bir teemmül bu hususları idrak için yeterlidir.

Bu kelimenin zıddı diğer bir kelime ise "münker"dir; aklı selimin ve dinin çirkin gördüğü şeylerdir. İyiliğe kötülükle karşılık vermek, kendi şahsi faydası için insanlara zarar vermek. İnsanların mal, can, namus ve şereflerine karşı saygısız davranmak. Verdiği sözde durmamak. Edep ve haya dışı davranışları hoş görmek. Onların toplum içinde yayılmasına göz yummak v.b. çirkinliklerin adı Kur'ân ve hadiste "münker"dir. Bunların kötülüklerini aklı selim sahibi her insan az bir teemmülle idrak eder.

Bir toplum ve ailede irşad görevi ihmal edilirse ne gibi zararların doğacağı, bu zararların toplum hayatına egemen olarak onları muzdarip edeceği izaha muhtaç değildir.

İslâmiyette marufu bilip onu aile ve toplumlarda yaşanan bir hayat düsturu haline getirmek; keza münkerin çirkinliğini bilip fert, aile ve toplumları bu kötülüklerin öldürücü zararlarından korumak, sorumluluğu bilen her insanın ve hatta toplumun aklı eren bütün fertlerinin sorumlularının önde gelen görevleridir. Müslümanlar olarak bu konuda sorumluluklarımız yanında, sevinme hakkımızın da çok büyük olduğu bilinmelidir. Zira İslâmiyet iyiyi yaşamak ve yaymak, kötülüğü fert, aile ve toplum hayatından uzaklaştırmayı dinin temeli saymıştır. Çünkü "emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker" dinde en büyük esastır. Rahmeti en büyük, herşeyi kucaklamış olan Allah, bütün elçilerini, bu hakikatı, bu görevlerini, beşeriyet arasında egemen kılmaları ve böylece onları, temiz bir hayata kavuşturmaları için göndermiştir.

Eğer irşad görevi eğitim ve öğretim olarak ihmal edilecek, yahutta gereği gibi yerine getirilmeyecek olursa din yok olur, Peygamberlik müessesesi muattal hale gelir. Bilgisizlikler, sapıklıklar her tarafa egemen olur. Bozulma, çözülme ile aile ve toplumların

varlığını sağlıyan unsurları temelinden sarsar. Aile ve toplum hayatında telafisi çok çetin uçurumlar, çözülmeler meydana gelir. Ülkeler harap olur. İnsanların ve ailelerin hayatları bir hiç yüzünden söndürülür. Bu durumların müthiş bir felaket olduğu sonradan anlaşılır. Lakin zararı telafi imkânı ortadan kalkmış olur.

Matematik rakamlar kadar kolaylık ve kesinlik ifade eden bu hususların bilgi ve uygulama (eğitim ve öğretim) olarak oldukça yetersiz durumda olduğu bilinmelidir.

İnsanlara hoşgörü ile yaklaşmak İslâmın bir esasıdır. Ancak, bu esas görev yerine getirilirken müdahele de bulunmak, insanlara, ailelere ve toplumlara yapılabilecek en üzücü haksızlıklardandır.

"Zulm ile olmaz cihan harap,"

"Eyler anı müdane-i aliman harap"

sözünün üzerinde yeterince düşünülmeye değer görüyoruz.

Görülen odur ki, toplum ve aileler inançları, aklı selimleri itibariyle istemedikleri halde bir takım heveslerin ardından koşmakta, diğer canlılar gibi sorumluluklarını ihmal etmektedirler. Bu durumun onlara zarar getirdiği aşikârdir. Ciddi, samimi, muhlis kimselerin emri bi'l-maruf gibi görevleri, aile ve toplumlar arasında yerine getirmeye çalışmaları ise bir kısım insanlar arasında gereksiz gibi karşılandığı üzüntü ile müşahade edilmektedir. Halbuki Allah Teala Kur'an-ı Keriminde meal olarak biz İslâm ümmetine şöyle buyurmuştur: **"Siz insanların iyiliği için yaratılmış bir ümmetsiniz. Çünkü siz gerçekten Allah'a inanan, iyiliği yaşayan ve yayan, kötülükleri insanlardan uzaklaştıran bir toplumsunuz..."**

İrşad görevi ise bu gerçeklerin ilmî olarak aile ve toplumların iyiliklerini temin edecek şekilde yerine getirmek demektir. Şu âyeti kerimenin meali ile konumuzu noktalayalım: "İçinizden bir toplum bulunsun ki o cemaat insanları iyiliğe davet eder, marufu (iyiliği) bildirir; kötülüğün de zararlarını bildirip insanları bu zararlardan men eder.

İşte ebedî kurtuluşa erecek olanlar bunlardır.

ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜ VE DİN

Mehmet KUTLULAR
Yeni Asya Gazetesi
İmtiyaz Sahibi

Türkiye Cumhuriyeti, sınırları üç kı'taya yayılan bir cihan devletinin vârisi olarak kuruldu. Osmanlı, çok dinli, çok dilli, çok milletli, çok kültürlü bir topluluğu tek çatı altında asırlar boyu ahenk ve birlik içinde idare etmeyi başarabildi. Bunun sırrı, Osmanlı yönetiminin, İslâm adalet ve hoşgörüsünü mükemmel şekilde uygulamış olmasıydı.

Elbette ki, her canlı gibi devletlerin de bir ömrü vardır. Doğarlar, gelişirler, zirveye çıkarlar; derken iniş başlar, en sonunda da devlet yıkılır. Yükseliş ve çöküş sebepleri, tarihçiler tarafından enine boyuna incelenmiş ve ortaya konulmuştur.

Osmanlının çöküş sebeplerini, Bediüzzaman Said Nursî'nin ifadesiyle, ***"cehalet, zaruret, ihtilaf"*** şeklinde özetlemek mümkündür. Gelişen çağın şartlarına ayak uyduramayışı, ilimde geri kalışı, fakir düşmesi ve bunların neticesi olarak ortaya çıkan ihtilaflar dış tahrik ve tazyiklerle birleşince, Osmanlıyı adım adım çöküşe götürmüştür.

Cehalet, zaruret ve ihtilafı "üç düşman" olarak vasıflandıran Bediüzzaman, bunlara karşı ***"sanat, marifet, ittifak"*** silâhlarıyla cihad edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca, bunların da altında yatan bir temel sebep olarak "zaaf-ı diyanet"e dikkat çekiyor; ***"Milletin kalp hastalığı zaaf-ı diyanettir, bunu takviye ile sıhhat bulabiliriz"*** diyordu.

Ne var ki, iç bünyenin zayıf düşmesi ve dışarıdan gelen taarruzların yoğunlaşması neticesi, Osmanlı daha fazla dayanamadı ve çöktü.

Küçülmüş bir coğrafya içinde Osmanlının yerine kurulan Türkiye Cumhuriyetinden beklenen, Osmanlıdan devraldığı manevî mirasa sahip çıkarken, toplum bünyesini zaafa düşüren hastalıkların tedavisi için gerçekçi çözümleri bulup en kısa zamanda tatbikata koymaktı. Ama çeşitli sebeplerle, bu olamadı.

Türkiye Cumhuriyetinin 70. yılını henüz kutladık. Ama ne yazık ki, bu kutlamalar bir gönül ferahlığı içinde değil, gergin, endişeli ve sıkıntılı bir ortamda gerçekleşti. Çünkü ülkenin bir köşesinde terör yangını devam ediyor. Ülke güvenliği ve bütünlüğü ciddî bir tehdit altında.

Bölgedeki rahatsızlığın, çok eskilere dayanan temelleri var. Sultan II. Abdülhamid, önce Ermeni ihanetine, sonra da şarkdaki, otorite boşluğundan cesaret bulan eşkiya hareketlerine karşı, bilindiği gibi, Hamidiye alaylarıyla çözüm bulmaya çalışmıştı. Ama şarkın hastalıklarının çok daha derinlerde yattığını teşhis ve tesbit eden Bediüzzaman,

çok farklı ve orijinal çare teklifleriyle Sultana başvurdu. 1908 'de İstanbul gazetelerinde yayınlanan makalelerinde bu görüşlerini dile getiren Bediüzzaman, özetle şu hususlara dikkat çekiyordu:

"Birinci mesele eğitimdir. Bölgede çok sayıda medreseler açılmalı, buralarda dini ilimlerle yeni fenler imtizac ettirilerek okutulmalı; dersler bölge halkı nezdinde tanınmış ve itibar sahibi müderrisler tarafından verilmelidir. Hamidiye kışlaları tedrîcen' darü'l-ilm'e dönüştürülmelidir".

Evet, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini tehdit eden ihtilaf ve isyanların gerçek reçetesi ilimdir, eğitimdir. Dinî eğitimle manevî duyguların güçlendirilmesi, modern fenlerle de akılların aydınlatılmasıdır. Aklı ve kalbi aydınlık insanların teröre, anarşiye, fitneye, dış tahriklere kapılıp isyan ve ihtilâle tevessül etmesi düşünülemez.

Bediüzzaman, yine o günlerde bölge halkının ağırlığını teşkil eden Kürtlere seslenirken, üç büyük düşmanın fakirlik, cehalet ve ihtilaf olduğunu tekrarlamış ve bu üç düşmana karşı (1) ***adalet, maarif ve okuma***, (2) ***ittifak ve milli muhabbet***, (3) ***teşebbüs-ü şahsi*** olarak sıraladığı üç "elmas kılıç"la mücadele edilmesi çağrısında bulunmuştu. Ayrıca, Kürtlerin üç büyük meziyetinden söz ederek, bunların muhafazasını istemişti: İslâmiyet, insaniyet, milli meziyet.

Bu tekliflerine riayet edilmemesi durumunda ise bunun vahşeti, keşmekeşi ve dolayısıyla garbın karışıklık çıkarmasına müsait bir zemini netice vereceğini söyleyen Bediüzzaman, şöyle diyordu: "Bu ise ehli hamiyeti düşündürüyor. Ve bu üç nokta Kürtler için müstakbelde bir darbe-i müthişe hazırlıyor gibi ehl-i basireti dağdar etmiştir".

Maalesef, aradan geçen bir asra yakın zaman içinde gelişen hadiseler, Bediüzzaman'ın endişelerini haklı çıkarmış, masum Kürt milletinin başına pek çok belânın yağmasına sebebiyet verilmiştir. Bugün ülke bütünlüğünü bozma tertipleri uğruna, bin yıldır beraberce ve kardeşçe yaşadığımız, aynı kıbleye yönelip birlikte namaz kıldığımız, milli mücadeleyi müştereken verdiğimiz ve cumhuriyeti birlikte kurduğumuz bu kardeşlerimizin istismar edilmek istenmesi, hazin bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

Bediüzzaman, 1923 yılı başında Birinci Millet Meclisi üyelerine dağıttığı beyannamede de çok dikkat çekici görüşler dile getirmişti.

Peygamberlerin çoğunun şarkta, filozofların da garpta gelmesini "kader-i ezelinin bir remzi" olarak yorumlayan Bediüzzaman, ***"şarkı ayağa kaldıracak, din ve kalpdir; akıl ve felsefe değildir"*** demiş ve şu ikazı yapmıştı: ***"Madem şarkı intibaha getirdiniz; fıtratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa, sa'yiniz ya hebâen-mensûrâ gider [boşa gider] veya sathî kalır."*** Ayrıca, Avrupa medeniyetinin yırtılmaya yüz tuttuğu ve Kur'ân medeniyetinin doğmak üzere olduğu bir zamanda, dine lâkayd bir tavırla "müsbet bir iş görülemeyeceğine" dikkat çekerek, İslâm dünyasında "inkılâpvari" bir iş görebilmek için, İslâmın prensiplerine uymak gerektiğini söylemiş, "Şu inkılâb-ı azîmin temel taşları sağlam gerek" demişti.

Bu beyannamede yer alan şu tesbite özellikle dikkat çekmekte fayda görüyoruz:

"Bu millet-i İslâmın cemaatleri, her ne kadar bir cemaat namazsız kalsa, hatta fâsık da olsa, yine başlarındakini mütedeyyin görmek ister. Hatta umum şarkta, umum memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş:

"Acaba namaz kılıyorlar mı?" derler.

"*Namaz kılarsa mutlak emniyet ederler; kılmasa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir.*"

Bu sözlerinden sonra, Bediüzzaman bir hatırasını anlatıyor:

"Bir zaman Beytüşşebab aşairinde isyan vardı. Ben gittim sordum:

"*Sebep nedir?*'"

"*Dediler ki*"

"*Kaymakamımız namaz kılmıyordu; öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?*"

"*Halbuki bu sözü söyleyenler de namazsız, hemde eşkiya idiler.*"

Gerçekten de, kendileri hakkıyla yaşayamasa bile, bilhassa şarkta bulunan insanlarımız dine ve dindarlığa özel bir önem verirler. Bugün de bu gerçeğin pek çok örneğine şahit olmaktayız. Bölge halkı, dindar devlet görevlilerine çok yakın, sıcak ve samimi bir ilgi göstermekte; canla başla sarılıp sahip çıkmaktadır. Bu bakımdan, devletle bölge halkı arasında sağlam köprüler kurabilmek için, bir taraftan yoğun bir din ve fen eğitimi yürütülürken, diğer taraftan halkın günlük hayatında her an muhatap olduğu devlet adamlarının dindar kişilerden seçilmesine itina edilmelidir.

Esasen, bu prensipler sadece Doğu ve Güneydoğu bölgelerimiz için değil, bütün ülke için geçerlidir. Ve ülke güvenliği ile bütünlüğünü tehdit eden tehlikeler yalnızca bölücü terör fitnesinden ibaret de değildir. İnanç zaafından, "zaaf-ı diyanetten" kaynaklanan bütün hastalıklar, aynı zamanda birlik, bütünlük ve güvenliğimize de zarar vermektedir. Başıboşluğun, hedefsizliğin, alkolizmin, uyuşturucu iptilâsının, müstehcenliğin, ırkçı yaklaşımların, haksız kazançların ülke birliğine, bütünlüğüne, güvenliğine verdiği zararları her gün televizyon ekranlarına ve gazete sayfalarına akseden acı haberlerden hep birlikte takip etmiyor muyuz? Bunlar bütün bir ülke halkını tedirgin eden, aileleri parçalayan, insanları birbirine düşman eden hastalıklar değil midir?

Evet, dinin emir ve yasaklar disiplini dışına çıkan bütün unsurlar zararlıdır, birlik, bütünlük ve güvenliğimizi tehdit eder.

Kaldı ki, Güneydoğu'da cereyan eden terör fitnesinin uyuşturucu trafiğiyle, milletler arası suç şebekeleriyle, yeraltı örgütleriyle, kirli ve karanlık kazançlarla olan iç içeliği, problemi çok daha net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Bediüzzaman'ın şu tesbitleri ne kadar yerindedir.

"*Hakiki bir Müslüman, samimî bir mü'min, hiçbir zaman anarşiye ve bozgunculuğa taraftar olmaz. Dinin şiddetle men ettiği şey, fitne ve anarşidir. Çünkü anarşi hiçbir hak tanımaz. İnsanlık seciyelerini ve medeniyet eserlerini canavar hayvanlar seviyesine indirir.*"

"*Müslümanların manevi hayatı dindir. Din olmazsa anarşist olur.*"

"*Dinî terbiye olmasa, Müslümanlarda istibdad-ı mutlak ve rüşvet-i mutlakadan başka çare olamaz. Çünkü, nasıl bir Müslüman şimdiye kadar hakikî Yahudi ve Nasranî olmaz, belki dinsiz olur, bütün bütün bozulur. Öyle de, bir Müslüman bolşevik olamaz, belki anarşist olur; daha istibdad-ı mutlaktan başka idare edilmez.*"

" Bu vatan ve milletin hayat-ı içtimaiyesini anarşilikten kurtarmak ve büyük tehlikelerden halâs olmak için beş esas lâzım ve zaruridir."

Birincisi: Merhamet;

İkincisi: Hürmet;

Üçüncüsü: Emniyet;

Dördüncüsü: Haramdan çekinmek;

Beşincisi: Serseriliği bırakıp itaat etmektir."

Bütün bunların temininin ise sağlam bir dinî terbiyeye bağlı olduğu aşikârdır. Bu bakımdan, fen eğitimiyle imtizac ettirilmiş bir din eğitimi, ülkemizin en hayatî meselesidir. Ülkenin birliğini, bütünlüğünü, güvenliğini düşünen bütün kafalar, bu konu üzerinde bir araya gelmeli, geniş istişarelerde bulunmalı ve bu mana çerçevesinde eğitim sistemimizin ıslahı için yoğun bir seferberliğe girmelidir.

Artık daha fazla kaybedecek zamanımız kalmamıştır. Konu, Türkiye için bir hayat-memat meselesi haline gelmiştir. Türkiye, 2000'li yıllara bu konuyu çözmüş olarak girmelidir.

ÜLKE GÜVENLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DİNî YÖNDEN TOPLUMUN AYDINLATILMASININ ÖNEMİ

Halil GÖNENÇ
Haseki Eğitim Mrk.
Emekli Ögretmeni

İnsanları yönlendirip olgunlaştırmak hususunda irşadın büyük rolü vardır. O, hidâyetin biricik yoludur. Tarih boyunca peygamberler ve idareciler gözledikleri hedefe ulaşabilmek için onu uygulamışlardır.

İrşadın temeli Kur'an ve Sünnettir. Yani mürşid olan kimse irşad görevini yaparken Kurân ve Sünneti esas alarak hareket etmeli ve toplumu aydınlatmalıdır.

İrşadın dört aracı vardır:

1-Sözdür. Her zamanda Peygamberler ve diğer mürşidler ferd ve toplumu irşad etmek için söz ile hak ve hidâyet yolunu gösterip beyan etmişlerdir. Bu araç her zaman her yerde ve herkes için geçerlidir. Bunun en güzeli ve en hayırlısı Kur'an-ı Kerim ile onun tefsirinden ibaret olan Peygamberin Sünnetidir. Bunun için mürşid olan kimse sağ elinde Kur'an, sol elinde Sünnet olacak şekilde çizilen hidâyet yoluna doğru yürümeli ve ellerinde bulunan bu ilahi pankartları ilan etmelidir. Kur'an-ı Kerim de şöyle buyuruluyor:

"Ey Rasul! Rabbin tarafından sana indirileni tebliğ et, yapmadığın takdirde onun risaletini tebliğ etmemiş olursun." (Maide, 67)

Peygamber (s.a.s.) de şöyle buyuruyor:

"Bundan sonra sözün en güzeli Allah'ın kitabı ve yolun en güzeli de Muhammed'in (s.a.s.) **yoludur."** (Buhari)

2- Yazıdır. Yazıyla yapılan irşad çok önemlidir. O, Kur'an'ı, Sünneti ve büyük insanların söz ve görüşlerini bize aktardığı gibi asrımızda mevcut olupta uzakta yaşayan büyük alim ve mütefekkirlerin de değerli fikir ve nasihatlerini bize aktarıyor. İrşad için gelen Kur'an-ı Kerim vahyedildiğinde, Peygamber (s.a.s.) onu vahiy katiblerine yazdırdı, yani, Peygamber (s.a.s.) Kur'an-ı Kerim'i okumak suretiyle yanında bulunanlara tebliğ ettiği gibi hazır (mevcut) olmayanlara ve gelecek nesillere tebliğ etmek için onu yazdırarak irşad görevini yapmıştır. Kur'an-ı Kerim ile Sünneti seniyyenin ışığı altında yüzbinlerce dinî eser yazıldı ve insanlar irşad edildi. Yazı olmasaydı o büyük müctehid ve yazarların yazdığı kitap ve tarihin birikimi ile oluşan medeniyet te olmayacaktı.

Yazı sayesinde adeta biz tayy-i zaman ederek Peygamber ile büyük insanların sohbetlerine katılabildik veya onlar yazıları vasıtasıyla bizim toplumumuza katılarak bize hitapta bulunup irşad ettiler. Hele matbaa icad edildikten sonra yazı ile yapılan irşad ve

eğitim daha fazla önem kazanmıştır ve bugün İslâm mücahidleri ile din düşmanları arasında cereyan eden savaş silahla değil yazıyladır. Maalesef bugün düşmanlar çok güçlü bir yazar kadrosuna sahiptir. Kitaplarıyla, ansiklopedileriyle , gazeteleriyle İslâma saldırıp tahrif ediyor ve kamuoyuna hakim oluyorlar. Bunun için alimler ve mürşidler, sözleriyle irşad etmekle mükellef oldukları gibi yazılarıyla da irşad etmekle mükelleftirler. Eimme-i erbaa (dört imam) Gazali ve Nevevi gibi müçtehid ve alimlerimiz yazdıkları eserlerle halkı irşada devam ediyorlar ve kıyamete kadar devam edeceklerdir.

3. Mürşidin fiil ve davranışlarıdır. Mürşid olan kimse söz ve yazısıyla irşad edebildiği gibi fiil ve davranışlarıyla da irşad edebilirler. Yani söz ve yazısıyla irşad ettiği gibi Kur'an ve Sünnete uygun olan hal ve görüntüsüyle de irşad edebilir. Mürşid olan kimsenin söz ve yazısı ayrı, fiil ve davranışı ayrı olursa tezata düşer ve kimse ona inanmaz ve buna mürşid demek de mümkün değildir, zira o kendi kendini yalanlıyor ve böyle bir yaşantı samimiyetsizliğin belirtisi ve başarısızlığın nedenidir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor:

"Ey mü'minler yapmadığınız şeyi niçin söylüyorsunuz?". (Saff 2) Diğer bir âyette şöyle buyuruyor:

"Allah'ın Rasûlü sizin için güzel bir örnektir." (Ahzab 21)

4. Görsel sanattır. Bu sanat göz ve kulağa hitap ettiği ve yaygın olduğu için zamanın en güçlü silahlarından birisidir. Çünkü bu yeni buluş, sayılı fertlere veya belli bir topluma hitap etmez, belki herkese hitap etmektedir. Bunun için umumi irşad için görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, gereği gibi bu görevi yürütebilmesi için mutlak surette bu görsel cihazlara özellikle TV'ye sahip olması, kullanması gerekiyor, yoksa işi başaramaz ve milletin manevi hayatı tehlikeye girer. İrşad işini yürüten mürşidin bir takım niteliklere sahip olması lazımdır. En önemlisi şunlardır:

1. İslâmı bilmesi,

2. İslâmı yaşaması, yani hem sözü ile hem de fiili ile İslâmı belirtmesi,

3. İrşad ettiği çevrenin dil ve adetlerini (geleneklerini) bilmesi.

4. İrşad ettiği çevrenin mezhebini bilmesi. Doğu ile güneydoğuda görev yapan birçok müftü ve vaiz Şafii mezhebini bilmedikleri için kendilerine sorulan soruyu Hanefi mezhebine göre cevaplandırdıkları için soruyu soran Şafiileri tatmin etmiyor ve huzursuzluğa sebep oluyorlar. Aynı zamanda radyo ve TV'de yapılan dinî konuşmalar ve verilen fetvalar sadece Hanefi mezhebine göre verildiği için Türkiye'de yaşayan Şafiiler için faydalı olmuyor ve nazar-ı itibara alınmıyor.

5. Çevrenin ihtiyaç ve hastalıklarını bilmeli ve ona göre ilaç sunmalıdır.

6. İrşadında samimi olmalı. Yani mal ve makam için değil Allah'ın rızası için irşad vazifesini yürütmesi.

7. Nezaket kurallarına riayet edip söz ve davranışlarıyla kimseyi incitmemeli. Cenab-ı Allah Musa ile Harun'a (a.s.) hitaben şöyle buyuruyor:

"Firavun'a gidiniz, O haddini aşmıştır. Kendisine yumuşak söz söyleyiniz." (Ta-ha 24)

Kısaca bunları serdettikten sonra Doğu ile Güneydoğuda yaşayan müslüman kardeşlerimle ilgili kısa bir şey arz etmek istiyorum:

Bilindiği üzere bu ülkede yaşayan müslümanları birbirine bağlayan iki güçlü bağ vardır:

1-İnsanlık bağıdır: Yani bu ülkede yaşayan kimseler bir kökten filizlendikleri için kardeştirler. Babaları da anneleri de birdir. Babaları Hz. Adem anneleri de Hz. Havva'dır.

Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

"Ey insanlar! Şüphesiz biz sizleri bir erkek ile bir dişiden yarattık." (Hucurat, 13)

2-Müslümanlık bağı: Aramızdaki mevcut olan bu İslâm kardeşliği en güçlü ve en kuvvetli bağdır. Hatta ebeveynden gelen kardeşlikten daha üstündür. Cenab-ı Allah Nuh Peygambere hitaben şöyle buyurdu:

"O oğlan senin efradı ailenden sayılmaz. Çünkü onun ameli güzel değildir" buyuruyor. Başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyuruyor:

"Şüphesiz müminler ancak kardeştirler."

Peygamber de (s.a.s.) şöyle buyuruyor:

"Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz."

Bunun için dil, renk ve ırk ne olursa olsun bütün müslümanlar eşittir ve kardeştirler, aralarında fark gözetilmez. Üstünlük ancak ve ancak iman ve takva iledir. Arap, Türk ve Kürt gibi çeşitli kavimlere mensup olan müslümanlar, tarih boyunca beraber yaşamıştır, yan yana hayatlarını sürdürmüşlerdir ve kavmiyeti düşünen olmamıştır. Ama maalesef 19. asırda İslâm düşmanları güçsüz bir hale getirmek için aralarına nifak ve tefrika tohumları ekmeye başladı ve sen Arapsın, sen Türksün, sen Kürtsün diye diye Osmanlı devletini parça parça ettiler. Bununla beraber Türkiye'de yaşayan müslümanlar birlik ve kardeşliklerini muhafaza edebildiler. Hatta Cumhuriyet geldikten sonra da 35 sene öncesine kadar Doğu ile Güneydoğuda mevcut olan gizli ve gayri resmi İslâmî medreseler sayesinde bu kardeşlik devam etti. Ancak İmam Hatip Okulları ve İlâhiyat Fakültelerinin ortaya çıkmalarıyla bu medrese mezunlarına bir hak tanınmadığı için fazla zaman geçmeden bu medreseler kapandı ve alternatifi de getirilmediği için orada bulunan İslâmi hizmetler tamamen durdu. Öyle ki bugün hiçbir köyde, hiçbir nahiyede Kur'an Kursu olmadığı gibi ilçelerde dahi var ise de talebesi yoktur. Çünkü bunlara hak tanınmıyor, hiçbir vazifeye giremiyorlar. Aynı zamanda, İmam Hatip Okullarının açılmasına da müsade edilmiyor ve böylece İslâmı bilmeyen yeni bir nesil yetişti. İslâmın ve İslâm kardeşliğinin ne olduğunu bilmeyen böyle bir nesilden birşey beklenemez. Bir söz vardır: "Ne ekersen onu biçersin". Bunun için Doğuya ve Güneydoğuya ciddi olarak eğilmeli ve her yerde Kur'an Kursu açılmalı, her ilçede İmam Hatip Lisesi açılması için ciddi ciddi çalışma yapılmalıdır.

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı görsel araçlara gereken önemi vermeli ve özellikle TV. ye sahip olmalıdır. Her köye, her nahiyeye ve her ilçeye İslâmı bilen ve İslâmı güzelce telkin eden vaiz ve mürşidleri göndermek mümkün değildir, fakat TV

vasıtasıyla herkese hitap edip İslâmı anlatmak mümkündür.

Memleketi kurtaracak bir şey varsa o da İslâmdır.

Müslümanların birliğini ancak o sağlayabiliyor, fakat maalesef hala toplumumuzun hastalığı teşhis edilemedi ki, bazı gafil insanlar hiç çekinmeden İmam Hatip Okullarını ve Kur'ân Kurslarını kapatacağız diye beyanat veriyorlar. Aslında bu zihniyete sahip olan kimseler, bu memleketin dostu değil düşmanıdır. Bunlar İslâmî değerleri yok etmeye çalışmaktadırlar.

Yukarıda işaret ettiğimiz birşeyi pekiştirmek istiyorum:

Doğu ile Güneydoğuya tayin edilecek müftü ve vaizlerin Şafii mezhebini bilmeleri gerekiyor, yoksa irşad ve hizmetleri eksik olacaktır. Bunun için o yörelere gidecek olanlar kursa tabi tutulmalı ve Şafii mezhebi kendilerine öğretilmelidir. Bunun ehemmiyetiyle ilgili olarak sizlere bir misal vermek istiyorum:

Geçen sene bir müfti efendi görevli bulunduğu bir ilçede teravih namazını kıldırmak istedi. Fakat Şafii mezhebini bilmediği için iki rekatta değilde dört rekatta selam verdi. Halbuki Şafii mezhebine göre dört rekatta selâm vermek teravih namazının fesadına vesiledir. Bu yüzden cemaat iyice rahatsız oldu. Ayrıca bu olay müfti efendinin itibarının sarsılmasına sebep oldu.

Önemli bir hususu daha dile getirmek istiyorum: 60-70 senedir hutbe ve vaazlarımızda sadece itikad, ahlâk ve ibadet konularını işliyor ve onları müslümanlara beyan etmeye çalışıyoruz. Halbuki sadece bunları işlemek doğru değildir. Bunlar İslâmın sadece bir bölümünü teşkil etmektedirler. Malum olduğu üzere ticaretin helali var, haramı var. Nesi helaldir, nesi haramdır? Faiz nedir? Hangi muamele faizlidir, hangisi değildir? Hangi alışveriş sahihtir, hangisi sahih değildir? Nikah İslâma nasıl uygun olur? Şartları nelerdir? Bütün bunları ve benzeri hususları bilmek ve bildirmek lazımdır. Mesela bugün kanuna göre süt kardeş ile evlenmek mümkündür ama dinen mümkün değildir. Yine kanuna göre gayr-i müslim, bir müslümanın nikah şahidi olabilir ama dinen olamaz.

Bunun için hayatta dinimizle ilgili herşeyi öğrenmemiz lazımdır ve hakkımızdır. Evet bir bina ya da bir arsa satın alındığında tapu dairesinde tescil edilmesi çok önemli olduğu gibi bu zamanda evlilik muamelesi de belediyede tescil edilmesi lazımdır. Fakat müslümanlar için bu evliliğin İslâmın kabul ettiği çizgi üzerine icra edilmesi gerekir.

Hülâsa, İslam'ın herşeyini, her yönünü bilmemiz ve yaşamak için çalışmamız gerekir.

VAİZLİĞİN DÜNÜ BUGÜNÜ VE YARINI

Prof. Dr. İbrahim CANAN
Harran Ü. İlâhiyat Fak. Dekanı

Vaizlik, Resulullah'tan sonra dinin halka öğretilip, âleme neşredilmesinde mühim bir vasıtadır. İrşad, tebliğ, nasihat, emr-i bi'l- ma'rûf ve nehy-i ani'l- münker gibi başka tabirlerle ifade edilen gayretler de vaizlik mefhumuna dâhildir. Gerek Kur'an ve gerek hadislerde, insanların irşadları için gayret sarfetmeye teşvik edici naslar çokça gelmiştir. Bir âyette şöyle buyrulur: **"İçinizden, insanları hayra çağıracak, iyiliği emredecek, kötülükten alıkoycak bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."** (Âl-i İmrân, 104). Bir başka âyet bir topluluğun savaşa katılmayıp geride kalmasını, savaştan dönenleri irşad etmesini emreder: **"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdırlar ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere her kabileden bir grubunun geri kalmaları gerekli olmaz mı? ki böylece, belki yanlış hareketlerden çekinirler"**. (Tevbe, 122) Bir hadis de şöyledir: ***"Allah'ın senin vasıtanla bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin için dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır".***

"Kim bir davette bulunur ve ona da uyulursa, kendisi için, hem davet sevabı, hem de davete uyanların sevabı vardır".

İnsanları iyiliğe davet ve kötülükten menetmekle ilgili hadis çoktur. Şu hadiste Resulullah aleyhisselatü vesselam, irşad'ın terkedilmesinden hasıl olacak fenalığa dikkat çekmektedir. ***"Ya ma'rufu emreder, münkerden nehyedersiniz, yahut Allah, şerirlerinizi, hayırlılarınıza mutlaka musallat edecektir. O zaman hayırlılarınız dua etse de duaları kabul edilmez"***.

Şu hadis, emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münkerin vakti vaktinde yapılmasının gereğine dikkat çeker.

"İçerisinde iyilerin daha mümtaz, daha güçlü bulunduğu bir kavimde, kötülükler işlendiği halde, iyiler müdahale edip ıslahda bulunmazlarsa Allah celle şânuhu herkese ulaşacak umumi bir ceza gönderir." Başka hadislerde, bu umumi ceza geldiği zaman ***"iyiler harekete geçse bile, artık fenalığı ortadan kaldırmaya güçlerinin yetmeyeceği gibi, musibetin şerrinden kaçıp kurtulamıyacaklarını da belirtir."*** (1)

Nitekim âyet-i kerime de: **"Öyle bir fitneden sakının ki; o geldiği zaman içinizden yalnız zülmedenlere çatmaz (âmmeye de sirâyet ve) hepinizi perişan eder, hem bilin ki, Allah şüphesiz azabı çetin olandır."** (Enfal, 25) buyurmuştur.

(1) Bu hususta diğer hadisleri kaynakları ile birlikte görmek için "İslâm Işığında Anarşi Sebepler, Tedbirler, Çareler" adlı kitabımız görülmelidir. s.124-132

Şu halde **emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker** şeklinde de ifade edilen irşad hizmeti veya vaizlik müessesesi İslâmın bir nevi dinamiği, hayatiyetinin şartıdır. Onun ihmali ilahi müsibetlerin yağmasına sebep olan ahlâkî sukûta ve içtimai fitnelere zemin hazırlamaktadır.

1-İRŞADDA METOD: İNSANLARIN SEVİYESİNE İNMEK

Kur'ân-ı Kerim irşad hizmetinin nasıl yürütülmesi gerektiği hususunda zaruri esaslarını verir: **"Ey Rasûlüm insanları hikmetle, güzel söz ve nasihatla Rabbinin yoluna davet et onlara karşı en güzel olan bir mücadele ile mücadele yap."** (Nahl 125)

Ayet, irşad işinin hikmetli ve en güzel bir üslupla yapılmasını emretmektedir. Resulullah; buradaki **"hikmet"i** açıcı mahiyette olmak üzere : **"İnsanlara akli seviyelerine göre hitapetmeyi"** irşad etmiştir.

Şu halde vaizliğin dünü bugünü ve yarını üzerinde dururken, bize, öncelikle vaizlerin insanların seviyesine geçmişte nasıl ve ne derece inebildiklerini, gelecekte nasıl inebileceklerini, bu hususta nelere dikkat edilmesi gerektiğini belirtmek düşmektedir.

İnsanların seviyesine inme mutlak bir tabirdir. Çünkü her insan ayrı bir ruh dünyasına sahiptir. Sonra insan kadın-erkek, zengin-fakir, dindar-fasık, genç-yaşlı, sâkin-aceleci... gibi nice farklı gruplara ayrılmaktadır.

2-GEÇMİŞLE GÜNÜMÜZ ARASINDAKİ MÜHİM FARK:

BİRİNCİ FARK: AKLÎLİK VE HİSSÎLİK

Biz, mevzuun böylesine geniş bir teferruata şâmil olduğuna dikkat çektikten sonra geçmişle günümüz arasındaki en büyük farklılığın düğümlendiği ve vaizliği de yakından ilgilendiren mühim bir husus üzerinde duracağız.

İnsanlarda hissîlik ve aklîlik: Bilindiği üzere, insan, iki yönlü bir varlıktır. Onda hem his ve hem de akıl vardır. Bir kısım insanlarda aklın, bir kısmında da hissin galebe çaldığını hep müşahede etmişizdir. Aklın galebe çaldığı insanlar umumiyetle daha doğru bir yol tutarlar. Bu kimselerde aklîlik, yani sağ duyunun galebesi, kişinin bütün hareketlerine, kararlarına yansır. Hayatın çeşitli cilvelerinde onlar, kuvvete değil hakka sahip çıkmayı; hisse değil fikre tâbi olmayı; hükümete değil hikmete râm olmayı; nefsin bencil ihtiraslarına değil, kalbin hakperest meyillerine uymayı esas alırlar. Böylesi insanlara vaizlerin mübalağa ve tantana dolu ifadeleri cazip gelmez, bilakis soğuk bir duş tesiri yapar. Bunlar aklî delillerden mantıkî, gerçekçi yorumlardan hoşlanırlar.

Aksine hissin galebe çaldığı insanlar, mübalağalı, tantanalı ifadelerden, cafcaflı, süslü tasvirlerden hoşlanırlar.

Sadede gelerek geçmiş asırların insanları ile günümüz insanlarını bu meselede karşılaştıracak olursak aralarında ciddi farklar buluruz:

Geçmiş asırlarda hissiyat galip idi. Okuma-yazma bilenlerin şimdiki kadar çok olmayışı, gazete, dergi, televizyon ve radyo gibi haberleşme vasıtalarının bulunmayışı, kitabın da herkesin temin edebileceği bolluk ve ucuzlukta olmayışı gibi sebeplerle insanlarda aklilik yeterli seviyede gelişmemişti. Bu yüzden onlara hissiyat hakimdi.

Resulûllah aleyhisselatü vesselam, dinin neşrinde bu hususu değerlendirmiştir. Temimlilerle (bir nevi edebiyat yarışması olan) mufâhara yapması buna en canlı örnektir. Zira mufâharanın sonunda Temim heyeti, müslüman olur. Burada altını çizerek belirtmemiz gereken nokta, Temimlileri müslüman olmaya sevkeden hususu, onlar tarafından İslâmın anlaşılmış olması teşkil etmeyip, Hz. Peygamberin şâir ve hatiplerinin bu yarıştaki başarıları teşkil etmiş olmasıdır. Şöyle ki:

Medine'ye gelen Temimlilerin talebi üzerine Resulullah, onlarla mufâhara (edebî yarış) yapmayı kabul eder. Her iki tarafın şâirleri, kalabalığın huzurunda şiirler okur; hatipleri de hitabede bulunur, sonuçta Temim heyetinin başkanı el-Akra İbnu Hâbis şunları söyler: "Babama kasem olsun! Muhammed kendisine tâbi olunacak kimsedir. Zira onun hatibi bizim hatibimizden daha mâhir, şâiri de bizim şâirimizden daha sanatkâr ve sesleri de bizim sesimizden daha gürdür".*

Hissiyatın bu umumi galebesi şüphesiz vaizlik mesleğine tesir etmiştir. Vaizler, ikna etmek istedikleri hususları süsleyip püslemişler ve son derece mübalağalı, ifratkâr ifadelere, insan hayalini okşayan müzeyyen, tantanalı üslûplara dökmüşler, avam da bunlara müşteri olmuştur. Bu durum daha ilk asırlarda, bir kısım vaizleri tergîb ve terhîbde, şarlatanlığa varan aşırılıklara bile itmiştir. Bunun en güzel örneğini, Şerefü'd-Din et-Tibi'nin (V.743) el-Hülâsa nam eserinde kaydettiği vak'a teşkil eder. Bağdat'ta bir gün devrin büyük alimlerinden Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Main'in de bulunduğu **Rüsâfe mescidi**'nde bir vaiz, namazdan sonra, Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Main'den başlayıp Resulullah aleyhisselatü vesselam'a kadar uzayan bir senet kaydettikten sonra yirmi sayfalık yer tutan uzun bir kıssa anlatır. Kıssa şöyle başlar: "Her kim **"lailahe illallah"** derse, her kelimesinden Allah Teâla Hazretleri bir kuş yaratır ki gagası altından, tüyü mercandan..."

Cemaatin zevkle dinlediği anlaşılan bu kıssa'nın sonunda, vâiz efendiyi, Ahmed İbnu Hanbel ve Yahya İbnu Main çağırarak kendilerini tanıtırlar ve böyle bir rivayette bulunmadıklarını söylerler. Ancak, o şarlatan herif, kalabalık cemaatın zımni te'yidinden aldığı cesaretle olacak:" Sanki dünyada sizden başka Yahya İbnu Main ile Ahmed İbnu Hanbel yokmuş gibi konuşuyorsunuz. Ben şu karşımdakinden başka on yedi Ahmed İbnu Hanbel'den hadis yazdım". diyerek istihza edip gitmiştir (2).

Vâizleri bu yanlış yola sevkeden husus, kâhir ekseriyetiyle halkta hakim olan hissiliktir. İmam Gazali de İhyâ'sında bu meseleye temas ederken bize devrinin vaizleriyle ilgili enterasan bir tasvir sunar: Ve şöyle der: "Vaiz efendiye gelince: Bu da gayret eder, insanların gönlüne nüfüz etmeğe çalışır, onları coşturup ağlatarak kendine bağlamaya uğraşır ve bundan zevk alır. Zaten bu üstün bir zevktir. Buna bir dadandı mı-batıl da olsa-avam arasında revaç bulan yaldızlı cümleler kullanmağa başlar. Avamın ağrına gidip hoşlanmayacağı haklı sözlerden uzaklaşır, onlara yaklaşmaz. Bütün gayretini avamın kalbini tahrike sarfeder. Onların gönlüne girmeğe ve orada mevki sahibi olmağa çalışır. Bir hadis ve hikmetli bir söz duyduğu zaman, bunu ballandıra ballandıra kürsü

*Bab: İbni Kesîr (v. 774), es. Siretü'n-Nebebiye, 69-93

(2) Tecrîd-i Sarih, I, 290-291

ve minberlerde cemaate anlatacağı için sevinir. Halbuki bu hadis ve hikmetli söze sevinmesi bunun için değil saadet yolunu bulduğu ve din yoluna girip gereği gibi amel edeceği için sevinmesi gerekirdi. (3)

İnsanlarda mevcut: **"Hissiyatını okşayıp hoşuna giden şeylere rağbet meyli"**nin geçmiş devirlerde ne derecelere ulaştığını yine Gazali'nin onlarla ilgili şu yakınmasında görmek mümkündür:

"Sonra vaiz dediğin, sözü ve dış görünüşü ile dünyadan nefret ettirip ahirete yönelten kimse demektir. Fakat zamanımızda, vaizlerin icad ettikleri muzahref ve şiirle karışık kafiyeli sözlerinde dinî hükümlere saygı, müslümanları Allah'ın azabıyla korkutmak gibi bir şey bulunmayıp, ancak güzel sözlerle halkı ümidlendirmek ve isyana cüret ettirmek hâli bulunduğundan bu gibi vaizlerden memleketi temizlemek bir vazifedir. Çünkü bunlar, Deccal'in kapıcıları ve şeytanın halifeleridir"(4).

Doğu insanlarına hakim olan bu hissilik, İslâmın şaşalı döneminde Binbir Gece masallarına vücüd vererek, o da kendi sırasında asırlar boyu kalınlaşarak devam edecek şarki bir gaflet gayyasının-hissilik ve hayalperestlik adında-timsalini teşkil edecektir. Halbuki, maddî ve manevi terakkiye mazhar Batı'ya Robenson Kruzoe sembol olacaktır. Bu kitap hissiyatı değil, akliyatı, aklın rehberliğindeki beşerî teşebbüsü, dara düşen insanın bilek gücüyle neler yapabileceğini ifade eder.

İKİNCİ FARK: TAKLİTÇİLİK-TAHKİKÇİLİK

Eski dönemin diğer bir hususiyeti ananeye, büyüklere, çevreye bağlılık ve teslimiyettir. İnsanlar uzun asırlar boyu müstakil şahsiyetten ziyade bir grubun parçası olan ferdler şeklinde yaşamaya alışmışlardı. Her ferd bir kabileye mensubiyetten şahsiyet ve değer kazanıyor, sorumluluğa katılıyordu Bu hal onları taklidçi yapmıştı. O ferdler, çevrelerinde buldukları bir ananeye aklî bir muhakeme ile değil hissi bir teslimiyetle tâbi oluyorlardı. Büyükler, önderler taklid edilir, kabilenin geleneklerine itirazsız uyulurdu. Bu durum, büyük ölçüde, İslâmdan sonra da devam etti. Ancak bu sefer, dinî büyükler, dinin tebcil ettiği alimler, vaizler taklid edildi, onların irşadlarına uyuldu. Tembellik, ihmal, nefse uyma gibi sebeplerle içine düşülen istikamet dışı bir durumdan çıkmak için vaizlerin veya bu zikredilen büyüklerden birinin ikaz ve irşadı yeterli idi. Ayrıca aklî açıklamalara, mukni bürhanlara, delillere gerek yoktu.

Zamanımızdaki insanlarda ise taklid azalmıştır, tahkik espirisi gelişmiştir, kabul edip benimseyeceği şeylerin akli izahını istemektedir. Hissi mübalağa ve tasvirlerden tatmin olamamaktadır.

ÜÇÜNCÜ FARK:
İTMİNAN-I KALBİ-FENDEN GELEN DALÂLET

Eski insanlarla bugünün insanını farklı kılan bir husus, eskilerdeki imani itminana

(3) İhyâ 3, 697-698

(4) İhyâ- 3, 699-700

karşı buğünün insanının fenden, ilimden gelen dalâletidir. Bugün yaygınlaşan Okuma-Yazma ve Radyo-Televizyon gibi diğer haberleşme vasıtaları sebebiyle insanlar ilmi gelişmeleri derhal işitebiliyorlar. İlimlerden, herkesin anlıyacağı hale getirilen avamileştirilen kısım ne kadar sathî ve yetersiz de olsa, bu bir tatmin vermekte, günümüzün insanına bir gurur pompalamaktadır. Bu gelişmeden rahatsız mıyız? Hayır! Ama şu hususu da bilmek zorundayız: Bu gayr-ı dinî ilimler, ilk defa Batı'da gelişmeye başladığı için, bunları bilenlere, dine karşı bir havayı da beraberinde getirmektedir. Şöyle ki: Lâdinî ilimler, Batı'da, kiliseye rağmen ortaya konmuştur. Bilindiği üzere, kilise, ta bidayetlerden beri fennî ilimlerin araştırma sahalarında peşin hükümler beyan etmişti; araştırmalarla ulaşılan gerçekler bu hükümlerin yanlışlığını ortaya koyunca, kilise tarafından kurulan Engizisyon mahkemeleri, araştırıcı ilim adamlarını afaroz etmiş, eserlerini yakmıştı. Bu hal, ister istemez batı'da, din ile ilmi karşı karşıya getirmiş, barışmaz düşmanlar kılmıştır. Bunun tabiî neticesi olarak, ortaya konan her ilmî gelişme, dine karşı bir zafer addedilmiş ve ilim adamını din düşmanı olmaya sevketmiştir.

Maalesef aynı espiri, yanlış olarak İslâm dünyasına da yansımıştır. Bizde de ilim dine aykırı telakki edilmiş ve biraz ilim öğrenenler dine karşı tavır almışlardır. Yeterli bir dinî kültür alamıyan ilmî çevrelerde hâlâ dine karşı bir soğukluk görülmektedir. Halbuki Batı şartlarında tabiî ve mâkul olan bu soğukluk

diyen هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون
فاعتبروا يااولى الابصار، (افلا تتفكرون) افلا تعقلون

İlan eden İslâm dini için haksızdır. (5)

Her halukârda, geçmiş devirlerde ilim sebebiyle sapıtanlar pek nâdir olduğu halde, şimdilerde, ilmin yaygınlaşması nisbetinde çoktur. Cahillikten gelen sapıtmaları düzeltmek kolay olduğu halde ilimden, "bilirim", "biliyorum"dan gelen sapıtmaları düzeltmek, ikna etmek zordur.

Eski insan bilgi eksikliğini giderince hatalarını kolayca terkedebilirdi. Şimdiki ise, her şeyi bildiğine inandığı için, din meselesinde, yanıldığı hususunda ikna edilmesi gerçekten zordur. Çok kuvvetli aklî mantıkî deliller, ikna edici güçlü açıklamalar karşısında ancak susturulabilir ve din karşıtı yanlış inançları sarsılabilir.

İşte bu hal, günümüzdeki vaizlere şu iki vasfı gerekli kılmaktadır.

1-Muhatablarını çok iyi tanımak

2- Muhatablarını ikna edecek fikirlerle mücehhez olmak.

Bugünün insanı, eldeki mevize kitaplarının yazıldığı devirlerin insanlarından farklıdır. Bunların teslimiyetleri azdır, ilme daha çok itibar etmektedirler. Haberleşme vasıtalarını ellerinde tutan merkezlerin "ilmî", "çağdaş", "insanî" yaftalarıyla propagan-

(5) Yani "aklınız yok mu, düşünmüyor musunuz? " "Ey akıl sahipleri akla vurun". "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu" demektedir.

da ettikleri moda fikirlere tâbidirler; kendilerine, öncelikle artistleri, sporcuları, modacıları ve okudukları gazete, dergi ve kitapların yazarlarını örnek alma meylindedirler.

Bu muhatablar, gerçekten vaizlerin çok güçlü olmasını, insanların zayıf taraflarını bilerek onların fikir ve düşünce dünyasına girip imar ve irşadda bulunmasını şart kılmaktadır. Bu da son bir, birbuçuk asırda geliştirilen psikoloji , sosyoloji, etnoloji gibi beşerî ilimleri iyi bilmeye bağlıdır. Bu ilimler, batılılar tarafından, kendi dışlarında kalan milletlerin sömürgeleştirilmesinde müessir bir silah olarak kullanılmaktadır, bu sebeple bunlara "sömürge ilmi" bile denmektedir. Düşmana düşmanın kullandığı silahla veya daha güçlüsüyle karşı koymak gerekmektedir. Öyleyse bu ilimler, İslâm'ın neşrinde, vaizlikte mutlaka kullanılmalıdır.

3- VAİZLERİN GEÇMİŞTE DÜŞTÜĞÜ BİRKAÇ MÜHİM HATA

Yukarıda temas edildiği üzere, Kur'an-ı Kerim'in **"Dini hikmetle tebliğ etmek"** emri her devir tebliğcisine hitabetmektedir. Muhatabların, burada kastedilen hikmetin teferruatını, kendi devirlerine hakim olan şartlara göre arayıp bulmaları gerekirdi. Maalesef bu araştırma yapılmadan, ilk müelliflerce ortaya konan bir kısım tatbikat olduğu gibi devam ettirilmiştir. Hatta eski şartlarda faydalı olan bir anlayış ve buna bağlı tatbikat, zamanla değişen şartlar muvacehesinde zararlı hale gelebilmiştir.

Dahası, bazı anlayış ve tatbikatlar, zaman içinde asliyetini kaybederek dinin tecviz etmeyeceği bir mahiyet alabilmiştir. Bu söylediklerimizi misallendirmek isteriz.

1-Zamanın gereklerine göre beyanda bulunmamak: Dinimiz her devri, her çeşit beşeri şartları gözönüne alarak beyanda bulunduğu için, birbirine zıt görünen nasslar görülür. Aslında, zıtlık mevzubahis değildir. Farklı gözüken her bir nassı, farklı bir insan mizacına, zaman ve mekan farlılığının getireceği farklı bir içtimaî şarta göre değerlendirmek gerekir. Böyle yapılmadan, herhangi bir mesele, her devirde "Kur'ân'da , hadiste gelmiştir, selef büyükleri amel etmiştir" diye tek başına ele alınıp tatbike konulunca yanlış neticelere ulaşılabilmektedir.

Bunun en güzel örneği zühdle ilgili hadislerdir. Rasûlullah bazı hadislerinde zenginliği överken, bazılarında yerer ve fakirliği över. Keza çalışmaya sevkeden hadisler var. İslâm âleminin fetihler döneminde, zühd ve takvaya teşvik edici hadisleri tercih eden büyükler çıkmış. Belh Sultanı İbrahim Ethem, saltanatı bile terkedip, kendini zühde verebilmiştir.

Şartların değişip, İslâmın iktisaden çöktüğü dış düşmanların tepemizde maddi hakimiyet kurduğu devirlerde aynı hadislerle aynı şekilde amel etmeye devam etmek, zenginliği yermek, İbrahim Ethem'i ideal bir tip olarak göstermek, hayatını sahnelemek fayda değil, zarar getirir. Bu mevzuyu açıklayıcı mahiyette bir başka yerde yaptığımız bir tahlilden bir pasaji aşağıya alıyoruz. (6)

6- Bu tahlil "İslâm Aleminin ana meselelerine Bediüzzaman'dan çözümler, İstanbul, 1993, s. 94'de yapılmıştır.

Aynı idraksizlik günümüzde, ***"hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış"*** şeklinde gelen en muteber kaynaklarımızda bile yer alan (7) ve herkes-çe de bilinen bir hadisi, büyük bir çokbilmişlik edasıyla "dünya nasıl ahirete eşit olur, ahiretin kıymeti hesaplanmayacak kadar dünyadan üstündür, bu hususta birçok âyet ve hadis var" diyerek, dar idrakine sığdıramayarak inkâr edenler "mevzudur, uydurmadır" diyenler var. Bediüzzaman bu düşünceye birçok sefer verdiği bir cevapta dünyanın üç yüzü olduğunu, bir yüzüyle Allah'ın isimlerine ayinelik yaptığını, bir yüzüyle ahirete tarlalık yaptığını, bu yüzleriyle dünyanın aşka ve muhabbete layık olduğunu, bir üçüncü yüzüyle ehli dünyanın nefsaniyetine baktığını, her çeşit isyan, zulüm ve küfrün dünyanın bu yüzünde işlendiğini, bu yüzüyle dünyanın değersiz olduğunu, hadislerde dünyanın tel'ini üzerine gelen rivayetlerin bu yüzle ilgili olduğunu belirtir. (8) Öyleyse Ahirete bakan yönüyle dünyaya kıymet vermek, meşru dairede kazanıp Allah rızası için bol bol harcamak, bu çeşit harcamalar için çok kazanmak ibadet cümlesindendir. Bediüzzaman'ın hatırlattığı ***"insanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır"*** hadisi de bu mesajı vermektedir, anlayana. **"Ahiret, dünyaya nazaran daha kıymetlidir"** meâlindeki âyeti (Duha, 4) delil göstererek dünyayı tenzil edenleri "Biz dini severiz, dünyayı da yine din için severiz" (9) diyerek cevaplayan Bediüzzaman, nefis hesabına değil, i'lâ-yı kelimetullah ve izzet-i din hesabına dünyaya kıymet verilmesi gereğini daima işlemiştir.

Nitekim Rasûlullah Aleyhisselâtu Vesselâm'ın zevcelerinden Hz. Zeyneb bintu Cahş (r.a.)'ın pis kokusu sebebiyle oldukça kaçınılacak bir meslek olan deri işlemeciliği yaptığı, kazandığı parayı Allah yolunda harcadığı rivayetlerde sarih olarak gelmiştir. (10) Fahri Alemin zevcesi olmak gibi yüce bir makamı ihrazdan öte, nafaka için çalışma mecburiyetinde olmamak gibi bir hakka da sahip bulunan bir kadının, Allah yolunda tasadduk için pis kokulu bir meslek icra etmesi ve Aleyhisselatu Vesselamın bu çalışmaya müdahele etmeyip müsade etmiş olması, sadedinde olduğumuz yanlış anlamayı düzeltmede yeterli bir delil olmalıdır.

Bu noktada, Bediüzzaman merhumdan bir hatırlatma yapmak isteriz. Ona göre bir zamanlar iktisâdi bakımdan zengin olan Müslümanların fakirleşerek, Osmanlılar dönemindeki azınlıklardan daha fakir hâle düşmeleri, dini eksik anlıyan bir kısım kimselerin ve bilhassa vaizlerin dünyayı rastgele kötüleyerek çalışma zevkini kırmalarından ve yanlış bir tevekkül anlayışına sapmalarından ileri gelmiştir. (11)

2-Şer'i muvazeneyi kaybetme : Geçmiş devir insanlarının hissiliği, vaizlerin tergib ve terhib'te şer'i muvazeneyi bozmalarına sebep olmuştur. Yani akıldan çok hisse bağlı muhataplarının hissî zevkini azami mertebede okşayarak gayeye ulaşma endişesi, bir çok vaizleri, ele aldıkları meselelerde aşırı mübalağalara, tantanalı, cafcaflı tasvirle-

7- Suyutî, Câmi's-Sağîr, (Münavi'nin" Feyzü'l-Kadir Şerhi"yle Beyrut, 1972 2/12

8- Sözler s.625-26

9- H.Ş., s.93.

10- İbnu Sa'd, et-Tabakatü'l- Kübra, Beyrut, 1960, 4, 313;8. 108.

11- Münazarât, s. 77-79

re, akla şaşkınlık vererek dikkatleri çekecek uslup ve beyanlara, yanlış kıyaslamalara sevketmiştir. Geceleyin kılınacak iki rek'at namazın bir haccetmek kadar sevaba vesile olacağını söylemek gibi. Vaiz, burada iki rek'at namazın ehemmiyetini büyütürken haccın ehemmiyetini küçülttüğünün farkında değildir. Belirttiğimiz mübalağaya terhib denen yasaklama konularında da rastlanmaktadır. Faiz yemenin hac yolunda annesi ile zina etmek gibi olduğunu söylemek gibi. Buradaki muvâzenesizlik açıktır: Faizin günahı büyütülürken zinanın ve hem de annesiyle zinanın çirkinliği küçültülmüş olmaktadır.

Şeriatın ruhuna aykırı olan bu çeşit muvazenesiz ifadeler, esasen aklı harekete geçirip galebe çalmış günümüz insanı tarafından kuşkuyla, soğuklukla karşılanmaktadır. Bunlar, hadis olarak söylenince hadis hususunda da şüpheye düşülmekte, bu çeşit ifadelere yer veren eski kitaplar ve müellifleri bile itibarlarını kaybetmektedir.

Şu halde vaizler böylesi muvazenesizliklerden kaçınmalıdırlar.

4- GÜNÜMÜZDE VAİZLER NELERE DİKKAT ETMELİ

Yukarıdaki açıklamalarımızda, devrimizde aklilik galebe çalmıştır derken, hissiliğin tamamen kalktığını söylemiş olmuyoruz. Her devirde insanlarda hissiliğin akliliğe tekaddüm ettiğini söylemek bile mümkündür. O sözümüzle, akliliğin, araştırıcılığın da günümüzde ağırlık kazandığını, insanlar arasında umumi tahsil derecesi arttıkça akliliğin daha da artacağını, şimdilerde henüz gerçekleşmemiş bile olsa, yüksek tahsilin iyice yaygınlaşması ve insanlar üzerinden birer birer kalkmaya yüz tutan istibdad putlarının tamamen kırılmalarıyla istikbalde akliliğin, araştırıcılığın, muhakemenin tekaddüm edeceğini ifade etmiş olduk.

Akliliğin hakim olacağı o mutlu ve mukaddes an gelinceye kadar vaizlerimiz, insanı, akliliğe kapısı açılmış, fakat hissi zaafı galebe çalan bir varlık olarak ele alması gerekir.

İşte, vaiz, bu hissilikte insanın, en zayıf fıtrî bir yönünün "peşin az bir lezzet için, gaib ve uzakta olan muazzam bir lezzeti tepmek veya ciddi bir felaketi umursamamak" olduğunu bilmelidir.

Bu bilgi, va'zın muhtevasına tesir edecek, yön verecek bir bilgidir. Sözgelimi, inanan insan, uhrevî mesuliyetinin büyüklüğünü bile bile, dünyada sağlıyacağı bazı küçük menfaatler sebebiyle pek çok günahlara tenezzül edebilmektedir. Bir dakikalık intikam zevkiyle bir cana kıyabilmekte, dünyada ömür boyu hapse, ahirette ebedi cehenneme aldırmamaktadır. Keza gayr-ı meşru ilişkilerin ölümcül ve ızdıraplı olan aids hastalığına sebep olacağını bilen çağdaş insan da , yapılan bunca uyarı ve propagandalara rağmen o gayr-ı meşru ilişkilerden vazgeçmemektedir.

Şu halde vaiz, insandaki bu "hazır bir dirhem menfaat ve lezzet uğruna ilerdeki batmanlarla musibeti" göze aldıran hissi zaafı göz önüne almalıdır. Bu yapıldığı takdirde, konuşmanın seyri, kişiyi aldatan hissi zaaf üzerinde temerküz ettirilecek ve o bir parça lezzetin getireceği acılar, tatsızlıklar ısrarla açıklanarak, kişi hissen mağlup edilecektir. Şu halde bu durum, vaizlerimizi, haram ve günah amellerin dünyevi neticelerini öncelikle göstermek suretiyle de gayr-i meşru işlerden nefret ettirmeye yönlendirecektir.

Yani zamanımızda hissiyatı kabartılmış, madde-perest, menfaat-perest, şehvet-perest hale getirilmiş insanlarımıza, gayr-ı meşru peşin lezzetin içindeki elemler, dünyevî sıkıntı ve belalar, gösterilmeli, o bu noktada aklen iknâ edilerek, hissen mağlup duruma düşürülmelidir.

İnsanlar ağlamaktan ziyade düşünmeğe sevkedilmelidir. Zor da olsa, sayıca az da olsa, insanlara düşünce alışkanlığı ve akli muhakeme kazandırma çok daha verimli olacaktır.

1-Çağdaş insanda aklî tecessüs galebe çalmaktadır:

Günümüz insanı, geçmiş asırların insanı değildir. Aklı harekete geçen çağdaş insan, sadece hissiyatı okşayan, insanın nefsanî meyillerini tesir altına alan, yani akli tatmine yer vermeyen metod ve usluplardan hoşlanmaz. Hisse hitap eden bu usluplar nelerdir? denirse bunu bir kaç maddede özetleyebiliriz.

1- Benimsetilmesi istenen şeyi sözlü, mübalağalı ifadelerle şaşaalandırmak, cazip kılmak.

2-Korkutarak hayal üzerinde tesir halketmek.

3-Belâğat yoluyla muhatabı teshir etmek.

Hissiyatı hoşlandıran bu metodların hiçbiri, **niçin?, neden?, nasıl?** gibi sorulara cevap arayan günümüz insanının aklî susuzluğunu gideremez. Hitabet oyunlarıyla elde edilen başarı güdük ve geçicidir.

Evet, bu günün insanı delil istiyor, isabet istiyor, hissen teshir ve büyülenme değil, aklen ikna edilmek istiyor. Dolayısıyla, hisse hitabeden metodlarla hâsıl edilen tesir saman alevi gibi çabuk sönecektir. Nitekim hissi aldatma ve korkutmaya dayanan kominist sistem gümbür gümbür çökmekle kalmamış, aldattığı insanların sisteme düşmanlığına da sebep olmuştur. Namık KEMAL'in kerametvari söylediği bir söz doğruluğunu bir kere daha ispat etmiştir: "Ne mümkün zulm ile bidat ile imha-yı hürriyet. Çalış, idraki kaldır, muktedirsen âdemiyetten." İnsanın fıtratında olan idrak kaldırılmadığı müddetce, insanda batılın hakimiyeti geçicidir.

2- İnsanlar Mütecânîs değiller:

Günümüzde gelişen teknik ve bilhassa haberleşme ve ulaşım teknikleri sebebiyle son derece daralan dünyada, insanlar her an binbir çeşit fikirle karşı karşıya. Kafalar karma karışık. Fikir ve inanç yönüyle cemiyet her zamankinden daha kozmopolit insanlar, mahalli örf, milli kültüre ecdadının hatırı için sahip çıkmaya yanaşmıyor, şüphe ve soru süzgecinden geçiriyor. Din karşısındaki tutum da aynı: Cemaatimiz buğün sağlıklı şekilde İslâm inancına sahip, Kur'ân ve Sünnete teslim olmuş kimselerden müteşekkil değildir. Maddeci felsefelerin, din dışı, hatta din karşıtı zıt cereyanların tesiriyle düşünceler allak bullaktır. Allah'a inanıp Peygambere teslimiyette tereddüdü olanlar; Sünnet karşısında şüphe ve ihtiyatı tercih edenler; inandığını zannettiği halde, Kur'ân'ın bir kısım ahkâmını Rasûlullah devrine mahsus, haşa günümüzde geçerliliğini kaybetmiş düşüncesini taşıyanlar, diğer dinlerde de kabul edilebilecek güzelliklerin, hakikatların

bulunacağını söyliyenler, dinde esas olanın kalp temizliği olduğunu, ibadetin fazla bir önem taşımadığını ileri sürenler, bir kısım safsata ve hurafeleri benimsemenin, boynunda muska taşımanın dindarlık olduğunu zannedenler vs. var. Hülâsa Kur'ân-ı Kerim'in : **"Şirk içinde oldukları halde Allah'a inananlar"** (Yusuf, 106) diye haber verdikleri cemaatimizi teşkil ediyor.

Vaiz konuşurken, muhatablarının böyle bir inanç anarşisi içerisinde olduğunu gözönüne almak zorundadır.

Aksi takdirde, insanları mütecanis, fenden-ilimden gelen bir dalâlete düşmemiş, dine, din adamlarına, alimlere karşı saygılı nesiller için yazılmış eski mev'ize kitaplarını aynen okuyarak veya aynı üslübu takip ederek din telkin etmek, vaaz ve nasihatta bulunmak aksülâmellere götürür, beklenen tesiri hasıl etmez.

3- Yeni Telakkiler, Yeni Teknikler:

Vaizlik müessesesine geçmişten geleceğe uzanan bir perspektifle bakılanca, onu "Dinin, camideki va'z kürsüsünden tebliğ edilmesi ile sınırlayan bir telâkkiyi terketmek ve vaizliğin "dinin neşrini gaye edinen bir müessese olduğu" anlayışını benimsemek gerekecektir. Bu vaizlik anlayışına, radyo ve televizyonlarda hazırlanan dini proğramlar, okullardaki din dersleri vs. de dahil olur. Böylece, vaizlik için, günümüz şartlarında gerekli görülecek bütün esaslar bu proğramlar için de muteber ve gerekli olacağı anlaşılır. Bu noktada şu da söylenmelidir:

"Vaizlik"ten beklenen hizmetleri, telkine yönelik her çeşit san'at ve faaliyet kollar vasıtasıyla yürütmek dahi göz önüne alınmalıdır. Bu durumda sinema, tiyatro, roman, şiir, hikâye vs. birçok sanat kolu gündeme gelecektir. Çünkü herbirinin bir telkin ve terbiye yönü vardır. Bunlara "gayr-ı hitabi va'z" diyebiliriz. Çeşitli ideolojilerin elinde sistemli olarak zaten kullanılmakta olan bu vasıtalar, İslâmî değerlerin neşrinde de kullanılması plânlı şekilde ele alınmalıdır. Nitekim, Albert Camus, Jean Paul Santre gibi dine karşı kişiler sadece sırf felsefi-fikri eserler vermekle yetinmemişler, fikriyat ve hayat görüşlerini roman, tiyatro, hikaye vs. neviden edebi eserlerle de halka maletmeye çalışmışlardır.

Bizde de bu çeşit çalışmalar yapılmalıdır. Mesele önce nazari plânda ele alınıp, münakaşa edilebilir. Bu münakaşalarla olgunlaşıp ortaya çıkacak fikirler, üslûplar, tarzlar, metodlar ve hatta teknikler ikinci safhada amele, tatbike konmalı, hayata geçirilmelidir.

Söz gelimi çocuğa hitabeden neşriyat bugün, gerek kitabiyatta, gerekse televizyon radyo gibi göze ve kulağa hitabeden dallarda oldukça gelişmiştir. Bu hal, dinî neşriyatta niye ele alınmasın. Dînî öğretimin çocukcası bu vasıtalarla niye yapılmasın?

Kaldı ki gençler, yaşlılar, işçiler, emekliler, kadınlar, hatta köylü ve şehirliler ayrı kategoriler teşkil ederler. Dinî mesajlar, gayr-ı hitâbi va'z vasıtaları ile bunlardan her birinin halet-i ruhiyelerine uygun şekilde farklı üslûplarla işlenmelidir.

*Reklâm ve Propaganda Teknikleri

Vaizlerin bilmeleri gereken yeni bir husus, reklâm ve propoganda da kullanılan

metodlardır. Zamanımızda kısaca beyin yıkama tabiriyle ifade edilen bir kısım telkin metodları geliştirilmiştir. Bu metodlar propaganda ve reklâmcılakta müessir şekilde kullanılmaktadır. Şüphesiz, din telkini ile reklâmcılık veya siyasi propaganda farklı şeylerdir. Ancak neticede hepsi de, insanları belli bir fikre getirmede birleşirler. Öyleyse oldukça geliştirilmiş olan bu sanatları bilmek vaizlikte faydalıdır. Söz gelimi propaganda nedir, reklâm nedir, beyin yıkama nedir? gibi sorulara sağlıklı cevap verecek kadar bu sanatların öğrenilmesi gerekir kanaatindeyiz. Bunlara ilim denmese de hakikaten oldukça geliştirilmiş, zenginleştirilmiş, prensipleri ortaya konmuş telkin vâsıtalarıdır. Alimler, insan psikolojisinin işleyişini, çabuk, kolay ve unutulmayacak şekilde öğrenmenin yollarını araştırmışlardır. Keza insan ruhunun tabi olduğu prensipler de tedkik edilmiştir. Vaizlerin bu sahalarda ortaya çıkarılan teferruatı bilmesi , onun va'z üslûbuna, konuları tercihine, işleyeceği bir mevzuyu ele alış tarzına, telaffuz edeceği kelimelerin seçimine ve hatta konuşma sırasında sesine kazandıracağı vurguya kadar tesir edecek, yön verecektir.

4-Vaizin Fiiliyle Örnek Olması:

Vaizlerin dikkat etmesi gereken diğer bir husus söyledikleriyle amel etmeleridir. Her ne kadar söylediklerini yapmamaları, halka irşadda bulunmalarına mani değil ise de söylediklerini hayatlarında fiilen tatbik etmelerinin, va'zlarının tesir hasıl etmesinde müstesnâ bir yeri vardır. Böylelerinin kendilerini iyi zannetmeleri, dünyaya hırs gösterdikleri halde zâhid, riyakâr oldukları halde ihlas üzere olduklarını iddia etmeleri onlar için büyük bir eksiklik, tedavisi pek zor bir maraz olmaktadır. Gazali bunlar hakkında şöyle der: "Ahirette perde ortadan kalkıp gerçek yüzleri meydana çıkınca perişan olurlar. Cehennem'e atılır, bağırsakları dökülür, onlar da bağırsaklarının etrafında döner dururlar. Zira onlar hayrı emretti fakat kendileri yapmadı, kötülükten menetti, fakat kendileri yaptılar" (12) Âyet-i Kerimede : **"Ey iman edenler! Yapamıyacağınız şeyi niye söylüyorsunuz? Yapamıyacağınız şeyi söylemeniz Allah indinde, buğz bakımından ne büyüktür!"** (Saff, 2-3) buyurulması da vaizlerin amel etmesini âmirdir.

SONUÇ

Vaizlik, dinimizin, Rasûlullah'tan sonra, kıyamete kadar yeni nesillere, intikalini sağlayan bir müessesedir. İrşad, tebliğ, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker, nasihat gibi değişik tabirlerle ifade edilen bütün eylemler, esasta birleşir ve va'z şemsiyesi altında toplanır.

İslâm cemiyetinde va'zın ihmâl edilmemesi ve hatta müesseseleşmesi için Kur'an ve Sünnette, teşvikkâr bir çok nass gelmiştir.

Va'z'da takip edilecek metodla ilgili olarak da Kur'an ve Sünnette beyanlar mevcuttur. Bunları "zaman ve mekân şartları içerisinde muhatabın ilmî, içtimaî, ruhî ve sair durumlarına uygun hitapta bulunmak" diye özetliyebiliriz. Bu hal hitabet tekniğinin de-

12-Gazali, İhyâ, 3,847

virden devire değişmesi gerektiğini ifade ettiği gibi yeni teknik ve metodların benimsenmesinde insanlara hakim temel espirileri bilmeyi de gerektirir.

Geçmiş devirlerde va'z tekniğinin gelişmesinde insanlardaki hissilik belirleyici rol oynamıştır. Bu teknik zamanla bozulmuş olmaktan başka, günümüz şartlarına da uygun değildir. Çünkü geçmişte insanlar iman ve teslimiyetce kavi idiler; din adamlarını, şeyhleri, alimleri, mahallen büyük addedilen kimseleri taklit ediyorlardı. Şimdi ise bu teslimiyet ve taklid kırılmıştır. İnsanlar taklitden çok tahkike meyyaldir; niçin, neden, nasıl? gibi bir kısım sorular sormaktadırlar. Ayrıca bu günün insanında ilim ve fenden gelen izalesi oldukça zor olan bir dalâlet vardır.

Bu durum va'z meselesini yeniden gündeme getirmeyi, eskiden beri uyula gelen prensiplerini tâdil etmeyi gerektirmektedir. Geçmişte yer verilen müddeanın mübalâğalı tasvirlerle hayallerde tezyini terkedilmeli, buna bedel aklî, mantıkî delillere müstenit ikna edici ispatlara yer verilmelidir.

Geçmişte bazı şeylerin ehemmiyeti vurgulanırken diğer bazılarının değeri düşürülerek şeriatta esas olan muvazene bozulmuştur. Gecede iki rekat namazın sevabını hacca denk göstermek gibi. Artık, va'zlarda bu üslûp terkedilmelidir.

Va'z muhtevasını belirlerken bu günkü insanların fikir ve düşünce açısından gayr-ı mütecanis, imanî meselelerde cahil, müstereddid ve teslimiyetce zayıf olduğunu gözönüne almak gerekmektedir.

Günümüzde vaizlik müessesesini yeniden tarif ederken sadece cami kürsüsü anlaşılmamalı. Her çeşit telkin vasıtaları dinin neşrinde va'zın unsurları telâkki edilmeli; radyo, televizyon, dergi, kitap, sinema gibi tekniklerin herbiri bu maksatla değerlendirilmeli; bunlardan istifade metodları geliştirilmelidir.

Vaizler, muhatablarının kültürel seviyelerine denk bir bilgi seviyesine ulaşmalı, propaganda, reklâm, beyin yıkama, psikoloji, sosyoloji gibi yeni sahalarda ilmini irfanını arttırmalıdır.

Hepsinden mühimmi vaizler ilimleriyle âmil olmalı; ahlâkta, davranışta örnek teşkil etmelidir. Âyet-i kerime **"söylediklerini yapmıyanları"** kınayarak, dinin yüceliklerini söyleme, anlatma durumunda olan vaizler için amelin ne kadar mühim olduğuna dikkat çekmiş olmaktadır.

İRŞAD VE İRŞADDA METOD

Celal YILDIRIM
Emekli Müftü

İRŞAD

İRŞAD; rüşd veya reşed kökünden geçişli masdardır. Doğru yolu gösterme, iyiye ve doğruya yöneltme, uyarıp gerçeği gösterme gibi manalara delâlet eder.

Dinî terim olarak, insanları Kitap ve Sünnet doğrultusunda eğitip Allah'a (c.c) uzanan doğru yolu göstermek ve bu yolda yürümenin dünya hayatını denge, düzen, huzur, güven ve kardeşlik düzeyinde hedefine ulaştıracağını kalp ve kafalara işlemek anlamına gelir. İkinci hayat da birinci hayatın uzantısı olarak bu vesileyle saadet yurdu olur.

Ragıb, el-Müfredat'ta "rüşd" ile "reşed" arasında nuans bulunduğunu, "rüşd"ün dünyevî ve uhrevî umurda, "reşed"in ise sadece uhrevî umurda kullanıldığını da belirtmiştir.

Ayrıca "rüşd"ün yer aldığı konu ve cümleye göre az farklı manalara delâlet ettiğini âyet ve hadislerde görmekteyiz. Meselâ (فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا) ile (وَلَقَدْ آتَيْنَآ إِبْرَهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ) âyetinde olduğu gibi. Birincisi akıl ve iyi davranış, ikincisi hidâyet manasına delâlet etmektedir. (1)

İRŞADDA METOD

İrşadda her şeyden önce inandırıcı, yönlendirici, duygulandırıcı ve düşünme yeteneğini harekete geçirerek ona işlerlik sağlayıcı bir üslûp sergileme sözkonusudur. Bu da Kur'an ve Sünnet'te belirtilen ölçüler çerçevesinde belirginleşir ve verimlilik kazanır. Şöyle ki, Kur'an'da bunun üç ana ölçüsü açıklanmış ve hadisler de buna bağlı beş maddelik daha çok uygulamaya yönelik bir anlatıma yer verilmiştir.

Kur'an'daki ölçü ve ana kaideler:

"Rabbının yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel (ölçü, usul ve üslûp ne ise ona göre) **mücadeleni sürdür. Şüphesiz ki Rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir ve O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir."** (2)

Böylece ilgili âyetle, ilâhî hikmet gereği vaaz, irşad ve hakka davetin metod ve ana kaidesi veriliyor.

Diğer yandan âyetin açık anlatımından, hitap edilmek istenen insanların üç grupta

(1) Nisâ sûresi:6; Enbiyâ sûresi:51.
(2) Nahl sûresi: 125.

düşünülmesinin ve her birine ne şekil hitap edilebilmesinin gereği üzerinde durulduğu anlaşılıyor.

1- Allah yoluna hikmet ile,

2- Güzel öğütle çağır,

3- Onlarla mücadeleni en güzel ölçü, usûl ve üslûpla sürdür.

Bir yorum olarak birinci madde, bilgili, kültürlü fikir adamlarını yani entellektüel grubu Allah yoluna hikmetle davete yöneliktir. Zira âyette geçen "hikmet" kelimesi şu manaları taşımaktadır:

a) Doyurucu, ikna edici, aynı zamanda muhatabının bilgi ve kültür seviyesine göre bilimsel ölçü ve değerde olan delillerle..

b) Gerçeği yansıtır mahiyetteki belgelerle..

c) İnsanlara yarar sağlayacak, akla ışık tutacak, vicdanları harekete geçirecek mantıksal misallerle..

İkinci madde, sağlam karakterli, iyi huylu, yatışkan kalpli ve duyarlı; bir de yeterince bilgi ve kültürü olmayan, İslâmî esasları, hükümleri, ana kaideleri yeterince veyahut hiç bilmeyen halk tabakasını Allah yoluna güzel, tatlı, çekici ve doyurucu öğütlerle davete yöneliktir.

Ne yalnız Cehennem ile korkutmak, ne de yalnız Cennet ile müjdeleyip avundurmak; korku ile ümit arasında dengeli, tesirli bir hava oluşturup ruh ve vicdanları serinletmeyi ihmal etmemek bu davetin bir diğer parçasını oluşturur.

Üçüncü madde, dinî eğitimden uzak, yabancı kültürün tesirinde kalıp dine ve dindara pek saygı duymayan; üstelik yıkıcı, bozguncu faaliyetlerde bulunanlarla ve bir de az inanmış veya inkâra sapmış veyahut şüpheci ve aynı zamanda inatçı kişiler ve toplumlarla günün şartlarını, sosyal yapının özelliklerini, mevcut ortamı ve muhatabın tutum ve dayanaklarını dikkate alarak sistemli, seviyeli, şuurlu ve kırıcılıktan uzak bir tartışma ve görüş ortaya koymaya yöneliktir.

Müfessir Fahruddin Râzî (1140-1200) ilgili üç ana maddeyi şöyle açıklamıştır:

Birincisi, kesin deliller, şüpheden uzak bilgiler ve inandırıcı huccetlerdir. Buna "hikmet" denir.

İkincisi, zannî ama doyurucu delillerdir. Buna "mevize-i hasene" denir.

Üçüncüsü, düşündürücü misaller getirmektir. Buna "cidal" denir.

Bunun dışında sözünü ettiğimiz âyeti değişik yorumlarla ele alıp açıklayanlar da vardır. Şüphesiz her ilim adamı yaşadığı çağın şartlarına, özelliklerine göre bir yorumda bulunmuştur ve bulunmaktadırlar. Âyetteki esneklik buna tamamen elverişlidir.

İrşadın bu üç yol ve yöntemini âyette yer alan RAB sıfatının eğitici, geliştirip yönlendirici, terbiye edip kemale erdirici düzeyinde değerlendirmemiz bizi maksada daha çok yaklaştırır.

İlâve bir yorumla da âyet, ayrıca konuşma tekniğine, diğer bir anlatımla diksiyona işarette bulunmakta, güzel, tesirli söz söyleme becerisinin lüzumunu belirtmekte ve ni-

sanları irşad etmekle görevlendirilen veya buna istekli çıkan kişilerde bu özelliğin de aranmasını ilham etmektedir. Biz buna "Söz Söyleme Sanatı" da diyebiliriz.

O halde Kur'an'ın ışığında söz söyleme, güzel konuşma, kelime ve cümleleri lâyık olduğu yerlerine oturtma tekniğini şu maddelerle özetleyebiliriz:

1- Kelimeleri telaffuz ederken dikkatli olmak, harfleri mahreçlerinden çıkarmaya özen göstermek,

2- Kelime hazinesini devamlı zenginleştirmek,

3- Bunun için de bilerek, anlayarak çok okumak, lüzumlu görülen kısımları tekrar etmek,

4- Çok rahat bir davranış içinde bulunmak; karşısındakine hep güven, yakınlık ve dostluk telkin eder şekilde vakur ve nazik davranmak,

5- Kendine güvenmek ve konuya mutlaka hakim olmak,

6- Düzenli, düzgün konuşmaya özenmek, mümkün olduğu nisbette kısa cümleler kullanarak konunun rahat anlaşılmasını sağlamak,

7- Tumturaklı, girift sözlerden, ağır terimlerden kaçınmak ve orta seviye insanları gözönünde bulundurarak bir anlatıma yer vermek,

8- Bazan akla ve mantığa, bazan duygu ve düşünceye seslenip inandırıcı bir şekilde malzeme vermeğe çalışmak,

9- Konuşurken el, kol, göz ve ağız hareketlerine dikkat etmek, mimikleri kontrol altında tutmak,

10- Konuşma sürüp giderken dinleyenlerden bir veya birkaç kişinin yüzüne gözleri dikmemek, cemaatin hepsini muhatap edinip gözleri hepsinin üzerinde gezdirmek,

11- Ses tonunu ve varsa mikrofonu çok iyi ayarlamak; çok önemli bölümleri işlerken sesi biraz yükseltmek ve fakat çok geçmeden sesi alçaltıp normal ölçüde tutmak ve cemaatin dikkatini daha çok toplayabilmek için de uygun misaller getirmek, ancak bunu yaparken henüz misale geçmeden az bir duraklamada bulunmak,

12- Konuyu plânlı biçimde yavaş yavaş genişletmek ve dinleyicilerin dikkatini dağıtmamak için sürükleyici, tıpkı bir zincirin halkaları gibi irtibatlı konuşmak ve bu suretle de asıl temayı sona bırakmak,

13- Konuyu zevkle dinlenebilecek bir süreyle sınırlamak..

Hitap edilen Toplumu Çok İyi Tanımak

Yine âyetin delâletinden, hitap edilen toplumu iyi tanımanın faydalı sonuçlar doğuracağı da anlaşılmaktadır. Böylece toplumu, diğer bir anlatımla cemaati çeşitli yönleriyle tanımayan bir mürşid, bir hatip ya da vaiz pek faydalı olamaz. Hatta bazen zararlı bile olabilir. O nedenle Hakk'a, güzel ahlâka, doğruya ve erdemliğe davet edilen toplum veya cemaatin şu yanlarını bilmemizde birçok yararlar vardır. Bunları şöyle özetleyip sıralayabiliriz:

1- Yaşayış biçim ve düzenlerini,

2- İnanç durumlarını ve saplantılarını,

3- Daha çok hangi akımın, hangi görüş ve düşünüşün tesirinde kaldıklarını,

4- Psikolojik durumlarını, farklı yapılarını,

5- Kültür seviyelerini,

6- Zaaflarını ve eğilimlerini,

7- Ekonomik yapılarını,

8- İdeolojik saplantılarını,

9- Politik temayüllerini,

10- Daha çok ilgi duydukları konuları.

İlgili âyete bağlı beş maddelik uygulamaya delâlet eden hadisler:

Önce dinin Allah'a, O'nun peygamberine, bütün mü'minlere ve liderlere nasihat olduğunu unutmamamız gerekmektedir. Sahih rivâyet bize bu hususta şu bilgiyi vermektedir: ***"Din nasihattır, din nasihattır, din nasihattır!.."*** buyuran Rasûlullah'a (s.a.s.) soruluyor: ***"Ya Rasûlallah! Kime nasihattır?"*** O da şu cevabı veriyor: ***"Allah'a, O'nun kitabına, peygamberine, Müslümanların liderlerine ve bütün Müslümanlara..."*** (3)

Bu sahih hadisi kısaca şöyle açıklamamız mümkündür:

Allah'a nasihat, O'nun varlığına, birliğine şüpheden uzak şekilde iman etmek ve O'nun sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemektir. Aynı zamanda O'nun emirlerini yerine getirmeye azmetmektir.

Peygamber'e nasihat, O'nun peygamberliğini tasdik etmek, emir ve yasaklarına uymak, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak, sünnetini hem yaşamak, hem de yaşatmaya çalışmaktır.

Kitaba nasihat, Kur'an'ı okuyup taşıdığı hükümleri anlamaya çalışmak, onu öğrenmek ve öğretmek ve içindeki emir ve tavsiyelerle amel edip günlük hayatı bu doğrultuda değerlendirmektir.

Müslüman liderlere nasihat, onların meşru emirlerine karşı gelmemek, gerektiğinde onları hakka, doğruya irşad etmek ve hayırlı, faydalı icraatlarında onlara yardımcı olup destek sağlamaktır.

Müslümanlara nasihat, onları sevmek, kin ve düşmanlık gütmemek, gerektiğinde onları irşad etmek, salih olanlarını daha çok sevip saygı duymak, yanlış yolda olanlarını güzel bir dille uyarıp öğüt vermek ve meşru işlerinde kendilerine yardımcı ve destek olmaktır.

Bu nasihat kavramı çerçevesinde irşadı, hadislerle belirlenen beş maddelik uygulama metoduyla yürütmek gerekir. Şöyle ki:

1- Mev'izede Tahavvul..

İbn Abbas (r.a) diyor ki: "Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz, mevizede bize tahavvülde bulunurdu." (4) Yani nasihatını ihtiyaç hissettiğimiz vakitlere sakladı.

---

(3) Buharî/iman: 42- Müslim/iman: 95; Ebû Dâvud/edeb:59; Tirmizî/birr:17; Nesâî/biyât:41; Dâre-kutnî:47; Ahmed:1/351-4/102,103.

(4) Buharî/ilim:11,12; Müslim/münâfikin:82,83; Tirmizî/edeb:72; Ahmed:1/377.

Bu sahih hadisten şunu anlıyoruz ki, sık sık konuşmak, konuyu gereğinden fazla uzatmak tesirli olmaz. Hattâ bazan bıkkınlık verebilir ve o zaman da irşadın değeri düşer, mürşidin de hevesi kalmayabilir.

2- Biteviyelikten kaçınmak, ses tonunu bazan az yükseltmek, bazan alçaltmak ve bunu da belli bir plâna göre ayarlamak.

Sahih kaynakların verdiği bilgiye göre, Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz'in, ashabına hitabında yeri gelince sesini, askeri düşman üzerine sevkeder gibi yükseltir ve arkasından hemem ses tonunu normale döndürürdü. (5)

3- Konuşmada tertîl ve tersîl..

Bu iki kavramdan maksat, kelimelerin üzerine basa basa anlaşılır şekilde açık-seçik konuşmak ve harfleri doğru telaffuz edip kelimenin rahat anlaşılmasını sağlamaktır. Nitekim Ebû Dâvud'un sahîh rivâyetinde şöyle denilmektedir: "Rasûlullah'ın (s.a.s.) sözünde tertîl ve tersîl vardı." (6)

4- Önemli bir cümle, bir kıssa, bir olay veya bir hüküm ifade ederken, hafızalarda derin iz bıraksın diye onu iki veya üç defa tekrarlamak..

Buharî ve Tirmizî'nin tesbit ve rivayetine göre Rasûlullah (s.a.s.)'dan bu hususta şöyle bahsedilmektedir: "Önemli sayılan bir söz, bir cümle söylediği zaman onu üç defa tekrarlardı.." (7)

5- Cuma günü cuma namazını biraz uzatmak, hutbeyi kısa tutmak..

Hutbe, irşadın önemli yollarından biridir.Müslümanların en çok toplanıp biraraya geldiği böyle bir günde bıkkınlık vermeksizin hem cuma vaazını, hem de hutbeyi uzatmayıp belli bir ölçü ve plânda tutmakta fayda vardır. Zira böyle günlerde önemli olan haftalık olayları Kitap ve Sünnet tezgâhında şekillendirip iz bırakacak muhtevada anlatmaktır. Çünkü söz vardır insanı büyüler, şiir de vardır hikmet yansıtır. O bakımdan cemaati büyüler şekilde kısa, özlü, anlamlı, tesirli bir konuşma yapmak, saatlerce plânsız, insicamsız konuşmaktan hayırlıdır.Bunun için Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz daha çok hatipleri uyarır anlamda şöyle buyurmuştur: ***"Şüphesiz kişinin namazının uzunluğu, hutbesinin kısalığı, onun dinde bilgili ve anlayışlı olduğunun alametidir.Artık siz namazı uzun, hutbeyi kısa tutun.Doğrusu açıklayıcı öyle söz vardır ki büyüler."*** (8)

İRŞADIN DÜNÜ, BUGÜNÜ, YARINI

Şüphesiz İslâmî açıdan irşad, günün şartları, ekonomik ve politik ölçüleri, sosyal yapıdaki mezhep bağnazlığı, farklı grupların eğilimleri ve toplumun bilgi ve kültür seviyesi dikkate alınarak yürütülür. Zira toplum bünyesinde İslâmiyetle yaşayanlar, İslâm'a yeni ısınanlar, İslâmiyet hakkında yanlış veya maksatlı bilgilere sahip olanlar, İslâmî sistemi çağ dışı sayanlar veya öyle düşünenler, dinî ahkâmın bir kısmını kabul edip, bir

(5) Müslim/imân:61, cumua:43, birr:109; Buharî/edeb:3,6; İbn Mâce/mukaddeme:7; Ahmed:4/445-6/81.
(6) Ebû Dâvud/edeb:18.
(7) Buharî/ilim:30; Tirmizî/isti'zan:28.
(8) Müslim/cumua:47; Daremî/salât:199.

kısmını beğenmeyen veya reddedenler, dini, sadece ibadet ve duâdan ibaret sananlar, hıristiyanlıkta yapılan reformun İslâm'da da yapılmasını gerekli görenler, din adına birçok batıl inançlara, hurafelere bağlanıp kalanlar bir mozayik oluşturmaktadır. Mürşid ve hatibin bunları ve bir de günün gelişmekte olan ilim ve tekniğini dikkate alması ve ona göre hazırlanıp topluma hitap etmesi gerekir. Ortada birtakım yanlışlar varsa-ki vardır-, doğru olanı uygun biçimde sahneye koymadıkça yanlışlar gitmez. Doğru olanı da Kitap ve Sünnetle tesbit etmemiz söz konusudur. Bunun için mürşid veya hatip bu iki ana kaynağı çok iyi bilmek zorundadır. Aksi halde mevcut yanlışlara yeni yanlışlar katabilir.

Dünün insanı, İslâmî eğitimden uzak kaldığından dini her yanı ve yönüyle anlama şansına erişememiştir. Bu sebeple de kulakları paslanmış, din kültür grafiği iyice aşağıya inmiştir. Az bilgili bir hatibin plansız, ölçüsüz bir konuşması bile kulaklardaki pası gidermeğe yetiyor ve cemaatin dinî duygularını kamçılayabiliyordu. Müslüman yiğitlerinin kahramanlıklarını anlatmak cemaat üzerinde geniş tesir uyandırıyordu. Hatta bu tür hatipler büyük ilgi görüyordu.

Diğer yandan vaiz ve hatiplerimiz daha çok İslâm'ı savunmaya ağırlık veriyor ve bu dine sataşanların tesirini azaltabilmek için bu metodu uyguluyorlardı. Daha da tesirli olabilmek ve cemaati, sonra da İslâm'a dil uzatanları ikna etmek için Batı menşe'li ilim adamlarının, oryantalistlerin İslâmiyeti bazı yönleriyle beğendiklerine dair sözlerini delil olarak kullanmada adeta yarışıyorlardı.

İçinde bulunduğumuz çağın gereği artık bu tür bir metodla cemaate ve kitleye hitap etmenin fazla bir yarar sağlamayacağı gün ışığına çıkmıştır. Çünkü bugünün insanı bilim ve teknik çağında yaşamakta ve dünya ülkelerinde olup bitenlerden günübirlik haber almakta ve görüntülenenleri izlemektedir. Diğer bir anlatımla, dünya bugünün insanının karşısında küçülmüş, önüne konulan bir tablo haline gelmiştir. İnsan zekâsı büyük bir gelişme kaydetmiş ve etmekte, kültür seviyesi genişlemiş ve genişlemektedir. Dinler, mezhepler, çeşitli akımlar ve tarikatlar hakkında ciddi araştırmalar yapılmakta ve gerek basın, gerekse televizyon yoluyla aydınlatıcı bilgiler verilmektedir.

Çağımızda gelişmedeki bunca gerçekler karşısında klasik metottan kopmamız ve İslâmî hakikatleri yepyeni bir ambalaj içinde takdim etmemiz ve bilimsel ölçüler çerçevesinde İslâm'ın hayat damarlarını ve çağımızın problemlerini çözebileceğiyle ilgili delil ve belgeleri harekete geçirmemiz söz konusudur.

Ancak itiraf edelim ki, Diyanet Teşkilât'ı olarak camilerimizin bir kısmını, minber ve mihraplarımızın önemli bir bölümünü henüz belirttiğimiz şekilde yetişmiş bir kadroyla dolduramadık. Her şeyden önce teşkilatta yer alan görevlilerin önemli bir kısmında sistemli okuma ve araştırma aşk ve hevesini uyandıramadık. Ve genellikle de ülkemiz insanlarının, gelişmiş ülkelere nisbetle okuma ve araştırma hususunda çok geride kaldığı bir gerçektir. Anlaşılan bugünkü aile yapımız ve eğitim sistemimiz nesli bu çizgiye ulaştıracak bir güçte ve verimlilikte değildir. Hepimizin virdi zeban yaptığımız Alak sûresi'nin birinci âyeti olan (اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ) "Yaradan Rabbının adıyla Oku!..." emri, süreklilik arzeden bir emirdir. Ve bu emir İslâm'ın okuma ve araştırmaya ne kadar ağırlık verdiğinin en açık belgesi olarak bulunuyor. Kalem sûresi'nin baş kısmındaki âyetler de buna ayrı bir anlam kazandırıyor. İbn Mâce'nin tesbit ve rivâyetinde Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz'in ***"Ben ancak muallim olarak gönderildim"*** sözü, İslâm'da

eğitim ve öğretimin lüzumunu ve önemini belirtmiyor mu?. (9) Peygamber (s.a.s.) Efendimiz'in 23 yıllık risalet devri bütünüyle talim ve terbiyeyle geçmedi mi?

O halde irşad hususunda verimlilik düzeyine gelebilmemiz için mutlaka sistemli, plânlı ve programlı bir eğitime, en azından seminer, panel, konferans ve benzeri programları uygulamaya ihtiyaç vardır. Bir de itici, sürükleyici bir faktör olarak ödüllü bir teşvik düşünülebilir. Bu da daha çok Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevleri cümlesindedir.

İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENENLERDE ARANAN NİTELİKLER

Önce bu görevi üstlenen kişinin muhatabı kimlerdir? Bunu dikkate aldığımızda az yukarıda da değindiğimiz gibi bir mozayik tablosu karşımıza çıkar. Okumuşlar, az okumuşlar, geniş kültürlüler, çok araştırıcılar, az araştırıcılar, dinî bilgileri az-çok yeterli olanlar, köylüler, kentliler bu mozayiğin parçalarıdır. Bilgi, görgü, kültür, inanç ve mezhep bakımından az veya çok farklı insanları irşad edecek kişinin çok geniş bir bilgi ve kültür birikimine sahip olması, ciddi bir eğitimden geçmiş bulunması ve devamlı okuyup araştırması şarttır.

Bununla birlikte sağlam karakterli, şahsiyetli, ahlâklı, vakur ve ciddi olması da sözkonusudur. Aynı zamanda ağız yapısı, konuşma tekniği müsait olmalıdır. Kur'an'da bu inceliğe değinilerek Musa Peygamber'in (a.s.) bir itiraf ve açıklaması konu ediliyor: **"Kardeşim Harun var ya, o benden daha güzel ve daha pürüzsüz konuşur. Onu yardımcı olarak görevlendirip benimle gönder.."** (10)

Ayrıca Musa Peygamber'in (a.s.) Firâvn'a gönderilmesi konu edilirken onun şöyle dilekte bulunduğu Kur'an'da açıklanmaktadır: **"Ey Rabbim! göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimin düğümünü çöz ki sözümü (yapacağım tebliğ ve uyarıyı) anlayabilsinler..."** (11)

Diğer yandan Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz'in Arapların en fasîh konuşanı olduğu da bu konuda bize çok şeyler ilham etmektedir.

Belirttiğimiz vasıfta olan elemanların seçimi, eğitimi ve yetiştirilip verimlilik düzeyine, irşad alanına getirilme işi daha çok Başkanlığa düşmektedir.

İrşad ve irşad metoduyla ilgili Haseki Eğitim Merkezi'ne benzer bir eğitim merkezinin kurulması kanaatimce çok faydalı olur.

Unutmamak gerekir ki, çağın sosyal, politik, ekonomik gelişmelerini izlemeyen, ilim ve teknik alanlarındaki baş döndürücü ilerlemeden ve bunun akışından habersiz olan bir kadro, günümüzdeki çok yönlülük arzeden toplumu yeterince aydınlatma ve irşad etme şansına sahip olamaz.

O bakımdan irşad görevini üstlenenlerin kendilerini kemikleşmiş klasik metodu aşarak yenilemeleri gerekmektedir. Evrensellik özellikte olan, çağlara ve milletlere seslenip yol gösteren, ışık tutan İslâmiyetin tek ve benzersiz kurtuluş yolu ve çağın prob-

(9) İbn Mâce/mukaddeme:17.
(10) Kasas: 28/34
(11) Tâ-Hâ: 20/25-28

lemlerini çözebilen tek sistem olma kudretinde bulunduğunu bilimsel doğrultuda bütün sadelik ve safiyetiyle anlatma bilgi ve becerisini sözü edilen görevlilere kazandırmanın zamanı çoktan gelmiş bulunuyor. Başkanlık bu anlam ve çerçevede eğitime ağırlık verdiği takdirde kısa zamanda arzulanan hedefe ulaşabilir kanaatindeyim.

Şüphesiz dinde bilgili ve anlayışlı olmak, mutlak manada hayırdır. Buharî'nin sened-i sahihle rivayet ettiği hadiste Rasûlullah'ın (s.a.s.) bu hususta şöyle buyurduğu belirtilmektedir: ***"Allah (c.c) kimin hakkında hayır murad ederse, onu dinde bilgili ve anlayışlı kılar.."*** (12)

Yine Buharî'nin Hz. Ömer (r.a)'den yaptığı rivayette, adıgeçenin şöyle dediği haber veriliyor: ***"Bir baş olmadan önce dinde bilgili ve anlayışlı olun!."*** (13)

Sonra da irşad görevini üstlenenlerin özenle dikkat edecekleri bazı önemli hususlar vardır. Onları kısaca maddeler halinde şöyle belirtebiliriz:

a) Yukarıda da değindiğimiz üzere konuşma tekniğini bilmek ve uygulama becerisine sahip olmak,

b) Dinimizde iki ana kaynak olarak bilinen Kitap ve Sünnet'i dikkatle incelemek ve dinî her konu ve meseleyi bu iki kaynağın bütünlüğü içinde değerlendirip çözmek,

c) İslâmî ve anti İslâmî dinî ve ilmî neyriyatı imkânlar elverdiği nisbette takip etmek,

d) İslâm ahkâmını ve onun hayat damarlarını hikmet ve felsefesiyle açıklayacak bir bilgiye sahip olmak,

e) Halk ve kitle psikolojisini az-çok bilmek,

f) Halkın inanç, mezhep ve benzerî eğilimlerini inceleyip ona göre uzlaştırıcı ve Kur'an çatısı altında birleştirici bir irşad sergilemek,

g) İslâmî neşriyatı cemaate ve özellikle okuyan ve okumakta olan genç kuşaklara tanıtmak ve tavsiye etmek,

h) Çevre insanıyle yakın fakat seviyeli ilgi kurmak, cami dışında sohbet toplantıları tertiplemek,

ı) Resmî, gayri resmî kuruluşlarla yine seviyeli bir diyalog içinde bulunmak, İslâmî hakikatleri onların anlayıp kabul edebilecekleri bir metotla anlatmak.

Bunlara ilâveten şu hususu da belirtmemizde yarar görüyoruz:

İzm'lerin çoğunun iflas ettiği, ideolojik örgütlenmenin hızını kaybettiği ve değer ölçülerinin zedelendiği çağımızda yüksek tahsil yapmakta olan gençliğimizin bir kısmı İslâm'a yönelmiş bulunuyor. İslâmî eserleri okuyup araştıran bu gençlerin çoğunun irşad görevini üstlenenlerin bir kısmının bilgi seviyesini aştığını memnuniyetle müşahede etmekteyiz. Onun için görevlilerin bu gençleri tatmin edecek engin bir dinî bilgiye sahip olmaları sözkonusudur. Bunu hiçbir zaman gözardı edemeyiz.

---

(12) Buharî/ilim: 10,humus: 7, i'tisam:10; Müslim/imaret:175, zekât:98,100; Tirmizî/ilim:4; İbn Mâce/mukaddeme:17; Dâremî/mukaddeme:24; Ahmed:1/306-2/234.

(13) Buharî/ilim: 15; Dâremî/mukaddeme:26.

Kur'an-ı Kerim'de, Yusuf Peygamberin zindanda bile çevresindeki tutuklu kişilerle nasıl ilgilendiği ve bütün sıkıntılarına rağmen orada da teblîğ ve irşad hizmetini sürdürdüğü misal olarak anlatılmaktadır. (14)

Resûlullah (s.a.s.) Efendimiz'in Taif dönüşünde Addas adlı bir köleyle nasıl ilgilendiğini ve ona bütün ıstıraplarına rağmen İslâmî hakikatleri telkine çalıştığını siyer kitap-larımız kaydetmektedir.

İRŞAD YOLLARI

Günümüzde Başkanlığın irşad hizmetinin daha verimli ve yaygın bir düzeye getirilmesi sözkonusudur. Ancak bu hizmeti cami, minber ve vaaz kürsüsüyle sınırlamak veya dondurmak isabetli olmaz. Zira cami dışında kalan müslümanların çoğunlukta olduğu bir gerçektir. Onları gözardı edemeyiz. O bakımdan günün gelişen teknik imkânlarından da azamî derecede yararlanmamız gerekmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı'nın bir televizyon kanalı kurması halinde bu boşluğun önemli bir kısmı doldurulmuş olabilir.

Diğer yandan okuyan ve okumakta olan gençleri İslâmî açıdan aydınlatmak için usta kalemlerden yararlanmak suretiyle zevkle, hevesle okunabilecek eserlerin neşredilmesi büyük bir ihtiyaç olarak ortada duruyor. Terimlere ve yaldızlı cümlelere boğulmuş, maksadı tam anlamıyla yansıtmayan eserlere artık fazla rağbet edilmediği bir gerçektir. Rahat anlaşılabilen, maksat ve konuyu yansıtan, dinî gerçekleri kafa ve gönüllere iz bırakacak vasıf ve kalitede enjekte edebilen eserleri hazırlatmak için uzman bir kuruldan yararlanmakta fayda mülahaza ediyoruz. Diyanet Vakfı'nın maddî ve manevî imkânları buna elverir kanaatindeyim.

Ayrıca reformist bir tutumla sahneye çıkıp zihinleri bulandıranları tesirsiz hale getirmek için Müslüman halkımızı iki ana kaynağımız olan Kitap ve Sünnet'in ışığında aydınlatmamız reddi mümkün olmayan bir ihtiyaç olarak ortada duruyor.

Bu hassas konunun önümüzdeki Din Şûra'sı toplantısında gündeme alınmasında fayda vardır.

İRŞAD GÖREVLİSİNİN HALKLA DİYALOGU

Bu konuya da yukarıda kısmen değinmiş bulunuyoruz. Ancak burada şunu belirtmemizde yarar görüyorum: Başkanlığa bağlı cami görevlileri ile müftü ve vaizlerin bir kısmının-eski tabirle-umur-i hariciyesi, yani sosyal yönü ve ilişkileri henüz istenilen çizgiye getirilememiştir. Oysa her sınıf insana hitap eden Kitap ve Sünnet bizzat bu ilişkiyi emretmektedir. Tebliğ ve irşadın ana hedefi de bu değil midir? Bu noksanlığı gidermenin ve iyileştirmeye gitmenin kanaatimce iki yolu vardır:

a) Sosyal yönü zayıf olup halkla ve cami cemaatiyle seviyeli bir ilişki kurma yeteneği olmayan veya bu yeteneği çok kısır olanların imam, vaiz ve müftü olarak atanmamaları, seviyelerine göre başka görevlere kaydırılmaları.

b) Yeteneği olanların ise sık sık kurs ve seminerlerden geçirilmeleri.

(14) Bilgi için bkz: Yûsuf sûresi:29.

Bugüne kadar tecrübeler göstermiştir ki, en başarılı idareci ve en başarılı din görevlisi halk ile sevgi-saygı doğrultusunda seviyeli, bilinçli, vakarlı ilişki kuranlar olmuştur. Halktan kopuk veya halka tepeden bakanların başarı grafiği son derece düşüktür.

Yukarıdaki iki maddeye bir üçüncüsünü de ekleyebiliriz: Din görevlisi muhtaç durumda bile olsa kendini hep doygun göstermeli ve yapılan ikramlara, imkânları nisbetinde karşılık vermesini bilmelidir. Zira Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz halkın hediye ve ikramlarını alıp onlara fazlasıyla hediye veren ve onlara ikramda bulunan bir peygamberdi. Aldığı kadarından daha çok vermekten derin zevk duyar ve böylece imkânları oranında esen rüzgârdan daha cömert olurdu.

Mevlid, duâ, iskat-devir ve hatim peşinde koşan, bunu bir yan gelir veya geçim vasıtası haline getiren bir din görevlisinin halk üzerinde, özellikle de dinî konuları ve din görevlilerini merakla izleyen entellektüel üzerinde olumlu tesiri pek düşünülemez, üstelik saygınlığını da kaybedebilir.

Kur'an-ı Kerim'de yalnız Şuârâ Sûresi'nin dokuz yerinde nübüvvet ve risalet, dolayısıyla tebliğ ve irşad hizmetini sürdüren peygamberler bu şerefli hizmetlerini sürdürürken muhataplarına ısrarla şunu söylemişlerdir: **"Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim (hizmetimin) karşılığı ancak âlemlerin Rabbına aittir.."** (15)

Bu yol gösterici ilâhî mesaj kıyamete kadar geçerlidir ve özellikle de din görevlilerinin aynı çizgide hareket etmeleri söz konusudur.

İrşad görevlisinin halkla diyalogunda dikkat edeceği diğer bir husus da samimi ve seviyeli ülfettir. Bu, hem ilişkileri canlandırır hem de sözünde güvenirlilik kazandırır. Ahmed b. Hanbel'in kendi Müsned'inde naklettiği şu hadis bu konuda bize yeterli bir ölçü vermektedir: ***"Mümin görüşüp kaynaşır. Ülfet etmeyen, ülfet olunmayanda hayır yoktur."*** (16)

Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz'in sık sık: ***"Allahım, kalplerimiz arasını te'lif eyle"*** yani kalplerimizi yaklaştırıp kaynaştır, aralarında soğukluk, uzaklık kalmasın, buyurması elbetteki çok anlamlıdır. (17)

Kur'an'da halkı cemaatleşme şuuruyla toplayıp biraraya getirmenin ve bu hususta önderlik yapacak olan kişinin nazım rol oynamasının tesirli sebeplerinden biri de şöyle açıklanmaktadır: **"Ancak Allah'ın (c.c) rahmetiyledir ki sen onlara yumuşak ve hoşgörüyle davrandın. Eğer kaba katı yürekli olsaydın, elbette etrafından dağılıp giderlerdi. O halde onları affet, onlar için istiğfarda bulun.."** (18)

HALKLA İLİŞKİ NE ÖLÇÜDE OLMALIDIR?

Buraya kadar yaptığımız açıklamayı şöyle özetleyebiliriz: İrşad görevini üstlenen kişi özellikle de şu hususları dikkatinden uzak bulundurmamalıdır:

(15) Şuârâ sûresi: 127.
(16) Müsned-i Ahmed: 2/400- 5/335.
(17) Ebû Dâvud/salât: 178.
(18) Âl-i İmrân sûresi: 159.

1- Sadece hediye alan, ikram olunan değil, aynı zamanda hediye veren ve ikramda bulunan bir kişiliğe sahip olmalı.

2- Çevresindeki insanlara oranla bilgili ve genel kültür bakımından zengin bir düzeyde bulunmalı.

3- Dernek, vakıf ve hayırhah kimselerle ilgi kurmalı ve bunu belli bir mesafede tutup sürdürmeli. Bunlar vasıtasıyla bulunduğu semt sakinlerine dinî eserler ulaştırmalı ve bilhassa gençlerin dinî ve millî kültürünü artıracak kitapları seçerek faydalı hizmetler vermeli.

4- Yine semtindeki fakir, muhtaç ve düşkünlerle ilgi kurmalı; yardıma muhtaç olanları belirleyip dernek ve vakıfları, hayırsever müslümanları harekete geçirmeli.

5- Cami ve mescide politika sokmamalı, partiler üstü bir hüviyet arzederek birleştirici, İslâm'ın rahmet ve kardeşlik havasında kaynaştırıcı bir faaliyet sergilemeli.

6- Bulunduğu mahalle veya beldede hastane, yetiştirme yurdu, cezaevi ve huzurevi bulunuyorsa belirli günlerde bu yerleri ziyaret edip moral vermeli..

7- Mahalli gazete ve dergilere aydınlatıcı, yönlendirici, gerçekleri yansıtıcı yazılar hazırlayıp vermeli.

8- Vaaz ve hutbeyi, bir hafta içinde cereyan eden olayları Kitap ve Sünnet ışığında değerlendirip uzlaştırıcı, yaklaştırıcı bir rahmet havası içinde estirmeli.

9- Cami içinde ve dışında, görev başında ve dışında temiz, düzgün ve mesleğine yakışır bir kıyafet taşımalı. Kişiliğini ve mesleğini zedeleyecek her türlü söz ve davranıştan şiddetle kaçınmalı.

10- Çevresindeki ve semtindeki kimselerle karşılaştığında güler yüz gösterip selâm vermeli, el sıkışmalı ve bunu yaygınlaştırmalı.

11- Sorulan dinî soruları dikkatle dinlemeli, sağlam kaynaklara dayalı olarak tatmin edici cevap vermeli, hemen cevaplama bilgisi yetmiyorsa süre istemeli ve daha bilgili zatlarla temas sağlamalı.

ÜLKE BÜTÜNLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN TOPLUMU AYDINLATMA

İslâm her yanı ve yönüyle, her hüküm ve tavsiyesiyle birleştirici, barıştırıcı ve bütünleştiricidir. Özellikle de müminler arasında birlik ve dirliği, dostluk ve kardeşliği ön plana almıştır. Gayri müslim vatandaşların haklarını korur ve güvence altına alır. Kişileri makam ve soyuna, servet ve rütbesine göre değil, iman ve takvasına, iyi ahlâk ve erdemliğine göre değerlendirir. Irkî taassuba yer vermez.

"İnsanlar! Hakikat biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi büyük ve küçük kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah yanında en şerefli ve itibarlınız, (O'ndan saygı ile en çok) **korkup fenalıklardan sakınanızdır. Şüphesiz ki Allah bilir ve haberdardır."** (19)

İşte Kur'an'ın insan hakkındaki değer ölçüsü budur. Kendilerini bu değer ölçüsü düzeyine getirenlere Kur'an'ın gerekli gördüğü görev ise şu âyetle açıklanmıştır: **"Siz-**

(19) Hucurât sûresi: 13.

den iyiye çağıran, doğruluğu emreden, kötülükten men eden bir cemaat (kadro) olsun.. İşte kurtuluşa erişenler bunlardır". (20)

Zımmî yani gayr-i müslim vatandaşlarla ilgili olarak müctehid imamlar Kitap ve Sünnetin koyduğu ana kaide ve ölçüler çerçevesinde yeterli ve kalıcı statüler hazırlamışlardır.

İslâm aynı zamanda mezhep taassubuna yer vermez ve ona cevaz kapısı açmaz. Mutlaka bir imama bağlı olmayı emretmez ve önermez de.. İslâm bütün müminleri Kitap ve Sünnet'le amel etmeğe davet eder. Dolayısıyla bu iki kaynaktan hüküm çıkaran uzman hukukçu ilim adamları olan müctehidlerden yararlanmakta bir sakınca olmadığına işarette bulunur: **"Eğer** (bu konuları) **bilmiyorsanız ilim ehlinden sorun."** (21)

Hadiste de dikkatlerimiz ictihad konusuna çekilerek şöyle bilgi verilmiştir: ***"Hakim hükmettiği zaman ictihadda bulunur da ictihadında isabet kaydederse onun için iki sevap vardır. Hükmettiği zaman ictihad eder ve ictihadında hata yaparsa onun için bir sevap vardır"***. (22)

Görüldüğü gibi, müctehidden önce Allah'ın Kitabı ve Resûlullah'ın (s.a.s.) sünneti söz konusudur. Rasûlullah (s.a.s.) bu hususta kalıcı öğüt ve tavsiyesini şöyle ifade buyurmuştur: ***"Size iki şey bırakıyorum*** (ki, onlara sımsıkı sarıldığınız takdirde) ***benden sonra sapıtmazsınız: Allah'ın kitabını ve kendi sünnetimi. Bu ikisi havuza gelip ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmayacaklardır"***. (23)

Şüphesiz mezhepler bu iki ana kaynakta yer alan hükümleri kolayca anlamamızı sağlamaya yönelik ilmî bir hamle ve araştırmanın ürünüdür. Birbiriyle yarışıp üstünlük iddiasında bulunan ve tek merci olarak kendisinin ön planda olduğunu telkin eden görüşler ve bencil tutumlar mahsulü değildir.

Unutmayalım ki, tarih boyunca İslâm âlemi mezhep taassubundan, sürtüşme ve çatışmasından büyük zararlar ve sıkıntılar görmüştür. Cenâb-ı Hak, iki müslüman veya iki müslüman grup arasında dinî bir ihtilâf zuhurunda tek merci olarak Kitap ve Sünnet'i göstermiştir: **"Bir şey hakkında çekişip tartışırsanız onu Allah'a ve Peygamberine döndürün.."** (24)

GÜNÜMÜZDE TOPLUMUN DİNİ YÖNDEN AYDINLATILMASI NASIL OLMALIDIR?

Bu önemli soruya yukarıda kısaca cevap teşkil eder anlamda değinmiş bulunuyoruz. İlâveten de şunu diyebiliriz:

Kur'an'da toplumu aydınlatmanın ana çizgileri, metot ve hedefi belirtilmiştir. Nahl

(20) Âl-i İmrân sûresi: 104.
(21) Nahl sûresi: 43.
(22) Buharî/i'tisam:20,21; Müslim/akziye:15; Ebû Dâvud/akziye:2; Nesaî/ahkâm:
(23) Cami'ussağir:
(24) Nisâ sûresi: 59.

Sûresi 125. âyetle irşad görevini üstlenenlerin şu üç sınıfı dikkate almaları emir ve tavsiye ediliyor:

1- Okumuş bilgili sınıf,

2- Halk tabakası,

3- İslâmî konularda bilerek veya bilmeyerek birtakım yanlış görüş ve iddialarla ortaya çıkanlar..

Birincilere hikmetle, ikincilere meviza-i hasene ile, üçüncülere tartışmanın en güzel, en uygun şekliyle hitap edilmesi konu ediliyor.

İlgili âyetin meâli ise şöyledir:

"Rabbi'nin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel (ölçü, usûl ve uslûp ne ise ona göre) **mücadeleni sürdür.."**

Bilindiği üzere hikmet, çok yönlü bir kavramdır. Ragıb buna ilim ve akıl ile hakka, doğruya isabet anlamını vermiştir. Aynı zamanda varlıkta var olanı bilmek, hayırlı fiillerde bulunmak da hikmetin delâlet ettiği manalardan biridir.

O halde âyette yer alan "hikmet"in, okumuş, bilgili, kültürlü kişileri ilimle aklî ve naklî delillerle irşad etmeğe yönelik bir anlam taşıdığını söyleyebiliriz.

Meviza-i hasene, halk tabakasını, duygu ve düşüncelerini Kitap ve Sünnetin rahmet havasıyla okşar, vicdanlarını serinletir, kalplerini açıp ferahlatır, günlük yaşayışlarını düzeltir şekilde irşad etmeğe yönelik bir kavramdır. Türkçemizde buna "güzel, çekici öğüt" diyebiliriz.

En güzel, en uygun ve seviyeli biçimde tartışmak ise, İslâmiyet hakkında bir takım şüpheleri bulunanları, yanlış ve maksatlı telkinlerin kurbanlarını ve anti İslâmî görüşlerle ortaya çıkıp İslâmiyeti hedef seçenleri kırmadan, incitmeden ikna etmenin yolunu seçmeyi; İslâmî hakikatleri ve onun evrenselliğini yine aklî, ilmî ve güvenilir kaynaklara dayalı naklî delilleri sergilemeyi hedefler. **"Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, elbette etrafından dağılıp giderlerdi.."** (25) mealindeki âyet de bu hususta bize yeterince ışık tutmaktadır.

İRŞADIN HEDEFİ

İrşadın hedefi, Kur'an'da 7 madde halinde belirtilmiş ve bunlar irşadın temel koşulları olarak belirlenmiştir. Risalet görevine işlerlik kazandıran ve uygulama alanına geçirilmesini amir bulunan Müddessir Sûresinin baş kısmında bu maddeler şöyle özetlenmiştir:

1-2- Ey örtüye bürünen, kalk da (yanlış yolda olanları irşad edip) uyar.

3- Rabbi'nin büyüklüğünü (her vesileyle) dile getir.

4- Elbiseni (ve çevreni) temiz tutmaya devam et.

5- Murdar şeyleri terketmeyi sürdür.

6- İyiliği, karşılığında daha fazlası verilsin diye yapma.

7- Rabbi'nin (emir ve tavsiyelerini uygulama alanına geçirirken) O'nun hoşnutluğundan yana dayanma gücü ortaya koy.

(25) Âl-i İmrân sûresi: 159.

Cenâb-ı Hak, birinci emirle hayatın bütünüyle hareketten ibaret olduğunu açıklamaktadır. Çünkü hareketsiz bir hayat ölgün ve sevimsizdir.

İkinci emirle bu hareketin hedefi belirlenmektedir. O da, insanlığı düştüğü inkâr ve ahlâksızlık, sefillik ve medeniyetsizlik zulüm ve kabalık bataklığından kurtarmak ve bunun için de irşadda bulunup doğru yolu göstermektir.

Üçüncü emirle, hareket ve irşadın Allah'ın (c.c) büyüklüğünü bilme ve inanma esasına dayandırılması bildirilmektedir. Zira Allah'a imandan ve O'nun büyüklüğünü kabulden kopuk veya uzak bir irşad hakikate ve erdemliğe götürmez, insana gerçek anlamda kişilik kazandırmaz.

Dördüncü emirle bu irşad ve eğitimin gerçek medeniyete yönelik bulunması ve bunun için de gerçek bir temizliğin sözkonusu olduğu vurgulanmaktadır.

Beşinci emirle, medenî, erdemli bir insan olabilmek için ayrıca ruh ve bedene, fert ve aileye, toplum ve ülkeye ve sonra da bütün insanlığa zarar verecek her türlü maddî-manevî murdarlığı atmanın, ortadan kaldırmanın şart olduğu bildirilmektedir.

Altıncı emirle, ülkeye, topluma ve aileye, sonra da tüm insanlığa hizmet verirken kişisel çıkar beklememek, yapılan hizmeti bütünüyle ilâhî rızaya yönelik kılmak telkin edilmektedir. Aksi halde niyetle amel arasında derin bir uçurum meydana geleceği ve hizmetlerin semeresiz kalacağı dolaylı olarak kalp ve kafalara işlenmektedir.

Yedinci emirle, bu kutsal, yüce ve anlamlı hizmeti sürdürürken birtakım zorluklarla, sıkıntılarla karşılaşılabileceği hatırlatılarak azim ve irade düzeyinde dayanma gücünün ortaya konmasının lüzumu belirtilmektedir.

Böylece Kur'an-ı Kerim'de yedi maddelik bir beyanla irşadın hedefi net olarak açıklanmış bulunuyor.

Sonuç olarak irşadın hedefiyle ilgili şunu da söyleyebiliriz:

İrşadın hedefi, doğuştan insan ruhuna enjekte edilmiş bulunan Allah ve din duygusunu doğru yolda geliştirmektir. İnsanı lâyık olduğu erdemlik ve verimlilik düzeyine eriştirmeye vesîle olmaktır. Nefsanî duyguların kötülüğe, rezilete meylini gidermek veya onu asgariye indirmektir. Aileyi sağlam iman, iffet, edep, terbiye ve ciddiyet temeline oturtmaktır. Hak ve adâlet çizgisinden sapmamayı sağlamaya çalışmaktır. Meşru sınırlar ve ölçüler çerçevesinde hareketli hayatı ekonomik yönden de yüz güldürcü anlamda verimlilik düzeyine getirmenin gerekli olduğunu anlamak ve anlatmaktır.

Toplum yapısında birlik ve dirliği kurmak, mü'minleri din kardeşliği, gayri müslim vatandaşları vatandaşlık ve komşuluk doğrultusunda birleştirmektir. Dengeli, düzenli, huzurlu ve güvenli bir hayat sisteminin kurulmasında nazım rol oynamaktır.

İnsan hayatını harekete, hareketi ilme, ilmi dine ve imana bağlayıp bütünleştirmektir.

Kur'an'dan aldığımız ilhamla irşad konusunda yapmak isteyip de yapamadıklarımızı gerçekleştirmek için zamandan ziyade konuyu planlayacak iyi bir sisteme ihtiyacımız vardır.

Saygılarımla...

AZINLIK HALİNDE YAŞAYAN MÜSLÜMAN TOPLUMA İSLAMI TEBLİĞ METODU

Hamdi MERT
Lahey Din Hizmetleri Müşaviri

I- KONUNUN İZAHI

Dünyanın bugün içinde bulunduğu şartların bir sonucu olarak, yaşadıkları ülkede azınlıkta kalmış müslüman toplumlar bulunmaktadır.

İster **siyasi** ve **askeri**, ister **ekonomik** ve diğer sebepler olsun, bu vakıa din hizmeti sunan kuruluş, birim ve kişileri, azınlık halinde yaşayan kişi ve toplumlara İslâmı tebliğ konusunda kendi özel şartlarına uygun metodlar bulmaya zorlamaktadır. Yurtdışında-Avrupa'dan Afrika'ya, Amerika'dan Avustralya'ya kadar-yaklışık 3 milyon vatandaşı **azınlık** halinde bulunan (buna Batı Trakya, Balkanlar ve Birleşik Devletler Topluluğu'nda yaşayan; Türkçe ve Türkçe lehçeleriyle konuşan soydaş toplumları da katarsak, sayının nerelere ulaşacağı malumdur.) Türkiye için konu şöphesiz daha büyük önem kazanmaktadır.

Çoğu, siyasi ve idari sistemlerinde **insan haklarına**, din ve **vicdan hürriyeti**ne yer veren (ABD, Batı Avrupa ve Avustralya); bir kısmı müslüman azınlığa sistemli baskı uygulayan (bazı Balkan ülkeleri); diğer bir kısmında ise belirsizlik bulunan (Birleşik Devletler Topluluğu) bu ülkelerde yaşayan (çoğu Türk) müslüman toplumların bir **kültür çatışması** ve **kültürel baskı** altında yaşadıklarını izah ve ispata burada ihtiyaç yoktur diye düşünüyoruz.

Bu tebliğ metninde, dünyanın çeşitli ülkelerinde özellikle Batı Avrupa ülkeleri, Avustralya ve Amerika (ABD-Kanada) da çok farklı bir kültür ortamında, azınlık halinde yaşayan müslüman toplumlara İslâmı tebliğ metodu (içinde bulundukları sosyol, kültürel ve sosyo-psikolojik şartlar da incelenerek) sunulacaktır.

II -MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

A. MEVCUT DURUM

İster temel insan haklarına saygılı ülkelerde, ister Müslüman topluma sistemli baskı uygulayan ülkelerde olsun **azınlık toplumun** durumu ve içerisinde bulunduğu sosyal-siyasi-idari şartlar- bazı farklılıklar olsa da- genelde müşterektir:

1-AZINLIK PSİKOLOJİSİ

a) Yalnız Bırakılmışlık Duygusu:

Kendi ülkesinde (müslümanların çoğunlukta bulunduğu ülkede) yaşayan müslüman kişi/toplum, tabii bir **milli-dini eğitim** içerisindedir. Zira bu tabii eğitimi ailesinden ve bulunduğu sosyal çevreden doğal olarak almaktadır.

Azınlık halinde yaşayan kişi ise, kendisini -sistemli ve bilerek bir baskı uygulanmasa da-doğal bir sosyal-kültürel baskı altında hisseder. İbadet şartları ve eğitimden helal yeme-içmeye kadar çok çeşitli konularda yaşanan farklılıklar, genelde azınlığı yalnız bırakılmışlık duygusuna iter. Bunun giderek **aşağılık duygusuna** dönüştüğü de yer-yer görülmektedir.

b) Savunma Psikololojisi:

Sosyal-kültürel ve iş çevresinde yaşadığı baskının, azınlığı giderek bir **savunma psikolojisine** ittiği görülmektedir. Bu, insan yaratılışının tabii sonucudur.

"Senin ibadetin varsa, benim de var"; "Senin okulun varsa, benim de var"; "Senin düğünün-derneğin varsa, benim de var" tarzında ifade edilebilecek bu **karşı tavır,** azınlığın kendini **savunma,** kendini **ispat** psikolojisinden kaynaklanmaktadır.

c) Gettolaşma Vâkıası:

Savunma psikolojisinin doğal sonucu, **gettolaşma vakıası**dır. Bu kendini savunma yönelişinin giderek, **dayanışma**ya dönüşmesidir. Aynı mahallelere, apartmanlara toplanma; ev sahibi çoğunluk toplumdan ayrı okullar kurma, ayrı işyerleri açma tarzında gelişen bu yöneliş, azınlığı giderek gettolaşmaya doğru sevketmektedir.

Önceden **çoğunluk** iken, tarihi-siyasi şartlar gereği **azınlık** hale düşmüş çoğu soydaş müslüman toplumlardaki **tabii bir arada** oluş bir yana, bugün Batı Avrupa ülkelerinde bulunan işçi vatandaşlarda bu gettolaşma yönelişi görülmektedir.

d) Bilinçsiz Uyum:

Azınlık toplumu bekleyen kaçınılmaz bir zaaf, **taklit-özenti** diye adlandırılabilecek bilinçsiz uyum gerçeğidir. Özellikle yeni yetişenlerde ve milli-dini kimliğini tam kazanamamış kişilerde görülen bu gönüllü yönelişin sonu, giderek kimliğin yitirilmesidir.

"Alt kültür gruplarının, hakim kültür içerisinde erimesi" sosyolojik realitesinin sonucu olarak, bugün müslüman azınlık toplumları-özellikle çoğu Batı Avrupa ülkelerinde bulunan Türk ve diğer müslüman toplumları- bekleyen en büyük tehlike budur.

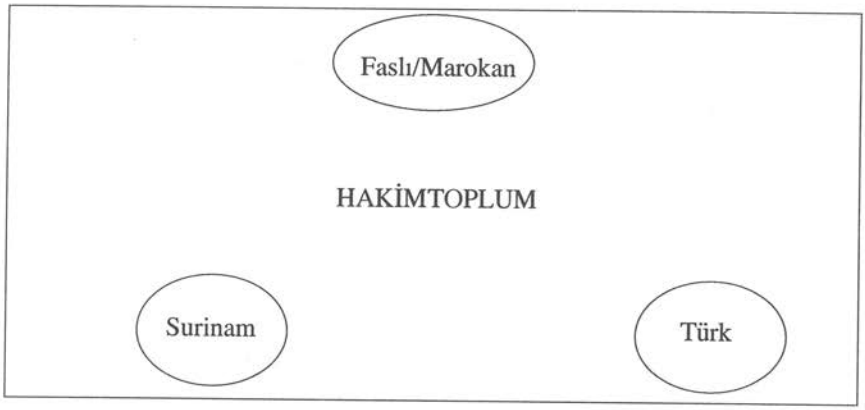
2. AZINLIK ŞARTLARI

Azınlık halinde bulunan kişi/toplumlar, çoğunluk içerisinde, çoğunluktan farklı kültürel şartlarda bulunmaktadırlar. Bunlar şöyle özetlenebilir:

a) Sosyal Dışlanma Gerçeği :

Birarada yaşama, müşterek kültür değerlerini paylaşma ile sağlanabilir. Farklı kültür değerlerine, kıymet hükümlerine sahip toplumların birarada yaşamaları, ayrı kültür adacıklarında bulunmayı kabul ve buna katlanmaya bağlıdır.

ŞEKİL

Çoğunluk toplum / hakim kültürün, kendi içerisindeki azınlık topluma/azınlık-alt kültüre, **kendine uyma** şartıyla hayat hakkı tanıdığını söylemek yanlış değildir. Bu sebeple hakim kültür içerisinde erimeme (anti asimilasyon) direnişi gösteren alt kültür grupları, ister istemez **sosyal dışlanma** gerçeği ile karşı-karşıyadırlar.

b) Kültürel Çatışma:

Hakim toplum/kültür içerisinde küçük/ alt kültür adacıklarında yaşayan azınlığın hayatiyetini sürdürmesi, hakim kültüre entegre olmasına bağlıdır.

Uyum (entegrasyon) çoğunluk toplumla birarada yaşamanın kaçınılmaz şartıdır. Fakat, alt-kültürün, hakim kültür içerisinde varlığını sürdürmesi de kendine ait farklı kültür çevresini devam ettirmesi ile mümkün olur. İşte burada ister-istemez bir **kültür çatışması** vakıası yaşanır.

Uyum ile karşı koyuş; entegrasyon ile kendini savunma güdüsü arasındaki ince, hassas çizgi, azınlığı kaçınılmaz bir **tercih** ile karşı karşıya getirmektedir. Bu tercih, ya hakim kültür şartları ile uyum halinde, kendi kimlik ve kültürünü terketmeden yaşamak (entegrasyon) veya kendi kimliğini terkederek egemen kültür içerisinde erimek (asimilasyon) tir. **"Kültürel çatışma"** ile kastedilen budur. Alt kültürün hakim kültür ile çatışma/kavgaya girmesinin sonucu ise malum: Ya tecrit ve tehcir, yahut planlı, siyasi-resmi asimilasyon politikası.

Farklı kültürlerin birarada yaşaması sürecinde, bütün bu alternatifler yaşanmış, yaşanmaktadır.

c) Kültürel Eritme Politikası (Asimilasyon):

Hakim kültür, alt-kültür çatışmasının kaçınılmaz sonucu, siyasi-resmi, planlı asimilasyondur. Tarihte ve bugün, bunun örnekleri mevcuttur.

Farklı kültür içerisinde yaşayan müslüman azınlığı bekleyen muhtemel tehlike bu bilinçli kültürel eritme politikasıdır denilebilir.

B- AZINLIK TOPLUMUN PROBLEMLERİ

Azınlık halinde yaşayan müslüman kişi/toplumun ortak sorunlarını dört anabaşlıkta toplamak mümkündür:

1.MİLLİ KİMLİĞİN MUHAFAZASI

Hakim toplum/kültür içerisinde bulunan alt kültür grubu azınlığın en büyük sorunu ve zaafı şüphesiz milli-dini kimliğin muhafazası sorunudur.

Bunu doğal karşılamak gerekir. Zira çoğunluk iken tarihi-siyasi şartlar gereği azınlığa düşmüş toplumların uzun kimlik kavgası vetiresi bir yana, özellikle Türkiye'den-yurtdışına çıkmış Türk vatandaşları ve diğer müslüman toplumlar;

Çoğunluğu itibariyle kırlık kesimlerden ve yurtdışı şartları açısından dil, milli kültür vb. özel bir eğitime tabi tutulmadan gönderilmişlerdir.

Kendi ülkesinde-tabii olarak; kendiliğinden- bir "milli-dini eğitim" ortamında bulunan insanın, yabancı çevrede-organize bir kültür baskısı sözkonusu olmasa dakendisini tabii bir yabancı kültür baskısı altında hissetmesi doğaldır.

Yurtdışı müslüman işçi toplumu, genelde 3'üncü nesle ulaşmıştır. Eğitimsiz 1'inci nesil, yabancı olduğu Batı ülkelerinin farklı şartlarında özellikle yetişmekte olan ve burada doğan çocukları açısından kendisini sahip olduğu kimliğe bağlı tutmakta ve yaşadığı ileri Batı toplumuna intibak ettirmekte sıkıntıya- ve bunalıma-düşmüş, bir kültür alaborasına tutulmuştur.

Öğretmen, din görevlisi ve diğer sosyal rehber ve görevlilerin gönderilmesindebelki de haklı sebeplerle- geç kalınmıştır. Türkiye açısından 30 yıl öncelerden; yurt dışına yüzlerle ve binlerle ifade edilen sayılarda işçi gönderilirken, -o günün şartlarında yapılabilecek ikili antlaşmalarla- iyi seçilmiş öğretmen, din görevlisi ve sosyal uzmanlar gönderilebilse idi, Batı Avrupa ülkelerinde bugün, üniversitelerde kariyer sahibi akademisyenleri, mahalli ve milli meclislerde seçilmiş temsilcileri, daha çok sayıda iş sahibi yetişkin elamanlarıyla "Türk" ve "müslüman" lobileri oluşabileceğini düşünüyoruz.

Bugün, gerek Türk, gerek diğer müslüman toplumların 2'inci ve 3'üncü nesilleri açısından -iyi yetişen, gelişen, okuyan bir bölüm bulunsa da- en büyük sorunun **"milli kimliğin muhafazası"** sorunu olduğu bilinmektedir.

2. AZINLIK MÜSLÜMAN TOPLUMUN KENDİ İÇİNDE BİRLİK VE BÜTÜNLÜĞÜNÜN SAĞLANMASI KONUSU

Azınlık müslüman toplumlar, yabancı kültür ortamı ve şartları sebebiyle genelde

kendi kendilerine organize olup teşkilatlanmışlardır. Çoğu dini amaçlı bu teşkilatlanma sürecinde, dini siyasi farklı üslup, grup, ekol ve çizgiler gelişmiştir.

Bugün hemen bütün Batı Avrupa ülkelerinde, bu farklı misyon ve üsluptaki telkin ve teşkilatlanmalar arasındaki bölünme ve sürtüşmeler, misafir müslüman toplumun ev sahibi ülke ve toplumlar karşısındaki itibarını olumsuz yönde etkilemiştir. Kendi içinde bütünlüğü olmayan topluma, yabancıların **"itibarlı toplum"** gözüyle bakmayacağı izahtan varestedir.

3. AZINLIK TOPLUMUN EV SAHİBİ TOPLUMA UYUMU SORUNU

Azınlık müslüman toplumların bulundukları ülke ve toplumla uyum halinde bulunmaları, şüphesiz kendilerinin bu ülkedeki huzuru; iş bulma imkânları; çocuklarının eğitimi ile doğrudan ilgilidir.

Bazı ülkelerde tırmandırılmak istenen "yabancı düşmanlığı"nın önlenmesinin en etkili- çaresi herhalde- bu uyum konusudur.

Her ülke hükümranlık hakları konusunda duyarlıdır. Bir ülkede yaşayan yabancı kişi ve toplumun içinde yaşadığı ülkenin şartlarına, iş ve hukuki mevzuatına; sosyal disiplinlerine uymasının, hem kendi huzuru, hem o ülke huzuru için şart olduğu açıktır.

Aynı işyerinde çalıştığı; çocuklarını aynı okulda okuttuğu; aynı sokakları ve sosyal te'sisleri paylaştığı toplum ile iyi ilişkiler içinde bulunmak; hangi din ve inançtan olursa olsun başkalarının hukukuna saygılı olmak İslâm inanç ve geleneğinin de bir gereğidir. Karşılıklı anlaşmalarla geldiği ülkede bu gibi akdi ve ahdi sorumluluklarına uymak, şüphesiz bir müslüman için dini bir zorunluluktur da.

"Uyum" (entegrasyon) konusu, şüphesiz milli kimliğin muhafazası ile doğrudan ilgilidir.

Ev sahibi toplumla "uyum", milli ve dini kimliğin muhafazası şartına bağlıdır.

Kendi inanç ve geleneklerinden kopan insanların, içinde bulundukları toplumların inanç ve gelenekleriyle de bütünleşemedikleri bilinen bir gerçektir. Ne Türk (ne müslüman) kalabilen, ne Alman, Fransız, Hollandalı (ve hıristiyan) olabilen bu insanların ev sahibi toplumun sırtında yük olduklarını yabancı ülke yetkilileri de ifade etmektedir. Zira azınlık müslüman toplumdan "uyuşturucu" taşıyıcılığı yapanların da, dükkan soyup, hırsızlık yapanların da bu tür "kimliksiz" kişilerden oluştuğu ev sahibi toplumca bilinmektedir.

4. AZINLIK TOPLUMUN EĞİTİM SORUNU

Yeni yetişenlerin eğitimi konusu, azınlık toplumun en önemli ve öncelikli sorunudur. Hangi ülkede ve hangi şartlarda bulunursa bulunsun, azınlık müslüman toplumların eğitim seviyeleri, içinde yaşadıkları ülke standartlarının çok altındadır.

Okullaşma oranındaki bu olumsuz durum, diğer sosyal-kültürel yetişme konusunda da maalesef aynıdır.

Cami dışında kültür tesisleri (sanat, spor, musiki) ve diğer etkinlikler yok gibidir. Camide verilebilen etkinlikler ise, klasik metodun dışına henüz çıkmış değildir.

Eğitim gerek vahye dayalı, gerek beşeri sistemlerin olduğu kadar, somut yaşama gerçeğinin de ayrılmaz parçasıdır.

Bilmeyen, bilen karşısında daima hayatın gerisinde kalmıştır. Hakim kültür karşısında azınlık halde yaşayan müslüman grupların en önemli müşterek sorunları bu sebeple eğitim sorunudur.

III- AZINLIK TOPLUMA İSLAMI TEBLİĞ METODU NASIL OLMALIDIR?

A HEDEF TOPLUMUN / KİŞİNİN BİLİNMESİ

İslâmı tebliğ usülünde, din hizmeti sunulan/ hitabedilen kişinin kültür ve anlayış seviyesinin; yetişme tarzının ve içinde bulunduğu şartların önemi izahtan varestetir.

Bu sebeple (hedef) azınlık toplumun şartlarına uygun usûl ve usluplar bulunması gerekmektedir.

Kur'ân ve Sünnette (ve İslâmî tebliğ usûlünde) bu konu önemi ile mütenasip tarzda yer almıştır.

Burada bizim amacımız, kanunun -bilinen- bu açıdan da değerlendirilmesini teklif etmektir.

1. HEDEF KİŞİ / TOPLUMA KENDİ KÜLTÜR DEĞERLERİNİN ÖĞRETİLMESİ

Yabancı hakim kültür içerisinde yaşayan alt kültür gruplarının milli-dini kimliklerini sürdürebilmeleri, kendilerine ait kültür değerlerini tanımalarına, o değerlere inanmalarına, kendilerine güvenmelerine ve benimsemelerine bağlıdır.

Kendi değerlerini tanımayan, onu benimsemeyen, onunla gurur duymayan kişi / toplumun, yukarıda ilgili bölümlerinde belirtilen;

* Yalnız bırakılmışlık duygusu;

* Savunma psikolojisi;

* Gettolaşma vakıası;

* Bilinçsiz uyum;

gibi zaaflara karşı kendini koruması zordur. Bu sebeple azınlık toplumun milli-dini eğitimi üzerinde önemle durulması zorunluğu vardır.

2. HAKİM KÜLTÜR VE TOPLUM ŞARTLARININ TANINMASI

Azınlık toplumun, içerisinde yaşadığı toplumu, o toplumun sosyal disiplinlerini, kültürel değerlerini tanıması gereklidir.

İçinde yaşadığı toplumun kültürel özelliklerini, sosyal disiplinlerini tanımayanın yukarıda özet olarak işlenen;

*Sosyal dışlanma gerçeği;

*Kültürel çatışma;

*Kültürel eritme (asimilasyon);

politikaları karşısında kendi kimlik ve kültür değerlerini koruması zorlaşacaktır.

Bugün özellikle Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan müslüman (ve Türk) azınlığın 3'ncü nesil çocukları açısından yaşanan vakıa budur.

B- AZINLIK TOPLUMA KAZANDIRILMASI GEREKLİ AKSİYONLAR

1. MİLLÎ-DİNÎ KİMLİĞİN MUHAFAZASI

Farklı hakim kültür içerisinde yaşayan azınlığın, kendilerine ait ayrı kültür adacıklarında varlıklarını sürdürebilmeleri için -yukarıda da ifade edildiği gibi- milli-dini kimliklerini temsil ve muhafaza etmeleri gerekliliği vardır.

Kendi değerlerine saygılı olmayana başkalarının saygı duyması beklenemeyeceği gibi, çok kültürlü toplumda kültürel aşınmaya karşı durabilmekte güçlü bünye, sağlam milli kimlikle mümkün olabilir.

2. AZINLIĞIN KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜĞÜ KONUSU

Kendi içinde bütünlük, dayanışma noksanlığı, bugün müslüman toplumların başta gelen zaafıdır. İslam dünyasının içerisinde bulunduğu kargaşanın asıl kaynağı da bu dağınıklık olsa gerektir (Enfal Sûresi: 73).

Azınlık halde bulunan müslüman kişi/grup/toplumlar da aynı zaafla mualleldir. Kendi içinde bütünlüğü bulunmayan toplumun, başkaları nezdinde niçin, nasıl itibarlı toplum olacağı değerlendirilmemektedir.

Belirtilen sebeple azınlık topluma tebliğ, din hizmeti sunanların geliştireceği en önemli metod ve müfredat, hedef toplumu Kur'ân ve Sünnet etrafında bütünleştirmek; teferruattaki farklılıkları bu kaynak ve bütünde eritmektir.

3. ÇOK KÜLTÜRLÜ TOPLUMDA KÜLTÜRLER ARASI UYUM

Çok kültürlü toplumda, farklı kültür grupları arasında uyum, bir bütün olarak o toplumun huzurunu ilgilendirdiği kadar, alt kültür gruplarının varlıklarını sürdürebilmelerinin de asgari şartıdır diye düşünüyoruz.

Bu yaklaşım, karşımıza alt kültür grubunun hakim kültüre entegrasyonu konusunu çıkarmaktadır. Milli kimliğin muhafazası da, azınlığın çoğunluk karşısında hayatiyetini sürdürmesi de büyük ölçüde bu uyuma bağlıdır.

Azınlık topluma İslâmı tebliğ metodunu değerlendirirken, kültürler arası uyum konusu önemli bir yer tutmaktadır.

4. AZINLIK TOPLUMUN EĞİTİM METODUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eğitim, toplumları hayata intibak ettiren; milletlerin birbirleriyle yarışında hedefe ulaştıran bir değerdir.

Kur'ân ve Sünnette ilme, eğitim-öğretime niçin, nasıl, ne kadar önem verildiğini burada izaha kalkmak gereksizdir. Zira konu bütün açıklığı ile bellidir.

Bu bölümde değerlendirilmesi gereken, azınlık toplumun -kendi özel şartları içerisinde- nasıl eğitileceği konusudur.

a) OKUL İÇİNDE EĞİTİM

Okul içi eğitim- çok kültürlü toplum şartlarında - nasıl olacak?

Okul, kimlik kazandırmada önemli bir vasıtadır. Fakat milli kimlik ile, hakim kültüre ve çağa (milletler arası şartlara) uyum, birbirinden farklı olmakla birlikte her ikisi de kişiye kimlik kazandırmada vazgeçilmez unsurlardır.

Dünyanın bugün geldiği medeniyet sürecinde çok kültürlü toplum realitesi ön plana çıkmıştır. Bu durum azınlık toplum yaşayışında daha da belirgindir. Bu sebeple azınlık toplumun, yeni yetişenlerini, hakim ana kültür grubu ile aynı okullarda, aynı sınıflarda (ve sıralarda) yetiştirmeleri, içinde yaşadıkları topluma ayak uydurmada önemli bir şarttır.

Ayrı okul, farklı eğitim, azınlık toplumu getolaşmaya doğru götüren bir yönelmedir. Bu da azınlığı içinde yaşadığı toplum hayatının gerisinde bırakan, dışına iten bir zaaftır. Bu sebeple-bu tebliğin hazırlamasında inceleme alanı olan- Hollanda'da uygulanmakta olan ve "İslâm Okulları" diye nitelendirilen azınlık müslüman toplumlara ait okullar bu açıdan ve yeniden değerlendirilmelidir diye düşünüyoruz.

b) YAYGIN EĞİTİM

Meslek kursları, basılı-sesli-görüntülü yayınlar; tiyatro-piyes; seminer -panel-tartışma gibi yaygın eğitim vasıtaları, eğitimde okula yardımcı unsurlardır.

Azınlık toplum, bir yandan okul içi eğitimle kendisini beraber yaşadığı toplum ile birlikte yaşamaya hazırlarken, diğer yandan yaygın eğitim vasıtasıyla hem çok kültürlü toplum şartlarına, hem de milli-dini kimlik kazanmaya hazırlamalıdır.

Hutbe ve va'zlar yoluyla cami içindeki yaygın eğitim de aynı amaçla değerlendirilmelidir.

C- AZINLIK TOPLUMA TEBLİĞ HİZMETİ SUNACAK KİŞİLER İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME

İslâmın "tebliğ metodu" ve tebliğ ehlinde aranan vasıflar Kur'an ve Sünnette (ve metodoloji kitaplarında) bellidir. Nahl sûresi'nin 125'inci ayetinde özet olarak bulunan ve "hikmet"; "tatlı söz"; "En iyi metod" tabirleriyle nitendirilen İslâmî tebliğ usûlü, -yukarıda ilgili bölümlerinde belirtilen- azınlık toplumun **özel şartları** sebebiyle "özel" bir müfredatla ele alınmalıdır diye teklif ediyoruz.

Aynı teklifi tebliğ hizmeti sunacak kişilerde aranacak nitelikler ve "tebliğ ehli" ne kazandırılacak farklı vasıflar açısından da tekrar ediyoruz.

Hollanda'da "Gençler" üzerinde uygulanan bir ankette de ortaya çıktığı gibi,

azınlık toplum, din görevlisinde birtakım özel nitelikler aranmaktadır. Bunlardan en başta geleni, din görevlilerinin, görev yapacağı ülkenin **mahallî dilini** bilmesidir.

Yüksek öğrenim görmüş olmak; bulunduğu ülkenin sosyo-kültürel şartlarını bilmek; hizmet sunacağı hedef kitleyi yaş ve kültür kesitleriyle tanımak; asrı saadet ve tarihi dönemler yerine bugünkü hayattan sözetmek... gibi çok sayıda isteği kapsayan anket cevapları muhatap kitlenin "tebliğ ehli"nde görmek istediği vasıfları ihtiva etmektedir.

Buna bağlı bir başka husus, İslâmiyet'in -bir kısmı da hurafeye kaçan ibadete/ itikada müteallik teferrüat konularından ziyade, Kur'ân ve Sünnetteki aslının sunulmasıdır.

İslâmiyetin toplumları ileriye götüren;

- Bütünleştirici;
- İlmi, bilgiyi, öğrenmeyi teşvik eden;
- Zamanın iyi değerlendirilmesi ve çalışmayı ileri planda tutan;
- Zihin, beden ve çevre temizliğini öngören;
- "Rıfk-yumuşaklık" ve müsamahayı emreden...

Alemşümül (evrensel) esaslarının sunulması, bugün özellikle "Batı" kültürü ve şartları içerisinde yetişmiş yeni kuşaklara İslâmiyetin sevdirilmesi için fevkalede önemlidir.

Aslında bunlar, geleneksel tebliğ usulünün de gerekleridir.

Belirtilen sebeplerle, Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine ve Ortaasya başta soydaş toplumlara din hizmeti için gönderilen personel, görev yapacağı ülke şartlarına göre **özel yetiştirilmiş** personel arasından seçilmelidir.

TOPLUMUN DİNİ YÖNDEN AYDINLATILMASI

Ahmet GÜL
Din Öğretimi Genel Md.

Din, tarifi en güç kavramlardan biri olarak kabul edilmiştir. Onu, bütün özellikleriyle kuşatacak bir tarif henüz yapılamamıştır. Dine en kısa ve en geniş kapsamlı bir ifade ile "İnsan-Allah İlişkisi" diyebiliriz.

Başka bir ifade ile "Din, insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O'nun tarafından kuşatılışıdır". İnsan, kendini farkettiği en küçük yaşlardan itibaren kendisinin, başkalarının ve var olan herşeyin nereden geldiği, niçin var olduğu ile ilgili sorular sorulmaktadır. Bu sorular insanlığın henüz çözülmemiş, açık sorularıdır. Hayatın menşei, manası ve geleceği sırrını korumaktadır. İnsanın cevapsız bırakarak yaşamak istemediği bu sorular, bu sır cevabını ve çözümünü Allah'ta bulmaktadır.

Din, bilim ve felsefe gibi, insanın arayışlarının ürünü değil, O'nunla birlikte insanın arayışının ürünüdür. Çünkü özellikle İslâm dinine göre, insan Allah'ı aradığı gibi Allah da insanı aramaktadır. Allah, insan tarafından bilinmek istenmektedir. İnsanı yaratışının sebebi budur. İnsan Allah'ı bilmeli ve O'na hizmet etmeli, O'nun için çalışmalıdır. Başka bir deyişle, O'nun için çalışmakta olduğunun bilincine varmalıdır. Bütün yaratıklar insana emanettir. İnsan Allah'ın vekili olarak onlardan sorumludur. Onları tanıyacak, kullanacak ve yüceltecektir. Bu yolda başarılı olabilmesi için, Allah insana, yine insanlar arasında seçtiği aracılara, yeni Peygamberlerle yardım eder, kitaplar gönderir. Böylece ona yeryüzündeki varlığının sebebini, manasını ve geleceğini bildirmiş olur. Allah inancı bir kere oluştuktan sonra onunla ilgili diğer şeyler, O'nun sözleri, elçileri, O'na iman, ibadet, cemaat, yapıp-etmeler dini sistemleştirir. İnanan için din, hayatın kendisidir.

Kişiler arasında ortak tutum ve davranış geliştirmek için yapılması gereken iş, yetişmekte olan nesle, mevcut tutum ve davranışlarla birlikte, bunlara temel olan, din duygusunu yeterince verebilmektir.

İnsanlık tarihini inceleyen bilginlere göre, en ilkel devirlerden bu güne kadar bütün insanlar, evren dediğimiz varlık üzerinde, bu varlığa sahip ve egemen olan bir kudrete inanmışlardır. Bilginler, ilkel insanın inancı ile aydın ve olgun bir insanın inancı arasındaki farkı, sadece o kudreti belirleme ve isimlendirme durumuna bağlamak istemişlerdir. Bu duygunun kaynağı, ne zaman ve nasıl başladığı, bunun devamlılığı konusundaki nedenler hakkında birbirine benzemeyen görüş ve düşünceler varsa da; inançlı olanlar, dinî duygu ve hareketlerin, insanın sağ duyusunda, yaratılışında mevcut olduğunu kabul etmişlerdir. Bu görüşe göre din, insanla birlikte doğmuştur. Aynı zamanda İslâm bilginleri ile birlikte pekçok batılı düşünüre göre din, insanlığın geçirdiği bütün ihtilâl ve inkilâplara rağmen varlığını korumuştur. Bilgin ve düşünürleri bu görüşe

ulaştıran genel kanı ise, dinin, kutsal duygular bakımından olduğu kadar, ahlâk ve erdemlik kazandırması yönünden de kişilerle birlikte toplumca ihtiyaç duyulan sosyal bir kurum olmasıdır. Tolstoy, "Mes'ud ve bahtiyar olmak için hayatın cesette değil, ruhta olduğuna kanaat etmekteyiz. Şu halde ruhun istediklerinin en birincilerinden olan beka ve ebedi saadet ancak din ile temin edilebilecektir. Allah'a, ahiret hayatına iman edilmedikçe ruhun ihtiyaçları temin edilmiş olmaz" demektedir. Alman filozoflarından Kant da aynı düşüncede olduğunu bildirmektedir. Fransız filozoflarından G.le Bon ise "bugün dünyayı altüst eden, milletleri insafsızca birbirlerine boğazlatan ruh da, maneviyattan uzaklaşmanın, hak namına kuvvetten başka birşey tanımamanın neticesidir" görüşüne varmakta ve dinin gerekliliği için de aynı filozof "insanı idare eden sadece maddi ihtiyaçları, hisleri ve ihtirasları değildir. İnsanın ümitlerini tahayyüllerini idare etmek için manevî ve kudsî bir itikat lazımdır. İnsan, görünmeyene iman ve itikat lüzumundan hiçbir zaman uzak kalmamıştır." demektedir.

Alman filozofu Leibniz bu konuda şöyle diyor: "Ruhi sıkıntıyı veya tedirginliği gidermek için, insan akıl yoluyla Allah'a inanmalı. Çünkü bu sıkıntı şekten doğar, şek de kalbin parçalanmasına sebep olur."

Dr. Alexis Carrel de şöyle diyor: "Bugün eğer biz vahim bir buhran içinda isek, bunun tek ve en önemli nedeni modern toplumun maddi değerlere fazla düşkün olması ve temel manevi problemleri ihmal etmesidir. Maddi hayata düşkünlük insanlığa bir saadet getirmek şöyle dursun, harap olmasını bile önleyememiştir. Çünkü gerçek imanın kaybolması insanı korkunç bir manevi uçuruma sürüklemiş olur. Bu konuda Allah şöyle buyurmuştur. "Allah'a ortak koşan kimse gökten düşüpte kuşların kapıştığı veya rüzgârın bir uçuruma attığı şeye benzer."

Bir insanın Allah'a sağlam bir inancı olursa, çeşitli inançların ve ideolojilerin kalbinde çarpışmasına imkân olmaz. Böylelikle insan o çarpışmadan doğan, yıpratıcı tedirginlikten kurtulmuş olur. Psikoloji bilginlerinin kişiyi korumak istedikleri hususta bu yıpranmalardır. Böyle inançsız ve inancı sarsılmış kişilerde ideolojilerin çatışması şiddetli olduğundan ruhi bunalıma sürüklenirler. Çeşitli ruhi hastalıklar da bunun neticesi olarak o kişilerde zuhur edebilir. Onun için bazı eğitimciler, kişileri ileride böyle kötü sonuçlardan kurtarmak için onlara güçlü bir inanca sahip olmanın lüzumlu olduğunu anlatırlar. Yine, iman ruhi hayatı gerektirdiğinden dolayı imanlı kişilerin hayatlarından ruhi hayat kaybolmadığı için, bu hayattan mahrum olma neticesi olarak doğan ruhi hastalıklara maruz kalmazlar. Böylelikle, insanları imana davet etmekle memleketimizde batı ülkelerinde olduğu gibi ruhi hastalıkların yayılmasını önleyerek bu hastalıklarının yayılması ile yapılacak hastanelere gidecek masraflardan da kurtulmuş oluruz.

Yüce Allah da imanın bu gibi değerlerine Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinde işaret etmiştir. Bunlardan birisi şudur. **"Dikkat edin kalpler ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur."** (1) **"İnanıp hayırlı işler işleyenlerin, namaz kılıp, zekât verenlerin Rab'leri katında mükafatları vardır ve onlar için korku ve üzüntü de olmayacaktır."** (2)

(1) Ra'd, 28
(2) Bakara, 62

MESLEKİ DİN EĞİTİMİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ

İslâm dininde esas itibariyle din adamlığı diye bir şey yoktur. Beş vakit namazın camide cemaatla kılınmasına dinde büyük önem verilmesi, cuma ve bayram namazlarının da mutlaka cemaatla kılınma zarureti, imamlık görevini ortaya çıkartmıştır. Namaz vakitlerinin başladığını duyurmak üzere ezan okunması ve toplanan cemaate dini ve sosyal konularda bilgi vermek lüzumu da müezzinlik ve hitabet görevlerini gerektirmiştir.

İslâmın ilk asrında bu görevler için özel maaşlı kişiler tayin edilmiştir. Medine'de Peygamber (s.a.s.) kendisi imamlık görevini hayatının sonuna kadar yürütmüştür. O'ndan sonra da sırayla dört halife bu görevi yapmıştır. Medine dışındaki beldelerde ise ilk zamanlar halkın içerisinde dini yönden en bilgili, en iyi Kur'ân okuyan ve en saygın olanı her defasında öne geçer ve namazı kıldırırdı. Bu görev bir kişiye inhisar etmez, cemaat taplandığında içlerinden en uygun görülen birisi bu görevi yapardı. İmamlığı yapan aynı zamanda cuma hutbesini de okurdu.

Müezzinlik görevini ise Peygamber, sesinin güzel olması sebebiyle herhangi bir ücret olmaksızın Habeşi Bilâl'e vermişti. Peygamberin vefatına kadar Hz. Bilâl zaman zaman İbni Ummu Mektum ile birlikte olmak üzere bu görevi yürütmüştür.

Camilere namaz kıldırmak üzere görevli imamların tayin edilmesine ve bunlara nafakalarını karşılamak üzere maaş bağlanmasına Hz Ömer zamanında başlanmıştır. Camilerin bakımı, temizliği, eşyalarının korunması gibi işler önem arzedince İslâm bilginleri camilere görevli tayin edilmesini ve bu görevlilerin nafakalarının verilmesini olumlu karşılamışlardır. Böylece din görevliliği imamlık ve müezzinliğin dışında nikah, cenaze, çocuk okutma gibi işlerin de yürütüldüğü bir meslek haline gelmiştir.

Camilere din görevlisi tayin edilmesi tabii olarak bu göreve atanacaklarda bazı niteliklerin aranması sonucunu da beraberinde getirdi. Bu nitelikler 20. yüzyılın başlarına gelinceye kadar ya medreselerin belli bölümlerinde veya özel hocaların ders halkalarında kazanılıyordu. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Türk Toplumunun ilerleyen Batı medeniyeti karşısında geri kalmasını önlemek için Eğitimde modernleştirme gayretlerine girişildi. Medreseyi yeni ihtiyaçlara göre yenileyebilmek mümkün olmayınca devleti batıya yaklaştıracak eğitimi ve öğretimi medresenin dışında ayrı mekteplerde gerçekleştirmek yoluna gidildi. Bu gelişmeler olurken 1912 yılında Maarif Nezareti Darulfünün'da bir Ulumu Âliye-i Diniye Enstitüsü kurdu. Böylece tıp ve hukuk gibi alanlardan sonra eğitim öğretim alanı da medresenin elinden gitmiş oldu. Artık medresenin köklü bir düzenlemeye tabi tutulması zarureti iyice kendisini hissettirmeye başlamıştı.

1 Ekim 1913 tarihinde kabul edilen "Islahı Medaris Nizamnamesi" ile İstanbul medreseleri "Dar-ül Hilafeti'l Âliyye Medresesi" adı altında birleştirilerek yeni bir yapıya kavuşturulurken, İstanbul dışındaki medreseler de "Taşra Medreseleri" adı altında 5 yıl süreli yeni bir proğrama bağlandı. Diğer taraftan eğitim- öğretimin gitgide bütünüyle modern okul sistemlerine kayması medreselerin dini mesleki okul hüviyetini almalarına zemin hazırlamış oldu.

İşte 1913 yılında açılmış bulunan bu okullar bugünkü İmam-Hatip Liselerinin temelini teşkil etmekle ve mesleki din eğitimi amacı ile kurulmuş, ilk okullar olma

ünvanını kazanmış olmaktadırlar. Medreset-ül Eimme vel Huteba'nın proğramında medreselerin alışılagelmiş karakterlerinin aksine tamamıyla mesleki din eğitimi veren derslerin yer aldığını görmekteyiz. Öğretim süreleri 4 yıl olan Medreset-ül Eimme vel Huteba ile Medreset-ül Vaiz'in fazla ilgi görmeleri üzerine bu iki okul "Medreset-ül İrşâd" adıyla birleştirilmiştir. Bu yeni okulun itibar görmesi için meşihatı İslamiye tarafından imam olacakların Medreset-ül İrşad mezunu olmaları şartı getirilmesi ile eğitim- öğretime kör topal devam eden bu okul da Tevhidi Tedrisat Kanununun Kabulü ile İmam-Hatib Mektebi'ne dönüştürüldü.

Tevhid-i Tedrisat ve Sonrası:

Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı Tevhidi Tedrisat (öğretimin birleştirilmesi) Kanunu'nu kabul ettiğinde Yeni Türkiye Cumhuriyetinin ilânı üzerinden henüz 5 ay geçmişti. Artık eğitim-öğretim faaliyetleri tek elden, Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülecekti. Aynı zamanda Medreselerin kapatılması anlamına gelen bu kanun bakanlığa "Yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere darülfünunda bir İlâhiyat Fakültesi" kurulmasını, "İmamet ve Hitabet gibi hidematı diniyyenin (dini hizmetlerin) ifası vazifesiyle mükellef memurların yetiştirilmesi için de ayrı mektepler" açılmasını emrediyordu.

Söz konusu medreseler 4 yıl süreli yeni bir proğramla İmam-Hatip Mekteplerine dönüştürülmüş olduğundan medreselerin bulunduğu yerlerde 29 adet İmam-Hatip Mektebi açılmış oldu. Medreselerin mevcut öğrencileri bu yeni okulların öğrencilerini teşkil ediyordu. Kaynaklar 3 Mart 1924 tarihli kanunla açılan İmam-Hatip Mekteplerinin öğrenci sayısını 1923-1924 öğretim yılı için 2258 olarak veriyor. Bu sayı aynı zamanda o öğretim yılında İmam-Hatip mektebine dönüştürülen medreselerin öğrenci sayısıdır. Aynı öğretim yılı sonunda bu sayı 1822'ye düşmüştür. Takibeden öğretim yıllarında da düşüş devam ederek 1926-1927 öğretim yılında 278'e inmiştir.

Açıldıktan 3 yıl sonra yani 1926-1927 öğretim yılında biri İstanbul'da diğeri de Kütahya'da olmak üzere sadece 2 okul kalmış, diğerleri öğrencisizlikten kapanmıştır. Bu iki okul da ancak 1930 yılına kadar öğretime devam edebilmişlerdir. Bu yıldan sonra İmam-Hatip okulları tamamıyla kapanmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanunu çerçevesinde açılan İlâhiyat Fakültesi de aynı şekilde ilgisizlik yüzünden 1933 yılında kapanmıştır. Onun yerine Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan İslâmî İlimler Enstitüsü ile 1936 yılında öğretim kadrosunun dağılması üzerine öğretime son verilmiştir.

Bundan sonra 1930-1950 yılları arasında 20 yıllık dönemde Türkiye'de mesleki din eğitimi ve öğretimi veren herhangi bir resmi kurum bulunmamıştır. Bu dönemde din görevlisi yetiştirmek için kaynak olarak sadece Kur'ân Kursları kalmıştır.

Demokrat partinin iktidar olması Tevhidi Tedrisat Kanununun 4. Maddesinin işletilmesini isteyen düşünceleri hareketlendirdi. 21 sene aradan sonra 13.10.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararı ile 7 ilimizde İmam -Hatip okulları tekrar açılmış oldu.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştirmek üzere açılan bu yeni İmam-Hatip Okulları, birinci devresi 4 yıl, birinci devreye dayalı ikinci devresi 3 yıl olmak üzere toplam 7 yıl süreli, mesleki bilgiler

yanında aynı seviyedeki okullara denk genel kültür de veren orta dereceli eğitim-öğretim kurumlarıdır.

Halkın gittikçe artan ilgisi sonunda her yıl yenilerinin açılması ile 1958 yılında sayıları 19'u buldu. Bu tarihe kadar özel okullar Müdürlüğüne bağlı olarak öğretimini sürdürmüş 1958'den 1961 yılına kadar da Orta Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmişlerdir. 10.07.1961 tarihinde 1044 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Mucibi ile Din Eğitimi Müdürlüğü kurulunca da bu müdürlüğün yönetimine devredilmişlerdir.

Önceleri İmam-Hatip okullarının 1. devre mezunları Diyanet İşleri Başkanlığının prensip kararı gereğince İmamlık ve Hatiplik görevlerine atanıyorlardı. 15 Ağustos 1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı kanunun 22. maddesi, 2. devre mezunu istekli bulunmadığı hallerde 1. devre mezunlarının İmamlık ve Hatipliklere tayin edebileceğini hükme bağladı.

8 Nisan 1971 tarih ve 13803 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Hükümet proğramının Milli Eğitim Reformuna ilişkin bölümünde "İmam -Hatip okullarının Ortaöğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunması" hususu yer aldı. Bu çerçevede sürdürülen çalışmalar sonunda 4 Ağustos 1971 tarih ve 225 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi kararı ile İmam-Hatip okulları yeni bir statüye kavuşturuldu. Buna göre 7 yıllık öğretim süresine son verilerek ortaokula dayalı ve öğretim süresi 4 yıl olan okullar haline getirilmiş oldu. 1972-1973 yılından itibaren bu yeni okullara ortaokul mezunları alınmağa başlandı.

1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 32. maddesiyle İmam-Hatip okullarının adı İmam-Hatip Lisesi olarak değiştirildi. Yine kanunun bu maddesi gereğince İmam-Hatip Liselerinde hem mesleğe, hem de yüksek öğretime hazırlayıcı proğramlar uygulanmasına başlandı.

Ancak bu okulların bünyesinde bulunan ortaokullar, diğer okullardaki seçmeli dersler yerine Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri zorunlu seçmeli dersler olarak okutturularak varlıklarını devam ettirdiler.

Üzerinde yaşadığımız ihtiyar dünya yüzlerce fikir ve cereyanın panayırı haline gelmiş bulunmaktadır. Her fikir ve cereyanın binlerce takdimcisi, propagandacı ve savunucusu mevcuttur. Çağımızın haberleşme imkânları da hesaba katılacak olursa, hak ile bâtılın ne derece birbirleriyle yanyana getirildiğini ve batılın nasıl hak kılığına sokulduğunu anlamakta güçlük çekmekteyiz. Bugün sadece Türkiye değil, bütün dünya bu mücadelenin ve kargaşanın içindedir.

Doğru ile yanlışın, haklı ile haksızın ayırt edilmesi alabildiğine zorlaşmaktadır. Beşer idraki bencilliği sebebiyle, bulduğunu zannettiği doğruları başkalarına kabul ettirmek için her yolu denemekte, teknik imkânları da amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. En haklı ve meşru fikirler mensuplarının güçsüzlüğünden veya bilgi eksikliğinden dolayı anlatılmamaktadır. Bâtıl, haksız ve yanlış fikirler ise savunucularının gücü ve imkânlarının çokluğu sebebiyle kendi ülkelerinin sınırlarını da aşarak başka devlet ve milletleri de tesir sahalarına almaktadırlar.

Milletimizin bu zararlı tesirlerden korunabilmesi ancak, İslâm'ın her seviyedeki insanımıza ehli tarafından en doğru bir şekilde anlatılıp öğretilmesine bağlıdır.

İslâm Dininin; Kurallarının öğretilmesi bir eğitim ve öğretim faaliyeti olmakla beraber geniş anlamda bir tebliğ ve irşad görevidir.

İslâmın ortaya koyduğu birleştirici, yapıcı ve insanları birbirlerine yaklaştırıcı fonksiyonunu toplum içinde, yaymayı üstlenecek tebliğ ve irşad görevlilerinde, elbetteki bazı vasıf ve meziyetlerin bulunması gerekir. Çünki onlar, peygamberlerin varisleri kabul edilmişlerdir. İnsanlar doğruya, iyiye, güzele yönlendirecklerdir. Nelerin doğru, nelerin yanlış olduğunu, öğretecek, eşya ve olaylar hakkındaki sorulara, hurafeden uzak, doğru olan bilgileri vereceklerdir. Yerine göre umut olacak; toplumun birliğini, yardımlaşmasını, kardeşliğini besleyen ayakta tutan milletdaşlık bağlarını güçlendiren adam olacaklardır. Yerine göre gönül doktoru olacak; hastaya ilaç bulacak, kindar yüreğe sevgi zerkedecek, öksüzü şefkatle bağrına basacak, kalbi günah ve hatalarla kararmış olanlara tövbe yolunu öğreteceklerdir.

İslâm Tarihi'nin parlak devirlerinde paygamber vârisi vasıflı din görevlileri, camide imam, minberde hatip, kürsüde vaiz, dışında cemiyetin rehberi, toplumun atan nabzı, emniyet subabı olmayı başarmışlardır. Günümüz din görevlisinin de, toplum içindeki bu müstesna mevkiyi almaması için hiçbir makul sebep yoktur. Aksi takdirde insan toplumu ile ilgili benzer olaylar tarih sayfalarında yer almazlardı. Yeterki, günümüzdeki din görevlisi de geçmişteki seçkin seleflerinin sahip oldukları yüce sıfat ve özelliklerle bezenmiş olsunlar.

Nedir din görevlisinde görmek istediğimiz vasıflar:

Bu soruya cevap aramaya çalışırken, öncelikle bütün peygamberlerde müştereken bulunması gereken doğruluk, güvenirlilik, zeki olmak gibi vasıfları hatırlamamız gerekir. Hazreti peygamberin taşıdığı vasıflardan bazılarını sergilememiz yerinde olacaktır. O Kâmil bir akla sahipti. ***"Aklı olmayanın dini de yoktur."*** sözü Hz. Peygambere aittir. En zor şeylerden birinin insanla uğraşmak olduğunu bu durumda olan kişiler çok iyi bilir. İnsanı yoğurmak, ona istenilen şekli vermek en zor işlemlerin başında gelir. Hz. Peygamber bu zoru aşmış ve her biri kendi başına dağınık yaşayan birbirine düşman bir halde bulunan Arapları birleştirmiş tek vücut haline getirmiş ve onları bir gaye etrafında toplamıştır.

Din görevlisi de his ve heyecanıyla değil akıl ve mantığıyla hareket ettiği takdirde, toplum içinde birleştirici harç vazifesini yapabilecek, fertler arasında birlik ve beraberliği sağlayabilecektir.

Hz. Muhammed (s.a.s.) vahye dayalı, geçmişe uzanan, geleceği kucaklayan bir bilginin sahibi idi. Bilginin kaynağı vahiy, O'nun kendiliğinden konuşmadığını, konuşmasının ancak bildirilen bir vahiy ile olduğunu vurgulamıştır. Kur'an-ı Kerim'de 750'den fazla ilimle ilgili âyetin geçmesi yine bu konuda Peygamberden gelen hadisler, din görevlisinin ilimden uzak olamayacağını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ayrıca, "İnsanlara akıllarının kavrayacağı şekilde hitap ediniz." Hadis-i Şerif'i göstermektedirki din görevlisi dar bir çerçevede sıkışıp kalmamalı, sosyoloji, psikoloji ve pedogoji gibi ilimlerden faydalanmalıdır.

Diğer insanlardan fazla olarak vahiy bilgisiyle de desteklenen Hz. Muhammed'den Kur'an-ı Kerim'de Allah'ım ilmimi artır" demesinin istenmesi önemli bir mesajı vermektedir. Din görevlisine vahiy gelmeyeceğine göre onun okuyan, kendisini yenileyen kişi

olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü insanların eğitimleri, arzuları, problemleri yıllar geçtikçe çoğalmakta, çeşitlenmekte ve değişmektedir.

Hz. Muhammed son derece fasih ve güzel konuşma kabiliyetine sahipti . Arabın muhtelif lehçelerini bilir, yakın ve uzak her kabileye kendi dil seviyesi, kendi lehçesiyle hitap ederdi. Lâfzı az, manası çok veciz söz söylemede benzeri yoktur. Konuşması son derece sade, açık, tatlı ve külfetsiz idi. Kelimeleri tek tek söylediği için çevresindekiler O'nun sözlerini kolaylıkla ezberler ve manasını anlarlardı. O kadarki istendiği takdirde kelimeler birer birer sayılabilirdi. Ağzından çıkan kelimeler güçlükle hususi ve yapmacık olarak değil, tabiî bir şekilde çıkardı. Lafızlar anlam ile dolu, harfler yerinde ve söz tatlı idi. Bu durum ise Hz. Muhammed'e özgü ilâhi bir imtiyazdı.

Toplumu aydınlatma mevkiinde olan din görevlisi muhatabının anlayacağı dilden konuşma zorundadır. Müslüman Türk toplumunda din görevlisinin yeri ve önemi büyüktür. Halk onu hâlâ peygamber postuna oturmuş kişi olarak görmektedir. Onun karizmatik şahsiyeti- şükürler olsun-henüz sıfıra müncer olmuş değildir. Bu husus en güzel şekilde, halkın "hocadan böyle duydum, hoca böyle söyledi" sözlerinde ifadesini bulmaktadır. Din görevlisinin kendisine ait sözleri dahi halkın, dinden zannettiği bir ortamda bu görevlinin, bildiklerini anlaşılır bir ifade ile ortaya koyma mecburiyetinde olduğu izahtan vârestedir. Bu da ancak konuştuğu dile tam hakim olmasıyla mümkündür. Bunun yanında dağarcığında bilgi, sepetinde pamuk olması şarttır. İki kelimeyi yanyana getirmekten âciz görevlilerin yanında elindeki metni heceleyenlerin sayısının yekün teşkil edeceğini düşünürsek bu hususta yapılması gerekeni acı acı düşünmemiz gerektiği kanaatindeyız.

Hz. Muhammed ihlâs ve samimiyet sahibi idi, yüklendiği Risâleti tebliğ ederken makam, mevki, mal ve mülkü hiç dününmemişti. Bir tek gayesi vardı: O da Allah'ın rızası idi. Çocukların taşlarına hedef olurken de, Mekke'ye gelen heyetlerle gizli gizli buluşurken de, hep bu rızanın peşinde koşuyordu. Davasını hiçbir zaman maddeye tahvil etmemiştir. Davasından vazgeçmekte karşılığı kendisine teklif edilen Arabistan'ın hükümdarlığını, ülkenin bütün hazinelerini ve bütün güzellerini elinin tersiyle bu yüzden itmişti. Davasının bağlılığını yemin ederek amacını şöyle dile getirmişti." Yemin ederim ki, Kureyş gücü yetse de Güneş'i bir elime, Ayı'da diğer elime koysalar yine hakikatı ilân etmekten çekinmem, Allah bu vazifeyi ifa için kuvvet verir, bu uğurda canımı feda ederim. Yalnız kalacağımı düşünme amca; Hak yalnız kalmaz bir gün gelir, Araplar da Arap olmayanlar da onu kabul ederler, onun etrafında birleşirler."

Başarısının temelindeki sır da bu samimiyet ve bu ihlâs olsa gerektir. Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde "mal ve canlarıyla Allah yolunda çalışanlar" buyrularak bu önemli husus vurgulanmıştır. Ayrıca, ibadet ve davranışlarda bulunması gereken başlıca hususun işte bu ihlâs olduğu Kur'ân da yer almıştır. Hz. Ebu Bekir de, Huneyn savaşında bu ordu kılletten değil, illetten mağlup olabilir derken bu ihlâs ve samimiyetin yok olması halinde başarının hayalden öteye geçemeyeceğini işaret etmekteydi.

Altını çizerek ifade etmek isteriz ki, din görevlisinde bulunması gereken en önemli ve başta gelen vasıf ihlâs ve samimiyettir. O olmadan başarıyı ummak, motorsuz bir aracın hareketini beklemek kadar abestir. Kaporta ne kadar düzgün ve göz alıcı olursa olsun, motoru arızalı olan vasıtadan verim beklenmez.

İhlâsın azlığı geçmiş devirlerde çekilmemiş değildir. Din görevlilerine atfen söyle-

nen "Bize göre değil başkaları için" mizahı, "Hocanın dediğini tut, yaptığını yapma" sözü bize maziden miras kalmıştır. Bu sözlerde ihlâs ve samimiyetin azlığı yankılanmaktadır. Oysa, sözün öze uyması, din görevlisinin söylediğini yapması ihlâsının başta gelen nişanesidir. Kur'ân'da yapmadığını söylemenin Allah'ın gazabını mucip olduğu belirtilmektedir. Günümüzde hemen herkesin başkasını eleştirdiği, hayalinde tasavvur ettiği ideal müslüman tipini bir başkasında görmek istediğini, bu yüzden kendisini ihmal edip unuttuğunu düşünürsek ihlâsın ne ölçüde azaldığını anlamakta her halde güçlük çekmeyiz.

Hz. Muhammed yüksek bir ahlâkın sahibi idi. Bir soru üzerine verdiği cevapta, Hz. Aişe O'nun ahlâkının Kur'ân ahlâkı olduğunu belirtmişti. ***"Mekârim-i ahlâkı tamamlamak üzere gönderildiğini"*** bizzat açıklayan Hz. Muhammed'in yüce ahlâk sahibi olduğunu Allah Kur'an'da vurgulamıştır. On yıl gibi uzun bir zaman onun hizmetinde bulunan Hz. Enes İbn Mâlik'in "Ne yaptığım bir şeyden dolayı, bana niye yaptın, ne yapmadığım bir şeyden dolayı niye yapmadın demedi" demiş olması yukarıda zikrettik-lerimizin ameli bir delilidir.

Günümüzdeki aynı düşünce ve ülkü çizgisinde beraber olduğunu iddia eden kişilerin bir arada çalışmaları mukadder olduğu zaman, kısa bir sürede ters düşmeleri, hatta didişmeleri, birbirleri aleyhine tuzaklar kurup entrikalar çevirmeleri az görülen tablolardan değildir. Uzun bir ayrılıktan sonra Zeyd'in kendisini bulan ve kurtarmaya gelen babasının yerine yine Hz. Muhammed'in nezdinde kalmayı tercih etmesi O'nun ahlâkının yüceliğini bir kat daha yüceleştiren tarihi bir olaydır.

Din görevlisi, insanlara yaklaşmak ve onlara yakın olmak zorundadır. Uzaktan kumandalı tebliğ ve irşadda bulunmaz. Kendisinde, insanlar için çekici, onları kendisine bağlayıcı yan ve yönlerin bulunması gerekir. Bunu kısaca mekarim-i ahlâk, diye nitelersek herhalde yanılmış olmayız. Nitekim Kur'ân, en büyük tebliğci Hz. Muhammed'e hitapta, onun şahsında bir tebliğcide bulunması gereken hususu net olarak şu tarzda ortaya koymuştur. "Kaba ve katı kalpli olsaydın etrafından dağılıp giderlerdi."

Hz. Muhammed, on üç sene gibi insan ömründe az olmayan bir zaman zarfında parmakla sayılabilecek azlıkta yüz küsür kişinin kendisine inanmasına sabır ve tahammül gösterecek ölçüde sabırlı; Allah'a en yakın olduğu secde anında sırtına deve işkembesi konularak sözde alay konusu yapılmak istenmesine dahi katlanacak kadar tahammüllü idi.

Mescidi kirleten bir bedeviye kızanlara, bir miktar su atarak meseleyi kapatmalarını öğütleyecek derecede hoşgörü sahibi idi.

İçinizden biri imam olduğu zaman namazı kısa kıldırarak hafifletsin, belki cemaatın içinde güçsüz, hasta veya işi olan olabilir, kendi başına kıldığı zaman istediği kadar uzatsın diyecek kadar pratikti.

Hicret sırasında yol arkadaşı Ebu Bekir ile beraber gizlenmek için bir mağaraya sığınıp zahiri sebebi işledikten sonra, eğilip ayaklarına baksalar bizi görürler diye endişe eden Yar-ı Gâr'e, "üzülme Allah bizimle beraberdir" diyecek kadar tevekkül sahibi idi.

Kemâlin kendisinde tecessüm ettiği Hz. Muhammedin azim, tevâzu, nezaket ve cömertlik gibi din görevlisine örnek olacak daha nice sıfat ve özellikleri vardır ki, din tebliğinde bulunan hiçbir kimse onlardan sarfı nazar edemez.

Bütün bunların yanında gelişen ve değişen sartların beraberinde getirdiği, din görevlisinde bulunması istenilen vasıf ve özellikler de vardır.. Bunlardan biri de en az bir yabancı dili bilmesidir. İletişim vasıtalarının akıl almaz ölçülere ulaştığı dünyamızda din görevlisi, ipekböceği misali etrafına koza örmekle vakit geçiremez başkasına ait devenin gölgesinde oturmak caiz mi değil mi, münakaşası ile görevini yerine getirmiş olamaz. Çağı takip etmek, dünyada olup bitenlerden haberdar olmak mecburiyetindedir, Hıristiyan din adamlarının kültürlü, bilgili bir kaç yabancı dil bilen kimseler olduğunu gerek Avrupa ve Amerika'yı gezmiş aydınlarımızın anlatmalarından gerekse Batı filimlerinin çoğunda papazlara yüklenilen rollerden anlamaktayız. Papazların meselesinin özünde, yani tebliğ ve davet konusunda parlak bir sonuç elde ettikleri söylenemez. Batıda kiliseye devam edenlerin yüzde beş civarda olması, bizde ise vakit namazlarına devam eden camii cematının yüzde on üç hatta Ramazan ayında yüzde yirmi altıya kadar çıkması, bu konuda bize her halde yeterli bir fikir verir.

GÜNÜMÜZDE İSLÂM'IN KARŞILAŞTIĞI MESELELERE YENİ YAKLAŞIM İHTİYACI

Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU
IRCICA Genel Direktörü

İslâmın bugün ele alması gereken en mühim meselelerin başında, İslâmın ve İslâm dünyasının durumunun, değişen dünya şartlarının ve olaylarının ışığında değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin neticesinde İslâmın hem müslüman milletlere, hem de dünyaya doğru şekilde tanıtılması gelmektedir. İslâm dini ve İslâm dünyası günümüzde hala, büyük ölçüde, eski devirlerde misyonerlerin, geçen asırda ise şarkiyatçıların yaptıkları çalışmaların ve bir ölçüde de, bazı ülkelerdeki uygulamalarda gördükleri örneklerin verdiği sınırlı ve çoğu zaman yanlış olan değerlendirmelerin ışığında tanınmaktadır. İslâm milletlerinin genel olarak, dünya ekonomisi ve bilimi içinde de geri planda bir konumu olması buna eklendiğinde, bugün için ve gelecek için dünya medeniyeti içinde İslâm'ın bir kültür ve medeniyet olarak layık olduğu yere sahip olmadığı görülmektedir.

Buna bağlı bir başka problem de, İslâm milletlerinin birbirlerini çoğu zaman yanlış ve eksik bir şekilde tanımalarıdır. Bu problemler şüphesiz, milletlerarası ilişkilere de yansımaktadır.

Ayrıca, son yıllarda dünyada meydana gelen büyük değişiklikler yüzünden ve bilhassa sosyalist sistemlerin çöküşüyle, "ideoloji"lerin yok olduğu ve bu yüzden, yeni akımların, ideoloji arayışlarının ortaya çıktığı da bilinmektedir.

Bunun neticesinde de, daha önce baskı altında tutulan dinî ve etnik farklılıkların, hatta aşırı ırkçı ve dini fikirlerin, çatışmalar ve savaşlar halinde dünyanın çeşitli yerlerinde su yüzüne çıktığı görülüyor. Bu da, milletler arasındaki ilişkilerde gelecekte daha da büyük problemlerin ortaya çıkması ihtimalini arttırıyor. Bu tehlikelerin artmasıyla, dünyada değişik milletler ve daha genel seviyede değişik bölgeler ve medeniyetler arasında karşılıklı anlayış, birbirinin varlığına saygı ve hoşgörü gibi prensiplerin anlatılarak yerleştirilmeye çalışılması, din unsurunun hiç bir şekilde, başkalarını tehdit edici bir unsur olmadığının anlatılması, bu esasların bütün dünyada kabul görecek şekilde yaygınlaştırılması gerekiyor. İslâm dininin bu konudaki prensipleri, diğer dinlere karşı gösterdiği anlayış ve tarihteki uygulamalarında bu bakımlardan vermiş olduğu mükemmel örnekler gözönüne alındığında, şimdiye kadar ki tanıtma faaliyetinin yeterli olmadığı ortaya çıkıyor. Meseleye bir de kendi açımızdan bakarsak, İslâmın dünyada tam ve doğru olarak tanınmaması yanında, İslâm aleminin de dünyadaki diğer din mensuplarını, değişik kültür ve medeniyetleri layıkıyla tanımadığını itiraf etmek lazımdır. Başka dinleri, başka kültür ve medeniyetleri araştırmak, onları anlayabilmek gerekir.

Aynı zamanda, biraz daha mikro seviyeye inerek, bir milletin, bir toplumun hayatında da dinin birleştirici, uzlaştırıcı bir faktör olarak oynadığı rolün üzerinde durmalıyız. Din kavramının manasını, kendi toplumumuza daha iyi anlatmak; İslâm di-

ninin zorlayıcı hiç bir yönü bulunmadığını, tam tersine, fertlerin birbirine karşı saygısını ve sosyal dayanışmayı pekiştirici bir faktör olduğunu, yine onun esaslarını daha iyi tanıtarak açıklamalıyız. Bu bakımdan, Türkiye'nin yakın geçmişindeki tecrübeyi hatırlamakta fayda vardır. Türk toplumu 19. asırdan beri bir fikrî bölünmüşlüğün içindedir. Gerek din kavramının, gerekse lâiklik kavramının tam manasıyla anlaşılamaması ve bir de, Batı kültürüne ve Doğu kültürüne daha yakın ayrı ayrı zümrelerin ortaya çıkması, aydınlar ve onların etrafındaki camia arasında, tesirleri siyasi planda da görülen birtakım kutuplaşmalar doğurmuştur. Bu hususta önemli rolü olan lâiklik kavramı aslında, Hristiyan taplumunda devlet-kilise ilişkilerinin dengelenmesi ve aradaki sınırların belirlenmesi amacıyla Fransız ihtilalinden sonra ortaya konulmuştur. İslâm'da ise kilise benzeri hiyerarşik bir müessese bulunmadığından, 56 yıllık tatbikatı (1937' de prensip olarak T.C. Anayasası'na girişinden beri) ve Türk toplumunun ihtiyaçlarını gözönünde bulundurarak, lâiklikten farklı olan "sekülarizm" kavramının ve bunun yanında din-devlet-toplum ilişkilerinin tartışılması icap eder. Bu, hem bu prensibin daha iyi anlaşılması ve uygulanması için, hem de bu temel kavramlar üzerinde toplumun çeşitli kesimleri arasında bir karşılıklı anlayışın ve mümkünse mutabakatın sağlanması için faydalı olur. Fikir teatisinin ve entellektüel tartışmaların, ilerlemenin bir ön şartı olduğu gerçeğinden hareketle, görüş ve yaklaşımlardaki çeşitliliğin tabii bir gelişme olduğu şüphesizdir. Ancak bu çeşitlilik, karşılıklı olarak birbirini kabullenme, birbirine saygı ve toplumun menfaatleri için birlikte hareket etme esaslarına dayanmazsa, faydalı bir gelişme olmaktan çıkar. Bu bakımdan, yapıcı ve uzlaştırıcı bir tartışma ortamının ya da başka bir tabirle bir diyaloğun, tesisi için gayret göstermeliyiz.

Son yıllarda siyasi ve fikri sahalarda meydana gelen birtakım gelişmeler, bu çabaların aciliyetini arttırmaktadır. Bilhassa Batıda İslâma karşı oluşturulmaya çalışılan hava, kısa ve uzun dönemde tehlikeler doğurabilecek mahiyettedir. Buna bir örnek olarak, Samuel Huntington'un 1993 yazında A.B.D. 'de çıkan "Foreign" dergisinde yayınlanan "Medeniyetlerin Çatışması mı?" başlıklı makalesinin, değişik din ve kültürlerin karşılaşmasını, medeniyetler arasındaki bir çatışma olarak tarif ederek, İslâm, Slav-Ortadoks, Batı, Konfüçyüs, Japon, Hint vb. kategorilere ayırdığı dünya toplumları arasındaki yakınlaşmayı baltaladığını ve "çatışma" kavramını, gündeme getirmek suretiyle, de facto olarak kabul ettirebileceği hatırlanabilir. Aynı zamanda Batıda, İslâm alemini "Batının yeni düşmanı" olarak tanıtmaya çalışan kampanyaların yürütüldüğü de biliniyor. İslâmiyet ve İslâm milletleri hakkında yeterli bir fikre sahip olmayan kitleler, basın -yayın yoluyla yürütülen bu kampanyaların tesirinde kalacaklardır. Bu sebeple, İslâmı ve islâm milletlerini aynı kitlelere doğru olarak tanıtacak faaliyetlerin yapılması lazımdır.

Bu hususlarda, milletlerarası seviyede ve kendi toplumumuz seviyesinde yapılması düşünülebilecek bazı çalışmalar şunlardır:

İçinde bulunduğumuz haberleşme ağının, ülkemizde de mevcut bulunan bütün imkânlarından faydalanarak, yabancı dilde televizyon programları da dahil olmak üzere, medyalar yoluyla kitle eğitimine yer verilmesi.

Ufku geniş ve araştırma-eğitme kapasitesi yüksek kadroların yetiştirilmesi. Bu maksatla, din görevlilerinin ve bu sahada çalışacak öğretim üyelerinin yetiştirildiği eğitim müesseselerinde Doğu ve Batı dünyasını ve değişik kütlürleri tanımalarını

sağlayacak akademik araştırmaların yapılması için zemin hazırlanması, yabancı dil öğretimi verilmesi, dünya siyasetine yön veren güçler ve faktörlerin, milletlerarası kuruluşların faaliyetlerinin, milletlerarası ilişkilerin öğretileceği derslerle beraber Garbiyyat derslerinin verilmesi.

Milletlerarası seviyede, dinler arası diyalog taplantıları gibi, semavî dinler mensuplarını biraraya getiren platformlara daha etkili ve aktif bir şekilde iştirak edilerek, İslâmın, ve diğer dinlerin doğru tanıtılması için bu platformların imkânlarından yararlanarak işbirliği yapılması.

Yeni ihtiyaçlara göre yetiştirilecek kadrolarla, haberleşme imkanlarından yararlanılarak yapılacak tanıtım çalışmalarında, genel manada İslâmın tanıtılması yanında, günlük hayatta fertler arasında ve toplumlar arasındaki ilişkilerde karşılaşılan problemlerin çözümü konusu üzerinde de durulmalıdır. Diğer yandan, İslâmın ve İslâm milletlerinin başka din mensupları tarafından anlaşılmasıyla ilgili olarak, bazı milletlerin örneğinde şekillenen katı ve uzlaşmaz tavrın İslâma mal edilmesinin yanlış olduğu anlatılmalı, bunların İslâmın esaslarından kaynaklanmadığı, belki o milletlerin kendi karekterlerinden ve geçmişlerindeki hadiselerden kaynaklanmış olabileceği izah edilmelidir.

Bilhassa dinler arası diyaloglar çerçevesinde, İslâmın müsamaha dini olduğu, ve Allah'ın Rahman sıfatının bütün insanlara, hatta yaratıklara şamil olduğu belirtilmelidir. İslâmın, insanları baskı korkutma yoluyla değil sevgi ve iyilik yoluyla doğruya götürdüğü anlatılmalıdır. Peygamberimizin ***"Müjdeleyiniz, sakın nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, sakın zorlaştırmayınız"*** Hadis-i Şerifleri bunun en bariz delilidir.

İRŞAD GÖREVİNİN ÖNEMİ VE BUNU YAPACAK OLANLARDA ARANILACAK ÖZELLİKLER

Prof. Dr. Ahmet UĞUR
Erciyes Üniversitesi
İlâhiyat Fak. Öğr. Üyesi

Bizim Müslüman Türk toplumunda, gerek Batıda (Yunanda) ve gerekse Doğuda (Hint'de) olduğu gibi, toplumda sınıflar (katmanlar) yoktur. Sadece yöneten (idare eden) ve yönetilen (idare edilen, halk, ümmet reaya) vardır. En ağır yük yönetenin sırtındadır. Ona, yani, halka hizmet Hakka ibadet gibi görülmüştür. Doğu (İran) geleneğinde her şeyin temeli hazinedir. Bizde ise halkdır. Kutadgu Bilig'de "Hazineni aç, halkını doyur, halkın tok olursa sana ülkeler fetheder ve hazineler getirebilirler" denmektedir.

Hazine bizde süs için değil memleketin imarı ve halk içindir. Çünkü bizde halk velînimettir. İdareci, Allah katında ona karşı yaptığı muameleden sorumlu olacaktır. Bence idarecilerin halka karşı başta gelen görevlerinden biri de onları eğitmeleridir.

Âlî diyor ki;

Mesâcidü Meâbid ko âdem yap
Ka'be yapmakcadır âdem yapmak
Taş ağaç kaydı ne lâzım şâhım
Yaraşır şahlara âdem yapmak

Bu eğitimi de okullarda, üniversitelerde, eskiden olduğu gibi tekke ve zaviyelerde "okcular tekkesi, pehlivanlar tekkesi, yemeniciler tekkesi, yazmacılar tekkesi, helvacılar, somuncular, debbağlar v.b." kışlada ve camilerde yaparsın. Camilerde halkı eğitme denen irşad görevi de eğitimimizin temel unsurlarından biridir. Bu görevi de toptan **"Hademe-i Hayrat"** dediğimiz din adamlarımız yapacaklardır. Beş yıl hizmet etmekle iftihar ettiğim bu sınıfın tarihimizde oynadığı çok önemli roller vardır.

Osman Gazi'ye devletin temellerini attıran Edebali ve Dursun Fakih, Çandarlı Kara Halil, Akşemseddin, Molla Yegan, Molla Gürânî, Kemal Paşa-zade, Zenbilli Ali Efendi, Hasan Can, Hoca Sadeddin Efendi hep bu sınıftan değil mi idiler?

Her sultanın bir hocası yok mu idi? Kendilerine mahsus mahfillerde gelip o ibret dolu va'z u nasihatları, o koca sultanlar, dinlemez mi idiler? Mısır sultanına elçi olarak giden Zeyrek-zade'nin görevi ne idi? ve Timur-Yıldırım harbinde en büyük aracı ve nasıhatler edip yol gösteren Arap Molla ve Emir Sultan değil mi idi?

Gelibolu'lu Mustafa Âlî diyor ki; "Osmanlının ilk dönemlerinde bir kadılık boşaldığı zaman, kazâ cehennemden bir hasırlık yerdir" deyü kimse almazdı. Sultanlar-

dan şer'a ve kanuna aykırı bir hareket sudûr itse ulema toplanıp sarayın kapusına gelirler ve hep bir ağızdan "Emr-i bi'l-ma'ruf, Nehy-i ani'l-münker itmez isen buradan gitmeyiz veya memleketi terk ederiz" diyerek sultanı yola getirirlerdi. Bir gün Molla Muhammed Yegan, Akbıyık Abdal ile "Velâ teziru vaziretün vizra uhrâ" âyetini tartışırlarken "Avamın irtikab ettiği günahlardan ekseriya ulema zümresi mes'uldür" tartışması yapılır.

Çünkü halk eskiden ulemamız ve din adamlarımız içmiyor diye içki içmezdi. Haram lokma ve hınzır eti yemezdi. Eğer bu gün halk bu işlere mübtela ise sebebi ilim ve din adamlarıdır.

Ordunun başında onları manevî yönden coşduracak Tabur ve Alay imamları vardı. Viyana bozgununda Avusturya ordusunun baş papazına verilecek Azizlik ünvanı papa tarafından tasdik edildi. Yakında takdim edilecek. Acaba Türk ordusunun manevî kumandanı kim diye araştıran Erich, maalesef elçiliğimizden ve ilgililerden bir cevap alamamış. Üzerinde bir yüksek lisans tezinin yapıldığını duyunca, **"Araisu'l-Kur'ân"** adlı eseriyle Mehmed Vânî Efendi hakkında malumat almaya ta Kayseri'ye gelmiştir.

Lütfi Paşa diyor ki; sultanın yanında dindar, bilgili, müdebbir bir kimse durup daima ona doğruyu söylemeli ve demeli ki "Sultanım ben doğruyu söyleyip vebali boynumdan attım. Şimdiden sonra ahirette cevabı sen ver."

Tanzimatta alınan kararları halka anlatmak için o devir idarecilerimiz yine ulemanın yardımına baş vurarak bir ilmî heyeti halka alınan kararları açıklamakla görevlendirmişlerdir.

Millî mücadelede merhum Akif'in Anadolu'yu baştan başa gezip yaptığı irşad görevi değil de nedir? Osmanlının son senelerinde bu kadar yüce ve ulvî bir görev olan irşad görevinin fonksiyonu zayıflamıştır.

Şalvarı şaltak Osmanlı
Eğri kalpak Osmanlı
Ekende yok biçende yok
Yemede ortak Osmanlı

Mısralarında Osmanlı yani, devletin memuru sadece yiyici olarak görüldüğü gibi, irşad görevi gören hoca da;

"Dediğini tut, gittiği yoldan gitme" denen bir imaj bırakmıştır. Ortaçağ papazlarına atfedilen pek çok çirkin fıkralar hocalara isnad edilmiştir. Hele basınımız bunu ele alarak, din adamlarımıza maalesef yerli yersiz yüklenmiştir. Hocanın keçisi çalınmış, hoca keçi çaldı demişlerdir. Hocanın kızını kaçırmışlar, hoca kız kaçırdı deyivermişlerdir. Peki bu meseleyi tekrar eski ulvî ve müessir yerine tekrar oturtmak için ne yapmalıyız?

Ben yapılması gerekenleri şu başlıklar altında sıralamayı uygun gördüm:

1-Bilhassa irşad görevini üstlenecek şahıslar yüksek tahsil sahibi olacak, din bilimlerini ve bilhassa tarihi ve Türk-İslâm tarihini çok iyi bilecek. Olayları Acem mübalagaları, israiliyat ve sadece İslâm tarihinin ilk dönemlerine hasretmekle kalmayacak. Müslüman Türk milletine kendi tarihinden örnekler sunacak. Bunu ben Riyasetin görevlendirmesi ile gittiğim Almanya ve Belçika'daki işçilerimiz arasında gördüm. İslâm tarihini ve milletimizin İslâma hizmetini onlara anlattığımızda, işçiler bana "Hocam gelenler

bize neden bizi anlatmıyor" sorusunu çok yerde sordular. Hint, Mecusî, İran tarihinden örnekler verir ama kendi tarihini bilmez.

Bilhassa Avrupa'ya göndereceğimiz irşad görevlilerinde yabancı dil bilme şartını mutlaka isteyelim. Kiliseden bir heyet geliyor din görevlisi hemen belediyeye memur bir kızı tercümanlık için çağırıyorlar. Vatandaş geliyor biz kilometrelerce uzaktan geliyoruz, saatler sonra görevliler altlarında son model arabalar ile gelmeye başlıyorlar. Nerede idiniz? dediğimizde;

Mevlide gittik, sünnete gittik, Ansiklopediye abone kaydetmeye gittik diyorlar. Cemaatin dertleri ile çok azı, çok az bir şekilde ilgileniyorlar. Çoğu, eskiden eşekle gezen cerrarlar yerine son model arabalı cerrarlar olmuşlar. Dini yaymak, kilise ve halk ile veya üniversiteler ile temasa geçmek konularını hak getire.

2-Türkiye çapında bir inançlar ve mezhepler haritası mutlaka yapılmalıdır. Bunu halk için olmasa bile; Diyanet, Genel Kurmay, M.İ.T. v.b devlet kurumları için yapılmalı ve Hademe-i Hayrat ve irşad görevlisi tayinlerinde bunlar göz önünde bulundurulmalıdır. (Doğudan Batıya yapılan tayinlar, E.Ü. Sos.Bil. yaptığı araştırmalar v.b.)

3- Diyanet İşleri Başkanlığı, derhal bir örnek vaazlar adı altında bir kitap ile halka dönük dil problemi olmayan bir ilmihal kitabı hazırlamalıdır. Ama mutlaka ilmihal kitabında dil meselesini halletmelidir. Burada halkımızın anlıyamayacağı ağır ve edebî bir uslupdan mutlaka kaçınılmalı ve onun anlıyacağı ibare, tabir ve terimler kullanılmalıdır. İrfan Bey'in **"Hacc Rehberi,"** S. Ateş Bey'in **"Amel"** örneği **"Allah ana"** tabiri, **"Din Muhammed dini yol külek boğazı".**

4- İrşad hizmeti yapacak arkadaşlara insan psikolojisi, hitabet ve benzeri dersler zaman zaman verilmeli, camideki halkı toptan cahil kendisini onların üzerinde, herşeyi bilen âlim havasından kurtarılmalı. Tunus'da olduğu gibi, mümkün ise, konuları ayrı ayrı hocalarımız, sual cevap metodu ile yapmalıdırlar. Böylece dinleyici kendi bilmek istediği meseleleri ehline sorarak gerekli cevabı almalı ve kafasındaki soruların cevabı verilmiş olmalıdır. Yoksa, biz söyler ve ancak biz dinler isek ve aynı konuları kırık plak gibi her yıl işler isek, cemaat da bıkar ve bir gün, Allah korusun onları camilerden kaçırırız. Bugün Avrupada papazlar, tarla tarla, okul okul, hastane hastane, cemaat kovalamaktadırlar. Camiden çıkan ve vaktinin bir kısmını da uyuyarak geçiren bir şahsa tesadüfen "Hoca ne anlattı" diye sorsanız alacağınız cevaplar şunlardan birisidir. "Neler anlatmadı ki, belki çok şeyler anlattı ama ben anlamadım."

5- Bence vaaz ve nasihatlarımızı sırf camilerimize hasretmekle kalmamalıyız. Faaliyet sahalarımızı genişletmeliyiz. Okullar, ceza ve tevkif evleri, hastahaneler, aciz ve düşkün yurtları, fabrikalar ve halkın toplu olduğu yerler ve buralarda yapacağımız konuşmaları da önceden bastırıp halka dağıtmalıyız. (Avrupada yapılanlar ve H.F. Başol)

6- Konularımızı günlük politikadan, sert ve korkutucu ifade ve çıkışlardan uzak tutmak ve dinimizin yüce ve birleştirici umdelerini saf ve temiz bir şekilde halkımıza aktarmalarını sağlamak için, vaaz ve nasihat edecek elemanlarımızdan mutlaka yazılı bir metin istemeliyiz. Böylece yukarıda da belirttiğimiz kırık plaklar dinlenmez olur. Halkımızın elinde okuyacağı bir şeyler bulunur ve arkadaşlarımız da birer eser sahibi olarak, araştırma inceleme ve okuyup yazmaya yönelirler.

7- Artık bu çağda, kurumlarımızın başında, kendi sahalarında ihtisaslaşmış "Doktora yapmış, doçent olmuş Prof.olmuş" arkadaşlar görmek istiyoruz. Her sahada aradığımız ihtisas, liyâkat ve istihkakı neden bu yüce ve ulvî görevlerde aramıyoruz.

8- Bu gün kasaba ve köylerimizde imamet ve irşad görevi hemen hemen sıfır noktasındadır. Kendi kazam ve köylerimde durum böyledir. Merkezde bulunan üç camiden ikisi genelde kapalıdır. İmam askere gitmiştir, hanımı doğum yapmıştır. Bunların yerlerine ancak askerliğini yapan birisi verilebilir, başkası olmaz. Kur'ân kursu 15-20 talebe toplanmaz ise açılamaz.

Görevi tedvin edecek, kontrol edecek müftüye gelince, bu şahıs üniversitede Yüksek lisans öğrencisi, Ramazanda Almanyada, hacc zamanı hacc için görevdedir. Va'zu nasihat edecek vaiz ise yoktur. **Tanrı uludur**'ların okunduğu o günlerde bu mabedlerimizi, Yemen, Balkan, milli-mücadelede, Çanakkale'de gazi dedelerimiz bir gün olsun kapalı koymadılar. Bir kuruş para almadan buraları açık tuttular. O sıkı günlerde bize dini bilgileri ve Kur'ân'ı öğrettiler ve bunun yanında diğer dini görevleri de (cenaze yıkama ve defn, Kur'ân okuma ve okutma v.b.) seve seve yaptılar. Şimdi bırakınız bu gayr-i resmî görevleri, kendi aslî görevini bile yapmıyor. Bunların sebebi sorulduğunda da cevap olarak; bürokratik engelleri, ehliyet ve liyâkatsızlığı ve mesleğini hor görmesini veriyorlar. Yazışmalar asgariye indirilmeli, problemler mahallinde çözülmeli, meslek sevdirilmeli ve mesleğe ehil ve sevenler getirilmeli.

Saygılarımla.

İRŞADIN DAHA ETKİLİ OLMASI İÇİN NE YAPILABİLİR? VAİZLER VE KULLANDIKLARI METODLAR.

Ibrahim ŞERİF
Gümülcine Müftüsü

Sayın Başkan, Saygıdeğer Üyeler!

Sözlerime başlamadan önce hepinizi sevgi ve saygı ile selamlarken, Birinci İslâm Şura'sının Ankara'da toplanmasına imkân sağlayan T.C. Hükümet yetkililerine ve toplantıyı organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı personeline minnet ve şükran duygularımı arzetmek isterim.

Sayın Şûra üyeleri!

Son ilâhî dinin meşalesini Avrupa ortalarına kadar ulaştırmak suretiyle Osmanlı İmratorluğu'nun sancaktarlığını yapan fatihlerin torunları olarak biz, Doğu Kuzey Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde kalan Müslüman Türkler'in hür iradesiyle seçilmiş Müftüler sıfatıyla bu toplantıya katılmış bulunuyoruz.

Birinci Dünya Savaşından sonra dağılan Osmanlı İmraratorluğu'nun enkazı üzerinde Yunanistan sınırları içinde azınlık olarak bırakılmış olan Batı Trakya Müslüman Türk Toplumunda, çağımızın gerçeklerine uygun kurumlaşmış dini bir teşkilatın olmayışını peşinen üzülerek belirtmek zorundayım.

Bu eksikliğimizin sebeplerini, tarihi olayların akışı içinde kısaca açıklamanın yararlı olacağına inanıyorum. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Balkan Savaşlarında mağlup olan Osmanlı İmparatorluğu, Hristiyan uluslara terketmek zorunda kaldığı topraklar üzerinde kalan İslâm cemaatlarının dini ve sosyal haklarını, taraf ülkelerle aktedilen çeşitli antlaşmalarla güvence altına almıştır. Bu amaçla Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ve 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Antlaşması, Yunanistan'daki Müslümanların dini hürriyetlerini tam bir güvence altına almıştır. Bu Antlaşmanın 11. maddesinde, ülke içinde görevli müftülerin yapacağı bir genel kurul toplantısında bir Başmüftü seçilmesi ve müftülerin de seçmen Müslümanların oylarıyla göreve getirilmesiyle, bilginleri yetiştirecek özel bir öğretim kurumunun açılması hükme bağlanmış ve İslâm vakıflarının yönetimi de, Müslümanlar tarafından seçilecek cemaat heyetlerinin yetkisine bırakılmıştır. Zamanın Yunan Hükümeti, adı geçen Antlaşma hükümlerini, 1920 tarihinde kabul ettiği 2345 sayılı kanunla iç hukuk sisteminin kapsamına almıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'yla da Yunanistan'daki varlığımız uluslararası hukuk sisteminin bölünmez bir parçası haline gelmiştir. Ancak ondan sonraki Yunan Hükümetleri, Batı Trakya Müslüman Türk Toplumuna bu yasal hakların hiç birinden yararlanma fırsatı vermemişlerdir. Yalnız müftülük makamları münhal kaldıkça, yetkili

din adamlarımızın ve önderlerimizin tavsiye ettikleri din adamları müftü olarak tayin etmekte müsamahakâr davranmışlardır. Atina Antlaşması'na ve 2345 sayılı kanunun 12. maddesine göre 1950-1963 yılları arasında yapılan Evkaf İdare Heyetleri (Cemaat) seçimlerinin yapılmasına izin vermekle Yunan idarecilerinde geçici bir iyi niyet emmaresi gözlenmiştir. Bundan sonraki 30 yıllık dönemde Yunanlı idarecilerimiz her alanda olduğu gibi, dini alanda da antlaşmaların ve kanunların öngördüğü haklarımızı vermemekte katı bir tavır takınmışlardır ve hiç bir esneklik göstermemişlerdir.

Son otuz yıl içinde vakıflarımız, Yunan Hükümetleri tarafından tayin edilen ehliyetsiz kimselerin idaresine bırakılmıştır. 1985 yılında vefat eden Gümülcine Müftüsünün yerine, keyfi bir kararla Meço Cemali tayin edilmiştir ve müslümanların tepkisinden korkulduğu için polis kordonu altında Müftülüğe getirilmiştir. Meço Cemali'nin keyfi tayinine karşı verilen beş yıllık yasal mücadelemiz sonuç vermeyince, yirmi kişiden oluşan Vaaz ve İrşad Heyetimiz, kendi içinden seçtiği üç aday, 28 Aralık 1990 Cuma günü Cuma namazından sonra bütün camilerimizde müslüman kardeşlerimizin açık oyuna sunulmuştur. Bendeniz bu seçimde en çok oyla seçilmiş Gümülcine müftüsü sıfatıyla aranızda bulunuyorum.

Yine 1990 yılı Şubat ayında İskeçe Müftüsü'nün vefatından sonra Naib olarak bir müddet görev yapan değerli meslektaşım Mehmet Emin Aga, Ağustos 1990'da, camilerde gerçekleştirilen açık oylama ile İskeçe müftüsü seçilmiştir. Sayın Mehmet Emin Aga da bu sıfatla aramızda bulunmaktadır. Ancak Yunanistan Meclisi, bütün antlaşmaları hiçe sayarak 2345 sayılı yasayı iptal etmiş, bu yasanın yerine müftü tayinini Hristiyan valilerin takdirine bırakan antidemokratik bir yasa kabul etmiştir. Tarafımızdan kabul edilmesi mümkün olmayan bu yasaya göre Ağustos 1991 'de İskeçe müftülüğüne bir tayin yapılmıştır. Değerli meslektaşım Sayın Mehmet Emin Aga, Yunanistan'ın asimilasyon politikasına alet olan kukla müftüye Müftülük makamını devretmeyi reddedince, Yunan polisleri tarafından dövülerek Müftülük makamından atılmış ve yerine kukla müftü Mehmet Emin Şipikoğlu oturtulmuştur. Bu müessif hadiseye tepki olarak kadın-erkek, genç yaşlı 2000 din kardeşimiz feci bir şekilde dövülmüş ve pek çokları da yaralanmıştır. Dimetoka'da bulunan üçüncü müftülüğümüzün de kukla bir tayinli müftünün idaresindedir.

Bugün üç Müftülüğümüz ve bütün vakıflarımız, bizi asimile etmeye yönelik uygulamalarda ısrarlı olan Hristiyan idarecilerimizin himayesine sığınmış, hiç bir temsili sıfatları bulunmayan kukla müftülerin işgali altındadır. İskeçe müftüsü sayın Mehmet Emin Aga ve Gümülcine Müftüsü olarak bendeniz ise Batı Trakya'daki Müslüman Türk cemaatının hür iradesiyle seçilmiş müftüler sıfatıyla aranızda bulunuyoruz.

Sayın Şûra üyeleri!

Uzak ve yakın geçmişte genel görünümünü kısaca açıkladığım toplumumuzun her döneminde Vaz ve İrşad çalışmaları devam etmiştir. 1970 öncesinde, yalnız Cuma günleri ve Ramazan ayına münhasır olan irşad, 1970'ten sonra bütün camilerimizi kapsıyacak şekilde genişletilmiştir. Çünkü, biraz önce açıkladığım sebepler yüzünden Batı Trakya'da yüksek din eğitimi yapan bir müessesenin olmayışı, bazı gençlerimizi çeşitli İslâm ülkelerine gidip yüksek din öğrenimi yapmak zorunda bırakmıştır. 1970'ten sonra Batı Trakya'ya dönmeye başlayan yüksek din tahsili görmüş kardeşlerimiz, merhum müftülerimizin etrafında toplanarak Vaaz ve İrşad Heyetini oluşturmuşlardır.

Bu heyet, 150.000 Müslüman Türk nüfusun yaşadığı Batı Trakya'da 300 kadar yerleşim biriminde bulunan 350 camide planlı ve programlı irşad çalışmaları yapmaktadır.

Vaaz ve İrşad Heyeti, Batı Trakya'da 15 kadar camiyi merkez seçerek haftada iki defa vaaz ve irşadda bulunmaktadır. Bir ay öncesinden gönderilen program uyarınca, gruplar halinde köylere giden vaizlerimiz, yatsı namazından sonra vaaz etmektedirler. Bu vaazlara gençler ve camilerin ayrı bölümlerinde kadınlar da katılmaktadır. Ayrıca kış gecelerinde, köy kahvehanelerinde tertiplenen çay sohbetlerinde sorulu cevaplı dini konuşmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaları daha kapsamlı ve verimli hale getirmek amacıyla camilerin yanında Gençlik Odaları açılmıştır. Bu odalarda vaizlerimizin yaptıkları konuşmalar son derece verimli olmaktadır. Bu şekilde gençlerimiz hem içki, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklara sapmaktan kurtarılmaktadır ve hem de dini bilgilerle aydınlatılmaktadır. Ayrıca Gençlik Odalarında, gençler arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik dayanışma duygularının gelişmesine özen gösterilmektedir.

Vaaz ve İrşad Heyeti, 1980 yılından itibaren sayıları 25 civarında olan formasyonlu din adamının katılımıyla programlarını daha da genişleterek "Hakka Davet" ismi altında dini bir mecmua yayınlamaya başlamış ve yazılı irşada geçmiştir. Bu çalışmalarımızı daha verimli hale getirmenin çarelerini ararken, Vaaz ve İrşad Heyeti çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır.

Şöyleki; 1985-1990 yılları arasında vefat eden Gümülcine, Demetoka ve İskeçe müftülerinden sonra tayin edilen kukla müftüler, toplumumuz ve din adamlarımız tarafından tecrit edilip yalnızlığa itilince, Hristiyan yöneticilerin tahrikleriyle irşad çalışmalarımızı engellemeye yeltenmişlerdir. 1988 yılında Yunan polisi Dedeağaç merkez camiine vaaz etmek üzere giden vaizlerimizin camiye girmelerine engel olmuş ve "tayinli müftülerden izin almadığınız müddetçe camide vaaz edemezsiniz" uyarısında bulunmuştur.

Meço Cemali, Hristiyan yöneticilerin direktifleriyle, vaizlerimizin vakıflar bütçesinden aldıkları maaşları kesmiştir. Ayrıca, 25 yıldır Vaaz ve İrşad Heyetinin toplantı yeri ve Hakka Davet dergisinin dağıtım merkezi olarak kullandığımız Gümülcine Yeni Cami kütüphanesini boşaltmamız istendi. Anlamsız teklif reddedilince aleyhimize dava açılmıştır ve kısa zamanda sonuçlanan mahkeme kararıyla bir gece yarısında, seçilmiş müftüye, vaizlere ve dergiye ait bütün eşya çıkarılarak, terkedilmiş bir meyhaneye taşınmıştır.

Yunan yönetimi buna benzer daha bir çok baskı yöntemleri kullanmak suretiyle Vaaz ve İrşad Heyetini dağıtıp, kukla müftüler etrafında bir vaizler grubu oluşturmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Bu baskıların ardındaki kötü niyeti iyice anlayan vaizlerimiz, seçilmiş müftülerin etrafında daha da kenetlenmişlerdir.

Çeşitli vaadlerle Meço Cemali'nin yanında tutulmak istenen kendini bilmez bir kaç kişi va'z etmek üzere köylere gitmek cüretinde bulunmuşlarsa da ya köy camilerinde kovulmuşlardır veya camilerin içinde yalnız bırakılmışlardır. Son yıllarda, Ramazan ayında vaaz etmek üzere T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gönderdiği vaizler, halkımızın tecrit ettiği kukla müftülerle görüşmedikleri ve seçilmiş müftülerin refakatinde irşad görevi yaptıkları için Yunan yönetimi tarafından sınırdışı edilmişlerdir.

Müftülüklerimiz üzerinde yaptığı haksız uygulamalarda Müslüman Türk

kardeşlerimizin güçlü tepkisini kıramayacağını anlayan Yunan yöneticileri, kanunsuz müftülük yaptıkları gerekçesiyle seçilmiş müftülerimiz aleyhine dava açmış ve duruşma yerini 250 kilometre uzakta bulunan Selanik şehrine atmıştır. 27 Mayıs 1993'te yapılacağı bildirilen duruşma günü, müftülüklerimize manevi destek olmak amacıyla Selanik'e akın eden ve Adliye Sarayını dolduran din kardeşlerimizin heyecanından ve vaiz arkadaşlarımızın dini kıyafetlerinden rahatsız olan yöneticiler, davayı 13 ay sonraya ertelemişlerdir. Bu da müslümanlara uygulanan değişik bir manevi baskı yöntemidir.

İrşadın, Hıristiyanlar arasında azınlık olarak yaşayan müslümanlara yeterince yararlı olabilmesi için hıristiyan yöneticilerin azınlık haklarına riayet etmeleri gerekir. Yukarıda kısaca izah ettiğim gibi devlet gücüyle yapılan çeşitli engellemeler ve baskılar içinde verimli bir irşad çalışması yapmak mümkün değildir. İslâm ülkelerinden, diplomatik imkânlar çerçevesinde bizlere yardımcı olmalarını hassaten istirham ediyoruz. Takdir edileceği gibi, yaşanılan milletin içinde azınlıkları ayakta tutan önemli faktörlerden biri de dinin öğretilmesi, örf ve adetlerin yaşatılmasıdır. Bunun için din adamları hal, hareket, tavır ve davranışlarında Kur'ân-ı Kerim'in meş'alesini taşıyan gönüllü birer nefer gibi çalışmalı, Resulullahın "Hayrunnas menyenfeunnas" (insanların hayırlısı insanlara faydalı olandır) prensiplerine daima sadık kalmalıdır. Politik hizipleşmelerden uzak durmak ve hizipler üstü bir kişiliğe sahip olmak çağdaş din adamının en önemli vasfı olmalıdır. Her yaştaki müslümanların öğretmeni durumunda olan din adamları, İslâm dünyasındaki dini yayınları takip ederek kendilerini yenilemeli, insanlara şefkât ve sevgi ile yaklaşmanın metodlarını geliştirmelidir. İmkanlar elverdiği nispette, modern teknolojiden de yararlanmanın çareleri aranmalı, basın, yayın, video ve teyp gibi modern araçlar, irşadın kapsamına alınmalı ve İslâm dini bu araçlarla gençlere öğretilmelidir.

İslâm dininin müjdecisi olarak çalışmayı meslek edinen irşad görevlileri, uluslararası alanlarda etkili olacak bir irşad faaliyeti geliştirebildikleri zaman, çağın gündemini yakalamış olacaklardır. Böyle bir çalışma zemininde ruhları ve zihinleri harekete geçirip iman ve ahlâkın gücünü işler hale getirecek bir çalışma sistemi, insanlığı süfli meyillerden uzaklaştırıp, ulvi düşünceler etrafında toplayacaktır. Böylece beşeriyetin ulvi duyguları, para, mevki, kin, nefret ve intikam gibi süfli duygulardan arındırılmış olacak, fertler ve cemiyetler de seviye kazanmak imkanı bulacaklardır.

Sayın Başkan! Sayın Şûra Üyeleri!

Burada sözlerimi noktalarken, Birinci İslâm Şurasından elde edilecek sonuçların İslâm alemine hayır ve selâmet getirmesini Rabbül Alemin'den niyaz ediyorum, hepinizi sevgi, saygı ve hürmetle selâmlıyorum.

YURTDIŞI İRŞAD HİZMETLERİ HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

Prof.Dr. M. Cemal SOFUOĞLU
Dokuz Eylül Ün. İlâhiyat Fak.
İlâhiyat Meslek Yüksekokulu Müdürü

1. Giriş

Yurtdışı irşad hizmetleri ifadesi her geçen gün dünya coğrafyasında daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Genişleyen bu alan Türk dünyasının coğrafyasını içine almakta ise de bugün din hizmetleri ile görevli insanlarımız ve teşkilâtlarımız sözkonusu coğrafyaya nasıl bir din hizmeti götürebileceğinin henüz farkında olmadıkları gibi bunun metodlarını da bilmemektedirler. Biz bu konuşmamızda Türk dünyasıyla ilgili din hizmetlerine herhangi bir tecrübemiz olmadığı için temas etmeyeceğiz. Bizim yurtdışı irşad hizmetlerinden kasdettiğimiz işçilerimizin yaşadığı muhtelif Avrupa ülkeleridir.

Bilindiği üzere sanayileşmesini gerçekleştiremeyen memleketimizden bazı Avrupa ülkelerine 1960'lı yıllarda işçi göçü başladı. Göç eden bu işçilerimizin büyük çoğunluğunu kırsal kesimden gelen eğitim düzeyi düşük insanlarımız teşkil ediyordu. Öyleki bunların büyük çoğunluğu askerlik vazifesinden sonra kasaba veya köylerinden başka herhangi bir şehir görmemişti. Ankara, İstanbul veya İzmir gibi bazı büyük şehirlerimizi bile tanımayan bu insanlarımız bir gün içinde kendilerini Paris, Amsterdam, Frankfurt veya Berlin gibi Avrupa'nın belli başlı merkezlerinden birinde buluverdiler. Karacaoğlan'ın ifadesiyle ne dilleri, ne de gülleri bizimkilere benzemiyordu. Hayat anlayışları bizden tamamen farklı idi. Saf ve temiz yürekli bu Anadolu çocukları bu ülkelerde fazla kalamayacaklardı. Sonra kalıp da ne yapacaklardı. Bir kısmı kendi işini kuracak kadar, bir kısmı bir kaç dönüm bir tarla alabilecek kadar para kazanıp döneceklerdi. Bu sebeple ailelerini yanlarına almayı bile düşünmediler. Ama evdeki pazar çarşıya uymadı; kısa bir süre için geldikleri bu ülkelerden bilinen sebeplerle bir türlü yurtlarına dönemediler, dönmediler. Yurtlarda adeta şaşkın bir hayat yaşıyorlardı. Bir süre sonra kendi kültürlerinden, kendi değerlerinden uzaklaştıklarını hissetmeye başladılar. Onları buralara gönderen devlet baba ne yazık ki onları başıboş bırakıvermişti. Ne din adamları, ne öğretmenleri, ne de onlara rehberlik edecek bir görevlileri vardı. Onlar sanki döviz yumurtlayan bir makine idiler. Bütün hesaplar onların göndereceği dövize göre yapılıyordu. Her geçen gün benliklerinden uzaklaştıklarını hisseden bu insanlarımız yine kendileri gibi işçilik yaparak hayatını kazanan, fakat Kur'ân Kursunda kalan veya bir

kaç namaz sûresini ezberleyen ve ibadetlerini terketmediklerini gördükleri bazı arkadaşlarını adeta bir din alimi gibi görmeye başladılar.

Bunlar işçilerimizin can simidi oldu. Bütün sorunlarını onlara sormaya başladılar. Alınan cevapların farklılığı, sosyal ve dini gerçeklerden uzak oluşu bir takım problemlerin doğmasına neden oluyordu. Bazı açıkgözler din adamı oluvermişti. İşçilerimizin dinlerine bağlılığı ve dinleri uğruna katlanamayacakları fedakârlıklar olmadığını gören bazı zümreler harekete geçerek cami dernekleri kurmuşlar, ibadetlerini ifa konusunda daha önce büyük zorluklar yaşayan vatandaşlarımız bu derneklerin açtıkları camilere dört elle sarılmışlardır. Ayrıca bazı derneklerin çocuklara din ve Kur'ân-ı Kerim dersi vermeye başlaması işçilerimizin büyük ölçüde bu derneklere bağlanmasına neden olmuş, sözkonusu dernekler umdukları çıkarları elde etmişlerdir. Devletimiz nihayet bu gelişmelerden sonra yavaş yavaş elini oralara uzatmaya başladı. Eğer devletimiz zamanında gerekli tedbirleri alıp işçilerimize rehberlik yapabilseydi onlar Avrupa'da bir destan yazabilirlerdi. İlmî, iktisadî ve kültürel bir destan...

I. Avrupa'da Din Hizmetleri Yapan Bazı Kuruluşlar

Bugün işçilerimizin bulunduğu her Avrupa ülkesinde hatta Avustralya'da din hizmetleri verdiğini iddia eden bir çok dernek veya kuruluş mevcuttur. Biz bu dernek veya kuruluşları tek tek burada saymak istemiyoruz. Bu kuruluşlar incelendiğinde bir takım siyasi amaçlar taşıdıkları hemen görülecektir. Bunların bir çoğu, ifratla tefrit arasında bocalamaktadır. İşçilerimizin Avrupa kültürü içerisinde eriyip gitmesine engel olma bakımından bu kuruluşların bazı hizmetleri takdire değer ise de, bazı insanlarımızın sağlıklı bir din anlayışından uzaklaşmalarına ve ruhî dengelerinin bozulmasına da sebep oldukları söylenebilir.

II. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Faaliyetleri

Yine bugün işçilerimizin bulunduğu her Avrupa ülkesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir takım dini hizmetlerine rastlamaktayız. Hiç şüphe yok ki Diyanet görevlisinin en önemli hizmeti, vatandaşlar arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın ve siyasî bir görüşün etkisinde kalmaksızın cemaati dini konularda aydınlatmaktır. Bu görev daha çok cemaatin yoğun olduğu cuma ve tatil günlerinde vaaz ve sohbet şeklinde yerine getirilmektedir. On yılı aşkın bir süredir Avrupa ülkelerinde işçilerimizin DİTİB öncülüğünde bazı binaları satın alarak-ki bu binaların bir kısmı kiliselerdir-veya yeniden inşa ederek cami veya ibadethane haline getirdiklerini müşahede etmekteyiz. Çok kere bu yerler yabancı bankalardan temin edilen kredilerle satın alınmaktadır. Türk bankalarının da bu tür faaliyetler için krediler vermesinin bir takım faydaları olacaktır.

İrşad faaliyetlerinin amacına ulaşabilmesi için öncelikle hedef kitlenin tanınması gerekir. Sözkonusu hedef kitleyi şöyle inceleyebiliriz:

1. Yetişkin Erkekler

Bu sınıfı teşkil eden insanlarımız genellikle emeklilik yaş sınırına gelmiş ya da

emekli olmuş vatandaşlarımızdır. Bunlar Türkiye hasretiyle yanıp tutuşmakta, fakat çocukları ve torunları da yanlarında bulunduğu için bir türlü bu arzularına kavuşamamaktadırlar. Bunlar geleneksel din bilgisi ve hatıralarıyla hayatlarını sürdürmektedirler. Bilgi ve kültürlerini geliştirme vasıtaları camilerdeki vaaz ve hutbelerle birlikte TV veya radyoda dinledikleridir. Başka bir ifade ile bu vatandaşlarımız herhangi bir gazetenin veya derginin bir makalesini bile okuma eğiliminde değildirler. Bunlar devletimizin kendilerini sadece bir döviz aracı gibi gördüğünü ve adeta oralarda unutulduklarını kabul etmektedirler.

2. Yetişkin Kadınlar

Avrupa'da yaşayan işçilerimizin genellikle ev kadınları bu insanlarımızın hayatı ayrı bir dramdır. Herhangi bir işte çalışan kadınlarımızın dertleri ve sıkıntıları ayrı bir konu, çalışmayanların ki ayrı bir konudur. Avrupalı kadının toplum hayatındaki yerini gören kadınlarımızın ruhunda bu durum fırtınalar yaratmaktadır diyebiliriz. Kocası işe giden ve gün boyu dilini anlamadığı televizyonu ile başbaşa kalan kadınlarımıza yol gösterecek hanım din görevlilerine şiddetle ihtiyaç vardır. Sözkonusu hanım din görevlilerinin sayısının son derece az oluşu, onlara ulaşma imkânını daha da zorlaştırmaktadır. Camilerimizin en kısa zamanda sadece birer ibadethane olmaktan çıkarılıp kadınlarımıza da yönelik sosyal ve kültürel merkezler haline dönüştürülmesi şimdilik pratik bir yol olarak görülebilir. Hessen Eyaletindeki bir hanım din görevlimizin faaliyetlerini burada takdirle anmak istiyorum.

Burada bir hususa daha işaret etmek istiyorum: Kafaları din adına bir takım hurafelerle, batıl inançlarla dolu olan kadınlarımızın bu acıklı durumları onların çocuklarının da dine yani İslâmiyete karşı menfi bir tavır almalarına neden olmaktadır.

3. Gençler

Avrupa'da en fazla problemi olan insanlarımızın gençler olduğu şüphesizdir. Ailelerinden veya memleketlerinden aldıkları kültürle içinde yaşadıkları toplumun kültürü arasında bocalamaktadırlar. Ve işin en üzücü yanı onlara gerçek anlamda kurtarıcı bir el uzanmamaktadır. Gençlere ulaşmanın en iyi vasıtalarından biri camiler olmakla birlikte, camilerin, biraz önce de ifade etmeye çalıştığımız gibi, sadece ibadethane olarak düşünülmesi, ya da politikayı adeta dinin üzerinde gören çeşitli grupların sözde din adamları bu insanlarımızı camiden uzaklaştırmaktadır. Avrupada çeşitli imkânların gençlerin önüne serilmesi, Avrupa'nın ilim ve teknikte kazandığı başarılar ve bizim bütün uğraşılara rağmen hâlâ geri ülke oluşumuz ve bunun tabii bir sonucu olarak siyasal ve ekonomik alanlarda bazı Avrupa ülkelerinin memleketimize olan baskısı gençlerimizin bir çoğunda aşağılık duygusu yaratmakta, Türk ve Müslüman olduklarına pişman olduklarını söyleyebilenlere bile rastlanmaktadır. Ana-babalarının cahil oluşu, onlarla çocukları arasında bir uçurum meydana getirmektedir. Bu uçurumun ancak iyi yetiştirilmiş öğretmenler ve din görevlileri tarafından kapatılabileceğine inanıyoruz. Avrupa Üniversitelerinde okuyan gençler için özel bir programın uygulanması gerektiğine de işaret etmek istiyoruz.

Gençlerden söz ederken, genç kızlarımıza özel bir yer ayırmamız faydalı olacaktır. Onların durumu ayrı bir faciadır. Küçük yaşta camiye gelip bir iki bilgi kırıntısı alabilenler bile şanslı kabul edilebilir. Genç kızlarımız ve gelinlerimiz burada izahına giremiyeceğimiz sebeplerle camiden uzak yaşamaktadırlar. Bir meslektaşımızın ifadesiyle bunlara yüzkere tevbelerini bozmuş olsalarda camiye gelebilecek ortam hazırlanmalıdır.

4. Çocuklar

Avrupalı çocuklar okullarında yeterince din dersi alabildikleri halde Türkiye'den ve diğer İslâm ülkelerinden gelenler ciddi bir din dersi alma imkânından mahrumdurlar. Bu husus aileleri bazı tedbirler almaya zorlamaktadır; camiler meydana getirmek. Yüzlerce cami de meydana getirilmiştir. Ama yine ne yazık ki bu camiler çocuklarımıza usulüne uygun bir tarzda din dersi verebilecek bir şekilde donatılmamıştır. Camilerde verilen din dersleri plânsız, programsız hatta amaçsız bir şekilde caminin bir köşesinde dizüstü çökerek verilmektedir. Din görevlisinin pedegojik bir formasyonunun bulunmaması, bu din derslerinin bir faciaya dönüşmesine sebep olabilir. Bu şartlarda ailelerinin zoruyla camiye din dersi almak üzere gelen küçük yavruların gözünde din ve din dersi yenilmesi, yenilemezse katlanılması gereken bir düşman, din görevlisi de adeta bir öcüden ibarettir.

III. Din Görevlileri

Din görevlilerinden sözetmeden önce din hizmetlerinin toplum hayatındaki diğer hizmetlerden ayrı bir takım özellikler taşıdığına-bunlar bilinmekle birlikte-işaret etmeliyiz. Din hizmetleri sadece emek ve ücret dengesiyle ele alınamaz.

Ancak bu hizmetlerin salt memur zihniyetiyle ele alındığı da bir vakıadır. Daha bir açık ifadeyle Avrupaya gönderilen din görevlileri vatandaşlarımız tarafından kendileri gibi geçimlerini sağlamak üzere gelmiş insanlar olarak algılanmaktadır. Ya da bazı din görevlilerinin hal ve davranışları bu intibaı vermektedir. Bu anlayış aşk ve feragata dayanması gereken din hizmetini çok basite indirgemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Avrupaya gönderilecek din görevlilerinin seçiminde ne gibi ölçülere dikkat ettiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz bir gerçek varsa bu hizmetlerin istenen seviyede olmadığıdır. Ancak burada Diyanet İşleri Başkanlığı'nı suçlamanın da bir hata olacağını belirtmeliyiz. Zira zaten ülkemizde nitelikli din görevlisi yetiştiremediğimiz-bunca okula rağmen-ortadadır. Öyleyse suç Diyanet İşleri Başkanlığı'nın değil, fakat İlâhiyat Fakültelerinindir. Bunun da bir takım sosyal, ekonomik ve kültürel sebepleri olduğu bilinmektedir.

Sonuç ve Bazı Teklifler

Bugün işçilerimizin bulunduğu muhtelif Avrupa ülkelerinde, Diyanet İşleri Başkanlığı dışında bir takım dernek veya kuruluşlar din hizmeti vermek çabası içindedirler. Sözkonusu kuruluşların sağlıklı bir din hizmeti vermediği açık olmakla birlikte bu kuruluşların gelişip, yayılmasına da devletimizin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

bazı eksik veya yanlış hareketlerinin sebep olduğu söylenebilir. Bu tür kuruluşların sayısı arttıkça vatandaşlarımız arasındaki tefrika da orantılı olarak artmaktadır. Olumsuz bir çok yönü bulunmasına rağmen yine de en iyi din hizmetini Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlilerinin yerine getirdiğini söylemek hakşinaslık olacaktır.

Yurtdışı irşad hizmetlerinden söz ederken okullardaki din derslerinin çok önemli olduğunu, devletimizin bu konuda sözkonusu ülkelerin ilgili makamlarınca acilen temasa geçmesi gerektiğini ve din dersleri meselesinin ayrı bir tebliğ konusu olduğuna işaret etmek istiyoruz.

Yurtdışı irşad faaliyetlerini veya din hizmetlerini yurtiçi din hizmetlerinden ayrı mütalâa etmek kanaatimizce yanlış veya eksik olur. Çünkü bu hizmetleri ifa edenler aynı şartları haiz görevlilerimizdir.

Kabul etmemiz gerekir ki, her şeyden önce bu insanlarımız tam bir irşad hizmeti yapabilecek bir muhteva ve nitelikte yetiştirilebilmiş değillerdir. Bu menfî durum onların da kusuru değildir. Sözkonusu görevlilerimiz İlâhiyat Fakültelerimizdeki hazırlık sonrası dört yıllık İslâmî ilimlere giriş mahiyetindeki bir eğitimden sonra bu görevlere gelmektedirler.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetiçi mahiyetindeki bazı kurslarının lisan yönü hariç çok fazla bir şey verdiğini zannetmek de safdillik olur. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek yurt içinde ve gerekse yurtdışında görevlendireceği kişileri gidecekleri ülkenin özelliğine göre bir kursa tabi tutmadığı bilinmektedir. Meselâ İzmit'e tayin edilecek müftü veya vaiz ile Sivas'a tayin edilecek arasında nitelik bakımından herhangi bir fark yoktur. Aynı şekilde Sivas'a tayin edilecek görevli ile Frankfurt veya Amsterdam'a tayin edilecek görevli arasında-lisan kursu hariç-yine bir fark yoktur. Açıkça söylemek gerekirse görevliler tayin edildikleri mahallin sosyal, kültürel ve dinî şartlarını bilmezler. Aslında bu konu diğer kamu görevlilerinin de din görevlilerinden farklı olmadığı acı bir gerçektir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, İslâm'ın ilim dini olduğunu haklı olarak her fırsatta dile getiren Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en kısa zamanda bir ilim seferberliğini başlatması gerekir. Önümüzdeki beş yıl içinde büyükşehir özelliğini taşıyan şehirlerimizin müftüleri doktora ünvanını almış kişeler olmalıdırlar. Şurası acı bir gerçektir ki devletimiz bugüne kadar dinin, insan ve millet hayatındaki önemini bir türlü kavrayamamıştır. Bunun tabii bir neticesi olarak da İlâhiyat Fakültelerinin önemini kavrayamamıştır. Bu fakültelerin henüz hazırlık sınıflarına kaydolan öğrencilerin çeşitli gruplar tarafından paylaşılması ise önümüzdeki yıllarda gerek din ve gerekse millet hayatında tamiri imkânsız yaralar açacaktır. Dört yıllık bir din eğitiminin İslâmî ilimlere sadece bir başlangıç teşkil ettiği ve bununla gerek Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ve gerekse orta eğitimde din hizmeti vermenin mümkün olmadığı bilinmelidir. Nasıl ki büyükşehir müftülerinde doktora yapma şartı arıyorsak, din bilgisi ve ahlâk kültürü dersleri öğretmenlerinde de yüksek lisans yapma şartını aramalıyız. Aksi takdirde bir çok görevlimizin veya öğretmenimizin İslâm adına İslâmda bulunmayan fetvalar vermeye ve davranışlar sergilemeye; bizim ifademizle cinayetler işlemeye devam edeceklerini kabul etmeliyiz.

Burada TRT İNT hakkında da bir kaç söz söylemek istiyoruz. Gerek Türk Cumhu-

riyetlerine ve gerekse Avrupa ülkelerine yayın yapan bu kanalda ciddi dini yayınlar büyük ölçüde artırılmalıdır. Değişik özel kanallarda din adına masalların veya efsanelerin anlatıldığı bir zamanda Devlet, vatandaşlarını dini konularda da aydınlatma yoluna gitmelidir. Herhalde din eğlenceden veya futbol maçlarından daha önemlidir.

Bütün bu açıklamalardan sonra bazı tekliflerimizi özet olarak sunmak istiyoruz:

1. Yurtdışına gönderilecek din görevlilerinde aranacak nitelikler ve yapacakları görevler yeniden gözden geçirilmelidir. Sadece namaz kıldırmak veya çocuk okutmak gibi işler için meselâ bir ilçenin müftüsü görevlendirilmemelidir.

Cami görevlileri Başkanlığın belirleyeceği hizmet süresini doldurmuş, meslekî ehliyetini isbat etmiş, din hizmetini aşk haline getirmiş kişilerden oluşmalıdır. Burada ölçü mümkün olduğunca yüksek tahsilden ziyade ehliyet olmalıdır.

2. Cami görevlisi dışında ayrıca, görevlendirildiği ülkenin dilini bilen, akademik kariyerli, sosyal ilişkileri kuvvetli, feragatla çalışacak insanlara şiddetle ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bunların sayısının çok olmasına gerek olmadığı gibi bugünkü şartlarda bu tür insanımızın fazla olmadığı da bilinmelidir. Her ülkenin durumuna göre bu sayı ele alınabilir. Bu konuda İlâhiyat Fakültelerinden mutlaka yararlanmak gerektiği, hatta onların da bazı kurslara tabi tutulmaları gerektiği aşikardır. İrşad hizmetinin Avrupalı hıristiyanlara da yönelik olduğu dikkate alınırsa-ki bu ayrı bir tebliğ konusu olmalıdır-sözkonusu şartlara haiz görevliye olan ihtiyaç kendiliğinden ortaya çıkar. İşçilerimizin ne yazık ki örnek bir müslüman hayatı sergileyememeleri bu konunun önemini artırmaktadır.

Bu elemanlar Avrupa ülkelerinde tahsillerini yapan Türk gençleriyle periyodik toplantılar düzenleyip, İslâm dini ve Türk kültürü hakkında onları bilgilendireceklerdir. Bu öğrenciler diğer din mensuplarının İslâm dini hakkındaki sorularına cevap verebilecekleri gibi, kendilerini de menfi telkinlerden koruyabileceklerdir. Salon toplantıları sayesinde cami dışındaki gençlere ulaşma imkânı olacaktır.

DİTİB merkezlerinde de böyle görevlilere ihtiyaç vardır. İslâm dini hakkında bilgi almak isteyen çeşitli dinlere mensup insanlara yanlış bilgiler vermenin mesuliyetini kim yüklenecektir? Ayrıca kilise veya bazı hıristiyan kuruluşların tertipledikleri toplantılarda İslâm dinini çok iyi bilen görevlilere çok ihtiyaç vardır.

3. İtiraf etmek gerekir ki, Diyanet İşleri din hizmetini camilere hapsetmek gibi fasit ve yanlış bir dairenin içindedir. Düzenlenecek konferans, kültürel ve sportif faaliyetlerle insanlarımıza ulaşmak mecburiyetindeyiz.

4. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kadınlarımız çok ihmal edilmişlerdir. En kısa zamanda-tabiî bazı kurslardan geçirilerek-hanım din görevlileri bu ülkelere gönderilmelidir.

5. Gençler ayrı bir program ile ele alınmalıdır. Ve gençlere sahip çıkmanın yollarının başında sportif ve kültürel faaliyetler gelmektedir. DİTİB'e bağlı derneklerin tüzüklerinde spor faaliyetleri bulunmasına rağmen, bu derneklerin en az ilgilendikleri ya da hiç ilgilenmedikleri bir konu spordur. Cami bünyesinde birtakım spor faaliyetleri yapılabilir. Gençlere, çocuklara yönelik her türlü faaliyet ayrı ele alınmalıdır. DİTİB "Gençlik Evleri" veya "Kültür Merkezleri" adı altında teşkilatlanmalıdır. (Aslında bu

konu memleketimiz için de son derece önemlidir. T.D. Vakfına sunduğumuz bir teklif, ne yazık ki aradan bir yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen ele alınmamıştır).

6. Yurtdışı hizmetlerine getirilecek en önemli ve köklü bir yenilik öncelikle kreş ve anaokulları olmak üzere, ilk, orta ve meslek bölümleri için özel okullar açmaktır. Cami ve okul birbirini desteklemedikçe bir mesafe almak mümkün değildir. Avrupa ülkelerinin mevzuatına uygun olan ve verilen diplomaların resmen onaylanıp geçerli olduğu bu tür okulların açılması, Diyanetimizin tarihe geçecek bir hizmeti olacaktır. Tarihin Avrupadaki Türklerden müsbet ya da menfi olarak bahsetmesi buna bağlıdır.

Tafsilâta girildiğinde şüphesiz ki daha söylenecek bir çok söz vardır. Biz bir âyetle son vermek istiyoruz: "Ve le tüs'elünne yevme izin anin'naîm".

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI İRŞAD FAALİYETLERİ VE BAZI MÜŞAHEDELER

Prof. Dr. Servet ARMAĞAN
Harran Üniversitesi Rektörü

GİRİŞ

Aşağıdaki satırlar senelerden beri edindiğim bazı müşahedeler ve intibalardır. Bu müşahedeler ve intibalar, namaz kılan, cemaate iştirak eden, cuma hutbeleri dinleyen ve diğer dini merasimlere katılan bir mümin-münevver kimsenin değerlendirmeleri olarak kabul edilmelidir. Bu değerlendirmelerde daha çok Diyanet İşleri Başkanlığının irşad hizmetlerinde aksayan taraflar ele alınacak ve bazı tenkidler dile getirilecektir.

Aslında tenkidlerin yapılması, iyi niyetli olduğu takdirde, elbette faydalıdır. Çünkü böylece Başkanlığın irşad hizmetleri daha sağlam, memleketimiz gerçeklerine uygun ve dinin esaslarına muvafık olacaktır. Bir diğer deyişle, ciddi bir tetkik ve inceleme ve daha iyiye ve mükemmele hasret temayülü, aşağıdaki değerlendirmeleri ve tenkidleri ortaya çıkarmaktadır.

Üstelik iyi niyetle yapıldığı için de elbette emr-i bi'l marûf ve nehy-i ani'l-münker kabilinden kabul edilecektir. Biraz acı da olsa, aşağıdaki tenkidler Diyanet İşleri Başkanlığımızın irşad hizmetlerinin bir kısmına faydalı olabilirse, bu tebliğ hedefine ulaşmış sayılır.

Müşahedelerimizi cuma hutbeleri ile va'zlara inhisar ettiriyoruz. Sadece iki saha üzerinde konuşacağız, ama radyo ve televizyonlarda bu iki saha çok kullanıldığından, değerlendirmelerimiz geniş bir alanı kapsıyor demektir.

Aşağıda vaiz ve hatiplerimizin ifa ettikleri irşad hizmetlerinde, başta dinimizin hükümleri olmak üzere, mevzuat hükümleri ile Türk toplumunun örf ve adet ve diğer değer hükümlerine aykırı bazı davranışlar sıralanacaktır:

1- İrşad hizmetleri hazırlıksız sunulmaktadır:

Kanaatimce hatipler ve vaizler konuşmalarını, genellikle, yeterli hazırlık yapmadan sunmaktadırlar. Böylece siyak ve sibaka dikkat edilmeden yapılan konuşmalar, bir miting konuşması havasında devam etmektedir. Hatta hutbenin ve va'zın başında okunan âyet ve hadislerin muhtevasına pek de yakın olmayan ve uygun düşmeyen cüm-

leler ve uzun konuşmalar yer almaktadır. Meselâ; ramazan orucunun faydaları anlatılırken, memleketimizde maalesef yaygın olan güzellik müsabakaları tenkid edilmekte; veya hac mevsimi başında yapılan konuşmalarda hiç gereği yokken giyime, kuşama çok masraf yapıldığı uzun uzadıya tenkid edilmekte; yahut "namaz dinin direğidir" hadisi açıklanırken, bazı lâik eğitimde öğretmenlerin öğrencileri zehirlediğinden yakınılmaktadır. Böylece konuşmacı konuşmasını hazırlıksız ve plânsız sunmakta, gereksiz yere hedef değiştirmekte veya hedefi saptırmakta ve konuşmanın mevzuu ile konuşmanın bittiği anda bağlandığı nokta arasında doğrudan bir bağ ve illiyet rabıtası bulunmamaktadır.

2- İrşad hizmetleri kavl-i leyyin ile değil, haşin bir eda ile veya bağırarak yapılan bir konuşma şeklindedir:

Yumuşak huylu olmak ve karşısındakini kırmadan yapılan konuşmaların İslâm dininde tavsiye edildiği herkesçe biliniyor. İrşad hizmetleri ise, çoğu defa bağırarak, hakaretler ederek ve bazı kişi, sınıf ve grupları küçük düşüren tarzda yapılmaktadır.

Meselâ: Konuşmalarda oruç tutmayan pis hayvanattan bahsedilmekte, bazı okulların fuhuş yuvası olduğu belirtilmekte ve karısını açık gezdiren ve açık gezmesine müsaade eden kocalardan, mevzu ve makamın nezahatine uygunluğu düşünülmeden, deyyus ve pezevenk diye bahsedilmektedir. Bir va'z ve hutbe kürsüsünün nezahatine yakışmayan bu konuşmalar, dinleyici kitle üzerinde herhalde yersiz bir münâferete sebep olmaktadır. Bazen de Cenâb-ı Hakk'ın yerine kendini koyarak bazı kimselerin zındık olduğu, küfre girdiği ve o kimselerin cehennemde mutlaka yanacakları neticesine varılmaktadır.

Adeta vaiz veya hatip, halkı irşad etmekten çok, şahsî öfkesini ve gayzını teşeffi ettirmektedir. Bazen de adab-ı muaşerete uygun olmayan tarz ve ifadelerle dinî hükümler anlatılmaktadır. Böylece tahayyül ve tasavvurumuz, hiç gerek yokken, müstekreh bir halete sokulmakta ve arkasından da cuma namazı kılmaktayız (!).

Yahut kendi köyündeki veya kasabasındaki mevzii bir örf ve adeti tafsil etmekte, sonra da bir iki cümle ile, kısaca tenkid etmektedir. Böylece "Batıl şeyleri iyice tasvir etmek safi zihinleri idlâldir." kaziyesine aykırı hareket etmektedirler. Bir başka müşahede de şudur: Küçük bir mescitte gerek olmadığı halde hoparlörle yapılan konuşmada bağırıldığı için, konuşmaları takip son derece rahatsız edici olmaktadır.

3- İrşad hizmetlerinde, ele alınan ve açıklanan esaslar hem doğru olmalı, hem de doğru şekilde anlatılmalıdır:

Yani hutbe ve va'zlarda ele alınan konular, âyet, hadis ve içtihad hükümleri ile doğru ve isabetli bir dinî değerlendirme ile sunulmalıdır. Ayrıca ve buna ilâveten bu doğru değerlendirme doğru bir metod, sıhhatli bir usul ile anlatılmalıdır. Bir diğer deyişle "Doğru bir değerlendirme, yanlış, isabetsiz, hikmetsiz bir yol ile anlatılırsa cemaate pek tesir etmez ve hedeflenen netice ortaya çıkmaz".

Meselâ; israfın haram olduğunu anlatırken verilen misaller her bakımdan israfın tahrimini izah edecek vasıfta olmalıdır. Yoksa verilen misal israf kavramının

kötülüğünü anlatmaktan çok, meselâ, mütevazi yaşamaya ait bir örnek ise, bu takdirde israfın mezmum ve müstekreh bir davranış olduğu iyice anlaşılmaz.

Veya tesettür emrinin bir hikmet-i Kur'âniyye olduğu anlatılmak istenirken, teferruatlı bir şekilde fuhuş, sefahet ve müstehcen yayınlar geniş bir şekilde anlatılırsa tesettürün hikmeti husuf ve kusufa uğrar, onun yerine bir takım çirkin manzaraların izleri tasavvurumuzda kalır. Böylece yanlış bir metod takip edilmesi neticesi, o hikmet-i neyyire-i Kur'âniyye münhasif olmuş olur.

Bazan da maziyi hale kıyas ederek yanlış bir neticenin anlaşılmasına sebep olmaktadırlar. Meselâ; bütün malını tasadduk eden bir sahabe methedilerek anlatılmakta ve neticede de "siz niçin bu sahabe gibi davranmıyorsunuz" diye cemaate ihtar edilmektedir. Bu ihtarın ve neticenin isabetsizliği, vaiz ve hatibin bizzat kendisinin de bütün malını tasadduk etmeye yanaşmadığı bir yana, ilcaat-ı zamana da muvafık olmaması açısından da yanlıştır. Böylece merhum Akif'in de belirttiği gibi, ilhamı Kur'ândan alıp asrın ihtiyacına vermiş olamıyoruz.

4- İrşad hizmetlerinde kullanılan Türkçe iyi değildir:

Vaiz ve hatiplerin kullandıkları Türkçe çoğu defa faili ve mef'ulü düzensiz konuşmalar halindedir. Çünkü hazırlıksız, neyi nerede söyleyeceği belli olmayan bir va'z ve hutbedir. Bu durum ana dili türkçe olmayan kimselerde bir dereceye kadar (tam değil) mazeret sayılsa bile, diğerlerinde sayılmaz.

Burada kast edilen avam lisanıyla ve mahalli lehçeler ve ağızlarla yapılan konuşmaların tenkidi değildir. Çünkü bu tip konuşmalar, hem gerekli, hem de faydalıdır.

İrşad hizmetleri doğru ve yanlışları anlatma, açıklama ve yol gösterme demektir. Halbuki karşındakinin anlamadığı veya zor anladığı bir türkçe ile hedefe varılamaz.

5- Konuşmacı, konuya hakim değil ve zamanı iyi ayarlıyamıyor:

Benim müşahedelerime göre, konuşmacılar konularına iyi hakim değiller ve zamanı iyi kullanamıyorlar. Çünkü genellikle cuma namazından evvel yapılan va'zlarda veya öğle ve ikindi namazına tekaddüm eden vakitlerde yapılan konuşmalarda, ezan okunmasına rağmen, konuşmalar aralıksız ve kesintisiz olarak devam etmekte, sonunda konuşmalarla ezan sesleri birbirine karışmakta, hatta bazen müezzin efendi vaizi ikaz etmekte, bayram namazının vaktinin geldiğini veya vakit ezanı veya Cuma ezanının okunduğunu bağırarak hatırlatmaktadır. Ve neticede vaiz, zaman kafi gelmediği için ele aldığı mevzuu tamamlayamadığını ifade etmeye mecbur kalmaktadır. Ve, "gelecek dersimizde devam edeceğiz" diye konuşmasına son vermektedir. Aslında bu mecburiyet konuşmacının beceriksizliğinden, yani konuşmasını iyi hazırlayamadığından, hangi noktalara ağırlık vererek konuşacağını bilmemesinden ve irşad hizmetlerinde zamanın önemli bir faktör olduğunun idrakinde olmamasından ileri gelmektedir. Halbuki meselâ bizler, üniversitelerde dersimizi muayyen dakikalar içerisinde anlatmaya ve konuyu bitirmeye mecburuz ve teneffüs zili çalınca da talebeyi sınıfta tutmak kabil değildir.

Bendeniz konuşmasını ezan sesiyle karıştırmaksızın biraz önce bitiren ve konusunun tamamını anlatabilen vaize rastlamadım dersem mübalağa etmemiş olurum.

6- Konular iyi seçilse bile, anlatılırken konuşmacının ihtisas alanı dışındaki sahalara kaydırılmaktadır:

Genellikle konular zaman ve zemine uygun seçilmiyor. Ramazan, Hac ve Kurban konuları dışında, konuşmanın vakti ve konuşmanın yapıldığı çevre pek dikkate alınmıyor, alınsa bile konunun işlenmesi, konuşmanın yapıldığı muhitteki insanların anlayacağı bir dil ile anlatılmamaktadır. Halbuki Peygamberimiz (s.a.s.) ***"İnsanların akıl ve idraklerinin derecesine göre onlara hitap ediniz."*** buyurmaktadır.

Meselâ bendeniz İstanbul'un bir ilçesine bağlı bir köyünde ikâmet ediyorum. Köyün tek camiinde cuma ve bayram namazlarını eda etmekteyim. Köyümüzde cemaat daha çok rençber, ırgat, bahçıvan ve bekçiden ibaret, geri kalan da küçük bir azınlık, iş sahibi kimseler. Bu camide yapılan irşad hizmetinde ilmin değeri ele alınmakta, Nişantaşı veya Adalar'da oturanların israfından bahsedilmekte veya son zamanlarda Türkî Cumhuriyetlerdeki kimselere yardım yapılması istenmektedir. Halbuki köyümüzün halkı fakirü'l-haldir, yollarımız henüz yapılmamış ve aydınlatılmamıştır, hırsızlık vakaları sıkça görülüyor, mıntıka temizliğine dikkat edilmiyor, üstelik açık-saçıklık da yok denecek kadar azdır. İşte böyle bir muhitte ve bu zamanda yapılan irşad hizmetlerindeki uygun bir konuyu seçmek ve onu o muhit halkına uygun bir lisan ve tarz ile anlatabilmek elbetteki çok mühimdir.

Bazan da vaiz veya hatip ihtisas alanı dışında kalan konulara girmektedir. Meselâ Anayasa Mahkemesi kararlarını tenkit etmekte, Bosna Hersek'e derhal asker göndermemizi istemekte veya Amerika'nın yahut Rusya'nın ortadoğu politikasını, bağıra bağıra ve hakaretler ederek tenkid etmektedir.

7- Camilerde yardım toplama gayretinden vazgeçilmelidir:

Dilenciler dışında imamların ve vaizlerin vatandaştan yardım toplaması ve "filan camiin cemaatinden bir heyet geldi, makbuz karşılığı yardımlarınızı toplayacaklar" şeklinde ve cemaati cuma günleri ikaz etmeleri bıkkınlık derecesine gelmiştir. Hatta bazen vaizler vatandaşlara "yardımlarınız ellibinden az olmasın veya çek ve senet de kabul ederim" demesi, iz'aç edici bir davranıştır.

8- İrşad hizmetleri maalesef kamu davası açılmasına sebep olmaktadır:

Yapılan konuşmalarda suç unsuru teşekkül eden, halkı gereksiz yere kışkırtan, kamu düzeni aleyhine ve şahsiyet haklarına aykırı davranılmaktadır.

Bendeniz, bu gibi konuşmaların bir çoğunda bilirkişi olarak vazife gördüğüm için bu konuyu biraz daha yakından biliyorum.

Halbuki arının deliğine çöp sokmadan ve vehham ehl-i dalâletin vehmini tahrik etmeden de, yüce dinimiz, yüce Peygamberimizin (s.a.s.) metodlarına uygun olarak anlatılabilir.

9- İrşad hizmetleri çoğu defa bir kelâm israfı halinde yapılmaktadır:

Çoğu defa bir veya iki cümleyle ifade edilebilecek açıklamalar, on-onbeş cümleyle ifade edilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi üstelik bozuk bir Türkçe ile...

Halbuki herşeyin israfı caiz değildir. Malın-mülkün israfı caiz olmadığı gibi, konuşmanın israfı da caiz değildir. Nitekim hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı, dahi-i meşhur İbn-i Sina şöyle ifade etmiştir: "Söz, israfı caiz olmayan mal gibidir".

Kelâm israfı günümüzde ve toplumumuzda genel bir hastalıktır. Tabi vaizler ve hatiplerin de bunda hissesi olmaktadır.

Belirtelim ki kelâm israfı aynı zamanda, zaman israfına da yol açmaktadır ki, bu da caiz değildir.

NETİCE:

Yukarıdaki satırlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın irşad hizmetlerinden müşahede ettiğim bazı durumlar ve değerlendirmelerimdir. Bu değerlendirmeler inşaallah müsbet bazı tedbirlere, icraatlara ve ıslahata yol açar. Çünkü iyi niyet ile söylenmiştir.

Belirtmeye lüzum yok ki, vaiz ve hatiplerin hepsi için bu tenkitler cari değildir, ama ne yazık ki yukarıdaki tenkitlere muhatap olmayan vaiz ve hatiplerimiz çok azdır. Nitekim va'z ve hutbelerini ciddi hazırlayan, dikkatle kaleme alan ve irad ettikten sonra da kitap halinde bastıran vaiz ve hatiplerimiz de çok çok azdır. Bu ekall-i kalili bu vesile ile tebrik ediyorum. Bunun dışında kalanlardan ise irşad hizmetlerinde daha dikkatli davranmalarını rica ediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ise, vaiz ve hatip olacak kimselerin; ciddi bir imtihandan geçirilmesini ve ehil olmayanlara bu yetkinin verilmemesini istirham ediyorum. Bu istirham Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kanun, yönetmelik ve mevzuatının gereği olduğu gibi, Din-î Mübin-î İslâm'ın da bir icabıdır. Nitekim bu icab Mâverdi'nin kitaplarında özellikle "El-Ahkâm-ı Sultaniye" adlı muhalled eserinde belirtilmekte ve acı acı tenkid edilmektedir.

Kısacası, sadece fakülte mezunu olmak, veya fıkıh ve arapçayı iyi bilmek, bir kimseyi irşad hizmetlerinde istihdam etmek için kâfi değildir.

En doğruyu bilen Cenâb-ı Hak'tır.

Son sözüm şudur:

"Ya Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih eder, kemal sıfatlar ile tavsif ederiz ki, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin." (Bakara, 32)

YENİ TÜRK CUMHURİYETLERİNE NASIL DİNÎ HİZMET GÖTÜRÜLEBİLİR?

Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU
Ank.Ü.İlâhiyat Fak. Öğr.Üyesi

Yeni Türk Cumhuriyetleriyle bizim tarihî bağlarımız vardır. Tarih, yer ve zaman göstererek bize olayları tanıtır. Atalarımızın deneyimlerini ortaya koyar. Şimdiki zamanda olaylara ışık tutar. Çevremizde olanları bilinçli olarak değerlendirmemize imkân sağlar.

Biz, bağımsız Türk Cumhuriyetleriyle aynı ataları paylaşmışız. Tarihte birlikte İslâmiyeti kabul etmiş, birlikte ıstırap çekmiş ve birlikte gülmüşüz. Tarihî olaylar bizi başka başka ülkelere yerleşmeğe zorlamıştır. Ancak tarihte ortak değerler meydana getirmişiz, Müslümanlığı beraber tanımışız ve tanıtmışız.

Bu nedenle, gerek yayınlarla ve gerekse konferanslarla ortak tarihimizi değerlendirerek dile getirmekte yarar vardır.

Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde rahatlıkla benimsenen ortak düşünürlerimiz vardır. Farabî, İbni Sina, Suhruverdî al-Maktur, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre, Sarı Saltuk ve Mevlâna gibi daha birçok düşünürümüzü örnek olarak gösterebiliriz. Düşünürlerimiz, bizi birbirimize bağlayan kültür temsilcilerimizdendir. Ayrıca Türk düşünürleri, dünya tefekkürüne büyük katkılar yapmışlardır. Bu katkıların dile getirilmesi, hem Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin, hem de Türkiye'nin tanıtılması bakımından önem taşımaktadır. Bu düşünürler hakkında düzenlenecek ortak sempozyumlar konuyu daha iyi aydınlatacaktır.

Bağımsız Türk Cumhuriyetleri yetmiş yıl kadar ateizme dayalı eğitimin sıkıntısını çekmişlerdir. Ateizmin akla, insanın doğasına ve kutsal değerlere ters bir ideoloji olduğu daha iyi açıklanmalıdır. Bunları irşad heyetlerinin anlatması mümkündür. Ayrıca konuyla ilgili küçük broşürler hazırlanıp dağıtılabilir. Video kasetleri hazırlanabilir.

Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde çeşitli mezhepler mevcuttur. Bu nedenle gidecek irşad heyetlerinin İslâm'ı, mezheplere göre değil, Kur'ân'a göre anlatmaları uygun olur. İşi mezhep rekabetine sokmak, birliğe değil, ayrılığa yol açar. Bu cumhuriyetlere yönelik yayınlarda da bu husus titizlikle gözetilmelidir.

Bağımsız Türk Cumhuriyetleri açısından vicdan özgürlüğü de önemlidir. Ülkemizde olsun, bu cumhuriyetlerde olsun, çeşitli din ve inançlara sahip olan kitleler vardır. Bu nedenle vicdan özgürlüğünün önemi dinî delillerle vurgulanmalıdır. Bu deliller, tarihî uygulamalardan verilecek örneklerle güçlendirilmelidir. Tutuculuk, toplumda

çekişmelere neden olabilir. Oysaki İslâm'ın Selçuklularda olduğu gibi, dinî inançlar için hoşgörülü uygulamaları, bugün hatırlatılsa kardeşlik bağlarına daha çok güç katar.

Bu konuyu bazı örneklerle biraz daha açıklayalım: Hz. Muhammed, hıristiyan olan Necaşî'nin zamanında bazı müslümanları koruduğunu hatırlatarak, gıyabında cenaze namazını kıldırmıştır. Münafık olduğu söylenen Abdullah b. Übey'in de cenaze namazını edâ ettirmiştir. (*)

İslâm'da yeni müslüman olanların kalbini kazanmak için devlet bütçesinden yardım öngörülmüştür.

Hz. Muhammed, küçük bir savaşta şehadet kelimesini getiren savaşçıyı münafık zannıyla öldüren mücahidi kınamıştır. "Onun kalbini yarıp baktın mı?" diyerek duygularını ifade buyurmuştur.

Hz. Ömer, Kudüs'ü alınca gayrimüslimlere dokunmamıştır. Orta Asya'da Türk toplumlarında Cengiz yasaları uygulanmış, devlet yönetiminde törelere geniş yer verilmiştir.

Selçuklu İmparatorluğu, çeşitli inançlara karşı hoşgörülü davranmıştır.

II. İzzeddin Kılıçaslan, Malatya'daki Süryani patriği Mihael'e mektup yazarak, zaferleri için yaptığı dualar dolayısıyla teşekkür etmiştir.

II.Gıyaseddin Keyhusrev, hıristiyan eşinin ihtiyacı için saraya papaz getirtmiştir.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u alınca gayrimüslimlere her türlü dinî özgürlüğü vermiştir.

Osmanlılar Mecelle ile yeni ictihada gitmişler ve vicdanlara baskı yapılamayacağını vurgulamışlardır.

Bağımsız Türk Cumhuriyetlerine verilmesi uygun olan dinî hizmetler arasında oralarda kurulacak eğitim kurumları vardır. Bu ülkelerde bazı sosyal kurumlar yeniden kurulmaktadır. Bu arada dinî kurumlara da gereksinme vardır. Kurulacak ilâhiyat fakültelerinin, imam-hatip okullarının ve Kur'an kurslarının olumlu katkıları hesap edilmelidir. Bu eğitim kurumlarının açılmasında Türkiye gibi demokratik ve çağdaş bir ülkenin deneyimlerinden yararlanılması ilgili cumhuriyetlerin yetkililerine iyi anlatılmalıdır. Bu hususta atılacak yanlış adımlar, Türk Cumhuriyetlerine yarardan çok istenmeyen sonuçlar çıkarabilir.

Bağımsız Türk Cumhuriyetlerine dinî hizmet verirken uygulanacak yöntem sevgiye dayanmalıdır. Sevgi ve ikna yöntemi hem dinin sevilmesini kolaylaştıracak hem de dayanışmayı güçlendirecektir. Bu ülkelerde gayrimüslimlerin de yaşadığı hesaba

---

(*) **Diyanetin Notu:** "Hz. Muhammed, Hristiyan olan Necaşi'nin gıyabında cenaze namazını kıldırmıştır" ifadesi tebliğ sahibinin görüşüdür. Hz. Peygamber (s.a.s.) hiçbir gayr-ı müslimin cenaze namazını kılmamıştır. Hz. Peygamber'in, Necaşi'nin cenaze namazını kıldığını bildiren rivayetler de Necaşi'nin müslüman olduğu da belirtilmektedir.

Hz. Peygamber'in, Necaşi'nin namazını gıyaben kıldığı da doğrudur. Ancak Necaşi öldüğü sırada Müslüman bulunuyordu. Zira Hz. Peygamber (s.a.s.) "Bugün bir kardeşiniz (Necaşi) öldü. Kalkın namazını kılın" buyurmuştur. *(Müslim, Cenaiz, 66; Tirmizi, Cenaiz, 48)*

katılırsa sevgi yönteminin önemi daha iyi anlaşılır. Bu yöntem sayesinde İslâm'ın gençleri çekmesi ve onlar üzerinde bu dinin manevi etkileri daha çok görülür. Esasen Kur'an'da bulunan meâlen **"Biz insanı en güzel biçimde yarattık"** âyeti, insanın değerini bilmeyi gerektiyor. Bizim Yunus Emre'nin "Yaratılanı yaratandan ötürü hoş gör" ilkesi sözü geçen âyetten ilham alınarak ortaya konmuştur.

Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde dinî hizmet verilirken, İslâm'ın yüce ahlâkını da iyi anlatmak gerekir. Çağımızda dünyanın sorunları arasında alkolizm, uyuşturucu tutkusu, rüşvet almak ve kaçakçılık yapmak gibi dertler vardır. Bu dertlerden ülkemizi ve soydaşlarımızı korumaya çalışmak hem insanî, hem de dinî görevimizdir. Dikkatleri manevî değerlere, sanat faaliyetlerine, sportif hareketlere ve meslek çalışmalarına çekmek gençler için yararlı olur düşüncesindeyiz. Onların dikkatlerini manevî değerlere çekerken ***"Sizin en hayırlınız ahlâkı güzel olanlarınızdır"*** hadisinin ışığında hareket etmek gerekir. İslâm ahlâkı adalet, doğruluk, hikmet ve yiğitlik gibi genel ilkeleri içerir. İnsanı davranışlarından sorumlu kılar. Sevgili Peygamberimizin şu hadisleri ne kadar ibret vericidir: ***"Ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderildim", "Sizin en hayırlınız insanlara yararı dokunandır", "İnsanların yüce Allah'a en sevimli olanı başkalarıyla iyi geçinen ve kendileriyle iyi geçinilenlerdir".***

Bu gibi buyrukları radyo, televizyon ve yazılı yayınlarda anlatmak, İslâm ahlâkının vicdanlarda güçlenmesini sağlar. Ayrıca verilecek konferanslar ve camilerde sunulacak öğütler konuya ışık tutar. Amaç, gönülde ve toplumda barışı sağlamaktır. Nitekim Yüce Allah "Barış hayırlıdır" buyurmuştur.

Bağımsız Türk Devletlerine verilecek hizmetler arasında çıkarılacak ortak dinî dergi ve gazeteler de yer almalıdır. Bu gazete ve dergilerde her iki tarafın yazarlarının yazısı bulunmalıdır. Gazete ve dergilerin yayın kurulları, mezheb rekabetinin üstünde bir anlayışla manevî değerleri anlatma yöntemini saptamalıdırlar. Bu yayın organlarında ortak tarih, ortak dil, ortak töre, ortak sanat anlayışları dinî bilgilerle zenginleştirilerek dile getirilmelidir. Yapılacak öteki bir hizmet, başkentlerde ve büyük kentlerde kitap fuarları açmaktır. Bu fuarlarda her iki tarafın dinî, tarihî ve hukukî eserleri başta olmak üzere sosyal alanla ilgili kitaplar sergilenmelidir. Türkiye tarafı kendi kitaplarının ucuz satışlarını sağlamalıdır.

Yapılacak başka bir hizmet de ortak yurtlar açmak ve ortak vakıflar kurmaktır. Bu yurtlarda kalacak çocuklara dinî konferanslar verilmesi ilke olarak kabul edilmelidir. Kurulacak ortak vakıflarla dinî eserlerin korunması, din tahsil eden gençlerin desteklenmesi, eğitim kurumlarının kurulması öngörülmelidir. Bu vakıfların başka bir görevi de, irşad görevine katkı olmalıdır.

Başka bir hizmet de dinî bilgilerle çalışmanın, girişimciliğin ve bilimciliğin öneminin aktarılmasıdır. Kur'an'da Yüce Allah "insan ancak çalıştığı kadar kazanır" buyurmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.) "iki günü birbirine eşit olan aldanmıştır" hadisiyle bize öğüt vermiştir. Daha birçok âyet ve hadis, çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Bunu ikna edici yöntemlerle anlatarak dinî bilgilerle ekonomik kalkınmayı teşvik etmek yararlı olacaktır. Meâlen "bilenlerle bilmeyenler hiç eşit olur mu" âyeti dinde bilimin önemini gösteriyor.

Ayrıca çevreyi korumak için temizlik hususu da üzerinde durulmaya değer bir konudur. "Temizlik imandandır" ve "temizlik dinin yarısıdır" hadislerini hepimiz biliriz.

Bu gibi nasların öngördüğü temizlik, uygulamada da görülmelidir. Ortak temizlik anlayışının kaynaşmayı güçlendireceği, sağlığı korumada yararlı olacağı ve ekonomide ihraç edilen mallara talebi artıracağı kuşkusuzdur. Ayrıca camilerin, okulların, işyerlerinin ve otellerin temizliği daha çok seyyahın gelmesini ve döviz bırakmasını sağlayacaktır.

Bağımsız Türk Devletlerinde ve Türkiye'de manevî değerlerin daha çok sevilmesi için günün şartlarına cevap veren, bilimsel açıdan sağlam yeni bir ictihadın yapılması da isabetli olur. Sevgili Peygamberimiz, Yemen'e vali olarak giden Muaz b. Cebel'in gereğinde aklıyla hükmetmesine izin verdiği bilinmektedir. Yine ihtilâflı bir sorun hakkında Ukbe b. Amir'in aklıyla hükmetmesine Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) izin vermiştir. Bu konuda bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "İctihat yap, doğru sonuca varırsan on, yanılırsan bir sevap vardır". Henüz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sağlığında Hubab b. Munzır, Hz. Ali ve Amr b. Âs ictihatlar yapmışlardır. O halde İslâm'da ictihadın yeri vardır. Hz. Muhammed'in açtığı bu kapıyı, bilim adına kimse kapayamaz.

Verilecek hizmetler arasında, dinî ve tarihî eserleri ortaklaşa koruma ilkelerinin de saptanması gerekir. Ortak atalarımızın tarihte meydana getirdiği birçok eser bakımsız ya da harap durumdadır. Bu eserlere sahip çıkarak gelecek nesillere emanet etmek yaşayanların görevleridir. Tarihe mal olmuş dinî eserler bir milletin kültür damgalarıdır. Kültür unsurlarının korunması ve diriltilmesi atalarımızın dünya uygarlığına katkısını da ispatlar. Kütüphanelerde tozlanmış yazmaları, yıkılmış tarihî üniversiteleri (medreseleri), kapısı çürümüş camileri, bakımsız kümbetleri onararak koruma altına almakla, kültürün devamlılığını da sağlamış oluruz. Sevgili Peygamberimiz bir hadisinde ***"kuşkusuz Yüce Allah, sanat ve hüner sahibi mümini sever"*** buyurmuştur. Başka bir hadisinde de ***"Allah güzeldir, güzeli sever"*** haberini vermiştir. Sanat eserleri güzelliğin simgelerindendir. Bunları korumak manevî görevlerimiz arasındadır.

Son olarak bir konu üzerinde durmak istiyorum. Dinî hizmetler alanında yardımlaşmak için yılda en az bir kez ilgili Türk Cumhuriyetlerinin Diyanet İşleri Başkanları ile Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı biraraya gelmelidir. Bu toplantılarda yeni durumlara göre din hizmetlerinin ihtiyaçları dile getirilmelidir. Ortak ilkelerin uygulamada görülen aksaklıklarını giderme yöntemi aranmalıdır. Nihayet kardeş Türk Cumhuriyetleri temsilcileriyle fikir alışverişi yapılmalıdır. Böylece dinî hizmetlerin daha iyi, daha yararlı ve daha başarılı işleyeceği kanaatındayız.

TOPLUMU DİN KONUSUNDA AYDINLATMA AÇISINDAN CAMİ VE MESCİDLERİN ÖNEMİ

Recep AKAKUŞ
Din İşl. Yük. Krl.Emekli Üyesi

DİN VE İNSAN

İslâm'a göre insan, varlıkların en üstünü olarak yaratılmıştır. O, eşref-i mahlûkâttır. Fıtratında ve cibilliyetinde din duygusu mevcuttur. (1) Her insan, İslâm fıtratı üzere doğmuştur. Yaratılışta insanlar, temizdir. Sapıklık ve kirlilik, doğuş sonrasında çevreden gelmektedir. Fıtratındaki öz değerleri, yaratılış doğrultusunda geliştirip koruyabilen insanlar, din dışı kalmazlar. Eserden müessire giden mantık yolunu izleyerek hakka ulaşırlar.

Peygamberlere ve onların varisi olan bilginlere düşen görev, tebliğdir, irşaddır. (2) Hidâyet Allah'tandır. Ancak; hidâyete ermenin de erdirmenin de şartları vardır. Bu şartları oluşturmak ve irşad ortamını hazırlamak, insanların takdirine bırakılmıştır. İslâm'a göre yeryüzü bütünüyle bir mabettir. Şarkta Allah'ın, garbta Allah'ındır. Her nereye yönelinirse yönelinsin Allah, orada hâzır ve nâzırdır. (3) Bununla birlikte yeryüzünde Allah'a ibadet için tahsis edilmiş mahallerin Hak katında ayrıcalığı vardır. (4) Bu ayrıcalık, o mekânda yapılan dinî ve insanî görevin, Allah katında taşıdığı üstün değerden kaynaklanmaktadır.

İnsan, yaratıklar arasında yegâne akıl sahibi varlıktır. Dinen kendisine sorumluluklar yüklenmesi de bundandır. Çünkü aklı olmayan dinen yükümlü değildir. Gerçekten insana yakışan ve yaraşan, akl-ı selîm çizgisinde son ilâhî din olan İslâm ile bütünleşmektir.

İNSAN VE MABED

İslâm'a göre insan, insanî değerler ile İslâmî değerleri akl-ı selîm çizgisinde birleştirerek yükselecek ve yaratılış amacına ulaşacaktır. Varlıkların üstünü olarak yaratılan insanın, fıtratına dayalı bir ilâhî sistem içinde yükselmesi ve yücelmesi, Hak tarafından programlanmıştır. Bu sebepten; ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den son

(1) Rûm: 30.
(2) Mâide: 92,99.
(3) Şûrâ: 48.
(4) Cin: 18.

peygamber Hz. Muhammed'e gelinceye kadar geçen asırlarda gelmiş olan bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri semâvî dinlerin hepsinde temel iman prensipleri korunmuştur. Ancak uygulamaya yönelik amel ve ahlâk prensipleri, ayrıcalık göstermiştir.

İslâm Dini, uygulamada kolaylığı benimsemiştir. Bu cümleden olmak üzere; Allah'a ibadet ederken belirli bir yerde bulunmak ve namazı orada kılmak mecburiyeti getirmemiştir. Bununla birlikte mabede ve mabette topluca yapılan ibadete büyük değer vermiştir. Özellikle;"Ulü'l-Azm" rütbesiyle anılan peygamberlerden Hz. İbrahim'in, oğlu Hz. İsmail ile birlikte ihya ve imar ettiği "MESCİD-İ HARAM" ile çevrili Kâbe'nin, İslâm'da yeri büyüktür.Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere göre Kâbe, tevhid inancını hayata geçirmek için yeryüzünde ilk inşa edilen yapıdır. (5)"Beytü'l-Atîk", "Beytü'l-Haram" ve "Beytu'llah" (6) isimleri ile de yâd edilmektedir. Kâbe'nin yakın çevresinde Safa, Merve, Zemzem, Hacerü'l-Esved... gibi İslâm'ın şeâirinden sayılan (7) kutsal mahaller ve unsurlar vardır. Hac menâsiki burada ifa edilir. İslâm adına yeryüzünde inşa edilen bütün cami ve mescidler, kıble cihetleri itibariyle, buraya bağlıdırlar.

Kudsiyet itibariyle mescidler, şöyle sıralanır: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve Mescid-i Nebî. Bazı İslâm bilginlerine göre Mescid-i Nebî, ikinci sırada yer alır. Bunların dışında kalan mescidler, büyüklüğü ve sanat değeri ne olursa olsun kudsiyyet itibariyle aralarında fark yoktur. (8) Hepsi aynı değerdedir.

Yeryüzü, temiz olmak kaydıyle, bütünüyle mescid olmaya layıktır. Ancak; Cin sûresi'nin 18 nci âyet-i kerimesinde belirlendiği üzere mescidler, Allah'a tahsis edilmiş yerlerdir. Buralarda yalnız tek tanrıya kulluk ve ibadet yapılır. Mescidleri imar ve ihya etmek, müminlere yaraşır. (9) Müşriklere yaraşmaz. (10) Küfürde ileri giden zalimler ise tinetleri gereği müminleri camiden meneder ve onları tahribe yönelir. (11)

KÂBE VE MESCİDLER

Kâbe, Tevhid inancı adına yeryüzünde gerçekleştirilen ilk yapılanma örneğidir. Kastalânî'ye göre Kâbe'nin yeri, "Metaf-ı Melâike ve Metaf-ı Enbiyâ"dır. (12) İbn Kesîr'e göre de Kâbe'nin âmir-i inşâsı, Yüce Allah'tır. Mübelliği ve mühendisi, Hz. Cebrail'dir. İlk bânisi, Hz. İbrahim'dir. Hz. İsmail de muavinlik görevi üstlenmiştir. (13)

Tevhid sembolü olarak inşa edilen Kâbe, anıt bir yapıdır. Ancak yeri ve çevresi kutsal mahaldir. Bu mahallin sınırları, Hz. İbrahim'e vahiy yoluyla Allah tarafından bil-

(5) Âl-i İmrân: 96.

(6) Hac: 29, Mâide: 97, Bakara: 125.

(7) Bakara: 158.

(8) Tac: C.I, s.233.

(9) Tevbe: 18.

(10) Tevbe: 17.

(11) Bakara: 114.

(12) K. Miras, Tecrid-i Sarih Tercemesi, C.6, s.17, İst. 1939.

(13) Aynı eser ves.

dirilmiş ve Cebrail tarafından da bizzat yerinde gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerim, "Beytü'l-Atîk" ve "Beytü'l-Harem" diye nitelediği tevhid sembolü yapının inşasına, taşıdığı özelliklere, Harem bölgesinde yer alan ve müslümanların gerçeğe yönelmesine vesile olan "Şeâir-i İslâm"a ait sembollere ve Hz. İbrahim ile oğlu İsmail'in yaptıkları tebliğ çalışmalarına dair detaylı bilgiler vermektedir. (14)

Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.) beşeriyyetin tümüne gönderilmiş bir peygamber sıfatıyla putperestler dışında kalan ehli kitabı, "Allah'tan başkasına kulluk yapmamak, hiçbir şeyi O'na eş koşmamak ve insanlardan herhangi birini ilahlaştırmamak" temel esasına göre birliğe ve beraberliğe çağırmış, (15) Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrahim hakkında sürdürdükleri yersiz ve mesnetsiz tartışmaları bırakarak gerçeğe yönelmeleri hususunda kendilerini uyarmıştır. Ayrıca gerçeğe giden yolun da akl-ı selîm çizgisinde Hakk'a ulaşabileceğini onlara hatırlatmıştır ki, o çizgi şudur: "İbrahim, ne Yahudi, ne Hıristiyan ve ne de müşrik idi. O, tek tanrıya inanan dosdoğru bir müslümandı. İnsanlar arasında İbrahim'e en yakın olanlar, O'nun inançlarını paylaşıp kendisine tabi olanlardır ki, bu niteliğe sahip kişiler, Hz. Muhammed ve ona, içten inanarak, izinden yürüyenlerdir. Hiç şüphesiz Allah, müminlerin dostudur. (16)

Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman tarafından (17) mukaddes topraklar (18) üzerinde inşa edilen Kudüs Mescidi, Kur'an-ı Kerim'de "Mescid-i Aksâ" olarak geçmektedir. (19) Mescid-i Haram'dan sonra, faziletçe, ikinci derecede kutsal mahal olarak kabul edilir. (20)

Hicret sonrasında Medine'de Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından inşa edilen "Mescid-i Nebî", fazilet sıralamasında ikinci veya üçüncü derecede yer alır. Çünkü bazı İslâm bilginleri, fazilet sıralaması yaparken "Mescid-i Nebî"yi ikinci sıraya yerleştirir. Üçüncü sıraya "Mescid-i Aksâ"yı koyar. Aksini düşünerek Mescid-i Nebî ve Mescid-i Aksâ'da sıralama değişikliği yapan bilginler de mevcuttur.

Sıralamadaki yerleri ne olursa olsun Mescid-i Haram gibi bu iki mescidin de Kur'an-ı Kerim'de yeri vardır. Değişik yönlerden daha sonraki asırlarda müslümanlar tarafından yapılan mescidlere tesir etmişlerdir.

Allah adına inşa edilen her mescid, Beytu'llah'tan bir şube mesabesindedir. Cin sûresinin 18'nci âyet-i kerimesinde mescidlerin, sıradan yerler olmadığına işaret olunmuştur. Çünkü onlar, Allah'a tahsis edilmiş mahallerdir. Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır: ***"Allah'a göre bir beldenin en güzel ve en hayırlı yeri, o beldenin mescidleridir. Bir beldenin Allah'a göre, en çirkin ve en çok buğz edilmeye lâyık yeri ise o beldenin, çarşı ve pazar yerleridir"***. Çünkü birinde hayatın çirkeflerinden uzaklaşılarak Allah'a ubudiyyet arzedilir,

(14) Bakara: 125-128, Âl-i İmrân: 96-97, Hac: 25-30.

(15) Âl-i İmrân: 64-68.

(16) Âl-i İmrân: 64-68.

(17) Taç: C.I, s. 235.

(18) Maide: 21.

(19) İsrâ: I.

(20) Taç: C.I, s.233-34.

diğerinde ise çok kerre çıkar ve menfaat kavgası yapılarak Hak'tan uzaklaşılır. (21) Buharî ve Müslim'de yer alan bir diğer hadis-i şerif de, (22) ***"Kalblerinden mescidleri çıkarmayan, akşam-sabah mescidlere devam eden müminleri Allah, cennetine koyacak ve onları, beyinleri kaynatan hesap gününün şiddetli sıcağından koruyarak, serin gölgelikler altında barındıracaktır."*** (23)

İslâm'ın hayata geçirilmesinde cami ve mescidlerin yeri büyüktür. Tevbe sûresi'nin 108 nci âyet-i kerimesi ile Nur sûresi'nin 37 nci âyet-i kerimesinde tavsif ve tasvir edildiği üzere gerçek müminler, gönülleri ile mescidlere sımsıkı bağlıdırlar. Ne ticaretleri ve ne de alış-verişleri onları, mescidlerden koparamaz. Onlar, takva prensibi üzerine inşa edilen Kuba Mescidinin müdavim cemaati gibi hayattan kopmaksızın mescidde hem içlerini hem de dışlarını temizlerler. "Tathir" ve "Tezkiye" kavramları ile ifade edilen en yüksek seviyedeki ruh ve beden temizliğini gerçekleştirirler.

Allah, Bakara sûresi'nin 125 nci âyet-i kerimesinde Kâbe ve yakın çevresini her bakımdan emin ve güvenli kıldığını beyan ettikten sonra, buranın temiz tutulması hususunda Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'den söz almıştır.

MESCİDDEN FITRATA...

"Mescid" terimi, "secde" kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. Sözlükte: "Eğilme, itaat etme, kabullenme, baş eğme ve özel biçimde toprağa kapanma..." manalarında kullanılmıştır. Hatırlanacağı üzere; secde, namazın rükünlerinden biridir. Bu, insanın yaratıcısının azameti ve yüceliği karşısında irkilerek "BEZM-İ ELEST" te Allah'a verdiği cevabı hatırlaması (24) ve özündeki kul olma değerlerini şuur plânına çıkararak Rabbine sunmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, "Müminin, miracıdır", "Gözümün nurudur" (25) diye tavsif ettiği namaz, insan için mana alemlerine doğru açılan bir hasret ve bir vahdet köprüsü oluşturmaktadır. İşte bu mana alemlerine doğru açılan yolda "UBUDİYYET SECDESİ", müminleri, mutlak gerçeğe ulaştırmakta ve şuur plânında Hak ile buluşturmaktadır.

Diğer yandan "secde" kelimesi, sözlük anlamları doğrultusunda insanı, yaptığı çağrışımlarla yaratılış anına taşımaktadır ki, o devrede ilk insan ve ilk peygamber Adem'e yapılan "TEHİYYE SECDESİ" ile insanın, "EŞREF-İ MAHLÛKÂT" olduğu tescil ve ilan olunmuştur. Çünkü Allah'ın meleklere ve iblise verdiği: "Adem'e secde ediniz..." emri, bir "Tehiyye Secdesi"ni gerçekleştirmek için verilmiş bir emirdir. Emrin gereğini yerine getiren melekler, bir taraftan Adem'in şahsında insanın üstünlüğünü kabullenmişler; diğer yandan Hak katında makbul kul olma hakkını pekiştirmişlerdir. İblis ise, mahiyyet farkını ileri sürerek isabetsiz bir kıyas yapmış, kibirlenmiş, gururlanmış ve Adem'e secde etmekten imtina etmiştir.

(21) Ali Nasıf, Taç, C.I. s.230-231.
(22) Ali Nasıf, Taç, C.I. s.230-231.
(23) Ali Nasıf, Taç, C.I. s.230-231.
(24) A'râf: 172.
(25) Kaf: 16.

Verilen ilâhî emri yerine getirmeyen İblis, Hak katında makbul kul olma hakkını kaybetmiş ve lânetlenerek Hakk'ın huzurundan kovulmuştur.

Hilâfet makamına oturtulan insanoğlu, yaratılışındaki bu üstünlüğü gözönünde bulundurarak "Biz insana şah damarından daha yakınız" (26) hükmü ilâhîsini hatırlamalı; azmadan, sapmadan, korkmadan ve Allah'ın rahmetinden ümidini kesmeden Rabbine kul olma yolunda çaba sarfetmelidir. "Gönülden gönüle yol vardır" denir. Gönülden Hakk'a giden yol da vardır. Çünkü gönül, "Nazargâh-ı ilâhîdir", kirletilmediği takdirde basîret penceresi açılır ve gerçekler açık seçik görülür.

İşte "secde" ve "mescid" kavramları, kaynaklar üzerinde fikir jimnastiği yaparak derinlemesine düşünüldüğünde; bizleri, hilâfet makamına yükseltildiğimiz ve Tehiyye Secdesi" ile şereflendirildiğimiz gerçek kulluk makamına ulaştırmaktadır. Zahiri planda yakınımızdaki belde mescidinden başlayarak "Mescid-i Nebi", "Mescid-i Aksâ" ve "Mescid-i Haram" hattından geçerek "Beyt-i Mâ'mura" ulaşan yolda aynı makamda son bulmaktadır

MİHRAP'TAN KÂBE'YE

Yeryüzünde İslâm adına inşâ edilen bütün mescidler, kıble hattı ile Kâbe'ye bağlıdırlar. Bu, farazî bir hattır. Bu hat vasıtasıyla; her an milyonlarca insanın gönlü buraya akmaktadır. Tıpkı göz göz kaynak ve pınarlardan çıkarak dereler, çaylar, ırmaklar, nehirler...oluşturan suların, denizlere aktığı gibi...

Kıble hattının, bir ucunda "MİHRAP" diğer ucunda "BEYTU'LLAH" yer alır. Beytu'llah, yeryüzüne, tek tanrı inancı adına dikilen bir âbide; mihrap ise bu âbideyi cami ve mescidlere taşıyan anlamlı bir simgedir. Allah'a ibadet eden mü'minler, namaz kılarken gönüllerinde oluşan yüksek duyguları, bu kanalla "Vahdet Odağı"na taşırlar ve Hakk'a sunarlar. Böylece; şuur plânında kesretten vahdete yükseliş sağlanarak mutlak gerçeğe yaklaşılır.

"Mihrap", aslında Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman'ın, "Tevhid" adına Kudüs'te inşâ ettiği "Mescid-i Aksâ"nın özel bölümlerine verilmiş bir isimdir. "Oda, Hücre ve Niş" manalarına gelen bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de Âl-i İmrân Sûresi'nin 37 nci ve Meryem Sûresi'nin 11'nci âyetinde Hz. Zekeriyya ve Hz. Meryem'in, ibadet ettiği kutsal mahalleri ifade için kullanılmıştır. Şüphesiz bu mahaller, kutsal mahallerdir. Hz. Meryem'e indirilen ilâhî sofraların yeri, mihraptır. Hz. Zekeriyya'nın yaptığı duaların kabul edildiği yer de mihraptır. Bu sebepten; ülkemizde inşa edilmiş yüzlerce cami mihrabı, içinde "MİHRAP" kelimesi geçen, Âl-i İmrân sûresinin 37 nci âyet-i kerimesini taşımaktadır.

Hz. Meryem'e ilâhî sofraların indiği, Hz. Zekeriyya'nın yaptığı duaların kabul buyurulduğu "MİHRAP", mimarî bir unsur olarak Mescid-i Aksâ'dan alınarak cami ve mescidlere taşınmıştır. Şu kadar var ki, "Mihrap", küçük mescidlere girerken kıble duvarına açılmış bir "NİŞ" olduğu halde büyük ve merkezî camilere girerken Kâbe'nin

(26) Kaf: 16.

dikey bir kesitine dönüşmüştür. Selimiye, Süleymaniye ve İstanbul-Eminönü-Hidâyet camii...gibi. Selatin ve merkezî camilerde bunun örnekleri açık seçik görülmektedir.

Kıble-Hattı, hicretin ikinci yılına kadar Mihrap-Mescid-i Aksâ hattından geçirilmiştir. Hicrî ikinci yıldan itibaren, verilen ilâhî emir gereği, Mihrap-Mescid-i Haram hattına döndürülerek sabitleştirilmiştir. (27)

HİRA-NUR DAĞINDAN MESCİD-İ HARAMA

Bilindiği üzere; risalet görevi, Hz. Muhammed'e Mekke'de ve Hira-Nur Dağı'nda tevdî kılınmıştır. Ancak; alınmasına Hira Nur Dağı'nda başlanan ilâhî mesajların tebliğ yeri, Mekke'dir. Özellikle Mescid-i Haram'dır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), aldığı ilâhî mesajları süratle ümmetine ulaştırmış ve bu mesajları, öncelikle, ümmetinin hafızalarına yerleştirmeye gayret göstermiştir. Sonra da vahiy-kâtiplerine bu mesajları yazdırtmıştır. İlâhî mesajların insanlara aktarılması tarzında başlayan İslâm'ı tebliğ faaliyetleri, hiç şüphesiz, Mescid-i Haram ile sınırlı kalmamıştır. Çarşılar, pazarlar, panayırlar, evler, bağlar, bahçeler... Nerede bir insan bulunmuş ise orada tebliğ faaliyeti yapılmıştır. Ancak; ağırlık noktası, daima Mescid-i Haram olmuştur.

Mekkeli müşrikler tarafından yapılan acımasız ve insanlık dışı ağır işkencelere rağmen Hz. Muhammed (s.a.s.), hiçbir zaman Kâbe'den uzaklaşmamış ve ümmetine bunu salık vermemiştir. En ağır şartlar altında kaldığı günlerde dahi müşrikler ile diyaloğu kesmemiş, "Emrolunduğun gerçekleri, açıkla... Müşriklerden çekinme" (28) emr-i ilâhîsine ittibaen her yerde ve her türlü şart altında tebliğ hizmetini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'a yakın olabilmek ve tebliğ hizmetlerini daha verimli hale getirmek için Safa Tepesi yakınındaki "DARÜ'L-ERKAM"ı, tebliğ ve irşad merkezi yapmış olması, son derece anlamlı bir davranış olarak değerlendirilmelidir.

Hicret sonrasında; Medine'de Mescid-i Nebî içinde tesis edilen "SUFFE", dini otorite adına kurulmuş ilk irşad ve tebliğ kurumu olarak görülebilir. Mekke'de olduğu gibi Medine'de izne bağlı olarak evlerde açılan hususi mescidler, mahalle aralarında, öncelikle çocuklara okuma-yazma öğretmek için açılan "KÜTTAP"lar ve Mescid-i Nebî'de tesis edilen "DERS HALKALARI", Asr-ı Saadette ortaya konan irşad ve halkı din konusunda aydınlatma faaliyetlerinin ilk örnekleri olarak gösterilebilir.

MESCİD-MERKEZLİ TEBLİĞ

Hulefâ-i Râşidîn devrinden itibaren İslâm adına feth edilen bütün beldelerde "MESCİD-İ NEBÎ" örnek alınarak çeşitli büyüklükte cami ve mescidler inşa edilmiştir. Kufe, Basra merkez camileri ile Şam-Ümeyye camisi, son derece yaygın, etkin ve yararlı irşad hizmeti sunmuşlardır. Bu konuda, adeta, Mescid-i Nebî ile yarışa

(27) Bakara: 149.

(28) Hicr: 94.

girmişlerdir. Öncelikli olarak ulûmü'l-Kur'an'ın tedris edildiği bu mescidler, Hasan-ı Basrî, İmam Malik ve İmam Azam Ebu Hanife...gibi büyük İslâm bilginlerinin yaptığı geniş ilmî faaliyetlere şahid olmuşlardır. Unutulmamalıdır ki "Ehl-i Sünnet" anlayışı ve ekolü, Basra-Kufe-Medine üçgeninde oluşmuştur.

Abbasiler devrinde Bağdat'a ve Endülüs'e doğru genişleyen bu ilmî çalışmalar, Bağdat-Nizamiye Medreseleri'nin kurulması ile, tebliğ ve irşad hizmetleri cami dışına taşmıştır.

Tebliğ ve irşad hizmetleri, gelişen ve değişen şartlara göre cami, merkez olmak üzere; değişik hizmet ve ihtisas alanlarına yönelmiştir ki, sonunda; merkezî cami olan İslâmî külliyeler doğmuştur. Selçukîler ve Osmanlılar döneminde İslâm âleminin birçok yöresinde geniş külliyeler kurulmuştur. İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet Han tarafından kurulan Ayasofya ve Fatih külliyeleri ile Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulmuş olan Süleymaniye külliyesi, İslâmî kültürün gelişmesinde ve yayılmasında, unutulmayacak kadar, büyük hizmetler sunmuşlardır.

Tarihi seyri içinde cami merkezli, medrese, kütüphane, imaret, dârü'l-Kur'an, dârü'l-hadis, dârü'ş-şifâ, sebil, meşruta, hazîre, türbe, çeşme, dükkan, çarşı, şadırvan...gibi farklı üniteleri içine alan külliyeler kurulurken; diğer yandan da cami içi hizmet üniteleri, daha belirgin hale getirilmiştir. Sözgelimi: Mihrap, minber gibi eski ünitelerin yanısıra mahfeller, maksureler, kürsüler ve mükebbirlikler ile cami ve mescidler, mimarî yapı olarak da özden kopmadan değişmiş ve gelişmişlerdir.

Cami-dışı öğretim kurumları, örgün eğitim programlarını uygularken cami içi öğretim üniteleri de yaygın eğitim programlarını uygulamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde yüzlercesine şahid olacağımız "DERSİYYE-VAKFİYYE"leri, cami-içi irşad hizmetlerine tahsis edilmiş gelir kaynaklarıdır.

CAMİ VE MESCİDLERDE İRŞAD

Camilerde irşad hizmetleri yarım asır öncesine kadar;

a) Minberde

b) Vaaz Kürsüsünde

c) Dersiyye Kürsüsünde

d) Mihrapta

olmak üzere dört ayrı yerde yapılırdı. Ancak, kaynaklar ve güdülen amaç aynı olmakla beraber, her ünitede yapılan hizmet şekli farklıydı. Şöyle ki:

a) Minberdeki irşad hizmeti, hutbe iradı şeklindeydi. Yetkili makam sahibi veya onun görevlendireceği kişi, hutbe okurdu. Hutbe, Cuma namazı ile bağlantılı olduğu için ikisi birlikte değerlendirilir; uzunluğu, kısalığı ve muhtevası, yetkili makamca sınırlandırılırdı. Hz. Peygamber'in irad eylediği hutbeler, örnek tutularak özlü ve kısa olmasına dikkat edilirdi. Siyasi otorite adına hutbe okunacağı için, yayla, oba, küçük köy ve mahalle camilerinde Cumhuriyet öncesinde cuma namazı kılınmaz ve hutbe de okunmazdı. Hutbeleri, Arapça okuma geleneği Cumhuriyet devrine kadar sürdürül-

müştür. Bu hatalı uygulama, halkın irşad hizmetinden uzun yıllar mahrum kalmasına ve hutbelerin yozlaştırılmasına sebep olmuştu. Öyle ki: Büyük ve merkezi cami hatipleri, hutbeleri mersiyyeye ve ağıta dönüştürmüşlerdi. Türkçe hutbe geleneğini tesis eden Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemiz insanlarına en büyük hizmeti yapmıştır.

b) Vaaz kürsülerinde irşad hizmeti, ekseriyyetle, bayram namazlarından önce yapılırdı. Osmanlı hükümdarı III. Ahmed devrinde başlatılan resmî mevlit kutlamalarının yapıldığı kandil gecelerinde de namaz öncesi irşad hizmetleri yapılmaya başlamıştır. Esas itibariyle; vaaz ve irşad hizmetleri, cuma namazlarından sonra yapılırdı. Cuma namazlarından evvel güzel sesli hafızlar, Kur'an-ı Kerim tilâvet ederlerdi. Ancak; cuma günü tatili kaldırılınca bu uygulama, sürdürülememiştir. Kürsü şeyhleri ve ders-i âm'lar tarafından yapılan bu hizmetler, zarureten, cuma namazı öncesine alınmıştır. Vakfiyye şartlarına uymayan bu verimsiz usul, günümüzde de sürdürülmektedir.

Cami-içi irşad hizmetlerinde önemli yeri bulunan kürsü şeyhlerinin, özel statüleri mevcuttu. İstanbul-Haliç Humbarhane Camii kürsüsünden başlayarak, silsile yoluyla, Ayasofya kürsüsüne yükselirlerdi. Sayıları, 30-35 kadardı. Genellikle tarikat ileri gelenleri arasından seçilen kürsü şeyhleri, belli bir düzeyde, mescid-tekke diyaloğunu da sağlıyorlardı.

c) Dersiyye Kürsülerinde verilen irşad hizmetleri, en verimli hizmetler olmuştur. İstanbul-Fatih ve Beyazıt camilerinde görüldüğü üzere; cami içinde "DERSİYYE MAKSURELERİ VE DERSİYYE KÜRSÜLERİ" tesis edilmiştir.

Bu maksurelerde ve bu kürsülerde: "Ders-i âm" unvanı alan bilginler, Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelâm ve Akaid, Zühd ve Tasavvuf'a dair kaynak kitapları tedris ederler, belirli bir program izleyerek tedris ettikleri eserleri tamamlarlardı. Usulüne göre öğrencilerine icazet de verirlerdi. İstanbul'da; Ayasofya, Fatih ve Beyazıt Camii ders-i âmları halk arasında saygın kişiler olarak ağırlanırdı. Cami dersleri halka açık derslerdi. Hocaya anlamadığını sormak ve açıklatmak imkânı vardı. Bu bakımdan, camilerde yapılan irşad hizmetlerinin en verimlisi, dersiyye kürsülerinden yapılan dersler ve irşad hizmetleriydi.

d) Mihrap'ta yapılan ve daha çok görevli imam tarafından gerçekleştirilen irşad hizmeti ise; namaz sûre ve dualarının tilâvetinde görülen hataları tashih etmek, yapılmış ezberleri pekiştirmek ve 32 farz seviyesindeki dini bilgileri, "MIZRAKLI İLMİHAL", "DÜRRÜ YEKTA" gibi Türkçe ilmihal kitaplarından veya "NURU'L-İZAH", "HALEBİ SAGÎR" isimli Arapça kitaplarından istifade ederek vermek şeklinde uygulanırdı.

Yaygın irşad hizmetlerinden, etkisi en geniş olanı, "MEŞİHAT"ça hazırlanan "CER" programlarıydı. Bu programa göre her yıl, Ramazan ayı öncesinde medreseler tatil edilir, "Muîd ve Mülâzemet" seviyesine ulaşmış olanlar ile "Rüûs İmtihanına" namzet olan medrese son sınıf öğrencileri, yapılan özel bir programa göre dağıtılırlardı. Ülkenin en ücra köy ve mezralarına kadar bu genç, dinamik bilginler gönderilirdi. Halk arasında "RAMAZAN HOCALARI" diye anılan bu irşad kervanı ile asırlar boyu Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde İslâm, en ücra köşelere kadar ulaştırılmıştır. Ancak; zaman içinde öze ve köke bağlı olarak geliştirilip korunamadığı için, bu program

sulandırılmıştır. "CER" kavramı kaynağındaki orjinaliteyi kaybederek, bir ara, din adına yapılan dilenciliğe dönüştürülmüştür.

Ramazan özel programları arasında Devlet Başkanı ile yakın çevresine hitap eden "HUZUR DERSLERİ"ni ve seçkin kişilere hitap eden "KONAK SOHBETLERİ"ni de unutmamak gerekir.

Buraya kadar verilen bilgilerin tümü, kaynaklara, prensiplere, amaçlara ve geçmişte yapılan uygulamalara dairdi. Kaynak, amaç ve prensipler ve de mekân korunmak kaydıyle, acaba, günümüzde ne yapılabilir, bir de konuya bu açıdan bakalım.

MEŞİHATTAN DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİNE

Diyanet İşleri Başkanlığı, bir Cumhuriyet müessesesidir. Ancak millet ve devlette devamlılık esastır. Rejim ve yönetim değişikliği, buna engel olamaz. Bu sebepten; kuruluş günlerindeki durumu ve konumu itibariyle Başkanlık, bir aysberke benzetilebilir. Nasıl aysberkin görünen kısmı, görünmeyen kısmına nazaran çok küçük ise, Diyanet İşleri Başkanlığı da ilk yapılanmada bir çekirdek kuruluş olarak genel idarenin içinde böyle yer almıştır. Gerçekte; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temel yapısında Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti bulunmakta, onun tabanında ise koca MEŞİHAT yatmaktadır. Devlet ve millette devamlılık esas olduğuna göre, Başkanlık için düşünülecek yeni yapılanmalarda bu espri gözönünde bulundurulmalıdır. Cumhuriyetimizin temel kurumlarından olan birçok kuruluşumuz, "Kuruluş yıl dönümlerini" kutlarken bile bu inceliğe dikkat etmektedirler.

Tarihi perspektiften bakıldığında; üstlendiği yasal görevler açısından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, değişik dönemlerine şahid olmaktayız:

a) 1923-1930 dönemi,
b) 1930-1950 dönemi,
c) 1950-1965 dönemi,
d) 1965-1980 dönemi,
e) 1980 ve sonrası...

a) 1923-1930 döneminde; Diyanet İşleri Başkanlığı, Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti'nin görevlerini aynen devr almıştır. Bu sebepten; hem vakıfların hem dekaldırılıncaya kadar-tekkelerin yönetimi, Başkanlığa bırakılmıştır. "Usul-ü Kadîme" üzere dini yüksek tahsil yapmış ve "Ruûs İmtihanı" vererek "Ders-i âm" ünvanı kazanmış din bilginleri, vaiz olarak irşad hizmeti sunmuşlardır. İmparatorluktan Cumhuriyete geçerken şüphesiz devlet, yapı olarak küçültülmüş kadro tenkîsatına gidilmiştir. Şu kadar ki, bu işlem yapılırken; beşerî zaafların ön plana çıktığı ortamlarda kurunun yanında yaşta yanmıştır. Dolayısıyla; diyânî hizmet yüklenecek kadrolar arasında geniş çapta umutsuzluk atmosferi doğmuştur.

Bu dönemde; Şeyhu'l-İslâm Mustafa Hayri Efendi zamanında hazırlanıp yürürlüğe konan "TEVCİH-İ CİHAT NİZAMNAMESİ" aynen uygulanmıştır. Atamalar dahil bütün işlemler, Başkanın riyaset ettiği "Hey'et-i Müşavere" tarafından yapılmıştır.

b) 1930-1950 döneminde; Diyanet İşleri Başkanlığı, yapısal değişikliğe uğramış, vakıflar-tümüyle-cami ve mescidler, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ayrılmıştır.

Başkanlık, Ankara'da "Heyet-i Müşavere" ve merkez personeli, taşrada ise müftü ve vaizler olarak organize edilmiştir. Cami görevlileri, "Hademe-i Hayrat" ünvanı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce atanmış ve aynı müdürlükçe yönetilmiştir. Bu dönemde Başkanlık, camilerde, sadece irşad hizmeti vermiştir. Mevzuat olarak; "Hademe-i Hayrat Tüzüğü" yürürlüğe konmuş ve teşkilâtın personelce bütçe imkânları nisbetinde takviyesine çalışılmıştır. Bu dönemde Türkçe ezan uygulamasına geçilmiştir.

c) 1950-1965 döneminde; Hademe-i Hayrat diye anılan cami görevlileri, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alınarak tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlanmış ve 1930 öncesinde olduğu gibi cami hizmetleri, Diyanete devredilmiştir. Bu dönemde, yönetmelikler yapılmış ve sayıca kadro arttırımı faaliyetlerine hız verilmiştir. Vaaz ve irşad hizmetleri ile Kur'an kursu açma faaliyetleri, bu dönemde büyük önem kazanmıştır. Ezan'ın, aslî şekline döndürülmesi de yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

1960-1965 yılları genel olarak bu dönem içine alınmakla beraber; bu yıllar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeniden yapılanması açısından son derece önemlidir. Çünkü 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden sonra gelişen yeni siyasi ortamda, Başkanlığın organizasyonu gündeme gelmiş ve 1965 yılında çıkarılan 633 sayılı yasa ile Başkanlık, yeni baştan düzenlenmiştir. 1923 tarihli kuruluş kanunundan sonra; ilk defa Başkanlık teşkilât kanununa kavuşmuştur. Bu yasa ile din görevlileri hukuken olmasa da, mali yönden devlet memuru statüsüne alınmış ve Başkanlığın, genel idare içindeki durumu güçlendirilmiştir. Ancak; değişik baskı gruplarının, yersiz ve de insafsız direnmelerinden dolayı; bu yasayı, bütünüyle, hayata geçirmek mümkün olmamıştır. 1980 öncesi yıllarda 633 sayılı Kanun'da tadilât yapan 1982 sayılı yasa, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilince, yasal prosedür gereği, 633 sayılı yasanın bazı maddeleri de yürürlükten kalkmış ve Başkanlık, yasal açıdan, ciddi bir boşlukla karşılaşmıştır. 1980 sonrası yıllarda çıkarılan Kanun Hükmündeki bazı kararnamelerle açıklar kapatılmaya çalışılmış ise de yeterli olmamıştır.

Teşkilât yasası açısından boşluklar kapatılamadığı halde Başkanlıkça bu dönemde yönetmelik, yönerge ve genelge türü mevzuat, sıkça çıkarılmış ve aynı süratle de yürürlükten kaldırılmıştır. Kağıt üzerinde yapılan bu süratli değişim, tabana zamanında intikal ettirilememiş ve benimsetilememiştir. Kanaatimizce bu tür uygulamalar, teşkilâtta ve hizmet alanında istikrarsızlıklara ve güvensizliklere sebep olmuştur. Örnek olarak; 657 sayılı Yasanın çıkarılmasını öngördüğü "Görev ve Çalışma Yönetmeliği" tüm Başkanlık personelinin görev ve yetkilerini belirler şekilde hazırlanıp Resmi Gazete'de ve Diyanet Gazetesi'nde yayımlandığı halde, bir hafta uygulanmadan, yürürlükten kaldırılmıştır.

Görülen odur ki ülke genelinde gözlendiği gibi Başkanlık teşkilâtında da amir durumundaki zevat, yasalarla sınırlı görev yapmaktan ziyade geniş takdir haklarını kullanarak hizmet yapma anlayışındadır. Şüphesiz bu durum, geniş memur kitlesinin pasifize olmasına ve yönetime katkıda bulunmamaya götürmektedir.

Başkanlıkla ilgili, yasal açıdan, bu kronolojik değerlendirmeyi yaptıktan sonra her dönemle alakalı bazı olumsuzluklara işaret etmekte yarar görüyorum:

1) Meşihatça ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde Şer'iyye ve Evkaf Vekâletince aynen ve 1930 yılına kadar Diyanet'çe kısmen uygulanan "TEVCİH-İ CİHAT NİZAMNAMESİ" ile getirilen "Niyabet" ve "Daimi Mezuniyet" usulü'nün uy-

gulanması, teşkilâtın dinamizmini yıkmıştır. Çünkü bu sistem, cami hizmet kadrolarını bir çeşit arpalık haline getirmiştir. Kadrolu görevlilerin, cemaatle diyalog kuramayacak kadar, yaşlı oldukları halde görevi sürdürmekte ısrar etmeleri, hizmet açısından verimli olmamıştır. Günümüzde ise tam aksine Genç yaşta emekliliğin tercih edilmesiyle; Başkanlık kadrolarının çocuk yaşta genç görevlilere bırakılması da halkın güven ve itimadını sarsmaktadır. 1950 yılları öncesinde "BUYRULTU" esasına göre köy imamlığına atanan ve harman zamanında; harman harman dolaşarak hak toplayan, saçı-başı birbirine karışmış din görevlisi nasıl halkın üzerinde manevi bir etki bırakmamış ise, günümüzde pek çok örneği görüldüğü üzere kot pantolonlu, henüz çocuksu davranışları aşamamış, memur tipli genç din görevlilerini de halk benimsememektedir.

Bu sebepten; yaşça olgun, fikir ve düşüncede dolgun, kılık-kıyafetinde ölçülü, halka yönelen ve devletiyle kucaklaşan özveri sahibi din görevlisinin iştiyakı duyulmaktadır.

2) Bilindiği üzere; Cumhuriyetimizin banisi Gazi Mustafa Kemal Atatürk, iki vekâleti, aynı yasaya bağlı olarak "Başkanlık" sistemi içinde teşkilatlandırmıştır. Bunlardan biri Genel Kurmay Başkanlığı diğeri de Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Bunlardan Genel Kurmay Başkanlığı, hizmet gereği-teşkilâtına aldığı sivilleri askerleştirip onları "Askerî Memur" statüsüne sokarken, Diyanet İşleri Başkanlığı, aksi bir uygulama yaparak, üst seviyedeki bütün Diyanî hizmetleri Din Hizmetleri Sınıfından çıkarılarak Genel İdare Hizmetleri sınıfına geçirmiştir. 657 sayılı yasada yeralan Din Hizmetleri Sınıfı, küçültülmüştür. Bilebildiğimiz kadarıyla bunun sebebi, Genel İdare Hizmetlerine tanınan malî imkân ve haklardan yararlanmaktır. Unutulmamalıdır ki bu uygulama, Diyanet teşkilâtını son derece olumsuz etkilemektedir. Hangi kesimden olursa olsun, halkımız "MEMUR-TİPİ" din görevlisine itibar etmemektedir.

Bundan dolayı; Osmanlıların kuruluş döneminde birçok örnekleri görülen "ALP-EREN TİPİ" din adamı yetiştirmenin yolları aranmalıdır. Hatırlanacağı üzere; bu tip din görevlileri, şeriat-tarikat çizgisinde halka özveri içinde yaklaşan, halkın içinde yaşayan fakat devletle ilgisini kesmeyen dinamik bir yapıya sahip kişilerdir ki en çarpıcı örneğini Bursa-Yıldırım Külliyesinde (Ulu Cami'de) görmekteyiz. Şöyle ki: Mihrapta, Süleyman Çelebi, minberde: Muhammed Buhari (Emir Sultan), vaaz kürsüsünde Hamîdüddin-i Aksarayî (Somuncu Baba), cami külliyesinde yer alan "VA'ZİYYE MEDRESİ"nde ilk Osmanlı Şeyhu'l-İslâm'ı Mehmet Fenari ve yine cami külliyesinde bulunan "HUNDİ HATUN MEKTEBİ"nde İmam Muhammed Cezerî, aynı yıllarda birlikte görev üstlenmişlerdir. Değişik meşreplerde olan bu büyük bilginlerin, aynı külliyede, İslâm-Türk sentezini mayalandırmaları, son derece anlamlıdır. Unutulmamalıdır ki İmam Cezerî, Şafiiyyü'l-mezheptir. Mısırdan bizzat Yıldırım Beyazıt'ın özel davetiyle Bursa'ya getirtilmiştir. Daha sonraki yıllarda Sultan II nci Murat da Molla Güraniyi-yine özel bir davetle-Bursa'ya getirtmiştir.Bu da bize açıkça gösteriyor ki İslâm-Türk sentezi oluşturulurken daima Hanefi-Şafii diyaloğu gözönünde bulundurulmuştur.

Başkanlığın, gelecek yıllarda yeniden yapılanmasına imkân verecek şartlar oluşursa, ilgili meslektaşlarım geniş düşünmelilerdir. Hanefi-Şafii diyaloğunun dışında da kurulacak diyalog odaklarının bulunduğu hatırlanmalıdır.

Başkanlıkça, Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği yapılarak, gerçekleştirilen "HAC ORGANİZASYONLARININ" yararlı olduğu görülmektedir. Ancak; yurt içindeki cami

ve mescid hizmetlerinin, geniş ölçüde aksatılmasına sebep olduğu için hem mihrap hizmeti, hem de irşad hizmeti açısından olumsuz bir ortamın doğduğu da bir vakıadır.

Başkanlık kadrolarındaki birçok seçkin görevli, aynı yıl içinde; takriben, iki ayını, hac ve yurtdışı görevde geçirmektedir. Bu süre içinde yeri, geçici görevliyle kapatılmaya çalışılmakta ise de çok kerre yerleri boş kalmaktadır. Hac ve yurt dışı hizmetten dönen görevli, bir ayda yıllık iznini kullanınca; bu tür görevleri üstlenen din görevlisi ile cemaat arası açılmaktadır.

Bu sebepten Başkanlıkça yürütülen hac organizasyonunun, din görevlisinin, fikri ve sosyal açıdan ufkunun açılması ve bütçesine maddi destek katma imkânın doğması...gibi olumlu tarafları var ise de meydana gelen hizmet açığı ve bu imkânlardan yararlanamayan diğer din görevlileri arasında meydana getirdiği kırgınlıklar gözardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bundan dolayı; Başkanlık adına yapılan "HAC ORGANİZASYONU"nun, hem artıları hem de eksileri görülmektedir.

Ülkemizde her yıl takriben 1600 cami yapıldığı bilinmektedir. Bunların pek çoğu, örnekleme yoluyla inşa edilmektedir. Günümüz insanının, dini ihtiyaçları gözönünde bulundurulmadan yapılmaktadır.

Günümüz şartlarına göre genç, ihtiyar, kadın ve erkek tüm müslümanların, dini ihtiyaçlarını karşılayacak, Sosyal Tesisli Cami yapımına gidilmelidir. Kütüphanesi, nikâh ve düğün salonu, kıraathanesi, gasilhanesi, kurban kesim yeri, örf ve geleneklerimize uygun spor kompleksleri ve lojman...gibi üniteleri içine alan cami ve mescidlerin yapımına Başkanlık önderlik yapmalıdır.

Bilindiği üzere; dinî hizmetler, tarih boyunca, daima halkın maddî-manevî katkısıyla gerçekleştirilmiştir. Vakıf kurumunun doğuş sebebi de budur. Diyanî hizmetlerin gerçekleştirilmesinde bu kurum da hiçbir zaman gözardı edilmemelidir.

İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERDE ARANAN NİTELİKLER

Prof. Dr. Cihat TUNÇ
Erciyes Üni. İlâhiyat Fak.Öğr.Üyesi

İrşad kelimesi, doğru yola, doğru işe sevketmek, hak ve gerçek olan şeylere işaret ederek, dinleyenlere belli konularda açıklamalar yapıp, örnekler verip, öğretip eğittikten sonra onları aydınlatmak anlamlarına gelmektedir. Şûra'mız, I. Din Şûrası olduğuna göre buradaki belli konulardan maksadımız, Yüce Dinimiz olan İslâm Dininin meselelerdir. Bütün bu meselelerin insanlara, mü'minlere anlatılıp açıklanmak suretiyle onlara doğru yolu göstermek, onları sırat-ı müstakime sevketmek, onları irşad etmek demektir. Böylece insanlar, Müslümanlar bilmediklerini öğrenecekler, unuttuklarını hatırlayacaklar, eksikliklerini tamamlayacaklar, şüpheleri varsa bunları da giderecekler, imanlarını kuvvetlendirecekler, kabul ve tasdikleri daha da sağlamlaşıp kuvvetlenecek ve bu suretle mükemmel, kamil bir imana sahip olacaklar. Demek oluyor ki, irşad da sonuç önemlidir. İrşad öyle bir irşad olmalıdır ki, sadece doğru yolu, hak ve gerçek olanı göstermekle, öğretmekle kalmamalı, irşad edilen kimselerde ve toplumlarda bu yapılan işlerin eserini, meyvesini de açıkça görebilecek şekilde olmalı ki; neticeye ulaşılmış, yapılan işten fayda sağlanmış olsun.

Öyleyse Allah'ı ve dinî tanımayan birini, Allah'a inanan, dinin lüzumunu idrak eden biri hâline getirmek irşaddır veya böyle birinin Allah ve din hakkındaki katı görüşlerini yumuşatmak, önceki fikirleriyle ilgili olarak onda hiç olmazsa çözümlenmesi gereken bir takım şüpheler uyandırmak bir irşaddır. Yine bidat ve dalâlet mezhebi mensuplarının Kitap ve Sünnet çerçevesine girmelerine sebep olmak, salih amelleri olmayan bir müslümanı amel sahibi yapmak, amelleri olanın amellerini daha iyi daha ihlaslı, samimi bir hale getirmek, bir gayr-i müslimi İslâm Dinine çekmek dahi bir irşaddır.

İşte bundan dolayı irşadın İslâm Dinindeki yeri ve önemi pek büyüktür. Sevgili Peygamberimiz İslâm Dininde irşad göreviyle de vazifelendirilmiş ilk büyük mürşiddir. Bu bakımdan irşad görevini üstlenecek kişiler, Peygamber Efendimizi bütün yönleriyle kendilerine örnek olarak almalıdırlar. Peygamberimizin davet metodu, tebliğ metodu, irşad metodu, talim terbiye ve nasihat metodu O'nun irşadının kısımlarını teşkil etmektedir. Görülüyor ki, bütün bunlar irşad görevinin kapsamı içine girmektedir. Öyleyse irşad görevini üstlenecek kişilerin her bakımdan kusursuz bir öğrenim ve eğitime sahip olmaları gerekir. Öncelikle irşad edilmeye muhtaç olan kişilerin bu vazifeyi üstlenmeye kalkışmaları son derece abestir. Çünkü irşad eden bir mürşid, aynı zamanda doğru yolu

gösteren, hak ve hakikatı öğreten bir rehber, bir kılavuz demektir. Yolun doğrusunu bilmeyen bir rehber, o kişiyi veya toplumu yanlış yola sevkedip onun şaşırmasına, sapıtmasına, hatta kaybolup yok olmasına sebep olursa, sırat-ı müstakimi bütün ayrıntılarıyla, gerçekleriyle bilmeyen bir kişi de irşad görevini üstlenemez. Eğer üstlenirse, irşad etmeye çalıştığı kişinin ve toplumun hem bu dünyada hem de ahirette hüsrana uğramalarına, helak olmalarına sebep olmuş olur. Ayrıca irşad görevini üstlenecek kişinin irşad ettiği fertlerin hem ruhî, hem fikrî hem de bedenî yapılarını, yetiştikleri çevreyi, halen bulundukları ortamları çok iyi bilmesi gerekir ki, onlara bütün bu saydıklarımızı dikkate alarak hitab edebilsin ve sonunda tasarlanan, plânlanan maksada ulaşabilsin.

Bakınız, Cenâb-ı Hak bu konuda Sevgili Peygamberimize nasıl hitab ediyor:

"Ey Habibim, Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır, onlarla en güzel şekilde tartış..."

Bu âyet-i celileden şu neticeyi çıkartmak mümkündür; Cenâb-ı Hakk'ın yoluna, yani Dinine hikmetle, güzel öğütle ve mücadelenin, tartışmanın da en güzeliyle davet edilecek ayrı ayrı insanlar vardır. Büyük âlim Gazzali'nin dediği gibi; Yüce Allah'ın yoluna öğütle, nasihatla davet edilecek kimselere hikmet metodu kullanılırsa, memedeki süt emen çocuğu kuş etiyle beslemenin zarar verdiği gibi zararlı olur. Buna mukabil, hikmet ehline karşı mücadele, tartışma metodu kullanılırsa, onlar bundan hoşlanmazlar. Yine Gazzali'nin tabiriyle, gelişmiş, yetişkin bir kimsenin insan sütünü emmekten hoşlanmayışı gibi.

Cedel, tartışma metodunu Kur'an-ı Kerim'de beyan edildiği gibi, en güzel biçimde değil de, gelişi güzel tatbik edene gelince, bu da hurmadan başkasına alışkın olmayan Bedevi'ye buğday ekmeği yedirmeye veya buğday ekmeğinden başka şeye alışmamış şehirliyi, hurma ile beslemeye benzer.

Öyleyse Rabbimizin yoluna davet ederken karşımızdakinin durumunu önce iyi tesbit ve tayin etmek gerekir. Ondan sonra, onun durumu, zekası hangi metoda uygunsa, o metodla onu Allah'ın dinine davet etmeye gayret edilmelidir. İşte böyle bir irşad başarılı olabilir.

Yine Gazzali'ye göre Kur'an-ı Kerim'in delilleri, irşadı gıda gibidir, ondan her insan faydalanır. Mütekellimlerin delilleri ise ilaç gibidir, ondan bazıları faydalanır, bazıları da zarar görebilir. Hatta denilebilir ki, Kur'an-ı Kerim'in delilleri memedeki çocuğun da, güçlü ve yetişkin adamın da faydalandığı su gibidir. Diğer deliller ise, yetişkin adamların bazen faydalandığı, bazen de hastalandığı, fakat çocukların asla yararlanamadığı yemekler gibidir.

Şu halde irşad görevini üstlenecek kişilerin öncelikle bu hususlara çok büyük özen göstermeleri, karşılarındaki insanı her yönüyle çok iyi tanımaları dikkat edecekleri özelliklerin başında gelmektedir. Kendilerine hitab ettiğimiz insanları çok iyi tanımak irşad görevinde başarılı olmanın ön şartıdır. Çünkü önce bu insanları tanıyacağız. Onların ihtiyaçları nedir, bunları tesbit ve tayin edeceğiz. Ondan sonra onların micazına uygun olan metodu seçip, işe koyulacağız.

Âyet-i Kerimede irşad için hikmet ve güzel öğüt, nasihat birinci sırayı almaktadır.

Nitekim Sevgili Peygamberimiz de Müslim'in Sahihinde geçen bir hadisinde: ***"Din nasihattır"*** buyuruyor. Hadisi rivayet eden Temim ed-Dâri: "Kime karşı" diye sorduk. Rasûlullah şöyle cevap verdi, diyerek ilâve etmektedir: ***"Allah'a, Kitabına, Peygamberine, Müslümanların devlet reislerine ve bütün müminlere karşı."***

Nasihat, öğüt manasına gelmekle beraber, kalp temizliği, samimiyet ve iyi dilek anlamlarına da gelir. Allah hakkında nasihatkâr olmak, O'na iman etmek ve ihlasla kulluk etmektir. Peygambere karşı nasihatkâr olmak, risalet ve nübüvvetini tasdik etmektir. Kur'an hakkında ise, onu kabul edip muhtevasıyla amel etmektir. Müslüman devlet reislerine karşı, itaatkâr olmak onlar hakkında nasihatkâr oluşun ifadesidir. Bütün müminlere karşı ise; onlara öğüt vermek, doğru yola davet etmek, haklarında samimi, hüsn-ü niyyet sahibi olmak, hem dünya işlerinde, hem de ahiret işlerinde onları aydınlatıp irşad etmek demektir. Bu da onların muhtaç olduğu konularda öğüt vererek, en güzel şekilde nasihat ederek, bilmediklerini öğreterek, eksikliklerini tamamlayıp şüphelerini gidermekle mümkün olur.

Lakin bu işi yaparken dikkat edilmesi gereken bir başka husus da şudur:

İrşad görevini üstlenecek olanlar, konuşmalarında sert ve katı bir tutum içerisinde itham edici, yıkıcı olmaktan son derece de uzak olmalıdırlar. Peygamberimizin: ***"Kolaylaştırınız, güçleştirmeyiniz. Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"*** tarzındaki emrini hiç bir zaman hatırlarından çıkarmamaları gerekir.

İyi bilinmelidir ki; korkutmayla, baskıyla, ithamla ve zor kullanmakla bir yere varılmaz. İnsanoğlu yaratılışı icabı kendisine karşı şiddet kullanılmasından asla hoşlanmaz. Kaldı ki, insanları tenkit ederken bile çok dikkatli olmalıyız. Onlara otokontrol denilen kendi kendini eleştirmeyi öğretmek, her an vicdan muhasebesi, nefis muhasebesi yapmaya alıştırmak daha doğru bir yol olacaktır. Böylece insanlar, eksikliklerini, noksanlarını ve aşırılıklarını bizzat kendileri tesbit edecekler, bunları tamamlamaya gayret edecekler, aşırılıklarına da nedamet duyarak pişman olacaklar ve bu aşırılıkları bırakıp terkedecekler ve bunların bir benzerini tekrar yapıp işlememeye azmedip karar vereceklerdir.

Bu itibarla onları bu yolda eğitmek lazımdır. İnsanların eksiklerini, noksanlarını, son derece yumuşak bir uslupla, genel manada ortaya koyarak dile getirmek lâzımdır. Asla başa kakar tarzda isim ve şahıs zikrederek söylemekten kaçınmak gerekir.

Bilindiği gibi Sevgili Peygamberimiz, "herhangi bir kimseden sevilmeyecek ve doğru olmayan bir hareket veya davranış görürse veya duyarsa, onu ismiyle ve tarif ederek söylemez, ancak "onlara ne oluyor ki, şöyle yapıyorlar veya böyle davranıyorlar" derlerdi.

Şüphe yok ki; irşad edilenlerin gönüllerini fethedici bir konuşma, öğretici, eğitici ve bütün gerçekleri en doğru şekliyle aksettirici yumuşak bir ifade içerisinde yapılmalıdır. Bunun için irşad vazifesini üstlenecek olanların, hem kalp, hem de fikir adamı olmaları lâzımdır. Çünkü kalbiyle hissetmeyen, insana insan olarak değer vermeyen, bütün insanları kardeş görüp sevmeyen, faydalı olmak için gayret sarfetmeyen bir mürşid, irşad vazifesini yapamaz. Ayrıca, aklıyla, tecrübesiyle, diğer bir tabirle, kafasıyla düşünemeyen bir mürşid, açıklaması, öğretmesi gereken konuları güzel bir uslupla anlatamaz. Her cümlesi gökten rahmet yağar gibi değil de, gökten taş yağar gibi

kafa kırar, göz çıkarır bir ifadeye bürünür. İnsanların gönlüne, kalbine inen bir damla rahmet bu tür konuşmalarda bulunmaz. İnsanlara, insanı sevmeyi öğretmek önemlidir. İnsanı sevmeyen, insanı tanımayan, Peygamberi de, Allah'ı da sevmez. Yine bir rivayette ifade edildiği gibi kendini bilip tanımayan, Allah'ı da tanımaz. Bu itibarla insanlara hitab ederken onları doğru yola, Allah'ın yoluna çağırırken hem kalbine, hem de kafalarına hitap etmek gereklidir. Hemen meseleyi tartışmaya, polemiğe götürmekten kaçınılmalıdır.

Böyle olamayışın sebeplerinin başında zannedersem irşad vazifesini üstlenenlerin cahil olmaları gelmektedir. Bu yüzden bu vazifeyi üstleneceklerin öncelikle her bakımdan iyi yetişmiş olmaları gerekmektedir. Öyleyse bu kişilerin eğitim ve öğretiminde dikkat edilecek hususları burada zikretmek yararlı olacaktır.

Bilebildiğim kadarıyla İlâhiyat fakültelerinin otuz-kırk çeşidi aşkın dersleri arasında irşad ve hitabet dersi yer almamaktadır. İki sene önceki bir düzenlemede seçmeli ders olarak konulduğunu hatırlıyorum.

Öyleyse, bu vazifeyi üstlenecekler için esaslı bir programla, uygulamalarda yapılmak suretiyle adayları yetiştirecek bir eğitim kurumu açılmalıdır. Şayet şimdilik İzmir, İstanbul ve Bursa'da faaliyet gösteren İlâhiyat Yüksek Okullarında imam ve hatiplerin yetiştirilmesine devam ederken, bu konuya da ağırlık verilmelidir denirse, irşad vazifesini üstlenecekler için bu okulların bünyesinde daha değişik ve yararlı neticeye ulaştıracak programlar geliştirilmelidir. Adaylar burada hem ilmî, hem de pratik-ameli ölçüler içerisinde yetiştirilmelidir. Önceleri olduğu gibi hitabeti güzel, toplumu şuursuzca sürükleyip coşturan adaylar yetiştirmekten ziyade, irşad da neticeye götürecek kalp ve fikir adamı olabilecek kişiler yetiştirilmelidir. Bana kalırsa, insanları ağlatmak veya coşturmak önemli değil, onları Allah'ın yolunda ilerleyen, Allah'a ve Peygamberine olan imanı sağlam, her türlü şüphe ve tereddütten uzak bir kabul ve tasdike, ikrara sahip ve ayrıca bu iman ve akidesinin gereği olarak Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini harfiyyen yerine getirip, yasak ettiği şeylerden de anında uzaklaşan, o türlü davranışlara, aşırılıklara iltifat etmeyen kişiler haline getirmek çok önemlidir. Asıl dikkat edilmesi, üzerinde durulması gereken husus bu olmalıdır. Bu gayeye uygun elemanlar yetiştirmek için gayret edilmelidir ve buna elverişli olacak plânlar geliştirilmelidir.

Hali hazırda bu görevi üstlendiği halde başarılı olamayanlar tesbit edilmişse, bunları da kendi aralarında gruplara ayırarak en az üçer veya altışar aylık hizmetiçi eğitimden geçirip sadece nazari eğitim değil, uygulamalı eğitim de yapılmak suretiyle adeta bir imtihana tabi tutarak başarılarını tesbit ettikten sonra bu vazifeyi üstlenmelerine izin verilmelidir. Aksi halde bunları bu görevden alıp başarılı olabilecekleri başka görevlere vermek daha doğru olacaktır.

İrşad vazifesini üstlenecek adaylarda bulunması gereken niteliklerden bir kaçı da şunlardır:

Geniş bir kültüre sahip elemanlarca yapılacak irşadda, konuşmalar gerçeklere uygun olacaktır. İlme saygılı olacak ki, bilmediği bir şeyi tam anlamıyla öğrenmeden satmaya kalkışmasın veya gerçek ilmi veya irfanı başkasından öğrenmeye hevesli olsun, kibirlenip başkasının ilminden faydalanmaktan çekimser davranmasın. Veyahut ta "onlar ne bilecek, ben her şeyi bilirim" diye gerçek ilmi reddetmeye kalkışmasın.

Büyük ve sayıca fazla bir Kitaplığa sahip olabilsin veya kütüphanelerde araştırma yapmaktan çekinmesin ki, bilmediklerini idrak edip öğrensin, eksiklerini tamamlasın ve böylece halkı aydınlatabilsin. İrşad vazifesini üstlenecek kişilerin ayrıca kibir ve gururlanmadan uzak olmaları gerekir. Tekebbür ile iman bir arada bulunmaz. İnsanları müminleri küçümseyen bir mürşid asla başarılı olamaz. Bunun devamı olarak bu vazifeyi üstlenecek kişilerin son derece alçak gönüllü, insanlara yaklaşmasını bilen, özü sözü bir, ilk büyük mürşid olan Sevgili Peygamberimizi kendine tam manasıyla örnek almış bir önder olmaları gerekmektedir.

Bunlardan başka irşad vazifesini üstlenecek olanların sarsılmaz bir irade gücüne sahip olmaları da gerekmektedir. Sevgili Peygamberimiz gibi, usanmadan, bıkkınlık ve bezginlik göstermeden, azim ve kararla bu görevi başarıyla sürdürmek için sağlam bir irade gücüne sahip olmaları da gerekir ki, cemaat ve cemaatın seviyesinde kalmak suretiyle rağbet görmüş diğer vaizler ve hatibler mürşidi, kendi saflarına çekmekte, kendilerine benzetmekte başarılı olamasınlar. Aksi halde bunca emek, gayret, eğitim ve öğretim boşa gitmiş olacaktır. İşte bu şartlara ve kişilere karşı direnmek, kişiliğiyle, kalbiyle, fikriyle, davranışlarıyla Peygamber Efendimiz gibi davranarak başarıya ulaşabilmek, kuvvetli, sağlam ve ufak-tefek menfaatlarla sarsılmayan güçlü bir iradeye sahip olmakla mümkün olabilecektir. Çünkü irşad görevini üstlenecek olanlar, bir psikolog, bir sosyolog gibi hitabettiği, karşısında yeralan topluluğu araştırmaya ve gerçekten dinî hayatlarında onları bulundukları yerden daha ileriye götürüp götüremeyeceğini tesbit etmeye mecburdurlar. İşte asıl başarıya ulaşmak, bu güçlü irade, sağlam eğitim ve sarsılmaz imanla olacaktır. Halkın sevgisini ve rağbetini kazanmak suretiyle bunların getireceği bir takım dünyevî menfaatlara ve faidelere karşı koyabilmek, bunlara itibar etmemek, zayıf bir irade sahibinin başarabileceği bir husus değildir.

Esefle hatırlatmak gerekir ki; zamanımızda bir takım menfaat ve fayda çeteleri tarafından hemen hemen herkese bir değer biçilmiştir. Bunları iyi değerlendirmek, bunlara alet olmamak için hem çok uyanık, hem de çok bilgili, günlük her türlü hadiselerden haberdar ve hem de çok kuvvetli sağlam, sarsılmaz çok değerli bir irade gücüne sahip olmak en birinci şarttır.

Bundan sonra yapılan irşadın kalpleri yumuşatıcı, gönüllere nüfuz edici özellikte olması da önem arzetmektedir. Sert, katı, ürkütücü, toplantıya, meclise, camiye geldiğine pişman ettirici bir üslup ile konuşma yapmak çok sakıncalıdır. Bu tarz bir konuşma belki bir kaç kişinin hoşuna gidebilir, fakat asıl irşad edilmesi gereken, gerçekten öğrenmek için gelenler üzerinde aksi veya olumsuz tesirler bırakır.

İrşad görevini üstlenecek kişilerin sadece cami cemaatına bu görevi hasretmemeleri gerekir. Camilere gelen cemaatın büyük çoğunluğu az veya çok Zarurat-ı Diniyye denilen, bir mümin, bir müslüman olarak bilinmesi gereken meselelerden haberdar olan kimselerdir. Asıl irşad edilmesi gerekenler, caminin dışında olanlardır. Belki camiye devam eden cemaatın bir kısmı böyle sert bir ifadeyle yapılan öğütlerden hoşlanabilir. Çünkü, bu kırıcı üslûbun muhatabının kendileri olmadığını düşünürler. Fakat bunlar arasında cuma veya bayramlarda gelenler de bulunabileceğinden geldiklerine bin pişman olurlar ve dini konularda fazla bilgileri olmadığından bu sert ve kırıcı üslup içerisinde söylenilenlerin gerçek İslâmiyet olduğunu zannederek nefret ederler. Bu itibarla irşad vazifesini üstlenecek olanların müjdeleyici, uyarıcı, samimi, basiret ve tefekkür

gücüne sahip, davet metodlarını çok iyi bilen, amelleriyle örnek olan ve devamlı çalışan, gayretli kişiler olmaları şarttır.

Son olarak bu vazifeyi üstlenecek olanların, cami cemaatı dışına da çıkarak bulundukları şehir, kasaba ve köylerin toplantı yerlerinden faydalanarak, irşada muhtaç olan kalabalık kesimi buralarda toplayıp konferanslar vererek bu göreve cami dışında da devam etmeleri çok yararlı olacaktır.

Diyanet Vakfı tarafından üç yıldan beri "Kutlu Doğum Haftası" adıyla şimdilik senede bir defa da olsa büyük kitlelere hitabeden seminer ve konferanslar düzenlenmeye başlanmıştır. Müşahedelerimize göre bu tip konuşmaların halkımız üzerinde küçümsenmeyecek ölçüde büyük faydaları olmaktadır. İdarî, mülkî ve askerî erkân da bu çeşit toplantılara katılmakta ve konuşmacıları da can kulağıyla dinlemektedir. Onların bu beraberliklerini gören halk kitleleri de bundan son derece mutlu olmakta ve bu gibi faaliyetlerin devamını, tekrarını istemektedir. Bu yüzden Diyanet Teşkilâtımız, ellerinde mevcut bütün imkânları kullanarak türlü türlü vesileler bularak değişik usul ve metodlara başvurmalıdır. Belki böylece İslâm'ın meselelerini donukluktan, eskilikten, öncekilerin tekrarı olmaktan kurtaracaklar, güncel, her an terü-taze ve yaşanabilir hale getirmiş olacaklardır.

İRŞADDA METOT
(KUR'AN VE HADİSTE İRŞAD METODU)

Halil GENÇOĞLU
Denizli İmam-Hatip Lisesi ve
Anadolu İmam-Hatip Lisesi Müdürü

İrşad; ism-i müzekker, rüşd'den mastar ve if'al babından olup, doğru yolu gösterme, doğru yola sevk ve gafletten ikaz manalarına gelir (1). Istılahtaki anlamı ise; genel olarak dinî bakımdan kişinin kazanılması veya daha mükemmel bir seviyeye ulaştırılması demektir. Kur'an-ı Kerim'de da'vet, tebliğ, hidâyet, tavsiye, talim, terbiye, nasihat, va'z, tezkire, zikr gibi irşadla yakın anlamlara gelen birçok terimler mevcuttur. Oldukça kapsamlı bir manaya sahip olan irşad; bir ateistin dine, gayr-i müslimin İslâma, sapkınlık içinde bulunanların doğru yola girmelerine sebep olmakla beraber, amelsiz müslümanı amel sahibi yapmak, ameli olanın daha iyi bir seviyeye ulaşmasını sağlamak, daha genel bir ifadeyle herhangi bir kişiyi müsbet yönde etkilemek anlamını iktiza eder.

Metod ise dilimize Fransızca'dan giren bir kelimedir. Yol, usûl manalarına gelir. (2) Konumuz bakımından; irşad hizmetinin yapılabilmesi için takip edilecek yola, kaidelere "irşad metodu" diyoruz. Başka bir deyişle, irşad, "irşad metodu" ile ulaşılan ulvî bir hedeftir.

İslâmiyet, irşad müessesesine ve irşad metoduna çok büyük bir önem vermiştir. İrşad ve irşad metoduyla ilgili bir çok âyet-i kerime mevcuttur. (3) Haddizatında Peygamberimiz (s.a.s.)'in en temel görevi tebliğ, davet, terbiye, ıslah ve irşaddır. Şüphesiz ki her müslüman bilgisi ve becerisi nisbetinde irşadla mükelleftir. Fakat sadece irşadla meşgul bir din uleması ve din görevlileri grubunun gerekliliği sözkonusudur. Bu ulvî görevi üstlenen din uleması ve din adamlarının irşad görevinin gerektirdiği ilmî bilgi ve yeteneğe sahip olmasının yanısıra ahlâkî ve bilhassa yaşayış yönünden mesul oldukları muhataplarına karşı örnek birer şahsiyet olmaları gerekir. Kendisi düzgün olmayan bir kimseden başkasını doğru yola sevketmesi beklenemez.

İrşad ve tebliğde takip edilecek yegâne yol ve metod Rasûlüllah (s.a.s.)'ın yolu ve

1- Şemseddin Sami, Divan-i Lügati't-Türk 2.baskı. İstanbul. Çağrı yayınları, 1987 (1901).

2- Hayat, Büyük Türk Sözlüğü.

3- Bakara 82, 263; Âl-i İmran, 159; En'âm, 52; Nahl, 125; İsrâ, 53; Tâ-hâ, 42-44; Enbiyâ, 108, 109; Şuarâ, 15,29; Abese, 1-12.

metodudur. Şüphesiz ki yüce Peygamberimiz (s.a.s.) âlemlere rahmet için gönderilen (4) insanlığın son Peygamberi, son mürşidi ve kurtarıcısıdır. Cenâb-ı Hak, Rasûlüne hitapla; **"Ey Muhammed! Rabbının yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir, O, doğru yolda olanları da en iyi bilir"** (5) buyurarak irşad için metodlu çalışmayı emrediyor. Rasûlüllah (s.a.s.)'da, nübüvvet hayatı boyunca İslâmiyeti tebliğ ve da'vette çok çeşitli metodlar tatbik ediyordu. Buna göre açıkça belirtmeliyiz ki irşad metodları statik değil, bilakis değişme ve yenilenmeye açıktır. Fakat İslâmî ahkâmın dışına çıkılmaması gerekir. Misâl olarak insanları irşad maksadıyle günümüz teknolojisinin sunduğu imkânlardan istifade etmek zarurî bir hal almıştır. Gerçekten de günümüzde radyo, televizyon, video, kaset vs. gibi, insanlar üzerinde büyük bir tesire sahip teknik araçlardan İslâmiyet adına birer irşad vasıtası olarak istifade edilmesinde herhangi bir sakınca yoktur. Hatta İslâmî hizmet açısından bu araçları kullanmamız önemli ve gereklidir.

Şimdi Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in nübüvveti boyunca tatbik ettiği irşad metodlarını tedkik etmeye çalışalım: Rasûlüllah (s.a.s.) İslâmı tebliğ hükmünü tedricî olarak, merhale merhale yerine getirmiştir. Peygamberlik vazifesiyle görevlendirildiği andan itibaren ilk önce işe mübarek zevcesi Hz. Hatice ve samimi ve güvendiği kimselere tebliğle başladı. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in irşada ilk olarak zevcesinden başlaması çok önemlidir. Aile, toplumun en küçük birimidir. Bu yüzden evini ıslah için çaba sarfetmemiş bir tebliğciye inanmakta zorluk çekilecekti. Ayrıca onu ilk defa tasdik etmiş olan Hz. Hatice validemiz ömrü boyunca Peygamberimizi davasında hiç yalnız bırakmamış, zor günlerinde üzüntülerini paylaşmış, teselli etmiş ve desteklemiştir. İslâm davetçileri de bu durumu nazarı dikkate almalıdırlar. İrşad faaliyetlerinde ilk önce aileden işe başlanmalı ve buna azamî derecede önem göstermelidirler.

Hakk'a davete başlamasından itibaren geçen üç sene müddetince Rasûlüllah (s.a.s.) irşad faaliyetlerini gizlilik içerisinde yapmıştır. Bu dönemde Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ona inananlar gizlice ibadet ediyor ve davet faaliyetlerini gizlice sürdürüyorlardı. (6) Buna göre "her asırdaki İslâm davetçilerinin; içinde yaşadıkları asrın durumunun ve şartlarının gerekli kıldığına göre davetin keyfiyetindeki sertlik ve yumuşaklık, açıklık veya gizlilik yönünden elastikiyeti kullanmaları caiz olur." (7) Ayrıca Peygamberimiz (s.a.s.)'in irşad faaliyetlerinin ilk safhasındaki bu gizlilik metodu; sağlam, imanlı, sadakatli ve güçlü bir kadrolaşmayı sağlamak içindi. İslâmın ilk yıllarında böyle bir kadroya ihtiyaç vardı. Çünkü ancak böyle sarsılmaz imana sahip kişilerden oluşan yek vücut bir kadro bütün güçlüklere göğüs gerebilirdi. Nitekim bu gizlilik devresinde İslâmiyeti ilk kabul edenlerin genellikle yüksek ahlâklı ve fazilet sahibi kişilerden müteşekkil olması manidardır.

Cenâb-ı Hakk'ın **"Ey Muhammed! Artık sana buyrulanı açıkça ortaya koy,**

4- Enbiyâ, 107.

5- Nahl, 125.

6- Ali Hikmet Berki ve Osman Keskioğlu, Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı, 12.baskı, Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988. s.66-67.

7- M. Said Ramazan el-Bûti, Fıkhu's-Siyre. Çev.Ali Nar ve Orhan Aktepe, İstanbul. Selâmi Yayınları, 1984. s. 91.

puta tapanlara aldırış etme." (8) ve **"önce en yakın hısımlarını uyar."** (9) emirleriyle açıktan irşad safhası devreye girmiştir. Rasûlüllah bu devirde sırasıyle yakın akrabalarını irşad için çalışmış ve bildiğimiz gibi en şiddetli muhalefeti de akrabaları Ebu Leheb ve Ebu Cehil'den görmüştür. Rasûlüllah (s.a.s.) daha sonra irşad çemberini genişleterek, Mekke'ye hac, umre ve şölenlere katılmak veya ticaret maksadıyle gelen çevre memleketlerin vatandaşlarına ve kabilelerine teker teker giderek bizzat irşad görevini yerine getiriyordu. Bunun için çarşıya, pazara veya panayıra gidiyordu. Menfî cevaplar almasına rağmen o yılmadan irşad faaliyetine devam ediyordu.

Rasûlüllah (s.a.s.)'ın bizzat kendisinin irşad faaliyetini ifa etmesinin yanında bu iş için naibler de tayin ederdi. Bu naibler, irşad metodlarını bizzat Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in yanında şahit olmuş vasıflı ve kabiliyetli kişilerdendi. Sırasıyla Habeşistan'a hicrette Habeşistan Kralıyla bizzat görüşen Hz. Cafer b. Ebi Talib ve I.Akabe Biatını müteakip Medine'de sağlam ve imanlı bir İslâmî kadro oluşturmak gayesiyle vazifelendirilen Hz. Mus'ab Bin Umeyr bu kişilere misaldir. (10)

Müslümanlara zulümleri had safhaya çıkaran Mekkeli müşrikler, müminlerin yaşama haklarını ve vicdan hürriyetlerini gasbetmişlerdi. Bu durumda daha elverişli bir yere, yani Medine'ye hicretten başka yol kalmıyordu. Gerçekten de Mekke'den Medine'ye hicret "Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in İslâma davet hayatında yepyeni bir basamaktır ki, tebliğin bütün âleme yayılmasını, Arap yarımadasının dört bir tarafından kabilelerin grup grup İslâma koşmalarını, İslâm hakimiyetinin dünyaya duyurulmasını sağlayan en mühim unsur, en önemli vesile ve vasıtayı teşkil ediyordu". (11)

Hepimizin bildiği gibi, Medine döneminde Mekkeli müşriklerle çeşitli savaşlar yapılmıştır. Bu cihad ve gazveleri meşrû müdafaa prensibine uygun savunma savaşları olarak telâkkî etmek lâzımdır. Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL'ın da belirttiği gibi "Cihad, İslâm davetinde davetin neşri için birer vesile değil yeryüzünden fitne ve fesadın kaldırılması adalet, müsâvât ve hürriyetin sağlanması, huzur ve saadetin, sulh ve sükûnun temini için bir sebep durumundadır. (12) Haddizatında Müslümanlar ilk etapta savaştan ziyade barış yolunu seçerler. Cenâb-ı Hak müslümanlara, düşmanlarına barış teklifinin kabul edilmesini emreder. (13) Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.) elçiler ve mektuplar vasıtasıyla tebliğde bulunduğu çevre kabilelerden olumsuz cevaplar almasına rağmen İslâm dinini kabul etmeleri için üzerlerine asker gönderip zorlamamıştır.(14) Haddizatında Hudeybiye anlaşmasıyla sağlanan barış ortamında İslâmı tebliğ faaliyeti birçok kimsenin İslâmiyeti kabulüne vesile oluyordu. Peygamberimiz (s.a.s.) bu devrede çevre memleketlere elçiler ve İslâm'a davet mektupları gönderiyordu. Bu, Rasûlüllah (s.a.s.)'ın diplomatik irşad metoduydu. Rasûlüllah'ın (s.a.s.) mührünü bastığı bu mektupları yerlerine bizzat kendisinin seçtiği elçiler ulaştırıyordu. Bu elçiler

8- Hicr, 94.

9- Şuarâ, 214.

10- Süleyman Uludağ, İslâmda Mürşid ve İrşad Faaliyeti, İstanbul. İrfan Yayınevi, 1975. s.11.

11- Ahmet Önkal. Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu, 6.baskı Konya. Esra Yayıncılık, 1990 (1981). s.101.

12- A.g.e., 114.

13- Enfâl, 61.

14- Önkal, 112.

gönderildiği ülkenin gelenek, görenek ve inançlarını bilen, diline vakıf, bilgili ve yetenekli kişilerdi. (15) Bizans, İran, Habeşistan, Ganan gibi ülkelere, Bekr b. Vâil, Benu Cuzame gibi pekçok Arap kabilelerine mektuplar göndermişti. Bu İslâma davet mektupları Necaşî hariç, diğerleri tarafından çeşitli menfi tepkilerle veya cevaplarla karşılanmışsa da bunu takip eden yıllarda İslâm devletinin evrenselliğini bütün âleme ilân ettiler. (16)

Aynı zamanda Arabistan'ın muhtelif bölgelerinden Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile görüşmek üzere birçok heyet gelirdi. Bu heyetler, Müslüman olduklarını bildirmek, İslâmiyeti öğrenmek ve kabilelerine dönüp İslâmı tebliğ etmek, Medine islâm devletiyle diplomatik ilişkiler tesis etmek ve diğer bazı müsbet ve menfî vesilelerle geliyorlardı. Özellikle hicretin 9.senesinde Medine, bu gelen heyetlerle dolmuştu. Onun için bu seneye "Heyetler Yılı" deniyordu. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gelen hey'etleri oldukca samimî, iltifat edici ve şatafatsız karşılardı. Hatta bazı izzet ve ikramları bizzat kendisi yapıyordu. Heyetlerin hediyeleri kabul edilir ve hediyeler verilirdi. Heyetlerin rahat etmeleri için her türlü gayret sarfedilirdi. Ayrıca İslâmiyeti öğrenmek için gelen heyetlere özel bir ihtimam gösterilir, İslâmî talim ve terbiyeden geçerlerdi.

Peygamber Efendimizin Veda Haccı ve burada irad ettikleri Veda Hutbesi, insanlık tarihinin en önemli olaylarından birisidir. 14 asır önce Resul-i Ekrem (s.a.s.) yaklaşık 124.000 hacıya hitaben irad buyurdukları "Veda Hutbesi"yle yalnız kendi asrındaki müslümanlara değil, bütün asırlara, tüm insanlığa hitap ediyordu. (17) Veda Hutbesi ihtiva ettiği çok ağır ve ciddi konularına rağmen, dinleyenleri fevkalâde heyecanlandırmış, hislendirmiştir. Rasûlüllah (s.a.s.)'ın Veda Haccı ve Hutbesi plânlı, programlı, metodlu, Allah'a dayanıp O'na güvenmiş, O'ndan güç almış ve O'na yönelmiş bir irşad faaliyetinin semeresidir. (18)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in hayatını irşad faaliyetleri ve metodları açısından kısaca gözden geçirdikten sonra şimdi de diğer muhtelif irşad metodlarını teker teker ele alalım.

Kur'an-ı Kerimle İrşad:

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in Kur'an-ı Kerimle İslâmı tebliğinde, Kur'an'ın muhataplara tesiri ile ilgili pekçok hadise ve misal vardır. Rasulûllah (s.a.s.)'ın irşad metodu; önce tatlı sesi ile ve vecd içinde Kur'an'dan âyetler tilâvet etmek, sonra onları tefsir etmek ve nihayet dinleyenleri imana davete dayanıyordu. Aynı zamanda Peygamberimiz (s.a.s.) Kur'an'la irşad metodunu tebliğle görevlendirdiği kimselere de emrediyordu. Peygamberimiz (s.a.s.)'in bizzat okuduğu âyetler, dinleyenlerin dimağlarını işgal ediyor, fethediyor, gönüllerinde taht kuruyordu. Kur'an-ı Kerim'in, insanı cezbeden bu mucizevî gücünün farkına varan Mekke'li müşriklerin elebaşları, Peygamberimiz sesli-

15- El-Bûti, 268.

16- Önkal, 134.

17- Zekai Konrapa, Peygamberimiz-İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere, İstanbul. Fatih Yayınevi, 1968. s.403.

18- Önkal, 145.

ce, nazil olan âyetleri okuyup tebliğde bulunurken kulaklarını tıkıyorlar, başkalarının da etkilenmesini önlemek için tepinip bağırıp, çağırıp gürültü yapıyorlardı. O halde, Kur'an insanları irşadda vazgeçilmez bir unsur olma özelliğini ilelebet muhafaza edeceğine göre, günümüzde irşadla mükellef din adamlarının bu metod üzerinde azami derecede durmaları gerekmektedir.

Muhatabı Tanımak:

Tebliğde bulunan bir kimse muhatabının vasıflarını iyice tesbit etmeli ve ona göre irşad ve tebliğde bulunmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) davetinde muhatabını tanıyarak, duruma göre tebliğde bulunduğu aşikârdır. İslâm davetçisinin, muhatabının sahip olduğu fikir ve inancı iyi bir şekilde bilmesi onu güçlü kılacak, ikna etme derecesini artıracak ve bu sayede Allah'ın da izniyle muhatabın gerçekleri görüp, kurtuluşa ermesine vesile olacaktır. Tebliğde inanç seviyesine göre hareket etmek de hedefe ulaşmada önemli bir metoddur. Meselâ, bir ateistin irşadı için namazın faziletlerinden orucun faydalarından bahsederken, amelsiz bir müslümana Allah'ın varlığından bahsetmek müsbet bir netice alınmasını engeller. (19) Bununla beraber İslâm davetçileri muhatabın kültür seviyesini ölçüp, biçip öğrenmeli ve ona göre irşadda bulunmalıdır ki, gereğince anlaşılabilsin. Misâl olarak kültür seviyesi düşük bir kişiye felsefî polemiklerle, anlayamıyacağı derecede ağır konularla yaklaşmak doğru değildir.

Bir başka önemli husus, muhatabın halet-i ruhiyesine göre hareket etme gereğidir. Abdullah bin Mes'ud'un rivayet ettiği "Rasûlüllah (s.a.s.) bize bıkkınlık vermesinden endişe ederek mev'ıza için gün kollardı" Hadis-i Şerifi, Peygamberimizin (s.a.s.) bu konuya verdiği önemi vurgular. (20) Zira İslâm tebliğcileri de buna dikkat etmelidir.

Kolaylaştırma:

Rasûlüllah (s.a.s.), insanları irşadda kolaylaştırma metoduna pek sık başvurmuştur. Zaten bir Hadis-i Şeriflerinde ***"kolaylık gösterin, güçlük göstermeyin, müjdeleyin, ürkütmeyin*** (nefret ettirmeyin)" (21) buyurmuşlardır. Aslında Kur'an'ın toptan vahyolunmayıp, 23 senelik bir müddet zarfında kademe kademe inzal olması, şarabın veya sarhoşluk veren içkilerin yasaklanması, tedricen gelen âyetlerden üçüncüsüyle sabitleşmesi kolaylaştırmanın en güzel ve en açık misalleridir. Zayıf bir tabiate sahip olan insanoğlu kolaya mütemayildir. İslâm'ı tebliğ edenlerin, insanın bu temel hususiyetine dikkat ederek, muhataplarından yüklenecekleri, kaldıramıyacakları bir teklifle irşada başlamamalıdırlar. Çünkü bu tutum yılgınlığa ve daha da kötüsü toptan inkâra sebep olabilecek kadar tehlikelidir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in uyguladığı basitten-zora metodu takip edilmelidir.

19- İsmail L. Çakan, Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtası, İstanbul: Büşra Yayınları, 1992. s.69-70.

20- Sahih-i Buhari, Kitabu'l-İlm. Çev. Ahmed Naim, 1.cilt. Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1970. s.77.

21- Sahih-i Buhârî, Kitabul'-İlm, 77.

İyi Muamele, Hoşgörü, Değer Vermek:

İnsan olarak hepimiz de iyi muameleden, güler yüzden, güzel söz ve tatlı dilden hoşlanırız. Bunların aksine kaba, kötü, kırıcı davranış ve sözler hepimizin canını sıkar, hepimizi üzer. İşte bu yüzden irşad ve tebliğ vazifesiyle görevli olanlar muhataplarına karşı davranış, hareket ve sözlerinde ölçülü olmalı ve hüsn-ü muamele göstermelidir. Muhatabın bilmemesinden kaynaklanan ufak tefek hataları azarlar bir mahiyette yüzüne vurmamalı ve kesinlikle muhatab bir topluluk içinde yüksek sesle tenkidle küçük düşürücü bir tavra girmemelidir. Zira böyleçe davranışlar kalbi İslâma henüz ısınmış bir kimseyi bile soğutacağından dolayı kazanılacak bir ferdin kaybedilmesine sebep olabilir. Halbuki davetçinin sözü nazik, ince, hürmetkâr, karşısındakine değer veren bir tarzda olmalı, nefret ve isteksizliğe sebep olan bir nitelikte bulunmamalıdır. (22) Cenâb-ı Hak bu konuda: "(Mümin) **Kullarıma söyle (daima) güzel söz söylesinler."** (23) buyurmuştur. Aynı zamanda irşad vazifesini ifa edenlerin hitaplarında riyakârlık, dalkavukluk ve aşırılığa düşmemek kaydıyla muhataplarının ruhlarını okşayıcı sözler söylemelerinde bir beis yoktur. (24) Rasûlüllah (s.a.s.) bu metodu kullanmış ve birçok kimsenin İslâmiyeti kabul etmelerini ve daha çok bağlanmalarına vesile olmuşlardır.

Sert Muamele:

Bir kimseyi irşadda asıl olan, metodun hüsn-ü muamele olduğunu belirledik. Zaten dikkat edilirse emr-i bi'l-maruf, (iyiyi, doğruyu emir) nehy-i anil münkerden öncedir. O halde her türlü iyi muameleden anlamıyan ve davranışlarıyla islâmiyete zararı dokunanlara "nehy-i ani'l-münker şarttır (kötülükten sakındırma)". Zira böylelikle, hem onlar ıslah olup tekrar kazanılabilirler, hem de çevrelerine verebilecekleri zarar bertaraf edilmiş olur. Rasûlüllah (s.a.s.)'in davetinde cereyan eden tebliğin zorunlu kıldığı sözlü veya fiili sert davranış şekilleri hafiften şiddetliye doğru sıralarsak; ikaz ve inzar, kırgınlık, azarlama, gözdağı vermek, tehdit, takbih, tezyif, beddua, sürgün, hapis, hadd veya ceza tatbikidir. (25)

Yakınlaşma Tesisi ve Müşterek Noktada Birleşme:

Davetçi, tebliğini daha iyi sunmak için, muhatabıyla müşterek noktada birleşme ve yakınlaşma tesisi metodlarına başvurmalıdır. Bu yüzden tebliğe, muhatapların cevap meyillerine göre uygun ifadelerle başlamak daha etkili olacak, anlaşılabilecek ortak noktaları belirleyerek bu noktalardan irşadı sürdürmek faydalı olacaktır. Böylece muhatapla bir yakınlaşma tesis edilecektir (26). Bir âyet-i kerimesinde Cenab-ı Hak, Rasûlüne hitapla şöyle buyurmuştur: **"De ki Ey Kitap ehli! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na**

22- Abdulkerim Zeydan, İslâm'da Davet ve Tebliğ Esasları. Çev. Ruhi Özcan, İstanbul. Hisar Yayınevi, 1979. s.726.

23- İsra: 53.

24- Zeydan, 727.

25- Önkal, 167-180.

26- A.g.e., 188.

birşeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirinizi Rab olarak benimsememek üzere, bizimle sizin aranızda müşterek bir söze gelin. Eğer yüz çevirirlerse. Bizim müslüman olduğumuza şahid olun deyin". (27) Hz. Peygamber (s.a.s.) bu emri derhal yerine getirmiştir. Ehl-i hitaba davranırken onlarla müşterek noktalarda birleşiyor, hitaplarına atıfta bulunuyordu.

İrşadla görevli din alimleri ve din adamları İslâmı tebliğde muhatabıyla yakınlık kurmak için onu, dinlemeğe ve tasdik etmeğe hazırlayan her türlü vesilelere, yollara başvurmaktadır. Bizzat Rasûlüllah (s.a.s.) bunun üzerinde hassasiyetle dururdu. Meselâ O, tebliğde bulunduğu kişilerin veya kabilelerin adlarına azamî derecede önem gösterir ve bu isimlere güzel atıflarda bulunarak muhatapların gönüllerini fethederdi. Ayrıca Rasûlüllah (s.a.s.) akrabalık ilişkilerini de yakınlık tesisi bakımından kullanmıştır.

Tekrar:

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) hitaplarında karşısındakinin dikkatini çekmek, meselenin önemini vurgulamak ve söylenenin iyice kavranması ve bellenmesi için tekrar metoduna başvuruyordu. Hz. Enes (R.A)'in rivayetine göre: ***"Hz. Peygamber, selâm verdiği zaman üç defa selâm verir*** (söylediği söz anlaşılsın diye de) ***konuştuğu zaman üç defa tekrar ederdi"***. (28) Aynı şekilde İslâm davetçileri de irşadda bu metodu yeri geldiğinde kullanmalıdırlar. Fakat dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Meselâ, tekrar, olur olmaz yapılıp muhatabı bıktırmamalıdır. Ayrıca kuru, yavan ve tesirsiz ifadelerle tekrar, istenilen etkiyi göstermiyeceği gibi muhatabı sıkacak ve onun dikkatini dağıtacaktır.

Yer ve Zaman Seçimi:

Yapılan irşadın başarısı bakımından zaman ve mekanın veya yerin önemi büyüktür. Tebliğci, mekânın şart ve imkanlarını iyi bilmeli ve ona göre telkinde bulunmalıdır. Cenâb-ı Hak İslâmiyetin hakaret ve alayla söz edildiği, İslâma karşı peşin hükümlerin mevcut olduğu yerlerde durulmamasını emreder. (29) Ayrıca davetçilerin İslâmı tebliğini müsaid ve münasip yerlerde yapmaları muvaffakiyet için mühimdir. Telkin için müsait yerler; cami, mescid, okul, hapishane, hastane, dâru'l-aceze, huzurevleri, işçi mahalleri, sinema, tiyatro, sohbet toplantıları, pazar, panayır, ev vs.dir. Davetçi buralarda adabına göre İslâmı tebliğ etmelidir. (30)

Davetin başarıya ulaşmasında zamanın rolü de büyüktür. Olup olmadık vakitte tebliğ istenilen neticeyi vermez. Aynı zamanda tebliğ için kollanan zaman muhatabın dikkatinin en kesif olduğu ana denk düşürülmelidir. Bu yüzden irşadla mükellef din adamları aceleci olmamalı, tebliğinin sonucunu hemen almaya kalkışmamalıdır. Zamanını tesbit ederek, plânla programla hareket edilmelidir.

27- Âl-i İmrân; 64.

28- Sahih-i Buhârî, Kitabu'l-İlm, 95

29- Nisâ, 140.

30- Uludağ, 98-99.

Bazı zamanlarda çok önemli hadiseler meydana geldiği için bu zamanlar diğerlerine nazaran daha çok faziletlidir. Meselâ mübârek gün ve geceler gibi. (31) İşte bu vakitlerde yapılan irşad faaliyeti diğer zamandakilerden daha faydalı ve tesirli olur. Diğer taraftan insanın hayatında önemli yeri bulunan vakitlerde irşad için gözden uzak tutulmamalıdır. Meselâ doğum, ölüm, nişan, düğün vs. gibi. (32) O halde tebliğle mükellef din adamları irşadda zamana ve mekâna en uygun metodları tatbik edecek ve neticeyi zaman içinde hasıl etmesi için Cenâb-ı Hakk'a bırakacaktır.

Netice olarak irşad vazifesi, bir kişiyi kazanmak veya kaybetmek ve onu ikna etmekle kurtuluş yollarına sevketmek veya karanlık yollarda mahvolup gitmesine sebep olmak gibi çok büyük sorumluluğu gerektiren oldukça mühim ve faziletli bir görevdir.

Genelde tüm müminlerin, özelde ulemanın ve bugünkü din adamlarının zorunlu bir vazifesi olan irşad görevinde mutlaka Hz. Peygamberimizin (s.a.s.) örnek metodları uygulanmalıdır.

İrşad ve tebliğ göreviyle mükellef olanlar Rasûlüllah (s.a.s.)'ın samimiyeti, hoşgörüsü, fesahatı, sevimlilik ve güvenirliliği, derin iman, gayret ve basireti, davet ve irşad metodunu en güzel ve en mükemmel bir şekilde uygulaması, ihtiyaca göre cevap vermesi, muhatabının yüzüne vurmadan yanlış bir hareketini tashih etmesi, tatlı dille uyarması, tedrici eğitim metoduna başvurması, muhatabının tüm özelliklerini çok iyi tanıması, kolaylaştırması, muhatabına değer verip ince, nazik ve hürmetkar davranması, yer ve zamanlamayı çok iyi tayin etmesi ve gerektiğinde de muhatabının İslâma kasden zarar vermeye ve hafife almaya kalkması halinde böylelerine azarlama, tekdir ve kızgın tavırlar göstermesi gibi her çağ ve her mekânda geçerli, psikolojik ve sosyal bakımdan mükemmel, etkileyici, islah edici ve diriltici prensiplerini uyguladıkları takdirde Cenâb-ı Hakk'ın da izin ve hidâyetiyle mutlaka başarıya ulaşacaklardır.

Bu mübârek davanın sorumluluğunu yüklenen aziz din görevlilerimizin irşad ve tebliğ faaliyetlerinde muvaffak olmalarını Cenâb-ı Haktan niyaz ediyorum.

31- A.g.e., 88.

32- A.g.e., 91.

"ÜLKE GÜVENLİĞİ VE BÜTÜNLÜĞÜ AÇISINDAN DİNİ YÖNDEN TOPLUMUN AYDINLATILMASININ ÖNEMİ"

Dr. Faruk ERMEMİŞ
TRT Ankara Radyosu
Müdür Yard.

Sayın Başkan!

Çok Değerli Konuklar!

Din; Yüce Allah tarafından konulmuştur. Din, insanın hem akıl, hem duygu, hem de sezgi yönüne hitap eder. Onu bütün özellikleriyle bir bütünlük içinde kavrar.

İnsanın kişiliğine, topluma, yön verir, şekil verir. Bu şekillendirme vahiy ile, bir başka deyişle Kur'ân-ı Kerim ile olur.

Vahiy; insanın din ile ilgili bilgilerinin ilk kaynağıdır. Bu yüzden vahiy, insan için, sabit ve değişmez bir ölçüdür. Eğer dinden vahyi kaldırırsanız, din adına geriye, yaşanılan kişisel tecrübeler ile bir takım efsane ve hikayelerden başka bir şey kalmadığını görürüz.

Din; bizatihî ALLAH kaynaklıdır. Din insan içindir. İnsan, din için değildir. Din, insanın yüce değerlerle dolu olarak insanîleşmesi içindir. Din; insanın bu dünyada barış ve huzur içinde, engin bir hoşgörüyle, mutluluk ve güvenlik içinde yaşayarak, hem dünyasını, hem de ahiretini kazanması içindir.

Yüce Allah; Mâide sûresinin 3. âyetinde **"Sizin için din olarak İslâm'ı seçtim"** buyurmasındaki hikmette, insanı din için değil, dini insan için seçtiğini göstermesi açısından da çok önemlidir.

Aynı şekilde, Devlette insan içindir. İnsan devlet için değildir. İnsanın devlet için olduğu ülkelerde, sistemin sağlıklı bir biçimde yürümediği görülmüştür.

Bu sistemin zaman içinde işlemez hale gelip, dağıldığı bilinen bir gerçektir. Onun için Din de, Devlet de hep insan içindir. Uygar dünyanın üzerinde yaşayan çağdaş insanın bütün sorularına, bütün problemlerine, güvenliklerine, bunalımlarına doyurucu, umut verici, güvendirici, çözücü, kolaylaştırıcı, yol gösterici olmak için, dine de, devlete de insan için bakmak, insan için değerlendirmek gerçekten çok önemlidir.

Çünkü evrendeki her şeyin insanın yararlanması için Yüce Allah tarafından

yaratıldığını unutmamak lazımdır. Yüce Yaratıcının bize vahiy ile bildirdiği temel esasları gözönüne alarak yaşadığımız dünyanın, yaşadığımız ülkenin güvenliğini, bütünlüğünü orada yaşayan insanın mutluluğu için, dini hayatı; insana, topluluklara akılcı bir biçimde, çağdaş anlayışla anlatmak gereklidir.

Müslümanları, dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşüne onurlu bir biçimde katmanın çarelerini iyi anlayıp, iyi anlatmak lazımdır. Müslümanları, dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşünün dışında tutmaya veya gerisinde bırakmaya kimsenin asla ve asla hakkı yoktur. Bu konuda dindar ama akılcı, çağdaş bilimci, ama gerçekci olmak gerekir. Müslüman ileri düşünceli ve uygar, ama tutucu olmamalıdır.

İşin esasını, doğrusunu araştırmalıdır. Fanatik duygular içinde, tutucu bir düşünce ve davranış sergilememelidir. Müslümanların huzur ve mutluluğunu, güven ve bütünlüğünü bozmaya yönelik eylem içinde olmamalıdır.

Böyle düşüncelerin sahibi olan ülkelerde, tutuculuğu din sanan, Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Muhammed'in yolu sanan, o ülkeleri gericiliğe, yoksulluğa sosyal hayatları farklı, hem çok farklı adeta uçurumlar olan insan topluluklarını meydana getirmişlerdir.

Kim için getirmişlerdir? Din adına getirmişlerdir. Hem de dinin tasvib etmediği bir biçimde. Hz. Kur'an'ın ve Hz. Muhammed'in istemediği bir biçimde... Hem de kendi kafalarındaki eksik ve yanlış bilgileri din sanarak getirmişlerdir. Oysa din, onların kafalarının tam tersi olmasına rağmen... Dini hayatla ilgili incelemeyi, araştırmayı yapmadan, müslüman toplumları, dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşün arkasında bıraktılar. Hem de din adına bıraktılar. Üstelik hayret verici, yer altı ve yer üstü zengin doğal kaynaklara sahip olmalarına rağmen... Üzülerek ifade etmek gerekir ki, bazı müslüman ülkelerin içinde ve ülkeler arasında anlamsız, gereksiz, tutarsız, akıl almaz kısır çekişmeler ve savaşlar, ülke güvenliğini ve bütünlüğünü, fikir birliğini, beraberliğini tehlikeye attığı gibi, binlerce, onbinlerce genç neslin tükenmesine de sebep olmaktadır.

Gereksiz çekişme ve savaşların devam ettiği ülkeler de gelişme bir tarafa, ülke; yaşayan bir harabe haline geliyor. Bu ülkeler savaş masrafları ve iç karışıklıklar yüzünden, gerçekçi bir ekonomik bir kalkınma hamlesi gösteremiyor. Ekonomileri adeta çöküyor. Sefalet, yoksulluk adeta yükseliyor. Buna kimsenin hakkı olduğunu sanmıyorum.

Hangi ülkede yaşıyorsak yaşayalım, o ülkenin güvenliği ve bütünlüğü açısından, toplumun dini yönden aydınlatılması gerçekten çok önemlidir.

Bunu kimler yapacak?

Elbette ki bizler yapacağız. Hem kendi kültür ve medeniyetimizin temellerini kaybetmeksizin, hem de yabancılaşmadan-çağdaşlaşabilen bir anlayışla yapacağız. Türkiye'nin milli şairi Mehmet Akif'in "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı" dediği gibi...

Evet, bizler ilhamı Kur'an-ı Kerim'den ve sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'den alarak, dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşüne katılarak yapacağız.

Fanatik ve tutucuların esintilerine kapılmadan, yaşadığımız ülkelerin güvenliğini ve bütünlüğünü bozmak ve yıkmak isteyen rüzgârlara yelken açmadan, akıl yoluyla, çağdaş anlayışla yapacağız.

Sayın Başkan!

Çok Değerli Konuklar!

Böyle yaparsak ülkelerimizin güvenliği ve bütünlüğü bozulmadan, insanımızı uygar dünyanın bütün nimetlerinden yararlandırarak, çağdaş insan gibi mutlu ederiz. Güçlü, varlıklı, dünyayı başkalarının güzöyle değil, kendi gözüyle gören, kimseye ihtiyaç duymadan kendi başına ayakta durabilen, sözünü dinletebilen devletler oluruz.

Onun bunun maşası olmadan, bağımsız, özgür semalarında milli bayrakları dalgalanan, minarelerinde ezanı Muhammedî okunan, camilerinde Yüce Allah'a ibadet edilen, sosyal ve ekonomik refahı olan, huzuru ve güveni olan ülkeler oluruz.

İslâm dünyası olarak bu bizim hakkımız değil midir? Hiç şüphesiz, elbette bizim hakkımızdır. Neden bu hakkımızı, ülkelerimizde tutucu ve fanatik duygularla sömürenlere ve onları maşa olarak kullananlara bırakalım? Neden ülkelerimizin güvenliğini ve bütünlüğünü tehlikeye sokalım?

Dünyanın gerçeklerini gören, dirayetli, akılcı, özverili, ilim adamlarımız lütfen ayağa kalkınız. Müslüman dünyasına sahip çıkınız.

Ülkelere faydası olmayan, gereksiz, dar çerçeve içinde kalan tartışma ve sürtüşmelerden kurtulalım, silkinelim. Birbirimizi kucaklıyalım. Hem içten yürekten gelerek kucaklıyalım.

Bir avuç tutucu ve fanatiklerden ve onları maşa olarak kullananlardan korkup, İslâmı onların tekeline bırakmayalım. Bunların düşüncelerinin frenleri yoktur. Ne zaman, nerede, nasıl bir felaketle bizleri başbaşa bırakacakları hiç mi hiç belli olmaz.

Ondan sonra ülkenin güvenliğini, bütünlüğünü, birlik ve beraberliğini zor sağlarız. Onbinlerce, yüzbinlerce insanın canına, malına kast eden, yok eden bir felaketle baş başa kalırız. Sonra Müslümanlara yazık olur, günah olur. Telâfisi ve tedavisi mümkün olmayan pek çok şeyle karşı karşıya kalırız.

Gelin değerli İlim Adamları! Bizler de onlar kadar cesur olalım. Gerçek İslâm'ın bayrağını bizler taşıyalım. insanımıza sevgi, şefkât, merhamet, huzur, mutluluk verelim. İyi günler gösterelim, iyi yaşatalım. Hem bu dünyada, hem öbür dünyada mutlu olmaları için Yüce Allah'ın hak yolunu en iyi gösterelim. Gerçek hak ışığını saçalım. Önlerindeki karanlık noktaları aydınlatalım. Karanlık dünyaya ilâhî ışığı saçacak olan bizleriz.

Sayın Başkan!

Çok Değerli Konuklar!

Dün, dünyamız çok büyüktü. Ama bugün dünyamız daha küçüldü. Süratle gelişen iletişim çağında yaşıyoruz. Hem de, dünyanın öbür ucundaki insanın sevincini, acısını paylaşmanın mümkün olduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Bu son teknoloji harikası olan, bilgisayarlar vasıtasıyla, dünyanın bir ucundaki kütüphanelere, bilgi bankalarına ulaşıldığı, doğru bilginin, çabuk ve süratle öğrenildiği bir dünyada yaşıyoruz.

Gelin! Hep beraber, bunları insanımızın mutluluğu ve refahı için kullanalım.

Gelin! Detayları bırakıp esasta birleşelim. İnsanımızı sıratı müstakime yani doğru yola yönlendirelim. Yaşadığımız çağa göre düşünelim, yepyeni fikirler üretelim.

Gelin! Asırlar öncesinde yaşamış olan her zaman rahmet ve minnetle, şükranla andığımız müctehidlerin kararlarının, neticelerinin gölgesinde uyuşukluk içinde yatıp uzanmayalım. Bugünkü ve yarınki insanımız için, geleceğimiz olan çocuklarımız için, yepyeni düşünceler üretelim ve bunları tartışalım, görüşelim, tartışmaktan ve görüşmekten kaçınmayalım. Bu tartışma ve görüşmeler bizlere ve tüm İslâm âlemine çağdaş, yeni ufuklar açabilecektir. Bu içtihad kapısını kapatmayalım. Bu din kıyamete kadar yaşayacaktır.

Her asrın düşüncesi, insanların yaşayışı, umutları, problemleri, teknolojisi elbette farklı olacaktır. Dün için doğru olan bir fıkhî karar, bugün için yanlış olabilir. Bugünkü karar da yarın için doğru olmayabilir.

Gelin! Hep beraber düşünelim. Hem de sesli düşünelim. Birbirimizi kucaklıyalım. İslâm dünyasına örnek olalım. Hatta dünyaya bile örnek olalım. İslâm'ın önünün tıkandığını, İslâm'ın çıkmazda olduğunu sananlara ders verelim. Hep beraber toparlanalım. Eski görkemli, alımlı İslâm Kültür ve Medeniyetini yeniden yaratalım.

Gelin! İslâm'ı büyültelim. Dar ve karanlık düşünce dehlizleri içinde küçültmeyelim. Yolunu kaybettirmeyelim. İnsanları şaşırtmıyalım. Ne yapacaklarını bilmez hale getirmeyelim.

Gelin! Çağdaş dünyanın sorunlarını, problemlerini cevapsız bırakmıyalım. Acziyetimizi göstermeyelim. Gayretimizi gösterelim.

Gelin! İslâm'ın büyüklüğünü, yüceliğini, hoşgörüsünü, medeniyetini, kültürünü bütün dünyaya anlatalım. Sevelim,sevdirelim.

Gelin! Çağdaş dünyaya Asrı Saadet heyecanıyla, İslâm kardeşliğini yayalım, yaşatalım. Sayımızı hızla arttıralım.

Gelin! İslâm dünyası çapında sık sık toplanan, FETVA KURULLARI kuralım. Ortak cevaplar bulalım. Din adına, kardeşi, kardeşe küskün ve düşman eden, ülkelerde terör yaratanların elinden insanımızı kurtaralım.

Gelin! Müslümanlara, İslâm'ın gerçeklerini anlatalım. Onları yanlış yola sapmaktan uzak tutalım. Yaşadığımız ülkelerde birlik ve beraberliği, huzuru, güveni bir başka deyişle can ve mal emniyetini sağlıyalım. İnsanların dünya yasalarından kaçabileceğini ama Yüce Allah'ın yasasından kimsenin kaçmaya şansı olmadığını, onun yüce divanında, herkesin en ince noktaya kadar hesap vereceğini söyleyelim.

Gelin! İlim adamlarımızı bir araya getirecek, bilgi ve görgülerini arttıracak, bilgi alışverişini sağlayacak yeni düzenlemeler yapalım. Finans kaynakları bulalım.

Gelin! Dünya çapında yayın yapacak "CNN" gibi, televizyon istasyonları kuralım. İslâm ülkelerini tanıtan, İslâm ülkelerinden haberler veren, İslâm kültür ve medeniyetini, ahlâkını, faziletini anlatan, televizyon yayınlarını pek çok dilde yapalım.

Gelin! Bütün dünya Müslümanlarına hitap edecek şekilde Kur'an-ı Kerim'in çağdaş bir düşünce ile tercüme ve yorumunu ve ortak bir fetva kitabını hazırlayalım. Bir çok dillere tercüme ederek dağıtalım. İnsanımızı cehalete, tutuculara tutsak etmeyelim.

Gelin! Amerika'dan Japonya'ya kadar, İslâm âleminden himmet bekleyen ve yeni bağımsızlığına kavuşan, kavuşacak olan Asya Cumhuriyetlerine İslâm'ı ve İslâm kardeşliğini anlatalım. Eğitim ve öğretimlerine yardımcı olalım.

Gelin! İnsanlık âleminin gözü önünde, Avrupa'nın göbeğinde, sadece suçları müslüman oldukları için öldürülen, ırzlarına, namuslarına tecavüz edilen, kitleler halinde öldürülen, soykırımı yapılan, bir avuç müslümanın varlığını Avrupada hazmedemeyen ülkelere karşı, müslüman kardeşlerimiz BOŞNAKLAR için sesimizi çok, ama çok yükseltelim. Bu çaresiz kardeşlerimizi korumalıyız, kollamalıyız.

Aynı şekilde, Kafkasya'da, Karabağ'da, Azerbaycan'da, Abhazya'da, Dünyanın bir çok yerinde müslüman oldukları için öldürülen, toprakları işgal edilen, bağımsızlıkları elinden alınmak istenilen müslüman kardeşlerimizi nasıl unutabiliriz?

Gelin! Buharî gibi ünlü hadisçileri ve Ahmet Yesevî gibi ünlü mutasavvıfları yetiştiren, Asya Cumhuriyetlerinde yaşayan, İslâm'a susamış, dudakları yarılmış kardeşlerimize İslâm'ı sunalım.

Gelin! Kafkasya'da İslâm'ın bayraktarlığını yapan, düşmanlarını sıcak denizlere, bir başka ifade ile İslâm ülkelerine inmelerine mani olan, büyük Kafkas Kartalı, Kahraman Şeyh Şamil'i hatırlayalım.

O Şeyh Şamil ki, çaresiz ve yalnız bırakılarak esaret zincirine mahkum edilmişti. Ondan sonra, 1864 yılından başlayarak Müslüman Kafkasya Halkı, binlerce yıllık vatanlarından kan ve göz yaşları içinde, büyük kitleler halinde öldürülerek, soykırım yapılarak, dinlerini, dillerini, kültürlerini bilmedikleri dünyanın çeşitli ülkelerine sürüldüler. Hem de top tüfek zoruyla sürüldüler.

Şeyh Şamil'e de izin çıkınca, uğruna kahramanca savaştığı İslâm inancının çıktığı, gönlünün derinliklerinde özlemini, hasretini yıllarca çektiği Mekke-i Mükerreme'ye, Allah'ın evi Kâbe'ye koştu.

Orada kendisini yalnız bırakanları, savaş meydanlarında yardımsız ve çaresizlikler içinde kalmalarına sebep olanları Yüce Allah'ına havale etti.

Ama Kâbe'yi tavaf eden, yüzbinlerce insan bu Kafkas Kartalını yalnız bırakmak istemiyordu. Onu görmek istiyordu. Onu kucaklamak istiyordu. Ona el sürmek istiyordu. İslâm tarihinde örneği görülmeyen bir olay yaşandı. Kâbe'nin üst duvarına çıkarılarak herkesin görmesi sağlandı.

Şimdi bu kahramanın yurdu Kafkasya, İslâm'ı istiyor. İslâm'ın bayrağını taşıyacak yeni kahramanlar yetiştirmek istiyor. Hiç değilse bugün, dünün hatasını yapmadan yardım elini uzatalım. Bu ülkelerin birliği ve beraberliği güvenliğini sağlamak için, onlara tekrar İslâm'ı verelim. Yeni gelişen durumlara göre yeni çareler arayalım. Camiler yaptıralım. Eğitim ve öğretimlerine kolaylık gösterelim.

Sayın Başkan!

Çok Değerli Konuklar!

Konuşmamı bir örnek vererek bitirmek istiyorum. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinden biri olan ADIGE Cumhuriyetine bir arkadaşım eşi ile birlikte gitmişti. Seyahati esnasında gittiği bir köyde, bütün köy kadınları toplanarak, bu arkadaşımın eşinin

yanına ziyarete geldiler. Dediler ki: "Biz Müslüman olmak istiyoruz. Atalarımızın dinine dönmek istiyoruz. Hangi kelimeyi söylersek müslüman oluruz?"

O da: "Kelime-i Şehadet getirirseniz Müslüman olursunuz" dedi.

Onlarda: "O kelimeyi sen söyle. Biz arkadan tekrarlayalım" dediler. Hep beraber, dilleri o kelimeyi zor söylemelerine rağmen Kelime-i Şehadeti ezberleyinceye kadar tekrarladılar.

Sonra dediler ki: "Biz şimdi Müslüman olduk mu?"

O da: "Evet. Müslüman oldunuz" dedi.

Kadınlarda: "Öyleyse bizi yaratan Yüce Allah'a sonsuz şükürler olsun ki, atalarımızın dini olan İslâm'a döndük" dediler.

Sözün özü: İslâmiyeti kabul etmeye hazır olan, sadece Müslüman olduklarını hatırlayan, İslâmî bilgilerden tamamen yoksun olan bu ve buna benzer topluluklara en çabuk şekilde İslâmiyeti ulaştıralım. Yoksa geç kalmış oluruz.

Hristiyan dünyası, İncil'i, çok dil konuşulan Kafkasya'da bütün dillere tercüme ederek, ilmihal kitapları ile birlikte ücretsiz olarak dağıtıyor. Acaba biz, Müslüman dünyası olarak neler yapabiliyoruz?

Müslümanlığa susamış olan bu kardeşlerimize Hristiyan şerbetinin verilmesine daha ne kadar göz yumacağız? Kafkasya ve Asya Cumhuriyetlerinde tekrar yeni oyunların sahneye konmasına, Müslümanların ve İslâmiyetin yok olmasına seyirci kalarak, onları dün olduğu gibi bugün de daha ne kadar kaderleri ile başbaşa bırakacağız?

Öyle sanıyorum ki: Tarih önünde İslâm dünyası olarak, ilim adamları olarak "İSLÂM ADINA" çok büyük bir vebal taşıyoruz.

Gelin! Hep beraber, dostça, kardeşçe, engin bir hoşgörü içinde Allah için, İslâm için, insanımız için, bu cennet dünyayı gereksiz iç çekişmeler ve savaşlarla cehennemi bir dünyaya çevirmeden, barış içinde, İslâm kardeşliği içinde birlikte yaşayalım.

Bulunduğumuz ülkelerde, mutluluk içinde, huzur içinde, birlik ve beraberliğimiz ve güvenliğimiz bozulmadan kıyamete kadar yaşamayı Yüce Allah'tan niyaz ediyorum.

Bu vesile ile hepinize en içten sevgi, saygılarımı sunuyorum.

GÜNÜMÜZDE İRŞAD HİZMETİNDE GÖRÜLEN BAZI YANLIŞLIKLAR

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN
Dokuz Eylül Üni. İahiyat Fak. Dekanı

Dinî hizmetin üç büyük alanı vardır: Eğitim-öğretim hizmeti, ibadet sahasına ilişkin hizmet ve genel (sosyal) hizmetler. Birincisinde dinî konularda (itikad, ibadet, ahlâk vs.) halka bilgi vermek ve onlara yol göstermek; ikincisinde ibadetlerin icrasında ve dini törenlerde gerekenleri yerine getirmek; üçüncüsünde ise, hastalık, ölüm, doğum, yardımlaşma kurumları vs. ile ilgili hizmetlere katkıda bulunmak esastır. Bu alanların her üçü de "dini irşad hizmeti" başlığı altında toplanabilir.

İrşad hizmeti biri genel, diğeri özel olmak üzere iki seviyede ele alınması gereken bir faaliyettir. Genel irşad, farklı zihin, kültür, sosyal yapı, meslek vs. seviyelerine sahip bir kitlenin uyarılmasını, doğru yola sevkini ve neticede hidâyetini gaye edinir. Türkiye'de özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı marifetiyle yürütülen hizmetin çok büyük bir kısmı, meselâ bütünüyle cami hizmetleri, genel irşad kategorisinde toplanır.

Özel irşad ise belli bir kitlenin belli bir istikamete sevkini amaçlar. Meselâ, belli yaş veya cinsiyet gruplarına, yahut dini hayatta belli bir takım problemleri olan kesimlere yönelen irşad hizmetleri bu ikinci kategoride toplanır. Türkiye'de bu hizmet çok az ifa edilmektedir. Bunun hakkıyle yapılabilmesi için hem toplum içinde varlığını sürdüren irşada muhtaç özel kesimlerin tanınması, bilinmesi; hem de bu irşadı yapabilecek kişilerin, kurumların varolması gerekir. Bunun için de bugün sahip bulunduğumuzdan epeyce farklı, epeyce zengin ve belki o ölçüde de karmaşık bir eğitim-öğretim örgütlenmesine ihtiyaç vardır.

Ben burada ne irşad hizmetinin karşı karşıya bulunduğu bütün meseleler, ne de biraz önce işaret edilen eğitim-öğretim ile ilgili bir "model"den sözedeceğim. Burada amacım çok daha pratiktir. Ben, pek çoğumuzun şahid olduğu-hatta şikâyetçi olduğubazı hatalara dikkat çekmekle yetinmek durumundayım. Bir de, bu arada, sözkonusu hataları, kısmen de olsa önleyebilmek için, nelerin yapılmasına-yine pratik olarak-dair birkaç teklifte bulunmak istiyorum. Söyleyeceklerimin tamamı, şahid olduğum (ve dolayısıyla tespit ettiğim) hadiselerle ilgilidir.

Tarihî kaynaklarımıza, meselâ Gazâlî'nin, Fahruddin Râzî'nin yahut Ebu'l-Berekât Bağdadî'nin eserlerini dikkatle tetkik ettiğimiz zaman, irşad faaliyetinin her zaman bir takım güçlüklerle karşı karşıya olduğunu görürüz. Burada bir kaç örnek vermenin

yararlı olacağı kanaatindeyim: Gazâlî, İhyâ' Ulûmi'd-Dîn'de şöyle diyor: Hitabet ve tezekkürdeki gâye, kalpleri harekete getirmek, teşvik etmek ve gönülleri yumuşatmaktır. Bu bakımdan hüsn-ü beyan önemlidir. Ne var ki, hitabette aşırı gitmek, garip kelimeler kullanmak, sırf "beni iyi hatip bilsinler" diye bir anlayış içine girmek asla doğru değildir. Ayrıca gereksiz ayrıntılara dalarak şüphe ve tereddüt uyandıracak tavırlardan da kaçınmak icabeder. (1)

Aynı eserin bir başka yerinde ise Gazâlî, konuya irşad edilmek istenen açısından bakmaktadır. O, haklı olarak şöyle der: Nasihat edecek olan kişi, muhatabın haline göre konuşmalıdır. Bütün şer'î mev'ızayı ve hikâyeleri herkese anlatmak mümkün olmadığı gibi muhatabın haline uymayan birşey ile hitab edip durmak da boşuna zaman harcamaktan başka bir şey değildir. Bu durumdan kaçınmak için Gazâlî şunu tavsiye ediyor: Çoğunluğu ilgilendiren ortak konuları seçmeli ve onlar üzerinde durmalı. Zira şer'î ilimler hem gıda, hem de devadır. Gıda genel durum da, deva ise özel durumda bulunan içindir. Ne yazık ki bunlara dikkat eden vaiz ve hatipler pek kalmadı. Bu yüzden irşad hizmeti etkisiz hale geldi, isyan çoğaldı, fitne ve fesad arttı. Pek çok insan parlak sözlerle, şiirlerle mahvoldu. Söylenenler gönülden gelmediği, riyaya dayandığı için gönüllere etki etmedi. Söyleyen mütekebbir, dinleyen zoraki sâmi. (2)

Ünlü filozof Bağdadî de benzer şeyler söylemektedir. Ona göre hatib, hitap ettiği nâsın etvâr ve ahlâkını bilmek durumundadır. O, muhtelif kişilere hitap eder. Bu kişilerden bir kısmı bazan hasımlardan, bazan nazar ve mücadele erbabından olur. İmdi, hatip bu farklı kimselere karşı kendisinin ulaşmak istediği gayesini iyice tayin ve tesbit etmek zorundadır. (3)

Bir de yazılarıyla irşad faaliyetinde başarılı olmuş muasır bir âlimimizin gözündeki ideal irşad edicinin tasvirini aktararak meseleyi günümüze değin getirmeye çalışalım: "Mürşid-i Umumî olan vaiz ve hatipler hem alim-i muhakkik olmalıdırlar. Ta ki burhan ile ikna eylesin. Zira tasvir ve tezyin-i muddea muteharri-i hakikata karşı faidesizdir. Ve hem de hekim-i müdekkik olmalıdırlar. Ta ki bir şeyi terğib veya tertib ile ondan daha mühim şeyi tenzil ve tahrif edip muvazene-i şeriatı bozmasınlar. Ve hem de beliğ-i hekim olmalıdırlar.Ta ki mukteza-yı hâle mutabık, icraat-ı zamana muvafık ve teşhis-i illete münasip söz söylesinler." (4)

Bu söylenenlerin hepsinde başarılı bir irşad faaliyetinin ne gibi ana unsurları ihtiva etmesi gerektiğine açıkça temas edilmiştir. Şöyle ki, irşadda bir irşad eden, diğeri de irşad edilen olmak üzere iki ana unsur bulunmaktadır. İrşad edenin araştırmacı-bilgin vasfını haiz olabilmesi için hem dinî ilimlere, hem de irşad edilmek istenenin içinde bulunduğu duruma vâkıf olması gerekir. Bu faaliyetin her iki cenahında da "tetkik edicilik" özelliğinin mevcudiyeti şarttır. İyi bir araştırmacı her iki alanda da ilk elden bilgiye sahip olmak durumundadır. Meselâ Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir konuyu açıklayacak olursa, bu iş için bir tek âlime bir tek tefsire dayandırmakla yetinemez. Bunu yaparsa yaptığı işin araştırma olmadığının bilinmesi gerekir.

---

(1) İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn, Kahire, 1968. III, s, 152.

(2) İhyâ IV, s.70-1.

(3) M. Şerefeddin, "Ebu'l-Berekât el-Bağdadî", Darû'l-Funûn İlâhiyat Fakültesi Mecmuası, 1930, 17, s. 31.

(4) Said-i Nursî, Volkan, 83-4, 1909, İsmail Kara, (Nşr.) Türkiye'de İslâmcılık, II, s.319'dan naklen.

En az bunun kadar önemli bir husus da irşad etmek istediği topluluğu tanıması ve bilmesidir. Bugün ister camide, ister konferans salonunda olsun irşadın "hedef kitlesi" oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Yarım asır öncesinde durum bu kadar karmaşık değildi. Dinî malûmatta, başvurulan ifadede önemli bir birlik-beraberlik vardı. İslâm, sözgelişi, herkes için-hatta bizimle aynı coğrafyada yaşayan gayr-ı müslimler için-ortak bir kültür oluşturmaktaydı. Oysa bugün, cuma günü camiye gelen cemaat bile bölük bölük. Camide duyduklarının neredeyse tamamını dinî karakterde düşünceler olarak kabul edenler bulunduğu gibi, söylenenlerin pek çoğuna bir türlü akıl erdiremeyen, ama yine de "buna namazın hatırı için katlanmak zorundayım" diyenler vardır. Bunlara ilâveten, duyduklarından dolayı mahcup olan "İslâm adına bunlar nasıl söylenir" diye huzursuz olan kişiler de bulunmaktadır. Konuşan kişinin kullandığı dile, sergilediği tavıra büyük ölçüde yabancılaşmış gençler vardır. Bu listeyi daha da uzatmak mümkündür.

Bu genel girişten sonra günümüz irşad hizmetinde çok sık rastlanan bazı yanlışları şöyle sıralayabiliriz:

1. Dilden kaynaklanan problemler:

a. Alışılmamış ifadelerin kullanılması: "Din delisi", "Hz. Kur'an" vs.

b. Arapça kelimelerin, yanlış alışkanlıklar sonucu, yerinde kullanılmaması. Meselâ klâsik İslâmî ilimlere vâkıf olan bazı alimlerimiz bile "Hiç insan Allah'ın celâl ve cemalinden korkmaz mı?" şeklinde bir ifade kullanabilmekte ve "cemal" sıfatı ile korkunun yan yana gelemeyeceğini düşünmemektedirler.

c. Uygun düşmeyen misallerin verilmesi, analojilerin kullanılması.

Gazâlî, bilgi elde ederken ve bilgi verirken lâfız ve misallerin bizi nasıl hataya sürüklediğine önemle işaret eder. (5) Meselâ, ateşin Hz. İbrahim'i yakmamasını, ateşten etkilenmeyen bir maddeden yapılmış elbiseyle, yahut ebabil kuşlarının attığı kum tanelerinin etkisini atom bombasının-veya benzer başka bir şeyin-etkisine kıyasla açıklamak, bizi çok yanlış sonuçlara götürebilir. Önemli olan hiç "mesel"e başvurmamak değil-başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere bütün dinî literatürümüzde bolca mesel mevcuttur-doğru meseli seçmektir. Aksi takdirde yalnız mesel, hem çok önemli bir konuyu-meselâ mucizeyi-basite irca etmemize, hem de konuşma veya yazının dinî boyutunun tamamen kaybolmasına sebep olabilir. Dinî hizmet alanında bu yanlışlığa en ziyade düşenler, "bilim kompleksi" içinde olanlardır.

d. Anlaşılması artık pek de kolay olmayan eski deyim, terkip vs.nin kullanılması.

e. Arapça metin okuyup tercüme etme merakı.

f. Ve pek tabii gittikçe artan ciddi diksiyon hataları.

2. Mantık hataları:

a. Tutarsızlık.

(5) Bkz. İhyâ, IV, s.205.

b. Mantıkî insicamın yokluğu.

c. Gerekli mukaddimelerinin bulunması mümkün olmayan son derece genel hükümler (sonuçlar).

3. Bilgi hataları:

a. Herhangi bir gerçekliğe tekabül etmeyen olgu ve vak'a hataları. Örnek: "Ahlâkın sıfıra müncer olduğu günümüz Avrupasında". "Geleceği bugün gibi gören Abdülkadir Gîlânî Hazretleri (Velilerin, Peygamberlerin hayatlarıyla ilgili akıl almaz hikâyelerin tamamı bu hata kategorisine dahildir). Özellikle bu şekildeki hataların içinde bulunmadığı irşad faaliyetine rastlamamak son derece zordur. Bu hataların pek çoğuna özellikle "mübarek gün ve gecelerin" kutlanması sırasındaki irşad faaliyetlerinde rastlanmaktadır. Sözgelimi Mevlid, Regaib ve Mirac kandillerinde tarihi vak'alarla, ilimle, akılla kabil-i telif olmayan bir sürü "esatir" anlatılmakta, bu da binlerce insanın zihnen rahatsız olmasına yol açmaktadır. Hatta bunları anlatmadan edemeyen, fakat anlatılanların akla yatmıyacağını tahmin ettiği için de "her şeyi aklın ölçüsüne vurmamalıyız; İslâmiyet, adı üzerinde-teslim olmaktır" demek durumunda kalan pek çok irşad görevlisine tesadüf olunmaktadır.

b. Dinî meseleleri iyice hazmedilmemiş (mahiyeti konuşan/yazan tarafından tam olarak bilinmeyen) ilmi görüşler, sonuçlar, hitopotezler v.s. ile açıklamak. (Yaratılış, çocuğun ana rahmindeki gelişimi, ölümden sonra hayat burada akla gelen bu tür konulardan sadece birkaçıdır.)

c. Eski (çok kere klasik) dinî eserlerde yer alan (ve bugün bilimin konusuna giren) bazı konuların iyice tetkik edilmeden aynen anlatılması (Burada akla gelen en çarpıcı örnek, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Marifetname'sinde yer alan, söz gelimi, insan anatomisiyle ilgili bazı bilgilerdir).

d. Yine, anlamı tam olarak bilinmeyen bazı ilmî veya kozmolojik tabirlerin kullanılması (Sözgelişi Allah'ın "Evrensel-yahut kozmik-bilinç" olarak tasvir edilmesi).

Bilgi hataları başlığı altında toplanabilecek yanlışlıkların önemli bir kısmı (I) dinler arasında yapılan karşılaştırmalarda işlenmektedir. (II) Bir diğer kısmı ideolojik akımlarla (Sosyalizm, Marksizm vs.) ilgilidir (III). Bazıları ise din-bilim ilişkisinin açıklanması, mucize, keramet ve kadın meselesi gibi konularda işlenmektedir.

Bu arada basın-yayın organlarında, radyo ve televizyonda ele alınan aktüel konuların irşad faaliyetine aktarılması esnasında da önemli hatalara düşüldüğü görülmektedir. Eğer bir vaiz konuşmasında, sözgelimi, Bosna-Hersek hadisesine temas edecekse, duyduğu veya okuduğu bir haberle yetinemez. Burada üzerinde durulan konularda hataya düşme iki açıdan sıkıntılar doğurur: Dinleyenler arasında o konuları daha iyi bilen insanlar her zaman bulunabilir. Dolayısıyla yanlış bilgi hem irşad hizmetinde bulunanı, hem de bizzat hizmetin kendisini gözden düşürür. İkinci olarak, konuyu bilmeyenler ise, verilen yanlış bilgiden dolayı doğru olmayan bir istikamete sevkedilmiş olabilirler. Bugün sözgelimi, camide duyduğunu hiçbir tartışmaya gerek duymadan doğru sayan birçok insanın bulunduğunu unutmamak gerekir.

(IV) Yine bu hususla ilgili olarak bir noktaya daha işaret edilmesi gerekiyor: Dinî

konuları açıklayan birçok görevli, "metin", "açıklama" ve "yorum" ilişkisini kurmayı pek bilmiyor. Meselâ bir âyet okuyor, onun Türkçe anlamını verirken "meâl burada bitiyor" demiyor. Hele "bundan sonra söyleyeceklerim falan tefsir'den alınmış-yahut kendince düşünülmüş-yorumlardır" demeği aklına hiç getirmiyor. Netice itibariyle, anlatılan konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanlar, söylenenlerin tamamını bir ve aynı seviyede kabul ediyor. Pek tabii sonunda da din adına önemli yanlışlıklara düşebiliyor.

4. Takdim hataları:

a. Konuyu toparlayamama, yahut toparlamama. Bu da çok görülen bir yanlışlıktır. Bunun başlıca sebepleri arasında, inceleme-araştırma yetersizliği, dolayısıyla bilgisizlik, bilgiçlik taslama, kendisini dinleyenleri bilgisiz zannetme, vakit kazanma vs. gelir.

b. Gösteri merakı. Sesin, jest ve mimiklerin kullanılmasında eğitimsizlik; şiir, hikâye v.s. nin yerinde ve yeterli ölçüde kullanılmaması, dinleyenleri coşturma-hatta ağlatma-merakı vs. burada akla gelebilecek takdim hatalarıdır. Buna bir de başkalarına cevap verme niyetiyle "sataşma" ihtiyacı eklenince, irşadın ruhanî boyutu iyice zayıflamaya yüz tutuyor.

Yukarıda sayılan hatalar-irşad faaliyetinde karşımıza çıkan hatalardan, bu bildirinin başlığından da anlaşılacağı üzere, sadece bir kısımdır. Acaba bunları aza indirmenin yolu yordamı nedir? İrşad hizmetine koyulanların ferdi çabalarıyla onların bir kısmından kurtulma imkânının varlığından sözetmeye dahi gerek yoktur. Ama asıl hal çaresi, Türkiye'de irşad hizmetinin çok büyük bir kısmını yüklenme mükellefiyetinde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu alana inhisar eden faaliyetinin bir bütün olarak yeni baştan düşünülmesi, bir plan ve strateji içine yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Bunu yapabilmek için de gerekli daimî ve geçici çalışma gruplarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu gruplar, çok çeşitli alanlarda uzmanlaşmış kişilerden oluşmak durumundadır. Bu basamak gerçekleşince, yapılacak en önemli iş, bir irşad stratejisi ve aksiyon Plânı üzerinde faaliyete koyulmak olmalıdır. Böyle bir planda, başka şeylerin yanı sıra, şu maddeler yer alabilir.

1- Hedef ve gayelerin yeniden belirlenmesi: Burada geçen 'yeniden' sözünün altını çizmek isterim. Çünkü Diyanet Kurumu, son yıllara kadar kendisine tanımlanarak verilmiş ve öylece kabullenilmiş bazı hedef ve gayeler istikametinde faaliyet göstermiştir. Modern Türkiye'de siyaset, evvelâ kendi amacına uygun bir din tanımlaması yapmış, irşadın hedef ve gayelerini de buna göre belirlemeye çalışmıştı. Görebildiğim kadarıyla ne bu keyfî tanımlama ne de gösterilen gayeler Türkiye'de umumî bir tasvibe mahzar oldu. Olamazdı da zaten. Bu siyaset, dinî irşad hizmetinin yeterince geniş, yeterince tutarlı ve dürüst, yeterince cesur ve kararlı olmasını engelledi. Şimdi bu sağlıksız durumdan kurtulmanın şartlarının önemli bir kısmı mevcuttur ülkemizde. Bilgi birikimi arttıkça, demokrasi bihakkın yerleştikçe şartların daha da müsait hale geleceğinden şüphe yoktur.

2. İrşad alanları: İrşad, çok geniş bir alanlar topluluğuna yönelmiş bir hizmet olup, onun coğrafi bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, kültür ve eğitim seviye-

si, okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet faktörleri vs. açılardan bir sıra düzenine sokulması ve önceliklerinin belirlenmesi gerekir. Bu aynı zamanda;

3. İrşad konularının belirlenmesi işini de beraberinde getirir. Meselâ, ateizm meselesi-ki ülkemizde her gün daha bir yaygınlık kazanmaktadır-acil bir konudur. Bunun yukarıda ilk iki maddede temas edilen çerçeve içinde ele alınması gerekmektedir. Bu konuyu tek başına ele almak yeterli olmayabilir. O halde:

4. İrşadın problemleri'nin organik bir bütünlük içinde düşünülmesi gerekir. Sözgelimi ateizm problemi bir yandan büyük şehirlerde, okur-yazarlar arasında, toplumun kültür yabancılaşması çeken katmanlarında; öte yandan da-özellikle son yıllarda-etnik, mezhebî vs. açısından psiko-sosyal huzursuzlukların yaşandığı kesimlerde kendisini hissettirmektedir. Bu problem dikkatlice takip edilince onun hemen yanıbaşında misyonerlerin de dolaşıp durdukları görülür; çünkü onların başarı ümitlerinin en güçlü olduğu bölge buralardır.

5. Çözüm yolları: Bilindiği gibi, kurumlar, tıpkı canlı organizmalar gibi, karşılaştıkları problemleri çözebildikleri sürece hayata anlam verebilir ve yaşama hakkına sahip olurlar. Problem çözme ise, birbirine bağlı üç önemli şeyin bir arada bulunmasını şart koşar.

Problemin bilinmesi: Bu oldukça geniş kapsamlı bir yaklaşımın varolmasıyla mümkündür. Genellikle problemler çok karışık ve karmaşık bir ortamın içinde ortaya çıkarlar. Örnek olarak yine ateizme bakalım. Bu problemin pozitivist bilim anlayışı, katı dünyevileşme politikaları, kültürel yabancılaşma, yanlış yahut gününü doldurmuş din anlayışları vs. ile organik bir bağı vardır. Bu bağı dikkate alabilmek için de çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgilere sahip olmak gerekir. Bilgi çağının hakkını verebilmenin ilk ciddi adımı bir "Din Araştırmaları Bilgi ve Belge Merkezi" (DABİBEM) kurmakla atılabilir. Zengin bir iç ve dış organizasyona sahip bu Merkez'in acilen yapması gereken şey, tabir yerinde ise, "işlenmemiş bilgiler"i bir araya getirmektedir. Kanaatimce, çeşitli kademelerde çalışan din görevlileri, hizmet sundukları çevrelerin dinî durumları hakkında oldukça geniş bilgiye sahiptirler. Ne yazık ki bu bilgilerden bugün yararlanma imkânına sahip değiliz. Bunun anlamı, sözkonusu bilgilerin tarihi, sosyolojik, etnolojik ve psikolojik kıymetlerini bilmeyişimizdir.

Aynı olumsuzluk, yurt dışında milyonları bulan insanlarımızın durumları hakkında da sözkonusudur. Olup-biten binlerce şey kayda geçmemekte, belgeye bağlanmamakta, dolayısıyla modern anlamda "bilgi" olmamaktadır. Bu olmayınca gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında el yordamıyla iş yapılmakta, problem çözülmeye çalışılmaktadır.

Burada sözkonusu edilen türden bir merkez olmayınca inceleme ve araştırma projelerinin hazırlanması ve yürütülmesi, yurt içi ve yurt dışındaki ilgili kişi ve kuruluşlarla bilgi alış-verişine gidilmesi de, pek tabii, mümkün olmamaktadır.

Bilgi açığının kapatılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili daireleri arasında sürekli bir işbirliğinin (ortak çalışma gruplarının oluşturulması, periyodik bilgi alışverişi toplantılarının yapılması, yıllık-veya üç yahut beş yıllık-faaliyetlerin değerlendirilmesi) sağlanması şarttır.

Bunu yaparken de bölge esasına göre hareket etmekte yarar vardır. Sözgelişi, Ege

Bölgesi ile ilgili faaliyetlere o bölgede bulunan kuruluşlar (üniversite, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimleri) arasında yürütülen çalışmalarla başlamak ve bilâhere yukarıda adı geçen merkez marifetiyle olağan periyodik toplantılar yaparak genel bir değerlendirmeye gitmek yerinde olur. Gittikçe büyüyen meselelerin daha fazla gerisinde kalmamak ve problemleri çok zor çözülür hale sokmamak için bu teşebbüse bir an önce koyulmak gerekir. Böyle bir faaliyet istikametinde ilk adımı atmış bulunan D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi'nin çağrısına ilgili kuruluşlarca olumlu cevap verileceği tahmin edilmektedir. (6) Bütün mesele belli bir iş bölümüne gidilerek ciddi plan ve projeler geliştirmek ve sonunda gelecek bilgi ırmağı ile kendisini daima yenileyen bir irşad stratejisine ulaşmaktır.

(6) D.E.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dekanlığı, Fakültenin ilgili kurullarının da görüşleri alınarak, 13.4.1993 tarih ve 070-1884 sayılı bir yazı ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurmuş ve burada sözü edilen çerçevede-veya başka şekillerde-bir işbirliğine gidilmesi teklifinde bulunmuştur.

TOPLUMUN DİNSEL YÖNDEN AYDINLATILMASINDA FELSEFENİN ROLÜ

Prof. Dr. Niyazi ÖKTEM
Marmara Üni. Huk. Fak. Öğrt. Üyesi

Kuşku yoktur ki, semavî dinlerin doğrudan kaynağı uhrevidir. Yüce Tanrı peygamberler aracılığıyla insanlara buyruklarını göndermiş, onlara bazı yükümlülükler getirmiştir. Yükümlülüklerin başında kendine kulluk edilmesi, O'ndan başka bir güce tapılmaması gelmektedir. Tüm peygamberlerin ve son peygamber olarak Hz. Muhammed'in tanınması ikinci temel ilke ve yükümlülüktür. Bunlar iman ve inanç kurallarıdır; müslüman olmanın ilk şartlarıdır.

Yüce Tanrı, daha sonra iman ve inancın göstergesi olarak belli tarzda ibadeti şart koşmuştur. Namaz, oruç, hac ziyareti bu bağlamda ele alınması gereken kurallardır. İbadet kuralları diye adlandırdığımız bu biçimsel yapılar birer bağlılık göstergesi olduğu kadar, insanları dünyanın "hay ve huyundan" uzaklaştıran; onları maddi tutkulardan soyutlama olanağı veren, Allah'ın "sevgi", "akıl", "düşünce", "bilim", "doğruluk", "dürüstlük" sıfatlarına yaklaştıran kurumlardır. Başka bir anlatımla ibadet, insanı belli bir zaman süreci içinde maddi çıkar aleminden uzaklaştırarak Allah'ın manevi boyutuna yakınlaştırır. Onun yanına yaklaşabilen, gerçekleri, doğruları göreceli olarak tanır; O'na lâyık olmaya çalışır. Böylelikle Allah'ın arzu ve buyruklarının özüne inebilen kişi diğerlerine karşı daha dürüst davranmanın bilincine varır. Allah'ın insanlar arası ilişkilerdeki kesin buyruğu doğruluk ve dürüstlüktür. İbadetin işlevsel yanı mutlak hakikate yaklaşan insanı doğruluk ve dürüstlüğe getirmesidir.

Yüce Tanrı'nın üçüncü tür buyrukları tamamiyle insanlar arası ilişkileri içermektedir. "Muamelâta" ilişkin bu ilkeler bireyin uyması gereken "kesin buyruklardır". Diğer semavî dinlerde "10 emir" diye geçen bu buyrukların öz ve esası doğru ve dürüst olmak, "kul hakkını yememektir". Bilindiği gibi "kul hakkının yenmemesi" temel davranış ilkelerinin başında gelir. Allah "Kendine ortak koşanla", "kul hakkını yiyeni" affetmez. O kişinin affı, hakkı yenilene aittir.

Yukarıda belirttiğimiz üç tür kural içinde inanç ve ibadete ilişkin olanlarında "metne bağlı-lafzî" yorum esastır. Bunlar metne sadık bir biçimde uyulması gereken normlardır. Metne sadık kalınmakta, ancak biçimin ayrıntıları açısından sünnet ve hadislerden hareketle yorum ve uygulama cihetine gidilmektedir. Bundan dolayıdır ki değişik mezheplerde ve gruplarda biçimde farklılıklar görmekteyiz. Amaç Allah'a bağlılığı göstermek ve O'na yaklaşmak olduğuna göre ayrıntı kanımızca büyük önem taşımamaktadır.

"Muamelâta" ilişkin kurallarda ahlâk, adalet, iyilik, güzellik ilkelerinin gündeme geldiğini yukarıda belirttik. Kur'ân'da Allah-u Tealâ "Ey insanlar; size Rabbınızdan bir öğüt, kalplerdeki şeylere şifa, müminler için hidâyet ve rahmet gelmiştir" (Yûnus sûresi, 57) diye buyurmuştur. Bunun içindir ki İslâmiyet bütün hükümlerinde sevgi ve adaletin hakim olduğu faziletli bir toplum meydana getirme cihetine yönelmiştir." (1) Dinin muamelâttan amacı bireyi yetiştirmek ve onu ahlâksal açıdan olgunlaştırmak, adaleti yerine getirmek, kötülüğü defetmektir. (2)

İyilik-kötülük; adalet-adaletsizlik; doğru-yanlış; güzel-çirkin felsefi ve sosyolojik boyutta yer alan değer ikilemlerdir. Değerler salttır, ancak onların toplum içerisinde görünüm kazanması tarihsel süreç içerisinde değişik yapılarla karşımıza çıkar. Sosyal, ekonomik, kültürel koşullar ahlâk ve adalet değerlerini her ilişkide göreceli olarak karşımıza getirmektedir. Bu durum adalet ve ahlâk değerinin özde saptığı anlamına gelmemelidir. Yüce Allah her zaman için ahlâklı, dürüst olmayı; adil davranmayı buyurmuştur. Ancak bugünün gelişen ekonomik koşulları, iletişim çağı içinde adaleti ve ahlâkı doğru kavramak; kavransa bile sağlıklı bir şekilde uygulamaya sokmak kuşkusuz 1400 yıl öncesine nazaran çok daha karmaşıktır. XX. yüzyılın getirdiği girift, çok boyutlu teknik, ekonomik, sosyolojik, politik sorunlar içinde Allah'ın iradesine uygun adil düzeni gerçekleştirebilmek biz faniler için çok daha zorlaşmıştır. Belli bir varoluş ortamında hangi tür davranışın adaleti ve ahlâkı ifade edeceği çelişkili tutum ve görüşlerin doğumuna yol açabilir.

Engin ve geniş bir kültüre sahip olarak, tüm eğilim ve felsefî akımların adalet değerlendirmesini tanıyarak, sosyal yapı ve sorunları iyi irdeleyerek, dünya politika, konjonktürünü doğru kavrayarak ancak adalet ve ahlâk kavramının özüne yaklaşabiliriz. Başka bir anlatımla çağımızın insanı engin bir felsefe bilgisiyle; sağlıklı sosyal analiz kuram ve şemalarına inmekle adalet ve ahlâkı kavrayabilir.

FELSEFE, KÜLTÜR VE DİN

Çağımızın insanı ve özellikle toplumları yönetenler ve yönlendirenler insanlık kültür zincirinin altın halkalarının düşüncelerine vakıf olmalıdırlar.

Çağımızın insanı Antik Hint, Yunan kültürünü, Anadolu, İslâm uygarlıklarının düşünürlerini, Batı Uygarlığının temel direklerini bilmezse kendini yetiştiremez. Aristo'yu, Platon'u, İbn Rüşt'ü, İbn Sina'yı, Montesquieu'yü, Rousseau'yu, Bergson'u ve diğerlerini tanımayan; onların ahlâk ve adalet yorumlarına yabancı kalan kişi Allah'ın muamelât hükümlerini günümüz koşullarına göre yorumlayamaz.

Kur'ân'la birlikte kutsal sünnet ve hadisler önemli rehberlerdir; onlar örnek alınır. Ancak örnekleri de doğru yorumlamak gelişmiş bir akıl ve bilgi düzeyini gerektirir. Bu da insanlık kültür hazinesine katkıda bulunanları tanımakla mümkündür.

Dar yorum kalıpları içinde kalmak; sadece nakle dayanmak, statik bir tutumun göstergesidir. Nakiller akılla birlikte doğruları getirir. Yaşamın hızlı akışı, dinamizmi

(1) Ebu Zehra, Muhammed: İslâmda Fıkhî Mezhepler Tarihi, Çeviren Abdülkadir Şener, Hisar Yayınevi, s.84.
(2) İbid. 84-87.

içinde dar, lafzî yorum gelişmelere ayak uyduramaz; Allah'ın iradesine ters düşme olgusuna yol açabilir.

Fahrettin Razi'nin dediği gibi "Her nakil zaten bir akıldır". O naklin öze, Kur'an'a ve kutsal sünnetlere, hadislere uygun olup olmadığını da akıl saptayacaktır. Bu nedenle yorumcu ve uygulayıcının aklı zengin bir bilgi birikimine sahip olmalıdır. Aklın zenginleşmesi felsefeye bağlıdır.

Demek ki felsefe eğitimi, evrensel kültür zincirini tanımak, gelişen dünya koşullarını bilmek, muamelât hükümlerinin günümüzde sağlıklı bir biçimde uygulamaya konulması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Sadece muamelâtta değil iman, inanç ve ibadet hükümleri bağlamında da felsefî tefekkür zorunludur. Allah'ın niteliği (teodise) sorunu ontolojik (varlıkbilimsel) mahiyettedir ve felsefî, teolojik bir konumdadır. Yukarıda anlattığımız ibadetin nihaî amacının anlaşılması ve kitlelere aktarılmasında da felsefe eğitimi önem taşımaktadır. Nihaî amacın bilincine vararak, ibadette öze gidişin önem taşıdığını anlayan mümin, dinin özü olan doğruluk, dürüstlük kurallarına daha anlamlı bir biçimde sarılır. "Biçimi gerçekleştiriyorum, gerisini Allah nasıl olsa affeder" psikozundan kurtulan birey, böylelikle doğru muamelât ortamının gerçekleşmesinde toplumsal zemini hazırlamış olur.

FELSEFE VE UYGARLIKLAR

Felsefenin eğitimde yaygınlaştığı dönemlerde tüm uygarlıklar ileri gitmiş, kültür düzeyi yükselmiştir. Batı'nın ilerlemesi sosyal ve ekonomik faktörlerle birlikte felsefenin yüceltilmesi olgusuna bağlıdır. Rönesans Antik Yunan felsefe ve kültürünün yeniden doğuşudur. Rönesansla birlikte insanın özü, Tanrı hikmetinin anlam ve içeriği sorunlarına yaygın bir biçimde eğilinmiş, buradan da Aydınlanma Çağı'na geçilmiştir. Aydınlanma Çağı bireyin beyninin aydınlıklara, düşünceye, doğrulara yönelmesinin çağıdır. Aydınlanma Çağı filozofları Erasmus'lar, Descartes'ler, Leibniz'ler, Spinoza'lar Tanrı'nın mahiyeti sorunlarıyla uğraşmışlar ve insan aklının verileriyle O'na ulaşabileceğini söylemişlerdir.

Başka bir anlatımla aklın ürünü felsefeyle insanoğlu Tanrısal boyutla iletişim kurma olanağına sahiptir. Bu herkes için sözkonusudur, sadece din adamları için değil. Bu düşünürlere göre akıl insanı daha sağlam bağlarla Allah'a götürebilir. Akılla zincirlerini kıran insan, aracıya ihtiyaç olmaksızın Allah'la iletişim kurabilmektedir. Lâik düşüncenin temelinde bu yaklaşım yatmaktadır.

Aydınlanma Çağı, batı uygarlık ve kültürünün gelişmesinin ön ışığıdır. Hurafelerin, batıl inançların yerini Tanrı kökenli akıl almıştır. Aydınlanma Çağı bazı olumsuz felsefeleri de doğurmuş olabilir ama akılla Tanrı'ya ulaşma anlayışı önemli bir aşamadır.

Aslında İslâm, yüzyıllar önce aynı şeyleri söylemekteydi. "İrade-i Külliye ile İrade-i Cüz'iye" arasındaki ilişki; akılla evrensel hakikat arasında kurulan iletişim İslâm rasyonalizmi ve İslâm'ın Aydınlanma Çağı değil midir? Felsefenin yoğun tartışıldığı Hicrî II. ve III. yüzyıllar gerçek bir Altın Çağdır. Bu dönemlerde İslâm âlemi uygarlık ve kültürde çok ileri bir düzeydeydi. Başarı felsefenin, kelâm ilminin eseriydi.

Kelâm ilmi Abbasiler döneminde güçlenmiştir. Ne yazık ki bu kültür yapısı tüm

boyutlarıyla daha sonraki çağlara yansımamıştır. (3) Halife Harun Reşit ve Me'mun dönemlerinde felsefeye, kelâm ilmine ayrı bir önem verilmişti. Halife Me'mun her cuma öğleden sonra hıristiyan, müslüman, musevi din adamlarını, filozofları sarayda toplayarak yoğun kültür, din ve felsefe söyleşileri yaptırmaktaydı. Avrupa, karanlık Orta Çağı yaşamaktayken, felsefenin geliştirdiği büyük beyinler, İslâm Uygarlıklarını yüceltmekte, Harun Reşit'i Şarlman'a saat armağan edecek düzeye getirmekteydi. Me'mun'un kurduğu "Beyte'l-Hikme" İslâm Uygarlıklarının değişik yörelerinden gelen insanların aydınlandığı üniversite düzeyinde güçlü bir kurum niteliğine sahipti. (4)

Felsefe uygarlık düzeyini yükselttiği kadar hümanizma düşüncesini insan sevgisini de geliştirmişti. İnsan ruhuna huzur veren müzik, edebiyat, güzel sanatlar diğer uygarlıklarla karşılaştırılmayacak boyutta zenginleşmişti. (5)

Ancak ne yazık ki Milâdî XII. yüzyıldan itibaren Doğu İslâm Âleminde, bir iki istisna dışında sistem oluşturan, dünya kültürünü etkileyen, Batı filozoflarına esin kaynağı olan düşünürlere rastlamak çok güçtür. Endülüs İbn Rüşt'ü, Magrib İbn Haldun'u yetiştirmiştir. Artık Maveraunnehr'de bir Farabî, bir İbn-i Sina yoktur. Bazı aşırılıklarına rağmen İslâm rasyonalizmini savunan mutezilenin kökü kazınmıştır.

Düşüncenin önüne set çekilmesiyle birlikte, uygarlık yarışında İslâm, bayrağı batı'ya kaptırmıştır. Batı bilim, sanat, edebiyat, felsefe ve kültür alanındaki bilgi ve değerleri Haçlı Seferleri sırasında İslâm'dan öğrenmişti. Haçlı Seferleri sırasında müslümanlarla çok yakın ilişki kuran ve 1215 yılında İmparator olan Sicilya Kralı II. Friedrich, müslüman adetlerini benimsemiş, arapça öğrenmiştir. İslâm filozoflarına hayranlık duyan II. Friedrich 1224 yılında Napoli'de bir üniversite kurarak İslâm düşüncesini tanıtıcı bir eğitim yaptırmıştır. Napoli dışında Bolonya ve Padova'da İbn Rüşt'çü akademiler eğitim ve yayın faaliyetlerine geçmişlerdir. XIII. yüzyılda İbn Rüşt'ün tüm eserleri latinceye çevrilmiş bulunuyordu. (6)

Burada dikkatimizi çeken bir husus İbn Rüşt'ün eserlerinin yeni yeni Türkçe'ye çevrilmeye başlanmasıdır. Düşünmeyi, akılla Tanrı hikmetine ulaşılabileceğini savunan düşünürün eserleri ancak XX. yüzyılda ülkemizde gündeme gelmişken, "düşünmeyin, akıl yanıltır, aklınızı çalıştırmayın" diyen, nakillere kayıtsız koşulsuz itaati tavsiye eden düşünürlerin eserleri yüzyıllardır bir çok din adamının başucu kitabı olmuştur.

XIII. yüzyılda İslâm kültürünün öğretilmesinden kompleks duymayan Batılılar, oysa XI. yüzyılda yamyam seviyesindeydiler. 1098 tarihinde Maara kentini ele geçiren Haçlılar çoluk-çocuk demeden tüm müslümanları kılıçtan geçirmekle kalmamışlar, onları ateşte kızartmak suretiyle yemişlerdir. (7) İnsan etinin lezzetini unutamayan yamyamlar hızlarını alamamış, daha sonra köylere baskın yaparak körpe çocukları öldürüp yemişlerdir. Resmi Batı Tarihinin yüzyıllarca örtbas ettiği bu gerçek, Büyük Fransız Devriminden sonra tarih kitaplarında yer almıştır.

(3) Gardet, Louis et Anawatı M.M.: Introduction à la Thèologie Musulmane-Essai de Thèologie Comparèe, Paris 1948, J.Vrin, s.7.

(4) Mantran, Robert: İslâmın Yayılış Tarihi, VII-XI. Yüzyıllar, Çev. İsmet Kayaoğlu, AÜİF Yayını, Ankara 1981, s.132 ve Yurdaydın, Hüseyin: İslam Tarihi Dersleri, Ankara 1982, AÜİF Yayını, s.46.

(5) Gardet, Louis: La Citè Musulmane, Paris 1954, J.Vrin. s.298-301.

(6) YURDAYDIN: 49.

(7) Maalouf, Amin: Les Croisades Vues par Les Arabes, Paris 1983, s.53-74.

Felsefenin olmadığı yerde hümanizmanın olmayacağı aşikârdır. Onlar gerçek hıristiyanlığı bilmediklerinden, çoğu dinsel kökenli rahip ve asker olmalarına rağmen, sadece biçime uymakla Allah'ın katında itibar kazanacaklarını sanmaktaydılar.

Boyutu aynı olmamakla birlikte din adına bugün otellerde insanları diri diri yakanlar da niteliği ne olursa olsun düşünce ve felsefeye tahammülsüzlüklerini ortaya koymaktadırlar. Gerçek inanç sahibi tahriklere kapılmaz. O, Allah'ın Yüce Nur'unu destek alarak felsefe ve fikirle mücadelisini sürdürür.

İslâm'da da mezhep ve din kavgalarına, öldürmelere rastlanır, ama yamyamlığa asla. Felsefenin gerilediği dönemlerde hümanizma bizde de unutulmuştur. Dindekileri değişik yorumlayanlar bizde de zındıklıkla suçlanmış; çoluk-çocuk demeden "katli vaciptir" fetvaları verilmiş; kitleleri kuyulara gömme operasyonları yapılmıştır. Alınmanın, saklamanın gereği yoktur. Karşılıklı iktidar hırsının kışkırtma boyutları cahil kitleleri biribirine düşman etmiştir. Felsefesiz toplum vahşileşir, uhrevî değerleri gerçekleştirdiği inancıyla diğerlerini öldürür. Cehalet insanlığı, insancıllığı, hümanizmayı tanımaz.

Hakikat Yüce Allah'ın sıfatlarından biridir. Hakikati tarihsel boyutlarıyla da bilmeliyiz ki, O'nun buyruklarını doğru algılayıp, uygulayabilelim.

Eskinin yamyam, yobaz, hakikatleri saklayan hıristiyanların önde gelen liderleri, kuruluşları artık felsefeye yönelerek gerçeği görmeye başlamıştırlar. Vatikan bünyesinde "Dinlerarası Diyalog Konsil"i kurulmuş ve yoğun çalışmalara girilmiştir. "Kilise dışında selâmet yoktur" anlayışı içinde olan Vatikan, 1963 yılında başlayan II. Vatikan Consil'iyle birlikte bu görünüşünden vazgeçmiştir. Keza Beyaz Babalar diye adlandırılan bir grup katolik din adamı Roma'da İslâm Arap Araştırmaları Enstitüsünü Vatikan'a bağlı olarak kurmuştur. Bu enstitüde (Pontificio Instituto Dı Studi Arabi E D'Islamistıca) yapılan eğitim ve öğretimde İslâm ülkelerinden din alimleri çağrılarak onlara ders verdirilmektedir. Enstitünün çıkardığı "Islamochristana" adlı yıllık dergide hıristiyan-müslüman diyalogu bağlamında felsefî ve dinsel yazılara yer verilmektedir.

Kanımızca artık bizlerin de bu tür çalışmalara yönelmemiz gerekmektedir. Diyanet İşleri bünyesi içinde bir enstitü kurulmalı ve yurt dışına yönelik faaliyetler yapılmalıdır. Dergiler çıkarılmalı, yayınlar gerçekleştirilmeli, Türk din âlimleri,başka dine mensup ülkelerin üniversitelerinde İslâm dinini felsefî boyutlarıyla daha yoğun bir şekilde anlatmalıdırlar.

FELSEFE VE DİN-MEZHEP ÇATIŞMALARI

Felsefeye önem verildiği takdirde din ve mezhep çatışmalarının asgari düzeye ineceğini yukarıda belirtmiş bulunuyoruz. Din ve mezhep çatışmalarında sosyolojik, ekonomik, politik ve inanç yoluna ilişkin faktörler rol oynamaktadır. Sosyo-ekonomik, politik faktörler çatışmanın maddi boyutunu oluştururken; inanç biçim ve yolu manevî ögeyi gündeme getirmektedir.

Örneğin XVI. yüzyılda protestanlığın ortaya çıkışında dünya sahnesine gelen burjuva sınıfının çıkarları yeni mezhebin sosyal ve ekonomik dayanağıydı. Luther ve Calvin'in hıristiyan dinini Aziz Augustin'e dayalı yorumları ise işin manevî, dinsel ve ideo-

lojik inanç zeminini oluşturmaktaydı. Gelişen merkantilizm, fizyokrasi ve kapitalizm karşısında yeni oluşan ve zenginleşen burjuvazinin malvarlığını "helâl" hale getirici yorum şöyle diyordu:

Arzu edilmese de ticaret ilişkileri insanları günaha sürükleyebilir. Dünya zaten günahlarla doludur. Bununla birlikte dünya işlerinden kaçmak da mümkün değildir. İnananların yapacağı şey bunun bilincinde olmak ve fakat günahlardan arınmak için İncil'de yazılanlara kayıtsız koşulsuz uymaktır.

Bu yaklaşım senyör ve krallar dışında kalan basit halka ticaret yapma imkânı sağlıyor, onları manen rahatlatıyordu. Kiliseye her pazar giden, dinin biçimsel yapısına uyan kişi ilâhî affa mazhar olabilmeyi düşleyip, ticareti de kurallarına göre yürütüyordu. Püriten ahlâkı denilen bu tutum, baskı ve terörle dahi olsa da hıristiyanlığın yayılmasını söyleyen, Haçlı Seferlerinin, Engizisyon mahkemelerinin manevî kurucusu Aziz Augustin'e dönüştü. Mezhep savaşları Avrupa'da böyle başladı. Bugün ABD'deki yobaz protestanlık bu anlayışın ürünüdür. (8)

Gücü elinde tutan katolik iktidarlar, ekonomik çıkarlarını kaybetmenin korkusuyla yeni mezhebin mensuplarını zındıklıkla suçlayarak katletmişlerdir. Etki tepkiyi getirmiş, kıran kırana mücadeleye girilmiştir. Düşünce ve felsefeden uzak zavallı halk, inanç yollarındaki farklılıklar nedeniyle savaştığını zannetmiştir. Kültür düzeyi yüksek, felsefenin engin bilgi hazinesinden nasibini alan insanların bu tür kıyamlara alet olma ihtimalleri zayıftır. Onlar yorumlar değişik olsa da, öz aynı oldukça, biçimdeki ayrıntıların önemsizliğinin farkındadırlar.

Benzer çatışmaları Türk tarihi de yazmıştır. Bu tür çatışmalar çıkar grupları tarafından günümüzde de körüklenmektedir. Anadolu Aleviliği diye anlandırılan akımın felsefi ve sosyal, ekonomik faktörlere bağlı olarak geliştiğini bilmekteyiz. Sorunu sosyolojik boyutta ele aldığımızda görmekteyiz ki davranış ve ibadet biçimleriyle Anadolu Aleviliğinde manikheen, şaman, Ön Asya kültlerinin etkisi vardır. Anadolu bir uygarlık köprüsüdür. Maveraunnehir'den Anadolu'ya gelen Türk boyları buradaki halkı Hak dinine davet etmiştir. Onlar da müslüman olmuştur. Tarih ve din sosyolojisinin verileri göstermektedir ki yeni dine geçen kitleler, eski din alışkanlıklarının biçimsel olanlarından kolay kolay vazgeçemezler. Onları müslümanlaştıran Türklerin de müslüman olmaları yenidir. Uygur Türklerinin manikheen olarak 400 yıl yaşadığı, mazdeizmin Orta Asya'dan Batı'ya doğru ilerleyen boyları bir hayli etkilediği bilinmektedir. (9)

Anadolu Alevilerinde görülen töreler, örf ve adetler bu tür sosyal, tarihsel ve kültürel olgulara bağlı olarak günümüze kadar gelmiştir.

İşin manevî, dinsel temelinde de bir müslüman düşünür olan Hallac-ı Mansur'un sistemi yatmaktadır. 26 Mart 922 tarihinde Bağdat'ta idamından önce Hallac Maveraunnehir, Orta Asya'ya yaptığı seyahatlerde Türk topluluklarına hitabetmiş ve onları Allah yoluna davet etmiştir. Deyim yerindeyse bir İslâm misyoneri olarak Hallac, henüz manikheen, budist, mazdeist, hıristiyan, şaman olan Türk boylarının müslümanlaşması

(8) Hımy, Armand: Le Puritanisme, Paris 1987, PUF, s.12.

(9) Massıgnon, Louis: La Passion De Hallaj, martyr mystique de l'Islam, Paris 1975, T.I., s.207-220 ve T.II. s.241.

uğrunda büyük gayretler sarfetmiştir. Oğullarından birini Nişapur'a yerleştiren Hallac, Türklerin önemini görmüştür. (10)

Hallac felsefesinde Allah'a olan aşk önemli bir yer tutmaktadır. Yüreği berraklaştırarak Allah'a aşk ile ulaşmak, Hallac dinbiliminin eksenidir. O, Allah'a akılla varmaya çalışan Mutezileyi; düşünceyi bir kenara itip biçime ağırlık verip, halifeye kayıtsız koşulsuz itaati benimseyen Cebriyeyi reddetmiştir. Onun yolu saflık, berraklık, şeffaflık ve aşk doludur.

Kendisi sünnidir, şia yandaşı olmamıştır; ibadet biçimlerine önem verir. Namazında, abdestinde, niyazındadır, devamlı oruç tuttuğu rivayet olunur. Üç kez Kâbe ziyaretinde bulunmuş, ikincisinde iki yıl müddetle Kâbe'nin yanıbaşından ayrılmamıştır. Ama Hallac şöyle de demektedir: İbadette amaç Allah'a yaklaşabilmektir. Bunun için ihtiraslardan, kibirden, dünyevi çıkarlardan uzaklaşmak gerekir. İbadet dünyeviliği bir kenara bırakarak, adeta paranteze alır ve uhreviyete yaklaştırır.Örneğin abdestte buruna çekilen su kibir ve azameti siler. Namazda rükû tüm insanlığın, Allah'ın, Evren'in önünde eğilerek onların güzelliği ve görkemliliğine gösterilen saygıdır. Biçime uymadan ibadet yapanlar da, eğer uhreviyete yaklaşabiliyorlarsa onlar da Allah'ın indinde makbul kişidirler. İbadette biçim vasıtadır; amaç Allah'ın aşkına ulaşabilmektir.

Hallac, görüşlerini Türk boylarına anlatmış, görüşleri diğer kuşaklara geçmiş, Hicrî 561 yılında ölen Ahmet Yesevi Türkistan'da Hallac'çı düşünceyi sistemleştirmiştir. Yesevi'nin müritleri, Horasan Erenleri bu görüşleri Anadolu'ya taşımışlardır. Pir Sultan Abdal, Hacı Bektaş Velî bu çizginin temsilcileridir.

Anadolu Alevileri Hallac'çı düşünceyi kendi örf ve adetlerine, eski dinlerinin alışkanlıklarına bağlı olarak yorumlamışlar ve klasik ibadet biçimlerine uymamışlardır. Bundan dolayı da zındıklıkla suçlanmışlar, "katli vaciptir" fetvalarına maruz kalmışlardır.

İşin politik cephesi olan Şah İsmail'in politik emellerine alet olmayı bir kenara bırakırsak, haksızlığa maruz kalmalarının nedeninde felsefî ve sosyolojik kökenli faktörler yatmaktadır. Tıpkı Afrika'da, Endonezya'da, Mali'de, ABD'de değişik tarikatlarda olduğu gibi biçimde farklılıklar olabilir; öz hepsinde aynıdır. Biçimden öte, özde de farklılıklar gösteren zenci müslümanlara sahip çıkıyoruz ama kendi içimizdekileri horluyorsak, bu tutumda bir yanlışlık vardır. Onlar da Allah'a inanmakta; Hz. Muhammed'in O'nun resulü olduğunu bilmektedirler. Ehl-i Beyt sevgisi zaman zaman aşırıya kaçabilir, ama inanç zemini aynıdır. Bunu böyle kabul etmediğimiz takdirde onları yanlış yollara itebilir, bölücülerin, marksistlerin kucağına atabiliriz. Nitekim son zamanlarda Alevilikle Marksizmi birbirine müsahip kılanlar çıkmaya başlamıştır. Felsefenin aydınlığı içinde olaya baktığımızda, onları "sapkınlıkla" suçlamaktan vazgeçerek İslâm'ın esenliğine katkıda bulunuruz.

FELSEFE VE YORUM

Çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi İslâm'ın muamelâta ilişkin kurallarında felsefenin rolü çok daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Muamelâta ilişkin hü-

(10) İbid. T.I. s.218 ve T.II. s.240.

kümlerin insanlar arası ilişkilerde adalet ve ahlâk değerini güncelleştirmeyi amaçladığına değinmiştik. Yüce Allah, insanın bu dünyada insan haklarına saygılı, dürüst, doğru, adil olmasını istemiştir. Kur'an-ı Kerim'in bu dünya için nihaî gayesi, olanaklar ölçüsünde adil ve ahlâklı bir düzenin gerçekleştirilmesidir.

Ancak gene yukarıda belirttiğimiz gibi ahlâk ve adalet değerleri salt, mutlaktır, ama zaman ve yer koşulları içinde uygulama ve görünüm ortamları değişik biçimlerle karşımıza gelebilir.

Örneğin, eski hukuk sistemlerinde kölelik meşru bir kurumdu. İslâm dini köleye adil davranmasını emretmektedir. Böyle bir kuralın varoluş nedeni adalet değerini güncelleştirmek (aktüalize etmek), yaşama geçirmektir. Keza azad etmek, sevap kazandırmaktaydı.

Günümüzün modern hukuk sistemlerinde köle edinmek hukuka aykırı bir düzenleme olduğu kadar ahlâk ve adalete de ters düşer. Geçmiş zamanların sosyal, ekonomik, tarihsel koşulları içinde, insanca davranıldığı takdirde kölelik kurumu adalet ve ahlâka ters düşmezken bugün tamamiyle ahlâk ve hukuk dışıdır.

Kur'an'dan yol alarak daha somut bir örnek verelim: Bilindiği gibi Nisâ sûresinin 11'nci ayetinde mirasın bölünmesinde "bir erkeğe iki kadının hissesi verilir" denilmektedir. Âyetin meali şöyledir: "Evladınız hakkında Allah'ın size tavsiyesi (emri) şudur: Erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır. Kızlar ikiden fazla ise mirasın üçte ikisi onlarındır. Kız bir tane ise yarısı onundur" denilmekte ve ayrıntılar da düzenlenerek devam edilmektedir.

Âyet-i kerîmede kız evladın mirastan erkeğe nazaran yarı hisse alacağı açıktır. Yorumlar genelde bu hükme bugün de uyulması gerektiği ve Kur'ân-ı Kerim'deki muamelâta ilişkin tüm hükümlerin bugün dahi tatbik edilmesi halinde, bütünlük içinde diğer müesseselerle birlikte adalete aykırı düşmeyeceğini söylemektedir. (11) Yapılan bu tür yorumlarda lafza titizlikle uyulmakta ve bunun dışına çıkmanın Allah iradesine karşı koyma olduğu iddia edilmektedir.

Bu hüküm Allah buyruğudur ve hukuki bir niteliği vardır. Biliyoruz ki hukukta lafzî, tarihî, teleolojik (amaçsal, gai), sosyolojik yorum metodları vardır. Gelişen ve değişen sosyal koşullar içinde lafız zaman zaman amaca, gayeye uymayabilir.

Yukarıdaki mülahazamızdan yol alarak mirasa ilişkin Nisâ sûresinin 11.âyetine teleolojik yorumun tatbikini önermekte ve böylelikle Allah iradesine daha sadık kalınacağı görüşünü savunmaktayız.

Kur'an-ı Kerim'in amacı adil düzendir. Hukuksal nitelikli muamelât hükümlerinin amacı adaletin teessüsüdür. O günün sosyal koşulları içinde kadına, yarım da olsa pay verilmiş olması adalet kavramının uygulanmasına bir örnek oluşturmuştur. Cahiliye döneminde kadın mirastan hiç pay almazken, İslâm'la birlikte yarım da olsa pay almış olması adaletin o günkü sosyal koşullar içinde görünüm tarzıdır. Adalet o gün için öyle tezahür edebilirdi. Birden bire tam pay alması sosyo-ekonomik sistemi alt-üst edebileceği gibi yüzyıllardır kadının hak sahibi olmayacağını düşünen kamu vicdan ve bilincinde ağır yaralar açabilirdi.

(11) TOPALOĞLU, Bekir: İslâm'da Kadın, İstanbul 1983, Yağmur Yayınevi. s.168-171.

Mirasa ilişkin hükümler o günün adalet anlayışına bir devrim olarak gelmiştir. Kur'ân'da adalete örnek pek çok hüküm vardır. Yüce Allah "adil olun, işte örnekler" diye buyurmuştur. Kendi çağımızda o örneklere bakarak bugünün sosyal koşulları içinde aklımızla Kur'ân'ın adaletini bugüne uygulayacağız.

Teknolojik gelişmenin görkemliği, iletişim çağının hızlı haber akışı, akılalmaz ekonomik değişiklikler, karmaşık, girift sosyal ilişkiler içinde halâ kadının mirastan yarı pay alması gerektiğini savunmak kanımızca onu adil olmayan bir konuma itmek demektir ki, adaletsizliği gündeme getirmek, Kur'ân'ın özü ve ruhuna aykırı düşer.(*)

Bugün muamelâta ilişkin hükümlerde, bu arada yukarıda verdiğimiz mirasa ilişkin kurallarda teleolojik ve sosyolojik yorum yöntemini kullanacağız.

Kur'ân-ı Kerim Allah kelâmıdır. Bunda asla kuşkumuz yoktur. Ancak kulun anlayabilmesi için kelâm insan diliyle yeryüzüne inmiştir. Yorumu insan dili, insana ilişkin şartlara bağlı olarak insan aklıyla yapacaktır. Evrensel yaratılış Allah'ın eseridir, ama irade-i cüziye ile mükâfatlandırılmış insan kendi akıl ve iradesiyle sosyal ilişkiler üretmektedir. Sosyal ilişkiler kazuistik (ayrıntılı, olaylara bağlı) anlayışla hukuk normu haline getirilemez. Adalete ilişkin temel ilkeler örnek olarak verilir, uygulamada yorumu insan gerçekleştirecektir.

İSLÂM RÖNESANSI

Bu görüşlerimiz kuşkusuz hiç de orijinal değildir. Ülkemizde de uzun süre söylenmiştir. Felsefenin ihmaline paralel olarak ne yazık ki bu tür görüşler itibar görmemiştir. Mehmet Akif Ersoy, Şemsettin Günaltay, Said Halim Paşa, İsmail Hakkı İzmirli, Mehmet Ali Ayni, Hilmi Ziya Ülken, Ömer Rıza Doğrul ve günümüzde Üniversitelerimizde bir bölüm değerli İlâhiyat Öğretim Üyeleri çağa uygun yorumun gereğini vurgulamışlardır. Aydın din çevrelerinde benimsenen ancak halka ve camilere yansımayan çağdaş bakış açısı, İslâm Rönesansı, İslâm Aleminin yeniden şahlanışının müjdecisi olabilir.

İslâm Rönesansı (Nahda Harekatı) ne yazık ki İstanbul'dan, Dersaadetten uzak bir yerde Kahire'de XIX. yüzyılda başlatılmıştı. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da gerçekleştirdiği bir seri reform hareketi içinde din adamlarını Avrupa'ya göndermiş ve onların Batı uygarlığıyla birlikte, Batı felsefesini öğrenmelerinde de önderlik yapmıştır. Tantavi (1801-1873) Fransa'ya giden öğrencilerin başına imam tayin edildiğinde Aydınlanma Çağı filozoflarının eserlerini okumuş ve fransızca'dan çeviriler yapmıştır. (12) Tantavi, Batı'nın sadece uygarlığıyla değil, kültürüyle de bir Batı-İslâm sentezinin gerçekleştirilmesini öngörmüştür. (13) Tantavi'den sonra Şeyh Muhammed Abduh (1849-1905) Mısır'da benzer düşünceyi işlemiştir. Keza Cemalettin Afgani (1839-1897), Hint

(*) **(Diyanetin Notu)** "... Hâlâ kadının mirastan yarı pay alması gerektiğini savunmak kanımızca onu adil olmayan bir konuma itmek demektir ki bu da adaletsizliği gündeme getirmek Kur'anın özü ve ruhuna aykırı düşer" ifadesi tebliğ sahibinini kendi görüşü olup, Başkanlığımızın görüşünü yansıtmaz. Hakkında kati nas bulunan konularda ictihad etmek caiz olmadığı gibi, böyle bir mantık bir zaman gelir bütün Kur'an ahkamının değiştirilmesine yol açabilir.

(12) YURDAYDIN: s.190-192.

(13) Sabanegh E.S. : Muhammad-Le Prophète, Paris-roma, s.40-41.

müslümanlarından Seyid Ahmet Han (1817-1889), Muhammed İkbal (1875-1938), Tunuslu Hayrettin Paşa (1810-1889) aynı paraleldedirler. İyi bir müslüman (14) olan Tunuslu Hayrettin Paşa'ya göre Avrupa'dan alınan sosyal kurumlar İslâm'a aykırı değildir. (15) "Bilinmelidir ki ihtiyaç ve zaruret sadece şeriatın emrettiği şeylerden ibaret değildir. İyi olan, iyilik yolunda yapılmış olan her şey (...) şeriata uygunluk halindedir. Zira şartlar daima değişir." (16)

SONUÇ

Yukarıda zikrettiğimiz düşünürlerin bir bölümünün politik tutumlarında eleştirilebilecek yönleri olabilir. Ancak felsefeyi İslâm dinine yeniden kazandırma çabaları; şeriat hükümlerine akıl, çağa göre teleolojik ve sosyolojik yorum esasları getirme arzuları takdire şayandır.

İslâm uygarlıklarının Altın Çağa dönüşleri ancak akıl ve felsefenin yeniden canlandırılmasıyla olanaklıdır. Bu bağlamda Batı'nın İslâm'dan esinlenerek aldığı aydınlanma felsefesi ve rasyonalizme sahip çıkmamız gerekir. İslâmî geleneğe bağlı olarak bu rasyonalizme sevgi ve aşkı da katmalıyız. Felsefe hem eğitimde hem de yorumda ön plana geçmelidir. Felsefenin güçlendiği yerde çağdaş gelişmelere ayak uydurulduğu kadar, hoşgörülü yaklaşımlar da yaygınlaşır.

Hoşgörü, dinler ve mezhepler arası anlayış ortamı yaratır, evrensel barış belki de bir hayal olmaktan kurtulur.

BİBLİYOGRAFYA

-Ebu Zehra, Muhammed: İslâm'da Fıkhî Mezhepler Tarihi, çeviren, Abdülkadir Şener, Hisar Yayınevi.

-Gardet, Louis et Anawatı M.M. : Introduction à la Thèologie Musulmane-Essai de Thèologie Comparèe, Paris 1948, J.Vrin.

-Mantran, Robert: İslâmın Yayılış Tarihi, VII-XI. Yüzyıllar, Çev. İsmet KAYAOĞLU, Ankara 1981, AÜİF Yayını.

-Gardet, Louis: La Cité Musulmane, Paris 1954, J.Vrin.

-YURDAYDIN, Hüseyin: İslam Tarihi Dersleri, Ankara 1982, AÜİF Yayını.

-Maalouf, Amin: Les Croisades Vues par Les Arabes, Paris 1983.

-Hımy, Armand: Le Puritanisme, Paris 1987, PUF.

-Massıgnon, Louis: La Passion De Hallaj, martyr mystique de l'Islam, Paris 1975, T.I ve II.

-TOPALOĞLU, Bekir: İslâm'da Kadın, İstanbul 1983, Yağmur Yayınevi.

-Sabanegh E.S. : Muhammad-Le Prophète, Paris-Roma.

(14) YURDAYDIN: 203.

(15) İbid. 207.

(16) Tunuslu Hayrettin Paşa'dan naklen Yurdaydın: 208.

İRŞAD GÖREVİNİ ÜSTLENECEKLERLE İLGİLİ GEREKLİ DÜZENLEMELERİN YAPILMASI

Prof. Dr. Ali ŞAFAK
Polis Akademisi Öğrt.Üyesi

GENEL OLARAK

Dinler ve ideolojiler, tebliğcileri olan peygamberler ve ideologlarınca halka duyurulur, tebliğ edilir, anlatılır. Ancak ileriye dönük yayılmaları ise mürşidlerinin, inananlarının ilmî seviyede savunmalarına bağlıdır. Hz. Muhammed (s.a.s.) **"Ashâbım yıldızlar gibidirler. Onlardan herhangi birisine uyan hidâyete ermiştir"** buyururken, İslâmın ilk kuşağı ashâbın herbirisi kendi kavrayışı, zihnî kapasitesi, algılayabildiği vahiy kültürü ile İslâmı hem temessül eylemiş, hem de en güzel biçimde temsil ve tebliğde bulunmuşlardır. Onları örnek alan sonraki kuşaklar da, yine hür bir ortam içinde bir sınırlandırmaya tabi tutulmaksızın, yeni gelişmelere yeni yorumlar getirmek suretiyle hizmette bulunmuşlardır. Müctehidler asrı ve onları izleyen asırlar böyledir.

İleriki asırlarda birçok yönetimlerde, "Dine bağlı Devlet tipinde", gerek mürşidin eğitilmesi gerekse irşad işlerinin resmî ellerle, devlet güdümünde sürdürülmesi ortamında yavaş yavaş Devlet edenlerin, yönetenlerin, bir diğer ifadeyle merkezî otoritenin müdahale gücü artınca irşad işleri ya da mürşidlerin aktivitesi ona paralel olarak gelişme göstermiştir. Sözgelimi Moğol İstilası öncesi ve sonrasında İslâmî düşünce hayatı, irşad işinde zâhiri ilimlerle tasavvufî ilimlerin biri ya da öbürü aleyhine ağırlık kazanması, gelişme göstermesi; Osmanlılarda medreselerin programlarına Devletin, siyâset edenlerin müdahalede bulunduğu asırlarda, verimli çalışmalarda bulunan ilim adamlarının azalmaları veya hiç yetişememesi, yetiştirilememesi durumları böyledir.

Tanzimat sonrasında ise, resmî ideolojinin sosyal ilimler alanında ağır basmaya başlaması sonucudur ki, hür düşünce alanında ve sosyal ve din ilimleriyle uğraşanların yetişmeleri, ekonomik hayatlarını düzenlemeleri açısından hep yetersiz kalınmıştır. Bilgisiz din adamı tipleri yetiştirilmek istenmiş, ya da yazılan yeni eserlerde bu tür imajlar hep işlenmiş, din ilimleri mensupları istihfaf edilmiştir. Eskinin komutanlarını, sultanlarını ve kitlelerini eğiten, öğreten ve yönlendiren, peşlerinde sürükleyen tipler yerine hep yönlendirilen, güdülen, elinden tutulmayınca düşüp kalan mürşid tipleri kasıtlı olarak yetiştirilmiş, yönetenlerce hep öyleleri tercih edilmiştir. Her ne kadar hukukî hayatta düşüncesinden dolayı muâhaze edilen pek olmamışsa da eyleme yönelik girişimci, etkileyici, sürükleyici mürşidlere de rahat verilmediği görülmüştür.

Cumhuriyet döneminde esasen din ile devlet işi kesin hatlarla birbirinden tefrik edilip "Devlete bağlı bir Din"in irşadı faaliyeti düşünülünce o zaman irşad görevini üst-

leneceklerin eğitimi-öğretimi, resmî görevini ne tarz ve üslûbda yerine getirecekleri, hatta vaaz ve hitabelerinde hangi mevsimde hangi konuları işleyecekleri dahi programlanır hale gelmiş ve getirilmiştir. Pek tabiî bunun sonucu olarak da mürşidin üretken olmasından, aktüaliteyi yakından izleyerek halkı anında tenvirinden, soru ve sorunlarına cevaplar bulmaktan da söz edilemez. Ayrıca yine bu dönemde uzunca bir süre düşünce ve düşünceyi açıklama (eyleme dönüşmüş olmasa bile) mevzûâta göre suç sayılmıştır. Maddî unsuru (fiil) olmayan, eyleme dönüşmeyen bir sözden dolayı kişi sorumlu tutulmaya kalkışılınca, o zaman irşad işi de mürşidin işi de bir hayli zorluklar arzetmiştir. İşte böyle bir ortamda da halk ya ihmâl edilmiştir ya iş kapanın elinde kalmıştır. Kitlelere "Asrın idrakine İslâmı duyurma" anlatma işi kasıtlı ya da kasıtsız olarak ihmâl edilmiştir.

YÜRÜRLÜKTEKİ MEVZÛÂTA BİR BAKIŞ

Lâiklik ilkesi, T.C. Devleti Anayasası'na resmen 1937 de girmiştir. "Devletin Dinle, Dinin Devletle uğraşmayacağı" vurgulanıp her ikisinin kendi ilgi alanlarına çekilmeleri istenilmiştir. Bu ilke 1961 ve 82 Anayasaları ile daha da pekiştirilmiştir (Bak.1982 Anayasası Başlangıç b/5.cümle, md. 2,4, 14/1, 24 ve 136).AY md. 2 nin gerekçesinde de "...Demokrasi, egemenliğin millete ait olduğu bir siyasî rejimdir. Hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmeyen lâiklik ise her ferdin istediği inanca, mezhebe sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dinî inançlarından dolayı diğer vatandaşlardan farklı bir muâmeleye tabi tutulmaması anlamına gelir." denilmektedir.

1982 AY md. 24/2 ve 3.fıkralarında da "14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyle ibadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz." hükümleri yer almaktadır. Görünüşe göre gerçekten de eyleme dönüşmeyen, kıyasıya bir rekabet ortamı meydana getirmeyen din ve o dinin düşünce hayatı, ibadet biçimi herkes için serbest kılınmıştır ve yerinde bir algılamadır. Ne var ki, Cumhuriyetin başında Devletin genel ve temel yapısına etkin olan resmî ideoloji 1982 AY'sında da aynı etkinliği sürdürmüş ve sürdürmektedir. Şöyle ki; Bu 1982 AY'sında "Diyanet İşleri Başkanığı", yan başlığını taşıyan md. 136 da "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir" denilmekle, Devlet bir yandan din dışı tutulmakta, bir yandan da din hizmetlerinin (İslâm Dininin özel hayata ilişkin ibadetlerinin) ifasını resmen yürütmeyi üstlenmekte ve bu amaçla D.İ.B.lığını kurup, mensuplarının görev alanını kesinkes sınırlamaktadır. Yine bu maddenin gerekçesinde de kısaca şöyle denilmektedir:

"Cumhuriyetin hemen başlangıcından itibaren genel idare içinde yer alan DİB'nın yine aynı statüye bağlı kalması yerinde görülmüştür..."

DİB'nın Kuruluş ve Görevlerine dair de önce 1340 tarihli ve 429 sayılı Kanunda, daha sonra da diğer yasalarda bir kısım hükümler konulduktan sonra nihayet 1965 tarihli ve 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. 43 daimî, 2 ek ve 11 geçici maddeden ibaret bu kanunla "İslâm Dininin

inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur." (md.1) Sonra da bu teşkilâtın merkez ve taşra kuruluşu , örgütlenişi üzerinde durulmuştur.

Devlet, Türkiye dahilinde diğer dinî grupların ibadet yerlerini yönetmek, oralarda irşad görevini yapacaklar üzerinde hiç mi hiç durmazken müslümanların anılan işlerinin yürütülmesi işini üzerine almaktadır. Belki Cumhuriyetin başında böyle bir kurum ve kuruluşa gerek duyuluyor idiyse de, Devletçiliğin büyük ölçüde bırakıldığı, serbest rekâbetin ve özelliştermenin tercih edildiği son onlu, yirmili yıllarda buna acaba gerek var mıdır? Özellikle de lâiklik ilkesinin hararetle savunulduğu bir ortamda kanaatımızca T.C. Devleti "çoğunluğun inandığı din", "azınlığın inandığı din" vb. bir ayırımı yapmaksızın irşad işlerini cemaatlerin hizmet ve takdirine bırakmalı, tıpkı azınlık oluşturan cemaatler gibi çoğunluk oluşturan cemaat veya cemaatler için de dinî irşad iş ve işlevlerinde serbest bırakılsa bugünkü durumdan daha iyi olmaz mı? Esasen Türkiyemizde azınlık ve çoğunluk dinleri diye de bir ayırım yapmak, yürürlükteki kurallara da aykırıdır.

Pek tabiî Devlet, hepsinin üstünde bir paratöner görevi ifa etmeli, her türlü eyleme, kaba kuvvete, bariz bir tezyif ve tahkire yönelik girişimler, yakalanıp tecziye edilmelidir.

TÜRKİYE'DE İRŞAD İŞİ NEDEN BU SEVİYEDEDİR?

İrşad hizmeti bu görünümüyle tamamen Devletçi bir yapıya büründüğü gibi, bu ulvî görevde bulunacaklar da 1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamına alınmıştır. Kanun md. 36'da kurumlarda çalıştırılan memurların sınıfları gösterilirken VI.bendde "Din Hizmetleri Sınıfı: Din hizmetleri sınıfı, özel kanunlarına göre çeşitli derecelerde dinî eğitim görmüş olan ve dinî görev yapan memurları kapsar" denilmektedir. İşte burada kastolunan din hizmetleri de hiç kuşkusuz İslâm Dini ile ilgili hizmetlerdir. Diğer din ve inançlarla ilgili hizmetler tamamen kendi cemaatlerine, mensublarının girişimlerine bırakılmıştır.

İrşad hizmetlerinde istihdam edilen personelin tümü önce memur sayılmakta sonra da bu resmî hizmetin ifası sırasında bir suç işleme (görev suçu ya da görev dolayısıyla işlenen suç) sözkonusu ise, din hizmeti sınıfına mensup sanık memur, memurların yargılanmaları usulüne göre değil de genel esaslara göre yargılanmaktadır. Yargıtay ve Danıştay ictihadlarında ısrarla vurgulanan husus "Din görevlilerinin gördükleri hizmet kamu görevi sayılmaz. Kendileri de memur değildir. Bu itibarla işledikleri suçlar hakkında Memûrîn Muhâkemâtı Hakkında Kanun Uygulanmaz" görüşüdür.

İşte böyle bir görüşün yargıda, hukuk çevresinde hâkim olduğu bir ortamda, irşadın ne denli sağlıklı yürütülebileceği tartışma konusudur. Zira memur için, görev suçlarında özel yargılama prosedürüne tabi tutulma onun için bir yargı güvencesidir. Din hizmetlileri böyle bir yargı güvencesinden mahrum bırakılmaktadırlar. Âdî bir suçun sanığından, bir katil, câni, ya da bir hırsızdan farksız düşünülmüşlerdir. Oysa 1329/1913 tarihli ve halen yürürlükte olan MMHK hükümleri arasında din görevlilerinin ismi bile geçmemektedir. Nedeni ise, o zamanlar bu hizmetlerin tümüyle vakıflar,

özel girişimler eliyle sürdürülmesi, özel görevli telakki edilmeleridir. Zira cami ve sair mabedler bir Devlet dairesi gibi düşünülmemiştir. Dine bağlı Devlette, ya da lâik olmayan Devlette, Devlet hizmeti ile cami hizmetleri daha farklı bir zeminde düşünülmüştür.

Cumhuriyet döneminde ise cami hizmetleri resmî bir görev, hizmetlileri de din hizmetleri sınıfına mensup memur ama bu memurun görev sırasında işlediği, "Memurînin vazife-i memuriyetlerinden münbais veya vazife-i memuriyetlerinin ifası sırasında hâdis olan...suç", âdî suç sayılmaktadır. İşte idare ve yargı hukukunu ilgilendiren bu çelişkili durumun giderilmesi kaçınılmazdır. Ya görev de resmî görev sayılmalı ya da din hizmetleri sınıfı diye bir memur sınıfı 657 sayılı kanun kapsamından çıkarılmalıdır. Özel sektör hizmetlerinde çalışanlar ne tür bir muâmeleye maruz kalıyorlarsa bunlar da öyle olmalıdırlar.

Din görevlilerinin görev sırasında veya görevi dolayısıyla işledikleri suçlarda memur sayılmayacaklarına dair YARGITAY ve DANIŞTAY kararlarından bir kısmının tarih ve sayıları ile hepsinin müşterek içerikleri şu şekilde belirtilebilir:

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 20.01.1969 tarih ve E.693, K.17,

Yargıtay 4.Ceza Dairesi, 1977 tarih ve E. 2228, K.2284,

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 25.11.1985 tarih ve 86/406 sayı,

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 04.12.1989 tarih ve 323/383 sayı,

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 11.02.1991 tarih ve 13/32 sayı,

Danıştay 2.Daire, 28.02.1983 tarih ve E.83/4344, K.83/477 sayı,

Uyuşmazlık Mahkemesinin 19.04.1984 gün ve 84/12-158 sayılı kararları.

Bu kararların her birisinde vurgulanan müşterek husus;

"...sanık imamın görevi bir kamu görevi niteliğinde olmadığından..."

"...sanık müftünün vaaz etmek görevi bir kamu görevi niteliğinde olmadığından..."

"...imam, hatip, vaiz gibi din hizmetlilerinin yaptıkları vazifeler kamu görevi mahiyetinde olmadığından, bunların Ceza Kanunu uygulamasında memur kabûlüne imkân yoktur..." şeklindedir.

Oysa TCK md.279 da bend 1/1.de; "devamlı veya muvakkat surette teşrîî, idârî veya adlî bir âmme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü âmme müesseseleri, memur ve müstahdemleri...memur sayılır" hükmü vardır, bununla çelişki arzetmektedir.

Hatta bırakınız bu ters uygulama ve yorumu, memura karşı müessir fiil ikaında (TCK. md.271) sanığın cezası artırılırken yüksek yargı organlarının yukarıdaki türden kararlarında mağdur-müdâhil durumundaki din görevlisi, memur sayılmıyor ve ona karşı şuç işleyen sanığın cezasının artırılması cihetine gidilmiyor. Meselâ Yargıtay 4.Ceza Dairesi, 14.03.1985 tarihli bir kararında şöyle diyor: "Kur'ân Kursu öğretmeni olan müdâhilin gördüğü iş, kamu hizmeti niteliğinde bulunmadığından, bu itibarla ceza tatbikinde, memur sayılmayacağı düşünülmeden, ona karşı suç işleyen sanığa verilen cezanın TCK md.271 ile artırmaya tabi tutulması doğru değildir."

DİYANETLE İLGİLİ BAZI RAKAMLAR VE BUNLARIN İRŞADLA BAĞLANTISI NEDİR?

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) 1992 Yılı İstatistiklerine göre;

Diyanetin toplam personel sayısı: 76.232 dir.

Bu personelin önemli bir kısmı lise ve dengi okullar ile Yüksek öğrenim kurumları mezunudurlar. Hizmet ortalaması ağırlığı 15 yıldır. Yaş ortalaması ağırlığı da 30-35 yaşları arasındadır.

Yine anılan personelin 869 u müftü, 66 sı müftü yardımcısı, 4945 i İmam-Hatip, 9475 i müezzin-kayyım ve 622 si de vaizdir. İşte bütün bunlar 657 sayılı DMK'na tabi birer memurdurlar. Ama az önce de değinildiği gibi, müftüler hariç diğerleri görevleri açısından memur değildirler.

Diyanetin istatistiklerine göre;

Yurtiçi cami sayısı toplam olarak; 68.203 dür. Bunların;

Köylerde olanı:	47.330
Bucak ve kasabalarda olanı:	4.368
Şehir merkezlerinde olanı:	16.505 dir.

Yurtdışı cami sayısı ise toplam olarak : 2019 dur.

Yurtiçinde bulunan camilerin önemli bir kısmı Osmanlı döneminden kalmadır. Bunların çoğu ya özel vakıflarca ya da kişilerin özel girişimleriyle inşâ edilmiştir. Yeni oluşan semt, şehir ve sair meskûn mahallerde inşâ edilen cami veya mescidler ise yine ya cami yaptırma derneklerince veya cami yaptırma ve yaşatma vakıflarınca yaptırılmakta veya bir tek kişi kendi adına cami inşa etmekte, ettirmektedir. Kısacası cami, Kur'ân kursu ve sair, din hizmetlerinin ifasıyla ilgili ve dinî amaçlı yapıların inşası için genel bütçeden para ayrılmamaktadır. Tümüne yakını özel girişimlerle, cemaatler tarafından yaptırılmaktadır. Ne var ki, buralarda görev yapanlar hep devletçe tayin edilmektedir.

İşte bu görevlilerin maaş ve ücretleri bakımından durumları ise, bir başka üzerinde durulması gereken konudur, bir başka sorundur. "Marifet iltifata tabidir, müşterisiz metâ zâyidir" sözümüz meşhurdur. İrşad hizmeti bir marifet, bir hüner ise buna duyulan iltifatı da artırmak lâzımdır. Arz-talep dengesini iyi oluşturmak lâzımdır. O da "ekonomi çağı" olan günümüzde, ilgililerin ekonomik durumunu düzeltmekle mümkündür. Pratikte çok çeşitli hizmet sınıflarını içeren ve 657 sayılı DMK kapsamına giren personel arasında maaş ve ücretleri bakımından en geri durumda bulunanlar, maalesef, "din hizmetlerine mensub memurlar, din görevlileridir."Meselâ Ocak 1993 zammına göre bunların maaş durumu şöyle:

Derece/Kd.	Memurun unvanı (durumuna göre)	Net maaşı
10/3	Lise mezunu çocuksuz İmam-Hatip	2.776.000.TL.
8/2	Yüksek öğrenim mezunu 2 çocuklu Vaiz	3.025.000.TL.
7/2	Lise mezunu 2 çocuklu memur	2.532.000.TL.

Temmuz 1993 zammına göre birkaç örnek de şöyledir:

Derece/Kd.	Memurun unvanı (şahsi durumu)	Net maaşı
9/1	Lise mezunu 1 çocuklu İmam-Hatip	3.315.000.TL.
8/2	Yüksek tahsil mezunu 2 çocuklu Vaiz	3.539.000.TL.
6/1	Lise mezunu 2 çocuklu memur	2.951.000.TL.dir.

Emsal öğrenimler görmüş fakat başka hizmetlerde çalışanların şu andaki maaş ve ücret durumları bunların en az %50 daha fazlasıdır. Türkiye genelinde halen aylık ücret ortalaması net 4.5 milyon TL. dolayında seyretmektedir. Durum böyle olunca irşad görevini üstleneceklerle ilgili daha ne beklenebilir? Bu kadrolara üretken, ufku geniş kafaları çekebilmenin yolu maaş ve ücretlerden geçmektedir. Hasbî olmak ayrı şey, hesâbî olmak ayrı şeydir. Din ve irşad hizmeti görevlileri hasbî iş yapsınlar denilmelidir ama ücret konusu halledilmeden, mide hususuna çözüm bulunmadan da onlardan hasbîlikler beklemek, fedakârlıklar ummak yersiz olacaktır.

Bunların maaş ve ücretlerini artırmaya yanaşmayanlar; "esasen bu din görevlileri de ne yapıyorlar ki ne istemeye hakları olsun? Onlara ödenen şu andaki maaşlar fazla bile!" gibi ifadelerle konuyu her bütçe yılında geçiştirmekte, basite indirgemektedirler. İşte o zaman da onlar, Devletin güdümüne aldığı irşad işinin (müslümanların işinin) sağlıklı bir biçimde yürümesini istememektedirler. Maaş ve ücretlerin artışını istemiyorlarsa o zaman hizmetin özelleştirilmesi ya da özerkleştirilmesi kaçınılmazdır.

Genelde Diyanet hizmetleri, özelde irşad hizmetleri, hizmet sektörüne (eğitim-öğretime) taalluk eden bir işkoludur. Maddî açıdan üretken yönü bulunmadığından, bacası tüter, suları akar, köprüleri paralar keser bir sektör görünümü taşımadığındandır ki, pek çok çevrelerce bu hizmet kolu, millî bütçeye bir yük olarak algılanmaktadır. Son yıllarda diyanî hizmetlerin millî bütçeden aldığı paylar ise şöyledir:

1992 yılı itibariyle Diyanetin;

Toplam kadro sayısı:	80.925 dir.
Toplam personel sayısı:	76.232 dir.
Bütçeden aldığı miktar yaklaşık:	2.5 Trilyon'dur.

Bu kurumun, 1993 yılı bütçesinden aldığı pay ise yaklaşık 4 trilyon TL'dir. Oysa bugün benim diyen birçok vakıfların bile yıllık blançoları artık trilyonlarla ifade edilir hale gelmiştir. Meselâ Türkiye Diyanet Vakfı (TDV)nın birkaç yıla ait bütçe aktifleri şöyledir:

31/12/1990 yılı itibariyle aktif genel toplam:	85 milyar TL.
31/12/1991 yılı " " " "	: 235 milyar TL.
31/12/1992 yılı " " " "	: 398 milyar TL.dir.

Şu duruma göre iki yılda yaklaşık 5 kat artış sözkonusudur. Şimdilerde bu blançonun aktifi trilyonu aşar hale gelmiştir. Devletin resmî kurumunun bütçesi birkaç trilyonla ifade edilince bu durum yetkililerce tuhaf karşılanmamalıdır.

Az önce de belirtildiği üzere her yıl bütçe müzakerelerinde Meclis Bütçe Plân Komisyonunda ve TBMM Genel Kurulunda Diyanet hizmetleri tenkid edilip görevlileri yerilirken, ödenekleriyle ilgili öneriler hiç işleme konulmazken, görevlilerinin maaş ve ücretleri kasıtlı olarak düşük seviyelerde tutulurken sunulacak dinî hizmetlerin, irşad

faaliyetlerinin şablonu merkezden ve önceden belirlenirken böyle bir sektörü, devlet kurumunu, devletin bünyesinde daha fazla tutmanın bir anlamı bizce yoktur. Bu sektörün de diğer bazı kurumlar gibi özelleştirilmesi ya da özerkleştirilmesi, cemaatlerin kendilerine bırakılması acaba nasıl olur? Daha iyi ve yerinde olmaz mı?

Nitekim son zamanlarda bir çok kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ya da özerkleştirilmesi sadedinde beyanatlar veren, açıklamalarda bulunan kişiler ve kurum yöneticileri, din hizmetlerinin de böyle bir biçim ve yapı kazanmasında yarar olacağını ifade etmektedirler. İşte onlardan birisi de TÜSİAD'ın eski genel başkanı Cem BOYNER'in yazılı açıklamasıdır. Türkiye Günlüğü dergisinde çıkan ve oradan Sabah Gazetesince iktibas edilip 16.10.1993 Cumartesi günü yayınlanan kısmında şöyle diyor:

"... Din ile bilim birbirinin rakibi değildir. Bilimin alanı olgular, doğal ve sosyal gerçekler; dinin alanı ise inanç ile anlam dünyasıdır. ...Hiçbir bilimsel öğreti, dinin yerine ikâme edilemez. Yeni lâiklik anlayışı bu gerçeklik üzerine kurulmalıdır. Hâlen din işleri devletin faaliyetlerinden biri şeklinde yürütülmekte, devlet din hizmetlerine ve eğitimine önemli kaynaklar ayırmaktadır. Buna rağmen resmî hayatta dindarlar dışlanmışlık duygusu içindedirler. Gerçek bir lâiklikte bu sorun aşılacak, "müslümanlıkla resmî yaşam arasındaki küslük" sona erecektir. Lâiklik, modern, demokratik bir Türkiye'nin olmazsa olmaz koşuludur. Ülkemizin vazgeçilmez bir kazanımıdır..."

"Ancak günümüz koşullarında lâikliğin yeni bir tanıma ve içeriğe kavuşturulması gereklidir. Bize göre, din işleri ve eğitimi devletten alınıp topluma/cemaatlere devredilmelidir. İbâdet yerlerinin bakımı, din adamlarının eğitimi, atanmaları, geçimleri vs. cemaatlerin sorumluluğuna bırakılmalıdır..."

ULUSLARARASI HUKUK METİNLERİNDE DİN VE DÎNÎ İRŞAD KONUSU

Birleşmiş Milletler Andlaşması, amaçlar maddesi 1/3.bendde;

"...ve ırk, cinsiyet, dil ve din ayırımı gözetmeksizin herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirip özendirmede uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek..." denilir. Şâyet hizmetin sunulmasında dinler ve dinlerin mensupları arasında ayırım yapılıyor, bir kesim horlanıp tenkid ediliyor, bir başka kesim kendi kurum ve kuruluşlarını, kendi cemaatleri vasıtasıyla idare ediyor ve buna kimsenin de bir şey deme hakkı yoksa işte orada tam bir özgürlük ve hoşgörüden söz edilemez.

1948 Tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannâmesi (İHEB)'nde yer alan hükümlerden birkaçı ise şöyledir:

Md.2/1 de "Herkes,... din, siyasal veya başka bir görüş,...doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetilmeksizin bu beyannâmede ilân olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir" denilmektedir.

Md.18 de de "Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din ve inancını değiştirme özgürlüğünü, dinini ve inancını tek başına veya topluca açık olarak, ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir." denilmesine rağmen, bu maddelere imzasını koyan ülkemizde

anılan özgürlüğün tam olarak sağlanılamaması toplumda, bazı kesimlerde Devletle kişileri karşı karşıya getirmekte, maalesef kurallara itaatsizliklere kişileri, inananları zorlamakta, kişiler tahrik edilmektedir. Oysa inanan kesimler, kurallara uymakta daha uysal ve daha uyumkâr iken, aksi bir imaj verilmeye çalışılmaktadır ki, bunda yönetenlere büyük sorumluluklar terettüp etmektedir.

1976 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ki, Türkiye henüz bu sözleşmeyi benimsememiştir) md. 18 de şu enterasan hükümlere yer verilmektedir:

"1. Herkesin, düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, herkesin bir dine sahip olma veya kendi seçtiği bir inancı benimseme özgürlüğüyle din ya da inancını tek başına veya topluca açık veya özel olarak ibadet, gözetme, uygulama öğretme yoluyla açıklama özgürlüğünü de içerir."

"2. Hiç kimseye bir din ya da inanca sahip olma ya da seçtiği bir din veya inancı benimseme özgürlüğünü zedeleyici baskıda bulunulamaz."

"3. Din veya inancı açıklama özgürlüğüne ancak yasayla konulan ve kamu güvenliğini, kamu düzenini ve sağlığını ya da genel ahlâkı veya başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli olan sınırlamalar getirilebilir."

"4. Bu sözleşmeyle taraf devletler, ana-babanın ve kimi kurumlarda kanunî vasîlerin çocuklarının kendi inançları doğrultusunda din ve ahlâk eğitimi görmelerini sağlama özgürlüğüne saygı göstermeyi üstlenir." denilmektedir.

Aynı sözleşmenin 20.maddesinde de;

"1. Her türlü savaş propagandası kanunla yasaklanır."

"2. Ayırımcılığa ve şiddete yol açan ulus, ırk ya da din düşmanlığı kanunla yasaklanır."

Sözleşmenin gayet açık ve net bu hükümlerine ek yorumlar getirmeye gerek yoktur. Muâsır ve medenî milletler arasında yer almaya aday Türkiyemizde de benzerî hükümlerin kabulü ve uygulanması can-ı gönülden arzulanır. Pek tabiî bu sözleşmeyi kabul eden birçok devletlerde, uygulamada durum tamamen anılanların aksinedir. Yönetime hâkim dinin dışında kalan dinlerin mensubları hep horlanmakta, ikinci sınıf vatandaş muâmelesine tabi tutulmaktadırlar.

Türkiye'nin 1954 yılında benimsediği İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS), md.9 da konumuzla ilgili hüküm şöyledir:

"1. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din ya da inancını değiştirme özgürlüğüyle, din ya da inancını tek başına veya topluca ve açık ya da özel olarak ibadet, öğretme, uygulama ve gözetme yoluyla açıklama özgürlüğünü de kapsar."

"2. Din ve inancı açıklama özgürlüğü ancak demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin gerekleri, kamu düzeninin, genel sağlık ve ahlâkın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olan ve yasayla konulan sınırlamalara bağlıdır."

Bu sözleşmede de görüldüğü gibi dinî hayat ve dinin tebliği işi tamamen kişilerin, cemaatların kendilerine bırakılmıştır. Ancak bir çatışma halinde, ahlâkın hiçe sayıldığı

ortamda bu hak ve özgürlüklerin, kanunlarla kısıtlanabileceği kabul edilmiştir. Devlet, hak ve özgürlüklerin kullanılmasında bir hakem ve bir paratöner durumuna getirilmiştir.

Helsinki Sonuç Belgesi'nin "Düşünce, din ve vicdan ve inanç özgürlükleri de dahil insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" başlığını taşıyan VII. bölümünde,

Yeni Bir Avrupa İçin Paris Andlaşması, "İnsan Hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü" başlığını taşıyan bölümünde ve daha başka metinlerde de din-inanç özgürlüğü ile bunların gereklerini yerine getirip yaşama haklarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Tüm insanlık şu noktada hem fikirdir: "İnançsız insan olmaz, bu inancın bir gereği ve tabiî sonucu da ibadet ve inandığı gibi yaşama hürriyetini kişilerden, cemaatlardan esirgememektir. Zira yer yüzünde, kişilerin devletleriyle, devletlerin birbirleriyle çatışmalarının, çatışmaya girmelerinin temelinde bu hak ve özgürlükleri özümseyememe yatmaktadır."

SONUÇ-TARTIŞMA-ÖNERİLER

1. Ülkemiz insanı açısından irşad hizmetlerinin geçmişi ve bugünü kısaca tesbit edilmiştir. Özgür hareket imkânlarının sağlanabildiği dönemlerde özel gayretlerle din ve dinî tebliğ, halkı irşad hizmetleri daha sağlıklı daha üretken bir biçimde yürütülmüş, sürdürülmüştür. "Dine bağlı devlette", yöneticiler, bilim adamlarının toplumda etkinliğini azaltmak için zaman zaman müdahale ettiklerinden; "devlete bağlı dinde" ise esasen irşad faaliyetinin şablonu önceden çizilmiş olduğundandır ki, ictihad çağları da, müctehidler de yetkili, yetenekli ve de etkili din âlimleri zinciri son bulmuştur. "Asrın idrâkine İslâm, duyurulamaz" olmuştur.

Binaenaleyh her şeyin özelleştirilmesi, devletin küçülmesi gündemimizi meşgul ederken tıpkı eğitim sektöründe olduğu gibi din ve irşad hizmetleri de özelleştirilse ne olur? Başarılı, yetenekli kişiler elinde daha sağlıklı ve başarılı hizmetler sunulamaz mı?

2. Özelleştirmenin sonunda hizmetin sürdürülebilmesi için finans kaynağı ne olacaktır? Mazimizde bunun örneğini dinî-hayrî vakıflar en güzel bir şekilde sergilemiştir. İşte o sistemin yeniden ihyâsı, Osmanlıdan kalma bu tür vakıfların bir envanterinin çıkarılarak yeniden o amaçlarına terk ve tahsislerinin yapılması lâzımdır. Hangi cami, medrese ve cemaate aitse yine onlara bırakılmalıdır.

Bunun yanında dinî cemaatlerin irşad, talim ve tedris, neşir faaliyetlerine inanan insanların malî-nakdî desteklerinin sağlanması konusunda daha belirleyici kurallar getirilmelidir. Bir tacir veya sanayici, "falan cemaate şu kadar yardımda bulundu, karanlık amaçlı örgütlere destek çıktı..." gibilerden karalanmamalı ve bazı kesimlerin kara listelerine alınmamalıdır.

Yine finansman açısından, her vergi yükümlüsünün devletine ödediği verginin belli bir oranı inandığı dinin cemaatına otomatik olarak transfer edilmelidir. Bu, kişinin beyannamesinde açıkladığı cemaatın fonuna aktarılacaktır. Tıpkı sendikalardaki cehck off sistemi veya batıdaki "kilise cemaatı vergisi", "Korperschaftlık" gibi. Sosyal güvenliğin, maaşlı ya da ücretli kesimden biri olmanın tabana en geniş bir biçimde yaygınlaştırıldığı şu ortamda bu iş gayet kolaydır.

3. İrşad hizmetleri, bir diğer ifadeyle halkımıza sunulan din hizmetleri

özelleştirildiğinde veya özerk duruma getirildiğinde ya da bu hali ile muhafaza edilecekse o halinde kadrolarda çalıştırılacak olanların hukukî ve ekonomik durumları kesinkes düzeltilmeli ve yeniden düzenlenmelidir. Birinci sınıf kafaların, beyin güçlerinin bu hizmetlere celbi sağlanılacaksa, sağlanılmak isteniyorsa hem refah düzeyleri yükseltilmeli hem de bir kısım ayrıcalıklar ve bağışıklıklar (imtiyaz ve muafiyetler) sağlanılmalıdır ki, toplumda beklenilen, özlenilen saygın yerlerini kazanabilsinler.

İmkânlar elverip bir istatistik yaptırıldığında; din diyanet mesleğini (müslümanlar arasında elbette) tercih edenlerin kaçıncı dereceden beyin gücü olduğu ve bu mesleği tercih nedenleri daha iyi anlaşılacaktır. Sözgelimi, ilâhiyat dalında yükseköğrenim yapanların, ilk sırada bu mesleği tercih edenlerinin yüzde oranı çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Çocuklarımızın meslek tercihlerinde maaş ve ücret durumları en önemli âmil olmaktadır.

4. Yine diyanet hizmetleri ve irşad görevi, Devletin güdümünde sürdürülecekse ve bu kaçınılmaz deniliyorsa (ki, biz bu kanaate katılmıyoruz) o zaman istihdam edilenler idare hukuku açısından memur, ceza yargılaması hukuku açısından ise sivil,sade vatandaş gibi düşünülmemelidir. Bu çelişkili duruma bir çözüm getirilmelidir. "Kişi, resmî görevli ama gördüğü iş, resmî bir iş değildir" zihniyetine bir son verilmelidir.

5. Ülke genelinde bir irşad programı oluşturmak, tüm ülkeye şamil bir şablon çizmek isabetli değildir. Bir genelge ile bir hutbeyi bütün Türkiye'de okutmaya kalkıştığınızda (meselâ tarımla ilgili bir konuda) gülünç bir duruma düşmeniz sözkonusu olacaktır. Onun içindir ki, bölgesel irşad komisyonları oluşturulmalı, bu komisyonlara konu tesbitinde takdir hakkı tanınmalıdır. Halkın dinî soru ve sorunları için öncelikle bu komisyonlarda cevaplar aranmalıdır. İrşad görevinde bulunacaklar, zaman zaman hizmetiçi eğitimden geçirilmeli, bunun sonunda verilecek, sorulacak aktüel soru ve olaylara ne tür cevap ve çözüm getirdikleri bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Halkın soru ve sorunlarından, aktüaliteyi takipten uzak mürşidlerin, bu ulvî görevleri sona erdirilmeli, bir başka hizmete kaydırılmalıdır. Bugün bırakınız Diyanet içinde böyle bir uygulamayı, ilâhiyat ve İslâmî ilimler dalında master ve doktora çalışması yapanlara bile bu payeler verilirken ya da doçentlik sınavlarından geçerlerken böyle bir olay çözme yol ve yöntemlerinden geçirilmemektedirler.

Kanaatımızca, tasavvuf alanında mürîd-mürşid-şeyh vs. olmak kolay, ama zahirî ilimlerde, irşad işlerinde tam anlamıyla mürşid olmak bir hayli zordur. Uluslararası metinlerde de sık sık vurgulanan; din ve vicdan özgürlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğünün ve haklarının gereği de ancak anılan türden tedbirlerin alınması sonucu yerine getirilebilecek, başka dinlere mensub cemaatlerin din hizmetlerini yürütmekle görevli adamları kadar en azından vakarlı ve şahsiyetine sahip, kendilerine saygı duyulan bir bağımsızlığa kavuşturulmuş olacaktır. Burada kasdımız, irşad hizmetleriyle görevli din görevlilerimiz tamamen kişiliksiz, saygın olmayan bir seviyededir demek istemiyoruz. Ancak yönetenler seviyesinde ve nezdinde ikinci veya üçüncü sınıf memur ve vatandaş muamelesine tabi tutulmalarına, böyle işlemlerin kendilerine reva görülmesine, işin bu aşamasında gönlümüz razı olmadığı içindir ki, öyle bir dilek ve temennide bulunmaktayız.

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU MÜZAKERELERİ

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Sabahleyin konuşmasında genel sekreterimizin belirttiğine göre komisyon çalışmaları bir bakıma zamana karşı yarış şeklinde ceryan edecektir. Hususiyle bizim komisyonumuza Şûraya sunulan 60 tebliğin 40'ı isabet etmiştir. 40 tebliğ, 2.5 günlük süre zarfında arz edilecek ve arkasından da tartışılacak, sizlerin yüksek görüşleriniz ile karara bağlanacak ve hazırlanacak raporda perşembe günü genel kurulda bütün delegelerin ıttılâına arz edilecektir.

Elimizdeki programa göre bu ilk günün ilk tebliği Prof.Dr.İbrahim CANAN tarafından; irşadın dünü, bugünü, yarını başlığı ile verilecek. Arkasından Harran Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Sayın Servet ARMAĞAN, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın irşad hizmetleri ve müşahadeler, konusunda olacak, üçüncü sıradaki tebliğ başlığı, irşadda metod, Kur'an'da ve Hadis'te irşad metodu şeklindedir ve 7 muhterem ilim adamımız, arkadaşımız aynı konuda tebliğlerini sunacaklardır.

Takdir buyurursunuz ki 9 arkadaşımızın bir saatlik süre içerisinde tebliğlerini bütünü ile burada takdimleri hemen hemen imkânsızdır. O sebebten, bütün arkadaşlarımızdan, özellikle tebliğlerinin ana hedeflerini, temel noktalarını, huzurunuzda en kısa sürede takdim etmelerini ve arkasından da bir saat sonra vereceğimiz aradan sonra bu üç konudaki tebliğlerin tartışmasının yapılacağını ve bu oturumun 17:30'da tamamlanmak durumunda olduğunu takdirlerinize arz ediyorum.

Muhterem arkadaşlarım, tebliğlere geçmeden önce, Şûra tüzüğü gereği Başkanlığın, "dinî konularda toplumu aydınlatma" ile ilgili yani irşad ile ilgili görüşlerinin belirlenmesi var. Ancak, ondan da önce Şûra, yine tüzüğü gereği alınmış olan karar gereği basına kapalı olduğu için basın mensupları arkadaşlarımızın komisyon odasını terk etmelerini rica ediyorum.

Tamam mı görevli arkadaşlar, basın görevlileri çıktılar mı? Arkadaş sizden mi?

–Tamam efendim.

–Tamam peki

–Efendim 1. tebliğ sahibi Sayın Prof. Dr. İbarihim CANAN, burada değil, ancak daha önce Diyanet adına kim takdim ediyor şeyi?

–Dağıtıldı.

–Dağıtıldı mı? Herkes okudu mu acaba? İşte onu kısaca özetleyeceklerdi efendim. Bize söyledikleri oydu. Bu başkanlık görüşünü kim takdim ediyor? Görevli arkadaşımıza şey yapalım.

–Buyurun efendim. Başkanlık görüşünü Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Sayın Sami USLU beyefendi takdim ediyorlar. Buyrun efendim.

Sami USLU

–Sayın Başkan, İrşad hizmetleriyle ilgili komisyonumuzun değerli üyeleri;

Yüce dinîmizin gayesi, insanlığı dünya ve ahirette saadete ulaştırmaktır. Bunun için, insanlardan istenen iman, güzel ahlâk ve iyi ameldir.

İnsanlara nasihat etmek, onlara bilmedikleri dinî konuları öğretmek, iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırmak önemli konulardan biridir.

Kur'an-ı Kerim'e göre, bütün peygamberler, Allah'ın emirlerini, yasaklarını, topluma tebliğ ve irşad eden örnek şahsiyetlerdir. Bizim Peygamberimiz Hz.Muhammed (s.a.s.) ise, cihan şümul bir peygamber olup, daveti evrenseldir ve kendisinden sonra da peygamber gelmeyecektir.

Hz.Muhammed (s.a.s.)'in ebediyete intikalinden sonra tebliğ, vaaz ve irşad görevi İslâm âlimlerine intikal etmiştir.

Onlar da toplumda insanları; iyiliğe çağırıp, kütülüklerden uzak tutmaya çalışarak, irşad görevini yürütmeye çalışmışlardır.

Bu itibarla; Başkanlığımızın aslî ve yasal görevi olan vaaz ve irşad, büyük bir önem taşımaktadır.

İRŞAD GÖREVİ YAPANLAR VE NİTELİKLERİ:

Plân ve metod modern ilmin temelidir. Bunun için vaaz ve irşad görevi yapanların metod bilgisine sahip olmaları gerekir. Vaaz ve irdaş hizmeti yapılırken;

İşlenecek vaaz konularını, en isabetli şekilde tesbit edebilmek için; çevrenin dinî yapısı ve sosyal yapısı doğru olarak tesbit edilmelidir.

Yapılacak gözlemlerle olayların gerçek sebeplerine inilmelidir.

Gözlem ve müşahadeler sonucunda elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi için, yapılan gözlem ve araştırmalar birleştirilmelidir.

Vaiz ve hatip; bulunduğu mahallin gelenek ve göreneklerini de iyi bilerek, ona göre vaaz ve hutbe konularını tesbit etmelidir. Konu seçiminde, millî ve dinî günler ile günlük hayatı etkileyen tabiî, içtimaî olaylar açısından zamanlamayı iyi yapmalıdır.

Vaaz ve irşad hizmetlerini yaparken; vaiz veya hatibin kullandığı malzeme önemlidir. Bu konuda en önemli kaynak Kur'an-ı Kerim ve Hadis'i Şeriflerdir. Kur'an-ı Kerim'in çeşitli zamanlarda yapılmış tefsirleri, Peygamberimizin sünnetini günümüze taşıyan sahih hadis kitapları, din ilimlerini ihtiva eden her türlü dinî neşriyat ile gelişen değişik ilim dallarına ait kitaplar, vaaz ve irşad hizmetinde kullanılacak temel malzemeleri oluşturmaktadır.

BAŞKANLIK İRŞAD GÖREVİNİ NASIL YÜRÜTMEKTEDİR?

A) YURTİÇİ

a) Başkanlık;

Toplumumuzu din konusunda aydınlatmak, İslâm dininin çeşitli konularla ilgili hükümlerini ve diğer dinî bilgileri aslî kaynaklara, ilmî ölçülere ve dinin özüne uygun olarak sunmak, Başkanlığımızın aslî görevlerindendir.

Bu hizmetler çerçevesinde; Başkanlık merkezinden yurdumuzun çeşitli yörelerinde, vaaz ve irşad hizmetinde bulunmak, halka açık konferanslar vermek ve görevlilerimizle din hizmetlerinin verimliliğini sağlamak amacıyla toplantılar tertip etmek üzere merkez irşad ekipleri düzenlenmektedir.

Konferans salonlarında, ülkemizin önde gelen ilim ve fikir adamları tarafından verilmek üzere halka açık konferanslar düzenlenmektedir. Bu konferansların daha da yaygınlaştırılması düşüncesiyle, konferanslar video ve teyp bantlarına kaydedilmekte ve bunlardan bir kısmı kaset ve kitapçık haline getirilmektedir.

Radyo ve TV yoluyla halkımızı dinî konularda aydınlatmak üzere TRT Kurumu ile işbirliği yapılarak, Kandil gecelerinde; gecenin mana ve önemini belirten dinî konuşmalar, Kur'an-ı Kerim, Mevlid-i Şerif, dua ve ilâhîler ihtiva eden programlar hazırlanarak TRT'den yayını sağlanmaktadır.

Ramazan ayı içerisinde TV'de "İftira Doğru" ve "Sahur", Ankara Radyosunda "Din ve Ahlâk" programlarında yayınlanmak üzere Başkanlığımız görevlilerince TRT ile işbirliği içerisinde dinî konuşmalar yapılmaktadır.

Günümüzün gelişen araç ve gereçlerinden de istifade edilerek; daha çok vatandaşımıza din hizmeti ulaştırmak gayesiyle; Başkanlığımızca çeşitli konularda camilerde yapılan vaazlar; video ve teyp kasetlerine çekilmekte ve çoğaltılarak halkımız istifadesine sunulmaktadır.

b) Müftülükler;

Her il ve ilçede mülkî amirin onayı ile müftünün başkanlığında en az üç, en çok beş kişiden teşekkül eden bir "Vaaz ve İrşad Kurulu" oluşturulmaktadır.

İl ve ilçelerde kurulan vaaz ve irşad kurullarınca üçer aylık dönemler halinde irşad programları hazırlanmaktadır. Bu programlarda kasaba ve köylere de yer verilmektedir.

Her yıl Ramazan ayında, dinî gün ve gecelerde özel irşad programları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

İl müftülükleri bünyesinde vali onayı ile vaizlerin tümünün görevlendirildiği azami 20'şer gün süreli 2'şer dönemli "İl İrşad Ekipleri" oluşturulmaktadır.

c) Vaizler;

Başkanlığımız kadrolarında vaiz olarak görev yapan elemanlar; müftülüklerce hazırlanan irşad programlarına bağlı olarak; haftada en az 4 defa vaaz etmekte, ilgili

cumhuriyet savcılığı'nca gösterilecek ihtiyaca göre, gerektiğinde ceza ve tutukevleri ile çocuk islahevlerinde, E tipi cezaevleri dahil, vaaz etmekte, davet halinde öğrenci yurtları, hastahaneler, huzurevleri, toplu işyerleri ve benzeri yerlerde müftülüklerin bilgisi dahilinde konferanslar vermekte, Kur'an kurslarında ders okutmakta, vaaz ve hutbe çalışmaları yapmaktadır.

d) Kur'an Kursu Öğreticileri;

Kur'an kursunda görevli öğreticilerimizden vaaz etme ehliyet ve niteliğini haiz olanlar, müftülüklerimizin bilgisi dahilinde vaaz ve irşad hizmetlerine katılmaktadırlar.

e) Cami Görevlileri;

Cemaatle hergün içiçe olan bu görevlilerin Cuma günleri okudukları hutbeler, çocuklara ve yetişkinlere öğretmeye çalıştıkları Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler halkımızın manevi eğitiminde büyük önem arzetmektedir.

Vaaz etme ehliyet ve niteliğine haiz cami görevlilerimiz ise müftülüklerce hazırlanan irşad programlarında görev almaktadırlar.

İRŞAD HİZMETİ YAPILAN YERLER

Camide Vaaz ve İrşad: Tarih boyunca camiler, insanlarımızın kaynaşmasında, irşad ve tebliğ hizmetinde önemli görevler ifa etmiş ve birer mektep gibi çalışmışlardır. Günümüzde 65 bin dolayındaki kadrolu camilerimizde bu hizmet belirli bir program çerçevesinde yürütülmektedir.

Eğitim merkezlerinde ve Kur'an Kurslarında İrşad;

Başkanlığımıza bağlı Eğitim Merkezlerinde Hizmetiçi Eğitim Kursuna alınan görevlilerimizle sayıları 5000'lere ulaşan Kur'an Kurslarında öğrenim gören öğrencilerimiz irşad hizmetleri açısından önemli bir potansiyeli oluşturur.

Hastane, Cezaevi ve Çocuk İslah Evlerinde Vaaz ve İrşad;

Hastaneler irşad ve tebliğe çok müsait ortamlar olup; insanların en çok morale muhtaç bulundukları yerlerdir.

Cezaevleri ve Çocuk İslah Evleri ise, çeşitli suçlardan tutuklu ve hükümlü insanlarla çocukların bulunduğu bu mahaller irşad için düşünülebilecek sahalar arasındadır.

İşyerlerinde Vaaz ve İrşad;

Fabrika, atölye, şantiye gibi yüzlerce insanın çalıştığı, işyerleri de irşad ve tebliğ programına alınmaktadır.

Ailede Vaaz ve İrşad;

Fert ve cemiyet hayatı bakımından aile, temel bir yapıdır.

İslâm'da tebliğin ilk başladığı yer ailedir. Resulüllah (s.a.s.) efendimizin irşad ha-

reketi önce yakınlarını ve akrabalarını uyarmakla başlamıştır. Bu itibarla aileye büyük önem vermek gerekmektedir.

Çocukları İrşad;

Çocukları irşad konusu ile ilgili olarak;

1) Anaokullarında çocukların Allah'ı tanıma, Peygamberimizi sevme, çevresindeki insanları ve tabiatı severek hoşgörü sahibi birer insan olarak eğitilmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

2) Eğlendirerek öğretme metodu ile hazırlanacak bazı resimli oyun kitapçıkları tiyatro ve piyeslerle İslâm dinînin yüce prensiplerinin çocuklara öğretilmesi daha etkili olacaktır.

3) Çocuklara yönelik olarak yazılı, basılı, sesli ve görüntülü dergiler ve TV programları hazırlanmalıdır. Bu konuda Başkanlığımızca Aylık Çocuk Dergisi çıkarılmaktadır. Ayrıca TV'de yayınlanmak üzere çizgi filmleri hazırlanmıştır.

İRŞAD HİZMETLERİNDE YARARLANILAN VASITALAR :

Sözlü vaaz ve irşad; camilerde dinî bir konuyu, âyet, hadis ve kıssalarla anlatmak suretiyle veya cami dışında çeşitli mahallerde sorulu-cevaplı dinî sohbet şeklinde, dinî ve ahlâkî konferans tarzında yapılmaktadır. Arefe, cuma ve bayram günleri ile mübarek gecelerin irşad ve tebliğ yönünden büyük önemi vardır. Müslümanlar bu gün ve gecelere özel bir alaka göstermektedirler.

Sözlü vaaz ve irşadın önemli bir bölümü de hiç şüphesiz ki Cuma hutbeleridir. Bu konuda Başkanlığın hazırladığı örnek hutbelerden de yararlanılmaktadır. Hatipler, hutbeleriyle cemaati dinî konularda aydınlatırlar.

Yazılı Vaaz ve İrşad;

İrşad ve tebliğin en önemli yollarından birisi de yazılı basın ve yayındır. Yazılı irşad faaliyetini aşağıdaki şekillerde özetlemek mümkündür.

Kitap, risale, broşür, gazete, dergi, mektup, tebrik, roman, hikaye ve piyes, çocuk kitapları, takvim, yazılı levha.

Bütün bunlar göze ve kulağa hitap ettiği cihetle önem arzetmektedirler.

Sesli ve Görüntülü Vaaz ve İrşad;

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması, irşad ve tebliğ vazifesini geniş kitlelere ulaştırmada büyük imkânlar sağlamaktadır. Bu itibarla; gerek günlük yayın yapan televizyonlarda, gerekse teyp ve video kasetlerinde irşad ve tebliğ yapmak mümkün hale gelmiştir.

İrşadda ev sohbetlerinin önemli bir yeri vardır. Televizyonun en güçlü bir araç olması cihetiyle bu kanaldan istifade edilerek dinî hizmetlerin daha verimli bir şekle ge-

tirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ile televizyon kurumları arasında işbirliği yapılması hususunda gerekli kanuni düzenlemelerin yapılmasının faydalı olacağı gayet açıktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanunu;

Anayasanın emredici hükmüne rağmen Başkanlığımızın Teşkilât Kanunu bugüne kadar çıkarılamamıştır. Bu durum hizmetin etkili ve verimli yürütülmesine en büyük engel oluşturmaktadır. 80.000'lere varan personeli, yurtiçinde en ücra köye kadar uzanan görevlileri ile her il ve ilçedeki teşkilâtı, yurtdışında ise Amerika'dan Avustralya'ya, Avrupa'dan yeni Türk Cumhuriyetlerine kadar geniş bir coğrafyada hizmet götüren yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşelikleriyle Başkanlığımız yoğun bir hizmet içerisinde bulunmaktadır. Teşkilât Kanunu'nun henüz çıkarılmamış olması hizmetlerin yapılmasını güçleştirmektedir. Sözkonusu Kanunun bir an evvel çıkarılmasında zaruret bulunmaktadır.

Vaizlik Mesleğinin Cazip Hale Getirilmesi;

Vaizlik yeni bir statüye kavuşturularak, cazip ve yararlı hale getirilmelidir.

Din Görevlilerinin Günün Şartlarına Göre Yetiştirilmesi;

Bilindiği gibi İmam-Hatip Liseleri, hem mesleğe hem de yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan orta öğrenim kurumlarıdır.

Bu itibarla; gerek İmam-Hatip Liseleri gerekse İlâhiyat Fakülteleri'nde uygulanan programların yeniden gözden geçirilerek ihtiyaca cevap verir hale getirilmesi gerekir.

Başkanlığımız kendi bünyesinde bulunan Hizmetiçi Eğitim Merkezlerinde görevlilerimizin meslekî eksikliklerini gidermek üzere devamlı surette seminerler düzenlemekte, fakat bu yeterli olmamaktadır.

EĞİTİM HİZMETLERİ:

Ülkemizde de, mensup olduğumuz dinîn fonksiyonlarını icra edebilmesini sağlamak üzere, kurulmuş olan müessese "DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI"dır. Toplumun ihtiyaç duyduğu ve hassasiyetle üzerinde durduğu din hizmetlerinin ifasında, millî birlik ve bütünlüğün sağlanmasında, manevi ve ahlâkî değerlerin korunup yaşanmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın büyük ve birleştirici rolü inkâr edilemez. Bu cümleden olarak eğitim hizmetlerinin önemli bir yeri vardır.

Halka açık konferanslar, okul çocukları için yaz kursları, basılı, sesli ve görüntülü yayın faaliyetleri, halk tarafından sorulan dinî soruların cevaplandırılması, ceza ve tutuk evlerindeki irşad hizmetleri gibi Başkanlığın sunduğu yaygın din eğitimi faaliyetleri dışında yoğun din eğitimi faaliyetleri aşağıdaki çerçevede ifade edilebilir.

CAMİLERDE YÜRÜTÜLEN YAYGIN EĞİTİM

Camiler, ibadet yeri olma özelliği yanında, din eğitiminin temel konuları olan; iman, ibadet, ahlâk gibi insanın ruhen ve bedenen işlendiği, bir bakıma halk eğitiminin en geniş biçimde yapıldığı, toplumun eğitim merkezlerinin başında gelmektedir. Toplumun dinî ihtiyaçlarının karşılanmasında, birlik ve beraberliğin pekiştirilmesinde ve insanların biribirleriyle kaynaşmasında camiler müstesna bir fonksiyon icra etmektedir. Bilindiği gibi ülkemizin bütün yerleşim birimlerine yayılan ve topluma etkin din hizmeti vermek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet alanlarının tamamına yakınını camiler oluşturmaktadır.

Bugün camilerimiz; cuma ve bayram hutbeleri, vaazlar, Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler öğretimi ile toplum için yaygın din eğitimi kurumlarının başında gelmektedir. Toplumumuzun içinde bulunduğu ruhî, manevî, ahlâkî bunalımlar ortamında hutbe ve vaazların önemi günden güne artmaktadır.

Zira hutbeler ve vaazlarla kitleler uyarılmakta, insanların kalp ve kafa gözleri açılmakta, inanç dünyasına açılan pencereleri aralanmaktadır. İnançlı kişilerin, hayra, iyiye, doğruya, güzele, fazilete, karışılıklı sevgi, saygı ve güven ortamına sevkedilmeleri, hutbe ve vaazların manevi etkinliği ile kolayca sağlanmabilmektedir. Bu nedenlerle, camilere ve camilerde verilen din hizmetlerine gereken önemin verilmesinin zarureti aşikârdır.

KUR'ÂN KURSLARINDA YÜRÜTÜLEN EĞİTİM-ÖĞRETİM;

Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın topluma vermekte olduğu hizmet halkasında, camilerden hemen sonra yer alır. Bu kurumlar, insanların Allah Kelâmı Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenme ve hıfzetme ihtiyacından doğmuş, toplum hayatımızdaki önemli fonksiyonlarını sürdüregelmiş dinî eğitim ve öğretim kurumlarıdır.

DİYANET EĞİTİM MERKEZLERİNDE YÜRÜTÜLEN HİZMET ÖNCESİ VE HİZMETİÇİ EĞİTİM KURSLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkez ve taşra teşkilâtı ile yurtdışı kuruluşlarında, görev yapan her kademedeki personeli, mevcut 8 Eğitim Merkezinde düzenlenen hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitimden geçirilmektedir. Hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim kurslarının amacı, mesleğe yeni başlayan ve mevcut personelin, günün değişen ve gelişen şartlarına göre kendilerini taze bilgilerle yenileyerek daha etkili ve verimli hizmetler üretebilmelerini sağlamaktır. Başkanlığın mevcut personeline göre Eğitim Merkezleri sayı ve kapasite açısından yeterli değildir. Ayrıca, tahsis edilen ödeneğin yeterli ölçüde olmayışı ve zamanında kullanılabilir hale gelmemesi de mevcut kapasitenin kullanılmasına imkân vermemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ifa etmekte olduğu bütün bu eğitim hizmetlerinin, arzu edilen hedeflere yönelik ve maksatlara uygun etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, iyi bir plânlama ve organizasyon yanında, Başkanlığa sağlanan imkânlara ve mevcut elemanlarının nitelik ve nicelik yönünden elverişli ve yeterli

olmasına bağlıdır.

Teklifler;

Kur'an Kurslarındaki eğitim ve öğretimin, günümüzün gelişen ve değişen şartları ve ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeniden ele alınması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tüm hizmet alanlarında görev alacak ve halen görev ifa etmekte olan personelin, hizmet öncesi ve hizmetiçi eğitim kursları yoluyla, nitelik yönünden daha verimli ve faydalı hizmetler verecek hale getirilmesi gerekmektedir.

B) YURTDIŞI

Yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da camilerde vaaz, hutbe, Kur'an-ı Kerim eğitimi, konferans ve halkımızın dinî konularda sorularını cevaplandırmak şeklinde çalışmalar yapılmakta, vatandaşlarımızı aydınlatmak maksadıyla yazılı, sesli ve görüntülü yayınlar gönderilmekte, bu hizmetler vatandaşlarımızın dinî hayatları üzerine müsbet bir tesir bırakmakta, onların birlik ve bütünlük içinde Vatan ve Devlete olan bağlılıklarını artırmaktadır.

Başkanlığımızca yurtdışına götürülen din hizmetlerinin daha verimli ve düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilâtı kurulmuştur.

Çeşitli ülkelerde kurulmuş bulunan Din Hizmetleri Müşavirlikleri ve Ateşeliklerinde halen 15 Müşavir, 14 Ataşe, 6 Ataşe Yardımcısı ve 3 Sosyal Yardımcı görev yapmaktadır.

Öte yandan Amerika'daki Türk varlığı ile Sovyet Rusya'da komünizmin çöküşü neticesinde bağımsızlığını ilân eden Türk Devletlerindeki Türk Camiası, Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanlara da dinî bakımdan yardımcı olmak önem arzetmektedir.

Bu itibarla; yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza Diyanet İşleri Başkanlığı'nca din hizmetleri sunulmaya çalışılmaktadır.

Halen din görevlisi olarak yurtdışında görevlendirilen personelin 1.9.1993 tarihi itibariyle ülkelere göre dağılımı şöyledir.

Almanya 371, ABD 4, Avustralya 13, Avusturya 25, Belçika 44, Danimarka 13, Fransa 49, Hollanda 80, İsveç 6, İsviçre 16, Kanada 1, Norveç 3 olmak üzere toplam 625'dir.

13.2.1993 tarihinde Başkanlığımıza tahsis edilen 75 adet din görevlisi kontenjanı daha verilmiştir. Diğer kontenjanlarla birlikte toplam 795 geçici süreli din görevlisinin yurtdışında istihdamı sağlanmaktadır.

Belçika'da ücretleri Belçika Hükümetince karşılanan 51 öğretmen din görevlisi maaşsız izinli statüde okullarda ve gerekli hallerde camilerde dinî görev ifa etmektedirler.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de halen 52 din görevlisi, soydaşlarımıza din

hizmeti sunmaktadır.

Ayrıca Ramazan ayında, yılbaşı ve bayramlarda birçok ülkeye geçici olarak görevli gönderilmektedir.

Asimilasyon deyimi ile bir kitlenin topluma uyum sağlayabilmesi için özbenliğini kaybederek intibakı ifade edilirken, entegre deyimiyle de kişinin özbenliğine dokunulmayarak, topluma uyum sağlanması ifade edildiği malumlarınızdır.

Bugün sayıları 3 milyona yaklaşan Türk vatandaşları, hem bulunduğu ülke insanları ile uyum içinde yaşamak, hem de kendi özbenliğini ve manevî değerlerini korumak durumundadır.

Bunun tabiî bir sonucu olarak, yabancı bir toplum içinde yaşamanın getirdiği bazı zorluklar da vardır. Bu cümleden olarak;

Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın kurban kesimiyle ilgili uyguladıkları yöntemler içerisinde en uygun olanı, mahalli idarelerden bayram günlerinde bu iş için izin alınarak kurbanların sağlıklı bir biçimde mezbahalarda kesilmesi veya vekâlet suretiyle kurbanların Türkiye'de kesilmesidir. Bu konuda Başkanlık, kendilerine yardımcı olmaktadır.

Yurtdışındaki vatandaşlarımıza hac konusunda yardımcı olmak maksadiyle hac organizasyonları düzenlenmektedir.

Vatandaşlarımız cenazelerinin ülkelerine gömülmesini tercih etmektedirler. Bu da fertlerin tek başına yüklenemeyeceği maddi külfetleri gerektirmekdir. Bunun için Din Hizmetleri Müşavirliklerimizin bulunduğu yerlerde, vakıflarca "Cenaze Nakli Yardımlaşma Fonları" kurularak, cenazelerin ülkemize nakledilmesi sağlanmaktadır.

Vatandaşlarımızın yaşadığı çeşitli Avrupa ülkelerinde dinî gün ve bayramların belirlenmesi konusu ile ilgili olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncülük ettiği devletlerarası ortak çabalara rağmen, bütün Müslümanların üzerinde birleştiği bir tesbitin yapılmamış olması üzücüdür.

İslâm ülkelerinde dinî gün ve bayramların tesbiti ile ilgili İstanbul'da düzenlenen "Ru'yet-i Hilâl" konferansı ile namaz vakitlerinin tesbiti ile ilgili düzenlenen Brüksel toplantısında alınan kararlara bazı İslâm ülkelerinin uymaması sebebiyle değişik tarihlerde dinî gün ve bayramların ilânı ve farklı namaz vakitleri takvimlerinin çıkarılması vatandaşlarımız için huzursuzluğa yol açmaktadır.

Avrupa Konseyinin "Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin Karar "çerçevesinde başta Almanya olmak üzere Avusturya, İsviçre, Fransa, Belçika ve İngiltere'de bulunan Türk işçi çocuklarına Türkçe ve Türk Kültür Dersleri verilmektedir. Türk Kültür Dersleri ve bu çerçeveden olmak üzere Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri Milli Eğitim Bakanlığının gönderdiği öğretmenlerce verilmektedir.

Ayrıca, Devletimiz tarafından Almanya'da görevlendirilen din görevlileri haftada 5 günde 2'şer saat olmak üzere 10 saat Dinî Bilgiler dersi ile haftada bir gün Milli Kültür Dersi vermektedir.

VİZE PROBLEMİ:

Bazı Avrupa ülkeleri, din görevlileri için uygulanan vize konusunda sıkıntı çıkarmaktadırlar. Ayrıca, bazı Türk Cumhuriyetleri ve soydaşlarımızın yaşadığı ülkelerde de aynı problemle karşılaşılmaktadır. Bu konuda gerekli tedbirlerin alınması ehemmiyet arzetmektedir.

Öte yandan, Türk Cumhuriyetlerinde yaşayan soydaşlarımıza yönelik Başkanlığımızca hedeflenen hizmetler maddeler halinde aşağıda belirtilmektedir.

1. Müslüman soydaşlarımızın kısa vadede din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtdışı ücretleri Dışişleri Bakanlığı'nın "Türk Kültür Varlığını Koruma ve Tanıtma Projesi"nden karşılanmak üzere 50 din görevlisi, masrafları, Türkiye Diyanet Vakfınca karşılanmak üzere 40 din görevlisi Türk Cumhuriyetlerine gönderilecektir.

2. Türk Cumhuriyetlerinin başkentlerinde; cami, kütüphane, Kur'an kursu, misafirhaneden oluşan birer kültür merkezi inşaasına çalışılmaktadır.

3. Müslüman soydaşlarımızın uzun vadede din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla Türk Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ile Balkan, Baltık ve Kafkas ülkelerinden gelen öğrenciler Başkanlığımıza bağlı Kur'an kurslarında okutulmaktadır.

4. Soydaşlarımıza din hizmeti verecek din adamlarının yerinde sürekli ve daha az masrafla yetiştirilebilmesi amacıyla, soydaşlarımızın yaşadığı bölgelerdeki büyük yerleşim merkezlerinde birer Kur'an kursu açılması için çalışmalar sürdürülmektedir.

5. Soydaşlarımızın dinî yayın ihtiyacını karşılamak amacıyla Başkanlığımızca bastırılan 25.000 adet Kur'an-ı Kerim ile değişik lehçelerden bastırılan 200.000 adet Kur'an Okumaya Giriş ve 50.000 adet Resimlerle Namaz adlı kitapların soydaşlarımızın bulunduğu bölgelere gönderilmesi çalışmaları en kısa zamanda tamamlanacaktır. 1994 yılından itibaren Kur'an-ı Kerim ve değişik lehçelerde muhtelif dinî yayın bastırılarak soydaşlarımıza ulaştırılmasına çalışılmaktadır.

6. Ülkemizdeki dinî yaşayış ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Teşkilâtı hakkında bilgilendirilmek amacıyla periyodik olarak dinî, idari yetkilileri ile bu ülkelerde görev yapan din adamlarından oluşacak gruplar ülkemize davet edilmektedir.

7. Başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere vatandaş ve soydaşlarımızın bulunduğu ülkelerde görev yapacak din görevlilerinin mesleki bilgi ve kültürlerini artırmak amacıyla gruplar halinde Başkanlığımız Eğitim Merkezlerinde kurs görmeleri için gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Saygılarımla arz ederim.

- Başkanlık görüşü üzerinde bir tartışma yapılacak mı?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: -Hayır efendim,

- Bu tartışmada diğerleri ile birlikte başkanlık görüşü, netice itibari ile bize intikal ettirildiğine göre, Şûra'nın da mahiyeti o, bir takdim konuşması mahiyetindedir. Burada değerli arkadaşlarımızın takdimlerini takiben bu görüşlerde dahil olmak üzere zaten

değerlendirilecek ve nihaî rapor o zaman teşekkül ettirilecektir.

- Bu rapordan önce bir tartışma olacak mı?

- Gayet tabii olacak efendim. Yoksa burada sadece arkadaşlarımız tebliğlerini okuyarak geçecek değil. Ancak, Başkanlık görüşü bir takdim mahiyetindedir. Ondan sonra arkadaşlarımızın görüşleri ile beraber o da incelemenize, değerlendirmenize ve değerli tenkitlerinize açıktır.

Biraz öncede arz ettiğim gibi, Sayın Prof.Dr. İbrahim Canan yurtdışında bulunuşu sebebiyle katılamadığından ikinci tebliğe geçiyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın irşad hizmetleri ve müşahedeler başlıklı tebliğini takdim etmek üzere Harran Üniversitesi Rektörü Sayın Prof.Dr. Servet Armağan'ı rica edeceğim. Ancak Sayın Armağan, biraz öncede arzetmeye çalıştığım gibi vaktimiz gerçekten çok mahdut.

- Kaç dakika veriyorsunuz efendim?

-Efendim Vallahi kaç dakika veriyorsunuz? demeyin. Çünkü, dakikaları aşmış durumdayız yani onun için verecek dakikam yok ta siz bizden kaç dakika alacaksınız, onu tartışalım.

- Ben emrinizi tebellüğ edeyim ki ona inkıyat edeyim yani.

-Estağfirullah, buyurun efendim. Biraz öncede arz etmeye çalıştığım gibi şimdi bizim 16.30'a kadar esas itibariyle bu üç gruptaki tebliği bitirmiş olmamız icabediyor. Ancak, biraz kayacağız.

- Ençok onbeş dakikada lütfederseniz daha çok makbule geçecek.

- Tabii ben, zamana iltizam ederim, yani sizin işinizi kolaylaştırmak için, diğer arkadaşların da... Efendim bendenizin tebliğinin başlığı; Diyanet İşleri Başkanlığı İrşad Hizmetleri ve bazı müşahedelerdir. Bu müşahadeler, senelerden beri edindiğim intibalar, daha çok camilerde vaizlerin veya hatiplerin, hutbeleri ve vaazları ile ilgili olmak üzere biraraya getirdim, daha çok tenkit mahiyetinde ve daha iyiye gidilmesi için, daha doğrunun, daha güzelin bulunması için, irşad hizmetlerinde azamî faydanın elde edilmesi için yapılmıştır, iyi niyetle.

Bildiğiniz gibi emr-i bilmaruf, nehyi anilmünker Kuran-ı Kerim'de zikredilen bir vazife, yeterki iyi niyetle söylensin, doğruyu söylemek ve kötülüklerden sakındırmak. Diyanet İşleri Başkanlığı bir Kamu Kuruluşu bir Kamu İdaresi ve demin Sami USLU beyin belirttiği geniş çaplı bir irşad hizmetleri yürütüyor. Bendenizin konuşmaları ve müşahedeleri daha çok vaazlara ve hutbelere aittir. Şimdi efendim aşağıdaki noktalarda başlıklar altında bazı müşahedelerim ve tenkitlerim var.

Birincisi; irşad hizmetleri hazırlıksız olarak sunulmaktadır. Başlığını taşımaktadır. Alt başlık diyelim. Kaanatimce hatipler, o vâizler konuşmalarını genellikle yeterli hazırlık yapmadan sunmaktadırlar. Böylece, siyak ve sibâka dikkat edilmeden yapılan konuşmalar, bir miting havası içinde devam etmektedir. Hatta hutbenin ve vaazın başında okunan âyet ve hadislerin muhtevasına pek de yakın olmayan ve uygun düşmeyen cümleler ve uzun konuşmalar yer almaktadır.

Meselâ; Ramazan orucunun faydaları anlatılırken, memleketimizde maalesef yaygın olan güzellik müsabakaları tenkit edilmekte veya hac mevsimi başında yapılan

konuşmalarda hiçte gereği yokken giyime kuşama çok masraf yapıldığı uzun uzadıya tenkit edilmekte. Yahut "namaz dinîn direğidir." hadisi açıklanırken bazı laik eğitimle öğretmenlerin öğrencileri zehirlediği ve benzeri bir takım tenkitler yapılmaktadır. Bu nisbetsiz veya uygunsuz mevzû ile başlığıyla konuşmalar arasındaki yakın ilgisizlik sebebiyle bendeniz başlığı hazırlıksız yapılmaktadır diye yazdım.

İkinci alt başlık; İrşad hizmetleri kavli leyyîn ile değil, haşin bir edayla veya bağırarak yapılan bir konuşma şeklindedir, genellikle yumuşak huylu olmak ve karşısındakini kırmadan yapılan konuşmaların İslâm dinînde tavsiye edildiği herkesce biliniyor. İrşad hizmetleri ise çoğu defa bağırarak, hakaretler ederek ve bazı kişi ve grupları küçük düşürücü tarzda yapılmaktadır. Meselâ, konuşmalarda Ramazan ayındaki konuşmalarda veya Ramazan öncesi yapılan konuşmalarda oruç tutmayan kimseler hakkında galiz kelimeler kullanılmaktadır.

Bir vaaz ve hutbe nezahatine yakışmayan bu konuşmalar bence irşad hizmetlerini zedeleyici bir mahiyettedir. Bazen de Cenab-ı Hakkın yerine kendini koyarak (haşa) bazı kimselerin açıkça zındık ve kâfir olduğunu ilân etme yoluna giden vâizler ve hatiplere rastlanıyor. Yahut bazen de kendi köyündeki veya kasabasındaki mevziî bir örf ve adeti tafsil etmekte, sonra da bir iki cümle ile kısaca tenkit etmektedir.

Böylece; yanlış, batıl, sevilmeyen, müstekreh olan bir durumu, davranışı, itiyadı, uzun uzadıya tafsil ettikten sonra, çok kısa bir şekilde neticede bu davranışın doğru olmadığını söylemektedir ki, böylece "batıl şeyleri iyice tasvir sâfî zihinleri idlaldir" kaziyesine aykırı hareket etmektedir.

Bir başka müşahadede şudur: Küçük bir mescitte gerek olmadığı halde hoparlörle yapılan konuşmada bağırarak konuşulduğu için konuşmaları takip son derece rahatsız edici olmaktadır.

Üçüncü müşahedem veya tenkidim: İrşad hizmetlerinde ele alınan ve açıklanan esaslar hem doğru olmalı hem de doğru şekilde anlatılmalıdır. Yani, hutbe ve vaazlarda ele alınan konular; ayet, hadis ve içtihad hükümleriyle doğru ve isabetli bir dinî değerlendirme sunulmalıdır. Ayrıca ve buna ilâveten bu doğru değerlendirme, doğru bir metod, sıhhatli bir usul ile anlatılmalıdır. Bir diğer deyişle, doğru bir değerlendirme yanlış, isabetsiz, hikmetsiz bir yol ile anlatılırsa, cemaate pek tesir etmez ve hedeflenen netice ortaya çıkmaz.

Meselâ; İsrafın haram olduğu anlatılırken verilen misâller her bakımdan israfın tahrîmini izah edecek vasıfta olmalıdır. Yoksa verilen misâl, israf kavramının kötülüğünü anlatmaktan çok, meselâ mütevazi yaşama ait bir örnek ise bu takdirde israfın mezmum ve müstekreh bir davranış olduğu iyice anlaşılmaz. Veya tesettür emrinin bir hikmeti Kur'an'iye olduğu anlatılmak istenirken teferruatlı bir şekilde fuhuş, sefahat ve müstehcen yayınlar geniş bir şekilde anlatılırsa, tesettürün hikmeti hüsûf ve küsûfa uğrar. Onun yerine bir takım çirkin manzaraların izleri tasavvurlarımızda kalır. Böylece yanlış bir metod takip edilmesi neticesi, o hikmeti neyyire-i Kur'an'iye münhasif olmuş olur.

Bazen de mâziyi hâle kıyas ederek yanlış bir neticenin anlaşılmasına sebep olmaktadırlar. Meselâ, bütün mallarını tasadduk eden bir sahabe methedilerek anlatılmakta ve neticede siz niçin bu sahabe gibi davranmıyorsunuz? diye cemaate ihtar edilmektedir.

Bu ihtarın ve neticenin isabetsizliği, vaiz ve hatibin bizzat kendisinin de bütün malını tasadduk etmeye yanaşmadığı bir yana ilcaatı zamana muvaffak olamadığı açısından da yanlıştır. Böylece merhum Akif'in de belirttiği gibi ilhâmı Kurân'dan alıp asrın ihtiyacına vermiş olmuyoruz.

Dördüncü bir nokta; İrşad hizmetlerinde kullanılan Türkçe iyi değildir. Vaiz ve hatiplerin kullandıkları Türkçe çok defa, fâili ve mefûlü düzensiz konuşmalar halindedir. Çünkü, hazırlıksız, neyi, nerede söyleyeceği belli olmayan bir vaaz ve hutbedir. Bu durum, ana dili Türkçe olmayan kimselerde bir dereceye kadar mazeret sayılsa bile, diğerlerinde sayılmaz. Burada kastedilen avam lisanı ile mahalli lehçeler ve ağızlar ile yapılan konuşmaların tenkidi değil, çünkü bu tip konuşmalar hem gerekli hem de faydalıdır. İrşad hizmetleri; doğru ve yanlışları anlatma, açıklama ve yol gösterme demektir. Halbuki, karşısındakinin anlamadığı veya çok zor anladığı bir Türkçe ile hedefe varılamaz.

Beşinci bir nokta; konuşmacı konuya hakim değil ve zamanı iyi ayarlayamıyor. Benim müşahadelerime göre konuşmacılar, vaizler ve hatipler konularına iyi hakim değiller ve genellikle zamanı iyi kullanamıyorlar. Çünkü genellikle cuma namazlarından evvel yapılan vaazlarda ve öğle ve ikindi namazını veya öğle ve ikindi namazına tekaddüm eden vakitlerde yapılan konuşmalarda ezan okunmasına rağmen, konuşmalar aralıksız ve kesintisiz olarak devam etmekte, sonunda konuşmalar ile ezan sesleri birbirine karışmakta ve hatta bazen müezzin efendi vaizi ikaz etmekte; bayram namazı vaktinin geldiğini veya cuma ezanı veya vakit ezanının okunduğunu bağırarak hatırlatmaktadır. Ve neticede vaiz, zaman kâfi gelmediği için kendi deyimiyle, ele aldığı mevzûu tamamlayamadığını ifade etmeye mecbur kalmaktadır ve gelecek dersimizde devam edeceğiz, diye konuşmasına son vermektedir.

Aslında bu mecburiyet, konuşmacının beceriksizliğinden, yani konuşmasını iyi hazırlayamadığından hangi noktalara ağırlık vererek konuşacağını bilmemesinden ve irşad hizmetinde zamanın önemli bir faktör olduğunu idrak edememesinden ileri gelmektedir. Halbuki, meselâ bizler üniversitelerde dersimizi muayyen dakikalar içerisinde anlatmaya ve konuyu bitirmeye mecburuz. Teneffüs zili çalınca da öğrenciyi sınıfta tutmak pek de kolay olmuyor.

Altıncı bir nokta: konular iyi seçilse bile anlatılırken konuşma, ihtisas alanı dışındaki sahalara kaydırılmaktadır. Genellikle konular zamana ve zemine uygun seçilmiyor. Ramazan, hac ve kurban konuları dışında, konuşmanın vakti ve konuşmanın yapıldığı çevre pek dikkate alınmıyor.

Demin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın temsilcisi konuşurken notlarına baktım ve konuşmasında söyledi. Zamanın ve zeminin iyice ayarlanması dikkate alınması gerekir gibi mevzuat hükümlerindeki bir maddeyi hatırlatıyor. Bendenizde bu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir hayli kalınca tutan mevzuatını inceledim. Meselâ 500-600 sayfalık bir mevzuatı vardır. Kanunu, yönetmeliği, murakıplar, heyetine ait bir takım hükümler orada da hakikaten zaman zemine cemaatin tahsil durumuna seviyesine göre konuşmaların ayarlanması gibi bir takım tavsiyeler yer alıyor. Demin Sami beyefendinin de belirttiği gibi zaten Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz, insanların akıl ve idraklerinin derecesine göre onlara hitap ediniz buyurmaktadır.

Meselâ canlı bir örnek olmak için şunu arzetmek isterim. Bendeniz İstanbul'un bir ilçesine bağlı bir köyünde ikâmet ediyorum. Köyün tek camiinde cuma ve bayram namazlarını eda etmekteyim. Köyümüzde cemaat daha çok rençber, ırgat, bahçıvan ve bekçiden ibaret. Geri kalan da küçük bir azınlık iş sahibi kimseler. Bu camide yapılan irşad hizmetinde ilmin değeri ele alınmakta, Nişantaşı veya Adalarda oturanların israfından bahsedilmekte veya son zamanlarda Türkî Cumhuriyetlerdeki kimselere yardım yapılması istenmektedir.

Halbuki köyümüzün halkı fakiru'l-haldir, yollarımız henüz yapılmamış ve aydınlatılmamıştır. Hırsızlık vakaları sıkça görülüyor, mıntıka temizliğine dikkat edilmiyor, açık saçıklıkta son derece azdır. İşte böyle bir muhitte ve bu zamanda yapılan irşad hizmetlerinde ki uygun bir konuyu seçmek ve onu o muhit halkına uygun bir lisan ve tarz ile anlatabilmek çok mühim ve gereklidir.

Bazen de vaiz veya hatip ihtisas alanı dışında kalan konulara girmektedir. Meselâ Anayasa Mahkemesi kararlarını tenkit etmekte, Bosna Hersek'e derhal asker göndermemizi istemekte ve bunun şart ve gerekli olduğunu söylemekte veya Amerika'nın yahut Rusya'nın Ortadoğu politikasını bağıra bağıra ve hakaretler ederek tenkit etmektedir.

Yedinci bir nokta; camilerde yardım toplama gayretinden vazgeçilmelidir. Dilenciler dışında imamların ve vaizlerin vatandaştan yardım toplaması ve filan caminin cemaatten bir heyet geldi makbuz karşılığı yardımlarınızı toplayacaklar şeklinde ve cemaati cuma günleri ikaz etmeleri bıkkınlık derecesine gelmiştir. Hatta bazen vaizler, vatandaşlara yardımlarınız 50.000.-TL. den az olmasın. Çek ve senetde kabul ederim demesi şeklinde cümle kullanması izaç edici bir davranıştır. Zaten camilere Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından büyükçe bir kumbara şeklinde bir şeyde konulmuş buna rağmen bu davranışlar müstemirren devam ediyor.

Sekizinci bir nokta; irşad hizmetleri maalesef kamu davası açılmasına sebep olmaktadır. Yapılan konuşmalarda suç unsuru teşekkül eden, halkı gereksiz yere kışkırtan, kamu düzeni aleyhine veya şahsiyet haklarına aykırı davranmaktadır. Bendeniz bu gibi konuşmaların bir çoğunda bilirkişi olarak vazife gördüm. Onun için müşahedelerimi buraya aktarmak durumunda rahatlıkla söyleyebiliyorum. Bilirkişi olarak vazife gördüğüm için bu konuyu biraz daha yakından biliyorum. Halbuki, arının deliğine çöp sokmadan veya vehham ehli dalâletin vehmini tahrik etmeden de yüce dinîmiz, yüce Peygamberimizin metodlarına uygun olarak anlatılabilir ve mümkündür bu.

Dokuzuncu bir nokta; irşad hizmetleri çoğu defa bir kelâm israfı halinde yapılmaktadır. Çoğu defa bir veya iki cümle ile ifade edilebilecek açıklamalar on-onbeş cümle ile ifade edilmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi üstelik bozuk bir Türkçe ile. Halbuki herşeyin israfı caiz değildir. Malın, mülkün israfı caiz olmadığı gibi, konuşmanın israfı da caiz değildir. Nitekim hekimlerin şeyhi ve filozofların üstadı dâhi meşhur İbni Sina şöyle diyor: "Söz, israfı câiz olmayan mal gibidir."

الكلام كألمال لا يجز فيه الاسراف

Kelâm israfı, günümüzde toplumumuzda genel bir hastalıktır. Tabi vâizler ve hatiplerin de bunda hissesi olmaktadır. Belirtelim ki kelâm israfı, aynı zamanda, zaman istafına yol açmaktadır ki, bu da câiz olmayan bir neticedir.

Netice; yukarıdaki satırlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın irşad hizmetlerinden

müşahade ettiğim bazı durumlar ve değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmelerim, inşaallah, temennim, o niyetle yazdım zaten, müsbet bazı tedbirlere, icraatlara ve ıslahata yol açar. Çünkü iyi niyetle söylenmiştir ve demin de bahsettiğim gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevzuatını inceleyerek ve yaklaşık belki 40 senedir camiye ve cemaate devam eden bir kimse olarak bu müşadelerimi rahatlıkla söyleyebiliyorum.

Belirtmeye lüzum yok ki vâiz ve hatiplerin hepsi için bu tenkitler câri değildir. Ama ne yazık ki, yukarıdaki tenkitlere muhatap olmayan vaiz ve hatiplerimiz çok azdır. Nitekim vaaz ve hutbelerini ciddi hazırlayan ve dikkatle kaleme alan ve îrad ettikten sonra kitap halinde bastıran vaiz ve hatiplerimiz de pek çok azdır. Yani hutbelerini, vaazlarını kitap haline getiren vaizler ve hatiplerin sayısı son derece çok az. Çünkü hazırlıksız demin arz ettiğim gibi sunuluyor. Bu ekalli kalîli bu vesile ile tebrik ediyorum. Bunun dışında kalanlardan ise irşad hizmetlerinde daha dikkatli davranmalarını rica ediyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan ise, vaiz ve hatip olacak kimseleri ciddi bir imtihandan geçirilmelerini ve ehil olmayanlara bu yetkinin verilmemesini istirham ediyorum. Yani sadece fakülte diploması kâfi değil. Ayrıca konuşma, konuşmayı ayarlama demin bahsettiğim hususlara riayet edebilecek o kapasitede olan kimselere vaizlik ve hatiplik diploması ve yetkisi verilmelidir. Bu istirham Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kanun, yönetmelik ve mevzuatının gereği olduğu gibi, dinî mübîni İslâm'ında bir icabıdır.

Nitekim bu icap, Mâverdi'nin kitaplarında, özellikle el-Ahkâmü's- Sultâniyye adlı muhalled eserinde belirtilmekte ve acı acı tenkit edilmektedir. Muazzer ve hikaye anlatan vaizler ve hatipler uzun uzadıya tasvir edilmektedir. Kısacası fakülte mezunu olmak veya fıkıh ve arapçayı iyi bilmek bir kimseyi irşad hizmetlerini istihdam etmek için kâfi değildir ve olmamalıdır.

Sayın Başkan, bendenizin son sözü Bakara Sûresinin 32. ayetidir. "Ya Rab seni noksan sıfatlardan tenzih eder, kemâl sıfatlarınla tavsif ederizki, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alîm ve hakîm olan ancak sensin."

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Ben teşekkür ederim. Değerli arkadaşlarım, şimdi aynı konuda Başkanlığa tebliğ sunmuş olan, yedi arkadaşımız var. Benim bunlardan istirhamım şu olacak, bu değerli arkadaşlarımdan, bir kere yazılan, takdim edilen tebliğler aynı başlığı taşıdığı için muhtemelen birçok şeyde tekrar etmiş olabilir. Her birinin tebliğlerini birbirlerindeki tekrarı yeniden burada ifade etmemek kaydıyla özetlemek şeklinde olacaktır. Çünkü, yedi arkadaşımız, onar dakika kullanmış olsa, bu tebliğlerini takdim hususunda yetmiş dakika eder ki o da mevcut süremizi birkaç misli aşmak demektir. Onun için, istirhamım beşer dakikada özetleyebilirlerse, böylece yedi arkadaşımızın tamamından, biz bu konuyu en geniş şekliylede elde etme, kavrama imkânını elde ederiz. Efendim, birinci sırada tebliğlerin başkanlığa geliş sırasına göre isimler yazılmış. Bize verilen bilgiye göre, birinci sırada Diyanet İşleri eski Başkanlarımızdan Lütfi DOĞAN bey hocamız, buyurun hocam.

- Muhterem başkan, muhterem arkadaşlar, aziz misafirler. Bendeniz, Kurân ve hadiste irşad esasları konulu bir kaç sahife yazdım ve Başkanlık makamına takdim ettim.

Ancak muhterem divan başkanımızın işaret buyurduğu üzere, zannediyorum aynı konularla alâkalı altı, yedi kadar herhalde tebliğ sunulmuş. İzin verirseniz bendeniz vaktin darlığını dikkate alarak, kaleme aldığım yazıyı sizlerin netice itibariyle ıttılâınıza sunarak, konuyla ilgili birkaç cümle arzedip yüksek huzurunuzdan ayrılmak istiyorum.

Efendim, vaaz ve irşad, yahut Kur'an ve hadiste irşad esasları hakikaten az önce muhterem profesörümüz, rektörümüz Servet beyefendinin işaret buyurduğu gibi son derece dikkat isteyen bir konu, büyük ehemmiyeti haiz. Şu bakımdan, adeta, kalp hastalığından muzdarip bir hastanın tedavisinde o sahanın mütehassısı doktor veya ekibi ne kadar dikkatli olursa, elde edeceği netice, başarı o kadar sevindirici olacağı gibi, vaaz ve irşad esaslarında da bu esaslara ne kadar riayet edilirse, alınacak netice o kadar önemlidir. O kadar büyük bir ehemmiyeti hâizdir.

Bendeniz, hazırladığım tebliğin baştarafında bu konu üzerinde şöylece durdum; meselâ, insanın olgunluğunu üç kısma ayırabiliyoruz: Ruhî güzellikleri, bedenî güzellikleri, haricî güzellikler.

Bilgi, iffet, şecâat, müsâmaha ve buna benzer rûhi meziyetler, elbette birinci derecededir. Şimdi bedeni güzellikleri, haricî güzellikler ki, servet ve buna benzer çevre edinme gibi şeyler bunlarda çok önemli. Şimdi rûhî güzellikleri de iki ana esasta takdim etmeye çalıştım. Bunlardan birincisi, insanın rûhî güzelliğini teşkil eden en önemli konu onun bilgi sahibi olması. Bu bilgilerin en üstünü de Allahu Tealayı tanımış olmasıdır.

İkinci bir önemli konuda insanın aşırılıklardan uzak kalması. Geri seviyede kalmaktan da uzak bulunması netice, itidal içerisinde mutedil bir durumda güzel işler yapmasıdır. Kur'an tabiriyle ameli sâlih demektir. Şimdi insanın olgunluğunu ele aldığımız zaman iki ana esası birleştirmesiyle mümkün oluyor. Bu iman-ı kâmil, amel-i salih diyebildiğimiz ve bütün Müslümanların hakkı olan gönüllerinde yer etmesi lâzım gelen üstün cevherdir. İşte bu konuda irşad görevinde bulunan kimseler, insanları aydınlatmakta onlara yol göstermekte kısa ifade ile iman-ı kâmil, amel-i sâlih sahibi olmasına hizmet etmektedir.

Takdir buyurursunuz ki bu hizmet, peygamberlerin hizmetidir ve bu şerefli hizmeti omuzlamış olan kimseler, peygamberlere mirascı olmak, onlara niyâbeten görev yapmak gibi şerefli bir görevi üstlenmiş bulunuyorlar. O halde onlarda bulunması lâzım gelen vasıf Kurân-ı Kerim'de de ifade buyrulduğu gibi bunlar üç önemli vasfı kendilerinde birleştirmeleri lâzım geliyor.

بسم الله الرحمن الرحيم ومن احسن قولا ممن دعا الى الله وعمل صالحا وقال انني من المسلمين صدق الله العظيم

Son derece kolay, hazmı, kavrayışı, anlayışı, Allah'ın inayetiyle yaşaması da son derece insan yapısına uygun, kolay olan esaslar bir muvahhid olmaz, mu'takıt olmaz, İslâm itikadına sahip bulunmaz ve bunu çok açık ve çok rahat söylemesi hiçbir yerde hiçbir çekinmeye de gerek olmadan, güzel, tatlı, herkesin hoşnutluğunu, dikkatini çekecek bir şekilde söylemesinde zaruret vardır.

İkincisi, yaptığı işler bu inancına uygun olmalıdır. Salih amel olarak ifade buyurulmaktadır. Bu muamelelerin de, amellerinde yani ibadetlerinde ve ahlâkında yani ameli

salih denildiği zaman bu üç ana esası bir olarak şey ediyor. Yoksa muamele ile ibadeti ahlâk ile ibadeti birbirinden ayırmaya imkân yok. Ancak, biz bunları rahat kavrayalım diye insan olarak rahat öğrenelim öğretelim diye ayrılıyor. Yoksa Kurân-ı Kerim'de iman-ı kâmil, amel-i salih olarak ifade buyrulmaktadır.

Üçüncüsüde, insanları bu yola davet etmek iman-ı kâmil ve amel-i salih yoluna davet etmek, bu şu demektir: İnsanın yaratılışında ki temizliğini, nezahatini, olgunluğunu, insan olmak şerefine erdiği, Allah onu o dereceye yükseltti işte şu hayatta, şu madde hayatında insanın bu kadar temiz bu kadar güzel yaratılışına uygun olarak temiz bir hayat yaşaması sadece ferdi değil aileyi, toplumu, toplumları bu hale getirmek için gayret göstermektir ki; bütün peygamberlerin ifa buyurdukları mukaddes görev budur.

Şu halde burada, irşad görevini yerine getirecek insanlarda üç ana esasın bulunması ve bu üç ana nirengiyi şahsında cem etmiş olması lâzım geliyor. Bendeniz istitradi olarak muhterem Servet beyefendinin ifade buyurdukları konuları da dikkate alıyor ve daha öncede düşündüğüm bir konu var. Tebliğime derc etmedim, yüksek müsamahanıza güvenerek onu burada arz etmek istiyorum. Fil hakika Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcimizin irşad ile verdiği bilgilerden yararlandık. Bunların irşadına gerek Türkiyemizde gerekse, yurt dışında insanımızın çok ihtiyacı olduğundan eminiz. İzaha gerek görmüyorum. Ancak, işi kolaylaştırmak ve daha belirgin bir halde diğer irşad ekiplerimize örnek teşkil etmek üzere bir teklifim var.

Teklifim şudur; Bu sene bendeniz de elimden geldiği kadar ilgili makamlarda teşebbüste bulunayım. Muhterem başkanımızda teşebbüste bulunsun. 100 tane kadro alalım ve bu kadrolar Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımızın işgal ettiği kadro ne ise o kadrodan olsun. Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımız hangi haklardan faydalanıyor, onlar da aynı haklardan faydalansın ve bu 100 kadroya bil imtihan yani imtihanla 100 tane Türkiyemiz'den 100 tane vaaz tayin edelim. Bu tayin edeceğimiz vaazlarımız doktor olabilir, profesör olabilir, İlâhiyat Fakültesi mezunu olabilir, bir yüksek medrese bitirmiş olabilir. Ama o imtihanlarda onların hepsi bizim için takdire değer olmakla birlikte, Kurân-ı Kerim tilâveti tefsir, hadis, fıkıh, ilmî tevhid, teşri tarihi, hitabet ve takrir, birde usul-ü fıkıh, bunlardan da bir imtihan yapmak sureti ile talipler arasından dikkate alalım ve ayrıca birde dünyadaki umumi genel bilgi bu konudan da bir imtihan yapalım ve burada yapılacak en önemli nokta bu işe demin arz ettiğim üç ana esası şahsiyetin de cem etmiş muhterem kimselerin içerisinden en liyakatlı gödüğümüz teşkil edecek imtihan heyetimizin, Başkanlığımızın teşkil edeceği imtihan heyetinin en liyakatlı gördüğü kimseleri almalıdır ve bu kadrolar her yıl arttırılmalıdır. Gerek Türkiye'miz için gerekse yurtdışında hizmetler için bu irşad görevinin çok isabetli sonuçlar alabileceğimize kani bulunuyorum. Türkiyemiz ile birlikte İslâm dünyasının ve insanlığın bu irşada ihtiyacı olduğunu izahı zâit görüyorum. Hepiniz en az bendeniz kadar takdir buyuruyorsunuz.

Efendim ikinci bir konu daha var muhterem hocamız Servet beyefendi işaret buyurdular. İrşadın yani insanların dinî yönden irşad edilmeleri hususunda da Kurân-ı Kerim bize üç ana nirengi vermiştir, üç ana esas vermiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم. ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن . صدق الله عظيم.

Birincisi hikmet ile irşad etmek. Yani emin ve sağlam bilgi güzel söz, hak ve hakikati bildiren, şüpheleri gideren kesin deliller ile insanlara hak olan yolu göstermektir. Bu bakımdan va'z ve irşad'da bulunan kimse, bütün sözlerinde, davranış ve irşadlarında en yararlı ve sağlam bilgi hakikati gösteren tesadüfleri gideren deliller ile irşadları aydınlatmaktır.

İkinci esas "el-mev'ızatü'l-hasene" en güzel sözler, en güzel öğütler ve kalpleri yumuşatacak en güzel nasihatlar ile insanları hak yola irşad etmektir.

Bir üçüncüsü, insanlar içerisinde gerçeği kabul etmeyecek durumda veya tartışmayı sever durumda kimseler olabilir, hatta huzurunuzdan uzak münkir bile olabilir. Münkir dahi olsa onlarla bu konuda, dini konuda Allah yoluna davet konusunda en güzel bir tartışma usulüyle onlarla tartışmada bulun diye buyrulmaktadır.

Şimdi insanların en mükerremi Resulü Ekrem Efendimize bu konularda işin sahibi olan Allah Teâlâ böyle buyuruyor. Şu halde gerek hutbemiz, gerek irşadımız her türlü din konusunda, her türlü davranışımız bu üç ana esas içerisinde olmasına zaruret vardır. Bu üç ana esastan herhangi birisine veya üçüne muhalif olacak olursa bu görevi yapan şahıs başta Cenab-ı Hakk'ın bu emrini bu öğüdünü dikkate almamanın vebâli altına girmiş olabilir. İzninizi istirham ederek bir konuyu arz etmek istiyorum, bu hususla alâkalı, o da şudur:

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Muhterem hocam 15 dakika oldu. Normal şartlarda zaten tebliğinizi!

- Tamam iki dakikada tamamlayayım, muhterem Başkan izin verirseniz.

- Estağfurullah.

- Zamanının devlet başkanı olan bir şahsa yakınlarından birisi derki; ben size bir irşadda bulunmak istiyorum, ancak sert söyleyeceğim. Hem izin verip, hemde tahammül edeceksiniz. Olmaz diyor izin vermem ve müsaade etmem. Sebebini sorunca diyorki: Allah Tealâ senden daha hayırlısına benden daha günahkârını irşad için Kur'an'ında şöyle buyurdu.

اذهبا الى فرعون انه طغى فقولا له قولا لينا لعله يتذكر او يخشى (Taha: 43-44)

Kuran-ı Kerim'de beyan buyrulduğu üzere Musa (a.s.) ve kardeşi Harun'a Allah Teâlâ şöyle buyuruyor; **Sen kardeşinle birlikte firavun'a git, benim tebliğatımı ona duyur: onu benim yoluma davet et ama kavl-i leyyin ile güzel tatlı sözle söyleyiniz** buyuruyor. Sonra diyor ki şimdi ne sen Musa Aleyhisselâmdan hayırlı bir insansın ne de ben Fivavundan daha günahkâr bir kimseyim.

İşin özü şu; Kur'an düsturu, düsturların en üstünü ve en güzelidir. Örneklerin en üstünü Resulü Ekrem (s.a.s.) efendimizdir. Bu konularla ilgili bilgilerimizi araştırmalarımızı derinleştirmeli ve irşad görevini omuzlayacak kimselere bu mukaddes emaneti bu şekilde iletmeliyiz. Bugün sadece İslâm âlemi değil Müslüman olmayan insanlarda Kurân'ın irşadına muhtaçtır. Hepinize en derin saygılarımı arz ediyorum. Selâmün aleyküm

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: - Buyurun efendim buyurun.

- Muhterem Şardağ hocamıza ben teşekkür ediyorum. Başkanlık olarak gerçekten yani bu konuda biz büyük sıkıntı çekiyoruz, yani rica ediyorum diğer arkadaşlarım lütfen ana hatlarıyla tebliğlerinde üzerinde durdukları meseleleri sadece problem olarak, konu olarak gündeme getirirlerse memnun oluruz. Kendilerinin tabii değerli fikirlerinden, birikimlerinden inşaallah aralarda onların sohbetlerini dinleyerek müstefid oluruz.

Efendim şimdi Prof.Dr.Yaşar Nuri ÖZTÜRK arkadaşımız bulunmadığına göre Halil GENÇOĞLU.

-Sayın GENÇOĞLU lütfen yani fevkalâde sıkıştırılmış şekilde konuyu ana hatlarıyla gündeme getirirseniz memnun oluruz.

Halil GENÇOĞLU

- Sayın Başkanım, değerli hocalarım, saygıdeğer arkadaşlarım; zamanın kısalığı belirtiltiği için ben hazırladığım irşadın yarısından başlıyorum. Süratle okuyacağım arz ederim.

Sadece irşad metodları onun da bazılarını okumak istiyorum. Kurân-ı Kerim'de İrşad: Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in Kurân-ı Kerim'le İslâmı tebliğinde Kur'an'ın muhataplara tesiri ile ilgili pek çok hâdise ve misal vardır.

Resulüllah (s.a.s.)'in irşad metodu önce tatlı sesi ile ve vecd içinde Kur'an'dan ayetler tilâvet etmek, sonra onları tefsir etmek ve nihayet dinleyenleri imana davete dayanıyordu. Aynı zamanda Peygamberimiz (s.a.s.) Kur'an'la irşad metodunu tebliğle görevlendirdiği kimselere de emrediyordu. Peygamberimiz (s.a.s.) bizzat okuduğu ayetler dinleyenlerin dimağlarını işgal ediyor, fethediyor, gönüllerinde taht kuruyordu. Kurân-ı Kerim'in insanı cezbeden bu mucizevî gücünün farkına varan Mekke'li müşriklerin ele başları Peygamberimizi seslice nazil olan ayetleri okuyup tebliğde bulunurken kulaklarını tıkıyorlar, başkalarının da etkilenmesini önlemek için tepinip, bağırıp, çağırıp, gürültü yapıyorlardı.

O halde Kur'an insanları irşadda vazgeçilmez bir unsur olma özelliğini ilelebet muhafaza edeceğine göre, günümüz irşadla mükellef din adamlarının bu metod üzerinde azami derecede durmaları gerekmektedir.

Muhatabı tanımak; tebliğde bulunan bir kimse muhatabının vasıflarını iyice tesbit etmeli ve ona göre irşad ve tebliğde bulunmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) davetinde muhatabını tanıyarak duruma göre tebliğde bulunduğu aşikârdır. İslâm davetçisinin muhatabının sahip olduğu fikir ve inancı iyi bir şekilde bilmesi onu güçlü kılacak ikna etme derecesini artıracak ve bu sayede Allah'ın da izniyle muhatabın gerçekleri görüp kurtuluşa ermesine vesile olacaktır.

Tebliğde inanç seviyesine göre hareket etmek de hedefe ulaşmada önemli bir metoddur. Meselâ bir ateistin irşadı için namazın faziletlerinden, orucun faydalarından bahsederken amelsiz bir Müslümana Allah'ın varlığından bahsetmek müsbet bir netice alınmasını engeller. Bunanla beraber İslâm davetçileri muhatabın kültür seviyesini ölçüp, biçip öğrenmeli ve ona göre irşadda bulunmalıdır ki gereğince anlaşılabilsin. Misâl olarak kültür seviyesi düşük bir kişiye felsefî polemiklerle anlamayacağı derecede ağır konularla yaklaşmak doğru değildir.

Bir başka önemli husus muhatabın haleti ruhiyesine göre hareket etmek lazımdır.

Abdullah Bin Mesud'un rivayet ettiği, "Resulüllah (s.a.s.) bize bıkkınlık vermesinden endişe ederek, mevzu için gün kollardı" Hadis-i Şerifi Peygamberimiz (s.a.s.)'in bu konuya verdiği önemi vurgular. Zira İslâm tebliğcileride buna dikkat etmelidirler. Kolaylaştırma, Resulüllah (s.a.s.) insanları irşadda kolaylaştırma metoduna pek sık başvurmuştur. Zaten bir hadis-i şeriflerinde kolaylık gösterin güçlük göstermeyin, müjdeleyin, ürkütmeyin, nefret ettirmeyin buyurmuşlardır. Aslında Kurân'ın toptan vahy olunmayıp 23 senelik bir müddet zarfında kademe kademe inzal olması şarabın veya sarhoşluk veren içkilerin yasaklanması tedricen gelen ayetlerden üçüncüsü ile sabitleşmesi kolaylaştırmanın en güzel ve en açık misalleridir.

Zayıf bir tabiata sahip olan insanoğlu kolaya mutemaildir. İslâm'ı tebliğ edenlerin insanın bu temel hususiyetine dikkat ederek muhataplarından yüklenemeyecekleri, kaldıramayacakları bir teklifle irşada başlamamalıdırlar. Çünkü bu tutum yılgınlığa ve daha da kötüsü toptan inkâra sebep olabilecek kadar tehlikelidir. Bu yüzden Peygamber Efendimiz (s.a.s.)in uyguladığı basitten zora metodu takip edilmelidir.

İyi muamele, hoşgörü, değer vermek; insan olarak hepimiz iyi muameleden, güleryüzden, güzel söz ve tatlı dilden hoşlanırız. Bunların aksine, kaba, kötü kırıcı, davranış ve sözler hepimizin canını sıkar, hepimizi üzer.

İşte bu yüzden irşad ve tebliğ vazifesi ile görevli olanlar muhataplarına karşı davranış, hareket ve sözlerinde ölçülü olmalı ve hüsnü muamele göstermelidirler. Muhatabın bilmemesinden kaynaklanan ufak, tefek hataları azarlar bir mahiyette yüzüne vurmamalı ve kesinlikle muhatap bir topluluk içinde yüksek sesle tenkitle küçük düşürücü bir tavra girmemelidir. Zira böyle davranışlar kalbi İslâm'a henüz ısınmış bir kimseyi bile soğutacağından dolayı kazanılacak bir ferdin kaybedilmesine sebep olabilir. Halbuki davetçinin sözü nazik, ince, hürmetkâr karşısındakine değer veren bir tarzda olmalı nefret ve isteksizliğe sebep olan bir nitelikte bulunmamalıdır. Cenab-ı Hak bu konuda mümin kullarına söyle daima güzel söz söylesinler buyurmuştur.

Aynı zamanda irşad vazifesini ifa edenlerin hitaplarında riyakârlık, dalkavukluk ve aşırılığa düşmemek kaydıyla muhataplarının ruhlarını okşayıcı sözler, söylemelerinde bir beis yoktur. Rasulüllah (s.a.s.) bu metodu kullanmış ve birçok kimsenin İslâmîyeti kabul etmesini ve daha çok bağlanmalarına vesile olmuştur.

Sert muamele bir kimseyi irşadda asıl olan metodun hüsnü muamele olduğunu belirtmiştik. Zaten dikkat edilirse emri bi'l-maruf, nehy-i ani'l münkerden önce gelir. O halde her türlü iyi muameleden anlamayan ve davranışlarıyla İslâmîyete zararı dokunanlara nehyi anil münker şarttır. Zira böylelikle hem onlar ıslah olup, tekrar kazanılabilirler hemde çevrelerine verebilecekleri zarar bertaraf edilmiş olur.

- Efendim lütfen Halil bey!

- Tabi, evet kısa kesiyorum. İrşadla görevli din âlimleri ve adamları İslâm'ı tebliğde muhataplarıyla yakınlık kurmaları için onu dinlemeye ve tasdik etmeye hazırlayan her türlü vesilelere ve yollara başvurmakdır. Bizzat Rasulüllah (s.a.s.) bunun üzerinde hassasiyetle dururdu. Meselâ o tebliğlerde bulunduğu kişilerin veya kabilelerin adlarına azamî derecede önem gösterir ve bu isimlerle güzel atıflarda bulunarak muhataplarının gönüllerini fethederdi.

Yer ve zaman seçimi; yapılan irşadın başarısı bakımından zaman ve mekânın veya yerin önemi büyüktür. Tebliğci mekânın şart ve imkânlarını iyi bilmeli ve ona göre telkinde bulunmalıdır. Cenab-ı Hak İslâmiyetten hakaret ve alayla söz edildiği İslâm'a karşı peşin hükümlerin mevcut olduğu yerlerde durulmamasını emreder.

Ayrıca da davetçinin İslâm'ı tebliğini münasip ve müsait yerlerde yapmaları muvaffakiyet için mühimdir. Telkin için müsait yerler cami, mescit, okul, hapishane, hastahane, darülaceze, huzurevleri, işçi mahalleleri, sinema, tiyatro, sohbet toplantıları, pazar, panayır, ev ve bunlara benzer yerlerdir.

Davetin başarıya ulaşmasında zamanın rolü büyüktür. Olup olmadık vakitte tebliğ istenilen neticeyi vermez.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Sayın Gençoğlu izin verirseniz yani üzerinde durduğunuz bu son iki konuyu gerek Başkanlığın görüşlerinde, gerekse Servet beyin tebliğinde dinledik yani istirhamım sizden efendim eğer söylenmemiş bir husus varsa uygun ve üstelik diğer gruplarda arz etmeye çalıştığım gibi normal tamamladılar ara verildi. Yani arkadaşlarımı kahve hakkından da mahrum ediyorsunuz yani benim zamanım diyorsunuz ama!

- Neticeyi okuyorum efendim. Şimdi netice olarak irşad vazifesi bir kişiyi kazanmak veya kaybetmek ve onu ikna etmekle kurtuluş yollarına sevketmek veya karanlık yollarda mahvolup gitmesine sebep olmak gibi çok büyük sorumluluğu gerektiren oldukça mühim ve faziletli bir görevdir.

Genelde tüm müminlerin, özelde ulemanın bugünkü din adamlarının zorunlu bir vazifesi olan irşad görevinde mutlaka Hz. Peygamberimizin örnek metodları uygulanmalıdır. İrşad ve tebliğ görevi ile mükellef olanlar Resulüllah (s.a.s.) samimiyeti, hoşgörüsü, fesahatı, sevimlilik ve güvenilirliği, derin iman gayret ve basireti, davet, irşad metodunu en güzel ve en mükemmel bir şekilde uygulaması , ihtiyaca göre cevap vermesi, muhatabının yüzüne vurmadan yanlış bir hareketini tashih etmesi, tatlı dille uyarması, tedrici, eğitim metoduna baş vurması, muhatabının tüm özelliklerini çok iyi tanıması, kolaylaştırması, muhatabına değer verip ince, nazik ve hürmetkâr davranması, yer ve zamanlamayı çok iyi tayin etmesi ve gerektiğinde de muhatabının İslâm'a kasten zarar vermeye ve hafife almaya kalkması halinde böylelerine, azarlama, tekdir ve kızgın tavırlar göstermesi gibi her çağ ve her mekânda geçerli psikolojik ve sosyal bakımdan mükemmel, etkileyici, ıslah edici ve diriltici prensiplerini uyguladıkları takdirde Cenab-ı Hakk'ın da izin ve hidayetiyle mutlaka başarıya ulaşacaklardır.

Bu mübarek davanın sorumluluğunu yüklenen aziz din görevlilerimizin irşad ve tebliğ faaliyetlerinde muvaffak olmalarını Cenab-ı Haktan niyaz ediyorum.

Arz ederim efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: –Muhterem arkadaşlarım diğer komisyondakiler ara vermiş durumdalar. Onun için biz üç arkadaşımızın tebliğini kahveden sonraya bırakıyoruz. Tartışmayı birleştireceğiz burda ki ara 15:30-16 şeklindeki ara bir kısım arkadaşlarımız için ikindi namazı tartışmaları sırasında gerekirse birtakım noktaları açıklayacak. Onun dışında diğer dört arkadaşımızdan da konuşmaktan feragat edip tartışmalar sırasında söylenmemiş olanlar üzerinde söz söyleyecek olanlar bulunursa

ben şahsen Başkanlık adına minnettâr kalacağım. Ama söz sırası Halim Karakaya beyde.

- Halim bey, sizin var mı yani orjinal yani böyle şeyiniz? yalnız işte lütfen beş dakika ile sınırlıyoruz. Muhterem arkadaşlar beş dakika az değil efendim.

Halim KARAKAYA

Sayın Başkan, değerli üyeler, dinî terminolojide olduğu kadar dinî hayatımızda da yaygın bir şekilde kullanılan irşad; doğruya, iyiye, güzele ve hayra yöneltme ve tebliğ metodu ile varılan bir neticedir. İrşad kelimesi zikredilen bu terim anlamlarının yanında daha ziyade dini kültür ile ilgili olarak daha özel anlamlarda taşımaktadır.

Yüce İslâm dininin çok yoğun anlam yüklü bu teriminin tefsir, hadis gibi ana dini ilim disiplinlerinde olduğu kadar özellikle İslâmî eğitim ve öğretimde çok özel bir yerinin olduğu bilinir. Ancak islâmî hayatımızda hemen müşahede edebildiğimiz gibi irşad ve mürşid kavramlarının günümüzde yukarıda sözü edilen umumî anlamlarının yanında çok daha özelleştirilerek hatta tahsis edilerek bilim olarak tasavvufa ve tasavvufî hayata inhisar ettirildiğini görmekteyiz.

Böyle bir yaklaşım, bir dereceye kadar doğru olmakla beraber İslâm ümmetinin ilk mürşidinin Hz.Peygamber olduğu gözönüne alınırsa İslâmî tebliğ ve ona davetde irşad ve mürşid terimlerinin umumi manaları gözden kaçırılmış olur kanaatindeyiz.

İrşad ve mürşid terimlerine dinî anlamlarının dışına çıkılmadan; öğretme, eğitme öğretici ve eğitici manalarını vermek kanaatimizce uygun düşmektedir. Dinî bir kavram olduğu kadar fikrî, zihnî, ruhî, kültürel ve sosyal değerlerin oluşmasında ve sürekli kılınmasında bir eğitim öğretim diye de niteleyebileceğimiz irşadın bir yönüyle ferdî; insanın içtimaî bir canlı olduğu gerçeği dikkate alındığında diğer yönüyle toplumsal cephelerinin bulunduğu ortadadır.

Ferdi, irşad kişinin ki burada bir Müslümanı kastediyoruz. Bilgilenme, ruhi olgunluk kazanma, karakter sağlamlığı gibi insani meziyetleri elde etme hususunda kendisi için temel İslâmî espriler ışığında ve Hz.Peygamberin yüce şahsiyetinde bulduğu örneklerle bezenmek için sarfettiği entellektüel gayrettir. Böyle bir çaba ile olgunlaşan kişilerden oluşacak İslâm cemaati ve genişleyerek İslâm ümmetide sağlıklı bir toplum teşkil edecek, dolayısıyla Müslüman fertler ve toplum eğitme, öğretme iletişimi ve etkileşimi diyebileceğimiz irşad ile oluşacaktır.

Bu kuşatıcı anlamı ile ele alındığında irşad, ferdin ve toplumun bütün yapıp etmelerinde gerekliliğini gösterir. Ancak, biz İslâmî çerçeveyi taşmamak için daha da özelleştirerek Kurân'ın getirmiş olduğu bütün esaslar ve Resulüllah'ın yaşayışı ve sözlerini irşadın alanı olarak sınırlayacağız. Bunları geleneksel İslâmî anlayışa uygun olarak iman, ibadetler, muamelât ve ahlakî prensiplerle ilgili irşad olarak belirlemek uygun olacaktır.

İslâm'da irşad ve önemi gibi bir konunun bir tebiğ sınırları içinde her yönüyle ele alınıp, değerlendirilmesinin güçlüğü izahtan varestedir. Biz, sadece İslâmî tebliğ metodunun en genel ilkelerine değinmekle yetineceğiz. Bütün peygamberlere ve bizim Peygamberimiz Hatemü'l-Enbiya Hazretlerine Cenab-ı Allah'ın verdiği görev, fertleri ve toplumu ıslah, huzur, barış ve mutluluğun bulunduğu bir ümmet ve dolayısıyla bir dünya kurmaktır.

Bunun için İslâmî esasların tebliğinde Müslüman toplum içerisinde bir rahatsızlığın, bir münkerin veya bir fitnenin uyandırılmamasına son derece dikkat edilmelidir. Nitekim bu konuda Kur'an, koyduğu emribi'l-marûf ve nehyi anil münker ilkesiyle iyi, güzel, doğru ve hayır olanın tavsiye edilip tanıtılmasına ve öğretilmesine öncelik vermiştir.

İslâmî tebliğin en dikkat çekici ilkelerinden biride irşadda sevgi unsurunun korkudan önce yer almış olmasıdır. Bu sebeble sevmek, sevdirme ve müjdeleme esası olup, korkma, korkutma belki sevilenin kaybedilme endişesinden kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilmelidir. "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz" ifadesi bu ilkenin veciz bir anlatımıdır.

İrşad, mürşid ile irşad edilen arasında bir iletişim, bir diyalog demek olduğuna göre mürşidin irşad ettiği kişilerin her yönüyle daha kemâl sahibi olmasının yanında muhatabını çok iyi tanımasıda gereklidir. Bunun için mürşid, çağının psikoloji, sosyoloji ve pedagoji bilgileri ilede mücehhez olmak durumundadır. "Ey Muhammed! Rabbinin yoluna insanları hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et." Meâlini sunduğum bu ayette fert veya toplum olsun irşadın muhatabı olabilecek kimseler, alimler, günümüzdeki anlamıyla kullanırsak aydınlar, geniş halk yığınları ve nihayet bunların içinden cahil, mücadeleci, inatçı hatta düşmanca tavır sergileyen kişiler olarak tasnif edilmektedir. Ayetten anlaşıldığına göre daha öncede değinildiği gibi irşadda başarılı olabilmek için mürşidin muhatabının zihin ve kültür seviyesi gibi sosyal statüsünü, karakterini yakından tanımasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: –Sayın Karakaya sizden istirham ediyorum.

-Toparlıyorum efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

–Hayır toparlama değil, rica etmiştim değerli arkadaşlarım burada sizinle beraber dördüncü arkadaşımızda da aynı şeyleri dinliyoruz. Bu biraz saygısızlık oluyor.

- Sayın Başkanım tabiki aynı şeyleri sunacağız. Onun için sınırlamanın bir anlamı yok o zaman bırakalım burayı çekip gidelim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

–Sayın Karakaya istirham ettim, gereği yok değil efendim. Bakın...

- Sayın Başkan korkuluk gibi buraya çıkıp şey yapmanın bir âlemi yok yani lütfen. Ben hazırlık yapmışım, gelmişim buraya. Sayın başkanım, efendim Kur'an ve hadiste irşad metodu nedir? biz onu dile getiriyoruz. Eğer burada herkes çıkıp istediğini söyleyemeyecekse bu Şûranın anlamı yok beyler.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

–Sayın Karakaya, istediğinizi elbette söyleyeceksiniz. Bu da fırsattır. Sayın Karakaya burada önemli olan kısaca takdim etmek, tartışmalar konusunda özel fikirleri ortaya koymakdır ki kararlar oluşsun.

– Teşekkür ederim.

– Ben teşekkür ederim. Değerli arkadaşlarım, elbetteki herbiriniz çok değerli

tebliğleri hazırlamışsınızdır. Ancak zaman ve bir de belki organizasyonda programı yapan arkadaşlarımızdaki belki tecrübesizlik buraya yedi isim olarak yazılmıştır. Esasen buraya bir tek isim konabilirdi. Gelen arkadaşlarımız tartışmaya katılmak suretiyle bu iş çözümlenebilirdi. Ancak ben komisyon başkanı olarak önümdeki programı uygulamak zorundayım ve bunu da zamana karşı yarış içerisinde yaptığımı lütfen kabul buyurunuz.

- Sayın Feyyaz YAŞAR buyrun.

- Beş dakika efendim.

Feyyaz YAŞAR:

- Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım;

- Şüphesiz din önemli vazgeçilmez, sosyal bir müessese ve olaydır. İslâm dininin ana kaynağı sünnet ve kitap bütün insanlara önemli iki olguyu içeren güçlü bir mesaj getirmiştir.

1- (Mesajdan biri) Mahlûk olan insanı Hâlık olan Yüce Allah'a bağlamaya çalışmıştır. İnsan ile Allah arasında güçlü bir ilişki kurmuştur. Bu sağlam münasebet kopmaz bağ, hakiki imandır. Böylece fertler ve toplumlar kudreti sonsuz, herşeye kâdir, herşeyi veren, alan ve tükenmez güce yaslanan, dayanıp, bağlanan kişiler hem daha güçlü, hem de daha mutlu olurlar. Yüce Allah'ın anılan bu ilâhî mesajı bu yönüyle beşerin huzura ve saadete kavuşmasını sağlamıştır.

2- Fert ile çevresi arasında güzel ve dengeli ilişkiler düzenlemiş ve yollarını göstermiştir. Önemli konularla ilgili bir kısım emir ve yasaklarla kulunu disipline etmiştir. Böylece kişinin hürriyetinin başkalarının hürriyetleri ile tahdit edildiğini göstermiştir. Bu metod ile fertleri ve toplumları içiçe, yanyana huzur ve esenlik içinde yaşamalarını istemiştir.

Kişinin öz nefsinden başlanmak üzere ailesi, iş çevresi, köyü, ilçe halkı, milleti ve bütün Müslümanlar, mevcut insanlar, hava, toprak, su, atmosfer, hidrosfer, litosfer, ormanlar, dağlar, denizler bütün canlılar hülâsa evren ve kâinata kadar herşey çevresi sayılmıştır. Yüce din, kişinin yukarıda sayılan çevreye karşı olan görev ve davranışlarını belirtmiş ve düzenlemiştir. Bu düzenin ve programın dışına çıkan yanlış hareket etmiş ve kusur işlemiştir.

İlâhi mesajın ikinci kısmında beşerî münasabetlerin en güçlü hususu yardımlaşmadır. Kâinatta taâvûn genelde yardımlaşma iki kısma ayrılır. Takvada iyilikte taâvûn, kötülükte ve düşmanlıkta taâvûn onu geçiyorum. İslâm'da sorumluluk devam ediyor. İslâm'da kişisel sorumluluk; Sayın başkan, ikaz ederseniz hemen terkeder giderim ben kısa kısa İslâm'da kişisel sorumluluk esastır. Her fert kendi nefsinden ve sorumlu bulunduğu küçük çocuklar ve çevresinden mesuldür. Onlara vermekle mükellef olduğu hizmeti tam ve zamanında kalitesine uygun bir şekilde vermediği takdirde görevini yapmamış olur. Fena işlerle başkasının cezalandırılması prensibi yoktur. Zira İslâm'da nisbi iradeyi cüziyenin iş ve eylemlere rolü büyüktür. Bundan dolayı kişi şahsi iradesine göre ve hak ettiği nisbette ceza veya mükafatlandırılır. Şu halde ferdi mesûliyet esastır ve bu konu ile ilgili sadece bir kaç esasa değinmek istiyorum ki onu geçiyorum tekrar geçiyorum.

Şahsi mesûliyet tamamen müdahalesizlik demek de değildir. Kötü şimdi esas irşada geliyor; kötü ve çirkin işleri yapanı gören mümin imkân dahilinde nezaketi

aşmayacak şekilde mühadale etmesi, böylece Müslüman kardeşine yardımcı olması dinî görevlerinden biridir. Zira kendi şahsına verilmiş bir vazifedir. Gördüğü bir olayı aynen dile getirerek adalet huzurunda şahitlik yapması nasıl özel bir görev ise, kötülük yapanı ikaz ederek yardımcı olmasıda aynı şekilde önemli bir görevidir. Nitekim, Resulüllah (s.a.s.) zâlim olsun mazlûm olsun kardeşine yardımet buyurunca Resulüllah'a mazlûm olduğu takdirde yardım edilir, zalim olduğu zaman nasıl yardım edilir diye sorulunca elinden tutar, zulmünü engellemekle yardım edersin diye cevap vermiştir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Bitti mi efendim? Peki çok teşekkür eder, hürmetlerimi sunarım.

- Ben teşekkür ederim.

-Efendim muhterem hocamız Celâl YILDIRIM beyefendi.

-Metini zaten veriliyor efendim onlar tartışmalarda ve diğer görüşmelerde değerlendirilecek. Bütün metinler efendim.

- Şimdi sıra Tunuslu arkadaşımız Muhammed Muhtar SELLAMİ'de dışarı çıktı. Efendim onu daha sonraki bir zamanda dinleriz, İnşaallah. Muhterem arkadaşlar şimdi tebliğlere devam ediyoruz. Sıra Prof.Dr. Hüseyin ATAY'da ve arkasından Prof.Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU değerli profesörümüz tebliğlerini sunacak ve ondan sonra tartışmaları bütünüyle sizin sabrınızın el verdiği ölçüde ve yemeğe bizi çağırıncaya kadar devam edeceğiz efendim. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY: Yalnız bizim tebliğimiz yarım saat değil mi?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Hayır, muhterem hocam tebliğlerin normal şartlarda takdimi on dakika, yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bize söylediği o, yani tartışmalarla beraber ayrılmış olan süre yarım saat, takdiminiz on dakikayı aşmayacak muhterem hocam, aşarsa keseceğim, beni lütfen bağışlayınız, hocamsınız ama.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY:

- Oldu oldu. Ben maalesef, Türkiye'nin dışında da olan kongrelerde her zaman vakite riayet etmişimdir. Bir toplantı sırasında bir İslâm âlimi geliyor diyor ki yani biz diyor hep konuşuyoruz hiçbir iş yapmıyoruz. Bende hemen saatimi zaptettim. Konuşma 20 dakika idi tam 45 dakika konuştu. Ama ben 10 dakika konuşacağım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Muhterem hocamızın tebliğinin başlığı "İslâm'ı Anlama ve Anlatma Metodu" buyurun hocam.

- Evet efendim tabi metod kelimesi çok kullanılıyor bunu biliyoruz. Tanımlarından bir tanesi şudur. Herhangi bir ilimde mevcut olan kuralları kullanma tarzı olarak kabul edelim. Herhangi bir ilimde mevcut olan kuralları kullanma tarzı, işte bu bakımdan ben metodu ele alıyorum. Tabi bu Usûl-u Fıkıhla ilgili esaslı bir konudur.

Peygamberimizin hayatına bakıyorum, tarihten hareket etmek istiyorum. Peygamberimiz 40 yaşına kadar geldi, kendisine vahiy gelmemiştir ve 40 yaşına kadarda düzgün bir hayat yaşadı ve herkes tarafından methedildi. Peki bu düzgün hayatı hangi esaslara göre ayarlamıştı? İşte ben buna temas etmek istiyorum.

Peygamberimiz 40 yıl , 40 yaşına gelene kadar hep aklıyla hareket etti ve böylece aklı onu hiçbir zaman şaşırtmadı. Dikkat edin, aklı o halde Peygamberimizin, Peygamberlikten önceki bilgi kaynağı aklıdır. Elbette aklı, toplumda mevcut olan bilgileride değerlendirdi. Aklı deyince diğer bütün aklın kaynağı olan bilgileri de ihtiva ediyor.

40 yaşına gelince Peygamberimizin bu bilgi kaynağına ikinci bir bilgi kaynağı ilâve edildi, o da vahiydir. O halde Peygamberimiz vefatına kadar iki kaynak ile hükmetti ve iki kaynağa göre hareket etti. Birisi vahiy, diğeri akıl, kendi aklı tabi bu aklının yanında tecrübesi, sahabenin tecrübesi, onlardan istifade etti tabi, hepsi aklın içinde, demek ki, İslâm'ın iki ana kaynağı vardır. Birisi Kur'an'dır, diğeri akıldır.

Bu şu demektir; Kur'ân'ın verdiği hükümlerde ilâhî hükümdür, aklında verdiği hükümler, ilâhî hükümdür. Dini hükümdür, dini vucûbiyet ifade eder bunu vurgulamak istiyorum. (*) Şimdi Peygamberimiz vefatına kadar akıl ve vahiy ile hareket etti, hulefa-i Râşidîn Hz.Ali'nin vefatına kadar da gene sahabe hulefa-i râşidîn akıl ve vahiy ile hareket etti. Ancak, burada Peygamberimizin, tatbikatından da istifade etti. O halde gene hulefa-i râşidîn sonuna kadar akıl ve vahiy rolde. Hz. Ali'nin vefatından sonra ondan önce Abdülaziz'in hilafetine kadar akıl ve vahiy ve sünnet ama bu dönemde sünnet üstün gelmeye başladı. Sünnet hakem oldu. Kuran-ı anlamak için sünnete gidildi. Herhangi bir hüküm vermek için Peygamberimizin, hulefâ-i râşidî'nin bir tatbikatı var mı? diye ileri sürüldü, soruldu ve böylece benim kendi özel bir tabirim şimdi bu kusura bakmayın, yani hakem sünnet oldu, Kur'an'a hakem sünnet oldu, sünnet hakem ve bu hususta ifadeler var.

السنة قاضية على القرآن على الوحى

Ve bu sünnet hakem olunca, herşey sünnete göre anlaşılıp tatbike koyulunca, sünnet çoğalmaya başladı.

Herkes hadis uydurmaya başladı, bunu tabii ileri gelen büyük İslâm alimleri, mü'minleri diyelim bunlardan biri de Ömer İbn-i Abdi'l-Aziz hemen sünnetin resmen kayıt edilmesine, sahih sünnetin kaydedilmesine emir verdi, bu suretle sünnete karşı bir şüphe uyanmaya başladı. Ve böyle geliyoruz biliyorsunuz, İmam-ı Âzam Hazretleri sünneti en az kullanmak isteyen en büyük müçtehitlerimizden ve bizim imamımızdır. En az kullanmaya çalışmıştır. Bundan dolayıda hadisciler tarafından itham edilmiştir. Ve bu İmamlar dönemi başlıyor, 100 den 241 yılına kadar İmamlar dönemi başlıyor.

Şimdi sünnete karşı böyle bir tenkit bir şüphe uyanmaya başlayınca İmamlar İmam-ı Âzam'ı alalım diğer 4 imamı alalım bunun yanında diğer imamlarda genellikle Kur'an ve akla gitmeye başladılar. Ve böylece içtihatlarını Kur'an'a ve aklı ilkelere dayandırdılar. İşte İmam-ı Âzam bunların en büyük bir örneğidir. Tabi bu dönemde

(*) **Diyanetin Notu**: Bu düşünceler tebliğ sahibine aittir. Tebliğ sahibinin buradaki ifadelerinden, Sünneti dinin kaynağı olarak almadığı şeklinde bir izlenim elde edilmektedir. Ancak daha sonraki tartışmalarda kendileri şöyle söylüyorlar: "Kur'an'ı esas alanlar, İslâm'ı yalnız nazariyata bırakmak isteyenlerdir. Ben, İslâmiyeti fiilen tatbik ettiğim için hadisi Kur'an'dan ayırmaya imkân yok. O bakımdan bu hususta bir sıkıntınızın olmasına gerek yok. Biz hem hadisi, hem sünneti alıyoruz. Ama dikkat buyurursanız biz hadisi İmam-ı Âzam'ın titizliği ile almak istiyoruz."

Bu itibarla tebliğ sahibinin buradaki düşünceleri, orada zikrettikleriyle birlikte değerlendirilmelidir.

Bilindiği gibi Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'le birlikte Resulüllah (s.a.s.)'ın sahih sünneti ve icma'dadinden olduğu kesin olarak bilinen bir takım hususlarda (Zarûrat-ı diniyye) şüphe uyandırmaya çalışan görüşleri nazarı itibara alınmayan çok küçük bir azınlığın dışında Müslüman ilim adamlarının ittifakıyla dinimizin kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Sünnetin, Kur'an-ı Kerim'de ortaya konan hükümleri te'kid, tefsir bir de Kur'an'da sarahaten ortaya konmamış yeni hükümler koymak şeklinde üç fonksiyonu bulunduğu konusunda da ilim adamlarının görüş birliği vardır.

İcma' ise, Hz. Peygamber'in vefatından sonra herhangi bir dönemin müctehitlerinin şer'i bir meselenin hükmü üzerinde görüşbirliğine varmalarıdır.

mezhepler teşekkül etti. 241 yılına kadar. İmam-ı Ahmet İbni Hanbel'in vefat tarihidir bu. O zamana kadar tabi bu sosyal meselelerde, ilmî meselelerde kesin bir tarih vermeye imkân yok, ama ben takribi olarak söylüyorum 241 yılına kadar mezhepler teşekkül etti. Mezhepler o kadar güzel teşekkül etti ki artık bir kale, bent haline geldi ve mezhepler insanları parselledi. Herkes bir mezhepten olacak.

Şimdi 241 yılına kadar İslâm dünyası fikriyatını, ilmîni, medeniyetinin temellerini attı, ve 241 yılından 941 yılına kadar İbni Kemâl Paşazâde'nin vefatı oluyor, duraklama dönemi, İslâm dünyasının tam 7 asır duraklama dönemi hiçbir fikrî ilerleme yoktur. Bütün fikrî ilerlemeler bu üç asırda tamamlanmıştır ve İbni Kemâl Paşadan sonra bu zamana kadar, bu ana kadar İslâm dünyası, din anlayışı ve ilim bakımından çökmektedir. Henüz daha biz yuvarlanıpta bir meydana konmuş değiliz. Hâlâ yuvarlanmaktayız. Yani biz bu şimdi 4 asrın çöküşü içindeyiz. Bundan nasıl kurtulacağız?

Evvelâ şunu arzetmek istiyorum. Aynı eski metodu, sahabenin ve peygamberin kullandığı metodu kullandığımız zaman kurtulacağız. Bizim bakınız tabi misalleri vermeme imkân olmuyor bütün fıkıh kitapları şu iki tesbitimide temsil etmek istiyorum. 241 yılından zamanımıza kadar benim tesbitim hiçbir mezhep diğer mezhepten tek bir kelime istifade etmemiştir. Tesbitim budur. Bilmiyor değil biliyor. Şafiler Hanefiler'i, Hanefiler Şafiler'i biliyor ama hiçbir hanefi, Şafi mezhebinden bir hükmü alıpta kendi mezhebinde bir hükmü düzeltmiş değildir. Şafiler de aynı şekildedir ve böylece her mezhep kendi hatası içinde devam etmektedir. Bu gün de öyle, ikinci tesbitim bunların hiçbiri Kur'an'a veyahutta hadise bütün mezhepleri kastediyorum, gidipte kendi İmamlarının fikirlerini içtihatlarının zamanlarına göre uygun olmadığını ortaya koyupta Kur'an'dan yeniden hüküm çıkarmaya gitmemiştir. Ne kadar? 241 yılından bu zamana kadar 11.5 asır yapıyor değil mi? 11.5 asır bu iş böyle devam etmiştir.

Şimdi bizim yapmamız gereken husus Peygamberimizin metodu ve hulefa-i raşidînin metodudur. Bakınız hulefa-i raşidin'in fikirleri demiyorum. Hatta İmamların fikirleri demiyorum. İmamların metodlarını da terkettiler. Kim terketti? ondan sonra, 241 yılından sonra Hanefiler, İmam-ı Âzam'ın metodunu terkettiler ama fikirlerini ne yaptılar, fikirlerini nas yaptılar, Kur'an gibi, hadis gibi, aşılmaz ve değiştirilmez kabul ettiler. Bizim Türkiye'nin değil, İslâm dünyasının en büyük problemi budur.

-Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

–Sayın hocamıza teşekkür ediyoruz.

- Değerli misafirlerimiz son olarak değerli hocamız Ekmeleddin İHSANOĞLU konuşacaklar. Günümüzde İslâm'ın karşılaştığı meselelere yeni yaklaşım ihtiyacıdır. Tunuslu arkadaşımız namaza gitmiş olduğu için hakkını kaybetti ancak tartışmalar bölümünde Ekmeleddin beyden sonra kendisine söz vereceğiz.

- Buyurun Ekmeleddin bey.

- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Efendim günümüzde İslâm'ın karşılaştığı meselelere yeni yaklaşım ihtiyacı bu başlık altında bendeniz irşadla ilgili olarak değil, daha çok İslâm'ın bugünkü durumu ile ilgili bazı tesbitlerimi ve düşüncelerimi arz etmek istiyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU: Affedersiniz siz yoktunuz biz on dakika ile sınırladık, haberiniz olsun.

- Peki efendim biraz yeni bir haber ama elden geleni yapacağım.

Şimdi efendim İslâm'ın bugün ele alınması gereken en büyük meselelerinden birinin başında islâm'ın (ve İslâm dünyasının durumunun değişik dünya şartlarının ve olaylarının ışığında değerlendirilebilmesi ve bu değerlendirmenin neticesinde) İslâm'ın hemen hem Müslüman milletlere hemde dünyaya doğru şekilde tanıtılması gerekmektedir. İslâm dini ve İslâm dünyası günümüzde hâlâ büyük ölçüde misyonerlerin ve bazı şarkiyatçıların yaptıkları çalışmaların ve bir ölçüde de bazı ülkelerdeki uygulamalarda görülen örneklerin verdiği sınırlı ve çoğu zaman yanlış olan değerlendirmelerin ışığında tanınmaktadır.

İslâm milletlerinin genel olarak dünya ekonomisi ve bilimi içinde geri plânda bir konumu olması buna eklendiğinde bu gün için, gelecek için dünya konjüktüründeki İslâm'ın yeri lâyık olduğu yer değildir. Buna bağlı bir başka problem de İslâm milletlerinin birbirlerini çoğu zaman yanlış ve eksik bir şekilde tanımalarıdır. Bu problemler şüphesiz milletlerarası ilişkilere de yansımaktadır.

Ayrıca, son yıllarda dünyada meydana gelen büyük değişiklikler yüzünden ve bilhassa sosyalist sistemin çöküşü ile ideolojilerin yok olduğu ve bu yüzden yeni akımların ideoloji arayışlarının ortaya çıktığı da bilinmektedir.

Bunun neticesinde de daha önce baskı altında tutulan dinî ve etnik farklılıkların hatta aşırı ırkçı ve dinî fikirlerin çatışmalar ve savaşlar halinde dünyanın çeşitli yerlerinde su yüzüne çıktığı görülüyor. Bu da milletler arası ilişkilerde gelecekte daha büyük problemlerin ortaya çıkması ihtimalini artırıyor. Bu tehlikelerin artması ile dünyada değişik milletler ve daha genel seviyede değişik bölgeler ve medeniyetler arasında karşılıklı anlayış, birbirinin varlığına saygı ve hoşgörü gibi prensiplerin anlatılarak yerleştirilmeye çalışılması din unsurunun hiçbir şekilde başkalarını tehdid edici bir unsur olmadığının anlatılması bu esasların bütün dünyada kabul görecek şekilde yaygınlaştırılması gerekiyor.

İslâm dininin bu konudaki prensipleri diğer dinlere karşı gösterdiği anlayış ve tarihteki uygulamaları da bu bakımdan vermiş olduğu mükemmel örnekler gözönüne alındığında şimdiye kadarki tanıtma faaliyetlerinin yeterli olmadığı ortaya çıkıyor.

Meseleye bir de kendi açımızdan bakarsak İslâm'ın dünyada tam ve doğru olarak tanınmaması yanında, İslâm alemininde dünyadaki diğer din mensuplarını değişik kültür medeniyetleri laikiyle tanımadığını itiraf etmek lâzımdır.

Başka dinleri, başka kültür medeniyetleri araştırmak onları anlamak gerekir. Yani eskiden olduğu gibi Milel ve'n Nihal geleneğini korumak ve öbür dinleri kaynaklarındaki yazılan eserleri anlayacak yani İbrani, Latin, Yunan, Eski Yunanca vesaireyi anlayacak şekilde ilim adamları yetiştirmek.

Burada Diyanet İşlerimize büyük görev düşmektedir ve sevindirici bir olay var, Diyanet Vakfına bağlı İSAM bu hususta bazı çalışmalar başlatmakta. Bunların daha geniş çapta yapılması lâzım. Bizim öbür dinler ve kültürler hakkındaki bilgimiz fevkalâde sathidir ve bir iki sayfayı aşmaz bir şekilde tekrarlanmaktadır. Her minberden, her forumdan bu sahada yeni şeyler yapmak lâzım ve başka milletlerin yaptığını yapmamız lâzım. Yani istişraka karşı bir istigrap, bir garbiyat çalışmaları ve mukayese-i dinler demiyorum, esas o dinlerin araştırılması lâzım, yani bizde Hinduizmi çok iyi bilen birkaç adam lâzım, bizde Budizmi bilen çok iyi insanlar olması lâzım. Bizde şu yanıbaşımızda İstanbul'da feneri ve ortadoksluğu Rum Ortadoksluğu bilenimiz yok, yani rumca bilenimiz yok, o dini bilenimiz yok, o mezhebi o kilisenin tarihini bilen yok.

Halbuki onlarda bizim her meselemizle çok yakından ilgilenen, insanlar, bilenler var.

Şimdi bunun dışında Türkiye'de mikro seviyede inceleyecek olursak dinin birleştirici faktör olarak üzerinde duruldu. Burada üzerinde durulması gereken iki husus var, din evet birleştirici faktör ama, Türkiye'de bir çatışma var. Ondokuzuncu asırdan beri başlıyan bir çatışma. Ondokuzuncu asırda bütün kadrolar medreseden yetişmiştir. Bütün devletin idaresi onların elindeydi. Sonra yeni bir bürokrat sınıfı geliyor, aydın münevver sınıfı batı eğitimiyle geliyor. Onların yerini alıyor ve böylece bu sınıf eski ilmiye sınıfı kovuluyor. Şimdi cumhuriyette bu devam ediyor, fakat son senelerde İmam Hatipli kaynaktan gelen yeni bir devlet memurları sınıfı, devlette tekrar yerine geliyor ve bu tartışma devam ediyor. Yani bir med-cezir yaşıyor Türkiye iki asırdan beri. Bunun yarattığı Türkiye'deki ayrılığı, çatışmayı artık sona erdirmek lâzım.

İkinci bir husus Türkiye'de sosyal dayanışmanın yani dinin sosyal dayanışmadaki önemli faktör olarak ele alınması için lâiklik meselesinin tartışılması ve iyi bir şekilde anlaşılması bugün sabahleyin devlet büyüklerimizin, Cumhurbaşkanı'ndan en son konuşmacıya kadar yaptıkları tarifleri hepimiz kabul ediyoruz, ama unutmayalım ki 1950'ye kadar bunun tam tersi ve çok haşin bir şekilde çok sert bir şekilde tatbikatı ve sözleri yapıldı.

O zaman lâiklik nedir? ne değildir sekulerizm var, biz laiklikden ne anlıyoruz? İslâm kontekstinde bunun tarifini yapmamız lazım çünkü lâiklik bize batıdan gelme ve özellikle katolik bir konteksten geldi. Lâiklik katolik konteksi nedir? kilesinin devletten ayrılması, Fransız ihtilâlinden sonra, peki bunun dışında yine başka bir Hristiyan kontekste bunu tartışmamız lâzım ve bunun tarifini yapmak lazım. Tarifsiz bırakılırsa, hele bugünlerde bizim bu örneğimiz başkaları için tavsiye edilmektedir. ve onlar için kurtuluş ve örnek olarak gösterilmektedir. Onun için bu bizim Türk aydınlarının ve bu Şûramızın başta gelen görevleri arasında görüyorum. Aksi takdirde ihraç edeceğimiz bu modelin belki sıkıntıları da olabilir başkaları için.

Şimdi efendim son yıllara bakıldığı zaman bilhassa soğuk savaşın bitmesinden sonra karşımıza dinî bir manzara geliyor. Medeniyet çatışması, bu yaz Amerika'da fronefers mecmuasında Harvard Üniversitesinin büyük hocalarından Prof.Somwill Houmfington'un bir makalesi çıkıyor ve o makalesinin özünde şunu diyor;soğuk savaş bitti. Fransız ihtilâlinden önceki savaşlar prenslerin, kralların savaşıydı. Parmen'in dediği gibi. Sonra milletlerin savaşı oldu bu, birinci harbe kadar devam etti. Birinci harpten sonra ideolojilerin savaşı oldu, bu da bitti, şimdi sıra medeniyetlerin savaşı ve bugüne kadar ki savaşlar diyor.

Avrupa merkezli batı merkezli yani batı dünyası içinde savaşlar, halbuki bundan sonraki savaş batı merkezinin dışında ve batı ile diğerleri arasında, ve dünyayı medeniyetler iklimlerine 7/8 iklime şeyi diyor İslâm bunların bir tanesi Konfiçuyuzm ve Ortadoks, Slav, Hindu v.s. ve burada İslâmla batı arasında bir çatışmayı ön görüyor. Şimdi böyle bir kayma var dünyada. Batı dünyasında böyle bir kayma var ve batı dünyasını, şuna benzetiyorum bir boksöre bir güreşçiye benziyor. Önündeki komünizm şeyini rakibini yıkıyor fakat ringte hâlâ pür hiddet etrafına bakıyor ve böyle birisine vurmak istiyor. Yani buda işte herhalde bunlardan bir tanesi İslâm dünyası, bir tanesi Çindir.

Şimdi bu ortamda biz İslâm'ı başka türlü tanıtmamız lâzım. Bugün İslâm dünyası belirli bir şekillerde mastriht yada Avrupa'da belirli örnekler, ülkeler üzerinde durularak

yapılıyor. Belirli akımlar marjinal akımlar, üzerinde durularak yapılıyor, takdimi, yapılıyor. Halbuki İslâm bu değildir ve şunu söylemek lâzım bugünki medeniyet batı medeniyetinin harcında da sabahta söylendi bizimde hissemiz var. Yani biz bu medeniyetin tamamen dışında değiliz ve bu medeniyetin karşısında bizim bir takım görüşlerimiz, farklılıklarımız var, biz bunları muhafaza edeceğiz. Yani atom bombası ilede gelseler üzerimize biz kendi varlığımızı muhafaza edeceğiz. Ama biz medeniyetin düşmanı değiliz ve biz bu medeniyetin düşmanı olmakta istemiyoruz.

Çünkü biz bu medeniyetle çatışmak istemiyoruz, yani İslâm medeniyeti ile batı medeniyeti arasında çatışma noktasına gitmemek lâzım. Bu yönden bir takım çalışmaların yapılması lâzım ve bu gene ilim yolundan geçer. Evet böyle bir eğilim var. Bir de fakto çatışmaya Medeniyet çatışmasına gitmek isteniliyor onun için burada bazı şeyler yapmak lâzım yani buda yine ilmî yoldan akademik yoldan, gidilerek yapılacaktır, ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da bu meselelere eğilecek yeni oluşumların, yeni kuruluşların yapılanmasına bağlıdır. Ben söylediklerimi tekrarlamak istemiyorum. Fakat bu tabii her zaman söylenen yeni kadrolar, yeni teşekküller vs. bunlar detay meselesidir. Ben fikri ortaya koymak istiyorum.

Son olarak söylemek istediğim bir husus var, yani vurgulamak istediğim bir husus var. Bugün Türkiye'de Müslümanlar olarak biz gerek mahallî şartların vaktiyle verdiği sıkıntılar daha önceki durum, lâikliğin anlaşılması, başka türlü anlaşılması, anlatılması, tatbikatı ve gerekse bugün dünyada İslâm aleyhinde yaratılan hava, şartlar, siyasi bakımdan sıkıntılar, bildiğimiz problemler vs. bunlar bizi bunların karşısında artık biz eskisi gibi pasif bir şekilde apolojetik müdafaacı bir tavırla değil, daha çok aktif ve mazisinden ve manevi mirasından emin bir yeni tavır ve hâletiruhiye içinde olmamız ve dünyaya bu şekilde açmamız lâzım geldiğine inanıyorum. O zaman milletlerarası platforma daha çok iyi bir şekilde kendimizi vaz ederiz ve daha iyi bir konuma sahip oluruz.

Son olarak şunu söylemek istiyorum bilhassa dinler arası diyaloglar çerçevesinde İslâm'ın müsamaha dini olduğu ve Allah'ın rahman sıfatının bütün insanlara hatta yaratıklara sırf insanlara, yaratıklara, şamil olduğunu belirtmek lâzım. İslâm'ın insanları baskı korkutma yoluyla değil sevgi ve iyilik yoluyla doğruya götürdüğü anlatılmalıdır. Hz. Peygamberimizin: يسروا ولا تعسروا بشروا ولا تنفروا **"müjdeleyiniz sakın nefret ettirmeyiniz, kolaylaştırınız sakın zorlaştırmayınız"** hadisi şerifini düstur edinmek lâzım ve buda bu şeyin en bariz delilidir. Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU: – Değerli hocamız Ekmeleddin beye teşekkür ediyoruz. Böylece oturumlarımızı tamamlamış bulunuyoruz. Ancak Sayın Başkanımızda teşrif ettiler. Tunuslu misafirimiz sayın Başkanım söz alamadı, şimdi tartışmalar safhasındayız, artık nasıl takdir buyurursunuz.

- Estağfurullah

- Bir beş dakika kendilerine söz vereceğiz.

- Mr. Muhammed Mohtar Sellami vaktimiz olmadığından sizin için beş dakika ayırdık, buyrun:

Muhammed Muhtar SELLAMİ

Bismillahirrahmanirrahim.

(Salât ve Selâmdan sonra)

Sayın Başkan, aziz kardeşlerim, esselâmü aleyküm ve rahmetullâhî ve berekâtühü.

Sizlere Tunus Cumhuriyeti halkının sevgi ve saygılarını sunmak istiyorum. Tunus halkı asırlar boyunca hem fikir, hem yöntem bakımından Türkiye ile irtibat halinde kalmıştır. Vatanın ifadesi olan bayrakta da Türkiye ile irtibatı vardır. Zira Türkiye bayrağına en yakın bayrak Tunus bayrağıdır. Cihat eden bir ordunun başında ülkemin bayrağının yurt dışına ilk çıkışı Kırım harbindeki Türk ordusuna katılmak üzere olmuştur. Bunun için, Türkiye'de olup biten her şeye tıpkı kendi ülkemizde olup biten şeyler kadar önem veriyoruz. Biz Türkiye'de yürürlüğe konan ekonomik atılımı ve dini alanda yapılan faaliyetleri takdirle karşılıyoruz. Bunun için Türkiye'nin Sayın Büyükelçisi bu toplantıya katılmamı benden isteyip, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın davetini bildirdiğinde tereddüt etmeden olumlu cevap verdim ve kendimden bir parça olarak kabul ettiğim bir konuşma hazırladım. Onu özetleyip bir kısmını atacak olsam kendimden bir parçayı çıkarıp atmış gibi olurum. Çünkü o benim için değerlidir. Bu sebeple bütün temennim şayet lütfederlerse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın onu Türkçeye çevirmesidir. Çünkü o bir düşüncenin özüdür. Onda birşey tekrar ettiğimi ya da sözü fazla uzattığımı sanmıyorum. Bunun için bu değerli davetten dolayı teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarken, bu fırsatı bana verdiği için de Başkanlığa teşekkür ederim. Daha fazla da uzatmak istemiyorum.

Esselâmü aleyküm.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim ya üstaz.

Muhterem arkadaşlarım bugün öğleden sonra başlayan tebliğlerimizin bütünüyle tartışması safhasına geçmiş bulunuyoruz. Sunulmuş olan tebliğlerle ilgili olmak üzere söz almak isteyen arkadaşlarımızı kaydedelim efendim. Ahmet Gül, Agâh Oktay Güner, Hayri Kırbaşoğlu, Nijerya'dan Dr. Abdullateef Oladimeji, Emrullah Yüksel, Malezya'dan, Senegal'dan Mamadou, Prof. Dr.Nur Vergin, Irak'tan Al-Saadi

- Buyurun sayın GÜL.

Ahmet GÜL:

- Sayın Başkan, değerli üyeler, hepinizi saygıyla selâmlıyorum. İrşad hizmetleriyle ilgili Başkanlık görüşünün ikinci sayfasındaki bir paragrafı okuyarak çok kısa görüşlerimi arz etmek istiyorum. Hemen başkanlık irşad görevini nasıl yürütmektedir; Yurtiçi başkanlık kısmında radyo ve TV yoluyla halkımızı dini konularda aydınlatmak üzere TRT kurumuyla işbirliği yapılarak kandil gecelerinde gecenin mana ve önemini belirten dinî konuşmalar Kur'an-ı Kerim, mevlidi şerif bazı ilâhîler ihtivâ eden programlar hazırlanarak TRT'den yayını sağlanmaktadır. Ramazan ayı içerisinde televizyonda "İftara doğru ve sahur, Ankara Radyosunda din ve ahlâk programların da yayınlanmak üzere Başkanlığımız görevlilerince TRT ile işbirliği içerisinde dinî konularda konuşmalar yapılmaktadır.

Muhterem üyeler ben bu güne kadar TRT ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir işbirliği içerisinde olduğunu bilmiyordum. Yani daha doğrusu TRT ile Diyanet'in işbirliği içerisinde olduğunu zannetmiyorum ve yani şu ifade bilemiyorum nasıl buraya girdi. Ben bir buçuk sene önce 9 ay kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Yayınlar Dairesi'nde görev yaptım.

Bir dostluk peyda ederek veyahutta arkadaş oldukları için çıkmışlardır. Kesinlikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ortak bir işbirliği içerisinde çıktıklarını zannetmiyorum. Çıkmadığı halde bu iki paragraf buraya niye girdi? onu bilemedim.

İkincisi şu saatte işbirliği yapıldığını kabul etsek, ettiğimizi kabul edelim o halde söyleyeceklerimiz var yine. Bir kere programlar çok yavan bundan on sene önce zannediyorum. Program başladığı gün nasıl başlamışsa aynı şekilde devam ediyor. Geçenlerde kutlu doğum haftasında iyiki Sayın Başbakan kutlu doğum haftasına teşrif ettiler ve orada bir konuşma yaptılar. Onu naklen verdi, onun dışında kutlu doğum haftası gibi alemlere rahmet saçan Hz.Peygamberimizin doğmunu öngören herhangi bir program yapılmadı. Açık oturumlar yapılmadı.

Biz isteriz ki ilâhîler, dualar yerine Hz.Peygamber kimdir? Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz.Muhammed (s.a.s.) nasıl bir yenilik yapmıştır? Bunu tartışsın profesörlerimiz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevlilerimiz, ilim adamlarımız var, gelsinler o kutlu doğum haftası içerisinde bir haftada Hz.Peygamber'in insanlığa getirdiği yeniliği anlatsınlar yeni nesillere bunu versinler isimlendirmek istemiyorum. Televizyonumuzda ve radyomuz da gençlere yönelik, yaşlılara yönelik, insanlara yönelik açık oturumlar yapılmaktadır, orada her fikir tartışılmaktadır. Ancak bu TV nimetinden maalesef faydalanamamaktayız.

Birde mübarek geceler de, kandil gecelerinde verilen mevlitler maalesef çok kuru, çok monoton herhangi bir camide ikindi namazında çekiliyor. TRT'ye getiriliyor yayın yapılıyor, maçlar naklen veriliyor devlet ve millet düşmanlarının devletimiz ve milletimiz aleyhine söylediği sloganlar oradan veriliyor. Ama kesiliyor bir veriliyor, geçiliyor. Neden camilerde o mübarek gecelerde milletin coşkuyla katıldığı o gece neden naklen verilmez? Eğer Diyanet İşleri Başkanlığı TRT ile işbirliği içerisinde ise bunuda lütfen halletme yoluna gitsinler.

Son olarak bir hususuda arz edeceğim. Yine Başkanlığın sunuşları içerisinde hastahanelerde irşad ve tebliğe çok müsait ortamlar olup, insanların en çok morale muhtaç bulunduğu yerlerdir deniliyor. Hastahanelerde sadece imam kadrosu adı altında cenaze yıkamanın dışında bir kadro olduğunu görmedik. Avrupa'da hastahanelerde hem kilise vardır hem de hasta olanlara moral bakımından takviye edecek papazlar ve yahutta rahipler bulunmaktadır. Ben istirham ediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı cezaevi ve çocuk islah evlerindeki din görevlileri gibi hastahanelerde de hastalıktan muzdarip olan insanlara bir din görevlisi kadrosu alırlar ve bunu da sağlarlarsa minnettâr kalırız.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Teşekkürler Sayın Gül. Buyrun Sayın Dr.Agâh Oktay GÜNER beyefendi.

- Sayın Divan, sayın misafirler değerli tebliğ sahipleri. Hepinizi saygıyla

selâmlıyorum. Başkanlığımızın burada dinlediğimiz irşad meselesine bakışı ve bu konuda ki faaliyetleri anlatan raporla ilgili istirhamımız şudur.

Bir gerçeği görmek zorundayız. Günümüz dünyası bir beşeri ilişkiler dünyasıdır. Milletlerarası problemlerin çözümünde dahi insani münasebetlerin önem kazandığı bu dünyada din görevlilerinin din adamlarının bulundukları mahallede, köyde, kasabada, şehirde beşeri ilişkileri çok iyi götürmesi gerekir. Üzülerek görüyoruz ki bu konuda büyük yanlışlar işleniyor. O sebeple Başkanlığın kendi kadroları ile ilgili eğitim faaliyetlerine çok ciddi devamlılık arz eden bir hizmetiçi eğitim sistemine dönüştürmesi, varsa ki mutlaka vardır bu hizmetiçi eğitimde beşerî ilişkilere büyük ağırlık vermesinin faydalı olacağı kanaatindeyim. Çünkü ahlâkı kemâline erdirmek için gönderilmiş yüce Peygamberimizin güzelliklerini insanlara anlatacak bu zevatın beşeri ilişkilerindeki yanlışlıklar cemiyette fevkalâde yıkıcı tesirler bırakmaktadır ve özellikle bu güzel insanların asla bir siyasi partinin veya birkaç siyasi partinin mensubu olmamaya dikkat etmeleri çok önemlidir.

Acı bir gerçeği burda hepinizin bilmesinde fayda var, camiler ve imam efendiler bugün Türk cemiyetinde birleştirici olma niteliklerini büyük ölçüde kaybetmişler veya kaybetme yolundadırlar. Bu Türk cemiyeti için çok tehlikeli bir sosyal gelişmedir. Biz millî mücadeleyi sarıklı mücahitlerle ve cami ile kazandık.

Bugün cemiyetin sosyal yapısını sağlamlaştırmak istiyorsak, imam efendilerin, din adamlarımızın bu konuda çok hassas olmaları ve kişiliklerine asla günlük siyasi tartışmalarla veya vaazlarla yaralamamaları icab eder.

İkincisi bu kurslarda din görevlilerine mutlaka sosyal psikoloji, psikoloji ve sosyoloji dersleri verilmelidir. Eğer bu konular işlenmez ise belli bir psikoloji kültürüne sahip olmazlar ise, konuşmaları ile cami cemaati arasında, köprü kurmaları mümkün değildir. Bugün çok şükür Türkiye'de genç kesim, üniversiteli kesim, lisan bilen pırıl pırıl çocuklar cuma namazına gitmekte onların vaaz veren hocadan, hutbe okuyan hocadan bekledikleriyle hocanın söyledikleri arasında ne yazıkki uçurumlar olmaktadır.

Bunu aşmanın yolu camiye gelen cemaatı hiç olmazsa pratik tecrübî sosyoloji bilgisiyle hatibin tanıması ve gerekiyorsa o anda o hafta hazırlamış olduğu metni bırakıp diğer hazır olan bir metinden konuşabilecek kadarda seyyar zekâya ve uslüba sahip olması faydalıdır.

İkincisi bizim Diyanet İşleri Başkanlığımızdan beklediğimiz önemli hizmetlerden birisi şudur. Türk insanı, dindar insan, inanan insan ve arayan insandır. Bu insanımız bugün buhranlıdır. Türk Müslümanı, mübarek bildiği kitabındaki yükümlerle hayatın gerçekleri arasında boğulmaktadır. Bunu bu muhterem huzurda ifade etme imkânını bana verdiğiniz için sizlere teşekkürlerimi sunuyorum.

Birincisi faiz meselesidir. Geçen de katıldığım bir toplantıda bir sayın konuşmacı Selçuklular döneminde kurulan Osmanlılar döneminde devam eden vakıfların faizle para verdiğini, ribayla faizin karıştırılmaması gerektiğini ifade ettiği zaman, orada çok kırıcı tartışmalar oldu. Diyanet İşleri Reisliğimiz meclis bütçe komisyonuna hükümet eliyle, muhalefet eliyle, bu çok ciddi ihtiyacı arz ederek dünyadaki birinci sınıf bütün İslâm âlimlerini Yüksek Din Kurulu'na davet ederek, Türkiye'deki yetişmiş çok değerli din âlimlerini davet ederek, Türk insanını boğan başta faiz olmak üzere hepinizin çok iyi

bildiği diğer meseleleri artık gündeme getirmeli ve bu meselelerde bizim insanımız buhrandan kurtulmalıdır.

İkinci önemli mesele, biraz önce bu huzurda da oldu. Bir sayın konuşmacı Kur'an'ın bir ayetini sert bir biçimde tefsir edince bir diğer ilim adamı kalktı o yanlışı düzeltin dedi. Bu yanlış Türkiye'de hep yapılıyor ve çok afedersiniz doğru dürüst traş olmayı bilmeyen, doğru dürüst giyinmeyi bilmeyen din adına beyanat veren bazı kimseler, camilerde halkı cihada davet ediyorlar. Bizim Diyanet İşlerimiz cihat nedir? bunu anlatmalıdır.

Bu memleketin Müslüman memleketi olmadığı, bu memlekette vergi ödenmemesi gerektiği bazı din adamları tarafından söylenmektedir. Müslüman memleketi nedir? Ve Müslüman olmamız için daha neye ihtiyacımız var?

Bu sebeble Din İşleri Yüksek Kurulu'nun artık vakit geçirilmeden, dünyada yetişmiş pek çok insan var, Türkiye de yetişmiş pek çok değerli ilim adamı var, bunları bünyesine alarak bu millete namuslu bir biçimde Allah'ın emirlerini anlatması ve müesseselerle ilgili çözüm çareleri getirmesinin elzem olduğu kanaatindeyim.

Üçüncüsü değerli arkadaşlarım, TV'de Kur'an okuyan muhterem hafız efendilerin jest ve mimikleridir. Şimdi, Kur'an insanlara huşu vermek, onları ilâhî davete çekmek için okunur. Bazı hoca efendilerin yüzlerine baktığınız zaman sanki boğazlanıyorlarmış gibi, sanki boğuluyorlarmış gibi jest ve mimik yapıyorlar.

Hitabetin en basit kurallarından birisi mübtedilerin ayna karşısında konuşmasıdır. Bu çok değerli hoca efendilerin bölgelerde düzenlenecek kurslarla Kur'an okuyan bir insanın ilâhi vaadi, müjdeyi anlatan bir ayet okurken yüzünü ekşitmesinin manası olmadığını söylemesidir. Ayrıca tehdit ayeti varsa ilâhi azaptan bahsediliyorsa, onda da böyle çok sert ve sıkıntılı bir yüz haline girmesinin İslâm için soğutucu olacağını düşünüyorum. Hepimizin İslâmın güzelliği ve sıcaklığı içinde birleşmesini niyaz ediyor, sizleri hürmetle selâmlıyorum.

Teşekkür ederim Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Sayın Doç.Dr.Hayri KIRBAŞOĞLU

- Sayın Başkan, Sayın üyeler, ben bu toplantıda meselenin daha ziyade düşünce ile ilgili yönü üzerinde durulması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü bu toplantıda Ekmeleddin bey hariç yeterince bu vechenin aydınlatılmadığı kanaati hasıl oldu. Herşeyden önce din şûrasında ele alınması gereken en önemli konu dinin ne olduğu sorusudur. Bence bu soruya cevap aranmadan yapılacak hizmetlerin etkili ve verimli olması düşünülemez.

Bilindiği gibi çok çeşitli din anlayışı var. Gerek bizim toplumlarımızda gerek İslâm dünyasında halkın dinî var, İslâmı var, cemaatların İslâmı var. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslâmı var, İslâma yabancılaşmış aydınların İslâmı var. Birde her zaman söz edilen Kur'an ve sünnet İslâmı dediğimiz bir İslâm var.

Önce İslâm deyince nedir? İslâm, bunun üzerinde durulması ve bu konuda bir asgari müştereğin belirlenmesi gerekir. Öte yandan toplumda din konusunda yeterince de samimi davranılmadığı anlaşılıyor. Çünkü bu konuda batıdaki toplumlardaki düzeyde açık ve şeffaf olunmadığı bu konuda yapılan gerek siyasilerimizin gerek bilim adamlarımızın yaptıkları konuşmalarda basında bu konuda yazılıp çizilenlerde herkes dine

kendi perspektifinden baktığı, kendi amaçları ve hedefleri doğrultusunda dine bir yorum getirmeye çalıştığı anlaşılıyor.

Bence dine dışardan bir yabancı gibi bakmaktan vazgeçip dine din olarak kendi kendisini nasıl tanıtıyor ise o şekilde bakmaktan başka çare yok yani bilimsel bir zihniyetle dine yaklaşıpta bunun ne olduğu ortaya konulmadan bu konuda yapılacak her türlü çalışma bir takım spekülasyonlardan öteye geçmeyecek ve bir takım istismarlarda hiçbir zaman ortadan kalkmayacaktır.

Nitekim siyasilerimizin yaptığı konuşmalarda dikkat edilirse bazı siyasilerimiz dinin, din ve vicdan hürriyeti ile sınırlamak gibi bir eğilim gösterirken bazıları dini caminin de dışına taşırmak istediğini imâ eden ifadeler kullanmaktadır. Burda görülüyor ki din konusunda henüz toplumumuzda açık ve net bir ifade henüz yoktur.

Ben bu temel eksiklikden sonra süratle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşünü belirten metin üzerinde yoğunlaşmak istiyorum. Tefsirlerden bahsediliyor. Hizmette yararlanılan ancak şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı şuana kadar İslâmın Kur'an'ı Kerimde ortaya konan dünya görüşünü sistemli bir biçimde ortaya koyan bir kitabı henüz ortaya koyabilmiş değildir. Kur'an'ı Kerim'de bilindiği gibi Kur'an'ın öğretileri çeşitli ayetlere dağılmıştır. Bu ayetleri sistemli bir bütün halinde İslâmi ilimlerde uzman olmayanlara sunabilecek birtakım çalışmalara gerek var. Maalesef Diyanet İşleri Başkanlığı da İslâm düşüncesindeki gelişmeleri takipte de son derece geride gitmektedir.

Halbuki İslâm düşünürleri bu konuda konulu tefsir isimli bir yöntem ortaya atmışlar ve bu yönteme görede Kur'an'ı Kerim'in içerdiği bütün öğretilerin kendi içinde tutarlı bir bütün halinde ortaya konması düşünülmüştür. Bu yönde oldukça ciddi çalışmalar var, fakat ne yazık ki Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda yeterince aktif değildir.

Ayrıca her şeyden önemlisi doğru dürüst bir meâl dahi ortaya koyamamıştır. Şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en fazla eleştiri alan konularından bir tanesi budur. Diyanet İşleri Başkanlığı için bu bence, eksi bir puandır.

Ayrıca, mevcut tefsirlerden vaazlarda yararlandığı ifade ediliyor bu tefsirler çağlar önce yazılmış tefsirler bu bilgilerin günün ihtiyaçlarına ne kadar cevap vereceği tartışmalı konular dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bizi çağlar öncesine götürmek değilde, dini bugüne taşımak için neler yapmak gerektiği konusunda çok ciddi biçimde bu konunun üzerinde durulması gerekir. Hatta tefsir konusunda dahi Diyanet İşleri Başkanlığı kendisi bu konuda etkin olamamış ve sayın Başkanımız dahi "Elmalı" tefsirini tavsiye etmek durumunda kalmıştır.

Halbuki Diyanet İşleri Başkanlığı bugünün ihtiyaçları çerçevesinde halk kitlelerini de tatmin edecek tatminkâr bir tefsiri bugüne kadar ortaya çıkarması lâzımdı. Bir tefsir çalışması var o da yarım kaldı. Ne yapacağını Diyanet İşleri de karar vermiş değil. Sünneti günümüze taşıyan sahih hadis kitaplarından bahsediliyor bugün İslâm konusundaki spekülasyonların yani İslâmın, İslâmcı kesiminde onun dışındaki kesimlerinde, İslâm üzerinde yaptıkları spekülasyonların büyük kısmı hadislerden kaynaklandığı halde bu problemi de Diyanet İşleri Başkanlığı ciddi biçimde ele almamıştır.

Maalesef bu konuda Kur'an'ı Kerim'de ciddi bir problemimiz o kadar olmamasına

rağmen hadisler konusunda sünnet konusunda çok ciddi problemlerimiz olduğu halde bunlar görmezlikten gelinmektedir. Nitekim sahih hadis kitapları denilerek bu konunun geçiştirilmesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın metninde bunu göstermektedir. (*)

Yine din ilimlerini ihtiva eden her türlü yayından, ilgili yüzlerce hatta binlerce yayın var ve bunlardan çok faydalanılmakta denmektedir. Halbuki çağdaş İslâm düşüncesiyle büyük bir kısmı süratle Türkçeye tercüme edildiği halde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek teorik, gerek pratik çalışmalarında bunun hiçbir tesiri gözlenmemektedir.

Yine Kur'an-ı Kerim dinin temel kitabı olduğu halde sayın Başkanımız Yazıcıoğlu zamanında da bu teklif iletilmişti, halktan en azından okunan İmamlarımızın okuduğu aşr-ı şeriflerin manasının verilmesi cihetine dahi gidilemedi. Yani Kur'an-ı Kerim tamamen Mehmet Akif'in dediği gibi ölülere okunmak için veya ölü gözlerle okunmak için bir kitap gibi hâlâ algılanıyor. Hiçbir zaman bizim hayatımıza girmesi yönünde bir çaba sarfedilmiyor.

Cuma hutbeleride kesinlikle aktuel ve fonksiyonel olmaktan uzak birtakım hutbe kitaplarından ve tekrarlana tekrarlana günün olayları ile hiçbir ilişki kurmadan birtakım hutbeler okunuyor. Çoğunluğu da birçok hocamızında eleştirdiği gibi etkili bir manzara arzetmiyor.

Yine aktualite ile ilişki kuran bir takım din adamlarımız olursa onlar da dinî politikaya alet etmek veya politika yapmakla suçlanarak ağır bir baskı altında tutulmaktadır. Eğer İslâm bu konuda kesin karar verilmesi lâzım, konumunun belirlenmesi lâzım. Cami dışına çıkıp çıkmayacağı gelişen olaylara İslâmi yorum getirip getiremeyeceğimiz burada tartışılmalıydı. Eğer bu yapılmayacak ise o zaman herkes konumunu bilmesi lâzım. Yorum yapılacaksa yorum yapılanlara karşı takınılacak tavır değiştirilmelidir.

Yine dinî söylem ve kavramlar demodedir, kullanılan kavramlar nesiller arasındaki gelişmeler takip edilmediği için genellikle çok eskimiş kavramlarla demode kavramlarla, çağdışı kavramlarla, İslâmın mesajı sunulmaya çalışılmaktadır. Buda İslâm'ın mesajını kitlelere özellikle genç nesillere ulaşmasında önümüzde ki en büyük etkendir. Buda bütün bunlar tabiatıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini aktualleştirme ve güncelleşmede başarılı olamadığının aslında birer göstergesidir.

Nitekim bunun bir göstergesi de şudur. Şu toplantıda da İslâmın aktuel problemlerine dikkat çekende ne yazıkki meslekten ilâhiyatçı olmayan Ekmeleddin İhsanoğlu olmuştur. Onun dışındaki tebliğlerde bu konuda öze dişe gelecek birşeye pek temas etmemişlerdir.

Yine Diyanet İşleri Başkanlığı çalışmalarında görüşlerinde klasik ehl-i sünnet görüşünü esas almış, bunun dışında çok çeşitli İslâmi anlayışlar olduğu halde bunlarla diyaloğ kurma, iletişim kurma ve mümkün olduğu kadar toplumda bir seviyelerin

(*) *(Diyanetin Notu: Bu düşünceler tartışmacıya aittir. Diyanet İşleri Başkanlığı, ilim adamlarının ittifakla benimseyip kabul ettiği sahih hadislerde ciddi problemlerin olduğu kanaatinde değildir. Tabi ki bu, kitabına sahih hadisleri almayı iltizam eden muhaddislerin kitaplarındaki rivayetlerin hiç bir şekilde tartışılamayacağı anlamına gelmez. Hadis Mecmualarındaki her hangi bir rivayetin za'fını ortaya koyabilecek çalışmalar elbette nazarı itibara alınacaktır. Şu kadar var ki böyle ciddî çalışmalar olmadan hadisler konusunda gereksiz şüpheler uyandırmaya çalışmanın da bir anlamı yoktur."*

birleşmesi yahutta karşılıklı etkileşimi sağlama gibi bir çaba içerisine de yeterince girilmemektedir. (**)

Bundan da önemlisi İslâmı' tanıtma davasında olan bu teşkilatta bir aşk bir ruh ve gayret eksikliği hepimiz tarafından gözlenmektedir. Genellikle Diyanet İşleri kadrosu yaptığı hizmeti gayet tabi istisnaları tenzih ediyorum ama gözlenen odur ki, yapılan hizmetler genelde bir memuriyet olarak telâkki edilmekte ve bu iş herşeyden önce bir Müslümanlık görevi olarak gayet tabi algılanmamaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı güncelliği yakalama konusunda toplumu aydınlatmada da yeterince etkili olamıyor. Meselâ çok sık bu günlerde gündeme gelen kökten dincilik, İslâm radikalizmi, İslâm fundamantalizmi gibi kavramlar çok sık medyada alabildiğince kullanıldığı halde bu konuda en küçük bir tepki gelmemiştir. Bir basit örnek; CNN Televizyonunun verdiği raporla bizim televizyonumuzla nakliyor. Arnavutlukta bir Kur'an Kursu açılmasını İslâm köktenciliği olarak niteledi. Günü saati bende kayıtlı buna karşı Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan bir tek tepki gelmedi. Bir Kur'an Kursu açmayı dahi batı biraz önce Ekmeleddin beyde ifade etti batının bugün hedeflerinden bir tanesi Çinse biriside İslâm dünyası ve bunu sistemli olarak yapmaktadır.

İslâm fundamantalizmi kavramının nasıl siyasi amaçlı bir kullanım olduğu üzerinde yapılmış bir takım araştırmalarda var. Biz bunları İslâmi araştırmalarda yayınladık. Ama Diyanet İşleri Başkanlığı bu gibi konularda da toplumu aydınlatmaya yeterince ilgi duymamaktadır.

Faiz, cihat ve benzeri meseleleri Agâh bey gündeme getirdi. Onunla ilgili bir iki şey söyleyip, bitirmek istiyorum. Aslında çok şey var. Birde Müslüman olmamız için neye ihtiyaç var dedi. Aslında Müslüman olmak o kadar kolayda değil ama, o kadar zorda değil. Yalnız faiz meselesi gündeme gelmişken sadece bütçemizde faiz ödemeleri için bütçenin ne kadarının ayrıldığını düşünmemiz dahi faizin ne kadar ciddi bir problem olduğunu, bir riba faiz ayırımına giderek bu işi halletmenin o kadar kolay olmadığını gösteriyor.

Dolayısıyla biz herşeyden önce din konusunda samimi ve dürüst olmak zorundayız. Din konusunu, din kendini nasıl anlatıyorsa o şekilde anlamaya ve algılamaya hazır olup olmadığımız sorusunu kendimize sormamız lâzım. Gayet tabiatıyla bu soruyu en fazla kendisine sorması gereken de Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Tenkitlerimiz biraz ağır olmuş olabilir. Fakat müzakereci olarak görevimiz tenkit olduğu için sayın Başkanın bu konuda mazur karşılayacağını düşünerek, hepinize teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

- Efendim şimdi sıra İslâm ülkesinden gelen bir kardeşimizden Nijerya'dan Dr.Abdullatief Oladimeji'de .

Dr. Abdullatif Oladimeji (Nijerya)

Sayın Komisyon Başkanı, değerli misafirler.

Es Selâmü Aleyküm ve Rahmetullâhi ve Berekâtühü.

(**) *(Diyanetin Notu: Ehl-i Sünnetin görüşü, asırlar boyu Müslümanların büyük çoğunluğu tarafından benimsenmiş, milletimizce de kabul görmüş ifrat ve tefritten uzak, Kur'an ve Sünnete uygun olan görüştür. Doğrusu, Diyanetin ehl-i sünnetin görüşünü esas almasının yadırganmasını anlamak oldukça zordur.)*

Türkiye'de Din Şûrası'nın ilk toplantısına katılma fırsatı verilen kimseler olarak daima kabul görecek bir memnunluk duyduk. Davetleri için ilgililere, bize Türk Halkı'nın İslâmiyet'e olan alâkasını yakından görebilme fırsatını bağışladıkları hususunda teşekkürlerimizi sunarım. Dışarıdan bakıldığında bizim algıladığımız, Türk Hükümeti ve halkının İslâm Dini'ne mesafeli bir tutum içinde olduklarını zannediyorduk. Bu sabahki konuşmalardan ve öğleden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın geniş çaplı, değerli çalışmalarını ve bütün bu yapılanları görmek bizim Türkiye'nin ve Türk halkının dünyanın herhangi bir diğer toplumu kadar İslâmiyete adanmış olduklarını anlamaya yetti.

İslâmiyet davasını yaymanın (kimimizin dava diye adlandırdığı gibi) normalde iki hedefi var; Müslüman toplumlara ve Müslüman olmayan toplumlara yönelik.

Verilmiş bulunan bildiride (Diyanet İşleri Başkanlığı'na) şu vurgulamanın anlaşılması gerekir: Müslüman Türkiye halkına yönelik olmuş ve yapılmakta bulunan çalışmalar ve Türkiye dışında Müslüman topluluğa yönelik yapılan çalışmalar, ne çapta bir bütünlüğe erişildiğine dair pek fazla bir gösterge bulunmadığı gibi, belki Türkiye'nin neredeyse yüzde yüzü Müslüman olan halkından başka Müslüman olmayanları hakkında bir şey işitmiş ya da herhangi bir havadis almış değiliz.

Propaganda yada davaya İrşad'ın benim ülkem olan Nijerya gibi üçüncü dünya ülkeleri gençliği için Müslüman olmayan nüfus ve çok şiddetli ihlâllerle Hristiyan propagandası karşısında bulunanlar olarak önemi çok büyüktür. Bu nedenle bize düşen, Hristiyan misyonerlerinin haksız faaliyetlerine karşı mücadele tarzı hakkında tavsiye ve yardımlarınızı hazırlığınız ölçüsünde götürmektir.

Değerli Dinleyenler,

Şu dikkatimi çekti ki bugün öğleden sonraki çeşitli bildirilerde Müslüman yaşayış ideali üzerinde insanlığın şükür ve yücelme gereksinimine layık olan yer verilmemiş. Çünkü eğer bir dinin tanıtılması sözkonusu ise insanlara güçlü, gerçek karşısında sağlam ve iyi yönetime yetkin ideal Müslüman yaşayış modeli'nin açıklanması şarttır. Bu, çok önemle ele alınmalı, çünkü Müslümanlar olarak bizler etrafını ışıtan, kendisi çekip çeviren kimseler olarak her bir kimse ile ve diğerleriyle olduğumuz gibi dinî yaşayarak algılanırız, çoğu halimiz müşterekter. Bu bakış açısında da konuyu görüşmek istiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bildirisinde, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları hakkında ne yapılmış olduğu ve neler yapılması önerildiği sorusuna değinilmiş. Ancak hatırlayacağınız gibi, sabah Diyanet İşleri Başkanı'nın pek güzel vurguladığı birşey dünyanın şimdilerde bir Global köy'ü andırdığı idi.

Bu meyanda Diyanet İşleri Başkanlığı'na mütevazi bir çağrıda bulunup, uzak ülkelerde Müslüman memleketlerinin yardımlaşma duygusuna sahip çıkmaya, yalnız Türk olmaları şart değil, dinî ibadetin terakkisi, dinin geniş kitlelere maledilmesi, bunun için daha sonra Diyanet İşleri'nin programına, bu programın gerçekleştirebilmesi mümkün olup olmayacağını öğrenmeyi isterdim. Zira, yüzyılın başlarında epey sene geri gidersek Türkiye'nin memleketim olan Nijerya'da İslâm'ın yayılmasına güçlü ve önemli bir rolü olduğu yadırganamaz.

Şüphesiz Türk Cemiyetini örnek (model) alan Nijerya'nın eski başşehri Lagos ilk kurduğu toplumun Türkiye'yi örnek almış olduğuyla iftihar etmektedir. Öyle ki başşehirde bir kurum yada ünvan koyularak konuya mahsus "Lagos'un Şitabeyi" diyerek Türkiye ile bağları yaşatılmak istenmiş, sonuçta geçtiğimiz yıllarda Türkiye'nin faaliyeti görülmemiş olduğundan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türk olmayan milletlerle ilgisini sürdürmesi, İslâmiyeti yayma çabası göstermesini programlarına dahil etmesini dikkatinize sunmak istiyorum. Türkiye'nin, Nijerya'da İslâmiyet'e yararını temenni ediyorum, teşekkürlerimle.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Bizde teşekkür ederiz. Sayın kardeşimiz, dile getirdiğiniz değerli konuşmaya teşekkür ediyoruz. Sanırım yarın sabahki komite toplantılarında bazı gönderimler ve faaliyetler hakkında bildiriler olacak, Müslüman olmayan toplumlar ve dış dinî yayınlar ve bazı diğer konularda çalışmalar var. Ben de teşekkür ediyorum.

Prof.Dr. Emrullah YÜKSEL

- Sayın Divan Başkanı, muhterem misafirler, hepinizi saygıyla selâmlarım. Ben birkaç hususa değinme ihtiyacını duydum. Şimdi Başkanlığın irşad hizmetleriyle ilgili olarak dördüncü sayfada hastahane, cezaevi ve çocuk ıslah evlerinde vaaz ve irşad derken bu tabi hepimiz konuşulanların veyahutta zihniyetimizde olan iyi şeylerin pratiğe, realitiye geçirilmesini istiyoruz. Burda hastahane, cezaevi, çocuk islah evi derken tabi Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı, bir kuruluş değil, bunun burda görev yapacak olanları yasal bir çerçeveye oturtulması lâzım. Sıcak bakışına terkedilirse bu ciddi olarak yürümez. Bu tamamen birisi Sağlık Bakanlığı'na, birisi Adalet Bakanlığı'na bağlı, birisi de Devlet Bakanlığı'na bağlı kuruluş, bunların her ikisinide bağlayıcı bir mevzuat çerçevesine oturması gerekir. Bu husus biraz sözde kalmış oluyor. Buna ciddi bir şey getirilmesi lâzım derim. Yani mevzuat açısından, ikinci olarak çocukları irşad veyahut halkı irşad, gençliği irşad dediğimiz zamanda biz hem uzmanlıktan, ehliyetten bahsediyoruz, hemde dinî ilâhiyatçı olarak çocuklara aktarmaya yetkili halka, gençliğe bu çocuk psikolojisini, gençlik psikolojisini, halk psikolojisini bilmeyi gerektiren bir husus. Bir tarafı ilâhiyatçı formasyonunu gerektiriyor, bir tarafıda diğer bilim dallarıyla ilgili formasyonu gerektiriyor. Bu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli kesimlere hizmet verebilmesi için tabi ki bu uzmanların yetiştirilmesi gerekir. Bu uzmanların yetiştirilmesi için mevcut ilâhiyatçıları veya imam-hatipleri bunlarda uzman olarak görmemiz biraz yanlış olur.

Çünkü temel yapıyı gerektiren bir hususdur. Bunlara fakültemi gerekir? Enstitümü gerekir? Bunların yetişmesi için bu elemanların yetişmesi için gereken müesseseler üzerinde de durulması gerekir derim.

Diğer taraftan vaizlik mesleğinin cazip hale getirilmesinden bahsediliyor burda, bu başlığa baktığımız zamanda tamamen vaizlik mesleğinin nitelikleri üzerinde duruluyor. Halbuki cazip hale getirilmesi ona bir takım maddi, manevi imkânları çağrıştırır. Yani bir takım onlara maddi imkânlar veyahut manevi rütbeler gibi birtakım şeyler zikredilmesi gerekirdi. O bahiste yahut o başlık altında bu hususlar eksik kalmış kanaatindeyim.

Tabi bazı konuşmacılar işaret ettiler her dinî bilgiyi almış olanın, her sahada dine

hizmet edeceği tartışılır. İyi dinî bilgisi olabilir ama onu halka sunacak bir takım özelliklerde gerekir. Dış ülkelerde spikerlere veyahut o sahanın uzmanlarına baktığımız zaman da devamlı sempatizan ve söylediği konuyu topluma etkili hale kılacak ne gibi imkânlar varsa konuşmasıyla, kıyafetiyle, bilgisiyle aktarabilmektedir. Bu hususlara da yer verilmesi gerekirdi, kanaatindeyim.

Üçüncü olarak da Sayın Hüseyin Atay hocam ben onun öğrencisiyim, kusura kalmasınlar, sadece açıklama istirham edeceğim, şimdi vahiy ve akıl diye bu hususta Peygamberimizin yararlandığı tabi ben kendime göre bir o sözü anlıyorum. Bu arada bizim kelâm kitaplarında veya mezheplerle ilgili hususlarda Berahime ve Sümeniye diyor ki, eğer Peygamber akla uygun şey getiriyorsa zaten akıl onu halleder onu bulurdu, kavrardı ve Peygambere ihtiyaç yoktur. Eğer Peygamber akıl dışı birşey getiriyorsa insan aklı zaten onu kabul etmezdi. Yani onun için Peygamber gelmesine lüzum yoktur gibi bir sonuca varıyor. Yanlış anlamasınlar yani belki tebliğini tam sunamadılar, belki daha iyi bir açıklık getirme imkânı sağlamışda olurum kendilerine, yani vahiy ile aklı yani birbirini tamamlar veyahutta ne olduğunu bu Berahime ile ilgili katiyyen o şekilde anladığınızı zaten düşünmüyorum da bu konuda açıklık getirirseniz çok memnun olurum, yahut biz istifade etmiş oluruz. Çok teşekkür eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Hocam sonunda izin verirseniz en sonda birşey daha var onu sonradan verecem. Affan Ya Seyit neyse o geldi artık.

Bismillahirrahmanirrahim.

(Salat ve selâmdan sonra)

Bütün dikkatimle, Sayın Prof. Hüseyin ATAY'ın konuşmasını takip ettim. Gerçekten konuşmasında sonsuz bir cesaret ve kendi görüşlerine sıkı sıkıya bağlılık gördüm. İslâmın hakikatini ve İslâmın fıkhî gelişmesini ortaya koymak için münakaşaya katılmaya beni zorlayan durum işte budur.

Onun konuşmasından anladığım kadarıyla, Kur'an yahut vahy ile akıl, birbirinden ayrı iki şeydir. Buna göre yalnız akıl ile ya da yalnız vahy ile gerçeğe ulaşılabilir. Kesinkes diyebilirim ki; bu metod İslâma aykırıdır. Kim sadece Kur'an'a dayanıp aklı ortadan kaldırırsa, İslâm'dan ve dinden uzaklaşmış olur. Çünkü bizzat Kur'an **"Bunda iyi düşünecek bir kavim için ibretler vardır"**. (1) **"Bunda aklını kullanan bir kavim için dersler vardır"** (2) buyurmuştur.

Yalnız Kur'an-ı Kerim'e dayanıp aklı safdışı etmek yahut aklı dumura uğratmak, İslâm'dan ve bu ümmeti oluşturmadaki metodundan uzaktır. Tıpkı bunun gibi akla yol gösteren vahye önem verilmeden, yalnız akla güvenmek de aynı şekilde İslâm'dan sapmaktır. İslâma uygun değildir. Bu bir.

(1) Zümer; 42

(2) Rûm; 24

İkinci konu ise, onun ifadesine göre, ikinci asırdan beri dört mezhep imamından sonra, mezhepler arasında bir fikri iletişim olmamış, her mezhep kendi başına, içe kapalı bir vaziyette gelişmesini sürdürmüştür.

Birinci olarak ifade etmek isterim ki; Türk-İslâm tarihinden de bilindiği gibi mezhep imamları ikinci asra kadar değil, dördüncü asra kadar devam etmişlerdir. Bunların sonuncusu da Davûd ez-Zahirî'dir. Bu bir, ikinci olarak da, mezhepler arasındaki iletişim ve birbirlerinden yararlanma gerçekleşmiş bir olaydır ve aralarında pek çok konuda görüş birliği vardır. Hatta İslâm hukukunun konuları arasında "İlmu'l-Hilâf" adıyla özel bir ilim ortaya çıkmıştır.

Ben sayın Dr. Hüseyin ATAY'ı fakih ve filozof İbn-u Rüşd'ün "Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid" adlı kitabına bakmasını tavsiye ederim. Orada görecektir ki, mezhepler arasında sıkı bir etkileşim vardır. Zira İbn-ü Rüşd, mezheplerin görüşlerini izah ederken, her mezhebin görüşünü ve mezhepler arasındaki muvazeneyi ortaya koymuştur. İslâm'daki "İlm-i Hilâf" veya bugünkü deyimiyle "Mukayeseli Hukuk" ilmi, mezhepler arasındaki etkileşimi ve bunların birbirlerinden ne derece faydalandıklarını ortaya koyar.

Delil olarak gösterilen Ebû Hanife mezhebi nedir? Ebû Hanife mezhebi, yalnız Ebû Hanife'nin görüşlerinden ibaret kalmış değildir. Aksine Ebû Hanife mezhebi, onun öğrencileri ve öğrencilerinin öğrencileri vasıtasıyla tamamlanmıştır. Ebû Hanife'nin yakın dostu Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin mezhebini inceleyen kimse, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'nin, İmam-Malik ile irtibat kurduktan sonra Hanefi mezhebini nasıl yenileyip geliştirdiğini görmüş olur.

Ayrıca İmam Şafiî'nin, İmam Malik, Ebû Hanife ve Mısır'daki Leys b. Sa'd'ın öğrencileriyle görüşüp bütün bu mezhepleri buluşturarak kendi aralarında yoğurduktan sonra, kendi mezhebine nasıl bir yön verdiğini görmüş olur. Sonra onun öğrencileri, bu fıkhî görüşleri açık bir şekilde, kendi mezhebi içinde yumuşatmışlardır.

Sonra onun "İlm-i Makasıd"ı gözden geçirmesini tavsiye ederim. Zira İslâm'daki İlm-i Makasıd, bütün mezhepleri bünyesine almış ve şeriatın kaynağına ulaşarak ondan faydalanmıştır. İmam Ebu İshâk eş-Şatîbî, meşhur "el-Muvafakât" kitabında bu konuyu ele almıştır. Şafiî mezhebine mensup fakih İbn-i Abdisselâm da aynı konuyu ele almıştır. Son devrin âlimlerinden Şeyh Muhammed Tahır b. Âşûr da İlm-i Makasıd konularına kaynak teşkil eden kitabında da bu konuyu incelemiştir.

Bu noktada Şiî âlimleri anmamak mümkün müdür? Zira onlar kişinin ölümünden sonra, onun fikirlerine uymanın caiz olmadığını kabul ederler. Onlara göre ictihad daima yenilenir. Müctehidin ölümüyle mezhebi son bulur. Mevcut verilere göre günün meselelerine çözüm getirmeyen müctehidin görüşüyle de amel edilmez.

Sayın ATAY'ın lütfedip söylediklerine ek olarak sunmak istediklerim bunlardan ibarettir. Son olarak, bu cesaretinden dolayı ona teşekkürlerimi sunarım.

Teşekkürler.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederiz ya üstaz.

Efendim şimdi söz sırası... Hocam not almadınız mı? Peki hocalık hakkı var efendim. Usulü ben bozuyorum. Başkan olarak bağışlayınız. Efendim sayın hocam mümkün olduğu kadar kısa zaten çok önemli şeyler söyledi ama güzel şeyler söyledi hocamız.

Buyrun Sayın Hüseyin ATAY bey.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

- Sayın Prof. Dr. Emrullah Yüksel beye teşekkür ederim. Bu meseleyi açıklamamı istedi. Gerçekten 20 kusür sayfa yazdım ancak ben burada bir sayfasını konuşabildim. Sayın efendim hocamız Muhammed beye de teşekkür ederim. Oda çok güzel noktalara temas etti ve mütercimlere de teşekkür ediyorum. Çünkü benim dediğimi tercümeden anladı. O bakımdan mütercimlere de teşekkür ediyorum.

Şimdi, efendim gerçekten şöyle meseleyi hemen özetleyeyim. Efendim dedim ki Peygamberimiz 40 yaşına kadar akılla hareket etti ve doğru hareket etti. Aynen Yüksel beyin dediği gibi mademki biz bu akıla sahibiz o halde vahye hacet yok. Şimdi ne biliyormusunuz? Vahiye iki noktadan hacet var. Birisi akıl bir şeye doğru ve yanlış diyebiliyor ve onun doğru dediğine de bizim dinimiz doğru diyor, yanlış dediğine dinimizde yanlış diyor.

Ama akıl insanı yapmaya mecbur etmiyor. İşte vahyin özelliği dinin özelliği burda. Vahiy diyor ki madem ki doğrudur, hemen onu yapacaksın. Yapma, yaptırım sebeplerini getiriyor, yanlışıda, yanlıştan da efendim kaçınmanın esbab-ı mücibesini getiriyor.(*) Ona göre efendim yapmadığı zamanda mükâfatını tabi bunlar mevcut olduğu için üzerinde durmak istemiyorum.

Şimdi aklın burada vermiş olduğu hüküm statik bir hükümdür. Bu doğrudur, bu yanlıştır, ama doğruyu yap ha emrin gereğidir. Kur'an'ın getirmiş olduğu bir yaptırım efendim emridir. Birincisi budur. Bu bakımdan hatta sonradan İmam-ı Maturidî'de buldum, aklın üç türlü hükmü var bir tanesi vücubtur, diğeri imkândır, diğeride efendim imtinadır. Şimdi vücub hususunda katiyen vahiy aklın zıttına değil, aklı desteklemek için geliyor. İmtina içinde aynı şekilde gene aklı destekliyor. Yani aklın mümteni dediğine vahiyde mumteni diyor. Ama imkâna gelince ihtimaliyet, şimdi ihtimaliyatın içinde akıl herhangi bir şey hakkında kesin bir hüküm veremiyor.

Meselâ, diyelim ki Allah'a ibadet etmek, akıllıca efendim bu tesbit edilebilir. Akıl bunun vacib olduğunu söyleyebilir. Çünkü size bir nimet veren bir kimseye teşekkür etmek mecburiyetindesiniz. Cenab-ı Hak size bu kadar varlığı verdi, ona teşekkür etmeniz gerektiğini akıl bulabilir. Ama nasıl yapacaksınız? ha, vahiy geliyor diyor ki, işte bunu sen namaz şeklinde yapacaksın işte bunu şu şekilde yapacaksın. Bakınız vahyin aklın ihtimali dahilinde olan bir şeyi vahiy geliyor tayin ediyor.

Bunun yanında birde aklın gerekli gördüğü şeyler vardır, doğru gördüğü şeyler

(*) **Diyanetin Notu:** "Aklı doğru ve yanlışın tesbitinde mutlak bir ölçü alan, vahyi ise bunun müeyyidesi olarak nitelendiren ve biraz aşağıda belirttiği şekilde aklı insanlara verilmiş sözsüz vahiy olarak değerlendiren bu nitelemeler de de tebliğ sahibinin görüşleri olup Diyanet İşleri Başkanlığı bunlara katılmamaktadır. Şayet akıl, doğru ve yanlışın tesbitinde mutlak bir ölçü olsaydı birbirini nakzeden onca felsefi veryanlar ortaya çıkmayacağı gibi hâşâ vahy'e de gerek kalmazdı."

vardır. İhtimaliyette ve akıl yanılabiliyor ve Kur'an ihtimaliyet hususunda aklın yanılmasını önlemek için gelmiştir. Aklı destekliyor. Aklın yetişmediği yerde akıl ulaşmadığı yerden sonra Kur'an geliyor bize efendim, onu izah ediyor.

Tabi bu şu şekilde oluyor. Akıl tabi bütün insanlara verilmiş benim tabirim herhalde ulemada efendim buna dair İmam-ı Gazali'de aynı şekilde akıl ve vahyi alıyor nasıl alıyor? Şimdi bütün insanlara verilmiş akıl ilâhî bir sözsüz vahiydir ve insanlar bununla kendi yollarını bulabilirler. Vahiy ise metluv bir vahiydir. Hatta kitaplarda öyle demiyor mu? İşte Kur'an metluv olan bir vahiydir. Şimdi bu metluv olan vahiy akıl olan vahyi destekliyor.

Şu soru karşıma çıktı bunu izah ettiğim zaman peki niye efendim bütün insanlara vahiy gelmedi, sözlü vahiy gelmedi, bütün insanlara sözlü vahiy gelmiş olsa insanların hürriyet iradesi ortadan kalkar. Çünkü Peygamberin Allah'ın emrine muhalefet etme hakkı yoktur. Bunu yapamaz ama herhangi bir kimse Müslüman olur veya olmaz onun iradesine bağlıdır. İşte bu iradeyi, muhafaza etmek için Cenab-ı Hak vahyi ayrıca akıldan fazla olarak bir bilgi ve yaptırım kaynağı olarak göndermiştir.

- Hocam çok iyi açıklandı sağolun.

- Şu iki meseleyi de zikredeceğim. Şiîlerde diyorlar ki şunu mülâhaza ettim doğrusu bilmiyorum Şiîlerde içtihat vardır. Aziz kardeşim doğrudur, bizim efendim sünnîler diyelim üçüncü asırdan sonra içtihat kapısını kapadılar, hep taklide gittiler. Ama diyorum ki bilmiyorum yani şiîler şimdi bizim İslâm dünyasında ehl-i sünnetten fazla ayrı olarak getirdikleri yeni bir içtihat nedir? yoktur efendim. Ben bilmiyorum, bilen varsa söylesin. Desinlerki efendim ehl-i sünnet şu hususta efendim içtihat etmemiştir. İçtihat yapması lâzım gelirdi. Halbuki şiîlerde bu eskiden yoktu ama şimdi yeni içtihatla bu ortaya kondu. Ben böyle bir şey bilmiyorum ama tabi şiîliği de bilmiyorum belki vardır. Ama kanaatım odur ki onlar da her ne kadar içtihat var ise de nazarî olarak, fikir olarak onlarda da içtihat yoktur.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: – Hocam nazarî olarak vardı.

Bidayetül müctehid diyeceğim. Bakınız, biliyormusunuz mezhepler birbirini bilmiyor değil mezhepler birbirini biliyor fakat benim demek istediğim şudur. Yani Hanefiler, Şâfilere bakıp, Şâfiler mezhebini bilmiyor değil biliyor, ha imamımızın şu mezhebi şu içtihatı yanlıştır deyip düzelttiğine ben şahit olmadım şimdiye kadar. O Hidayeyi de tekrar gözden geçirdim, göremedim yani özet olarak arzedeceğim budur.

Bunun dışında yalnız zahiriler meselâ İbni Hazım bazı mezheplere itiraz etmiştir. Doğrudur bazı mezhepleri düzeltmiştir. Kendi mezhebine göre birde İbni Teymiyeyi ben biliyorum, Hatta kendi mezhebine bile aykırı fikirler ama gene onları Suudi Arabistan'da bile sordum, tatbik etmiyorlar. Şimdi benim istediğim işte fıkıhta bir yenilik, ancak akıl ve vahiy ile olabilir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Bende teşekkür ederim. Efendim şimdi söz sırası İrak İmam-Hatip Yetiştirme Yüksek islâm Enstitüsü öğretim üyesi Muhterem Kardeşimiz Doktor Abdurrezzak Abdurrahman ES SAADI'nın. Buyrun ya üstaz.

Dr. Abdurrezzak Abdurrahman ES-SA'Dİ (Irak)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahi ve Berekâtühü

(Allah'a hamd, Peygambere salat-ü selam'dan sonra) madem ki, insanlara teşekkür etmemiz, yüce Allah'a şükretmek demektir. Bu yakınlık ve misafirperverlikten dolayı Diyanet İşleri Başkanlığı'na samimi teşekkür ve takdirlerimi sunarım.

Asıl konuşma Allah'ın izniyle birkaç gün sonra gelecektir. Bunun için o konudan herhangi bir şeye dokunmak istemiyorum. Ancak bu oturumda oturum başkanlığından konuşma hakkı istememin nedeni, şimdiye kadar dinlediğimiz ve faydalı bulduğumuz konuşmalardır.

Sözlerimi dört maddede özetleyeceğim.

1. Diyanet İşleri Başkanlığının, başkanlık yerine bakanlık olması teklifi. Zira bazı değerli hocalardan Diyanet İşleri Başkanlığı için detaylı bir proğram hazırlanamadığı haberini aldım. Oysa, Diyanetle ilgili bakanlığın içte ve dışta bulunan Müslümanlara daha açık ve daha geniş hizmetler sunması mümkündür. Bu cümleden olarak ülkede eğer varsa diğer dinlere mensup olan kişilerin de idaresi ona düşer. Bu da İslâm hukukunun bir diğer yönüdür.

2. İkinci noktayı şöylece özetlemek istiyorum. Bir konuşmacı, Ebu Hanife'nin; mezhebini akla dayandırıp hadise dayanmadığı için tenkit edildiğini söyledi. Bu konuyu benden başka birinin dile getirmesini arzulardım. Çünkü zaten ben İmam-ı Azam'ın yaşadığı bir ülkenin insanıyım. Bu yüzden onun tarafını tuttuğumun zannedilmesinden korkarım.

Benim bildiğime göre Müslüman Türkiye'nin, Müslüman halkının çoğunluğu Hanefi mezhebine mensuptur. Korkarım ki, bu dedikodu mezhepsizlik cereyanı tarafından ortaya atılmış olabilir. Zira müçtehid her durumda Yüce Allah'tan sevap kazanır. İctihadında isabet ederse onun iki sevabı, hata ederse bir sevabı vardır.

Bu konuda söylemek istediğim bir diğer husus da şudur: Ebu Hanife hadisin kabulü konusunda çok titiz olduğu için hadisi az kullanmıştır. Yoksa hadise güvenmediği için hadisi az kullanmış değildir. Hal böyle olunca kendi yöntemlerine göre hadisin sahih olduğu sabit olursa pek çok fer'i meseleyi buna dayandırırdı. Bunun için İmam Şafiî'nin dediği gibi herkes de kabul etmiştir ki fıkıh konusunda insanlar, Ebu Hanife'ye muhtaçtır.

Mezhepler arası şiddetli çekişmeden dolayı İmam Şafiî bir gün Bağdat'a gelmiş, sabah namazını İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin camiinde kılarken, O'nun kabrinin yanı başında olması sebebiyle saygıdan dolayı sabah namazındaki "kunut"u yapmamıştır.

Tunus Müftüsünden elde ettiğim bir diğer bilgi daha var. Ancak benim dikkatimi çeken husus, İmam Şafiî'nin Ebu Hanife ile hiç karşılaşmamış olmasıdır. Zira âlimlerin kabul ettiği meşhur rivayete göre Ebu Hanife'nin vefat ettiği gün İmam Şafiî doğmuştur. Bunun için O'ndan hiç faydalanamamıştır.

3. Burada üzerinde kısaca durmak istediğim şey, değerli konuşmacıların "hatip" konusunda söyledikleri bazı sözlerdir. Ben, bir üniversite öğretim görevlisi olmakla birlikte aynı zamanda bir cami hatibiyim.

İnancım o ki, biz hatibin iyi bir hatip olabilmesi için gerekli bütün özelliklere sahip olmasını isteriz. Onun fakih olmasını isteriz. Kelâmcı olmasını isteriz. Dil hatalarına düşmeyen bir edip olmasını isteriz. Yerine göre söz etmesini isteriz. "Her makamda söylenecek ayrı bir konuşma tarzı vardır". Onun hikmetle ve iyi sözlerle Allah'a davet etmesini isteriz. **"Ey Muhammed şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi".** ayetine uymasını isteriz.

Evet hatibin bütün bunları yapmasını isteriz. Fakat hutbeyi ruhsuz bir ceset halinde bize sunsun diye onu baskı altına sokmamız doğru değildir. Zira hatibin görevi bu değildir. Çünkü hutbe İslâm davetinin ilk zamanlarında ortaya çıkmıştır. O zaman çeşitli hutbe şekilleri vardı. Meselâ; dini hutbe vardı ki Cuma günü okunurdu. Bir dini hutbe de vardı ki, o aynı zamanda siyasi idi. İşte Hz. Ebubekir, Ömer ve diğer halifelerin hutbeleri böyle idi.

Şu halde hatip, öncelikle Müslümanların durumlarını hassas bir şekilde incelemeli ve onlara doğru ve sağlam ilacı sunmalıdır. Aksi halde, yanlışı yanlışla düzeltmek mümkün değildir. Önce hastalığı teşhis etmeli, hastalığa uygun ilacı bulmalı, sonra onu sunmalıdır.

Aziz kardeşlerim. Şayet hatibin Bosna-Hersek'te Müslümanlarla birlikte savaşacak bir ordu hazırlamasını isteyecek olsa bu, hatibin en önemli görevlerindendir. Niçin? Çünkü "Müslümanların dertleriyle ilgilenmeyen, onlardan değildir".

Yine şayet hatipten, dininin tatbik edilmesi istenirse; bu da hatibin en önemli görevlerindendir. Fakat bunda bir şart vardır. O da hatip bu görevi yaparken başkalarının ayıplarını ortaya koymayı, onları teşhir etmeyi ya da benzeri bir tutumu gaye edinmemesidir. Hatip, Yüce Allah'a O'nun dinine ve Kur'an'ına karşı samimi olmalıdır. Bu konuda kullanacağı üslûp ve vereceği öğütler özlü, hikmetli ve sağlam olmalıdır. Hatip ortaya çıkıp bu gibi şeyleri isterse?.. Ne bileyim hatip ortaya çıkarak açılıp saçılmaktan sakınmayı tavsiye eder, isterse iyice anlayamadım bunda ne hata vardır? Nitekim Kur'an-ı Kerim bu konuda açıktır.

Sonra ayetler ve bize kadar gelen diğer deliller "müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz, kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" demektedir. Fakat bu, hakkında nas bulunmayan içtihadî konularda olur. Fakat hakkında nas bulunan bir konuda kolaylaştırmak ya da zorlaştırmak sözkonusu değildir. Bizim böyle bir konuda hüküm vermeye hakkımız yoktur.

Bu arada meselâ, faizin haram oluşu konusu elbetteki minberlerden dile getirilmeli ve çağdaş bir biçimde bu konuya çözüm getirilmelidir. Zira bunun sonucunda meselâ; hırsızın elinin kesilmesi, zina edenin recm edilmesi ve benzeri pek çok İslâmî hükmün cezai birer müeyyide olarak uygulanmasını kabul edecektir.

Sonra aziz kardeşlerim. Hatiplerin sert ifade ve tavırları, elbette ki olmaması gereken ve arzu edilmeyen bir durumdur. Minberden kişisel bazı konuların dile getirilmesi

de doğru değildir. Nitekim, Peygamber (s.a.s.), gerektiğinde sadece "ne oluyor ki bazıları şöyle yapıyor?" yahut "bazıları şöyle söylüyor" demiştir. Şu halde biz de hatibin böyle olmasını istemeliyiz.

Oysa ben biliyorum ki, seviyesi son derece düşük bazı hatipler de vardır. Bir örnek vermek gerekirse şöyle söyleyebilirim: Bildiğiniz gibi, Irak'tan iki nehir geçmektedir. (Dicle ve Fırat) Her ikisinin de menbaı Türkiye'dir. Düşük seviyeli bir hatip, bir gün eline eski bir hutbe kitabı almış, sonundaki şu duayı okuyordu: "Allahım Nil'imizin suyunu taşır..." Oysa Nil nehri Irak'ta değil Mısır'dadır, Bu bir örnektir.

Diğer bir örnek vermek gerekirse meselâ, bazı eski hutbelerde Osmanlı Padişahlarına dua vardı. Padişahlar gitti ve yerlerine Cumhuriyetler geldiği halde bizim Irak'taki hatibimiz kitabına sımsıkı sarılmakta, aynı duaları okumakta "Allah'ım, Osmanlı Padişahını koru" demektedir. Oysa onlar uzun zaman önce ölüp gitmişlerdir.

Tabi hutbelerin de bu şekilde seviyesiz olmasını arzu etmeyiz. Fakat hatibi, zamanın bütün konularını münakaşa edebilecek seviyeye getirmek ve onu hazırlamak durumundayız. Bu durumdaki hatibin siyasete karışmasında da bir sakınca yoktur. Çünkü İslâm siyasettir ve doğru siyaset İslâmdan kaynaklanan siyasettir. Böyle olmayan siyaset ise tökezleyip düşmekten başka bir şey değildir.

Teşekkür eder, selâm ve saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

–Şükran ya üstaz. Muhterem arkadaşlarım tartışmalar için 14 arkadaşımız söz almış durumdaydı. 7 arkadaşımız sırasını bitiriyor vaktimizde bir hayli daralıyor bundan sonrakiler için biraz daha vakte riayetlerini istirham edeceğim. Efendim şimdi sıra Malezya. İslâm Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı arkadaşımız, kardeşimiz Muhammed Seyid Tantawi'de efendim Sorisor Prof.Dr.Mahmut I am totalie oraydı Prof.Dr.Mahmut Saedan Awang Otman. Thank you.

Prof. Dr. Mahmud Saedan Awang OTHMAN (Malezya)

Önce Türkiye Hükümetine bu konferansa katılma davetlerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. İkinci olarak da kısaca görüşmeler içinde özetle ve çok kısa olmak kaydıyla bana bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür etmeliyim. Dava'ya giriş yapınca, düşüncemce yapmamız,..

Mamadou NDİYE (Senegal)

Zannediyorum ki, bu toplantımızın ana gündeminden uzaklaşmış bulunuyoruz. Son olarak konuşanlar Ebû Hanife'nin, Şafiî'nin fıkhî meselelerini dile getirdiler. Zannediyorum oturumun konusu bu değildir. Bütün bunları dikkate almamız gerekir. Çünkü oturumun konusu İslâm davetidir. Sanıyorum ki, bir şeyi vurgulamamız gerekir, o da Hz. Peygamber (s.a.s.)'in gidişiyle vahyin kesilmiş olmasıdır. O'ndan sonra vahyin gelmesi söz konusu değildir. Davet ise hâlâ vardır ve dünya durdukça var olacaktır. Meselâ Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Veda Haccı gününde Müslümanlara hitaben, **"Burada bulunan, bulunmayana bu sözlerimi aktarsın"** ifadesi, davetin devam ettiğini gösterir. Çünkü Hz. Peygamber'in sözlerini aktarmak, davetten başka bir şey değildir.

Davet devam ettiğine göre, bu davet kime yapılmalıdır?

Diğer dinlerin anlayışına göre, Yüce Allah her peygamberi kendi kavmine göndermiştir. Hatta İsrailoğullarından başka bütün insanlardan, mensubu bulunan Hristiyanlık bile Yahudilerce, İsrailoğullarına has bir dindir. Çünkü Yüce Allah, Hz. İsa hakkında "İsrailoğullarına peygamber olacak" buyurmuştur. Görünüşte evrensel olan Hristi-yanlık İslâm gibi geniş kapsamlı değildir. İslâmın evrensellik boyutu başka hiçbir dinde yoktur. Madem ki durum böyledir, yani Hz. Muhammed (s.a.s.) bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir, şu halde bunun anlamı, davet bütün insanlığa yönelik demektir. Öyleyse davete muhatap olan bu insanlar kimlerdir? Onlar değişik diller konuşanlardır, değişik bölgelerde yaşayanlardır, değişik renklerde bulunanlardır, değişik ve birbirinden uzak zaman ve asırlarda yaşayanlardır. Bunun anlamı davetin ırklara, zamanlara, dillere ve bölgelere değişik olacağıdır.

Meselâ, Türkiye'deki kardeşlerimizin, davet için kullandıkları yöntem, bizim Sengal'de kullanmamız gereken ve meselâ batıda kullanılması gereken yöntem değildir. Çünkü bütün bu toplulukların özel durumları vardır. Ve bu özel durumları gözönünde bulundurmamız şarttır. Pek çok kişinin dilinde dolaşan, yani pek çok hatibin minberden okuduğu âyet-i kerime, Hz. Peygamberin Allah yoluna iyi öğütlerle ve hikmetle davet etmesi... Yüce Allah âyet-i kerîmede geçen bu "hikmet" kelimesini herhangi bir sıfatla vasıflandırmış değildir. Çünkü burada "hikmet" Kur'an'ın ve sünnetin özüne işarettir. Bu söz ise değişmez; ne ise o'dur. "İyi öğüt" ise davetin temel taşıdır. Öğütlerimiz "Mev'ıza-i Hasene" sıfatını taşımadıkça davette hedefe ulaşmamız mümkün değildir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in öğütleri "Mev'ıza-i Hasene" idi ve bunun için başarılı olmuştur. Pek çok müşriği İslâma çekmeye muvaffak olmuştu. İslâmın en azılı düşmanlarını İslâma çekmede başarılı olmuştu. Her şeyde başarılı olmuştu. Nitekim bir sahabi diyor ki; "Peygamber (s.a.s.) bize bir öğüt vermişti. O öğütle kalpler ürpermiş ve onun tesirinden gözyaşları dökülmüştü. İşte bizde "Mev'ıza-i Hasene" konusunda bir noktaya ulaşmadıkça fayda sağlayamayız. "Mev'ıza-i Hasene" işte budur. Fakat çağdan çağa, bölgeden bölgeye değişkenlik gösterir. Bunun için bizim "Mev'iza-i Hasene"miz özeldir. Diğer bölgeninkinden ya da diğer toplumunkinden farklıdır.

Şu halde sayın Başkan bu konularda ve özellikle "Mev'ıza-i Hasene" konusunda kardeşlerimin dikkatini çekmek isterim. Zira hikmet ne ise o'dur, sabittir, değişken değildir. Fakat "Mev'ıza-i Hasene" her toplum için değişkenlik arzedebilir. Başarı Allah'tandır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Teşekkür ederim ya üstaz.

-Efendim şimdi söz sırası Prof.Dr. Nur VERGİN hanımefendi'de

Prof. Dr. Nur VERGİN

-Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli dinleyiciler bugünkü oturumda birbirinden farklı iki ana tema vardı. Birisi irşad, diğeri irşaddan daha çok siyaset bilimine ve sosyolojiye yakın olan konulardı ve kanaatimce bu ikinci konu Prof. Dr. Hüseyin Atay ve Prof. Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından dile getirildi.

Şimdi efendim bendeniz bugün Prof. Hüseyin Atay'ın ifadesi ile "Kur'an'a hakem sünnet oldu" deyişini duymuş bulunuyorum ve son yıllarda duyduğum en güzel deyişlerden biri olduğunu ifade etmek istiyorum. Gerçekten de ben bir ilâhiyatçı değilim fakat bir Türkiye sosyologu ve Türkiye siyaset bilimcisi olarak bunun bir zaruret olduğunu düşünüyorum.

Bu metoda avdetin yani akılla Kur'an'ın birleştirilmesinin bir zaruret olduğunu düşünüyorum. Çünkü bizim toplumumuz artık bize bunu dayatıyor. Ya tekrar bu metoda döneceğiz veyahutta bu toplum umduğumuz gibi olmaktan çıkacak ve sadece bu toplum değil hatta dinimiz de layık olduğu hayatiyeti maalesef yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecek. Şimdi bu metoddan epey zamandır vazgeçilmiş olunduğu için İslâm dünyasında ve Türkiye'mizde belirli bir fikri durgunluğa şahit oluyoruz. Bu hepimizce bilinen birşey.

Fakat bunun yanısıra çok daha vahim bir konu daha var, o da Türkiye'de ki insanların siyasi hayata dair belirli bir psikolojik gerilim içinde bulunmaları. Türkiye insanları, Müslüman, iyi Müslüman, kötü Müslüman, koyu Müslüman, dindar veya değil ama Müslüman ve dinlerine bağlılar. Böyle ola geldiler.

Fakat Türkiye Müslümanları aynı zamanda ne gariptir ki demokrasiyi de pek sevdiler. Şimdi Türkiye Müslümanlarına deniliyor ki demokrasi bizim dinimize aykırıdır. Bizim dinimizde yeri yoktur, bizim dinimiz demokrasiye cevaz vermez ve bu durumda Türkiye Müslümanları yapmış oldukları siyasi sistem tercihi ile mensub oldukları din arasında bireysel düzeyde bir gerilimi yaşamak durumu ile karşı karşıyalar.

Şimdi sanıyorum ki Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın zikrettiği metoda dönüş yaparsak eğer, Türkiye Müslümanlarını, Türkiye Müslümanları ile ilgiliyim hasbel kader Türküm. Fakat sonra diğer Müslümanları da bu can sıkıcı bu yıpratıcı, bu mahsun edici gerilimden kurtarmış oluruz, en azından kurtarmakta katkımız olmuş olur ve hepimiz biliyoruz ki bizim dinimiz insanları mutlu etme dinidir, kasvet içinde cendere içinde yaşatma dini diğildir. Onun için gayret edelim. Ceht için, o metoda elbirliğiyle dönmeye çalışalım.

Efendim şimdi bundan sonra Ekmelettin İhsanoğlu beyefendinin sözlerine değinmek istiyorum. Kendileri Huntington'dan söz ettiler, gerçekten Huntington'un bu son çalışması çok yankı uyandırdı. Çağımızın bundan sonra medeniyetler çatışması çağı olacağını belirtiyor ve gerçekten de batı dünyası şimdi kendisine yeni bir öcü aramakta, Komünizm öcüsünü gömdüğünden beri ve deniliyorki yeni öcü İslâm'dır.

Şimdi sanıyorum Sayın İhsanoğlu bu konuda küçük bir nüans getirmemizde fayda var ve tabi şunuda gözününde bulundurmamız lâzım. Huntington biraz yaşlanmış bir stratejist olmaya başladı. Yani görüşlerinde birazcık bayatlama hasıl oluyor. Şimdi batı gerçekten de İslâmı sevmiyor, oldum olası sevmiyor, bu yeni bir şey değil, fakat bu şimdi sözünü ettiğimiz medeniyetler çatışması çerçevesinde ki İslâm düşmanlığını gözönünde bulunduracak olursak batı hangi İslâma düşman? Yani batının öcü olarak tanımladığı islâm hangi İslâm? Bu konuda sanıyorum bir nüans getirmemiz lâzım ve bilmemiz lâzım ki aynı batı gayrifundamentalist o da neyse. Fundamentalist olmayan İslâm türlerine karşı bu husumeti beslemediğini ifade etmek durumunda en azından zorunda ve hatta bazı çiçekler yollamakta, yani sadece geleneksel saf dindarların İslâmiyetine,

siyasi olmayan İslâmiyete çiçek dahi yolluyor. Görüyoruz mesalâ Prens Charles, yeni emparyal yaklaşımlarını gündeme getirebilmek için ne kadar övgüler yağdırıyor dinimize.

Diğer tarafdan biliyoruz ki Amerika'da da özellikle Türkiye'yi gözönünde bulundurarak, Türkiye'nin laik kalması koşulları altında daha dindar bir Türkiye olmasının dünya barışı için sonsuz faydaları olacağına dair görüşler ileri sürülüyor, ABD'de. Şimdi tabi aslında birde Türkiye'nin özel bir durumu var bu batı ve İslâm çatışması hadisesinde siz çok güzel adeta bir stratejist gözüyle belirttiniz. Çünkü biz aynı zamanda batının bir parçasıyız, hem değiliz. Gerçekten de tüm tarihi gelişmemiz hep batıya yönelik bir gelişme arz etmiştir ve pek de kopmak istemiyoruz.

Şimdi batı, İslâm denilince aslında bu yeni kuzey, güney meselesini zikretmiş oluyoruz. Şimdi İslâm toplumu olması nedeniyle Türkiye, belkide bu çatışma sahnesinde güneyde yer alacaktır, almalıdır. Ama aynı zamanda hepimiz biliyoruz ki Türkiye büyük bir hırsla Müslümanlığına rağmen yerini I. lig ülkeleri olarak tanımlamaya gelene kadar kuzeyde yer almak istemektedir. Dolayısıyla bu konuda biraz ikircikli vaziyetteyiz sanıyorum, Müslüman olmamız bizim 1. ligde oynamamıza bu sefer bu yeni tarihî konjoktürde engel teşkil etmeyecektir. Tam tersine Türkiye'nin dışa açılmasına yardımcı olması nedeniyle bizi bu ikircikli durumdan 1. liğe götürecektir.

Efendim son olarak birde lâiklik konusunda iki cümle sarfetmek istiyorum. Lâikliğin yeniden tanımlanması gerektiğini söylediniz çok haklı olarak. Şimdi bizim ülkemizde laiklik hep işte vicdan özgürlüğü, fikir özgürlüğü olarak tarif ediliyor. Şimdi tabi bu çok güzel bir tarif fakat çok kısmî bir tarif, çünkü eğer lâiklik Türk siyasi sistemin önemli bir öğesi ise, bir unsuru ise ve eğer bir siyasi sistemin amacı o sistem içerisinde yeralan şahısların, bireylerin yani vatandaşların devlete, söz konusu siyasi bir sisteme sadakatlarını sağlamak ise bizim bu yapageldiğimiz lâiklik tanımı söz konusu siyasi sadakatı sağlamaya pek yeterli görülmüyor artık. Yani Türkiye'de bir siyasi meşruluk konusunda bir sıkıntımız olduğu meydana çıkmaktadır ve siyasi meşruluk zeminini yaymak gereği duyulmaktadır. Çünkü eğer sadece ve sadece fikir ve vicdan özgürlüğüyse ben meselâ Avrupa'da yaşarken fikren ve vicdanen fevkalâde hürdüm, hareketlerimde de fevkalâde hürdüm ve fakat söz konusu ülkelerin sistemlerine karşı, devletlerine karşı hiçbir siyasi sadakat duymuyordum. Yani siyasi sadakatı belirleyen bu fikir ve vicdan özgürlüğü değildir. Başka bir şeydir ve sanırım onu aramamız lâzım lâikliği yeniden tanımlamak için. Teşekkür ederim efendim.

Prof. Dr. E. Ruhi FIĞLALI:

– Biz teşekkür ederiz. Efendim söz sırası Yardımcı Doçent Dr. Halil Çiçek beyde. Buyrun efendim.

Yrd. Doç.Dr. M.Halil ÇİÇEK

-Hepinize en derin saygılarımla bir iki noktayı arz etmek istiyorum. Özellikle Sayın hocamız Prof. Armağan bey, hatipleri eleştirmek konusunda çok haklı olarak bir çok hususu dile getirdi ve genelde bütün toplumumuzun beklediği hususlardır. Yani toplumumuzun zaman zaman dile getirdiği eleştirilerdir. Ne varki bizim ister din görevlileri olsun, ister diğer din hizmetlerini yürüten fertler olsun acaba bunlara ne gibi bir sosyal kültürel zemin hazırlandı? Acaba bunların toplumun kültür yapısı içerisinde,

toplumun mevcut şartları müvacehesinde iyi bir performans gösterebilmeleri için eğitim düzeylerine devlet bazında olsun, Başkanlık bazında olsun ve halk bazında olsun ne gibi bir imkânlar tanındı?

Evvela bu hususa çok iyi dikkat etmek lâzım. Bugün İmam-Hatiplerimizde okutulan müfredat programı, bir İmam-Hatibi yani camiden, müstahdeminden tutun da Cumhurbaşkanına kadar, en ilkelinden tutun da en kültürlüsüne kadar hizmet veren, hitabet eden o din görevlilerimize, o İmam-Hatiplerimize okutulan ders programı değil, bir İmam -Hatibi yetiştirmek bir cemaatin ferdini yetiştirmekten aciz bir program.

Tabi durum böyle olunca elbette oraya çıkan din görevlilerimiz elbette bir performans göstermeyecektir. Evvela meseleyi kaynağından halletmek lâzımdır. Yani ister İmam-Hatiplerimiz olsun, ister müftülerimiz olsun ister, vaizlerimiz olsun hem İmam-Hatip programında, hem de İlâhiyat Fakülteleri programında İslâmın orjinalini kitap ve sünnetten kaynaklanan asıl İslâmı öğretecek, eğitecek o konuda amelî yönleri üzerinde durulacak bir eğitimin verilmesi lâzımdır. Bu olmadıkça hatiplerden bir takım performans göstermelerini beklemek elbette herhalde pek realiteye uygun görülmeyecektir.

Şimdi meseleyi birde diğer bir noktadan ele alacak olursak İmamlarımızın yani toplumda din hizmetini yürütenlerin üzerinde onların manevi yani İslâmın deyimiyle takva yönü üzerinde hiç durulmamaktadır. Muttaki olmayan bir insan, gerçekten Allah'tan korkmayan bir insan, İslâmı kendi nefsinde yaşamayan bir insan nasıl topluma önderlik yapacaktır, nasıl topluma rehber olacaktır? Bence acizane bu konuda yine bir takım yapılabilen bir takım çalışmaların başlatılması lâzımdır. Yani çok afedersiniz eğer bugün imamlarımız toplumda İslâmdan uzak yaşama noktasında diğer insanlar gibi yaşıyorlarsa ve bu insanların bu görevlilerimizin camide toplumun üzerinde bir hakimiyet, bir etkinlik rolü bekleniyorsa bu biraz herhalde realiteyi gözönünde bulundurmama gibi bir noktadan kaynaklanmaktadır.

Üçüncü nokta müsaadelerinizle bu akıl konusuna hayli değinildi, bende acizane bir iki hususu arz etmek istiyorum. Şimdi efendim Resûlüllah (s.a.s.)'ın hareket kaynaklarından birisi akılmış. Bakınız meseleyi şu noktadan bence ele almak daha doğru olur. Resûlüllah (s.a.s.)'ın hareketleri yani Resûlüllahın yapmış olduğu işler iki türlüdür. Bir beşeri, bir insan olarak yaptığı hareketler, işler, elbette bunları yaparken Resûlüllah (s.a.s.) bir deli gibi hâşâ davranmayacaktır, bir akıllı insan gibi davranacaktır. Meselâ, toplumla münasebetler kurarken sosyal ilişkiler kurarken topluma mesajını götürürken elbette akılcı davranacaktır. Resûlüllah (s.a.s).

Ama bunun ötesinde bir Peygamber olarak onun yaptığı bir takım hareketler, bir Peygamber olarak yani ümmetine şeriat kaynağı teşri kaynağı, olacak hususlarda Peygamber efendimiz akılcıdır diye böyle bir hüküm koymak bilmiyorum vahiy mantığı ile çatışır bir durumdur. Yani meseleyi bu bazda tafsil etmek gerekir. Resûlüllah (a.s) akla önem verir. İslâm'da:

مِنَ الْأُصُولِ الْمُقَرَّرَةِ فِي الْاِسْلَامِ اَنَّ الْعَقْلَ وَالنَّقْلَ اِذَا اخْتَلَفَا فَالْعَقْلُ هُوَ الْاَوَّلُ وَالنَّقْلُ يُؤَوَّلُ اِذَا كَانَ الْعَقْلُ عَقْلاً

Ölçü bu olmalıdır. Akıl esastır bizim için, yalnız Resûlüllah (s.a.s.)'ın fiillerinin, hareketlerinin ikinci kaynağı akıldır, deyip mücmel bırakmamak meseleyi bir noktada.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Halil bey siz tekrar eski konuya dönüyorsunuz.Vaktimiz de doldu. isterseniz siz son sözlerinizi söyleyin. Çok az vaktimiz kaldı.

-Yani sadece bir konuya dikkat çekmek istiyordum. Peygamberimiz akıla önem verir ama ümmete teşri konusunda ölçü olacak esas olacak hususlarda vahiy de esastır.

Saygılarımla, arzederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Teşekkür ederiz.

– Şimdi Prof. Dr. Salih TUĞ hocamız konuşacaklar.

– Buyrunuz hocam:

Prof. Dr. Salih TUĞ:

-Bismillâhirrahmânirrahîm.

Hâmîden lillâh ve musalliyen alâ nebiyyih. Ben konuyu hükemâden ve fukahâdan kaydırarak bu irşad meselesine tekrar getirmek istiyorum. Konumuz irşad, yani davet. Türkiye'de gerçekten 1946'lardan başlamak üzere geliştirilmiş ve bugünkü haliyle mükemmele çok yaklaşmış bir din eğitimi programları Milli Eğitim Bakanlığı'nda ve Üniversitelerimizde, hatta halk arasında alınmış tedbirlerle sürdürülmektedir. Bu Kur'ân Kursları'ndan mecburi liselerde okutulan din kültürü ve ahlâk derslerine ve İlâhiyat Fakültelerine kadar sürdürülen bir eğitim sürecidir.

Ancak, bu alınmış tedbirlere bu eğitim sistemine rağmen Türkiye'mizde irşad ve davet dediğimiz konu bu okullarda gereği kadar öğretim programları içine dahil edilmiş değildir. Sıkıntı buradan doğmaktadır. Bu dediğim eğitim din eğitimi sistemi içinde gerçekten klasik İslâm bilimleri ve modern İslâm bilimleri, gelişmiş bilimler çok güzel anlatılmakta, öğretilmektedir. Ancak, eğitim noktasında ki irşad ve davetin gereklerinden biri de öğrencilerin eğitilmesi noktasında toplanır. Bu konu kanaatime göre eksik bırakılmaktadır. Ancak, bu eksiklik buradan yetişen elemanların hadisde de işaret edildiği gibi ورثة الانبياء olmalarını önlemektedir, yani örnek insan olmak, İslâmı yaşayan insan olmak, hatta İslâmı başkalarına tebliğ etmek fonksiyonunu düşürmektedir. Bu bir gerçektir.

Burada rektörlerimiz ve dekanlarımız mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumluları, belki de Milli Eğitim Bakanlığı'nın sorumluları mevcuttur. Fayda olsun diye diğer bir organik noktaya işaret edeceğim, Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK'ün (Yüksek öğretim Kurumu) anlaşmasıyla tahmin ediyorum sayısı 5'e kadar çıktı Türkiyemiz'de, İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları kurulmuştur. İki senelik bu Yüksek Öğretim Kurumlarında ki bir tanesi Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde baştan beri aşağı yukarı 5-6 senedir faaliyete geçirilmiştir. Keza İzmir'de ve diğerlerinde bu iki senelik Meslek Yüksek Okulları'nın programlarında irşad gene eksiktir. İrşad ve davet programları maalesef öğretim programlarında eksik durumdadır. Aşağı yukarı 2-3 defa Ankara'da bu okulların müfredat programları, ders programları münakaşa edildi. Fakat aldığım bilgilere göre bu konu yine bizim aradığımız biçimde konuyu gerçekleştirecek şekilde ele alınmamış olduğunu anlıyorum.

Bu İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları'nın sayısı arttırılabilir. Bu artan sayı neye yarayacak? iki senelik okullardır dedim bu okullarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vazifelileri ayrıca üniversite eğitiminden geçiriliyor. Yani sadece İmam-Hatip okullarından mezun olup da Diyanette vazife almış olan öğrenciler veyahutta memurlar veyahut vazifeliler bu okullardan geçirilmek suretiyle eğitime tabi tutuluyor.

İşte burada irşada ağırlık verilirse bunlar pratikte çalışacak olan Diyanet İşleri Başkanlığı vazifelileridir, görevlileridir. Tahmin ediyorum daha faydalı bir sonuç alınabilecektir.

İlâhiyat Fakültelerinin sayısı 23 tür. Fakat buralar daha çok İlâhiyat Kültürü veren ama o arada mesleğe adam yetiştiren ve davet de irşada dair bilgiler veren fakat eğitme noktasında bakın eğitim ile öğretmeyi birbirinden ayırarak konuşuyorum. Eğitme noktasında İlâhiyat Fakülteleri, İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları kadar başarılı olamaz kanaatindeyim. İstisnaları bir kenara koyabiliriz.

Tabi davet deyince içeriye dönük bizim bu konuştuğumuz şey birde dışarı dönük ki yani ümmet daveti dediğimiz gayri müslim mıntıkalarda İslâmı anlatmak Nur Vergin hanımın dediği gibi bu gerçekten zor bir iştir. Lisan bilmeyi gerektirir. Bu konuda Türkiye'mizde raporlar hazırlanmıştır. Dünya'da örnek müesseseler vardır. İster Hristiyanî ister İslâmî muhitlerde davet müesseseleri vardır. Bunlardan örnek olmak suretiyle Türkiyemiz'de de çok müspet adımlar atmanın mümkün olduğunu düşünüyorum. Efendim teşekkür ederim.

Prof.Dr.Ethem Ruhi FIĞLALI

Biz teşekkür ederiz. Sayın TUĞ. Efendim, bugünkü oturumumuzun son sözü Sayın Prof.Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU'na ait, buyrun efendim.

Prof. Dr. Ekmelettin İHSANOĞLU

-Çok teşekkür ederim. Sayın Başkan, söz verdiğiniz için, şimdi muhterem arkadaşlarımızın konuşmalarında, yaptığım derme-çatma konuşma için bir kaç atıfta bulundular. Derme, çatma oldu çünkü gerçekten kendimi daha farklı bir zaman için hazırlamıştım. Metni de öyle hazırlamıştım. Aniden emir yüksek yerden çıkınca sayın başkan biraz toparlayamadım ve baktım ki bazı şeyler anlaşılmış, bazı şeyler anlaşılamamış.

Onun için ben müsaade ederseniz biraz vuzuha kavuşturmak için söylediklerimi net olarak tekrarlayayım. Tekrarlamayacağım ama bir tanesini biraz açacağım. Ama net olarak anlışılanlar şudur ki laiklik tarifinin yapılması şarttır. Bu herhalde bunu kabul ediyoruz çünkü bunun tarifi yok. İslâm kontekste bunun tarifi yok. Bunu yapmak lâzım. Hele şimdi bizim modelimiz başkaları için öngörülüyor, düşünülüyor. Düşünebiliyor musunuz, yani burada açık konuşalım. Bazı ülkelerde bugün Türkiye'nin 1930'larda 40'larda yaşadığı şartlar vardır. Bu örneğin öngürüldüğü ve siz bunların eline bunu veriyorsunuz ve bizim elliden önce çektiğimiz sıkıntıların ne olduğunu hepimiz biliyoruz. O zaman böyle bir modeli verdiğiniz zaman o aynı şeylerle karşı karşıya gelebiliriz. Onun için çok tehlikeli bir şeydir. Bunun iyice şeyedilmesi lâzım. Birinci husus bu.

İkincisi yahut son bahsettiğim nokta şuydu. Psikolojik tavır, dinî bir psikolojik tavıra ihtiyaç var. Türkiye'de dinî konularda ve bu tavır eski tavrından çok farklı olmalıdır. Onu arzettim.

Üçüncü husus ve dördüncü husus şuydu; Medeniyet çatışması ve başka dinlerle olan münasebet. Şimdi muhterem arkadaşlar burada işaret ettiğim husus şudur; Bugün batı dünyasında bu biraz önce muhterem Nur Vergin hanımında bahsettiği gibi, benim konuşmamda adı geçen Hungtinton aslında fazla yaşlanmış değil. Bu makale bu yaz neşredildi. 1993 yazında neşredildi ve temenni ederim ki bu Türkçe'ye tercüme edilir, bu hususta yazılmış bir kaç tenkit var yurtdışında bunlarında neşredilmesi ve bunun tartışılması lâzım. Çünkü biz bununla karşı karşıya geleceğiz. Bugünkü medeniyet yani Avrupa medeniyeti, dünya medeniyetinin biz karşısında değiliz, olmamalıyız. Yani onlar çatışmayı öngörseler dahi bizim bu çatışmaya girmemiz bizim lehimize değildir. Bunun çok sebebleri var ve bunun felsefî temelleri var.

Birincisi bu medeniyetin harcında da bizim katkımız var. Yani bugünkü garp medeniyeti biraz öncede herkesin söylediği gibi rönesans, orta çağ, İbni Sinâlar, Fârâbiler o güzel isimleri sayıyoruz. İşte cebirde şunu yaptık, tıpta şunu yaptık diyoruz. Şimdi burda bizim harcımız var, hissemiz var, onun için bizde buna sahip çıkıyoruz, çıkmalıyız ve bunu bizim düşmanımız olarak görmemiz lâzım. Onlar bizi düşman olarak görüyorlar. İşte Hungtington bunu teklif ediyor, başkaları bunu teklif ediyor. Masmidya bu Harvard profesörüdür ama birde masrmidya var ki bu yani bu cahillerin elinde şimdi bu Masmidya'nın bize yönelttiği ithamlar var ve İslâmı tasviri var. Burda fundamantalist İslâm ve gayri fundumantalist İslâm farkı muhakkak vardır, mühimdir. Ama maalesef Masmidya'da kitle haberleşmede Avrupa'da batı dünyasında bütün odaklaşma o fundamantalist denilen grup üzerinde ve bütün İslâm dünyası o gözle sunuluyor ve burada bizim sıkıntımız var. Burada bunun üzerine gitmemiz lâzım.

O bakımdan ben diyorum ki biz bu hususlarda yeni fikirler, yeni stratejiler oluşturmamız lâzım ve batı medeniyetini daha iyi anlamak lâzım daha iyi araştırmak lâzım. Yani onlar bizi nasıl inceliyor, araştırıyorsa biz de onları aynı şekilde, araştırmamız, incelememiz lâzım. Şimdi batı hangi İslâma karşı? Aslında batı kendisinden olmayana karşı . Sıkıntı burada. Şimdi batı bugün bu dinî düzen veya dinî düzensizlik denilen bu dönemde batı ne yapacağını bilmiyor. Yani nereye gittiğini acaba şimdiye kadar sürdürdüğü hakimiyeti, dünyadaki hakimiyeti sürdürebileceğinden şüpheli. Çünkü bilhassa Asya'daki ekonomik güçler yani Japonya, Kore ve Çin ekonomik gücü, teknolojik gücün artırılması ve başka ülkelerin muhtemelen meselâ Malezyalı kardeşlerimizi ben burdan doğrusu tebrik etmek isterim ve ben her zaman Malezya'yı İslâm dünyasında çok takdire şayan bir örnek olarak görüyorum. Çünkü çok daha bizden karışık bir etnik yapısı var ve koloniyal bir mirası var. Fakat buna rağmen çok kısa zamanda çok daha ileri noktalara gelmiştir.

Kusura bakmasın büyüklerimiz, çok başımıza kakıyorlar. 70 yılda bunu yaptık, şunu yaptık, şu kadar elektrik wattan şu kadar watt oldu falan, bunlar mukayese edildiği zaman bunların gerçek olmadığı çıkar. Malezya'yı 1980 de ilk ziyaret ettiğim zaman 1980 Türkiye'sinin gerisindeydi. Bugün Malezya Türkiye'nin çok ötesinde, ilerisinde ve Avrupa'ya yaklaşmış bir ülkedir ve % 50'sinden fazla gayri müslim, gayri maley, çinli var, hintli var, vs. Bu yapısında demokrasiyi korumuş ve Maley grubunun kültürü İslâmdır o muhafaza etmiştir. Bugün çok ileri bir noktaya gelmiştir Malezya. Onun için yani bu mukayeseleri yaparken biraz dışarı bakmak lâzım. Biraz açılmak lâzım, biz hep kendimizle uğraşıyoruz. Gruplar halinde, ikili çatışmalar halinde 19. asırdan beri gelen

çatışma bölünmenin içerisinde kendimizi böyle sürüklüyoruz ki biz bunu göremiyoruz. O bakımdan açıklamak lâzım.

Şimdi Nur Hanımefendinin söylediği şudur: Batıdaki yerimiz ben batının karşısında değilim, batı düşmanlığı da gütmüyorum ve batıyı az çok tanıdım, biliyorum, tanıdığımı zannediyorum, batıda yaşadım. Üniversitelerinde çalıştım, hocalık ettim. Halen birçok üniversitesinde ilgim var, şu görevim var bu görevim var. Ama şunu bilmek lâzım: Batı bizi kabul etmiyor ve batı bana göre irsikaya İRCİCA çok Avrupalı, Amerikalı gazeteci geliyor televizyona diyorlarki bilhassa 3-4 sene önce yahut 5 sene önce Turgut bey rahmetli ortak pazara üyelik falan. Siz kendinizi Avrupalı addediyor musunuz? Soru bu. Benim cevabım şu: Bunun cevabı şurada aranır. Siz Avrupa'dan neyi kastediyorsunuz? Avrupalı tarifimiz nedir? Eğer Avrupalı tarifimizde Latin Cermen saha anlaşılıyorsa eh bunun cevabı meydanda, ama eğer sizin Avrupalılıktan kastınız daha genel coğrafî bir şeyse bütün dinleri, değişik ırkları içine alan bir tarifse o zaman biz batılıyız.

Aksi takdirde Avrupa ile olan, yani Avrupa bizi kabul etmiyorsa biz Avrupa'ya kendimizi zorla kabul ettirmeliyiz. Çünkü bizim kökümüz belli, menşeimiz belli nerden geldiğimiz ve ne olduğumuz belli. Şimdi bunun tartışmasını yapmak lâzım, yani biz Avrupa'ya kendimizi nasıl kabul ettireceğiz, böyle olduğumuz gibi kabul ettireceğiz? Avrupa bunu kabul ederse başımız üstünde yeri var, kabul etmezse ne yapacağım? O bakımdan bu Avrupa ile olan ilişkilerimizde bu nüanslara ben doğrusu dikkat etmek istiyorum.

Son olarak şimdi bizim gelecekte farklı bazı konularda farklı tavırlarımız var. Şimdi biz başka dinleri tanımıyoruz ve bu hususiaki bilgilerimiz çok mahduddur. Biz bunları tanımak mecburiyetindeyiz. Hem akademik olarak tanımak mecburiyetindeyiz. Yani bütün dinlerde, mezheplerde uzman kişiler yetiştirmemiz lâzım ve bunlar gidip o dinlerin öğretildiği yerlerde okumaları lâzım ben bunu senelerden beri ifade ediyorum ve sevindirici bir şey bazı teşebbüsler var. Özellikle İSAM'ada bunu takdirle ve şükranla ifade etmek istiyorum.

Ama burada başka şeylerde var. Şudur şimdi biz Avrupa'yla birleşiyoruz falan filan. İşte gümrük kapısı, bilmem işbirliği, nedir o gümrük birliğine falan diyoruz. Şimdi gümrük birliğine giderken biz kendi sanayimizi ve ticaretimizi kurmak durumundayız. Gümrük kapısını açarsanız. Buna paralel olarakta Avrupa birleştiği zaman din kapısını açacaksınız. Burada hazırlıklı olmak lâzım. Şimdi bizim kanunlarımıza göre biz diyoruz ki biz % 99.9 Müslümanız iyi, işte ekalliyetler şunlar, bunlar var. Bunlar Cumhuriyet döneminde Lozan antlaşmasının verdiği kanunlarımıza göre tanzim edilmiş hakları var. İşte Osmanlıda biz müsamaha sahibiydik, millet sistemi şu bu falan diyoruz. Çok güzel, çok iyi milletiz, aferin bize.

Peki bunun dışındakiler geldikleri zaman yani bir protestan misyoner faaliyeti geldiği zaman bir selevation, army geldiği zaman Kızılay Meydanı'nda caz partisi verdiği zaman veyahut bir başka bir din veya mezhep Türkiye'de olmayan yani Türkiye'de ki Hristiyanların dışında Musevilerin dışında esas sizin vatandaşınızı kendi dinine davet etmek istediği zaman ne yapacaksınız? Nerede kanunlar, bunu düzenleyen mevzuat nerde? Bunun karşısındaki dinî, fikrî hareket nerede? Bu kapıda bekleyen bir problemdir. Bunun hazırlığını yapmak lâzım.

Onun için ben diyorum ki Diyanet İşleri Başkanlığı'nda muhakkak diğer dinlerle ilgili bir ofis kurulmalı. Bunun bürokratik düzenlenmesi burada tartışılacak şey değil. Ama diğer dinler, diğer mezhepler yani İslâm içindeki diğer mezheplerin ve diğer dinlerle ilgili ofis bir şey yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bunları etüd edecek akademik bakımdan bunları yapacak İlâhiyat Fakültelerimizin bunlara eğilmesi lâzım.

Mukayeseli dinler değil, mukayeseli dinlerin doğrusu şöyle yapılıyor, İslâm dini artı "a" dini falan konu İslâmda şöyle öbür dinde böyle. Ama İslâmın ki çok güzel. Mukayese böyle olmaz. Mukayeseyi bırakacağız. Katolisizm üzerine birkaç adamımız yetişecek. Rum ortadoks üzerine birkaç adamımız yetişecek, Musevilerin değişik grupları üzerine birkaç adamımız yetişecek ve bunlar o kitabı mukaddesleri, o temel kaynakları olduğu gibi okuyacak. Yani bizim adamlarımız bunları aynı şekilde. Benim fikirlerim bunlardır. Bir arkadaşımız dedi ki burda lütfettiler, iltifat ettiler benim ilâhiyatçı olmadığım içinde artık bilmem hangi manada ama hocazade olmakla her zaman iftihar ederim.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Muhterem arkadaşlarım, son olarak İhsanoğlu'nu açıklamıştım. Ancak başkanlık adına Sayın, Diyanet İşleri Başkan Yardımcımız Sami USLU birkaç kelimeyle bir hususa açıklık getirmek istediler.

Sami USLU:

-Teşekkür ederim Sayın Başkan. Efendim ben Başkanlık adına sunmuş olduğum görüşle ilgili cevap sadedinde berşey söylemek istemiyorum. Çok güzel şeyler söylendi, gerek Başkanlık görüşü ile ilgili, gerekse onun dışında olan konularla ilgili çok güzel hususlara temas edildi. Bu bakımdan şahsen çok memnunum.

Ancak bir hususu açıklamak zorunluluğu duyuyorum, Sayın Ahmet Gül bir konuda Başkanlık görüşümüzden bir paragraf okuyarak, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ile ilgili olarak Başkanlığımızın hiçbir antlaşmasının bulunmadığını, hiçbir ilgisinin olmadığını, buna rağmen orada yazılan cümlelerin ne şekilde yazıldığını anlayamadığını ifade ettiler, orada bir yanlışlık oldu herhalde. Bizim görüşümüzdeki paragraf doğrudur; çünkü camilerdeki her türlü ibadet, merasim Başkanlığımızın kontrolü içerisindedir. Camilerimizde TRT'nin yapması icab eden bir program söz konusu olduğu zaman ki bu dini gün ve gecelerdedir. Ramazan ayı içerisindedir. O zaman TRT Başkanlığımıza müracaat etmektedir ve Başkanlığımızla o gecelerle ilgili bir işbirliği yapmaktadır. Hatta o camilerdeki yapılan programların hemen hemen tamamı okuyucuların kim olması konusu, başkanlığımız tarafından tensip edilmektedir.

Bunun dışında bildiğiniz şekilde Sayın Gül'ün de söylediği gibi TRT ile olan münasebetlerimiz genel manada yıllardan beri devam eden bir anlaşmazlık içerisinde devam etmektedir. Diğer perşembe akşamları ve diğer zamanlarda, yapılan programlarla maalesef yakından bir ilgimiz olmamaktadır. Bu açıklamayı yapmak ihtiyacı duydum. Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Buyrun efendim, yalnız çok kısa Nur hanım ne olur.

Prof. Dr. Nur VERGİN:

-Sadece küçük bir tashih.

-Değerli dostum, size hitab etmek istiyorum. Bir kere ben makalenin yaşlanmış olduğunu söylemedim. Makalenin çok genç olduğunu biliyorum, müellifin çok yaşlanmış olduğunu söylemiştim. Yani beni böyle bir cehaletle suçladığınız için çok üzüldüm.

İkincisi, efendim ben hiçbir zaman Türkiye Avrupa'dadır ve Avrupada'da olmalıdır, demedim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

-Doğru.

-Ve hattı zatında olmamasını arzu yani temenni edenlerden birisiyim. Onu da düzeltmek ihtiyacı duydum. Demekki yanlış anlaşılmışım.

-Teşekkür ederim, efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Estağfirullah. Muhterem arkadaşlarım öğleden sonra bir saatlik gecikme ile başladığımız oturumumuzu tamamlamış bulunuyoruz. Yarın sabah 09.00'da yine aynı salonda buluşmak üzere. Hayırlı geceler efendim.

Dünkü başlangıçta ki durum aynen varit. Değerli arkadaşlarımdan ricam her birinin azami 5 dakika içerisinde tebliğlerini özetlemek mecburiyetini divan olarak getiriyoruz. Lütfen anlayışla karşılayınız. Meselelerin burada uzun uzun izahı yerine üzerinde durulması gereken temel konulara işaret etmek, sanıyorum nihayi rapor için gerekli olan bilgileri elde etmemizde yeterli olacaktır. Divanın bu hassasiyetine riayetinizi hassaten istirham eder ve ilk konuşmacıyı kürsüye davet ediyorum.

Buyrun sayın Tunç.

Prof. Dr. Cihat TUNÇ:

-Sayın Başkan, muhterem üyeler, kıymetli misafirler, irşad vazifesini üstleneceklerde aranan nitelikler üzerinde durmaya çalışacağız. Başkanımız lütfettiler. Bize çok kısa zaman verdiler. Zaten ben böyle olacağını düşünerek, akşam biraz kısaltmaya çalıştım. Bu kısa zaman içerisinde bazı önemli kısımları arz etmeye çalışacağım.

İrşadın İslâm dinindeki yeri ve önemi pek büyüktür. Sevgili Peygamberimiz İslâm dininde irşad göreviyle de vazifelendirilmiş ilk büyük mürşiddir. Bu bakımdan irşad görevini üstlenecek kişiler sevgili Peygamberimizi bütün yönleriyle kendilerine örnek olarak almalıdırlar. Peygamberimizin davet metodu, tebliğ metodu, irşad metodu, talim, terbiye ve nasihat metodu onun irşadının kısımlarını teşkil etmektedir. Görülüyor ki bütün bunlar irşad görevinin kapsamı içine girmektedir. Öyleyse irşad görevini üstlenecek kişilerin her bakımdan kusursuz bir öğrenim ve eğitime sahip olmaları gerekir.

Ayrıca irşad görevini üstlenecek kişinin irşad ettiği fertlerin hem ruhî hemde fikrî ve bedeni yapılarını, yetiştikleri çevreyi, halen bulundukları ortamları çok iyi bilmesi gerek ki onlara bütün bu saydıklarımızı dikkate alarak hitap edebilsin ve sonunda tasarlanan, plânlanan maksada ulaşılabilsin. İrşad görevini üstlenecek kişilerin öncelikle karşılarındaki insanı her yönüyle çok iyi tanımaları dikkat edecekleri özelliklerin başında gelmektedir. Kendilerine hitap ettiğimiz insanları çok iyi tanımak irşad görevinde başarılı olmanın ön şartıdır. Çünkü önce bu insanları tanıyacağız, onların ihtiyaçları nedir? Bunları tesbit ve tayin edeceğiz. Ondan sonra onların mizacına uygun olan metodu seçip işe koyulacağız. Dün bu metodlardan fazlası ile bahsedildi onun için bunların üzerinde de durmuyorum.

Nasihatın en güzeli irşad görevini üstlenecek olanlar konuşmalarında sert ve katı bir tutum içerisinde itham edici, yıkıcı olmaktan son derece uzak olmalıdırlar. İyi bilinmelidir ki korkutma ile, baskı ile ithamla ve zor kullanmakla bir yere varılmaz. İnsanoğlu yaradılışı icabı kendisine karşı şiddet kullanılmasından asla hoşlanmaz. Kaldıki insanları tenkit ederken bile çok dikkatli olmalıyız. Onlara oto kontrol denilen kendi kendine eleştiriyi öğretmek, her an vicdan muhasebesi, nefis muhasebesi yapmaya alıştırmak, daha doğru yol olacaktır. Böylece insanlar eksiklerini, noksanlarını ve aşırılıklarını bizzat kendileri tesbit edecekler, bunları tamamlamaya gayret edecekler. Aşırılıklarına da nedamet duyarak pişman olacaklar ve bu aşırılıkları bırakıp terk edecekler ve bunların bir benzerini tekrar yapıp işlememeye azmedip karar vereceklerdir. Bu itibarla onları bu yolda eğitmek lâzımdır. İnsanların eksikliklerini noksanlıklarını son derece yumuşak bir üslupla genel manada ortaya koyarak dile getirmek lâzımdır. Asla başa kakar tarzda isim ve şahıs zikrederek söylemekten kaçınmak lâzımdır. Bilindiği gibi sevgili Peygamberimiz herhangi bir kimseden sevilmeyecek ve doğru olmayan bir hareket veya davranış görürse veya duyarsa onu ismi ile ve tarif ederek söylemez ancak onlara ne oluyor ki şöyle yapıyorlar veya böyle davranıyorlar derlerdi.

Şüphe yok ki irşad edilenlerin gönüllerini fethedici bir konuşma öğretici, eğitici ve bütün gerçekleri en doğru şekliyle aksettirici yumuşak bir ifade içerisinde yapılmalıdır. Bunun için irşad vazifesini üstlenecek olanların hem kalp hemde fikir adamı olmaları lâzımdır. Çünkü kalbiyle hissetmeyen, insana insan olarak değer vermeyen, bütün insanları kardeş görüp sevmeyen, faydalı olmak için gayret sarfetmeyen bir mürşid, irşad vazifesini yapamaz.

Ayrıca aklıyla tecrübesiyle diğer bir tabirle kafasıyla düşünemeyen bir mürşid açıklaması, öğretmesi gereken konuları güzel bir üslupla anlatamaz her cümlesi gökten rahmet yağar gibi değilde, gökten taş yağar gibi kafa kırar, göz çıkarır bir ifadeye bürünür. İnsanların gönlüne kalbine inen bir damla rahmet bu tür konuşmalarda bulunmaz. İnsanlara insanı sevmeyi öğretmek önemlidir. İnsanı sevmeyen, insanı tanımayan sevmeyen Peygamber'ide Allah'ıda sevmez. Yine bir rivayette ifade edildiği gibi "kendini bilip tanımayan Allah'ıda tanımaz" Bu itibarla insanlara hitap ederken onları doğru yola, Allah'ın yoluna çağırırken hem kalbine hemde kafasına hitab etmek gereklidir. Hemen meseleyi tartışmaya, polemiğe götürmekten kaçınılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

-Sayın Tunç rica etsem tamamlayabilir misiniz .

-Tamam bitireyim arkadaşım. İrşad vazifesini üstlenecek adaylarda bulunması gereken niteliklerden bir kaçıda şunlardır:

Geniş bir kültür, bu sayede yaptığı konuşmaları gerçeklere uygun olacaktır.

İlme saygılı olacak ki bilmediği bir şeyi tam anlamıyla öğrenmeden, satmaya kalkışmasın ve gerçek ilim ve irfanı çok daha iyi bilen birinden öğrenmeye hevesli olsun, böbürlenip başkasının ilminden faydalanmakta çekimser davranmasın veyahutta onlar ne bilecek bende herşeyi bilirim diye gerçek ilmi reddetmeye kalkışmasın. Teşekkür ederim

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Çok teşekkür ederim. Sayın TUNÇ.

İkinci konuşma Sayın Necmettin Nursaçan beyefendi.

Necmettin NURSAÇAN:

-Muhterem divan, muhterem üyeler. İslâm hakla hakikat imanı, sulh ve saadet dinî huzur ve bekâ duygusudur. Bunu böyle bilmek İslâm imanını yaymak, İslâm tebliği, bu tebliğin hedefi insanları küfürden hidayete, cehaletten ilme, anarşiden huzura kavuşturabilmektir.

Yapanların faydası sevgili Peygamberimiz: فو الله لأنْ يهدى اللهُ بك رجلا واحداً خيرٌ لله منْ حُمُر نَعَمْ **"Allah'a yemin ederim ya Ali senin vasıtanla Cenab-ı Hakkın bir kişiyi hidayete erdirmesi, üzerine güneşin doğup battığı varlıklara sahip olmaktan çok daha değerlidir."** Müslümanların arka safında üç gece nöbet tutmam benim için Kadir Gecesini hacerü'l-esvedin karşısında geçirmemden çok daha değerlidir buyurmuşlardır. Bu görev yapılmayacak olursa gemiyi delen de batar, seyreden de batar. مَنْ كَتَمَ علْمًا عَنْ اَهْله اُلْجمَ يَوْمَ الْقيَامَة بلجَامٍ منَ النَّار **"İlmi saklayan kişinin ağzına ateşten gem vurulur"** buyruluyor. Elbette bu irşad hizmetinin faydası var. Kur'an'ımız وَذَكِّرْ فَانَّ الذكرى تنفع المؤمنين **"Habibim sen vaaz et, senin vaazından müminlere fayda vardır."**

Millet olarak tarih boyunca biz bu kaynaktan istifade etmişiz, gönül huzurunun, aile saadetinin millî ve içtimaî ahenk ve tesanüdün bağlanmasında biz bu kaynaktan azamî bir şekilde istifade etmişiz. Bir doktor bir anda birkaç kişiyi tedavi edemez ama bir mübelliğ bir anda binlerce kişiyi tedâvi edebilir. Pratik hayattan bir misâl vereyim. Bir görevlimiz hakkında vatandaşımızın biri diyor ki filan hocadan Allah razı olsun. Eğer o hoca olmasaydı, ya katildim yada maktül ya cezaevindeydim, yada mezarda diyordu.

Yeşilhisar müftümüz cezaevinde vaaz ediyor, mahkumlardan biri diyor ki hocam ben tevbeye karar verdim. Fakat Kayseri Merkezindeki filan camide iki halı var ona iki

yüzer milyon lira veriyorlar il müftüsü hocamı haberdar etsende bu işten vazgeçtim ama benim arkadaşlarım dışarıda ihtimal ki o halıları götürebilirler diyor. Demek ki gerçekten vaaz ve irşad hizmetinin toplumumuzu islahta büyük rolü olacaktır.

Tebliğcide bulunacak birkaç noktaya işaret etmek istiyorum. Duymayan, duyuramaz; yanmayan yakamaz. كُلُّ اِنَاءٍ يَتَرَشَّحُ بِما فيه Her kap içindekini dışındakine sızdırır.

Allah'ın Resûlünü Cenab-ı Hak bu işe çıkarırken hazırlıyor. يَآ اَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ قُمِ الَّيْلَ اِلاَّ قَلِيلاً . نِصْفَهُ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً اَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً Allah Resulünün bir Yahudi delikanlısı hastalanıyor ziyaretine gidiyor ve onu hidayete davet ediyor. Ve şu kişiler şayet hidayete gelmeyecek olurlarsa kederinden eriyeceksin halbuki sana düşen tebliğdir. Demekki muhatapların derdini duymalı gönlü şevkatle dolu olmalı. مَنْ اسبح لا يهتم بأمر المسلمين فليس منهم **Müslümanların derdini duymayan onlardan değildir.**

Konyalı Hacı Veiszade Beyşehir gölü sahilinde imam oluyor. Birgün hanımı diyorki "Anlayışsız bir cemaatin var hoca efendi, sen bunlara vaaz ediyorsun, çocuklarını okutuyorsun ama bayram geldi. Hoca efendinin hanımına da bir bayramlık lâzım değil mi? diye düşünmüyorlar. Beyşehir gölüne düşseydi Muhsine hanım senin bu sözün gölü bulandırmaya kâfi gelirdi. Ben bu adamlara müteşekkirim, hele ki geliyorlar, arkamda namaz kılıyorlar, hele ki vaazımı dinliyorlar, hele ki çocuklarını bize teslim ediyorlar.

Sonra tebliğcide şu özellikde bulunmalı. Bugün hamdolsun cemaatimizin kültür seviyesi yükseliyor. Cemaate lider olacak kişinin onlardan çok daha bilgili olması icap ediyor. Vusulsüzlüğümüz usulsüzlüğümüzdendir. Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz, gör zahidi kim? sahibi irşad olayım der. Dün mektebe geldi, bugün üstad olayım der, şeklinde de olmamalı.

Şu hususu mübelliğde bulunması gereken vasıflardan mühim bir noktayı vurgulamak istiyorum. Muhterem hocam, tebliğcinin görevi tenkit değil, tebliğdir. Her halde müessir olabilmek için buna ihtiyaç vardır. Dinimiz nedir? bunu anlatmak durumundayız. Yoksa onu bunu tenkit etmek eleştirmek değil. Esteûzü billah Bismillah فذكر انما ve وما على الرسول الا البلاغ انت مذكر لست عليهم بمصيطر ayetlerindende bunu anlıyoruz.

Sonra üslûp meselesi elbette mühim, yapıcı etkileyici uslûba ihtiyacımız var. ان من البيان لسحرا Beyânda büyü var. وعظهم وقل لهم فى انفسهم قولا بليغا **Habibimim gönüllerine etki edecek şekilde onlara hitap et.**

Yunusumuzun dediği gibi söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı. Söz ola ağılı aşı, bal ile yağ ede bir söz. Kişi bile bir söz demini demiye sözün kemini yedi cihan cehennemini sekiz ucmak ede bir söz. Tarihimizde uzun yıllar biz bu kaynaktan istifade etmişiz. Şimdi yetiştirecek elemanlarda burda ve tatbikçilerde burda bu bakımdan bu Şûrayı tertip edenlere de teşekkür etmek istiyorum. Ve inşaallah yarınımızın meseleleri çok büyük olacağa benziyor. Öyleyse bu kaynaktan yeniden istifade edebilmek için hazırlıklar yapmalıyız efendim.

– Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Çok teşekkür ederiz sayın Nursaçan. Efendim sırada Mehmet ÖZLEN bey buyrun.

Mehmet ÖZLEN:

-Sayın başkan, muhterem hocalarım ve değerli üyeler, delegeler. İrşad hizmeti o kadar zor bir görev ki, bu görevi üstlenecek kimseler elbetteki herşeyden önce vahiy ile Peygamberlerdir. Ancak Peygamberlerden sonra bu görevi ilâhi bir düsturla, prensiple Cenab-ı Hak âlimlere tevdi etmiştir. Ben burada konunun detaylı bir şekilde üzerinde duramayacağıma göre günümüzde irşad hizmetini yapacak kimselerde aranan şartlardan birincisi olarak itikadı, imanı sağlam olmalı yani bu görevi yapacak insan ilk defa kendisi sağlam bir inanca sahip olmalı. Başkalarını iman etmeye güzelliğe çağıran insan özellikle kendisinin tam ve sağlam bir inanca sahip olması gerekir. Aksi takdirde bir kimsenin inanmadığı davaya başkalarını çağırması hem gülünç hem de hiçbir tesir ve fayda sağlamaz.

İkinci husus olarak bilgili olmalı ve etrafında olup bitenlerden haberdar olmalıdır. Mürşid herşeyden önce sağlam bir bilgi ve geniş bir kültüre, geniş bir ufka sahip olmalı. Sadece belli bir bilgileri elde etmekle kalmamalı, ama bu ölçüler içerisinde bilgili olacağım diyerek bilmediklerini de bildiğini iddia etmemeli. Bilgi derken tabi ki ana kaynaklara inebilecek ve onlardan istifade edebilecek ölçüde, temel bilgilere sahip olmalıdır. Bunu kastediyorum.

Aynı zamanda zihniyet ve ahlâk vasıfları itibarıyla da mürşid alelâde bir kimse değildir. O herşeyden önce bir dava ve mefkure sahibidir. Bu açıdan geniş tasavvurlara, daha ihatalı düşüncelere, daha ileri görüşlere ve daha radikal bir anlayışa sahip olmalıdır.

Mürşid, ilmi ile amel etmelidir. Sadece ben şunları biliyorum ey cemaat ey insan, ey gençler şunları yapın demek kafi değil, bildiğini yaşamalıdır.

Doğru ve dosdoğru olmalıdır. Çünkü bunlar Peygamberlerin özelliklerindendir. Cenab-ı Hak Peygamberimize فاستقم كما امرت **emir olunduğun gibi dosdoğru ol** emrini talimatını vermiş öyleyse Peygamberlerin görevini yapacak olan mürşid aynen bu vasıflara sahip olmalıdır ve nitekim Peygamberimize gelen birisine Hz. Peygamberimiz قل امنت بالله ثم استقم **"önce ben Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol,"** nasihatında bulunmuştur.

Mürşid sabırlı ve tahammül sahibi olmalıdır. Elbette herşeye bir günde, üç günde, beş günde, varılamaz. Bir takım hedeflere ulaşılamaz, onun için sabırlı, ve mütehammil olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamberimiz Mekke devrindeyken çok sabretmiştir, kendileri sabretmiştir ve çevresindeki ashabı sıkıntılar çekerken onlara sabır tavsiye etmiştir. Örneğin bir Ammar bin Yasir (r.a.) işkence görmektedir. Amma onlara Hz. Peygamberimiz muttali olduğunda diyebilmiştir. فاصبر يا عمار ان الله معنا Biz de yeri geldiğinde kendimiz sabretmeliyiz ve çevremizdeki insanlara hedefe ulaşmak için sabırlı olmalarını tavsiye etmeliyiz.

-Sayın Özlen toplayabilirmisiniz?

-Teşekkür ederim.

Merhametli olmalı, çevresindeki insanlara şevkatle, merhametle bakmalı, alçak gönüllü olmak çevresinde sadece zenginlerle veya belli makam sahibleri ile değil, fakir yoksul, kimsesiz kimselerle, oturup kalkmalı, feragat etmesini bilmeli. İrşad eden kişi hatta yeri geldiğinde ben sürüneyim dâvam ayakta dursun demeli. Ben öleyim dâvam yaşasın zihniyetine sahip olmalı, mefkûresi uğrunda icabında seve seve canını feda etmeli.

Hitabet ve lisanı ile ilgili olarak çevresindeki insanlara etkili olabilmesi için lisanı çok iyi kullanmalıdır. Dua etmeli, bütün bunları yaptıktan sonra geri kalanını da Allah'tan istemeli ve kendisi için çevresindeki insanlar için Müslümanlar için hatta bütün insanlığın hidayeti için dua etmelidir.

Daveti Allah için yapmalı bir menfaat karşılığı için değil. Ahmet'ten, Mehmet'ten ondan bundan ödül beklemek için değil, gerçekten eğer bu göreve kendisi inanıyorsa, onu Allah için yapmalıdır.

Güzel örnek olmalı, Hz. Peygamberimizi Cenab-ı Hak örnek olarak seçmiştir ve o örneğe uygun olarak hareket etmeliyiz.

Ayrıca ben burada şunu da ifade etmek istiyorum. Bu sayıyı uzatan, çoğaltan ve eksik tutan kimseler olmuştur ancak zamanımız sınırlı olduğu için ben bu maddeleri burada zikretmiyorum. Ancak tebliğimizi takdim edeceğim inşaallah orada da geniş bir şekilde ele alınacaktır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

-Ben teşekkür ederim sayın özlen. Sayın Mürsel Şahinbaş, sayın arkadaşlarımızın şu ana kadar tekrar ettiklerinden sarfı nazar ederek yeni hususları gündeme getirirseniz sevinirim, buyrun efendim.

Mürsel ŞAHİNBAŞ:

-Değerli divan, kıymetli misafirlerimiz, hepinize saygılar sunarız. Tebliğimizin bütünlüğünün bozulması bahasına orjinallik saydığımız bir hususu arz edip sözlerime nihayet vereceğim.

Sağolun.

İrşadda uzmanlık eğitimi ülke içinde ve yurt dışında süren güçlü eğitim ve öğretimi tamamladıktan sonra kendilerine irşad görevi verilecek kimseler iki yıldan az olmamak şartı ile bir stajyerlik devresi mutlaka geçirmelidirler. Bu süre içinde hizmet verimi ve mesleğe uyumu inceden inceye kontrol edilen irşad görevlisinden mesleki konuda ilmi makaleler veyahut risaleler istenmeli, böylece hem adayın çalışması sağlanmalı, hemde fikri kapasiteside ölçülmelidir.

Parlak sonuçlar sergileyen adayların stajyerliği kaldırılmalı, göreve asaleten atanmalıdırlar. Durumu ve mesleki formasyonu istenilen seviyede olmayan adaylar

Başkanlığı'n diğer hizmetlerinde kullanılmak üzere irşad hizmetinden mutlaka çekilmelidir.

Asaletleri onaylanan irşad ehlinden meslek boyu devam eden ilmî ve akademik çalışma ve araştırma süreci içine alınmalı. Bu süreç irşad görevlerinde hem ilmen ve hem fikren yenilenmeyi sağlayacaktır. Hem de dinî meselelere yeni çözümler getirecektir.

Bugün müftülerimiz günlük büro hizmetleri arasında kaybolmuş vaziyettedirler. Okuyacak araştırma yapacak imkân ve zaman bulamamaktadırlar. Vaaz ve irşadla görevli elemanlar müftülüklerimizin bu eksikliğini tamamlayacaklardır. Uzun süre devam edecek bu çalışmalar din bilgilerinde görülen rusuhu sağlamış olacaktır. Karşılaşılan bir çok ilmî ve dinî problem böylece çözüme ulaşmış olacaktır.

İrşad birimleri: Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde bir irşad dairesi başkanlığı birimi oluşturulmalıdır. Bu daire başkanlığı biri büro, diğeri irşad faaliyetleriyle ilgilenen iki birim ayrılmalıdır. İrşad biriminin işi ve meşguliyeti alanı sırf irşad işlerinin düzenlenmesi ve çözümler üretmesi ve ülke çapında yürütülen irşad faaliyetlerinin en yüksek merci olması lâzımdır.

Ayrıca tüm il merkezlerinde ilin irşad işleriyle görevli elemanlardan oluşan bir irşad birimi oluşturulmalıdır. İlçelerde görev yapacak irşad görevlileri bu birimin üyesi ve o birime bağlı olmalıdır. Bilgi ve mesleki tecrübesi fazla olan bir üye il irşad birimi başkanlığına atanmalıdır. İl irşad birimi il müftülüklerine karşı sorumlu olmalı, gerek görüldüğünde il müftüsü de heyetin çalışmalarına katılmalıdırlar. İl irşad birimlerinde görev alacak elemanlar arasında bilgi ve mesleki tecrübenin esas alınacağı bir derece ve bir hiyerarşi olmalıdır. Yapılacak derecelendirme mesleki yükselmeyi ve bilgi ve başarının arttırılmasını esas almalı. Bir dereceden ötekine geçilmesi ilmî ve meslekî bir tezin veya bir kitabın hazırlanmasına ve onların kabulüne bağlanmalıdır.

Uzmanlıkta eşit şartları haiz elemanlar arasında mesleki kıdem gözönünde bulundurulmalı, mesleki birliktelikte bu durum takip edilmelidir.

İllerde oluşacak irşad birimleri Başkanlığa bağlı olmalıdır. İrşadla ilgili işlerin başvuru yeri o merkez birimi olmalıdır.

İl irşad birimleri hakkında ihtiyaçların ve çevre şartlarını esas alarak ve ön araştırmalar yaparak, kısa vadeli uzun vadeli, irşad plan ve programları hazırlanmalı ve uygulamaya koymalıdır. Uzun süre devam edecek bir irşad programının niçin gerekli olduğu ve stratejisi hakkında hazırlanacak ayrıntılı rapor irşad merkez birimine sunulmalı ve onay alınmalıdır. İdari, ilmi ve mesleki koordine sağlanmalıdır. Yapılan irşad çalışmalarının sonuçları vukufla izlenmelidir. Hepinize saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Sağolun efendim çok teşekkür ederiz.

-Şimdi sırada M. Zeki Karakaya. Sayın KARAKAYA size de aynı istirhamda bulunayım lütfen!

M. Zeki KARAKAYA

-Muhterem Başkan değerli üyeler, değerli misafirler,

-Ben belki İnşaallah 5 dakika bile sürmeyecek çok kısa birkaç noktaya temas edeceğim. İrşad hizmeti derken bana göre önce irşad hizmetine bir tarif getirilmesi lâzım. İrşad hizmetini benim tespit edebildiğim kadar şöyle tarif edebiliyorum; kulağın işitmesine, gözün görmesine ve aklın anlamasına engel olan manileri ortadan kaldırmak, yapılacak hizmet ise irşad hizmetinin ifası ise Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti seniyeyi Peygamber efendimizi (s.a.s.) örnek alarak rehber edinerek insanlara ulaştırmak yani bir insanı Kur'an ve sünnetle tanıştırmak, çünkü hidayet Allah'tandır, onun ötesi kişilere anlatmak veya onları doğru yola yöneltmek bizim işimiz değildir.

Bunu yaparken de Kur'an'ın ve sünnetin ölçülerinin dışına taşmamak, çünkü insanı Allah yaratmıştır. İnsanı en iyi bilen O'dur. Biz insanı tarif etmeye çalışmışız yıllardan beri, insanoğlu çeşitli bilim adamları tarifler getirmiş. Ama insanoğlunun bütün özellikleriyle ayırıcı bir tarifi henüz yapılamamıştır. Demek ki insanoğlu tanınamamıştır daha. Dolayısıyla muamma olan, bir muamma durumunda olan insanoğluna en güzel hitap şekli Kur'an'ın uslûbuyle ve Peygamberimiz (s.a.s.) uslûbüyle hitap edebilmektir, diyerek tebrik ediyor. **فتبارك الله احسن الخالقين ne güzel yaratılmış ne güzel yapılmış** diye insanın güzelliğini Kur'an-ı Kerim'de tebrik ediyor. Dolayısı ile insanı böyle ele almak lâzım çünkü insanı tanımamız mümkün değil, irşad hizmetinin gayesi ise onu Kur'an ve sünnetle tanıştırmak, doğru yolu ona gösterebilmektir. Görmesini engelleyen manileri ortadan kaldırmaktır.

İrşadın usûlü Kur'an-ı Kerim ve sünnet içerisinde olmalıdır. İrşad hizmetinin bir ifası da benden önceki arkadaşlarımız bu irşad hizmetini ifa edeceklerde aranan şartları söyledikleri için ona temas etmeyeceğim.

Şöyle söyleyeyim her insan zamanının çocuğudur. Dolayısıyla kendi asrının kültürü ile yetişmiştir. Binaenaleyh karşımızdaki cemaatda asrımızın kültürünü bizim kadar bilmektedir, veya az çok bir bilgisi vardır. Ama insanların biliyorum zannedip bilmedikleri en önemli konu dinî konulardır. Dinî konularda ihtisas sahibi olmayan kimseler, başka sahalarda beni bağışlayın profesörde olsalar, o sahada çocuk durumundadırlar. Dolayısıyla dinî meseleleri en basitinden ele alarak anlatmak ve bu arada o sahanın âlimleri var ise o cemaatin içerisinde onları da memnun edecek bazı ifadelere yer vermek irşadda en önemli usüldür, kanaatindeyim.

Asrımızda iyi vaizler yetiştirebilmek içinde aslında asrımızın kültürünün ana hatlarıyle onlara öğretilmesi, ama bunların hepsinin ötesinde dinî ilimleri özellikle itikad, ibadet, ahlâk, tefsir ve hadis bu sahalarla ilgili ilimler iyi öğretilmelidir. Onun için elamanlar herkes değilde, her talip olan değilde özenle seçilmeli ve ilâhiyat fakültesi mezunu olduktan sonrada biraz önceki hocalarımızın da ifade ettikleri gibi bir iki yıl, belki üç yıl yetiştirilmeli, adaylık, stajyerlik dönemleri efendim adı altında güzel yetiştirilmeli, çünkü günümüz insanının irşada çok büyük ihtiyacı var. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Şimdi sırada İran'lı kardeşimiz Dr. Muhammed Bakır HUCCETİ var. Kusura bakmayınız 5 dakika vaktimiz var.

M. Bakır HUCCETİ (İRAN)

Eûzübillâhimineşşeytânirrâcîm

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdülillâhi Rabbil âlemin. Vessalâtü alâ nebiyyinâ ve âlihi ve eshâbih.

Benim sözüm esselâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtüh. Söyliyeceklerim geniş ve kapsamlıdır. Arapça benim ana dilim değildir. Onun için ben Arapçayı Fars lehçesi ile konuşacağım. Sürem azdır. Ragıp Isfehanı'nin kitabında dediği gibi vaiz'in hakkı önce kendinin öğrenmesi, sonrada başkalarına anlatmasıdır. Önce görür, sonra gösterir. Önce kendisi doğru yolu bulup hidayete erer, sonra da başkalarını hidayete erdirir. Başkasına fayda veren defter ama kendisi faydalanamayan defter gibi olmamalıdır. Vaiz ay'a aydınlık veren, ışık saçan güneş gibi olmalıdır. Kendisi için başkalarına sağlandığından daha fazla yarar sağlar. Söylediklerinin yaptıkları ile uyumlu olması esastır. Sözleri kendi durumunu yalanlamamalıdır. Böylece Allah'ın vasıflandırdığı:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ . وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الارضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ واللَّهُ لايحب الفساد

"Dünya hayatına dair konuşması senin hoşuna giden, pek azılı düşman iken, kalbinde olana Allah'ı şahid tutan, işbaşına geçince, yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çabalayan insanlar vardır. Allah bozgunculuğu sevmez" (Bakara: 2/204-205)

Müm'inlerin emiri Ali Aleyhisselâm'ın dediği gibi "Belimi iki adam kırdı. Tutucu cahil ve rezil âlim". Cahil tutuculuğu ile insanlara zarar verir. Rezil âlim rezaleti ile insanları nefret ettirir, kaçırır. Vaiz söylediklerinden kendisi yararlanmayan kişi olmamalıdır. Çünkü yaptığı işler gözönündedir. İnsanların çoğu bakma özelliğine sahiptir, ama göremezler. Onun için vaiz her hareketiyle gözme özelliğinin dışında özelliğine salip olanlara da etki edebilmelidir. Vaizin va'z dinleyenlere göre konumu tedavi edilenle tedavi eden arasındaki ilişki gibi olmalıdır. Meselâ bir doktor insanlara: "şunu yemeyin, çünkü zehirlidir" dedikten sonra doktorun zehirli dediği şeyi kendisinin yediği görülürse bu onun için aşağılayıcı ve alaycı bir durum olur. Böylece vaiz yapmaması gerekeni yaparsa durumu doktorunkinden farksız olur. Çünkü Allah:

يا ايها الذين امنوا لم تقولون مالا تفعلون. كبر مقتا عند الله ان تقولوا مالا تفعلون.

"Ey inananlar! Yapmadığınız şeyi niçin yaptığınızı söylersiniz? Yapmadığınız şeyi yaptık demeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur." (Saff: 61/2-3)

Bu konudaki ayetler çoktur. Söylediğini yapmayan vaizin yapmadığı şeyleri söylemesi va'z dinleyenlerde farklı bir etki meydana getirmez. Söylediğinden kendisi etkilenmeyen vaizin sözlerinin va'zı dinleyenlere etki edebilmesi mümkün değildir.

Va'z sadece bir takım şeyleri söyleme işlevini yerine getiren kişi olarak kalırsa, onun yapacağı etki de sadece bir takım sözlerin söylenmiş olmasından ibaret kalır. Va'z, insanlar için bir gölge gibidir, onlardan ayrılamaz.Eğri cisimden düzgün gölge beklene-

mez. Vaiz istese de istemese de insanları kendi tutarlılığı ölçüsünde kendi peşinden sürükleyebilir. Meselâ su kendi içindeki maddelerle su olma özelliğine kavuşmuş olur, ateş de yer de hava da böyledir. Vaiz sadece başkalarını kendine çekmek için gösteriş gayesi güderse, Allah'ın dediği gibi:

قال الذين حق عليهم القول ربنا هؤلاء الذين اغوينا اغويناهم كما غوينا تبرأنا اليك
ما كانوا ايانا يعبدون

"Hükmün aleyhlerine gerçekleştiği kimseler: "Rabbimiz, işte bunlar bizim azdırdığımız kimselerdir. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Onlardan uzaklaşıp sana geldik, zaten aslında bize tapmıyorlardı" derler." (Kasas: 28/63) ve yine: فأغويناكم انا كنا غاوين **"Sizi biz azdırmıştık, çünkü kendimiz azgındık."** (Saffat: 37/32)

Kim va'z etmeye kalkar sonra da rezil bir iş yaparsa başkaları da onun yaptığını yapar. Böylece vaiz hem kendi günah işlemiş olur, hem de başkalarına günah işletmiş olur. Aleyhisselam Efendimiz: "Kim kötü bir iş başlatırsa yaptığı işin günahı ile birlikte onu işleyenlerin günahını da kendisi çeker". Zira Allah:

... وهم يحملون اوزارهم على ظهورهم الاساء ما يزرون

"... Ağırlıklarını arkalarına yüklenerek "dünyada işlediğimiz büyük kusurlardan ötürü yazıklar olsun bize" derler. Dikkat edin, yüklendikleri şeyler ne kötüdür." (En'am: 6/31)

Yine Allah:

وليحملن اثقالهم واثقالا مع اثقالهم وليسئلن يوم لقيمة عما كانوا يفترون

"Onlar kendi ağırlıklarını, kendi ağırlıkları yanında daha nice ağırlıkları yüklenecekler ve uydurup durdukları şeylerden kıyamet günü sorguya çekileceklerdir." (Ankebût: 29/13)

Davet, vaaz; vaizin ve davetçinin uyması gereken hususu Allah Azze ve Celle şöyle belirtiyor:

ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى احسن ان ربك هو
اعلم بمن ضل عن سبيله وهو اعلم بالمهتدين

"Ey Muhammed! Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış; doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilir." (Nahl: 16/125)

Davetçinin ve davetin bu esaslarını Kur'an-ı Kerim belirtiyor, Metodunu ve yollarını tesbit ediyor. Peygambere takip etmesi gereken proğramı belirliyor. Bu esaslar dine davetçiler için aynıdır. Allah'ın Kur'an'da esaslarını belirlediği davete bir bakalım:

Davet, Allah'ın yoluna davettir. Davetçinin şahsına veya kavmine davet değildir. Davetçi görevini yapmakla mükelleftir. Kendisinden beklenen bundan başka birşey değildir. Mükafatı da Allah tarafından verilecektir. Dine hikmetle (güzellikle) davet

etmek, muhatapların durumunu gözönünde bulundurmak gerekir. İnsanlara yapamayacakları şeyleri, anlayamayacakları sözleri söylememek ve bunu bir tutarlılık içerisinde yerine getirmek gerekir. Bu konuda istibdat olmamalıdır. Bu kurallardan sapıp hikmet çerçevesinin dışına çıkmak, tahriklere kapılarak güzel anlatımı terk etmek tamamen yanlıştır. Davetçi kalplere hitap edebilmelidir. Kavramları yumuşak ve anlaşılabilir şekilde sunmalıdır. Gerekmeyen ve yanlışa götürücü tavır ve sözlerden kaçınmalıdır. Bilmemezlikten veya iyi niyetten doğacak yanlışlıklara meydan vermemelidir. Kınamadan, aşağılamadan, yumuşak bir üslûpla İslâm'a davet yapılmalıdır.

Ayrıca münakaşa usulüyle dava anlatılabilir. Bunda muhatabı incitmemek gerekir. Ancak böylece muhatap anlatılan şeyleri kavrayabilir. Ona meseleyi kavrayana kadar aynı yumuşak davranışı göstermek gerekir. Böylece muhatap, meselenin kendisine üstünlük sağlanması değil de, meselenin anlatılması olduğunu farkeder. İnsanoğlunun inadı onun bazı doğrulara ulaşmasını engeller. Kişi savunduğu görüşten ancak yumuşak davranış ile vazgeçirilebilir. Böylece bir yenilgiyi kabullenme hissini taşımaz. Çünkü kişiye göre kendi görüşü mutlaka bir değer taşımaktadır.

Davetçinin amacı sadece doğruyu meydana çıkarmaktır. Davetçi münakaşasında bunu hissettirmelidir. Muhatabının kabulleneceği görüş onu kendisini davet edenin değil de, Allah'ın gösterdiği doğruyu kabul etmesi olduğunu hissetmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Ya üstaz, süreniz doldu.

Mademki sürem doldu. Sözümü bitiriyorum. Allah'ın selamı üzerinize olsun.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederiz ya üstaz. Muhterem arkadaşlarım tebliğlere devam ediyoruz, üç tebliğimiz var ondan sonra tartışmaları açıyoruz. Araya kadar devam edecek süre içerisinde şimdi Sayın Recep AKAKUŞ şimdi toplumun dinî konusunda aydınlatılmasında caminin önemini yine çok kısa olarak sizlere özetlemeye çalışacak.

Recep AKAKUŞ:

-Sayın Başkan, sayın delegeler, muhterem misafirler! İşte irşad probleminin en aşılmaz engeli bu zaman konusudur. Camide de bu durum, burada da bu konu. Öyleyse önce camilerde yapılan irşadın zamanını değiştirelim, eski usûle dönelim. Osmanlı döneminde namaz öncesi vaaz yoktur, namaz sonrasıdır. Bütün başta Süleymaniye'nin vakfiyesi olmak üzere Selâttin camilerinin vakfiyelerini inceleyin, namazdan önce vaaz ve irşad yoktur, namazdan sonradır. Namazdan önce Femi muhsin dediğimiz temsili okuyuşa, dün Agâh Oktay GÜNER'in şikayet ettiği durum yani cenazede nikâh ayetini okur, nikâhta ölüm ayetini okur. Öyle değil. Kur'an-ı Kerim'i bulunulan toplumun şartlarına göre temsili okuyuşla okuyan hafız efendilerin tilavetleri süslemiştir. Bu gün suyu tersine akıtıyoruz, sıkıntımız bundandır.

Önce vaaz ve irşadın camilerdeki proğramlanmasını Diyanet İşleri Başkanlığı bir rayına oturtmalı, namaz öncesi irşadı ortadan kaldırmalı. İkincisi dün Salih Tuğ beyin işaret ettiği üzere irşad yapacak elemanların yetiştirilmesi konusu; Bunu Diyanet İşleri Başkanlığı yetiştirmiyor. Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yetiştirdiği elemanları kullanıyor. Gördük ki Milli Eğitimin yetiştirdiği bugün ne İmam-Hatip seviyesinde ne İlahiyat seviyesinde proğramlarında irşadla ilgili bir bölüm yok.

Halbuki 1914 'de medreseler ıslah edildiğinde özel bir medrese kurulmuş Medresetü'l Vaiziyn diye, özel müessese kurulmuş, değil proğramda yer vermek koca bir müessese kurulmuş ve o müesseselerden yetişenler kurtuluş savaşını yapmışlardır ve kurtuluş savaşının manevî temelini onlar hazırlamışlardır. Ben tebliğime bakmıyorum efendim onları size teslim edeceğim.

Değerli kardeşlerim. İslâm biliyorsunuz Kur'an Hirâ da Hz. Peygamber (s.a.s.) Hazretlerine inzal buyruldu. Ama Hz. Peygamber İslâm'ın tebliği evvela Kur'an-ı öğrenimi Kur'an talimi şeklinde yaptı ve ağırlıklı merkez olarak ta Mescid-i Haram'ı kullandı. Hem Mescid-i Haram'dan irtibatını kesmedi ki içerde put perestliğin sembolleri olan putlar bulunduğu halde, ölüm tehlikesini göze alarak hatta Mut'ım bin Cübeyr'in Taif dönüşünden sonra Mut'ım bin Cübeyr gibi müşrik olan bir kişinin himayesini kabul ederek yine Mescid-i Haram'a geldi. İslâmın tebliğine devam etti. Bakınız bir müşrikin himayesini dahi kabullenerek mescitten irtibatını kesmemiştir.

O bakımdan tebliğ merkezleri mescitler olmalıdır ancak bunun önce dediğim gibi zamanı ayarlanmalı mürşid olacak kişinin nitelikleri belirlenmeli. Bunu yetiştirecek olanlar da İlâhiyat Fakülteleri İmam-Hatip okullarıdır. Diyanet'te bunun istihdamını akıllıca, mantıklıca camiye adapte etmelidir.

Mescitlerimiz biliyorsunuz Beytullahla bağlantılıdır. Bizim Osmanlı döneminde gelişmiş, fiziki yapısıyla da içindeki fonksiyonel yapısıyla da yükselmiş bir seviye var. Nasıl ki Osmanlı da fiziki yapı olarak mescit kesretten Vahdete doğru yükselişi ifade ediyor. Kare plândan kubbeye ve minare vahdetin timsali, vahdete gidiyorsa, içindeki mihrap, mihrap biliyorsunuz mihrap kelimesi كلما دخل عليها زكريا المحراب ayeti kerimesinde geçtiği üzere Mescid-i Aksa'nın bir bölümüdür. Burada Hz. Meryemin eğitildiği, Hz. Meryemin ikâmet ettiği, Hz. Meryemin ilâhi sofra ile nimetlendirildiği, Hz. Zekeriyya'nın duasının kabül edildiği bir mahaldir. Bu mahal bakınız bizim mescitte, Kâbe mescit ekseninin mescitteki başlangıç noktası olarak belirlenmiştir ve onun için zaten: كلما دخل عليها زكريا المحراب ayet-i kerîmesi Allah'la kulun şuur plânında bütünleşmeye başladığı noktadır.

Şimdi mescitteki irşad hizmetleri mihrapda değil, minberde devleti temsil eder, devlet adına konuşulur. Mihrabın sağında minber vardır, solunda kürsü vardır. Kürsü dikkat ederseniz minberden aşağıdadır. Çünkü kürsüde konuşan kişi hançere sesi ile gönül sesini birleştirecek bir yukardan atmayacak, halkın seviyesine inecek demektir. Çünkü boyu en yüksek olan kişinin kulak seviyesi 80-90 cm'dir, veya 1 m, dir onun için kürsüler aşağıda yapılmıştır.

Ayrıca camilerde dersiye eğitimi vardır, dersiye vakfiyeleri vardır. Bu gün Bayezitte, Süleymaniyede vede Fatihe gittiğiniz zaman dersiye kürsiyelerini, dersiye maksûrelerini göreceksiniz. Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.s.) Hazretleri Mekke devrinde nasıl İslâm'ı tebliğ hizmetini Mescid-i Haram merkezli olarak yürütmüş Medineye teşrif buyurduklarında Mescid-i Nebiy olarak yürütmüş. Hatta Mescid-i Nebiyde suffede ilim talipleri bizzat yatmış, mescitte sportif faaliyetleri Peygamber uygulatmış, ama bugün biz mescitte konuşmayı haram hale getirmişiz.

Şimdi mescid başta irşad olmak üzere, topluca Allah'a kulluk farizalarını sunmak

yeri olduğu halde Müslümanlığın en geniş ölçüde hayata geçirilme provalarının da yapılacağı yerdir. Onun içinde zaten külliye haline getirilmiştir.

Değerli kardeşlerim, Diyanet İşleri Başkanlığı bir Cumhuriyet müessesesidir. 1924'de doğmuş Cumhuriyet müessesi ama, altında üç yıllık, bir Şeriyye ve Evkâf vekâleti vardır. Altında 6 asırlık bir koca Meşihat yatar. Devlette ve millette devamlılık esastır. Rejimler geçicidir. Şimdi millet ve devlette devamlılık esas olduğuna göre; Diyanet İşleri Başkanlığı irşadla ilgili sunuşta gösterdiği şeyler aslında kısmen yapabildiği, yapmak istediği şeylerdir. Aslında orda söylenenler tatbikatta yoktur. Ben onu söylüyorum, çünkü ben şu anda Diyanet İşleri Başkanlığı'nda fiilen dört yılı fahri olmak üzere kırk üç seneden beri görevliyim. Şu anda emekli Din İşleri Yüksek Kurulu üyesiyim. Ve halende Beyazit Camiinin Cuma ve Bayram vaizi olarak hizmet yapmaktayım.

Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı tabi 1924'de kurulmuş. 1924-30 dönemi vardır. 1930-1950 dönemi vardır. 1950-1960 dönemi vardır. 1960-1980 dönemi vardır. Bütün bu dönemler yavaş, yavaş oluşmadır ama, çok kere de çöküşe doğru da gitmiştir. Başkanlık kendi sunuşunda gösteriyor ki bir takım ta Amerika'dan Avusturalya'ya kadar bazı hizmetler gitmiş. Ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şu anda kanunu yok kardeşim, kanunu ortada yok. Şimdi eskiden dinî hizmetler Osmanlı döneminde Tevcih-i Cihat Nizamnamesi vardır. Bütün buna göre yönlendirilmiştir, 50 ye kadar. 50'de bir görev ve çalışma yönetmeliği, tüzüğü çıkmıştır. Hademeyi Hayrat tüzüğü çıkmıştır. Ona göre yönlendirilmiştir. Şimdi 85'de de benim ortak olduğum bir komisyonda "Din görevlileri görev ve çalışma yönetmeliği" çıkardık.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Sayın AKAKUŞ, esasen zaten bu söylediğinizin konu ile bir ilgisi yok. Lütfen onun için istirham edeyim bunun tartışmasını ilâve edeceğiniz hususlarda yapın.

Recep AKAKUŞ:

-Burada üstten aşağı doğru yapılanma öngörülüyor. Aşağı varılmıyor. Onu demek istiyorum. Din hizmeti tarih boyunca devlet hizmeti olarak görülmemiştir. Din hizmeti yalnız devlet hizmeti değildir. Halk ile devlet bütünleşerek vakıf sistemi içinde yürütülmüştür. Tepeden inme yapılan uygulamalar aşağı inmiyor, inmiyor ben bunu belirlemek istiyorum. İrşadda da konu aynı, durum budur.

Son sözüm şu: Diyanet İşleri Başkanlığı, bakınız Nursaçan Hoca daha evvel vaizdi. Şu anda Kayseri Müftüsüdür. Ahmet Arpa daha evvel vaizdi. Şu anda Van müftüsüdür. Çünkü bu gün vaiz olarak atanan bir arkadaşla aynı seviyede olan bir arkadaş müftü olarak atandığı zaman aldığı maaş ile vaiz olarak atandığı maaş arasında yüzde elli fark vardır, sıkıntı burdan kaynaklanmaktadır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Bunun üzerinde daha önce durulmuştu. Biliyorsunuz

-Bunun için Alperen tipi din adamı, memur tipi din adamı halka inemiyor saygılarımla efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim efendim, şimdi sırada; Doç.Dr. Ahmet ÖNKAL var. İrşad vasıtası olarak hutbe, sayın ÖNKAL azâmi on dakika

Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL:

Sayın Başkan, muhterem hazırûn, hocam zannedersem süremiz üç konuşmacının;

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Yok hayır onu birleştirdiğim için beş dakika.

Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL:

-Peki efendim saygılar sunarak başlıyorum.

Tebliğ konum irşad vasıtası olarak hutbe. Hutbe hepimizin bildiği gibi irşadın en önemli vasıtalarından birisidir. Hatta irşadın en başta gelen vasıtasından birisi olarak değerlendirmemizde mümkündür. Çünkü vaaz, özel sohbet, yada bir takım kandil günlerinde yapılan proğramlara iştirak, kişilerin isteğine bırakılmış nafile ibadetler türünden proğramlardır. Bunlara katılımda son derece azdır.

Oysaki hutbe, Cumanın bir şartı olmak üzere her Müslüman üzerine gerekli şartları taşımak kaydıyla kıyamete kadar geçerli olan bir görevdir ve Türk toplumunda yaklışık 26 milyona varan erkek nüfusun 15 ila 18 milyon gibi büyük bir kısmı Cuma'ya iştirak etmekte ve hutbe dinlemektedir. Dolayısı ile belkide cumadan cumaya camiye gelen önemli bir kitle hutbeler vasıtası ile irşada muhatap olmaktadır. O yönü ile hutbe gerçekten büyük bir önem taşıyor.

Bu noktada bize örnek teşkil edecek Peygamber Efendimiz (s.a.s.) in nasıl olduğu noktası üzerinde ben burada duracak değilim. Günümüzde hutbenin özellikleri ve hatiplerimizin durumu hususu üzerinde de durmuyorum vakit darlığı dolayısı ile sadece bu camianın elamanları olarak burada problemlerimizi müzakere ettiğimiz, daha iyi hizmet verebilmek üzere yapılması gerekli işleri tesbit etme çalışmasını yürüttüğümüz açısından Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hutbe ile ilgili politikalarını müsaadenizle gündeme getireceğim ve konu ile ilgili bazı tekliflerimi arzederek konuşmama son vereceğim.

Diyanet İşleri Başkanlığı irşadın önemli bir vasıtası olarak hutbe konusu ile yakından alakalanmış, zaman zaman düzenleyici tedbirler almış. Müftülüklerimize gönderilen bir takım tamimleri ilede hatiplerimizin uyacağı esasları belirlemiştir.

Meselâ Din İşleri Yüksek Kurulu 28.09.1978 günü hutbeler konusunu görüşmüş, ve hatiplerin okuyacağı hutbeleri öncelikle Başkanlıkça yayınlanmış veya Başkanlığın tetkikinden geçmiş metinlerden seçmelerinin uygun olacağı kararına varmıştır. Aynı görüşmede irticalen hutbe okunmasının yasaklanmasıda karar altına almıştır. Bu karar 10 Ekim 1978 tarih ve 788 sayılı genelge ile müftülüklere duyurulmuştur.

Başkanlık müteakip dönemlerde de genelgeler yayınlamış meselâ Kasım 1989 da yayınlanan bir tamimle müftülükler irticalen hutbe okunmasına kesinlikle izin verilmemesi ve hutbelerin Başkanlıkca yayınlanan hutbelerden tercih edilmesi ve müftülükce incelenerek metinlerin tesbit edilmesi konularında uyarılmıştır.

Bilindiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı bu uygulamayı kolaylaştırmak üzere Diyanet Gazetesinin eki olarak her ay dört hutbe neşretmektedir. Ayrıca 1982 ihtilâli sıralarında hatiplere okutulmak üzere örnek metinler adı altında birde hutbe kitabı neşredilmiştir. Başkanlık tarafından böyle bir kitap yayınlanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı APK Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan bir araştırmaya göre hatiplerimizin % 47.2 si gibi büyük bir kısmı her zaman, % 49,1 i ise

zaman zaman Başkanlıkça hazırlanan hutbelerden yararlanmaktadır. Kabul ediyoruz ki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hatipleri ve hutbelerle ilgili kısıtlayıcı bir takım kararlar almaya, dini kendi kafalarına ve siyasetlerine göre yönlendirmeye kalkışmaları, başkanlığı zorlayan problemlerdir. Ancak gözardı edemeyeceğimiz bazı gerçekler vardır ki, hutbelerle ilgili bu tedbirler sayesinde birtakım mahzurlar bertaraf edilirken öte taraftan belkide daha büyük sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ben sadece ikisine müsadelerinizle temas edeceğim.

Birinci olarak, irticalen konuşması yasaklanan ve örnek metinlerden hutbe okuması şart koşulan Hatip, tembelliğe sevk edilmektedir. Hatip ancak mimbere çıktığı zaman dergideki hutbeyi eline alıp orada okumakta ve bir hazırlık yapma gereğini hissetmemektedir.

İkinci olarak ise hutbelerde aktüel konular gündeme gelmemektedir. Çünkü Başkanlıkça yayınlanan dergi ait olduğu aydan en az bir ay, en iyi ihtimalle 15 gün öncesinden yayına hazırlanmaktadır ve diyelimki bu hutbelerde aktüel konular yer alsa bile daha öncesinden belli merhalelerden geçmek üzere incelendiği için artık tazeliğini kaybetmekte ve bayatlamaktadır.

Şimdi ben tekliflerimi arz ederek tamamlayacağım tebliğimi

1-Hutbeler ne bıkkınlık verecek derecede uzun, nede maksat hasıl etmeyecek kadar kısa olmalıdır.

2- Öz ve anlışılır bir ifade kullanılmalıdır.

3- Canlı ve dikkat çekici olmalı, hatip cemaate hakim olmalı, alışılanın zıttına gerekli durumlarda hutbeyi kesip müdahale edilmesi gerekli bir durum varsa cemaat içerisinde müdahale etmelidir, bu hutbeye ilgiyi ve iştiraki temin eder.

Hutbe, muhteva olarak ilgi çekici olmalıdır. bu hususun bir unsuru olmak üzere Hatip, lüzum gördüğü her konu ve her alanda İslâmın esasları çerçevesinde fikir beyan edebilmelidir. Bu vesile ile belirtelim ki Müslümanlar olarak din ve dinî hizmet anlayışlarımızı netleştirmeliyiz. Değil dine düşman olanları, islam adına hareket ettiğini belirten gruplar bile dinî anlayışında dini hizmetin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunda dahi anlaşabilmiş değildir ve bugün bir vâkıa olarak karşımızda duran mevcudiyetini kabulden başka çaremizin olmadığı islâmi gruplar arasında farklılaşmanın ve kutuplaşmanın temel âmillerinden birisi kanaatimizce din anlayışındaki belirsizlik yada çarpıklıktır.

Hutbede, Kur'an'a bol yer verilmeli, Kur'an anlaşılmalı ve Kur'an anlatılmalıdır. Peygamber Efendimizin hutbelerinin büyük çoğunluğunu Kur'an ayetlerinin teşkil ettiği sahih hadislerle bize intikal ettirilmektedir.

Hatip, çağımızın ihtiyaçlarına insanımızın problemlerine Kur'an ile çözüm bulmalı Kur'an, bu gözle yeniden Hatiplerimiz tarafından gündeme getirilmelidir. Ne yazık ki Kur'an toplumumuzda yeterince anlaşılabilmiş değildir.

Hatip, aktüel konulara hutbesinde yer vermeli, olayları İslâma göre değerlendirip cemaate rehber olmalıdır. Bu husus, bizim genellikle dualarla geçiştirdiğimiz ikinci hutbede yapılabilir. Nitekim bazı islâm ülkelerinde bu uygulama görülmektedir.

Mümkünse ve muktedirse Hatip irticalen hutbesini irad etmelidir, çünkü hutbenin özüne de uygun olan husus budur, çünkü o kâri (okuyan) değil, (hatip) konuşandır.

Hutbeleri menfî yönde etkileyen bir hususta cemaatten kaynaklanıyor diyebiliriz. Cemaat tabii ki cuma günü mesai günü olduğu için, belki işini gücünü bırakarak camiye gelmektedir ve camiye cumaya gerekli vakti ayırmamaktadır. Bu konu eğitimle, irşadla ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi kademelerde gerçekleştireceği bir takım teşebbüslerle daha iyi bir zemine oturtulabilir ve cuma saatlerinin daha geniş bir zaman içerisinde değerlendirilmesi plânlanarak cemaatın cuma hazzı içerisinde camiye gelmesi sağlanmalıdır. Saygılarımla.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Teşekkür ederiz. Şimdi Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN bey arkadaşımızı davet ediyorum. Arkadaşımızın konusu, "İrşad açısından Kur'an-ı Kerim'de Söz Çeşitleri" başlığını taşıyor. Sayın ÇAKAN siz bu toplantıları takip edemediniz. Bizim bu irşad komisyonunun yükü çok ağır olduğu için, maalesef çok az bir vakit verebiliyoruz. Lütfen tebliğinizi beş dakika içerisinde özetleyin, hatta dört dakika yaparsanız seviniriz.

Prof. Dr. İsmail Lütfi ÇAKAN:

-Sayın Başkan, misafire ikram galiba dört dakika ile sınırlı. Efendim Allah'a hamd ve Resulüne salâtü selâm ile sözlerime başlıyorum. Hidayet rehberi olarak gönderilmiş bulunan Peygamberler tebliğ ve beyan görevlerini konuşarak yerine getirmişlerdir. Öte yandan Kur'an-ı Kerim Hz. Musa'dan başka dilindeki, rekâketten söz ederek kendisine daha düzgün konuşan bir yardımcı isteyen herhangi bir Peygamber'den söz etmemektedir. Bu demektir ki tebliğ ve irşad için iyi kullanılan bir dil, düzgün bir konuşma önemlidir.

Bu temel tesbitin hemen yanıbaşında kabul etmek gerekir ki farklı muhataplara değişik vasıf ve uslûpta söz söylemekte yine bizzat tebliğ ve irşadın gereğidir. Söz çeşitlerini Kur'an-ı Kerim'den tetkik etmek, özelde irşad görevini yürütenlerin, genelde bütün Müslümanların sahip olmaları gereken ağzın genel karakter ve vasıflarını ortaya koymak bakımından büyük önem arz etmektedir.

Zira Kur'an-ı Kerim'de müminlerin sözüne ve münafıkların konuşma üslûplarından tanınabileceklerine dikkat çekilmiş olması Müslümanlara has bir ağız, söz disiplininin, hitabet ve irşad eğitimin bulunması gereğini hatırlatmaktadır.

Mukaddes kitabımızda kavil kelimesinin ma'rûf, sedid, beliğ, leyn, kerim ve meysur ve benzeri vasıflarla nitelendirildiği görülmektedir. Şimdi sırasıyla bu ayetleri ve sözün yerine ve muhataplarına göre hangi nitelik içinde bulunması gerektiğini tetkik edelim dedik, sadece bunların isimlerini söylemekle geçiyorum.

Kavli ma'rûf: Kur'an-ı Kerim'de beş ayette geçmekte ve beşerî ilişkilerde daha çok tavsiye edilmekte, bu noktadan maruf söz bir anlamda da doğru usulüne uygun söylenen maruf, mutad, anlaşılır, kırıcı olmayan net ve açık, kötü düşünce ve ümitlere kapı açmayan meşrû sözdür.

Kavli sedid: Özellikle mü'minler arasında geçerli olmak üzere emredilmiştir. Doğru söz.

Kavli beliğ: Daha çok münafıklara karşı söylenmesi gerekli bir söz çeşidi olarak

dikkatimizi çekmekte münafıkların bir anlamda söz ustası olduklarına وان يقولوا تسمع لقولهم konuşulursa onları dinlersin ayetinde işaret buyrulmakta, onlara beliğ yani tesirli, hallerine uygun ciddi tehdit unsurları taşıyan, neticeye ulaştırıcı söz söylenmesi tavsiye edilmektedir. Münafıklara başarılı oldukları konuda anladıkları dille konuşmak belki onları çevirdikleri nifak ve entrikalardan vazgeçirebilir. Müfessirler beliğ sözü, gerçek yüzlerini ortaya koymak, münafık olduklarını açıklamakla tehdit etmek, olarak yorumlamışlardır.

Kavli leyyin: En çok bunun üzerinde durulması gerekiyor. Yumuşak ve tatlı söz. Kavli leyyin biliyorsunuz hepiniz benden çok daha iyi biliyorsunuz, ki Allah Teâla Firavuna gönderdiği Hz. Musa ve Harun'a emrettiği ayetlerde yerini almakta kendisinde huşûnet, katılık, bulunmayan söz demektir. Yani yumuşaklık, muhatabı açıkca ve sert bir şekilde suçlamamak ve fakat gerçeği olduğu gibi söylemek demektir. Buna bir anlamda bugün için diplomasi dili ve üslûbu, yada tebliğ ve irşad diplomasisi denilmelidir.

Benim bu konuyu seçmemdeki yegâne gaye, irşadın ve tebliğin bir diplomasi hazâkat ve nezaketi ile yapılması gerektiğini vurgulamak içindir.

Yüce kitabımız Hz. Musa ile Firavun ve avanesi arasında geçen karşılıklı konuşmalardan örnekler vermektedir. Bu örnekler aynı zamanda kavli leyyin emrinin uygulamasını misâllendirmektedir. Şuarâ sûresinin 23 ile 28 inci ayetlerinde ki diyalog, bunun en güzel örneğidir. Maalesef süre kaydı nedeniyle o diyalogu aktaramıyorum.

Ancak, Firavuna giden Hz. Musa ve Harun'un tatlı, yumuşak konuşmalarına rağmen dikkatimizi çeken bir husus var. Bu yumuşak ve tatlı uyarı emri ve uygulamasına rağmen, Firavunun aklını başına almadığı da bir gerçek. O halde yumuşaklık mutlaka sonuca ulaştırır gibi, bir kanaatin doğru olmayacağı, fakat en fazla tesir etme ihtimali bulunan sözün yumuşak bir üslûp ile söylenecek söz olduğu anlaşılmaktadır.

Din hizmeti gönül hizmeti olduğuna ve İslâmda futûhul kulûb, futûhul buldandan önce geldiğine göre irşad ve tebliğin bilgi, üslûp ve gönül üçlüsünden oluşan karakteri daima ön planda tutulmalıdır. Tebliğ ve davette lütuf, yumuşaklık, tatlı söz ve tahammül gibi konularda davetçi ve vaizlerin yegane ve en güzel örneği Hz. Peygamberdir. Zira bunları en yüksek seviyeden ve en başarılı şekilde Hz. Peygamber uygulamıştır.

Tebliğ ve irşad açısından olmasa da kavli kerim, kavli mensur tebliğ ve irşad açısından olmasa da Müslümanın ağzı yada söz disiplini bakımından önemi büyük olan bu iki söz çeşidinin özellikle anaya ve babaya karşı kullanılması tavsiye edilmekte nazik, saygılı, gönül alıcı, güzel şeyler vaad edici, makul şekilde özür beyan edici, kolay hazmedilir, yumuşak, teselli oranı yüksek sözlere muhatap olmak, herhalde herkesten önce anne ve babaların hakkıdır. Bu söz türünün herhalde hoca ve usta gibi kendisinden ilim ve sanat öğrenilen kimselere ve uzmanlardan oluşan gruplara karşı kullanılmasının isabeti ve gereği de anlışılmaktadır.

Kavl-ül Mü'minin ifadesi yer alıyor. Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasulüne davet edildiklerinde, "işittik ve itaat ettik" demek, sadece mü'minlerin söyleyeceği sözdür. İşte asıl kurtuluşa erenler onlardır, çünkü mü'minler dünyada sözün güzeline ve çok övülen Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.

Netice, özetle tebliğ ve irşad ehlinin genelde, özelde tebliğ ve irşad ehlinin, genelde bütün mü'minlerin sürekli bir davet hayatı yaşadıkları, tek tek fertlerle görüşmelerinden, topluluklarla olan münasebetlerine kadar devamlı bir telkin halinde bulundukları dikkate alınınca irşadın çeşitli kademelerinde burada bahis mevzuu ettiğimiz söz çeşitlerinin hepsine ihtiyaç duyulacağı açıktır.

Bu sebeble, önemli görerek sıraladığımız söz çeşitlerini, işaret edilen yerlerde kullanmakta gösterilecek dikkat ve gayret, gerek günlük hayatta, gerekse tebliğ ve eğitim çalışmalarında başarılı ve müessir olmanın temel şartıdır. Zira konuşma üslûbunun inançla olan irtibatı açıktır. Nitekim bir ayette şöyle buyrulmuştur; "Biz isteseydik münafıkları sana gösterirdik te, sen onları yüzlerinden tanırdın, and olsun ki sen onları konuşma üslûplarından tanırsın, Allah bütün yaptıklarınızı bilir".

Din görevlilerimizin Müslümanın kendine özgü bir ağzının, bir konuşma üslûbunun, tebliğ ve irşad dilinin bulunması gereğini vurgulayan bu Kur'an nassları çerçevesinde hareket etmelerinden daha tabii ve isabetli ne olabilir? Zira üslûbu beyan ayniyle insandır. Sanırım irşad ve davette başarı, ancak bu tabiiliği gösterebilme ve bu Kur'an'ı gerçeğe uyabilme oranı ile çok yakından ilgilidir.

Üslûp açısından memleketimizde yürütülen din hizmetleri ve irşad faaliyetlerine baktığımız zaman çok olumlu şeyler söyleme imkânına maalesef sahip olamamaktayız. Medyadan tutunuzda mabedlerdeki tebliğ ve irşad konuşmalarına varıncaya kadar bütün sözlü faaliyetlerde içerik, güzellik ve duruma uygunluk açılarından tenkid edilecek çok şeylerin bulunduğu malûmlarınızdır.

Günün modasını dinin gerektirdiği muhteva ve üslûbun üzerine çıkarmak, duyguların tatmini yada ulaşılamayan düşmanlara laf ulaştırma hırçınlığı ve gayretleri gibi ne muhteva, nede yaklaşım tarzı olarak irşad ve tebliğ niteliklerine sığmayan uygulamalar, İslâmî muhtevâdan yoksun dinî konuşmalar, artık aslî sınırlara döndürülmeli, insanımıza islâmı, islâmın üslûbu ve yaklaşımı ile götürmeyi hedef almalıyız. Bir başka ifade ile tebliğ ve irşad dilimizi İslâmlaştırmalıyız.

Teklifler bunun için öncelikle;

1. Kur'an-ı Kerim üzerinde hitabet, tebliğ ve irşad metedolojisi açısından bilimsel araştırmalar yapılmalıdır. Bu noktada birer hidayet elçisi olan Peygamberlerin tebliğ faaliyetleri üzerinde ısrarla durulmalıdır. Zira her peygamber sanki günümüzün bir toplum kesiminde verilecek irşad ve tebliğ hizmetinin temsilcisi gibi gözükmektedir.

2. Her türlü şartta verilecek tebliğ ve irşad hizmetinin uygulama örneklerini ve işin etki, tepki boyutlarını kestirebilmek bakımından Hz. Peygamberin hayatı, tebliğ stratejisi ve diplomasisi açısından kapsamlı bilimsel araştırmalara konu edilmelidir.

3. Kendi devirlerinde ve toplumlarında başarılı olmuş fikir ve davet adamlarının hayat ve çalışma metodları üzerinde araştırmalar yaptırılmalıdır.

4. Bir ayettede belirtildiği gibi; "Allah'a davet eden, güzel davranışlarda bulunan ve ben Müslümanlardanım" diyen kişilik sahibi işin ehli kadrolar yetiştirmeyi Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetleri sorumluluğunun ilk ve en temel gereği olarak benimsemelidir. Bu konuda yurtiçi ve yurtdışı imkânlarını sonuna kadar kullanmalıdır.

Saygılarımla.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:– Teşekkür ediyoruz İsmail beye. Değerli misafirler şimdi tartışma faslına geçiyoruz. Önümüzde 35 dakikalık bir zaman var. Bu süre içerisinde konuşmak isteyen arkadaşlarımız lütfen isimlerini bildirsinler.

Atay bey hocamızı yaz.

Tunuslu Muhammed Mokhtar SELLÂMİ zatı muhteremi yaz.

Yaşar beyi yaz.

-Halil Gençoğlu, Zeki Karakaya, Hüseyin Atay bey hocam buyrun. Yalnız tekrar konuşmacılara hatırlatmakta fayda var. Şöyle yarım saatlik bir zamanımız var. Hocam beşer dakika diyelim. Çünkü sonunda yine konuşmak isteyenler çıkıyor. Hüseyin ATAY Hocam buyrun.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

-Ben beş dakikaya sığıyım. Tabii arkadaşların fikirlerine iştirak etmemeye imkân yok. Ama bazı noktaları da biraz daha açıklığa kavuşturmak istiyorum. Her hususa da değinmeye de imkân yok, iki noktaya temas edeceğim.

Hutbedeki hatalar; hakikaten önemlidir. Çünkü her hafta önümüze çıkıyor. Vaaz dinlemeye ihtiyacımız olmuyor ama hutbeyi mecburen dinliyoruz. Camiye gidiyoruz. Şimdi hutbelerde tabii arkadaşların Diyaneti suçlamasına tamamen katılmıyorum, biraz katılıyorum. Sanki Diyanet kendi istediği hükümetin emri altında efendim. Millete istediğini anlatıyor. Halbuki böyle bir şey yoktur. Ben Diyanetin temelden ıslahına taraftarım. Ama bazı hususlarda da ona haksızlık yapmaya gerek yok.

Şimdi hutbelerdeki efendim benim gördüğüm hatalardan bir tanesi lüzumsuz dualar okutuluyor. İşte, falanca filanca, hülefa-i râşidine, mürşidine, mehdiyyine gidiyor. Yahu, buna ne lüzum var efendim? Doğrudan âyeti kerimeyi oku, hadisi şerifi oku, doğrudan manasını ver, anlatacak olduğun iki kelimeyi anlat, bu iş bitsin birde bakıyorsun efendim hutbeden çok dualar, isimler, efendim geçmişler anlatılıyor ne lüzûmu var buna? sonra bazı dualar varki bunları Türkçe söylemiş olsak millet anlar, ben arapça bildiğim için anlıyorum ama bakıyorsun ki millete Arapça bilmiyor, bunu anlamıyor. O halde bu duayı niye okuyorsunuz?

Ayeti kerimeler de öyle. Âyet-i kerimeyi okuyor manasını vermiyor ondan sonra başka birşey anlatıyor.

Sonra birde en büyük şikayetim ne biliyor musunuz? Kendi fakültemden de şikayetim var. Hatipler, arkadaşlar, doçentler asistanlar, çıkıyor bakıyorsun değişik zamanda çıkıyor bir önceki hafta yapılmış olan konuşmayı aynen yapıyor. Şunu size söyleyebilirim TRT'de aynı bela ile müpteladır. Siz iki üç konuşmayı dinleyin din hakkında sene sonuna kadar başka bir şey dinleme ihtiyacınız yok, sürekli aynı şeyleri tekrar ediyor ama başka kimseler tarafından, bunun önüne geçmeliyiz efendim. Hakikaten arkadaşlara söylüyorum ayeti kerimeyi sen biliyorsun hafızsın Ayet-i Kerimeyi oku Türkçesini oku git. Hergün aynı konular aynı konular bıktık efendim usandık, millete birşey anlatmıyoruz ki.

Şimdi bu birinci konu hutbelerle ilgili bu kadar.

Birde irşad nasıl yapılacak? Nasıl üzerinde konuşuyoruz doğru. Şimdi aslında bir

meseleyi anlatmak için bir meselede üç esas vardır. Neyi, niçin, nasıl anlatacaksınız? Neyi konuşmadık efendim hep nasıl, doğru nasıl üzerinde çalışıyoruz. Arkadaşlar konuşuyorlar ama, neyi anlatacaksınız efendim? İslâmı. İslâm nedir? Hangi İslâmı anlatacaksınız? Hangi müctehidin İslâmını anlatacaksınız? Hangi mezhebin İslamını anlatacaksınız?

İslâmı evvela bileceksiniz, o halde İslâmı nasıl bileceksiniz? Bunun üzerinde durmamız, düşünmemiz lâzım. Biz 1100 senelik 1200 senelik bir gelenek halinde olan, geleneklerin etkisinde kalan şartların, zamanın etkisinde anlaşılan bir İslâmı mı anlatacağız? Bu bir tarihtir. O zaman biz İslâmı değil, tarihi anlatıyoruz. Müslümanların geçmişte yapmış olduklarını anlatıyoruz. Biz buna din tarihi de diyebiliriz.

Ama gerçek ve bugün İslâmiyeti anlamak ve anlatmak istiyorsak gerçek İslâmiyeti nasıl anlayacağımızın esasları üzerinde durmamız lâzım. Neyi, tesbit edelim. Neyi de nasıl tesbit edeceğimizi bilelim. Aslında usûlü fıkıh kitapları neyi, nasıl, tesbit edeceğimizi anlatıyor. Diyor ki: Evvela Kur'an sonra sünnet, sonra ictihad.

İşte şimdi bizim teklifimiz budur. Eskileri anlatmaktan vazgeçelim. Eskiler bizim kültürümüzdür. Şuna dikkat edeceğiz: Şeriat ile fıkh arasında fark vardır. Şeriat fıkıh değildir. Fıkıh şeriat değildir.

Şimdi memleketimizde şeriatçılar var, şeriat düşmanları var. Şeriatı yaşatmayacağız diyor. Aslında bunların ikisinin anladığı şey aynıdır. Anladığı Fıkıhtır, Fıkha, şeriat diyor, ikisi de yanlıştır. Çünkü temelde Fıkıh, Şeriat değildir. İslâm dünyasında ve memleketimizde daha çok olan problemin esası burdadır. Evvela şeriat nedir? Kur'an ve hadis, peki fıkıh nedir? Ahmed'in Mehmed'in, Hasan'ın , Hüseyin'in 14 asır anladığıdır. Sahabenin anladığı da fıkıhtır, şeriat değildir. Bunu bu şekilde anlayıp yanı neyi nasıl anlatacağımızı bilelim.(*)

Bakınız Suudi Arabistan'da Hz. Ömer'in kıssasını biliyorsunuz. Elbette buradada dinledik, okuduk, okuttuk fakat o anda aklıma şu fikir geldi. Eyvah dedim, biz dedim İslâmı tarih yaptık, Hz. Ömer'in un yüklenip çocukları nasıl doyurduğunu anlatıyor ya o zaman hemen aklıma geldi. Daha hatip bir şey anlatmadı bitti. Etrafa baktım herkes ağlayacak gibi hüzünlendi. İçimden dedim ki eyvah yandık biz islâmiyeti tarih yaptık. Hayatta değil bu İslâmiyet. Şimdi sen Kral Fahta ne diyeceksin? O halde sende Hz. Ömer gibi yap yüklen un çuvalını götür bakalım fakirlere diyebilirmisin efendim? Durum o durum mudur? Ayıp değil midir? İslamiyeti böyle anlatmak. Peki de o zaman Kenan Evren'e yahut Turgut Özal'a veyahut Süleyman Demirel'e, Başbakan'a de ki, hadi bakalım sende Hz. Ömer gibi yüklen çuvalı götür fakirlere, o halde bu İslâmiyeti nasıl anlayacağız? Biz İslâmiyeti tarih yaptık. Kur'an yaşıyor, fıkıh ölmüştür. Kur'an'a gidersek yaşarız. Fıkıh bizi öldürmüştür. Devam edersek ölmeye devam ederiz. Teşekkür ederim.

(*)Diyanetin Notu: Fıkıh çeşitli dönemlerde Şeriatın belli bir kısmının yani ibadet ve muamelat kısımlarının uygulanışını gösteren ilim dalının adıdır. Bugün bütün Müslümanlar ibadetlerini fıkhî uygulamalar istikametinde icra etmektedirler. Şimdi bu fıkhî uygulamaların şeriatın dışında olduğunu söylemek mümkün müdür? Demek ki şeriat bugün pratiğe döküldüğü takdirde bu da bir fıkıh olacaktır. Öyleyse her ne kadar "Şeriat=fıkıh" demek doğru değilse de fıkhı şeriatın dışında düşünmek de doğru değildir.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

Şimdi Yaşar Nuri ÖZTÜRK bey gelecek buyrun Yaşar bey. Size de beş dakika veriyoruz.

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

-Teşekkür ederim sayın Başkan. Efendim hepinize saygılarımı sunuyorum. Ben dün gelemedim. Tebliğimi okuyamadım. Bugün söyleyeceklerim hem burdaki görüşmeleri bir değerlendirme olacak hem de tebliğimle ilgisi olan bir kaç söz olacak.

Benim zihnimi karıştıran bir şey oldu burda, hep oluyor, burda da oldu maalesef, vaaz ve irşad meselesi ile tebliğ birbirine karıştırılıyor. Her tebliğ aynı zamanda vaaz ve irşattır. Ama her irşad ve vaaz, tebliğ değildir. Vaaz, bir nasihat hadisesidir. Bir zikr hadisesidir. Daha çok aynı imanı paylaşan, hatta o imanın icaplarını yaşayan insanlara bilgi vermeyi hedef alır. Ve bunun mekânı da o imanı paylaşanların mabedidir. Bu bakımdan ben Akakuş'a katılıyorum. Güzel söylemiştir. O Medine Mescidinde tecelli eden Muhammedî şuurdur.

Fakat tebliğ, İslâmiyet bir kabile dinî, bir bölge dinî, bir ırk dinî olmadığı için, inanan ve inanmayan bütün insanlara hitap eder. Hem İslâmiyet cihan şumul diyeceksiniz. Hem de İslâmiyeti camide nasihat veren bir müessese, bir anlayış haline getireceksiniz. Bu yanlıştır. O halde, tebliğ dediğimiz zaman, şuna bir tanım bulalım burada, bunun tanımı verilmedi.

Biz burada cami içi eğitimin nasıl olması gerektiğini mi tartışıyoruz? İslâmın bütün insanlığa ulaştırılması, anlatılması meselesini mi tartışıyoruz? Bu belirlenmemiştir. Burada sıhhatli sonuçlara varılacağına inanmak son derece zordur. Yapılması gereken nedir? Bir din içi eğitim mi yapılıyor burada? O halde tebliğ kelimesini kullanmayalım, yok. İslâmın cihana anlatılması hadisesi bunun içinde özel bir daire olarak irşad ve vaaz meselesi tartışılıyorsa o zaman şu yapılanların sıhhatli olduğunu söylemek mümkün değil.

Tebliğ nedir? Tebliğ, bir imana inanan, kısmen inanan, hiç inanmayan bütün insanlığa bunun ulaştırılması, tebliğin kökü belağdır. Belağ ilâhi hakikatı insana ulaştırmaktır. Burada inanan inanmayan ayrımı yoktur.

Yine bir arkadışımız söyledi ben takdirle katılıyorum. Tebliğ bir diplomasi işidir. Vaaz ve nasihat ise sadece bir bilgi işidir. Bunlar birbirine katıldığı içindir ki, ülkemizde de İslâm meselesinde söz söyleyen, hizmet veren veya vermek isteyen insanların birbirini anlamaları ve sağlıklı sonuçlara varmaları mümkün olmuyor.

O halde Medine Mescidinde tecelli eden vaaz ve irşad hadisesi ile, nasihat hadisesi ile mescidi haramda yani Mekke devrinde tecelli eden ve uygulanan Hz. Peygamber'in hayatında unsurlarını gördüğümüz, Kur'an'da evrensel prensiplerini gördüğümüz tebliğ hadisesini birbirinden ayırmak lazım.

Mescidi haram, camiye örnek olmaz. Akakuş'a orada katılmıyorum. Mescidi Nebevi doğrudur. Cübeyr bin Mut'îm'in himayesini bir müşriğin himayesini kabul eden Hz. Peygamber, tebliğ peşindedir. Nasihat peşinde değil. Onun içindir ki, kendi etrafındaki ilk büyük sahabilere anlattığı şeylerle, orada yetinmemiştir. En azılı putpe-

restlerin yaşadığı Taif'e gitmiştir. Tebliğ, İslâmı Taif'te anlatma işidir. Mescidi Haram'da değil. Hz. Ebûbekir'e, Ali'ye, Osman'a, Ammar'a, Ebûzer'e, Miktad'a anlatma hadisesi değildir. Taif'te kendisini taşlayan insanlara İslâm'ı anlatma olayıdır tebliğ.

O halde tebliği, cami duvarlarının dışında düşüneceğiz. Cami duvarlarının içinde düşündük mü bu Müslümanın kendi kardeşine bilgi aktarması hadisesi olur, bu diplomasi değildir. Bunu yetiştireceğimiz zaman, bunun için bekleyeceğimiz insan yetiştireceğimiz insanın sahip olması gereken unsurlar farklıdır. Tebliğ adamının sahip olması gereken unsurlar farklıdır. Birisi İslâm'ın , vahyin diplomasisidir. Diğeri bilgi aktarma hadisesidir. Ne kadar güzel konuşursa konuşsun, bunların yapıları farklıdır. Hareket noktaları ve varış noktaları farklıdır. Bu iki kavramın iyi ayrılması lâzım. Diyanetin de handikaplarından birisi budur ve camiden şikayet vardır. Korkunç şikayet vardır. Ben 17 sene cami görevliliği yaptım. 17 sene bunun 11 senesi Diyanet'te resmen geçmiştir. Camiden büyük şikayet vardır.

Niçin şikayet vardır? Birkaç şey söylenebilir. Birincisi bu tebliğ ile irşad ve nasihat birbirine karıştırılmıştır. Tabirimi mazur görün. Çamurdan çıkarıp Allah'ına secde etsin diye camiye gönderdiğimiz 40 bin zahmetle gönderdiğimiz adam bir hafta sonra geliyor, Diyanet düşünsün bunların üzerinde beni bir daha buraya göndermeyin diyor. Bu adamlar beni eskisinden kötü dinsiz yapacaklar. Benim dosyalarımda binlerce mektup var böyle. Dahası var. 50 yıl, 40 yıl cami hizmeti vermiş din görevlileri tanıyorum. Benim bazen hocam, abim diye hitap ettiğim insanlar, bunlar camiden şikayetçi olmaya başlamışlardır. Diyanet bunlar üzerinde düşünsün buralarda neler aksamıştır, ne oluyor?

Eğer bir dakika daha müsade varsa birde bu hutbeler meselesine dikkat çekmek istiyorum. Kur'an hutbelerde gerektiği kadar yer almıyor dendi. Fevkalâde güzel bir tesbittir ama onun ötesi var, yaşayan Gazâli'yi hatırlatmak istiyorum. Yaşayan Gazali, Mısırlı Muhammed Gazali, eserinde tesbit etmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye gelişinden vefatına kadar 552 hutbe okumuştur. Bunların 10-15 tanesinin bize rivayet edildiğini bilirsiniz. Bunların da sıhhati tartışmalıdır. Peki nerededir bu 552 hutbe? Bu sorunun cevabı tebliğ ve irşad meselesinde fevkalâde mühimdir. Bu sorunun cevabı üzerinde durmak lâzım, nerededir? Yüzlerce bazen binlerce insana hitap edilmiştir. Nerededir bunlar?

İki Hz. Peygamber, bu hutbelerde yalnız Allah kelamını okuyordu. Onun için kaydedilmesi gereken bir şey yoktu. Çünkü zaten ilâhi kelam ortadadır. Hutbelerde bu dinin vahyi prensiplerini veren, bu dinin ana kaynağı olan bizzat Peygamberinde bağlı olduğu Kur'an-ı Kerim'in cami içinde halka anlatılması lâzım. İnsanlar telefon açıyor. Kur'an'da aşûre pişirmenin tarifini nerede bulurum? diye, ciddi ciddi soruyor bize, biz muhatabız bu sorulara 52. gecede burun düşme duası Kur'an'ın neresindedir? diye soruyor adam 40. gecede münkir nekirin sorusundan azad olma duası nerededir? diye soruyor. Şunu soruyor adam Kur'an'da patlıcanın yenmesi haram edilmişmiş bu ayet nerede? diye soruyor. Kitle kendi kitabıyla bu kadar yabancılaşmıştır.

Şimdi Diyanet, edebiyattan çok şu İslâmın insanlığa Allah tarafından gönderilmiş ana kaynağı olan kitabı şu kitleye bu camilerde evvelâ bir anlatsın. Hiç değilse bu kitle dininin kitabında patlıcan yemenin yasak olmadığını, aşûre duasının olmadığını, burun düşme duasının olmadığını ve en azından global manada bu ilâhi kitapta Allah

beşeriyete neler gönderiyor bunların başlıklarını öğrensin kitle bunu bilmiyor. Diyanetin bu hususu düşünmesini de istirham ediyorum. Teşekkürler.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

-Teşekkür ederim. Efendim şimdi sırada söz alan arkadaşlarımızdan Muhammed Muhtar Sellamî

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم صل وسلم على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم السلام عليكم ورحمة الله وبركاته وبعد

Tüm dikkatimle dinlemeye çalıştım. Bu günkü bütün konuşmacı arkadaşlar çok iyi şeyler söylediler. Benim müşahede ettiğim genelde hepsinin bir ortak noktada birleştirdikleridir. O da bütün konuşmacıların: "hatibin, hutbesi ile dini en iyi şekilde tebliğ edebilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda dine hizmette özverili bir şekilde gayret sarfetmede anlaşmış olmalarıdır".

Hutbe mefhumu anlayışı veya Cuma hutbesinin zorluğu konusunda yorumuma geçmeden önce izin verirseniz size şunu aktarmak istiyorum. Ben doktora öğrencilerine ders veren bir hoca idim. Öğretimde ders benim iki saatimi alıyor. Bazı günlerde dersten çıkıyorum. Sonra bir başka iki saatlik derse giriyorum. İlk iki saatin sonunda bu iki saatlik dersin bütün gücümü tüketmediğini hissediyordum.

Bendeniz otuz yıldan beri bir hatibim. Her bir Cuma hutbemi tamamlayıp bitirdiğimde kendimi, tüm gücümü ve kuvvetimi harcamış hissediyorum. Öyle ki benden ikinci bir hutbe vermem istenecek olursa buna hiçbir şekilde gücüm kalmadığını ve bunu başaramayacağımı hissediyorum.

Hitabet; müminlerden bir cemaate karşı karşıya gelip onlara bir şeyler vermektir. Bu cemaat içerisinde tamamen farklı kesimlerden insanlar vardır. Bunların kültür düzeyleri birbirinden tamamen farklıdır. Kabiliyetleri, anlayışları farklıdır, seviyeleri farklıdır. İçlerinde çok zeki insanlar vardır, geri zekalılar vardır, sanayici vardır, çiftçi vardır. Bütün bunların herbiri hatibden yararlanmak isterler. Peki hatip bunu nasıl başarabilir? Sözleriyle tüm bu insanlara yararlı olabilmeyi nasıl sağlayabilir?

Bu çok önemli bir meseledir, çok tehlikeli bir konudur. Önceden çok iyi hazırlanmayı gerektirir. Hatip tüm dikkatini hutbede bu noktada üzerinde toplamak zorundadır. Kendisini dinleyenlerin bakışlarından ondan ne istediklerini anlamak durumundadır. Tüm bu insanların seviyelerinin farklılığına rağmen bakışlarına cevap vermek durumundadır.

Hatip ne söylemek istiyor? Burada iki yol vardır. Dilerim ki konuşanlar bu iki hususu gözönünde bulundursunlar. İlk olarak, İslâmda sabit esaslar vardır. Bu esaslar değişmez. Hatibin (risalesi) hutbesi bunu sürekli hatırlatması lâzım. Çünkü bu değişmez esaslar Muhammedi düşüncesinin anlayışın ayrılmaz esasıdır. Hatip doğruluktan imandan bahsetmelidir. Yine bu değişmez esaslardan biri de Kur'an'ın proğramı olan Peygamberin (s.a.s.) metodu, proğramıdır ki biz onda Kur'an'ın ilk sûresinden en son sûresine kadar tümünde tevhid konusuna parmak basılmaktadır.

Bu değişmez esasların yanında bir de değişikliğe uğrayan kurallar vardır. Bu değişiklikler her gün, veya her hafta veyahut da her ay olabilir, işte bu değişikliklerin her gün veya haftada hasıl olması gerekmez. Haftalar veya ay geçer, önemli bir şey, bir olay olmayabilir. Bu durumda sabit olan esaslardan bahsedilir.

Öyleyse kanaatimce, daha doğrusu dikkat çekmek istediğim husus, hatibi kınamadan önce yerine getirdiği işi ve önemini kavramamız gerekir. Hatip çok önemli bir konuma sahiptir. Öncelikle görevinde başarılı hatipler yetiştirmek istiyorsak, bunları yetiştirecek bir eğitim kurumu oluşturmak gerekir. Devletin üzerine düşen de bu kurumun istenilen düzeyde eleman yetiştirecek proğramının olup olmadığını kontrol etmektir. Meselâ devlet doktor yetiştiren eğitim kurumlarını istenilen düzeyde doktor yetiştirecek proğramının olup olmadığını kontrol eder. Hatipler içinde bu durum aynıdır. Sözümü daha uzatmak istemiyorum.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim. Efendim sırada Halil GENÇOĞLU .

Halil GENÇOĞLU:

-Dün genel meselelere temas edilmişti. Isınma hareketleri oldu herhalde dün. Herkes bildiğini konuşmuştu. Bugün çok şükür konuya girmiş oluyoruz. Bugün daha iyi gidiyor. Şimdi benim iki husus hakkında açıklamam var. Sayın Recep Akakuş hocamız, irşad görevini yapanları Diyanet İşleri Başkanlığı yetiştirmiyor ancak, istihdam ediyor, buyurdular.

Gerçekten öyledir. Milli Eğitim Bakanlığının yetiştirdiği elemanları, Diyanet İşleri Başkanlığımız istihdam ediyor. Şimdi biz, bugüne kadar bundan zaten çok muzdaribiz. İmam-Hatip Liselerinde % 60 kültür ağırlığı, %40 meslek ağırlığı var. Yani bu okullar lise mezunu verdiği için bu oranı bozmak mümkün değil. Bir tane dersi değiştiremezsiniz. Ordaki hitabet dersleri de yeterli olmuyor. Şimdi aslında öğrenmek ve bilmekten ziyade uygulamak çok önemli. Yani mutlaka İmam-Hatip Lisesinden mezun olan çocukların Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uhdesinde staj görmesi lâzım. Esas meseleler bunlar, esas sıkıntılar burdan geliyor. 18 yaşında çocuğu mezun ediyoruz. Çocuğun intibakı zor, şartlanmamış ne olacağı belli değil, gözü başka üniversitelerde ama birden bire çocuk üniversiteye gidemeyince kendisini İmam-Hatiplikte görüyor, camide görüyor. Onun için sıkıntılar başlıyor. Ben şahsen İmam-Hatip Liselerinden mezun olan öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığında staj görmesini temenni ediyorum, teklif ediyorum.

Türkiye'de staj görmeyen sadece cami görevlisidir. Doktor staj görür, mühendis staj görür, hakim staj görür, öğretmen staj görür, 1 sene öğretmen okulda derse girmez, staj görür, staj yapar. Fakat, daha 18 yaşındaki bir delikanlının, hiç staj görmeden doğrudan doğruya camide istihdam edilmesinin sıkıntılarını hepimiz biliyoruz. Şimdi İmam-Hatip Liselerinde fazla uzatmak istemiyorum, bir çocuk bir cuma hutbesi okuyor veya birgün namaz kıldırıyor, staj gibi kabul ediliyor o tamamdır. Ondan sonra başka bir şey yok. Ya orada bir açıklık getirilsin. 15 gün 1 ay kadar çocuk İmam-Hatip Lisesinde okurken son sınıflarda bir staja tabi tutulsun, ciddi bir staja veyahutta bu iş çocuk Diyanet İşleri Başkanlığı'na tayin olduktan sonra o istihdam yerinde, görev yerinde bu işi yapsın. Bu bir.

İkincisi Sayın Doç. Dr. Ahmet Önkal beyefendi gerçekten çok güzel açıklamalarda bulundular. Hutbenin hazırlanması hususunda artık klasik olmamalı hutbeler. Şimdi benim tabii kendi görüşüm bu. Birinci hutbede Ayet-i Kerime'yi ve hadis-i şerifleri okuyoruz. Bence Türkçe metinlerin arasında ayet ve hadisler okunmalı. Yani hitabet kurallarına daha uygun daha etkili olması yönünden bugüne kadar hutbelerde bu görülmedi. Yani hatip âyet okumalı ondan sonra manasını açıklamalı, hadisi şerifin metnini okumalı, ondan sonra onun meâlini açıklamalıdır. Hitabet yönünden daha etkili olması bakımından artık şu klasiklikten çıkalım böyle daha bir aktif, daha güzel, daha heyecanlı, daha diriltici hutbelerimiz olsun. Çok teşekkür ederim, sayın başkan.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkürler, sayın GENÇOĞLU. Efendim Zeki KARAKAYA beyefendi.

Zeki KARAKAYA:

-Sayın başkan, değerli üyeler, bir iki üç konuya temas edeceğim çok kısaca. İki gündür sürdürülen Şûra çalışmalarında dikkatimi şu konu çekiyor. İşi birbirimize havale etmek, yani ilâhiyatta ki hocalarımız, İmam-Hatipteki hocalarımız, Diyanet'e; Diyanet'te, öbür tarafa havale ediyor. Bu işi birbirimize havale etmenin yerine, eksiklerimiz belli, iyi eleman yetiştiremiyoruz, eğitim öğretim müesseselerimiz, İmam-Hatipler başta olmak üzere, İlâhiyat Fakültelerimiz, bu konu üzerinde ciddi durmalı, gerekli eğitim programlarını buna göre hazırlamalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı bir idarî kuruluştur. Yetiştirilmiş eleman çalıştırmaktadır. Hizmet içi eğitim kursları vermektedir; ama bir aylık, üç aylık hizmet içi eğitim kurslarıyla bir insan hatip veya vâiz olamaz. Hepiniz bunu çok iyi bilmektesiniz.

Hutbe konularıyla ilgili bir iki hususu arz edeceğim. Hutbelerde, Diyanet İşleri Başkanlığı ben bir il müftüsü olarak söylüyorum, hiçbir zaman müftülükleri veye müftülüklerimiz de İmam-Hatiplerimizi zorlamış değildir.

Konu şudur. Hatiplerimiz hutbe yazabilme iktidarına sahip değiller, onun için ellerine bir metin veriliyor, yardımcı olunsun diye illa verdiğimiz şu metni okuyacaksınız da denmiyor, ya bunu okuyun veya bundan faydalanın siz yazın, kendinize göre adapte edin okuyun, irticâlen hutbe okunması yasaklanıyor çünkü düzensiz bir konuşma çıkıyor ortaya. Düşününüz ki, dinî yönden yeterli değil ve genel kültür açısından da temas ettiği sahaların elemanı değil şurdan burdan konuşuyor, cemaati kaçırmaya sebep oluyor. Böyle olmasından ise eline yazılı bir metin vermek herhalde daha güzel olur. Verirken de illa bunu oku demiyoruz. Şu konuda oku deniliyor. Kısaca bu.

Sayın Atay Hocamızın bir sözü oldu. Efendim fıkıh kitapları şeriat değildir diyor. Önce şeriat nedir? onu ortaya koymak lâzım. Yani tarifiyle kendileri çok daha iyi bilirler. İkinci olarak fıkıh kitaplarında yer alan hükümler için demiyorum da, şerî ahkâmın % 90'ı nassla sabit. %10 civarında ictihâdî meseleler var. Şayet onlara itiraz ediliyor ise, günümüze göre o meselelerle ilgili içtihatlarını ortaya koysunlar, beğenilirse, kabul edilirse uyulur, beğenilmezse uyulmaz. Dolayısı ile geçmişi tenkit etmenin bize bir yarar sağlayacağını tahmin etmiyorum. Geçmişteki ulema görevini yapmış, bize görev düşüyor bugün. Biz sadece onları tenkit etmekle vakit geçirmiyelim. Ne varsa bildiklerimiz ortaya konulur, beğenilirse alınır, beğenilmezse bırakılır o kadar.

Her müctehidin içtihatı dindendir, ama bizzat din değildir, doğrudur bu. Çünkü

dini kültürüne göre Kur'an'dan veya sünnetten anladığını ifade ediyor. Dolayısıyla gerçek İslâm, gerçek olmayan islâm diye bir ikilem ortaya atmanın bir manası yok. Benim kısaca söyleyeceklerim bunlardan ibaret. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Biz teşekkür ederiz sayın KARAKAYA.

Efendim Hüseyin AYDIN bey.

Prof. Dr. Hüseyin AYDIN:

-Efendim, hepinizi saygıyla selamlarım. Efendim mikrofonda konuşma sıkıntım vardır, birde başkanlık sıkıştırırsa büsbütün sıkıntım artar. İkazınıza muhatap olmamaya çalışacağım.

Efendim, meslekten gelen birisiyim, irşad mesleği diyebiliriz. Bugünde mesleğe eleman yetiştiren kurumların birinde hocayım. İrşad görevinin güçlüklerini, ızdırabını, zorluklarını mesleğimde çekmişimdir. Bütün boyutlarıyla çekmişimdir ve bugün de mesleğe eleman yetiştirmenin ızdırabını, güçlüğünü yaşıyoruz ve bir türlü üstesinden gelemiyoruz. Bu neden? Tabi bu güçlük, biz buna problem diyelim. Sayın Zeki Karakaya, problemi birbirimize havale ediyoruz dedi. Bu problemi birbirimize havale etmeyelim, problemin çözümünde mutlaka hem eğitim kurumlarının İmam-Hatip Liseleriyle, İlâhiyat Fakülteleriyle problemin çözümüyle hisseleri vardır, sorumlulukları vardır, hemde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumluluğu vardır. Vazifeleri vardır.

Problem nereden kaynaklanıyor? Bir kere biz elemanları iyi yetiştiremiyoruz. Peki neden iyi yetiştiremiyoruz? Süre yeterli değil, öbür taraftan çocukların çağı buna elverişli değil. İmam-Hatip Liselerinden gelen güçlükleri Sayın Halil Gençoğlu anlattı, 18 yaşını bitirmiş bir çocuk, hayattan hiçbir behresi yok ve bu çocuk bu genç hayatı dini değil, din hayattır, hayatı insanlara anlatacak. Kendisi hayatı tanımıyor. Bir kere gerek formasyon yönünden, gerekse yaş itibarıyla bu çocuğun bu görevi üstlenmesi mümkün değil.

Öbür taraftan, İlâhiyat Fakültelerine geçtiğimiz zaman hazırlık yıllarını bir tarafa bırakırsak 4 yıllık bir lisans eğitim-öğretimi ile bu irşad görevlerini üstlenecek, liyâkatla yürütecek bir eleman yetiştirmek mümkün değil. Üstelik günümüzde İlâhiyat Fakülteleri içinde gelin bir bölümleşmeye gidelim deniyor ve 4 yıllık bir eğitim-öğretimi süresi içinde birde bölümleşmeye gittiğimiz zaman büsbütün tek taraflı, yalın kat kalacaktır. Formasyonu elemanlarımızın.

Peki nasıl bunu halledelim? bir kere benim teklifim şu, İlâhiyat Fakültelerini bir kere 4 yıl değil 6 yıla çıkarmak gerekir. Eğer bölümleşme söz konusu ise 4. yıldan sonra 5. ve 6. yıllarda böyle bir bölümleşme söz konusu olmalıdır. Peki 24-25 yaşlarında ve yinede hayatı istenildiği şekilde tanımamış bu çocukların doğrudan doğruya irşad görevini üstlenmesi mümkün mü?

Bu yine mümkün olan değildir. Batıda Hristiyanlıkta bir İlâhiyat Fakültesini bitirmiş olan bir eleman, hiçbir zaman kilise hizmetlerine doğrudan doğruya girmemektedir. Yardımcı papazlık hizmetleri var. Buna Almanya'da, "Kaplan" diyorlar. Kaplan bizde "Molla"ya tekabül ediyor bizim Türkiyedeki molla tabirine ve belirli bir staj gördükten sonra ki Halil Bey çok güzel vurguladı bunu, ondan sonra ancak gösterdiği liyakat nispetinde bir öneme haiz bir kiliseye tayin edilmektedir. Biz ise 24-25 yaşındaki bir çocuğu hemen irşad göreviyle görevlendiriyoruz.

Öbür taraftan bunun için Diyanet İşleri Başkanlığı'nda evvela bir yardımcı kurum, yardımcılık yapan yada orada staj gören bir hazırlık yıllarının, öyle bir kurumun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesine getirilmesi lâzım.

Öbür taraftan sürekli vâizlerin, irşad görevini yürüten arkadaşların kontrol edilmesi gerekir. Ben görevde olduğum zamanlarda vaaz etmek benim için çok zor bir şeydi. Başka arkadaşların vaazlarını dinlediğim zaman, bir konuya giriyorlar, bir kaç konuya atlıyorlardı dün sayın Servet Armağan bey burada çok güzel vurguladı, çok sıhhatli gözlemlerdi onlar. Ondan sonra şuna çeviriyorlar, efendim memlekette su akmıyor, temizlik imandandır. Efendim sular akmıyor, belediye görevini yapmıyor. Bir başka camiye gidiyorum. Sanki ısmarlamışız gibi aynı şey. Ondan sonra memleketime gittim, vardım orada da aynı şey dedim ki biz irşad görevi yapmıyoruz. Belediyecilik yapıyoruz dedim. Neden? bunlar, hep yetersizlikten.

Öbür taraftan biz araştırma teknikleri diye bir ders okutuyoruz İlâhiyat Fakültelerinde ve bu sadece İlâhiyat Fakültelerinde ihtisas yapacak çocuklar için okutulmuyor. Aynı zamanda araştırma tekniklerine uygun, vaaz hazırlama mecburiyeti ve aynı zamanda bu mecburiyetin yerine getirilip getirilmediği konusunda takibin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılması gerekir.

Diyanet İşleri Başkanlığı da vaazların ve dolayısıyla vâizlerin hiçbir kontrolü yoktur. Din görevlilerinin de bir kontrolü yok. Bir müftü arkadaşım birgün konuşuyoruz, bize ta'n da bulunuyor. İmamın arkasında namaz kıldım, bizden mezun, fatihada kırk tane yanlışı vardır. Peki ne yaptın? dedim ben bir daha arkasında namaz kılmadım. Müftünün görevi bu değil. İşte havale etmeyelim, birbirimize bu İlâhiyat Fakültelerinden kaynaklanıyor bu problem, İmam-Hatip Liselerinden geliyor ama sorumlulukları değil bir yerde ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan kaynaklanıyor bu problem. Bunu elbirliğiyle çözebiliriz görüşündeyim. Tekliflerim bunlardan ibarettir. Çok teşekkür ederim efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Efendim bu oturumun son sözü Suudi Arabistan Hac Bakanı misafirimizin, kardeşimizin. Buyrun efendim.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

(Hamd, salât ve selâmdan sonra:)

Misafir olarak katıldığım bu toplantınızda bir kaç dakikalığına konuşma fırsatı veren sayın Başkana teşekkür ederim. Konuşmam, irşad ve davet ile bu irşadın Kur'an-ı Kerim'de bulunan ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in verdiği örneklerle beliren üslûplar hakkında olacaktır. Ben huzurunuzda vaiz, mürşid yada davetçi olarak bulunmuyorum. Aranızda, bütün dertlerinize ortak olan, gayri müslimlere ve Müslüman kardeşlerimize bu daveti ulaştırmak gibi çok önemli bir konuda daha çok yardımlaşma yollarını arayan bir kardeşiniz olarak bulunuyorum.

Önce Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki ayetleriyle başlamak isterim. Şüphesiz bu ayetleri zikretmem, başka herhangi bir şeyden daha çok sadece bir hatırlatmaya yöneliktir. Yüce Allah şöyle buyurur:

"Biz her Peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik" (*İbrahim: 45*)

Şüphesiz bu âyetteki hikmet hem lafız, hem de mana yönüyle açıktır. Buna göre mürşid, davetçi ve konuşmacı, içinde bulunduğu toplumun dilini çok iyi konuşabilmelidir. Buradaki dil genel anlamda, sadece konuşulan dil demek değildir. Aynı zamanda sosyal adetleri ve insanlara herhangi bir şeyi anlatabilmek ve ulaştırabilmek için gerekli bütün kavramları da ifade eder.

İkinci ayet: **"(Ey Muhammed) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et"**. (*Nahl: 125*) Bu ayet-i kerimenin benim tarafımdan herhangi bir tefsir ve izaha ihtiyacı yoktur.

Üçüncü ayet: **"İnsanlara güzel söyleyin"** (*Bakara: 83*) Bunun da herhangi bir izaha ihtiyacı yoktur.

Dördüncü ayet: **"(Ey Muhammed) Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi"**. (*Âl-i İmran: 159*) Bu ayet de bütün anlamlarıyla apaçıktır.

Yüce Allah'ın kitabından şu anda hatırlayabildiğim son âyet-i kerime, O'nun Hz. Musa ve Harun'a kendilerinin tarihini çok iyi bildiğimiz azgın Firavun'a gönderdiği zamanki hitabıdır. Yüce Allah, Hz. Musa ve Harun'a yol göstererek şöyle buyurmuştur: **"O'na tatlı dille konuşun. Belki o, aklını başına alır veya korkar"**. (*Tâhâ: 44*)

Aziz kardeşlerim, bu ayetlerde, Allah'ın yoluna irşad etmek istediğimiz kişilere karşı hikmetli davranışımızın önemini görüyoruz. Bu konuda Hz. Peygamber'in de bazı hadislerini nakletmemiz mümkündür:

Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) iki şeyden birisini tercih etmesi istendiğinde, O, kolay olanı tercih ederdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de anlam olarak şöyle buyurmuştur: **"Allah, işlerin yumuşaklıkla yapılmasını sever"**. Yüce Allah'ın hikmetine bakınız ki, Peygamber olarak seçip gönderdiği kişilerin hepsi koyun gütmüşlerdi. Buradaki hikmet ise açıktır. Zira koyun çobanının pek çok özellikleri vardır. Belki bunlardan en önemlisi ve en göze çarpanı, koyunları kurda kaptırmamak için uyanıklık ve koyunlara yumuşak davranmak, sabır göstermektir. Bunlar, her birimizin kavraması gereken genel kavramlardır. Bunları uzun uzadıya anlatmak istemiyorum. Çünkü bunlar bence açıktır. Umuyorum ki, hepimiz için de açıktır.

Bir va'z kitabında okuduğum bir hikaye var ki, davetçi ve mürşidin liderlik vasfını açıklamaktadır. Hikayeye göre, Müslüman ülkelerden birisinde bir köyün hem kadı, hem müftülüğünü yapan bir imam varmış. Dinleyicilerini çok etkileyen hutbeler okurmuş. Bunun için camisi namaz kılanlarla, toplantı yerleri de dinleyicilerle dolup taşarmış. Hutbelerini ve konuşmalarını devamlı takip eden zengin bir köylünün bir kölesi varmış. Bir gün bu köle hocaya giderek kendisine bir iyilik yapmasını rica etmiş. Hoca bu iyiliğin ne olduğunu sorunca demiş ki, "önümüzdeki hutbe ve va'zın, kölelerle ve onları azad etmenin önemiyle ilgili olsun. Belki efendimin kalbi yumuşar ve beni azad eder. Çünkü o, senin hutbelerini takib eder ve onlardan çok etkilenir. Böyle yaparsan belki bana iyilik yapmış ve bana hürriyetimi geri vermiş olursun". Köle, hocanın bu anlamdaki hutbesini uzun süre sabırla bekledi. Camiye, namaza, Cuma hutbelerine ve diğer bütün konuşmalara devam etti. Hoca da bu konuyu uzun süre bir türlü konuşmadı. Köle neredeyse ümidini kesiyordu ki, hoca bir sürpriz yaparak köle azad etmenin önemi konusunda çok etkili bir hutbe okudu. Hutbesini o kadar uzattı ve delillerle süsledi ki;

bunun etkisiyle köle, efendisi tarafından azad edildi. Bunun üzerine köle hocaya gelerek "Benim hürriyete kavuşmamı aylarca geciktirdin. Oysa bu hutbeyi daha ilk Cuma'da okuyabilirdin" deyince, hocanın cevabı şöyle olmuştur: "Kardeşim, hutbemi okumadan önce onu ilk uygulayan kişi ben olmak istedim. Çünkü benim de bir kölem vardı. Onu azad etmem için de vakte ihtiyacım vardı. Aksi halde "ele verir talkını, kendi yutar salkımı" atasözüne muhatab olurdum.

Teşekkür ederim, Sayın Başkan...

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Teşekkür ederim.

– Muhterem arkadaşlarım saat 11:30'da toplanmak üzere birinci bu sabahki oturuma ara veriyorum.

Prof.Dr.Ahmet UĞUR:

-Teşekkür ediyorum. Sayın başkanlık divanı ve kıymetli dinleyiciler bende kısa olarak vaktin bana verdiği nisbetle konuşmamı bitirmeye çalışacağım. Zaten basılacak.

Efendim biliyorsunuz bu irşad görevini üstlenen insanlarımızın tarihimizde ve idarecilerimiz yanında almış olduğu görevler hakikaten yüklüdür ve milletimizi uzun müddet ayakta tutanlarda bu insanların bilhassa idarecileri irşadı ile olduğuna kaniyiz ve tarihi tesbitlerimizde bunu göstermektedir.

Fakat son zamanlarda devletin elemanlarına olan itimadı sarsıldığı gibi irşad görevine olan itimatlarıda sarsılmıştır. Şalvarı Şaltak Osmanlı, eğri kalpak Osmanlı, ekende yok biçende yok yemede ortak Osmanlı dendiği gibi. Efendim din adamlarımızda maalesef irşad görevlileride bundan nasibini almışlar hocanın dediğini tut gittiği yola gitme denen bir imaj bırakılmış.

Ortaçağ papazlarına atfedilen pek çok çirkin fıkralar hocalara isnad edilmiş hele basınımız bunu ele alarak din adamlarımıza maalesef yerli yersiz yüklenmişlerdir.

Hocanın keçisi çalınmış hoca keçi çaldı olmuştur. Hocanın kızı kaçırılmış hoca kız kaçırdı olmuştur ve buna benzer çeşitli iftiralar yüklenmiştir.

Benim acizane görüşüm, tekliflerim birkaç madde halinde olacak birincisi eğer biz bu görevi ve bu görevlileri tekrar eski itibarlı haline getirmek istiyorsak benim acizane tesbitlerim şunlardır. Birincisi; bilhassa irşad görevini üstlenecek şahıslarda yüksek tahsil sahibi olacak ve din bilimlerine bilhassa tarih ve Türk İslâm tarihini çok iyi bilecektir ve Avrupaya göndereceğimiz insanların mutlaka oranın lisanını bilmek mecburiyetinin aranması şartının getirilmesi taraftarıyım.

Çünkü Belçika'da, Almanya'da bulunduğum zamanlarda kiliseden gelen bir heyet için hemen belediyede çalışan bir kızımız oranın lisanını biliyor ise çağırılıyor o tercüme ediyor. Fakat kelimeler veya istenenler anlaşılmadığı için maalesef arada diyalog kurulamıyor.

Türkiye çapında bir inançlar ve mezhepler haritasının mutlaka yapılması bunun halk için olmasa bile Diyanet İşleri Başkanlığımız, Genel Kurmay Başkanlığımız ve Mit'imiz için lâzım olduğu kanısındayım. Birkaç tecrübem var, görüşüm var biz

bunların üzerinde durmayacağız. Biz Kayseri'de Sosyal Bilimler Enstitüsü olarak araştırma yaptırdığımız bir kurumda çok şeylerle karşı karşıya geldik. Çevrenin inanç ve çeşitli şeylerdeki haritasının çıkarılmasında fayda olacağı kanısındayım.

Diyanet İşleri Başkanlığımızın acilen tekrar söylüyorum. Ansiklopediden daha acil bir örnek vaaz kitap ve birde ilmihâl kitabının hazırlanmasında mutlaka zaruri ihtiyacımız vardır. Kitabı mukaddes cemiyetinin yaptığını yapamıyoruz. Ama bu ilmihâl kitabını hazırlarken, mutlaka kelimelere dikkat etmemiz lâzımdır. Bir kaç örnek vermek istiyorum müsaade ederseniz. Demin söyledim, Süleyman Ateş Abinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda buyurmuş ki abimiz iyi ameli olanlar cennete gider, kötü amel olanlar cehenneme gider. Bir komşusunun kızı soruyor nasıl olur? Babacığım diyor, amelin iyisi kötüsü mü olur? İkiside hastalıktır. Amel arasında fark mı vardır?

Ve yine Hüseyin Atay bey hocamızın bir tesbiti diyor ki efendim yüksek kademede bir okumuş insanımız. Hrıstiyanlıkla bizim aramızdaki fark nedir? onlar Allah baba diyorlar, biz Allah'a ana diyoruz. Nerede biz Allah ana diyoruz? her işi asan ede Allah ana demiyor muyuz? Yani bunları gözönüne alarak milletin hazırlayacağı bir şeyle.

İrfan bey arkadaşımızın hazırlamış olduğu biliyorsunuz bir hac rehberimiz var emin olun biz kendimiz bugün zor anlıyoruz. Halkımızın köylümüzün, Mehmet Aydın'ın deyişi ile Allah'ım beni affet bütün köylüyü affet diye... dua eden insanımızın evinden çıkıp hac menasikini ifa edecek şekilde anlayacağı bir kitabın hazırlanmasına şiddetle ihtiyaç vardır.

İrşad hizmetini yapacak insanın psikoloji, hitabet ve benzeri derslerin zaman zaman verilmesinden yanayız. Efendim yüzü azgın, sert ifadelerle insanımıza hitap edenler yerine onu sevdiren dinimizin gayet güzel yönlerini sergileyen insanlara ihtiyacımız vardır. Bir Prof. arkadaşımız, Amerika'da bir papazın bana yaptığı konuşmadan dolayı dinimi ve Allah'ı sevdim, bu yola yöneldim ve bunu göremiyorum Türkiye'de diye, şimdi Gazi'de Profesördür. Buna dikkat etmemizin faydalı olacağı kanaatındayım.

Efendim birde vaaz'ı nasihatı yapacak arkadaşlarımızın mutlaka konuşmasından önce bir iki sayfa yazarak cemaatimize dağıtmasında fayda olacağı kanaatindeyim. Çünkü bu konuşmayı yapacak arkadaşlarımızı araştırmaya ve yazmaya sevk edecektir. Dinliyoruz zaman zaman ha tamam diyorum ben bu filmi falan zamanda seyretmiştim. Aynı plak, kırık plak durmadan dönmektedir. Eğer bu gibi şeyler olur ise zannediyorum herhalde daha faydalı olabiliriz. Başkanım vaktim varmı?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Lütfen toparlarsanız. Esasen üzerinde durduğumuz konular, siz bizim komisyonda değilsiniz. Öbür tarafta çalışıyorsunuz. Yani üzerinde durduğunuz konular bizim dünden beri burada gündemde tuttuğumuz konular. Onun için kısaca notlar halinde lutfedersiniz.

– Evet toparlıyayım efendim. Son olarak şununla bağlayayım. Artık bu çağda kurumlarımızın başında kendi sahalarında ihtisaslaşmış doktora yapmış, Doçentlik ünvanını almış Profesörlük ünvanını almış insanları görmek istiyoruz. Her sahada aranan ihtisasın her nedense bu sahada aranmadığını görüyoruz. Ben bunu gerek sayın

Başbakanlara, gerek Cumhurbaşkanına yazdım. Nedense bu sahalarımız ihmal edilmektedir.

– Son olarak söyleyeceğim şudur; Bugün kasaba ve köylerimizde İmamet ve irşad görevi hemen hemen sıfır noktasındadır. Kendi kazamda, örnek olarak vermek istiyorum. Sayın Müftümüzde burada kusuru bakmasınlar merkezde bulunan üç camiden ikisi genelde kapalıdır, İmam askere gitmiştir. Hanımı doğum yapmıştır. Bunların yerlerine ancak askerliğini yapan birisi atanabilmektedir. Başka çare yoktur. Başkası olamaz. Kur'an Kursu onbeş yirmi talebe olmazsa açılamamaktadır.

Görevi tedvin edecek, kontrol edecek, müftüye gelince kazamızın müftüsü bu şahıs üniversidede yüksek lisans öğrencisidir. Ramazan'da Almanya'dadır, efendim hac zamanı hac görevini yapmaktadır. Vaaz ve nasihat edecek kimse bulunmamaktadır. Tanrı uludur'u okuyan Çanakkale gazilerimiz, millî mücadele gazilerimiz beş kuruş karşılığı olmadan o ezanımızı okumuşlardır, dinî görevlerimizin hepsini ifa etmişlerdir. Ama bugün her türlü imkâna sahip olan arkadaşlarımızın maalesef sayeyi himayelerinde bu görevler aksamaktadır. Bırakınız gayri resmî görevlerini dinî görevlerin bile aksadığından şüphem vardır.

Beni sabırla dinlediğiniz için saygılarımı sunuyorum,

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Sayın UĞUR biz teşekkür ederiz. Efendim şimdi söz sırası Muhterem Hocamız Prof.Dr. Neşet ÇAĞATAY'da efendim. Günümüzde irşad kimler tarafından ve nasıl yapılmaktadır, daha etkili bir irşad için neler yapılmalıdır?

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY

– Sayın Başkanlık divanı, saygı değer dinleyiciler, böyle sıkışık programlı bir kongrede birşeyler anlatmak zor ama tebliğlerimizi yazdığımız için bunlar basılıp okunacaktır, ben burda kısaca maruzatımı, irşad hakkındaki düşüncelerimi arz etmek istiyorum.

Benden evvelki konuşan sayın konuşmacılar hep camilerdeki irşatcılardan, vaizlerden bahsettiler. Evet o mutlaka önemli ama bugün Türkiye'de, kırkbini aşkın köyü olan Türkiye'de, çoğunda resmi tayin edilmiş imamlar yoktur. Yani halktan, bu işleri biraz bilen kişi namazı kıldırmakta, cuma namazını bile kıldırmaktadır. Şimdi bunun için demin konuşuldu, efendim vaizlere serbestiyet verilmiyormuş, verilmesi lâzımmış istediklerini konuşmalıymış. Ben bunun çok zararlarını ve ters şeylerini tepkilerini gördüm değerli dinleyiciler, herkes için bu mevzu bahis değil mutlaka daha bu yaz başıma geldi, adam çıkıyor bilmem Sivas olaylarını ele alıyor, bir şahıstan bahsediyor, yerden yere vuruyor. Nerdeyse cemaat kalkıp bu adamı öldürelim diyecek, böyle vaizlik olmaz arkadaşlar.

Vaizin vazifesi yahut irşadcının, irşadcı derken ben yalnızca cuma namazında namazlarda demiyorum, radyo konuşmasında, İmam-Hatip okullarında, Kur'an kurslarında din bilgisi vermekle görevli kişileri ele alıyorum. Programda başlık vardı. Kimler yapıyor, ne yapıyor? o bizi ilgilendirmez. İrşat yapacak yani dini bilgiler verecek kişide neler olmalı, ne gibi vasıflar olmalı, bunlar nasıl yetiştirilmelidir?

Şimdi kırkbin köyün çoğunda İmam var, belki hepsinde kazalarımızda müftüler var, güzel, iyi ama bu kişiler hepsini vazifeden alıp yeniden adam tayin edemeyiz. Binlerce kişi, bunun için mevcutları nasıl islah ederiz, yahut onları nasıl bilgilendiririz?

Benim kaanatimce dini bilgi verecek ister irşad deyin, ister vaiz deyin, ne derseniz deyin, isterseniz TV'de radyoda konuşanlar olsun, bu kişilerin bir kere genel kültür sahibi olması lâzım ardakaş kimse durmadı bunun üzerinde, Genel Türk tarihi bilecek bu adamlar. Ana hatlarıyla bilecek, genel Türk Tarihi bilecek. Kurtuluş Savaşı tarihini bilecek, devrimleri bilecek, başka türlü olmaz. Bunları bilecek bilmezse işte yazın başıma gelenler olur, insanları birbirine sokar ya şahsiyet yapar camide yahut politika yapar. İkisinin de girmeyeceği tek yer ibadet yerleridir, arkadaşlar hepiniz gayet iyi bilirsiniz, girmemesi lâzım.

Dinî bilgiler verme durumunda olan, arzettiğim gibi nerede olursa olsun, ister kırda olsun. İsterse camide, isterse TV'de, radyoda, bu kişilerin son derece geniş görüşlü, dünya görüşü, dünyanın ekonomik, siyasi ana hatlarını bilecek bu âlim olmayacak ama, ana hatlarını bilecek, insanlara sevgi, saygı aşılayacak ancak, bu sayede biz kardeşliği temin edebiliriz.

Bunun içinde daha evvel ikinci Diyanet İşleri Başkanı rahmetli Şerafettin Yaltkaya Ord. Prof. Onun Diyanet İşleri Başkanlığı sırasında 2 ciltlik bir hutbeler kitabı yayınladı. Orda ne kadar güzel mevzuları ele almıştı. Bunlar bitti, epey devam etti. Bu 20-30 sene devam etti. Çünkü birçok köylerde ve şehirlerde genel kültürü ve dini bilgileri zayıf olan insanlar çizmeden dışarı çıkıyor. Bundan dışarı çıkmayın dediler. Bugün de galiba yanlış anlamadımsa eğer bazı telkinleri varmış. Diyanetin doğrudur bence bazı yerler için doğrudur. Bunun dışarı çıkmaması lâzım.

Benim teklifim şimdi mevcut şeylerin hepsini değiştiremeyeceğimize göre, bunların ıslahı şöyle olur: genel arz ettiğim şekilde genel Türk Tarihi, Kurtuluş Savaşı Tarihi, Devrimler, onlar tabi dinî bilgileri biliyorlar, ve çoğumuz biliyoruz herkes biliyor bunları onlara öğretmek ve yazları bir iki ay kursa çağırmak. Bunlar daha evvel vardı, 20-30 sene evvel bende katıldım bunlara. Bolu'da yapıldı. Oralarda bir yerlerde, ama şimdi ne durumda o bilmiyorum. Bunları takviye etmek lâzım.

Sonra Diyanet İşleri çok güzel eserler yayınlamış daha evvel mesela; benim rahmetli hocam Yusuf Ziya Yörükan'ın "Müslümanlık" diye harika bir kitabı vardır. Diyanet bastı bunu, bitti ama bulunmuyor şimdi. Bir çoklarına tavsiye ettim bulunmuyor. Ondan sonra rahmetli Osman Keskioğlu'nun "Fıkıh Tarihi" Fıkıha ait kitabı ondan sonra hatta Sava Paşa'nın İslâm Hukukuna ait 2 ciltlik eseri.

Ondan sonra Şemsettin Günaltay'ın hele o Kurtuluş Savaşında Türk Milletini ayakta tutan 4 eseri vardı ki bunlar bugün bu dile çevrilip yeni harflerle basılmalı. Tarih Kurumu bana havale etti ama vaktim olmadı yapamadım. Kim olsa yapabilir bunu, biraz Osmanlıcayı iyi bilen onun biri "Maziden Atiye", biri "Zulmetten Nura", biri "Hurafattan Hakikata" biride "İslâmda Tarih ve Müverrihler" adlı kitaplarıdır. Bunlar yeniden yayınlanmalı yani hem arasıra kursa çağırılıp şey edilmeli, hem bu kitaplar yayınlanmalı, takviye edilmeli.

Bir de şunu teklif ediyorum, 30 Ramazan, 52 de Cumalar var işte kutsal günler şu bu 100 diyelim yüz tane ana konuları bir heyet seçmeli. Neler olacak bunlar? ağaç sev-

gisi, insan sevgisi, ana sevgisi, şu bu yardım sevgisi. Bunlarla ilgili her bir konuya 50 milyon verin. 100 tane konuyu en güzel yazanın 4-5 sahifelik bir metin yarışması yapılmalı. Ancak, bu şekilde biz İslâmiyeti, insanlığı, kardeşliği, sevgiyi, saygıyı temin edebiliriz. Başka yolu yok .

Çünkü biliyorsunuz, etrafımızdaki komşularımızın çoğu bize hasetle bakıyor, ve bize çelme takmak istiyorlar, maalesef bunu söylemek durumundayız, devlet radyoları da söyledi. Televizyonlarda söyledi bunların kim olduğunu herkes biliyor, açıklamama gerek yok. Bu yollarla ancak Diyanet İşleri Başkanlığı bu yardımlarla memleketi doğru İslâmi bilgiye sevkeder. Halkı ve sevgiyi, saygıyı telkin eder. Beni dinlediğiniz için hepinize çok teşekkür ederim. Saygılar efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

- Ben teşekkür ederim sayın hocam.

Efendim Mustafa COŞKUN Bey:

– Mustafa COŞKUN

Saygıdeğer divan, muhterem üyeler. Ben önce ilki olmasına rağmen büyük bir başarıyla ve organizeyle bu Şûranın toplanmasına vesile olan büyüklerimizi ve ba husus Diyanet İşleri Başkanlığı'nı tebrik etmek istiyorum. Tebrik ve takdir makamında değilim. Ancak şahsım adına teşekkürlerimi sunuyorum.

Efendim konumuz, sayın hocamız Neşet Çağatayla birlikte, günümüzde irşad kimler tarafından ve nasıl yapılmaktadır. Daha etkili bir irşad için neler yapılmalıdır? Üç tane ayak var burada. İrşadı uyarma, iyi ve doğru yolu gösterme şeklinde anlayacak olursak irşad görevini herkes bu hizmete talip olan herkes yapar. Gazeteler, radyo, TV, kitap, basın ama irşadı daha özel bir mana perspektifi içerisinde ele aldığımızda ki aklı ve kalbi tesirli söz ve eserlerle uyandırıp hidayet yolunu göstermek, bu yolda selametle yürümesini devam ettirmek, Allah'a ibadet ve itaata kavuşturmak manasında ele aldığımızda irşadı belirli kuruluşların, veya şahısların, bu hususta eğitim görmüş kişilerin yapması gerekir. Bu manada ele aldığımızda, irşad bugün Türkiyemizde Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülmektedir. Nasıl yapılmakta bunları anlatmayacağım, bu zamana kadar üzerinde duruldu. Diyanet teşkilatımız nasıl bir hizmet veriyor, bunlar üzerinde duruldu. Daha etkili bir irşad için neler yapılmalıdır? bu konuyu açıklığa kavuşturmak istiyorum bence; kendi kanaatıma bağlı olarak;

1- İrşad görevini sürdüren kişilerin kanuni garantisi olmalıdır.

2- Zamana uygun tarihi misâllerle kunuşmalar süslenmelidir.

3- İrşad vazifesini vereceğimiz gençlerin veya bu yolda yetişecek görevlilerin ta baştan eğitimine önem verilmelidir.

Kanuni garanti, hocamla burdan ayrılıyorum. Bugün İslâmın taharetini, abdestini, ibadetini anlatıyoruz. Ahlâkî vechelerini durumlarını hükümlerini anlatıyoruz ama İslâmın dünya hayatını, beşeri münasebetlerini düzenleyen muamelat bölümüne giremiyoruz, kanuni engeller var. Bir bütün olarak birşey anlatılmadıkça ve bunlara yasak kondukça o zaman saldırganlık veya tenkit başlıyor. Onun için buradan da bu yasakların kaldırılmasını ben arzu ediyorum, öyle görüyorum kendimce.

İrşad görevini yapan görevli kendisini rahat hissetmelidir. Kasıtlı olarak elbette

kötüleyici tahkir edici, isyana teşvik edici kişiler zaten varsa, kişiler olursa bunlar zaten o göreve getirilmezler. Ama bu olmadığı müddetçe kanunların garantisi altında olduğunu bilmeli, gözünün önünde yasak, kanun baskısı şimşekleri çakıp durmamalıdır.

Mübelliğin zamana uygun misâller bulunmalı bu tekrar edildi, bende hemen iki cümleyle söyleyeyim. Bugün konuya başlandığı zamanda bir vaizde, vaazda veya hutbede, tarihî misâllerden ziyade, elbette Rasulüllah'ın sahabenin hayatından misaller verilecek ama hep aynı misâller, aynı konu içerisinde tekrar edile edile daha baştan hangi misâllerin verileceğini öğrenmiş oluyoruz.

Onun için kendi tarihimizden, İslâm tarihinden, hocamında buyurduğu gibi misâllerin bulunup yerleştirilmesi, seçilmesi lâzım veya ibret verici tabiat olaylarından ilmî gelişmelere paralel olarak misâller bulunmalıdır. Bu hususta ilmî heyetler teşekkül ettirilip, bunlar kitaplara geçirilmelidir.

İrşad görevlilerinin eğitimine ben önem veriyorum, en önemli husus budur diyorum. İyiliği teşvik, kötülüğü önleme esasına dayanan irşad görevini yürütecek kişilerin önce kendilerinin iyi olması gerekir. Görevini önce kendisi sevmeli ve gereğine inanmalıdır. Onları öyle bir eğitimle yetiştirmeliyiz ki, bu göreve isteyerek talip olmalıdırlar.

Bu ise devletin bu müesseselere bakış tarzına bağlıdır. Devlet politikası, irşad heyetini yetiştirecek müesseselere horlayıcı bir bakış ile bakarsa, hafife alıcı nitelikte olursa bakış tarzı, elbette bu müesseselerden yetişen insanlar, tenkitçi oluyor, saldırgan oluyor. Onun için devletin politikası, daha başlangıçta orta birden itibaren bu müesseselere bakış tarzı değişik olmalıdır, değişmelidir.

Bugün İlâhiyat Fakülteleri ve İmam-Hatip Liseleri Diyanet Teşkilatımızın temelidir. Radyo ve TV'de bir kız meslek lisesinin müdiresi çıkıyor. 20 dakika kendi okulunu tanıtıyor. İstikbalini, okunan dersleri gösteriyor, anlatıyor. Ta ben heves ediyorum kızımı oraya versem keşke diye, ama bugüne kadar 42 yıldır, veya 70 yıldır İmam-Hatip Liseleriyle ilgili TV'de veya Radyoda büyüklerimiz tarafından bir tanıtıcı bir program yapılamamıştır. Hâlâ daha bu okullarda sadece Kur'an-ı Kerim ve Arapça okunur zannedilmekte, özellikle bazı bürokrat grublarımız bu okulları tanımamaktadır.

İmam-Hatip Liselerinin önemini müdrik bazı kimselerde, bu müesseselere hak verilme safhasına gelindiği vakit de hemen çekingen davranıyor, acaba bana bir zarar mı gelir endişesi içerisine giriyor. Böylece bu durum ta ine ine benim talebeme, İmam-Hatip Lisesi talebesine, İlâhiyat Fakültesi talebesine iniyor ve böylece kendisini dışlanmış bir müessese mensubu olarak kabul etmeye başlıyor. Onun için devletimizin bu müesseselere bakış tarzının mutlaka değişmesi lâzımdır. Bu da bence evvela tanıtım ile mümkün olur diye düşünüyorum.

Meselâ İmam-Hatip Liselerinin orta kısmı aynı müfredatı okur, ortaokul diploması verir, talim terbiye bunu kabul etmiştir. Ama gel ve lakin Milli Savunma Bakanlığı'na talim terbiyenin bu kararı uygulatılamaz. Bu benim talebeme tesir ediyor, dolayısıyla onun devlete küsmesine neden oluyor.

Başka bir misâl, bizim İmam-Hatip Okulu idare yönetmeliğimiz, ilk on maddesi çok şahane bir maddeleri ihtiva eder. Bu okullarda dinî hava eser, Türk-İslâm ahlâkı

yaşanır, dinî vecibeler uygulanır, mübarek gün ve geceler müdürün başkanlığında kutlanır, vakit çizelgeleri Ramazan ayına göre ayarlanır, namaz vakitlerine göre ayarlanır, der dinî bir eğitim hedef alırken maalesef, gelir kıyafet yönetmeliğiyle tenakuz haline düşeriz. Ondan sonra benim öğrencim isyan haline girer veyahut içinden isyan haline girer, fiiliyatta yok ama içinde bu küskünlük devam eder. Onun için bu müesseselerden yetişecek mübelliğlerin, mürşitlerin mutlaka daha rahat, devletin kucakladığı, bir eğitim ile değişmesi, gelişmesi, gerekir. Saygılarımla efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

-Teşekkür ederim sayın Coşkun. Efendim yine aynı konuda bir diğer tebliğ sahibi arkadaşımız Batı Trakya Müftüsü İbrahim ŞERİF Bey. Batı Trakya hangisi oluyor İskece mi oluyor? Gümülcine ha Gümülcine Müftüsü afedersiniz burada yazılmadığı için Bağışlayın, yani biz sadece tanışmadan dolayı bunları söylüyorum.

İbrahim ŞERİF (Yunanistan Gümülcine):

Sayın başkan, saygıdeğer üyeler, sözlerime başlamadan önce hepinizi sevgi ve saygıyla selamlarken I. İslâm Şûrası'nın Ankara'da toplanmasına imkân sağlayan Türkiye Cumhuriyeti Hükümet yetkililerine ve toplantıyı organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı personeline minnet ve şükran duygularımı arz etmek isterim.

Sayın Şûra üyeleri, son ilâhi dinin meşalesini Avrupa ortalarına kadar ulaştırmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğunun sancaktarlığını yapan Fatihlerin torunları olarak biz Yunanistan'ın Batı Trakya bölgesinde kalan Müslüman Türklerin hür iradesiyle seçilmiş müftüler sıfatıyla bu toplantıya katılmış bulunuyoruz.

I. Dünya Savaşından sonra dağılan Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerinde, Yunanistan sınırları içinde azınlık olarak bırakılmış olan Batı Trakya Müslüman Türk toplumunda çağımızın gerçeklerine uygun kurumlaşmış dinî bir teşkilatın olmayışını peşinen üzülerek belirtmek zorundayım.

Bu eksikliğimizin sebeplerini tarihi olayların akışı içinde kısaca açıklamanın yararlı olacağına inanıyorum. 1. Dünya Savaşı öncesinde, balkan savaşlarında mağlup olan Osmanlı İmparatorluğu Hristiyan uluslara terketmek zorunda kaldığı topraklar üzerinde kalan İslâm cemaatlarının dinî ve sosyal haklarını taraf ülkelerle aktedilen çeşitli antlaşmalarla güvence altına almıştır. Bu amaçla Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ve 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina antlaşması ile Yunanistan'daki Müslümanların dinî hürriyetleri tam bir güvence altına alınmıştır. Bu antlaşmanın 11. maddesinde ülke içinde görevli müftülerin yapacağı bir genel kurul toplantısında bir baş müftü seçilmesi ve müftülerinde seçmen, Müslümanların oylarıyla göreve getirilmesi öngörülmüştür.

Aynı antlaşmanın dinî irşad ve müftülük görevlerini hakkıyla ifa edecek seviyede din bilginleri yetiştirecek özel bir öğretim kurumunun açılması hükme bağlanmış ve İslâm vakıflarının yönetimi de Müslümanlar tarafından seçilecek cemaat heyetlerinin yetkisine bırakılmıştır. Zamanın Yunan hükümeti adı geçen antlaşma hükümlerini 1920 tarihinde kabul ettiği 2345 sayılı Kanunla iç hukuk sisteminin kapsamına almıştır. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşmasıyla da Yunanistandaki varlığımız uluslararası hukuk sisteminin bölünmez bir parçası haline gelmiştir.

Ancak, ondan sonraki Yunan Hükümetleri, Batı Trakya Müslüman Türk toplumuna bu yasal hakların hiçbirinden yararlanma fırsatı vermemiştir. Yalnız müftülük makamları münhal kaldıkça yetkili din adamlarımızın ve önderlerimizin tavsiye ettikleri din adamlarını müftü olarak tayin etmekte müsamahakâr davranmışlardır.

Atina antlaşmasına ve 2345 sayılı Kanunun 12. maddesine göre 1950-1963 yılları arasında yapılan Evkaf İdare Heyetleri seçimlerinin yapılmasına izin vermekle Yunan İdarecilerinde geçici bir iyi niyet emaresi gözlenmiştir. Bundan sonraki 30 yıllık dönemde Yunanlı idarecilerimiz her alanda olduğu gibi dinî alanda da antlaşmaların ve kanunların öngördüğü haklarımızı vermemekle katı bir tavır takınmışlardır. Ve hiçbir esneklik göstermemişlerdir. Son otuz yıl içinde vakıflarımız Yunan hükümetleri tarafından tayin edilen ehliyetsiz, kimselerin idaresine bırakılmıştır.

1985 yılında vefat eden Gümülcine Müftüsünün yerine keyfi bir kararla Meçve Cemali tayin edilmiş ve Müslümanların tepkisinden korkulduğu için polis kordonu altında müftülüğe getirilmiştir. Mecve Cemalinin keyfi tayinine karşı verilen beş yıllık yasal mücadelemiz sonuç vermeyince 25 kişiden oluşan vaaz ve irşad heyetimizin kendi içinden seçtiği 3 aday 28 Aralık 1990 cuma günü, cuma namazından sonra bütün camilerimizde Müslüman kardeşlerimizin açık oyuna sunulmuştur. Bendeniz bu seçimde en çok oyla seçilmiş Gümülcine müftüsü sıfatıyla aranızda bulunuyorum.

Yine 1990 yılı Şubat ayında İskeçe müftüsünün vefatından sonra naip olarak bir müddet görev yapan değerli meslektaşım Mehmet Emin Aga, Ağustos ayı 1990 da camilerde gerçekleştirilen açık oylamayla İskeçe müftüsü seçilmiştir. Sayın Mehmet Emin Aga'da bu sıfatla aramızda bulunmaktadır.

Ancak Yunanistan meclisi bütün antlaşmaları hiçe sayarak 2345 sayılı yasayı iptal etmiş, bu yasanın yerine müftü tayininin Hristiyan valilerin takdirine bırakan antidemokratik bir yasa kabul etmiştir. Tarafımızdan kabul edilmesi mümkün olmayan bu yasaya göre Ağustos 1991'de İskece Müftülüğüne bir tayin yapılmıştır. Değerli meslektaşım Sayın Mehmet Emin Aga, Yunanistan'ın asimilasyon politikasına alet olan kukla müftüye, müftülük makamını devretmeyi reddedince Yunan polisleri tarafından dövülerek müftülük makamından atılmış ve yerine kukla müftü Mehmet Emin Şinikoğlu oturtulmuştur.

Bu müessif hadiseye tepki olarak, kadın, erkek, genç, yaşlı 2000 kardeşimiz İskeçe şehrinin işlek bir caddesinde 14 saat süren bir oturum eylemiyle bu olayı protesto etmiştir. Ancak bu eylem Yunan polis güçlerinin yardımıyla yapılan kanlı bir gece baskını sonunda dağıtılmış, birçok din kadreşimiz feci bir şekilde dövülmüştür. Ve pek çoklarıda yaralanmıştır. Dimatoka'da da durum bundan farklı değildir.

Bugün üç müftülüğümüz ve bütün vakıflarımız bizi asimile etmeye yönelik uygulamalarlada ısrarlı olan Hristiyan idarecilerimizin himayesine sığınmış, hiçbir temsili sıfatları bulunmayan kukla müftülerin işgali altındadır. İskeçe müftüsü Sayın Mehmet Emin Aga ve Gümülcine müftüsü olarak da bendeniz ise Batı Trakya'da ki Müslüman Türk cemaatinin hür iradesiyle seçilmiş müftüler sıfatıyla tekrar ediyorum aranızda bulunuyoruz.

Sayın Şûra üyeleri, uzak ve yakın geçmişte genel görünümü kısaca açıkladığım toplumumuzun her döneminde vaaz ve irşad çalışmaları devam etmiştir. 1970 öncesinde

yalnız cuma günleri ve ramazan ayına münhasır olan irşad, 1970'den sonra bütün camilerimizi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çünkü biraz önce açıkladığım sebepler yüzünden Batı Trakya'da yüksek din eğitimi yapan bir müessesenin olmayışı, bazı gençlerimizi çeşitli islâm ülkelerine gidip yüksek din öğrenimi yapmak zorunda bırakmıştır. 1970' ten sonra Batı Trakya'ya dönmeye başlayan yüksek din tahsili görmüş kardeşlerimiz merhum müftülerimizin etrafında toplanarak vaaz ve irşad heyetini oluşturmuşlardır.

Bu heyet 150.000 Müslüman Türk nüfusunun yaşadığı Batı Trakya'da 300 kadar yerleşim biriminde bulunan 350 camide planlı ve programlı irşad çalışmaları yapmaktadır. Va'z ve irşad heyeti Batı Trakya'da 15 kadar camiyi merkez seçerek haftada 2 defa va'z ve irşadda bulunmaktadır. Bir ay önceden gönderilen programlar uyarınca da gruplar halinde köylere giden vaizlerimiz yatsı namazından sonra, az önce burada bir hocamız da bu konuya değinmişti. Biz Osmanlıdan aldığımız emaneti devam ettiriyoruz, yatsı namazından sonra vaaz etmektedir. Bu vaazlara gençler ve camilerin ayrı bölümlerinde kadınlar da katılmaktadırlar. Ayrıca kış gecelerinde köy kahvelerinde tertiplenen çay sohbetlerinde sorulu cevaplı dinî konuşmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmaları daha kapsamlı ve verimli hâle getirmek amacıyla camilerin yanında gençlik odaları ismi adı altında odalar açılmıştır. Bu odalarda vaizlerimizin yaptıkları konuşmalar son derece verimli olmaktadır. Bu şekilde gençlerimiz hem içki, kumar vb. kötü alışkanlıklara sapmaktan kurtarılmakta, hem de dini bilgilerle aydınlatılmaktadır. Ayrıca gençlik odalarında gençler arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik dayanışma duygularının gelişmesine özen gösterilmektedir.

Vaaz ve irşad heyeti 1980 yılından itibaren sayıları 25 civarında olan formasyonlu din adamının katılımıyla programlarını daha da genişleterek "hakka davet" ismi altında dinî bir mecmua yayınlamaya başlamış ve yazılı irşada geçmiştir. Bu çalışmalarımızı daha verimli bir hale getirebilmek için birçok çareler aranmış ve vaaz ve irşad heyeti bu hususta birçok zorluklarla karşılaşmıştır.

Şöyleki 1985-1990 yılları arasında vefat eden Gümülcine, Dimetoka ve İskeçe müftülerinden sonra tayin edilen kukla müftüler, toplumumuz ve din adamlarımız tarafından tecrit edilip yalnızlığa itilince, Hristiyan yöneticilerin tahrikleriyle irşad çalışmalarımızı engellemeye yeltenmiştir bu müftüler 1988 yılında, geçtiğimiz Ramazan ayında yakılan Dedeağaç camiinde vaiz arkadaşlarımız vaaz etmek için gittiklerinde polis tarafından tayinli müftülerden izin almadığınız müddetçe camide vaaz edemezsiniz diyerek bu sözlerle karşılaşmışlardır.

Meçve Cemali Hristiyan yöneticilerin direktifiyle vaizlerimizin vakıflar bütçesinden aldıkları maaşları kestirmiştir. Ayrıca 25 yıldır vaaz ve irşad heyetinin toplantı yeri ve "hakka davet" dergisinin dağıtım merkezi olarak kullandığımız Gümülcine Yeni Cami Kütüphanesini boşaltmaları emredilmiş, ancak bu anlamsız teklif reddedilince aleyhimize dava açılmıştı ve kısa zamanda sonuçlanan mahkeme kararıyla bir gece yarısında seçilmiş müftüye, vaizlere ve dergiye ait bütün eşya çıkarılarak terkedilmiş bir meyhaneye bırakılmıştır.

Yunan yönetimi buna benzer daha birçok baskı yöntemleri kullanmak suretiyle vaaz ve irşad heyetini dağıtıp kukla müftüler etrafında bir vaizler grubu oluşturmaya

çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Bu baskıların ardındaki kötü niyeti iyice anlayan vaizlerimiz, seçilmiş, müftülerin etrafında daha da kenetlenmişlerdir. Çeşitli vaatlerle Meçve Cemali'nin yanında tutulmak istenen kendini bilmez birkaç kişi vaaz etmek üzere köylere gitmek cüretinde bulunmuşlarsa da , ya köy camilerinden kovulmuşlar veya camilerin içinde yapayalnız bırakılmışlardır.

Son yıllarda Ramazan ayında vaaz etmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gönderdiği vaizler halkımızın tecrit ettiği kukla müftülerle görüşmedikleri ve seçilmiş müftülerin refakatinde irşad görevi yaptıkları için Yunan yönetimi tarafından sınırdışı edilmişlerdir.

Müftülüklerimiz üzerinde yaptığı haksız uygulamalarda Müslüman Türk kardeşlerimizin güçlü tepkisini kıramayacağını anlayan Yunan yöneticileri kanunsuz müftülük yaptıkları gerekçesiyle, seçilmiş müftülerimiz aleyhine dava açmış ve duruşma yerini bulunduğumuz Gümülcine şehrinden 300 km. uzakta olan Selanik Şehrine atmıştır. 27 Mayıs 1993 te yapılacağı bildirilen duruşma günü, müftülüklerimize veya Müftülerimize manevi destek olmak amacıyla Selanik'e akın eden ve adliye sarayını dolduran din kardeşlerimizin heyecanından ve din adamlarımızın vaizlerimizin cübbeleriyle fesleriyle orada bulunmuş oldukları bu kıyafetlerden rahatsız olan yöneticiler davayı 13 ay sonraya ertelemişler, bu da Müslümanlara uygulanan değişik bir manevi baskı yöntemidir.

Sayın Şûra üyeleri, irşadın Hristiyanlar arasında azınlık olarak yaşayan Müslümanlara yeterince yararlı olabilmesi için, Hristiyan yöneticilerin azınlık haklarına riayet etmeleri gerekir. Yukarıda kısaca izah ettiğim gibi, devlet gücüyle yapılan çeşitli engellemeler ve baskılar içinde verimli bir irşad çalışması yapmak mümkün değildir.

İslâm ülkelerinden, diplomatik imkânlar çerçevesinde bizlere yardımcı olmalarını hasseten istirham ediyoruz. Takdir edileceği gibi yaşanılan milletin içinde azınlıkları ayakta tutan önemli faktörlerden biride din öğretimidir. Örf ve adetlerin yaşatılmasıdır. Bunun için din adamları, hal, hareket, tavır ve davranışlarında Kur'an-ı Kerim'in meşalesini taşıyan gönüllü birer nefer gibi çalışmalı, Rasulüllah'ın "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olanıdır" prensibine daima sadık kalmalıdırlar.

Politik hizipleşmelerden uzak durmak ve hizipler üstü bir kişiliğe sahip olmak çağdaş din adamının en önemli vasfı olmalıdır. Her yaştaki Müslümanların öğretmeni durumunda olan din adamları, İslâm dünyasındaki dinî yayınları takip ederek kendilerini yenilemeli, insanlara şefkat ve sevgi ile yaklaşmanın metodlarını geliştirmelidir.

İmkânlar elverdiği nispette modern teknolojiden de yararlanmalıdır. Basın-yayın, video ve teyp gibi modern araçlar irşadın kapsamına alınmalı ve İslâm dinî bu araçlarla gençlere öğretilmelidir.

İslâm dininin müjdecisi olarak çalışmayı meslek edinen irşad görevlileri uluslararası alanlarda etkili olacak bir irşad faaliyeti geliştirebildikleri zaman çağın gündemini yakalamış olacaklardır. Çünkü Hristiyan alemini çok iyi tanırsınız ki, Vatikan bütün dünyadaki katoliklere bir önderlik yaparken maalesef anavatan Türkiye'mizde bulunan ve İstanbul'daki patrikhaneyide aynı duruma getirip, Hristiyan Ortodoksları tek elden idare etme yönüne gitmektedirler.

İslâm âleminde maalesef bugüne kadar bu çalışmalar yapılamamıştır. Herkes dinlediğim kadarıyla burada bilhassa Türkiyeli konuşmacılar, Türkiye'deki çalışmaları tenkit etmenin ötesine geçmemişlerdir. Böyle bir çalışma zemininde ruhları ve zihinleri harekete geçirip, iman ve ahlâkın gücünü işler hale getirecek bir çalışma sistemi, insanlığı, süfli meyillerden uzaklaştırıp, ulvi düşünceler etrafında toplayacaktır. Böylece beşeriyetin ulvi duyguları para, mevki, kin, nefret ve intikam gibi süflî duygulardan arındırılmış olacak, fertler ve cemiyetler seviye kazanmak imkânı bulacaktır.

Sayın başkan, sayın Şûra üyeleri, burada sözlerimi noktalarken 1. İslâm Şûrası'ndan elde edilecek sonuçların İslâm âlemine hayır ve selamet getirmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyor, hepinizi sevgi, saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

-Teşekkür ederiz sayın ŞERİF. Efendim son konuşma Prof. Dr. Sayın Mehmet AYDIN'a aitti ancak kendileri yurtdışından henüz dönemediler sanıyorum, onun için bir 10 dakikalık süre içerisinde müzakereye zaman ayırıyorum. Yazar mısınız Cemal bey?

1-Ekrem SARIKCIOĞLU

2- Celal YILDIRIM

3- Feyyaz YAŞAR

4- Recep AKAKUŞ

5- Zeki KARAKAYA

6- Cezayirden Muhammed Mehdi el KACİMİ

Muhterem arkadaşlar. 6 Arkadaşımız ismini yazdırdı. Biraz önce de sanıyorum bir iş için dışarıya çıktı galiba Dr. Abdullah ET-TÜRKİ aramızdan o da müzakerelerle alâkalı daha önce söz istedi bir yedi arkadaşımız var ve 10 dakika da süremiz var.

– Sayın Prof. Dr. Sarıkçıoğlu hemen lütfederseniz bir iki dakika içerisinde .

Prf. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU:

-Sayın başkan, muhterem misafirler, ben şimdiye kadar değinilmeyen bir konu üzerinde durmak istiyordum. O da irşadçılarımız, din görevlilerimiz eğitimlerinde, sosyal hizmetler konusunda hademeyi hayrat deniyor ama sosyal hizmetler konusunda maalesef yeterli bilgiye sahip olmadıkları için ne yapacaklarını bilemedikleri görülüyor. Bunun için daha önce konuşan arkadaşlarımızın görüşlerine katılıyorum.

Ancak bunlara ilaveten, İlâhiyat Fakültesini bitirdikten sonra belki dışarılarda da olduğu gibi bir sosyal hizmeteler akademilerinde, sosyal hizmet nedir? İnsanlara hizmet nasıl götürülür? Yardım nasıl götürülür? Yaşlıya, çocuğa, ihtiyara hizmet nasıl yapılır? Konularında bilgi sahibi olursa öyle zannediyorum ki bu hizmetin kalitesi daha da artacaktır. Tabi bunun için eğitim öğretimde ve mevzuatta birtakım değişiklikler olması gerekir. Ama elbette bunun yollarını araştırmamız da bize düşer. Saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederim SARIKÇIOĞLU, efendim sayın Celal YILDIRIM hocamız:

Celal YILDIRIM:

– Sayın başkan, değerli üyeler, konuşmaların çoğu mutlaka faydalı olmuştur ve bu konuda düşünce ufkumuzu genişletmiştir. Arkadaşlara bilhassa teşekkür ediyoruz. Ancak zaman zaman gündem ve konu dışına da taşıldığı görülmüştür ve bazı görüşler ortaya atılmıştır.

Bir kardeşimiz camide sportif hareketlerden bahsettiler. Cami dışında sportif hareketleri biliyoruz, cami avlusunda biliyoruz ama caminin içinde bir sportif hareketinin Resûlü Ekrem Aleyhisselatü Vesselam Efendimiz döneminde yapıldığını bilmiyoruz. Kardeşimiz bunu açıklarsa son derece memnun oluruz.

Başkanlığı'n hutbe hazırlayıp İmamlara vermesi bence doğru bir hareket değildir. O zaman Hatip olmanın anlamı kalmıyor. Yani güdümlü bir kişi haline getirmeye yönelik bir davranıştır. O bakımdan müftülük insiyatifini kullanmalı konuyu, olayı disipline etmelidir. Hatipleri yetiştirmeye çalışmalıdır. Günlük olayları, aktüel konuları bir komprime haline getirip, cemaate sunma imkânını onlara vermelidir. Bu kapıyı onlara açmalıdır, ben şahsen bu görüşteyim.

İslâm bir bütündür. İslâmın bütün meselelerini, o bütünlük içinde değerlendirmemiz gerekiyor. Bazı islâmi meseleleri o bütünlüğün dışına çıkardığınız gün anlam ve değerini kaybeder. Şeriat ve fıkıh konuları konu dışıydı, konuşmacılardan biri bunu dile getirdi. Şeriat ayrı, fıkıh ayrı. Gerçi sayın Bursa Müftüsü Mehmet Zeki bey kısmen cevap verdiler ama ben derim ki şeriat, kitap ve sünnete dayanan bir ilâhi sistemdir. Fıkıh bu sistemin önemli bir bölümüdür ve lâzımi gayri mufarıkıdır.

Eğer bu kardeşimiz İslâm Fıkhını tenkit ediyorsa, müçtehitleri tenkit ediyorsa, yüreği de varsa çıksın, yeniden içtihat yapsın. Şüphesiz ki içtihat yapanların bir takım hata ve sevapları olabilir. Yani isabet te kaydedebilir, hata da yapabilir. Eğer bir İslâm Hukuku, İslâm fıkhı üzerine ciddi ve derinlemesine bir tahsil yapmış, bir araştırma yapmış, gerçeği bulabilecek kadar bir birikime sahip olmuşsak buyrun müçtehitlerin hatalarını ortaya çıkarın, bunu delilleriyle ispat edin, hepimiz kabul edelim.

Hz. Ömer'in çuvalla, çuvalı sırtına almak suretiyle, fakir bir aileye gıda maddesi götürülmesi bir tenkit konusu olarak ortaya konuldu. Bunu ister hutbede, ister vaizde söyleyen görevli bugünkü devlet adamı, sırtına alsın, şuraya götürsün, buraya götürsün demek istemiyor. islâm da devlet sisteminin halk ile olan yakın ilgisini yansıtmaya çalışıyor ve bir misal veriyor. O gün araba yok, şu yok, bu yok. Sırtında götürmüştür. Bugünkü devlet adamı çeşitli vasıtalarla bunu rahatlıkla uluştırabilir. Yoksa sırtına alsın götürsün diye bir iddia mevcut değildir. Yani konuyu saptırıpta bu noktaya getirmenin bir anlamı yok.

Sayın Neşet Çağatay bey vaaz ve irşad konusunu dar bir çevçeve içine soktular. İslâm bir bütündür, günlük olaylar o bütünlük içinde, kitap ve sünnetin ışığı altında değerlendirilir, bir komprime haline getirilir, camaate sunulur. Şunu anlatacaksın, şunu anlatmayacaksın, ibadete gireceksin, muamelata girmeyeceksin diye bir söz yoktur. Ancak bir mevzuat meselesi vardır. Mevzuatın elverdiği ölçüde, elverdiği nispette, Vaiz ve Hatip efendi elbette ki İslâmın bütünlüğünü yansıtacaktır, bu onun görevidir. Aksi takdirde islâmın bir bölümünü gözardı etmiş olur, diğer bir bölümünü ele almış olur ki bütünlüğü zedelenmiş olur.

Diğer bir konuşmacı, Resulüllah Efendimizin hutbelerinden sözetti. Hadis olarak Rasulüllahın sözü olarak bir hutbe bulunmadığını zannediyorum, ifade etmeye çılıştı, bu kanaatimce yanlıştır. Eğer bütün hadis kitaplarını sahih hadis kitaplarını ve siyer kitaplarını tamamen bir tarafa iter, bunların tartışma konusu olduğunu söyler, bunları reddedersek, bu iddia doğru. Fakat bütün bu kaynakları dikkate alacak olursak, hiçbir zaman bu iddianın doğruluğu söz konusu değildir.

Resulüllah'ın "Veda Hutbesi" ayet-i kerimeye yönelik bir hutbedir. Ve diğer hutbelerinin çoğu tamamen Kur'an'a yönelik bir hutbedir. Kur'an dışında zaten bir hutbe okuyamaz. Kur'an onun tek dayanağı ve tek ışık aldığı bir kaynaktır. İkisini ayırmak, sünnetle kitap arasına bir engel koymak demektir, ben bunu anladım umarım ki arkadışımız böyle bir sonuç kastetmemiştir. Efendim çok teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim.

Efendim şimdi söz sırası Cezayir Din İşleri Bakanlığı Danışmanı Seyit Muhammed Mehdi el-KACİMİ'de:

Muhammed Mehdi el-KACİMİ (Cezayir):

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Salat ve Selam Peygamberlerin Efendisi, bizim Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.s.)'e, âline, ashâbına ve etbâine olsun.

Önce müsaadenizle bu kongreyi düzenledikleri için ve en mükemmel şekilde misafirperverlik gösterip bizleri karşıladıkları için T.C. Hükümetine ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Bu toplantıda araştırmayı, incelemeyi ve hatta konferansları gerektirecek pek çok konulara değinilmiştir. Ben vaktin darlığı sebebiyle sadece bir konunun üzerinde duracağım.

Görüldüğü gibi pek çok kardeşimiz, konuşmalarında davetçi veya mürşidin görev alanını mescid ile sınırlandırmışlardır. Oysa ben inanıyorum ki mürşit veya davetçi, insanların hayatına ortak olabilmek için ibadethanesinden çıkmalı, kültür merkezlerinde ilmî platformlarda ve benzeri bütün toplantı yerlerinde konferanslar ve dersler vermelidir. Çünkü bana göre mescide gidip gelen doğru yolu bulur, fakat bundan daha önemlisi, mescide gitme alışkanlığı olmayanlara tebliğ yapmaktır. Mescide hiç girmeyen kişiye nasıl ulaşılır? İşte mürşit ve davetçilerin, mescitlerinden dışarı çıkıp, mescidlere girmeyen kişileri irşat etmeleri ve onlara tebliğ yapmaları gerekir. Zira aslında mescitlere gidip gelmeyenleri irşat etmek, mescide gitme alışkanlığı olanları irşat etmekten daha önemlidir.

Teşekkürlerimle.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Teşekkür ederiz üstaz.

- Efendim şimdi söz sırası yine bir Müslüman ülkeden kardeşimiz Birleşik Arap Emirlikleri Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı Vaizi, Abudabi'den geliyor, Şeyh Sıddık Muhammed MANSUR.

Buyrun ya üstaz.

Şeyh Sıddık Muhammed MANSUR

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahî Tealâ ve Berekâtühü;

Allah'a hamdolsun, O'na hamd eder, şükrederiz. O'ndan yardım diler ve nefislerimizin şerrinden, işlerimizin kötülüklerinden O'na sığınırız. Şüphesiz Allah'ın hidayete erdirdiği kişiyi kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse hidayete erdiremez...

İslâm'ın selamıyla sizleri selamlıyorum. Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullahî ve Berekâtüh.

Öncelikle,Türkiye Cumhuriyetine böyle bir girişimde bulunduğu için teşekkürlerimi sunuyorum. Bu girişim, Yüce Allah'ın emirleri istikametinde insanları irşad etmek, halkın, hatta bütün ümmetin her alanda Allah'ın emirlerine uyması, ilâhi kanuna bağlanıp Hz. Peygamberin yolunu takip etmesi konusunda yardımına koşmak, Hz. Adem'den, son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e kadarki süre içinde Yüce Allah'ın insanlığı kurtarmak için gönderdiği yola sarılmalarını sağlamak ve peygamberlerin bu davetini devam ettiren ilim adamlarının yardımı ile bu daveti kıyamete kadar devam ettirmektir.

Şüphesiz ki Peygamberler özellikle güzel ahlâkı tavsiye etmişlerdir. Bu ise çok önemlidir. Pek çok kişi mescitteki imama veya hatibe başka bir gözle bakmakta ve onların yaptıkları bu görevin, basit bir görev olduğunu ve bu görevi ancak cemiyetin en alt tabakasında bulunan kişilerin yaptığını düşünmektedir. Bu gerçekten çok yanlıştır.

Aksine irşad görevi Peygamberlerin görevidir. Onun için insanların en şereflisi, en üstünü ve en değerlisi bu göreve talip olmalıdır. Nitekim Peygamberler de bu şekilde seçilmişlerdir. Zira Yüce Allah, Onları en şerefli ailelerden seçmiştir. Meselâ, Peygamber (s.a.s.)'in bulunduğu yere çıkmak ve Allah'ın huzurunda mihraba geçmek basit bir iş değildir. Bu Allah'ın huzuruna çıkmak ve Peygamberlerin görevini yerine getirmektir.

Anlatılır ki; meşhur Halife Abdülmelik bin Mervan'a birisi gelerek "Saçların çok erken beyazladı" deyince, "Beni minber ihtiyarlattı", cevabını vermiştir. Aynı şey Hz. Ali'den naklen anlatılır. Buna göre Ömer bin Abdül-Aziz'e "Neden erken ihtiyarladın?" diye sorulmuş. Bunun üzerine: "Beni Minber ihtiyarlattı," nasıl ihtiyarlamıyayım ki, ben her hafta düşüncelerimi halka sunuyorum, doğru söylersem beni kimse takdir etmez, yanlış söylersem yerilirim" demiştir.

Minber makamı çok büyük bir makamdır. Zira Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e şöyle hitap etmiştir: "Ey Peygamber. Biz, seni şahit, müjdeleyici, korkutucu, Allah'ın izniyle Yüce Allah'a davetçi ve aydınlatıcı bir ışık olarak gönderdik. Mü'minlere Allah'tan kendileri için büyük bir ecir bulunduğunu müjdele". Peygamber (s.a.s.) müjdeleyici ve Yüce Allah'ın yoluna davetçi idi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bütün işlerde önderdi. Bazılarının düşündüğü ya da bazı yorumlarda okuduğumuz gibi, önderlik sadece mihrapta, namazda, ya da ibadette değildir. Bu görüş çok yanlıştır. Zira önderlik; hayatın her safhasını kapsar. Nitekim Hz. Aişe'ye Peygamber (s.a.s.)'in ahlâkı sorulduğunda onun cevabı ne olmuştu? Cevap çok özlü idi. Fakat her şeyi kapsıyordu. Hz. Aişe şu cevabı vermişti: "O'nun ahlâkı Kur'an'dı".

Kur'an bütün Müslümanların hatta bütün insanlığın problemlerini çözümler, ona kötülük ve yanlışlık asla girmez. Çünkü o Yüce Allah'ın kitabıdır. İşte Hz. Peygamberin ahlâkı budur. Peygamber (s.a.s.)'in namazı örnektir, hutbesi örnektir, sözleri örnektir, yeme içmesi örnektir, sözleri örnektir, yatması örnektir, evinden çıkışı örnektir, selâm verişi örnektir, kısaca bütün hayatı örnektir.

Bütün bu konuları ayrı ayrı incelesek, O'nun başlı başına bir örnek olduğunu görürüz. O, hem dünya ve hem ahiret için bütün konularda örnektir. Kur'an-ı Kerim'de net olarak görülmeyen ve insanlığın ihtiyaç duyduğu her şey Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır, yahut Kur'an işaret etmiş, ya da Hz. Peygamber izah etmiştir.

Bu ümmetin müctehidleri ve âlimleri de kitap ve sünnetin ışığında bu dine hizmet etmişlerdir. Hiç kimse fıkhın ilâhî hukuk olmadığını söylemesin. Fıkıh hukukun özüdür. Hukukun aslı ve temelidir. Belki bazen fıkıhta değişik görüşlere rastlanabilir. Bu değişiklik âyetin değişik şekilde anlaşılmasındandır. Meselâ, Kur'an ve sünnetten sadece abdesti bozan şeyler konusunu ve bunun âlimler arasındaki yorumunu ele alacak olursak çok geniş konferanslara ihtiyaç duyulur.

Bunun için ben özlü olarak şunu söylemek istiyorum: Fıkıh İslâm hukukunun kendisidir. Fıkıh Kur'an'ın ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetinin kendisidir.

Bu görev, yani Yüce Allah'ın dinine irşad alışkanlığı görevi çok önemli bir görevdir. Bu görevi yürütecek kişinin basiretli ve hikmet sahibi, ama öncelikle ilim sahibi olması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yaptığı gibi bu ilmi kullanması mümkündür. Zira Yüce Allah şöyle buyurur: "Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle davet et". Hikmetin bir anlamı vardır: Nedir "Hikmet Sahibi"nden maksat? Hikmet sahibi, teşhisi ve ona uygun çözümleri ortaya koyandır. Yani, meselâ hastalığı teşhis edip ona uygun ilacı sunandır. İşte bunun gibi Yüce Allah hikmetle gelen ve Rabbi tarafından desteklenen Hz. Peygambere hitaben şöyle buyurmuştur: "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et".

Davetçinin öncelikle, kitap, sünnet, âlimlerin görüşleri, Kur'an'ın anlamı ve benzeri pek çok konuda geniş ilim sahibi olması gerekir. Sonra da katı olmamalıdır. Her şeyi yerli yerince uygun miktarda koymalıdır. Meselâ; iyi hekim önce hastalığı teşhis etmeye çalışır. Hastalık teşhis edildikten sonra uygun miktardaki ilacı vermeye sıra gelir. Hasta vardır, çok ilaç alması gerekir. Hasta vardır, yarım hap ona yeterli olur, hasta vardır, daha çok ilaca ihtiyacı olur. İşte hekim buna göre tercihini yapar. Tıpkı bunun gibi Allah yoluna davet eden kişi de benzeri tasarrufta bulunur. Meselâ; Devlet Reislerine ayrı, âlimlere ayrı, cahillere ve çocuklara ayrı bir üslûp ile hitabeder.

Meşhur hikayede anlatıldığı gibi Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.a.) çocukluklarında bir gün abdest alıyorlardı. Çöl kabilelerinin başkanlarından bir yaşlı geldi. Kurallarına uymadan abdest almaya başladı. Onun abdestteki bu yanılgısını ona söylemekten utandılar. İşte o anda Hasan ve Hüseyin sözünü ettiğim bu hikmeti uyguladılar; biri diğerine sordu:

- Sen iyi abdest alabilir misin? Diğeri;

- Evet, alabilirim, dedi.

- Şu halde abdest al, ben de seni seyredeyim. Bakalım gerçekten doğru abdest alabilecek misin?

Bedevî ihtiyar onları seyrediyordu, önce Hasan baştan sonuna kadar sünnete uygun olarak abdest aldı. Sonra Hüseyin de aynı şekilde abdesti tekrarladı. Bedevi ihtiyar seyrediyordu. Dedi ki:

- Allah sizden razı olsun. Ben abdest almayı bilmiyordum. Siz iyi birer mürşitsiniz. İşte şimdi ben nasıl abdest alacağımı öğrendim.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'de böyle idi. O, mürşitleri ve temsilcileri gönderdiği zaman onlara **"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"** diyordu. Peygamber (s.a.s.)'in ahlâkı bütün konularda aynı şekilde idi. Bu ahlâkı ve uygulaması ile insanları irşad ediyordu. Bir gün bir bedevî Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna gelerek O'na bir hediye verdi. Karşılığında da krallarda gördüğü uygulama gibi Hz. Peygamberin kendisine başka bir şey vermesini bekledi. Peygamber (s.a.s.) ona;

-Ey bedevî, ey falanca, sana herhangi bir iyilik yaptım mı? diye sordu.

Bedevi de;

- Hayır, bana herhangi bir iyilikte bulunmuş değilsin, cevabını verdi.

Bu, bir Bedevinin, yaratılmışların efendisine söylediği sözdür: "Bana herhangi bir iyilikte bulunmuş değilsin". Bunun üzerine ashab ona saldırmak istediler. Hz. Peygamber (s.a.s.) durumu anladı ve onlara;

- Onu bırakınız, dedi ve adamın elinden tutarak evine aldı, ona bir şeyler verdikten sonra dışarı çıktılar. Daha sonra;

- Peki, ya şimdi? diye sordu. Bunun üzerine adam:

- Sıla-ı rahmi pekiştirmek için bana yaptığın iyilikten dolayı Allah senden razı olsun, dedi.

Bu cevap üzerine Hz. Peygamber:

- Bu sözlerini insanların önünde söyleyebilir misin, diye sordu. Bedevi de, ikindi namazından sonra, ayağa kalkarak Hz. Peygamber'i övdü. Sonra Hz. Peygamber ashabına dönerek:

- İşte bu insan, devesini elinden kaçıran bir kimseye benzer. İnsanlar ona yardım etmek istedikleri zaman her biri bir taraftan feryad eder. Oysa bu feryadlar deveyi daha fazla kaçırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Deve sahibi ise onlara, "beni devemle başbaşa bırakınız" dedi. Sonra eline bir tutam ot aldı. Ona yaklaştı, tuttu ve onu bağladı. Şayet, ben de bu adamı, bu söylediklerinden sonra size bıraksaydım, onu helak ederdiniz. Fakat şu anda bakınız, Allah Tealâ onu nasıl çeviriverdi.

İşte hatip ve mürşid böyle, hikmet sahibi, uzak görüşlü ve örnek olmalıdır. Böylece sözlerime bu kadarla son vermek istiyorum. Yüce Allah'ın bu gayretlerinizi başarıyla sonuçlandırmasını, rızası ve rahmetiyle herkese yardımcı olmasını diliyorum.

Benden önce bir kardeşimizin belirttiği gibi bazı bölgelerdeki Müslümanların acısı bizi fazlasıyla üzmektedir. Bu konuyu da dile getirmek için vaktim müsait değildir. Bu toplantımızın, başarılı bir toplantı olmasını, bundan sonraki dağılmamızı da masum bir dağılış kalmasını, rızasını tahakkuk ettirmek için, hepimizin elinden tutmasını ve her türlü hatadan bizi korumasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Şüphesiz başarıyı veren O'dur.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederiz. Efendim sırada üç arkadaşımız var, Feyyaz YAŞAR, Recep AKAKUŞ, Zeki KARAKAYA Yemek saatini çoktan aşmış oluyoruz. Onun için bu arkadaşlarım lütfen beni anlayışla karşılasınlar. Şeyh Sıddık Muhammed MANSUR herhalde vaiz olduğu için memleketini çok özledi, zamanı da orada demekki böyle kullanıyor. Lütfen kulaklığı takıp dinlese iyi olur. Onun için bu üç arkadaşımıza izin verirlerse öğleden sonra bir müsait vakitte söz vermek istiyorum, bağışlayınız yemekten sonra yani bundan sonraki oturumun tartışmalar kısmında,

-Esas sıram geçti ama neyse artık neyse ,

-Peki efendim öyleydi sıranız ben bu yabancılara misafirlerimize ikram olsun için onları öne aldık, o açıdan hakkınız var Feyyaz Bey, şey yapmayın, efendim saat 14:00'de toplanmak üzere oturumu tatil ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Hizmetleri yeterli midir? Nasıl olmalı neler yapılmalı konusunda iki değerli arkadışımızın tebliği var. Profesör Doktor Cemal SOFUOĞLU, Profesör Doktor Mustafa UZUNPOSTALICI bu arkadaşlarımdan ve daha sonraki arkadaşlarımdan sabahtan da kalan tartışmacı arkadaşlarımıza borcumuzu telafi edebilmemiz için mümkün olan titizlik ve hassasiyet içerisinde ana başlıklarla konularını huzurlarınıza getirmelerini istirham ediyorum buyurun sayın SOFUOĞLU

Prof. Dr. Cemal SOFUOĞLU

-Mümkün olduğu kadar özet olarak vermeye çalışacağım. Ancak bir iki duygulu cümleme izin veriniz. Söyleki 1960'lı yıllardan sonra memleketimiz maalesef sanayileşemediği için Avrupaya bir işçi göçü başladı. Bu işçiler yüzde 90 itibariyle kırsal kesimden tahsil seviyesi düşük köylü kardeşlerimizdi. Bunlar bir süre orada çalıştılar, adeta bir sarhoş havası içinde bulundular. Daha sonra baktılar ki, dillerini unutuyorlar, dinlerini unutuyorlar. Geleneklerinden kopuyorlar. Ne yapalım? sorusunu sordular. Gördüler ki kendi aralarında bazı Kur'an kursunda okumuş, Namaz surelerini ezbere bilen, belki mevlüt okumasını bilen insanlar var. Onları hoca diye gördüler. Daha sonra o hoca diye gördükleri insanlar onların gözünde büyüdü büyüdü, büyük İslâm âlimi oldu.

Bunun neticesi olarak devlet oraya uzanamadığı için bir süre bu İslâm âlimlerinin çevresinde değişik fikirde insanlar oluşmaya başladı ve bu gelişe gelişe günümüze kadar geldi. Ve bugün Avrupada din hizmeti verdiğini iddia eden birbirinden çok farklı, çok değişik düşüncelere sahip kısaca söylemek gerekirse ifratla tefrit arasında koşan, bocalayan dernekler cemiyetler belki vakıflar mevcuttur.

Ben diyorum ki eğer devletimiz bu işçi kardeşlerimizle birlikte bir plan program çerçevesinde öğretmen, rehber yada din görevlisi gönderebilseydi zamanında, onlar orada bir destan yazabilirlerdi. İlimde, iktisatta ve kültürel alanda bir destan, bir başka ifadeyle Mersedes fabrikasını satın alabilecek imkânlara sahip olabilirlerdi. Ama maalesef bu olmadı.

Avrupada din hizmeti verdiğini ifade eden, yada iddia eden birtakım kuruluşlar

var. Büyük dernekler var küçük dernekler var. Camiler var bunların isimlerini ayrı ayrı burada zikretmeyi gereksiz görüyorum. Bir kısmının faaliyetlerini sizlerde biliyorsunuz. Şunu ifade edeyim ki bu grupların verdiği din hizmetlerinin dini bilgilerinin sağlıklı bir din hizmeti olduğunu ifade edebilmek oldukça güçtür.

Bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bazı faaliyetleri var. Şurasına işaret etmeliyiz bilhassa Diyanet görevlileri ilk prensip olarak her türlü vatandaşa ister camiye gelsin, ister gelmesin, ister Ramazandan Ramazana gelsin, ister cumadan cumaya gelsin kim olursa olsun hangi partiye hangi derneğe mensup olursa olsun kendi camisine geldikten sonra ona hizmet etmek durumundadırlar. Ona din hizmeti vermek durumundadırlar. Bu arada çok atlıyorum tabi bazı konuları.

Hedef kitlenin din hizmeti veya irşad hizmeti adına ne dersek diyelim vereceğimiz kitlenin durumunu çok iyi bilmemiz lâzım. Bu, hedef kitle diye vasıflandırdığımız insanlarımızı yetişkin erkekler, yetişkin kadınlar gençler ve çocuklar olmak üzere ben sınıflandırdım. Bunların her birinin ayrı özellikleri var.

Yetişkin erkekler televizyon seyreder, dilini anlamaz, gazete okumaz. Hocadan duyduğundan başka kafasında hiçbir bilgi yoktur. Adeta sanki bir bunalım içerisindedirler, diyebiliriz.

Kadınların durumu ise daha farklı birçoğu evlerinden dışarıya çıkmamakta onlarda aynı şekilde televizyon seyrediyorlar. Ama dilini hiç bilmedikleri için böyle seyrediyorlar. Bu şekilde olan çok insanımız var.

Bunun yanısıra gençler var ve gençler üzerinde ciddiyetle durulması gereken bir kesim olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü bunlar kendi kültürleriyle çok farklı bir muhitte yaşıyorlar. Şunu ifade edebiliriz kısaca Türkiye'nin sanayileşmemiş olması bu gençlerimizde okuyan yada okumayan, bir aşağılık duygusu yaratıyor. Ben rastladım bazıları keşke Türk olmasaydım, keşke Müslüman olmasaydım gibi ifadelerle bunu anlatıyorlar.

Şunu ifade edeyim bilhassa kadınlar için burada özel olarak yetiştirilmiş kurslardan geçirilmiş hoca hanımlara, hanım hocalara şiddetle ihtiyaç var. Kadınlar arasındaki din sanki başka bir din.

Birkaç cümle şuradan okumama izin veriniz. Din görevlilerimizden de ayrıca bahsetmemiz gerekiyor. Tabii din görevlilerinden bahsederken şu hususu hemen belirtmeliyiz. Din hizmetleri diğer hizmetlerden farklı bir takım özellikler arzetmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse burada bir ücret hizmet dengesi gibi bir durum mütalâa etmemelidir. Diğer konuşmacı arkadaşlar temas ettiler. Din hizmeti aşka, feragata dayanan bir hizmet özelliği taşımaktadır. Ancak şunuda belirtmeliyiz ki, birçok görevlimiz buna dikkat etmemekte ve bir memur zihniyetiyle hareket ettiği için başarılı olamamaktadır. Bunun da ötesinde işçilerimiz tarafından din görevlilerimiz kendileri gibi rızıklarını temin etmeye gelmiş insanlar olarak görüldüğü için, yada din görevlilerimiz bazı din görevlilerimiz bu durumu arz ettikleri için sözleriyle, davranışlarıyla, fiilleriyle bunu gösterdikleri için başarılı olamamaktadırlar.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Avrupa'ya gönderilecek din görevlilerinin seçiminde ne gibi ölçülere dikkat ettiğini bilmiyoruz. Bildiğimiz bir gerçek varsa bu hizmetlerin istenen seviyede olmadığıdır. Ancak burada Diyanet İşleri Başkanlığı'nı da suçlamanın

da bir hata olacağını açık bir şekilde belirtmeliyiz. Zira zaten ülkemizde nitelikli din görevlisi yetiştiremediğimiz bunca okula rağmen ortadadır. Öyleyse suç Diyanet İşleri Başkanlığı'nın değil fakat ne yazık ki İlâhiyat Fakültelerinindir. Yani bizimdir bana göre bununda birtakım sosyal ekonomik, kültürel sebebleri olduğu memleketimiz şartları bakımından açıktır.

-Sayın SOFUOĞLU iki dakikanız var.

-Demek istiyorum ki İlâhiyat Fakültelerininde iyi öğrenci yetiştiremeyişinin sebebi belkide biraz ağır bir itham olabilir ama devletimizin, görüyoruz hocahanım bizde yetiştirmeye çalışıyoruz. Dinin millet hayatındaki önemini tam olarak kavrayamamasından, dolayısıyla İlâhiyat Fakültelerinin önemini kavrayamamasandan kaynaklanmaktadır. Şunu demek istiyorumki fakülte birinci sınıfa, birinci sınıfa değil hazırlık sınıfına gelen bir öğrenci geldiği kesim bellidir varlıklı bir kesim değildir, çeşitli gruplar tarafından adeta paylaşılmaktadır. Bunun neticesinde hocalarına hangi gözle baktığını hocalarımız sizler biliyorsunuz. Bazı canlı misaller verebilirdim ama maalesef vaktim doldu.

Şunu teklif ediyorum, Hüseyin AYDIN bey sabahki kısa konuşmasında İlâhiyat Fakültelerinin süresinin artırılmasını teklif etti. Benimde tebliğimde yazdığım aynı meâldedir. Müftü ve vaiz olacak arkadaşlar İlâhiyat Fakültesinin 4 yıllık tebliğdeki ifadesi şu; İslâmi ilimlere giriş mahiyetindeki dört yıllık bir eğitimden sonra bu görevlere gelmektedirler. Bu kesinlikle kâfi değildir.

Müftülerimiz özellikle önümüzdeki 3 veyahut 5 yıllık dönem içerisinde hiç olmazsa büyük şehir statüsü taşıyan illerimizin müftüleri mutlaka doktora seviyesinde olmalıdır en az. Bu bir.

İkincisi, din hizmeti deyince ortaokul ve liselerde din dersi veren öğretmenlerimiz var, onlarda aynı şekilde mezuniyetten sonra hiç olmasza bir yüksek lisans seviyesinde bir özel eğitime tabi tutulmalıdırlar. Aksi takdirde bu insanlarımız çeşitli yerlerde İslâm dininde bulunmayan fetvalar vermeye yada benim ifademle cinayet işlemeye devam edeceklerdir. Milli birliğimiz, dini birliğimiz, millet hayatımız burada noktalanmaktadır. Ve çok önemli bir konudur, bu bakımdan ilgililerin konuya gerekli ilgiyi göstermesini ve fakültelerin daha ciddi bir şekilde ele alınmasını yurtdışı ve yurtiçi hizmetlerin birbirinden ayrılamayacağını saygılarımla ifade etmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederim sayın SOFUOĞLU. Tabi İlâhiyat Fakültelerine devletin önem vermemesi gibi bir durum söz konusu değil o kadar çok önem veriyor ki enflasyona uğruyacak derecede 23 tane İlâhiyat Fakültesi var. Sıra Sayın Prof.Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI'da.

Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI

-Sayın başkan, değerli misafirler, benden önce konuşan arkadaşlarımız din hizmetlerinin yeterli olup olmadığı konusunda sanıyorum oldukça geniş bilgiler verdiler. Ve ortaya çıkan şuki bugün din hizmetleri yeterli derecede verilmiyor. Ancak bu yeterli derecede verilmediği tesbit edildikten sonra daha yeterli hale gelebilmesi için teklif ve tedavi yönü ne olmalıdır? Ben bir kaç madde halinde bunları arz etmek istiyorum.

Bir defa memleketimizin içerisindeki, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı verilmekte olan din hizmetlerinin tam yerine varabilmesi için din hizmeti veren kimselerin gerçekten verdiği hizmete değer bir seviyeye getirilmiş olması gerekir. Bunun için özellikle bugünkü, vaizlerin aldığı maaşlar dikkate alınırsa kendilerine hiç önem verilmediği göze çarpar. Bunun için vaizlik mesleği özendirilecek bir hale, imrendirilecek bir hale getirilmelidir. Maaş yönünden kendilerine tatmin edici bir şekilde maaş takdir edilmelidir. Yani maaş durumu düzeltilmelidir.

Sonra bunlara yeterli maaş verilince bu vaizler haftada bir defa veya iki defa vaaz etmek için bir hafta boyunca bekletilmemeli, yani boş durdurulmamalı. Bunlar günlerini müftülüklerde geçirmeli, bugün benim bildiğim kadarıyla yalnız il merkezlerinde değil ilçelerde de vaizlerimiz var. Bu vaizlerimiz müftülükte otururken müftülüğe sorulan fetvalar bunlar tarafından araştırılmak suretiyle değerlendirilmeli, sorulan sorular ve verilen cevaplar, müracaat edilen kaynaklar gösterilmek suretiyle yazılmalı tesbit edilmeli. Bunlar ayda veya iki ayda veya üç ayda münasip görülecek bir zaman içerisinde toplanarak il müftülüklerine gönderilmeli. Aynı iş ildede yapılmalı. Böylece il müftülüklerine ilçelerden gelen sorulmuş meselelerin ne olduğunu tesbit ederek verilen cevapların ne olduğunu görerek yanlışı varsa ikaz etmek, doğru ise tasdik etmek gibi bir durum ile kendilerininde verdikleri fetvaları, belli zaman içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderilmeli.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu fetvaları değerlendirirken sorulan soruları tesbit ederken böylece memleketimizin neresinde ne gibi sorularla karşılaşıldığını, problemlerin ne olduğu ortaya çıkmış olur. Ve benden önceki konuşan arkadaşlarımızın teklif ettiği gibi İman haritası, inanış ve İslâmı yaşayış haritası çıkmış olur.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gruplar halinde irşad faaliyeti olarak gönderdiği ekiplerin de gittikleri yerlerde kendi bildiklerini anlatmak yerine o bölgenin ihtiyacı olan konular ne ise o konular üzerinde hazırlıklı gitmek suretiyle derde deva bir hareket yapmış olur. Ve orada geçerli bir işlem yapmış olur. Böylece yapılmış faaliyetler hem zamanında yerini bulmuş olur, hemde daha sonraki yapılacak faaliyetlere zemin hazırlar.

Daha önceki konuşmacıların şikayet ettikleri hususlardan biriside kalıplaşmış hutbe okuma meselesi var. Bu hutbelerde aynı yöntemle halledilebilir. Yani vaiz olan arkadaşlar gruplandırılarak İmam-Hatip olan kimselerde bunların yanına birkaç kişi halinde verilmek suretiyle aylık toplantılarda tesbit edilecek konular üzerinde bizzat Hatiplik yapan kimselerinde iştirak etmeleri suretiyle hazırlanacak hutbelerin mahalli olarak ortaya çıkan problemlerin halli konusunda hazırlanmış olur. Böylece hem yukarıdan emir verilmek suretiyle hazırlanan veya hazırlatılmış bir hutbenin okunması gibi herkesin sakil gördüğü ama belki zamanın gerektirdiği bazı konular halledilmiş olur.

Bu arada ben şunu da arzetmek istiyorum. Teklif etmek istiyorum. Türkiye'de her bölgede değişik şekillerde suçlar işlenmektedir. Bu suçların neler olduğuda mahallin emniyet müdürlüğünden sorulmak suretiyle tesbit edilir ve değerlendirilebilir. Yani nerede, ne gibi bir suçlar işlenmektedir ve sebebleri nelerdir? Bunun dinle ilgisi araştırılmak suretiyle ortadan kaldırılmaya çalışılır. Yani oradaki yaşayan halka, yaşayan milletimize dini yönden yardımcı olunmak suretiyle yol gösterici bir davranış

içerisine girmiş oluruz. Bu arada hiç şüphe yok ki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerini en ücra köye kadar götüren İmamlarımız vardır. Bu İmamlarımız mahallindeki bulunan çocuklarla meşgul olmak, onları okutmak suretiyle onların anne ve babalarıyla ilgiyi kurmak, yeterli derecede ilgi sağlamak suretiyle, camiyle onların ilgisini de artırarak dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerinin kendilerine kadar ulaşmış olduğunu göstermesi açısından önemli gördüğüm bir husustur.

Yurtdışı hizmetlerine gelince; her ne kadar yurt dışına Diyanet İşleri Başkanlığı'nca götürülen hizmet oldukça geç kalmış ise de götürüldüğünden itibaren şüphesiz ki hüsnü kabul görmüş bir hizmettir ve bugün oradaki yaşayan Müslüman kardeşlerimizin ilgisinin artarak kendilerine rağbeti dahada fazlalaştırmak suretiyle gelişmekte olduğunu görüyoruz.

Bu bakımdan din görevlisi olarak biz yeterli sayıda ve yeterli kalitede elemanlar göndermeliyiz. Şüphesiz gönderdiğimiz elemanlar oldukça kaliteli. Çünkü vaiz veya müftüler arasından seçilmek suretiyle gönderiliyor, ancak bu gönderilecek kimselerin orada özelliklede genç çocuklarla ve gençlerle ilgilenmesi mecburiyeti var. Buda okul dışında ki kalan zamanları içerisinde onları belli yerde dini eğitime tabii tutarak dinlerini öğretecek şekilde hareket ederek gerçekleştirebilir. Bunu yapacak kimseler olmalı yani ben zaten Türkiye'de şöyle bir yerde müftülük yapıyordum gelip burda Kur'an Kursu hocalığımı yapacağım düşüncesinden uzak bunu önemli gören, bir hizmet olduğunu takdir eden kimseler olarak hizmete koşmalıdır.

Giden arkadaşlarımız yurtdışında görev yapanlar, oradaki bulunan çeşitli gruplar, ve dernekler ile herhangi bir şekilde karşılıklı mücadeleye asla girmemeli. Yani buradan giden kimseler orada kendilerinin hizmet vereceği sahayı başkaları ile mücadele edecekleri bir saha haline getirmemeli. Yani doğrudan doğruya meşgul olacağı kimselerle dinî hizmet vereceği kimselerle muhatap olmalı ve onlara doğru bildiği şeyleri anlatmalıdır.

Bunu şöyle bir şekilde daha geliştirmemiz gerektiğine inanıyorum; Bugün Avrupa'da yalnız Türkiye'den giden Müslüman kardeşlerimiz yok. Özellikle bizden bazı noktalarda daha fazla kimseleri bulunan meselâ Maroklar var. Ve çeşitli Arap ülkelerinden Afganistan'dan ve doğudan birçok Müslüman ülkelerden Avrupada elemanlar var. Müslümanlar var. Bunlar orada bulununca oradaki bulunan kimselere dinî hizmet verebilmek için sanki Türkiye ile diğer İslâm ülkeleri arasında kendilerine bulundukları ülkeler tarafından daha büyük bir imkân sağlansın diye gizli bir mücadele içerisine girmektedirler. Bu mücadeleyi ben yanlış buluyorum.

Bunun için aslında bizim müteşebbis bir kimse olarak devletimiz bir politika haline getirir peşinen İslâm ülkeleriyle bu konuyu konuşur rabıta ile anlaşır, ve oralarda İslâmı resmî din olarak kabul ettirebilirlerse bu dinin resmîleşmesinden sonra yapılacak faaliyetlerde herkes kendine düşen görevi ve kendisinin hizmet üreteceği yere dinî hizmetini götürme imkânını bulabilir. Aksi halde bir mücadele kendi içindeki bir mücadele kimseye bir fayda temin etmez.

-Sayın UZUNPOSTALCI, lütfen toparlarsanız sevinirim.

-Peki efendim. Böylece bunun yanında din derslerininde okullarda resmî bir ders haline getirilmesi imkânı doğar ve okullarda da din bilgisi, yani İslâmi din bilgisi veril-

mek durumunda olur ve bundanda kazançlı çıkacak olan Müslümanlar olur. Ve bu dinbilgisi derslerini verecek olan kimselerde ehil kimseler olmak mecburiyetindedir.

Bildiğimiz kadarıyla buradan gönderilen hocaların ötesinde bulundukları ülkenin vatandaşı olan ve burada birtakım maduriyetlerini izah etmek suretiyle vatandaş olan kimseler az çok dinî bildiklerini ileri sürmek suretiyle okullarda din bilgisi hocası olarak ordaki devlet tarafından tayin edilmektedir ki, buda bizim esas yapmak istediğimizi engelleyen en büyük engellerden birisidir. Yani ehil olmayan kimseler dinbilgisi dersi vermektedirler. Bununda tedbiri alınmalı. Ve orada din dersi verecek kimselerde yeteri kadar gözden geçirildikten, değerlendirildikten sonra kendilerine bu hizmet verilmelidir. Hepinize saygılarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ediyorum sayın UZUNPOSTALCI.

Şimdi sıra değerli Prof. Dr. Sayın İbrahim Agâh ÇUBUKÇU'da efendim.

Yeni Türk Cumhuriyetlerine nasıl bir irşat hizmetleri götürülebilir. Arkasından sayın Nevzat Yüksel aynı konuda konuşacaklar. Ve tartışma öğleden evvelki kalan vakitle birlikte oraya kadar yürütülecek onun için değerli konuşmacılardan istirhamım en özet şekilde nasıl bize yardımcı olabilirlerse minnettar kalırız.

Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU:

-Konuşma süremiz ne kadar sayın Başkanım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

-Efendim beş dakika süre veriyoruz. Amma sizin güzel hatırınız için iki dakika daha müsaade ederiz.

Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU:

-Sağolun. Sayın başkan sayın delegeler, benim konum Türk Cumhuriyetlerine nasıl dinî hizmet götürülebilir. Malûm Türkler 8.9. yüzyılda İslâmlaşmaya başlamışlar, 10. yüzyılda da kitle halinde İslâmlaşmışlar. Hem İslâmı kabul etmişler, hemde İslâmı savunmuşlar, sevdirmişler, yaymışlardır.

Ayrıca büyük bir İslâm Türk kültürü getirmişlerdir. Sözgelimi cebiri yani matematiği batıya tanıtan Harezmi gibi bir ibni Türk gibi meşhur Türk bilginleri olmuştur. Yine astronomi üzerinde Biruniler yetişmiş, fiziki coğrafyada yine Biruninin hizmetleri olmuş ve bazı eserleri 12. yüzyılda da Latinceye çevirilmiştir.

Kütüphanecilikte yine Türkler öncülük yapmıştır. 11. yüzyılda da Nizam'ül-Mülk zamanında hem üniversiteler açılmış eski adıyla medreseler hem kütüphanecilik gelişmiş daha sonra Selçuklular döneminde ilmin anahtarı olan kitap yani kütüphanecilik işi ağır basmış her medresenin yanında bir kütüphane Şemsettin Altınova zamanında Konya'da da idareten kitap verme usulü konmuştur.

Sanat alanında Türklerin vücuda getirdikleri medeniyet unsurları pek çoktur. Minyatürde, mimaride, tehzipte, ciltcilikte, kalemcilikte, kalemtraşcılıkta pekçok güzel eserler vermişlerdir.

Felsefe alanında yetişen mütefekkirlerin büyük çoğunluğununda güzel hizmetleri

olmuş bunlar arasında dünyaca tanınan Farabi gibi, İbni Sina gibi akılcı felsefeyi hem batıya tanıtan, hemde dinle felsefeyi uzlaştırmaya çalışan düşünürler, olmuş gerçi Gazâlî bunları suçlamıştır. Ama dünyanın, çeşitli yerlerinde bu mütefekkirler şerefle anılmaktadır.

Mistik felsefede ise bir Ahmed Yesevi Orta Asyayla Türklük Âlemi içinde bir bağ olmuş. Onun görüşleri Hindistan'a, Balkanlara, Anadoluya, Orta Asyaya yayılmış ve onun muhakkikleri sayılan Mevlânalar, Yunuslar, Hacı Bektaş Velilerde Türk töresini canlı tutmuş, İslâmiyeti sevmişler ve sevdirmişlerdir.

Ben bu kısa girişle girdim vaktin verdiği ölçüde şunu demek istiyorum ki İslâm aleminde yaşanan bu kültür odakları İslâmın birliğini vurgular, hani Kur'an-ı Kerim'de ayet vardır. انما المؤمنون إخوة **"İnananlar kardeştir"** işte bu kardeşliğin örnekleri yaratılan bu ortak eserlerdir. Türk alemi ile hatta diğer İslâm alemiyle bu eserlere sahip çıkmak gerekir. Düşünürlerimizin tanıtılması gerekir. 3,5 Yunan Sokrates, Eflatun, Aristo ile bütün dünyaya kendini tanıtmış. Hâlâ dünya liselerinde okutuluyorda bizim Mevlâna, Yunus, Hacı Bektaş Veli, Farabi okutulmuyor. Bunun propagandasını yapmak lâzım ve evvela bizim Türk kardeşlerimize bunların fikirlerini götürüp anlatmak lazım.

Bu Türk Cumhuriyetlerin de Ateizmin çok tahripkâr neticeleri vardır. İmanın önemi, ibadetin önemi, ahlâkın önemi ruhlara işlenmeli hatta broşürlerle Ateizmin zararları ortaya konmalıdır. Materyalist felsefenin çürüklüğü ortaya konulmalıdır. Konferanslarla konulmalıdır.

Bütün bunları yaparken mezhepçiliğin üstünde bir yöntemle hareket etmek gerekir. Çünkü mezhepçilik insanları birbirine düşürür, buralarda başka gayri müslimde vardır. Onlarada İslâmın verdiği hoşgörü ile davranmak gerekir. Çünkü Kur'an'da لااكراه فى الدين **"dinde zorlama yoktur"**, ayeti var. Cenab-ı Allah böyle emretmiştir.

Eğitim kurumları açmak gerekir. 23 tane İlâhiyat Fakültesi oldu Türkiye'de. Orada da İlâhiyat Fakültesi açmalı. Orda hocalar ders versin, İmam-Hatip okulları, Kur'an Kursları açmak gerekir ve bütün bunları yaparkende sevgi yöntemini Hz. Muhammed (s.a.s.) sünnetini unutmamak gerekir. Çünkü o, insanlara sevgiyle yaklaşmıştır. Mekke'nin fethinden sonra vahşiyi affetmiştir. Hindi affetmiştir. Ka'b'ı affetmiştir. Kızı Zeynep'in ölümüne sebeb olanları affetmiştir. Bu şefkatle yaklaşmak İslâm'ı sevdirmek gerekir. İslâm'ın yüce ahlâkını terennüm etmek gerekir. İnsanlık bugün ahlâki bunalım içindedir. Bunu kurtaracak olan İslâmın yüce ahlâkıdır. Bu ahlâkın temel ilkeleri nedir? Ahlâktır, doğruluktur, itidaldır, barıştır, sevgidir, dayanışmadır bunu oradaki kardeşlerimize vurgulamak, kendi aralarında ahenkli, Türkiye ile ahenkli olmalarını sağlamaya yönelik çalışmak gerekir.

Ortak Televizyon yayınlarına geçilmesi gerekir. Ortak yurtlar ve vakıflar açmak ve bu söylediğimiz fikirleri öğrencilere yaymak, konferansçılar götürmek gerekir. Gazeteler çıkarmak, dergiler çıkarmak, ortak çok iyi olacaktır.

Birde buralar da girişimcilik teşebbüs ölmüştür. Girişimci yapmak Kur'an'da وان ليس للانسان الا ما سعى **"insan çalıştığı kadarına sahip olur "**demiş. Bu ruhla hareket ederek onları harekete geçirmek küffardan daha üstün duruma gelmeleri için yol göstermek gerekir.

Birde çevrecilik çağımızda çok önemlidir. İslâm temizliğinin, hem iç, hem gönül temizliği, hem dış demizlik üzerinde durmak gerekir. Ve nihayet arz etmek istiyorum ki İslâm âleminin ortak içtihada gitmesi gerekir. Çağın gereklerine göre Kur'an'ı yorumlamak gerekir ve içtihat kapısını kimse kapatamaz. Çünkü sevgili Peygamberimiz bunu açmış, Hz. Ali'nin ve kendilerinin sevgili Peygamberimizin birçok içtihatları vardır ve içtihat hadisleri vardır. İslâm aleminin buna şiddetle ihtiyacı vardır.

Son olarak şunu arz etmek istiyorum. Diyanet İşleri Başkanlığımızda çok muhterem çok başarılı sayın başkanımızla oranın Diyanet İşleri Başkanları bir araya gelerek senede en az bir kez nasıl ortak yöntemler izleyeceklerini, dine nasıl hizmet edeceklerini de tesbit etmelidir ve netice itibarı ile de Kur'an'da **"barış"** والصلح خير hayırlıdır diyor. Barışı vurgulamalı, bu barışa hem Müslümanlar, hem Türkler kendi aralarında ihtiyacı var. Hem dünyanın ihtiyacı vardır. Kur'an'da لاتفرقوا **fırka fırka olmayınız,** ادخلوا فى السلم كافة ayeti vardır. Bu ayetlerin ışığında hareket etmek gerekir.

Beni dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim. Saygılarımı arz ediyorum. Sağolun, var olun.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederiz. Sayın ÇUBUKÇU. Efendim sıra Nevzat YÜKSEL beyefendide.

Nevzat YÜKSEL

- Sayın başkan, sayın üyeler bende tebliğimin kısa bir özetini sunmak süretiyle zaman konusunda divana yardımcı olmaya çalışacağım.

Yeni Türk Cumhuriyetlerinin coğrafyası bizim ata yurdumuzdur. 1000 yıldan fazla İslâm mazisi vardır. Şimdi esaret bitmiş, hürriyet başlamıştır. Azerbaycan'da ve Bosna Hersek'te akan gözyaşları ve şehit kanları yepyeni bir dirilişin şafak işaretleri ve doğum sancıları olacaktır. Azeriler, Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler ve daha niceleri ata yurdumuzun bugünkü sakinleridir. Onları tanımak ve onlarla kucaklaşmak tarihi bir görev olarak omuzlarımızdadır. Yusuf Hemadanilerin, Ahmet Yesevilerin ve İmam Buhari'lerin torunlarına ödenecek borcumuz vardır. Bu borcumuzun en önemlisi de irşad hizmetleri olmalıdır.

Ateizmi ilke edinen Komünist yönetim Türkleri, Rus kültürü içinde eritmek için Rus dilini öğrenmeyi zorunlu kıldı. Harf inkılâbı ile zorunlu hale getirilen Kiril alfabesi Türklerin geçmiş bağlarını kopardı. Milli dil yasaklandı, millî okulların çoğu kapatıldı. Milli yayınlar sınırlandı. Milliyetçilik yapanlar cezalandırıldı.

Sovyet Sistemi "din halkın afyonudur" diyen Marksın felsefesine dayanıyordu. Ateizm iste böyle bir anlayışın ifadesi idi. Ateizm çocuk yuvalarından üniversite sıralarına kadar ders olarak okutuldu. Komünist ihtilalden önce Rusya'da 25000 cami varken hemen hemen hepsi amacın dışında kullanıldı, yada tahrip edildi. Din aleyhinde 100'lerce kitap yazıldı ve10.000 lerce konferans verildi. Buna rağmen yinede insanların büyük bir çoğunluğu dinsiz yapılamadı.

İslâmi değerler zayıfladıkça rüşvet, gasp, alkolizm ve fuhuş gibi ahlâk dışı kötülükler bu cumhuriyetler içinde bir tehlike oluşturmaktadır. Karadeniz sınır ticareti ile başlayan ilişkiler bunu açıkca göstermiştir.

Neler yapılabilir? Sovyet politikasının sonucu bu insanlar bölündükçe bölündüler, böylece birlik ve kardeşlik bilincinden mahrum kaldılar. Bu yüzden buralardaki irşad hizmetlerinin birinci hedefi onlara Türk ve Müslüman olduklarını yeniden hatırlatmaktır. Bir ırka mensup olmak, tanışma sebebi; Müslüman olmakta kardeşlik sebebidir.

Pantürkizim, Panislamizim ve fundamantelizm gibi suçlamalar batı kaynaklıdır. Bu çeşit suçlamaları ciddiye almak bizim irşad hizmetlerimizi kısırlaştırır. Onlara devlet güvencesi vererek ne istediğimizi açıkça göstermeliyiz.

Diğer taraftan Ateist eğitim bölge insanlarını İslâmdan hayli uzaklaştırdı. Maddenin ezeli ve ebedi olduğu inancı Ateizmin temelini oluşturur. Oysa bu sıfatlar Allah Teâlânındır. Bu yüzden o insanları İslâmın temel inanç esasları ile yüzyüze getirmek gerekir. İnsanın madde putuna kulluk yapması onun insanlık şerefi ile bağdaşmaz. İnsan sadece alet yapan bir varlık değil, maddi bütünlüğü ile maddi ve manevi bütünlüğü ile değerler oluşturan bir varlıktır. Buda ancak tevhid ruhu ile gerçekleştirilir.

Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuzey Avrupa ülkelerinde bulunan Türkler içinde irşad hizmetleri vardır. Ancak Kuzey Avrupa ülkelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik şartları ile hiçbir benzerliği olmayan yeni Türk Cunhuriyetlerinde irşad hizmetleri yürütmek kolay değildir. Bu hizmetin sevimli yanı yalnızca Allah rızasını kazanmaktır. İhlas ve fedakârlık isteyen bir iştir. Bu nedenle yeterli ihlas ve fedakârlığa sahip olduklarına inananlar buna talib olmalıdır.

Öte yandan kiril alfabesinden kurtulmaya çalışan cumhuriyetlerin kabul edecekleri alfabeler dikkate alınarak irşadın hedeflerine hizmet eden yayın çalışmaları gereklidir. Bu yayınların ayrıntılara girmesinde hiçbir yarar yoktur. TV ve Video imkânlarıda araştırılmalıdır. Yine yeni Türk Cumhuriyetlerinde Rus okullarına rağbet azalmıştır. Verimli bir irşad hizmetinin kolej türü okullarla tamamlanacağı bir gerçektir.

Türkiye kanadından gerçekleştirilen özel okulların varlığını rahmetli Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Cumhuriyetleri gezisi sırasında basından izlemiştik. Bu okullarla koordine imkânları araştırılmalıdır. Öte yandan sayılarının artmakta olduğunu gördüğümüz bu okullara güven vermenin ve yöre halkının güvenini sağlamanın Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüteceği irşad hizmetlerinin bir parçası olduğuna inanıyorum. Bundan başka halkın acil din görevlisi ihtiyacını karşılayacak kısa süreli Kur'an kursları açmakta elbette gereklidir.

Bir başka şey dil konusudur. ABD üniversitelerinde bu bölgenin dillerini öğreten kurslar yıllardan beri vardır. Bu biliniyor. Bu dilleri öğrenmek başka bir yabancı dili öğrenmekten bizim için daha kolaydır. İrşad hizmetlerinin başarısı için de bu gereklidir.

Uygun zamanlarda düzenlenecek kısa süreli öğrenci kamplarıda iki taraf arasında sevgi ve kardeşlik bağlarını güçlendirir.

Yine 70 yıllık dönemde Ateist bir uygulama ile binlerce cami tahrip edilmiş veya amaçları dışında kullanılmıştır. Bu nedenle mevcut camilerin onarılması veya yenilerinin inşâ edilmesi zorunludur. Böyle bir kampanyaya Türkiye Müslümanları yoğun maddi destek sağlar bu potansiyel kullanılmalıdır. Ayrıca camiler oralarda ki irşad hizmetleri için ideal mekânlardır.

Basından izlediğimiz kadarıyla yeni Türk Cumhuriyetlerinde ilaç sıkıntısı dayanılmaz boyutlara ulaşmaktadır. Başkanlığımızın öncülüğün de denetimli bir ilaç kampanyası başlatmak gereklidir. Sağlıkla ilgili başka ihtiyaçlar uzmanlar tarafından yerinde incelenebilir.

-Sayın Yüksel lütfen toparlarsanız.

-Son cümlemi söylüyorum. Nihayet yeni Türk Cumhuriyetlerinde manevi mahrumiyetlerden başka birde maddi sefalet vardır. Dinimizin yardımlaşma ve zekat müesseseleri bu bölgenin halkı için kullanılmalıdır. Özellikle eğitim çağındaki çocuklara hediyelerle ulaşmanın yararı büyük olacaktır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederiz efendim. Muhterem delegeler ara öncesi tebliğlerimiz sonuçlanmıştır. Saat 15:30 kadar ki 45 dakikalık süre içerisinde sabahki arkadaşlarımızdan başlamak üzere tartışmayı açıyorum. İlk söz hakkı Feyyaz YAŞAR beyin ve diğer arkadaşlarımız için Feyyaz bey pardon şimdikiler için isim yazdıralım ondan sonra siz başlayın.

-Buyrun.

Feyyaz YAŞAR

-Sayın Başkan, değerli hocalarım, dünde tebliğimi arz ederken çok kısa mâ-kalle ve delle ile iktifa ettim inşaallah bugünde başkanımız müsaade ederler. İki dakikam kalmıştı onuda ilave etmek suretiyle efendim neden kavuşamıyorum topluma? Neden sesimi duyuramıyorum bu cemiyete? Çünkü toplum alabildiğine insanlık suratle yol alıyor. Ben ise yerimde sayarsam, onunla entegre yapma imkânım olmazsa arkadan kavuşamazsam mümkün değil. Zaten bütün sizlerinde buyurduğunuz buydu. Ama ben biraz arzedeyim.

Sayın hocamız Çağatay yaşlı başlı bir ağabeyimiz, bende yaşlıyım amma o biraz benden daha yaşlı, efendim eski hutbelerden bahsetti kitaplardan bahsetti. Yüksek teknolojisinin olduğu yüksek kompütürün meydana geldiği bir anda füzelerle aylarla fezaların keşfedildiği bir anda 50 sene 20 sene önce yazılan bir konuyla cemaatin önüne çıktığım zaman fiyaskoyla neticelenir. Mümkün değil bu. Kitaba uyan sünnet ve kitabın dışına çıkamamak Müslüman Büyük Türk Milletine İslâm alemine yeter ve artar. Kitap ve kitaba uyan sünnetin dışına çıkmamak şartı kaydıyle, çatlatmamak, patlatmamak şartı kaydıyle bugünün kaplarının içinde efendim lüks olarak değilde, İslâmı güzelce bu topluma cemiyetin mutluluğu için sunabiliriz, Allah'ın izniyle dileğiyle.

Efendim şöyle bir misal söyleyeyim. Hz. Muhammed (s.a.s.) şeref buyurdu farzı muhal dünyaya geldi. İstanbul'a Ankara'dan şeref verecek gasva devemi getirin mi diyecek? yoksa en modern bir uçağa mı binmesi layık? En modern, en güzel uçağa. Efendim bir mahalleden bir mahalleye şeref verecek, limuzine mi binecek? yoksa Yafur adındaki merkep ile katır arasındaki katırı mı getirecek diyecek acaba? Diyecek ki efendim Resulü Kibriya (s.a.s.) limuzinin daha üzerindeki fevkalâde güzel bir şeye binmesi gerekir.

Şu halde ibarenin arasına sıkışıp durmak bir tezinin görüşün içinde hapsolmak doğrumu? veya bazı kardeşlerim burda değindiler. Adeta Yüce Din İslâmın ilâhi

prensiplerini caminin dört duvarının içine hapsetmeye çalışıyor. Olmaz mümkün değil o zaman İslâmiyeti biz bu topluma, cemiyete götüremeyiz. Neden İslâmiyet? esas bizimdir din. Allah'ın ihtiyacı yok dine اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى ورضيت لكم الاسلام دينا ان الدين عند الله الاسلام Dini mübini İslâm benim, senin, toplumun, cemiyetin, mutluluğunu yegane amaçlıyan yüce ilâhi prensiplerdir. شرعة ومنهاجا على شريعة من الامر Yani Şeriat ki aydınlarımızın çoğu hemen kaçarlar, hemen isminden dahi huylanırlar, çok yanlış, Müslüman Türk milleti bunu bilmesi lâzım.

İslam hukuku şeriatı kusura bakma sayın başkan bir iki kelime içimi dökeyim de itikat, islâm, ibadet, İslâm ahlâkı 633 sayılı teşkilat kanunu ile Diyanete görev olarak verilmiştir. Kala kala hangisi kaldı. İslâm ukubatı ile Muamelat kısmı 5'te 3'ünü Diyanet'e vermiş kanunen Büyük Millet Meclisi. Bunu yapıyor, çatıyor, uyguluyor, namaza katılıyor, oruç tutuyor, fakat kaçıyor islâmdan, şeriat deyince, bu ne lahana turşusu bu ne perhiz? demek ki daha henüz bir büyük komutanımıza arz ettim bunu. Bunuda açmak lâzım acaba huylanacak kaçılacak birşey varmı?

Peki Diyanet İşleri Başkanlığı sizin buyurduğunuz arz ettiğiniz konuları nasıl ele alacaktır. İlim şart, bilim şart, muasır medeniyet yani durumu gerektiren, ne konu varsa şart. O unsur adım, o mevzu tamam, zaman mekân imkân var mı? Bir olayın hadisenin meydana gelmesi tahakkuk edilmesi için üç unsur yan unsurları tahakkuku şarttır. Zaman içinde olacak mekân müsait yerler olacak efendim. Metaını satabilmesi için ekranlar da hatta kadını dahi gösteriyor adamlar. Reklam diyor, propaganda diyor. Ben muhatabımı istekli hale getiremiyorum. Muhatabım dahi efendim İmam-Hatipçi diyor, Diyanetçi diyor, müftülükçü diyor başka isimleri söylemiyorum da zülfiyara dokunmayayım muhatabım bu halde. Esasen muhatabı ilk olarak propaganda İslâmın davetinin efendim zemini hazırlamak suretiyle zaman, mekân, imkânla imkân demek artık teknoloji imkânı, para imkânı her türlü imkânla bunu vermeye Diyanet İşleri Başkanlığı elbette kitaplarıyla sağlıklı kitaplarla götürmesi lâzım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Sayın YAŞAR süreniz dünkü alacağınız süre ile birlikte çok aşmış durumda.

– Peki çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

-Efendim Recep AKAKUŞ buyrun.

Recep AKAKUŞ

-Sayın başkan, sayın delegeler, sabahki oturumda süre azlığı dolayısıyle tebliğimi sunamadım. Birkaç cümle ile bitirmiştim bu arada tabii eksik söylemeden dolayı bir yanlış anlaşılma oldu. Sayın Celal YILDIRIM hoca o noktayı da bana hatırlatmış oldu.

Şimdi Türkiye'de biliyorsunuz yılda 1600 camii yapılır. Bu camiler halkın desteği ile yapılır. Diyanet İşleri Başkanlığı bazısına önderlik yapar belki, Devlet bazısına katkı yapar, ama halk bunu yapar ve bu camiler kanaatimce planıyla, yeriyle, tesisatı ile çok çok problemlidir. Gecekondu sistemine göre yapılır. Şimdi Hz. Peygamber (s.a.s. hazretlerinin inşa edip bizatihi hizmete koyduğu Mescid-i Nebi bütün islâm âleminde yapılan

camilere şekil yönünden plan yönünden örnektir. Kullanış amacı açısından da örnek olmalıdır.

Tabi Hz. Peygamber (s.a.s.) hazretlerinin yaptığı mescid çok amaçlı olarak kullanılmıştır. Mescidde Necran hıristiyanlarına ibadet etme imkânı dahi sağlanmıştır. Diğer taraftan elçiler kabul edilmiştir. Osmanlı döneminde cami inşaatı devam ederken bu çok amaçlı yönü dikkate alınmış, camiler külliye haline getirilmiş, orta da bir cami, kütüphanesi, sebili, çeşmesi, hamamı, medresesi, imareti, çarşısı, dükkanı, çevre ve o çevre onu yaşatmıştır.

Şu anda hangar tipi cami yapılıyor ve bu camilerin çevresi olmadığı gibi hizmet yönünden büyük eksiklikler meydana geliyor ve bu cami bakınız bugün Türkiye'deki camiler, turistlere açık olan Büyük Selattin camileri hariç 24 saat içinde ortalama 2,5 saat halka hizmet ediyor, onun dışında resmen kapanıyor.

Şimdi ben sabahki konuşmamda kısaca sportif faaliyet kelimesi ile şey yaptım bunu tabii hocam onu yadırgadı. Ancak Buharide vardır Hz. Peygamber (s.a.s.) hazretleri bir bayram vesilesi ile Mescid-i Nebide Habeşî bir kalkan kılıç ekibine gösteri yapmışlardır. Hz. Ömer tarafından bizâtihi engellenmek istenmiş Peygamberimiz ona müdahele etmiş bırakın her kavmin bir bayramı vardır. Bizimde bayramımız budur demiştir. Ben tabi bugün caminin içinde bu sportif faaliyet yapılsın demiyorum ama genci, ihtiyarı, kadını her seviyeden insanı cami çevresine çekebilmek için caminin çevresine bir şeyler yapmamız lâzım geldiğini vurgulamak istedim.

Değerli kardeşlerim, sayın hocalarım bugün Diyanet İşleri Başkanlığı yasası gereği İslâmın iman, ibadet ve ahlâk esaslarını yönlendirmeyi, halka mal etmeyi üstlenmiş. Ancak, insanın irşada en yatkın olduğu belli dönemleri vardır. Bunlardan biri doğumdur. Sevinç hali çünkü insanların irşada yatkın halleri ya çok sevindiği haller olacaktır ya çok üzüldüğü anlar olacak ki ona birşeyler veresiniz.

Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı doğum olayında yoktur, gidebilir, ölüm olayında da yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı isteğe bağlıdır. Evlilik olayında da yoktur. Ben şahsen irşad hizmetlerinin cami içinde kürsüde, mimberde usulüne uygun olarak yapılmasını, özellikle muhteva ifade yönünden sabahtan beri konuşulduğu ölçülere uyulmasını istediğim gibi Diyanet İşleri Başkanlığımız bu irşad hizmetlerini özellikle doğum olaylarına, ölüm olaylarına ve evlilik olaylarına doğru da yaklaştırarak bu islâmi, cemiyete mal etmenin yolunu açmalıdır diye teklif ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Sayın AKAKUŞ, bitirebilirmisiniz lütfen.

– Bir dakika efendim şimdi sabahleyin sayın hocam çok kestiniz bende hiçbir şey diyemedim. İrşad ve tebliğde gayet tabi fikirler üslûpler önemli olduğu gibi kılık kıyafet yani biz kal ve hal diyoruz eski ifade ile olan kılık kıyafetin her iki şeklini söylüyorum. Yani aşırı blujean pantolonlu din görevliside veyahutta gerçekten yadırganacak şekilde eskiye dönük bir giyinişle halkın huzuruna çıkmanında hatalı olduğu kanatindeyim. Bu konuda sayın Genel Kurmay Başkanlığı temsilcimizde buradadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'yla Genel Kurmay Başkanlığı'nın kuruluş yasası aynıdır ve ben askere karşı son derece düşkün olduğum için arz edeyim. Mareşal Fevzi Çakmak derki gerçek muha-

rebeyi manga komutanı yapar, manga komutanı çavuştur. Diğer rütbelerdeki bütün askerler destek hizmeti verir. Ama Mareşalinden erine kadar hepsi askerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşunda da başkanından en aşağıdaki hizmetlisine kadar hepsi din görevlisi formasyonuna veyahutta şekline bağlı olması gerekirken bugün vaizlerin üstündeki görevliler genel idareye ait memurdur. Ve Memurîn Muhakemeat Kanununa tabidir. Vaiz ve diğerleri ise Memurîn Muhakemat Kanununa tabi değildir.. Ve bugün müftülerimiz bürosundayken Memurîn Muhakemat Kanununa tabidir. Camide Kürsiye çıktığı zaman Memurîn Muhakemet Kanununa tabii değildir. O bakımdan bugün birçok müftülerimiz idari işlerinde bahane ederek irşad hizmetinin dışında kalmaktadır. O bakımdan bu kılık kıyafete bir de bu vaizlerin Memurîn Muhakemat Kanununun dışında tutulması noktasınıda şahsen başkanlık yetkililerin ittilaına huzurunda arz ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederim sayın AKAKUŞ. Efendim Zeki bey lütfen hulâsa edersiniz.

Zeki KARAKAYA

– Sayın başkan, muhterem delegeler sabahtan beri dinlediğimiz çok değerli hocalarımızın ortaya koyduğu yine değerli bilgilerinden anlaşılan şu; memleketimizde özellikle Türkiye'de ve buna mümasil olarak İslâm aleminde, dünyada dinle ilgili, inanışla ilgili önemli gelişmeler olmuş, çünkü dün bu bilgileri aktarabilecek insanlar yetişkin hocalarımız yoktu. Çok şükür bugün var. Zannediyorum ki biz de bir acelecilik var. Muhterem hocalarımız kendi yetiştirdikleri öğrencilerini de kendi seviyelerinde görmek istiyorlar. Biraz acele oluyor bu, biraz daha zamana ihtiyaç var. Elbette yetiştirdikleri öğrenciler arasında gerçekten takdire şayan olanlarda vardır.

Bunu ifade ettikten sonra birde şu noktayı belirtmek istiyorum. Bizim bugün üzerinde önemle durmamız gereken gerek Diyanet İşleri Başkanlığı ve gerek İlâhiyat Fakülteleri, İmam-Hatip Liseleri camiası olarak gerekse İslâm alemi olarak İslâm dinini güzelce anlatabilmek, bu özden sapmamak ki başta iman esasları, çünkü dinin özünü o teşkil ediyor, ondan sonra ibadet, ahlâk, teferruatı daha sonralara bırakmalı kanaatindeyim, hepsini birlikte ele aldığımız sıra teferruata boğuluyor, asıl öz, görülmez hale geliyor.

Bugün eksiklik imandaki zaafiyettir. Görülen o, ahlâk zaafiyeti bunu takviye için özellikle İslâm dinini tanıtıcı ve sevdirici yayınlara yer verilmeli. Bu yayınlar yazılı, basılı, sesli, görüntülü olabilir.

Ayrıca dün I. Din Şûrası'nın açılışı esnasında şeref veren devlet büyüklerimiz iki de bir gündeme getirilen lâiklik konusu ile ilgili güzel açıklamalarda bulundular. Çünkü lâiklikle ilgili olarak dinden uzak bazı kesimin efendim dinle ilgili bir sözü lâikliğe aykırı telakki ederek yani laikliğin arkasına sığınarak karşı çıkıyor..

Dindar kesimden bazı konuları söylemeye sıra gelince efendim laiklik buna engel diye, belkide bilgisizliğimizi, beceriksizliğimizi yine laikliğin arkasına gizlemeye çalışıyoruz. O bakımdan mademki öyle ifade edildi. Laiklik dinler için bir şemsiyedir özellikle İslâm için bir şemsiyedir. O şemsiyeyi bizde elimizde tutarak İslâm dinini devletin bütün müesseselerine, toplumun bütün kesimlerine anlatalım. Kabul edip etmemek

onlara ait bu ayrı bir konudur. Benim sözlerim bundan ibaret arz ederim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Teşekkürler, Ruhi beyin defterinde bir isim daha var. Muhammed Mehdi okuyamadım. Konuştu mu o? Peki yeni isimlere geçiyorum. Yaşar KALAFAT Bey. Soru sormak istiyorlar, öyle mi? Buyrun sorun.

– Şimdi sormak istediğim arkadaşımız UZUNPOSTALCI hocamız anlayabildiğim kadariyle Avrupadaki Türk işçilerine, Türk işçi çocuklarına Avrupa'daki İslâm kesimine, İslâm dinini, dinî eğitim olarak verebilmek için rabıta ve Türkiye Cumhuriyeti dayanışmasının önemi üzerinde durdular. Bu önemin nereden geldiğini yani siyasi baskı olarak mı buna ihtiyaç var? bu eğitime ihtiyaç duyan miktar olarak mı ihtiyaç var? Nerden kaynaklanıyor ve ordaki çocuklarımız okul çağında dinî eğitimi nasıl alıyorlar? Mümkünse bunu öğrenmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

Biz teşekkür ediriz. Sayın UZUNPOSTALCI bir dakika içinde lütfen iki değil. Bir dakika içerisinde bir cevap verin.

Prof. Dr. Mustafa UZUNPOST. .CI

– Efendim Belçika'da İslâmiyet re..ni din olarak kabul edilmiş durumda. Bu bakımdan oradaki resmi din olarak uygulamasında din bilgisinin verilmesinde bir problem yok. Ancak Almanya gibi bazı büyük devletlerde ve daha çok Müslümanların bulunduğu yerlerde resmi din olarak kabul edilmemiş, kabul edilmediği için orada yalnız Türklerde bulunmadığından diğer İslâm ülkelerinden gelenlere de kendilerinin himayesi altında bulunduğu şeklinde mahalli hükümete müracaat ederek, onların temsilcisi olduklarını ortaya koymaya çalışıyor. Almanya'da kurulmuş bulunan dernekler vasıtası ile bir öncelik hakkı tanınma kanuni bir imkân olarak değerlendiriliyor.

Bundan yararlanmak için bir mücadele var. Yani Müslüman ülkeler arasında veya Müslüman ülkelerin temsilcileri arasında bir mücadele var. Benim arz etmek istediğim bu Müslüman ülkelerin kendi aralarında anlaşmak suretiyle Belçika'da olduğu gibi Almanya'da ve diğer Müslümanların bulunduğu ülkelerde İslâmiyetin resmî din olarak kabul ettirilmesi yönünde bir çalışma yapılmalıdır.

Böylece resmi din olarak kabul edildikten sonra her dilin mensubu olan kimselere İslâmiyet kendi mümessilleri tarafından anlatılabilir. Yani Türklere, Araplara, Pakistanlılara Pakistanlılar gibi, dillerinde hizmet vermek kolaylığı sağlanmış olur. Arz etmek istediğim budur. Arap âleminin oradaki temsilcisi genellikle Rabıta olarak görüldüğü için ve ağır bir şekilde kendisini hissettirdiği için onun ismini verdim.

– Teşekkürler.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Sağolun Mustafa bey, teşekkürler ederiz.

– Ben teşekkür ederim.

– Mürsel ŞAHİNBAŞ beyefendi. Buyrun siz söz mü istiyorsunuz beyefendi? Mürsel bey konuşsun ben size söz vereyim.

Mürsel ŞAHİNBAŞ

- Sayın başkan ve Şûra'nın değerli üyeleri hepinizi saygıyla selamlarım. İki gündür pek çok arkadaşımız, ülkemizde zaten aksak olarak yürüyen vaaz hizmetlerinin tenkidi ile meşgul oldular. Söyledikleri tesbitlere bütünüyle katılıyoruz. Durum budur. Onların fark etmedikleri hususlarda vardır. Ben bütün ilde 20 vaiz kadrosu olan bir vilayette çalışıyorum. Bu 20 kadronun 19 tanesi boştur. Yalnız bir tanesinde ben çalışıyorum. Evet bu kadrolarda tayin edilmiş insanlar vardır. Vardır ama fiilen vaaz nasihat safhasında değiller, başka işlerde kullanılmaktadırlar. Bunun sebebi de bellidir.

Cumhuriyet döneminde din hizmetleri istiklâl savaşından sonra hademe statüsüne oturtuldu. Din adamının yeri, cemiyetin taa baş köşesidir. Cemiyet çeşitli nedenlerle bu oluşuma ses çıkarmadı. Buna bugüne kadar bakan da olmadı. Değerli Başkanlığımız kadrolar boşaldıkça çeşitli sakıncalardan ötürü teşkilattan uzaklaştırılan insanlarla veyahutta emekli olmuş insanları doğrudan vazifeye davet ederek karşılamaya çalışmışlardır.

Oysa ülkemizde en az 20.000 yüksek din eğitimi görmüş eleman mevcuttur. Bunların arasından Başkanlığımızın kadrosu olan 1400 civarındaki elemanı temin etmek pekâla mümkünken nedense rağbetsizliğe devam edilerek bu bugüne kadar gelmiştir.

Bugüne kadar gelmesinin sebebi şudur: Vaizlik devlet yanında, ilgililer yanında hazır yiyici gibi mütalâa edilmekte ve maalesef devletin bazı kadrolarındaki insanlar yahu bu adamlar ne iş yaparlar ne üretirler şeklinde çok nakıs, çok usûlsüz sözler söylemektedir. Vaizin sade vatandaştan, Cumhurbaşkanına varana kadar söyleyeceği sözleri vardır ve söylemişizdir de bunu unutmamak lâzım ve böylece düşük bir statüde durumu kurtarmaya çalışıyor haklı olarak meselenin özünü bilmeyen hocalarımızda çok ağır tenkitlerle vaizlik müessesine yönelmektedirler.

Vaize ödenen maaş hademe maaşıdır. 35 yıllık bir vaiz olarak alınan maaşın tamamı 4 milyon civarında seyretmektedir. Bu son şeylerle 5-10 kuruş farketmiştir. 35 senelik hizmet nerede, 3,5-4 milyonluk ücret nerededir? Gelmiyor genç arkadaşlarımız gelmiyorlar. Niye? idareci olurlarsa başka sahada çalışırlarsa çok daha fazla, iki kat üç kat maaş alıyorlar ve elbetteki oraya kaçıyorlar.

Bu nedenle şunu hatırlatmak istiyorum. Evvela vaizi inşa edecek çareleriniz ne ise şu Şûra bunları konuşsun vaiz yetiştirilsin vaizin statüsü verilsin. Vaiz suç işliyorsa takibata uğrasın ve o zaman göreceksiniz ki şu şikayetlerin hepsi ortadan kalkacaktır. Vaiz acınır bir statünün içerisindedir. Bunu bugüne kadar bir türlü anlatamadık, duyuramadık ve duymakta istemediler. Vaktim var mı hocam?

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Hayır vaktiniz doldu. Çok heyecanlı olduğunuz için bitirin tamamlayın.

– Eskiler öyle derler aşk ağlatır, dert söyletir. Ben bu işin sıkıntısını çekmiş bir insanlardan birisiyim efendim. Hepinize saygılar sunarım.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

Sağolun. Dışişleri Bakanlığımızın sayın temsilcisi isminizi lütfetmediniz. Buyrun Senbir TÜMAY, ama beş dakika değil üç dakika veriyoruz.

– Daha kısa efendim.

– Daha kısa, peki sağolun, buyrun.

Senbir TÜMAY

– Sayın başkan, değerli katılımcılar benim söz almaktaki amacım, daha önce belirtilmiş olan bir hususta belki bilgi eksikliği vardır onu tamamlamak açısındandır. Daha önceki sayın konuşmacılar bu yurtdışındaki bazı ülkelerde İslâm dininin temcilciliği ve dinin resmen tanıtılması hususuna temas etmişlerdi. Sayın Profesörün de ifade ettiği gibi Belçika'da bu gerçekleşmiştir. Fakat dışarıdaki Türk Toplulukları açısından en önemli ülke olan Almanya'da henüz bu amaca ulaşılamamıştır.

Bunun çok çeşitli sebebleri var. Fakat esas Alman makamlarınca da aranan husus ordaki en kalabalık Müslüman topluluğunun veya onları temsil eden dernek veya kuruluşların bu temsil görevini üstlenmesidir. Dolayısıyla halen şu anda aşağı yukarı 2 milyona yakın bir vatandaş topluluğumuzun bulunduğu Almanya'daki bu temsilcilik görevinin Türk Topluluğu tarafından üstlenilmesinin normal bir gelişme olacağı düşüncesindeyim. O bakımdan diğer Müslüman lider kuruluşlarla o aşamada işbirliği yapılmasında bir fayda mütalâa etmiyorum.

Bu benim şahsî fikrimdir ve daha önceki temaslarımızda da şu an Ortodoksluk meselâ Almanya'da resmi din olarak tanınmıştır. Bunun verdiği bir takım avantajlar oluyor. Kuruluş açısından da ve kabul eden devlete bir takım yükümlülükler getiriyor. Bir Ortodoks din adamının ifade ettiği gibi yaklaşık 25 sene Ortodoksluğun tanınması için gayret sarfedilmiş, bizim vatandaşlarımız mevcut bilgilerimize göre bu amaçla daha yeni çalışmaya başlamış durumda. Dolayısıyla tahmin odur ki önümüzde daha uzun bir zaman olabilir. Bunun kısaltılmasının da bir yerde gayretlerle orantılı olduğu söylenebilir. Fakat her halukârda en kalabalık olan Türk topluluğunun bu konuda ön alması ve bir an önce amaca ulaşması için gayret sarfetmesinde yarar vardır.

Teşekkür ederim efendim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Biz teşekkür ederiz, sağolun. Prof.Dr.Süleyman Hayri BOLAY. Lütfen Mustafa bey. Hayır siz daha sonra arada görüşün Senbir bey ile. Artık vaktimiz çok daraldı. Lütfen beş dakika.

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY:

– Sayın başkan, ben beş dakikaya varmadan bitirmek niyetindeyim. Bir kaç noktaya temas etmek istiyorum. Birisi Türk Cumhuriyetlerine irşad hizmetleri götürülürken tabii çok değişik metodlar uygulanacak ama bence en kalıcı olacak olanı ve en verimli uzun vadede netice verecek olanı Ahmet Yesevi'nin kendi memleketinden başlayarak Anadolu'ya, Balkanlar'a kadar uygulamış olduğu irşad metodunun kendisi. Bugün buradan başlayarak oraya gönderilmelidir tersine çevrilerek, bunu bir uzun vadeli kültür politikası ve irşad politikası olarak benimsemek en verici, en verimli, en kalıcı olanıdır. Bu bir.

İkincisi burada işaret edildi. Türk Cumhuriyetlerindeki Müslümanların telkine müsait durumu var ama 150 senedir ateist bir ve 80 senedir aynı zamanda hem ateist

hem marksist-komünist bir kültür hayatının, eğitim hayatının tesirinde oldukları için onlara hemen bizim normal iman esaslarımızı kolaylıkla telkin edebileceğimiz zannedilmesin. Çünkü farzedelim Allah'a inanıyorum diyor bizim görüştüklerimiz de var, ordan edindiğim intibada bu, Allah'a inanıyorum diyor fakat kendi Allah tasavvuru o maddeci anlayışın içindedir, daha onun dışına çıkamamıştır. Soyut ve mücerret bir Allah anlayışına ulaşamamıştır. O da zaman alacaktır. Evvelâ yani maddenin ve maddeye dayanan varlıkların bir şey olmadığı, onunla bir yere varılamayacağı ve ilâhî veya manevî bir hayata ulaşılamayacağı fikri ona verilmiş olması lâzımdır.

Bu noktayı da böylece işaret ettikten sonra bir başka nokta, ben bildiğim kadarıyla yanlışta olabilir. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı şimdiye kadar Türkiye'de özürlülere bilhassa görme özürlülere hitap edebilecek hiçbir dinî faaliyette bulunmamıştır. Bunların birtakım dernekleri var, bunların okulları var, devlet tarafından açılmış bu okullarda veyahut derneklerde veya onların dışarısında cemiyete kendilerini kabul ettirmeye çalışan birtakım faaliyetleri var.

Fakat birtakım iyi niyetli olmayan insanlar bu insanların gözlerinin görmemesinden veya diğer zaaflarından, eksiklerinden dolayı onları kendilerine veya kendi inançsızlıklarına kolaylıkla sürükleyebilmektedirler. Bunlara karşı süratle birtakım faaliyetlerin içine girilmesi lâzım. Meselâ bunların bazı dernekleri kendi gayretleri ile bilgisayar alabilmek için para toplamışlar. Bilgisayar almışlar, printer almışlar. Kur'an-ı Kerim'i kabartma harflerle o aletle yazmışlar. Fakat basmaya imkânları yoktur. Sesli ve görüntülü mümkün değilde, sesli kasetler çıkarmaya çalışıyorlar bir kısmı bunların kendi gayretleriyle telâfi etmeye çalışıyorlar ve hatta bunların bir kısmı benim bildiğim kadarıyla Türk Cumhuriyetleri'ndeki görme özürlü vatandaşlarla veya teşekküllerle işbirliği yapma gayreti içine girmişlerdir.

Diyanetin ve tabii ona bağlı kuruluşların Türkiye Diyanet Vakfı'nın buna benzer faaliyetlerin içine girmesi gerekmektedir. Yayın faaliyeti olarak aynı zamanda irşad faaliyeti olarak ve aynı şekilde hem Türkiye'de hem de o diyarlardaki Sünnî itikatın dışında inanan Şiî veya Alevî diyebileceğimiz. Türkiye'de de öyle Bektaşi dediğimiz vatandaşlara, insanlara hitabende Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir yayını yoktur. Ne sesli, ne görüntülü ne de yazılı basılı bir yayını yoktur, faaliyetleri yoktur. Bunların süratle ele alınması lâzımdır.

Bugün benim acizane kanaatim, Cumhuriyette, Cumhuriyetin başlangıcında, tekkelerin kapatılmasından bu yana bilhassa Bektaşilik ve Alevîlik yozlaşmıştır. Çünkü kökleri ile bağları kopmuştur, koparılmıştır. Eski kültürü alamamışlardır. Dedeler cahil kalmıştır. Dedeler cahil kaldığı için gençlerle irtibatları kuramamışlardır. Kuramadıkları için bu boşluğu 1940'lardan itibaren Türkiye'de marksistler-komünistler süratle doldurmuşlardır. Buna karşı halen de devam etmektedirler. 1960'lı yıllarda meselâ 60 ihtilâlinin hemen akabinde ben hatırlıyorum, ismini de vereyim Cumhuriyet Gazetesinde işte meşhur yazar Yaşar Kemal'in Alevîlik ayrı bir dindir diye yazısı çıkmıştır. Kendisi o zaman marksistti ve ateistti, din ile ilgisi olmayan bir kimse ama (o grubu), o tarafa çekebilmek için ondan sonrada ondan öncede birtakım faaliyetlerin içine girilmiştir.

Diyanet bütün bunlara bugün hâlâ bîgânedir. Bundan dolayıda Bektaşilerle, Alevîlerle işbirliği yapılarak aslında yani bundan 50-100 sene önce ne ise, neleri varsa yazılı kültürlerini çıkararak Bektaşi ilmihalini yayınlamalıdır.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Ben kestim

– Evet bende kestim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

–Ben teşekkür ederim. Prof.Dr.Sabahattin ZAİM bey hocamız konuşacaklar, tabii zaman çok kısaldı, çok kısaldı derken hocam şeran de vaktimiz doldu. Bundan sonra kendi cebinizden yiyeceksiniz, ona göre.

Prof. Dr. Sabahattin ZAİM:

– Teşekkür ederim.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Sayın Başkan, muhterem hazırun, çok güzel bir Şûra toplandığı için evvelâ yöneticileri tebrik etmek isterim; burada çok istifadeli bilgiler ediniyoruz. Bendeniz burada size kısaca Türk Cumhuriyetlerindeki görevlerimiz hakkında da kısa bilgi arz etmek istiyorum.

Birinci nokta şudur, bugün Sovyetler'in ve Yugoslavya'nın yıkılmasıyla ortaya çıkan bölgelerde; Türkistan bir bölge olarak, İdil-Ural bölgesi ikinci bölge olarak, Transkafkasya üçüncü bölge olarak, Kırım ve Balkanlar dördüncü bölge olarak ele alınmalı ve bunların yapıları ayrı ayrı incelenmelidir. Çünkü farklı sosyal bünyeleri vardır. İrşad bakımından da farklı metodlarla yaklaşmak gerekecektir.

İkinci nokta, Türkistan'da İslâmî bakımdan bendeniz hasbe'l-kader bu gölgelerin hepsini müteaddid defalar gezme imkânını buldum. Onun için müşahadelerime dayanarak arz ediyorum. Dinî, İslâmî bakımdan en kuvvetlisi Türkistan'da Özbekistan'dır. Diğerleri kademe kademe Türkmenistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan diye gider.

Özbekistan'da tarihi olarak bir Arap medresesi, Sovyetler döneminde dahi kapatılmamış tek medresedir ve orada yetişmiştir bugünkü uleması. Orada halka dayalı, halk seviyesinde bir İslâmî inanış vardır ve bunun da kaynağı daha ziyade Nakşibendi tarikatıdır. Fakat entellektüel seviyede İslâm'ın yetişmesi gerekir. Burada medreseler Kur'an kursları açmak suretiyle bir faaliyet vardır.

Fakat umumiyetle bütün bu Orta Asya'daki irşadda takip edilecek yöntem şu olmalı mevcut yönetimler hepsi eski yönetimlerdir. Yani personel değişmemiş, yönetimler isim değiştirmiştir, dolayısıyla ateizmden geliş vardır o bakımdan yaklaşımda fundamentalizme hayır, İslâm'a evet diyorlar. Buna göre tedrici bir surette yaklaşım lâzımdır. Çünkü bütün bu yeni cumhuriyetlerde yeniden bir yapılanma süreci vardır ve bu dört safhada, bu süreç halen devam etmektedir.

Birincisi siyasî sahada, azınlık oligarşisinden ve otoriter rejimden demokrasiye geçiş, iktisadî sahada marksizmden serbest piyasa ekonomisine geçiş, sosyal sahada ve kültürel sahada enternasyonalizmden millî benliğe, özdeğerlere geçiş ve dinî sahada da ateizmden inanç hürriyetine geçiştir.

Şimdi bu sahada yapılacak işleri arz ettiğim gibi bölgelere göre farklılaştırmak lâzım gelecektir. Azerbaycan'da özel bir durum vardır ve orada bugün üç müessese ku-

rulmaktadır, kurulmuştur. Bir Kafkas Üniversitesi kuruluyor, bir işletme fakültemiz vardır, Türk Dünyası Vakfı'nın kurduğu, Türkiye Diyanet Vakfı'nın kurduğu bir İlâhiyât Fakültesi vardır. Dolayısıyla bunlar arasında da bir işbirliği yapılmasında fayda vardır. Bu arada cemaatlerin çalışmaları mevcuttur.

Kazakistan'da bir Ahmet Yesevî Üniversitesi kurulmaktadır. Bu üniversiteninde yönetim kurulu başkanı Kazak, daha doğrusu başkanı Türk rektörü Kazaktır, müavinleri karışıktır. Buraya da özel bir ihtimam gösterilmesi gerekir. Devletle, Diyanet İşleri Vakfı'nın ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın işbirliği yapmasında büyük fayda vardır.

Bir diğer başka nokta; dinî sahada umumiyetle müşahede ettiğim husus şudur. Bu bölgelerde halk iman bakımından Müslümandır. Fakat muhtevası kaybolmuştur; bilgi yoktur, Müslümanlık olarak adeta üç şey kalmıştır: Sünnet merasimi yapılır, dinî nikâh kıyılır ve mevlüt okunur. Onun dışında İslâmiyeti yeniden götürmek gerekecektir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim, dinî yayınlar gönderilmesi gerekir. Burada incelik şudur; bu ülkelerin çoğunda Latin alfabesine geçiş sözkonusudur. O zaman yayınları hem Latin, hemde Kril göndermek gerekiyor. Çünkü Azerbaycan'da ve bazı ülkelerde şu şikayetler şu anda vakidir.

Geçen sene başlatılan Latince tedrisat 1. sınıflardan ikiye geçen çocuklara kitap bulunamıyor. Tekrar geriye dönme tehlikesi var deniliyor. O bakımdan Türkiye'den azamî destek sağlanmalıdır.

Televizyon sahasında Avrasya Televizyonu dinleniyor. Fakat iki yönden eksikleri var. Birkaç ay önce Kazakistan'a gittiğim de Avrasya Televizyonu'nun Kazakistan'da kesildiğini müşahade ettim. Zahiri sebeb Merhum Özal'dan sonra malî finansman noktasının yerine getirilemeyişi; bir başka sebebte bizim televizyonların başlangıçta Avrasya'nın Almanya paketi ile müşterek gönderildiğinden oradaki şartlara biraz uygun düşmemesi olmuştur.

Yayın olarak Zaman Gazetesi bütün bu saydığım devletlerde haftalık ve 15 günlük olarak yayınlanıyor. Yarısı Kril, yarısı Türkçe olarak. Tabii bu üstadımız yayınlar gitsin diye buyurmuşlardı, onun için böyle bir başlangıç vardır. Arkasının gelmesi tabiî gerekir.

Özel olarak, cemaatler olarak, Türk Milleti olarak bu Türk Dünyası'nda özel kolejler kurulmaktadır ki kanaatimce şu anda Türk Milletinin yaptığı en önemli katkıdır bu. Vaktiyle Horasan Erenleri'nin buraya gelişi gibi şimdi Türkler oraya gitmektedir.

Belki bilginiz vardır, 50 yi aşmış kolej şuanda çalışmaktadır ve bu sene sonunda veyahut gelecek sene başına kadar da-bildiğim kadarıyla-bunların miktarı 100'e ulaşacaktır. Çoğunu gezdim, gördüm iftihar ettik, gözlerimiz yaşardı. Orada güzel hem ilmî şekilde hemde mutedil bir şekilde hareket ediliyor. Eski Rus okulların çoğu alınmış vaziyette ve hiç efendim ürkütmeden hatta İslâm'ın adını zikretmeden güzel bir eğitim verilmektedir ve bütün bu sahalarda devlet olarak biraz evvel Sayın temsilcisi konuştu Dışişleri Bakanlığı'nın; Türk Cumhuriyeti TİKA adı verilen Türk Dünyasındaki bütün faaliyetleri koordine edici bir merkez Ankara'da kurmuştur. TİKA, Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı, devletin ve cemaatlerin iş birliği yaparak bu faaliyetleri götürmesi halinde zannediyorum sarfedilen gayretlerle azamî verim elde edilecektir. Hizmeti geçenleri tebrik ediyorum. Saygılarımla arz ederim efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederiz Sayın ZAİM. Efendim bu çay molasından önce son sözü Nijaryalı dostumuz Dr.Abdullateef Oladimeji ADEGBİTE'ye veriyorum. Sayın ÇAĞATAY ve Sayın ÖZTÜRK'ün çay molasından sonraki ikinci tartışması safhasında hocam için verirseniz.

Dr. Abdullateef Oladimeji ADEGBİTE:

Bismillâhirrahmânirrahîm,

Sayın Başkan, Komisyon Üyeleri,

İçtenlikle bu öğleden sonraki Diyanet İşleri ve Bakanlık Müsteşarlığı Dış Hizmetler konusundaki açıklamaları bir defa daha dinleme fırsatı ile müşerref olacağım. Allah Subhanehu ve Tealâ, Türkiye'yi çok çok emsalsiz bir konuma yerleştirmiş, hem coğrafî ve hem de tarihî itibarla. Bu demektir ki bazı sorumlulukları havi kılınmıştır. Çünkü coğrafi olarak Avrupanın ve öyleyse de Cumhuriyetinde Avrupalı nüfusun, Avrupaya karşı da genel anlamda özellikle orada yaşayan yurttaşları bakımından sorumluluk taşımaktadır.

Ayrıca biliyoruz ki Türkiye Cumhuriyeti, Türkî Cumhuriyetlerde de İslâmiyeti yaymakla yükümlü konumdadır. Yine bununla birlikte dünyanın her yerindeki Türk vatandaşlarına karşı da mesuliyetleri bakidir. Ancak şunu farkettim ki mevzu olan boyutta, yani sorumluluklarınızda, yeni dünya ülkeleri arasında İslâm'ın güçlü tanıtımı alanında Amerika, Avustralya, Afrika ve Karaipler'de ve diğer yerlerde yükümlülükler terkedilmiş, son yıllarda varlık göstermiyor. Tarihte Türk mücahitlerinin yaptığı muazzam işler yüzyılın başına kadar gelmekte. Diyanet İşleri Başkanlığı'na önermek istiyorum ki, üçüncü dünya ülkeleriyle ilgili yükümlülükleri tekrar ele alsın. Asya, Afrika ve Amerika'da olduğu kadar buralarda da ilgi kursun. Bu alanlarda birçok şey olmakta ve oraların halkı yardımlarınıza muhtaçtır.

Bu gibi bağlantılar nasıl biçimlendirilmeli?

Benim önerilerim şunlar olacak:

Müslüman akademisyenleri özendirme ödülleri düzenlenmesi başta gelir. Adıgeçen bölgelerde ilim adamları gelip araştırma yapıp, başladığınız büyük cihadı ortaya çıkarmalı, davayı canlandırmalı. Büyükelçilikleriniz yoluyla bu merkezlere sizin öğretim yapacak kimseleri tayininiz ikinci sırada gelmeli. Zaman zaman özel eğitim programlarıyla bölgeler bazında, teritoryel ve nihayet bazı kilit merkezlerde bu alanları değerlendirmelisiniz. Son olarak ve benim şahsi görüşüm de bu merkezde olmak üzere, olanak bulundukça önemli Müslüman liderlerin ülkenize gelip bu plân içindeki ülkelerden ilgiyi sizin ülkenizde yakinen İslâmiyetin nasıl yaşanıldığına çekmeleri, kendi yurdunuzda yapılan propaganda çalışmaları gözlemlenmeli.

Değerli delegeler.

Bu sabah konuşmacılardan biri Yunanistan'daki azınlık Müslüman cemaatin bir arzusunu bildirdi, fakat bu çok uygun bir ortam olduğu halde pek tepki duyulmadı. Affınıza sığınarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son haliyle bir bağlantıyı sağlayıp, söz ettiğimiz konuyu etraflıca detaylı bir bilgiyle Türkiye Dış İşleri Bakanlığı'na bildirse. Böylece mesele kuruluşu bakımından toplumların ilgisi düzeyine çıkarılsa...

Selahattin KAYA:

-Sanayiciler daha lise çağındaki gençlerin en zekilerini kapmak üzere yarış halindedirler. Bunun yanında, diğer üniversitelerde okuyan, başarı gösterenlere çengel atan, kanca atanlar ve onları çeşitli vaadlerle, burslarla ellerinin altına alanlar, günümüzde çoğunluktadır. Ayrıca üstün vasıflı, üstün zekâlı çocukları özel eğitimlerle kendi sahalarında kullanmak üzere yetiştirdikleride malumunuzdur.

Bize gelince, biz ne yapıyoruz? Şimdi asıl onun üzerinde durmak istiyorum. Bugüne kadar imam-hatip okullarımızın kırk senelik bir geçmişi bulunmaktadır. Dönüp baktığımızda bu müesseselerimiz dinî hizmetler yönünden çok faydalı hizmetler vermişlerdir ve büyük açığı kapamışlardır, ama özlediğimiz evsafta görevli yetişti mi, yetişmedi mi? Bunun münakaşası yapılmaktadır.

Benim kanaatim, bu kadar ders arasında ve dolayısıyla da yetişme şartlarının nâmüsait olmaları yönünden, pek mesleğe yönelen arkadaşlarımızda üstün vasıflı elemanları az bulabilmekteyiz. Çoğunluk, önlerine açılmış olan üniversite kapıları sebebiyle çeşitli dallara ayrılmakta tıbba, mühendisliğe ve diğer dallar daha verimli, daha istikbali olan sahalara bu elemanlarımız kaymaktadırlar.

Yalnız, bu arkadaşlarımızı Diyanet'e kazandırmak, mesleğe kazandırmak ve irşad hizmetlerine kazandırmak için bazı tedbirlerlerin alınması taraftarıyım. Özellikle Kur'an kurslarından itibaren mesleğe hazırlayıcı programlarımız olmalı ve Kur'an kurslarındaki çok zeki talebeleri burslarla, çeşitli koruma tedbirleriyle onları yetiştirme yoluna gitmemiz gerekiyor. Daha sonra imam-hatiplerde, fakültelerde bu arkadaşlarımızı mesleğe hazırlayıcı hem tahsilini devam ettirme yönünden, hemde dışarıdaki korumayla ve eksiklerini giderme yoluyla bu tedbirleri almalıyız.

Bunların yanında, benim asıl düşündüğüm ve huzurunuzda ifade etmekten çekinmediğim bir husus var. Malumunuz 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gereğince bütün eğitim müesseseleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır. Bu arada, dinî hizmetlerin ifası için imam-hatip mekteplerinin açılmasını Milli Eğitim'e vazife olarak kanun vermektedir. İlahiyât fakültesinin de açılmasını ha keza aynı kanun emretmektedir.

Şimdi kanunî bir vakıa olarak bu Tevhidi Tedrisat Kanunu'nu ilk delen, ilk ayrılan askerî müesseselerimizdir. Askeriye dedi ki Milli Eğitim'in yetiştirdiği bir subayla ben vazifemi yapamam. Subayımı kendim yetiştireceğim dedi. Ve ilk olarak askerî okullar açılmış oldu. Daha sonra polis okulları, meslekî okulları, maliye okulları diğerleri böyle devam etti. Yani burdan şuna gelmek istiyorum, her müessese kendine lâzım olan elemanı yetiştirmek için okullar açmıştır.

Günümüz ihtisaslaşma asrıdır. Dolayısıyla din görevliliği birçok vasıflar isteyen disiplin isteyen meslekler arasındadır. Binaenaleyh gerek insan seçiminde, gerek eğitim müesseselerinin iyileştirilmesi ve daha sonrada mezunların himaye görerek ve diğerlerinden meselâ bir doktordan yahut diğerlerinden geri kalmamak üzere maddî ve manevî şartların da kendisine hazırlanması sureti ile özlediğimiz ve her an beklediğimiz neslin, beklediğimiz görevlilerin yetişmesini böylece sağlamış oluruz.

Buna muhtacız, mecburuz ve buğünkü geldiğimiz noktada, buna bizi zorlamak-

tadır. Bütün arkadaşlarımız dinledikleri hatipten, dinledikleri vaizden veya camide görülen aksamalardan şikayetçi oldular. Eğer elemanlarımızı biz tam manası ile yetiştirdiğimiz takdirde bunlardan şikâyete hakkımız olmaz düşüncesindeyim. Marifet iltifata tabidir, bu iltifatı bu eğitim müesseselerimize ve yetişen elemanlarımıza göstermek zorundayız.

Din görevlilerinin bir özelliği daha vardır. Her meslek mensubu haklarını almak için gerektiğinde greve gider, gösteri yapar, iş bırakır, şu yapar bu yapar ama din görevlilerinin mesleğinin nezaketi ve nezahati gereği, her türlü imkâna başvurması mümkün olamamaktadır. Hatta en kanuni haklarını almakta bile geri kaldıkları vakıadır.

Ama günümüzde, "hak verilmez, alınır," düsturu geçerlidir. Biz istiyoruz ki, bu Şûrada alınacak kararlar muvacehesinde din görevlilerine lâyık oldukları haklar, mevkiler ve itibar kazandırılsın. Dolayısıyla memleketimizin gözbebeği olan bu müesseselerimiz, korunmuş olsun ve beklediğimiz hizmetlerde bu müesseselerimizden alınmış olsun. Hepinizi saygı ile selâmlarım, efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim Sayın KAYA.

– Efendim ikinci konuşmacımız Muhterem Ahmet KABAKLI beyefendinin, **"İrşad Görevlisinin Halkla Diyaloğu"** konusunda.

Ahmet KABAKLI:

– Sayın Başkan, sayın dinleyiciler, hepinizi saygı ile selâmlarım. Diyanet'i, böyle bir Şûra'yı tertip ve başarmaktan ötürü tebrik ederim. Dertleşelim, önce bir kaç şeyi de söylemek istiyorum bu arada, konuşmama başlamadan önce. Bu Şûra'nın büyük işlerinden biri zannediyorum anlaşıldığına göre, din adamlarının, din adamlarımızın durumlarını yeniden ele almak meselesi olacaktır. Maddî, manevî anlamda bu bir uyanış devridir efendim. Kültür, din adamlarının kültürü meselesinde bazı tartışmalar olduğu ama eski-yeni demeden din adamlarımızın da öğretmenlerimiz gibi ve diğer bütün irşadcılarımız gibi kültürlü yetişmesi meselesi tabiî. Türk maarifinin meselesi olarak Diyanet İşlerinde de ele alınmalıdır. Kültürsüzlükten dökülmekte olduğumuzu her sahada, gazetecilik başta olmak üzere ifade etmek istiyorum, efendim.

Bahtiyar Vahapzade'nin bir yazısını yarın ben neşredeceğim. Orada diyor ki Vahapzade; -Azerbaycan'ın bu içine düştüğü felâket hâli, o kadar güzel izah ediyor ki, bunu bir kolej okul meselesine bağlıyor diyor ki; Erivan'da. Şeyd'e, Londra'da diyor Ermenilerin kolejleri vardı. Ermenice tedrisat yapan kolejler ve Londra'ya giden Ermeniler orada Ermenice okurlardı, tahsil yaparlardı diyor. Halbuki Bakü'de Rus kolejleri vardır. Ve bizim Türk çocukları onlara can atmaktadır diyor. Bundan daha güzel bir aynası belki de olamaz hiçbir zaman. Azerbaycan'daki yenilişin, yenilginin de felâketidir.

Şimdi böyle bir felâketin Türkiye'yi de beklemekte olduğunu müsaadenizle benim söylememe lüzum yok. Bunu hepiniz biliyorsunuz, herkes Türkçe konuşmamak, Türkçe okumamak için can atmakta ve din adamlarıda Türkçeyi maalesef çok bozuk konuşmakta. Bunu bir saniye unutmayalım. Yani ama din adamları konuşuyorda efendim. Hepsinden özür diliyorum. Büyük seçkinlerimizden profesörlerimiz doğru mu konuşuyor Türkçeyi? Yazarlarımız doğru mu konuşuyor Türkçeyi? Efendim böyle bir

felâketin içindeyiz. Bir Türkçeyi hor görme felâketinin, Türkçeyle oynama, İslâmla oynandığı kadar Türkçeylede oynanmış Türkiye'de ve bu oyunun cambazları, bir takım parsalar kapmış ama, memleket nereye düşmüş bunu bir iyi düşünmemiz gerekiyor, yani bunu ifade etmek istedim. Her halde Din Şûrası'nın nezaketine, diplomasisi girer, girmez diyemem, efendim.

Batı Trakyalı Türkleri dinledik, ama iyi dinlemedik, çok büyük dertleri var. Yine Türk âleminden gelen din adamlarını dinlemedik, dinlememiz güç, Sabahattin Bey bir iki arkadaşım sözcü oldular, Allah razı olsun, ama onları sözcüsüz dinlememiz, dertlerini mutlaka almamız, anlamamız gerekiyor.

Türkiye'nin büyük devlet olduğu iddiasına bende katılmak istiyorum bütün gönlümle, fakat Türkiye hem kendisini bu halde tutup, hemde Türk âleminin devleti olmak gibi bir büyük rüyaya açık değil, hazır değil. Uyanmamız gerekir. İslâm âlemine doğru uyanmamız, Türk âlemine doğru uyanmamız, öncelikle Türk âlemine bir anlamda Türk ve İslâm zaten o âlemde birleşiyor, orada birleşiyor. Efendim bu uyanıklık tabiî olamazdı, dış Türklerden bahsetmek yasaktı, kanunla suçtu. Böyle gaflet devreleri geçti ve bu gaflet devrelerinden sonra inşaallah şüphesiz uyanık olan sevgili dostlarım sevgili din adamlarımız, bu konuda da halkı uyartacaklardır, ümit ediyorum.

Buradan girmek istiyorum. Dünyanın her yerinde mabetler Türkçenin, yada o yerin dilinin en güzel konuşulduğu yerlerdir. Bizde mabetler Türkçenin çok bozuk konuşulduğu yerler haline gelmiştir. Her sahada olduğu gibi efendim bunun Arapta, Fransızda, Latinde ve bizde din adamı en güzel ana dilini en güzel konuşur, en güzel ifade eder. Bunu sağlamak zorundayız, bunun için kurslar mı gereklidir, sözlü çalışmalar mı gereklidir? Ne gerekli ise bu mutlaka yapılmalıdır. Zira din, herşeyden evvel muhafazakârlığı temsil eden dilde de muhafazakârlığı yani uydurma dil de kullanıyor, şuurunda olmadan, farkında olmadan, uydurma dilde kullanıyor ve bu dil asla anlatmak istediği şeylere gitmiyor. Ters düşüyor sapa düşüyor. Dikkat edilmesi gerekiyor, en azından klasik bir dil kullanması, temiz bir Osmanlı yani Türkçe, gelenek Türkçesi kullanması zarureti vardır. Bunu arz etmek istiyorum.

Evet efendim ikincisi gene bununla ilgili ilâve olarak şunu söylemek istiyorum. Din adamlarımız bugüne kadar olduğu gibi, bugünden sonrada edebiyattan faydalanmalıdır. Bu noktaya temas edilmemesi bana hazin geldi. Zira hem kültürün, hem dilin kaynağında edebiyat vardır. İmam-Hatiplerimizde bu program mevcuttur. Fakat biraz daha kuvvetlendirilmeli, İlâhiyat Fakültelerinde bu program fevkalâde güçle, kudretle ele alınmalı edebiyat, çünkü edebiyat, bizim temel kültürümüz olmuştur. Yani neresinden tutarsan 13. asırdan beri fikir adına, felsefe adına, dünya görüşü adına, tasavvuf olarak, din olarak ne vermişsek edebiyatla vermişizdir.

Şimdi bir Yunus'u çıkarınız, bir Fuzûli'yi çıkarınız, bir efendim Sinan Paşa'yı ayırınız, yakınlarda Yahya Kemal'i, Akif'i, bertaraf ediniz, din adamının da sözü kalmaz. Çünkü en güzel sözler orada ifade edilmiştir. En güzel sözler, dinin de en güzel sözcüsü edebiyat olmuştur. **"Bir kez Allah dese şevk ile lisan, Dökülür cümle günah misli hazân."** Buyurunuz, bu onbeşinci asrın Çelebi'nin bir sözü, yani neresi şeriata, neresi Türkçeye, neresi tarihe, neresi vicdana aykırı bunu bulsunda diyorum. Vâiz efendi bunu bulsunda artık telkine gitmesin çok iyi sana bunu söyledim, çok talebeme bunu söyledim. Yani efendi oğlum milliyetçilik filan yapma böyle bir şeye girme bırak,

Yahya Kemal'i okut, Akif'i okut, edebiyat dersi müsaait neden başını derde sokuyorsun, bir de milliyetçiyim, milliyetçiyim birde Müslümanım diye demene lüzum yok. Bu kültürün içindesin zaten, büyük bir rahatlıkla verilecektir. Verilir hem lüzumludur, hem faydalıdır.

Efendim bir Süleymaniye'de bayram sabahı'nı alınız. Vaaz örnekleri diyordunuz, vaaz örneklerinin en güzeli işte en güzeli yani nereden bakarsan **"Deniz ufkunda bu top sesleri nereden geliyor, Barbaros belki donanmayla seferden geliyor"**. Adalardan neyse, şimdi şiir okumayalım da, çünkü ben başlayınca giderim. Söylenişinde tarih var, içinde edebiyat var, sanat var, büyük bir aşk var, efendim yani ne arıyorsanız. Bu Yahya Kemal'in Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirinde var. Öyleyse bunu verin ve şerh edin anlatın, camii vaizide hatibide efendim, hocasıda, ders-i âmıda bunu okutsun, öğretsin. Bir gün Şişli camiinde bir sevgili hocamız efendim Yahya Kemal'in ezansız semtler yazısını okuyor. Aman ne kadar güzel okuyor, ne kadar güzel anlatıyor. Dedim ki lüzum yok vaiz efendilerin kendilerini yormalarına, hiç lüzum yok. Yazılmış hazır size şerh düşüyor, binaenaleyh edebiyat bilmek zorundasınız.

Dediğim gibi ne verdikse edebiyat diye ne verdikse bakınız. Ziya Paşa'yı, Hikmet'i, Bağdat'lı Ruhi'yi, hangisini açarsınız açın lirizm namına, hiciv namına, efendim hikmet namına ne vermişsek edebiyatla vermişizdir. O devrin âdeti zaten böyle idi. Yani herşey manzum söylenirdi. Yahut mensur söylenirdi, derdimizde budur. Bu bugünde böyle olmalıdır. Hem edepli hem estetik olmalıdır. Hem güzel hem zarif edindim birde çocuğun ruhu efendim. Cemaatın ruhu ferahlıyacaktır. Söylediğimiz beyitle yani nasihat kadar belkide insana ağır gelen bir yük yok, ama nasihatı böyle usulünce üslûbuyla siz vermeyin efendim. Yahya Kemal'e söyletin, efendim tabiî başta Peygamber Efendimize söyletin yani, Hazreti Ali'ye söyletin yani, onlar söylerlerse bu daha makbul olur, naklen olur. Hatta La Martin'e söyletirseniz daha da çok seviniyor millet. Onlarda biliyorlarmış bu işi diye.

Yani binaenaleyh bizim temel meselemiz bir yerde irşadda, edebiyattan çok büyük ölçüde faydalanmak zorundayız. Bunun içinde kulüplere ihtiyaç vardır. Efendim Şeyh Galib'i, **Efendim Sen Ahmedi Mahmud'u Muhammedsin efendim, Haktan bize düstur-u müeyyetsin efendim.** Varmı bundan daha güzel bir söz? Sen kimsin de bundan daha güzel bir sözle Hazreti Muhammed'i methedeceksin! Yapmış, söylemiş sana örneklerini vermiş değil mi? Efendim evet Nedim bile yani dinle alâkası yok zannedilen bir şair bile bakınız **"Hac yollarında meş'aleyi karban gibi erbab-ı aşk içinde nümayansın ey gönül"** diyor. Yani hac yollarındaki kervanın ışıltısı nasıl görünüyorsa herkesin içinde, çöllerde benim gönlümde bende âşık olarak öylesine parlıyorum orta yerde, diyor bakınız. Aldığı şey dinîdir, İslâmîdir. Yani bu mecazlardan uzak bir nesle doğru gidiyoruz. İfadesi olmayan şeyin aslıda olmaz. Ya ifadesini kaybedersek İslâmiyetin? İfadenin en güzeli burada bulunuyor.

Efendim hiciv mi arıyorsunuz? işte Zahid'e, kuru suratlı, asık suratlı Zahid'e, Bağdatlı Ruhi'den bir sitem, **"Gör Zâhid'i, kim sahibi irşad olayım der, dün mektebe vardı, bugün üstad olayım der."** Buyurunuz biraz evvel efendim, vaizlerimizin çok daha iyi yetişmesi lâzım geldiğini sizler söylediniz. Adamda söylemiş, ne zaman, 500 sene evvel söylemiş, 500 sene evvel. Bunlar kulağımıza küpe olmazsa büyük bir yanlışlığın içine doğru sürükleniyoruz diye korkarım.

Fuzûlî Peygamber Efendimizi övüyor? Nasıl övüyor? Su Kasidesinde efendim. **"Ömürlerdir hâki payine yetem dir, muttasıl başını taştan taşa urûr gezer âvâre su"**. Bu, Dicle, Fırat'ın tasviridir. Dicle ve Fırat Peygambere doğru gitmek istiyorlar, ama yazık yetişemiyorlar. Onun için başını taştan taşa vuruyor. Kendi memleketinden aldığı büyük imaja bakınız, büyük mecaza bakınız, yani bunları söylemeyin, adamın muhayyelesi zenginleşmesin, hayal gücü olmasın, efendim televizyonların hayal gücü ile yetinsin, bu çocuk, neyle yarının büyük eserini verecek? Neyle büyük belâgatı, efendim büyük nutku, büyük fesahati bulacak, nasıl bulacak? Yani söylüyorum, hangisine bakarsanız bakın bizim büyük bir edebiyatımız var. Bunu din adamında bilmezse ve öğretmezse ve göstermezse çok büyük kuraklık içine düşeceğiz.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

- Üstadım tabii size doyum olmuyor da...

Ahmet KABAKLI:

- Doyum olmaz, biliyorum, ben bilirim bana doyum olmayacağını da vakti biraz uzatıyorum, müsaade edin az kaldı.

Evet meselâ yine mevlitten kendimi alamıyorum, bir şey söyleyeyimde doyum olmamak şeklinde bırakayım. Bir bölümünü tabiî **"Bir kez Allah dise şevk ile lisan, dökülür cümle günah misli hazân,"** buyurunuz yani bunu okutmuyorsunuz, ondan sonrada biraz evvel ne kadar güzel ifade edildi efendim Adam, **"Her işi âsân eder Allah ana"** sözünü, **"Allah ana"** şeklinde okuyor. Okur niye okumasın? Öğretilmeyen şey yanlış ifade edilir. Doğru öğretmek zorundasınız. Öğretmek kırk defa elli defa üstüne vara vara öğretmek zorundasınız efendim.

Bize salâbette veriyor yani Ziya Paşa zannederim biraz şüphem var. **"Korkma düşmandan ki ateş olsa yandırmaz seni, Sen müstakim ol Hazreti Allah utandırmaz seni"**, yani buyurunuz dinin cesaretini, salâbetini ahlâkın doğruluğu için beyti bir defa söyleyin yeter.

Ben bir de, güleryüzün ve iyimserliğin ne kadar güzel anlatıldı. Peygamber Efendimizin en önde gelen vasfıdır, müsamahası ve tebessümü. İşte İslâm tebessümünün, İslâm iyimserliğinin akılda tutulması gerektiğini düşünüyorum. Şimdi bir takım iyimserlikler var. Karneji'nin Amerikan dolandırıcılığı şeklindeki iyimserliği var. Onun-bunun yüzüne güleceksin, bilmem ne edeceksin adam seni sevecek, belki bunlarda gelir geçer bir takım modalardır ama İslâm'ın iyimserliği geçmez, değişmez. Şimdi bunu, ümit içinde ümit vardır, tedliz vardır, içinde itimat vardır, Allah'a itimat vardır. O iyimserliğin din adamlarımıza anlatılması gerektir. İşte İbrahim Hakkı'nın sözüyle: **"En ummadığın yerde, Nâcâh açılır perde, Derman olur her derde, Mevlâ görelim neyler, Neylerse güzel eyler"**. Şimdi buyurunuz, içinde hiç riya, hiç perde, hiç samimiyetsizlik olmayan şiiri ile büyük ifadesiyle, büyük imanı ile, büyük bir sözün karşısındasınız. Bu sözlerimden sonra sevgili başkan bana doyum olmaz, bitirmek üzereyim.

"Asrın idrakine söyletmek" meselesi üzerinde değerli arkadaşlarımın da durdukları üzerinde durmamız gerektir. Yani şu noktayı tasrih etmek istiyorum. İster Cahiliyet Devrinden, ister Asuriler'den, ister Yunanlılardan, ister bilmem nereden alın sözü, hikmeti, fakat asrın idrakine söyletin. İslâm'ın her safhasından alın, ama asrın idrakine söyletin. Bu yeni bir yoruma bağlı, yeniden bakışa bağlı, yeni kültüre bağlı bir mesele.

Siz biraz tabiî Amerikan iyimserliğini bileceksiniz ki, İslâm iyimserliğinin farkını görebilesiniz. Yani çağın içinden düşünmek lâzım, çağın içinden yorumlamak lâzım. İşte bu işi en güzel yapan Mehmet Akif'tir. Yani örnek, neresinden bakarsanız bakın. Meselâ Hakk'ın seslerinde çağı getiriyor efendim. Kur'an'ın ayetlerine getiriyor. Hakk'ın seslerini, vaaz örnekleri mi arıyorsunuz açın, Hakk'ın seslerini okutun. Nazmıyla, nesriyle okutun göreceksiniz bir cihan bağışlıyor, şeye vaize bir cihan bağışlıyor efendim.

Âsım baştan tırnağa millî mücadeledir. Millî mücadeledeki herşey iyidir. Ne varsa onun içinde efendim. Süleymaniye Kürsüsünde Türkiye'nin, İslâm'ın, hatta Turan'ın bakın şimdi konuştuğumuz meselelerinin ne büyük bir kudretle Süleymaniye Kürsüsüne yerleştirmiştir, manzum olarak. Fatih Kürsüsüne yerleştirmiştir.

Yani tamam anlıyorum vaiz siyasete girmesin ama ne yapsın? Sosyoloji bilsin efendim, siyaset ilmi, fenni bilsin, yani kültürlü olsun. Kültürlü olmayan adam ister istemez, çok özür diliyorum yani acemiler için konuşuyorum yani birşeyler yapmış olmak için siyasi yani konuşmada siyaset yapar, sakın sevgili Bakanım lütfen beni mazur görün, bu bir teşbihtir. Ben sizi biliyorum siz beni biliyorsunuz yani siyaset sermayesizlikten adam, o günlerin meselesini getirerek bir cazibe toplamaya çalışıyor. Ama bunun yorumunu yapabilse bu siyasetin yorumunu yapabilse, o zaman göreceksiniz ki çok büyük bir merhale almış olacak, hem kendi mutluluğu bakımından hem de cemaatin mutluluğu bakımından bunu diyorum.

Meselâ meşrutiyetin hicvi var, şeyde Âsım'da, pardon Süleymaniye Kürsüsünde meşrutiyetin hicvi var. Harika bir hiciv, yani Akif biliyorsunuz ki İttihat ve Terakki'ye biraz yatkındır, yahut karşı değildir. Buna rağmen o meşrutiyetin öylesine ebedi bir hicvini yapmış ki o kadar güzel ve de tarafsızdır, edebiyatın ve seviyenin üst örneğini bize göstermiş. Efendim çok teşekkür ederim. Bana doyulmaz ama katlanılmaz da çok teşekkür ederim lütfettiniz. Hepinize hürmetlerimi arz ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

- Çok teşekkürler. Söz sırası Sayın Hamdi MERT'te.

- **"Azınlık Halinde Yaşayan Müslüman Topluma İslâm'ı Tebliğ Metodu."** Sayın Mert biraz aştık zamanı.

Hamdi MERT:

- Muhterem Bakanım, bilim adamlarımız, uzmanlarımız, hocalarımız, misafirlerimiz, Ahmet Kabaklı hocamızın veciz, şiirli, sanatlı, saltanatlı konuşmasından sonra cılız cümlelerle **"Azınlık Halinde Yaşayan Müslüman Topluma İslâm'ı Tebliğ Metodu"** konulu maruzatımı giriş ve sonuç bölümünü buradan okuyarak aradaki bölümleri de, ara başlıklar ve onların alt bölümleri ve başlıkları tarzında arz edeceğim.

Efendim, dünyanın bugün içinde bulunduğu şartların bir sonucu olarak yaşadıkları ülkede azınlıkta kalmış Müslüman toplumlar bulunmaktadır. İster siyasî ve askerî, ister ekonomik ve diğer sebeblerle olsun bu vakıa din hizmeti sunan kuruluş; birim ve kişileri, azınlık halinde yaşayan kişi ve toplumlara İslâm'ı tebliğ konusunda kendi özel şartlarına uygun metodlar bulmaya zorlamaktadır. Yurtdışında, Avrupa'dan Afrika'ya, Amerika'dan Avustralya'ya kadar yaklaşık üç milyon vatandaşı azınlık halinde bulunan, buna, Batı Trakya, Balkanlar ve Birleşik Devletler Topluluğu'nda yaşayan Türkçe ve Türk lehçeleriyle konuşan soydaş toplumları da katarsak sayının nerelere ulaşacağı ma-

lumdur. Bu durumda bulunan Türkiye için, konu şüphesiz daha büyük önem kazanmaktadır.

Çoğu siyasî ve idarî sistemlerinde insan haklarına, din ve vicdan hürriyetine yer veren ABD, Batı Avrupa ve Avustralya bir kısmı Müslüman azınlığa sistemli baskı uygulayan bazı Balkan ülkeleri, Bulgaristan, Yunanistan vb. diğer bir kısmında ise belirsizlik bulunan Birleşik Devletler Topluluğu gibi bu ülkelerde yaşayan çoğu Türk - Müslüman toplumların bir kültür çatışması ve kültürel baskı altında yaşadıklarını izaha burada ihtiyaç yoktur diye düşünüyoruz. Bu tebliğ metninde, dünyanın çeşitli ülkelerinde özellikle Batı Avrupa Ülkeleri, Avustralya, ABD ve Kanada'da çok farklı kültür ortamında azınlık halinde yaşayan Müslüman toplumlara İslâm'ı tebliğ metodu içinde bulundukları sosyal, kültürel ve sosyo-psikolojik şartlarda incelenerek sunulacaktır. Mevcut durum ve sorunlar, bu bölümü ara başlıkları ile sunacağım.

Mevcut durum, azınlık psikolojisi, yalnız bırakılmışlık duygusu, izaha gerek yok. Savunma psikolojisi, kendini savunma ihtiyacı duyuyor, bu durumdaki toplumlar, getoloşma vakası aynı mahallelerde, aynı apartmanlarda yoğunlaşma vakası, bilinçsiz uyum, özellikle o ülkede doğup büyüyenlerde taklit, özenti, kompleksi.

İkinci ara başlık; azınlık şartları, azınlık halinde bulunan kişi ve toplumlar çoğunluk içerisinde, çoğunluktan farklı kültürel şartlarda bulunmaktadırlar.

Alt başlıkları şöyle; sosyal dışlanma gerçeği, farklı kültür değerlerine, kıymet hükümlerine sahip toplumların birarada yaşamaları ayrı kültür adacıklarında bulunmayı kabul ve buna katlanmaya bağlıdır. Tabiî kendiliğinden bir dışlanmadır bu. Hâkim kültürün kendi içerisindeki azınlık alt kültüre, kendine uyma şartı ile hayat hakkı tanıdığını söylemek yanlış değildir. Diğer alt başlık, kültürel çatışma, uyum ile karşı koyuş entegrasyon ile kendini koruma, iç güdüsü bir kültürel çatışmayı davet ediyor.

Diğer alt başlık; kültürel eritme politikası, asimilasyon, hâkim kültür, alt kültür, çatışmasının kaçınılmaz sonucu, siyasî, resmî, plânlı asimilasyondur. Kaçınılmaz son da budur. Bu bölümün ikinci ara başlığı; azınlık toplumun problemleri, azınlık halinde yaşayan Müslüman kişi, toplumun ortak meselelerini dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

1) Millî kimliğin muhafazası.

2) Azınlık Müslüman toplumun kendi içinde birlik ve bütünlüğünün sağlanması konusu.

3) Azınlık toplumun ev sahibi topluma uyumu sorunu, entegrasyon.

4) Azınlık toplumun eğitim sorunu.

Bu altyapıyı, azınlık halinde yaşayan toplumların içerisinde bulunduğu şartlar ile ilgili alt yapıyı böylece arz ettikten sonra, azınlık topluma İslâmî tebliğ metodu nasıl olmalıdır, buraya geçiyorum.

1) Hedef toplumun, kişinin bilinmesi, yani İslâm'ı tebliğ edeceğimiz, sunacağımız azınlık Müslüman toplumun şartlarının bilinmesi, hedef kişi, topluma, yani azınlık Müslüman topluma kendi kültür değerlerinin öğretilmesi,

2) Hakim kültür ve toplum şartlarının tanınması.

Azınlık topluma kazandırılması gerekli aksiyonlar.

Dört alt başlık var; millî, dinî kimliğin muhafazası, bu tabiî azınlık toplumun ilk meselesidir, ilk problemidir. İki, azınlığın kendi içinde bütünlüğü konusu, azınlık halinde yaşayan Müslüman toplum eğer kendi içinde bütünlüğünü sağlayamamışsa, kendi içinde bir ve bütün değilse tabiî ki ev sahibi toplumdan, toplum karşısında saygın bir toplum olmayacaktır. Çok kültürlü toplumda kültürler arası uyum. Bu da millî kimliğini dinî şahsiyetini muhafaza etmek şartıyla ev sahibi topluma uyum konusu önemli bir konudur. Ev sahibi topluma uyacak, onların iş disiplinlerine, iş yeri disiplinlerine uyacak, ancak kendi millî kimliğini muhafaza edecek.

Azınlık toplumun eğitimi metodunun değerlendirilmesi zaman bulunmadığı için ben özür dileyerek sadece başlıkları arzedip geçiyorum. Okul içinde eğitim malûm, yaygın eğitim malûm.

Azınlık topluma tebliğ hizmeti sunacak kişilerle ilgili değerlendirme; burayı müsaade ederseniz okuyarak sunacağım. İslâmın tebliğ metodu ve tebliğ ehlinde aranan vasıflar, Kur'an ve sünnette ve metodoloji kitaplarında bellidir. Nahl suresinin 125. ayetinde özet olarak bulunan ve hikmet, tatlı söz, en iyi metod tabirleriyle nitelendirilen İslâmî tebliğ usulü, yukarıda ilgili bölümlerinde belirtilen azınlık toplumun özel şartları sebebiyle özel bir müfredatla ele alınmalıdır diye teklif ediyoruz. Aynı teklifi tebliğ hizmeti sunacak kişilerde aranacak nitelikler, vasıflar ve tebliğ ehline kazandırılacak farklı vasıflar açısından da tekrar ediyoruz.

Hollanda'da gençler üzerinde uygulanan bir ankette ortaya çıktığı gibi, azınlık toplum, din görevlisinde bir takım özel nitelikler aramaktadır. Bunlardan en başta geleni din görevlisinin görev yapacağı ülkenin mahallî dilini, lisanını bilmesi konusudur. Yüksek öğrenim görmüş olmak, bulunduğu ülkenin sosyo-kültürel şartlarını bilmek, hizmet sunacağı hedef kitleyi yaş ve kültür kesitleriyle tanımak, tarihi dönemler ve uzak örnekler yerine, bugünkü hayattan, yaşanılan hayattan sözetmek gibi çok sayıda isteği kapsayan anket cevapları, muhatap kitlenin tebliğ ehlinde görmek istedikleri vasıfları ihtiva etmektedir.

Buna bağlı bir başka husus, İslâmiyetin bir kısmı da hurafaye kaçan, teferruat konularından ziyade Kur'an ve sünnetteki aslının sunulmasıdır. İslâmiyetin toplumları ileriye götüren, bütünleştirici, ilmî bilgiyi öğrenmeyi teşvik eden, zamanın iyi değerlendirilmesi ve çalışmayı ileri plânda tutan zihin-beden ve çevre temizliğini öngören rıfk, yumuşaklık ve müsamahayı emreden, âlem şümul esasların sunulması, bugün özellikle batı kültürü ve şartları içerisinde yetişmiş yeni nesillere İslâmiyetin sevdirilmesi için fevkalâde önemlidir.

Aslında bunlar geleneksel tebliğ usulünün de gerekleridir. Belirtilen sebeblerle Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine ve Orta Asya başta soydaş toplumlara din hizmeti için gönderilen personel, görev yapacağı ülke şartlarına göre, özel yetiştirilmiş personel arasından seçilmelidir. Biz Hollanda'da bunun tedbirini şöyle aldık. Ben Hollanda Diyanet Vakfı Yönetim Kurulu Başkanıyım. Hollanda'da bu, din görevlisinin içinde bulunduğu toplumun dilini, şartlarını bilme konusunu şöyle değerlendirdik, şu tedbiri aldık. Batı mantığı, batı mantalitesi, resmî merkezden hizmet yerine, sivil organizasyonların

kendi kendine hizmet üretmesi tarzında gelişmiş. Bu sebeble Türkiye'den din görevlisi yerine, orada bulunan Türk toplumunun, din görevlisini kendisinin yetiştirmesini istiyor. Türkiye'den öğretmen göndermek yerine, orada bulunan, Hollanda'da bulunan toplumun, Türk toplumunun öğretmenini kendisinin yetiştirmesini öngörüyor.

Biz bunu değerlendirdik, nitekim bazı ülkeler-Belçika şimdi-vize vermiyor artık din görevlisine, Hollanda öğretmene zaten eskiden beri hiçbir zaman vize vermedi. Fransa din görevlisine vize vermemeye başladı. Herhalde Almanya, Hollanda onu takip edecek. Türkiye'den din görevlisi, resmî din görevlisi götürülmesi uygulaması bu suretle oralarda sona erecek diye biz Hollanda'da bulunan vatandaşlarımızın ilkokulu bitiren çocukları için yabancı dille eğitim yapan bir Anadolu İmam-Hatip Lisesini açtık Hollanda olarak. Ben huzurlarınızda Milli Eğitim Bakanlığı'mıza, aramızda bulunan Din Öğretimi Genel Müdürü Ahmet Gül arkadaşımıza, onun selefi Halil Hayıt arkadaşımıza, Talim Terbiye Heyeti Başkanımıza, Türkiye Diyanet Vakfımıza bir bina verdiği için, tahsis ettiği için Diyanet İşleri Başkanımız çok yakın ilgilendiler. Bu uygulamayı biz bu yıl çok şükür başlattık.

Bunun arkasından hocam iki dakika diye işaret buyurmadınız. Fakat ben toparlıyorum sözümü. Hollandaca bilen veya Almanca bilen, Fransızca bilen Almanya'nın vatandaşı olan, Hollanda'nın vatandaşı olan o şartlarda yetişmiş çocuklarımızı din görevlisi yaparsak işte asıl din hizmetide böyle sunulacak diye düşündük.

Bunun arkasından bir takdîsi nimet için söylüyorum. Öğretmen yetiştirme konusu geliyor ve Hollanda Diyanet Vakfının sivil bir organizasyon olarak Hollanda Diyanet Vakfının tabiî ki Milli Eğitim Bakanlığımız'da; tabiî ki Milli Eğitim Bakanlığımız'ın oradaki din hizmetleri müşaviri ile büyükelçiliğimizle irtibat kurarak liseyi bitiren oradaki vatandaşlarımızın, liseyi bitiren çocukları için öğretmen okulu, öğretmen yetiştiren okul açma projesinin de hazırlığı içerisindeyiz. Ben sözü belki biraz uzattım, özür dilerim, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederiz Sayın MERT.

Değerli arkadaşlarım, öğleden sonraki oturumun görüşmeleri sona ermiştir. Müzakereler için isim rica edeyim. Ahmet GÜL, Şükrü ÖZBUĞDAY, Abdürrezzak SAADİ, Salih TUĞ, Hayri KIRBAŞOĞLU, Senegal, (Mamadou NDİYE) Efendim müzakerelere geçiyoruz. İlk söz Sayın Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY hocamın. Alacağınız vardı hocam bu çay öncesinden, borcumuza sadık olalım.

Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY:

– Sayın Başkanlık divanı, çok değerli dinleyiciler, ben sabah ki tebliğimde, Diyanet İşlerinin Din Hizmetlerinde bulunan müftü olarak, öğretmen olarak yardımcı kitaplar tavsiye ettim. Bunlar, bir tanesi rahmetli hocam Yusuf Ziya YÖRÜKAN'ın **"Müslümanlık"** adlı kitabı idi. Yusuf Ziya Yörükan ders-i âmdır. Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti üyesidir. Ankara İlahiyât Fakültesi'nin ilk hocalarındandır. Bende yanında asistan olarak bulundum. Yazdığı **Müslümanlık**, bugüne kadar tazeliğini, güncelliğini muhafaza etmiştir, 50 sene sonra da edecektir.

Ondan başka, Fuat Köprülü'nün eserinden bahsettim. O da aynı mahiyettedir. Belki 100 sene sonra yine muhafaza edecektir.

Şemsettin GÜNALTAY hocamdan bahsettim, o da benim hocamdır. Türkiye demokrasisinin babasıdır. 49'da demokrasiye geçmekte büyük emeği vadır. 14 sene Başbakanlık yapmıştır. Uzun süre Türk Tarih Kurumu başkanlığı yapmıştır. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde profesördür. 4 yıl benim hocalığımı yapmıştır Genel Türk Tarihi hocası olarak. Onun eserleri de hâlâ 5 ciltlik Genel Türk Tarihi, güncelliğini muhafaza etmektedir. 100 sene sonrada edecektir, ana kaynak olarak.

Yine son şeyden biraz evvel Feyyaz YAŞAR beyefendi buyurdular ki, bunlar aşağı-yukarı, spit-bayar, limuzinin yanında kağnı arabası gibidir. Hayır efendim kağnı arabası değildir. Ben 53 senelik profesörüm. Hâlâ Eskişehir Üniversitesi'nde ve Bursa Uludağ Üniversitesi'nde ders vermekteyim. Doktora sınıflarına da, sınıflara da, şurda gördüğümüz başkan ve muavinde talebemdir. Ankara İlahiyât'ı ve Türkiye'ye dağılanların da % 90'nı benim talebemdir. Ben evet 75 yaşındayım ama, ne yaptığımı bilen adamım, ben bunamadım, bu bakımdan çok üzüldüm, nasıl siz **"Müslümanlık"** adlı kitabını dikkatle okuyan, bugün eğer bütün din adamları bu kitabı okusa Türkiye'de çok şeyler değişir. O gayet Müslümanlığı doğru anlamıştır, dürüst anlamıştır ve onu yaymaya çalışmış muhterem bir hocadır. Üzüntümü belirtmek istiyorum. Burada yine Şemsettin Günaltay'ın **Mâziden Âtiye, Zulmetten Nura, Hurafattan Hakikata,** vs. bunlar ana eserlerdir.

- Daha yeni 600 sayfalık **İslâm Tarihi** yayınları 10-15 eserim var. 100'lerce de **İslâm Ansiklopedisi**'nde, **Türk Ansiklopedisi**'nde ve günlük dergilerde yazıları, çizileri olan bir insanım. O bakımdan belirtmek istedim. Özür dilerim, rahatsız ettim, saygılar sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

– Söz sırası Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK'te, Sayın ÖZTÜRK söz alan 10 arkadaşımız daha var, lütfen çok kısa istirham ederim.

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

– Efendim bazı negatif çağırışımları olduğu için bir yanlış anlamayı bende burada tavzih etmek istiyorum. Şu anda burada mı bilmiyorum yanılmıyorsam Celal Yıldırım beyefendi benim söylemediğim bir sözü bana isnad etti. Onun çağrışımları ilerde rahatsızlıklara yol açar. Öyle anlaşılıyor ki bizim hayatımız bu tip faaliyetlerle geçiyor. Bazı arkadaşlarımız, bazı konuşmacılar söz aldığı sırada şekerleme yapıyorlar yani uyuyorlar, bir anlamda. Sonra uyandıkları zaman o konuşmacı için dışarıda kafasının içinde getirdiği şeyi o söylemiş gibi tenkit konusu yapıyor, aynen böyle. Şimdi bakın bugün burada, bunun üzerinde başka bir münasebetlede duracağım. Bir takım sonuçların elde edilmesine vesile olmalıdır, yoksa biz burada Sheraton'da tatile gelmiş oluruz, o havadan çıkacağız inşaallah.

Ben dedim ki, hutbeler münasebetiyle Muhammed Gazali, Mısırlı din ilimleri uzmanı, Hz.Peygamberin 550 küsur hutbesi var Medine'de, bunların metinleri yok elimizde, bunlar cemaatlere hitaben irad edilmiş hutbelerdir. 15-16 tanesi rivayet ediliyor, bunlar Hz.Peygamberin hutbeleridir diye, rakamda verdim kayıtlarda var. Arkadaş çıktı burada dedi ki Yaşar Nuri hiçbir hutbesi yoktur Peygamberimizin, Veda Hutbesi ne

oluyor? diye bir örnek verdi. İnsaf ben 16 tane hutbeden bahsettim diyorum burada ama 550 rakamının yanında 16 rakamı hiçbirşey değil, benim söylediğim odur. E ne demektir bu, ne demektir? Üzerinde düşünelim ben icat etmedim ki bunu ve orada son derece tehlikeli, insafa mugayir ve sokaktan buraya taşındığı muhakkak olan bir şey söyledi. Bunlar halka karşı yapılıyor, bunları bu zeminlerde yapmayalım, efendim.

Sünnetle Kur'an arasına giripte bu ne demek, bu kim, sünnetle Kur'an arasına giriyor? Burada peygamberlik ilân eden mi var? Ayıptır, sünnetle Kur'an arasına girmek ne demek? Siz Emeviler'den beri 50 tane **paganist** kültürün örflerini sünnet diye kitlenin önüne çıkarırsanız biz buna karşı çıkarız.

Malatya Müftüsü gayet isabetli söyledi. İmam-ı Azam'dan beri söyleniyor; Allah'ın Kitabı'ndan onay almayan şeyi, Allah'ın Resûlüne isnad edipte buna sünnet mi diyeceksiniz? Bu şirktir, buna karşı çıkmanın sünnetle münnetle bir ilgisi yoktur.

Biz Müslümanız, mü'miniz, bu dini bize tebliğ eden peygamber bizim başımızın tacıdır. Fakat peygambere hürmet adı altında peygambere isnad edilmiş yalanları, İslâm'ın sırtına bir mel'anet küfesi gibi takmanın durdurulması lâzım. İslâm'ın tıkanması bu yüzdendir. Bunu söylüyoruz biz, İmam-ı Azam aynı şeyi söylemiştir; tekfir ettiler! Şimdi bu Şûra bunlarıda gündeme getirsin. Bizim itikatımız içinde İslâm'ın onaylayamayacağı bir yığın çelişki vardır. İmam-ı Azam'ı tekfir etmişlerdir, açın okuyun, bilirsiniz hepiniz, üç defa küfürle itham edildi. Döndü mü? dönmedi mi? bilmiyorum diyor adam.

Ölümü sırasında verilen demeçler içinde, onun pis vücudu ile Allah toprağı kirlettiği için, onun şanını tenzih ederim diyenler var, kaç tane? Şimdi bu çelişmeler vardır. Niye söylüyor bunu? İmam-ı Azam için, Allah'ın Kitabı'ndan onay almayan şeyi Allah'ın Resulüne isnad etmem dediği için.

Şimdi sokakta birtakım hizipleri memnun etmek için, Allah'ın dinini talana maruz bırakmanın, çok büyük bir zulüm olduğu kanaatindeyim. Lütfen ومن اظلم ممن كتم شهادة عنده من الله vardır, bunu kimse unutmasın.

Efendim Hz. Aişe diyor ki; *"Allah'ın Resulünün ahlâkını bana sormayın o Kur'anda'dır, Kur'an ne ise O'nun ahlâkı odur."* Âmenna ve saddeknâ, hakikati söylemiş. İmam-ı Azam da aynı şeyi söylüyor. Bundan çıkarılan sonuç ne? Yabancı bir arkadaşımız, bundan çıkarılmaması gereken bir sonucu burada gündeme getirdi. Efendim o halde Hz. Peygamberin sünneti Kur'an'ın ta kendisidir. Kim itiraz edebilir? Elbette, اسلمت لرب العالمين dedirtiyor, Kur'an-ı Kerim bütün peygamberlere, peygamber evvelâ kendisi aldığı vahye teslim olacaktır. O da benim gibi teslim olacaktır, tamam bir adım daha ileri götürüldü iş. O halde ulema da sünneti terennüm etmiştir, fıkıh da sünneti terennüm etmiştir. Ben Hüseyin Atay hocayı savunmak için söylemiyorum. Benim de onunla orada uyuşmazlıklarım var ifade bakımından. O halde İslâm fıkh'ı, tarih içinde gelmiş İslâm fıkıh müdevvenatı eşittir Kur'an vahyi, insaf, nasıl böyle birşey söylenebilir? Eğer böyleyse o zaman İslâm dünyası niye tökezlemiştir? Asırlardır sürünmektedir? Bunun arkasından birisi çıkar derki, eğer böyleyse sizin kitabınızda bir sakatlık var. Bu kitap eşittir bu fıkıh mudevvenatıysa. Hayır bu kitap eşittir bu fıkıh mudevvanatı değil. Bu kitap eşittir, Allah'ın iradesi. Allah'ın iradesini o kitapta arayacağız.

– Sayın Öztürk lütfen toparlayalım.

– Hemen kapatıyorum efendim. Kapatıyorum, bütün haklarımı sonradan sarfedin ama bunları söylemezsem kendi vicdanıma karşı rahatsız olurum. Buraya tatil yapmaya gelmedik sayın başkan. Şimdi yani bu sünnet meselesini Allah'ın Resûlünün sünnetini, kendisine vahy edilen kitap karşısın da rakip firma kurmuş bir müessese kurumuna getirmemek lâzım. Kur'an-ı Kerim'de iki ayet var, iki cümledir, bitiriyorum. فان تنازعتم فی شیئ فردوه الی الله والرسول diyor.

1. Kur'an'da bunlar var. Kur'an gelmiyor ki burada gündeme, Kur'an periferik kalmıştır burada. Kenarda kıyıda, köşede. Evet, münazaa ve münakaşa ettiniz mi Allah'a ve Resulüne götürün. Elbette kime götürecekseniz götürelim, götürüyoruz, Kur'an'a götürdük mü Allah işte Kur'an'da orda bir sıkıntımız yok, O ter-ü taze ortada, Resûl'e götürdüğümüz zaman karşımıza ne çıkıyor? İçinde binlerce yalan isnadın, mevzuatın, uydurmanın, siyonist hezeyanın olduğu bir yığın çıkıyor, eee nasıl ayıklayacağız. Onun da cevabını getiriyor, Kur'an-ı Kerim. Lütfen وما اختلفتم فیه من شیئ فحکمه الی الله

İşte ikinci nokta burada Resûl'e de götüreceğiz, Allah'a da, ama Resûl'e götürdüğümüz zaman sıkıntı bitmiyor çünkü resûl adına ortaya getirilen malzeme لاریب فیه vasfı taşımıyor. O halde وما اختلفتم فیه من شیئ فحکمه إلی الله ikinci aşamada bu var. Resûl'e isnad edilen şeylerde de ihtilâf çıktımı nereye gideceğiz biz? Konsül toplayıpda parmak kaldırarak karar mı alacağız Hristiyanlar gibi? Hayır bir yerden bunu filtre etmek lâzım, tasdik etmek lâzım, onay almak lâzım, Allah'ın iradesine onay alacağız. Çünkü Resûl'e yalan isnad edilmiştir.

O halde hükmü Allah'a bırakacaksınız. Allah'a bıraktınız mı karşınıza Kur'an gelecek. O halde saygıdeğer dinleyenlerimiz, Sayın Başkan o halde sonuçta İslâm adına ortaya sürülen mirasın tamamı eşittir Kur'an demek bizi açık bir biçimde şirke götürür. İslâm eşittir Kur'an, Kur'an da eşittir Kur'an. O zaman diğer malzemeyi Kur'an'ın filtrasyonundan geçireceğiz. Kur'an'dan onay alırsa İmam-ı Azam'ın buyurduğu gibi علی الرأس والعین dir. Onay almazsa ben Allah'ın iradesinden onay almayan şeyi Allah'ın Resulüne neyi isnad edeceğim? Benim niye böyle bir iman borcum olsun? Ben Emevi örflerini, sünnet adı altında ihya ile niye mükellef olacağım. (*)

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

- Teşekkür ederim sayın ÖZTÜRK. Sayın Ahmet GÜL.

(*) **Diyanetin Notu:** *Sahih sünnetin tesbiti konusunda ilim adamlarımızın büyük emekler harcayarak ortaya koyduğu çalışmaları gözardı eden böylesi bir yaklaşım uygun değildir. Gerçekten ilim adamları sahih sünnetin tesbiti konusunda büyük çabalar harcamışlar, rivayetlerin sahihini, hasenini, zayıfını, uydurma olanını tesbit etmişlerdir. Bunun sonucunda ilim adamlarının ittifakla hüsn-ü kabûl gösterdiği hadis mecmuaları ortaya çıkmıştır. Yapılacak iş, ilim adamlarının itimad ettiği bu hadis mecmuaları üzerinde toptancı bir yaklaşımla şüphe uyandırmak değil, şayet bazı rivayetlerde tereddütler varsa onlar üzerinde araştırma yapmaktır.*

Ahmet GÜL

- Sayın Başkan, muhterem üyeler, vaktinizi fevkalâde az alacağım. Ben İstanbul Müftüsü Sayın Selahattin Kaya Hocamın temas ettiği bir noktada fikirlerine hürmet etmekle beraber muhalefetimi arz edeceğim. Şöyle ki Sayın Hocam, yanılmıyorsam eğer, yanılıyorsam beni düzeltsinler, Harp Okulu'nda olduğu gibi diğer Polis Kolejlerinde olduğu gibi, İmam-Hatip Liselerinin de Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde eğitim ve öğretim vermesi gerektiğini vurguladılar. Yanılmıyorum herhalde hocam, yani onlar gibi. Çünkü Harp Okulları tamamen sizin ifadenize göre, şeyin denetiminde Genel Kurmayın, Polis Akademileri de tamamen Emniyet Genel Müdürlüğü'nün denetiminde gibi söylediniz.

Burada da bir yanlışlık var gibi geliyor bana, bir kere Harp Okullarının müfredatı, Polis Okullarının müfredatı Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayından geçer, ondan sonra orada okutulur. Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yaptığım için bir kere Polis Kolejlerinin, bir kerede Harp Okullarının müfredatı üzerinde çalışma yapma imkânı buldum.

Anayasanın 1739. sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda, birde kendilerinin söylediği gibi Tevhidi Tedrisat Kanununda eğitim ve öğretimin Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde olacağı vurgulanmaktadır. Anayasa kesinlikle bu hükmü vurguluyor. O halde bir Anayasa değişikliği gerekecek. Ayrıca 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 12 ve 32'inci maddelerinde İmam-Hatip Liseleri, İmam-Hatip ve Kur'an Kursu öğreticisiyle birlikte Yüksek Okula öğrenci hazırlama der.

Ben kesinlikle Din Öğretimi Genel Müdürlüğü görevine başladıktan sonra, şunu yerine getirme arzusu içerisindeyim. Mutlak manada Diyanet İşleri Başkanlığı'yla Milli Eğitim Bakanlığı, dolayısıyla Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün mutlak manada bir koordinasyona girmesi gerekmektedir. Yani bu hizmetlerin verimli yürütülebilmesi için Din Öğretim Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı ile hatta İlâhiyat Fakülteleriyle müşterekliğin içine girmek zorundadır. Bir örnek vereceğim.

Endüstri Meslek Liseleri öğrenci yetiştirirler, bu Endüstri Meslek Liselerindeki öğrenciler yaz tatilinde çıraklık kanununun gereği olarak, yaz tatilinde iki ay veya üç ay sanayiye giderler. Hangi branşta eğitim görüyorsa o branşta orada iki ay veya üç ay eğitim görür. O gördüğü eğitime dair belgeyi alır, atölye dersi, bu belgeyi Milli Eğitim Bakanlığı'na getirir ve mezunuyetine etki eder. Neden ben Diyanet İşleri Başkanlığı'yla, Milli Eğitim Bakanlığı bu temas içerisine girip, neden benim İmam-Hatip Okulunda okuyan öğrencilerimi, yaz aylarında tesbit edeceğimiz, Diyanetle beraber tesbit edeceğimiz, merkezlerde bir ay, iki ay eğitmeyelim? Fevkalâda müşterekliğe ihtiyacımız var.

Bugüne kadar yapıldı veya yapılmadı ben bunu bilmiyorum, ancak bu günden sonra eğer yüz kere Diyanet İşleri Başkanlığı'na gitmek gerekiyorsa ben yüz kere gideceğim. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın birimleriyle temas kuracağız ve İmam-Hatip Liselerimizde temas ettikleri konular fevkalâde doğrudur, ciddidir. Yetişen öğrencilerimiz zayıf yetişmektedir. Bu öğrencilerimiz camilere gittikleri zaman cemaatin özlediği bir meslektaşı veyahutta bir din görevlisini verememektedir.

O halde, nereden başlayacağız? Yani yetmiş senedir uygulanan bir sistemi ortadan

kaldırmamızın gereği ve lüzumu yok. Hatta yine ifade ediyorum, arz ediyorum, Kur'an Kurslarının çıraklık eğitim merkezleriyle aynı düzeye gelmesi için Sayın Hamdi MERT bilirler o zaman başkan yardımcısıydı. Sayın Avni Akyol bey zamanında başlayıp Sayın Köksal Toptan zamanında hükümete sunulan kanun tasarısına imza koymayanlar oldu. O halde yeni münakaşalar ortaya koymaktansa elimizdeki mevcut durumu iyileştirmek ve bu öğrencilerimizi daha iyi yetiştirmek için ben kendimi zorunlu, hatta Diyanet İşleri Başkanlığı ile İlahiyât Fakültesiyle temas kurmaya, işbirliği yapmaya mahkum addediyorum. O halde elimizdeki imkânları kullanalım. Eğer tıkanıyorsa ondan sonra yeni çareler arayalım. Bu konudaki görüşlerimi arzettim. Saygılar sunarım.

Prof. Dr. Cemal SOFUOĞLU

- Teşekkür ederiz Sayın GÜL.

- Şimdi konuşacak arkadaşımız Iraklı Dr. Abdurrezzak AL-SAADİ.

Buyrun üstad. Beş dakika vaktimiz var.

Dr. Abdurrezzak AL–SAADİ

- Bismillâhirrahmanirrahîm.

Besmele'den sonra, ikinci kez aynı konuya temas edeceğim için özür diliyorum. Bazı konulara ilişkin kanaatlerimi sunmak isterim.

Saygıdeğer ilim adamları, bu oturumda konumuzun dışına çıkıyor olsak bile sünnet konusundaki problem kanaatime göre çözülür. Bu da ancak tek şeyle çözülür. O da sünnetin Kur'an'dan sonra ikinci kaynak olduğunun kabul edilmesidir. Bu yetkiyide Peygamber'e veren bizzat Allah'u Tealâ'nın kendisidir.

... وانزلنا اليك الذكر لتبين للناس ما نزل اليهم ولعلهم يتفكرون

"... Sana da, insanlara gönderileni açıklayasın diye Kur'an'ı indirdik. Belki düşünürler." Nahl: 16/44

Böylece sünnet, bu ayet-i kerimeden hareketle Kur'an'dan sonra ikinci derecede kaynaktır. Ancak, tabiî ki Kur'an-ı Kerim'den farklıdır. Zira Kur'an'ın okunuşu ibadettir, kendine has mucizevî üslûbu vardır. Kur'an'ın bu özelliklerini, birçok ayet-i kerimesi ortaya koymaktadır, bu bir.

İkincisi ise; benimde bahsetmek istediğim Müslümanın bir kimliği vardır. Bunun bir başlangıcı vardır. Öyle ki bazan şekilciliğe bürünebilir. Şekilcilik ise ikinci derecede kalmasına rağmen olumlu ve olumsuz neticeler ihtiva eder. Olumsuz neticesi; Peygamberimiz (s.a.s.) Medine'de Müslümanlara vaaz ederken, Müslümanların sayısının fazla olmasından dolayı, aralarından bazıları, duyabilmeleri için sesini yükseltmesini Peygamberimiz (s.a.s.)'den istekte bulundular. Müslüman saflar arasında Yahudiler'den de bir grup bulunuyordu. Bunlar Peygamberimize "Ey Muhammed راعنا " dediler. Müslümanlar ise Peygamberimize "Ey Muhammed راعنا " dediler. Burada Müslümanlar, kelimenin riayet رعاية kökünden türevini kullandılar. Yani **"bizi gözet"** dediler. Yahudiler ise, hakaret anlamında رعـونـة türevini kasdederek Peygamberlerle aley ettiler. Bunun üzerine Allah Tebareke ve Teâla şu ayet-i kerimeyi indirdi. (Bakara: 2/104)

يا ايها الذين آمنوا لا تقولوا راعنا وقولوا انظرنا واسمعوا وللكافرين عذاب اليم

"Ey İnananlar, Peygambere "bizi de dinle" demeyin, "bizi gözet" deyin ve dinle-yin, inkâr edenlere elem verici azap vardır."

İşte burada mesele şekilciliktir. Fakat, bir takım etkileri ve neticeleri vardır. Allah, bu şekilciliği yasaklamıştır.

Olumlu yönü ise; İslâm bir çok konuda yasa koyarken şekilciliğe önem vermiştir. Ancak bir çok ayet ve hadis:

انما الاعمال بالنيات ان الله لا ينظر الى صوركم ولا الى اجسامكم

Ama buna karşın şekilcilik önemini ortaya koymuştur. Buna bir örnek vermekle yetinelim. Meselâ; nikâh akdinde asl olan, niyet ve istek olmasına rağmen İslâm burada başka yerde istemediği şekilciliği şart koşmuş ve aktin geçerli olabilmesi için icap ve kabulün ifade edilmesini gerekli görmüştür. Halbuki burada şahitler, mihrin tesbit edilmesi, zifafın ilânı şekilcilikten ibarettir. Bütün bunlar iki eş arasındaki bağın önemini ortaya koymuş olmaktadır.

Bütün bu örnekleri sıralamamdaki amacım asıl probleme varmak içindi. Bana göre problem ise: **"Din adamı"** ifadesinin çokça kullanıldığını görmemizdir. Bu kelime biz Müslümanlara kabul ettirilmiş olduğu inancındayım. Halbuki İslâm'da **"din adamı"** yoktur ve olmamıştır. Her erkek Müslüman din adamıdır. Her Müslüman kadın da din adamıdır. Bizde Müslümanların âlimleri vardır, fakihleri vardır. **"Din adamı"** tabiri ise Müslümanların lügatinde (sözlüğünde) yoktur. Bizim ıstılahımıza sızmıştır. Zannediyorum bu konudaki sözlerim açıktır.

Bu ayırımcılık kilise ile mensupları arasında vardır. Din adamları ile normal insanlar birbirlerinden farklıdır. İslâm'da bu ayrımcılık yoktur. كنتم **"sizler"** ifadesinde hitap geneldir, çoğuldur.

كنتم خير امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون بالله ولو امن اهل الكتاب لكان خيرا لهم منهم المؤمنون واكثرهم الفاسقون.

"Siz, insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğunu emreden, fenalıktan alıkoyan, Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz. Kitab ehli inanmış olsalardı, kendileri için daha hayırlı olurdu; içlerinde inananlar olmakla beraber, çoğu yoldan çıkmıştır." (Âl-i İmrân: 3/110)

Öyleyse İslâm'da **"din adamı"** tabiri yoktur. Bu bir.

İkincisi ise, üzgünüm ama belirtmek isterim, İslâmî veya dinî konferanslarda bu alkışlama olmamalı, çünkü İslâm'da alkışlama pişmanlığa delâlet eder.

واحيط بثمره فاصبح يقلب كفيه على ما انفق فيها وهى خاوية على عروشها ويقول ياليتنى لم اشرك بربى احدا

"Nitekim, ürünleri yok edildi; bağın altüst olmuş çardakları karşısında, sar-

fettiği emeğe için yanarak ellerini oğuşturup "Keşke Rabbime kimseyi ortak koşmasaydım" diyordu." (Kehf: 18/42)

وما كان صلاتهم عند البيت الا مكاء وتصدية فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون

"Kabe'deki tapınmaları sadece ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka birşey değildir. İnkârınıza karşılık artık azabı tadın". (Enfâl: 8/35)

Görülüyor ki Allah (c.c.) bunların bu davranışlarını kınamıştır.

Müslümanlar hoşlarına giden bir şey gördüklerinde tekbir getirirler. Zira tekbir getirişe Allah katında büyük sevap vardır.

Son söz olarak şunu söylemek istiyorum. Bu tür toplantılarda namaz kılmak için ara verilmesi gerekir. Çünkü namazı, yolcu olsanız dahi vaktinde kılmanız gerekir. Kaldı ki, hepimiz şu anda Ankara'da bulunuyoruz, yani yolcu da değiliz.

Esselamü aleyküm ve rahmetullahi ve berekatüh.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Bizde teşekkür ederiz.

Şimdi Sayın Şükrü ÖZBUĞDAY. Buyurun Hocam

Şükrü ÖZBUĞDAY:

- Sayın Başkan, muhterem üyeler ve değerli misafirler. İki günlük toplantı ve müzakerelerimizin sonunda, ben şunu tesbit ettim. Bu Şûramız, inşaallah hedefine, gayesine ulaşacaktır. Burada gayet güzel kararlar, gayet güzel görüşler ve fikirler ortaya çıkıyor. Kalan 2 gün zarfında da çıkacak ve bu görüşler inşaallah Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın, bundan sonraki hizmetlerine ışık tutacaktır.

Efendim bütün konuşmacıların konuşmalarından tespit ettiğim ortak nokta şudur: İrşad hizmeti ancak yetişmiş elemanla mümkündür. Yetişmiş eleman olmadığı müddetçe, her hizmet tabiî ki öyledir ama, özellikle irşad hizmeti ancak yetişmiş elemanla mümkündür.

Yine bir kaç defa söylendi. Diyanet İşleri Başkanlığı istihdam müessesesidir, eğitim müessesesi değildir. Bir eğitim müessesesinin yetiştirdiği elemanları yani İmam-Hatip Lisesi mezunlarını istihdam etmektedir. Ancak, İmam-Hatip Lisesi mezunlarımız maalesef yani kendim de aynı okuldan mezun bir kişiyim, bununla da iftihar ederim. Fakat maalesef kalite ve seviye o kadar düşmüştür ki, bugün Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın ihtiyacına, halkın ihtiyacına cevap verememektedir. Bu bir gerçektir.

Halbuki, İmam-Hatip Liseleri meslek liseleridir. İlk hedefi ve gayesi meslek adamı yetiştirmektir. İkinci hedefi ve gayesi ise, Üniversitelere öğrenci yetiştirmektir. İmam-Hatip Liselerinin ilk hedefi, maalesef bir kenara bırakılmıştır. Bugün aramızda değerli İmam-Hatip Lisesi müdürlerimiz de var. Din Öğretimi Genel Müdürümüzde var. Şu bir vakıadır: İmam-Hatip Lisesi Müdürlerimiz benim mezunlarımın yüzde şu kadarı üniversite kazandı, benim mezunlarımın yüzde şu kadarı, üniversiteyi kazandı diye aralarında öğünmektedirler. Ama hiçbir İmam-Hatip Okulu Müdürümüz, benim şu kadar mezunum şu vasıfta, şu kalitede yetişti, şöyle güzel hizmet ediyor diye maalesef bir ifti-

har kaynağı olarak gösterdiğini, gösterildiğini, bu güne kadar müşahade edemedik. Öyleyse ben iki noktada dikkatlerinizi çekmek istiyorum ve teklifimi arz etmek istiyorum.

Birincisi, İmam-Hatip Lisesi müfredat programı mutlaka ve mutlaka yeniden gözden geçirilmelidir. Zaten şûraların, kongrelerin gayesi budur. Yeniden bir çeki düzen verilmelidir, ele alınmalıdır, gözden geçirilmelidir, bir aksaklık vardır, eğer sayın başkan müsaade ederse.

- Kesin lütfen

- Tamam hemen keseceğim. Bu sene yazın yaşadığım bir hatıramı size arz etmek isterim, gayet güzel bir şey. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü efendim. Kur'an-ı Kerim okuma ve hutbe hazırlama, hutbe okuma yarışmaları düzenlemektedir. Geçtiğimiz yaz bunlardan bir tanesi bölge 1. ciliği yarışması finali, Zonguldak'ta yapıldı. Bazı değerli üniversitedeki hocalarımızla beraber aynı jüride bende bulundum. Bu hutbeler, önce illerde elenmiş, il birincisi seçilmiş, sonra bölgelerde elenmiş, bölge birincisi seçilmiş. Sonra o bölge birincileri gelmişler, bir merkeze. İnanırmısınız o bölge birincileri arasında maalesef üzelerek söylüyorum, o bölge birincileri arasından gerek muhteva yönüyle, gerek sunuş yönüyle hutbe denilebilecek bir tanesini tespit edemedim. Ve bu tespitlerimi de Diyanet Gazetesinde neşrettim, neşredildi. Öyleyse mutlaka ve mutlaka İmam-Hatip Liselerimize bir çeki düzen vermeliyiz.

Biraz önce, benden önce konuşan Din Öğretimi Genel Müdürümüzün görüşüne katılıyorum. Milli Eğitim Bakanlığıyla Diyanet İşleri Başkanlığı mutlaka işbirliği yapmalıdır. Ayrıca diğer bir teklifim. İmam- Hatip Liselerinde branş öğretmenliği esası getirilmelidir mutlaka. Bakıyoruz bir öğretmen arkadaşımız hem hitâbete giriyor, hem Kur'an-ı Kerim'e giriyor, hem kelâma giriyor, hem müziğe giriyor, hem yabancı dile giriyor, e tabiî ki o derece faydalı olur.

Bunun için daha önceki konuşmalarda da gayet güzel bir teklif ortaya kondu. İlahiyât Fakültelerinin son bir senesi veya 4 seneden sonraki 2 sene branşlaşma olabilir. Branş dersi öğretmeni yetiştirmek için veya bizim teşkilâtımızda istihdam edilmek üzere vaiz yetiştirmek için, müftü yetiştirmek için branşlaşmaya tahsis edilebilir. Son 2 sene, bu son 2 senede mutlaka branş öğretmeni yetiştirilmelidir. Her dersin öğretmeni ayrı olmalıdır. Bir hocamız, bir öğretmenimiz efendim ders boş kalmasın veya ders sayısı doldurulsun diye her dersi almamalıdır. Branş öğretmenliği mutlaka getirilmelidir. Ancak bu 2 hususa riayet edersek belki netice alabiliriz, sonuç alabiliriz. Hepinize saygılar sunuyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

- Teşekkür ederiz Sayın ÖZBUĞDAY.

- Efendim Sayın Prof. Dr. Salih AKDEMİR, Sayın Akdemir lütfen çok kısa.

Prof. Dr. Salih AKDEMİR:

- Sayın Başkan, değerli misafirler, ben kısaca, sünnet konusuna değineceğim. Şimdi biraz önce Yaşar Nuri hocamız haklı olarak bu konuya dikkatleri çekti. Şimdi gerçekci olmakta yarar var, hoca belki biraz sert üslûpla çıktı, ama hoca son derece haklı ve bu hadis mecmualarında bilhassa Buhari'den söz ediyorum, öyle haberler var ki, bun-

ların birkere doğruluğunu düşünmek bile yani imkânsız, bir örnek vermek istiyorum. Buhari'de maymunlar zina yapıyorlar, iki maymun zina yapıyor ve maymunlar aralarında recmine karar veriyorlar ve sahabede maymunların, maymun recmine katılıyor. Şimdi şârihlere bakıyoruz. Buhari şerhlerine acaba bunlar Yahudiler zamanında maymunlaşan Yahudiler mi, insan mı bunlar, yoksa hayvan mı? Böyle anlamsız haberler var. (*)

Diğer taraftan yine bu konuda Celal Yıldırım hoca burada mı bilmiyorum ben kendisini de şahsen tanımıyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

Dışarıda efendim. Onun için şimdi gıyabında söz etmeyelim.

– Gıyabında olarak değil, burada konuyu şöyle açıyorum. Hadis konusu yine alak konusunda, kan pıhtısı diyordu.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Akdemir, bu o arkadaşımızın özel bir yorumu olabilir.

– Hocam, hocam şimdi sünnet olarak söylüyorum, ben onunla ilgili söylemiyorum tamam.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

– Tebliğlerle de alakalı değil, siz onu özel olarak kendisiyle tartışın.

– Ben burada alak konusu kan pıhtısı deniyor. Hadiste şimdi kırk, yüzyirmi güne geçen bir devre var. Bugün bu kırk gün rahimde nutfe kalıyor, deniliyor. Bugün biz tıbben biliyoruz ki nutfe 3 gün ancak kalabiliyor. Haberlerin gerçeğe uymadığı bilimsel olarak ortada. Şimdi biz bunları sahih olarak kabul edersek, o zamanda bilimle çelişkiye düşmüş oluruz. Bu bakımdan hadislerin mutlaka tenkite tâbi tutulması gerekir ve ayıklanması gerekir. (**)

---

*(*) **Diyanetin Notu:** Tartışmacının sözkonusu ettiği rivayet Peygamberimize veya sahabeye ait bir söz değildir. (Buharî Menakıbu'l-Ensar 27; Aynî, 13/980: 1972 Mısır baskısı) Amr b. Meymun'un– ki bu zat sahabî değildir. (Tecrid-i Sarih 4/605) Cahiliye döneminde gördüğünü iddia ettiği bir olayın rivayetidir. Bu rivayete sarılarak hadisler üzerinde şüphe uyandırmaya çalışmak asla doğru olmaz.*

*(**) **Diyanetin Notu:** Tartışmacının sözünü ettiği hadis, sahih hadis mecmualarında yer almaktadır. (Buharî, Bed'ül-Halk 6; Enbiya 1; Kader 1; Müslim, Kader 1; Ebu Davud, Sünne 16; Tirmizi, Kader 4; İbn Mace, Mukaddime 10)*

Hadis-i şerifin tebliğ sahibi tarafından tenkid edilen kısmının metni ان احدكم يجمع فى بطن امه اربعين يوما şeklindedir.

Bu ifadeyi her ne kadar bazı mütercimler tebliğ sahibinin anladığı gibi tercüme etmişlerse de, illa da nutfenin ana rahminde 40 gün kalacağı şeklinde anlaşılması gerekmez. Dolayısıyla böyle bir takım vehimlerle hadis-i şerifin reddi doğru değildir.

Diğer taraftan ben Kabaklı hocamıza teşekkür ediyorum, çok güzel bir konuşma yaptı, etkilendim yalnız geçmişi fazla abarttı ve adeta aşılmaz bir noktaya getirdi, dolayısıyla ancak şerh yapılabileceğini ifade etti. E, ben bu konuda kendisine katılmıyorum, mutlaka edebiyatımız öğretilmeli, hem en etkin bir biçimde öğretilmeli, bu konuda kendisine katılıyorum. Yalnız eski edebiyatın Türkçe konusunda da birtakım mahzurları söz konusudur. Bir örnek veriyorum, misl-i hazan kelimesi Türkçe değildir. Biz bunu Türkçe olarak öğretmek mecburiyetinde de değiliz. Bir kere Türk dilinin selîkasına uygun düşmemektedir. Farsça bir terkiptir. Benim kanaatime göre, Türk Dili eksiklerine rağmen, özgün ve yetkin bir biçimde gelişmektedir. Ama elbette ki geçmişle olan bağlantılarımızıda kesmeyeceğiz. Hepinize çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

- Sayın Akdemir tabiî misl-i hazanı kaldırırsanız yani kültür olarak da kaldırırsanız çok şeyi de kaldırmış olursunuz. Yani o kalsın, bugün kullanıp kullanmamak ayrı bir şey tamam. Teşekkür ederim. Sayın KIRBAŞOĞLU, çok kısa lütfen.

Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU:

- Hay hay hocam. Benim burada temas etmek istediğim konu Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, geçen defada ifade ettiğim gibi daha ziyade düşünce plânında, İslâm düşüncesi plânındaki problemler konusunda yeterince ilgi duymadığı meselesi ve buradada konuşmacılar sık sık çeşitli konuları, çeşitli kavramları sık sık gündeme getiriyorlar ve bunlarla ilgili bir takım anlaşmazlıkların, tartışmaların olduğu görülüyor.

Bunların açıklığa kavuşturulabilmesi için özellikle toplumda şu anda gerek medyada, gerek çeşitli kesimlerde tartışılan, çeşitli konularda kavramlar olabilir, bunlar konular olabilir, bu konularla ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı açıklama ve toplumu aydınlatma görevini yerine getirememektedir. Hatta tekrar vurgulayarak söylüyorum, bu konuda bir çekince ve korku içerisinde olmasından belki kaynaklanıyor. Bu konuda yetkili bir kurum olarak bir teşebbüse geçmediği gibi, bu konuda kendilerinden yardım alabileceği İlahiyât Fakültelerinden de herhangi bir talepte bulunmamış, benim bildiğim kadarıyla şu ana kadar.

Dolayısıyla şu anda toplumumuzda dinî konuda tam bir kavram kargaşası yaşanıyor. Bu kavram kargaşasının önüne geçilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, toplumu aydınlatma görevini biran önce deruhte etmesi lâzım. Örnek vermek gerekirse, Meselâ Diyanet İşleri Başkanlığı'nda şu anda Türkiyedeki dinî yayınlarla ilgili bir dökümantasyon merkezi yok bildiğim kadarıyla. O kadar süratle kitap yayınlanıyor, o kadar farklı düşünceler İslâm adına gündeme getiriliyor ki Türk toplumunda, hatta dinî düşünce atmosferinin tamemen büyük ölçüde Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilâtının dışındaki bir takım merkezler veyahutta gruplar veya cemaatler tarafından yönlendirildiğini dahi söyleyebiliriz.

Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerine zorunlu 2 senedir; kitap okumayı zorunlu tutuyor. Onlar için bir liste hazırlandı. Arkadaşlar tarafından olmazsa olmaz mutlaka okunması gerekli kitaplar. İslâm düşüncesi ile ilgili, sadece zorunlu olanları dahi 150'ye yakın. Gerisini siz hesap edin. Bu kitapların, bırakın bir bilgi bankasına girilmesi, bu kitapların tamamının Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temini ve bunların tetkiki ile ilgili olarak topluma gerekli bilgilerin kanalize edilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi,

bunu şu andaki kadrosuyla Din İşleri Yüksek Kurulu bile belki yapamayabilir. İşin cesameti bakımından İlahiyât Fakülteleri bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yardım isteyeceği ilk akla gelen kuruluş olması lâzım, bu konu çok önemli. Çünkü toplumda çok ciddi tartışmaların ve sürtüşmelerin temel sebebi din konusundaki sağlıksız bilgiler. Biraz önce meselâ bir tanesini yaşadık, sünnet konusu gündeme geldi, Kur'an konusu gündeme geliyor. Bu konuda yani Kur'an ve sünnetle ilgili, yöntemle ilgili metodolojik yaklaşımlar konusunda dahi mevcut hazîrûn, seçme hazîrûn arasındaki bir genel bir konsensus yok. O zaman önce konuların da ayrıca tartışılması lâzım.

Ayrıca üzerinde, durulması gereken önemli bir şeyde topluma din konusunda aktüel yani bugüne yönelik bir bilgi verecek el kitabı niteliğinde çalışmalar, bugüne kadar çıkmamıştır. Ben örnek olarak sadece Hamidullah hocanın **the İSLÂM**'ı ile Hammode el Abdolade'nin, **İslâm in Fokus** adlı iki el kitabı var. İslâm'ın hemen hemen bütün perspektifleri ile ilgili çok özet, basit ve sade bilgiler veren el kitabıdır bunlar. Ve bunları okumuş okumamış İslâm konusunda bilgisi olsun olmasın her kesime hitap edebilecek, bir dille standart bir ölçü ile yazılmış. Dolayısıyla bu gibi çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bir diğer hususta burada cemaatler, dinî cemaatler gündeme gelmedi tabiî, onu ben söyleyeyim. Bu Din Şûrası ile ilgili olarak bu toplantının dışında yapılan en büyük eleştiri de bu toplantıda dinî cemaatlerin temsilcilerinin olmaması, bu tabiî tartışılabilir, yalnız 2 temel tavır belirdi burada. Bir grup arkadaşlar yaptıkları konuşmalarda cemaatlerin verdikleri dinî bilgilerin sağlıklı olmadığından söz ederken, öte yandan bir başka gurup arkadaşta özellikle yurt dışındaki cemaatlerin hizmetlerinden sıtayişle bahsetti.

Dolayısıyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cemaatler konusundaki tavrının da açık ve net olarak ortaya konması, bunların olumlu yönde katkılarının gündeme getirilmesi, hatta bunlarla çok sıkı bir diyaloga girilmesi lâzım. Ama bazı arkadaşların konuşmalarından anladığım kadarıyle cemaatlere biraz tepeden bakılıyor gibi geldi. Bence özellikle şeffaflaşma, çoğulculuk ve benzeri kavramların gündeme geldiği günümüzde bu şeffaflığı ve çoğulculuğu ve diyalog ortamını herşeyden önce Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başlatması ve İslâmî hizmet veren cemaatlerle süratle bir diyaloga girip birtakım konularda bir anlaşma yoluna gitmesi gerekir.

E tabiî ben konuşmamda son olarak şunuda söyleyim, sünnet konusu tartışılırda bir hadisçinin bu konuya girmemesi tabiî düşünülemez. Ben sünnet konusunda çok büyük bir kargaşa yaşanıyor. Türkiye'de ve İslâm dünyasının genelinde bunu söylüyorum. Yalnız üslûp çok önemli. Yaşar Nuri Öztürk hoca çok itici ve tedirgin edici bir üslûp kullanıyor. Söylediği şeylerin büyük bir kısmına katılmakla beraber üslûbuna hiçbir zaman katılmak mümkün değil. Niçin? Çünkü tamamen bir bilimsel düşüncede, bir bilim adamının en son yapabileceği bir hata işleniyor, bilimsel hiçbir istatistiğe, hiçbir araştırmaya dayanmadan genellemeler cihetine gidiliyor. Dolayısıyla hadis malzemesinin bugün % 50 simi, % 40 mı, % 60 mı ıskartaya çıkacak? Bunu bir istatistiki çalışma yapmadan, ciddi bir çalışma yapmadan sünnetin sanki tümü şaibe altındaymış gibi bir üslûpla sunulursa gayet tabiî bu toplantıdan gördüğü tepkiler olacaktır.

Bunun için üslûp konusunda çok dikkat edilmesi lâzım. Çünkü sünnetin bir tasviyeye bugün tâbî tutulması gerekir, bu zorunluluktur. Ancak, bunu sanki sünnetin tamamı hurafeymiş, tamamı paganizm'miş; tamamı şirkmiş gibi bir hava içerisinde verirsek biz

anlaşamayız, dövüşürüz burada. Onun için üslûp konusunada dikkat etmek lâzım. Herşeyden önce bir çoğumuzun, bilim adamı olduğunu ve bilim adamının objektiflik ve bilimsel kriterlere uyma zorunluluğumuz bulunduğunu bilerek, ifadelerimizi ölçülü kullanmamız ve kırıcılıktan şiddetle kaçınmamız lâzım. Çünkü bu bizim Türkiye'de özellikle Müslüman olarak herşeyden önce kendimiz burada toplayıcı olmamız ve toplanmamız ondan sonrada insanları birliğe ve kardeşliğe davet etmemiz lâzım. Bunu biz burada gerçekleştiremezsek, dışarıda hiçbir zaman gerçekleştiremeyiz. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

- Ben teşekkür ederim. Efendim şimdi sırada Senegal Dakar Üniversitesi Öğretim Üyesi arkadaşlarımızdan Mamadou NDİYE

Mamadou NDİYE:

Sayın Başkan, ben sadece bir konu hakkında konuşacağım için, sizin pek vaktinizi almayacağım.

– Teşekkür ederim.

– Problem İslâmî azanlıklar meselesidir. Yalnız burada iki tür İslâmî azınlık olduğunu ifade etmek istiyorum.

Bir yanda kendi ülkelerinde azınlık olanlar vardır. Orada doğmuşlar, orada yetişmişler, oranın vatandaşıdırlar ve orada azınlıktırlar.

Öte yanda kendi ülkelerinin dışında yani yabancı bir ülkede azınlık olanlar vardır. Bunlar oralara, kendi ülkelerinden ayrılıp gitmişlerdir. Bunlar orada iş nedeniyle veya başka bir sebepten dolayı bulunuyor olabilirler. Kendi ülkelerinden ayrılıp yabancı bir ülkeye gitmiş ve orada bir azınlık oluşturmuşlardır.

Öyleyse iki tür azınlık vardır. Bu iki azınlığı aynı ölçüler içinde değerlendiremeyiz.

Kendi ülkelerinde azınlık durumunda olanlara, siyasi yönden kendi hükûmetleri kanalıyla yardım edebilmek mümkündür. Ama yabancı bir ülkede azınlık durumunda olanlara ise, orada ulaşmak-sanıyorum bu tür çalışmalarınız vardır-orada yardımcı olmak gerekir. Oralarda örgütlenmelerini ve eğitilmelerini sağlamak, ihtiyaç duyabilecekleri her konuda mümkün olduğunca yardımcı olmak gerekir. Gözlemlerimiz odur ki; yabancı ülkelerdeki azınlıklara baktığımızda, meselâ Kuzey Afrika'dan gelenlerin kendi aralarında bir örgütlenmeleri, kendilerine göre cemiyetleri var.

Orta ve Güney Afrika'dan gelenlerin ise, kendilerine ait örgütleri ve cemiyetleri var. Türkiye'den gelenler de böyledir. Şimdi kendi ülkelerinden geliş sebepleri her ne kadar farklı da olsa, tüm bu insanların tek bir örgüt halinde örgütlenip, İslâmî bir topluluk halinde tek bir hedef olan; yabancı oldukları bu ülkede kendi dinlerini yaşamaya çalışmalarına engel teşkil eden nedir? Teşekkür ederim Sayın Başkan.

–Teşekkür ederim Sayın Hocam.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

- Şükran efendim. Şimdi sırada Pakistan Din Bakanlığı Genel Müdürü Prof. İmtiyaz Ahmet Said var. Kendileri irşad vazifesini üstlenecek olanlarda aranacak

vasıflarla ilgili arkadaşımız diğer komisyondadır ancak burada yapılan konuşmalar ve kendi teklifleriyle alakalı sadece 5 dakikalık görüşmesi olacak.

Prof. Dr. İmtiyaz Ahmet SAİD (Pakistan)

- Bismillahirrahmanirrahim.

Pakistan komitesi ve Pakistan halkı tarafından Türk Hükümeti'ne bu pek yararlı ve öncelikle önem taşıyan toplantıyı gündeme getirdiklerinden dolayı müteşekkir olduğumuzu bildiririz. Diyanet İşleri Başkanlığı'na da teşekkür eder, ayrıca buraya davet ederek konuşma fırsatı verdikleri için Başkan'a teşekkürlerimi bildiririm. İrşad faaliyetinde adaylarda aranacak keyfiyet, daha önce Başkan'a teslim ettiğim üzere benim bildiri konum. Bildirimi burada yalnız kağıttan size okuyacağım. Gerçekte Mübarek Allah Elçisi (s.a.s.) kendileri İslâmiyetin en büyük vaiziydiler. Başarılı olacak davaya da irşad hususunda onu takip etmek esastır. İrşad'a mezun olacak kimsede aranan vasıflar Kur'an-ı Mübin'de bildirilmiştir. Şöyle der: ...ادع الى سبيل ربك Bu ayette dava **"Sebîlirab"** olarak, Allah'ın kendi bir kısım zatını bildirerek metod yollarının sayılı önermelerini açıklar. İlk olarak Hikmet ki, hikmet cemaatleri tartışma, mantıkî isnat ve arif önerilerle ikna demektir. İkincisi meviza ile, şöyle ki kısas, örnek verme ve alıntılar zikrederek ikna ve son olarak mücadele, karşısındakinin tavrını kaale almadan nezakete halel getirmeden örnek davranışta bulunmadır. Bu ayetten açıkça anlaşılan şudur: İrşad edecek kimsenin en önde gelen vasfı bilgili ve arif olmasıdır.

Bilgiden anladığımız şu sıralı şeylerden haberli olması: Vaaz olunacak mesajdan etraflıca haberdar olması, başkalarına aktarması; vaazın yöntem ya da metodundan, irşad yönteminden haberdar olması; kimlere hitabedeceğini, dinleyenin düzeyini çıkarabilmesi, mesajını öyle açıklaması; nasıl hitabette bulunacağını, Allah'ın bildirdiklerini nasıl halka bildirmesi gerektiğini bilmesi. Bu dört şeydir ve bildiri bütün bir yürekle tebliğ edilmeli.

...Vaizin seciyesi , Hz. Aişe'ye Mübarek Peygamber'in hayatından sorulduğunda şöyle demiş: *"Peygamber'in hayat tarzı Kur'an-ı Mübin'in talim tarzı, Kur'an'ın yorumlanış tarzıdır."* Öyleyse vaizin hayatı ve eseri de tarzı ve talim örneği vaaz edeceği şeyi yaparak, yaşayarak örneği olacaktır. Kur'an'da şöyle zikredilmekte: اتأمرون الناس بالبر وتنسون انفسكم وانتم تتلون الكتاب افلا تعقلون. **"Siz başkalarına iyilik yapmayı akıl verip kendinizi unutur musunuz? Vakıa siz mübarek kitabı okuyanlarsınız, onu anlamadan mı geçtiniz?"** Bu mübarek kitaptır ve yine diyor ki: يا ايها الذين امنوا لم تقولون مالا تفعلون **"Kendiniz icabet etmeyeceğiniz şeyleri niye reva gösteriyorsunuz, eğer kendiniz de talim etmiyecekseniz."** Bu anlamda sözü edilen ikinci vasıftır. Bir diğer vasıf yöntem bilgisidir, sıra ve mahreç bilgisi ile takip edilen tebliğ aktarma becerisidir. Hz. Peygamber'e behemahal şöyle sormuştular: "O da hemen ailesinden söz açarak, aile fertlerini vaaz ederek onlardan söz etti, o zaman tebliği şehir halkına yapacağı bildirildi. Etrafında bulunanlara yapacaktı. Daha sonra şöyle söylenildi: "Kendisinden tebliği bütün insanlığa yapması söylenildi, bütün dünyaya hitap edecekti." İşte bir irşad görevine aday olanda bilmesi gereken mahreç budur. Dördüncü vasıf Allah korkusudur. Herkesin de bildiği gibi bir Müslümanın en başta tek korkacağı Allah'tır, ondan başka hiçbir şeyden korkulmaz. ...الذين يبلغون رسالات الله ويخشونه

Beşinci vasıf mutmain bulmaktır. Peygamber hazretleri tebliğde bulunarak, Allah'ın tarafına çağırdığında insanlıktan ifrattan kaçınmalarını, tekrar cahiliyeye düşmemelerini istemişti. Kur'an'da açıkça; وما اسئلكم عليه من اجر ان اجرى الا على رب العالمين. **"Benim hakkımda yaptıklarımdan dolayı benim paramı ödemeniz gerekmez, o benimle Allah arasındadır"** deniliyor.

Altıncı vasıf ise sabır ve hoşgörüdür. İrşad görevini üzerine alacak olan görev ruhuyla davranacaktır. İrşad ruhu, işine karşı sabırlı ve zorluklara hoşgörüyle göğüs germeyi bilme, manileri aşarak yoluna sadvet edenleri hoşgörmedir. Hz. Peygambere Allah (c.c.) şöyle tavsiye etti: فاصبر كما صبر اولوا العزم من الرسل ولا تستعجل لهم، فاصبر صبرا جميلا Son vasıf ise bağışlamadır. Karşısındakini affedip bağışlamak, ondan geleni bildirmek, ihlâlini, hücumlarını, herşeyi affedici olacaktır.

Bu yalın vasıflara ek olarak diğer ek vasıflar sayılabilir: İlki idmanlı olmak. İrşad görevine katılacak olanlar, önceden talim ve terbiye görecek olurlarsa daha iyi olur. Adaylar nizamî eğitimden geçirilerek çağdaş düzeyde vazife almaktadırlar. İlim çağında ikinci vasıf nizami bir programa tâbi olmalarıdır. Plânlama ilmî bir mahiyet taşımalıdır. Nasıl yaklaşımda bulunulur, nereye gidilecek, kiminle görüşülecek, ne konuşulacak? Son ek vasıflandırma, birlikte bulunulacak grup ya da kişiler. Çünkü irşad cemiyet içinde guruplar halinde yapılırsa daha iyi olur. Grup içinde adaylar, grup ya da takım ruhu içinde davranacaklardır. Esas vasıflandırmalar bunlardır.

Şimdi son olarak sizlere Pakistan Din İşleri Bakanlığı'nın Dava'ya gerekli tam hazır kuvvet kanadı bulunduğunu, kitaplarla, yazılı eserlerle bütün dünyaya yayım yapıldığını, önce Müslüman ve Arap ülkeleri olmak üzere, bütün dünyada ücretsiz neşriyat dağıtımı sürdürdüğünü bildirmek isterim. Ücretsiz Kur'an, hatta Urduca çevirisi, İngilizce çevirisi, Rusça çevirisi ve diğer dillerde bulunmaktadır. Pakistan'da Dava Akademisi kurulmuş, yalnızca yazılı kitapçıklar neşretmekle kalmayıp, 400-500 kitap İslâm'ın çeşitli konuları üzerinde basılmış, çeşitli temalar işlenmiş, vaiz yetiştirilmiş, programlar hazırlanmış, şimdiye dek 1000'den fazla vaiz yetiştirilmiş, İslâmiyeti anlatmak üzere dışarıya, Afrika, Müslüman ve Arap ülkelerine gönderilmiştir.

Minnet duygularımı arzederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

–Teşekkür ederiz.

–Efendim şimdi sıra Yrd. Doç.Dr. M. Halil ÇİÇEK'de, buyurun efendim çok kısa .

Yrd. Doç. Dr. Halil ÇİÇEK:

Hepinize saygılarla sözlerime başlamak istiyorum. Evvelki konuşmacılarımızın çoğunun değindiği noktalara girmek istemiyorum. Sadece bu hatip konusunda herkesin müşteki olduğu gerçeği ortaya çıktı yani hatiplerimiz toplumu özellikle aydın kesimi tatmin etmemektedir diye bir şikayet ortaya çıktı. Tabiî haklı bir şikâyet, şimdi evvelâ bunun kaynağı bence hitabet konusu, hitabet işi çok zor bir görevdir. Çünkü hitabet edenin yani hatibin cemaatinde her türlü insan vardır. Adeta o bir peygamberlik görevini yürütüyor. O, Peygamber'in makamında Peygamber'in görevini yerine getiriyor. Peygamber (s.a.s.) nasıl herkese hitap ettiyse, hatip insanda cahili, münevveri, âlimi, efen-

dim amiri, memuru herkese hitap ettiği için bütün bu insanların, onun hutbesinde ders alabilme, ondan yararlanabilme kıvamını tutması oldukça çok zor, güç bir olaydır.

Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın bu konuda yapacağı en önemli iş, İlâhiyat Fakültesiyle kollektif olarak müştereken yapacağı en önemli iş hatiplerimize bir ya yüksek okul bazında ve İlâhiyat Fakülteleri bazında bir bölümün açılması ve özellikle bu konuda yani iyi konuşabilme, topluma iyi mesaj verebilme konusunda kabiliyetli olan kimselerin oralara transfer edilmeleri, tabiî bunu yapabilmek için toplumumuz bugün kapitalist bir toplumdur. Kapitalist toplumlarda maddi değerler ön plândadır. Dolayısıyla bunların, bu hatiplerin ekonomik durumlarının iyice ayarlanması, düzeltilmesi lâzımdır.

Bugün vaizlerimizin çoğu eli başkasının, gözü başkasının elindedir. Çünkü verilen maaş ona yetmemektedir, onu tatmin etmemektedir. Malûm-u âlilerinizdir İmam-ı Ebu Muhammed'in (r.a.) şöyle bir sözü vardır. **"Benim bir soğana ihtiyacım varsa ben hiçbir ilim meselesi öğrenemem"** diye. Şimdi zavallı vaiz bir yandan maişet derdiyle pençeleşmektedir. Öbür yandan binlerce, onbinlerce insanın karşısına çıkacaktır. Bütün bunları ilmiyle, kültürüyle, kabiliyetiyle tatmin edecektir. Halbuki o daha evvelde bir sermayesi fazla yoktur. Bu biraz zor bir olaydır. Onun için evvelâ hatiplerimizin maddi durumlarının düzeltilmesi ondan sonra buraya iyi kabiliyetli insanların, kapasiteli insanların transfer edilebilmesi için bir takım oralara avantaj, süper avantajların tanınması lâzımdır.

İkinci arz etmek istediğim husus hatiplerimiz bu gün bu bilgi seviyesinin yetersizliğinden ötürü dejenere olmuş, toplumumuzda mevcut olan malzemelerden yeteri kadar istifade edememektedirler. Halbuki İslâm'ın o kadar ideal, o kadar dinamikleri vardır ki, Kur'an'ın dinamikleri, bunlar topluma götürüldüğü takdirde herkesi memnun edebilecek bir çapta bizim bir takım dinamiklerimiz vardır Kur'an'ın. Ama ne yazık ki, vaizlerimiz yeteri kadar bunlardan hatiplerimiz bunlardan istifade edememektedir.

Benim acizane teklifim, madem hatiplerden bu kadar şikayet edilmektedir, şu halde gelin İlâhiyat Fakülteleriyle müftülükler ortaklaşa bunu İlâhiyat Fakültesine yaptıralım. Bu hitabet işini hemen hemen takriben 23 tane İlâhiyat Fakültemiz vardır. Bu İlâhiyat Fakültelerinde bu işi yapabilme noktasında kendisine güvenen, kendisinden emin olan hocalara bu yaptırılsın. Hususen merkezi camilerimizde meselâ Ulu camilerde, Kocatepe camiinde, bunu eğer ordaki hatip tatmin edemiyorsa cemaatini, bunu İlâhiyat Fakültelerine yaptırırsak acaba bu açığı kısmende olsa, kapatmış olmaz mıyız? Saygılarımla.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: –Teşekkür ederim, Sayın ÇİÇEK. Efendim şimdi söz sırası Sayın Doç.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN'da.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN

Sayın Başkan, söz verdiğiniz için teşekkür ederim. Değerli dinleyenlerime saygı ve hürmetlerimi arzederim. Efendim huzurunuzda iki sıfatla bulunuyorum.

1- İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi olmak sıfatıyla,

2- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkan Vekili olmak sıfatıyla.

Benim konuşmam biraz cevabi nitelikte olacak, değerli meslektaşım, değerli arkadaşım Sayın Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU beye hem bir müjde vermek, hem de kendi-

leri için biraz kapalı kaldığı kanaatinde olduğum bazı hususları aydınlatmak için buradayım. Bir de genel sekreterlik görevi var üzerimizde. İşte bu organizasyon düzenlenirken şuna riayet edilmemiştir, şu yapılmamıştır gibi deyince, birazda biz hedef olduğumuz için sizleri aydınlatmayı bir görev telâkki ettim. Gerçi kendileriyle yemekte özel olarak ben bu hususları kendisine anlattım amma size de anlatmak gereğini duyuyorum. Şimdi kendileri de daha önce Diyanet İşleri Başkanlı'ğında Başkan Müşaviri olarak bir yıl görev yaptılar. Kendileri de takdir ederler ki Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversitede veya Üniversite dışında her düşünceyi gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir kurum değil, o zaman Diyanet İşleri Başkanlığı'nı siz her şey telâkki etmek durumundasınız.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendisinin bir mevzuatı var. Din Şûrası'nın toplanmasıyla ilgili çıkarılmış bir tüzük var. Gerçi yemekte özel konuşmamızda kendilerinin ifadesi tüzükler, kanunlar, yönetmelikler hep Müslümanlar için mi vardır? Şimdi doğrudur, bende kendilerine hak veririm. Ama bir tüzük hazırlanmışsa, elde mevcut ise, elbette var olan kanun, yönetmelik ve tüzüklere bağlısınız. Ama bunlar, sizin için yok olmasını düşünüyorsanız, bunları ortadan kaldırmanın yolları var. Bunlar şahsi düşünceler.

Şimdi kendilerinin bence bu güzel düşüncelerini Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli olduğu süre içerisinde gündeme getirip programlatma imkânı bulmuş olsalardı bence en azından bu gün için ilk adım atılmış olacaktı kanaatindeyim. Ama Din İşleri Yüksek Kurulu'muz kendilerine müjde olarak söyleyeceğim. Kendi bünyesinde adına **ARGED** dediği **Araştırma, Geliştirme ve Dökümantasyon Merkezi**, muhammen bütçesi ve gideri 30 milyar lira olan bir projenin yönetmeliğini hazırlamış ve bunun için de 1994 yılı bütçesine 5 milyar lira bütçeye koydurmuş yani harcanmak için bir miktarı koydurmuştur.

Zannediyorum Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmaları hakkında bir diyalogsuzluk, bu faaliyetleri yakından takip etmemenin sonucu olarak belki kapalı kaldığı için talep niteliğinde, tenkitler var.

Efendim Din Şûrası Tüzüğünde, Din İşleri Yüksek Kurulu'nun bu Şûra için seçeceği üyelerin hangi nitelikte olacakları, aynı fakültede bulunmamız hasebiyle tüzüğe göre İlâhiyat Fakültelerinin, fakülte kurullarının seçeceği üçer tane üye, üçer öğretim üyesi, bu Şûra'nın üyesidir. Bunda herhangi bir şekilde buranın bir müdahelesi söz konusu değil.

Diğer bir husus, her dinî cemattan, buraya tabiî kimler davet edilmeliydi noktasında herkes çağrılmalıydı talepleri var. Kendilerini Başkanlık Din İşleri Yüksek Kurulu ve Sekreterya bu Şûra'da, her düşünceyi bilim adamı olma vasfıyla temsil ettirmeğe çalışmıştır. Dikkat edilirse bunu rahatça göreceksiniz efendim. Açılışa biraz daha ayan beyan her türlü vasfını göz önüne alarak özellikle Diyanet İşleri Başkanımız cemaat liderlerine özel davetiye çıkartmıştır ve açılışta görmüşsünüzdür ve müşahede etmişsinizdir, hepsi çağrılmıştır. Ama bir Şûra toplantısının bilimsel olma niteliği olduğu için biraz daha tüzük hazırlanırken bu çerçeve göz önünde tutulmuştur.

Ben sekreteryada bulunan birisi olarak Din İşleri Yüksek Kurulu'nun sahip olduğu yetkileri göz önünde tutarak Başkanlığımızın ilk Şûra'yı bir başlangıç olarak 70 yıllık hizmetini bir noktada, değerli bilim ve din adamlarının huzurunda, bu 70 yılı

değerlendirme toplantısı olarak düşünmüş, yani gündemi buna hasretmiştir. I. Din Şûrası'nın bu çerçevede değerlendirilmesini saygılarımla huzurunuza arz ederim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim.Sayın ÇALIŞKAN. Son konuşmacı efendim Malezya İslâm Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı arkadaşımız Prof.Dr. Mahmut Saedon Avonk OTMAN.

Prof. Dr. Mahmut B. Saedon Avonk OTMAN (Malezya)

Selâmün aleyküm ve rahmetullahî ve berakâtühü

Sayın Başkan, Değerli kardeşlerim ve Değerli delegeler;

Bendeniz, doğrudan Malezya ile ilgili değil, Güneydoğu Asyadaki durumla ilgili bilgilerimi dile getirmek istiyorum.

Biliyorsunuz ki, bizler yüzyıl gibi kısa bir süre içerisinde Güneydoğu Asya'nın her tarafına yayılan İslâmı aşağı yukarı 13. asırda kabul ettik. İslâmı tebliğ edenler veya davet ekipleri Çin bölgesinden (Orta Asya) geldiler. Onlar mezhep olarak Hanefî olmalılar ve bazıları Hind bölgesinden idiler. Onlar da Hanefî olmalılar. Tabiî Şafiîler de vardır. Hatta, Acem bölgesinden geldiler. Onlar da Şiî olmalılar. Hadramut (Hadra al–Mevt) taraflarından gelenler oldu. Onlar da Şafii olmalılar. Onlar bölgemize geldiler; fakat hayretimi celbeden husus, onların tamamı Şafiî mezhebi hukukunu anlattılar, öğrettiler. İşte, Güneydoğu Asya da hâkim olan ve 220 milyondan fazla Müslüman tarafından benimsenen fıkıh mezhebi bu yüzden Şafiî mezhebidir. Bu demektir ki, onlar kendi mezhebi inanç ve görüşlerini değil, İslâmı anlatıyorlardı. Bu yüzden, onlar aramızda herhangi bir anlaşmazlık ve ihtilâflara sebebiyet vermediler. Bu da düşünce birliği; amel birliği; hedef birliği demektir. Kendi davası için değil de İslâm için düşüncede birlik, hedefte (amaç) birlik, amelde (iş ve harekette) birlik demektir.

Biliyorsunuz, bölgemiz binlerce, onbinlerce adayı içine almaktadır, İslâmı tebliğ edenler, herhangi bir toplantı ve konferans çağrısı olmaksızın, tüm bu adalara ulaşmışlardır. Ama tebliğ işini nasıl yapacaklarını da biliyorlardı. Tebliğ metodları; "Az söz, çok amel yani bizzat yaşayarak tebliğ"dir. Onlar Krallarımızın sahip olduğu itibara sahip olarak bölgemize geldiler. Onlar da sufilerdir. İşte bu yüzdendir ki, dava ahlâka dayandırılır. Onlar, "Siz küfür içindesiniz" mi dediler; hayır, "Lütfen bizimle olun" diyerek farklı bir yaklaşım sergilediler. Aynı zamanda onlar ticaret ehli ve servet sahibi zengin kimselerdi. Kralla görüşebiliyordu. Eğer Kral paraya ihtiyaç duyuyorsa, para verebiliyorlardı. Bu yüzden onlar, elde para, kafada ilim, kalpte iman ve salih amel olduğu halde bölgemize güven içerisinde geliyorlardı.

Şimdi de sorun, (Ed–duats) davetçilerdir. Günümüz davetçileri... onlar bölgemize geldiler, fikrî yapımızı, düşünce tarzımızı tahrif ettiler; "Siz kafirsiniz" dediler. Bilemiyorum. "Günümüzde dava hususunda metodolojimiz nedir?" Onlar bölgemize geldiler... Size bir fikir, bir ideoloji satmak istiyorlar. Kardeşlerim, zannederim bizler gerçekte büyük bir açmazdayız.

İkinci bir nokta... Bu sufiler bölgemize geldiler; hatta prensesimizle evlenebildiler ve kral oldular. İşte bu yüzdendir ki, sizde biliyorsunuz, bazı Malezyalılar çok yakışıklı

ve güzeller. Sebep, karışık ırk evliliği... Krallarımız sadece basit küçük bir kayık sahibi iken onlar büyük bir gemi ile bölgemize geldiler. Onlar kralımıza ve liderlerimize sadece "farz-ı ayn" nedir öğretmekle kalmadılar, ülkeyi nasıl yöneteceğini de söylediler.

Şimdi... sorum şu: "Gerçekten davanın ne tür bir amacı vardır?" Bakınız, doğrusu Güneydoğu Asya'da İslâm'ı yaymak, tebliğ etmek kolay da değil. Zira haddinden fazla adalar topluluğu vardır. Günümüzde bir başka sıkıntı daha vardır. Benim yaşadığım beldeyi ele alalım. Ben bir ilim adamıyım. Kıskançlık sebebiyle, öğrencilerine İslâm'ı öğretmelerini değil de benimle mücedele etmelerini söyleyen ilim erbabı hocalar var. Daha sonra, 10 yıl kadar sonra, o hocaya meydan okuyan, cephe olan bir başka hoca geldi. Sonra ne oldu... Gerçekten günümüz, etkinliğimiz kalmadı, hizmette başarılı olamadık, hakikaten, bizler tam bir basirete ve net bir görev anlayışına sahip olmadıkça, ne tür bir dava tebliğ metodu takip edilecek bilemiyoruz.

Konuşmacılarımız hadis konusunda bazı şeyler söylediler. Bu konuda gerçekten müteessirim. Doğrusu bu mesele (tartışma) Malezya'da sona ermiştir. Bizler o konuyu tekrar gündeme getirmiyoruz. Şahsen bendeniz, bu tartışmaya giriyor ve eleştirimi yapıyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse, İmam Şafiî **al-Umm** adlı eserinde bu tartışmaya değiniyor. Bu onun dönemindeki gibi yeni bir "Mülhiden" grubunun ortaya çıkışıdır. Kardeşlerim Kur'an'a inanır, itimat eder, ama hadise etmeyebilirsiniz. Çünkü Cibril (a.s.) size gelmedi. O sadece Peygamber Muhammed (s.a.s.)'a gelmiştir ve Peygamber'de, *"Bu Kur'an'dır, O'nu yazınız, bu Kur'an'dır O'nu okuyunuz". "Bu da benim hadisimdir"* demiştir. Cebrail (a.s.) sahabeye gelecek değildi. O bizzat Peygamber'e gelecekti.

Şimdi .... Öyle sanıyorum ki problem şudur; bizler ne fikir birliğine ne söz birliğine ne de amel birliğine sahibiz. Bizler, İslâm'dan ziyade kendi indî inancımızı ve kendi mezhebimizi düşünüyoruz.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Ben teşekkür ederim. Değerli delegeler bugünkü oturumumuzu tamamlamış bulunuyoruz. Yarın sabah 9.00'da sonuncu oturumumuza başlamak üzere hepinize hayırlı akşamlar diliyorum. Program gereği saat 19.00'da akşam yemeği var efendim. Hayırlı akşamlar.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Başarı sağlayan mütercim arkadaşlara sahşım ve sizin adınıza teşekkür ederek başlamak istiyorum. Efendim ilk tebliğ Prof. Dr. Beyza BİLGİN hanımefendi tarafından **"İrşatta Evrensel Sorumluluk"** başlığı ile sunulacaktır. Buyrun Hocahanım.

Prof. Dr. Beyza BİLGİN:

Sizi saygılarımla selâmlıyorum. Benim tebliğimin adı; **"İrşatta Evrensel Sorumluluk"** İslâmî dünya görüşü, evrensellik ve bütünlük üzerine kuruludur. Var olan her şeyi; yerleri ve gökleri, yerlerde ve göklerde bulunanları ve ikisinin arasında var olan diğer bütün şeyleri Allah yaratmıştır. Bunların hepsi Kur'an-ı Kerim'in tabiriyle tek bir kitap gibidir. Bu kitap Kâinat Kitabıdır. Allah tarafından "ol" emriyle açılmıştır. Vakit dolduğunda yine Allah tarafından bir kitabın kapatıldığı gibi kapatılacaktır.

Allah, kâinatın bütünlüğü içindeki dünyaya yerleştirdiği insana, bütün diğer yaratıklardan farklı bir özellik ve bu özelliğe bağlı olarak bir şeref vermiştir. Allah insanı kendisine vekil tutmuştur. Allah insana halifelik vermiştir ve insanı, Allah'ın diğer yaratıklarını kullanabilecek kabiliyetlerle donatmıştır.

İnsan onları kullanabilir, onlar vasıtasıyla hayatını devam ettirebilir. Bunun içindir ki, onları kullanmaktan sorumludurda. Şu da bir gerçektir ki, Allah insana son derecede güvenmiştir. Allah insana annesinin, babasının, eşinin, evlâdının, akrabasının, arkadaşının güvenmediği kadar güvenmiştir. Allah insanı olumlu-olumsuz bütün şartların ortasında, kendi kendisine teslim edivermiştir. İnsan Allah'a aittir ve Allah'tan sonra kendisine emanettir.

Allah insanı gücü kadar sorumlu tutmaktadır. İnsanın gücü ne kadardır? Bunun için insanı tanımak gerekir. Müslümanlar henüz Kur'an ahlâkına ve onu davranışlarıyla yorumlayıp göstermiş olan İslâm Peygamberinin örnek ahlâkına ulaşmış değildirler. Bu benim kanaatimdir.

Ülkemizde bir yandan toprak kayması, bir yandan çığ düşmesi, grizu patlaması, inşaatların en küçük sarsıntıda yıkılması ve trafik kazası dediğimiz bir çeşit korsanca yaşama biçimi ile canların ve malların heba olması, diğer yandan ölenler için "Allah'ın takdiridir" denilerek, şehitlik mertebesi verilmesiyle teselli olunup ihmâllerin ve kasıtların unutulması söz konusudur. Hak, adalet, doğruluk, ahlâk, helâl, haram, temizlik, tutumluluk, Allah sevgisi ve Allah korkusu açısından ne derece irşada muhtaç olduğumuz ise ortadadır. Yoksa bütün bunlar, bizim irşattaki başarısızlığımız mıdır?

Kadınlarla erkekler arasındaki kardeşçe davranış terbiyesi, henüz gerçekleşmiş değildir. İyi Müslüman olmak için karşı cinsle konuşmaktan veya yüz yüze bakmaktan kaçınılması gerektiği bile ifade edilmektedir. Eşit insanlar olarak, kardeşçe yardımlaşarak çalışma ile cinsellik ilişkisi birbirinden ayırt edilebilmeli. Böyle bir terbiye, her iki cinse küçük yaşlardan itibaren verilmelidir.

Mezheplerden birine göre, kadın yalnız başına hacca gidemez. Bir diğerine göre ise o, bir kadın topluluğu içinde gidebilir. Bu iki görüşün üzerine yeni bir görüş getirilememiştir. Oysa Peygamberimiz Müslüman toplumun öyle bir seviyeye erişeceğini temenni etmiştir ki, en uzak yerlerden bir kadın tek başına Mekkeye gelecek, Kâbe'yi tavaf edecek, dönecek ve o kadına hiç bir zarar gelmeyecektir. İslâm toplumu bu seviyeye ne zaman erişecektir?

Haberleşme ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, insanları ve kültürleri birbirine yaklaştırmış ve açmıştır. İnsanlar bu durumdan korkmaktadırlar. Acaba değişik etkilerden, gelenek ve davranış biçimlerinden bir zarara uğramadan ve vicdanların derinliklerinde bir soğumaya da uğramadan onlarla bir arada yaşıyarak nasıl korunulabilir? Yoksa onlardan da bir şeyler öğrenerek kendi geleneklerini ve davranış biçimlerini daha iyi anlamaya hazırlanmak mümkün müdür?

Biz bugün buna çoğulculuk diyoruz. Çoğulculuk aynı dinin değişik yorum ve uygulamalarından kaynaklandığı gibi ayrı ayrı dinlerin mensuplarının, bir arada yaşamak durumunda olmalarından da kaynaklanabilir.

Yurt içinde Türk vatandaşları olarak, yurt dışında da vatandaşlarımızın göçmenler olarak gittikleri ülkelerde çoğulcu hayatın tecrübelerini kazanmaktayız. İslâm dininden olanların hâkim çoğunluk olarak bulunduğu ülkelerde, özellikle Türkiye'de durumun problemleri yeterince hissedilmeyebilir. Fakat Müslümanların azınlık olarak bulundukları ülkelerde problemler yeterince hissedilmektedir. Ülkemizde yaşayan değişik dinden veya mezhepten vatandaşlarımız birlik ve beraberliğimize zarar vermedikleri sürece ülkemizin fikir zenginliği olarak değerlendirilmek durumundadırlar. Din ve mezhep ayrılıkları, inananları açısından düşünülünce dinden sapma değil, daha dindar olma, Allah'a yaklaşmada kendilerince en doğru yolu tutma davranışı, hatta yarışıdır. Gerçek tek olduğu halde, onu anlama ve ifade etme biçimleri değişik olabilmektedir. Böyle birleştirici bir bakış, irşadın alanı içindeki yerini almalı ve günümüzde hissedilen boşluğu doldurmalıdır.

Doğmalarda ve yorumlarda anlaşma ve birlik düşünülemez. İnançlar ve ibadetler ayrıcalıklarını sürdürecektir. Fakat ahlâk ve davranış alanlarında dinler arasında pek çok ortak değer vardır. Dünyanın müminleri olarak, ortak değerler üzerinde, ortak çalışmalara katılabiliriz. Katılmak ne kelime diyorum, böyle çalışmaları biz başlatmalıyız.

İnsanların hepsi Allah vergisi bir değere sahiptirler ve bu değer Allah'ın koruması altındadır. Öyleyse yanlış davranışlarla zedelenmiş, yolunu şaşırmış insanlar da bizim korumamıza, adaletle ve iyilikle davranmamıza lâyık olabilirler. Allah'ın kendisine vekil tuttuğu, halifelik şerefini verdiği insanlardan olarak, Türkler ve Müslümanlar aynı şerefe sahip olarak, yaratıldıkları inancına sahip oldukları diğer insanlardan, hangisi, nerede haksızlığa uğruyor, acı çekiyor, yardıma ihtiyaç duyuyorsa, onlarla bir şekilde ilgilenmelidirler.

Asker gönderme aşamasına gelmeden çok önce onlarla ilgilenmeli, onlar için kafa yormalı, çareler üretmeli, diğer ülkelerle bilgi alış verişi yaparak yardımlaşmalıdırlar. Din görevlilerimiz böyle bir uyanıklığı teşvik etmelidirler.

İslâm Peygamberi bizi uyarıyor ki, savaş küçük mücadeledir. Asıl büyük mücadele, barış zamanlarını korumak için yapılması gereken mücadeledir.

Son zamanlarda siyasi olarak küreselleşmeden, dinî olarak ekümenizmden ve diyalogdan söz edilmektedir. Ekümen, üzerinde yaşadığımız dünyanın bütünü demektir. Başlangıçta bu kelime misyonerlik faaliyetlerini ifade ediyordu Hristiyanî bir kelime olarak. Papalığın ikinci konsülünden beri ise bu, 1962-1965'te oldu. Artık dinler arası ekümenizmden sözedilmektedir. Bu öğretiden önce Hristiyanlar için dinler arasındaki ilişkilerin bir değeri yoktu. Çünkü onlar diğer dinlerin bağlılarının da Allah katında bir değeri olabileceğini kabul etmiyorlardı.

Benim de katıldığım slogan şudur: Dinler arası barış olmadan dünya barışı olamaz.

Bizim, İslâm dininin bağlıları olarak baştan beri sahip olduğumuz evrensel değerler ne yazık ki yeni ihtiyaçlar, yeni şartlar ve imkânlar çerçevesinde, yeniden ele alınıp dünyaya sunulur hale getirilmiş değildir. Kur'an'ın ezelî teklifi, dinler arasında bir güzel kelimenin etrafında bir araya gelmek ve iyiliklerle yardımlaşıp yarışmakdır. Bu güzel kelime tevhittir, Allah'ın birliği cümlesidir, Lâ ilâhe illallahtır.

Ehl-i Kitap'tan bir bölümü, bugün buna İbrahim'in dininde birleşmek deyimiyle, geliyorlarsa, bizim için onlara uymaktan değil ancak asırlar önce yapılmış bir ilâhî teklife Kur'an'ın teklifine nihayet cevap verildiğinden dolayı onları kabul etmekten söz edilebilir. Esas olan iman cümlesidir. Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmektir. Bütün diğer ayrılıklar, kültürlere göre farklılaşan doğmalardır, yorumlardır.

Bütün müminler şunu kabule mecburdurlar, eğer düşmanca davranışımızı değiştirip dostça yardımlaşmazsak, dünyamız kıyametten önce ki bir kıyameti yaşıyacaktır. Dünyamızı yaşanır bir halde tutacak bir evrensel görüşü hep birlikte benimseyip uygulamakta anlaşmalı ve bu doğrultuda çalışmalıyız.

Dinî liderler şiddet ve nefretle vaaz etmeme konusunda prensip anlaşmaları yapabilirler. Türkiye böyle bir çağrıda bulunabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı mutlaka uluslararası düzeyde çalışmalar başlatmalıdır. İnsanlar baskıcı rejimlerle yönetilirken bile, dinî kimliklerini koruyabildiklerini göstermişlerdir.

İnsanlar bugün artık daha fazla sabıra ve toleransa sahip olmak üzere eğitilmek zorundadırlar. Birbirimize tahammül ederek birlikte yaşamak zorundayız. Allah bizleri bu dünyaya yerleştirmiştir, başka dünyamız yoktur. Allah'ın çoğulculuğa izin vermedeki hikmeti neyse hep birlikte onu gerçekleştireceğiz.

Din görevlilerimizin bu konudaki irşatlarına her şeyden çok ihtiyacımız vardır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Sayın BİLGİN teşekkür ederiz.

Efendim şimdi sıra Yrd. Doç.Dr. Mustafa TURAN beyefendi de **"İrşatta Alt Yapı"** hakkında konuşacaklar. Buyrun Sayın TURAN

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TURAN:

Sayın Başkan, Şûra'nın değerli üyeleri, her dinin kendi normlarını, vermek istediği mesajlarını, temel umdelerini muhalif olmayacak bir tarzda topluma ulaştırma gayesi, yol ve metodları vardır. Doğru yolu gösterme ve uyarma anlamına gelen irşad sözü, İslâmî bir tabir olmakla birlikte, muhatabın bütün insanlık âlemi olduğu muhakkaktır. Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis-i şerifte de *"Her doğan ancak İslâm fıtratı üzere doğar, ondan sonra anası, babası onu Yahudi yaparlar, Nasrânî yaparlar, Mecusî yaparlar"* denilmektedir. Bu hadis-i şeriften anlaşılan insanlarda din duygusunun ve hakikat aşkının fıtrî olduğudur. Yine Kur'an-ı Kerim'de Rûm sûresi 30. ayeti kerimesinde **"Allah'ın insanı fıtrat dinî üzerine yarattığı"** zikredilmiştir. Gerek bu ayeti kerimede gerekse hadis-i şerifte zikredilen fıtrî din, müfessirlerinde işaret ettikleri gibi İslâm dinidir, tevhid dinidir.

Hâl böyle olunca Müslümanların bütün insanlık âlemine fıtrat dini olan İslâm'ı tebliğ etme görevi ve sorumluluğu söz konusu olmaktadır. İrşad bir vazife olarak addedilirse, bu vazife ve sorumluluk Müslümanların ve onların teşkilâtlarınındır. İslâm'ın, Müslüman olmayan toplumlara tanıtılması ve benimsetilmesinin yanısıra, kendi toplumunda anlamına uygun olarak aydınlatılması, doğru yolun gösterilmesi gerekir. Bu noktada irşadın nasıl yapılması gerektiği karşımıza çıkmaktadır.

İki gündür değerli şûra üyeleri bu hususu serdetmeye çalıştılar . Biz meseleye biraz farklı bir açıdan yaklaşmaya çalışacağız. Her din belirli bir altyapı üzerine kurulu olarak topluma şekil verir, hayat tarzı kazandırır. Bir dinin alt yapısını maddî ve manevî olmak üzere iki kısımda mütalâa etmemiz mümkündür. Camiler, kiliseler, havralar ve diğer ibadet yerleriyle dinin şekil verdiği her yapı maddi altyapı unsurlarıdır. İbadet şekilleri hutbeler, vaazlar, dinî sohbetler, musikî hatta kültür hayatı içinde de değerlendirilebilecek olan şekli dinî motif taşıyan düğün, bayram, selâmlaşmak gibi hemen herşey manevî altyapı unsurlarıdır.

Burada bir hususu kısaca belirtmemizde fayda vardır. Din, kültürü şekillendiren unsurlardandır. Millî kültür unsurlarıda dinî motiflerde yerlerini alırlar. Bugün mezartaşlarımıza bakınız, gerek şekilleri gerekse üzerindeki yazılar, motifler, dönemlerinin aynı zamanda kültürünü yansıtırlar. İfade etmeye çalıştığımız maddî ve manevî altyapının, kişilerin inanç ve hayat tarzlarına etkisini açıklaması bakımından bir örnek vermek istiyorum. Kırım Türk lideri Mustafa Cemil ile yapılan uzunca bir röportajda Mustafa Cemil'e Müslümanlığa dair bilginiz nedir? diye bir soru soruluyor. Mustafa Cemil'in verdiği cevapda biz çocukken Kırım'da bazen camiye giderdik. Bu yıllarda sürgün edildik, benim hafızamda kalan tek şey babamın ve dedemin namaz kıldıkları ve camiye gittikleridir. Dolayısıyla İslâm'a ait bildiğim her şey bu idi. Onun için bizler Müslümanız, demektedir.

Burada irşadın maddî ve manevî altyapısının, insanın şuur altında bıraktığı derin izleri görmemiz mümkündür. Tarihî ve sosyal akışı içinde incelendiğinde, Türk toplumu bin yıldan beri maddi değerleri ve inanç sistemi ile İslâm medeniyetine damgasını vurmuştur. Orta Asya'dan Hindistan'a, İran'a, Ortadoğu, Anadolu ve hatta Balkanlar'a kadar uzanan coğrafyada tesis edilen cami, mescit, han, kervansaray, köprü, kemer gibi binlerce eser İslâm mimarisinin bir yansımasıdır.

İslâm'ın misyonluğunu, bayraktarlığını üstlenen Türk milletinin kurduğu devletler, Hrıstiyan batının İslâm'ı ve Türk milletini yok etmeyi amaçlayan haçlı ruhuyla saldırılarını önce kesmişler ve sonra adım adım Allah'ın ismini ve adaletini Viyana kapılarına kadar götürmüşlerdir. Bu kutsal görevi yerine getirirkende, çil çil kubbeler serpmişler, insanlık âlemine göz kamaştırıcı şaheserler kazandırmışlardır. Taşlaşmış kalplere dâhi nakış nakış İslâm işlenmeye çalışılmıştır. Yani gerek inşa edilen bu nadide eserleriyle gerekse yaşayışlarıyla, hukuklarıyla dinin temel yapısı tesis edilmiş ve yüz yıllar süren irşad söz konusu olmuştur.

Tüm İslâm âleminin liderliğinide asırlarca üstlenen yüce Türk milleti İslâm'ın mührünü adım attığı her yere vurmaya çalışırken hrıstiyan batı âlemiyle, Yahudiler'de kendi misyonlarının tahakkuku için çalışmışlardır.

Hristiyan batının iki değişmez plân ve programı vardır. Biri bazen insanlık ve medeniyet adına kaba güç ile Müslümanları ve eserlerini ezmek, yok etmek, diğeride fikren Müslümanların inanç sistemlerini ve zihinlerini allak-bullak ederek hayat tarzlarını değiştirmektir. Tarih her iki yönteminde sayısız misalleriyle doludur. Papalık ve misyoner teşkilâtlarının, Müslümanların yaşadıkları topraklarda yüz yıllar süren faaliyetleri vardır.

Bu faaliyetlerin temelde iki amacı söz konusudur. Bunlardan biri İslâm akidesinin zaafa uğratılması, diğeride Hristiyanlığı yaymaktır. 1 Temmuz 1248'de Papa 4. İnosen'in teşebbüs ve tavsiyeleri ile Paris'te 20 doğulu kilise mensubu yetiştirerek yine doğuya Hristiyanlığı yaymak üzere gönderilmiştir. Bu tarihten sonra ki papaların da bu işle bizzat ilgilendikleri bilinmektedir.

Papalığın ve misyoner teşkilâtlarının da çalışmalarına paralel olarak Fransız ihtilâlinden sonra modern oryantalizm çalışmaları başlatılmıştır. İslâm'ın terör, yıkıcılık, barbarlık olarak gösterilmesi, temel felsefe olarak kabul edilmiştir. Oryantalistlerin İslâm medeniyeti dışındaki diğer medeniyetlere karşı sevgi ve takdir hisleri beslerken İslâm'a karşı aynı usulü kullanmaktan kaçındıkları görülmektedir. Genellikle Batılılar için İsa, hatta Buda daha mükemmel, kolayca anlaşılır, inandırıcı olarak takdim edilirken aksine İslâm peygamberi karışık muğlak olarak tanımlanır.

Bazı Hristiyan ilim adamlarının, İslâm düşmanlarınca yapılan yıkımları görmemezlikten gelirken, Müslümanların kilise ve benzeri yapıları yıktıkları tezini ileri sürdükleri de bir vakıadır. İnsanlar çocukluğundan beri dinî telkinlerin tesirinden kolaylıkla kurtulamazlar. İslâm diniyle uğraşanların hayatları tetkik edilirse, onların ekserisinin Hristiyan ve Yahudi bir muhitte yetişmiş oldukları görülür. İslâm'ın dinî fikirlerini takdir etmeleri çok zor bir hadisedir.

Tekrar vurgular isek, başka bir din üzerinde araştırma yapan bir araştırıcıya tesir eden en önemli âmillerden biri, o kişinin halihazırda yaşadığı hayat ve bu hayatın çocukluğundan beri şuur altına yerleştirdiği menfî, müspet izlerdir. Kısaca din konusunda dogmatik bir anlayışla yetişmiş ve bir ömrü bu hava içinde yaşamış olan oryantalistlerin ekserisi kendi dinlerini her dinin üstünde görürken, İslâm dini hakkında kin ve nefret duygusuyla düşünmekte ve hareket etmektedirler.

Konunun bir başka yönüne temas edersek kendi ülkelerinde temel İslâm kültürü alamayan, İslâm'ı yalnız batılıların eserlerinden öğrenmeye kalkışan bazı Müslümanlar ne yazık ki batılıların gayelerine hizmet etmektedirler. Bugün Hristiyan batı âlemi bir dinin alt yapısı olan kültür varlıklarının insan inancına ve davasına etkisinin çoktan farkına varmıştır ve bunun için biraz önce verdiğimiz örneklere mümasil çalışmalarını süratle hatta acımasız icra etmektedirler.

Bosna-Hersek'teki olaylara bakınız, Sırplar tarafından ilk yakılan bina Osmanlı arşividir. Osmanlılar'ın nakış nakış işlediği o nadide eserler yerle bir edilmekte ve Boşnaklar sırf Müslüman oldukları için vahşice soy kırımına tâbi tutulmaktadır. Yunanistan, Batı Trakya'da hemen hemen hiçbir Türk eseri bırakmamıştır. 560 sene Türk hakimiyetinde kalan Bulgaristan'da eserlerimizden ancak yüzde üçü günümüze kalmıştır. Bunlarda yok olmakla yüz yüzedir.

Yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerinde de 70 yıllık kominist rejiminin tahribatı vardır. Bir gerçeği ve tespiti vurgularsak dini bir hayat tarzı haline getiremeyen milletler idameyi hayat etmekte zorlanmışlardır. Tarihimize baktığımız zaman İslâm inancı, Türk örfü ile meczolunduğu zaman ilâyî kelimetullah için çalışan, Allah'ın nizamını yer yüzüne yaymak gayreti içinde bulunan büyük Türk devletleri kurulmuştur.

Bugün Türkiye jeopolitik konum sebebiyle de güçlü bir devlet olmak mecburiyetindedir. Bu sebeple bununda temel ve ilk yolu milletimize kendi kıymet ve değerlerinin yeniden kazandırılması, kendi değerleriyle mücehhez kılınmasıdır. Bu gün dinimizin, kültürümüzün üzerinde ki etkileri tetkik ve tahlil ederek maddî ve manevî altyapı unsurları tespit edilmelidir. İnsanımızın, özellikle gençlerimizin ve çocuklarımızın dinî bir terbiye almaları sağlanmalıdır. Mevcut din eğitimindeki alt yapı unsurları muhafaza edilmeli ve geliştirilmelidir.

Bu arada ata yadigârı camilerimizin diğer sanat şaheserlerimizin restorası ve kullanılabilirliği sağlanmalıdır. Dinin gereklerinin, hayatın tabiî akışı içinde hayatiyeti sağlanmalıdır. Bunun yolu da hoşgörü ortamının sağlanması ve irşadda hoşgörünün temel hareket noktasını teşkil etmesidir.

İslâm ülkeleriyle kültürel bağları güçlendirilerek asgarî müşterekler sağlamlaştırılmalıdır. Ayrıca yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerinde irşad çalışmalarının hızla yürütülmesi ve gerekli alt yapının tesisinde Türkiye yol göterici ve fiilen yardımcı olmalıdır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Ben teşekkür ederim Sayın TURAN.

Efendim şimdi söz sırası Endonezya'dan katılan Dr. M. Amin Abdullah bey: **"İrşad ve günümüzdeki metodu ve günümüzde daha etkili irşad için neler yapılabilir"** konusunda konuşacaklardır.

Dr. M. Amin ABDULLAH (Endonezya):

– En geniş anlamda vaaz eden hatip ve metodu, daha etkin irşad hususunda ne yapılır?

Kıymetli Başkan ve Delegeler,

Selamün aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtühü,

Önce Endonezya Din İşleri Bakanlığı tarafından burada Ankara'da toplanan ilk Din Şûrası'na davetlerinden dolayı Türk Hükümeti'ne şükranımı bildiririm. İkinci olarak da en derin hislerimle Türkiye'nin ikinci vatanım olduğunu gerçekten ifade etmeliyim. Doktora programımı ODTÜ Felsefe bölümünde yapmıştım. Tezimi yazdığım esnada Prof. Alpaslan AÇIKALIN ile Dr. Ahmet İNAM ve de Dr. Mehmet S. AYDIN (İzmir) ile çalışmıştım. Dahası, tez kitabım burada Türkiye'de yayımlanmıştır. Başlığı "Gazali ve Kant'ta Davranış Normlarının Evrensellik Fikri". Türkiye Diyanet Vakfı. Yanılmıyorsam bu kitap I. Din Şûrası'nın bütün misafir katılımcılarına Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ithaf olundu. Oturum Başkanı tarafından değinildiği gibi buradaki konu başlığım: En geniş anlamda vaaz eden hatip ve metodu, daha etkin irşad hususunda ne yapılır?

Değer yargıları akını bireycil düzeyde olduğu kadar toplumsal olarakta ortaya çıktıklarından, toplumsal değişim işleminde irşad ve davanın güçlü bir bağlantısı bulunur. İşte burada entansif bireyler arası sosyal etkinlikler, irşadın cemiyetteki nesnel

hedefleri olurlar. İletişim işlemi ve sosyal değişim oluşlarında irşadı vurgulayabilme ilminde irşad ya da davanın bilfiil diyalog kurmaktaki anlaşılmış manası daha ileri yeterlik göstermez. (dava billisan ki her yerde sıkça talim olunur) Bilfiil biraraya gelip konuşmak ki gelenek ve anlaşmalarda talim edilen diğer diyalog biçimleri örneğin akit taraflar dünyasındaki görüşmeler yanısıra birey ve toplumda bu müsbet değişimin yer alması sırasında, dün Malezyalı arkadaşlarım "irşad bilhal" diye adlandırdılar, entellektüel ve felsefî düzeyde ve buna dahil olarak kültürün gerçekliği içerisinde biri sanat alanında hepsinde genel gereksinim, özellikle beyzi ilim ve ekincil (kültürel) çoğulculuk alanında ihtiyaç duyulmaktadır.

İrşad ya da dava faaliyeti, günümüzde her kesimin ve hususi alanın konuşkanca girişimi, görev anlamında öyle bir özelliktir ki adı üstünde İslâmî öğretim ya da öğretiler arasından, hatibi veya konuşmacıları arasında seçkinleşen konuşmacısını, dinleyenlerini ya da irşadın amacını bilgilendirerek adı üstünde özellikle ferdi veya cem'i daha İslâmî yaşayış olmakta. İrşadın etkin ve başarılı çıkması, irşad için yapılan iletişim ve konuşmaların ne kadar ileriye etkince eriştirilebildiğine bakmaktadır.

Şimdi soru şudur, olgu ve koşullar öncelikle etkin bir iletişim işlerliği oluru almayı sağlamayı hazır olacaktır. Bunun gereği istenen sırasıyla en az iki şey iletişimin etkinliği işlemini sağlar. İlki, yol göstericinin mesajı, mesajları ve iradesi konuşmacılar tarafından kendisiyle konuşulana erişiyor mudur? İkincisi eğer bu dinî mesajlar hedef kitleye ulaşıyor, nakloluyorsa, ulaşılanlara onun mesajı etkileyici oluyor mu? Bütün yaşantılarına müsbet bir değişim gücü katabiliyor mu? İletişimin yer almasıyla strateji (yol) hitab edilenlerin amacı olan koşulların ve muhitlerinin hakimiyet ve belirleyicilikleriyle oluşur.

Dün bazı konuşmacılar bu gereklik üzerinde durdular. Benzer bir durumda yine olabilir ki erişilmek istenen amaç yani kitle mantıken belirleyici, amaç şartları ve muhitince adı üstünde oluşmuş bulunabilir. Şöyle ki, irşadın yolu (strateji ve plânı, yön, eylem, olay, amaç gibi ve araçları, adımlaması (taktik) zamanlama ve (lojik) yer, adlandırma v.d.) bu iki olgu tarafından sıkıca saptanır. Dinî mesaj (tebliğ)'ın içerik ve özü, dinî tebliğin içeriği ile öznel (enfüsî) subjektif haller olarak iletişilenlerin temel gereksinim, güncel soru ve müşküllerinde belirleyici olur.

İrşad'ın somutluğundan anlaşılacak olan, adı üstünde vaizin arif ve karşısındakilerin soru ve taleplerini iyi tanıyan olması iktizasıdır. Bana hitap edecekse, fikrimce orada en az çağdaş dinî tebliğ modeli örneği olarak ve çağımız zamanlarına belirlenmiş şu olgular: İlk olarak irşadın gayesine amaç etmenin, ikinci olarak ihtiyaç ve sorunların öznel (enfüsî) etmeninin ve son olarak irşadın gayesi etrafındaki muhit olarak bulunur. İrşadın çerçevesi (stratejisi)'ne geliştirerek ulaşmakta, sorularının daha vasıflı ve etkili bulunmasında amaç etmeninin ariyeti, esas seciyesini tanımlayabilmek çok önemlidir.

Amaç kitle sınıflandırması iki dalda, irşad edilecek olanlar ve "yani" Müslüman olmayan kitle ve "ümmet-i icabet" yani halihazır İslâmiyete sarılmış bulunan kitle. Etmen ya da şartların ayni veya özneyi bakış altında bırakan oluşu çok geniş farklılıklar arzeder, çapraşık tabiatlıdır ki biz kaçınılmaz olarak tabiatıyla çok itinalı araştırma etüdü, araştırma yapılmasını irşad sahasında gerek görürüz. İrşadın başarısını ya da

değerini, kendisine isnad olunur, malumatın anlaşılır ve kesin ana hatlara sahip öznel ya da somut etmenleri saptayıcıdır. Bu meyanda Müslümanların kendi cemiyetleri içinde irşad araştırma ve geliştirmesinde bulunmaları bilfiil en önde tutulmalıdır.

İrşadın gayesine gerçek etmen şartlarda araştırma öncelikleri çıkartılması, davranış bilimi, toplum bilimi, iktisat ve kültürü içine alıp aynı zamanda takip ve keşf edilmesi bütün bir etmen bağlamında demografik (nüfus kalkınma tezi), çevre, sosyal ve politik ve diğerleri demektir. Araştırma ve sınıflandırılması sarahat isteyen en az şu irşad hareketiyle ilgili iç unsurlar sıralanabilir. Bu unsurlar aşağı yukarı şunlardır: Vaiz ya da hatip "da'ie"; düzen alma ve; çekip çevirme. Müslüman âleminde genel olarak ilk unsur, vaiz en önde gelendir, bu esnada yani plânlama-düzen alma ve irşad işini becerebilmek, çekip çevirmek önemli olan biri olmayı maalesef getirememektedir. Her zaman son iki sözü edilen ihmâl edilir ve hatta unutulmuştur.

Şimdi çağımız dava ve irşad asrı olmakla bunları da hayatiyeti bakış açısından hesaba, muhasebeye tâbi tutmalıdır. Gerçekten düzen alma ve çekip çevirme işlevleri (fonksiyonları) irşadın stratejik rolünü yüklenirken, vaizin kendisini aşan öneme erişirler. Vaiz bilgisiyle nakilde ve dinî tebliği yapmakta neşet ediyorsa da somut anlamda plân düzeni ve idarî makamı (çekip çeviriciliği) ilk zikredilenden daha büyük oranda katılım demektir. Söz edilen kabullerin her ikisi temeli üzerinde irşad plân ve becerisi, şimdiki çağdaş vaaz metodu bünyesinde esaş önceliği almalı, çünkü uygulamada karşılaşılan meşakkat ve fırsatlar eskisine nazaran daha farklı vasıf taşır.

İrşad yolunu güçlendirme düşünce ve önerileri; çağımızda ilk önce kaynak ve kökenler üstünde oryantasyon (yönlenim), yeniden yapılanma ile irşad yöntembilimi (metodolojisi):

Şimdiki asırda herşey yeniden düşünülmeli. İrşad, sorunları çözen yönlenim üzerinde odaklanmalı, en az bilgi kadar bunu da becermeli. Dahası insan sorunlarının keffaretini kaldırabileceği yönlenime gönderme yapılıp öncü gösterge örneğine temas sağlanılmalı.

İkincisi, şimdi kaydırma ile mecazlarıyla güçlenmiş bir bütün olarak "irşad billisan" diyebileceğimiz çok boyutlu vaaza yani bilfiil yapılmasına kararlaşmış geleneksel metodlardan akıtılmalı, entellektüel (ansılıkçı) felsefî ve kültürel (ekincil) söyleme (diyaloğa) gelinilmeli.

Salisen farklı metod yaklaşımıyla irşad düzen ve becerisinde anıldığı gibi dava yolunda olanlar ile icabet yolundakiler belirli olarak özetlenip açıkça çerçevesine oturtulmalıdır.

Dördüncü, irşad hareketinde araştırma ve geliştirmenin kaçınılmaz ve acil bir ihtiyaç bulunduğu gerekle de çalışmalara devam edilmesi ve şu iki meselenin sınıflandırılmasıdır. İlki, irşad dinleyicisinin seciye ve sorunları yani öznel ve somut durum ve etmenleri. İkincisi irşad gayesinin etrafındaki ortam ya da muhit, şu anlamda ki sonuçları ve gelişmeleri ne olursa olsun hesaba girildiğinde olabilir ki yerel ve belli murakabelerin çeşitliliğinden irşad yolu çıkarabilmemiz daha güçlü, zenginleştirilmiş bir gayretin ortaya çıkarılması yararlı olacak.

Diğer bir (faktör) bir vakıa da çağdaş irşad meselesine bilimsel yaklaşımının acilen altı çizilerek karşısına çıkan yetiştirme ve fırsatları değerlendirme olayının irdelenmesidir. İrşad dinleyicisinin itinalı araştırma ve ampirik (görgül) incelenmesi öznel (enfüsî) ve somut (aynî) etmeninin tek tercih bulunduğu İslâmî yorumlama yaratıcı vasfının (dogmalar) öğretiler bilgisinden amelî farkını ve anayolunu ortaya çıkaracaktır.

Son madde, her Müslüman ülkede bir vaaz-hitabet kurumu ihdası ve çeşitli faaliyetleri uzviyet kazanan irşad hareketi ile bizler takip, tahlil, etüd (inceleme), çalışma-işletme ve plân-düzen-alma yolu (strateji) ile her geniş açıdan vaaz olunması değer olacaktır. Bu amaç için zaman gelmiştir ve düşündük ki vaaz yönlenimi hususunda bütün Müslüman âleminde laboratuvar (ocaklar) açıp, kendi ilişki ve temaslarını ve Müslümanlar arasında yardımlaşmayı yaygınlaştırmak amacına kani olunmalıdır. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim. Dr. Abdullah.

Efendim şimdi söz sırası **"Toplumun Dini Yönden Aydınlatılması ve Felsefenin Rolü"** konulu Tebliği ile Sayın Prof. Dr. Niyazi ÖKTEM beye ait. Buyrun Sayın ÖKTEM

Prof. Dr. Niyazi ÖKTEM:

– Sayın Başkan, Sayın başkanlık divanı üyeleri, Sayın delegeler.

Ben 45 dakika üzerine tebliğimi hazırlamıştım, sonradan bunu 15 dakika içinde özetlemeye çalışacağım. Kusurlarımı bağışlayın ve özellikle bu kadar değerli din âlimi önünde İlâhiyat kökenli olmayan bendeniz bazı hatalar yapabilir, affınızı, bağışlamanızı dilerim. Efendim konu toplumun dinsel yönden aydınlatılmasında felsefenin rölü, ben bunu 3 açıdan ele alarak incelemeğe çalışacağım.

Birinci konu :Yorum açısından; yorumda felsefenin önemine değineceğim.

İkinci konu : Uygarlıkların özellikle din uygarlıklarının, dinsel kökenli uygarlıkların ilerlemesinde felsefenin rolü konusuna değineceğim.

Üçüncü olarak: Din ve mezhep çatışmalarının önlenmesinde felsefenin önemine ve rolüne değinmeye çalışacağım.

Önce birinci konuya gireyim yani yorumda felsefenin önemine.

Kur'an-ı Kerimde bilindiği gibi üç tür İslâm müessesesi olarak İslâm'da da bilindiği gibi üçtür kural vardır: İnanca ilişkin, ibadete ilişkin ve muamelâta ilişkin kurallar.

İnanca ilişkin, imana ilişkin ve ibadete ilişkin kurallarda Kur'an'ın lafzî yorumu dışına çıkmak kanaatimce mümkün değildir. Kaldı ki, ondada bir takım yorumlar olabilir. Ancak muamelâta ilişkin konularda, başka bir deyişle insanlar arası ilişkilere ait konularda, sosyolojik ve teleolojik yorum diye hukukta adlandırdığımız toplumsal ve gayiyorum diyelim. İsterseniz sosyolojik ve teleolojik yorum metodunun benimsenmesini düşünüyoruz, bu özgün bir görüş değildir daha öncede söylenmiştir.

Muamelâta ilişkin konularda kesin buyruklar mevcuttur ki diğer dinlerde semavî dinlerde, bu kesin buyruklar 10 emir şeklinde tecelli eder. 10 emir şeklinde tecelli eden bu kesin buyruklar ahlâkî konuları içermektedir. Yani başka bir anlatımla bu dünyadaki ilişkilerde ahlâk ve adaletin teessüsünü ön görmektedir.

Nitekim Ebu Zehra'dan aldığım alıntıda aynen şöyle demekte: "Dinin muamelâttan amacı bireyi yetiştirmek ve onu ahlâksal açıdan olgunlaştırmak, adaleti yerine getirmek, kötülüğü defetmektir." Şimdi iyilik, kötülük, adalet ve adaletsizlik, doğru ve yanlış, çirkin ve güzel gibi ikilemler bunlar felsefî ve sosyolojik mahiyette görünüm kazanırlar. Ahlâk ve adalet mutlak kavramlardır, amma ahlâk ve adaletin çağ içerisindeki tezahürü değişik şekillerde karşımıza çıkabilir.

Çağın ilerlemesi içerisinde 1400 yıl öncesinin toplumu içerisindeki adaleti teessüsü şekliyle, adaleti gerçekleştirme şekliyle bugün için aynı şekilde bir gerçekleştirici durum olabilir mi?

Örnekler vererek yani felsefede aklın gereği olarak çağın şartlarını çok iyi değerlendirmek gerekir. Örnek olarak Kur'an'dan ve uygulamalardan, kurallardan örnekler verelim. Şimdi günümüzün modern hukuk sistemlerinde İslâm hukuku dahil, kölelik yoktur. Oysa eski dönemlere baktığımızda kölelik bir kurumdu. İslâm dini köleye adil davranılmasını emretmekteydi. Kölenin özgürlüğe kavuşturulmasıydı, sevap kazanmaktı. Bugün bunu acaba uygulayabilir miyiz?

Keza bir başka örnek: Kur'an'dan yol alarak daha somut bir örnek vereyim. Nisâ suresinin 11. ayetinde, mirasın bölünmesinde, bir erkeğe iki kadının hissesi verilir, denilmektedir. Ayetin meâli: **"Evlâdınız hakkında Allah'ın size tavsiyesi şudur: Erkeğin hissesi iki kızın hissesi kadardır. Bu açık bir Kur'an'dır."** Bunun amacı cahiliye devrini düşündüğümüzde, cahiliye devrine nazaran adalet kavramını, Hz. Muhammed'le birlikte teessüsüdür. Toplum içerisinde Kur'an'ın özünde ve ruhunda adalet ve ahlâk vardır. O günün adalet görünümü, hiç hak almayan kadına o günün sosyal şartları içerisinde, yarım da olsa tedricen bir hisse verme olayıdır.

Bu günün şartlarında ise Kur'an'ın ruhuna uygun yorum, hissenin tam olmasıdır. Bütünüyle Kur'an tatbik edildiği takdirde deniliyor ki zaten adil bir düzen gerçekleştirilecektir. Bu günün şartları içerisinde tüm sosyal müesseseleri ile muamelât hükümleriyle Kur'an'a aynen tatbik etmek mümkünmüdür?

Faiz konusunda da aynı şey söz konusudur. Faiz konusundada, faiz haramdır amenna. İdeal Kur'an'ın öngördüğü bir düzen içerisinde kuşkusuz faiz olmayacaktır. Ama bugün üç kuruşunu biriktirmiş enflasyon içerisinde kalan bir insanın ne yapacağı kuşkusuz tartışılabilir. Efendim muamelâta ilişkin bu tür yorumlar yapılabilir gibi geliyor bana.

Gelelim uygarlıkla ilgili konularda öze aykırı değildir. Tereddütler görüyorum. Kur'an'ın ruhuna ve özüne asla aykırı değildir öngördüğümüz şeyler.

İkinci konu uygarlıklar açısından meseleye baktığımızda felsefe İslâm uygarlığının geliştiği dönemlerde çok önemli bir rol oynamıştır. İslâm uygarlığının gelişmesine hizmet etmiştir. İslâm aydınlanma çağını batıdan çok önce yaşamıştır. Ab-

basiler döneminde, Halife Harun Reşit döneminde kurulan uygarlıklar hiçbir şekilde dünyada eşi ve benzeri yoktur.

Ne yazık ki 10'uncu 11'nci yüzyıldan sonra İslâm uygarlıklarında, maddi uygarlıkta bir gerilemeyle karşılaşmaktayız. Bunun sebebi, eskiden olduğu gibi felsefeye önem verilmemesinden kaynağını bulur. Felsefe ve uygarlık paralel, medeniyet parelel gitmiştir. Nitekim batının aydınlanma çağı içerisinde bu dönemde felsefede aynı şekilde rasyonalizm dediğimiz felsefe akımı akılcılık o dönemlerde gelişmiştir. Buna paralel olarakta batı uygarlığı gelişiyor. Bu kaçınılmaz bir şeydir. Bugün batı uygarlığı içerisinde gördüğümüzde. Batı uygarlığı İslâmla rasyonalist bir çerçevede diyaloğa girmek istemektedir. 1962-1965 tarihlerinde, Sayın Beyza Bilgin'in belirttiği gibi Vatikan diğer dinlerle diyalog zeminine girmiştir. Bir grup Hıristiyan din adamı İslâm'ı incelemeye çalışmıştır. Beyaz Babalar diye adlandırılan bir gruptur. Bu grup Türkiye'ye de gelir, Türk Üniversitelerinde dersler verir. Bu grup **"Islamochristana"** diye bir yıllık dergi çıkarır, dünyanın her tarafına gönderir.

Ben şunu önermekteyim; aynı şekilde bizlerde dinimizi açıklayıcı, tanıtıcı kitaplar çıkarmalıyız. Yabancı dillerde, Hıristiyan dinlerin dillerinde çıkarmalıyız ve oralara göndermeliyiz. Keza öğretim üyelerimiz onlar geliyor burda ders veriyor, bizde de var giden öğretim üyelerimiz, bu daha yoğun hale getirilip onların üniversitelerinde ders verdirmeliyiz. İslâm din bilimini, İslâm kelâm ilmini onlara kendi dilleriyle anlatmalıyız. Bu çok önemlidir. Artık bizimde bu tür değişikliklere geçmemiz zorunludur.

Din ve mezhep çatışmalarına gelince, din ve mezhep çatışmalarının temelinde karşılıklı olarak birbirini anlamama olayı gelmektedir. Bu batı devletlerinde de olmuştur. Batı devletleri kıran kırana mezhep çatışmalarını artık aşmıştır. İstisnalar yok mu? mevcuttur. Türk tarihinde de yaşanmıştır mezhep çatışmaları, bu günde hâlâ mevcuttur.

Bu gün Alevî -Sünnî çatışmasını daha bu yıl gördük. Oysa bunun kökeninde felsefî değişiklikler, görüşler vardır. Anadolu Aleviliği dediğimiz görüş felsefî temelini Hallac-ı Mansur'da bulur. Hallac-ı Mansur bizzat Mâverâunnehir'e gitmiştir. Maveraunnehir'de o yüz yıllarda Müslümanlığa kitle halinde geçen Türkleri İslâm dinine davet etmiştir. Kendi anlayışını onlara yaymıştır. Daha sonra Ahmet Yesevi ve onun müritleri olan Horasan Erenleri Anadolu'ya gelerek bu geleneği aktarmışlardır.

Anadolu Alevîleri İmam-ı Cafer Sadık mezhebine bağlı olarak günümüze gelmişlerdir. Kuşkusuz sosyal şartlara bağlı olarak, Anadolu'nun eski kavimlerinin bir takım alışkanlıklarına bağlı olarak Anadolu bir kavimler geçididir, bir takım değişik yorumlar ve değişik uygulamalar olabilir. Bunları görerek biz onları dışlıyorsak eğer, hata ederiz. Onları dışlamamız demek, onları bölücülerin ve komunistlerin kucağına atmak demektir.

Anadolu Aleviliği, sadece ve sadece bir kültür değil, demin de belirttiğim gibi İmam-ı Cafer Sadık mezhebinden kaynağını bulan bir mezhep uzantısıdır ve bunu kucaklamamız bu diyalog içerisine girmemiz gerekir. Bir sapkınlık olarak nitelendirilen, nitelendirilmesi mümkün olan zenci Müslümanlara sahip çıkıyoruzda kendi içimizdeki bu Müslüman olduğunu söyleyen, Müslümanlığı benimseyen, Hak, Muhammed, Ali

diyen bu insanlara sahip çıkmamak bence çok yanlıştır. Tekrar ediyorum. Felsefî kültürel bir farklılıkları vardır. Buda doğaldır, bugün Afrikadaki Müslümanın örf ve âdetleriyle Anadolu'daki pekalâ bir birine benzemiyebilir. Kardeşlerimizdir bunlar, sahip çıkmamız gerekir. Temelde felsefî bir farklılık olduğundan bunlara yabancı gözüyle bakmak hatta ve hatta zındık diye nitelendirmek, fahiş hatadır. Efendim bu görüşlerimiz hiç özgün değildir. Her ne kadar bazı reaksiyonlarla karşılaştımsada bu görüşleri daha evvel birçok Müslüman âlimi savunmuştur.

Şeyh Muhammed Abduh, Tunuslu Hayrettin Paşa, Seyyit Ahmet Han, Muhammed İkbal gibi âlimler savunmuştur. Bunun dışında Şemsettin Günaltay, Sayın Öztürk'ün dün belirttiği gibi Sait Halim Paşa, İsmail Hakkı İzmirli, Mehmet Ali Avni, Hilmi Ziya Ülken, Ömer Rıza Doğrul gibi büyüklerimiz, hocalarımız bunları savunmuştur. Ben çok yeni bir şey söylemiyorum, yalnız işte din dışından geldiğim için, hukukçu ve felsefeci olduğum için biraz daha cesurane belki söylüyorum, özetliyorum. Sonucu okuyorum efendim.

Yukarıda zikrettiğimiz düşünürlerin bir bölümünün politik tutumlarını eleştirebilecek yönleri olabilir. Ancak felsefeyi İslâm dinine yeniden kazandırmak çabaları, şeriat hükümlerine akıl çağa göre teleolojik ve sosyolojik yorum esasları getirme arzuları takdire şayandır.

İslâm uygarlıklarının altın çağa dönüşleri ancak akıl ve felsefenin yeniden canlandırılmasıyla olanaklıdır. Bu bağlamda batının İslâm'dan esinlenerek aldığı aydınlanma felsefesi ve rasyanolizme sahip çıkmamız gerekir. İslâmî geleneğe bağlı olarak bu rasyanolizme sevgi ve aşkıda katmalıyız. Felsefe hem eğitimde hemde yorumda ön plâna geçmelidir. Felsefenin güçlendiği yerde çağdaş gelişmelere ayak uydurulduğu kadar hoşgörülü yaklaşımlarda yaygınlaşır. Hoşgörü dinler ve mezhepler arasında anlayış ortamını yaratır.

Evrensel barış belkide bir hayat olmaktan kurtulur.

Hepinize derin saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Sayın ÖKTEM teşekkür ederiz efendim. Şimdi söz sırası Sayın Dr. Yaşar KALAFAT beyefendi de. **"İrşad Hizmetlerinde İnanç Tabakalaşması ve Konunun Haritalanmasının Önemi"** konusunda konuşacaklar.

Dr. Yaşar KALAFAT:

– Sayın Başkan, sayın misafirler, sayın dinleyenler.

Ben "İrşad Hizmetlerinde İnanç Tabakalaşması ve Konunun Haritalanmasının Önemi" isimli tebliğimi giriş, metin ve sonuç bölümlerinde hazırladım.

Giriş bölümünde çeşitli dinlere ait demografik muhtevalı bilgilerin Anadolu coğrafyasında haritalanmasının genel anlamda önemi üzerinde durdum.

Metin bölümünde Anadolu'da Musevî, İsevî inançların mezheplere göre ayrıca Yezidîlik gibi inançların Türkiye dağılımının ilgili kuruluşlarımız tarafından haritalanmayışının ne tür kayıplara uğramamıza yol açtığını, bizim bu tür envanterimiz yokken,

Hristiyan batının bizi bizden iyi tanıdığını, Anadolu'da ki İslâmî dağılımının yüz yıllara ve mezheplere göre bizim tarafımızdan haritalanmaması, haritalanması yapılmamış iken Hristiyan batının bu konuda keza bizi bizden iyi bildiğini, biz Müslüman Türklerin Anadoluya sadece İslâmiyete girmiş Türkler olarak gelmediğimizi, aynı zamanda İslâmiyete Anadolu'da da girmiş olduğumuzu, böylece Anadoluda Musevîlik evveli dönem, Musevî dönem, İsevî dönem ve nihayet İslâmî dönemi yaşıyarak bir din tabakalaşması yaşadığımızı bu gerçeği kabullenmenin lehimize olacağını anlattım.

Sonuç bölümünde ise konuyu haritalamaya çalıştım.

Sayın başkanım, Prof. Ahmet Uğur bey ve Prof. Uzunpostalcı bey benim tebliğimin konusuna farklı açılardan değindiler. Muhtemelen Çetin Baydar'da değinecekler, bu arada tebliğ metinlerimizde yayınlanacak. Uygun görülürse ben sonuç kısmını okuyayım. Ayrıca sual vaki olursa cevap vermeğe çalışayım. Böylece zamandan kazanalım.

Çok teşekkür ederim sayın KALAFAT.

Halkın inanç yapısının hangi yüzde ile İslâm olduğu, İslâm'ın hangi mezheplerine mensup bulunduğu veya İslâmı ve onun mezheplerini hangi inanç normlarıyla algılandığı bilinmediği takdirde, irşad hizmetlerinin yürütüleceğine inanmıyoruz.

İrşad hizmetlerimizi cami kanalıyla veya sözlü ve yazılı iletişim vasıtasıyla yürütecekte olsak, muhatabımızı miktar ve yerleşim yeri itibariyle de bilmek zorundayız. Bunu bilmek bizim görevimiz, bunun bilinmesini bizden beklemekte vatandaşın hakkıdır.

İrşad hizmetlerinde vatandaşa, almak istemediği dinî bilgiyi zorla veremeyiz. Bu tür bir uygulama, yetkiyi aşmak, vatandaşın vicdan hürriyetine müdahele olur. Bu haksızlığın ve yanılgının önlenilmesi daha demokratik davranılabilmesi, inanç haritalarının çizimiyle mümkün olur. Böylece gerekli kesime usulünde ve gereken irşad hizmeti götürülmüş olur.

İrşad hizmetlerinde demoğrafik envanterin inançlara göre haritalanması koruyucu irşad hizmetleri itibariyle de çok önemlidir. İslâm adına tarafımızdan yapılacak irşad faaliyeti, diğer dinlerin kendi adlarına yapacakları irşad faaliyetleri itibariyle alan çakışmasına yol açabilecektir ve açmaktadır. İslâm irşad zemini, meselâ Hristiyanlık misyoner faaliyetleri bakımından aynı coğrafyayı ve aynı insan kesimini hedef almış olabilir. Bu noktada her 2 veya 3 dinin irşad ekipleri aynı kitle üzerinde çalışmak durumunda kalabileceklerdir.

Hizmetin sağlıklı yürütülebilmesinde inanç haritalarının çıkarılması bu bakımdan da önemlidir. İnanç haritalarının çıkarılmasında dinsel tabakalaşma her halükârda önemlidir. İsevîliğin irdelenerek, Müsevî izlerinin aranılması, her zaman rastlanılagelen bir tutumdur. Son hak dinî olan İslâmiyetin ise, hâkim olduğu coğrafyada bilhassa Anadolu'da dinler tarihi itibariyle irdelenip geçmiş inançlara pay çıkarılmak istenilmesi mümkündür ve örnekleride vardır.

Nitekim son dönemlerde Doğu Anadoludaki bölücü hareket Zerdüşizm ve Yezidiliğin bu bakımdan üzerinde durulmaktadır. Bölgedeki dinî tabakalaşmayı bilmeyen ve gerektiğinde dinler tarihi itibariyle irdelemiyecek irşad görevlisi beklenilen hizmeti vermede zorluklarla karşılaşabilir. Saygılarımla.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim teşekkür ederim Sayın KALAFAT.

Değerli arkadaşlarım, sabahki oturumumuzun son konuşması. Sayın Prof.Dr. Mehmet S. AYDIN, tarafından yapılacaktır. Başkanlığın irşad hizmetleriyle ilgili durumuyla konuşacaklardır. Buyrun Sayın AYDIN

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

Öncelikle özür diliyorum. Sıcağı sıcağına Taşkent'ten şimdi uçaktan inip yeni geldim. Aşağı-yukarı üç haftadır evden uzağız biz. O bakımdan eğer normal seyir içinde bu 10 dakikada bazı aksaklıklar olursa özür diliyorum.

Benim tebliğimin konusu biraz daha olumsuz aslında, ama olumlu bir biçimde geçmiş, memnun oldum. Çünkü elimdeki tebliğde, "Günümüzde İrşad Hizmetlerinde Görülen Bazı Yanlışlıklar" idi. Ama genel durum içine alınmış, tabiî yine genel durum içinde, onun için ben biraz belki bu tebliğin muhtevasından daha çok olumlu olmaya gayret edeceğim.

Benim söyleyeceklerimin pek çoğu belkide iki günlük konuşmalarda söylenmiş oldu. Takip edemediğim için bilemiyorum. Onun için belki bazı konularda tekrar olacak, onun için de ayrıca özür diliyorum.

Ben genellikle din hizmetini üç büyük alanda görmek istiyorum. Bunların en büyüğü, en genişi eğitim-öğretim hizmeti, ibadet sahasına ilişkin hizmetler ve birde genel sosyal hizmetler ki bunlara bazan lâik hizmetler de denebiliyor.

Birincisinde dinî konularda itikat, ibadet ve ahlâk konularında halka bilgi vermek ve onlara yol göstermek esastır.

İkincisinde ibadetlerin icrasında ve dinî törenlerin icrasında gerekenlerin yapılması esastır.

Üçüncüsün de ise daha ziyade hastalık, ölüm, düğün ve benzeri şeylerde dinî irşadın bir anlamda, bir boyut olarak konuya girmesi esastır.

Pek tabiî bu alanların tamamını irşad başlığı altında, şemsiyesi altında toplamak mümkün olmakla birlikte her birinin kendine has bir takım özel durumları, konumları ve problemleri vardır.

Ayrıca irşad hizmeti biri genel, diğeride özel olmak üzere iki seviyede ele alınabilir diye düşünüyorum.

Genel irşad, farklı zihin, kültür, sosyal yapı, meslek vesaire seviyelerine sahip çok farklı bir kitlenin ikazı, uyarılması, doğru yola sevki ve neticede de onların hidayete, İslamî açıdan baktığımızda ulaştırılması gaye edinilir.

Türkiyede özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'mız marifetiyle yürütülen hizmetin çok büyük bir kısmı, meselâ bütünüyle cami hizmetleri genel irşad kategorisinde mütalâa edilebilir.

Özel irşad ise, belli bir kitlenin belli bir istikâmete sevkini amaçlar. Meselâ belli yaş veya cinsiyet gruplarına, yahut dinî hayatta belli bir takım problemleri olan kesimlere yönelen irşad hizmetleri bu ikinci kategoride toplanır.

Türkiye'de bu hizmetin çok az ifa edildiği kanaatindeyim. Bunun hakkıyla yapılabilmesi için hem toplum içinde varlığını sürdüren irşada muhtaç özel kesimlerin tanınması, bilinmesi hemde bu irşadı yapabilecek kişilerin, kurumların var kılınması gerekir. Bunun içinde bu gün sahip bulunduğumuzdan epeyce farklı, epeyce zengin ve belkide o ölçüde karmaşık, hatta riskli bir eğitim, öğretim örgütlenmesi şarttır.

Ben burda ne irşad hizmetinin karşı karşıya bulunduğu bütün meseleleri nede biraz önce işaret edilen eğitim-öğretimle ilgili bir modeli söz konusu edeceğim. Ben pek çoğumuzun şahit olduğu, hatta zaman zaman şikayetçi olduğu bazı hatalara dikkat çekmekle yetinmek durumunda hissediyorum kendimi. Birde bu arada söz konusu hataların kısmende olsa önlenebilmesi için nelerin yapılmasına, yine pratik olarak birkaç noktaya temas etmek istiyorum. Söyleyeceklerimin tamamı şahit olduğum ve dolayısıyla tespit ettiğim hadiselerle ilgilidir. Tarihi kaynaklarımıza baktığımızda, meselâ Gazali'nin, Fahruddin-i Râzi'nin, Ebu'l-Berekât el-Bağdâdi'nin ünlü filozof-kelâmcı, eserlerini dikkatle tetkik ettiğimiz zaman irşad faaliyetinin bu gün değil, her zaman problemli olduğunu görürüz.

Burda birkaç örnek vermek istiyorum: Gazali'nin ünlü İhya-u Ulûmi'd-Din adlı eserinde şöyle deniyor: "Hitabet ve tezekkürde gaye, kalpleri harekete geçirmek, teşvik etmek ve gönülleri yumuşatmaktır." Bu bakımdan hüsn-ü beyan (güzel konuşma) çok önemlidir. Dolayısıyla irşad edici, sırf beni "hatip" bilsinler diye bir anlayış içine girmesi son derce yanlış ve tehlikelidir. Ayrıca "gereksiz ayrıntılara dalarak ve girerek şüphe ve tereddüt uyandırmakta, irşad ta asla yapılmaması gereken bir hatadır diyor."

Aynı eserin bir başka yerinde de, konuya irşad edilen açısından, irşad edilmek durumunda olan açısından bakmaktadır. O haklı olarak şöyle diyor:"Nasihat edecek kişi, muhatabın haline göre konuşmak zorundadır. Bütün şer'î ve mevizevî hikâyeleri herkese anlatmak mümkün olmadığı gibi muhatabın haline uymayan bir şey ile hitap ederek durmakta, boşuna zaman harcamaktan başka bir şey değildir."

Bu durumdan kaçınmak için Gazali şunu tavsiye ediyor: "Çoğunluğu ilgilendiren ortak konuları seçmeli ve onlar üzerinde durmalı, zira şer'î ilimler hem gıdadır, hem devadır. Gıda genel durumda, deva ise özel durumda olanlar içindir. Ne yazık ki, bunlara dikkat eden vaiz ve hatipler günümüzde pek kalmadı" diyor Gazali, ben demiyorum.

Bu yüzden irşad hizmeti, etkisiz hale geldi ve de isyan çoğaldı, fitne ve fesat arttı. Pek çok insan parlak sözlerle, şiirlerle mahvolup gitmektedir. Söylenenler gönülden gelmiyor, samimiyet yok, riyaya dayandığı için gönüllere de etki etmiyor, söyleyen mütekebbir, dinleyen zoraki (sâmi') dinleyici. Ünlü Filozof Bağdâdî de aynı şeyleri söylüyor. Ona göre hatip, hitap ettiği nasın etvâr ve ahlâkını da bilmek zorundadır. O muhtelif kişilere hitab eder. Bu kişilerden bir kısmı hasımlardan oluşur. Bazanda nazar ve mücadele erbabından olurlar. İmdi, hatip bu farklı kişilere karşı kendisinin ulaşmak istediği gayesini iyice tayin ve tespit etmezse, büyük hatalar işler.

Birde konuşmalarından çok yazılarıyla irşad faaliyetinde başarılı olmuş muâsır bir âlimimizin gözünde ideal bir irşad edicinin tasvirini aktararak meseleyi günümüze getirmek istiyorum. Bu çağdaş âlimimiz şöyle diyor. Üslûbundan kim olduğunu

anlarsınız."Mürşîdi umûmî olan vaiz ve hatipler, hem âlimi mudakkik olmalıdırlar. Tâki, burhan ile ikna eylesin. Zira tasvir ve tezyini müddeâ müteharrî hakikata karşı faidesizdir. Ve hem de hâkimi müdekkik olmalıdırlar. Tâki, birşeyi tergîb veya tertib ile ondan daha mühim birşeyi tenzil ve tahrif edip, muvazene-i şeriati bozmasınlar. Ve de beliği hâkim olmalıdırlar. Tâki, muktezayı hâle mutâbık, icraatı zamana muvafık ve teşhisi illete münasip söz söylesinler". Bu da Said-i Nursi'nin bir kitabından iktibas idi. Bu söylenenlerin hepsinde başarılı bir irşad faaliyetinin ne gibi unsurlar ihtiva ettiği gayet iyi ve açık olarak izah edilmiş durumdadır.

Çok yapılan hataları, irşad faaliyetindeki hatalara temas etmek istiyorum. Bunları birkaç grupta toplamak mümkündür. Evvelâ dilden kaynaklanan hatalar vardır, problemler vardır. Meselâ: Alışılagelmemiş ifadelerin kullanılması. Ne gibi? Din delisi, peygamber mecnunu, Hazret-i Kur'ân vesaire gibi. Bunlar zannederim irşad faaliyetinde terminolojik din hatalarıdır. Çünkü dine iyice sarılmış bir insanı din delisi veya peygamber mecnunu diye vasıflandırmak bence pekde sağlıklı bir ifade değildir.

Arapça kelimelerin yanlış alışkanlıklar sonucu birazda yerinde kullanılmaması, meselâ son derece alîm bir hocamız, İslâmî ilimlere son derece vâkıf bir âlimimiz şöyle diyor. İktibas ediyorum, "Hiç insan Allah'ın celâl ve cemalinden korkmaz mı? "Halbuki Allah'ın cemal sıfatının kullanıldığı hiç bir yerde korku kelimesini kullanmamak lâzım. Celâlle korku gidiyor da cemalle gitmiyor.

Uygun düşmeyen misallerin verilmesi çok yanlış analojilerin kullanılması bunların da örnekleri var tebliğimde. İnşaallah, basılırsa okunur var.

Anlaşılması kolay olmayan deyim ve terkiplerin kullanılması, arapça okuyup hâlâ tercüme etme merakı ve pek tabiî gittikçe artan ciddi diksiyon hataları, bunlar dilden kaynaklanan hatalardır.

Mantık hataları, mantıkî tutarsızlık yani vaazın başında söylenenler, sonunda söylenenlerin birbirini nakzetmesi ve mantıkî insicamın yokluğu veya azlığı gerekli, mukaddimelerin bulunması, mümkün olmayan son derece tuhaf sonuçların ve hükümlerin çıkarılması,

Bilgi hataları, herhangi bir gerçeğe tekabül etmeyen olgu ve vakalara, vakalarla ilgili hatalar. Meselâ bir tek örnek vereyim: Bir ünlü hocamızın yazdığı bir eserin, hemen ilk sayfasında şöyle bir cümle var. Ahlâkın sıfıra müncer olduğu günümüz Avrupasında diye başlıyor. Hiçbir toplumda ahlâk sıfıra müncer olmayacağı için bu cümlede bir gerçeğe tekabül etmiyor ve dolayısıyle manasız bir cümledir aslında.

Prof.Dr. Önder GÖÇGÜN:

– İrşad, doğru yolu gösterme, uyarma anlamındadır. Dil ise en kısa tarifiyle insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir anahtardır. Doğruyu düşünmek ve ifade etmek yolunda tek ve en tesirli vasıta dildir. Öte yandan dil insan hayatının dünden bu güne yaşayan ve yarınlarda devam edecek olan en canlı temel unsurudur.

Onun için hayatla ve insanla bu kadar iç içe olan dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlaması ve özellikle dinî konulardaki irşad hususunda bilenlerin, bilmeyenleri aydınlatma, onları uyarma ve telkin yolunda tabiî bilgiyle bütünleşen bir çizgide en etkili vasıta olması, inkârı imkânsız bir gerçek hükmündedir. Bu bakımdan din adam-

larının irşad etme, halkı bilgilendirerek aydınlatma, uyarma ve onlara iyiyi, doğruyu, hakkı, hakikatı bildirme, gösterme, eğitme, akılları, ruhları, gönülleri ve vicdanları iyiliklerle, güzelliklerle donatma amacına yönelik tarzda dilin kullanımının taşıdığı öneminin tam ve derin idrakı içinde olmaları gerekir. Görüldüğü üzere güzel, etkili söz söylemek ve bunun teknik anlamda karşılığı demek olan hitabet sanatı, aynı zamanda bir fikri kabul ettirmenin ve bunun dayandığı telkin kabiliyetinin de temel hareket noktasını teşkil etmektedir.

Bir hatibin, konuşmacının vasıflarını yani onda bulunması gereken özelliklerle kendisini dinleyenleri irşad etmek, bilgilendirerek yol göstermek yolunda uyması gereken kuralları şu şekilde tespit mümkündür:

1- Hatip anlatmak istediği konuyu çok iyi kavramalı, ayrıntılarına varıncaya kadar ve muhtemel soruları cevaplandırmaya yetecek ölçüde bilgi sahibi olmalıdır.

2- Zihinlerde tereddüde, şüphe ve şaşkınlığa yol açacak beyanlardan, ifadelerden şiddetle kaçınmalıdır.

3- Her konuyu basit, sade ve anlaşılır bir dille kısa, özlü cümlelerle açıklığa kavuşturmalıdır.

4- Gereksiz teferuattan yani konuyla ilgisi olmayan ayrıntılardan, boş söz kalabalığından, gösterişten, demagojiden, bilgiçlik gösterisinden uzak durmalı, sade, samimi ve tabiî olmalıdır.

5- Konuşmak kadar dinlemeninde büyük önem taşıdığından bir fazilet olduğu düşüncesinden hareketle karşısındaki kişi veya kişilerinde sözünü kesmeden ciddiyetle dinlemesini bilmelidir.

6- Kendisine söz ve kanaatlerine karşı çıkılması, itiraz edilmesi hatta bu itirazların dozunun, derecesinin yüksek olması halinde bile hiddetlenmeden, sinirlenmeden, sabır ve sükûnetle dinlemesini bilmelidir. Unutulmamalıdır ki böyle durumlarda söz söylemek kadar sabır ve sükûnetle tam bir olgunluk ve vakarla, güler yüzle, samimiyetle karşısındakini dinlemek de büyük bir değer taşır ve tesir icra eder.

7- Karşı itirazları notlar alarak laf kalabalığına meydan vermeden tek tek cevaplandırmak, bilmediği hususlar varsa bunları araştırdıktan sonra söz ve yazıyla bildireceğini söylemek, gerçekçi bir davranış olacaktır.

8- Konuşmasında her kelimeyi ayrı ayrı olmak üzere cümleleri vurgularına varıncaya kadar güzel bir şekilde telâffuz etmesini de bilmelidir.

9- Konuşurken, ne kulakların zarını patlatacak, beyinleri sarsacak kadar bağırmalı ve ne de işitilmeyecek kadar alçak sesle konuşmalıdır. Karşısındaki kişi veya kişilerle mesafesini, var ise mikrofonun sesinin yükseltme gücünü, kapasitesini bile çok iyi ayarlamayı dikkate almayı bilmelidir. Buna bağlı olarak sözün kıymetinin doğruluğunda ve bilgi yüklü olmasında bulunduğu kadar onun söyleniş, sunuluş tarzında, biçiminde olduğu gerçeğini asla hatırdan çıkarmamalıdır.

10- Normalde yarım saat, 45 dakika konuşmak kâfidir. En fazla 1 saat konuşmalıdır. Çünkü konuşmayı uzatmak dikkati dağıtacak, sözün tesirini azaltacaktır. Dinleyenlerin dikkatinin ilk 20 dakika tam ve yerinde olduğu gerçeği asla unutulmamalıdır.

11- Konuşurken dinleyene veya dinleyenlere bakmak, dikkatin dağılmasını önleyecek ve sözün etkisini artıracaktır.

Ancak bu bakışın tarzıda önemlidir. Sert ve öfkeli görüntüsü veren veya böyle bir izlenim uyandıran dik bakışlardan her hatibin kaçınması gereklidir. Hatibin bakışları munis, ağır başlı, hafif tebessüme meyilli, sempatik ve ilgiyi çekecek yumuşaklıkta olmalıdır. Çatık kaşlar, hiddetli, öfkeli bakışlar dinleyenlerin antipatisini çekecektir. Böyle durumlarda konuşmamak, konuşmaktan iyidir. Ayrıca kitleye hitap ederken dinleyenlerin sadece birine veya kirkaçına bakmak diğerlerinden bakışları esirgemek, sözlerin bütün kitle üzerindeki tesirini azaltacaktır. Onun için her hatibin dinleyenlere mütebessim bakışlarla ve geniş bir platformda bakmaları yerinde olacaktır.

12- Kelimelerin, cümlelerin tok bir sesle telâffuzu, konuşmacının otoritesini artıracaktır. Bu bakımdan herbir hatibin muhakkak diksiyon çalışmasına yönelmesi, evinde, iş yerinde yüksek sesle konuşma, metin okuma egzersizliğini gerçekleştirmesi çok yerinde olacaktır. Asla unutulmamalıdır ki bir konuşmacının irşadında, fikirlerini kabul ettirmesinde ilk ve en tesirli faktör otoritedir. Otoritesi olmayan hiçbir yer ve zamanda fikirlerini asla kabu ettiremez.

13- Konuşurken mümkün mertebe ayakta hitap etmek kitle üzerindeki otoriteyi sağlamak açısından daha yerinde olacaktır. Eğer oturarak konuşmak gerekiyorsa başın ve omuzların dik olmasına dikkat etmelidir. Böylece aynı zamanda sesin de daha rahat ve tok çıkması mümkün olacaktır. Oturup konuşurken, eğik baş ve omuzlarla buna bağlı olarak düşük ses frekansı hatibin psikolojik etki gücünü azaltacak ve hatta tamamen ortadan kaldıracaktır.

14- Ayakta konuşurken sürekli hareket etmemeli, yerinde duramayan insanlar gibi gereksiz hareketlerden de kaçınmalıdır. Bu tip davranışların, dinleyenlerin dikkatini dağıtacağı unutulmamalıdır. Dik ve sabit duruş fiziki etki gücünü artıracak, sözlerin daha anlaşılır ve tesirli olmasını sağlıyacaktır. Otururken konuşmak gerektiğinde ise maalesef bazı hatiplerimizin yaptığı gibi sık sık dizlerin üzerinde yükselerek ve hatta sağa sola hamle ederek elleri kolları uzatmakta dikkati dağıtabilecektir. Bütün bunlarda itidali, yani orta yolu tercih etmek, aşırılıklardan kaçmak en uygunudur.

15- Ayakta veya oturup konuşurken eller asla cebe sokulmamalıdır. Çünkü bu dinleyenlere karşı saygısızlık, onları hafife almak demektir. Cetvel, sopa veya benzeri uzun nesneler dinleyenlere dikey olarak uzatarak hitapta onlara karşı ithamkâr, adeta tehdit edici bir tavır takınılmakta olduğu izlenimini uyandıracaktır.

16- Aynı şekilde eller ve parmaklar da dinleyenlere karşı dik olarak çevrilmemeli, onların gözlerine girecekmiş gibi ithamkâr bir tarzda hareket ettirilmemelidir. Eller ve parmaklar dinleyiciyle konuşmacı arasında yatay, elips çizecek şekilde zarif, ahenkli bir biçimde hareket ettirilmeli ve bu güzel yumuşak hareketlerle sözler takviye edilmeli, böylece konuşmanın daha etkili olması sağlanmalıdır. Kollar ise emme basma tulumba gibi gelişi güzel ani sert hareketlerle inip kalkmamalıdır. Onlarda yumuşak bir biçimde hareket ettirilmelidir.

17- Heyecanlı olunması lâzım gelen sözlerin ifadesinde ise asla ayaklar yere, eller kürsüye vurulmamalı, heyecan sesin tonu yükseltilerek ortaya konulmamalıdır.

18- Konuşurken neşeli, samimi bir tavır sergilenmelidir. Asık surat ve aşırı ciddiyetin, dinleyenleri sıkacağı gerçeği, hatırdan çıkarılmamalıdır.

19- En çetin konuların bile sade, açık, anlaşılır, kısa cümlelerle anlatılması, açıklanması yoluna gidilmelidir.

20- Konuşmacı, dinleyenlere havadan bakar gibi bir tavır içine girmemeli, bilgiçlik taslamamalı, daima alçak gönüllü bir tarzda düşüncelerini aktarmalıdır. Böylece dinleyenlerle arasında samimi bir irtibat, ilişki ve diyalog kurmayı bilmelidir.

21- Kendi şahsi dertlerini, problemlerini, ilişkilerini ise asla gündeme getirmemeli, genel anlamda değerlendirmelere, hükümlere yönelmelidir.

Sayın başkan, değerli dinleyenler, ifade ettiğimiz bu hususların gerçekleşmesi yolunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile üniversitelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaklaşa çalışmalarının başlatılmasını, kurslar ve seminerler düzenlenmesini faydalı, hatta gerekli buluyoruz.

İllerimiz veya bölgelerimiz düzeyinde açılacak "diksiyon ve irşad metodu kursları" ile her seviyedeki din görevlilerimizin halka hitaben ve her seviyedeki insanımıza hitaben tebliğ ve telkin kabiliyetlerinin geliştirilmesi gerektiğine gönülden inanıyor, vaktimizin darlığı nedeniyle bu inancımızın bir an evvel gerçekleşmesini ümit ve temennisi içinde hepinize sevgi ve saygılarımı sunarım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

–Teşekkür ederim, Önder Bey. Çok özet halinde bize sundular .

Değerli delege arkadaşlar, Din Şûrası Genel Sekreteri arkadaşımız usul hakkında birkaç söz söyleyecek ondan sonra devam edeceğiz. Buyurun İbrahim ÇALIŞKAN bey.

Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN:

-Sayın Başkan, değerli üyelerimiz, seçtiğimiz raportör arkadaş, dün işinin çok olması hasebiyle, ani bir mazereti sebebiyle aramızdan ayrılmak zorunda kaldılar. Onun yerine bir raportör seçmek gerekiyor ve başkanlıkta tabiî bunu not ederek alacağı kararların altına imza atılırken hukukî noksanlığı tamamlamak gerekiyor.

Ben bunun için Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK'i giden arkadaşımızın yerini doldurmak üzere huzurunuzda raportörlüğe aday olarak takdim ediyorum kabul edenler, kabul etmeyenler, ittifakla kabul edilmiştir.

-Peki teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

- Teşekkür ederim, Sayın Genel Sekreter.

Şimdi Iraklı, misafir arkadaşımız Dr. Abdurrezzak Abdurrahman bey konuşacaklar. Sayın Dr. AL-SAADİ beş dakika vaktiniz var. Tebliğinizi özet olarak sunmanızı rica ediyorum. Buyrun.

Dr. Abdurrezzak Abdurrahman AL-SAADİ (Irak)

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Bu davetten dolayı Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na teşekkürlerimi ve saygılarımı ifade etmek istiyorum. Oturum Başkanı konuşmamı kısa tutmamı bildirdi. Bunun için Allah'ın izniyle bu isteğe uymaya çalışacağım. Şayet ben misafirlik hakkını talep edecek olsam gerçeği söylemek gerekirse size ulaştığımız zaman şairin şu beyitte ifade ettiğini bulduğumu açıklıkla söylemek isterim:

"Ey misafirimiz, eğer bize gelirsen bizi misafirlerin arasında, kendini de ev sahibi bulursun".

Bu karşılama ve ikramdan dolayı Allah sizi mükâfatlandırsın.

Gerçek şu ki, aziz kardeşlerim, ben onbir sayfalık bir tebliğ hazırlamıştım. Bu tebliğimin konusu her ne kadar gündeme, "İslâm'ı savunma ve bu konudaki şüpheleri giderme görevi" olarak geçmişse de, onda bazı ifade ve düşünce hataları vardı. Sonra da bu hataları tashih etmeye çalıştım. Çünkü onun yazılışı ve basımı çok aceleye gelmişti. Öyle zannediyorum ki bu tebliğin metni Birinci Din Şûrasına da ulaşmıştır. Bunun için de zaten o şekliyle gündeme konmuştur. Gündemdeki bu tebliğimin saygın ilim adamları tarafından değerlendirilmesini ve Türkçeye çevrilmesini umuyorum ki, ben de ondaki hatalı ve doğru yönleri görebileyim. Ayıplarımızı bildiren kimselere de Allah'ın rahmetini diliyorum. Şayet bu tebliği okumaya çalışsam uzun gidecektir. Bunun için sadece başlıkları zikretmekle yetineceğim. Tebliğimin başında birkaç satırla İslâm davetini ve bu davetin peygamberliğin kesilmesinden bir süre sonra nasıl ortaya çıktığını, daha sonra da diğer bir başlıkla İslâm düşmanlığının nasıl türediğini anlattım. Nitekim, düşmanlar Hz. Peygamber (s.a.s.) devrinden günümüze kadar aynı görevi sürdüregelmişlerdir.

Diğer bir başlıkla, İslâm dinine karşı olan iftiraların arka arkaya nasıl üretildiğini ve günümüze kadar nasıl devam ettiğini belirttim.

Dördüncü bir başlıkla da İslâm'a davet eden insanların, İslâm düşmanları karşısındaki görevlerini, onların bu dine ve Yüce Allah'a hizmet konusunda neyi yapmaları gerektiğini ifade ettim.

Beşinci konu olarak da İslâm nizamına göre, İslâm düşmanlarına nasıl cevap verileceğini belirttim. Böylece İslâm'ın ahlâk nizamını kısaca ifade ettim.

Ayrıca tevhid inancına, peygamberliğe ve hilâfete dayanan İslâmî siyaset görüşünü anlattım. Bununla beraber İslâm'ın sosyal nizamını ve bu nizamın içinde İslâm dininin temel kaidelerini nasıl kurduğunu belirttim.

Yine İslâm'ın ekonomi nizamını ifade etmeye çalıştım ki sadece bu, normal olarak ciltleri kapsaması gerektiği halde, onu çok kısa ifade etmeye çalıştım. Buna ek olarak İslâm'ın psikolojik düşünce tarzını da kısaca ifade ettim.

Altıncı olarak, uzunca bir şekilde İslâm düşmanlarının, İslâm'a karşı olan iftiralarını ve özellikle teaddüd-i zevcât (çok kadınla evlenme) konusundaki saldırılarını dile getirdim. Bu konu, özellikle yaşadığımız ortamda açıklanmasına ihtiyaç duyduğumuz bir konudur. Çok kadınla evlenme konusunu İslâm'ın buradaki hikmetini, İslâm'dan önce var olup olmadığını araştırarak, varolduğunu tesbit ettim.

İslâmdaki çok kadınla evlenme bazı şartlara bağlıdır. Alenen birden fazla kadınla evli olma İslâm'a göre, tek kadınla evli bulunulduğu halde, gizli gizli başkaları ile buluşma durumundan daha iyidir.

Yedinci konu olarak, İslâm düşmanlarının diğer pek çok iftiralarını belirtip bunları, şöylece madde madde sıraladım. Çünkü bu maddelerin izahı uzun gider:

1. Boşanma konusu ve boşanma durumundaki karı-kocanın hakları,

2. Zekât, cizye, haraç ve öşür gibi sosyal adalet alanlarında, İslâm'ın hoşgörüsü ve gayr-i müslimlere olan tavrı,

3. İslâm'da savaş hukuku ve savaş konuları,

4. İslâm'da kölelik,

5. İslâm hukukunda kadının yeri, hak ve görevleri,

6. "Recm", "Celd", "Kısas" gibi İslâmdaki cezalar,

7. İslâm'da insanın özellikleri ve düşünce hürriyeti,

8. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamberin kendi sözü değil, Yüce Allah tarafından gönderilen bir mucizedir,

9. İslâm ve İslâmî gelişme.

Sonunda, bazı öneriler ve tavsiyelerde bulundum. Bu tavsiyelerimle de konumu bitirmiş oldum. İşte şimdi önerilerime dönmek istiyorum. Fakat şu anda kısaca ifade etmek isterim ki, I.Din Şûrası'nın açılış gününde duyduğumuz bazı ifadeler bizleri çok sevindirdi. Özellikle bu ülkenin sorumluları tarafından, bazı konuların düzeltildiğini duymak, doğruya giden yoldaki ilk adım sayılabilir. İşte bu adım, lâikliğin doğru bir şekilde yorumlanmasında yatmaktadır. Çünkü biz, değerli kardeşlerim; meselâ ben bir Iraklı Müslüman olarak hepimiz Türkiye'deki Müslümanların durumlarını inceden inceye takip etmekteyiz. Onların sevinç ve acılarını paylaşıyoruz. Bu benim ve gerçek Müslüman herkesin ortak duygusudur. Bunun için pek çok Müslüman Iraklı bu ülkeye âşıktır. Şair der ki;

"Ey millet, kulağım bazı yörelere aşık olmuştur,

Zira kulak, bazen gözden önce âşık olur".

Çocukluğumuzden beri biz, halifelikten sonra lâikliğin Türkiye'de yerleştiğini işitirdik. Bu ise bizi çok üzüyordu. Çünkü biz lâikliğin, dini devletten ayırdığını zannediyorduk. Biz bu eski anlayışı hâlâ sürdürürken devletin en üst makamından bu yorumun düzeltildiğini işitiyoruz. Bunun için son derece seviniyoruz. Allah'ın izniyle bu durumu yed-i emin olarak Müslümanlara nakledeceğiz.

Dün de ifade ettiğim gibi biz İslâm litaratürüne dışardan girmiş terimleri kullanmaktan kaçınırız. Zira dün de belirttim ki Yüce Allah meselâ, (bizi gözet anlamına gelen) "Râinâ" (راعنا) ifadesini kullanmamızı yasaklamıştır. Çünkü bu ifadeyi Yahudiler bir anlamda, Müslümanlar da başka bir anlamda kullanıyordu. Bu sebeple, aynı anlamı ifade edebilecek "Unzurnâ" (انظرنا) kelimesini kullanmamızı emretmiştir.

İşte bu yüzden düşmanlarımızın ateşinde dağlanmamak, esen her rüzgârın önünde

eğilmemek için bu deyimin ortadan kalkacağını umuyorduk. Bu uğurda değerli kardeşlerim, biz Irak'ta bile ne tecrübeler geçirdik. 1958 yılında Irak Cumhuriyeti devrimi gerçekleşip, bütün ağırlığı ve çirkinliği ile komünizm üzerimize çökmüş, fakat buna rağmen amacını gerçekleştirememiş, Müslümanların inancını etkileyememiş ve sonunda hezimete uğramıştı.

Değerli kardeşlerim, şüphesiz İslâm dininin devamlılığının sırrı pek çok konularda gizlidir. Ben bunlardan sadece ikisine işaret etmek istiyorum:

1. İslâm, pek çok tali kuralları içeren genel prensiplerle hayatın her yönünü düzenler. Bunun için İslâm'ın her zaman ve her yerde, insanlığın bütün ihtiyaçlarını karşıladığını görmekteyiz. İşte, şartları bulunduğunda, kapısı kapanmamış olan ictihadın rolü burada ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar, bazı değerli ilim adamlarının, ictihad kapısının kapandığı şeklinde görüşleri bulunsa da, şartları, rükünleri ve sebepleri bulunduğu takdirde ictihad kapısı kapanmış değildir. İşte İslâm'ın kıyamete kadar devam edecek oluşunun gerekçelerinden birisi budur.

2. İslâm, hayatın bütün yönlerini kapsar. Üzerinde önemle durmak istediğim husus işte budur. Sıkça tekrarlanan pek çok ifadeler duydum: Vicdan hürriyeti, inanç hürriyeti, düşünce hürriyeti gibi. Bu ifadelerden, onları kullanan kişilerin dini şöyle algıladıklarını görüyor gibiyim: İslâm, kişi ile Allah arasında ve sadece vicdanlarda yaşanır. Fakat insanın Müslüman kişiliği ile fabrikaya, çarşıya, siyaset alanına veya hayatın herhangi bir alanına çıkmaya hakkı yoktur. İşte Müslümanın önüne çizilmiş kesin çizgi... Onun ötesine geçemez.

Değerli kardeşlerim; öyle zannediyorum ki, sizin de benden daha iyi bildiğiniz gibi bu tür yöneliş, İslâm hukuku açısından çok tehlikelidir çok tehlikelidir. Çünkü İslâm, maddeyi ayrı, ruhu da ayrı ele almaz. İslâm ruhtan uzak olarak sırf maddeci değildir. Önem verdiği her şey, sadece maddi zevkler ve şehevî duygularla mal ve mülk toplamaktan ibaret değildir. Bununla birlikte İslâm sadece ruhî cepheye önem veren bir din de değildir. Bunun için mensuplarına, maddi vücudu, ruha boyun eğdirip onların dağlara ve mağaralara sığınmalarını, hayattan ve insanlardan uzak yaşamalarını emretmez. Aksine İslâm ruh ve cesede önem vermiş, ruhun bedeni ayakta tutmasını ve cesedi ruhun faaliyet alanı haline getirmiştir. Buna göre cesetsiz ruhun faydası yoktur. Ruha bağımlı olmayan cesedin de kıymeti yoktur. Bunun için İslâm, ruhçularla maddeciler arasında orta yolu korumak için gelmiştir. Zira yüce Allah **"İşte böylece sizi orta bir ümmet olarak yarattık"** (el-Bakara, âyet:143) buyurmuştur. Buna göre vicdanı, vicdan hürriyetini ve insanın Allah ile başbaşa kalması gerektiğini savunmamız, İslâm'a davet tarihi ve İslâm hukuku açısından çok tehlikeli bir eğilimdir.

Hepimiz biliyoruz ki; Kur'an-ı Kerim, hayatın bütün yönlerini kapsaması açısından geçmiş bütün ilâhî kitaplardan üstün bir kitaptır. O'nda siyasetle ilgili ayetler vardır, ekonomi ile ilgili âyetler vardır. Bütün bunları şimdi dile getirip söylemek istemiyorum çünkü bu uzun sürer. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de sosyoloji ile ilgili âyetler vardır, ahlâk ile ilgili ayetler vardır, psikoloji ile ilgili âyetler vardır. Şayet biz psikoloji ile ilgili ayetleri alıp diğerlerini terkedersek kanaatimce inanç yönünden bile kendimizi tehlikeye atmış oluruz. Buradaki toplantımız siyasidir. Bizi toplayan gündem de siyasidir. Hatta siyasetin ta kendisidir. Bunun için siyasete en geniş kapılarından girmiş bulunuyoruz. Çünkü İslâm'da Şûra'nın kendisi siyasettir. Peygamber (s.a.s.) de

istişare ile emrolunmuştur. Sahabe de, kendisinden sonra bu prensibe bağlı kalmışlardır. Onların siyasetleri de istişareye dayanmıştır. Şu halde değerli kardeşlerim, bizim düşmanlarımız İslâm'a hasta bir gözle bakmışlardır. Şairin dediği gibi:

"Bazen göz, hastalıktan dolayı güneş ışığını inkâr eder,

Ağız da, hastalığı yüzünden suyun tadını inkâr eder".

Burada konumu bitirmek istiyorum çünkü konuşmacıyı susmaya davet eden sesler işittim; bu ise en tehlikeli şeydir. Müslümanların hayatında en tehlikeli şey sözü kesmektir. Zira, bu durumda söz henüz dudaktan çıkmadan, yani doğmadan öldürülmüş olur, işte bu en tehlikeli şeydir. Yeryüzünde Müslümanlara işkence edildiğini gören konuşmacı, onların durumlarını dile getirmesin mi? Müslümanların Allah'tan başkasına tâbi olduklarını gördüğü zaman, bunun tehlikeli olduğunu hatırlatmasın mı? Müslümanların Allah'ın indirdiği kanunlardan başka kanunlara tâbi olduklarını gördüğü zaman, onlara öğüt vermeyi önemsemesin mi? Takip edilen metodları ve tanıtım yollarını düzeltmek için öğüt vermesin mi? Müslüman gençlerin düşünce ve davranışlarında, yanlış yollara sapmamaları için öğütlerini vermesin mi? Dil, kalem ve silah yoluyla yapılabilecek cihadın bütün yönlerine davet etmesin mi?

Şu halde değerli kardeşlerim, biz burada önemli konuları açık açık ortaya koymak ve Yüce Allah'ın dilediği şekilde bulunmak zorundayız. Oturum başkanı benden kısa konuşmamı istemişti. Daha önce değerli bazı hoca efendiler tarafından dile getirilmiş olsa bile benden önce konuşan Niyazi Hocaefendinin görüşlerine ek olarak kısa bir şey söylemek istiyorum. Ben ekonomist değilim. Buna rağmen ifade etmek isterim ki, İslâm'da yahut iktisat kanununda mallar ya biriktirme ya üretim ya da tüketim malıdır. Ben Hocaefendiye sormak isterim. Meselâ; Kadın mirastaki hissesini aldığı zaman bu hisseye ne gibi bir işlem yapılıyor? Tüketiliyor mu, biriktiriliyor mu, üretiliyor mu? Zira bu kadın üretir ve biriktirir, fakat tüketmez. Oysa erkek önce tüketir, sonra biriktirir yahut üretir. Kölelik sistemine gelince köleliliğin bulunmadığını söylemek istemiyorum. o elbette vardır. Fakat köleliğin İslâm'da ne demek olduğunu bilmemiz gerekir. İlim adamları da bu konuya işaret etmişlerdir.

Sonra değerli kardeşlerim, son olarak belirtmek isterim ki; diğer dinlere yaklaşma talebi ile kendi hüviyetimizi yitirmememiz gerekir. Biz diğer dinlere saygı duyarız İslâm'da aynı saygıyı göstermiştir. Zira İslâm onların ibadet yerlerinin saldırıya uğramasına razı olmazken, onların ülkelerindeki mescidlerimiz saldırıya uğramıştır. İslâm hiçbir zımmî'nin zarara uğramasını istemezken, gayri müslimlerin ülkelerinde bulunan Müslümanlar zarar görmüştür. Şu halde bu anlamsız ve değersiz istek neden? Sergilediğimiz bu hafif hareket niye? Her ne kadar Vatikan, dinlerin birbirleriyle yaklaşmasını istiyorsa da, gerçekte bu, İslâm inancını sömürmeye ve zayıflatmaya yöneliktir. Bu sadece bir hatırlatmadır.

Şimdi kısaca önerilerime geçmek istiyorum:

Değerli kardeşlerim, dört önerim var. Tamamını okumayacağım.

1. İslâm'a davet birliğinin kurulması. Bunun ismi "İslâma Davet Birliği" yahut "İslâm Şurası Heyeti" olabilir. Bu birliğin merkezi İslâm devletlerinden birisi ve belki en uygun olanı coğrafî mevkiinin önemi yönünden Türkiye olabilir. Bu günkü toplantı

da diğer toplantıların çekirdeğini oluşturmuş olabilir. Bütün çeşitli İslâm ülkeleri âlimlerinden oluşacak bir heyet tarafından idare edilebilir ve hiçbir siyasetin hiçbir devletin ve hiçbir mezhep ayırımının tesiri altında kalmaz. Heyetin üyeleri hiçbir devletin belirli siyasetine hedef olmadan bütün Müslüman ülkelerde rahatça hareket eder. Oysa bu gün İslâm ülkelerinde, şurada burada İslâm merkezleri vardır. Bu şu devlete tâbi olmakta, öbürü de bir diğer devlete. Bunun sonucunda gayri müslim ülkelerdeki ayrılıklar aynı şekilde buralarda da olmaktadır. İşte bu sebeplerden dolayı kurulacak olan bu birlik, belli bir devletin siyasetine bağlı kalmamalıdır.

2. İslâm davetçilerini yetiştirecek sağlam eğitim kurumları kurmak. Bu eğitim kurumları halen yeteri kadar İslâmî eğitim verilmediği ve bu tür eğitim merkezleri bulunmayan Arap ve İslâm ülkelerinde kurulmalıdır. Sosyal, ekonomik ve diğer alanlarda yeni yeni konular ortaya çıkmakta ve bugüne kadar Müslümanlar bu konularda ortak bir görüşe varamamış bulunmaktadır. Bu birliğin bütün Müslümanların uymak zorunda olacağı genel fıkhî ve şer'î kararlar çıkarması mümkündür.

3. İslâm'a davet görevlileri hızlı hareket etmelidir.

4. Yeryüzünün değişik yerlerinde hakları gaspedilmiş Müslümanların bu haklarının iade edilmesi için değerli kongrenizin uygun göreceği usûl ve üslûplarla şu mübarek toplantının başlangıcında bir girişimde bulunmak. Bu girişim, ilgili yerlere heyetler gönderme, telgraf çekme ya da kongre tutanağına konuyu gündeme getiren özel bir madde konması şeklinde olabilir. Zira Filistin'de, Bosna-Hersek'te, Somali'de, Azerbaycan'da, Sudan'da, Libya'da ve Irak'ta Müslümanlar ancak Yüce Allah'ın bilebileceği derecede zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bunlara uygulanan işkenceler; gıda, ilaç, giyecek ve kültür ambargosu; onların gücünü azaltmakta ve dolayısıyla düşmanlarının onları ölüme sürükleyen cesaretlerini artırmaktadır. Bu durum karşısında susmaktan dolayı idareciler, İslâm davetçileri ve bütün yetkililer Allah'ın huzurunda sorumlu olacaklardır. Kim bilir, belki sizin söyleyeceğiniz bir hak söz, milletlerarası platformda yerini bulur, kulların dertlerine derman olur ve üzerinizden ahiret sorumluluğunu kaldırır. Vesselâmü aleyküm. واخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Teşekkür ederiz. Şimdi konuşmacı arkadaşımız Çetin BAYDAR beyde sıra. Konusu; **"Tebliğ ve İrşad İçin Araştırma İhtiyacı ve Dinî İstatistikler."**

بسم الله الرحمن الرحيم . خلق السموات والارض بالحق

Sayın başkan, değerli misafirler, değerli delegeler benim tebliğim, disiplin olarak ilâhiyat dışından gelen bir arkadaşınızın tebliğidir ve mesleği uzun yıllar radyo, televizyon yayıncılığını yapmış, plânlama safhasında, uygulama ve temel stratejiler safhasında çalışmış bir arkadaşınızın Radyo TV yayıncılığı konusunda kanayan kalbinden çıktığını baştan hatırlatarak, hazırlanmış bir tebliğ olduğunu söylemek istiyorum.

Radyo ve televizyonda günümüzde gerek bu komisyonda ve gerekse diğer komisyonlarda konu edildiği gibi İslâm'ın önünde bugüne kadar 14 asırdır sadece camiler ve mescitlerde yüz yüze yapılan iletişime çağımızın eklediği muhatabın yüzünü gör-

meden teknik tabiriyle telekominikasyon esasına dayalı muhatabın yüzünü görmeden yapılan irşad faaliyetidir. Bu irşad faaliyeti bir haberleşme teknolojisinin ürünüdür. Müslümanlar, bu teknoloji ile henüz yeni tanışmaktadır. Bunu kullanırken bir çok hatalar yapılmaktadır.

Tıpkı bundan 40 sene evvel, Türkiye'den bir örnek göstereceğim. Merhum Mümtaz Turhan hocanın "**Kültür Değişmeleri**" kitabında anlattığı gibi. Marşal yardımı dolayısıyla Türkiye'ye sokulan çok çeşitli tarım makinalarını, köylümüz o kültüre, o kültür değişmesine uğramadığı için, ilk önce kullanmak istemiş, sonra beceremediği ve bu makinaları üstüne binmek suretiyle düğünlere gitmiştir. Aynı şekilde radyo, televizyon konusu da eğer belli kültür değişmelerinden geçmezse aynı akibete uğrayabilir. Haberleşme teknolojisinin günümüzdeki en büyük düşünürlerinden araç mesajın ta kendisidir. Yani radyo, televizyon İslâm'ın içerisinde bir araç olarak kullanılacaksa bunun mesajla birleştirilmesi gerekir. Yani radyo ve televizyonun sağladığı bütün konuların İslâmî açıdan hazmedilmesi, yorumlanması gerekmektedir.

Tatbikatçı bir arkadaşınız olarak ben, en önemlisi radyo, televizyonla verilecek mesajın istifade edeceği bilgi dünyasından bu tebliğimde bahsetmek istiyorum. Bilgi dünyasında İslâmî bilginin büyük bir yetersizlik içerisinde olduğu, yani günümüzün çağdaş tabakalarına, sosyal tabakalarına sunulacak İslâmî bilginin yeniden üretilmesi gerektiğine bir yayıncı olarak ihtiyaç duyulması gerektiği kanaatindeyim.

Kavramları, ilk defa kullanıldığı için tabiî ısrarla savunuyorum. Ama buradaki tartışmaların da gelip düğümlendiği bir nokta var. Biz sanırım Müslümanların meselesiyle, İslâmîyetin meselesini hep birbirine karıştırıyoruz. Bilgi, yüce kitabımızda da söylendiği gibi ve sıkça bizim terminolojimizde de tekrarlandığı gibi hak bilgisi (Hakka'l-yakîn), ilme'l- yakîn, ayne'l yakîn bu günkü söylemle söylemek gerekirse, bir somut müşahhas olan gözle görülen bilgi var. Bu bilgiye Müslümanlar da ulaşıyor, Müslüman olmayanlar da ulaşıyor.

Nitekim Newton'a gelinceye kadar ay hakkındaki bilgilerimiz bizim, çok spekülâtifti. Tabiî Kur'an'da verilen bilgileri hariç tutuyorum bundan ve Newton ilmî olarak ayla, ayın hesaplamalarını yaptı ve ondan sonraki gelişen taknoloji ayne'l-yakîn olarak uzaya giden Kolins veya Aldrin, bunlar uzaya gittiler ayı gördüler.

Şimdi biz Müslümanlara ait bilgiyi, yani ayne'l-yakîn olarak göreceğimiz bilgiyi toplamakta güçlük çekiyoruz. Bu bilgiyi toparlayabilmek için son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nde biliyorsunuz El-Farukî merhum şehit ve arkadaşları, bu herkesin bulabileceği, herkesin müşahede edebileceği, izleyebileceği, sınayacağı, test edeceği ve hakkında genel hükümler çıkaracağı bu bilgiyi Müslümanlarında istihsal etmesi gerektiğini ve bu konuda da güzel araştırmaların başlamasını tavsiye etmekteydi.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Sayın Baydar, konuyla ilgili konuşmuyorsunuz, vaktiniz çok az kaldı, lütfen konunuza dönün.

M. Çetin BAYDAR:

Yayıncı olarak ben, programlarımı yaparken muhatabım olan kitleyi tanımam gerekiyor. O zaman daha müşahhas şeyler söyliyeyim, biraz soyut oluyor söylediklerim. Çünkü tamamen kendi ıstlahları olan bir konu bu.

Değerli arkadaşlar, Amerikan sosyolojisinin, daha doğrusu sosyal pisikolojisinin tutum ve davranışlar diye kavramlaştırdığı ve çok büyük araştırmaların yapıldığı bir yöntem var. Örnekleriyle anlatmam gerekirse, biz Müslüman toplumları, buradaki konuşmacılar anlattılar. Biz Müslüman toplumları akla kara gibi tarif ediyoruz, yani Müslüman, Müslüman olmayan diye, oysa gerçek bu değil. Cenâb-ı Allah insanları o kadar çeşitli o kadar kombinasyonlar halinde yaratmış ki, biz bu kombinasyonların yani bu grupların künhüne varmadan, bilgisine varmadan, varacağımız hükümlerin hepsi karanlığa kurşun sıkmaktan ibarettir. Bir yayıncı olarak söylüyorum bunu, bu ne demektir?

Somut bir örnekle söylüyorum, diyelim irşad yapıyoruz. Karşımızda Müslümanlığı kabul etmeyen bir gurup var. Açıkça söyliyeyim, ateist bir grup var. Şimdi biz bütün ataistlerin hepsinin İslâm'a aynı şiddetle karşı olduğunu zannedersek yanılırız. Amerikan sosyolojisi bunu şöyle yapıyor. Çok şiddetli olarak İslâm düşmanı ateistler biraz hafif ateistler eh orta manada İslâm'a çok yakın ateistler. Aynı şekilde meselâ Türkiyede Gulat-ı Şia denen bir gurubun varlığından bahsediliyor. Her Gulat-ı Şia diye tabir edilen grubu hepsini aynı kefeye koyarsak hepsiyle ilgili aynı irşad metodu uygularsak burada da yanılırız. Demem o ki, Müslümanları tanımamız gerekiyor.

Müslümanları ayırıyorum, dikkat edin, İslâm'ı demiyorum. Müslümanları tanımımız gerekiyor. Müslümanları tanımamız için de onlar hakkında bilgi toplamamız gerekiyor. Bu gün Mısır'da büyük bir Hristiyan kitlesi var. Acaba Mısır'daki Hristiyan kitlesinin hepsi aynı şiddetle mi İslâm'a karşıdır? Bunların içinde de kademeli bir durum vardır. Şimdi burda mesele şuraya geliyor. Biz istatistiklere ve araştırmalara muhtacız. Bunlar yapılmadan bizim yapacağımız irşad faaliyetleri deminki tabirle söylüyorum, karanlığa kurşun sıkmaktan ibarettir.

Haberleşme teknolojisinde fitbek denilen bir olay vardır. Yani bu nedir? İrşatçılar söyledikleri sözün karşılığı ne oldu, hangi tutumlara, hangi davranışlara yansıdı? ve bunları ölçmek gerekir. Bunları eğer ölçmezseniz bunlarla ilgili bir takım genel hükümlere varmazsanız, bir takım istatistikler ortaya koyamazsanız totolojik bir bilgiye ulaşmış olursunuz. Bu hiç kimse için bir şey ifade etmez ve birbirini anlamayan insanların sağırlar ve körler diyaloğu halinde bir araya gelip dağılmasına sebep olursunuz.

Onun için ben diyorum ki, ayne'l-yakîn olarak nitelenen, yani herkesin ulaşabileceği tıpkı ay bilgisine nasıl Müslüman olanlar ulaştıysa, Müslüman olmayanlar da ulaştı veya rahimin cidarına tutulan bir tohum gibi çimlenen ilk insanın, daha doğrusu yer yüzüne ilk adım atan insan denebilecek şeyin bilgisine nasıl Müslüman hatta ateistler nasıl ulaştıysa, biz de onlara ulaşmalıyız. Onlar hakkında ölçülebilir, tartılabilir herkes için bir şey ifade edebilir bilgileri Müslümanlarında kendi İslâmî terminolojisi içerisinde ki, buna Amerika'da demin sözünü ettiğim Farukî ve arkadaşları bilginin İslâmlaştırılması kavramını takmıştır. Tabiî bu çok tartışılabilir, tartışılmalıdır da. Zaten ilk ortaya çıkan fikirlerin hepsi zamanla yerine oturacaktır.

İstatistikler olarak ben şunu teklif ediyorum. Yani araştırmalar konusunda zaten çok değerli konuşmacılar buradaki boşluğu belirttiler. İstatistikler konusunda bu gün maalesef gerek ilâhiyat Fakültelerinde, gerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nda şu bilgilerin olmadığı kanaatindeyim. Atlıyorum ilginç örnekler vermek istiyorum.

Meselâ: Dini mekânlar konusunda Türkiye'deki en somut bilgilerden başlıyalım.

Kullanış maksatlarına göre camiler, ne kadar camide cuma namazı kılınıyor, cenaze namazı kılınan cami ne kadardır? Kütüphanesi olan cami ne kadar, aş hanesi olan cami ne kadar, akarı olan cami ne kadar, medresesi olan cami ne kadar? Atlıyorum, ilginç örnekler vermek istiyorum.

Meselâ Hristiyanlar Türkiye'deki hangi mezheplerden olduğu konusu Musevîler içinde aynı durum. Dini alt yapıya katkıda bulunan kuruluşlar, cami yaptıran, okul yaptıran, Kur'an kursu yaptıran, dinî eğitim ve kültür hakkında katkı sağlayan, burs veren, aş evi olan, düşkünler evi olan, gönüllü kuruluşlar. Meselâ namaz ile mükellef olan Müslüman nüfus, iller, köyler üzerinde bunların sayısı ne kadar? Cemaate devam eden mükellef nüfus, sabah namazına, öğle namazına devam eden mükellef nüfus, bunların sayıları.

ZEKÂT: Zekât konusunda Türkiye'de bir elden diğer ele devreden ve bütün İslâm âleminde para miktarı ne kadardır? Nisap grupları nelerdir? Kurban konusunda istatistikler, mezhepler, tarikatlar konusunda istatistikler, etnik gruplara göre istatistikler velhasılı Müslüman toplumu izleyebilecek ve üzerinde objektif müşahedeler yapabilecek istatistiklerin yapılması gereklidir.

Ayrıca son olarak bir önerim daha var. Bu gün bilgisayar çağındayız. Bir kere kesinlikle İslâmî bilgi alanının kurulması ve bütün İslâm ülkelerine uzatılması gerekli. İkinciside eğer mümkünse Diyanet İşleri Başkanlığı bütün cami cemaatlerini bilgisayar kütüklerine kaydetmek suretiyle onların birbiriyler haberleşmesini, sosyal tabakalarını, gelir gruplarını, sanırım Türkiye'deki cami cemaatinin ne yaş grubu, ne iş grubu bellidir, nede camideki yaş ortalaması belli değildir. Yani bunlar olmadan irşad yapılmaz ve mesaj hedefine ulaşamaz. Saygılarımı sunarım.

Prof .Dr. M. Cemal SOFUOĞLU: Biz teşekkür ederiz.

Değerli arkadaşlarımız çok büyük bir çaba ile gecikmeli olarak bitirebildik. Şu anda aslında oturumu kapatmamız gerekiyor. Ama bazı arkadaşlar söz alacaklar. Bir önceki oturumdan söz alıp da konuşamıyan arkadaşlar var. Ben onlardan üçüne söz vereceğim. Ama üçüne 15 dakika söz vereceğim. Çünkü sabahtan beri hiç ara vermedik. Bu arkadaşlarımız Hüseyin ATAY hocamız, Y. Nuri ÖZTÜRK hocamız ve Lütfi DOĞAN hocamız.

Hüseyin ATAY Bey hocamız, buyrun, süreniz beş dakikadır.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY:

– Sayın başkan ve kıymetli meslektaşlarım.

Beş nokta üzerinde birer veya ikişer cümle söyliyeceğim. Birincisi, Kur'an ve hadis, ikincisi geçmişi tenkit, üçüncüsü doğruyu söylemekten imtina, dördüncüsü, halkın inancına hürmet, beşincisi de mirasa olan itirazlar.

Şimdi şunu arz etmek istiyorum. 1985 senesinde Suudi Arabistan'da hoca olarak, bulunduğumda, bölüm başkanı hadis profesörü bana ilk defa şunu yöneltti. Hüseyin bey sizin hakkınızda tenkitler. Siz Kur'an'ı esas alıyorsunuz, hadisi esas almıyorsunuz. Hadisi bir tarafa bırakıyorsunuz. Aslında bizim Türkiye'ye henüz intikal etmemişti.

Aynı yıl birkaç ay önce Kuveyt'e gitmiştim, Kuveyt'te öğrendim. Mısır'da sırf Kur'an'ı esas alıp, hadisi esas almayanlar diye böyle bir akımın olduğunu orada öğrenmiştim. Tabiî onu bildiğim için ona şöyle cevap verdim. Dedim ki, Kur'an'ı yalnız

Kur'an'ı esas alanlar, İslâm'ı yalnız nazariyata bırakmak isteyenlerdir. Ben, İslâmiyeti fiilen tatbik ettiğim için hadisi Kur'an'dan ayırmaya imkân yok. O bakımdan bu hususta bir sıkıntınız olmasına gerek yok. Biz hem hadisi, hem sünneti alıyoruz. Ama dikkat buyurursanız biz hadisi İmam-ı Azam'ın titizliği ile almak istiyoruz.

Kur'an'ı zikrettiğimiz zaman, hadis de içinde dahildir, hadis de içinde mevcuttur. Ama her zaman Kur'an hadis, Kur'an hadis diyeceğimize bazen Kur'an deyip geçiyoruz. Fakat bazende şu tabiri kullanıyoruz. Nass, nass dediğim zaman da Kur'an ve hadis demektir. Bazende şeriat diyoruz, şeriat dediğim zamanda Kur'an ve hadis demektir. Fıkıh demek değildir.

Geçmişi Tenkit: Geçmişi inkâr başkadır, geçmişi tenkid başkadır. Biz geçmişin hep yanlışlarını gündeme getiriyoruz ve yanlışlarını doğru olarak millete anlatıyoruz. Halbuki geçmişin yanlışı da vardır, doğrusu da vardır. Yanlışından da istifade ederiz yapmamak için, doğrusundan da istifade ederiz, ondan istifade etmek için. Geçmişi inkâr diye birşey yok ama, geçmişi teraziye koymak istiyoruz. Bunu asırlarca yapmadık, benim davam budur. Evet tek-tük bazı alimler yapmıştır, cüzî meselelerde, onlarda bir dereceye kadar genelde muvaffak olamamışlardır. Ama bizim bunu ciddi olarak ele almamız lâzım. Asrımızın gerekleri de bunu icap ettiriyor.

Sonra, doğruyu söylemekten imtina; 37 senelik Üniversite hayatım var. Hoca olarak, asistanlığımdan beri şunu müşahede ettim. Bizim söylediklerimizi arkadaşlarımız bilmiyor değil, bu doğruları biliyorlar, söylemiyorlar. Benim şikayetimi niye söylemiyorlar? Biraz sert söylüyoruz diye, ben bu tabiri kullandım. Ben biraz sert konuşuyorum. Başka birisi beni düzeltti hayır böyle deme dedi, kararlı konuşuyorum de, dedi. O beni düzeltti, şimdi biz sert değil kararlı konuşuyoruz diye bizi tenkit ediyorsunuz hakkınızdır. Ama hiç olmazsa acaba bizim dediklerimizde bir doğruluk payı yok mudur? Bizim dediklerimizle sizin doğru bildiklerinizi bir karşılaştırdığımızda aramızda büyük bir fark yok. Recep beyin de dediği gibi biz muvafakat ediyoruz, ama tabirler biraz sert oluyor diyor. Sert kabul etmiyelim de kararlı diyelim.

Ben şunu müşahede ettim eskiden beri, asistan olduğumdan beri, 37 seneden beri bazı arkadaşlarla münakaşa ettiğimiz zaman, sonradan iki kişide Diyanet Reisliğine kadar yükselmişlerdir. Niye onu böyle söylüyorsunuz? Bu yanlış, biz halkın inancına hürmet ediyoruz. Gel de çık işin içinden, insan delirecek, ne demek halkın inancına riayet, halkın inancına hürmetin manası varmı? Halk yanlış biliyorsa, senin vazifen nedir? Tamamen saçma bir iddia. Halkı düzelteceksin efendim, vazifen nedir? Ben böyle bir şey kabul etmiyorum. Halka nasıl anlatacaksın, nasıl anlatabileceksin? Nasıl anlatacağını bileceksin? Ama halkın inancına hürmet, halk bâtıla inanıyorsa halka hürmetmi edeceksin? Öyle birşey yok. Biz bu davadayız.

Bazı arkadaşlar bilhassa Niyazi bey gündeme getirdiği miras meselesine temas edeceğim. Kur'an-ı Kerim'e öyle itirazlar geliyor ki, dinsizlerden geliyor, diğer dinlerden geliyor. Bizim Müslümanların içinde de bir şüphe doğuyor, acaba nasıldı? Meselâ miras kadına da eşit olabilir mi? Olamaz mı? Diye.

Şimdi buna bu şekilde cevap vermek yanlıştır. Kur'an'da böyledir, tamam hayır, münakaşasını yapalım, adamları ikna edelim. Biz bütün problemleri, sosyal problemleri, dinî problemleri her şeyi karşılıklı olarak münakaşa edelim. Ortaya koyalım, ondan

sonra adam ya ikna olur, veyahutta başka bir yol bulunur. Onun için ayet-i kerimede şöyledir, tamam bitti, demek yanlıştır. Kur'an-ı Kerim, münakaşayı en sonuna kadar açmıştır. Hatta karşısındaki düşmana demiştir ki ya sen doğrusun ya ben doğruyum. انا او اياكم لعلى هدى او فى ضلال مبين . bu kadar münakaşaya fırsat vermiştir. Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

–Biz teşekkür ediyoruz.

Sayın Yaşar Nuri ÖZTÜRK bey, siz de beş dakikada özetlemek şartıyla, buyrun. Yaşar Nuri bey:

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK

Sayın Başkan, değerli Şûra üyeleri, benim sabah ki isim vererek yapılan tenkitle ilgili söyleyeceklerimi ki bunlardan birisi Kur'an sünnet ilişkisi ile ilgili, diğeri geçmişi tenkitle ilgili, aynen Hüseyin bey burada söyledi. Özet bir cümle. Biz bu sünnet Kur'an münasebetinde İmam-ı Azam'ın tavrı neyse, aynen onu koruyoruz. Hiç kimse fesat kazanı kaynatarak, halktan alkış toplamak için, olayı öteye beriye çekmesin. Burada yabancı misafirlerimiz var, bizim Türkiye'deki konumumuzu bilmezler. Ben, medyada yazısıyla, sözüyle çok yer alan bir insanım. O bakımdan sürekli bu mesele gündeme getiriliyor. Dün çıkan bir yazı bir baş makalede buradaki Şûra üyelerini dinde reformculukla suçlayan hatta bir takım kelime oyunlarıyla bunları namazsız, niyazsız, İslâm hakkında sadece laf eden insanlar, şeklinde lanse eden yazı var, Nur hanımın elinde, alın okuyun. Şimdi bunu görmezlikten gelemezsiniz, bu günah işleniyor.

Ben 17 sene mihrap hizmeti verdim. Hatimle namaz kaldırdım. 9 yaşından beri hafız olan bir adamım. Hâlâ Türkiye'de bunların başı secde görmez diye şerefsiz iddiaları halkın önüne getiren insanlar vardır. Türkiye'de bunlar yapılıyor, bunun uzantılarını bu salona sokmamak lâzımdı, sokuldu bunlar.

Evet İmam-ı Azam'ın sünnet karşısındaki tavrı neyse, bizde o tavrı takip ediyoruz. Gidin okuyun, İmam-ı Azam neyi yapmışsa bizde aynısını takip ediyoruz. Başka lâf yok. Bunun çerçevesi budur.

Burda bize kitap bilgisi verilmeye kalkıldı. Bunlarda ayıp şeylerdir. Zehebî öyle dedi, efendim, bunları okuya okuya eskittik biz. Bu tenkitler yapılmışmış, hangisinin sözü güvenilirdir, hangisinin güvenilmezdir, neye nasıl güveneceksiniz? Buhari gibi bir zat, kendisinden 106 yıl önce ölmüş, İmam-ı Azam'dan bir tek hadis, eserinde rivayet etmiyor. Ulu orta konuşulmasın ve Kitabu'z-Zuafâ'sında yanılmıyorsam vardır eserlerimde, vermişimdir. Kur'an'daki İslâm'da sayfa numaralarıyla, İmam-ı Azam güvenilmez adam ilân ediyor.

رجل ثقة diyor غير ثقة ne yerine oturmuştur? Bu hadis malzemesi konusunda da bunları لاريب فيه malzeme gibi halkın önüne getiriyorlar. Hangisi yerine oturmuş? Kaynaklar belliymiş sahih hadisleri tesbitte, nerede o kaynaklar? İhya-i Ulûm'da yüzde seksene yakınının mevzû olduğu tespit edilen rivayetlere iliştiğimiz zaman, ulemâya saldırılıyor, hadisler inkâr ediliyor diye kıyamet koparılıyor.

İşte halkın diniyle, Hakk'ın dini arasında tercih yapma zarureti burada yatıyor. Bu yapılsın diyoruz biz. Kimsenin sünnetle münnetle bir alıp veremeyeceği yok. Bir Müslüman için bunları söylemek, zulmün ta kendisidir.

Nur hanımın sabah gündeme getirdiği birşey var. Bize irşad ulaşmadı, biz bunun muhatabı değiliz. Bu ülkede olmamıza rağmen biz, irşaddan hiç nasip alamadık. İşte yara buradadır. Sayın Başkanın ve Diyanet yetkililerinin altını çizmeleri gereken nokta budur. Şûra'nın ısrarla üzerinde duracağı noktalardan biri budur.

Biz irşadı camiye hapsettik, Allah'ın dinini camiye hapsettik. Rabbü'l-Âlemin olan Allah'ı kabile ilâhı haline getirdik. Yahudi'nin, Allah'ı, Yahova yaptığı gibi. Rahmeten lil âlemin olan Peygamberi de bağlı olduğumuz hizbin, tarikatın, mezhebin şefi yaptık. İşte o şikayetin arkasında o var, bunu kıralım diyoruz. Bunu kırmaya kalktınız mı hizbini İslâm'ın kendisi zanneden adamın rahatsızlığı kabarıyor.

Bakın senede Türkiyede yüz civarında konferans veriyorum, bunların içinde üçbin dörtbin kişinin dinledikleri var, ertesi gün bakıyorsunuz İslâm adına yayın yaptığını söyleyen bir takım organlarda adeta suç duyurusu yapıyor. Bunların hesabını Allah'a vereceklerdir. Ben Jandarma değilim. Suç duyurusu yapıyor. Başı açık hanımlara konferans verdi. İşte o başı açık hanımların Allah'ı ve Peygamberi, bizim Allah'ımız ve Peygamberimizden başkaysa bunu söylesinler de onlara referans verip oraya gönderelim. Bana Allah'ı ve Peygamberi anlat diyen bir adamın ihmâlleri yüzünden, eksikleri yüzünden sen buna ehil değilsin ben sana Allah'ı, Peygamberi anlatamam, demeye hakkım varmı İslâm açısından? Ya bunu söyleyecekler, yada diyecekler ki hayır, bunu cami duvarlarının dışına çıkarın. Allah'ın bütün kulları bu rahmetten istifade etsin. Söyleyecek çok şey var, onları gündeme getirmezsek basın dolaşıyor dışarda açıklama yaparız, açık söyliyeyim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Sayın Öztürk süreniz bitti, lütfen.

Prof. Dr. Yaşar Nuri ÖZTÜRK:

–Onlara mutlaka zaman bulacaksınız, Alevîlik meselesi, tevhid meselesi, Şûra'nın başta ele alması gereken meselelerdir. Bunu meslek içi seminer çalışmasından çıkarmak lâzım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Son olarak Lütfi DOĞAN bey konuşacaklar. Hocam sizde bizi sıkıntıya sokmadan lütfen beş dakika içerisinde bitiriniz.

بسم الله الرحمن الرحيم. الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على اشرف المرسلين سيدنا محمد وعلى آله واصحابه اجمعين .

Muhterem Başkan, muhterem şûra üyeleri hepinize en derin tazimlerimi arzederek sözlerime başlıyorum.

Zamanın sınırlı olması, bendenizin belki düşüncelerini sizlere gereği gibi arzetmeme imkân vermiyecektir. Bu itibarla önceden mazeretimin kabûlüne müsaade buyurulmasını istirham ederim.

Efendim aslında bu Şûra toplantısı bence Türkiye'miz için de, İslâm âlemi için de büyük bir başarıdır. İnşaallah çok hayırlı çalışmalara bu yönüyle bir başlangıç olacak, önceki günde arzettim. Türkiye'mizle birlikte dünyadaki bütün Müslümanların istifadesine, gereği gibi istifadesine imkân sağlıyacaktır. Tabiî bu meyanda güzel konuşmalar, ilmî tartışmaların yanında benim bütün hatip kardeşlerime bir istirhamım var. Onların bilgilerine, tecrübelerine, sunuşlarına, milletimizin, bütün Müslümanların büyük ihtiyacı var. Bu bilgilerden, bu tecrübelerden, bu sunuşlardan azami ölçüde istifademize imkân lütfedilirse çok memnun olacağız. Eminim ki Şûra da maksadına erişmiş olacaktır.

Buradaki yüksek heyetin muhterem üyelerinin hepsinin Kur'an'a ve sünnete bağlı olduklarından hiç kimsenin en ufak bir tereddüdü yoktur. Ancak bazen ifadelerde belki şahıslara göre haklı olarak üslûp farkları olabiliyor. Şahsen bendeniz; kaddi yâre kimi ar-ar dedi kimi elif cümlenin maksudu bir amma, rivayeti muhtelif şeklinde algılamak istiyorum.

Müsaade ederseniz şimdi iki hususa değinmek istiyorum.

بسم الله الرحمن الرحيم. وقولوا للناس حسنا ...

Bunun birincisi.

Allah'u Tealâ bütün ehl-i imana insanlara güzel konuşun emir buyuruyor. Halbuki bu yüksek heyetin muhterem bütün üyeleri benim naciz kanaatime göre bütün insanlığa örnek teşkil etsek çok daha faydalı olur. Bendeniz bunu şahsen beklemekteyim. Müsaade ederseniz Resül-i Ekrem efendimizin mübarek hayatından iki örnek vermek istiyorum. Bunlardan birincisi şudur.

Bir gayr-i müslim Resûl-i Ekrem efendimizin huzuruna gelir. Peygamber efendimizden alacağı vardır. Alacağını ister ve kasıtlı olarak tahrikkâr ifadelerde bulunur. Bu durum karşısında yanında bulunan Hazreti Ömer (r.a) efendimiz hiddetlenip şahsa hak ettiği mukabelede bulunmak tavrını takınınca, Resül-i Ekrem kendisine has o mübarek tebessümleriyle *"Mehlen ya Ömer, senin için şu anda takındığın tavırdan daha güzel bir tavır var, bu şahsa alacağını tatlı, güzel bir lisanla istemesini telkin edersin. Bana da bu şahsa olan burcumu vaktinde güzellikle ödememi telkin edersin. Bizim her ikimizin şu anda buna ihtiyacımız var"* der, Sonra şahsa üç günlük müddetin daha olduğunu hatırlatır. Ayrıca ilgililere emreder, şahsın hakkını verin, daha fazlasıyla verin ve kalbini de tatyip eder, bir müddet sonra o şahıs İslâm şerefine erer. Birinci arzedeceğim nokta bu.

İkincisi: Bir gün Peygamber Sallallahü aleyhi ve sellem bir ramazan günü olsa gerek, mescid-i saadette bulunurlar ve ezvâc-ı tâhirattan bir valide, Resulallah efendimizin getirmesi lâzım gelen bir takım nevalesini getirir. Efendimiz mescidin içinde, valide mescidin dışında, efendimiz bir şeyler anlatırken, oradan iki şahıs geçer ve Peygamber efendimize selâm verdikten sonra biraz ilerleyince efendimiz (s.a.s.): *"Lütfen bekler misiniz"? Buyurun ya Rasulâllah! Yanımda kendisiyle konuştuğum valideniz filândır.– Aman ya Rasulâllah bunu izaha ne ihtiyaç var? Hayır, şeytan sizin gönlünüze vesveseye fırsat bulamasın, diye bunu beyan ettim"* diye buyururlar.

Şimdi burada siz kıymetli kardeşlerimizin, muhterem Şûra üyelerinin huzurunda arz etmek istediğim nokta şudur: İslâm'a hizmetle, her Müslüman görevlidir. Rasûlullah (s.a.s.) ın bir hadis-i şerifidir.

اناس اثنان عالم ومتعلم وما سواهما همج

Şimdi demekki bütün Müslümanlar; kadın da, erkek de görevlidir. Hepside muhteremdir. İnsan olarak hepsi mükerremdir.

بسم الله الرحمن الرحيم . ولقد كرمنا بنى آدم وحملناهم فى البر والبحر ورزقناهم من الطيبات وفضلناهم على كثير ممن خلقنا تفضيلا .

İslâm dünyası bu gerçeklerle ne kadar sevinse ne kadar iftihar etse yeridir ama bu şefkati, bu merhameti birbirimizden esirgediğimiz zaman öyle zannediyorum ki bizden beklenen hizmeti yerine getirmiş olmayız.

Şimdi muhterem arkadaşlarım, Sayın Yaşar Bey efendi kardeşimi çok severim. Sayın Celal beyefendi kardeşimi çok severim. Hepsinin mümtaz şahsiyetlerine de, ilimlerine de, ihtiram göstermeyi vicdani bir zaruret kabul ediyorum.

Ancak, izin verirseniz: Şunu söyliyeyim: Taşradan gelen bir misafir kardeşimiz, bu fakir kardeşinize şunu söyledi. Dedi ki, Türkçe'de bilmiyor, tercümelerden anlamış, diyorki, sünnete karşı bu kadar insafsızca saldırmanın sebepleri ne olabilir? Bunu dedirtmeye hiç birimizin hakkımızın olmadığını, takdir edersiniz. En az her biriniz benim kadar sünnete, Kur'an'a bağlısınız. Bunda tereddüdüm yoktur. Ama sunuş, takındığımız tavır, öyle zannediyorum ki farklı anlayışlara yol veriyor. Halbuki Resulullah (s.a.s.) hepimize örnektir. Hepinize tazimlerimi arz ederim. Selamün aleyküm.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Teşekkür ederim. Sayın Lütfi DOĞAN. Buyurun Sayın Prof.Dr. Salih TUĞ:

Prof.Dr. Salih TUĞ:

–Diyanet İşleri Başkanlığı, bildiğiniz gibi Reisicumhurumuzun açış konuşmasında da söylediği gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı, ibadet ve irşad alanında ki hizmetleri iyi ve düzgün yürütebilmek için 3 Mart 1924 tarihinde 429 sayılı kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilât olarak kurulmuştur. Bu arada, değişik Anayasa metinlerine de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel idare içinde müessese olarak katıldığını görmekteyiz. 1961 Anayasasında aynen böyle geçer. Genel idare içinde yerini almıştır ve 1961 Anayasası yine bir atıf maddesinde özel bir kanunla ki o 633 Sayılı kanun haline gelmiştir, bu gün maalesef bazı maddeleri Anayasa mahkemesi tarafından iptal edilmiş vaziyette duran ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürütmekte olduğu işlerin de kısmen iptal edilmemiş maddelere, kısmen de çıkarılmış olan kanuna uygun olarak çıkarılmış yönetmeliklere göre hallüfasl edildiğini biliyorsunuz.

Bu 633 sayılı kanuna göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevi; "İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" şeklinde tarif edilmiştir.

Görev böyle tayin ve tespit ediliyor. Bu toplumu aydınlatmak aşağı yukarı irşad şeklinde de karşılanabilir. Yönetmeliklerde de, diğer yazışmalarda da bu, irşad şekliyle geçmektedir. Aydınlatmak, burada irşad vazifesinin yapılan münakaşalarda gördük ki bir yandan eğitim kastediliyor, bir yandan da öğretim kastediliyor. Bir mürşidin cami hizmetleri arasında, halkın karşısında bir durumuna bakarak bunun öğretim yaptığını da düşünebiliriz, eğitim yaptığını, düşünebiliriz. Bu konu üzerinde durulması gereken bir

şey. Bu aydınlatma, bildiğiniz gibi camilerde vaaz şeklinde, hitabet şeklinde, cuma namazlarında, imamet şeklinde günlük beş vakit namazlarda ve nihayet Türkiye'ye yaygın bir şekilde iftâ tarzında kendisini göstermektedir. Yani müftülerin işlerinden biri yine halktan gelen suallere cevap vermek, yine din bakımından onları aydınlatmak. Böylesine önemli bir vazife acaba Cumhuriyet hükümetleri tarafından dikkatle takip edilerek Diyanet İşleri Başkanlığı'na nasıl olmuşta verilmiş?!

Bunun tarihi bir gelişmesi de bulunmaktadır. Müsaade ederseniz o konuda da görüşlerimi ve tesbitlerimi sizlere nakletmeye çalışayım. Tabiî, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Osmanlı Devrinde aramak söz konusu olamaz. Başkanlık olarak aramak söz konusu olmaz. Başka bir tarzda bir takım müesseselerde aynı ihtiyaçlar karşılanmağa çalışmış olduğu malumunuzdur.

Ancak biz hukuki metinler olarak, dayanak olarak dini hizmetlerin görülmesi ve halkı dinî konularda aydınlatma alanında bazı Anayasa metinlerini tespit edebiliyoruz. Osmanlı devrinde. 1888 sened-i ittifak, burada Padişaha arz-ı ubudiyetle bulunmakla beraber, itaatta bulunulmak ifade edilmekle beraber, bu arada evvelden beri gelen Şer-î Şerifin esaslarına, riayet olunacağına dair söz verilmektedir. Yani kurulu devlet nizamının muhafaza edileceğini derbic eden sözler, cümleler bütün paragraflarda aşağı yukarı yer almaktadır.

Bu kurulu nizam deyince, acaba İslâm ülkelerinde din öğretim ve eğitiminin nasıl ele alındığını görmemiz lazım. Ama uzun bir konudur. Ta Nizamü'l- Mülk'e kadar gider. Medreselerin kurulması meselesini karşımıza çıkarır. Yani özel teşebbüse bırakılmış bir hak olarak bu medreselerde ve daha başka alanlarda camilerde hizmetlerin yürütülmesi, aydınlatma hizmetinin yürütülmesi bir yandan devlet eliyle Osmanlılarda bir yandan da medreseler eliyle Balkanlarda, Anadoluda, Suriye'de ve daha başka Osmanlı ülkelerinde yürütülmüş bir hizmet alanıdır.

Daha sonra karşımıza diğer bir Anayasa metni çıkmaktadır. Bu da Gülhane Hattı Hümâyûnu'dur. Aşağı- yukarı burada da kurulu devlet nizamının muhafaza edileceği hatta ilâve olarak bildiğiniz, hatırlayacağınız gibi can, mal, ırz ve diğer bir takım hakların takip edilip muhafaza edileceği teminat altında tutulacağına dair esaslar getirilmektedir. Daha sonra yine Osmanlı Anayasa hukukunun tekamülünde biz Tanzimat hareketinden sonra, 1856 da Islahat Fermanını da zikredebiliriz.

Burada da gene aynı şekilde devlet nizamının hangi esaslara oturduğu söylenmektedir ki medreseler bakımından bizi ta gerilere götürecek ve eğitim bakımından ve öğretim bakımından ve burada da özel teşebbüsü karşımızda bulacağız. Devletin müdahale etmediği ancak bazan yardım ettiği, ama daha çok fertlerin üstlendiği, nihayet 1876 ve 1908 Anayasaları ki, bunlarda aşağı- yukarı din eğitimi, öğretimi ve dini hürriyetler bakımından, vicdan hürriyeti bakımından aynı esaslar, belli maddelerde kendisini göstermektedir. Meselâ 8'nci madde ve 11'nci madde, 15-16-17'nci maddeler, din hürriyetini zikreden ve onu tarif ve tayin etmeye çalışan maddeler olarak gözükmektedir. 1908 Anayasasında da aşağı-yukarı aynı hürriyetler kendisini götermektedir.

Cumhuriyet devrine gelince; bu Osmanlı devletindeki söylediğim senedi ittifak, Gülhane Hattı Hümâyûnu, Islahat Fermanı Ve Anayasalar Türkiye'mizin Osmanlılar eliyle batılılaştırılması, batılılaşma cereyanları arasında gerçekleştirilmiş. Anayasa hareketleri ki, burda din hürriyeti nizamı belli bir ölçüde kendisini gösterebilmektedir.

Cumhuriyet devrinde ise biz Anayasalarda, 1921 Anayasasında 7'nci madde de meselâ Meclisin yetkileri arasında ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzi gösterilmekle beraber, meclisin yapacağı kanun ve nizamlarda zamanın ihtiyaçlarına en uygun ahkâm-ı fıkhıyyenin esas tutulması gerektiği şeklinde bir madde sevkedilmiştir. 7 nci madde olarak

23 Anayasasında ise Cumhuriyeti ilân eden anayasa değişikliği ile de resmen bir devlet dini kabul edilmiş ve o günkü ölçülerde, o günkü ihtiyaçları karşılamak üzere devlet dini olarak İslâm kabul edilmiş. 2'nci maddede ise "Türkiye Devletinin dini Din-i İslâm'dır" hükmü getirilmiştir. Sayın Anayasa hocamızda burada onun için mükerrer oluyor fakat mesnet olarak bunları zikretmek mecburiyetindeyiz.

20 Nisan 1924 tarihli Anayasanın 2'nci maddesinde ise, "Türkiye devletinin dini Din-i İslâmdır," hükmü tekrar kendisini göstermiş. 26'ncı maddede ise, ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzi görevi, Büyük Millet Meclisinin vazifeleri arasında sayılmak suretiyle, din ve devlet bağlılığı teyit edilmiştir. Bakın bu bir tekâmülü gösterdiği için hatırlatmakta fayda gördüğüm için ben de burada huzurunuzda zikrediyorum. Tabiî din ve vicdan, tefekkür hürriyetleri gene bu anayasanın 70'nci maddesinde, 75'nci maddesinde tanzim edilmeye çalışılmıştır. 1928 de ise Türkiyenin o günkü gelişmeleri içinde Cumhuriyet idaresi tarafından .

1928 de devletin dini, "Dini İslâmdır," hükmü çıkarılmıştır. Bu bir kanunla gerçekleştirilen bir iştir. Keza çıkarılan Anayasa hükümlerinden biri de "Ahkâm-ı Şer'iyyenin tenfîzi, Büyük Millet Meclisine aittir", şeklindeki ibare de kaldırılmıştır.

Bunun dışında yine bir anayasa tekâmülünde din işleri bakımından 1937'de bir anayasa değişikliği yapılmak suretiyle lâiklik maddesi 1937 senesinde Anayasa metni maddesi içine sokulmuştur.

Fakat bu gelişme çerçevesinde biz 1944 yılından itibaren başlayan bir değişik dünyaya bu gün yeni dünya düzeni diyorlar. Başka bir dünyaya götürmek istiyorlar. Fakat Türkiye, harbin nihayetinden itibaren, özellikle Birleşmiş Milletler Anayasası'na imzasını koymasından itibaren değişik bir hukuk mecrasına girmiştir.

Siyasi rejimin de, güdümlü demokrasiyi terk ederek, yani tek parti rejimini terk ederek çok parti sistemine geçmiştir. Demokratik bir yapıyı hedeflemiştir, çoğulcu bir sistem olarak siyasi hayata yön vermiştir. Bu arada 1945'de imzalanmış olan Birleşmiş Milletler şartının ötesinde Avrupa Konseyi'ne 1949'da üye olmuş ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni 1949'da imzalamış, Helsinki Senedine 1975'de katılmış. 1990 senesinde de Paris Şartını imzalamıştır. Bütün bunlarda din, hak ve hürriyetleri kendisini göstermektedir.

Peki Diyanet İşleri Başkanlığı nerde? diye sorabiliriz. İşte burda Türkiye tatbikatı lâiklik esasları çerçevesinde Türkiye'nin tatbikatı özel olarak sûi jenerist bir vaziyette kendisini göstermektedir.

Bu dinî hizmetlerin ve irşad görevinin halkın aydınlatılması gibi siyasi metinlere imza koyması, dolayısıyla buralarda derpiş edildiği biçimde, Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilâtını, hükümetten dışarı çıkarıp tamamen özel ellere bırakması gerekirdi. Yani muhtar bir idareye bırakması lâzımdı.

Bu İslâm tarihinin, İslâm sosyetesinin gerçekleri karşısında da biraz tenakuza düşmek manasına gelebilir, muhtariyet. Çünkü batıda kendi ihtiyaçlarına göre kurulmuş

ve kiliseye bırakılmış olan bir teşkilât din idaresi ve onun irşad vazifeleri daha başka hususlar, Hristiyanlık bakımından o muhitlerde normal karşılanabilir. Asırlarca gelen bir ruhban sınıfı, asırlardan beri gelen bir kilise teşkilâtı kendi hiyerarşisi içinde bunu devralabilirdi ve almıştır.

Ama bizde özellikle Hilâfetin ilgası ve arkadan girişilen Anayasa hareketleri çerçevesi içinde bir muhtar idareye gitmek aşağı-yukarı Türkiye'nin sosyal şartlarına, İslâm sosyetesi camiası olması dolayısıyla muhtariyete gitmesine müsade etmiyecek niteliktedir.

Türkiye'nin özel şartları içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığı, devletin içine çekilmiş ve böylece hizmetler yürütülmektedir. Bunlara bu yolu bu istikâmeti açmakla beraber, muhtar bir idare haline gelmesine Türkiye'deki yapı müsait olmadığı için, hükümetler buna müsaade etmemektedirler. Kendi hükümetleri içine almıştırlar. Nazarî, teorî esaslarda batılı anlamda lâikliğe aykırı gibi durmaktadır. Zaten sizlere de çok yabancıların sorduğu sual bu imamlara devlet nasıl maaş verir? Milli Eğitim Bakanlığı'nın içinde din eğitimi, öğretimi nasıl olur?

Milli Eğitim Bakanlığı devlet müessesesi, imamın maaşını devlet nasıl verir? Batıdaki anlayışa göre bunu kilise veriyor. Yani ruhban sınıfının maaşlarını kilise veriyor, bütün masraflarını eğitim, öğretim, irşad masraflarını kilise veriyor, karşılıyor ama halktan topladığı parayla. Türkiye'de bunu gerçekleştirmek istesek, dayandığı alan ne olacak? Özel alan zekât olacak. Ama her halükârda bu günkü şartlarda Türkiye'nin gerçeklerine uygun bir sistemin bugün Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yüklenildiğini ve yürütüldüğünü ifade etmek isterim, şahsi görüşüm budur. Muhtariyet meseleleri çok ayrı bir konudur ve Türkiye'nin şartlarına da sosyal şartlarına da uygun olmadığı görüşünü şimdiye kadar daima arkadaşlarımdan aldım, bende o kanaattayım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

- Biz teşekkür ederiz Sayın Salih TUĞ bey.

Şimdi İrşat görevini üstleneceklerle ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda Prof. Dr. Ali ŞAFAK bey konuşacaklar. Buyurun Ali ŞAFAK bey:

Prof. Dr. Ali ŞAFAK

Sayın başkan, muhterem hocalarım, muhterem dinleyicilerim.

Bugün sayın Salih TUĞ hocamızın konuşmasından sonra bizimkinin peşinden gelişi ve aynı konuda biraz çelişkili olaraktan bazı cümleler sarf etmemiz herhalde konuya daha bir açıklık kazandıracak, tartışma zemini sağlıyacaktır.

İrşad görevini üstleneceklerle ilgili gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması konusunda kısaca hocamızın da değindiği gibi dine bağlı devlet biçimi olan Osmanlıda, Tanzimat öncesinde takdir buyurursunuz ki dinî faaliyetlerin önemli bir kısmı özel vakıflarca finanse ediliyordu. Gerek ulemanın yetişmesi, gerekse medreselerin finans kaynağını buralar oluşturuyordu. Ve otoriter yönetimlerin olmadığı dönemlerde üretken kafalar çıkmıştır.

Tanzimat sonrasında da yine belki başlangıçta bir taraftan kendine dönük eğitimi sürdüren medreselerde hem İslâmî bilimler, hem sosyal bilimler gelişmekte, ama Tanzi-

mat'ın sonuna doğru Cumhuriyet'e yakın yıllarda gerek savaşların etkisi gerekse batılılaşma fırtınasının aşırı derecede etkisi sebebiyledir ki din hizmetleri sınıfı büyük ölçüde toplumda itibarını yitirir seviyeye getirilmiştir. Hatta yazılan bir kısım eserlerde belkide istihfaf edici ifadelere vesaire rastlanmağa başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde yaşanılan toplum devlete bağlı, din biçimin de bir dinî hayat sürdürüyor idi. İşte bu dönemde de din eğitimi-hocamızın da işaret buyurduğu gibi-bir kısım mevzuat ile hem din eğitimi hem de dinî aktivite devletin kontrolünde sürdürülebiliyordu. Ne var ki gerek ilk Diyanet mevzuatında, gerekse 61-82 Anayasalarında ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teşkilât ve görevleriyle ilgili kanununda gerekçeye baktığımız zaman burada düzenlenen dinî hayat devletin kontrolündeki dini hayat Müslümanlara hitap eden dinin eğitim öğretimi ve yönetimiydi.

Azınlıkların kendi dinlerini öğrenmeleri eğitimleri yine kendilerine bırakılıyordu. İşte burada devlet, dinî aktiviteye ne kadar ehemmiyet vermişse, marifet iltifat meselesi taliplerde o derecede ya seviyeli yetişmiştir, ya da seviyeleri önemli derecede düşmüştür. Bir bakıma ifade edecek olursak asrın idrakine İslâm'ı duyuracak kafalar yetiştirilemez olmuştur. Bunda sanırım kişiler kadar, mevzuatında önemli rolü vardır.

1982 Anayasasının ikinci maddesinde lâiklik ilkesi ifade edilirken, büyüklerinde bir önceki günkü ifadelerinde dile getirdikleri gibi hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmeyen lâiklik ise her ferdin istediği inanca, mezhebe sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dinî inançlarından dolayı diğer vatandaşlardan farklı bir muameleye tâbi tutulmaması anlamına gelir şeklinde bir gerekçeye dayandırılmıştır.

Anayasanın 24'ncü maddesinde keza din ve vicdan özgürlüğü düzenlenmiştir.

136'ncı maddesinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı müessesesi anayasada ifadesini bulmuştur. Gerekçeler kısmını hocamız işaret buyurmuştur, ben onu geçiyorum. Yalnız şu cümleyi okuyacağım: Cumhuriyetin hemen başlangıcından itibaren genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yine aynı statüye bağlı kalması yerinde görülmüştür, diyor.

İşte bu yerinde görülen Diyanet İşleri Başkanlığı bir bakıma çoğunluğun dinini eğitmekle uğraşmıştır. Yani çoğunluğun din ihtiyacına cevap verme hususunda kurulmuş bir müessesedir. Acaba uluslararası metninde bir devlette çoğunluğun dini ve azınlığın dini diye bir ayırımı yapmak hem İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde hatta son olarak Türkiye'nin imza koymadığı 75 tarihli bir başka sözleşmede ifadesini bulduğu gibi böyle bir ayırım uluslararası metinlere biraz ters düşmektedir.

Eğer devlet düzenleyecekse ya hepsini beraber düzenlesin, azınlık ve çoğunluk ayırımı yapmasın, yok serbest bırakacaksa çoğunluğun dinî faaliyetlerinde de, irşad faaliyetlerinde de müdahaleci olma yerine biraz serbestlik getirilmelidir. Bence bu bakımdandır ki, uluslararası metinlere azınlık, çoğunluk dinleri diye bir ayırımı içeren böyle bir uygulama sanırım ters düşmektedir.

Türkiye'de irşad işi neden bu seviyeye gelmiştir? Kısaca arz edeceğim husus, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda din hizmetleri sınıfını işgal eden kişiler memurdur. Fakat gelelim bu memurların görevleri sırasında işlemiş olduğu suçlar açısından

yargılanmalarına, bu noktada tamamen bir çelişki içerisindedir. Zira Yargıtayın 69-77-89-91-85 vesaire tarama yapacak olursanız çokça içtihatlarında ve Danıştay'ın bir içtihadında şunlara yer verilmektedir. Bunların hepsinde sanık imamın görevi bir kamu görevi niteliğinde olmadığından, sanık müftünün vaaz etmek görevi bir kamu görevi niteliğinde olmadığından; imam, hatip, vaiz gibi din hizmetlilerinin yaptıkları vazifeler kamu görevi mahiyetinde olmadığından bunların ceza kanunu uygulanmasında memur kabulüne imkân yoktur.

Devlet bir tarafta memur diyor, yani sen devesin diyor, bir tarafta kuş kadar muamele görmüyor. Yargıtay ve Danıştay nezdinde. Bu çelişki mürşid olacak arkadaşlarımızı tedirginliğe sevk etmektedir. Bir başka evet hizmet olsun, hizmeti rahat göremiyor, yargı güvencesidir. Malûmunuz memurîn muhakematına giren suçlarda, memurîn muhakematı prosedürü fert için bir güvencedir. Tıka basa hemen içeri gitmez müsadenizle, bir karakol akşamı, hırsızdan, bir katilden farkı yoktur. Görev suçu işleyen bir din görevlisinin tetkik buyurulursa. Oysa Türk ceza kanununun 279'ncu maddesine baktığımız zaman burada birinci bend de diyor ki; devamlı veya muvakkat surette teşriî, idarî ve adlî bir amme vazifesi gören devlet veya diğer her türlü amme müesseseleri memur ve müstahdemleri memur sayılır. 657 de memur, Türk Ceza Kanunu'nun bu hükmüne göre memur, ama hem Yargıtay'ın, hem de Danıştay'ın icraatlarında memur sayılmamaktadırlar. Hatta bırakınız görev suçundan dolayı sanık sıfatıyla yargılanmasını da, görev esnasında sopa yiyen bir din görevlisi mağdur, müdahil olarak davaya katıldığı vakitte kendisi memur olarak kabul edilmiyor. Sade bir vatandaş gibi kabul edilir. Döven vatandaşda sade bir vatandaşı dövmüş gibi muamele görüyor.

Bakınız içtihada. Yargıtay 4'ncü ceza dairesi 14 mart 1985 tarihinde Kur'an Kursu öğretmeni olan müdahilin gördüğü iş kamu hizmeti niteliğinde bulunmadığı, bu itibarla ceza tatbikinde memur sayılmıyacağı düşünülmeden sanığa yani Kur'an Kursu öğretmenini döven sanığa verilen cezanın Türk Ceza Kanunu madde 271 ile artırmaya tâbi tutulması doğru değildir. Buyurun şimdi siz mürşid olan arkadaşlarımızın hukukî kişiliğini nasıl koruyacağız? Ve bunları halkı irşad konusunda nasıl destekleyeceğiz?

Yöneticilerin insafı vardır. Tüm insafsız değillerdir. Herkesin yöneticisinin insafı vardır ama görüyoruz daha geçen sene Eskişehir'de yaşanan bir olay hafızamızdan silinmiş değildir.

Evet diğer bir konu: Diyanetle ilgili bazı rakamlardan ulaşacağımız sonuç şudur:

Diyanetin personel sayısı 76 bin kadardır. 1992 verileridir. Burada görev yapanların hizmet ortalaması 15 yıldır. Yaş ortalamaları ise 35 tir. Diyanet'in verilerinde. Müftülerin sayılarına geçmiyoruz. Şimdi bu kadar geniş olan bir kadroya sahip olan Diyanetin bu görevlilerinin ekonomik durumu üzerinde hiç durulmamıştır. Bugün Türkiye'de malumunuz ücret ortalaması ayda net 4,5-5 milyon Türk lirasıdır. Ücret ortalaması Türkiye'de. Ama bakınız 657 Sayılı Kanuna tâbi bu din görevlimizin maaşı Ocak 1993 itibariyle 10'ncu derecenin 3'ncü kademesindeki bir lise mezunu imam-hatip, 2 milyon 770 bin Türk Lirasıdır. 8'nci derecede bir yükseköğrenim mezunu bir vaiz 3 milyon, 7'nci derecenin 2'nci kademesinde bir lise mezunu iki çocuklu memur 2 milyon 500 bin. Temmuz itibariyle bunları üçyüzbin-dörtyüzbin artırabilirsiniz. Ama bunlar hiç bir zaman üçbuçuk milyonu geçmemektedir. Vaizin maaşı da.

Oysa benzeri tür eğitimi gören bir yüksek öğrenim mezunu başka bir kadroda en az bunun yüzde elli fazlasını almaktadır. Şimdi eğer biz, iki gündür mürşitlerin yetersizliğinden, yeteneksizliğinden söz ediyorsak burada acaba bu kadrodaki kafaların kaçıncı derecede olduğunu araştırmamız lâzımdır. Marifet iltifat meselesidir. Eğer siz bunu cazip hale getirmezseniz, burda birçok İlâhiyat Fakültesi Dekanı, hocalarımız, arkadaşlarımız vardır. Bir istatistik yaptırsınlar lütfen, tercihleri İlâhiyat kaçıncı derecedendir, gelen öğrencilerin? Bir zamanlar sormuştuk. 8-7'nci dereceden. Nerde birinci dereceden kafalar ve kapasiteler? Avrupa'yı Amerika'yı gören siz büyüklerimiz bilirsiniz ki, bu kiliselerin öğretim görevlerinde çalışanlar genellikle matematik fen bilimlerinde A.A. alan insanlardır. Ama gelin bizde manzara nasıldır? Burda demek ki malî durumunda önemli bir rolü vardır. Biz bu noktalardan sonra diyoruz ki acaba Türkiye'deki ekalliyete mensup kişilerin dinlerindeki eğitim, öğretim tedris vesaire konusundaki hürriyetlerini, çoğunluğun dini kabul ettiği Anayasada ve 633 nolu kanunda çoğunluğun dinini yürütmekle görevli teşkilâtı muhtar yani özerk veya tamamıyla bağımsız hale getirsek verim nasıl olur?

Şimdi hani olmazsa olmaz kuralı diye bir şey bazen dile getiriliyor. Ekonomide de devletçilik sistemi vardı. Ama Türkiye'nin 1990'lı yıllarda devletçilik sistemi yürümediği içindir ki, önemli bir özelleştirme söz konusudur. Eğitimde de bu vardır. Yüksek eğitim kademesinde büyük ölçüde din hizmetlerine acaba devlet küçülse nasıl olur? Ben bu noktada kendi görüşümü arzetme yerine, bir ay kadar önce Türkiye Günlüğü'nde Tüsiad eski başkanlarından Cem Boyner'in bir yazısı çıkmıştı. Onu okumak istiyorum. "Din toplumsal kültürün en önemli öğelerinden biridir. Hiçbir bilimsel öğreti dinin yerine ikame edilemez. Yeni lâiklik anlayışı bu gerçeklik üzerine kurulmalıdır. Halen din işleri devletin faaliyetlerinden biri şeklinde yürütülmekte, devlet din hizmetlerine ve eğitimine önemli kaynaklar, ayırmaktadır.

Buna rağmen resmî hayatta dindarlar, dışlanmışlık duygusu içindedirler. Gerçek bir lâiklikle bu sorun aşılacaktır. Müslümanlıkla resmi yaşamın arasındaki küslük sona erecektir. Lâiklik modern demokratik bir Türkiye'nin olmazsa olmaz koşuludur. Ülkemizin vazgeçilmez bir kazanımıdır. Ancak günümüz koşullarında lâikliğin yeni bir tanımına, tanıma ve içeriğe kavuşması gerekmektedir.

Bize göre din işleri ve eğitimi devletten alınıp topluma ve cemaatlere devredilmelidir. İbadet yerlerinin bakımı, din adamlarının eğitimi atanmaları, geçinmeleri vesaire cemaatlerin sorumluluğuna bırakılmalıdır", diyor ve devam ediyor Türkiye Günlüğü'ndeki yazısında.

Muhterem dinleyicilerim! Uluslararası metinlere bende değinmiyorum. Bilhassa bir metin var ki, Türkiye'nin henüz imza koymadığı **"Helsinki Sunuş Belgesi"**nden sonra **"Avrupa Paris Şartı Anlaşması"**nda ve diğer 1976 tarihli kişisel ve siyasal haklar uluslararası sözleşmelerinde din özgürlüğünün çok daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi vardır. Oraları geçiyoruz.

Ben bu önerilerden sonra şu konuya gelmek istiyorum. Bir kere merkezden irşad işi bırakılmalıdır. Eğer her şeyi kompütüre yükleyecekseniz, yılın kaçıncı haftası, falan haftası, bugün bu hutbeler, şu hutbeler, şu vaizler... Bu bırakılmalıdır. Türkiye büyük bir ülkedir, kuzeyle, güneyle her şeyi farklıdır.

İkincisi yasal düzenlemelerde deminki dile getirdiğimiz memur güvencesi sağlanmalıdır.

Yine devletin bir paratöner görevi olsun ama din hizmetlerine bir ölçüde özerklik verilsin. Bir çok sahada arz ettiğim gibi özelleştirmelerden söz edilirken eğitim, öğretimde tevhid-i tedrisatı bile bazan gündeme getirdikleri olmaktadır. Din hizmetleri konusunda acaba bundan kaçmak isabetli olacak mıdır? Yoksa gerçeği bir an evvel yakalamak mı lâzımdır?

Bir diğer konu özendiricilik. Gençlere bu mesleğe cezbedici ekonomik imkânları tanımak lâzımdır ki asrın idrakine İslâm'ı duyurmak ancak o kafalarla mümkün olacaktır.

Bir diğer husus, bunların finansal kaynağı ne olacaktır? konusuna gelince, malî destekleri eski vakıfların tekrar bu kuruma verilmesi gereklidir. Eğer bir envanter yapıldıysa sanırım şu anda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün elinde Osmanlıdan müdevver tüm vakıfların kıymeti bir kaç trilyonla ifade edilir seviyeye ulaşmıştır. Üç sene evvelki bir toplantıda bir trilyon miktarındaydı. Paranın kıymet kaybedişini düşünecek olursak bunu da karşılamak gayet kolaydır.

Ayrıca bunun yanında dinî cemaatlerin irşad, talim, tedris, neşir faaliyetlerine inanan insanların malî, nakdî desteklerinin sağlanması konusunda, daha belirleyici kurallar getirilmelidir. Bir tacir veya sanayici falan cemaate şu kadar yardımda bulundu. Karanlık amaçlı örgütlere destek çıktı gibilerden karalanmamalı ve bazı kesimlerin kara listelerine alınmamalıdır.

Yine finansman açısından son olarak arz etmek istediğim her vergi yükümlüsünün, devletine ödediği verginin belli bir oranı, inandığı dinin cemaatine otomatik olarak transfer edilmelidir. Bu kişinin beyannamesinde yani vergi beyannamesinde açıkladığı cemaatin fonuna aktarılacaktır. Tıpkı sendikalarda, çalışma hayatında, (çünkü sendikalar aidatlarla yaşar) çekof sisteminin uygulanması veya Avrupa'da kilise cemaat vergisi, korperşaftlık gibi müesseselerin bir benzerinin taşınması halinde bu ekonomik sıkıntıda önemli, belki önemli ölçüde giderilmiş olacaktır.

Son olarakda şunu arz etmek istiyorum. Hukuk fakültesinde, iktisatta vardır. Bir kısım akademik aşamalardan geçerken adaya, bir olay verilir. Bunun çözümü istenilir ondan. Şu konudada ne dersin? Faraza Sivas çimentosunun özelleştirilmesi halinde bölgedeki yansıması ne olacaktır?

İşte muhterem dinleyicilerim, din hizmetlerinde çalışan kişilerinde zaman zaman bu şekilde bir denetimden, hizmetiçi eğitimden geçmesi şarttır. Bırakınız siz irşad görevinde bulunan din görevlilerini, bence bugün İlâhiyat veya İslâmî Bilimler Fakültelerinde doktora veya doçentlik sınavına giren adayların herhangi bir hukukî sosyal meseleyi jüri önünde çözmesi konusunda dahi bir soru yöneltildiği olmamaktadır. Bu oldukça önemli bir konudur. Aktualiteden uzak din görevlisinin sözleri havada kalıcı vasfı taşımaktan öte bir şey ifade etmez. Bu bakımdandır ki, hizmetiçi eğitim zaman zaman kontrolden geçirilmelidir.

Hakimler Yargıtay'ın denetiminden geçiyor. Malûmunuz sınıfları değişirken verdikleri kararlarla benzeri durum niye bizim için olmasın? Benim tekliflerim, maruzatım budur. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Biz teşekkür ederiz. Beni vekil bırakan Başkan burada olduğuna göre kendisine bir şey danışmak istiyorum. Biraz erken bitirdik. Hocalarımızı sıkıştırdık. İsterseniz devam edelim. Dört arkadaşımız var. 10'ar dakika onlara verirsek 40 dakika eder. Epeyce vakit kazanacağız. Hep birlikte tartışmaya geçelim diyorum. Uygundur değilmi Ruhi bey hocam? Evet, şimdi....Şimdi ülke güvenliği ve bütünlüğü açısından dinî yönden toplumun aydınlatılmasının önemi konusuna geçiyoruz. Bu konuda ismi zikredilen dört arkadaşımız var. Prof. Dr. Murteza KORLAELÇİ, Dr. Faruk ERMEMİŞ, Ahmet VANLIOĞLU, Halil GÖNENÇ beyler. Bu arkadaşlarımıza onar dakika olmak üzere söz vereceğiz. Murtaza Bey buyurun.

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ:

– Sayın Divan Başkanı, değerli üyeler ve dinleyiciler. Konumuz biraz değişti. Şu zamana kadar işlediğimiz konularda güvenlik konusu sözkonusu değildi. Bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu en güzel konulardan birinin içine girdik şimdi. Bu hususta dinin rolü nedir? Ne olmalıdır? Nasıl irşad edilirse vatandaşlar daha güvenli ve emniyetli bir hayat sürebilir?

Önce dinin tanımını yapmak istiyorum. O da, İslâm dini olunca Kur'an-ı Kerim'e göre gitmek mecburiyetindeyiz. Cenab-ı Allah bir ayet-i kerimede; اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى ورضيت لكم الاسلام دينا **"Bugün sizin dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve size din olarak İslâm'ı verip ondan hoşnut oldum"** buyurmaktadır. Bu ve benzeri ayetlerde açıkça görüldüğü gibi gerçek din, vahyin bildirdiği ve peygamberin gösterdiği yoldur. Din taakkul, tahassüs ve irade gibi üç büyük insanî melekeyi birden tesir elinde tutar, bunun içindir ki, dinin insanları ve cemiyetleri sevk ve idare hususunda hiçbir felsefî doktrin ve sistemle ölçülmesi mümkün olmayan bir kuvveti vardır.

Dolayısıyla geçmişte bulunduğu gibi bu günde ilimsiz, sanatsız, felsefesiz toplumlar bulunacaktır. Fakat dinsiz bir toplum asla.

Doğumundan ölümüne kadar insanı yöneten biricik hayat biçimi dindir. Din yalnız ruh ve mana değildir. Aynı zamanda muayyen bir hareket tarzı ve tutulacak bir hayat yoludur. Bu yolu vahiy açar, insan için bu yolun ışığı ve rehberi nass ve peygamberdir. Vahiysiz peygamber, nass ve nakilsiz de hak din olamaz. İnsan aklıyla Allah'ı bulabilir. Fakat dini, yani Allah'a giden yolu bulamaz. Bu yolu peygamber gösterir.

Dinî nassla nakilden ayırmak, din fikrini kökünden baltalamaktır. Dini, ilim ve felsefeden bile ayırmaya kalkışmak yerinde olmaz. Din tıpkı ilim gibi hayat biçimidir. Din, ilim ve felsefe insan için birbirini tamamlayan hayat alanıdır. Bunların biri diğerinin özdeşi değil bir bakıma tamamlayıcısıdır. Bunları birbirinden ayırmak insan hayatını parçalamak demektir. Kafa ile kalbi vücuttan ayırdığımız an hayatın sona ermesi gibi bu değerlerin ayrılmasıyla insanın varlığı parçalanır. Aklın vahyin emrinde çalışmasıyla mükemmel düzen, ahenkli bir biçimde varlığını sürdürür.

Asrımızda krizlerin bir çoğu Allah'a inanmamaktan doğmaktadır. Allah'a inanmayanlar kendi hayat ilkelerini saf rasyonalizme istinaden kurduğu için sistemleri devamlılık arz etmiyor. Dolayısıyla insanı huzura değil huzursuzluğa götürüyor. Oysa

mutlak varlığın ilkelerinin toplum için ne kadar önem arzettiğini Platon daha ilk çağda şöyle belirliyordu: "İnsan topluluğunun gerçek anlamını kavramak ve onu gerektiği şekilde düzenleyebilmek için, ilkin astronomik kosmosu kavramış olmak gerekir. Çünkü uyum ve düzen kavramının anlamını bilmek, ancak öncesiz ve sonrasız bir düzenin ifadesi olan astronomik kosmosu kavramakla mümkün olur. İnsan astronomik kosmosu incelerken uyum ve düzen düşüncesinin kendisine varır. Gökten gerçekten bu öncesiz ve sonsuz düzen içindeki yıldızların mahreklerindeki sonsuz kanunlu ve uyumlu hareketleri onu kanun kavramına, kendine götürür. Gökyüzündeki bu uyum ve düzene hayran olan insan, onun bir aynını da yeryüzünde gerçekleştirmek ister. İnsanlık toplumuna hakim olacak kanunlarında tıpkı yıldızlar âlemindeki kanunlar gibi sürekli ve uyumlu olması gerektiği düşüncesine varır. Ve bu suretle devlet astronomik kosmosun yeryüzündeki bir modeli olmalıdır."

Din, ilâhî kanundur. İlâhî konumun büyüklüğünü değişmeyen gökyüzündeki sistemle anlayabiliriz." Dolayısıyla gerçek ilâhî kanun vahiy, toplumun bütün fertlerine gayet muntazam açıklandığı zaman bir memleket içerisindeki huzur ve sükûn, başına emniyet kuvveti dikmekten daha fazla gerçekleşir. Müslümanlar arasında namaz gibi ibadeti yerine getirme var. Herkes dinî yönden otoriteye itaat ettiği için başka bir zorlama, icbar olmadan hayat boyu alıştığı zaman devam edip gitmektedir. Gece kalkıyor, namaza devam ediyor. Gündüz vaktini de kılıyor. Eğer dinin devlet hakkındaki görüşleri fertlere namaz ve ameldeki hususları gibi tam işlenirse her halde onlarda yerine getirecektir.

Dolayısıyla ayeti kerimede Allah'ın belirttiği,

واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا

İnsanı topluluğa, beraberliğe çağırırken, insanların, bir toplumdaki Müslümanların birbirini yırtarcasına bundan ayrılması, o eğitimin, o irşadın onlara ulaşmamasını gösterir.

Öbür tarafta herkes başındaki idarecisinden şikâyetçi. Alt müessesinden son yükseğine kadar. Ayet-i kerimeye baktığımız zaman Allah'a, Resulüne, ondan sonra başındaki idareciye itaat var. Bu irşad bütün fertlere yetiştirilse herhalde bu huzursuzlukta olmaz. Kim benim rızamı alırsa Allah'a itaat etmiş olur. Kim amirine itaat ederse bana itaat etmiş olur, hükmü fertlere yerleşmediği için toplumda huzur olmamakta. Herkesin başına inzibat kuvvetini dikiyoruz, yine baş edemiyoruz. Üniversitede eğitim veriyoruz. Yüksek tahsil diyoruz, gayet muntazam yerine getirmesi gerekir. En yetişmiş, yurtdışında tahsil görmüş kendimiz elimizdeki müesseseyi zarara götürüyoruz. Kit örnekleri bunun açık örneği. Dolayısıyla bir iç kontrolü sağlamak için dinin her ferde ulaşması gerek ve onda yaşaması lâzımdır.

Bu hem devlet erkânının işini kolaylaştırır, hem de vatandaşın işini kolaylaştırır. Öyleyse bundan kaçmak değil, devlet başkanlarıyla beraber halkın da eğitilmesi gerek. Bunun örneğini Osmanlı Devleti'nde görmüşüzdür.

Yavuz Sultan Selim, aylarca yurtdışına çıkar, seferde orduyla beraber, ülke içinde hiçbir huzursuzluk yok. Şimdi bütün erkân bulunmasına rağmen büyük bir kaynama var. Her tarafta patlamalar var. Öbür tarafta Yavuz Sultan Selim bilmediği konuda fetva vermiştir, hüküm vermiştir. Zembilli Ali Cemal Efendi'nin irşadıyla değiştirmiştir,

kararı iki kez. Dolayısıyla günümüzde de din tam olarak fertlere açıklanır da irşad edilirse herhalde bu durumlar önlenir. Bu açıdan bu metafizik sahaların doğrusunu bulmak fizik sahasındaki doğruları bulmaktan zordur. Bir fizik laboratuarında yapılan hata o fizik laboratuarını yıkar, belki birkaç milyona, milyara tamir edilebilir.

Bir doktor hastasını yanlış ameliyatla bir hayatla karşılar. Fakat metafizik sahada, din sahasında verilen yanlış karar bir ümmeti, bir milleti yıkar. Dolayısıyla benden önce ki konuşmacıların ifade ettiği gibi, bu sahaya metafizik ve din sahasına en yüksek zekâların gelmesi gerekir ki, zor sahadaki doğruyu bulabilsin, toplum bunalmasın. Bunun da çaresi hocalarımız daha iyi bilir bu sahayı, en cazip hale getirmekle olur. Eğer millet olarak devam edeceksek, dinle beraber yaşayacaksak bu sahayı en geri zekâya değil, en öndeki zekâya teslim etmek mecburiyetindeyiz. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Biz teşekkür ederiz. Sayın KORLAELÇİ. Şimdi Dr. Faruk ERMEMİŞ bey konuşacaklar. Buyurun Sayın ERMEMİŞ bey.

Faruk bey hiç ikaza lüzum bırakmıyacak. Çünkü kendileri Radyoda 10 dakikalık konuşmaya her zaman hazırlıklıdır, alışıktır.

Dr. Faruk ERMEMİŞ:

– Sayın Başkan, yurtdışından ve yurtiçinden gelen sayın konuklar. Sözlerime isimlerin en güzeli olan "rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla" başlıyorum.

Din bizzat Allah kaynaklıdır. Din insan içindir. İnsan, din için değildir. Din insanı yüce değerlerle dolu olarak insanîleşmesi içindir. Din, insanın bu dünyada barış ve huzur içinde engin bir hoşgörüyle mutluluk ve güvenlik içinde yaşayarak hem dünyasını hemde ahiretini kazanması içindir. Konuşmamı özetleyerek geçeceğim için cümlelerde bazı bağlantısızlıklar olacak, özür dilerim.

Müslümanları dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşüne onurlu bir biçimde katmanın çarelerini iyi anlayıp iyi anlatmak lâzımdır. Müslümanları dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşün dışında tutmaya veya gerisinde bırakmaya kimsenin asla ve asla hakkı yoktur. Bu konuda dindar ama akılcı, çağdaş bilimci ama gerçekçi olmak gerekir. Müslüman ileri düşünceli ve uygar, ama tutucu olmamalıdır. İşin esasını-doğrusunu araştırmalıdır. Fanatik duygular içinde tutucu bir düşünce ve davranış sergilememelidir.

Müslümanların huzur ve mutluluğunu, güven ve bütünlüğünü bozmaya yönelik eylem içinde olmamalıdır. Böyle düşünenlerin bu düşünceye sahip olan ülkelerde tutuculuğu din sanan, Kur'an-ı Kerim'i ve Hazret-i Muhammed'in yolu sanan o ülkeleri gericiliğe yoksulluğa, sosyal hayatları farklı olan hem çok farklı adeta uçurum olan insan toplulukları meydana getirmişlerdir.

Hangi ülkede yaşıyorsak yaşayalım, o ülkenin güvenliği ve bütünlüğü açısından, o toplumun dinî yönden aydınlatılması gerçekten çok önemlidir. Bunu kimler yapacak? Elbette bizler yapacağız.

Hem kendi kültür ve medeniyetimizin temellerini kaybetmeksizin, hem yabancılaşmadan çağdaşlaşabilen bir anlayışla yapacağız. Türkiye'nin millî şairi Mehmet Akif'in **"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, Asrın idrakine söylet-meliyiz İslâm'ı"** dediği gibi. Evet bizler ilhamı Kur'an-ı Kerim'den ve sevgili Peygam-

berimiz Hazret-i Muhammed'den alarak dünyanın uygar ve çağdaş yürüyüşüne katılarak yapacağız. Fanatik ve tutucuların esintilerine kapılmadan, yaşadığımız ülkelerin güvenliğini ve bütünlüğünü bozmak ve yıkmak isteyen rüzgârlara yelken açmadan, akıl yoluyla, çağdaş anlayışla yapacağız.

Sayın Başkan, çok değerli konuklar, eğer böyle yaparsak ülkelerimizin güvenliği bütünlüğü bozulmadan insanımızı uygar dünyamızın bütün nimetlerinden yararlandırarak çağdaş insan gibi mutlu ederiz.

Güçlü, varlıklı, dünyayı başkalarının gözüyle değil, kendi gözüyle gören, kimseye ihtiyaç duymadan kendi başına ayakta durabilen, sözünü dinletebilen devletler oluruz. Onun bunun maşası olmadan, bağımsız özgür semalarında millî bayrakları dalgalanan, minarelerinde Allahü Ekber, Allahü Ekber diye Ezan-ı Muhammedî okunan, camilerinde Yüce Allah'a el açılan, ibadet edilen, sosyal ve ekonomik refahı olan, huzur ve güveni olan ülkeler oluruz.

İslâm dünyası olarak bu bizim hakkımız değil midir? Dünyanın birinci sınıf vatandaşı olmak bizim hakkımız değil midir? Hiç şüphesiz elbette bizim hakkımızdır. Neden bu hakkımızı ülkelerimizde tutucu ve fanatik duyguları sömürenlere ve onlara maşa olarak kullananlara bırakalım? Neden ülkemizin güvenliğini ve bütünlüğünü tehlikeye sokalım?

Dünyanın gerçeklerini gören dirayetli, akılcı ve öz verili ilim adamlarımız lütfen ayağa kalkınız, Müslüman dünyasına sahip çıkınız. Ülkelere faydası olmayan gereksiz dar çerçeve içinde kalan, gereksiz tartışma ve sürtüşmelerden kurtulalım. Silkinelim, birbirimizi kucaklayalım. Hem içten gelerek, yürekten gelerek kucaklayalım.

Sayın başkan çok değerli konuklar. Dün dünyamız çok büyüktü, bugün dünyamız daha küçüldü. Süratle gelişen iletişim çağında yaşıyoruz. Hem de dünyanın öbür ucundaki insanın sevincini, acısını paylaşmanın mümkün olduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Bu son teknoloji harikası olan bilgisayarlar vasıtasıyla, dünyanın bir ucunda bulunan kütüphanelere, bilgi bankalarına ulaşıldığı, doğru bilginin çabuk ve süratle öğrenildiği bir dünyada yaşıyoruz.

Gelin hep beraber bunları insanımızın mutluluğu ve refahı için kullanalım. Gelin detayları bırakıp esasta birleşelim. İnsanımızı sırat-ı müstakime yönlendirelim. Yaşadığımız çağa göre düşünelim. Yepyeni fikirler üretelim. Gelin, asırlar öncesinde yaşamış olan her zaman rahmetle ve minnetle, şükranla andığımız müctehitlerin kararlarının neticesi gölgesinde uyuşukluk içinde yatıp uzanmayalım. Bugünkü ve yarınki insanımız için, geleceğimiz olan çocuklarımız için, yepyeni düşünceler üretelim ve bunları tartışalım, görüşelim. Tartışmaktan ve görüşmekten kaçınmayalım. Bu tartışma ve görüşmeler bizlere ve tüm İslâm âlemine çağdaş yeni ufuklar açabilecektir. Bu içtihat kapısını kapatmayalım. Bu din kıyamete kadar yaşayacaktır.

Her asrın düşüncesi, insanın yaşayışı, ümitleri, problemleri, teknolojisi elbette farklı olacaktır. Dün için doğru olan bir fikrî karar, bugün için yanlış olabilir. Bugünkü karar da yarın için doğru olmayabilir. Gelin hep beraber düşünelim. Hem de sesli düşünelim, birbirimizi kucaklayalım. İslâm dünyasına örnek olalım. Hatta dünyaya bile örnek olalım. İslâm'ın önünün tıkandığını, İslâm'ın çıkmazda olduğunu sananlara gelin hep beraber ders verelim, hep beraber toparlanalım. Eski görkemli, alımlı İslâm kültür

medeniyetini yeniden yaratalım. Gelin İslâm'ı büyütelim. Dar ve karanlık düşünce dehlizleri içinde küçültmeyelim. Yolumuzu kaybettirmeyelim. İnsanları şaşırtmıyalım. Ne yapacaklarını bilmez hale getirmeyelim.

Gelin çağdaş dünyanın sorunlarını, problemlerini cevapsız bırakmayalım. Acziyetimizi göstermiyelim. Gayretimizi gösterelim.

Gelin İslâm dünyası çapında sık sık toplanan fetva kurulları kuralım, ortak cevaplar bulalım. Din adına kardeşi kardeşe küskün ve düşman eden ülkelerde terör yaratanların elinden insanımızı kurtaralım. Gelin dünya çapında yayın yapan CNN gibi televizyon istasyonları kuralım. İslâm ülkelerini tanıtan, İslâm ülkelerinden haberler veren, İslâm kültür ve medeniyetini, ahlâkını ve faziletini anlatan televizyon yayınlarını pekçok dilde yapalım.

Gelin, bütün dünya Müslümanlarına hitap edecek şekilde Kur'an-ı Kerim'i çağdaş bir düşünceyle tercüme ve yorumunu ve ortak bir fetva kitabını hazırlayalım. Birçok dillere tercüme ederek dağıtalım. İnsanımızı cehalete, tutuculara tutsak etmeyelim. Gelin insanlık âlemi gözü önünde, Avrupa'nın göbeğinde sadece suçları Müslüman oldukları için öldürülen, ırzlarına, namuslarına tecavüz edilen, kitleler halinde öldürülen, soykırımı yapılan bir avuç Müslümanın varlığını Avrupa'da hazmedemeyen ülkelere karşı Müslüman kardeşlerimiz Boşnaklar için sesimizi çok ama çok yükseltelim. Bu çaresiz kardeşlerimizi korumalıyız, kollamalıyız. Aynı şekilde Kafkasya'da, Karabağ'da, Azerbaycan'da, Abhazya'da, dünyanın birçok yerinde Müslüman oldukları için öldürülen, toprakları işgal edilen, bağımsızlıkları elinden alınmak istenen Müslüman kardeşlerimizi nasıl unutabiliriz?

Gelin Buhari gibi ünlü hadisçileri ve Ahmet Yesevî gibi ünlü mutasavvıfları yetiştiren Asya Cumhuriyetlerinde yaşayan, İslâm'a susamış, dudakları yarılmış kardeşlerimize İslâm'ı sunalım.

Bu sözlerimle Orta Doğulu kardeşlerime sesleniyorum. Gelin Kafkasya'da İslâmın bayraktarlığını yapan, düşmanlarını sıcak denizlere bir başka ifadeyle İslâm ülkelerine girmelerine mani olan büyük Kafkas kartalı Kahraman Şeyh Şamil'i hatırlayalım.

O Şeyh Şamil ki, çaresiz ve yalnız bırakılarak esaret zincirine mahkum edilmişti. Ondan sonra 1864 yılından başlayarak Müslüman Kafkasya halkı binlerce yıllık vatanlarından kan ve gözyaşları içinde büyük kitleler halinde öldürülerek, soykırımı yapılarak dinlerini, dillerini, kültürlerini bilmedikleri dünyanın çeşitli ülkelerine sürüldüler. Hem de top tüfek zoruyla sürüldüler.

Şeyh Şamil esaretten izin çıkınca uğruna kahramanca savaştığı İslâm inancının çıktığı, gönül derinliklerinde özlemini, hasretini yıllarca çektiği Mekke-i Mükerreme'ye, Allah'ın evi Kâbe'ye koştu. Orada kendisini yalnız bırakanları, savaş meydanlarında yardımsız ve çaresizlikler içinde kalmalarına sebep olanları yüce Allah'a havale etti.

Ama Kâbe'yi tavaf eden yüzbinlerce insan, bu Kafkas kartalını yalnız bırakmak istemiyordu. Onu görmek istiyordu, O'nu kucaklamak istiyordu, O'na el sürmek istiyordu. İslâm tarihinde örneği görülmeyen bir olay yaşandı. Kâbe'nin üst duvarına çıkarılarak herkesin görmesi sağlandı.

Şimdi bu kahramanın yurdu Kafkasya İslâm'ı istiyor. İslâm'ın bayrağını taşıyacak

yeni kahramanlar yetiştirmek istiyor. Hiç değilse bu gün, dün hatasını yapmadan, yardım elimizi uzatalım. Bu ülkede birliği, beraberliği ve güvenliği sağlamak için onlara tekrar İslâm'ı verelim. Yeni gelişen durumlara göre yeni çareler arayalım, camiler yaptıralım, eğitim ve öğretimlerine kolaylık gösterelim.

Sayın Başkan, çok değerli konuklar,

Konuşmamı bir örnek vererek bitirmek istiyorum. Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerinden biri olan Adige Cumhuriyetine bir arkadaşım eşiyle birlikte gitmişti. Seyahat esnasında gittiği bir köyde bütün köy kadınları toplanarak bu arkadaşımın eşinin yanına ziyarete geldiler. Dediler ki, biz Müslüman olmak istiyoruz. Atalarımızın dinine dönmek istiyoruz. Hangi kelimeyi söylersek Müslüman oluruz? O da; kelime-i şahadet getirirseniz Müslüman olursunuz dedi. Onlarda o kelimeyi sen söyle biz de arkandan okuyalım, dediler. Hep beraber o kelimeyi dilleri döndüğü kadar zor söylemelerine rağmen kelime-i şahadeti ezberleyinceye kadar tekrarladılar. Sonra dediler ki: "Biz şimdi Müslüman olduk mu?". O da; "evet, Müslüman oldunuz" dedi. Kadınlarda "öyleyse bizi yaratan Yüce Allah'a sonsuz şükürler olsun ki atalarımızın dini olan İslâm'a döndük" dediler.

Sözün özü İslâmiyeti kabul etmeye hazır olan, sadece Müslüman olduklarını hatırlayan, İslâmî bilgilerden tamamen yoksun olan bu ve buna benzer topluluklara da en çabuk şekilde İslâmiyeti ulaştıralım. Yoksa çok geç kalmış oluruz.

Hristiyan dünyası İncil'i çok dil konuşulduğu Kafkasya'da bütün dillere tercüme ederek, yanında ilmihal kitaplarıyla birlikte beraber ücretsiz olarak dağıtıyor. Acaba biz Müslüman dünyası olarak neler yapabiliyoruz? Müslümanlığa susamış bu kardeşlerimize, Hristiyan şerbetinin verilmesine daha ne kadar göz yumacağız? Kafkasya ve Asya Cumhuriyetlerinde ve başka yerlerde tekrar yeni oyunları sahneye konmasına, Müslümanların ve İslâmiyetin yok olmasına seyirci kalarak onları dün olduğu gibi bugünde daha ne kadar kaderleriyle başbaşa bırakacağız?

Öyle sanıyorum ki, tarih önünde İslâm dünyası olarak, ilim adamları olarak, İslâm adına çok büyük bir vebal taşıyoruz. Gelin hep beraber dostça-kardeşçe engin bir hoşgörü içinde Allah için, İslâm için, insanımız için bu cennet dünyayı gereksiz iç çekişmeler ve savaşlarla cehennemî bir dünyaya çevirmeden barış içinde, İslâm kardeşliği içinde birlikte yaşayalım. Bulunduğunuz ülkelerde mutluluk içinde, huzur içinde, birlik ve beraberliğimiz, güvenliğimiz bozulmadan kıyamete kadar yaşamayı Yüce Allah'tan niyaz ediyorum. Bu vesileyle hepinizi sevgi ve saygıyla selâmlıyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Sayın Dr. ERMEMİŞ beye bu duygulu konuşmasından dolayı teşekkür ediyoruz. Benim bir temennim var. Bu Perşembe günü inşaallah bu konuşmayı radyodan dinlersek çok memnun oluruz. Halil GÖNENÇ beyi göremiyorum. Eğer yoksa müzakerelere geçeceğim.

– Sayın Başkan rahatsızdı o.

Değerli arkadaşlarım. Bu oturumda ben, diğer oturumlarda hiç söz almayan arkadaşlarımıza söz vermek istiyorum. Bazı arkadaşlarımız bir kaç defa konuştular. Lütfen onlar beni bağışlasınlar, söz almak isteyipte sıra kendine gelmeyenler var.

Daha çok onlara söz vermek istiyorum. Oturumları baştan beri sıcak bir ilgiyle

bıkmadan takip eden bir hocamız var. Kendileri zaten çok kısa konuşacaklarını ifade ettiler. Önce söz vermek istiyorum. Geçen oturumdan zaten hakkı vardı.

Rüştü ŞARDAĞ beyefendimiz. Buyurun hocam.

Rüştü ŞARDAĞ

Sayın Başkanlık divanı, Sayın arkadaşlar, saygılar sunarım.

Ben konuşma tebliğimle alâkalı hakkımı yarın kullanmak istiyorum. Konuşmaları dinledim, anlayamadığım bazı konular oldu meselâ, Amerikayı örnek gösterdiler. Orada Allahsızlık konusunu, onlara dikkat edelim demek istediler, işaret ettiler. Bütün dikkatlerimizi oraya çektiler. Çok Allahsızlık, az Allahsızlık gibi konuşma yaptılar. Ben bunu anlamıyorum. Anlamadım. Allah'ın böyle azı, çoğu, ortası olmaz. Beni affetsinler, babası yaşındayım. Yani bundan birşey anlamaya imkân yok ve birde bizim buradaki toplantımızın gayesi, camilerde vaaz veren, konuşan arkadaşlarımızı irşad etmek için neler düşünüyoruz? Konumuz buydu. Ama biz burada çok dağıldık, bilimsel konuşmalara girdik.

Bu arada, aynı arkadaşımız bir şey daha söyledi. Din adamlarımız, vaizlerimiz konuşurken etrafında başka dinden olanları da dikkate almaları lâzım gibi yanılmıyorsam böyle bir ifade de bulundular veya telmihte bulundular.

Şimdi, başka dinden insanlara bizim gösterdiğimiz hoşgörü zaten tarihin içinde yaşıyor. Biraz Osmanlı tarihini karıştıranlar görür ki, bugün Avrupa'da Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk, Avusturya, Macaristan, Slovenya, Romanya ne kadar devlet varsa eğer dinlerine ve mezheplerine, kültürlerine aynı şekilde sahiplerse, bizim İslâm anlayışımızın yüceliğinin bir ifadesidir. Biz onları da hoş tutalım diye yeni bir çaba göstermeye hacet yok. Tarihimiz bunun örneğidir.

İstanbul'dan dün burda konuşan arkadaşımız, Yunanistan'dan gelen arkadaşımız benim yüreğimi parçaladı. Din adamlarına yapılan muameleyi hep dinlediniz, İslâma karşı müsamahasızlığı. Ama bizim Fatih'ten başlayarak devam eden müsamaha Mora adasında biliyorsunuz, Katolik değildir, Rumdur. Oradaki Rumlar Protestandır. Onları Katolikliğe Fener Patrikhanesi'nin ricası üzerine bağladı ve Protestan yaptırdı Fatih ve diğer padişahlar aynı şeyi yaptırdı. Tarihe girmek istemem, hepinizin bilgisi dahilindedir.

Yani biz müsamahayı zaten göstermişiz. Onun için ayrıca onları dikkate alarak irşad vazifesini yaparken diğer dinden insanları da dikkate alalım görüşünü pek aydınlık bulmadım. Bunu arzetmek istedim. Teşekkür ederim.

Efendim ben teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Hocam çok teşekkür ederiz, sağolun. Şimid Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN bey konuşacaklar. AYDIN bey kendileri de ifade etti, ayağının tozuyla geldiler. Sizin biraz uzunca konuşmanızı istiyorum. Çünkü daha önceden hakkınız var. 15 dakika konuşabilirsiniz buyurun.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

Efendim ben teşekkür ederim.

Ben daha çok ilk iki konuşma çerçevesinde ama onu da hukuk çerçevesi içinde değil, daha çok olup bitenlerin irşad açısından ele alınmasını, çünkü bu komisyon irşad komisyonudur. Dolayısıyla, asıl zannediyorum problemin merkezinde irşad meselesi var.

Birkaç arkadaşımız şu veya bu şekilde iktibas etti. "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı, Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı". Mehmet Akifimizin çok meşhur bir düşüncesi, fikrî mısra, bence zaten irşadın sırrı da bir bakıma Diyanet'le ilgili geriye dönük ve Türkiye'de din hizmetiyle ilgili geriye dönük değerlendirmemizin sırrı bu noktadan yakalanarak götürülebilir.

Burada ben şunu anlıyorum. Yani evvelâ Kur'an'a dayalı bir İslâmiyetin olması lâzımdır. Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamın manası bu. Ama sonunda İslâm'ı söyleteceğimize göre, İslâm bütünüyle işin içine giriyor. Ama bunu neye söyleteceğiz? Asrın idrakine söyleteceğiz İslâm'ı.

Bunu yapabilmek için evvelâ birbirine bağlı üç şeyin hatırlanması lâzım.

1– Kur'an merkezli bir düşüncenin ortada olması lâzım. Kur'an merkezli bir tefekkür geliştirilmiş olması lâzım.

2– Bu Kur'an'a bağlı olarak gelişmiş büyük bir gelenek vardır. Sadece, yalnızca bu Kur'an'a bağlı değil, ama şu veya bu şekilde Kur'an'a bağlı olduğunu iddia eden bir gelenek var.

Evvelâ bu geleneğin çok iyi bilinmesi lâzım ve müsaadenizle şunu söylemek istiyorum. Bu geleneğin büyük G ile yazılması lâzım. Benim kanaatimce sabahleyin de burada gelenekle ilgili, gelenekçilikle ilgili, geleneğin eleştirilmesiyle ilgili, bir takım ifadeler söylendi, öne sürüldü. Sanıyorum burada çok dar anlamda geleneği ele alıyoruz. O da birkaç zengin geleneğin içinden süzüle süzüle bize bir tek gelenek kalmış. Gelenekçiliğimiz aslında küçük harfle yazılan bir gelenektir. Yani İslâm dünyasına baktığımız zaman bir Mu'tezile geleneği var mı? Zannediyorum dünyada eşi benzeri az görülür derinlikte ve yükseklikte bir tefekkürle karşı karşıyayız. Acaba bizim dinî irşadımıza ne ölçüde etki etmiştir, etmektedir Mu'tezile? Yoksa Mu'tezile'den öğrenecek hiçbir şeyimiz mi yok? Bunu merak ediyorum.

3- En çok eleştirdiğimiz meselâ, Haricilik zannediyorum. Hariciliğin evet çok aşırı tarafları var. Ama bir de demokratik ruhu var. Yani Hariciler ilk defa belki İslâm dünyasında bu gün demokrasi diyebileceğimiz bir takım düşünceleri öne süren, meselâ kadının hak ve hukuku meselesinde düşünceleri ileri süren hatta imam, önder olabileceği fikrini öne süren bir grup bir fikir akımı, acaba oradan da bizim bu büyük harfle yazdığımız geleneği dikkate alırsak öğrenecek bir şeyimiz yok mu? diye kendi kendime soruyorum. Bunun yanında daha bir sürü sufî geleneğimiz var, felsefe geleneğimiz var. Bütün bunların hepsi sufiliğin felsefenin içinde sufîlikler var, felsefeler var. Bir tane değil, bir kanal değil, birçok kanal var.

Biliyorsunuz, İslâm düşünce tarihinde 100 civarında kelâm mezhebi vardır. 100 civarında düşünce ekolü var demektir bu. 20 civarında hukuk mezhebi, hukuk ekolü

vardır. En az birbirini tamamlayan ama önemli ölçüde sistemleri açısından farklı olan dört büyük felsefe geleneğimiz var. Bilmiyorum tasavvufa girip sayayım mı?

Saymaya hiç gerek yok. Çünkü oradaki zenginlik belki daha göz kamaştırıcı bir vaziyette. Şimdi acaba geleneği eleştirirken veya geleneğe bağlı olurken biz bu büyük geleneği mi düşünüyoruz? Yoksa bize intikal etmiş daracık bir patikayı mı düşünüyoruz? Ve onun üzerinde mi konuşuyoruz? Bağışlayınız beni ama zannediyorum üzerinde durduğumuz gelenek, gelenek dahi değildir. Çünkü o gelenekten sadece süzüle gelmiş belli düşüncelerdir, belli anlayışlardır. Şimdi biz eğer bu yolla meseleye bakarsak bu günümüzün problemlerini çözemeyiz ki. Asrın idrakine, İslâmını söyletebilelim. Biz evvelâ bunu, şahsen ben gelenek meselesi her tartışma konusu edildiği zaman, bu genişliğin düşünülmesini istiyorum. Belki bu, bu gün içinde bulunduğumuz problemlerin epeyce bir kısmının cevabı, bizim geleneğimizde vardır diye inanıyorum.

Meselâ diyelim ki, bilim ve din ilişkisi acaba bu konuda Mu'tezile'nin bize öğreteceği hiç bir şey yok mu? İnşaallah yarın beni de, ne o Mu'tezelî diye ilân etmezler, yazmazlar. Derdim Mu'tezelî değil Eş'arilikde değil, öbürü de değil ama ortada bir tefekkür varsa ve bu tefekkür bizim tefekkürümüz ise. Onu bütünlüğü içinde almak, kullanmak, değerlendirmek ve problemlerimizin çözümüne getirmek mecburiyetindeyiz. Yoksa bir yere sıkışıp kalırız ve gelenek diye bazan kendi küçük dünyamızı tartışma konusu ederiz diye endişe ediyorum.

Pek tabiî ki üçüncü basamakta son derece önemli asrın idrakine sunmalıyız veya söyletmeliyiz İslâm'ı. Sormalıyız kendi kendimize asrın idrakını bilen kaç kişi var ki İslâm dünyasında?. Yani asrın idraki demek, asrın ulaştığı şuur seviyesidir, asrın ulaştığı bilgidir, asrın ulaştığı modern tefekkürdür.

Bilmediğimiz bir yere, bir şeyi söyletmeye çalışmak, karanlığa taş atmaktan farksızdır. Dolayısıyla evvelâ biz, asrı bilen ve bu da ne demektir. Asrın bilim ve tefekkürüne sahip olan insanlar yetiştirmeliyiz ki bu insanların elinde kurumlarımız bulunmalıdır ki, o zaman asrın idrakini İslâmiyete söyletebilelim.

Şimdi doğrusunu isterseniz benim şu anda asra pek te fazla İslâmiyeti götürmeye niyetim yok desem belki günah olur da cesaretim yok diyeyim. Çünkü, İslâmiyeti evvelâ kendime, kendi bilincime getirmek mecburiyetindeyim. Bu konu ciddi endişelerim, korkularım, tutarsızlıklarım, eksikliklerim, bilimden ve tefekkürden yana büyük noksanlarım varsa, kendi bilincimi İslâmlaştıramadıysam, eğer Kur'an'dan aldığım ilhamla kendimi kendim kılamamışsam, kendi toplumumu kendi toplumum kılamamış isem, kolları sıvayıp asra gitmemin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü orada kendimizi gülünç etmenin ve hatta asır karşısında mahcup etmenin dışında bir şey yapacağımızı zannetmiyorum, açıkçası.

O halde evvelâ, problemi kanaatimce doğru olarak ortaya koymak lâzım. Bizim İslâmiyeti, kaynaklarıyla çok iyi bilen, Kur'an'ı, sünneti ve büyük geleneğiyle çok iyi bilen insanlara ihtiyacımız vardır.

4- Bu insanların samimi olarak problemlerini bu tefekkür ve bilgilerle çözmeye çalışması icap eder. Bir çözümün İslâmî olabilmesi için kaynağını, manasını, ruhunu bu kaynaklardan alması lâzım, yoksa bir çözüm getirirsiniz, üstüne bismillah dersiniz, adına da İslâmî çözüm dersiniz. Bu İslâmî çözüm değil ki.

Bu gün bir çok insanın İslâmî dediği şeyin İslâmlıkla yakından uzaktan ilgisi yok. Yani tamamen bir dünyevî konuşma, ortaya lâik bir konuşma koyar. Başına bismillah sonuna sadakallahülazîm der, olur biter. Bu İslâmî değildir veya bu hukuk sisteminin sağına, soluna, ortasına, kenarına bir iki şey getirip yapıştırır.

Ceza hukukunda veya miras hukukunda maşaallah biz nizamı İslâmlaştırdık der. Bu da değil aslında, mesele bu kadar mekanik değildir, mesele bu kadar basit değildir, diye düşünüyorum. Asrın bilgisine, tefekkürüne sahip olmanın yolu ve yordamı vardır. Şimdi doğrusunu isterseniz bu konuda geriye dönüp çok sıkıntılı tarih dönemimizi, merhametsizce eleştirmek istemiyorum. Doğrusunu isterseniz Diyanet'in bugüne kadar yaptığı hizmetten gurur duyan bir insanım. Diyanet'in toplantısında olduğum için bunu söylemiyorum, gerekçeleri de söylüyorum. Diyanet'in yaptığı hizmetten gurur duyan bir insanım. Niye? Bir defa evvelâ Diyanet elinden gelebildiği ölçüde, gücü yettiği ölçüde, İslâm'ın tanımına ve irşadına sadık kalmaya çalışmıştır.

Bir defa kendisine sunulan dar tanıma Diyanet itibar etmemiştir. Çok dikkat çekicidir, bir taraftan Türkiye'de bir sürü şeyler olup biterken, biz acaba hiç merak ettikmi Diyanet İşleri Başkanlığımız neler yazmışlar, neler çizmişlerdir? Yani bir taraftan biz demişiz ki, din işleri ayrıdır, dünya işleri ayrıdır, devlet işleri ayrıdır, şu işler ayrıdır. Ama aynı gün aynı saatte Türkiye'nin Diyanet İşleri Başkanı dinimizde böyle bir ayırım yok demiştir. Bunu günü gününe göstermek pekâlâ mümkündür.

Eğer başkanlarımızın, reislerimizin yazdıklarına, konuşmalarına bakarsak bunu çok rahat bir biçimde görürüz. Peki bunlar sadakatsızlık mı etmişler? Hayır. İdeal şey ayrıdır, realite ayrı şeydir. İslâmiyetin realitesi temelde ve pratikte kendi çözümünü kendisi vücuda getirmiştir. Zannederim belli ölçüde bu pratik şey bizi bu günlere kadar getirebilmiştir. Şimdi burada tekrar ediyorum, bir aldatmaca yok.

Zaten işin başında devletin din politikası temelde zaten pratik yolla konuyu ele alıp problemleri çözme yoludur. Ben böyle görüyorum. Devlet meselâ batı âleminde ne olmuştur? Batı âleminde bir Protestanlık çıkmıştır. Yani problemin çözümü doğrudan doğruya dinle başlamıştır ve dinde başlamıştır. Halbuki bizde din siyasetimizde hiçbir zaman dini öyle bir şekle sokalım ki böyle olsun denmemiştir. Tam tersine dini bir tanımlıyalım demiştir. Ve pratik hayata öyle sokarsak belki 30-40 sene sonra din bizim arzu ettiğimiz yerde kalabilir diye düşünülmüştür. Ama din o günde arzu edilen yerde olmamıştır. Bugünde bu arzu edilen yerde olmamıştır.

Belki bir çelişkiye dikkat çekmek içinde, açıkça söylüyorum. Yani o çelişkide şudur. Bu çelişkiyi hepimizin görmesi lâzım. Bizden isteneni biz yapmamışızdır, yapamamışızdır. Belki de yapmamız gerekiyordu diye düşünüyorum. Nedir istenen? Meselâ hakikaten bu gün özerklikten bahsedildi, belki nihai gaye bu olabilir. Doğrusunu isterseniz arzu edilecek bir şey olarak kabul edilebilir. Ama bugün bir hocamız meselâ birden bire bu muhtariyet meselesini çok sıcak olarak kucaklıyamıyorsa, zannediyorum ideal açısından değil, reel, pratik açıdan meseleye bakıyor. Niçin? Zannediyorum eğer Türkiye'de cemaatlere din kalmış olsaydı. Bu gün bu Şûra'yı dahi yapamazdık. Çünkü burada konuşmamız mümkün olmazdı. Ve belkide çok daha nahoş ve tatsız şeyler vücuda gelebilirdi. Şimdi bu böyle diye hep böyle kalalım demiyorum. Ben aslında açık toplumcuyum, ben aslında çoğulcuyum. Çünkü geleceğin öyle olacağına inanıyorum. Toplumun açık olması ve toplumun çoğulcu sistem içinde kendi hayatını devam ettirme-

si lâzım. Bu ayrı şeydir, ama bugün Allah'a çok şükür hiç değilse bu semtte bulunan camiler falan cemaatin, filan cemaatinin camileri değil herhalde. Bunlar memleketimizin camileri ve hepimiz istediğimiz camiye gidiyoruz.

Avrupa çoğulcu oldu da ne oldu? Her Müslüman cemaatin mahallesi nerdeyse ayrıldı. Camisi, vaizi ayrıldı. Yarın Şeyhü'l-İslâmları da ayrılacak. 5 tane 10 tane, 20 tane Şeyhü'l-İslâm meydana gelecek. Ne ise demokrasi var. Gelirse gelsin, umurumda değil de ancak şunu işaret etmek istiyorum. Yani bugün bu konuda biraz müteredditim gibi görünüyorsa bazı insanlarımız, bunun arkasında daha büyük korkular vardır.

Peki bu korkular var diye vatandaşımız susup rüştünü ispat etmesin mi? Tartışa tartışa meseleyi halletme cihetine gitmesin mi? Elbette gitsin. Bu Şûra'nın sebebi budur. Bu Şûra'nın şu anda mevcut olması, bizi bir araya getirmesinin sebebi budur. Görüyorsunuz maşallah her arkadaşımız istediği şekilde konuşabiliyor. Dolayısıyla ben tekrar etmek istiyorum bu hassas bir konu.

İki üç sene evvel çok sevdiğim bir arkadaşım, burada çok yetkili bir arkadaşım muhtariyet meselesinden bahsedince teşkilât içindeki arkadaşların büyük bir kısmı aman hoca yetiş dediler. Bu meselenin çok fazla konuşulmasını istemiyoruz. Niye? Arkadaşlarımın korkusu belliydi. O arkadaşlar açıkçası din adı altında bir takım ihtilâfların girmesini istemiyorlardı. Bundan korkuyoruz ve çekiniyoruz.

Gün geçmiyor ki Türkiye'de hizmet etmek isteyen insanlarımızdan bir grubu diğer grubu çok şiddetli bir biçimde tekfir edercesine suçlamaya gitmesin. Elbette birden bire bu kavganın içine girilirse kanaatimce büyüme olmaz, gelişme olmaz, her şeyin bir süreci vardır. Sosyal hadiseler böyle atomik olmazlar, biri arkasından öteki, arkasından öteki... Bu bir zihin gelişimidir, bu bir kafa gelişimidir, bu bir sosyal yapı güçlenmesidir ve bu da zamanla oluyor. Bundan da endişe etmemek lâzım. Türkiye o istikâmete gidiyor. İnşallah bir gün devlet dine hiç karışmaz. Din de hiç devlete karışmaz.

Ben Türkiye'de batılı anlamda olan bir lâikliğin olduğunu savunacak değilim, çünkü yok. Onu da rahat bir biçimde tartışacağız ama belki burada değil. Yani Cumhuriyet dönemimizin din politikasının eksik yanlarını açık açık bilimsel olarak objektif bir biçimde tartışmak lâzım. Meselâ bu müessesenin başında Sheratonun demiyorum yani Şûra müessesesinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, başkanlarımızdan birinin Hazreti Peygamberle ilgili yazdığı kitaba matbuat umum müdürünün verdiği cevap çok enteresandır. Diyor ki: "Dinî hissiyata fidelik eden şeylere müsade etmeyiz" diyor. O kitabın yayınına müsade edilmiyor. Gerekçe olarak ta dinî hissiyata "fidelik" eden şeylere izin vermeyiz. İzin vermememiz gerekiyor diyor. Şimdi bunu da görmemiz lâzım. 1930'larda İlâhiyat Fakültesini kapatmamış olsaydık, çok değerli hocam beni bağışlasın, kendilerinden çok şey öğrendik. Ama hocam herhalde ikinci nesil olurdu. Ben 3'ncü 4'ncü nesil olurdum ve bugün bu durumda olmazdık.

Halbuki ben neredeyse İlâhiyat eğitim ve öğretiminin Esat bey hocadan sonra ikinci nesil oluyorum. Türkiye gibi şu kadar mazisi olan İslâm dünyasında, şu kadar yeri olan bir ülkede ben ilâhiyat tahsili görmüş, modern anlamda din tahsili görmüş, doğrusunu isterseniz birinci ve ikinci nesil olmakla hiçte övünmüyorum. O günün şartları neydi, ne değildi? bilmiyorum, ama bildiğim bir tek şey var. Tarih Kurumumuz, Dil Kurumumuz var. Keşke bir de din kurumumuz olsaydı ve bu kurumun başına gelebi-

lecek insanlar vardı. Bir sürü profesörlerimiz vardı. Bu işi hakikaten bilen, bugün benden çok daha iyi bilen insanlar vardı. Bu insanlar araştırma yapabilirlerdi, inceleme yapabilirlerdi. Diyanetimizde bu bilgiden ve bu tefekkürden hizmet için malzeme alırdı, güç alırdı. Biz Diyanet'e ne verdik ki, bu gün ne veriyoruz ki, Diyanet bunu niçin yapmıyor diye eleştirebilelim. Diyanet kendi kendisini besleyemez. Diyanet bir hizmet alanıdır. Diyanet'i benim beslemem lâzım. İlâhiyatların beslemesi lâzım.

Eğer İlâhiyatta bu tefekkür yoksa, İlâhiyat kendi elemanlarını problem çözücü bir şekilde yetiştiremiyorsa, o zaman Diyanetten çok fazla bir şey beklemek doğrusu safdillik olur, diye düşünüyorum. Her neyse hizmetin genel olarak, bir pratik tarafı vardır. Şunlar şunlar yapılmalıdır. İrşadda, arkadaşlarım söylediler, benim de tebliğim doğrudan doğruya bu pratik hususlarla ilgiliydi ve zannediyorum bunlar önemlidir. İnşallah Diyanetimiz bunları madde halinde sıralar ve belli ölçüde de yararlanır diye düşünüyorum. Ama bunlar pratik çözümlerdir ve pratik çözümlerin ömrü çok kısa olur.

Eğer Türkiye din problemlerini çözmek istiyorsa ki gırtlağına kadar din problemlerinin içindedir. Problem yoktur deyip kapatmanın anlamı yoktur. Türkiye'de çok ciddi din problemleri vardır. Eğer Türkiye din problemlerini çözmek istiyorsa o zaman silkinmesi lâzım, yeniden İslâm düşüncesini kurabilmenin yollarını bulup ortaya çıkarması lâzım. Öyle bir düşünce sistemi kurmadıkça Kur'an'a, sünnete ve büyük geleneğe dayalı bir üst yapı vücuda getirilmedikçe sanıyorum gelip geçici çözümlerle bir takım rahatlamalar gelebilir. Ama yarın yeniden büyük problemlerle karşı karşıya gelebiliriz. Meselâ arkadaşlarımız bahsettiler. Ben kısmen bahsettim. Bu gün ateizm problemleri var. Acaba hadi Diyanet'e desek, acaba kaç kişiniz o konuda ne kadar yazabiliriz ki? Bir dinler arası diyalogdan vesaireden bahsedildi. Hristiyanlığı, Yahudiliği bilen içimizde kaç elemanımız var?

Eğer Yahudilik hakkında bir konferans vereceksek, Yahudilerin yazdıklarına bakarak veriyoruz. Bizim içimizde kaç tane Yahudilik uzmanımız var? Yahova şahitlik, Hristiyanlık uzmanımız var? Yetiştirmedikten sonra dinlerini, göreneklerini, geleneklerini yani daha doğrusu nasıl onların müsteşrikleri varsa bizim de oksitandalist mi diyelim, onlar olmadığı sürece batıyla ilişkilerimizi nasıl ortaya koyup çıkaracağız?

O yüzden biz kendimizi hazır bulmadığımız için bu gün Avrupa'da güç durumla karşı karşıyayız. Avrupa yolunu da buldu, kolaylığını da. Bizi hangi yollarla tahrik edeceğini biliyor. Çıkarıyor bir Salman Rüştü. Salman Rüştü bir roman yazıyor. Peygamberimize dil uzatıyor, hemen söyleyeyim. Salman Rüştü'nün yazdıkları 150 senedir yazılıyor. Salman Rüştü'nün yazdıkları yeni değildir. Peygamberimiz hakkında, evliliği hakkında, çocukluğu hakkında, vahiy tecrübesi hakkında. O söylenenler artık o kadar eskidiki... Ama birden bire batı tam zamanıdır, kıvamıdır diyor, Salman Rüştü'yü teşvik ve tahrik ediyor. Salman Rüştü bunu yazıyor. Tamam yazdı, ne demek lâzım? Yazarsa yazsın demek lâzımdır. Serbesttir. Ne yazarsa yazsın, yahut ne demek lâzım? Canımız sıkıldıysa "canı cehenneme", "it ürür, afedersiniz kervan yürür" demek lâzım.

Hayır öyle yapılmayacağını biliyor, dünya strateji uzmanları biliyor. O zaman ne yapıyorlar? bunu söyler söylemez arkasından kızgın Müslümanların çoğu sakallı ve şalvarlı, şalvar giyene, sakal uzatana saygı duyuyorum, ama televizyondaki görüntüyü size aktarmaya çalışıyorum. Çoğu şalvarlı ve sakallı hepsinin kızgın parmakları kameranın gözüne giriyor, geldik geleceğiz, yıktık yıkacağız, öldüreceğiz, bitireceğiz, tüketeceğiz diyor ve ondan sonra Medya diyor ki, işte Müslümanların hali, ya tedbir alın ya-

hutta onlar sizi silip süpürecekler ve hemen ertesi gün Paris'in bir yerinde, Almanya'nın, Hollanda'nın bir yerinde sizin ve benim çocuklarım okullara gönderilemiyor. Bunlar tamam, bunlar artık ayrı okullara gitsin diyor. Bunlar gecekondu zihnin kültüründe, gecekondu semtinde kalsın denir. Ve çok iyi bir biçimde orada yetişecek çocuklarımızın o topluma da bize de hizmet edecek çocuklarımızın önü hemen tıkanıyor. Niye? Yanlış din anlayışı, yanlış din irşadı yüzünden.

Biz Avrupa'daki bölünmeden bahsettik. Bu vatandaşlar durup dururken bölünmediler. Bir tanesi dedi ki, hocam ben buraya geldiğim zaman ne Nurculuğu bilirdim, ne Süleymancılığı bilirdim, ne devleti bilirdim, ben nerede ezan sesi duyduysam oraya gittim, dedi. Ama 20 sene sonra öğrendim ki bu onların, şu onların camisi imiş. Şimdi geri dönsem de korkuyorum. Ayıp olur, çünkü cemaatteki arkadaşlarım orada, yani oradaki insanımıza bir din hizmeti götürdük, bir din beraberliği sağlayıcı hizmet götürdük ve red mi ettik, hayır. Git mark kazan ve gel dedik. Bir makina gözüyle baktık. Neticede Avrupa'da bugün karşı karşıya bulunduğumuz problemler ortaya çıktı.

Bu bakımdan Diyanetin de, ama Diyanetten önce bizim burada konuşmak üzere çağrılanların çoğunun zannediyorum mukaddes bir vazifesi var. O da tekrar ederek bir cümleyle bitiriyorum:

Derin ve tutarlı bir İslâmî tefekkür, yeterli ölçüde bir İslâmî bilgi, modern dünyaya aşinalık ve problemleri bu şekilde çözebilmenin cesareti, metaneti ve yiğitliği. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU: – Sayın Aydın'a teşekkür ediyoruz. Keşki sonunda söz verseydik de bu güzel duygularla toplantıyı kapatsaydık. Ben bir arkadaşımıza teşekkür etmek istiyorum. Bu uzun konuşmayı birazda ona borçluyuz. Ahmet VANLIOĞLU arkadaşımız tekrar olmasın söyleyeceklerim tekrar olacak düşüncesiyle tebliğini okumaktan vazgeçtiler. Mehmet S. Aydın bey bu sebepten biraz uzunca konuşmuş oldu. Teşekkür ediyoruz kendisine.

Şimdi Kazakistan dinî idare başkanı Baş Müftü Ratbek Nisanbayulu bey. Buyurun efendim.

Ratbek NİSANBAYULU (Kazakistan)

السلام عليكم بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وعلى اله واصحابه اجمعين اما بعد

Saygıdeğer komisyon başkanı ve yurt dışından, yurt içinden gelen değerli misafirler ve üyeler. Hepinizi hürmetle saygıyla selâmlıyorum.

Bugün idrak etmiş olduğumuz üç günlük toplantılarda ilim adamlarımızın konuşmalarından o kadar zengin, o kadar derin manalar, ifadeler anladık ki, belkide bunu öğrenmeye bazı kişiler kalkarsa, aylarca okuyacakları ders haline gelmiştir. Mezheplerimizin Hanefî, İmam Şafî, İmam Hanbelî, İmam Malikî, Şevkânî hepsi ulemalarımızın, alim adamlarımızın İslâm dini için yapmış olduğu hizmetleri ve bizlere vermiş olduğu ders kitapları ilimlerinden, biz asırlar boyu çok şeyler öğrendik. Ne kadar

öğrenebildikse bugünkü asır zamanımızda bizler daha ona benzer kıymetli bir şey yazamadık. O muhterem zatların İslâm âlemine hizmet verdiği zamanlarda at, deve üzerinde yani araçları hayvanlarla o hizmetleri vermiştir. Biz bugünün ulaşımı, herşeyi otomatik, ekspres olan yıldırım zamanlarla onlara mukayese olmaz. Bizde bir yenilikler getirmeliyiz. Örneği olarak biz bugün âlim adamlar ve insanlar uçakla, trenle, arabayla saatında, dakikasında ulaşıma yetişebiliyoruz.

Bizim devrimizde ulaşım, iletişim o kadar kolaylaşmış ki telefonla, radyo sesleriyle, gazetelerle televizyon görüntüleriyle anında herşeyi görebiliyoruz, duyabiliyoruz. Fakat şöyle düşünelim ki, o muhterem zatlar milyonlarca kilometreleri, dağları, ovaları, atıyla, devesiyle ulaşarak yapmışlarken, biz basit bir dünyanın modern zamanında belki de o muhterem zatların bir ayda yapacağını biz bir saata sığdırabiliriz. Ama bir şey yapamıyoruz halen.

Muhterem heyetler, iç ve dıştan gelenler, hepinize arz etmek isterim ki, bu konumuzun, toplantımızın çoğu irşad olduğu için bunları tabiîki yapmada, örneği olarak bizim yaşamış olduğumuz Atayurt Kazakistan'a hepinizi davet ediyorum. Vakit olduğu zaman âlim adamlarınızın gelerek orada televizyonda, radyoda, gazetede ve haftalık çıkan dergilerde irşad hakkında derin bilgilerini sunmalarını arzederim. Ve her zamanda bekleriz. Aynı zamanda Kazakistan'da haftada bir kere olsun böyle âlim adamlarımızın yarım saat, bir saatlik dini İslâmî yönde oradaki Müslüman kardeşlerimizi aydınlatacak konuşma programlarında eğer teklif olunursa ben bunları da hazırlayıp o âlim adamlarımızın sesiyle, görüntüleriyle oradaki soydaşlarımıza, din kardeşlerimizin hizmet yapmasına da, hizmetlerine de ben hep hazırım.

Malum olduğu gibi Hindistan tarafından ve Avrupa'nın muhtelif yerlerinden, Hristiyan dinini yaymak için hepinizce malum olan şu yakında Rusya Cumhuriyetine dağılan, Müslüman Türk devletlerine daha kendi dininin ne olduğunu bilmeyen, ne yapacağını bilmeyen insanların karşısında, hedef tutarak bugün Hristiyanlar o güzel bizim anayurtlarımızda çalışma yapmaktadırlar. Durum böyleyken sağ olsunlar bizim âlimlerimiz, hayırsever Müslüman kardeşlerimiz geliyorlar, selâmlaşıyoruz, tanışıyoruz, görüşüyoruz. Nasılsınız, ne yapıyorsunuz, ne eksiğiniz var? Diyorlar. Bir takım yardımlaşmalar, dini yardımlar yapılıyor ama iş onunla bitmiyor. Biz o taraftan bir haftalık, üç günlük gelmişken, diğer taraftan insanlar günlerce, aylarca kalarak deminki bahsettiğim Hristiyan dinini yaymaktadır.

Bu iki senelik Rusyanın dağılımındaki kendi özgürlük ve dinine gelen Türk devletlerimize deminde bahsettiğim Hristiyan âlemi böyle çalışırken, bizim din adamlarımız, ulemalarımızın gelerek konferans vermeleri, gazetelere makale yazmaları, aylık, haftalık dergilerde bilgilerini anlatmaları ve çeşitli böyle ilim adamlarında, ilim dallarında, irşad yönlerinde hizmetler yapılırsa, bizim o vatanımıza gelen, Hristiyan yollara getiren insanları çabuk caydırırız ve önüne set çekmiş olabiliriz. Buna gayret etmiş olmamız lâzımdır. Çünkü burada büyük bir vazife vardır ve hepimizin boynuna düşen bir vazifedir. İşte bütün halkımızı din soydaşlarımızı kurtarabilmemiz için hepimizin elimizden geldiği kadar hizmetlerimizi bu din düşmanı olan İslâm düşmanı olanlara karşı bizde bilimle ve böyle akıllı çalışmalarımızla kurtarmamız gerekecektir.

Bilhassa çalışmalarımız ilim adamı olarak geçmişte yapılan icraatların, İslâmî çalışmaların bazısında şöyle doğruydu, bazısında şöyle eksik vardı. Bazılarını tamamla-

mamız lâzım. Biz hep onları konuşacağımız yere biz bu yeni dünyada Allaha çok şükür, herkesin kalbi, beyni ilimle doludur. Bu ilimleri önce yapılacak işlere doğru bunun üzerine tartışarak bunun üzerinde çalışmalıyız.

Konuşmamın sonunda, bu günkü teknik aletler insanlığa fayda için imal edilmiştir. Öyleyse biz bunların görüntüleriyle, sesiyle çalışarak, biz, su uyur, düşman uyumaz, diye bir söz vardır. İslâmiyetin bu çalışmalarına çok büyük katkı yapalım. Her zaman için biz hazırız ve her zaman Kazakistan'da çalışmalar olursa daima hizmetle yanlarındayız.

Konuşmamın sonunda Sayın üye ve misafirlere ben evvelâ Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan, bu vatanımıza, Türk milletimize, halkımıza sonsuz teşekkürlerimi şahsım adına değil Kazakistan'daki soydaşlarınız adına vekil olarak söylerim. Çünkü Türkiye devleti ve Türkiye halkının yardımsever cömert elleri bize çok uzandı, bize yardımlar yapılıyor.

Örneğin, bu sene ilk olarak Diyanet Başkanlığı nezdinde ve Kazakistan başkanlığı ile arasındaki anlaşma gereğince 100 tane okumak için talebemiz geldi. Tedrisata başlamıştır. Geçen sene ramazan ayında 25 kişilik bir hoca filosu geldi ve ramazanda devamlı olarak camilerimizde her yerde, ramazanda cemaate vaaz vermiştir, namaz kıldırmıştır. Bu sene gene Diyanetimizin öncülüğünde 12 hoca geldi, ders vermekteler, çocuklarımızın yetişmesinde vaaz verip yetiştiriyorlar.

Bundan öteye gelirsek merhum eski Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL bey iki sefer Almata'ya geldiğinde cuma namazımızı beraber merkez camimizde namaz kıldılar.

İkinci Cumhurbaşkanı Süleyman beylerle de beraber olduk. Bütün ilgili makamlar olmak şartıyla, Diyanet İşleri Başkanı olmak üzere her zaman bizim yanımızdalar ve şu anda Diyanetçe Kazakistan'da 4 adet caminin ikisinin nerdeyse kaba inşaatı bitmek üzeredir. Ayriyeten büyük bir 5 bin kişilik cami yapılıyor. Gene burada geçen iki ay önce gelen Diyanet başkanımızın ikinci başkanı Halit Güler bey, Mustafa Bayraktar bey görerek tetkikini yaparak ve o büyük camiyede iç bezendirme hattat ince işlerini de yapacaklarına söz verdiler. Yani demin konuşmamda bahsettiğim gibi sağ olsunlar, bizim Türkiye'deki Müslüman din kardeşlerimiz ve buradaki devletimiz ellerini uzatmıştır, Allah razı olsun. Tekrar kürsüden bütün Kazakistan adına teşekkürlerimi sunarım.

İslâm dünyasında Müslümanları zayıf düşürmek için, düşmanlar elinden geleni ardına koymuyor, Türkçe tabirini söylersek. Bugün Avrupa'daki Hristiyan grupları, Türk devletlerindeki gençlerimizi dinden, terbiyeden uzaklaştırmak için Moskova kanalıyla filimler, videolar çeşitli görüntüler, sözde Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği çeşitli görüntüler gibi hediyeler bunları getirip gençleri yoldan saptırmak istiyorlar.

Allah'a çok şükür bizim imkânlarımız var, akıl var, bilim var, bizde İslâmî dalda çalışmalarımızla bunları caydırıcı hareketlerin karşısında daima olmamız lâzım.

Cenab-ı Allah, bu birinci Kurultaydaki Din Şûrası'nda bütün iç ve dıştan gelen misafirlerin hepsine Allah'tan uzun ömür, sağlık, hizmetlerinde başarılar dilerim. Cenab-ı Allah bu kurultayın bundan sonra şanslı, vakitli meyvelerini daima vermesini diler, hepinizi hürmet ve saygıyla selâmlarım. Sağ olunuz.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Bu güzel konuşmayı duygulu bir şekilde yapan Kazak kardeşimize teşekkür ediyoruz. Tercüman arkadaştan ben rica ediyorum, kendisine duyurmasını. Bizim de aynı şekilde oradaki Kazakistandaki kardeşlerimize en iyi selâmlarımızı, iyi dileklerimizi, temennilerimizi, başarı dualarımızı ulaştırmasını dileriz.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Muhterem delegeler, bugün öğleden sonra bir vakti iyi mi, kötü mü kullandık bilmiyorum. Biraz değiştirdik. Konuşmak isteyen dört arkadaşımız var. Belki daha da çıkacak, çıkıyor onun için ben 16.30'a kadar ara veriyorum. 16.30'da buluşmak üzere buyurun.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Özbekistan'dan aziz kardeşim Muhtar ABDULLAYEV buyurun efendim.

Muhtar ABDULLAYEV (Özbekistan)

بسم الله الرحمن الرحيم . الحمد لله الذى هدينا للايمان والاسلام وجعلنا من امة محمد عليه الصلوة والسلام اما بعد. السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

Şûra meclisinin tüm üyeleri, sizlere Özbekistan Din İşleri Veziri Abdülgani Abdullah'tan ve tüm Özbek Müslümanlardan çok çok selâmlar getirdim.

İşte bizim burada toplanmamız "ŞÛRA" sözüyle yazılmış. Şûra hakkında da Allah Teâla Kur'an'da: استعيذ بالله: وامرهم شورى بينهم

"... Onların işleri aralarında danışma iledir". (Şûra: 38) ve وشاورهم فى الأمر **"... İş hakkında onlara danış."** (Âl-i İmrân: 159) buyuruyor. Allah'u Teâla bütün işlerimizi aramızda anlaşarak ve danışarak pratik hayata geçirmemizi ve kıyamete kadar bunun böyle olmasını emretmiştir. Bunda çok menfaatler var. Müslümanların maslahatı, menfaati var. Bu kelimede milyonlarca Müslümanın menfaatı vardır.

Hz. Ali, (r.a.) oğulları Hz. Hasan'a: "garip kimdir" diye sordu. Garip dostu (kimi kimsesi) olmayan kişidir. Bizler hepimiz dostuz. Hiçbir zamanda dünyada garip olmayacağız. Kıyamete kadar birbirimize dost olacağız. Hz. Peygamber devrinde yaşamış olan ehl-i fazl ve ehl-i şeref olan sahabenin İslâm'ı yaymada üç önemli prensibi vardı. İşte Müslüman ehl-i takvada, ehl-i marifette ve ehl-i ilmde bu üç şeye sahip olsa elbette davetinde başarılı olur.

Birincisi: Şecaat. Sahabe-i Kiram, Resulullah'tan öncelikle şecaati öğrendiler. Ne demek şecaat?

– Davette şecaat,

– Nutukta şecaat,

– Hitabette şecaat,

– Namazda şecaat,

– Talim-Terbiyede şecaat,

Demek ki, her bir davetçide şecaat şarttır. Eğer şecaat olmasa korkak olur. Hiçbir konuda ilerleme kaydedemeyiz. Ashab-ı Kiram'ın birinci fazileti şecaattir.

İkincisi: İffettir. Ashab-ı Kiram iffet sahibi idiler. Fikri pak, sözü pak, kalbi pak, bedeni pak, yediği yemek pak, bütün insanları paklığa davet ettiler.

Üçüncüsü: Hikmettir. Hikmet şudur ki, Kur'an ayetlerini ve Peygamberimizin sünnetini ve onun manalarını iyi anlayan ve uygulayan akıllı kişi. Davet kılacak insanda önce şecaat, sonra iffet, daha sonra da hikmet gereklidir. Çünkü Sahabeler, davet-i İslâm'da necat buldular. Şecaat, iffet ve hikmetle necat buldular. İşte bakın İLİM. İlimde üç harf var. Her harfin bir manası var. İlim Arapça, bilim Türkçe, daniş Farsçadır. علم (ع), (ل) ve (م) Ayn (ع) arafe, Ya'rifû, ma'rifet. Okuyan insanın, okuduğu ilmini öğrenerek varması gerekir. Ayn (ع) bu manadadır (ل) harfine gelince لطف ، يلطف، لطافة demek, hocası önünde öğrencilik borcunu, ana-babası önünde evlâtlık borcunu, başka insanlar önünde, insanlık borcunu ifa etmek demektir. (م) harfi – محبة – يحب احب demektir. Okuduğu dersine ilgi duyması, sevgi duyması gerek. Ne zamanki bir insanda marifet letafet ve muhabbet bulunsa ondan sonra o insan alim olur. Eğer dersini öğrenmeden giderse o ilim olmaz "LİM" olur. Yani ana-babasına, başka insanlara ve üstadlarına karşı hüsnü hulki yoktur. İlme karşı ilgisi ve sevgisi olmadığından ana-babasının mecburiyeti ile devam eder. O zaman ilim alınmaz. İl alınır. (İlim yarım alınır)

O bakımdan muhterem cemaat. Ders dendiği zaman (درس) د = devamlılık, (ر) Riyazat, س = seayet. Davet'te de öyle. دعوة = Burada da üç harf var (د), (ع) ve (و) harfleri. Bilmek gerek (bunları) د = harfinin manası nedir? tedbir demektir. – تدبير دبر – يدبر (ع) bunun manası ilim demektir (علم) (يعلم) Allah Tealâ Kur'an-ı Kerim'de: فاعلم انه لااله الا الله buyurdu. قل لااله الا الله diye buyurmadı. İnsanoğlunun Allah'ın birliğini anlayabilmesi ilimle mümkündür. Meyvelere (kavun-karpuz) gökyüzüne kâinata, yıldızlara bakıp tefekkür kılabilmek için ilim öğrenmek gerekir.

(و) Muvazabat (مواضبة – يواضب – واضب) devam etmek demektir. ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا... Davetçi bu hususlara dikkat ederse o zaman daveti, davet olur. Burada size söylemek istediğim şu ki: Allah Teâla, Peygamberimize elçi olduğu zaman ilk olarak buyurdu ki: وانذر عشيرتك الا قربين

İnsanın sözü çok etkili olur ancak o fiille kendisi amel kılsa, Kendi aile ve çocuklarını (yakınlarını) terbiye kılsa ondan sonra sözü etkili olur. O nedenle önce kendimizi sonra aile ve çocuklarımızı terbiye etmeliyiz.

Muhterem cemaat. Ben sözü fazla uzatmak istemiyorum. Bu konuda Özbekistan'lı Müslümanların hayatından kısaca bahsetmek istiyorum.

Komünistler gittikten ve bağımsızlığı kazandıktan sonraki farklar şunlar: Bağımsızlıktan önce bütün özbekistan'da 80 tane cami (mescid) vardı. İki yıl içinde cami sayısı 5000 (beşbin'e) ulaştı. (alkışlar) bu beşbin caminin bir kısmı bitti. Bir kısmı

yapılıyor, bir kısmına da başlandı. Sovyetler döneminde iki medrese vardı. Biri Buhara da Mir Arap medresesi diğeri de Taşkent medresesi, öğrencilerin sayısı çok azdı. Yüze (100) ulaşmıyordu.

Fakat okumak isteyenler (dini tahsil) pek çoktu. Şimdi ise bağımsızlıktan sonra 70 (yetmiş)'e yakın büyüklü küçüklü medreseler açıldı. Binlerce öğranci bu medreselerde okuyorlar.

Bizde komunistler zamanında hanımların-kızların medrese ve mescide girmeleri yasak idi. Şu anda Buhara'da açılan hanımlar medresesinde yüz (100) 'den fazla bayan iki yıldır dini tahsil alıyorlar.

Yine bizim için en büyük şeref şudur ki: Sayın Cumhurbaşkanı İslâm Kerimof'un Naibler meclisinde söylediği bir söz var ki, televizyonda bizzat kendim de işittim ve gördüm. Cuhurbaşkanı İslâm Kerimof şöyle diyordu: "Ben bir Müslüman çocuğuyum. Ben Müslümanım, Ben Müslümanlıkla iftihar ediyorum."

Bizde şimdi Kur'an-ı Kerim Özbek dilinde tercüme edildi. Kendi harfimizle yazıldı. Onbinlerce nüshası basıldı. İşte bu Kur'an-ı Kerim eline alarak (Kerimof dedi ki: "Ben Kur'an-ı Kerim tercümesinin tamamını okudum. Kur'an-ı Kerim insanlara faydalıdır. Menfaatten hali değil, herbirinizin evinde Kur'an tercümesi bulunsun."

Bakın biz Bahaeddin Nakşibendi hazretlerinin 675'nci Doğum yılını bir merasimle kutladık. Kutlama proğramına bütün dünyadan misafirler geldi Bilhassa Türkiye'den çok gele oldu. Şimdi Bahaeddin Nakşibendi'de yeni bir şehirpayda oldu. Bir de İmam Buhârî'nin medfun bulunduğu Semerkant'taki yerde *(Bu yer, Semerkant'a 25 km. uzaktaki bir köydür)* bir "Hadis İlmi Merkezi" açılma çalışmaları var. Hükumet 40 hektar yer verdi. (Allah nasip ederse) Bütün dünyaya medeniyeti yayan ecdadımız, gerek dinî alanda gerekse fen alanında, Maveraünnehr Müslümanlarını ileri götürmeyi başardılar.

Bu alanda binlerce kitaplar yazılmış. Biz de öyle çocuklar var ki 12 yaşında,14 yaşında Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberlemiş. (Hafız olmuş) Kızlardan da 15-16 cüzü ezberlemiş kızlarımız var. Bunların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bizim Cumhuriyetimiz Türkiye modelini kabul etti. Bu birincisi. İkinci olarak Türk alfabesi okullarda uygulanmaya başlandı. Aynı zamanda gazetelerde bu alfabeyi öğretiyorlar. İnşaallah bu faaliyetler gelecekte bizi birbirimize yaklaşıracaktır. Bu yakınlaşmadan da İnşaallah kuvvet peyda olacaktır. Milletlerimiz yükselecektir. Bu İslâm için olacaktır. (Alkışlar) Taşkent'te Türkiye tarafından İmam-Hatip Mektebi açılmış. Ben kendim bu okulun imtihanına katıldım. Türk öğretmenleri kardeşlerimiz çocukları öyle iyi yetiştirmişler ki Türkçe, İnglizce ve Arapça'da mütehassıs olmuşlar. 6-7 ay içinde (bunu başarmışlar) Kur'an-ı gayet güzel okuyorlar. Ahlâkları, tertipleri çok iyi. Biz buna çok heveslendik. İnşaallah biz geçmişteki ecdadımızın manevi mirasını canlandırıp bütün dünyada galebe kılacağız. (Tekrar eski günlere dönerek güçlü hale geleceğiz).

Esseelamü aleyküm. Hepinize teşekkürler. Allah Teâla meded-ü inayet eylesin.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Muhtar Abdullah Buharî ÖZBEK kardeşimize çok teşekkür ediyoruz. Sağolun,

varolun. Muhterem Devlet Bakanımız Necmettin CEVHERİ bey teşrif etmişlerdir. Arkadaşlara duyuruyorum. Hoşgeldiniz efendim. Şimdi sözü Prof. Dr. Salih TUĞ hocama veriyorum. Buyurun.

Prof. Dr. Salih TUĞ

Bismillâhirrahmânirrahîm... Sayın Başkan, muhterem hâzirûn. 3 gündür burada münakaşa ettiğimiz mesele Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitim alanında neler yapacağı şeklindedir ki, bu irşad görevinde tebellür etmektedir. Fakat bununda unsuru insandır. İnsan yetiştirilmek suretiyle, eğitilmek suretiyle mürşid haline, yani din konularında aydınlatan insan, az bileni daha çok bilen haline getiren insan ve İslâm'ı yaşamaya sevk eden insan.

Bu konuda Türkiye'mizde bazı gerçekler var. Sayın Bakan ve Sayın Diyanet İşleri Başkanı aramızda bulunmakla bu iyi bir vesile haline geldi, sıra bana gelmiş oldu, arz edeyim efendim. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunundan sonra Din Öğretimi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın inhisarına geçmiş ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü belli bir zamanda kurulmuştur. Ancak, bu din öğretimi diyorum ben son ismi itibariyle, vaktiyle ismi din eğitimi idi, bu konu Türkiye'nin gerçekleri bakımından üzerinde durulması lâzım gelen bir husustur.

Demek ki Türkiye'de icra makamı eğitim yapmadığını, öğretim yaptığını beyan etmektedir. Gerçekte budur, orta tahsil müesseselerinde, İmam–Hatip Liselerinde, öğretim yapılmaktadır. Eğitim yapıldığına dair ben hiçbir iz bulamadım. Veyahut konuşmalarda şimdiye kadar katıldığım çeşitli ihtisas konuşmalarında, eğitim değil öğretim yapılıyor şeklinde iddialar ve nihayet en son olarakta Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün adının Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne çevrilmesiyle bu müşahhas hale geldi.

Üniversitelere gelelim, yine Tevhid-i Tedrisat Kanununa göre din mütehassısları yetiştirilmek üzere üniversitelerde İlâhiyat Fakülteleri açılır deniyor. Ancak aynı durum hiç farksız üniversitelerimizde de mevcuttur. Yani üniversitelerde yer alan İlahiyat Fakülteleri ki adedi 23'tür, bu 23 İlahiyat Fakültesinde öğretim yapılmaktadır. Eğitim, kanunun umumî maddelerinde millî duygu ve kültürümüze uygun bir karakterde insan yetiştirmek şeklinde umumî bir tarzdadır. Ama İlâhiyat Fakültelerinde eğitim yapılacağına dair bir iz, bizim YÖK'le olan yazışmalarımızda söz konusu edilmemektedir.

Tabiî üniversitelerin bir diğer vazifesi eğitim, öğretim, araştırma yapmaktır. Ama eğitim dediğim gibi belli konulardadır. Biz İlâhiyat Fakültelerinde yetiştirmekte olduğumuz öğrencilere eğitim yapamıyoruz. Bu da bir gerçek.

Bu gerçek karşısında şimdi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın karşılaştığı bir mesele, Diyanet İşleri Başkanlığı öğretim yapamaz, kanunlarımız çerçevesinde söylüyorum, öğretim yapamaz, bu hak Milli Eğitim Bakanlığı'na ait kılınmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla, ya ne yapar? Hep konuşuyoruz ya, eğitim yapar. O halde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın eğitime sanki Milli Eğitim Bakanlığı öğretime ne kadar önem veriyorsa, o derecede eğilmesi halinde işte o zaman insan unsurunu işletecek, işlenmesini mümkün kılınacak bu eğitim müesseselerinde mürşid de yetişecektir, hatipte yetişecektir, imam da yetişecektir, müftü de yetişecektir.

Bu eğitim müesseselerini işletmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu mesleki eğitim kursları vardır, hizmet içi eğitim şeklinde, veyahut eğitim kursları şeklinde, eğitim ve kurslar şeklinde özel daireler kurulmuştur. Bunlara önem verildiği takdirde özlediğimiz insan tipi, irşad edici, aydınlatıcı ve yetiştirici, İslâm'ı yaşatıcı, insanları yaşatıcı gerçek aydınlatıcılar, bu eğitim kurslarından geçecek gibi durmaktadır kanaatimce.

Eğitime önem ağırlık verebilir, eğitime önem vermesinin hiçbir mahzuru yoktur, kanunlarımız muvacehesinde , öğretim yapmıyor çünkü eğitim yapıyor. Milli Eğitim Bakanlığı, dediğim gibi eğitim vazifesini sanki silkelemiş, ama Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bunu hemen yüklenmesi lâzım.

Birde dün birşeyden bahsedildi. "ARGET" kuruldu bu araştırma geliştirme dairesi gibi bir mana anladım ben bundan, bununda üzerinde durmak lâzım. Sözlerim bundan ibaret ama asıl demek istediğim, unutulmaması lâzım gelen belki eğitimin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda, öğretimin üniversitelerde ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda olduğu şeklindeki mevzuatımızın elverişliliğini kullanalım derim efendim, teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Sayın hocamıza teşekkür ediyorum. Sayın İbrahim CANAN bey hocamız ben elinizdeki notların çok uzun olduğunu görüyorum. Herhalde tebliğ okumayacaksınız? Size de bir kaç dakika verip misaafirleri konuşturmak istiyorum.

Prof. Dr. İbrahim CANAN

– Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhterem hâzirûn, dün tebliğim vardı programda, maalesef Özbekistan'daki bir sempozyum vesilesiyle geciktik, katılamadım. 16 sayfa kadar tutan bu muhtevada vaizliğin dünü, bugünü ve yarını diye bir tebliğ hazırlamış idim, bugün öğleden sonra hatta öğleden evvel yarısına yetiştim. Yapılan bazı konuşmalar, daha önce konuşmalara verilen cevaplar sadedinde ifade edilen bazı fikirler, bir iki noktaya temas etmemi gerekli kıldı.

Benim tebliğim vaizliğin dünü, bugünü, yarını şeklinde olduğu için önce irşadın daha kapsamlı bir manada anlaşılmasını söyleyerek sözüme başladım. İrşad deyince tebliğ, nasihat, emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy'i ani'l-münker gibi başka tabirlerle de ifade edilen dinimizin kıyamete kadar-Resûlullah'tan sonra dinimizin kıyamete kadar-insanlara öğretilmesini gaye edinen her çeşit faaliyetleri içine alan bir tabir olarak ifade ettim.

Bu mana üzerinde mütealalarımı geliştirdim, bu açıdan Kur'an-ı Kerim'de **"İçinizden insanları hayra çağıracak, iyiliği emredecek, kötülükten alı koyacak bir topluluk bulunmalıdır".** meâlindeki ayet-i kerime ve keza buna girebilecek bir başka ayet, **"Mü'minler toptan savaşa çıkmamalıdırlar ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere her kabileden bir grubun geri kalmaları gerekli olmaz mı?"** meâlindeki diğer bir ayet-i kerime irşad meselesinin bizzat Kur'an-ı Kerim'de ele alındığını, Kur'an-ı Kerim tarafından bunun Müslümanlar arasında müesseseleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Peygamberimizin irşad üzerinde pek çok teşvikleri var. Meselâ; Hz. Ali'ye söylediği *"Allah'ın senin vasıtanla bir tek kişiye hidayet vermesi senin için dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır"*, hadisi, bir başka hadisi *"Kim bir davette bulunur ve onada uyu-*

lursa kendisi için hem davet sevabı, hemde davete uyanların sevabı vardır" gibi pek çok hadislerde mesele nazarlarımıza arz edilmektedir.

Şimdi konunun ehemmiyetini böylece belirttikten sonra bizim için acaba bu irşad vazifesi nasıl yapılmalıdır? Bunuda Kur'an-ı Kerim ve peygamberimizin hadislerinden bir-iki nasla aydınlatmamız gerekmektedir. Cenâb-ı Hak Resûlü Ekremine **"Ey Resulüm, insanlara hikmetle güzel söz ve nasihatla Rabbinin yoluna davet et, onlara karşı en güzel olan mücadeleyle mücadele et,"** buyuruyor. Şimdi bu ayette, insanlara hikmetle davet esası getirilmektedir. Demek ki, vaizin İslâma davet edecek emr-i bi'l-maruf'ta bulunacak kişinin öncelikle üzerinde duracağı mühim nokta hikmetle davettir.

Acaba hikmet nedir? Tabiî hikmetin manası çok, üzerine gitmeyeceğim ama konumuzu ilgilendiren hikmeti açmak üzere Peygamberimizin bir başka hadisinde, insanlara akıllarının seviyesine göre hitap etme emri karşımıza çıkmaktadır. Demekki, muhatabı esas almak yani irşadın hangi plânda meseleyi ele alırsak alalım, irşadın en önemli meselesi muhatabı esas almak olmalıdır. İşte benim biraz altını çizeceğim nokta burası.

Şimdi bugün irşadçılarımızın en çok yanıldığı nokta ki yeteri formasyonu almamış olmadan ileri gelen bir husus kanaatimce. Bugünkü insanı nazarı dikkate almadan, bugünkü insanın psikolojik durumunu nazarı dikkate almadan hitapta bulunmalarıdır. En çok aldandığımız nokta budur. Elimizde daima İmam-ı Gazali'nin ve diğer birtakım büyüklerimizin yazmış olduğu kitaplar var, benim o kitaplara sözüm yok, o kitaplar kendi devirlerinin insanlarına hitap etmektedir.

Bazen bakıyoruz, kitaplarımızda zenginliğin aleyhine birtakım tabirler, hadisler kaydedilir ,doğrudur. Peygamberimiz hakikaten yerine göre zenginliği kötülemiştir, fakirliği övmüştür ama diğer bir kısım hadislerde Peygamberimiz zenginliği övmüştür, kazanmayı övmüştür, çalışmaya teşvik etmiştir. Tek taraflı alınarak, bugünkü insanın haleti ruhiyesi nazarı dikkate alınmadan meseleler va'z edilmektedir.

Bugün madde içinde boğulan insanın maddiyata, maddî felsefelere kapılmış insanın karşısına vaiz efendilerin dünyayı sevme, dünyadan vazgeç, zenginlik zararlıdır diye birtakım tabirleri bir kere istihfafla karşılanacak bir durumdur. Halbuki zenginliğin hayır yolunda kullanılması, servetin şer'î ölçüler çerçevesinde kullanılması kaydıyla talep edilebileceği gayet rahat beyan edilebilir. Demek ki, bütün meseleler aşağı yukarı vaizlerimizin çoğu zaman reaksiyonla karşılanan, çoğu zaman cumadan cumaya gelen aydınlarımızın cuma hutbesini tenkitlerine sebep olan hitabetin temelinde vaizlerimizin muhataplarını nazarı dikkate almamalarından ileri gelmektedir.

Bazı arkadaşlarımız burada, vaizlerin yeterince bilgi sahibi olmadığını, birtakım istatistiklerin yapılmadığını ifade ettiler. Ben burada diyorum ki, Diyanet İşleri Başkanlığımız bu meseleyi ele alırken, mutlaka bugün vaizlerimizin günümüzün şartlarına göre yeniden yetiştirilmesini, yeniden eğitilmesini ele almalıdır ve bunun içerisinde mutlaka günümüzde geliştirilen pedagojik ilimler, sosyolojik ilimler, ruhiyat ilimleri, birinci plânda yer verilmelidir, sadece dinî bilgileri yeterli değildir.

Şimdi günümüzde insanlara telkin konusunda yeni teknikler geliştirilmiştir, bazen reklam diyoruz, propaganda diyoruz, beyin yıkama diyoruz, bunlar yeni tekniklerdir. Bunların kendine has prensipleri, esasları var. Bu konuların mutlaka vaizlerimiz tarafından araştırılması bu konularda nelere yer verilir, bu bahislerde bilinmesinde fayda var. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Sayın CANAN hocamıza teşekkür ediyoruz.

Necmettin CEVHERİ:

– Sayın Başkan, başka komisyona gitmek üzere müsade verir misiniz? Başka bir komisyona gitmek üzere kalkacağız da..

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

–Tabiî efendim, ne demek, ben, konuşmak arz buyurursunuz diye düşünmüştüm.

Necmettin CEVHERİ:

– Ben sonra tekrar uğrarım.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Peki sağolun, buyurun efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI: Naim hocam, arkadaşlar sizden şöyle birkaç kelime işitmek istiyorlar efendim. Onun için lütfen şöyle buyurun.

Naim GÜLLEROĞLU:

Dilerem her dü âlemde
Dârız dârul-eman olsun
Size rahmeyleye Allah
Melekler şad üman olsun

Keremi kerîme mazhar
Olasız her zaman her dem
Fûyuzat-ı ilâhî kalbimize
Akıp fevan olsun
Hepinize hürmetler ediyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Sağolunuz efendim. Muhterem arkadaşlarım son olarak Dr. Fahri DEMİR bey'e dört dakikayı geçmemek üzere hem çok söz hakkı olduğu için, hemde son konuşmayı Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi olması hasebiyle onun yapması dileğiyle, buyurun. Diyanetçi olarak siz kapatın istiyorum.

Size söz vermiyorum Hayri bey, artık yeter lütfen. Buyurun Fahri bey.

Dr. Fahri DEMİR:

– Bismillâhirrahmânirrahîm... Çok teşekkür ederim. Sayın divana, mahçup ettiler bendenizi. Efendim, 3 gündür beraberiz, çok istifade ettik, hocalarımızın mulahazalarından, takip edebildiğimiz kadarıyla, ben bu 3 dakika içerisinde şunu arz etmek istiyorum. Hep konuşmamız, irşadı nasıl yapacağız, kim yapacak, mürşidi nasıl yetiştireceğiz? Yalnız madem dilek ve temenniler faslıdır, ben şunu arz etmek istiyo-

rum. İnşaallah müteakip Şûra'lar veya sempozyumlar için, şunu arz etmek istiyorum. Sanıyorum, şuna ihtiyacımız var, ne kadar Müslüman varsa adeta o kadar din var. Bu tabirimi herhalde hepiniz anlayışla karşılarsınız. Herkesin bir din anlayışı olmaya başladı. Hele ne kadar grup varsa, o kadar din var.

Halbuki İslâmiyet Kur'an gibi bir kitaba sahip, öyleyse mürşidin hangi etkili vasıtayla ulaştırmak istediği, hangi etkili tavırla ulaştırmak, istediği mesajı belirlemeye ihtiyacımız var, Kur'an mesajını belirlemeye ihtiyacımız var. Kur'an gibi muhalled İlâhî Kelâm'a rağmen hiçbir harfi tahrife uğramamış kıyamete kadarda Cenâb-ı Hakk'ın himayesinde olan o büyük kaynağa, ilâhî kaynağa rağmen bizim hâlâ maalesef fikrimiz müşettettir ve sanki şetta diye tabir edildiği gibidir. Onun için evvela sanıyorum ulaştıracağımız mesajı belirlemek için hepimizin kendimize göre bir çalışma yöntemiyle birşeyler ortaya koyması lâzım.

İkincisi efendim, Mehmet Aydın bey güzel birşey söyledi, "Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı." Ama ben İslâm'ı bilmiyorum, ben asrı bilmiyorum. İki bilinmeyeni biraraya getireceğim, o iki bilinmeyenli denklemler birşey verir ama bu ikiside meçhul, bilinen yok ortada, yani ben İslâm'ı bilmiyorum, asrın ne olduğunu bilmiyorum, demek ki bizim bir diğer görevimiz, biz dinin ne olduğunu az önce arz ettiğim şekilde öğrenmeye çalışacağız, mazur görün beni çünkü çok dağınığız. Üçüncüsü, asrı öğrenmeye çalışacağız ki bu dinimize aykırıdır dediğimiz zaman haşa Kur'an'a iftira etmiş olmayalım. Asrın bir müessesesine, bu dinimizle bağdaşmaz, bu bize uymaz dediğimiz zaman Kur'an'a iftira etme durumuna düşmüş olmayalım. Belkide Kur'an'ın getirdiği mesaj idi o da, biz onu bilmediğimiz için yanlış zannediyoruz, Sayın Aydın'ın söylediği o nokta önemli yani İslâm'ı ben bilmeliyim, asrı bilmeliyim ki, asra İslâm'ı söyletebilmeliyim, sözü.

Bir başka noktada şu; huzurunuzda muayyen bir tecrübeden bahsetmek biraz adaba aykırı olur, çünkü hepiniz benden daha tecrübelisiniz, benden daha âlimsiniz ancak, ben ifade etmek için mecburen, kullanmak istiyorum. Allah nasip etti, 30 yılı aşkın bir tecrübenin sahibiyim. Bu 30 yılın 8 yılı, 7 yıldan aşkın bir zamanı yurtdışında geçti, birisi öbür dünyada Avustralya'da, birisi Avrupa'nın ortasında Hollanda'da geçti. Dünyayı bir dereceye kadar gördüm zannediyorum ve şu intibam ve endişem var, Allah muhafaza buyursun hepimizi, İslâm dünyası sadece Türkiye değil, İslâm dünyası Hristiyan ortaçağ şartlarına doğru hızla gümbür gümbür gitmektedir ve biz şimdi Hristiyan Ortaçağ felsefesini muhafaza etmek, ihya etmek, müdafaa etmek için canımızı vermeye hazırız sanki. Bütün İslâm dünyası böyledir, inşallah yanılıyorum, inşallah İslâm dünyası böyle bir bataklığa gitmez inşaallah.

Çünkü Ortaçağ Hristiyan dünyasını bataklıktan en az %50 Müslümanlık, Kur'an aydınlığı kurtarmıştır. Endülüsten doğan güneş ve Haçlı Seferleriyle olan temas sonunda Hristiyan Batıyı, Hristiyan Ortaçağını, Kur'an aydınlatmıştır. Allah korusun ya biz batağa sürüklenirsek bizi kim aydınlatacak? Bu bakımdan böyle bir endişem var. Bu endişeme bağlı olarakta, şöyle bir endişem var o da şu, acaba biz Ortaçağ Hristiyan papazları gibi dinden yemeye mi başladık? ليشتروا به ثمنا قليلا mi yapıyoruz? Allah korusun. veya يحرفون الكلم عن مواضعه mı yapıyoruz? Çünkü öyle aydınlık bir dinimiz varki, bunu size söylemek zorundayım, من قال لا اله الا الله دخل الجنة itiraz geliyor

Ebu Zerr'den وان زنا وان اسرق يا رسول الله؟ وان زنا وان اسرق يا رسول الله؟ وان زنا وان اسرق يا رسول الله buyuran bir Peygamber'in ümmetiyiz yani dinimiz bu kadar basitken, bu kadar açıkken, bu kadar sadeyken şimdi yola çıkmışız, Ortaçağ papazları gibi tekfire kalkışıyoruz milleti, yani bunu bu ifadelerle söylemekten dolayı hepinizden özür diliyorum ama duygularımı ifade etmek isterim, hürmetlerimi arz ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Fahri DEMİR beye teşekkür ettikten sonra böylece bendeniz Sayın Başkanıma oturumu teslim ediyorum. Ondan izin alarak, en iyi dileklerimi samimi duygularımı ve bu güzel tebliğler ışığında, gerek milletimizin, gerek İslâm dünyasının Türk dünyasıyla birlikte aydınlık günlere gitmesini Cenâb-ı Hak'tan niyaz ediyor ve teslim ediyorum. Buyurun sayın başkanım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Dinî konularda toplumu aydınlatma komisyonunun saygıdeğer üyeleri,

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Sayın Başkanım kısa bir söz alabilir miyim?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI :

– Buyrun.

Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Önümüzde vaktimizde var. Belki söz almak isteyen de olabilir. Niye kısıtlama cihetine gidildi? Lütfen bizi ikna eder misiniz? Şahsım ve diğerleri adına. Yani vaktimizde olduğuna göre madem, dilek ve temenniler, söyleyecek sözü olanlar da olabilir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Dilek ve temenniler diye bir şey Şûralarda söz konusu değil. Şimdi arkadaşlarım belki. evet...

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU: – Tebliğler bitti, misafirler konuştuğu için dilek ve temenniler lafzını kullandım.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Şimdi Şûra'da konuşmak için buradayız. Özellikle yurtdışındakilerde görüşlerini bildirmek için burda. Yani amaç eğer görüş bildirmekse, bildirecek görüşü olan varsa, zaman da varsa bunun niçin engellendiğinin açıklanmasını istiyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Sayın Kırbaşoğlu engelleme yok. Bilakis burada, görüşü olan arkadaşlara, katkıda bulunacak arkadaşlara imkân sağlamak için belki arkadaşımız böyle bir tedbire başvurdu. Program fevkalâde sıkışıktı. Bir dakika Kırbaşoğlu ben bir bitireyim, ondan sonra izin verinde siz devam edin. Eğer tatmin olmazsanız o zaman sözümü kesmeye hakkınız olabilir değil mi? Program fevkalâde sıkışık. Programa dikkat ederseniz yarın sabah saat 9.00'da bu komisyonun hazırladığı ve sizlerin oylarıyla kabul görecek olan rapor, genel kurula intikal edecek. Şu saatten itibaren iki buçuk günden beri devam eden müzakerelerin her bir tebliğden mümkün olduğu kadar belli özetleri ve sadra şifa olacak

teklifleri huzurunuza getirmeye gayret ettik. Şu bir-bir buçuk saatlik boşluk arasında başkan yardımcısı arkadaşım bunları bir müsvedde halinde, biraz sonra huzurunuza arzedeceğiz.

Şimdi bir zaman genişliği kazanırsak burada kesinleşecek olan, genel kurula intikal edecek olan raporda, eğer yine sizin söylemek istediğiniz ve yine komisyon tarafından üyelerin oylarıyla kabul görecek olan teklifleriniz de madde halinde girer ve o da bir değer kazanmış olur. Bunu sağlamak için belki arkadaşım kesti veya biz gelene kadar da bazı kimselere söz verdi. Hâdise budur. Çok meraklıysanız konuşmaya buyrun. O zaman benim yapacağım şudur. Bendeniz burada Şûra tüzüğü gereği oturumu devam ettiririm. Sizlerin oylarınızı ve imzalarınızı almamış olan bir komisyon raporu hazırlanmamış sayılır ve Şûra'da bu komisyon itibariyle neticesiz kalır. Yarın genel kurul toplandığı zaman Dinî Konularda Toplumu Aydınlatma Komisyonu'nun ittifak edilmiş veya müzakere edilmiş raporları söz konusu olmaz. Tercih size ait. Ya devam edelim. Yemeğe ve konsere gitmezsiniz, gece 24.000'de kadar çalışırız, bitiririz. Çünkü Şûra'nın tüzüğü buna amir. Buyrun. .

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Hocam, benim söylediklerinize hiçbir itirazım yok. Yalnız hocam, hocalık hakkımı kullanarak şu Şûra'da bir tek kişinin söz hakkını gasbediyorum. Bu hakkı siz bana verin. Benim hakkımı verin. Benim hakkım burda verilmek zorunda. Çünkü bir tek kişi burda konuşmamak cezasına girdi. Bu hak gasb edilmemeli, bu yapılmamalı. Benden başka da söz isteyen olmadı. Beş dakikayla da aslında kıyamette kopmazdı.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Şimdi bakınız, sizin bu müdahalenizle beş dakikayı kaybettik. Ben o hakkı verdim, buyrun.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Bende konuşma hakkımdan feragat ettim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Bir dakika bir şey söylemek istiyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Tamam, bırak istemez beyefendi. Tamam.

Muhterem arkadaşlarım. Şûra Genel Sekreterliğinin, Şûra Tüzüğü gereği hatırlattığı birkaç hususu komisyonumuzun raporunun maddelerine geçmeden önce arz etmek istiyorum.

Birincisi Şûra çalışmalarının komisyon raporlarının müzakeresi sırasında komisyon salonunda sadece bu komisyonda mevcut olan üyeler ile davetli misafirler bulunabilecektir. Bu sebepten, kendileri Şûra Genel Sekreterliği tarafından bir başka komisyonda görevlendirilmiş olan arkadaşlarımızın lütfen ilgili komisyon salonlarına gitmelerini, teşriflerini arz ediyorum.

İkincisi muhterem arkadaşlarım, liste Şûra komisyon kapısında vardı, gördünüz biraz sonra arkadaşımızın okumaya başlayacağı maddelerle ilgili olarak oylarınıza başvurulacaktır. Kararlar oy çokluğuyla alınacaktır, oylarda eşitlik halinde başkanın bu-

lunduğu taraf çoğunluğu sağlamış sayılacaktır ve sizin oylarınızla kesinleşecek olan raporlar bütün üyeler tarafından, dikkat buyurunuz davetli ve misafirler hariç, üyeler tarafından imzalanacaktır ve sonra genel kurula intikal ettirilecektir. İşin teknik tarafı buymuş efendim.

Değerli arkadaşlarım, 1 Kasım 1993 Pazartesi günü saat 15.00'te toplanan, dinî konularda toplumu aydınlatma komisyonumuz, bildiğiniz yine bu Şûrâ usulü gereği müzakerelere geçmeden önce açık oyla komisyon başkanlık divanını oluşturmuş ve daha sonra Başkanlık görüşünü dinledikten sonrada 28 ayrı başlık halinde 46 üye ve davetli arkadaşımız tarafından sunulan tebliğleri tartışmıştır ki, bazı arkadaşlarımız tebliğlerinin savunulması veya takdimi sırasında burada bulunamadıkları için onlar bu sayıya dahil edilememiştir. 46 tebliğin tartışıldığı, sunulduğu bu 2.5 günlük süre zarfında takdir buyurursunuz ki, komisyon olarak, divan olarak bizler ne kadar not almaya, bazı özetleri çıkarmaya çalışmışsakta atladığımız veya birbirine tedahül ettirdiğimiz maddeler sözkonusu olabilir.

Biraz önce de henüz tamamlanmamış olmakla beraber sizlerin buradaki bekleme sürenizi uzatmamak açısından hemen divan raportörü arkadışımla beraber huzurunuza geldik, redaksiyon veya maddelerin kararlaştırılması bütünüyle burada gerçekleştirilecektir. O açıdan, arkadaşım biraz sonra maddeleri herhangi bir sıraya bağlı olmaksızın sadece programdaki tebliğler sırasına dayalı olmak üzere yapılmış olan bir sıralamadır, sizlerin yine iş'arınızla maddeler arasında takdim tehir veya tevhid yahutta tefrik söz konusu olabilir. Bu husus bütünüyle sizlerin değerli oylarınıza dayalı olan bir hususdur. İzin verirseniz şimdi raportör arkadaşım başlasın, herhalde diğer komisyonlarda olan arkadaşlarımız salonu terk etmiş durumdalar. Buyrun okuyun.

– İrşad çok geniş bir alanlar topluluğuna, yönelmiş bir hizmettir. Onun için irşadın coğrafî bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, kültür ve eğitim seviyesi, okullaşmanın yerine getirilmesi hususunda ciddi tedbirler alınmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem arkadaşlarım belki biraz vaktinizi alacaktır. Ama biz biraz önce arz etmeye çalıştığım gibi yukarıda arkadaşım bunları sadece bir tebliğler sırasına dayalı olarak özetlediği için bütünü hakkında bir bilginiz olması bakımından. Usul itibariyle eğer uygun görürseniz, arkadaşımızın çıkardığı metnin tamamını bir görelim ve ondan sonra maddeleştirme yolunda ayrıntılara girelim. Uygun mudur efendim? Onun için ilk okuyuşta maddeler hakkında müzakere açmıyorum, oyunuza baş vurmuyorum, arkadaşım baştan sona sadece hazırlamış olduğu metni size takdim ediyor.

– Devam ediyorum o zaman müsaadenizle. Bu durum herşeyden önce irşad konularının belirlenmesi işinin organik bütünlük içinde düşünülerek ele alınmasını gerekli kılar. Bu sebepten Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde en kısa sürede çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgilere ve ülkenin tarihi, sosyal, psikolojik, etnolojik etnografik ve antropolojik kıymetlerine, diğer İslâm ülkelerindeki ve batıdaki dinle ilgili gelişmelere, kolayca ulaşılabilecek bir geniş çaplı bilgi, belge ve dökümüntasyon merkezi kurulmalıdır.

Bilgi açığının kapatılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığının ilgili daireleri arasında sürekli bir işbirliğinin, ortak çalışma

gruplarının oluşturulması periyodik bilgi alış-verişi toplantılarının yapılması, yıllık veya üç–beş yıllık faaliyetlerin değerlendirilmesinin sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Anayasanın amir hükmüne rağmen başkanlığın teşkilât kanununun bugüne kadar çıkarılamamış olması, aydınlatma görevinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu sebepten Başkanlığın Teşkilât Kanunu en kısa sürede çıkarılmalıdır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre memur sayılan ama Danıştay ve Yargıtay içtihatlarına göre memur sayılmayan insanların sağlıklı bir irşad görevi yapabilecekleri düşünülemez. Bu sebepten irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin hukukî statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır. Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde, öncelikle Kur'an-ı Kerim'i anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmalar başlatmalı, irşad hizmetleri için temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim, sahih hadisleri ve tarihi birikimi, değişen ve küçülen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni bir bakış açısı ve yaklaşımla yorumlamak için gerekli faaliyeti başlatmalıdır.

Toplumu aydınlatma görevi dikkat ve hassasiyet isteyen bir görevdir. Yetişmiş ve yetenekli eleman gerektirir. Bu sebeple irşat görevini yerine getirecek kimseler, özel bir eğitime tabi tutulmalı, Diyanet İşleri Başkanlığı görevli tayininde daha hassas davranmalı ve zaman zaman düzenleyeceği hizmet içi eğitim seminerleri ve kursları ile görevlilerini eğitme ve yetiştirme cihetine gitmelidir.

İrşad görevini yapan elemanlar, bu görevin sıhhatle yerine getirilebilmesi için gerekli olan her türlü bilgiye sahip olmalıdır. Ana kaynaklarına bağlı olarak İslâm'ı bilmeli, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, hitabet, tarih, dinler ve mezhepler tarihi gibi konularda geniş bir kültürü olmalıdır.

Vaaz, hutbe ve diğer irşad görevlerini yerine getiren elemanlar işleyecekleri konuları en isabetli bir şekilde belirlemeli, konu seçiminde muhatap kitlenin ihtiyaçları ve toplumu etkileyen aktüel olaylar gözönünde bulundurulmalıdır.

İrşad görevi Kur'an ve Sünnette ifadesini bulan metodlarla usulüne uygun bir şekilde ve en güzel üslûp ile yapılmalıdır. irşad görevinde geçmişten bugüne intikal eden kültürel mirastan elbette istifade edilecektir. Ancak din görevlisi bağnazlık ve taassuptan kurtulmalı, rivayetleri Kur'an ve sahih sünnet çerçevesinde değerlendirerek tahkik etmeli ve topluma açık, net, saf bir İslâm kültürü sunmalıdır.

İrşat görevini yapan elemanlar ve bu görevi organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı daha aktif bir yapıya sahip olmalı, dış çevreye açılmalı, farklı cemaat, mezhep ve dinlerle, İslâm esaslarından taviz vermeksizin diyalog halinde bulunmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı diğer İslâm ülkelerinin muadil kuruluşları ile işbirliği içinde bulunmalı, toplumu aydınlatma konusunda, imkânlar ve tecrübelerden karşılıklı istifade edilmeli, ve yeni bir ideoloji arayışı içinde bulunan dünyaya İslâm'ı tanıtma noktasında yardımlaşılmalıdır.

İslâm'ın topluma sunulmasında bilgisayar, TV, video gibi çağın gelişen teknolojik imkânlarından daha fazla istifade edilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile TRT, yayınlanan dinî programlar konusunda işbirliği halinde olmalıdır.

Cezaevi, islahevi, hastane gibi yerlerde yapılan irşad hizmetinin, kanuni bir

dayanağa kavuşturulması ve daha etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için, Diyanet İşleri Başkanlığı bu tür müesseselerin bağlı olduğu bakanlıklarla temas kurmalı ve bu irşad hizmetine imkan sağlayacak kanuni mevzuat yetkili mercilerden çıkarılmalıdır.

Din görevliliğinin cazip hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için din görevlilerinin maddi durumlarının iyileştirilmesi, hizmetlerinin kanuni güvence altına alınması, muadili devlet memurlarından gerek malî, gerekse hukukî yönlerden daha aşağı seviyede tutulmaması ve itibarlı bir meslek haline getirilmesi sağlanmalıdır.

İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları sayısı arttırılmalı, bu okulların programları istihdam alanları göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmeli, davet ve irşat dersleride programa eklenmelidir.

İmam-Hatip Liselerinden yeni mezun olan gençler hemen irşat görevine başlatılmamalı, önce yardımcı görevlerde istihdam edilerek bir staj devresinden geçirilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ülke çapında bir inanç haritası çıkararak buna göre hizmet sunmalıdır.

Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde karşılaşılan baskılara karşı Diyanet İşleri Başkanlığı ve Müslüman Türk toplumu dayanışma ve yardımlaşma içinde olmalıdır.

Yurtdışında bulunan vatandaşlarımıza dini hizmetlerin götürülmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı bugüne kadar yaptığı hizmetlerin yanısıra görev yapacağı ülkenin şartlarını, dilini bilen elemanlar göndermelidir. Ayrıca bizzat yurtdışında çalışan toplumumuz arasından görevliler yetiştirilmelidir.

Türkî Cumhuriyetlere irşad hizmetinin götürülmesinde daha fazla gayret gösterilmeli, kurslar, okullar ve İlahiyat Fakülteleri açarak, çeşitli seviyede yayınlar yaparak bu hizmet beslenmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı görme özürlüler başta olmak üzere özürlülere yönelik irşad faaliyetleri yapmalı, bunun için özel alfabeli kabartma Kur'an ve dinî eserler hazırlanıp yayınlanmalıdır. Din görevlilerinin yetiştirilmesinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları için imkânlar sağlanmalı, bunlar teşvik edilmeli, batı ve İslâm ülkelerine araştırma için görevli gönderilerek, yurtdışı imkânları seferber edilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine, mahallin ihtiyaçları ve şartlarına uygun bir irşad politikasını benimsemelidir.

Bizim tespit ettiğimiz maddeler bunlar. Şayet sayın üyelerimizin ilâveleri veya çıkarılması istenen yerler olursa onları sayın başkan müzakereye açacak.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Buyurun efendim. Buyrun Sayın Rüştü ŞARDAĞ

Rüştü ŞARDAĞ:

– Sayın Başkanım, sayın arkadaşlarım cümleler uzun, cümleleri kısaltalım. Uzun olmasın, birde meselâ bir hitabet diye birşey geliyor, hitabet şekli deyince bizim vaizlerimiz, hocalarımız onu biliyoruz derler. Bunun karşılığı olarak biz fonetik kelimesini kullanalım. Diksiyon ve fonetik. Ben bunun da ihtisasına sahibim. Türkiye'de bunun ih-

tisasına sahip en az 20-30 tane arkadaşımız var. Hitabet deyince meselâ bir vaizimiz konuşuyor, ben gördüm kendilerince böyle bir hitabet şekli var. Halkıda ilgilendiriyor bu. Meselâ şöyle konuşuyordu: "Marifetname sahibi İbrahim Hakkı hazretleri (Yüksek sesle) dedi küüt" herkes uyanıyor oturduğu yerde. Bu da bir hitabet şekli. Onun için hitabet onların anlayışında teşekkül etmiş bir kelimedir. O kelimeyi fonetik yapalım, cümleleri uzatmayalım daha kısa yapalım. Yeri gelincede bazı cümle düşüklükleri var, oradan fikrimizi söyleyelim, buraya çıkıpta vakit kaybetmeyelim, teşekkür ederim üyelik, davetlilik ve temsilcilik sanıyorum bu kartlarımızdaki renklerle de ayrıca belirlenmiş. Yeşil olanlar üye, turuncu olanlarda davetli veya temsilci.

Prof. Dr. Etem Ruhi FIĞLALI:

Efendim usül hakkında yine bir hususu hatırlatmam istendi. Burada biraz önce arkadaşımın okuduğu maddelerin gerek numaralanması, gerek redaksiyonu, gerekse diğer hususlarının kararlaştırılması safhasında sadece komisyonda üye sıfatıyla bulunan arkadaşlarımız oy kullanabilecekler. Elimizdeki listeye göre 59 arkadaşımızın ismi kayıtlı. Temsilciler ve davetliler müzakerelere katılabilirler, ancak oy hakkına sahip değiller. Onu izninizle hatırlatmak durumundayım.Üyelik, davetlilik ve temsilcilik sanıyorum bu kartlarımızdaki renklerle de ayrıca belirlenmiş, yeşil olanlar üye, turuncu olanlarda davetli veya temsilci Sayın AKTAN buyurun efendim.

Prof. Dr. Hamza AKTAN:

– Sayın Başkan, muhterem üyeler, ben mevcut rapora bir madde daha eklenmesi teklifinde bulunacağım. Sabahki dönemde Nur Vergin hanımefendinin bir teklifi vardı. Din tebliğinin bulvardaki insana da ulaşması lâzım, aydın kesime, ama dinî eğitim görmemiş, bu çevreyle hiç irtibatlı olmamış kimselerede ulaşması lâzım demişti.

Ben Diyanet İşleri Teşkilâtının Mehmet Aydın bey'inde ifade ettiği gibi, elindeki malzeme ile personel ile bu kadar, olabilecek ölçüde iyi hizmet verdiğine inanıyorum. Ama biz Diyanet Teşkilâtının bugün sahip olduğu personelin hangi imkânlarla nasıl yetiştiğini biliyoruz, onları tekrar etmeye gerek yok. Marifet iltifata tabidir diye tekrar tekrar vurgulandı. Fazla iltifat görmeyen bir mesleğe elbette bu ülkenin seçkin insanları bu mesleği tercih etmezler, bu bakımdan da genel düzeyi, bizim hizmet veren insanımızın, din hizmetleri veren insanlarımızın genel düzeyi düşüktür. Zaten de aydın kesimin bu çevreye karşı, bunların bize verebileceği bir mesaj yoktur. Bunlar seviye itibariyle zaten düşük, bize ulaştırabilecekleri bir fikir de olmaz. Peşin yargısıyla zaten bunları mahkum etmişler, dolayısıyla bunlardan bir mesajda almazlar.

O bakımdan ben derim ki Diyanet İşleri Teşkilâtı müftülükler olabilir bunlar, illerde, ilçelerde ülkenin değerli ilim adamlarına, halkın aydın kesiminin itibar edeceği kişilere davetler gönderip, bölgenin beldenin idari yetkililerileriyle de irtibatlı olup, o beldenin halk salonlarında konferans verdirmek şeklinde de bir faaliyetide olsun isterim. Yani yalnızca kendi personeliyle hizmet vermenin yanında birde ek olarak halkın aydın kesiminin tanıdığı, itibar ettiği, fikirleriyle topluma kendini tanıtmış olan kimselerin zaman zaman davet edilip, konferanslar verdirilmesi böylece az çok bazı mesajların hiç olmazsa aydın kesime ulaştırılmasında da bir vasıta olmasını ben teklif ediyorum. Eğer kabul buyurulursa heyet tarafından, bununda bir madde olarak Diyanet İşleri Teşkilâtının görevleri arasında böyle birşeyin olması gereğine de inanıyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür efendim, Sayın Aktan. Komisyon olarak bu mesele üzerinde bizim notlarımızda vardı. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Başkanlık görüşü olarak bu komisyonda takdim edilmiş olan bilgiler arasında zaten şu anda bu işin sizin söylediğiniz çerçevede cereyan etmekte olduğuna dair bir husus var. Bu bilemiyorum, yüce kurul nasıl görecektir, onu devamı şeklindeki bir temenni kararını tekrar olarak zikredebiliriz. Çünkü konferans salonlarında ve diğer ilgili yerlerde ülkemizin önde gelen ilim ve fikir adamları tarafından verilmek üzere halka açık konferanslar düzenlendiği ve bu konferansların dahada yaygınlaştırılması amacıyla video kasetlerin bile oluşturulduğu, teyp bantlarına kaydedildiği ve bunların piyasayada arz edildiği zaten faaliyetleri arasında mevcut. Yani burada genellikle üzerinde durulmuş olan maddeler bu Başkanlık görüşlerinin dışında belki istisna edilmiş veyahutta unutulmuş olan bir kısım hususların hatırlatılması şeklinde tecelli etti, ancak onun devamı şeklindeki bir temenni kararda belki olabilir. Sayın AKTAN siz bunu yazılı bir teklif halinde madde olarak verirseniz, sonra onu da görüşüruz. Şimdi efendim usul bakımından, pardon Salih Tuğ beyefendi, yine böyle dün işlediğimiz bir hatayı bugünde işleyecektik, dün Salih Tuğ yerine Salih Akdemir dedik, evet.

Prof. Dr. Salih TUĞ

– Efendim, bizim burada alacağımız komisyon kararı hatırlatıldığı gibi genel kurulda benimsenirse ancak nihai bildiriye karar suretine girebilecektir. Biz burada bir gayret ile çok mücmel ve çok vurucu noktalara temas etmemiz ve metni muhtasar ve müfit hale getirmemiz gerekir. Tebliğde söylendi diye önemsiz bir şeyi ille şeye katmak iyi bir şey değil. Kararımız tespit edebildiğimiz, ana noktaları bizim komisyon kararı olarak geçirmemizdir.

Ben numarayla tespit etmedim, fakat tutabildiğim notlara göre şimdiden bazı tespitler birleştirilebilir gibi durmaktadır. Meselâ irşad görevlilerinin hukukî statüleri memur kanununa uygun hale getirilmelidir. Önemli bir konu, derken bir başka madde, irşad memurlarının hayat şartları ve refah seviyeleri artırılmalı, düzeltilmeli ve güzelleştirilmeli. Bunlar sanki ikisi bir araya gelecek gibi duruyor. Genel Kurulu korkutmamak lâzım, azaltmaktan bahsediyorum.

Mürşidler özel eğitime tabi tutulmalı, Diyanet İşleri Başkanlığı bunu gerçekleştirmeli deniyor, ama diğer bir maddede de İlâhiyat Meslek Yüksekokulları geliştirilmeli ve irşad programlarına önem verilmeli deniyor, bu ikisi birleşebilir gibi duruyor. Ben bu birleştirilme ihtimallerini nazarı itibare alıyorum.

Bir de Diyanet İşleri Başkanlığında dökümantasyon merkezi kurulmalı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, İlahiyat Fakülteleri arası işbirliği artırılmalı deniyor, ayrı ayrı söylendi bunlar, oda sanki biraraya gelebilir gibi.

Birde ek düşündüm ki onu zatıaliniz Sayın Başkan burada yokken ayrıca söz alarak belirtmiştim. Bugün Milli Eğitim Bakanlığı öğretime yönelmiştir, eğitimi terk etmiştir. Özellikle din eğitimi bakımından eğitim yani bizim mürşidlerin yetiştirilmesi ile ilgili bir terimdir. Buna ağırlık vermesi lâzım gelirken öğretime yönelmiştir, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ismi ile değiştirilmiştir. Üniversitelerimizde bunun dışına çıkmamışlardır. Onlarda öğretime yönelmişlerdir. Eğitim

nereye gitti, birde eğitimimiz vardı? Özellikle din alanında eğitim fonksiyonu vardı. Bu nereye gitti?

Bence buna diyorum siz yokken söyledim. Diyanet İşleri Başkanlığı sahip çıkmalıdır. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı öğretim yapamaz ama eğitim yapacağına dair tüzükleri var. Hatta kanun, elimizdeki kanun metni bile buna müsaittir. Dolayısıyla eğitime ağırlık verilmesi lâzım geldiğine dair özel bir madde formüle etmek lâzım ki bizim kabul ettirebileceğimiz komisyon kararı Genel Kurulda bir vurucu güç olur diye tahmin ediyorum, efendim teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Ben teşekkür ederim efendim. Başka, efendim geneli hakkında söz almak isteyen arkadaşımız var mı? Üstadım buyrun Sayın Ahmet KABAKLI

Ahmet KABAKLI:

– Efendim, hepinizi, Sayın başkan ve sizleri saygıyla selâmlarım. Şimdi mürşid kelimesinin Türkçede özel bir yeri vardır ve metne mürşid diye geçmeyipte irşad edici, irşadcı yahut aydınlatıcı tarzında geçmesini dilerim. Onu ifade edeyim, ikincisi, edebiyatın ağırlığından bahsetmiştim, bahsedilmişti ben değilde, efendim özellikle hitabette şiirden, sanattan büyük ölçüde faydalanılması gerektiği meselesini arz ediyorum. Hristiyanlıkta pekçok sanattan bahsediliyor. İstifade ediliyor kilisede. Tabiî kıyaslamak söz konusu değil ama bizde çok çarpıcı bir telkin vasıtası edebiyattır, sanattır. Bunu ifade etmek istedim, teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem arkadaşlarım şu anda geneli hakkında görüşüyoruz, teker teker zaten maddelere geçeceğiz ondan sonra düzeltmeler, ilâveler, ilgili maddeler üzerinde yine sizlerin oylarınızla kesinleşecek olan bir durumdur yoksa burada umumî bir kanaati paylaşıyor muyuz yoksa ayrılıyor muyuz? bunun müzâkeresi içindeyiz şu safhada. Buyurun sayın GÜL.

Ahmet GÜL:

– Sayın Başkanım, birazda sesli düşünmek istiyorum. Dün yüce kurula arz etmiş idim, acaba Şûrâ'mız şöyle bir karar alırmı, yani biz Milli Eğitim Bakanlığı olarak uygulamacı biz olacağız ancak Şûra'nın burada alacağı bir karar benimde uygulamalarıma yani Bakanlık olarak benim uygulamalarıma destek olur diye düşünsek şöyle bir karar alabilir miyiz?

İmam–Hatip Liselerinin lise kısmında okuyan öğrencilerimizin yaz tatilinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uygun göreceği, Antalya, Bolu, İstanbul gibi merkezlerde olabilir, diğer şehirlerde olabilir, oralarda birer aylık bizim Endüstri Meslek Liselerinde ve Ticaret Liselerindeki staj, ama buradada ismi değiştirilebilir, bu eğitimi alma zorunluluğu getirilmeli ve mezun olacak öğrencilerimiz bu eğitimi almadıkları takdirde diploma almamaları gerekir, şeklinde temenni kararı alabilir miyiz, almamızda bir yarar varmı? diye sesli düşünüyorum. Çünkü mezun olan öğrencilerimizi görüyoruz, hitabet ve Kur'an-ı Kerim bakımından zayıf oldukları kanaatindeyim, arz ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim. Efendim, bu konuyla alâkalı olmak üzere izin verirseniz ben

komisyon başkanı olarak birde kendime söz vereyim. Buraya yazamadım, ama maddeler geldiği zaman zaten teklif edeceğim hususlardan biri oydu bendenizin. Daha önce konuşmadığım için ancak müzakereler safhasında söz edeyim demiştim.

Efendim bu konuda tabiî kanaatimce Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın baştan beri bütün ikazlarımıza rağmen ciddi bir hatası veya ihmali vardır, hata da demeyim. Bugün ülkemizde Adalet Bakanlığı kendi bünyesinde istihdam edecek olan insanları Hukuk Fakültelerimizin verdiği diplomalara rağmen belli süreler için ister avukatlık ister hâkimlik mesleği olsun, staja tâbi tutar, o staj sonunda ancak başarılı olanlar sınavlarını başarmış olanlar, avukat olabilir veya hâkim olabilirler. Bugün yine mevzuatımıza göre 6 yıllık Tıp Fakültelerinin 4. yılını yani lisans kademesini bitirmiş olanlar Tıp Fakültesi mezunudur. Ancak o insanların doktorluk yapabilmeleri için 5. ve 6. yıllarda intörn ve klinik eğitimini görmeleri lâzım, onda başarılı olurlarsa o zaman pratisyen hekim olma imkânını elde ederler.

Ne gariptir ki bizim Milli Eğitim Bakanlığımız ve Diyanet İşleri Başkanlığı'mız insanı eğiten iki kurumdur. Birisi bilgisini artırır, diğeri gönlünü genişletir veya sapıtır, ikiside varittir bu işin. Bunlar fakültelerden diploma alan insanlara hemen kapılarını açarlar ve 7. dereceden 8. dereceden maaşlarını alan bu arkadaşlarımız sınıfa girer öğretmenlik yapar veya kürsüye çıkar vaizlik yapar ve ondan sonrada biz bu durumdan şikayetçi oluruz.

Benim kanaatimce Diyanet İşleri Başkanlığı'mızın evvelâ ben bunu komisyonumuzda irşad için ve diğer hizmetler için bir şart olarak teklif ediyorum. Yine benim tekliflerimden biri olarak lütfen kabul buyurunuz. Diyanet İşleri Başkanlığı bundan böyle bünyesinde istihdam edecek olan elemanları ne İmam-Hatip Liselerinin ne de İlâhiyat Fakültelerinin verdiği diplomalarla hemen hizmete koşmasın, en azından bir yıl veya iki yıl süreli bünyesinde bir akademi oluşturarak, Yüksek Öğretmen Okulu misali bir kurum oluşturarak, bir birim oluşturarak orada hizmet birimlerine göre vaizlik veya mübelliğlik veya irşad göreviyle görevlendireceği insanları veya imametle görevlendireceği, hitabetle görevlendireceği insanları o program içerisinde yetiştirsin.

Sayın Kabaklı üstadımız dün, hepimizin gönlünü böyle inşirah eden birtakım şeyleri söyledi, doğrudur . Ancak bunu ne İlâhiyat Fakültelerinde ne de İmam–Hatip Liselerinde gerçekleştirmeniz mümkündür. Çünkü herbirinin zaten müfredatı itibariyle ancak liselerde ne kadar edebiyat okutabiliyorsanız, İlâhiyat Fakültelerinde ne kadar dinî Türkçe metinler okutabiliyorsanız o kadar bir program içerisinde yetiştirirsiniz. Öbürü ise mesleğe yönelik özel eğitimdir. Tıpkı bir doktorun dahiliye ihtisası yapması veya göz ihtisası yapması gibi işte edebiyatın, diksiyonunun v.s.'in veya diğer bilim dallarının nimetlerinden istifade etme yolundaki bir faaliyet olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na eğer uygun görüyorsanız, bu Şûrâmızın bir kararı olarak bu istihdam edeceği personeli hizmet içi eğitimle karıştırmayalım lütfen, hizmet içi eğitim değil benim arz etmek istediğim. Başarılı olma şartına dayalı olan bir eğitimdir. Başarısız olmuş ise bu işi yapamaz. Meselâ; Almanya'da Bavyera eyaletinde halen daha vardır. Hukuk Fakültesi diplomaları geçersizdir. Yani Hukuk Fakültesinden diplomayı alır, ancak Adalet Bakanlığı bünyesinde staja başlayabilmek için bile yeniden bir bizim liseden mezun olurken verdiğimiz o bakelorya imtihanı gibi imtihana tâbi tutulur. Bu işin ciddiyetini ancak bu tarzda kazandırabiliriz diye düşünüyorum bendeniz.

Efendim, staj olarakta almıyorum. Sayın Tuğ hocam, staj değil bu yani doğrudan doğruya bir adaylık dönemini geçirmesidir bu. Yani amaç sınava dayalı, yoksa bir ay sonra bitiyor stajı, staj yapmıştır diye belgesini alıyor, dönüp geliyor. Keza şu anda da bu kurslara v.s.'ye tâbi tutuyoruz. Aynı şey oluyor. Benim ki doğrudan doğruya sınava dayalı olan bir tekliftir efendim. Olabilir Sayın Şardağ biz bir teklif ederiz. Şûrâ'nın kararıdır. Başkanlıkta eğer uygun görüyorsa gerekli hukukî şartlarını hazırlamak için bir faaliyette bulunabilir.

Efendim, hizmetiçi eğitim zaten var. Benim arz etmek istediğim husus şu: Diyanet İşleri Başkanlığı'mız diyelim ki 1994 yılı için 70 tane vaiz kadrosu açık, ilân veriyor, 70 İlâhiyat Fakültesi mezunu arkadaşımız bu sınava giriyor faraza, vaizliği kazanıyor ve kendileri herhangi bir yere tayin ediliyor. Ankaras'ı, İstanbul'u, Burdur'u, ne bileyim Hakkari'si, Tunceli'si. Bu tarzda değil, tayin edilmesin diyorum, bu sınavı kazandıktan sonra bu 70 kişi eğitimin özelliğine göre, 1 yıl mıdır, 1,5 yıl mıdır, 2 yıl mıdır? Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde eğitime tâbi tutulsun. 70 arkadaş birden. Bu imtihanın sonunda başarılı olanlar ancak tayin edilme hakkını kazanmış olsunlar. Arzum bu benim efendim.

Buyurun efendim size söz veriyorum. Sayın Sami USLU bey, buyurun.

Sami USLU

– Sayın Başkan, değerli üyeler, şu anda Başkanlığımızın tatbikatı bu şekildedir: Yıllarca evvel hocamızın, sayın Başkana söylediği şekildeydi, doğrudan doğruya vaiz olarak atanan kimseler o illere, ilçelere gidip vaiz olarak göreve devam ediyorlardı, vaizlik şekliyle bir adaylık durumu söz konusuydu. Bu adaylık risale hazırlamak şekliyle bir süre devam ediyordu. O risalesiyle, kendi ehliyetini ve liyakatini ispat etmesi halinde Din İşleri Yüksek Kuruluna gönderilen risaleler inceleniyor idi, daha önceleri. O vaiz asil olarak göreve devam ediyordu.

Yalnız burada bir problem çıkabilir söylediğiniz şekilde. Sayın Başkan diyor ki, doğrudan doğruya vaiz olarak değilde staja başlamak şekliyle atansın, buyurdunuz. Öyle bir kadro şekli yok, öyle bir ünvan şekli yok, tabiî denilebilir ki o şekle göre bir yeni durum alınsın, belki böyle söylenebilir. Ancak bugün o isimle atanmış olsa bile imtihanı yapılan bir yüksek okul, üniversite mezununun doğrudan doğruya bilahere şu andaki tatbikatımız yeni başlamıştır, atama ve yer değiştirme yönetmeliğinde, hizmet içi eğitim dediğimiz kursa gönderiliyor, orada belli bir süre kursa tâbi tutuluyor, imtihanla başarılı olduktan sonra vaizlik görevine gidiyor. Yani şu andaki tatbikatımız sayın Başkanın söylediği şekle uygundur. Ancak, şöyle bir karar alınabilir, yani hizmetiçi eğitime tâbi tutulmadan hizmetiçi kelimesini mecburuz kullanmaya. Çünkü göreve alınmıştır, memur durumundadır, hizmetiçi eğitimdir. Hizmetiçi eğitimden sonra vaizlik görevine devamları sağlansın olabilir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Efendim, karşılıklı oluyor ama devlet personel kanununda aday memurluk vardır ve bunlar için geçici şey var efendim yani sonundaki sınavda başarısız olanın memurluk hakkı biter yani o hukukî açıdan mümkün. Öbür türlü sizin yaptığınız sistemde onun memurluğuna son veremezsiniz! Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinde atamazsınız, başarısız olduysa vaiz olmazsa götürür onu müftü yardımcısı yaparsınız,

masaya oturtursunuz. Ama benim söylediğimde bünyede istihdama başlayıp başlamama söz konusu. Benim arz ettiğim sistem o. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bünyesinden iki yıl sonraki eğitimde ya kalır, yahutta gider kendisine bir başka meslek seçer. Sayın Aydın sıra sizde... Buyurun Prof. Mehmet S. AYDIN bey.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– Sayın Başkan, evvelâ teşekkür ediyorum. Çünkü benim epeycedir üzerinde durduğum şu kuruluşlar arası işbirliği bir madde halinde yanlış hatırlamıyorsam gündeme gelmiş. Çünkü geçen sene biz çok böyle basit üstünkörü bir araştırma yaptık, gördük ki maalesef İlâhiyat Fakültesinde, İlâhiyat Fakültesi kürsüsünde bizim öğretim olarak, eğitim olarak verdiğimiz irşad hizmetinin bir kısmını maalesef cami hizmetinde alıp götürüyoruz, cami hizmetinde verdiğimiz, vermeye çalıştığımız hizmetin bir kısmınıda ortaokullarda yani sınıflarda alıp götürüyoruz.

Bir koordine ve düzenleme olmadığı için, işbirliği yapılamadığı için çok kere farklı şeyler söyleyebiliyoruz, zıt şeyler söyleyebiliyoruz. Hem toplumun, hem de irşad etmek durumunda olduğumuz kesimlerin zihinlerini karıştırıyoruz. Dolayısıyla o son derece önemlidir, yani bu işbirliği meselesi son derece önemlidir, ben bunun acizane nasıl olabileceğine dair birde örnek gönderdim Diyanet İşleri Başkanlığı'mıza. Bölge olarak İlâhiyat Fakültelerininde içinde bulunduğu hatta öncelik ettiği demeyimde biraz işimiz daha azdır Diyanete göre, daha fazla çalışmak üzere bunun nasıl olacağına dair de aşağı yukarı bir 6-7 ay önce zannediyorum. İki kuruluşumuza, Milli Eğitim Bakanlığına ve Diyanete bir teklifte bulundum, kendilerine çok teşekkür ediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'mız zannediyorum, 5 ay sonra cevap verdi bu yazıya minnettarım ve inşaallah çok çok vakit geçmeden Maarif'ten de bir cevap gelir herhalde.

Bunun orada yer alması için bir teklifte bulunacaktım o var, yalnız bir husus sanki yok gibi, eğer varsa lütfen yorgunluğuma hamlediniz, birde başka bir husus var efendim, bu koordinasyonla ilgili. Şimdi muhtelif yerlerde din irşadı, din hizmeti yapan kesimler çok fazla Türkiye'de. Türkiye açıldıkça, açık toplum oldukça, çoğulcu toplum oldukça da bu daha çok artacak. Şimdi resmî kuruluşlarımız var, gönüllü kuruluşlarımız var. Üzülerek ifade ediyim ki, buralarda da birinin yaptığı hizmeti çok kere diğeri yıkabiliyor efendim. Yani birinin götürdüğü hizmeti ötekisi ortadan kaldırmak istiyor. Dolayısıyla bu irşad faaliyetine katılan insanlar, birbirlerinin aleyhinde konuşuyorlar, camilerde aleyhinde konuşuyorlar veya birbirlerinin aleyhinde yayınlar yapabiliyorlar, yine hakikaten irşada son derece muhtaç olan toplumumuz meselâ, yurt dışındaki insanlarımızın kafası karmakarışık oluyor. Acaba bir madde bulunabilir mi orada, bir teklif şeklinde birşey koyabilir miyiz? Bu resmî kuruluşlarımızda meselâ Maarifimiz yine Diyanetimiz-Fakültelerin pek şeyi yok, bunlarla gönüllü kuruluşlar arasında bir işbirliğine oturulup, konuşulup asgari müştereklerde anlaşıp bir işbirliğine gitme imkânı teklif olursa zannediyorum hakikaten zaman zaman beni ürküten ve korkutan bir yaraya parmak basılmış olur ve belkide tedavi cihetinede gidilmiş olur. Teşekkür ederim efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Efendim teklif uygun mu? Sayın Aydın'ın bahsettiği gönüllü kuruluştan kasıt şu efendim, şimdi faraza Türkiye Diyanet Vakfı var, bu nevi vakıflar var. Türkiyede, bu

tarzda oluşmuş ve bu hizmetlere koşan vakıflar, ancak devlet kurumu olmadığı için bunlarla kopuk kalıyorsunuz. Meselâ İlme Hizmet Vakfı, misal olarak söylüyorum veya Türk Eğitim Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı eğer bu tarzda birşey olmadığı takdirde onlarla yapacağı münasebet çeşitli çevrelerde spekülasyonlara neden olabilir. Bu bir Şûrâ'nın temenni kararı olarak zikredilebilir diye arkadaşımız onu teklif ediyor.

– Sayın Mehmet Aydın hocamızın teklifini ben şu şekilde maddelemiştim. Farklı cemaat, cemaatten kastım bu gönüllü kuruluşlardır, onlarda içinde vardır, mezhep ve dinlerle Diyanet İşleri başkanlığı diyalog halinde bulunmalıdır, orada birde kayıt koydum o müzakere edilebilir. İslâm esaslarından taviz verilmemesi kaydıyla, isterseniz maddeler ayrı ayrı müzakere edilecek orada o konu ele alınabilir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALI

– Efendim geneli hakkında başka söz alacak yoksa, sayın KIRBAŞOĞLU konuşacaktı, arkadaşımız yoksa maddelere geçelim isterseniz ve birde ben teklif olarak şey yapacağım. Redakte edilmesi, kaleme alınması bakımından böyle edebî üslûplarına daima minnettar kaldığımız sayın Rüştü ŞARDAĞ veya Sayın KABAKLI hocalarımız lütfedipte Türkçelerini şey yaparlarsa düzeltiverseler, maddeyi okuyacağız hocam, oylayacağız, oylanmış olan şekliyle Türkçesinin düzeltilmesi hemen madde olarak burada bir köşeye lütfederseniz Sayın Kabaklı hocamız genç arkadaşlarımızda var yani siz söylerseniz onlar kaleme alır. Burada maddeyi oylayacağız, bitecek, oylanmış olan maddenin Türkçe bakımından redaksiyonunu sizler lütfedersiniz o zaman aramızda iki güzide edebiyatçı olduğu için komisyonlarda örnek bir metin çıkmış olur efendim. Sayın KIRBOŞOĞLU görevli hakkında söz veriyorum.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU

– Esas zaten geneliyle ilgili bence bu toplantıda yapılan tartışmalar aksettirme konusunda tatminkar değil, okunanlar. Şu bakımdan değil, burada yer alan hususların büyük kısmı teknik detaylarla veya mekanik bu irşad görevinin işleyişi ile ilgili hususlar, halbuki burada en az onun kadar hatta ondan da önemli olan bir hususun en başta yer alması lâzımdı. Oda topluma daveti, irşadı yapılacak olan din nedir? Bu toplantıda bütün tartışmalar bunun etrafında cereyan ediyor. Metinde sık sık Kur'an ve Sünnete göre ifadesi geçiyor bu lastik gibi herkesin çekebileceği birşey, hangimiz Kur'an ve Sünnete göre kabul etmiyoruz?

Halbuki burada mesele Kur'an ve Sünneti kabul edip etmeme değil, Kur'an ve Sünnete göre nasıl meseleyi çözeceğimiz yani yöntem problemi var. Dolayısıyla buna ışık tutacak maddelerin bu özette yer alması gerekir, nitekim ben kendi tuttuğum notlarda meselâ Kur'an-ı Kerim'e önem verilmeli dendi. Fakat bu konuda örnekleme yapılarak ışık tutulmalı Diyanet İşleri Başkanlığı'na, bir Kur'an-ı Kerim'in düşünce sistematiğini mesajını veren bir el kitabı, bilahare konularına göre bir tefsir en kısa zamanda yapılmalı. Dolayısıyla genel ifadelerle Kur'an ve Sünnete göre bu işleri yapalım dendiği zaman zaten bu ifadeler havada kalabilir.

Ayrıca burada yöntem konusu yanında meselâ vaizlerin, din adamlarının sahih kaynaklar kullansın deniyor, hep genelde eskiye atıfta bulunuluyor. Hiç çağdaş İslâm düşüncesine yani bizim bakışlarımız hep geriye dönük, ileriye bakamıyoruz bir türlü. Niçin, çağdaş İslâm düşüncesi bu alanda bizim problemlerimizi çözmeye uğraşan eser-

lerden vaizlerimiz, din adamlarımız niye yararlanamıyor? Esas vurgulanması gereken fıkıh kitapları, tefsir kitapları, değil, İslâm düşüncesini anlatan meselelerimizi ele alan bu kitaplardır. Bugün en büyük eksikliği bizim mürşidlerimizin, irşadçılarımızın okumamasıdır. Bunu burada dile getiremedik. İlâhiyatçılar bizde dahil okumuyoruz. Dolayısıyla okumamanın getirdiği arızalardır, aksaklıklardır bunlar, esas vurgulanması gereken bunlardır.

Ayrıca çok tehlikeli birde tabir geçti, diğer gruplarla cemaatlerle ilişkilerde İslâmdan taviz vermeden diyalog kurulmalıdır dendi, sanki karşımızda potansiyel tehlikeli suçlu var gibi. Böyle tepeden bakma bir havayla bu cemaatlerle biz diyalog kuramayız. Egosantri yapıpta, kendimizi mutlak doğru görüpte diğerlerini dışlayarak ve sanki onlar İslâmdan taviz vermişlerde biz onlara taviz verecekmişiz gibi bir hava içerisinde. Böyle bir üslûpla bu metni kaleme aldığımız zaman bizim bu cemaatlerle, bu arkadaşlarla diyaloga girmemiz mümkün değil. Ben burada ifade ettim konuşmamda da onları anlamayada çalışmamız lâzım. Evet karşılıklı etkileşim olacak, tenkitler olacak ama herşeyden önce bunları insan yerine koyup niçin yanlış yola gidiyor? Bize göre o da yanlış yapıyorlar, bunu önce anlamaya çalışmak lâzım. Bir Müslümandan önce bir insan yerine koyup o adamın meseleleriyle, grupların meseleleriyle ilgilenmek lâzım. Dolayısıyla böyle tepeden bakıcı bir tavırla, yaklaşılması bence çok riskli.

Son olarak ifade ediyorum sayın Başkan, basında bu toplantıyla ilgili birtakım spekülasyonlar yapıldı ve reform vs. gibi söylemler, bu toplantının kesinlikle İslâmda reform gibi gayesinin olmadığıda önemle vurgulanmalı, yapılanın, burada yapılmak istenenin ne olduğu açık ve net biçimde ortaya konulmalı ki dışarda bu konuda kamuoyunda bir takım olumsuz spekülasyonlara yol açılmamalı ve dolayısıyla bu Şûra'nın alacağı kararların toplum üzerinde ve toplumun önemli bir kesimini oluşturan cemaatler üzerinde olumsuz bir etkisi olmasının önüne geçilebilsin. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Sayın Kırbaşoğlu, son söylediğinizden başlayalım. Bizim ki sadece bir komisyondur. Sizin söylediğiniz bu Şûranın ne olduğu meselesiyle ilgili bu husus genel kurulun kararı olacaktır, o yarın ve cuma günkü müzakerelerde ortaya çıkar. İkincisi, ben Başkanlık olarak size söz verirken sormakta isabet etmişim yani geneli hakkında diye şimdi sizin söylediğiniz maddelerle ilgili hususlar oldu. Teker teker maddeleri zaten müzakereye açacağız, sayın Kırbaşoğlu maddelerin müzakeresi bittikten sonra şununda eklenmesidir diye yani usul bakımından o tarzı yaparsanız çünkü burada maddeler redakte edilirken olaki bir kelimenin ilâvesiyle veya birkaç kelimenin ilâvesiyle sizin söylemek istediğiniz, onun içerisine zaten dercedilebilir. Sayın arkadaşlarım şimdi arkadaşım teker teker burada maddeleri huzurunuza getiriyor. Yalnız tek madde olarak söyliyeceğiz. Buyrun Lütfi DOĞAN hocam.

Lütfi DOĞAN

Sayın Başkan muhterem arkadaşlar. Bu maddeler daha önce okunurken ben burada bulunamadım. Gerçi sayın başkan bir açıklık getirdi, her madde okunurken arzu edilen konular teklif edilebilir diye buyurdular. Fakat mademki söz lütfettiler. Aklıma gelen bir husus yani düşündüğüm ve tebliğini sizlere arz ettiğim günde beyan ettim.

İki noktayı ele almakta fayda görüyorum. Eğer varsa mesele yok, yoksa lütfedilir. Hey'eti âlinin tasviplerine sunulabilir.

Birincisi bugün görev yapan vaizlerimizin hizmetlerinde beklediğimiz müsbet sonucu alabilmek için onların maddi yönlerinin düzeltilmesi. Varsa mesele yok, üzerinde durmayayım o zaman.

İkinci bir teklif ki geçen birinci oturumda yüksek huzurunuza getirmiştim. Tam bu günlerde Mecliste bütçe görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da zannediyorum hafta sonuna kadar bütçe ele alınabilir. Yüz kadar ihtisas vaizliği kadrosunu heyet-i âli uygun görürse, genel kurula arz edelim.

Bu 100 kadar ihtisas vaizliğinin imtihanla alınacağını, statüsünün Diyanet İşleri Başkanlığımız tespit buyururlar. Ancak Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımızın ve illerde, Vilayet Müftümüzün haiz olduğu bütün haklara sahiptir, deyip. Bunu zannediyorum ki Türkiye Büyük Millet Meclisimizin değerli muhterem üyeleri, hele Din Şûramızında böyle bir karar veya dileği şeklinde ulaştımıydı, bunu lütfederler ve böylece çok yüksek seviyede, maddi yönü itibariyle, manen zaten hepsi yüksek, bir diyecek yok.

Her yıl 100'er tane artırmak suretiyle gerek Türkiyemizde, gerek yurt dışında irşad konusunda büyük bir ihtiyaç karşılanmış olur.

Bir konuyu sayın başkanımız işaret buyurdular. Bunlar alındıktan sonra veya yeniden göreve alınma şeklinde Salih Tuğ beyefendinin beyan buyurduğu gibi hizmete hazırlama veya meslek içi eğitim müessesemiz var Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, öğrendiğim kadar 9 tane, bunların sayısı 10'a çıkartılmak suretiyle, ve yeterli eğitim öğretim kadroları temin etmek suretiyle sürekli olarak Türkiye'de bu öğretim kazandırılabilir. Bu da Türkiyemiz için de İslâm âlemi için de büyük kazanç olur. Bunlarında yer almasında fayda görüyorum. Uygun görülürse maruzatım bu kadar. Hürmetle arz ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Teşekkür ederim muhterem hocam.

– Sayın ÖNKAL birinci madde numara sıralaması yine son anda şey olabilir, ama sadece paragraf olarak, madde olarak arkadaşımız okuyor yerleştirme redaksiyonu sonrada yapılır. Buyrun.

– İrşad çok geniş bir alanlar topluluğuna yönelmiş bir hizmetttir. Onun için irşadın coğrafi bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, kültür ve eğitim seviyesi okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet faktörleri vesaire açılardan bir sıra düzenine sokularak ve önceliklerin belirlenerek, yerine getirilmesi hususunda ciddi tedbirler alınmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Birinci maddemiz, bu madde hakkında söz almak istiyen var mı?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Buyurun Emrullah Bey.

Prof. Dr. Emrullah YÜKSEL

– Üstad biraz kapalı gibi. Bilimsel irşadda mı bulunacağız? Din irşadında mı bulunacağız?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Bunun tarifine sanırım hacet yok. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği 1. Din Şûrasında alınmış olan kararlardır. Yani İlâhiyat Fakültesinin düzenlediği bir şûrada alınmış olan kararlar olsaydı o zaman belki bir açıklama getirilebilirdi. Yani burda sanıyorum bir muğlaklık yok. Çünkü zaten Diyanet İşleri Başkanlığı irşad meselesiyle alâkalı bir hizmet birimi de, aynı zamanda kanunun yüklediği bir görev. Bu giriş kısmıyla alâkalı tabiî. Belki doğru özür dilerim. Orada bir hata oldu. Ona bağlantılı bir cümledir bu. Şu hususlardan sonra bu maddenin bir matlabı var. Matlabı şöyle geliyor:

Diyanet İşleri Başkanlığı 3 Mart 1924 tarihinde 429 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilât olarak İslâm Dininin inançları ibadet ve ahlâk esaslarıyla ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek amacıyla Kurulmuştur. Buna Göre dinî konularda toplumu aydınlatmak, Başkanlığın kanuni görevidir. Başkanlık bu görevini yurtiçinde ve yurtdışında vaaz ve irşad hizmetinde bulunmak, halka açık konferanslar düzenlemek ve bunları yazılı, sözlü, sesli, görüntülü yayınlar gibi günümüzün gelişen araç ve gereçlerinden istifade etmek suretiyle yerine getirmeye çalışmaktadır.

Onun içindir ki I. Din Şûrası'ndaki komisyonumuzun gündemini; ağırlıklı olarak irşad konusu teşkil etmiştir. Komisyonumuz 1-3 Kasım 1993 tarihleri arasında 28 ayrı başlık altında 46 üye ve davetli tarafından sunulan tebliğleri tartışarak aşağıdaki hususların Şûra Genel Kuruluna arzına, oy birliği veya oy çokluğu, buradaki sonuca göre çizilecek olan satırdır diye karar vermiştir , diye başlıyoruz, sonra 1, 2, 3 diye devam edeceğiz. Efendim.

– Efendim "tedbir" kelimesi çok kapalı.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Peki nasıl açacağız? Yani, afedersiniz Şûra'da böyle makro seviyede karar alıyorsunuz. Bunlar ancak Şûra'nın kararları istişarî mahiyette bildiğiniz gibi, tüzük gereği. Diyanet İşleri Başkanlığımız Şûra'nın aldığı bu istişarî kararları kendi işine yarar buluyorsa, o zaman onunla ilgili komisyonları veya alt komiteleri bir takım ihtisas gruplarını oluşturmak suretiyle o tedbirleri açıyor. Veya ellerinde zaten liste var. Bu arkadaşlarımızdan bu ihtisas alanında olan kimselere diyor ki: "Bu tedbirlerden neyi kasdediyorsunuz? diyor, o zaman oluyor. Çünkü Şûra kararında teferruata gidecek olursak, o zaman bir beş gün daha bizim Genel Kurulda, bu defa maddeleri teker teker tartışma durumumuz doğar. Yani bilmiyorum, eğer bir muğlaklık varsa ona göre izin verirseniz.

Evet efendim.

Efendim tedbir, yani gerekli tedbirler alınmalıdır.

–Buyurun Sayın Mehmet S. AYDIN

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

–Sadece sıra düzeni diye devam eden bir kısım vardı. Daha kolay meselâ; bu ulus-

lararası şeylerde çok kullanılıyor. "İrşad stratejisi ve aksiyon plânı içinde" gibi bir ifade olsa çok daha şumüllü olur diye düşünüyorum. İrşad stratejisi biraz askerî oluyor mu....

– Okur musunuz bir daha.

– Okuyayım: İrşadın çoğrafî bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, kültür ve eğitim seviyesi, okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet faktörü vesaire açılardan bir sıra düzenine sokularak.....

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– İrşad stratejisi ve aksiyon plânı içerisinde tabiri orada daha iyi olacak.

Ahmet KABAKLI

– Müsaade edecek misiniz?

– Buyurun KABAKLI Hocam:

– O Fransızca kelimeleri toplamayalım. Arayıp bulalım. Madem ki görev verdiniz. Bu yabancı kelimelerin ne olduğunu açalım. Orda en fazla güzel şey bu olur. Biz Türkçeyi çiğniyoruz.

– Evet, kabul, kabul.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Buyurun Sayın TUNÇ

– "Sahalar Topluluğu" diye bir kelime geçti. Bu kulağı tırmalıyor.

– Alanlar efendim, sahalar değil.

– Alanlar da aynı. Böyle bir tabir kullanılıyor mu?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Efendim, muhterem arkadaşlar bir hususta anlaşmıştık. Tekrar geriye dönmeyelim. Sayın ŞARDAĞ hocamız şey yaptı. Sayın KABAKLI hocamız da eksik olmasın lutfettiler. Raportör arkadaşlarımızdan birisi birazdan oylayacağımız bu maddeyi, dizinin dibinde oturacaklar, hocamızı biraz yoracağız ama o zaten yorulmaya alışmış bir insan. Yoruldukça dinleniyor, kendileri tashih edecekler. Kelime üzerinde durmayalım, fikir olarak mutabıksak.

Efendim değerli üye arkadaşlarımızdan başka söz alan olmadığına göre bu maddeyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Etmeyenler?

Efendim oy birliği ile birinci maddemiz kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Bu durum her şeyden önce irşad konularının belirlenmesi işinin organik bütünlük içinde düşünülerek ele alınmasını gerekli kılar.

Bu sebepten Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde en kısa sürede çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgilere ve ülkenin tarihi, sosyal, psikolojik, etnolojik, etnoğrafik ve antropolojik kıymetlerine diğer İslâm ülkelerindeki ve batıdaki dinle ilgili gelişmelere kolayca ulaşabilecek geniş çaplı bir bilgi, belge ve dökümantasyon merkezi kurulmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Efendim madde hakkında söz almak isteyen var mı?

Buyurun Mehmet S. AYDIN

– Efendim o dinle ilgili şey çok genel. Batıdaki dinle ilgili her gelişme, değişme bizi ilgilendirmiyor. Herhalde kasıt şu mu. Batıda İslâmiyetle ilgili.....

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Batı'da İslâmiyetle ilgili, İslâm ülkelerinde ve Batı'da İslâmiyetle ilgili bilgiler, belgeler ve gelişmeler. Araştırma merkezi diyemeyiz. Araştırma merkezi ayrı birşey. Bu dökümantasyon merkezi esasen aldığımız bilgilere göre Diyanet İşleri Başkanlığı böyle bir teşebbüsün içerisine şu anda girdi. Bir ARGED şeyi kurdunuz galiba ama biz Şûra olarak şey yapıyoruz.

Efendim, madde hakkında söz almak isteyen bulunmadığına göre oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler? Etmeyenler? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

2– Bilgi açığının kapatılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili daireleri arasında sürekli bir işbirliğinin (ortak çalışma planlarının oluşturulması, periyodik bilgi alış-verişi toplantılarının yapılması, yıllık veya üç beş yıllık faaliyetlerin değerlendirilmesi) sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Pr. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:– Efendim madde hakkında söz almak isteyen?

– Buyurun Sayın CANAN

Prof. Dr. İbrahim CANAN:

– Demin gönüllü kuruluşlar, denmişti. Acaba onu da buraya ilâve etsek, teklif ediyorum.

– Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

O farklı bir şey bundan ,

– İbrahim bey, gönüllü kuruluşlar dolayısıyle 3 resmî kuruluş aşağı yukarı.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Buradaki kasdedilen husus birazda, şimdi hocalarımız bana kızacaklar ama, bilgi bankası Ting tenk denilen bir şeyin oluşturulması keyfiyetidir. Bilgilerin toplandığı, İlâhiyat Fakültesi gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi, YÖK gibi veya Milli Eğitim Bakanlığı gibi birimlerdeki yani Türkiye'nin Milli Kütüphanesi de dahil olmak üzere bunların bağlantılı bir ting tenginin oluşturulmasını kastediyor. Gönüllü kuruluşlar buradan istifade edebilir de onlarla işbirliği burada pek söz konusu olmayabilir.

Efendim başka söz alan olmadığına göre oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler? etmeyenler? Kabul edilmiştir. Efendim teşekkür ederim. Buyurun okuyun.

3– Anayasanın amir hükmüne rağmen Başkanlığın Teşkilât Kanununun bugüne kadar çıkarılmamış olması, aydınlatma görevinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine en büyük engeli teşkil etmektedir. Bu sebeple Başkanlığın Teşkilât Kanunu en kısa sürede çıkarılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim, kanuna herhalde itiraz edecek arkadaşımız yok. Kabul edenler, etmeyenler? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Önemi cihetiyle ikinci madde olması mümkündür. Arzediyorum bir takdim tehir mümkünse iyi olur.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Doğrudur ve hatta en başa bile koyabiliriz. Fakat hocam sanıyorum ikinci madde biraz zor olacak. Çünkü ikinci maddemizin birinci maddemizle çok yakın irtibatı var. Üç'de irtibatlı. Onun için bu maddeyi dört olarak yaptık. Ya en sona koyacağız hocam, yahutta en başa koyacağız ve benim kanaatimce muhterem hocam yani irşadla alâkalı birtakım meselelerin işlerlik kazanabilmesi için onun en sonda olmasında bile fayda var. Çünkü son olarak vurgulanmış olur.

Buyurun Sayın Mehmet S. AYDIN

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– Sayın Başkan, zaten öyle bir yasamız olmamasına rağmen irşad yürüyor, bil–fiil yürüyor da. Sona doğru olursa, bütün bu hizmetlerin biran evvel yapılabilmesi için bu yasanın vakit geçirilmeden olursa zannediyorum çok doğru olur.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Zaten burada değerli arkadaşlarım dikkat buyurmuşsanız, Anayasanın amir hükmünden bahsedilerek bugüne kadar çıkarılamamış olması belirtiliyor ve aydınlatma görevi zaten yürüyor ama etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine en büyük engeli teşkil ediyor. Yani kanunun bulunmaması. Onun için bunu sonuncu madde olarak bile düşünmekte fayda var. Hocam Şûranın komisyon kararı bununla tamamlansın. Bu son madde olacak. Buyrun okuyumn

4– 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre memur sayılan, ama Yargıtay, Danıştay içtihadlarında memur sayılmayan insanların, sağlıklı bir irşad görevi yapacakları düşünülemez. Bu sebepten irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin hukukî statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Buyurun Sami USLU bey.

– Burada maksat Memurîn Muhakematı mıdır?

– Evet efendim.

– Sarahaten söyliyelim.

– Söyliyelim o zaman.

– Memurîn Muhakemat. Memur kabul edilmiyor. Gerçekten 657'ye göre sayılıyor, diğer taraftan sayılmıyor.

– Hayır, hukukçu arkadaşlarımız zaten ısrarla üzerinde durdu ve çok haklılar o konuda. 657'ye göre Türk Ceza Kanunu'na göre memur, ama Yargıtay ve Danıştay içtihadlarına göre Memurîn Muhakemat Kanununda sayılmıyor. Biz onu kasdediyoruz.

– Onu kasdediyorsa açık olarak, sarahaten yazılmalı.

– Bir kere daha okuyalım efendim.

– 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa göre memur sayılan, ama Danıştay ve Yargıtay içtihadlarına göre memur sayılmayan insanların, sağlıklı bir irşad görevi yapabilecekleri düşünülemez. Bu sebepten, irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin hukukî statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır, denmiş.

Sami USLU:

– Memurîn Muhakematı Kanunu hükümleri çerçevesinde düzenlenmesi şarttır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Olabilir, koyalım, bir açıklama getiriyoruz. Din görevlilerinin hukukî statülerinin Memurîn Muhakematı hakkında kanunî hükümleri çerçevesinde en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır.

Bu şekliyle madde hakkında başka söz alan olmadığından oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Etmeyenler? Kabul edilmiştir, teşekkür ederim. Buyurun okuyun.

5– Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'i anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmaları başlatmalı, irşad hizmetleri için temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim, sahih hadisler ve tarih birikimi, değişen ve küçülen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni bir bakış açısı ve yaklaşımla yorumlamak için gerekli faaliyeti başlatmalıdır.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Bu madde hakkında konuşmak isteyen arkadaşlarımız.

– Zeki KARAKAYA bey buraya buyurun.

M. Zeki KARAKAYA:

– Sayın başkan, değerli üyeler, maddede geçen bir kelimeyle ilgili bir teklifim olacak. Kur'an-ı Kerim'i yorumlama tabiri, bu bazı çevrelerce yanlış algılanıyor, o bakımdan onun yerine gelişen bilgiler ışığında yeni tefsiri şeklinde bir ifade kullanılırsa kanaatimce daha uygun olur. Yeni tefsirinin yazılması yeni bilgiler ışığında. Benim teklifim bu kadardır.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Affedersiniz Zeki bey, tefsirle yorumlama arasında bir fark var mı acaba?

M. Zeki KARAKAYA:

Sayın Hocam, tefsir, te'vil meseleleri var, malum tefsirle te'vilin farkı var. Tefsir bir manayı açmak, te'vil ise yorumlamaktır. O bakımdan yorumlamak deyince daha çok te'vil akla geliyor. İlmî tabir olarak tefsir hocalarımız daha iyi bilirler, bile bildiğim kadar ilmî terminoloji de bunlar ayrı ayrı olarak kullanılıyor, tefsir başka, te'vil başka.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Peki, Teşekkür ederiz. Salih AKDEMİR bey buyrun.

Prof. Dr. Salih AKDEMİR :

– Sayın başkan değerli misafirler. Kanaatime göre burda Kur'an tercümesi üzerinde hiç durulmadı ve Diyanetin en eksik ve zayıf olduğu yönde bu, hâlâ bu güne kadar bir Kur'an tercümesini topluma sunabilmiş değildir. Gerek Türkçe açısından, gerekse

anlam bakımından bir çok hatalar içermektedir. Tefsire varıncaya kadar öncelikle doğru bir Kur'an tercümesinin yetkililerce bir an önce topluma sunulması çok büyük bir önem arz etmektedir. Eğer tercümesi yapılmamışsa, yani bunun tefsiri çağdaş ihtiyaçlara göre zor bir iştir.

Öncelikle Diyanet İşleri bu üzerindeki kamburu atmak durumundadır. Hâlâ aradan 4 yıl geçmesine rağmen kendisi için utanç vesilesi olan meâli düzeltememiştir. Bu gün piyasada en kötü meâl Diyanet İşlerine aittir ve bu yüzden bir Kur'an tercümesinin öncelikle gündeme alınmasını öneriyorum. Teşekkür ederim.

Prf. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Buyurun İsmail ÖNER Bey Hocam kürsüye buyurun lütfen!

İsmail ÖNER:

Sayın başkan değerli üyeler. Sayın hocamızın dediği doğruda bu meâl kısmı, tercüme kısmı, yayın komisyonunda ele alınmıştır. Enine boyuna müzakere edilmiştir. Bu orda görüşülmektedir. Bunu söylemek istemiştim. Teşekkür ederim.

Prf. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Teşekkür ederiz. Bu konuyla ilgili başka konuşmak isteyen var mı? Buyurun İbrahim CANAN bey.

Prof. Dr. İbrahim CANAN:

– Aslında bu konu, sanki konumuz dışı. Esas konumuz maddelerin müzakeresidir. Ben sadece bu madde ile ilgili olarak sahih hadis değil de temel hadis kaynakları, Kur'an-ı Kerim ve temel hadis kaynaklarına şeklinde o tabirin değiştirilmesini teklif ediyorum.

– Temel kaynak ifadesi madde içerisinde var hocam.

– Efendim ben, müsaade ederseniz sayın başkan, bir açıklama yapmak istiyorum.

– Son olarak sizin konuşmanızı istiyorum, o bakımdan buyurun Hayri Bey:

Prof. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU: –Sayın başkan bu konuda hocama katılmıyorum, çünkü size verdiğim madde teklifinde belirttiğim gibi İslâmî İlimler ile İslâmî düşünceler ışığında en son gelişmeler nazarı itibare alınarak Kur'an-ı Kerim'den ve Hadis-i Şeriflerden ilham alabileceğimiz konusunda yeni bir yöntem oluşturmak zorundayız. Aksi takdirde yeni bir yöntem oluşturmaz da klasik kaynaklara atıfta bulunarak meselelerin çözümüne gideceğimiz ve bunu halledeceğimiz düşünülürse, aldanılmaktadır. Dolayısı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tabiatıyla İlâhiyat Fakültelerinin yapması gereken şey şurada Kur'an ve sahih sünnetle denilebilir.

Ancak, bu sahih sünnetin ne olduğunu da ayrı bir yöntem belirlenmek suretiyle ortaya koymak zorundadır. Yoksa bu ifadelerle sadece eski kaynaklara atıfta bulunulacaktır. Tartışmaların önüne geçmek mümkün değildir. Onun için ben sahih kaynaklar tabirinden ziyade Kur'an ve sahih sünnet tabirinin, çünkü bu bilahere belirlenecektir, daha yerinde olduğu kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Ahmet ÖNKAL bey buyrun.

Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL:

– Bu madde Ruhi FIĞLALI hocamızın yazdığı bir madde. Maddenin konulmasının asıl maksadı şu, topluma din hizmetlerini sunarken, irşad hizmetini sunarken Kur'an ve sahih hadisleri esas almalıdır. Mihver Kur'an olmalıdır. O maksat içerisinde bu madde konuldu. Zannedersem o noktada ihtilafımız olmamalı.

Sayın İsmail ÖNER hocamızın ifade ettiği gibi gerçekten diğer komisyonlarda bu tefsir konusu müzakere edildi, meâl konusu müzakere edildi, önemli olan topluma Kur'an'ın ve hadisin sunulması, o konuyla ilgili madde.

Sahih hadis ile sahih kaynak farklı şeydir. Sahih kaynak su götürüyor. Arkadaşımızda söyledi. Münakaşa edilir. Ama sahih hadis deyince mesele değişir. Münakaşa edilmez. Onun için ben sahih kaynak tabiri üzerinde başka arkadaşlarımızın da görüşü varsa ona göre bu tabirin değiştirilmesini teklif ediyorum.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

Sayın Mehmet S. AYDIN siz birşey mi söylediniz?

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

– İslâm'ın, dinimizin ana kaynakları desek, başta Kur'an-ı Kerim, sahih hadisler ve öteki kaynaklar. Yani niye kendimizi irşad faaliyetinde böyle bir şeyden meselâ GAZALİ'den mahrum ediyorum ki? Niye ana kaynaklar deyip de....

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Şimdi konuşmak isteyen varsa, buyursun, konuşsun, bu konuda herhangi bir sınırlama yok. Önümüzde geniş zaman var. Onun için oturduğumuz yerden bir kelime ile geçiştirmeyelim. Konuşmak isteyenler gelsinler, konuşsunlar, ondan sonra neticeye varalım. Yalnız şunu arzetmek istiyorum. Sayın AYDIN ve Sayın KIRBAŞOĞLU. İbrahim beyin temel kaynaklar demesiyle maddede yazıldığı ve sizin ifade ettiğiniz gibi sahih hadisler arasında çok fark var. Bir anlayış bir zihniyet ortaya çıkıyor ki, şöyle: İbrahim beyin anlayışına göre temel kaynaklar adını verdiği hadis mecmualarının tamamı sahihtir. Eğer bu manada söylüyorsa, ona katılmak mümkün değil. Ben de katılmıyorum. Siz de eğer sahih hadisler derken bu temel kitapları değil de elimizdeki mevcut sahih hadisleri kasdediyorsanız ben de ona katılıyorum. Böyle, benim kanaatimde o merkezde.

Prof. Dr. İbrahim CANAN:

– Şimdi konuyu burdan çizmeye gerek yok. Ben temel kaynaklar dediğim zaman sahih kaynaklar meselâ Kütüb-i Sitte sahihtir ama, Kütüb-i Sitte'nin içinde zayıf rivayetler vardır. O teknik konu ihtisas heyetinin konusu. İşte burada sahih kaynaklar, yerine göre zayıf hadis de değerlendirilebilir. Yerine göre sahih hadisler dediğimiz münakaşa edilebilen hadisler var. Teknik bir husus. Burada genel kurulumuz umumi bir tabir üzerinde görüş beyan etsin dedim ben. Yoksa münakaşa götürür.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Münakaşa götürdüğü için diyorum. Şimdi temel kaynaklar deyince, bir vaiz arkadaşımıza göre Kütüb-i Sitte'nin hatta onun dışındaki bir takım hadis mecmualarının tamamı sahihtir. Eğer onu kasdedersek...

Prof. Dr. İbrahim CANAN:

– Zayıf kitaplar içine girer, fakat kayıtlı olarak zayıf hadisleri vardır.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– O zaman ben ilâve edeyim, mevzular da vardır. Zaten aramızdaki bütün ihtilâf burada . Tekrar oraya dönmeyelim diyorum bu maddede. Onun için sahih hadisler deyince zaten nerede olursa olsun zayıf hadisleri atmış oluyoruz. Onun için sahih hadisler

diyelim, ya da daha uygunsa Sayın AYDIN'ın dediği gibi temel kaynaklar diyelim. Ana kaynaklar diyelim.

– Buyurun Hüseyin ATAY hocam.

Prof. Dr. Hüseyin ATAY:

– Ana kaynaklar tabiri çok genel bir tabirdir. GAZALİ ana kaynak olamaz. GAZALİ bir kültürdür. Doğrudur. Ama şimdi biz GAZALİ'ye bakarak da dinî bir hususu tesbit etmek imkânımız yok. Ondan istifade ederiz. Ama en doğru tabir; Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis tabiridir. Sahih hadis deyince kitaplarda mevcut olanlar ve bazı ulemaya göre aynı sahih hadisler, sahih olmuyor. Fakat bu işi yapacak olan o hadisleri gözden geçirecekler. Yoksa sahih dedi diye hemen bunu sahih kabul edecek değil. Sahih hadis dediğimiz zaman yeniden gözden geçirilecek. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis demek en doğrusudur.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Ben Sayın Başkanıma arzetmek istiyorum.

– Maddeyi bitir de ondan sonra.

– Hayır, sizin yazdığınız bir madde üzerinde aramızda ihtilâf çıktı.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'i anlamayı ve anlatmaya yönelik çalışmaları başlatmalı, irşad hizmetleri için temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim ve sahih hadisler...

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Tamam burada duralım. İhtilâfımız burada. İbrahim CANAN bey der ki: Sahih hadisler demiyelim, temel kaynaklar diyelim der. Sayın AYDIN der ki: Ana kaynaklar diyelim der.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

– Bu ihtilâfı gidermek için uzlaşma yok.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Tamam arzediyorum.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Sayın Başkanın ifadesine benim de itirazım yok.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Tamam siz de sahih hadisler diyorsunuz. Sayın Başkanım bu konuda zannediyorum bir gerekçeniz var.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Şimdi mesele şu, bir kere, temel kaynak dediğimiz andan itibaren akla gelen iki şey vardır. Kur'an-ı Kerim'dir ve sahih hadistir.

Ondan sonraki husus tarih birikimi olmak üzere yaşanmış olan bir macerayı dile getirir. Çünkü bu iki kaynaktan oluşan bir birikimle ancak bu güne ulaşıyorsunuz. Burada bizim kasdettiğimiz doğrudan doğruya ilk baş vurulacak olan hususlar bunlardır.

Bundan sonra irşad hizmetinde bulunacak olan insan tarihi birikimi de değişen ve küçülen dünyanın diğer şartlarında nazarı itibara alınmak üzere o mecradan yeni ürünler

ortaya çıkarabilmek için araştırma yapmalıdır. Yani komprime ve hazır bilgilerden kaçınmak suretiyle burda kastettiğimiz araştırıcı bir kafaya sahip olmak ve irşad hizmetinde görevli olacakların bu kapasitede yetiştirilmesi için gerekli şartların hazırlanmasıdır. İstihtaf ettiğimiz maksat budur. İyi ifade edilmemişse bizim Türkçeyi bilmeyişimizden veya dilimizin noksan oluşundan kaynaklanmaktadır. O da üstadımızın dirayetli kalemiyle zenginlik kazanır.

Buyurun Sayın AYDIN.

– Affedersiniz bu aynı zamanda uluslararası bir toplantı gibi düşünüyorum. Başka ülkelerden gelenler de var. Genellikle bir çok ülkede bu farz ve hadis kelimesine itiraz ediyorlar. Sünnet kelimesini kullanmak lâzım diyorlar. Çünkü meselâ elimizde bir siyer varsa bu bir kaynak değildir. Ve o kaynaktan yararlanmıyacağız. O bakımdan sanki o şey dar kalıyor. Ben şimdiye kadar tartıştığımızdan farklı birşey. Sanki sık sık bu şekilde olan şeyleri daha şeffaf hale getiriyorlar . Düzeltip sünnet diyorlar.

Mürsel ŞAHİNBAŞ:

– Ben başka bir hususa değineceğim. Burada Kur'an'dan ve sahih sünnetten sonra vaizin yararlandığı fıkıh hürriyeti var. Bunları dışarda mı bırakacağız.?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim hayır, hayır. Affedersiniz bu türlü teferruata girecek olursak biz oraya teker teker kelâm kitapları, fıkıh kitapları, tasavvuf kitapları, siyer kitapları, mev'ıza kitapları veya.....

Mürsel ŞAHİNBAŞ:

– Sayın hocam efradını cami bir ifade kullanmak lâzım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim tarihi birikim dedik beyefendi. Tarihi birikim, normal şey içerisinde bu kültürü ilgilendiren bütün hususlardır. Yalnızca fıkıh kitabı değil. Çünkü fıkıhla alakalı olmak üzere Tabakât kitaplarına da bakacaktır. Coğrafya kitaplarına da bakacaktır.

Mürsel ŞAHİNBAŞ:

– Efradını cami bir ifade kullanalım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

İşte tarihi birikim diye....

Beyza BİLGİN:

Temel kaynak..

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

Temel değil, sahih.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Efendim irşad hizmetleri için temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim.

Sahih hadisler ve tarihi birikimi..

Sahih sünnet olsun.

Rüşdü ŞARDAĞ:

– Peygamberimizin sahih hadisleri Kur'an-ı Kerim'e uygun hadislerdir. Bir örnek vereceğim. Ben bir camiye gittim. Belki inanmaz arkadaşlar. Yeminle söylüyorum. Cuma günü vaiz vaaz ediyor. Cemaat hayranlıkla dinliyor. Diyor ki: Bir erkek hanımını yatağa davet eder de hanımı icabet etmezse sahih bir hadiste buyurulduğu üzere sabaha kadar melekler ona ceza verirler. Yani bu Kur'an'a uymuyor. Nerde? Hangi? Kur'an'a uymayan birşey var. Biz hadislerden çekiyoruz. Niçin efendim? İzmir'de bir camide namaz kılıyorum. Burası, köse bir adam. Şurda hafif bıyıkları var. İmam diyor ki: Hadis var, Peygamberimizin sahih hadisi var. Davranışına v.s. diyor. Sakal muhteremdir. O sakalı burada da bırakmaya çalış. Adam köse, efendim köse, çıkmıyor sakal. Ben dedim ki: Peygamberimizi rüyada gördüm. Hakikaten de gördüm. Gözleri bademî ve siyah, bulut gibi bir bakış. Şimdi arkadaşın gözü yuvarlak. Ne olacak bu adam şimdi? Göz ameliyatı mı olacak Peygambere uysun diye? Hep dillerinde hadisi sahihte buyurulduğu üzere mütemadiyen bunu diyor. Onun için siz oraya sahih hadis diye dercetmişsiniz. Ben onun bile suiistimalinden korkuyorum. Bir de bu kelime gelirse yandık efendim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

Hayri bey buyrun efendin.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Geleneklerimizde kitap ve sünnet, Kur'an ve sünnet..

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Kur'an-ı Kerim ve sahih sünnet diyorum efendim.

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Yani Rüşdü beyin belirttiği olumsuzluklara karşı sünnetin durumunu açıklamak bakımından kolay olur. Kur'an ve sahih sünnet kelimesi de yani Kur'an ve sünnetten daha iyi telaffuz ediliyor.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem arkadaşlarım, Kur'an-ı Kerim ve sünneti değişen ve küçülen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni bir bakış açısı ve yaklaşımla yorumlamak için gerekli faaliyet başlatılmalıdır.

-Tarihi birikimi ne yaptınız?

-Tarihi tecrübe diyelim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Arkadaşımız birikim yerine tecrübe daha iyi olur diyor. Peki birikim daha güzel. Neyse artık Ahmet KABAKLI hocam ne derse o olacak.

-Acaba tarihi miras desek.

Ahmet KABAKLI :

– Tabirleri değiştirmeye yetkili değilim. Acaba İslâmî birikim demek daha mı iyi olur?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem Üstadım. İslâmî birikim tarzında değil, burda tarihi birikim daha doğru kasdedilen hususa göre yani izin verirseniz. Yani belli tarihi miras olabilir. Birikim yerine miras kelimesini kullanabiliriz, bilemiyorum. Evet birikim daha uygun.

Üstadım, birikim kelimesi irşad kelimesi ile bir arada gitmiyor. Tecrübedir o asıl olan. Meselâ, hocam ana kaynaklarından istifade etme meselesi hep tecrübenin bir ürünüdür. Eğer sonunda üstadla beraber yazarsak ona dikkat etmek gerekiyor. Birikim ve tecrübe ayrıca konabilir. Tecrübe ayrı, birikim ayrı.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

– Bugünkü insana irşad hizmeti götüreceksek, bugünkü bilgi ve tefekkürden de istifade etmemiz lâzımdır. O bakımdan bir yere onu ve bugünkü veya çağdaş bilgi ve tefekkürden tarihi vs. diyoruz ya koyarsak iyi olur.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem arkadaşlarım bir hususu arzedeceğim. Bunu şimdi okuyacağım da, ancak salonu yediyi çeyrek geçe boşaltmak meburiyetindeymişiz. Bu akşamki proğram gereği. Salon hazırlanacakmış ses v.s. düzeni için. Tasavvuf mûsıkîsi konseri varmış efendim. Bu yemek yediğimiz salon ile burası birleştirilerek verilecekmiş. O açıdan en kalabalık grubu bize ayırdılar, en zor işi bize verdiler. Ondan sonra da bizi bu odadan kovuyorlar. Yani onu da arzedeyim. Zaten yemek de başlıyor.

Efendim tekrak arzediyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'an-ı Kerim'i anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmaları başlatmalı, irşad hizmetleri için temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim, sünnet ve tarihi birikim ve tecrübeyi, çağdaş bilgileri, değişen ve küçülen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni bir bakış açısı ve yaklaşımla yorumlamak için gerekli faaliyeti başlatmalıdır.

Efendim oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Etmeyenler? Kabul edilmiştir.

Teşekkür ederim. Ahmet bey buyrun.

Yeni bir madde okuyorum efendim.

6- Toplumu aydınlatma görevi, dikkat ve hassasiyet isteyen bir görevdir. Yetişmiş ve yetenekli elaman gerektirir. Bu sebeple irşad görevini yerine getirecek kimseler özel bir eğitime tâbi tutulmalı. Diyanet İşleri Başkanlığı görevli tayininde daha hassas davranmalı ve zaman zaman düzenleyeceği hizmetiçi eğitim seminerleri ve kursları ile görevlilerini eğitme ve yetiştirme cihetine gitmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Onu daha önce okumuştuk, geçmedi efendim. Bu ilk okunan sizin hafızanıza çok nakşedilmiştir. Sayın AYDIN Buyurun.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN:

-Sayın Başkan orada daha hassas kelimesi sanki hassas yürütülmüyürmuş gibi tahtında müstetir bir şey çıkar. Bence gerek yok ona. Zannediyorum ellerinden geldiği kadar hassas davranıyorlar.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Dahayı kaldırıyoruz, peki.

– Daha çok hassasiyet diyelim.

– Daha kalsın.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Hassas sanıyorum İsmail Bey Sayın Başkan, daha şey. Başka var mı? Onu üstadım halleder. Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Etmeyenler? Kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU:

– Ben daha önce teklif etmiştim, belki büyük şehirlerin müftüleri doktora seviyesinde olmalı diye bir madde.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Bırak onları sonraya gözünü seveyim.

Buyrun okuyun.

İrşad görevini yapan elemanlar bu görevi sıhhatle yerine getirebilmesi için gerekli her türlü bilgiye sahip olmalıdır. Ana kaynaklarına bağlı olarak İslâmı bilmeli, Psikoloji, Sosyoloji, Pedagoji, Hitabet, Diksiyon, Tarih, Dinler ve Mezhepler Tarihi gibi konularda geniş bir kültürü olmalıdır.

Hangi bilgilere sahip olması gerektiği mevzu bahis ediliyor. O maddeden biraz farklı.

– Okuduğunuz maddeden bir evvelki maddede çağdaş bilimler anlamında bir madde geçti. Kur'an'ı Kerim ve hadislerde birinci maddeydi. İkisi birleştirilince bunu kaldırmak gerekir.

– Hayır topluma sunulmada onların malzeme olarak kullanılması arz edildi o maddede. Orada bir farklılık var. Madde eğer uzun olmaz denilirse birleştirilebilir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Buyurun Selahattin Hocam.

Selahattin KAYA:

– Efendim divana sunduğumuz teklifimizin bu maddeden sonra yer alması fikrindeyim.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Estağfirullah! Herhalde ben şimdi okudum. Arkadaşım söyledi. Yani üzerinde durduğum hususlar ve kanun meselesi normal personel kanununa eklenecek bir takım şeylerle yani onu yeri gelince koyalım. Efendim arkadaşlarımızın divan başkanlığına verdiği önergeyi madde geçtiği için okumak durumundayım. Usul bakımından. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vasıflı ve yetişkin irşad ekiplerine ve din görevlilerine sahip olması bakımından, Başkanlığın sahip olduğu eğitim merkezlerinin, müesseselerinin hukukî statüye kavuşturulması, bu müesseselerin gerek Milli Eğitim Bakanlığı'na, gerekse YÖK nezdinde değerelendirilerek muadiliyetlerine göre maaş ve ünvanlara sahip olabilmelidir.

Misâl vermek gerekirse, mevcut Kur'an Kurslarına devam edenler herhangi bir hakka sahip değillerdir. Yine Başkanlıkca açılan ve 20 yıldan beri devam eden Haseki

İhtisas Eğitim Merkezi 2,5 yıllık bir müddet eğitim öğretime devam etmesine, Arapça diliyle temel İslâmî bilgileri vermesine rağmen, ne hukukî bir teminatları ve ne de akademik bir ünvanları bulunmaktadır.

Bunların da raporumuzda maddeleştirilmesini ve teklif haline getirilmesini arzediyoruz.

Selehattin KAYA, Ahmet VANLIOĞLU, Mehmet ALTUNKAYA, Feyyaz YAŞAR, Mehmet ÖZLEN, M.Zeki KARAKAYA, Recep AKAKUŞ tarafından imzalanan bir husustur.

Buyrun efendin.

Rüşdü ŞARDAĞ- Haseki Eğitim Merkezi'ne kadar olan kısım ihtiyacı karşılıyor. Öteki biraz ayrıntı gibi oluyor.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim zaten orada birşey de bulunulmaz. Komisyonumuz. Yüce kurulumuz kabul eder de şey yaparsa Haseki v.s. birşey yapılmaksızın bir genel ifade kullanılır. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın herhalde hukukî bakımından sıkıntıları var. Sayın Ali ŞAFAK Bey açıklayacaklar. Buyurun Ali Bey.

Prof. Dr. Ali ŞAFAK:

-Kısaca arzetmek isterim. TODAİE, (Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü) var, burada kamu kurumlarından her yıl personel eğitilir. Bunların bir kısmı master yapıyor. Masterden sonra üniversitelerde doktora yapıyorlar. 657 sayılı kanunun numarasını hatırlayamadığım bir maddesi vardır. Diyor ki; TODAİE'den alınan belgeler masterse iki yıl kademe ilerlemesine, Doktora ise bir derece ilerlemesine imkân sağlar diyor. Benzeri bir durum burada niye olmasın? Bizim için zaman o kadar mı kıymetsiz? Buyurduğunuz gibi üç senesi gidiyor. Önerim şudur: 657 sayılı kanunun o maddesinin kapsamına Haseki' de TODAİE gibi ilâve etmek imkânları ne ise o yazılır diye. Din hizmetleri sınıfında üç yıl kurs alan kişileri iki kademe veya derce ilerlemesi sağlanır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Hayır, bu maddeye ekleme olmak üzere yani biraz önce oyladığımız maddenin hemen arkasından gelmemek üzere gerek irşad hizmetlerinde ve gerek diğer hizmetlerde ilgili kurumlarca geçerli kabul edilecek olan bir sürede ihtisaslarını yapmış olanlara mâli ve hukukî haklar tanınmalıdır tarzında bir maddeyi yuvarlak olarak yazsak, o zaman bu bir kanun meselesi olacağı için Bakanlar Kurulu meselesi. O zaman Diyanet İşleri Başkanlığı, buna TODAİE mi diyecektir, eğitim merkezleri mi diyecektir, ne diyecekse onu koyacaktır.

Prof. Dr. Ali ŞAFAK:

– Yalnız YÖK'ün kararına bağlı olmasın.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim onu arkadaşlar zaten burada yanlış söylemişler. Yani, YÖK'le alâkalı değil. TODAİE'de YÖK'ün şeyi içerisinde değildir. Tabiî o ayrı birşey. Biz burda sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kurumların ne bileyim hukukî veya geçerliliği

açısından, çünkü denkliği onaylanıyor. Denkliği onaylama YÖK'ün işidir bakınız TODAİE'nin verdiği diplomayı biz onaylıyoruz. YÖk'te

Prof. Dr. Ali ŞAFAK:

– Ama belgeyi orası veriyor.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Hayır belgeyi orası veriyor ama, verilmiş olan belgenin geçerliliğini biz onaylıyoruz. Yani bu denktir diyoruz. Master diplomasına denktir, veya falan denktir diye. İhtisas yaptırma açısından. Buyurun Sayın ATAY.

-Bu hususta yalnız benim bir endişem var. Bu eğitimi verecek olan üyelerin statüsü ne oalaktır?

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Hocam affedersiniz. Şimdi zaten denklik ve geçerlilik derken kastedilen husus o oluyor. Yani Türkiye'de belli kurumlardaki alınmış olan ünvanların geçerliliğini onaylıyacak belli merciler var. Gerek TODAİE'nin öğretim kadrosu itibariyle verdiği diplomaların geçerliliği v.s. için şu anda Anayasa bu işi YÖK'e devretmiştir. Şu andaki durum bu. Orta derecedeki eğitim için Milli Eğitim Bakanlığı'nı görevlendirmiş, Talim Terbiye Kurulu bu işle görevli. Onun için bunada yine kanun koyucu TBMM karar verir. Bunun da statüsü şudur, der. Yani bizden şu anda dinî aydınlatma komisyonu olarak burada bu işlerin yetiştirilmesi veya yetişmesi hususunda yıllarını harcamış veya bir takım hizmetleri geçmiş olan insanlara malî ve hukukî bir takım hakların sağlannmasını tavsiye etmekten ibarettir. Uygun mudur efendim? Pardon.

-Kimyager, biyolog, filolog gibi ünvan verilirse bu müddet sonunda hukukî ve malî haklardan istifade eder. Burada mütehassısa bir ünvan teklif edilmesi.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Hayır biz ona karışamayız, bakın Emrullah Bey Hayır ona biz karışamayız. O Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Bakanlar Kurulu'na veya Hükümete işte daha doğrusu Meclis'e yapacağı teklif içerisinde yer alacak hükümlerdir. Biz burada teferruata giremeyiz. Bağlarız o zaman. Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'na iyilik ediyoruz derken kötülük etmiş oluruz. Genel bir hüküm. Yani burada biraz önce arkadaşımızın okuduğu madde de söz konusu edilen belli bir hizmet süresi içerisinde yıllarını harcamış ve belli derecelere ulaşmış insanların malî ve hukukî haklardan istifade ettirilmesi için gerekli yollara, tedbirlere başvurulması uygun mu efendim bu tarzda? Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? etmeyenler? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim.

Muhterem arkadaşlar biraz çabuklaşalım bir l0 dakikada bitirelim. Çünkü nasıl olsa fikirde eğer şeyimiz yoksa lütfen Türkçe bakımından üzerinde durmayalım. Yani bunu bugün bitirirsek, Ahmet Bey hocamızı zaten çok yoracağız. Yarın sabah biraz yarım saatlik bir gecikmeyle imzalarınıza sunabiliriz metni.

Buyurun okuyun.

7- Vaaz, hutbe ve irşad görevlerini yerine getiren elemanlar, işleyecekleri konuları en isabetli bir şekilde belirlemeli, konu seçiminde muhatap kitlenin ihtiyaçları ve toplumu etkileyen aktüel olayları göz önünde bulundurmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur?

Kabul edilmiştir efendim. Teşekkür ederim.

8- İrşad görevi Kur'an ve Sünnet ifedesini bulan metodlarla usûlüne uygun bir şeklide en güzel uslûp ile yapılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim. Buna edebiyatı ekleyebiliriz hocam, uslûp deyince bilgilerinde mücehhez olması.

Edebî bilgilerinde mücehhez olması.

Buyrun okuyun. İrşad görevinde geçmişten bize intikal eden kültürel mirastan elbette istifade edilecektir.

Ancak din görevlisi bağnazlık ve taassuptan kurtulmalı, rivayetleri Kur'an ve sahih sünnet çerçevesinde değerlendirerek tahkik etmeli ve topluma açık, net, saf bir İslâm kültürü sunmalıdır.

-Bağnazlık olmamış.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Bağnazlık biraz ağır kaçıyor gibi kelime hocam.

Prof. Dr. Mehmet S.AYDIN

– Kaldı ki o, ancak ile yerine oturuyor. Sanki yukarısıyla bağlantılı imiş.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Mehmet hocam o ifedelere karışma ne olur.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– Mantık sıkıntısı var.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– O mantık sıkıntısı hissediliyor efendim, doğru.

Prof. Dr. Mehmet S. AYDIN

– Sahih sünnet derken, sahihi kaldıralım

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Sahihi kaldırıyoruz. Tamam.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Hayır kaldırmayalım sayın başkan, izin verir misiniz? Biraz önce yukarıda sünnet dedik ve yerine oturdu. Burada eğer sahih kelimesini kullanırsak gene oturacak. Şunun için: Yani yukarıda zikrettiğimiz sünnet, sahih sünnet olmalıdır anlamı çıkıyor. Böylece irşad edecek konuşmacıyı, vaizi sahih sünnete teşvik var. Bu bakımdan bence kalmasında fayda var.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

Hocam buyurun.

Rüşdü ŞARDAĞ:

– Ben de arkadaşa katılıyorum. Sahih kelimesinin kalmasında. Çünkü bu toplantıyı biz niye yaptık? Vaizleri irşad etmek, şöyle yapmayın, böyle yapın. Sünnet-i Seniyye'de buyurulduğu üzere, hadis-i sahihte buyurulduğu üzere. Bu devir son bulmalı. Hadis sahihtir veya bu sünnettir. Bunu önlemek üzere bir tedbirdir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Efendim bu şekliyle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? etmeyenler?

Hayri Bey'e söz verir misiniz?

Doç. Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU:

– Burada bilmiyorum şayet uygun görürseniz çağdaş literatürde buna geleneği kutsallaştırmak diyoruz. Aksi tavırda, gelenek karşısında seçmeci ve eleştirel tavır takınmak gerekir, yani okuduğumuz kitaplarda görüyoruz yani kültürün geneli ne tamamen doğru, ne de tamamen reddedebiliyoruz. Seçmeci bir yaklaşımla alınıyor. Buna dikkat edecek. Körü körüne almayacak, eleştirecek, araştırarak, tahkik ederek alacak.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Teşekkür ederim. Bu şekliyle oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyrun okuyun.

9- İrşad görevini yapan elemanlar ve bu görevi organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı daha aktif bir yapıya sahip olmalı, dış çevreye açılmalı. Farklı cemaat, mezhep ve dinlerle diyalog halinde bulunmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler? Edilmiştir. Teşekkür ediyorum. Evet okumaya devam edin.

10- Diyanet İşleri Başkanlığı diğer İslâm ülkelerinin muadil kuruluşlarıyla işbirliği içinde bulunmalı, toplumu aydınlatma konusunda imkânlar ve tecrübelerden karşılıklı istifade edilmeli ve yeni bir ideoloji arayışı içinde bulunan dünyaya, İslâm'ı tanıtma noktasında yardımlaşılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Uygun mudur efendim?

– İdeoloji kelimesi çıkarılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Hayır, hayır. Burada farklı bir şey var. İdeoloji olarak şey yapılmıyor. İdeoloji arayan insanlara İslâm'ı göstermeli, tanıtmalı diyoruz. Öyle mi anlaşılıyor hocam? Peki o zaman o kelimeye bir soru işareti koyarsanız.

Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU

– Yeniden bir arayış içinde olan diyebilirsiniz.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– O kelimeyi değiştiriyoruz. Kabul edenler? Edilmiştir. Teşekkür ederim. Okuyunuz efendim.

11- İslâm'ın, topluma sunulmasında bilgisayar, televizyon, video ve benzeri çağın gelişen teknolojik her türlü imkânlarından istifade edilmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim, buyurun.

12- Diyanet İşleri Başkanlığı ile TRT ve diğer TV kuruluşlarında yayınlanan dinî programlar konusunda işbirliği halinde olmalıdır. Gerekli mevzuat değişikliği yapılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim Buyrun.

13- Cezaevi, ıslahevi ve hastahane gibi yerlerde yapılan irşad hizmetinin kanunî bir dayanağa kavuşturulması ve daha etkili bir şekilde yerine getirilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı bu tür müesseselerin , bağlı olduğu bakanlıklarla temas kurmalı ve bu irşad hizmetine imkân sağlıyacak mevzuat yetkili mercilerden çıkarılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim, Buyurun.

14- Din görevinin cazip hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Onun için din görevlilerinin maddi durumlarının iyileştirilmesi, hizmetlerinin kanunî güvence altına alınması, muadili devlet memurlarından gerek malî, gerekse hukukî yönlerde daha aşağı seviyede tutulmaması ve itibarlı bir meslek haline getirilmesi sağlanmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim, buyurun.

15- İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarının sayısı artırılmalı, bu okulların programları, istihdam alanları göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmeli, davet ve irşad dersleri programa eklenmelidir.

Prof. Dr. M.Cemal SOFUOĞLU:

– Ben birşey arz etmek istiyorum. Deniyor ki, yüksek okulların sayıları artırılmalıdır. Geçen haftalarda ilgili arkadaşlar biliyorlar. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ile yüksek okul müdürleri arasında toplantılar yapıldı. Henüz tam bir neticeye varılmadı. Yani okullar artırılmalı derken hangi şartlarda artırılmalı? Belli değil. Bu bakımdan okulların şu şartlarda artırılması fayda yerine zarar getirecektir. Bu bakımdan gerekli şartlar oluşturulduğu takdirde diye bir ifade koyarsak, o zaman yerini bulur. Acaba anlatabildim mi? bilemiyorum.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Fakülteler değil, İlâhiyat Meslek Yüksek Okulu var. İlâhiyat Meslek Yüksek Okulu doğrudan doğruya YÖK'e bağlıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapmakta olan asgari iki yıl görev yapmış olan İmam-Hatip Lisesi mezunları bu okullara alınıyor,

iki yıl süreyle önlisans diplomasına hak kazanıyor. Arkadaşlarımızın kastettiği daha iyi yetişmiş bir din görevlisini elde etmek için onun sayısı artırılsın diyor.

Bu güne kadar ki uygulamalardan olumlu sonuçlar alınmış olan İlâhiyat Meslek Yüksek Okullarının sayılarının artırılması için gerekli mercilerde teşebbüse geçilmesinin uygun olacağı, gerekli alt yapının hazırlanarak şartların oluşması...

Efendim maddeyi son şekliyle kabul edenler? Kabul edilmiştir. Devam edelim.

16- İmam-Hatip Liselerinden yeni mezun olan gençler hemen irşad görevine başlatılmamalı, önce yardımcı görevlerde istihdam edilmeli ve bir staj devresinden geçirilmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Maddeyi okunduğu şekliyle kabul edenler? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

17- Diyanet İşleri Başkanlığı ülke çapında bir inanç haritası çıkararak buna göre hizmet sunmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Uygun mudur? Bu maddeyi çıkaralım.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Yani Diyanet İşleri Başkanlığı'mız hâlâ o cesarete gelmemiştir. 1972'den bu yana, bundan korkmamak lâzım. Bakın sabahleyin Yaşar bey de söyledi. Bu gün sıkıntılarımızın büyük kaynağı budur. Bu cesaretsizliğimiz, Türkiye bir imparatorluk bakiyesi, yüzlerce çeşit dil, ırk, mezhep var, anlayış var ve bunu biz bilmiyoruz. Yani bilecek tek kaynakta burası olmalıdır kanaatımca. Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye'nin her köyünde uzvu olan bir kurumdur. Eğer biz bunu bilirsek o zaman vaizimize arkadaş bu bölgede bak şu tip insanlar var, ona göre tedbir al deriz. Bölgesel hutbeler dediğimiz irşad, tebliğ, dediğimiz hadise o zaman sonucunu verir. Bu yapılması icap eden bir şey ama nedense ürkekliğimiz var korkuyoruz.

Bu maddeyi çıkardık efendim. Yukarıda geçti, etnolojik, antropolojik diyerek geçti. Buyurun.

18- Müslümanların azınlık halinde bulunduğu ülkelerde karşılaştığı baskılara karşı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Müslüman Türk toplumu dayanışma ve yardımlaşma içinde olmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim Buyurun.

19- Yurt dışında bulunan vatandaşlarımıza dini hizmetlerin götürülmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı bu güne kadar yaptığı hizmetlerinin yanı sıra görev yapılacak ülkenin şartlarını ve dilini bilen elemanlar göndermeli ve ayrıca yurt dışında çalışan toplumumuz arasında din görevlileri yetiştirilmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

20- Müslüman topluluklarına ve Türk Cumhuriyetlerine irşad hizmetlerinin götürülmesine gayret gösterilmeli, kurslar, okullar ve İlâhiyat Fakülteleri açarak çeşitli seyirde yayınlar yaparak bu hizmet beslenmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

21- Diyanet İşleri Başkanlığı görme özürlüler başta olmak üzere, özürlülere yönelik irşad faaliyetleri yapmalı, bunun için özel alfabeler, kabartma Kur'an ve dinî eserler hazırlayıp yayınlamalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

22- Din görevlilerinin yetiştirilmesinde yüksek lisans, doktora çalışmaları için imkân sağlanmalı ve teşvik edilmeli. Batı ve İslâm ülkelerine araştırma için görevli göndererek yurt dışı imkânları seferber edilmelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

23- Diyanet İşleri Başkanlığı son irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine, mahallin ihtiyaçlar ve şartlarına uygun bir irşad politikasını benimsemelidir.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Kabul edilmiştir. Teşekkür ederim. Buyurun.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Muhterem arkadaşlarım şimdi genel meseleler, oturum sırasında Sayın Hamza Aktan'ın teklifi vardı. Bunu okuyorum. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şimdiye kadar yapa geldiği gibi bundan böylede ülkemizin tanınmış ilim adamlarının dinî kültürümüzle ilgili olarak konferans vermek üzere il ve ilçe müftülüklerince davet edilmeleri geleneğini, imkân ölçüsünde paneller ve sempozyumlar tertipleyerek, sıklaştırarak sürdürmeli. Bu tür etkinliklerin geniş kitlelere duyurulmasını sağlamalıdır.

Bu faaliyetlerin zaman zaman gençlik, aydınlar ve iş adamları gibi toplumun muhtelif kesimlerini irşad etmeğe yönelik olmasına da çalışılmalıdır.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI:

– Uygun mudur efendim? Uygundur. Teşekkür ederim. Bir madde olarak bunu ekliyoruz.

Bir diğer, komisyonumuza, başkanlığımıza gelen önerge var. Buyrun okuyun.

Komisyonumuzun hazırlamakta olduğu sonuç raporunda aşağıdaki iki maddenin yer almasına dair teklifimi saygıyla arz ederim.

Doç.Dr.Hayri KIRBAŞOĞLU:

1- Din kavramındaki belirsizlik ve toplumda mevcut yanlış din bilgileri, ülkemizde sağlıklı bir din bilincinin oluşması önündeki en ciddi engellerden biridir. Bu sebeple

Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlâhiyat Fakülteleri acilen bu konuyu gündeme alıp müştereken gerekli araştırma ve incelemelere başlamalıdır.

2- Başkanlık, toplumu dinî konularda aydınlatma ve dinî meselelere çözüm üretmede klasik yöntemlerle yetinmemeli, bu konudaki çağdaş İslâm düşüncesi alanındaki düşünce ve yöntemlerden de mutlaka yararlanma cihetine gitmelidir.

Daha önceki maddeler de var.

Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI

– Bu maddeyi koymuyoruz daha önce geçti.

Muhterem arkadaşlarım böylece komisyonumuz maddeleri tamamlanmış durumdadır.

Yarın sabah inşallah sekreterya saat 9'da bunu daktilo edilmiş olarak veya en geç 9.30 da imzanıza sunacaktır.

Hepinize çok teşekkür ederim. Büyük hizmetler ettiniz. Sağolunuz kusur ettiysek bağışlayınız.

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU RAPORU

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONU RAPORU

1 Kasım 1993 Pazartesi günü saat 15.00'de toplanan T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı 1. Din Şûrası Dinî Konularda Toplumu Aydınlatma Komisyonu, gündemini teşkil eden tebliğlerin müzakeresine geçilmeden önce, Şûra tüzüğü gereği, Komisyon, Başkanlık Divanını oluşturmuş ve açık oyla yapılan seçim sonucunda Komisyon Başkanlığına Prof. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, Başkan Yardımcılığına Prof.Dr.M.Cemal SOFUOĞLU, Raportörlüklere de Doç.Dr. Ahmet ÖNKAL ile Doç.Dr.Abdullah ÖZBEK getirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **3 Mart 1924 tarihinde 429 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilât olarak *" İslâm dini'nin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yüretmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek"* amacıyla kurulmuştur.**

Buna göre dinî konularda toplumu aydınlatmak, Başkanlığın kanunî görevidir. Başkanlık bu görevi yurtiçi ve yurtdışında, vaaz ve irşad hizmetinde bulunmak, halka açık konferanslar düzenlemek ve bunları yazılı, sesli ve görüntülü yayınlar gibi günümüzün gelişen araç ve gereçlerinden de istifade etmek suretiyle yerine getirmektedir.

Onun içindir ki, **I. Din Şûrası**'nda Komisyonumuzun gündemini ağırlıklı olarak **"İrşad"** konusu teşkil etmiştir.

Komisyonumuz, 1-3 Kasım 1993 tarihleri arasında 28 ayrı başlık altında 46 üye ve davetli tarafından sunulan tebliğleri tartışarak, aşağıdaki hususların Şûra Genel Kurulu'na arz edilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

1. İrşad çok geniş topluluk ve alanlara sunulan manevi bir hizmettir. Bu sebeple irşadın coğrafî bölge, ekonomik kalkınmışlık veya geri kalmışlık, eğitim ve kültür seviyesi, okullaşma oranı, yaş ve cinsiyet unsurları vs. yakın ilgisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu açılardan bir irşad metodu belirlenmelidir.

2. Bunun temini için irşad konularının bütünlük içinde düşünülerek ele alınması icap eder. Bu sebeple en kısa sürede, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli uzmanlık dallarının sağladığı bilgi ve belgeleri toplayacak bir dökümantasyon merkezi kurulmalıdır. Bu merkez, ülkenin sosyal, psikolojik, etnolojik, etnografik, antropolojik kıymet ve özelliklerine, İslâm ülkelerindeki ve Batıdaki İslâmiyetle ilgili araştırmalara kolayca ulaşabilecek geniş çaplı bilgiler, belgeler ve dökümanlar hazinesi olacaktır.

3. Bilgi açığının kapatılabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, İlâhiyat Fakülteleri ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili daireleri arasında işbirliği sağlayacak **"Ortak Çalışma Grupları"** oluşturulmalıdır. Bunun için sürekli bilgi alış - veriş toplantılarının yapılması, yıllık veya 3-5 yıllık faaliyetlerin değerlendirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

4. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre **"Memur"** sayılan; ama Danıştay ve Yargıtay içtihadlarına göre **"Memur"** sayılmayan din görevlilerinin sağlıklı bir irşad

hizmeti yapabilecekleri düşünülemez. Bu sebepten irşad hizmetlerinde çalışan din görevlilerinin, Memurîn Muhakematı Hakkında Kanunun hükümleri çerçevesinde hukuki statülerinin en kısa sürede açıklığa kavuşturulması şarttır.

5. Toplumu aydınlatma, dikkat ve hassasiyet isteyen bir görevdir. Yetişmiş ve yetenekli görevliler gerektirir. Bu sebeple irşada memur edilen kimseler özel bir eğitime tâbi tutulmalı; Diyanet İşleri Başkanlığı görevli tayininde daha hassas davranmalı ve zaman zaman düzenleyeceği hizmetiçi eğitim seminerleri ve kursları ile görevlilerini yetiştirme cihetine gitmelidir. Bir yıldan uzun süreli hizmetiçi kurslarını bitirenlere maaş veya kıdem gibi haklar sağlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

İrşadla görevlendirilen bu kişiler, işlerini hakkıyle yerine getirebilmek için her türlü bilginin yanısıra; kaynaklarına bağlı olarak İslâmî bilimleri, sosyoloji, psikoloji, pedagoji, hitabet, dinler ve mezhepler tarihi vs. iyi bilmelidir. Bu bilgilerin açıklanmasında şiir, edebiyat ve diğer sanatlardan geniş ölçüde faydalanmalıdır.

6. Vaaz, hutbe ve diğer irşad görevlerini yerine getiren kişiler işleyecekleri konuları en isabetli bir şekilde belirlemeli, konu seçiminde, hitap edilen kitlenin ihtiyaçları, seviyesi ve toplumu etkileyen günlük olaylar gözönünde bulundurulmalıdır. İrşad görevi, Kur'ân ve Sünnet'de ifadesini bulan metodlarla, usulüne uygun bir şekilde ve en güzel üslûp ile yapılmalıdır.

İrşad sırasında geçmişten intikal eden kültür mirasından elbette istifade edilecektir. Ancak, din görevlisi geniş bir görüşle rivayetleri Kur'ân ve sahih sünnet çerçevesinde değerlendirerek tahkik etmeli ve topluma açık ve berrak bir İslâm bilgisi halinde sunmalıdır.

7. Diyanet İşleri Başkanlığı irşad hizmetlerinde öncelikle Kur'ân-ı Kerim'i ve sünneti anlamaya ve anlatmaya yönelik çalışmalar yapmalıdır. Bunun yanısıra tarihi birikimlerle tecrübelerden istifade etmelidir.

Değişen dünyamızın ihtiyaçlarına uygun yeni yaklaşımlarla çağdaş açıklamalar, şerhler ve yorumlar, ancak bunlar "asrın idrakine söyletmek" suretiyle yapılabilir.

8. Diyanet İşleri Başkanlığı yapılmakta olduğu üzere tanınmış din, ilim ve sanat adamlarının konferanslar vermek için il ve ilçelerimiz müftülüklerine göndermelidir. Bu yolda yapılacak oturumlar, sohbetler, tartışmalar bütün ülkemizde devam ettirilerek sağlıklı din bilgisi beyanlarının geniş kitlelere ulaştırılması temin edilmelidir.

9. Diyanet İşleri Başkanlığı, irşad hizmetlerinde merkeziyetçi bir uygulama yerine mahallin ihtiyaçları ve şartlarına uygun bir irşad politikasını benimsemelidir.

10. Din adamlığının cazip hale getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için din görevlilerinin maddi durumları düzeltilmeli, hizmetlerinin de kanunî güvence altına alınması sağlanmalıdır. Din adamları kendilerine denk diğer devlet memurları ile gerek maddî, gerek hukukî bakımlardan benzer durumda olmalıdırlar. Ancak, bu sayede din görevliliği, güven duyulan ve rağbet gören bir meslek haline gelebilir.

11. Din görevlilerinin yetiştirilmesinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları için imkânlar sağlanmalıdır. Batı'ya ve İslâm Ülkeleri'ne araştırma yapmak için gönderilecek kişiler için yurtdışı eğitim imkânları hazırlanmalıdır.

Gerekli şartlar oluşturulduğu takdirde İlâhiyat Meslek Yüksek Okulları'nın sayısı ve mevcudunu artırmak ve ders programlarında istihdam alanları gözönünde bulundurularak değişiklikler yapmak için teşebbüslerde bulunulmalıdır.

İrşad görevini yapan kimseler ve bu görevi organize eden Diyanet İşleri Başkanlığı, daha aktif bir yapıya sahip olmalı; dış çevreye açılmalı, farklı cemaat, mezhep ve dinlerle temas ve diyalog kurmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer İslâm ülkelerinin muadil kuruluşları ile işbirliği içinde bulunmalı, toplumu aydınlatma konusunda imkânlar ve tecrübelerden karşılıklı istifade edilmeli ve yeni bir arayış için bulunan dünyaya İslâm'ın yücelikleri anlatılmalıdır.

12. İslâmî bilgilerin topluma sunulmasında çağımızın her türlü teknik imkânlarından istifade edilmelidir. Bunu sağlama hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile resmî ve özel yayın kuruluşlarının işbirliği yapabilmeleri için gerekli kanuni düzenlemeler (heriki tarafta) yapılmalıdır.

13. Cezaevi, ıslahevi, hastane vb. yerlerde yapılan irşad hizmetlerinin kanunî bir dayanağa kavuşturulması ve daha etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı, bu tür müesseselerin bağlı olduğu Bakanlıklarla temas kurmalı ve söz konusu irşadın ifasına imkân sağlayacak mevzuat yetkili mercilerden çıkarılmalıdır.

14. Diyanet İşleri Başkanlığı görme özürlülere yönelik irşad faaliyetleri yapmalı, bunun için özel alfabeli kabartma Kur'ân ve dinî eserler hazırlayıp yayınlamalıdır.

15. Bağımsız ve Muhtar Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye dışındaki müslüman topluluklara irşad hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için çok sayıda kurslar, okullar ve İlâhiyat Fakülteleri açılmalı, ayrıca türlü yaş ve seviyelerdeki insanlara hitap eden "yazılı" ve "görsel" yayınlar yapılmalıdır.

16. Yurtdışında bulunan vatandaşlarımıza dinî hizmetler verilmesinde ısrarlı olunmalıdır. Vatandaşlarımızın bulunduğu her ülkenin kanunî şartları araştırılarak ana okullarından, üniversitelere kadar türlü kademelerde okullar açılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca, o ülkelerin şartlarını ve dilini bilen din görevlileri yollanmalıdır. Orada oturan toplumumuzun fertleri arasından din görevlileri yetiştirilmesine de çalışılmalıdır.

Diğer bir ihtiyaç, söz konusu ülkelerin dilini bilen ilim ve din adamlarıyla tartışabilecek seviyede Türk Uzmanların aynı zamanda halkımızı ve oradaki din görevlilerimizi aydınlatmak üzere gönderilmeleridir.

17. Diyanet İşleri Başkanlığı, müslümanların azınlık halinde yaşadığı ülkelerde maruz kaldıkları baskılar altında ezilmemeleri için gerekli olan her türlü yardım ve girişimlerde bulunmalıdır.

18. Anayasanın amir hükmüne rağmen Diyanet İşleri Başkanlığı, Başkanlığın Teşkilât Kanunu bugüne kadar çıkarılamamıştır. Bu hal aydınlatma görevinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine en büyük engeli teşkil etmektedir.

Bu sebepten Başkanlığın teşkilât kanunu en kısa sürede çıkarılmalıdır.

DİNİ KONULARDA TOPLUMU AYDINLATMA KOMİSYONUNA KATILAN ÜYE TEMSİLCİ VE DAVETLİLER

I. ÜYELER

1. Prof. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALI (İmza)
2. Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU (İmza)
3. Doç. Dr. Ahmet ÖNKAL (İmza)
4. Doç. Dr. Abdullah ÖZBEK (İmza)
5. Recep AKAKUŞ (İmza)
6. Prof. Dr. Hamza AKTAN (İmza)
7. Dr. Tayyar ALTIKULAÇ (İmza)
8. Prof. Dr. Servet ARMAĞAN (İmza)
9. Prof. Dr. Beşir ATALAY (İmza)
10. Prof. Dr. Hüseyin ATAY (İmza)
11. Doç. Dr. Ali Arslan AYDIN (İmza)
12. Prof. Dr. Hüseyin AYDIN (İmza)
13. Prof.Dr. Mehmet S. AYDIN (İmza)
14. Prof. Dr. İbrahim CANAN (İmza)
15. Yard. Doç.Dr.M.HALİL ÇİÇEK (İmza)
16. Mustafa COŞKUN (İmza)
17. Rıdvan ÇAKIR (İmza)
18. Doç.Dr.İbrahim ÇALIŞKAN (İmza)
19. Dr. Fahri DEMİR (İmza)
20. Lütfi DOĞAN (İmza)
21. Halil GENÇOĞLU (İmza)
22. Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN (İmza)
23. Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK (İmza)
24. Halil GÖNENÇ (İmza)
25. Ahmet GÜL (İmza)
26. Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU (İmza)
27. Ahmet KABAKLI (İmza)
28. Abdurrahman KAHYAOĞLU (İmza)
29. M.Zeki KARAKAYA (İmza)
30. Halim KARAKAYA (İmza)
31. Prof. Dr. Hayrettin KARAMAN (İmza)
32. Selahattin KAYA (İmza)
33. Doç.Dr. Esat KILIÇER (İmza)
34. Doç. Dr. Hayri KIRBAŞOĞLU (İmza)
35. Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (İmza)
36. Hamdi MERT (İmza)
37. Necmettin NURSAÇAN (İmza)
38. Halil İbrahim ORAL (İmza)
39. İsmail ÖNER (İmza)
40. Prof. Dr. Necati ÖNER (İmza)
41. Şükrü ÖZBUĞDAY (İmza)
42. Mehmet ÖZLEN (İmza)
43. Hasan Şakir SANCAKTAR (İmza)
44. Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU (İmza)
45. Mehmet SAVAŞ (İmza)
46. Arif SOYTÜRK (İmza)
47. Mürsel ŞAHİNBAŞ (İmza)
48. Prof. Dr. A.Kadir ŞENER (İmza)
49. Prof. Dr. Cihat TUNÇ (İmza)
50. Yard. Doç. Dr. Mustafa TURAN (İmza)
51. Sami USLU (İmza)
52. Prof. Dr. Mustafa UZUNPOSTALCI (İmza)
53. Ahmet VANLIOĞLU (İmza)
54. Feyyaz YAŞAR (İmza)
55. Prof. Dr. M.Said YAZICIOĞLU (İmza)
56. Celal YILDIRIM (İmza)
57. Prof.Dr.Emrullah YÜKSEL (İmza)
58. Nevzat YÜKSEL (İmza)
59. Prof. Dr. Sebahattin ZAİM (İmza)